T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

UŞŞÂKÎ'NİN YENBÛ-I HİKMET ADLI ESERİ (İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

KÜBRA YILMAZ

İstanbul 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

UŞŞÂKÎ'NİN YENBÛ-I HİKMET ADLI ESERİ (İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

KÜBRA YILMAZ

Danışman:
DOÇ. DR. AHMET KARATAŞ

İstanbul 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Kübra Yılmaz'nın UŞŞÂKÎ'NİN YENBÛ-I HİKMET ADLI ESERİ(İNCELEME-METİN) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22.03.2018 tarih ve 2018-8/33 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 24/04/2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. AHMET KARATAŞ	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. MELİHA YILDIRAN SARIKAYA	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi BÜNYAMİN AYÇİÇEĞİ	
4.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. NECDET TOSUN	
5.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AZMİ BİLGİN	

ÖZET

Bu çalışma, Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi Kataloğu, 358 numarada *Dîvân-ı Dâsitân* adıyla kayıtlı ve XV. asrın en hacimli manzum eserlerinden biri olan *Yenbû'-ı Hikmet* üzerinedir. *Yenbû'-ı Hikmet* her ne kadar katalog kaydında ve eser zahriyesinde Pîr Hüsâmeddîn Uşşâkî'ye atfedilmiş olsa da araştırmamız neticesinde eserin Uşşâkî mahlaslı bir şâir tarafından kaleme alındığı anlaşılmıştır.

XV. asır, dinî-tasavvufî konulu mesnevilerin sayı ve nitelik yönüyle arttığı bir dönemdir. Beylikler coğrafyasında özellikle desteklenen Türkçe telif geleneğine uygun olarak hazırlanan mesnevilerden biri de *Yenbû'-ı Hikmet*'tir. Bu çalışmada *Yenbû'-ı Hikmet* özelinde yazar ve eseri geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Dinî-tasavvufî bir mesnevi olan *Yenbû'-ı Hikmet* üzerine hazırlanan bu çalışmada XV. asırda Türkçe eser verme geleneği ve bu asırda yazılmış Türkçe dinî-tasavvufî mesneviler üzerinde durulmuştur. Şâir Uşşâkî'nin hayatı, şahsiyeti ve eseri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca *Yenbû'-ı Hikmet*'in kaynaklarına işaret edilip, temel kaynağı kabul edilen Necmeddîn-i Dâye'ye âit *Mirsâdu'l-İbâd* ile karşılaştırılması da yapılmıştır. Karşılaştırma bölümünde iki eserin benzer ve farklı yönleri üzerinde durulmuştur.

Yenbû'-ı Hikmet hem Türk dil tarihi ve mesnevi edebiyatı açısından hem de *Mirsâdu'l-İbâd* adlı tasavvuf klasiğinden yapılmış telif-tercüme olması yönüyle önemli bir eserdir.

Yenbû'-ı Hikmet'in şekil ve muhtevâ özelliklerinin ayrıntılı olarak incelenmesi de bu çalışmanın amaçları arasındadır. Elimizdeki tek nüshadan hareketle metni hazırlanan *Yenbû'-ı Hikmet*'in nüsha tanıtımı, kuruluş yöntemi, imlâ özellikleri ve transkripsiyonlu metni de bu amaç doğrultusunda ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: 'Uşşâkî, *Yenbû'-ı Hikmet*, dinî-tasavvufî mesnevi, telif-tercüme

ABSTRACT

This study examines *Yenbu-i Hikmet* which is one of the most voluminous manzum (in verse) works of XV century and registered as *Divan-i Dasitan* with the number of 358 in the Catalog of Ussaki Tekkesi at the Suleymaniye Library. Although *Yenbu-i Hikmet* was attributed to Pir Husameddin 'Ussaki in the catalog and appears likewise on the inner side of the frontal binding cover, our study demonstrates that the work is authored by a poet with pseudonym 'Ussaki'.

XV. century is a period in which the number of mathnavis on religion and tasawwuf increased in quantity and quality. *Yenbu-i Hikmet* is one of the mathnavis that were prepared in accordance with the Turkish compilation tradition particularly supported in the Beylik territories. This study analyzes the author and his work *Yenbu-i Hikmet* in detail.

This study on *Yenbu-i Hikmet* also addresses XV. century Turkish writing traditions and Turkish mathnavis on religion and tasawwuf. The poet Ussaki's life, personality and work are also introduced in detail. Additionally, the study points out to the sources of *Yenbu-i Hikmet* and compares it with *Mirsadu'l-Ibad* by Necmeddin Daye, which is considered the main source of *Yenbu-i Hikmet*. In this comparison, similarities and differences of these two works are analyzed.

Yenbu-i Hikmet is a significant book in terms of Turkish language history and mathnavi literature as well as *Mirsadu'l-Ibad* being a translated compilation from tasawwuf classics.

The analysis of the structure and content of *Yenbu-i Hikmet* is also among the aims of this study. Lastly, based on the single copy available to us, the study provides analyses of the manuscript, its organization, its orthography and the transcribed text.

Key Words: 'Ussaki, *Yenbu-i Hikmet*, din Religious-mystical mathnavi, compilation-translation.

ÖNSÖZ

XV. asır Türk dil tarihi açısından oldukça kıymetli eserlerin ve özellikle mesnevilerin kaleme alındığı bir asırdır. Bu dönemle ilgili çalışmalarda özellikle Arap ve Fars edebiyatları ile Türk edebiyatı ürünleri arasında mukayeseli incelemeler yapmak edebiyatımızın henüz gençlik dönemlerindeki telif ve tercüme anlayışına dair ipuçları sunacak ve bu bağlamda metinlerarası edebiyatımızın muhtevasına yön veren ana kaynakların tespitinde bir adım daha ilerlememize katkı sağlayacaktır. Bu eserler arasında dil, kültür ve medeniyetimizi daha iyi anlamaya yardımcı olacak ve ileri çalışmalarda toplumsal yapıyı inceleme imkânı verebilecek pek çok unsur mutlaka vardır. Dolayısıyla ilgili alanda katkı sağlayacağını düşündüğümüz *Yenbû'-ı Hikmet*'i çalışmaya karar verdik.

Bu çalışma giriş, şâirin hayatı ve şahsiyeti, eserin şekil ve muhteva incelemesi, metin, sonuç ve kaynakçadan müteşekkildir. Giriş bölümünde XV. asır dinî-tasavvufî mesnevileri ve beylikler dönemi telif/tercüme anlayışı üzerinde ana hatlarıyla durulmuş, *Yenbû'-ı Hikmet*'in bu asırdaki durumu üzerine bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Birinci bölümde ise Uşşâkî'nin hayatı ve ilmî-edebî şahsiyeti ele alınmıştır.

İkinci bölümde *Yenbû'-ı Hikmet*'in şekil ve muhteva incelemesi yapılmıştır. Eser hakkında genel bilgi verilmiş, eserin kaynakları incelenmiş ve temel kaynağı olan *Mirsâdu'l-İbâd* ile aralarındaki ilişki incelenmiş, iki eser arasındaki benzer ve farklı yönler ortaya konmaya çalışılmıştır. Ardından eserin şekil özellikleri bölümünde nazım şekilleri, vezin, kafiye, redif gibi unsurlar incelenmiş, eserin dili ve üslûbu, edebî sanatları, Eski Anadolu Türkçesine âit kelimeler hakkında bilgi verilmiştir. Muhteva özellikleri başlığı altında ise eserin tertibi, konusu, atasözleri ve deyimleri ile dinî ve tasavvufî unsurları üzerinde durulmuştur. Akabinde *Yenbû'-ı Hikmet*'in önemli bir bölümünü teşkil eden *Şems ü Kamer* adındaki aşk kıssasına ait incelemeler eklenmiştir.

Üçüncü bölümde eserin bilinen tek nüshasının tavsifi yapılmış, ortaya konan metnin imlâ özellikleri, metnin kuruluşunda takip edilen usûl ve eserin transkripsiyon harfleriyle oluşturulmuş metni yer almıştır.

Çalışmalarımın bugüne gelmesinde yüksek lisans dönemimden şimdiye kadar emeğini ve bilgisini esirgemeyen ve doktora çalışmamın son bir yılına değin danışmanlığımı yürüten hocam Prof. Dr. Mustafa Uzun'a, yine aynı süreç boyunca bilgilerinden istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Hasan Aksoy'a teşekkür ederim. Mustafa Uzun hocamın emekli olması sebebiyle tezimin tamamlanma sürecinde danışmanlığımı üstlenerek bana rehberlik eden hocam Doç. Dr. Ahmet Karataş'a minnet ve şükranlarımı sunarım. Zarafeti ve hayatı kolaylaştıran tavsiyeleri sebebiyle Doç. Dr. Meliha Y. Sarıkaya'ya teşekkür etmekten mutluluk duyarım. Ayrıca tezimin bu aşamaya gelmesinde öneri ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. M. Fatih Köksal ve Prof. Dr. Halim Öznurhan'a şükranlarımı sunmak isterim. Son olarak sabrı ve ilgisiyle desteğini eksik etmeyen eşim ve meslektaşım Oğuz Yılmaz'a ve biricik dostum Ayşenur Bul'a çok teşekkür ederim.

Kübra YILMAZ

Ümraniye 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖNSÖZ ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
TRANSKRİPSİYON HARFLERİ ..... **XI**
KISALTMALAR ..... **XII**

GİRİŞ

XV. Asırda Yazılmış Dinî-Tasavvufî Mesneviler Üzerine 1

BİRİNCİ BÖLÜM

UŞŞÂKÎ'NİN HAYATI VE ŞAHSİYETİ İLE *YENBÛ-I HİKMET* ADLI ESERİ

1. Uşşâkî'nin Hayatı ve Şahsiyeti 8
   1.1. Hayatı 8
   1.2. Şahsiyeti 17
2. *Yenbû-ı Hikmet* Hakkında Genel Bilgiler 24
   2.1. Eserin Adlandırılması 24
   2.2. Eserin Yazılış Sebebi 25
   2.3. Eserin Telif ve İstinsâh Tarihi ile Beyit Sayısı 32
   2.4. Eserin Sunulduğu Kişi 33
3. Eserin Kaynakları 35
4. *Yenbû-ı Hikmet*'le *Mirsâdu'l-İbâd*'ın Münâsebeti 49

İKİNCİ BÖLÜM

***YENBÛ-I HİKMET*'İN ŞEKİL VE MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ**

1. Eserin Şekil Özellikleri 76
   1.1. Nazım Şekli 76
   1.2. Vezin 77
   1.3. Kafiye-Redif 82
   1.4. Edebî Sanatlar 86
   1.5. Dil ve Üslûp Özellikleri 93
2. Eserin Muhtevâ Özellikleri 110
   2.1. Eserin Tertibi 110

2.2. Eserin Konusu 112
2.3. Bölüm Başlıkları 115
2.4. Atasözleri, Deyimler ve Kalıplaşmış Lafızlar 123
2.5. Dinî-Tasavvufî Unsurlar 132
2.6. Şahıslar 195
2.7. Coğrafî Mekânlar ve Kavimler 205
2.8. *Yenbû'-ı Hikmet*'in Bir Bölümü Olan *Şems ü Kamer* Mesnevisine Âit Unsurlar 215

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

***YENBÛ-I HİKMET* METNİ**

1. Metnin Nüsha Tanıtımı 234
2. Metnin Kuruluş Yöntemi 236
3. Metnin İmlâ Özellikleri 239
4. Metin 243

İstidlâl ez-ṣanâyiʿ bâ-Ṣâniʿ be-ṭarîḳ-i şinaḫt 246

Der-beyân-ı iṣbât-ı ṣübût-ı ḥaḳāyıḳ-ı eşyâ ve esbâb-ı ʿilm be-ṭarîḳ-i kelâm 249

Der-beyân-ı ḥudûṣ-ı ʿâlem be-ṭarîḳ-i kelâm 252

Der-beyân-ı ḥudûṣ-ı aʿrâż 252

Der-beyân-ı ḥudûṣ-ı aʿyân 253

Der-beyân-ı vaḥdâniyyet-i Ṣâniʿ 256

Fî-naʿti'n-nebiyyi ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem 259

Der-beyân-ı seyr-i miʿrâci'n-nebî ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm] 262

Ḳaṣîdetün fî-medḥi'n-nebiyyi ʿaleyhi's-selâm 274

Şikâyet ez-cefâ-yı eyyâm ve bî-vefâ-yı hengâm 281

Ḳaṣîde der-beyân-ı bî-emânî-i zamân 287

Der-beyân-ı şeref-i ʿilm ve taḥrîż kerden ber-ṭaleb-i ʿilm ü ʿirfân 290

Bâb-ı evvel beyân-ı dîbâce-i kitâb ve ân müştemilest ber se-dâsitân der-beyân-ı ân (…) 301

Dâsitân-ı düvvüm beyân-ı ânki nihâden-i în-kitâb ber-çe nehc ü nesaḳ est 314

Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı sebeb nihâden-i în-kitâb ḫâṣṣa-i be-zebân-ı Türkî 330

Ḳaṣîdetün fî-medḥi'l-emîri'l-kebîr İsmâʿîl bin İbrâhîm 342

Der-şıfat-ı Bozdepe 346
Ḳaṣîdetün fî-şıfatı medîneti Sinob 347
ʿÖẕr engîẖten der-naẓm-ı kitâb 351
Ṭulûʿ nümûden-i yâr-ı şâmî 355
İẓhâr-ı ʿacz ve nümûden-i ʿöẕr-hâ-yı bisyâr der-naẓm-ı kitâb 358
Fi'l-münâcât 362
Bâb-ı düvvüm beyân-ı mebdeʾ-i mevcûdât ve în müştemilest ve fıṭrat-ı ervâḥ ve merâtib-i maʿrifet-i ân 365
Maṭlâʿ-ı dâsitân 391
Ṣuʿûd kerden-i Ḳamer be-sürʿat seyr ber-hevâ ve nüzûl kerden be-Ṣanʿâ-yı Yemen 418
Ceng kerden-i Ḳamer bâ-leşker-i şâh Ḳays 456
Zârî kerden-i Şems ez-berây-ı firâḳ-ı Ḳamer 462
Temṡîl 468
Ṭulûʿ nümûden-i Ḳamer ber-hevâ ve bâz ber-âmeden be-Îrân ez-şehr-i Yemen 469
Firistâden-i şâh Ḳamer-râ be-ceng-i Gîlân 479
Münâẓâra-i şâh bâ-mürġ 482
Reften-i Ḳamer ve ceng kerden leşker-i mîr-i Gîlân 485
Mürâcaʿat nümûden-i Ḳamer ez-Gîlân 488
Müteġayyir şoden-i ḥâl-i Ḳamer ez-firâḳ-ı Şems 492
Temṡîl-i ẖâtime-i dâsitân 498
Bâz-âmeden-i Ḳamer be-şehr-i peder ve ẖaber dâden ez-âverden-i Şems 518
Âmeden-i Ḥakîm-i Fârisî be-cânib-i Rûm [bâ]-Şems 523
Maḳālât-ı ṣabâ bâ-nâfe 526
Ḥikâyet 529
Suʾâl be-ẖurşîd 530
Suʾâl ez-şeb 531
Mükâleme-i ten bâ-cân 532
Tercîḥ-i firâḳ ber-viṣâl 535
Dâmen keşîden-i meh-rûyî ez-ʿâşıḳ-ı mihr-cûyî 536

Bâz-âmeden be-ḳıṣṣa-i ġuṣṣa-i Şems 540
Sefer-kerden-i Ḳamer bâz be-şehr-i Yemen şoḥbet-cûy-ı Şems 546
Dâsitân-ı düvvüm der-şerḥ-i melekûtiyyât ve medâric-i ân 580
Teşbîh-i rûḥ be-Âdem ve ʿaḳl be-Ḥavvâ 597
Cevâb-ı suʾâl-i muḳadder 598
Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı ẓuhûr-ı ʿavâlim muḫtelif ez-mülk-i melekût 602
Ḳuvâ-yı beşerî 609
Ḳuvâ-yı ṭabîʿî 609
Beyân-ı ʿâlem-hâ-yı ʿulvî 609
Merâtib-i nüfûs 611
Beyân-ı ẓuhûr-ı ʿâlem-i mülk 615
Dâsitân-ı çehârüm der-beyân-ı ḫilḳat-i ḳālıb-ı insân 634
Dâsitân-ı pencüm der-beyân-ı taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb 684
Münâcât kerden-i âdem düvvüm bâr ve ḳabûl şoden-i tevbe-i û 726
Âmurzîde şoden-i ḥavbe ve ḳabûl bûd[en]-i tevbe 728
Der-bâb-ı süvvüm der-beyân-ı meʿâş-ı ḫalḳ ve în müştemilest ber hejdeh dâsitân 732
Dâsitân-ı düvvüm ez-bâb-ı süvvüm der-beyân-ı ḥikmet-i taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb ve fevâyid-i ân 759
Der-beyân-ı maʿrifet-i naẓarî 772
Der-beyân-ı maʿrifet-i şühûdî 786
Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı iḫtiyâc be-enbiyâ ʿa. m. [ʿaleyhimü's-selâm] der-perveriş-i rûḥ-ı insân 802
Dâsitân-ı çehârüm der-beyân-ı nesḫ-i edyân ü sebeb-i ḫatm-i nübüvvet ʿaleyhi's-selâm 812
Suʾâl-i mûseviyân ve ʿîseviyân 824
Cevâb 825
Cevâb-ı nesḫ-i edyân 831
Der-beyân-ı cevâb be-ṭarîḳ-i taḥḳīḳ 835
Beyân-ı vech-i şebeh miyân-ı cân-ı nebî ve dil 841

Dâsitân-ı pencüm der-beyân-ı terbiyyet-i ḳālıb-ı insân ber-ḳānûn-ı şerîʿat 873
Der-beyân-ı ḫâṣiyyet-i rûze 893
Dâsitân-ı şeşüm der-beyân-ı tezkiyet-i nefs ve maʿrifet-i ân 904
Dâsitân-ı heftüm der-beyân-ı taṣfiyye-i dil ber-ḳānûn-ı ṭarîḳat 936
Dâsitân-ı heştüm der-beyân-ı taḥliyye-i rûḥ ber-ḳānûn-ı ḥaḳīḳat 985
Dâsitân-ı nehüm der-beyân-ı iḫtiyâc be-şeyḫ der-terbiyyet-i insân u sülûk-i râh 1022
Dâsitân-ı dehüm der-beyân-ı maḳām-ı şeyḫî ve şerâyiṭ ve ṣıfât-ı ân 1046
Dâsitân-ı yâzdehüm der-beyân-ı ṣıfât-ı mürîdî ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân 1084
Dâsitân-ı düvâzdehüm der-beyân-ı iḫtiyâc be-ẕikr ü iḫtiṣâṣ be-ẕikr-i lâ-ilâhe illallâh ve keyfiyyet-i ẕikr goften ve âdâb-ı şerâyiṭ-i ân ve beyân-ı iḫtiyâc-ı mürîd be-telḳīn-i ẕikr-i û şeyḫ ve ḫâṣiyyet-i ân 1123
Ḳaṣîdetün fî-medḥi'ẕ-ẕikri 1132
Dâsitân-ı sîzdehüm der-beyân-ı iḫtiyâc-ı ḫalvet ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân 1154
Dâsitân-ı çehârdehüm der-beyân-ı baʿżı veḳāyiʿ-i ġaybî ve farḳ-ı miyân-ı ḫâb [ve] vâḳıʿa 1170
Dâsitân-ı pânzdehüm der-beyân-ı müşâhedât-ı envâr ve merâtib-i ân 1194
Dâsitân-ı şânzdehüm der-beyân-ı mükâşefât ve envâʿ-ı ân 1222
Dâsitân-ı hefdehüm der-beyân-ı tecellî-yi ẕât ve ṣıfât-ı ḫudâvendî 1236
Der-beyân-ı farḳ der-beyân-ı müşâhede ve mükâşefe ve tecellî 1266
Dâsitân-ı hecdehüm der-beyân-ı vuṣûl be-ḥażret-i ḫudâvendi bî-ittiṣâl ve infiṣâl 1271
Bâb-ı çehârüm der-beyân-ı meʿâd-ı nüfûs-ı suʿadâ ve eşḳıyâ ve în müştemilest ber-çehâr dâsitân-ı evvel der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i ẓâlim ve ân nefs-i levvâme est 1295
Dâsitân-ı düvvüm der-beyân-ı nefs-i muḳteṣid ve ân nefs-i mülheme est 1336
Der-beyân-ı ibtidâ ve intihâʾ-i maḳāmât-ı nefs 1349
Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i sâbıḳ ve ân nefs-i muṭmeʾinne est 1361
Dâsitân-ı çehârüm der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i eşḳā ve ân nefs-i emmâre est 1399
Ḫâtime-i kitâb 1440

SONUÇ 1446
KAYNAKLAR 1449
ESERİN YAZMA NÜSHASINDAN ÖRNEK VARAKLAR 1457

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

ا ء	ʾ A a â ā / E e	ص	Ṣ ṣ
ب	B b	ض	Ḍ ḍ ; Ż ż
پ	P p	ط	Ṭ ṭ
ت ة	T t	ظ	Ẓ ẓ
ث	Ṯ ṯ	ع	ʿ
ج	C c	غ	Ġ ġ
چ	Ç ç	ف	F f
ح	Ḥ ḥ	ق	Ḳ ḳ
خ	Ḫ ḫ	ك	K k / ñ / G g
د	D d	ل	L l
ذ	Ẕ ẕ	م	M m
ر	R r	ن	N n
ز	Z z	ه	H h
س	S s	و	u ü û ū / ve, vu, vü
ش	Ş ş	ى	Y y, i, î

KISALTMALAR

a.g.e.:	adı geçen eser
a.g.m.:	adı geçen makale
bk.:	bakınız
C.:	Cilt
DİA:	*Diyanet İslam Ansiklopedisi*
Ed.:	Editör
haz.:	hazırlayan
nşr.:	Neşreden
No.:	Numara
s.:	sayfa
S.:	Sayı
SBE:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDED:	*Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)
TDVY:	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğerleri
ty.:	tarih yok
vb.:	ve benzeri
ye.y:	yayınevi yok
yy.y:	yayın yeri yok

GİRİŞ

XV. Asırda Yazılmış Dinî-Tasavvufî Mesneviler Üzerine

Türk tarihinin seyri göz önüne alındığında XV. asır, Selçuklular zamanında sınır boylarına yerleştirilen Türkmenlerin bağımsızlıklarını ilan ederek kurdukları beyliklerin varlığını sürdürdüğü bir dönemdir. Diğer yandan bu beylikler arasında ön plana çıkan Osmanlı'nın Anadolu'da siyasi birliği sağlamaya çalıştığı ve her alanda kimliğini ortaya koyma yolunda ilerlediği bir devre de tekabül etmektedir. Anadolu'daki bu beylikler Moğollara ve birbirlerine karşı giriştikleri askerî mücadelelere rağmen, XIV. ve XV. asırlarda ilim ve fikir hayatlarında gelişme göstermeyi ihmâl etmemiş, belli başlı Anadolu şehirlerini ilim merkezi hâline getirmişlerdir. İlimle uğraşanları ihsanlarıyla teşvik eden Anadolu beyleri medrese, kütüphane ve imaretler kurmaya büyük önem vermişlerdir. Hükümdarların bu teşvikleri neticesinde ise tıp, astronomi, riyâziye, edebiyat, tarih ve din alanında kıymetli eserler kaleme alınmıştır. Diğer yandan tasavvufun Anadolu'da varlık göstermesiyle birlikte tasavvufu öğreten ya da tasavvufî tecrübeyi ihtivâ eden eserler de kaleme alınmıştır. Özellikle Anadolu Selçukluları zamanında Mevlânâ ile parlak bir döneme giren tasavvuf cereyanı, Beylikler devrinde gelişme göstermiş ve Anadolu'nun manevî hayatı üzerinde son derece etkili olmuştur.[1]

Türkmen beylerinin özellikle Arap ve Acem kültürüne fazla itibar etmeyip millî geleneklerine ve kendi dillerine önem vermeleri, Türkçe yazmayı tercih etmeleri, ilim adamları ve şâirleri korumaları, Türk dili ve edebiyatı için verimli bir dönemi başlatmıştır.[2] Türkler Türkçenin Anadolu'da bir kültür ve medeniyet dili olmasının temellerini özellikle XIV. asırdan itibaren atmaya başlamışlardır.[3] Kaynaklara göre, Anadolu beylerinin çoğu Farsça bilmemektedir. Tebaalarının ise Türk ve Fars karışımı olması hatta bazı bölgelerde Fars yoğunluğu olmasına rağmen Anadolu'da Türk nüfusu baskın hale gelmiştir. Dolayısıyla beyler, hem kendileri için hem de bu Türk nüfusa ve

---

1 Ahmet Kartal, "Târihî, Sosyo-Kültürel Bağlam", *Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 2007, I, 457-458.

2 Beylikler döneminde kaleme alınan eserler hakkında teferruatlı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri,* Ankara 1969, s. 211-223.

3 Ahmet Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Öncüleri", *Türk Edebiyatı Tarihi,* I, 470.

yeni Müslüman olan yerli ahâliye İslâm'ın öğretilmesi söz konusu olduğunda dinî ve ahlâkî konuları içeren eserlerin telif ve tercümesine destek vermişlerdir.[4]

Bu dönemde gayret gösteren müellif ve mütercimlerin Türkçe eser verme sebepleri genel olarak şunlardır: 1. Padişahların ve emirlerin isteği ile Türkçe eser verme ve onların kültür faaliyetlerini desteklemeleri, 2. Türk olan tebaanın Türkçe öğrenme istekleri, 3. Tarikat büyüklerinin halkı irşat maksadıyla Türkçe yazıp söylemeleri, 4. Mensubu bulundukları millete ilim yönünden hizmet, hayır dua ile anılma ve unutulmama düşüncesi, 5. Tercüme arzusu yanında, Tatar ve Kırım Türkçesini beğenmeyerek bu şivelerde görülen eserleri Anadolu Türkçesine çevirme gayretleri, 6. Meslekî gayret, 7. Mevzuda çeşitlilik ortaya koyma düşüncesi, 8. İbret için eser yazma, 9. Müelliflerdeki Türkçe şuuru.[5]

Mesnevi XV. asırda oldukça fazla eser verilen bir türdür. Mesnevi kavramı bir nazım şeklini ifade etmekle birlikte aynı zamanda bu nazım şekliyle kaleme alınan küçük-büyük hacimli eserlerin genel adı olmuştur. Konumuz olan dinî-tasavvufî mesneviler de bu türün bir alt kategorisidir. Zira XV. asır mesnevilerini konuları itibariyle yedi ayrı başlık altında inceleyebilmekteyiz. Bunlar dinî-tasavvufî mesneviler, aşk mesnevileri, tarihî-menkabevî mesneviler, sergüzeştnâme ve hasbihaller, şehrengizler, mizâhî mesneviler, ilmî ve genel kültüre ait mesneviler şeklinde gruplandırılabilir. Bunların arasında dinî, ahlâkî ve tasavvufî konular klasik edebiyatımızın her devrinde varlığını sürdürmüş, en olgun devrini ise XV. asırda yaşamıştır.[6] Bu dönemde sadece beşerî veya ilâhî aşka dair yazılmış eserler az olsa da bilinen mesnevilerin neredeyse tamamında aşk, âşık ve maşuk ile ilgili beşerî veya tasavvufî tarifler ve temsiller yer almaktadır. Evliya, pir, şeyh gibi insan-ı kâmille ilgili

---

4 Mehmet Çavuşoğlu, "Fatih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı-Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü", *Kubbealtı Akademi Mecmuası,* XI/2 (İstanbul 1982), s. 34.

5 Kemal Yavuz, "XIII-XVI. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", *Türk Dünyası Araştırmaları,* İstanbul 1983, s. 9-57.

6 Harun Tolasa, "15. YY Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1982, s. 3-4.

tarif ve tasvirler, onların yolundan gitme, onlara bağlanmayı öğütleme de bu devir mesnevilerinin çoğunda tesadüf edebileceğimiz konulardır.[7]

XV. asırda bir önceki asrın halk tipi dinî-destânî mesnevilerine nazaran daha edebî ve aruz bakımından daha olgun mesneviler verilmeye başlanmıştır.[8] Bu asır, mesnevileri sayesinde dil, nazım unsurları, konu ve mecaz sistemine hâkimiyet konularında edebiyat tarihimiz için bir dönüm noktası kabul edilmektedir.[9]

Türk edebiyatı tarihinde didaktik ve lirik olmak üzere iki koldan gelişen dinî-ahlâkî-tasavvufi mesneviler "en yaygın" biçimde XIV-XV. asırda kaleme alınmış ve ilgi görmüştür. Ayrıca bu eserlerden bazıları "klasikleşmiş" ve günümüze kadar ulaşmıştır.[10] Esasen, ahlâkı dinî esaslardan veya tasavvuftan ayırmak mümkün olmadığına göre, bir eser için dinî, tasavvufî veya ahlâkî sıfatlarından birini kesin olarak vermek kolay değildir. Dinî bir eser aynı zamanda tasavvufî, dinî ve tasavvufî bir eser de aynı zamanda ahlâkî kabul edilebilir.[11]

XV. asırda yazılmış büyük hacimli dinî-tasavvufî manzumeler on-on beş bin beyte kadar varabilmektedir. Bu grupta beyit sayısı az olanlar ise sayılamayacak kadar çoktur. Büyük hacimli manzumelerin önemli özelliklerinden biri nazmın vasıta olarak kullanılmasıdır. Dinî mevzuların manzum olarak yazılmasında "nâzımın şâir oluşu veya bu sahada eser verme arzusu, aslı manzum olan eserlerin manzum tercüme edilmesi, öğretici konularda manzum yazma geleneğinin olması, nazîre geleneği, kolay okuma ve ezberleme" gibi sebepler etkili olmuştur diyebiliriz.[12]

Bu asırda yazılan belli başlı dinî-tasavvufî mesnevileri, çalışmamıza konu olan eserin anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatiyle zikretmeye çalışacağız. XV. asır dinî-

---

7 Âmil Çelebioğlu, *Türk Mesnevi Edebiyatı XV. Yüzyıla Kadar (Sultan II. Murad Devri)*, İstanbul 1999, s. 171, 172.

8 A. Atilla Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler,* İstanbul 2002, s. 4.

9 Harun Tolasa, "15. YY Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *a.g.e.*, s. 2.

10 Ahmet Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Gelişimi", *Türk Edebiyatı Tarihi,* I, 499.

11 Agâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *TDK Belleten*, sy. 234 (Ankara 1963), s. 91.

12 Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Şükrü Elçin Armağanı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,* Ankara 1983, s. 154.

tasavvufî mesnevileri arasında özellikle mevlidlerin ayrı bir önemi vardır. Hz. Muhammed'in doğumunu anlatmak için yazılan mevlid türünün en büyük örneği bu asırda Süleyman Çelebi tarafından ortaya konmuştur. Asıl adı *Vesîletü'n-necât*'tır. Bu asırda Ahmedî'nin, Ârif'in, Muhibbî'nin, Kerîmî'nin, Ahmed'in, Sinanoğlu'nun, Hamdullah Hamdi'nin, Hafî'nin, Za'îf(î)'in (Hacı Mustafaoğlu), İpsalalı Ebu'l-hayr'ın, Cefâyî'nin ve Sabâyî'nin mevlidleri zikredilmeye değerdir. Mevlidlerden başka bu asırda mi'raciye, siyer, tarikatnâme, manzum tefsir, evliya tezkiresi gibi türlerde eserler de yazılmıştır:

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*, Molla Velî'nin *Manzum Siyer-i Nebî*, Abdülvâsî Çelebi'nin *Halil-nâme (Destân-ı İbrahim a.s.)*, Ârif'in *Mîrâc-ı Nebî; Vefâtü'n-Nebî*; *Mürşidü'l-ubbâd*; *Nüsha-i âlem ve şerhü'l-âdem*, Mûsâ Abdî'nin *Câmasbnâme*, Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan*; *Hazîre-i kuds*, Hatiboğlu'nun, *Ferahnâme*; *Letâyifnâme*; *Bahru'l-hakâyık*, Şeyh Elvân-ı Şîrâzî'nin *Gülşen-i Râz*, Pîr Mehmed b. Yûsuf-ı Ankaravî'nin *Tarîkatnâme*, Abdurrahîm-i Karahisârî'nin *Vahdetnâme*, Dede Ömer Rûşenî'nin *Miskînliknâme*; *Ney-nâme*; *Çoban-nâme*, İbrâhim Tennûrî'nin *Gülzâr-ı Ma'nevî*, Muhyiddin Çelebi'nin *Hızırnâme*, Bursalı Yahya b. el-Hâc Mustafa'nın *Envâru'l-kulûb*, Kaygusuz Abdal'ın, *Gevher-nâme*, Akbıyık Muhyiddin'in *Makâlât'tan Hikâyât-ı Nây*, Gülşen-i Saruhânî'nin *Râz-nâme*, Şeyh Eşref b. Ahmed'in *Fütüvvet-nâme*; *Nasîhat-nâme*; *İbret-nâme*; *Münâcâtnâm; Hayretnâme; Ma'zeret-nâme; Elest-nâme*, Hâmidî-i Isfahânî'nin *Hasbihâl-nâme,* Hisârî'nin *Tuhfetü'l-mü'min*, Cemâlî'nin *Miftâhü'l-ferec*, Âşık Ahmed'in *Câmiu'l-ahbâr,* Refi'î'nin *Genc-nâme; Beşâret-nâme*, Penâhî'nin *Hurûfîliğe Dair Bir Mesnevî*, Mürîdî'nin *Pend-i ricâl*, Ahmed Hayâlî'nin *Ravzatu'l-envâr*, Ali Şîr Nevâyî'nin *Hayretü'l-ebrâr*, Mu'în b. Mustafa'nın *Mesnevî-i Murâdiyye*, Ahmed-i Dâî'nin *Vasiyyet-i Nûşirevân*, Boyacıoğlu'nun *Anâsır-ı erba'a*, Germiyanlı Yetîmî'nin *İbret-nâme*, Yûsuf Hakîkî Baba'nın, *Mahabbet-nâme*, Mihrî Hatun'un *Tazarru'-nâme*, Ahmed-i Dâî'nin *Çengnâme*, Tebrizli Ahmedî'nin *Esrarnâme Tercümesi*, Hâfız Halil b. İsmail'in *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin* adlı eserleri de XV. asrın önemli dinî-tasavvufî mesnevileridir.

Yukarıda zikrettiğimiz bu eserlere bakıldığında genellikle tercüme oldukları ve bu tercümelerin ekseriyetinin Farsçadan yapıldığı görülecektir. Farsçadan tercüme eserler arasında *Mesnevî-i Murâdiyye, Câmasbnâme, Esrarnâme Tercümesi, Vasiyyet-i Nûşirevân, Gülşen-i Râz,* Ankaravî'nin *Tarîkatnâme'*si*, Neynâme, Çobannâme, Gülzâr-ı Ma'nevî, Ravzatü'l-envâr,* Arapçadan tercüme eserler arasında *Dekâyıku'l-Hakâyık, Ferahnâme, Letâyifnâme* ve *Bahru'l-Hakâyık* örnek gösterilebilir. Ancak bu asırdaki tercüme eserlerin tam bir tercüme değil, nakil mahiyetinde olduğu söylenmelidir. Hatta bu mesnevilerden oldukça uzun giriş ve hâtime bölümleri, çeşitli genişletme ve eklemeleri ile özellikle nasihat ve duâ içeren kısımları tamamen telifîdir.[13]

Araştırmamızın konusu olan *Yenbû'-ı Hikmet* adlı, yaklaşık on üç bin beyitlik mesnevi, tasavvuf yolunu ve müridin seyr ü sülûkünü anlatmak gayesiyle 855 (1451-1452) tarihinde Uşşâkî tarafından kaleme alınmıştır. *Yenbû'-ı Hikmet*'in şimdilik tek nüshası bilinmektedir. Müellifi, müstensihi, telif ve istinsah tarihi bilinen eserin müellif hattına henüz ulaşılamamıştır. Eser XV. asırda yazılmış mesneviler arasında Molla Velî'nin *Siyeri*'nden ve *Mesnevî-i Murâdiyye'*den sonra en fazla beyit ihtivâ ettiği bilinen üçüncü dinî-tasavvufî mesnevidir.

Yenbû'-ı Hikmet Candaroğlu İsmail Şah'a ithâfen kaleme alınmış Türkçe eserlerden biridir. Anadolu beylikleri döneminde Candaroğullarının ilmî ve edebî faaliyetlerinin[14] diğer beyliklere nispetle daha üst düzeyde olduğu bilinmektedir.

---

[13] Âmil Çelebioğlu, *Türk Mesnevi Edebiyatı XV. Yüzyıla Kadar (Sultan II. Murad Devri)*, İstanbul 1999, s. 113.

[14] Konuyla alakalı bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır: Fatma Gürgözeller, *Candaroğulları Beyliği'nde İlmi ve Kültürel Faaliyetler,* Fırat Üniversitesi SBE, 2005. Candaroğulları döneminde yazılan eserler şunlardır: **1**. Kutbüddin Mahmud b. Mes'ud Şirazî, 709/1309'da *İntihâb-ı Süleymânî* adında *İhyâ'u'l-ulûm*'un Farsça muhtasar tercümesini I. Süleyman Paşa adına yazmıştır. **2.** Süleyman Paşa'nın kardeşi Yakup Bey'in oğlu Adil Bey'in oğlu Celâleddin Bayezid (Kötürüm Bayezid) adına 763/1362'de tercüme edilmiş eser Kastamonulu Şâzî'ye atfedilen *Maktel-i Hüseyin* mesnevisi. Bu eser bilinen ilk müstakil Maktel-i Hüseyn'dir. (İ. Hikmet Ertaylan, "Yûsufî-i Meddâh Yeni İki Varaka ve Gülşah Nüshası- Hâmuşnâme- Dasitan-ı İblis-i Aleyhi'l-la'ne ve Maktel-i Hüseyn", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDED,* I/2 [Nisan 1946], s. 105-121; Nurcan Öznal Güder, *Kastamonulu Şazi Maktel-i Hüseyin,* [doktora tezi, 1997], İstanbul Üniversitesi SBE). Uzun süre Kastamonulu Şâzî'ye atfedilen türünün ilk örneği bu eserin, aslında Yûsuf-ı Meddah'a ait olduğunu Kenan Özçelik yüksek lisans çalışmasında tartışır. (bk. Kenan Özçelik, *Yûsuf-ı Meddah ve Maktel-i Hüseyn (İnceleme-metin-sözlük)*, [yüksek lisans tezi, 2008], Ankara Üniversitesi SBE, s. 8-13). Bununla birlikte eser son olarak Yazma Eserler Kurumu tarafından Şâdî Meddâh'ın *Maktel-i Hüseyn*'i adıyla neşredilmiştir: bk. Erdoğan Erbay-Selahattin Tozlu, *Maktel-i Hüseyn, Kerbela Hadisesi (Metin-tıpkısbasım),* İstanbul 2015, **3.** İsfendiyar Bey'in oğlu İbrahim Bey'in çocukluğunda okuması için

Özellikle kendisi de âlim olan Candaroğlu İsmail Bey dönemi, onun ilim adamları ve şâirleri himayesi, onlara yüksek mevkiler vermesi dolayısıyla Anadolu beyliklerinin kültürel anlamda en yüksek devri kabul edilir.[15]

Yenbû'-ı Hikmet beylikler dönemi telif geleneğine uygun şekilde, Farsça bir eserden kısmî tercümelerle kaleme alınmış bir mesnevidir. *Yenbû'-ı Hikmet*'in tasavvufî esasları muhtevî bölümlerinde Kübrevî şeyhi Necmeddîn-i Dâye'ye âit *Mirsâdu'l-İbâd* adlı eserden büyük oranda istifade edildiği görülmektedir.[16] Ayrıca *Yenbû'-ı Hikmet*'in *Mirsâdu'l-İbâd*'tan yapılmış kısmî tercümeler dışında kalan büyük bir bölümünde *Şems ü Kamer* adında ikili bir aşk mesnevisi yer almaktadır. Bu aşk mesnevisi, Şems ve Kamer adında iki şah çocuğunun aşkını, beşerî çerçevede anlatan bir kıssa niteliğinde görünse de eserdeki temsillerin izi sürüldüğünde sâlikin seyr ve sülûkünü tarif eden sembolik bir anlatıma ulaşılmaktadır. Zira dinî mesneviler sadece okuyucuyu bilgilendirmek için değil aynı zamanda estetik tatmin için de yazılmaktadır.[17] Bu eserde

---

yazılmış olan *Cevâhirü'l-esdâf* adında Türkçe bir Kur'an tefsiri. Bu tefsirin, dil çalışmaları bakımından da önemi pek büyüktür. Eser üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır. (Sevinç Ahundova, *Eski Anadolu Türkçesi Alanında Yapılmış olan Kur'an Tercümesi Cevâhirü'l-Asdaf Üzerine Dil İncelemesi,* [doktora tezi, 2012], İstanbul Üniversitesi SBE), **4.** İsfendiyar Bey'in oğlu Hızır Çelebi adına *Mi'racnâme* tercümesi, **5.** Kasım Bey adına yazılan *Hülâsatü't-tıb*. Eser Hekim Hayreddin tarafından kaleme alınmış bir tıp kitabıdır. (Seda Akarsu vd, "Candaroğulları Beyliği Döneminde Tıp", *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildirileri 3-8 Ekim 2011*, Çankırı 2012), **6.** İsmail Bey'in emriyle kaleme alınan *Risâle-i Münciye.* Ömer b. Ahmed'in kaleme aldığı bir Türkçe tecvittir, **7.** İsmail Bey adına *Miyâru'l-ahyâr ve'l-esrâr* ismiyle Yunus b. Halil tarafından telif olunan tasavvufî eser, **8.** İsmail Bey namına Sinoplu Halil oğlu Mü'min'in kaleme aldığı göz hastalıklarına dair *Miftâhu'n-nûr ve Hazâ'inu's-sürûr* adlı eser (Mehmet Ünal Şahin, *Mü'min bin Mukbil Miftâhü'n-Nûr ve Hazâ'inü's-sürûr: Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini: I. Cilt, Dil Özellikleri-Metin: II. Cilt Söz Dizini*, [doktora Tezi, 1994], İnönü Üniversitesi SBE; Hüseyin Demir, *Zâhire-i Murâdiyye, Mü'min bin Mukbil Sinobî (inceleme- metin 1-80. Varaklar arası dizin)*, [yüksek lisans tezi, 2002], Ankara Üniversitesi SBE; Mutlu Kılıç, *Onbeşinci Yüzyıl Bilim Adamlarından Mü'min bin Mukbil ve Eseri Miftah en-Nur ve Hazain es-Sürûr*, [yüksek lisans tezi, 2002], Ankara Üniversitesi SBE; Nurcan Cinaz, *Mü'min bin Mukbil Sinobî/ Miftâhu'n-nûr ve hazâ'inu's-sürûr,* [yüksek lisans tezi, 2005], Cumhuriyet Üniversitesi SBE) **9.** Bayezid oğlu İsfendiyar Bey adına yazılmış, yazarı meçhul bir tezkiretü'l-evliyâ, **10.** İsmail Bey'in kaleme aldığı İslam Hukuku Hanefî fıkhının fürûundan Türkçe *Hulviyyât-ı Sultânî* adlı hacimli bir eser. (Abdulkerim Abdulkadiroğlu, "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât-ı Sultânî Adlı Eseri Üzerine Notlar", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler,* Kastamonu 1988, s. 44-45; Nail Karagöz, "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât Adlı Eserindeki "Fıtır Sadakası" Bâbı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* XX, Konya 2012, s. 267-288).

15 Abdulkerim Abdulkadiroğlu, "Candaroğlu İsmail Bey ve *Hulviyyât-ı Sultanî* Adlı Eseri Üzerine Notlar", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğleri,* Kastamonu 1988, s. 43-44.

16 Konuyla alakalı teferruatlı bilgi için bk. Tezimizin "*Yenbû-ı Hikmet*'le *Mirsâdu'l-İbâd*'ın Münâsebeti" bölümü

17 Muhsin Macit, "Mesneviler", *Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 2007, II, 61.

de eğitici unsurlar esas alınmakla birlikte mecaz ve sembol değeri kazanan konular estetik biçimde sunulmaktadır.

XV. asırda yazılan dinî-tasavvufî mesnevilerin genel özelliklerine geri dönersek "fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün" ve "mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün"ün bu dönemin en fazla tercih edilen iki mesnevi kalıbı olduğunu görürüz. Bununla birlikte, vezin bakımından bu devrin mesnevileri, tek vezinli olanlar, ikinci bir vezni ihtivâ edenler ve birden ziyade vezinle yazılmış mesneviler olmak üzere üç grupta toplanabilir. *Yenbûʻ-ı Hikmet* vezin yönüyle zengin mesneviler grubuna dâhildir. Vezne hâkimiyet konusunda ise XV. asır örneklerinin mükemmel olduğu söylenemez. Doğrusu dinî-tasavvufî mesnevilerin didaktik özelliği ön planda tutulduğunda, şâirlerin şiiriyet gücünü, vezni ve sanatları bilerek ihmâl ettikleri düşünülebilir. Bununla birlikte *Yenbûʻ-ı Hikmet* hacmine rağmen az sayıda vezin bozukluğu içermekte ve neredeyse her satırında bulunabilecek imâleler ise eserin ifade gücüne gölge düşürmemektedir.

Yenbûʻ-ı Hikmet, mesnevinin dışında kaside, gazel, rubâi, ferd gibi çeşitli nazım şekillerini ihtivâ etmesi bakımından XV. asır mesnevi edebiyatının önemli bir vasfını taşımaktadır. Bu devir mesnevilerinin hemen hemen hepsi gibi *Yenbûʻ-ı Hikmet* de klasik tertip hususiyetlerine uygun şekilde (tevhid, münacat, na't, miraciye, padişah medhiyesi, sebeb-i telif ve hâtime bölümlerini ihtivâ ederek) kaleme alınmıştır. Bu bölümlerin bazıları müstakil bir manzume sayılacak kadar hacimlidir.

Mühim bir tasavvufî kaynaktan kısmî nakillerle ve bu nakillere yapılan eklemelerle zenginleştirilerek kaleme alınan *Yenbûʻ-ı Hikmet'*i, orijinal üslûbu, hacmi ve muhteva zenginliği gibi özellikleri bakımından XV. asırda kaleme alınmış önemli telif-tercüme eserler arasında sayabiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

UŞŞÂKÎ'NİN HAYATI VE ŞAHSİYETİ İLE *YENBÛ-I HİKMET* ADLI ESERİ

1. Uşşâkî'nin Hayatı ve Şahsiyeti

1.1. Hayatı

Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet'*indeki bilgilerden anlaşıldığı üzere XV. asırda yaşamış Sinoplu bir şâirdir. Hayatı hakkında ne tezkirelerde ne de arşiv kayıtlarında bilgiye rastlanmıştır. Elimizdeki tek eseri olan *Yenbû'-ı Hikmet*'i 855 (1451-1452) yılında tamamladığı kesin olarak bilinmektedir. Bu bilgiye göre Uşşâkî, eserini ithaf ettiği Kemâleddin İsmâîl Şah zamanında yani Candaroğulları Beyliği döneminde yaşamıştır.[18]

Beylikler döneminde beylerin, âlim ve sanatkârları eser vermeleri konusunda desteklediği bilinen bir durumdur. Uşşâkî de bu dönemde yetişmiştir. Lâkin ne eseri ne kendisi tanınmaktadır. Uşşâkî'nin tezkirelerde yer almaması İstanbul'a gelmemiş olması ihtimaline bağlanabilir.[19] Yahut eseri de muhtevasından ötürü tekke kütüphanelerinde kalmış ve yayılma imkânı bulamamış olabilir. Eser Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki katalog bilgisine ve eserin zahriyesindeki kayıtlardan birine göre Hüsâmeddîn

[18] Candaroğulları, XIV. asrın başlarında Kastamonu-Sinop civarında kurulmuş bir Türk beyliğidir. Beylik ismini, bazı kaynaklarda kurucusu olarak da zikredilen Şemseddin Yaman Candar'dan alır. Bununla birlikte beyliğin asıl kurucusu Yaman Candar'ın oğlu I. Süleyman'dır. Bizans, Osmanlı ve Tâceddinoğulları ile komşuluğu ve temasları olan beylik, Sinop limanında Venedik ve Ceneviz donanmalarına karşı savaşır. Sultan I. Murad'la yapılan mücadelelerden bir süre sonra ikiye ayrılır. Bu ayrılığa sebep olan İsfendiyar Bey'in, yarım asırlık hükümdarlığı sebebiyle Candaroğulları bazı kaynaklarda İsfendiyaroğulları ismiyle anılır. XV. asrın ikinci yarısında Osmanlı hâkimiyetine giren Candaroğullarının son hükümdarı Kızıl Ahmed Bey'dir. Teferruatlı bilgi için bk. Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Beyliği-Candaroğulları Beyliği,* Ankara 1988, I, 53-123.

[19] M. Fatih Köksal, *Yâ Kebîkeç Mecmualar Arasında,* İstanbul 2016, s.169.

Uşşâkî'ye aittir.[20] Oysa bu bilgi eserin telif tarihi açısından hatalıdır. Zira Hüsâmeddîn Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet* yazıldıktan 25 yıl sonra, 880 (1475) tarihinde doğmuştur.[21]

Bibliyografik kaynaklarda Uşşâkî mahlasını kullanan tek bir kişiye rastladık. O da XIX. asırda yaşamış Muhammed Uşşâkî Efendi'dir.[22] *Yenbû'-ı Hikmet*'in içindeki bir kayıt sebebiyle eserin, kendisine âit olduğu ileri sürülen Hüsâmeddîn Uşşâkî bilindiği kadarıyla mahlas olarak Hüsâm yahut Hüsâmî'yi kullanmıştır. Ayrıca Uşşâkî tarikatının şâir müntesipleri tariklerini belli eden "Uşşâkî" sıfatıyla anılmış olsalar da muhakkak bir başka mahlasla şiirlerinde varlık göstermişlerdir.[23]

Eserin iç kapağında son dönem Uşşâkî meşâyihinden Mehmed Hazmî Tura (1881-1960)'ya âit şöyle bir kayıt vardır:[24]

> "Bu eṣer Ḥażret-i Pîr ʿUşşâḳī'nüñ degildir. Nihâyetindeki târîḫe naẓaran Ḥażret-i Pîr ʿUşşâḳī o vaḳt henüz ṭoġmamışlardı. Nitekim şu beyitten añlaşılıyor: "On iki biñ sekiz yüz dürr-i manẓûm/ Sekiz yüz elli beş târîḫ-i maʿlûm". Ḥażret-i Pîr ise ancaḳ "Sekiz yüz seksen"de ṭoġmuşlardır. Bu "'Uşşâḳī" nâmında bir ʿAcem şâʿirinüñ eṣeri olup (Kemâleddîn İsmâʿîl Sulṭân) nâmında bir ẕâta yazmışlardır. 20 Aġustos [1]336 (1911-1912) Ketebehû Meḥmed Ḥazmî"

[20] Hüsameddin Uşşâkî, *Dîvân-ı Dâsitân,* Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi, No: 358.

[21] Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, IV, 285. Ayrıca bk. S. Naci Eren Balıkesirî, *Pir Hüsameddin Uşşâkî,* İstanbul 1996, s. 16.

[22] "Muhammed Uşşâkî Efendi, Uşak kazasındandır. 1190'da Palabıyık Hoca'dan ilim öğrenmeye İstanbul'a gitmiştir. Eğitiminin ardından burada müderris olmuştur. 1257 senesinde vefat etmiştir. Bektâşî tarikatine intisâbı olan Uşşâkî Efendi tasavvufî şiirler kaleme almıştır." bk. Fatîn Davud, *Hâtimetü'l-eş'âr,* İstanbul 1870, s. 268-269.

[23] Yazıcı Muhammed Safvetî Efendi (ö. 1192/1778) Safvetî, İsmâil Efendi (ö. 1164/1751) Hikmetî, Cemâleddîn-i Uşşâkî (ö.1164/1751) Cemâlî, Salâhaddîn-i Uşşâkî (ö. 1130?1117/1717) Salâhî mahlaslarını kullanmışlardır. Teferruatlı bilgi ve daha fazla örnek için bk. Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliyâ,* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, IV, 313-430.

[24] "Mehmed Hazmî Efendi ulemâdan ve Uşşâkî meşayihindendir. 1881 Arapgir doğumludur. Tahsil için İstanbul'da bulunmuştur. İlerleyen yıllarda 20 sene müddetinde Murad Molla Kütüphanesi'nde çalışmış, 10 sene de Süleymaniye Kütüphanesi müdürlüğü yapmıştır. Uşşâkiye'nin son temsilcilerinden olan Mehmed Hazmî Efendi 1960 yılında vefat etmiştir." Hazmî Efendi hakkında daha teferruatlı bilgi için bk. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* İstanbul 2006, IV, 362-373; Fatma Sena Yönlüer, *Mehmet Hazmî Tura,* (yüksek lisans tezi, 2010), Marmara Üniversitesi SBE, s. 5-51.

Hazmî Efendi'nin bu notu eserin Pîr-i Uşşâkî'ye âit olmadığını doğrulamaktadır. Bununla birlikte eserin müellifi için Acem şâiri yakıştırmasının doğru bir tahmin olmadığı kanaatindeyiz. Zirâ Uşşâkî'nin "Acem" olduğuna dâir eserinde herhangi bir karine bulunmamaktadır.

Uşşâkî'nin gerçek adını bilmemekteyiz. Eserde kendisine delalet eden tek kelime "Uşşâkî"dir. Mahlas olduğu anlaşılan "Uşşâkî" lafzı seksenden fazla beyitte ve genellikle "Şi'r" başlıklı gazellerin son mısralarında geçmektedir.[25] Bunların ilki;

62. *ʿUşşâḳī* muḥibbe saña râst eyled[i] âheng
Mihrüñle maḳāmını ḫalâṣ it aña şâhâ **[12^{b}]**

beytidir. Bu beyit Hz. Peygamber'i övmek için yazılmış kasidede yer almaktadır. Şâir bu ve benzeri yerlerde duâ, hayır ve şefaat talebiyle mahlasını zikretmektedir.

25. *ʿUşşâḳī* cinân ṣanma cihân dûzaḫ-ı cândur
Raḥmındadurur zaḫmı vü ʿaẕbında ʿaẕâbı

26. Gönlüñi açuḫ ṭut ki Kerîm'üñ keremi çoḫ
ʿÂṣî ḳulına baġlu degil raḥmeti bâbı **[15^{a}]**

…

39. Medḥüñle *ʿUşşâḳī* müdâm ider duʿâñı ṣubḥ [u] şâm
İnʿâmuña kim oldı ʿâmm olmışdurur müştâḳ igen **[31^{b}]**

51. Bu mışr medḥ-ile *ʿUşşâḳī* kerem idüp bâzâr
Şeker kelâmını ṭûṭî gibi mükerrer ider **[33^{b}]**

[25] Örnek için bk. Uşşâkî, *Yenbûʿ-ı Hikmet,* 62 (12^{b}), 7 (17^{b}), 7 (28^{b}), 39 (31^{b}), 1064, 7 (43^{b}).

Bazen de üstteki beyitte olduğu gibi, eserini ithaf ettiği İsmail Şah'ın ve Sinop şehrinin övgüsünde mahlasını zikretmiştir.

7. *'Uşşâḳī* diyârından ıraḫ yoḫdur el ayaḫ
Kendü gidemez yâra velî yaşı revândur **[139^{b}]**

Uşşâkî, ailesi hakkında sadece babasıyla ilgili bilgi verir. Bir mısrada baba adının "İlyâs" olduğunu söyler:

3414. Ḥaḳ itsün evvel âḫir ḫayr aña
Şu kim *'Uşşâḳī'*yi ḫayr-ıla aña

3415. Olursa sâl-i hicret sâyili nâs
Ṣayar bî-yâs *'Uşşâḳ ibn-i İlyâs* **[102^{a}]**

beyitlerinin ilkinde bağlamına göre, Uşşâkî yola çıkacak olan hikâye kahramanına (Kamer'e) duâ edip akabinde kendisi için de hayırlı dualar istemektedir. İkinci beyitte ise ebced hesabıyla tarih düşürmüştür. Buna göre bir yandan eserin bu bölümünün tamamlandığı tarihi bir yandan da künyesini (Uşşâk ibn-i İlyâs) vermiş olur. Burada mahlasındaki nisbet yâ'sını kullanmaksızın ismini "Uşşâk" olarak vermiştir. "Uşşâk"ı vezin gereği tercih etmiş olabilir. "Sâl-i hicret" izafetinden tarihin hicrî bir yıla tekâbül ettiği anlaşılır. Sayfa kenarında bu beytin hizâsına gelecek şekilde Farsça ibârelerle ebced hesâbı yapılmış ve 854 (1450-1451) tarihine ulaşılmıştır.[26]

Uşşâkî, babasından bir kez de **Hâtime-i Kitâb**'ta bahseder:

[26] Bu beyitteki tarih düşürme hesaplaması şöyledir: 'ayn (heştâd), dü şîn (şeş sad), elif (yek), kaf (sad), be (dü), nûn (pencâh), elif (yek), lâm (si)= cümle meblağ heşt sad penc ü çâr. Yalnız bu hesap metinde geçtiği şekli olan Uşşâk ibn-i İlyâs değil Uşşâk bin İlyâs üzerindendir. Sayfanın kenarındaki hesaplamada "ibn" yerine "bin" esas alınmıştır. Oysaki doğrusu "ibn" kelimesindeki elif harfinin de eklenmesiyle eserin tamamlandığı tarih olan hicrî 855 olmalıdır. Bu durum şâirin asıl isminin "Uşşâk" olma ihtimalini akla getirmektedir. Bununla birlikte taradığımız bibliyografik kaynaklarda ve arşivde böyle bir isme de rastlanmamıştır.

11803. Felek bir devre daḫı ḳoydı pergâr
Sitârem özge burca oldı seyyâr

11804. Gelüben Şâm elinde nitekim bâm
Ṭulûʿ itdi revân üstüme babam

11805. İlerü geldi virdi öñ selâmı
Girü gidelüm oldı ṣoñ kelâmı

11806. Bes añup Rûm'ı itdüm ʿazm-i Rûm'ı
Çevürdüm yine sûy-ı Rûm'a rûmı

11807. Ṭuruban ḫurdevâtı cümle dirdüm
Ne-kim evrâḳ u defter var dirdüm

11808. Añup yine maḳām-ı evveli ben
Ṭarîḳ-i Rûm'a çekdüm cedveli ben

11809. Vedâʿ itdüm hemân-dem Şâm eline
Dönüp gitdüm yine babam iline **[360ª]**

beyitlerinden anlaşıldığı üzere babası İlyâs Anadoluludur. Uşşâkî'nin hicret ettiği yer ise Şam'dır. Son beyitte –ki bu beyit aynı zamanda eserin son sözlerindendir- Uşşâkî babasının son arzusu üzerine Şam'dan ayrılıp baba ocağına döndüğünü ifade eder.

Aşağıdaki beyitlerden ve bağlamından anlaşıldığına göre kader Uşşâkî'yi vatanından, âilesinden ve sevdiklerinden ayrılmaya mecbur etmiştir:

858. Ḳażânuñ başuma yaġdı tegergi
Ḳomadı gül-bünümde hîç bergi **[28ª]**

859. İçüme lâle-veş dehr urdı bir ṭaġ
Ki baña kül-ḫan oldı gülşen ü bâġ

860. Başumdan mürġ-i ʿaḳl ol-demde uşdı
Gögi ṣandum ki indi yire düşdi

861. Vaṭandan terk idüp aġyâr u yârı
Ḳodum şehr ü diyârı şehr ü yârı

862. Ata ana yirinde ḳaldı varum
Varup aġyâra döndi cümle yârum

Şâir bu yolculuğun mecburiyetini ve yolda çektiği sıkıntıları ilerleyen beyitlerde bir felaket gibi tasvir etmektedir. Buna göre dizginlerini kervancıya teslim etmiş vaziyette bir kervana dâhil olup gözleri yaşlı hâlde çölden çöle yolculuk etmiştir.

870. Yaşumla yollarum Ceyḥûn'a döndi
Aḳan ṣu gözlerümde ḫûna döndi

871. Enîs ü maḥrem-idi câna ġuṣṣa
Dilümde fürḳat-ı yâr-ıdı ḳıṣṣa

872. Yolumuñ ṭaşlarıydı nîş-i aḳreb
Zülâlüm semm-i efʿî-[y]-di leb-â-leb

873. Felek gib[i] nehâr ü leyl sârî
Ṭurup bir yirde itmedüm ḳarârı

874. Dütünümden hevâ olmışd[ı] târîk
Yaşumdan gözüme râh-ıdı bârîk

875. Ceres âvâzı-y-ıdı baña dem-sâz
Heyûn iñlerd[i] itsem nâle âġāz

876. Gehî bâġ u gehî ṭaġ-ıdı ol râh
Gehî hem-râh ṭavşan gâh rûbâh

877. Çün irdi Şâm'a bir gün râh-ı menzil
Didi gönlüm *iẕâ aʿşeyte feʾnzil*[27]

Konunun devamında, yolculuğunu sonlandırıp artık Şam'da ikâmete karar verişini tevekkülle ifade eder ve "Sizin için hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür." meâlindeki âyetle kendi kendine teselli verir:

878. Seferden geç bu yirde ḳıl iḳāmet
Ki şâyed Ḥaḳ vire ḫayr u selâmet

879. Bu endûhı igen mekrûh görme
Budur enbûh ḫayr endûh görme

880. *ʿAsâ en-tekrahû şeyʾen* oḳudum[28]
İḳāmet niyyet itdüm seyri ḳodum

[27] *iẕâ aʿşeyte feʾnzil*: Akşamı ettiğinde konakla.
[28] "…Sizin için hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür…" (el-Bakara 2/216). Çalışmamızda Ali Özek başkanlığındaki komisyonun hazırladığı *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul 2010) esas alınmıştır.

881. Gün-idüm miḥnet-i eyyâma düşdüm
Ġurûb itdüm ġarîb uş Şâm'a düşdüm

882. Bu ḥüsn-i maṭlaʿ-ıla Şâm içinde
Didüm gün gib[i] şiʿr eyyâm içinde **[28^{b}]**

beyitleri ile şâir tattığı gurbet acısının şiddetini ifade eder. Fakat, yüreği ayrılık ateşiyle yanarak, gece gündüz uykusuz hâlde ilerlediği bu yolculuğun meşakkatlerinden kurtulmak isteyen şâirin çilesi burada sona ermez.

Uşşâkî yolculuğu esnâsında bir ihtiyara rastlar. İhtiyardan, otağını kurabileceği havası, suyu güzel bir yer öğrenmek ister. İhtiyar ona Ruhâ'dan[29] daha iyi yer bulamayacağını söyler. Bunun üzerine Uşşâkî havası, toprağı amber kokulu, suları kevser tadında bu şehre doğru yola çıkar. Vardığında bu güzel şehre yerleşir:

886. Meger bir gün gider bir pîri gördüm
Hevâsı ṣuyı ḫoş bir yir[i] ṣordum

887. Ki yapam anda bir ḫalvet otaġı
Ṣaram ʿuzlet etegine ayaġı

888. Cihânuñ ten gözin yumam yüzine
Açam dilden derîçe cân gözine **[29^{a}]**

889. O pîr eydür ki yirler çoḫdur oġlum
Ruhâ'dan ḫoş-hevâ yir yoḫdur oġlum

[29] Ruhâ: 1517 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren sancaklardan biridir. Bugün Şanlıurfa adıyla bilinen ilimizdir. Ruhâ kullanımı şehrin Arapça adından kaynaklamaktadır. Bk. Ahmet Nezihi Turan, "Şanlıurfa", *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII, 336-341.

890. Hevâ vü âba ol Ḥayy u Tebârek
Zihî yaratmış ol şehri mübârek

891. Yaḳīndür diyü ḳandurdı vü ḳandum
Revân indüm ḳatından ata bindüm

892. Rehâ itdüm ʿınânı bes Ruhâ'ya
ʿAnâdan tâ ki cân ire rehâya

893. Gelüp ol şehri rûşen gördüm anda
İḳāmet ḫaymesini ḳurdum anda

Bu beyitlerin akabinde bugün Şanlıurfa adıyla bilinen Ruhâ'nın güzellikleri ve orada yaşamış veya yolu Ruhâ'ya düşmüş bazı zevât hakkında bilgi verir. Sonrasında "vatan sevgisinin îmândan geldiği" şeklindeki rivâyetle Sinop şehrini övmeye başlar:

912. Niçün itdüm ḫurûcı cennetümden
Irâġ oldum naʿîm ü niʿmetümden

913. Vaṭan ḥubbı çün îmândandur iy yâr
Dutuşup cânda anuñ nârı yanar

914. Benem bülbül ḳanı ol gülşen-i ḫûb
İçi pür lâle vü gül şehr-i Sinob

915. Deñiz içre cihânuñ çeşmi müştâḳ
Cezîre kim temâşâ-gâh-ı ʿuşşâḳ **[29^{b}]**

Yaklaşık kırk beyitte Sinop şehrini ve ardından o devirde şehrin hâkimi olan Candaroğlu Kemâleddin İsmâîl Şah'ı öven şâir, 31^{b}-32^{a}'daki on beyitte Sinop'un önemli bölgelerinden olan Boztepe'yi, 32^{a}-33^{b} arasındaki elli iki beyitte de Sinop şehrini metheden mısralar yazmıştır.

Yukarıdan beri bahsettiğimiz konulara göz atarsak Uşşâkî'nin memleketi Sinop'tan ve Şam yolculuğu esnasında bir müddet ikâmet ettiği Ruhâ'dan muhabbetle bahsettiği görülür.

Uşşâkî mahlasını birkaç beyitte tevriyeli biçimde mûsikî terimleriyle beraber kullanmıştır:

5. İtdi *'Uşşâḳī* muḥayyer yine râst
Yâre her perdede âheng-i ḥicâz [144^{b}]

11. Râst ideli âhengini *'Uşşâḳī* ḥicâza
Nüh perdeden oldı yüce âvâz-ı nevâsı [198^{b}]

Böyle hacimli bir eserde müellifin kendisi hakkında sınırlı bilgi vermesi dikkat çekicidir. Netice itibariyle Uşşâkî'nin hayatı hakkında elimizdeki en net bilgi 855 (1451-1452)'ten sonraki bir tarihte vefat etmiş olduğudur.

1.2. Şahsiyeti

Uşşâkî'nin ilmî ve edebî şahsiyeti hakkında söyleyebileceklerimiz *Yenbû'-ı Hikmet*'inden yapılacak çıkarımlarla sınırlıdır.

Uşşâkî'nin hayatı ve eğitimi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte yaklaşık on üç bin beyitten müteşekkil bu zengin mesnevi bile onun iyi eğitimli biri olduğuna tek başına delil sayılabilir. Zira böyle bir eseri kaleme alabilmek ciddi bir birikimi gerektirir. Uşşâkî'nin eseri yazarken istifâde ettiği kaynak kitap göz önünde bulundurulduğunda da ileri derecede Farsça bildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca Uşşâkî'nin özellikle kelâm ve tasavvuf ilminin ıstılâhlarını rahatlıkla kullanabildiğini, siyer, İslâm tarihi, peygamberler tarihi gibi ilim dallarında bilgisi bulunduğunu, âyet ve hadisleri eserdeki konulara mutâbık şekilde yerleştirebilmesinden

ötürü de geniş bir Kur'an ve Sünnet bilgisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunların yanı sıra ilm-i nücûm, ilm-i simyâ ve ilm-i mûsikînin terimlerini de sanatlı biçimde kullanabilecek denli mâhirdir. Dolayısıyla Uşşâkî hem zâhirî hem de bâtınî ilimlere vâkıftır demekte bir mahzur yoktur.

76. Açupdur Ḥaḳ saña bil bâb-ı ʿilmi
Virüpdür saña üç esbâb-ı ʿilmi

77. Biri bes ḥisdür anuñ bî-maraż bil
Biri ṣâdıḳ ḫaberdür bî-ġaraż bil

78. Biri hem cevher-i ʿaḳluñ k'ider pâk
Bu maḥsûsât u maʿḳūlâtı idrâk

79. Bu cevherdür o cânuñ şeb-çerâġı
Dimâġuñ ḥoḳḳasındadur ṭuraġı

Bilginin kaynağına yönelik esbâb-ı ilim akidesine yer veren bu beyitler Uşşâkî'nin akâid bilgisine yalnızca küçük bir örnektir.

419. Saʿâdet nefs-i insânîde iy cân
Budur kim kesb ide ʿilm-ile ʿirfân

420. Delîl-ile Ḥaḳ'uñ bir bile ẕâtın
Kemâli vü celâlinüñ ṣıfâtın

421. Senüñ ṭabʿuñda çün ḫalḳuñ İlâhî
Ḳodı ʿilm ü ṭabîʿî vü ilâhî

422. Saña bilmek gerek kim aṣl-ı fıṭrat
Neden ḳoydı vü nedür bunda ḥikmet

423. Nedür bu âferînişden ġaraż ne
Bu cevher olduġı ya ol ʿaraż ne

beyitleri eserde "ʿİlmin şerefli oluşunun anlatılması ve ilim-irfan talebinin teşvik edilmesi hakkında" (419-531. beyitler) başlığı ile aktarılmıştır.

245. Götürdi perdeyi naʿşuñ benâtı
Bezendi naḫ geyüp dehr ümmehâtı

246. Güneş gibi Ḥamel burcunda ol şeb
Felek ḳalbinde yürtüp ḳalb-i ʿAḳreb

…

257. Felek terkinüñ ol defʿine tedbîr
Buyurdı caʿbeden Cevzâ'ya bir tîr

beyitleri Uşşâkî'nin ilm-i felek tabirlerine vukûfiyetini ve onları mazmun olarak aktarabilme becerisini gösterir. Benzer şekilde makamları, mûsikî âletlerini ve terimlerini de şiirinde kullanmıştır:

11. Râst ideli âhengini *ʿUşşâḳı* ḥicâza
Nüh perdeden oldı yüce âvâz-ı nevâsı [198ᵇ]

10339. Ḫoş âheng-i ḥüseynî sözle sâz
Nühüfte zârla itdi ser-âġāz

Birikimi şâirin üslûbuna sirayet eder ve okuyucuyu eğitmek gayesini açığa çıkarır. Şâir pek çok beyitte nasihat vericidir. Bildiklerini meraklılarına anlatmak ve öğretmek arzusundadır:

61. Sen İbrâhîmveş kendüñi ḫâṣṣ it
Gel ol büt-ḫân[e]yi bütden ḫalâṣ it

62. Baḳup ṣûret-perest olma büte sen
Büti ṣay maʿnide gör vech-i aḥsen

3774. Zemîn ü âsumânı bu ḫaberden
Bilüñ ki Ḥaḳ yaratmış bir güherden

4646. Size şeyṭânı düşmendür **bilüñ siz**
Helâk ider ḥaẕer andan ḳıluñ siz

7348. Bu demden gel berü iy cân-ı âdem
Nedür bil rûḥ-ı insânîyi bu dem

Eserde tek bir yerde rastladığımız ebced hesabı Uşşâkî'nin bu sahada da bilgi sahibi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

3415. Olursa sâl-i hicret sâyili nâs
Ṣayar bî-yâs ***ʿUşşâḳ ibn-i İlyâs***

Uşşâkî, Kemâleddin İsmâîl Şah'a bir hediye sunmak istediğinde aklına her türlü dünya nimeti gelmekte fakat bunların hiçbirini o yüce şahsa layık görmemektedir. Ona takdim edilecek en güzel hediyenin "ilim" olduğuna karar verip bu eseri yazması ilme verdiği önemi ispatlamaktadır:

11818. Ger iltem sîm ü zer hem yoḫ şümârı
Çi zer ḳatında çi seng ʿayârı

11819. Ger iltem cevheri ol şâha pür-dürc
Güher ḫod maḫzeninde ḫurc-ber-ḫurc

11820. Ger iltem ʿilm envâʿ-ı fünûndan
Bu hem gördüm ki bir fendür cünundan

11821. ʿUlûm envâʿı-[y]-ıla var anda
Kütüb ḫarvâr-ber-ḫarvâr anda

11822. Ger iltem esb ü ester üştür iy yâr
Ḳaṭâr-ender-ḳaṭâr ol anda hem var

11823. Cihân şehrini gezdüm sû-be-sû çoḳ
Sezâ bâzâra gördüm hîç şey yoḳ

…

11826. Yine gördüm ḳamudan ʿilm bihter
Buña bihter ider raġbet o mihter

11827. Ḳamu sermâyeden evlâdurur ʿilm
Bulana genc-i lâ-yüfnâdurur ʿilm

Uşşâkî eserini bir devlet büyüğüne sunmaya karar vermiş olsa da onu yazmaya başlarken aslında seyr ü sülûk taliplerine tasavvuf yolunun âdâb ve erkânını öğretmek maksadı taşıdığını söylemiştir. Bu sebeple eserini, hitap ettiği bu taliplerin lisânına ve idrâkine uygun yazmıştır. Böylelikle eserin asıl konusu ve yazılma sebebi Uşşâkî'nin şahsiyetinin tasavvufî bir cephesi olduğunu da âşikâr etmiştir denebilir.

Eserde âyet ve hadislerin bazen ara başlık bazense beytin içinde kısmî iktibas yahut telmih yoluyla aktarılması şâirin dinî birikiminden başka bu birikimi edebî bir metin içerisinde de gösterebilme becerisini kanıtlamaktadır:

10586. Budur bil nefs-i levvâme ki ʿAllâm
*Fe-minhüm ẓâlimün*dür ider iʿlâm

11038. Maʿiyyet eyledi iṣbât-ı rûşen
Ḥadîṣindedür *el-Mer'ü meʿa men*

Eserin "Dil ve Üslup Özellikleri" bölümünde ayrıntılı olarak incelenen kelime kadrosu, Eski Anadolu Türkçesinde kullanılıp günümüzde kullanılmayan kelimeler ile atasözleri, deyimler, ikilemeler, sanatlar, veciz ifadeler, Arap ve Fars şâirlerin şiirlerinden örnek beyitler Uşşâkî'nin dil konusundaki hassasiyetine ve edebî bilgisine işaret etmektedir.

Özellikle ana mesnevi dışında söylediği manzumelerde sanatlı ve zevkli ifadelere rastlanır. Âşıkların birbirleri için âh u efgânının ifade edildiği tasvir beyitlerinde veya nefse öğüt veren bazı bölümlerde diğer kısımlara nazaran daha samimi ve akıcı bir üslup göze çarpar:

1812. Ḳamer çün gördi ol ḥüsn-i cemâli
Hilâle döndi ḳalmadı mecâli

1813. Bilür misin ki ol ayı ne-y-idi
Ḳamer yüzine bir âyîne-y-idi

1814. Ḳamer baḳduḳda ol Şems'üñ yüzine
Görinen kendü yüziydi gözine

1815. Görüp âyînede ʿaksin yüzinüñ
Yüzine ʿâşıḳ oldı kendüzinüñ

1816. Şu veçhileydi ol ḥüsnüñ behâsı
Ki biñ cân-ıdı bir görmek behâsı

1817. Yüzi üstine düşmiş zülf-i enbûh
Ṣanasın gün yüzine perde-i kûh

1818. Cebîni bedr olmış aya beñzer
İki ḳaşı hilâli yaya beñzer

1819. İki gözleridür yaġmacı Tâtâr
Oḳı zihde ne cân görürse atar

1820. Ṭudaġı bal mı ya ayn-ı şekker
Büzâḳı bâde mi ya âb-ı kevs̱er

1821. ʿAceb bu ḳad midür ya serv-i bustân
Başında yüz midür ya mâh-ı tâbân

1822. Düzilmiş dür midür yüzinde ya der
Süzilmiş göz midür ya ʿayn-ı ʿabher

1823. ʿAceb pistân mıdur (bu) ya nâr-ı bustân
ʿAceb bu sîne mi ya sîm-i meydân

1824. Zenaḫdân mı bu ya nârenc-i rengîn
ʿAceb ġabġab mı bu ya kûy-i sîmîn

1825. Ḳamer çün itdi ol ḥüsni temâşâ
Bedîhî eyledi bu şiʿri inşâ

Üslûbu, kullandığı terkiplerin başarısı ve upuzun eserinde aruzun çok az mısra istisnâ olmak üzere sorunsuz yer alması, özellikle kaside ve gazellerdeki sanatlı ifadeleri dili kullanma husûsunda Uşşâkî'nin iyi bir seviyede bulunduğunu gösterir niteliktedir. Zira bir eserin kafiye ve vezin kusurlarının miktarı şâirinin edebî kişiliği hakkında ipucu verir. *Yenbû'-ı Hikmet*'in şekil özelliklerinin incelendiği bölüme bakıldığında Uşşâkî'nin vezin konusundaki başarısı da anlaşılacaktır.

Yenbû'-ı Hikmet, uzunluğuna ve muhteva çeşitliliğine rağmen konu bütünlüğünü kaybetmeyen, akıcı ve âhenkli bir yapı arz etmektedir. Eserde konu ve gereksiz kelime tekrarı gibi zaaflara düşülmemiştir. Ayrıca Uşşâkî'nin eserinde çok sayıda deyime yer vermiş olması da Türkçeyi iyi kullandığını ve bunu şiirine aksettirebildiğini göstermektedir.

2. *Yenbû-ı Hikmet* Hakkında Genel Bilgiler

2.1. Eserin Adlandırılması

Eser XV. asırda yaşamış *Uşşâkî*'nin 12832 beyitlik mesnevisidir. Kütüphane kataloğunda *Dîvân-ı Dâsitân* şeklinde kayıtlı olsa da eserin bu isme sahip olduğuna dair kesin bir bilgiye rastlamadık. Bununla birlikte eserdeki birkaç beyitte adlandırılmasıyla alâkalı bilgiler bulunmaktadır:

996. İder deryâ dil ırmağını ḫalvet
Odur ser-çeşme-i *Yenbûʿ-ı Ḥikmet*

1071. Görürse ḫâmenüñ ʿaynı tamâmı
Ola *Yenbûʿ-ı Ḥikmet* nâme nâmı

11829. Sırr-ı ḫâme çü buldı pây-ı encâm
Firâvân *Çeşme-i Ḥikmet* didüm nâm

beyitlerinden anlaşıldığı üzere Uşşâkî, eserine *Yenbûʿ-ı Ḥikmet* veya *Çeşme-i Ḥikmet* adını vermiştir.[30] Bunlardan ilki daha uygun görünmektedir.

Eserin zahriyesinde gelişigüzel bir el yazısıyla kaleme alınmış notta

> "el-Mecmûʿ min-kelâmi'l-ʿârifi billâhi'l-mübîni'l-bâḳī Ḥüsâmeddîn ʿUşşâḳī raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanhu ve nefeʿnâ bihi âmîn yâ Rabbe'l-ʿâlemîn"

yazmaktadır. Nottan anlaşıldığına göre eseri okuyan bir kimse Uşşâkî mahlasından ötürü onun Hüsâmeddîn Uşşâkî hazretlerinin sözlerinin toplandığı bir divan olduğu zannına kapılıp bu notu yazmış olmalıdır.

[30] Eserin, Süleymaniye Kütüphanesi Uşşâkî Tekkesi kataloğundaki kaydında yer alan isimlendirme hataları 2012 senesinde kütüphane görevlilerine bildirilmiştir. Buna rağmen, o günden beri eserin müellif ve isim kaydında herhangi bir tashih yapılmamıştır.

2.2. Eserin Yazılış Sebebi

Eserin kaleme alınması hususunda birden çok sebep gösterilmektedir.

345. Velî bir niçe rişte ḫurde-i dür
Getürdüm naẓma lâyıḳ mı aña gör

beyti ve bağlamındaki birkaç beyitte eserin Hakk'a layık sözler söylemek arzusuyla yazıldığı belirtilir. Birinci sebep budur. Şâir nazmettiği bu eserde kelimelerini art arda sıralayışını inci tanelerinin ipe dizilmesine benzetir:

519. Bu mecmûʿa beyân yazmaġa rengîn
Bes itdüm cemʿ bir mecmuʿa-i dîn

520. Resûl'üñ şerʿi üzre bir risâle
Beyân yazdum ʿayân râh-ı viṣâle

521. Meşâyiḫ meẓhebin ṭutdum gitdüm
Sülûk ü seyr ḥâlin baḥs itdüm

522. İdüp müşkîn siyâh ḫâmei ben
Getürdüm naẓma tâ bir nâmei ben

523. Cihân ḥâlini didüm evvel âḫir
Neden hem ẓâhir oldı bu meẓâhir

524. Ne nâme bu ki câm-ı cân-fezâdur
Ne câm âyîne-i gîtî-nümâdur

525. Devât içine misk-i Çîn ezdüm
Zebân-ı Türkî bu mecmûʿa yazdum

526. Sülûküñ bedʾüne didüm bidâyet
Hem itdüm seyre inhâyı nihâyet

527. Getürdüm naẓm-ı beyte bir kitâbı
Otuz gülşen bezedüm çâr bâbı

528. Taṣavvufda maḳāmât-ı yaḳīndür
ʿİbâda ravżа-i dünyâ vü dîndür

529. Bu ebvâba ki çekdüm bunda cedvel
ʿAyân itdüm ṭarîḳi âḫir evvel

530. Ṣaġīrü'l-ḥacm yoḫ maʿnâda iḫlâl
Keṯîrü'l-maʿni yoḫ lafẓında imlâl

531. İdeler müntehîler tâ ifâde
Ḳılalar mübtedîler istifâde

Uşşâkî ilim-irfan sahibi olmayı teşvik ettiği bölümde bir din mecmuası yazdığını, bu mecmuanın da Resûlullah'ın şeriatini açıkladığını söylemektedir. Bunu yaparken meşâyih yolunu tuttuğunu ve bu vesileyle seyr ü sülûk hakkında bir eser nazmettiğini belirtir. Divit içinde ezdiği Çin miski ile kaleme aldığı Türkçe eserini dört kapısı olan otuz bölümlü bir gül bahçesi şeklinde tarif eder. Zira eser toplamda dört ana bölüme (bâb) ve otuz alt başlığa (destana) ayrılmıştır.

Uşşâkî tasavvuf yolunu anlattığı eserinde bu yolun başını sonunu izâh ettiğini söyler. Bunu da seyr ü sülûka yeni başlayanların istifadesi için yaptığını ilâve eder. Bu da eserin yazılmasının ikinci sebebi olmalıdır.

Şâir, "ʿÖẕr-engîẖten der-naẓm-ı kitâb" (959-996. beyitler) başlığı altındaki 38 beyitte esere, yazılış sebebine ve yazılmasında ortaya çıkan eksikliklere zarif bir üslûpla değinir. Uşşâkî, sözlerini, âşıkların keyifle temâşâ etmesini istediği mücevherlere benzetir. Eseri sayesinde hayırla anılmak istediğini söyler. Fânî bedeni ölüp gitse de geride bıraktığı bu sözler sayesinde kendisinin yeryüzünde anılmaya devam edeceği düşüncelerini de yeri geldikçe ifade eder. Bu da eserin yazılmasının diğer sebebidir:

988. Sözüñdür sikke-i zer gib[i] pûlâd
Direm maʿnâ virüp bir sikke ḳoy ad

989. Ki yuyduḳda vücûduñ naḳşın eyyâm
Ḳala senüñ de senden bir eyü nâm

990. Geyür maʿnâya bir ṭon kim her üstâd
Diyeler anı görüp *âferîn-bâd*

991. Niçe kim ẖâṭıruñda çoḫ ola söz
Yüzi bir söyle biri söyleme yüz

992. Ḥaẕer it rûzigâruñ cünbişinden
Ki her kişi degil ġāfil işinden

993. Ṭabîʿat ehline çoḫ söz ziyândur
Ki çoḫ söz aṣṣısı taṣdîʿ-i cândur

994. Ḳarârı yoḫ bilürsin rûzigârı
Ḳo bârî ṣoñraña bir yâdigârı

995. Bu pendi nâ-geh hâtifden işitdüm
Yirüm hâtif gibi bes ḫalvet itdüm

996. İder deryâ dil ırmaġını ḫalvet
Odur ser-çeşme-i *Yenbûʿ-ı Ḥikmet*

Pek çok mesnevide olduğu gibi bunda da, eserin yazılma sürecinde şâire "hâtiften" bir ses gelir. Şâir de bu çağrı ve hitap üzerine yazma fikrini netleştirir (bk. 968 ve 995. beyitler).

1063. O gevherlerle bu yüzler zîbâ
Düzetdüm k'ola ʿuşşâḳa temâşâ

1064. Görüp ʿuşşâḳ-ı müştâḳ olalar şâd
İdeler ʿışḳla *'Uşşâḳī'*yi yâd

1065. Ümîẕüm yoḫdurur şehlerden iḥsân
Gedâyem ben daḫı başuma sulṭân

1066. Ümîẕüm bes budur şâh u gedâdan
Ki beni añ[a]lar ḫayrî duʿâdan

1067. Budur bes yâdigârumdan murâdum
Ki dâyim ḫayrla yâd ola adum

1068. İki ʿâlemde nâfiʿ şâfiʿ ola
Ayaġa düşdüm elden râfiʿ ola

1069. Ol evvelden dilerem baña vire
Ki bu ḫaṭ noḳṭa-i itmâma ire

1070. İre bu nâm[e]de ger ḫâme ḫatme
Oḳuyam ḫâtim-içün penc ḫatme

1071. Görürse ḫâmenüñ ʿaynı tamâmı
Ola *Yenbûʿ-ı Ḥikmet* nâme nâmı

Yukarıda tamamını alamadığımız 43 beyitlik bölüm (1029-1071. beyitler) "İẓhâr-ı ʿacz nümûden-i ʿöẕr-hâ-yı bisyâr der-naẓm-ı kitâb" (Kitabın nazmedilmesinde pek çok özrün beyânı ve acziyetin ifade edilmesi) başlığını taşır. İfade biçiminin ve mânâların beliğ olması sebebiyle bölümün bir kısmı burada nesre aktarılmıştır. Bu bölüm "Didi-Didüm" mürâcaa manzumesi ile başlar. Uşşâkî bu bölümde yazmamak için âdeta bahaneler ileri sürer. Bahaneleri de peygamber kıssalarından örnekler getirerek sunar. Pek çok mazeretler ileri sürdüyse de bunların, bir dostu tarafından kabul görmediğini ifade eder. Bu dost eserde evvelce adı geçen Şamlı zât olmalıdır. İleri sürdüğü mazeretler ve dostunun bunlara cevabının bir bölümü şöyledir:

> *Bedenimde güç yok dedim, karıncaysan kemer bağla dedi. Zihnimdeki her şey gam sebebiyle mahvolmuştur, fayda getirmez haldedir dedim, gonca gibi gül renkli bir deftere yaz dedi. Uzun zamandır tabiatım uykudadır dedim, kalk gözünü aç da bir mum yak dedi. İnleyen kuşlarla arkadaş oldum dedim, Dâvûd isen Zebûr'un nerede o zaman dedi. Tûr dağı gibi gamlıyım ve münâcât ederim dedim, Mûsâ isen Tevrat getir dedi. İğne zenbil gibi boynuma asılı dedim, nefesin Îsâ gibi hayat veriyorsa İncil'in nerede dedi. Ağlayışım sineler deldi dedim, Nûh isen bir gemi yap*

öyleyse dedi. Gam, gündüzümü geceye çevirdi dedim, sabah gibi ol güneşle aydınlan dedi. Sonunda dedim ki, "Ey hünerli dost! Öğüdün boynuma bent olsun, başım, gözüm bedenimde oldukça emirlerin öğütlerin başım, gözüm üstüne olsun. Yaptığım istihâre neticesinde Hz. Peygamber'den de aydınlık bir işaret aldım. Bunun üzerine azığım az, yolum uzun, yüküm ağır ve kabiliyetim yetersiz halde yola koyuldum. Senin istediğin semti (Ruhâ) gezmeyi kararlaştırdım ve mânâ karalamasını bir surete büründürdüm. Hakk'ın işaretlerine icabet edip emrini yazılı hale getirdim. Dil ve candan oluşan bir harç yoğurdum. Süslü nazmım yaratılış nakışlarının bulunduğu bir divandır, göze çekilen basiret sürmesidir. İşitebilene cevherler nazmettim. İçene sözümden şekerler ezdim. Kalem gibi elsiz ayaksız halde derin deryalara düşer gibi sevdaya düştüm. Bu deryada ya kıyıya ulaşırım ya da can kayığını batırırım. Gönül denizinde yüzdüm, gönül eliyle sudan inciler çıkardım. Bunlar öyle mücevherler ki hiç birinde pas yok. Gaybî örtüler içinde uyumuş nice gizli ve bâkir söz varsa uyandırdım. O bakir sözlerin eteğine insan ya da cin hiçbir varlık el sürmemiştir. İşte o mücevherleri alıp âşıklara temâşâ olsun diye düzenledim. Susamış âşıklar bunları temâşâ edip mutlu olsun ve Uşşâkî'yi aşk ile hatırlasınlar diye. Ben bir kulum, şahların ihsanından beklentim yoktur. Onlardan tek ümidim kul olsun şah olsun beni hayırlı duâlarda anmalarıdır. Bu yâdigârımdan yana tek arzum adımın her zaman hayırla birlikte anılmasıdır. İki âlemde bana şefaatçi olsun, yere düştüğümde beni kaldırsın. Bir an evvel tamama ermesini dilerim. Eğer bu nâmemde kalemim sona ulaşırsa beş hatim yapacağım. Kalemin gözü eserin sonunu görürse adı Yenbû'-ı Hikmet olacaktır.

…

11811. Şehinşeh ḫâfiḳayn içinde ḫâḳān

Kemâlü'd-dîn-i İsmâʿîl Sulṭân

11812. Didüm bu şâha ben tuḥfe şehâne
Ne iltem k'ola görmege bahâne

11813. Düşüp çoḫ baḥr-ı fikre ġavṭa-y-idüm
Nedür ola bu şâha tuḥfe didüm

11814. Ger iltem dünyevî niʿmet hediyye
O ḥażretde bu tuḥfedür rediyye

11815. Bu niʿmetlerüñ anda çoḳ şümârı
O ṣâḥib-devlet itmez iʿtibârı

Yukarıdaki beyitlerden anlaşıldığı üzere Candaroğlu İsmâil Bey'e bir hediye verme arzusu da Uşşâkî'nin eser yazma sebepleri arasında gösterilmelidir. Zira Uşşâkî *Hâtime* bölümünde İsmâîl Şah'a sunmak üzere pek çok dünyevî nimeti aklından geçirdiğini fakat bunların hepsine onun zaten sahip olduğunu, ayrıca ilimden daha üstün bir hazine de bulamadığını belirtir. Bu sebeple eserini ona takdim edilmek üzere tamamladığını söyler.

Uşşâkî, eserinin son beyitlerinde, yazdığı bu kitap vesilesiyle Hakk'ın rızasından başka halkın teveccühünü de istediğini gizlemez. Bunun için duâlar eder:

11841. Yetürdüm gevheri gevher-şinâsa
Boşandı tasa pür bu kîs ü kâse

11842. İlâhî bizi sen ḳıl ʿâḳıbet ḫayr
Ḫitâm-ı nâmemüz yaz ḫâtimet ḫayr

11843. Ferîḳ it cemʿ-i etḳā vü taḳīden
Iraġ it şaḳḳ-ı eşḳā vü şaḳīden

11844. Dilin ʿuşşâḳ cânuñ mışr-ı ʿışḳ it
Şeref ver ʿilm-ile Ḳuds u Dimişḳ it

11845. Bu ḫâtem dîni dîvânında yaz nâm
Ḳıl anda ḫâtime îmân u İslâm

11846. Ṣırâṭ-ı müstaḳīm eyle ṭarîḳin
Ferîḳ-i cenneti eyle refîḳin

11847. Ol ıssı gün anı âsûde cân ḳıl
Livâ-yı Aḥmedî'yi sâyebân ḳıl

11848. Yesîr it rûz-ı dîvânda ḥisâbın
Öñinden saġ eline vir kitâbın

2.3. Eserin Telif ve İstinsâh Tarihi ile Beyit Sayısı

Eserin sonlarında yer alan bir beyitten telif tarihinin 855 (1451-1452) olduğunu öğreniyoruz:

11835. On iki biñ sekiz yüz dürr-i manẓûm
Sekiz yüz elli beş târîḫi maʿlûm

Eserin müellif nüshası tespit edilememiştir. Elimizdeki bu tek nüshanın istinsâh tarihi ise son sayfasında, müstensihi Mehmed b. Safâ (?) tarafından 949 (1542-1543) olarak kaydedilmiştir.

361 varak olan *Yenbûʿ-ı Hikmet'te* bazı istisnalar dışında her sayfa 19 satırdan müteşekkildir. Eserin telif tarihinin verildiği yukarıdaki beyitte beyit sayısı da verilmektedir. Buna göre eser 12800 (on iki bin sekiz yüz) beyittir. Mesnevi olan ana metni sıralı biçimde numaralandırdığımızda 11851 beyit olduğunu görmekteyiz. Eserde

müstakil olarak numaralandırılmış kaside, şiir ve rubâî başlıklı diğer manzumeler de toplamda 981 beyit tutmaktadır. Dolayısıyla metin toplamda 12832 beyittir. Şâir ilgili beyitte vezin gereği aşağı yukarı bir sayı vermiştir.

2.4. Eserin Sunulduğu Kişi

Din ve devlet büyüklerine eser sunmanın, onların iltifat ve ihsanını kazanmak için bir vesile olduğu bilinmektedir. Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet'i* Sinop yöresinde hüküm süren Candaroğullarından Kemâleddin İsmâil Şah'a (saltanatı: 1443-1461) ithaf etmiştir. İsmâil Şah 1443 yılında babası II. İbrahim Bey'in vefatı üzerine beylik tahtına geçmiştir. [31]

Kendisi de âlim sıfatıyla öne çıkan Candaroğlu İsmail Bey'in zamanı ilim adamları ve şâirleri himâyesi ile onlara yüksek mevki ve tahsisat vermesi sebebiyle Beylikler döneminin kültür bakımından en zengin devri kabul edilir. İsmail Bey Kastamonu'da mühim bir ilim merkezi kurmuş, medresesini Niksarlı Muhyiddin adlı âlim için inşâ ettirmiştir. Âlim Fethullah Şirvânî, mütefekkir Seyyid Ali Aʿcemî, tabip Sinoplu Halil b. Mü'min b. Halil ve Ömer b. Ahmed, tabip ve edip Kemaleddin, Sinoplu şâir Mehmed, Kastamonulu şâir Türâbî, Senâyî, Hâkî, 'Acem Hamidî gibi isimler bu medrese civarında bulunmuştur. Türkçeye önem veren Candaroğulları döneminde yazılmış telif ve tercüme eserler vardır.[32] Bunlar arasında Hanefî fıkhına göre verilmiş 1525 fetvanın derlendiği "Hulviyyât-ı Sultânî", "Hulviyyât-ı Şâhî" veya "Hulviyyât" adıyla anılan eser bizzat İsmail Bey tarafından hazırlanmıştır. Kendisi maddî îmârın yanında, manevî yönden de tebaası için gayret eden ve bu eseri yazabilecek ilmî kapasiteye sahip bir zattır.[33]

945. Şeh İsmâʿîl Yezdân-baḫş-ı devrân
Cihânbân ibn-i İbrâhîm Sulṭân

---

[31] Daha teferruatlı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972, I, 81-91; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Beyliği-Candaroğulları Beyliği,* Ankara 1988, I, 100-117.

[32] Bu eserler hakkında teferruatlı bilgi için bk. Tezimizin "Giriş" bölümü

[33] Abdulkerim Abdulkadiroğlu, "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyat-ı Sultani Adlı Eseri Üzerine Notlar", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler,* Kastamonu 1988, s. 44-51.

946. Hem İbrâhîm ibn-i İsfendiyâr'uñ
Ol ibni Bâyezîd-i tâcdâruñ

947. Gülâb-ile yudum çendân dehânı
Uzatdum pâk sûsenveş zebânı

948. O şeh medḥinde dür gibi güzîde
Musammaṭ naẓm didüm bir ḳaṣîde

Eserde İsmâil Şah için "Ḳaṣîdetün fî-medḥi'l-emîri'l-kebîr İsmâʿîl bin İbrâhîm" başlıklı 43 beyitlik müstakil bir methiye bulunduğu gibi birkaç yerde daha onu metheden mısralara rastlamak mümkündür. Yukarıdaki beyitler *Yenbû'-ı Hikmet*'te İsmâil Şah'ın övüldüğü kasideye geçmeden evvelki tanıtıcı beyitlerdir. Buna göre İsmâil Şah'ın dedeleri Bâyezid ve İsfendiyâr Beylerle beraber babası İbrahim Bey'in isimleri de övgüyle zikredilir. Üstteki son beyitte de İsmâil Bey'i öven bir kaside nazmedileceğinin haberi verilir.

11811. Şehinşeh ḫâfiḳayn içinde ḫâḳān
Kemâlü'd-dîn-i İsmâʿîl Sulṭân

11812. Didüm bu şâha ben tuḥfe şehâne
Ne iltem k'ola görmege bahâne

11813. Düşüp çoḫ baḥr-i fikre ġavṭa-y-idüm
Nedür ola bu şâha tuḥfe didüm

beyitlerinde Uşşâkî'nin İsmâil Şâh'a kusursuz bir hediye vermek maksadıyla derin düşüncelere daldığı ve bu düşünceler neticesinde nihâyet bir eser yazmaya karar verdiği ifade edilir.

3. Eserin Kaynakları

Yenbû'-ı Hikmet yazılırken istifâde edilen kaynaklar genel olarak ikiye ayrılabilir. İlki eserin muhtevâ bakımından en güçlü ve temel kaynağı olan *Mirsâdu'l-ibâd mine'l-mebde' ile'l-meâd* [34]'tır. *Yenbû'-ı Hikmet* konusu itibariyle büyük oranda *Mirsâdu'l-İbâd*'ı kaynak edinmiş bir telif-tercümedir.[35] Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şerîfleri de *Yenbû'-ı Hikmet*'in en tesirli kaynakları sıralamasında *Mirsâdu'l-İbâd*'ın yanına koyabiliriz. İkinci tür kaynaklar ise ilmî ve edebî kaynaklardır. Aslında burada sıralanacak olan âyet-hadis iktibasları ve ikinci tür kaynaklar kategorisindeki örneklerin büyük bir bölümü *Mirsâdu'l-İbâd*'ta da yer almaktadır. Eserde iktibas edilmiş yaklaşık 500 âyetle en fazla delilin Kur'ân-ı Kerîm'den getildiği söylenebilir. Bu iktibasların bir kısmı birbirinin aynıdır. Uşşâkî, anlattığı konulara münasip âyeti kısmen yahut tamamen eserine almıştır. Bazı durumlarda da âyetlere telmihle yetinmiştir.

Uşşâkî'nin genellikle kısmî iktibâs yaptığı ve ilgili alıntının manzum meâlini mısralarda verdiği görülmektedir. Bir beytin akabinde âyetin tamamını veya bir kısmını vermiş, bunu yaparken bazen doğrudan âyeti yazmış, bazen de lafzın başına "Ḳāle'llâhu Teʿâlâ" veya "Ḳavluhu Teʿâlâ" ibâresini eklemiştir:

473. Emânet yüki ẓahruñda büyükdür
Ki bu yük yir-[i]le gökden büyükdür

474. Götürdi Âdem anı pîr ü bernâ
İder ʿarż âyet-i *innâ ʿarażnâ*

İnnâ ʿarażna'l-emânete ʿale's-semâvâti ve'l-arżi ve'l-cibâli fe-ebeyne en yaḥmilnehâ ve eşfaḳnâ minhâ ve ḥameleha'l-insânu

[34] *Mirsâdu'l-İbâd* adıyla da anılan kaynak Necmeddîn-i Dâye (v. 654/1256)'nin ve Fars nesrinin en önemli eserlerinden kabul edilmektedir.
[35] Bu iki eser arasındaki ilişki bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

…

3432. Göz aç cânuñ var-ısa uyḫudan ṭur
Zemîn ü âsumân melkûtını gör

Eve-lem yenẓurû fî-melekûti’s-semâvâti ve’l-arżi

…

3865. Ne vech-ile ki vaṣf ola müvecceh
Bil ol vech ol ṣıfatdandur münezzeh

Sübḥâne rabbike rabbi’l-ʿizzeti ʿammâ yeṣifûne

…

3919. Anuñ nûrıdurur herşeyde âyât
Uş iṣbât âyet-i *nûru’s-semâvât*

Allâhu nûru’s-semâvâti ve’l-arżi

…

4292. Aña ḳamu ḳıyâm itdüñ öñinde
Ḳıluñ ḳamu anuñ secde öñinde

Fe-iẓâ sevveytühu ve nefaḫtü fîhi min-rûḥî fe-ḳaʿû lehu sâcidîne

…

5092. Virilse perveriş dün gündüz aña
Biri yüz ola tâ yidi yüz aña

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ke-meṣeli ḥabbetin enbetet sebʿa senâbile fî külli sünbületin miʾetü ḥabbetin vallâhu yużâʿifu li-men yeşâʾu

…

5565. Hâdî anlara virdi hidâye
İde tâ iḳtidâ ḫalḳ ol hüdâya

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ülâ ʾike ʾlleẕîne hedallâhu fe-bi-hüdâhümü ʾḳtedih

…

6992. Ḫaṭâyâmı benüm oldur meʿâfî
Odur bes ḫaste olsam baña Şâfî

Ve iẕâ mariżtü fe-hüve yeşfîni

…

8254. Seḫî ola ḫasîs olmaya her bâr
Mürîde kendü ḫaṭṭın ide îṯâr

Ve yü ʾṯirûne ʿalâ-enfüsihim velev kâne bihim ḫaṣâṣetün

…

9101. *Ve in-tübdû* ki âyet geldi ẓâhir
Murâd andan olur nefy-i ḫavâṭır

Ve in-tübdû ve mâ fî-enfüsiküm ev tuḫfûhu yuḥâsibküm bihillâhu

…

10380. Ben üzem kendü nûrumdan per ü bâl
Düzem virem dizem bâzuña derḥâl

Yehdillâhu li-nûrihi men yeşâ ʾu

Uşşâkî bazen âyetin yalnızca bir kısmını beytin içerisinde vermiştir:

566. Gire çün yârdan bir gûşa bir sâz
Gele *innâ semiʿnâ* dilden âvâz

759. Çeküben sürme *mâ-zâġa'l-baṣar*dan
Başîret göz[i]ne geçdi naẓardan

5810. Çü dîn *el-yevmü ekmeltü leküm*den
Hilâl-iken kemâle irdi rûşen

5918. Yidi gendümle çün olındı teşnîʿ
ʿ*Aṣâ Âdem* sadâsı virdi taṣdîʿ

8058. Ṭarîḳ-i *ve'lleẕîne câhedû*ya
Düşe bî-pây u ser mânend-i kûya

*Yenbû'-ı Hikmet'*te Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en fazla kullanılan kaynak, hadislerdir. Eserde yer alan hadis iktibasları tasavvuf literatüründe muteber görülmekle birlikte çoğu sahih kaynaklarda bulunmayan rivâyetlerdir. Şâir bu rivâyetleri âyet iktibâslarında yaptığı gibi genellikle beyitlerin arasına yerleştirmiştir. Bu iktibasların bir kısmına "Ḳāle'n-Nebiyyü (s.a.v)" veya "Ḳāle ʿaleyhi's-selâm" ibârelerini ekleyerek başlamıştır:

467. Didi Dâvûd aña yâ Rab *li-mâẕâ*
Ḫalaḳtü'l-ḫalḳa didi küntü kenzâ

Küntü kenzen maḫfiyyen fe-aḥbabtü en-uʿrafe

…

3610. Dıraḫt îmân ḥayâdur şâḫ andan
Dıraḫt olmasa şâḫ imkânı ḳandan

el-Ḥayâ'u şuʿbetün mine'l-îmâni

…

3641. Yaratdı dünden öñdin cumʿa gün hem
İkindüden ṣoñra âḫir sâʿat Âdem

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Ḫalaḳa'llâhu't-türbete yevme's-sebti ve ḫalaḳa'l-cibâle fîhâ yevme'l-eḥadi ve ḫalaḳa'ş-şecera yevme'l-iṯneyni ve ḫalaḳa'l-mekrûhe yevme'ṯ-ṯüleṯâ'e ve ḫalaḳa'n-nûra yevme'l-erbiʿâi ve beṯṯe fîhâ'd-devâbbe yevme'l-ḫamîsi ve ḫalaḳa Âdeme baʿde'l-ʿaṣri min-yevmi'l-cumuʿati fî-âḫiri sâʿatin min-sâʿatihi fîmâ beyne'l-ʿaṣri ile'l-leyli

…

4827. Ki yetmiş biñ ḥicâbı var Ḫuẕâ'nuñ
Ḳamusı nûr-ı ẓulmetdendür anuñ

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: İnne lillâhi Teʿâlâ sebʿîne elfe ḥicâbin min-nûrin ve ẓulmetin

…

4889. Ki bu sözi Nebî cândan dimişdür
Vaṭan ḥubbını îmândan dimişdür

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm: Ḫubbu'l-vaṭani mine'l-îmâni

…

4941. Düşer ol yüce menzilden fürûter
Ki cennet ehli eblehlerdür ekṯer

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Ekṯeru ehli'l-cenneti'l-bülhü ve ʿilliyyûne li-ẕevi'l-elbâbi

…

6371. Ṣalât içre muṣallî penc evḳāt
İder ol birle biñ bir münâcât

el-Muṣallî yünâcî rabbehu

Bazen bir hadis kısmî iktibâs yoluyla mısralara yerleştirilmiştir:

4760. Velî ṣabr eyledüñ evlâdurur ṣabr
Ki *ʿinde'ṣ-ṣadmeti'l-ûlâ*durur ṣabr

5165. Nitekim oldı ʿârif cânda aʿref
Bu kim dir Ḥaḳ *fe-aḥbabtü en uʿraf*

6062. Nihândur faḳrınuñ hem faḫr içinde
Ki dir *el-faḳru faḫrî* faḳr içinde

6775. Dilinde *lev denevtü* ẕikri-y-idi
Öñinde *le'ḫteraḳtü* fikri-y-idi

Aşağıda örnek verdiğimiz bazı âlim ve şâirlere âit rivâyetler, *Yenbû'-ı Hikmet* yazılırken istifade edilen ikinci dereceden kaynaklar olarak değerlendirilebilir.

Hadis âlimi Ebû Alî en-Nîsâbûrî (ö. 349/960)'den bir rivâyet:

5039. Müʾeẕẕin Şeyḫ ʿAlî'den bir ḥikâyet
Ki Nîsâbûrî'dür ider rivâyet

5040. Didi kim şimdi daḫı fikr iderem
Henüz yâdumdadur uş ẕikr iderem

5041. Ki ben olʿâlem-i ervâhda-y-idüm
Maḳām-ı ḳurbda bî-vâsıṭa-y-idüm

5042. Beni çün ol cihândan bu cihâna
Müsâfir ḳılup itdiler revâne

5043. Maḳāmumdan sefer itdüm ü gitdüm
Gelüp her âsumâna ḫâke yitdüm

5044. Benüm üstüme hem-çün ebr-i nîsân
O gögüñ ḫalḳı gözden dökdi bârân

5045. Benüm-çün itdiler çoḳ âh u zârı
Didiler yine bir bî-çâre yârı

5046. Maḳām-ı ḳurbetinden rabbi ṣalmış
Mekân-ı buʿda gider yüzin almış

Yukarıdaki beyitlerde Nîsâbûrî'nin henüz ruhlar âlemindeyken kurbiyyet makamında bulunduğu fakat o âlemden bu âleme gönderildiğinde Hakk'a kurbiyeti yitirdiği ve onun bu düşüşüne gökyüzündeki bulutların bile ağlayarak üzüntülerini ifade ettikleri yönündeki rivâyet aktarılır.

7872. O ter müşkin ulular ṣoḥbetinde
O Mecdü'd-dîn-i Baġdâdî ḳatında[36]

7873. İdüp Bû Bekr-i Câmî'den rivâyet
Revân Necm itdi bu ḥâli ḥikâyet

[36] Mecdüddîn-i Bağdâdî (ö. 616/1219[?]): Kübreviyye tarikatı şeyhidir. On beş yıl Kübreviyye pîri Necmeddîn-i Kübrâ'nın hizmetinde bulunmuştur. Necmeddîn-i Kübrâ müridi Necmeddîn-i Dâye'yi eğitmesi için onu görevlendirmiştir. Reşat Öngören, "Mecdüddîn el-Bağdâdî", *DİA*, İstanbul 1993, XXVIII, 230-231.

7874. Didi bes Mecd-i dîn ol ṣâḥib-i ṣadr
Ki bilmez kimse şeyḫe ḳıymet ü ḳadr

7875. Meşâyîḫ ḳadrini bir kimse bilmez
Anuñ ḥaḳḳın edâ bir kimse ḳılmaz

7876. Mürîdüm var benüm şimdi niçe baş
Ki bu yolda benem anlara yoldaş

7877. Gelüp tâ-kim ṭarîḳatden bidâyet
Ḥaḳīḳat şehrine irince ġāyet

7878. İki yılda tamâm eylediler seyr
Ki görmedikleri ḳalmadı ber-deyr

beyitlerine göre Mecdüddîn-i Bağdâdî'nin bir sohbetinde şeyhlere kadr u kıymet verilmediği konusu konuşulmuştur.

Bazen de, "Allah dostları Resulullah'tan rivâyet etmiştir", denilerek isimsiz hikâyeler aktarılmaktadır:

9016. Resûlullâh'dan ehl-i velâyet
Rivâyet itdiler bir ḫoş ḥikâyet

9017. Ki bir ḳaç ṣaḥâbîyle ḫâṣṣ o ḫalvet
Bir evde oturup iderdi ṣoḥbet

9018. Buyurdı urdılar bâba kilidi
Bes üç kez dilde ẕikrullâh didi

beyitlerinde Hz. Muhammed'in ashabıyla bir sohbeti esnasında, bulundukları odanın kilitlenmesini istediği ve bu esnada üç kez Allah'ın adını zikrettiği anlatılır.

Aşağıdaki beyitlerde Eş'arî kelamcısı, Şafiî fakihi ve mutasavvıf Gazzâlî (ö. 505/1111)'nin eserinden bir bölümün adı zikredilmiştir:

6999. Nitekim ḫˇâce Ġazzâlî-yi fâżıl
İmâm-ı evliyâ şeyḫ-i efâżıl

7000. Yazupdur cemʿ idüpdür gül gibi ter
*ʿAcîbü'l-ḳalb*dür bir cild-i defter

Beyitlerde geçen *'Acîbü'l-ḳalb* adlı bu "defter"le İmâm Gazzâlî'nin eseri *Kimyâ-yı Sa'âdet*'teki bir bölümün adı olan *'Acâ'ibü'l-ḳalb* kastedilmektedir. *Yenbû'-ı Hikmet*'te bu beytin geçtiği bölüm tarikat kuralları üzere gönlün tasfiyesini açıklamak üzere yazılmıştır. Bu iki eserin de asıl amacı marifetullahtır. Marifetullah da insanı tanımakla mümkündür. Bu sebeple *Kimyâ-yı Sa'âdet*'in ilk babı "kendi nefsini bilmek"tir. *Yenbû'-ı Hikmet*'e göre;

> Âlem-i kübrâda istiva edilen arş neyse insanda da gönül odur. Rahmâniyet makamı için gönül istivaya mazhar olmalıdır. Arşla gönül mukayese edilir. Gönle arş rütbesinin verilme nedenleri âlem-i melekût, âlem-i ecsâm, feyz-i Hak, rahmâniyet ve Allah'ın Rahman sıfatı çerçevesinde açıklanır. Yer ve gök tüm âlem bu sıfattan nasibini almıştır. Kur'an'da Rahman'ın arşı teşrif ettiği bilgisi verildiğinden arşın yüce oluşu anlatılır. Âdem dile kalp dedi, dil iki âlemin kalbidir. Dil ruhtan feyz yardımı görür. Ruhun feyzi tüm uzuvlara yayılır. Her uzuv aldığı bu feyzden coşar. Eğer bir damarda tıkanıklık olursa feyz bedene yol bulamaz. İlgili uzuv felç olur. Eğer o tıkanıklık dilde olursa ruhun feyzine mâni olur. Bedenin hali perişan olur. İşte bu yüzden dil âlem-i kübrâdaki arşa benzetilir.

Yenbûʿ-ı Hikmet'te tendeki beş duyudan bahsedilir. Bu beş duyu hastalıksız olursa tende de istikamet olur. Çünkü şehadet âlemi bu beş duyuyla idrak edilir. Bu beş duyu sorunsuzsa gönül de sorunsuzdur. Rûhânî ve melekûtî, tüm gayb âlemi kalple idrak edilir. Hakk'ın ve gayb ehlinin sözü kulakla dinlenir. Ahiret günü kurtuluşa ancak selim kalp sahipleri ererler.

Âlem-i kübrâda tabaka halinde yedi yer, yedi gök ve yurt vardır. Âlem-i suğrâda ise beden yedi uzuv, dil ise yedi etvârdır. Her iklime bir özellik koyan Allah beden uzuvlarının her birine de ayrı özellikler vermiştir. Mesela göz başta nazar sahibidir, onun dışındaki duyular nazar konusunda hünersizdir vb. Dilin etvârından ilki "sadr"dır. Diğerleri: Kalp, şegâf, fuâd, habbetü'l-kalp, süveydâ, mühcetü'l-kalbtir. Dilin etvârı sıralanır ve bunların özellikleri anlatılır. Bedende yedi uzuv vardır. O yedi azaya secde etmeleri emredilmiştir. Yedi etvârı olan dile, bedenin secde etmesi vaciptir. Bedenin bu cihandan yüz çevirip ona gözünü yumması da secdedir (bk. 6819-7335. beyitler).

Yukarıdaki alıntı metin *Yenbûʿ-ı Hikmet'*te yer alan kalp bahsinin bir kısmıdır. Bu ve benzeri bahisler *Kimyâ-yı Saʿâdet'*te özellikle kalbin halleri ve nefsle ilgili fasıllarda yer almaktadır. Ayrıca insanın birtakım sıfatları olduğu, bu sıfatlarla hayvânî, şeytânî yahut melekî tabiata yaklaştığı, yine bu sıfatların kişide baskın oluşuna binâen kişinin Hakk'ın cemâlini müşahedeye lâyık olmasıyla hayvânî seviyeye yaklaşmak arasında salınması gibi mevzular da kalbin hallerine dair bu iki eserdeki ortak konulardır. Dolayısıyla *Yenbûʿ-ı Hikmet'*te Gazzâlî etkisi oldukça fazla hissedilmektedir, denilebilir.

Eserde İmam Gazzâlî'nin kardeşi, şâir, vâiz ve mutasavvıf Ahmed-i Gazzâlî (ö. 520/1126)'den rivâyette bulunulmuştur:

8257. Velâyet-baḫş ola tâ kim müride
Keremden ne dilerse ana ide

8258. Dimiş Şeyḫ Aḥmed-i Ġazzâlî k'anlar
Olur cümle Ḫudâ-baḫşân cüvânlar

Şu rubâî de Ahmed-i Gazzâlî'den iktibâs edilmiştir:[37]

9710. Dimiş şeyḫ Aḥmed-i Ġazzâlî mermûz
Bu maʿnâda niçe ebyât-ı meknûz

RUBÂʿÎ

Dîdîm nihân-ı gîtî ve âṣl-ı cihân
Vez ʿillet-i ʿâr ber-guẕeştîm âsân
Ân nûr-ı siyâh ez-neft̩ berter dân
Zân nîz guẕeştîm ne în mând u ne ân[38] [294ª]

Bu rubâî Uşşâkî'nin fenâ bahsini anlattığı konunun akabinde zikredilmiştir. Fenâ makamında Hakk'ın Celâl nuru siyah tasvir edilir. Bu rubâîde birtakım remizler mevcuttur. Fenâ makamında âşık kendinden geçer ve başka her şeyin hükmü ortadan kalkar. Bu durumda tüm zıtlıklar da ortadan kalkar. Âşık sevgiliyle buluştuğunda artık kavuşma ya da ayrılığın sözünü etmenin mânâsı ve etkisi kalmaz.[39]

Yukarıdakilere ek olarak eserde Arapça-Farsça beyit ve rubâî alıntıları yer almaktadır. Aşağıdaki koyu renkli ibâre Te'ebbeta Şerran (ö.540 [?]) lakaplı bir cahiliye şâirinin mısraıdır:

647. Bu yolda ins ü cinden çoḫ şeyâṭîn
Dilerler kim ideler ġāret-i dîn

648. Niçe bî-bedreḳa cân ṭutdı anlar
Ṭutup çâh-ı helâke atdı anlar

[37] Ahmed-i Gazzâlî'nin aşk ve vecde önem veren tasavvuf anlayışını yansıtan *Sevânihü'l-uşşâk* adlı Farsça bir eseri bulunmaktadır. Aşağıdaki Farsça rubâî bu eserdendir. Ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Ahmed el-Gazzâlî", *DİA,* İstanbul 1989, II, 70.

[38] "Dünyanın sırrını ve cihanın aslını gördük/Utanmanın hastalığını kolayca atlattık/Neftten yükselen bu siyah nuru (bu siyah nurun ötesinde sırlar var) bil/ Biz ondan da geçtik, ne o kaldı, ne bu kaldı."

[39] Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmed el-Gazzali, *Sevânihü'l-uşşâk,* nşr. Hellmut Ritter, İstanbul 1942, s. 37.

Ve kem mişlihâ fâreḳtuhâ ve hiye taşfiru[40]

Uşşâkî'nin "Dimişdür Bû Saʿîd ibn-i ebü'l-Hayr"[41] (650. beyit), "Cevâbında dimişler ehl-i hikmet" (1297. beyit), "Bu sırr-içün dimişdür ehl-i esrâr" (8289. beyit) örneklerindeki "dimişler, dimişdür" gibi ifadeleri kullanarak, ismin vermediği birtakım kaynaklardan alıntı yaptığı anlaşılmaktadır. Bu yolla iktibâs edilen şiir ve rivâyetler genellikle bazı dinî şahsiyetlere âittir:

"Rivâyet böyle ider İbn-i ʿ Abbâs" (3767. beyit)[42]

Ebû Bekr-i Sâsân'da bir rivâyet:[43]

9910. Nitekim şâh-ı maʿ nâ genc-i esrâr
Buyurur şeyḫi ʿ Abdullâh-ı Enṣâr[44]

9911. Gelür Ḥaḳ'dan tecellî nâgehânî
Dil-i âgâh görür nâ-geh anı

Tecellî-yi Ḥaḳ nâ-gâh âmed velîkin ber-dil-i âgâh âmed[45]

*Yenbû'-ı Hikmet'*te mutasavvıf Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922)'a âit olduğu belirtilen bir beyit vardır:

10025. *Beynî ve beyneke innî yüzâhimunî*
Fe'rfaʿ bi-cûdike ennî mine'l-beyni[46]

---

[40] "O ıslık çalarken ben onun nice benzerinden ayrıldım." (*Dîvânu Teebbeta Şerran),* nşr: Abdurrahmân el-Mustâvî, Beyrut 2003, s. 31.

[41] "Bû Sa'îd-i Ebü'l-Hayr (ö. 440/1049), "Tekke âdâbını tespit eden ve düzenlediği semâ meclislerinde okuduğu âşıkâne rubâîlerle tanınan Horasanlı mutasavvıftır." bk. Tahsin Yazıcı, "Ebû Sa'îd-i Ebu'l-Hayr", *DİA,* İstanbul 1994, X, 220-222.

[42] İbn-i Abbâs (ö. 68/687-88), "Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivâyet edenler arasında yer alan sahâbîdir." bk. İsmail L. Çakan-Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", *DİA,* İstanbul 1988, I, 76-79.

[43] Bu isimde bir zâta rastlayamadık.

[44] Abdullâh-ı Ensâr (ö. 481/1089), "Mutasavvıf şâir ve âlimdir." bk. Tahsin Yazıcı-Süleyman Uludağ, "Herevî, Hâce Abdullah", *DİA,* İstanbul 1988, I, 222-226.

[45] "Hakk'ın tecellisi birden gelir ama uyanık gönüle gelir."

Uşşâkî, Arapça-Farsça mısraların ve rubâîlerin yanı sıra özellikle Arapça bazı mesellerden ve deyimlerden de istifade etmiştir:

49. Ravżuña ṣabâdan irişe tuḥfe selâmum
Mâ-eṣbaḥa ṣubḥ u mesâ'ül-ġadi emsâ **[12ª]**

636. Meşâyiḫ sözlerin şekker yimişler
Cünûdullâhi fî-arżih dimişler
Kelimâtü'l-meşâyiḫi cünûdu'llâhi fî-arżihi[47]

Hz. Ali (ö. 40/661)'ye atfedilen bir söz de iktibâs edilenler arasındadır:

795. Ola göñli gözi âyîne-i ṣâf
Ura bes *lev-küşif*den her nefes lâf

Ve ḳāle ʿAliyyün raḍıyallâhu: Lev-küşife'l-ġıṭâ'ü m'ezdedtü yaḳīnen[48]

*Yenbû'-ı Hikmet'*te bazı meşâyih sözlerine de yer verilmiştir:

811. Yoġ-ısa nâsuñ enfâsına aʿdâd
Varana anca var Allâh'a mirṣâd
Ḳāle'l-meşâyiḫu: eṭ-Ṭuruḳu ilallâhi bi-ʿadedi enfâsi'l-ḫalḳi[49]

2361. Ḳamer yir öpdi vü yüz urdı ḫâke
Didi iy şâh ata *rûḥî fedâke*[50]

---

[46] "Seninle benim aramda, beni sıkıştıran bir benlik var; varlığınla (benle), ayrılık benliğini ortadan kaldır." *Dîvânu'l-Hallâc,* nşr. Abduh Vâzin, Beyrut 2013, s. 158.
[47] "Meşayihin sözleri Allah'ın yeryüzündeki orduları gibidir."
[48] "Örtü açılsaydı da yakînim artmazdı."
[49] "Meşâyih, Allah'a giden yollar varlıkların nefesleri sayısıncadır, dedi."
[50] *rûḥî fedâke:* "Ruhum sana fedâ olsun!"

3550. Daḫı *el-Ḥazmu sû'ü'ẕ-ẓan* oḳuduḳ[51]
Mülûkuñ ḳurbetini anda ḳoduḳ

5311. Göz itmeye aña her ehl [ü] nâ-ehl
Ki dir *el-ʿaynu ḥaḳ* görme gözi sehl[52]

5456. Bilen bilür yine bu maʿni-yi pâk
O kim bilmez ne bilür itmez idrâk
ʿArafehâ men ʿarafehâ ve cehilehâ men cehilehâ[53]
6747. Meşâyiḫ anuñ-içün didi iy şâh
Ki varılmaz hevâsız râh ilallâh
Lev le'l-hevâ mâ seleke eḥadün ṭarîḳan ilallâhi[54]
8498. Ṭaleb it nâ-güzîrüñ bulġıl iy dost
Mülâzim nâ-güzîre olġıl iy dost
Ene yedüke'l-lâzime fe'lzem yedeke[55]

Sonuç olarak, *Yenbû'-ı Hikmet'*e Kur'an ve hadis dışında açıkça kaynaklık ettiğini düşündürecek tek kitap yukarıdaki örnekler arasında da zikrettiğimiz *Kimyâ-yı Sa'âdet'*tir. Bununla birlikte *Yenbû'-ı Hikmet'*te ismi zikredilmeyen fakat muhtevasının dörtte üçünü şekillendiren kaynak *Mirsâdu'l-İbâd*'tır.

---

[51] *el-Ḥazmu sû'ü'ẕ-ẓan:* "Sû-i zanda karar kılmayın."
[52] *el-ʿAynu ḥaḳ*: "Göz değmesi gerçektir."
[53] "Bilen bilir ve bilmeyen bilmez."
[54] "Aşk olmasaydı hiç kimse Allah'a giden bir yola girmezdi."
[55] "Ben gerekli olan elinim, elini bırakma!"

4. *Yenbû-ı Hikmet*'le *Mirsâdu'l-İbâd*'ın Münâsebeti

Araştırmalarımız neticesinde *Yenbû'-ı Hikmet'*in Kübrevî şeyhlerinden Necmeddîn-i Dâye (v. 654/1256)'ye âit *Mirsâdu'l-ibâd*[56] adlı Farsça tasavvuf klasiğinden istifade edilerek yazıldığını tespit ettik. Bu istifadenin ölçüsünü anlamak ve *Yenbû'-ı Hikmet'*in telif ya da tercüme mi olduğu meselesindeki muğlaklığı gidermek amacıyla, edebiyatımızdaki tercüme ve şerh konularına eğilme gereği duyduk. Konuyla alakalı varabildiğimiz en kesin sonuç, geleneğimizde metinlerarası ilişkilerin yeterince net olmadığıdır.

Çalışmamızın "giriş" bölümünde ifade etmeye çalıştığımız şekliyle Beylikler dönemi, beylerin teşvik ve talepleriyle şâir ve yazarlar tarafından Arapça ve Farsça eserlere dayanılarak Türkçeye nakledilen tercüme eserlerin yoğun olduğu bir zaman dilimidir. Konu ve mazmun örgülerinin aynı olması ve Türk şâirlerinin birebir tercümelerinin telif kabul edilmesi, devrin edebî anlayışını ortaya koyar. Klasik dönem telif eser anlayışı günümüz orijinal eser anlayışından farklıdır. Geleneğe göre telif, çoğunlukla yabancı sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen tercüme olabilen, kısmen de yazarın katkılarıyla ortaya konan eserdir.[57] Toplumun ihtiyaçlarına istinaden ortaya konan klasik dönem eserlerinde önemli olan maslahattır. Bu bağlamda

---

[56] *Mirsâdu'l-İbâd* Fars nesrinin en önemli eserlerindendir. Farklı dillerde de tercümesi bulunan eser, Türkçeye ilk defa Kâsım b. Mahmud Karahisârî (v. 891/ 1486) tarafından Sultan II. Murad'a ithâfen *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd fî tercemeti Mirsâdu'l-İbâd* adıyla (822/1419 yahut 825/1422 tarihlerinden birinde) tercüme edilmiştir. (Bu tercüme üzerine yapılmış bir çalışma bulunmaktadır. bk. Ahmet Çal, *Kasım b. Mahmud Karahisari'nin İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd fî tercemeti Mirsâdu'l-İbâd (İnceleme-Metin-Dizin),* (yüksek lisans tezi, 2008), Fırat Üniversitesi, Elazığ) *Mirsâdu'l-İbâd*'ın beşinci bâbı esas alınarak 803/1401'de Şeyhoğlu Mustafa tarafından *Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ* adıyla siyasetnâme türü bir eser yazdığı bilinmektedir. Bu eserin tercüme olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur (Konuyla alakalı teferruatlı bilgi için bk. Mustafa Şeyhoğlu, *Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ (İnceleme, Metin, İndeks),* haz. Kemal Yavuz, Ankara 1991; Orhan Şâik, "Kenzü'l-Küberâ ve Mahekkü'l-ulemâ", *Çevren,* (IX, X ve XI), Priştine 1976) Teferruatlı bilgi için bk. Mehmet Okuyan, *Necmüddin Dâye ve Tasavvufî Tesiri,* İstanbul 2001; Derya Örs, "Necmuddîn-i Râzî: Hayatı ve Eserleri", *Nüsha II, 2002*, s. VI, s. 19-34; Halil Baltacı, *Necmeddin Dâye Râzî-Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* İstanbul 2011. *Mirsâdu'l-İbâd* neşirleri: Necmeddîn Râzî, *Mirsâdu'l-İbâd,* haz. Hüseyin el-Hüseynî, yy.y.: ye.y., 1352; Necmeddîn Râzî, *Mirsâdu'l-İbâd,* haz. M. Emin Riyâhî, Tahran 1973.

[57] Saliha Paker, "Terceme, Telif ve Özgünlük Meselesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh,* haz. Hatice Aynur vd., İstanbul 2014, s. 38.

edebî gelenekte ön planda olan, konunun orijinalliği yahut telif/tercüme oluşu değil, onun nasıl söylendiği yani üslûbudur.[58]

Eski edebiyatımıza ait bir eserin telif mi tercüme mi olduğu ayrımını net biçimde ortaya koyabileceğimiz bir kıstas bulunmamaktadır. Bununla birlikte tercüme eserin teşekkülüne dair bazı tasnifler yapılmıştır. En yaygın tasnife göre bu tür eserleri dörde ayırmak mümkündür: 1. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan tercümeler, 2. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun yapılan tercümeler, 3. Eserin konusu aktarılarak yapılan tercümeler, 4. Genişletilerek yapılan tercümeler. Bu sonuncu tercüme türü daha çok edebî eserlerde kendini gösterir. Genişletilerek yapılan tercümelerde şâir/mütercim kaynak olarak aldığı eseri birebir çevirmez, kimi bölümlerini nakleder, kimi bölümlerini ise aynen çevirir. Önemli bulduğu noktaları genişletir. Kendi duygu ve düşünce dünyasından eklemeler yaparak aktarır. O hâle getirir ki artık ona tercüme demek doğru olmaz. Yazar bazen bu türdeki eserine "kaynak eser sahibine" hürmeten tercüme adını vermiştir.[59]

*Yenbû'-ı Hikmet'*in tercüme olup olmadığı meselesindeki tereddütlerimizi Uşşâkî'nin, eserin kendi telifi olduğu yönündeki beyânından ve devrin telif anlayışından hareketle gidermeye gayret ettik. Zaten Uşşâkî ne yazdığı eserin *Mirsâdu'l-İbâd*'tan tercüme bölümler içerdiğini söyler ne de eserini yazarken büyük oranda istifade ettiği *Mirsâdu'l-İbâd*'ın adını herhangi bir biçimde olsun zikreder. Uşşâkî'nin *Yenbû'-ı Hikmet'*i kaleme aldığını söylediği beyitlerdeki beyânı "**nazma getürmek** (345. ve 522. beyitler), **zebân-ı Türkî mecmuʿa yazmak/ mecmuʿa cemʿ itmek** (519. ve 525. beyit), **beyân yazmak** (520. beyit), **düzetmek** (1063. beyit), **tasnîf ve teʿlîf** (664. beyit)" şeklindedir.[60] Klasik edebiyatta tercüme geleneğine dair yapılmış çalışmalarda bu ibârelerin, bir eserin tercüme olduğunu gösterdiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserde *Mirsâdu'l-İbâd*'ın neredeyse 4/5'inden

---

[58] Zehra Toska, "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?", *Journal of Turkish Studies- Türklük Bilgisi Araştırmaları XXIV [Agâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı I],* Cambridge 2000, s. 294.

[59] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Ankara 1984, s. 80-81.

[60] Tercüme faaliyetlerini ifade etmek için eski edebiyatımızda kullanılan kelimeler hakkında teferruatlı bilgi için bk. Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği,* (doktora tezi, 2011), İstanbul Üniversitesi SBE, s. 180-194.

yararlanıldığı fakat yeni bir üslûp ile genişletilmiş ve zenginleştirilmiş olması sebebiyle *Yenbû'-ı Hikmet'*in bir telif-tercüme hâlini aldığı kabul edilebilir.

Bu bölümde, *Mirsâdu'l-İbâd* adlı eserin ilk dört bâbının manzum tercümesini ihtivâ eden *Yenbû'-ı Hikmet'*in kaynak metinle arasındaki ilişki incelenecek, iki eser arasındaki ortak ve farklı yönler ortaya konmaya çalışılacaktır. *Yenbû'-ı Hikmet'*te "eksiltme, ekleme, atlama, genişletme, yer değiştirme" gibi nakil usûlleri üzerinde durulacaktır.

Telif-Tercümede İzlenen Yol

Bu bölümde öncelikle *Mirsâdu'l-İbâd*'ın ve *Yenbû'-ı Hikmet'*in bölüm başlıkları karşılaştırarak birini diğerinden farklı kılan konu başlıkları incelenecektir. Akabinde, kaynak metindeki mensur ve manzum kısımların ayrı ayrı ne şekilde manzum hâle getirildiğine değinilecektir.

Mirsâdu'l-İbâd beş bâb ve kırk fasıldan müteşekkildir. İlk fasıl 3, ikinci fasıl 5, üçüncü fasıl 20, dördüncü fasıl 4 ve beşinci fasıl 8 kısma ayrılmıştır. *Yenbû'-ı Hikmet* dört bâb ve toplam otuz destandır ("Fasıl" ismi *Yenbû'-ı Hikmet'*te "destan"a dönüşmüştür). *Yenbû'-ı Hikmet'*te *Mirsâdu'l-İbâd*'ın ilk dört bâbının tertip şemasına neredeyse tamamen sadık kalınmıştır. Bu bâbların aktarımına bakıldığında bazı bölümlerdeki konuyu pekiştiren eklemelerin haricinde kaynak metinden en fazla yüzde 10 oranında sapma görüldüğü söylenebilir. Bu da genellikle eksiltme değil yer değiştirme şeklinde kendini gösterir. Aşağıdaki mukayese tablosu incelendiğinde temel bölüm başlıklar aynen aktarılmakla birlikte *Yenbû'-ı Hikmet'*te bazı alt başlıkların tertibindeki farklılık dikkat çeker. *Yenbû'-ı Hikmet'*te destan ismi verilen bölümlerin, bazen kendisinden önceki destan içerisinde zikredilerek -kaynak metnin aksine- ayrıca başlıklandırılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte bazen de kaynak metinde tek bir başlık altında ele alınan konuların *Yenbû'-ı Hikmet'*te birden çok alt başlığa ayrılarak ifade edildiği tespit edilmiştir.

Eklemelerin özellikle *Yenbû'-ı Hikmet'*in baş kısımlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Eserin ilk bâbından evvel giriş mahiyetindeki 531 beyitlik kısımda tevhid, yaratılış bahisleri, kelâmî deliller, na't, mirâciye, zamanın güvenilmezliği, ilmin

şerefi, ilim talebine teşvik için yazılan kasideler ile ilk bâbın 3. destanında yer alan münâcât ile tabii olarak İsmâil Şah'a ve Sinop şehrine yazılmış medhiyeler kaynak metinde yer almaz. Ayrıca *Yenbû'-ı Hikmet*'teki en büyük ekleme eserin 2. bâbındaki 1. destanın ardından yapılmıştır. Bu yaklaşık 2000 beyitlik bir aşk hikâyesi olan *Şems ü Kamer*'dir:

Mirşâdu'l-İbâd	***Yenbûʿ-ı Ḥikmet***
Bölüm Başlıkları	**Bölüm Başlıkları**
	İstidlâl ez-ṣanâyiʿ bâ-Ṣâniʿ be-ṭarîḳ-i şinaḫt
	Der-beyân-ı iṯbât-ı ṣübût-ı ḥaḳāyıḳ-ı eşyâ ve esbâb-ı ʿilm be-ṭarîḳ-i kelâm
	Der-beyân-ı ḥudûṯ-ı ʿâlem be-ṭarîḳ-i kelâm
	Der-beyân-ı ḥudûṯ-ı aʿrâż
	Der-beyân-ı ḥudûṯ-ı aʿyân
	Der-beyân-ı vaḥdâniyyet-i Ṣâniʿ
	Fî-naʿti'n-nebiyyi ṣallallâhu aleyhi ve sellem
	Der-beyân-ı seyr-i miʿrâci'n-nebîʿ a. m.
	Ḳaṣîdetün fî-medḥi'n-nebiyyi ʿaleyhi's-selâm
	Şikâyet ez-cefâ-yı eyyâm ve bî-vefâ-yı hengâm
	Ḳaṣîde der-beyân-ı bî-emânî-i zamân
	Der-beyân-ı şeref-i ʿilm ve taḥrîż-kerden ber-

	ṭaleb-i ʿilm ü ʿirfân
Âğāz-ı kitâb, Fihrist-i ebvâb ve fuṣûl	
BÂB-I EVVEL: Der-dîbâçe-i kitâb ve ân müştemil est ber se faṣl	**BÂB-I EVVEL:** Beyân-ı dîbâce-i kitâb ve ân müştemelest ber se-dâsitân der-beyân-ı (…)
Faṣl-ı evvel: Der-beyân-ı ânki fâyide-i nihâden-i kitâb der-süḫan-ı erbâb-ı ṭarîḳat ve beyân-ı sülûk çe çîzest?	
Faṣl-ı düvvüm: Der-beyân-ı ânki sebeb-i nihâden-i în kitâb, çe bûd ḫâṣṣa be-Pârsî	Dâsitân-ı düvvüm: Beyân-ı ânk nihâden-i în-kitâb ber-çe nehc ü nesḳ est
Faṣl-ı süvvüm: Der-beyân-ı ânki în kitâb ber çe nesḳ ü nehc nihâde âmed	Dâsitân-ı süvvüm: Der-beyân-ı sebeb nihâden-i în-kitâb ḫâṣṣa-i be-zebân-ı Türkî
	Ḳaṣîdetün fî-medḥi'l-emîri'l-kebîr İsmâʿîl bin İbrâhîm
	Der-ṣıfat-ı Bozdepe
	Ḳaṣîdetün fî-ṣıfatı medîneti Sinob
	ʿÖẕr engîḫten der-naẓm-ı kitâb
	Ṭulûʿ nümûden-i yâr-ı Şâmî
	İẓhâr-ı ʿacz ve nümûden-i ʿöẕr-hâ-yı bisyâr der-naẓm-ı kitâb
	Fi'l-Münâcât
BÂB-I DÜVVÜM: Der-beyân-ı mebdeʾ-i mevcûdât ve ân müştemil est ber penç faṣl	**BÂB-I DÜVVÜM:** Beyân-ı mebdeʾ-i mevcûdât ve în müştemilest ve fıṭrat-ı ervâḥ

	ve merâtib-i maʿrifet-i ân
Faṣl-ı evvel: Der-beyân-ı fiṭrat-ı ervâḥ ve merâtib ve maʿrifet-i ân	
	Maṭlâʿ-ı Dâsitân
	Ṣuʿûd kerden-i Ḳamer be-sürʿat seyr ber-hevâ ve nüzûl kerden be-Ṣanʿâ-yı Yemen
	Ceng kerden-i Ḳamer bâ-leşker-i Şâh Ḳays
	Zârî kerden-i Şems ez-berây-ı firâḳ-ı Ḳamer
	Temṯîl
	Ṭulûʿ nümûden-i Ḳamer ber-hevâ ve bâz ber-âmeden be-Îrân ez-şehr-i Yemen
	Firistâden-i Şâh Ḳamer-râ be-ceng-i Gîlân
	Münâẓâra-i Şâh bâ-Mürġ
	Reften-i Ḳamer ve cenk kerden-i leşker-i Mîr-i Gîlân
	Mürâcaʿat nümûden-i Ḳamer ez-Gîlân
	Müteġayyir şoden-i ḥâl-i Ḳamer ez-firâḳ-ı Şems
	Temṯîl-i ḫâtime-i dâsitân
	Bâz-âmeden-i Ḳamer be-şehr-i peder ve ḫaber dâden ez-âverden-i Şems

	Âmeden-i Ḥakîm-i Fârisî be-cânib-i Rûm-ı [bâ]-Şems
	Maḳālât-ı ṣabâ bâ-nâfe
	Ḥikâyet
	Suʾâl be-ḫurşîd
	Suʾâl ez-şeb
	Mükâleme-i ten bâ-cân
	Tercîḥ-i firâḳ ber-viṣâl
	Dâmen keşîden-i meh-rûyî ez-ʿâşıḳ-ı mihr-cûyî
	Suʾâl-i ʿâḳil ez-Mecnûn
	Bâz-âmeden be-ḳıṣṣa-i ġuṣṣa-i Şems
	Sefer-kerden-i Ḳamer bâz be-şehr-i Yemen ṣoḥbet-cûy-ı Şems
Faṣl-ı düvvüm: Der-şerḥ-i melekûtiyyât ve medâric-i ân	Dâsitân-ı düvvüm: Der-şerḥ-i melekûtiyyât ve medâric
	Teşbîh-i rûḥ be-Âdem ve ʿaḳl be-Ḥavvâ
	Cevâb-ı suʾâl-i muḳadder
Faṣl-ı süvvüm: Der-ẓuhûr-ı ʿavâlim-i muḫtelif ez-mülk ü melekût	Dâsitân-ı süvvüm: Der-beyân-ı ẓuhûr-ı ʿavâlim-i muḫtelif ez-mülk-i melekût
	Ḳuvâ-yı beşerî

	Ḳuvâ-yı ṭabîʿî
	Beyân-ı ʿâlem-hâ-yı ʿulvî
	Merâtib-i nüfûs
	Beyân-ı ẓuhûr-ı ʿâlem-i mülk
Faṣl-ı çehârüm: Der-bidâyet-i ḫalḳiyyet-i ḳālıb-ı insân	Dâsitân-ı çehârüm: Der-beyân-ı ḫilḳat-i ḳālıb-ı insân
Faṣl-ı pencüm: Der-bedv-i taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb	Dâsitân-ı pencüm: Der-beyân-ı taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb
	Münâcât kerden-i Âdem düvvüm bâr ve ḳabûl şoden-i tevbe-i û
	Âmurzîde şoden-i ḥavbe ve ḳabûl bûd[en]-i tevbe
BÂB-I SÜVVÜM: Der-meʿâş-ı ḫalḳ ve ân müştemilest ber-bîst faṣl	**DER-BÂB-I SÜVVÜM**: Der-beyân-ı meʿâş-ı ḫalḳ ve în müştemilest ber hejdeh dâsitân dâsitân-ı evvel der-beyân-ı ḥucb-ı insânî ve âfât-ı ân
Faṣl-ı evvel: Der-beyân-ı ḥucb-ı rûḥ-ı insân ez-taʿalluḳ-ı ḳālıb ve âfât-ı ân	
Faṣl-ı düvvüm: Der-beyân-ı taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb ve ḥikmet ve fevâyid-i ân	Dâsitân-ı düvvüm: Ez-bâb-ı süvvüm der-beyân-ı ḥikmet-i taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb ve fevâyid-i ân
	Der-beyân-ı maʿrifet-i naẓarî

	Der-beyân-ı maʿrifet-i şühûdî
Faṣl-ı süvvüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc be-enbiyâ ʿaleyhimü’s-selâm der-perveriş-i insân	Dâsitân-ı süvvüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc be-enbiyâ ʿa. m. [ʿaleyhimü’s-selâm] der-perveriş-i rûḥ-ı insân
Faṣl-ı çehârüm: Der-beyân-ı sebeb-i nesḫ-i edyân ve ḫatm-i nübüvvet ber-Muhammed ʿaleyhi’s-selâm	Dâsitân-ı çehârüm: Der-beyân-ı nesḫ-i edyân ü sebeb-i ḫatm-i nübüvvet-i ʿaleyhi’s-selâm
	Suʾâl-i Mûseviyân ve ʿÎseviyân
	Cevâb-ı nesḫ-i edyân
	Der-beyân-ı cevâb be-ṭarîḳ-i taḥḳīḳ
	Beyân-ı vech-i şebeh miyân-ı cân-ı nebî ve dil
Faṣl-ı pencüm: Der-beyân-ı terbiyyet-i ḳālıb-ı insân ber-ḳānûn-ı şerîʿat	Dâsitân-ı pencüm: Der-beyân-ı terbiyyet-i ḳālıb-ı insân ber-ḳānûn-ı şerîʿat
	Der-beyân-ı ḫâṣiyyet-i rûze
Faṣl-ı şeşüm: Der-beyân-ı tezkiyyet-i nefs-i insân ve maʿrifet-i ân	Dâsitân-ı şeşüm: Der-beyân-ı tezkiyet-i nefs ve maʿrifet-i ân
Faṣl-ı heftüm: Der-beyân-ı taṣfiyye-i dil ber ḳānûn-ı ṭarîḳat ve maʿrifet-i ân	Dâsitân-ı heftüm: Der-beyân-ı taṣfiyye-i dil ber-ḳānûn-ı ṭarîḳat
Faṣl-ı heştüm: Der-beyân-ı taḥliyye-i rûḥ ber ḳānûn-ı ḥaḳīḳat ve maʿrifet-i ân	Dâsitân-ı heştüm: Der-beyân-ı taḥliyye-i rûḫ ber-ḳānûn-ı ḥaḳīḳat
Faṣl-ı nehüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc be-şeyḫ der-terbiyyet-i insân ve sülûk-i râh	Dâsitân-ı nehüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc be-şeyḫ der-terbiyyet-i insân ü sülûk-i râh

Faṣl-ı dehüm: Der-beyân-ı maḳām-ı şeyḫî ve şerâyiṭ ve ṣıfât-ı ân	Dâsitân-ı dehüm: Der-beyân-ı maḳām-ı şeyḫî ve şerâyiṭ ve ṣıfât-ı ân
Faṣl-ı yâzdehüm: Der-beyân-ı şerâyiṭ ve ṣıfât-ı mürîdî ve âdâb-ı ân	Dâsitân-ı yâzdehüm: Der-beyân-ı ṣıfat-ı mürîdî ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân
Faṣl-ı düvâzdehüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc be-ẕikr ve iḫtiṣâṣ-ı ẕikr be-lâ ilâhe illallâh	Dâsitân-ı düvâzdehüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc be-ẕikr ü iḫtiṣâṣ be-ẕikr-i lâ-ilâhe illallâh ve keyfiyyet-i ẕikr goften ve âdâb-ı şerâyiṭ-i ân ve beyân-ı iḫtiyâc-ı mürîd be-telḳīn-i ẕikr-i û şeyḫ ve ḫâṣiyyet-i ân
Faṣl-ı sîzdehüm: Der-beyân-ı keyfiyyet-i ẕikr goften ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân	Dâsitân-ı sîzdehüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc-ı ḫalvet ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân
Faṣl-ı çehârdehüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc-ı mürîd be-telḳīn-i ẕikr ez-şeyḫ ve ḫâṣıyyet-i ân	Dâsitân-ı çehârdehüm: Der-beyân-ı baʿżı veḳāyiʿ-i ġaybî ve farḳ-ı miyân-ı ḫâb [u] vâḳıʿa
Faṣl-ı pânzdehüm: Der-beyân-ı iḫtiyâc be-ḫalvet ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân	Dâsitân-ı pânzdehüm: Der-beyân-ı müşâhedât-ı envâr ve merâtib-i ân
Faṣl-ı şânzdehüm: Der-beyân-ı baʿżı veḳāyiʿ-i ġaybî ve farḳ miyân-ı ḫˇâb u vâḳıʿa	Dâsitân-ı şânzdehüm: Der-beyân-ı mükâşefât ve envâʿ-ı ân
Faṣl-ı hefdehüm: Der-beyân-ı müşâhedât-ı envâr ve merâtib-i ân	Dâsitân-ı hefdehüm: Der-beyân-ı tecellî-yi ẕât ve ṣıfât-ı Ḫudâvendî
	Der-beyân-ı farḳ der-beyân-ı müşâhede ve mükâşefe ve tecellî
Faṣl-ı hecdehüm: Der-beyân-ı mükâşefât ve envâʿ-ı ân	Dâsitân-ı [hejdehüm]: Der-beyân-ı vuṣûl be-ḥażret-i Ḫudâvendî bî-ittiṣâl ve infiṣâl

Faṣl-ı nüvezdehüm: Der-beyân-ı tecellî-yi ẕât ve ṣıfât-ı Ḫudâvendî	
Faṣl-ı bîstüm: Der-beyân-ı vuṣûl be-ḥażret-i Ḫudâvendî bî-ittiṣâl ve infiṣâl	
BÂB-I ÇEHÂRÜM: Der-beyân-ı meʿâd-ı nüfus-ı süʿadâ ve eşḳıyâ ve ân müştemil est ber çehâr faṣl	**BÂB-I ÇEHÂRÜM:** Der-beyân-ı meʿâd-ı nüfûs-ı süʿadâ ve eşḳıyâ ve în müştemil est ber-çehâr dâsitân-ı evvel der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i ẓâlim ve ân nefs-i levvâme est
Faṣl-ı evvel: Der-meʿâd-ı nefs-i ẓâlim ve ân nefs-i levvâme est	
Faṣl-ı düvvüm: Der-meʿâd-ı nefs-i muḳteṣid ve ân nefs-i mülheme est	Dâsitân-ı düvvüm: Der-beyân-ı nefs-i muḳteṣid ve ân nefs-i mülheme est
	Der-beyân-ı ibtidâ ve intihâʾ-i maḳāmât-ı nefs
Faṣl-ı süvvüm: Der-meʿâd-ı nefs-i sâbıḳ ve ân nefs-i muṭmeʾinne est	Dâsitân-ı süvvüm: Der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i sâbıḳ ve ân nefs-i muṭme'inne est
Faṣl-ı çehârüm: Der-meʿâd-ı nefs-i eşḳā ve ân nefs-i emmâre est	Dâsitân-ı çehârüm: Der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i eşḳā ve ân nefs-i emmâre est
	Ḫâtime-i kitâb
BÂB-I PENCÜM: Der-beyân-ı sülûk-i ṭavâyif-i muḫtelif ve ân müştemil est ber heşt faṣl	
Faṣl-ı evvel: Der-beyân-ı sülûk-i mülûk ve erbâb-ı fermân	

Faṣl-ı düvvüm: Der-beyân-ı ḥâl-i mülûk ve sîret-i îşân bâ her ṭâyife ez-reʿâyâ ve şefḳat be-aḥvâl-i ḫalḳ	
Faṣl-ı süvvüm: Der-beyân-ı sülûk-i vüzerâ ve aṣḥâb-ı ḳalem u nüvvâb	
Faṣl-ı çehârüm: Der-beyân-ı sülûk-i ʿulemâ ez-faḳīhân ve müẕekkirân ve ḳuḍât	
Faṣl-ı pencüm: Der-beyân-ı sülûk-i erbâb-ı niʿam ve aṣḥâb-ı emvâl	
Faṣl-ı şeşüm: Der-beyân-ı sülûk-i rüʾesâ ve dehâḳīn ve müzâraʿân	
Faṣl-ı heftüm: Der-beyân-ı sülûk-i ehl-i ticâret	
Faṣl-ı heştüm: Der-beyân-ı sülûk-i muḥterife ve ehl-i ṣınâyiʿ	

Yukarıdaki iki eserin sadece başlıklarını incelediğimizde bile *Yenbû'-ı Hikmet*'te genişletme usûlü bir tercümenin hâkim oluşuna dair ilk ipuçları göze çarpmaktadır. Genişletme, konunun dışına çıkmayan ve onu pekiştiren eklemelerle yapılmıştır. Kaynak metinden tercümeye yapılan eklemeler nesirden nazma geçişin doğasına uygun olarak bir miktar sanat gayesi taşımakta, tevhid, münâcât, na't vb. de ekleyerek mesnevinin icaplarını yerine getirmektedir. Uşşâkî'nin sanat gayesi, kaynak metinde yer alan 1-2 beyti, 8-10 beyte kadar çıkaran tercümeleriyle ve teşbihlerle örülü birkaç beyitle dahi kendini göstermektedir.

Burada öncelikle kaynak metindeki mensur kısımların *Yenbû'-ı Hikmet*'te nazma aktarılmasıyla ilgili genel örnekler verilecektir. Aşağıdaki verilecek örneklerin,

Uşşâkî'nin *Mirsâdu'l-İbâd*'tan ne derece faydalandığını ve eserine neden telif-tercüme denmesi gerektiğini göstermesi bakımından yeterli olacağı kanaatindeyiz:

وجه نهم آنك سلوك این راه مرید را بواسطهه ذکر تواند بود، و ذکر که بخود گوءی تمام مفید نباشد تا آنگه که بتلقین از شیخی کامل نستانی، چنانك شرح آن در فصل احتیاج بتلقین ذکر از شیخی گفته آید، ان شاء الله[61]

ifadeleri,

7884. Budur vech-i nehüm bu yolda iy şâh
Ki ẕikr itse gerekdür sâlik-i râh

7885. Ne dil-kim yolda ẕikrullâh itmez
Varup bî-ẕikr ol Allâh'a yitmez

7886. Ger ol telḳīnsiz olsa ẕikre ḫod gûy
Aña meẕkûr açmaz perdeden rûy

7887. Gerek telḳīn ider bir şeyḫ aña
K'ide şerḥ anı telḳīn faṣlı saña

şeklinde tercüme edilmiştir.

Kaynak eserden yapılan mensur tercümeler genellikle parallellik arzeder:

خواجه علیه السلام در استدعاء "ارنا الاشیاء کماهی" ظهور انوار صفات لطف و قهر میطابید. زیرا که هر چیز را کهدر دو عالم وجودی است یا از پرتو انوار صفات لطف اوست، یا ازپرتو انوار صفات قهر او، والا هیچ چیز راوجودی حقیقی که قایم بذات خود بود نیست، و وجودی حقیقی حضرت لا یزالی ولم یزلی راست، چنانك فرمود "هو الاول و الاخر و الظاهر والباطن"[62]

[61] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* haz. Muhammed Emin Riyâhî, Tahran 1973, s. 234.
[62] Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 309.

9711. Duʿâsında hem ḳıl nigâhı
Ki didi *erina'l-eşyâʾ kemâ-hî*

9712. Bu envâr-ı ṣıfât-ı luṭf u ḳahrı
Diledi bu-y-[ı]dı maḳṣûd-ı behri

9713. Dü ʿâlemde ne şey kim var vücûdı
ʿAdemdi bu vücûdı buldı cûdı

9714. Olur ol pertevi luṭf-ı cemâlüñ
Olur ya pertevi ḳahr-ı celâlüñ

9715. Ve illâ hîç şeyʾ yoḳdur yüziyle
Ki ḳāyim ola ṭura kendüziyle

9716. Ḥaḳīkī yoḳdur eşyânuñ vücûdı
Mecâzîdür ḳamu cânuñ vücûdı

9717. Mecâzîdür vücûdı bu cihânuñ
Ḥaḳīḳī bes vücûd anuñdur anuñ

9718. Vücûd anuñ-ki ol Şâh-ı ezeldür
Vücûdı Lâ-yezâl ü Lem-yezeldür

9719. Odur evvel yine hem âḫir oldur
Odur bâṭın yine hem ẓâhir oldur

Uşşâkî her bir bölüme başlarken kaynak metinden bağımsız olarak fakat konuya mutabık açıklayıcı giriş cümleleri ile her bölümün tamamlanmasından önce mahlasını da içeren duâ beyitleri eklemiştir:

چون معلوم شدکه بندهای طلسم وجود انسانی جزبکلید شریعت نمیتوان گشود، حقیقت دان که شریعت را صاحب شرع بباید، و آن انبیااند علیهم السلام باقی چند وجه دیگر در فصل بیان احتیاج بشیخ گفته آید ان شاء الله، تا معلوم گردد لفظ چون بشیخ حاجت است، بپیغمبر اولیتر که حاجت باشد. والله اعلم بالحقیقت[63]

5601. Bu insânî ṭılısmuñ çün ḥaḳīḳat
Bilindi kim kilîdidür şerîʿat

5602. Şerîʿat olmasa dendâne âsân
Açılmaz bu müşkil bendi bir cân

5603. Şerîʿat olsa ṣâḥib-şerʿ-i maʿlûm
Gerekdür kim bu lâzımdur o melzûm

5604. O ṣâḥib-şerʿi bil-kim enbiyâdur
Ḳamuya yolda anlar muḳtedâdur

5605. Bu insânî ṭılısmuñ şerʿle bil
Kilîdine o cânlar buldılar dil

5606. Ḥaḳīḳat ṭoġrı yol anlar gidüpdür
Bu evde feṭḥ ü bâb anlar idüpdür

[63] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 129-130.

5607. Nebîlerdür bil aṣḥâb-ı ḥaḳīḳat
Ṭarîḳat anlaruñdur hem şerîʿat

5608. Kim uydı anlara maḳṣûda yetdi
Kim uymadı ammâ-ki yile gitdi

5609. Şu kim bî-şerʿ-i Aḥmed gire yola
Murâda irmedin yolda yoġ ola

5610. Zimâm-ı cânı vir ol cân eline
Ki irgüre seni cânân iline

5611. İlâhî bizi ceyş it şâh-ı şerʿe
Şürûʿ itdür revân ol râh-ı şerʿe

5612. Ḥabîbüñ ḳıl imâm u muḳtedâmuz
Resûlüñ ḳıl hümâm ü pîş-vâmuz

5613. Ṭılısm-ı bestemüzüñ bendini aç
Başumuza nihân gencüñ ṣaçu ṣaç

5614. Elin *ʿUşşâḳ[ī]*'nüñ al eyle irşâd
Dilin dil ḳıl ṭılısm açmaḳda üstâd

5615. Ḳuluñdur ḥabs-i ḳālıbdan ḫalâṣ it
Ġarîbüñdür ḳarîb-i yâr-ı ḫâṣṣ it

Uşşâkî, *Mirsâdu'l-İbâd*'taki manzum parçaların hepsini eserine almamıştır. Manzumdan yaptığı nakillerde ise bazen kelime kelime, bazen karışık olarak, bazen sadece tek bir beyti tercümeye başvurmuştur. Bazen dizelerin, bazen beyitlerin yerlerini değiştirmiştir. Bazen de yalnızca kavradığı biçimde anlamları aktarmakla yetinmiştir:

ملك طلبش به هر سليمان ندهند منشور غمش به هر دل و جان ندهند

درمان طلبان زدرد او محرومند كين درد به طلبان درمان ندهند[64]

Kaynak metindeki bu iki beyit, *Yenbû'-ı Hikmet*'te aşağıdaki beyitlerin ilk ikisinde aktarılmakla birlikte mânâsı genişletilmiş ve beş beyitlik bir manzumeye dönüştürülmüştür:

1. Mülki ṭalebi degme Süleymân'a virilmez
   Menşûrı ġamı cümle dil ü câna virilmez [19^{b}]

2. Dermân ṭaleb idendür anuñ derdine maḥrûm
   Çün derdi anuñ ṭâlib-i dermâna virilmez

3. Şol genc-i saʿâdet-ki olur ḳufli derinde
   Açmaġa anı her dile dendâne virilmez

4. ʿIşḳuñ meyini maḥrem-i cânâne ider nûş
   Bî-gâneye ol bezmde peymâne virilmez

5. Sulṭân o ki yâr işiginüñ ola gedâsı
   Lîkin o gedâlıḳ ḳamu sulṭâna virilmez

[64] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 12.

Uşşâkî, aşağıdaki beyitlerinden yalnızca ilkini nakletmeyi tercih etmiştir:

با یار نو از غم کهن باید گفت با او به زبان او سخن باید گفت

لا تفعل و افعل نکند چندین سود چون باعجمی کن ومکن باید گفت[65]

845. Yeñi yâra di eski ġuṣṣa sözin
Dilince di aña bu ḳıṣṣa sözin

بارید به باغ ما تگرگی وز گلبن ما نماند برگی[66]

beytinde olduğu gibi bazen de *Mirsâdu'l-İbâd*'taki kelimeler neredeyse birebir kullanılmıştır:

858. Ḳażânuñ başuma yaġdı tegergi
Ḳomadı gül-bünümde hîç bergi

شمع ازلی دل منت پروانه جان همه عالمی مرا جانانه

از شور سر زلف چو زنجیر تو خاست دیوانگی دل من دیوانه[67]

beyitlerinin ilki *Yenbû'-ı Hikmet*'te nakledilirken mısraların yerleri değiştirilmiştir. Yukarıdakilerin tercümesi dışında kalan beş beyit de genişletmeye örnek olmuştur:

1. Cânı dü cihânuñ baña cânâne olupdur
Gönlüm ezelî şem' ine pervâne olupdur **[105^{b}]**

[65] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 15.
[66] Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 20.
[67] Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 49.

2. Zencîr-i ṣaçuñ şûrı içindendür ezelde
Sevdâ-zede dil şimdi ki dîvâne olupdur

3. Peymân-ki bu cân eyledi ten câmla nâzük
Anda mey-[i]di bunda bu peymâne olupdur

4. Cân olsa n'ola ʿâşıḳ cânâne cihânda
Cânuñ ezelî ʿâşıḳ-ı cânâne olupdur

5. Ben olam o ben maʿnide biliş degilüz yâd
Ṣûretde velî ol baña bî-gâne olupdur

6. Târı anuñ ü pûdı benüm câme-i ʿışḳuñ
Ḳaddüme bugün cübbe-i şâhâne olupdur

7. *ʿUşşâḳī* evi nice yapıla çün ezelden
Şol genc-i revân ʿışḳla vîrâne olupdur

و ما السلطان الا البحر عظما و قرب البحر محذور العواقب[68]

beytinde olduğu gibi bazen bir beytin tek mısraı tercüme edilmeden, aynen aktarılmıştır:

3553. Degil sulṭânlar illâ baḥr i ṭâlib
Ve ḳurbü'l-baḥri maḥẕûru'l-ʿavâḳib

بوی جوی مولیان آید همی بوی یار مهربان آید همی[69]

[68] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 50.

beyti bazı eklemelerle genişletilerek şu şekilde tercüme edilmiştir:

1. Bâd-ı cûy-ı Mûliyân geldi bana
   Bûy-ı yâr-ı mihribân geldi bana [114^{b}]

2. Hicr-i cânân-ile ben bî-cân idüm
   Yine bu dem bûy-ı cân geldi baña

3. Ṣubḥ-ı iḳbâlüm ṭoġup uyandı baḫt
   Ṭâliʿüm güni ʿayân geldi baña

4. Ḳalmış-ıdum Bî-nişân'dan bî-nişân
   Yine uş andan nişân geldi baña

5. Cân dimâġı yine ṭoldı bûy-ı dost
   Gör ne ḫoş bûy armaġān geldi bana

Kaynak metindeki Arapça beyit iktibasları *Yenbû'-ı Hikmet*'e genellikle hem metniyle hem de tercümesiyle birlikte aktarılmıştır:

لو لا مفارقة الاحباب ما وجدت لها المنايا الى ارواحنا سبلا[70]

4867. Eger hicrân-ı cânân olmayaydı
   Ecel cânumuza yol bulmayaydı

Velev lâ müfâraḳatü'l-aḥbâbi mâ vecedet leha'l-menâyâ ilâ-ervâḥinâ sübülâ[71]

---

[69] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd*, s. 60.
[70] Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 103.

Tek beytin iki beyitte ifadesini bulduğu ve kaynak metindeki ibârenin *Yenbû'-ı Hikmet*'te tekrarı şeklindeki bir diğer örnek şöyledir:

قد تحيرت فيك خذ بيدى يا دليلا لمن تحير فيكا[72]

7631. Diye k'iy dost elüm ṭut ẕelîlem
Delîl ol-kim yoluñda bî-delîlem

7632. Elüm al düşmişem ben bende ḥayrân
Degülem bende ol-dem sende ḥayrân

Taḫayyertü fîke ḫuẕ bi-yedî yâ-delîlen li-men taḥayyera fîke

Aşağıdaki örnek de Arapça ibârelerin tercümesinde vezin icabı farklı bir usûl olarak *Yenbû'-ı Hikmet*'te yer almıştır:

اقتلونى يا ثقاتى ان فى قتلى حياتى
وحياتى فى مماتى ومماتى فى حياتى[73]

7615. Diye kim *uḳtulûnî yâ ṣiḳātî*
Diye hem *inne fî-ḳatlî ḥayâtî*

7616. Hem ide *ve ḥayâtî fî-memâtî*
Hem ide *ve memâtî fî-ḥayâtî*

---

71 Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî, *Dîvânu Mütenebbî,* Beyrut 1983, s. 17.
72 Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 223.
73 Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 223.

Eserde vezni korumak adına tercümede kelime tasarrufunda bulunulduğu da olmuştur. "Hayır" mânâsına gelen "نی (نه)" kelimesini Uşşâkî "Ne ne" biçiminde metnine aktarmıştır:

خاك آدم هنوز نابیخته بود عشق آمده بود و در دل آویخته بود

این باده چو شیر خواره بودم خوردم **نی نی** می و شیر باهم آمیخته بود[74]

1. Türâbı Âdem'üñ nâ-bîḫte-y-idi
   Anuñ ṭabʿına ʿışḳ âvîḫte-y-idi [122ª]

2. Ben içdüm şîr-ḫˇâr-iken bu meyde
   Ne ne kim şîr ü mey âmîḫte-y-idi

Kaynak metindeki âyet ve hadislerin büyük çoğunluğu *Yenbû'-ı Hikmet*'e nakledilmiştir. Bazen âyet ve hadislerin Arapça metinleri beyitler arasında aktarılmakla kalmamış, bir veya birkaç beytin içinde de bu ibâreler açıklanmış, bazen de metnin tamamı verilmeksizin beyit içinde kısmî iktibasla ibârenin bir kısmı tekrar zikredilmiştir:

وجملگی ملأ اعلی را پیش تخت ماسجود فرمود، و برما ندای "الذین اصطفینا من عبادنا" در ملك و ملکوت داد[75]

3569. Cihân-ı mülk ü melkût içre peydâ
   Nidâ-yı *ışṭafeynâ* itdi aʿlâ

وبر اظهار این قدرت بر حضرت خداوندی ثنا گفت که "اولیس الذی خلق السموات والارض بقادر علی ان یخلق مثلهم بلی وهو الخلاق العلیم انما امره اذا ارادشیا ان یقول له کن فیکون فسبحان الذی بیده ملکوت کل شیء والیه ترجعون"[76]

[74] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 70.
[75] Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 50.
[76] Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 52.

3618. Ṣenâ idüp özine ḥażret-i Ẕât
Dir *eve-leyse'llezî ḫalaḳa's-semâvât*

3619. Yaradan yir ü gök olmaz mı Ḳādir
Ki ide ḫalḳ-meṣel anlara ẓâhir

3620. Belî Ḳādir'dür Evvel'dür Ḳadîm ol
Cihân ḫalḳī vü Ḫallâḳu'l-ʿAlîm ol

3621. O bir şeyʾe dilese kevn idüp ʿavn
İder kün diyüp emr ol şeyʾ bulur kevn

3622. Anı tesbîḥ iderem k'oldurur Ḥay
Elindedür anuñ melkût-ı her şeyʾ

3623. Żamîr ü ẓâhir anuñ râciʿidür
Cihânuñ ol maṣîr u merciʿidür

Eve-leyse'llezî ḫalaḳa's-semâvâti bi-ḳādirin ʿalâ en-yaḫluḳa miṣlehüm belâ ve hüve'l-ḫallâḳu'l-ʿalîm

Uşşâkî bazen de kaynak metinde geçen bir hadisi kısmî iktibas yolu ile beyte yerleştirmeyi yeterli görmüş, hadis metninin tamamını kitabına almamıştır:

باخواجه کاینات میگفتند "ما کنت تدری ما الکتاب و لا الایمان ولکن جعلناه نورًا نهدی من نشاء من عبادنا" بیابانی چنین بی پایان یقین باشد که بی دلیلی دیده بخش نتوان رفت[77]

[77] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 228.

7729. Nebîmüz ḫˇâce-y-iken kâyinâta
Ser-i sâlâr-iken râh-ı necâta

7730. İşitdi böyle rabbinden ḫiṭâb ol
Ki uş *mâ-künte tedrî me'l-kitâb* ol

7731. Nişânsız böyle bî-pâyân beyâbân
Ḳaçan seyr olmaz reh-bersiz âsân

7732. Gerek bir pîr o gence reh-ber ola
Bu yolda bir cüvân tâ menzil ala

Necmeddîn-i Dâye eserine, iktibas yoluyla eklediği beyitlerin sahiplerini çoğunlukla zikretmemiştir. Beyitler Dâye'nin kendisine âit ise bunu "fakîr/müellif şöyle der" şeklinde belirtmiştir. Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet'*te Dâye'nin şiirlerini bazen isimli bazen de isimsiz olarak aktarmıştır. Zira öznenin (yazar) kaynak metinde "ben" olduğu yerler tercümede "o" olmuştur:

این ضعیف در خوارزم سالکی را دید او را شیخ ابو بکر میگفتند، ازخراسان از ولایت جام بود، از جملهٔ مجذوبان حق بود، شیخی معین نداشته بود....[78]

ibâresine göre "Necm-i Dâye şöyle buyurdu" denilerek *Mirsâdu'l-İbâd* sahibine atıfta bulunulur:

7861. Meger günlerde bir gün Necm-i Dâye
Ki ṣaldı şehr-i Ḫarezm üzre sâye

7862. Ṣataşdı anda bir şeyḫe ki nâmı
Dimişlerdi aña Bû Bekr-i Câmî

[78] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd,* s. 233.

7863. Yoġ-ıdı şeyḫi anuñ mâ-sebaḳdan
Olurdı cümle-i mecẕûb-ı Ḥaḳ'dan

Akabinde gelen beyitlerde *Mirsâdu'l-İbâd* sahibinin kendisini "fakîr" olarak nitelediği aşağıdaki ifâdelerin aktarımında Uşşâkî, Dâye'yi "ter müşkin" diyerek vasfetmiştir:

ایِ ضعیف این حکایت در خدمت شیخ خویش سلطان طریقت و مقتدای حقیقت مجد الدین بغدادی رضی الله عنه باز گفت[79]

7872. O ter müşkin ulular ṣoḥbetinde
O Mecdü'd-dîn-i Baġdâdî ḳatında

7873. İdüp Bû Bekr-i Câmî'den rivâyet
Revân Necm itdi bu ḥâli ḥikâyet

ما را خراسان نه عراق است مراد وز یار نه وصل و نه فراق است مراد

با هیچ مراد جفت نتوانم شد طاقم ز مرادها که طاق است مراد[80]

Dâye'ye âit bu beyitler aktarılırken hem özne Uşşâkî olmuştur hem de genişletme yapılarak aşağıdaki gibi nakledilmiştir:

1. ʿÂlemde ne tâc u ne burâḳ oldı murâdum
Bu evde ne ṣuffa ne revâḳ oldı murâdum [186ª]

[79] Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd*, s. 233.
[80] Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 155-156.

2. Cüft olmazam hîç murâd-ıla ne ṭâḳat
Miḥrâb-ı ḳaşuñ ḥaḳḳı ki ṭâḳ oldı murâdum

3. Aġzı gibi yâruñ leb-i şevḳinde kim ol-dem
Hîç anda ne bâl u ne meẕâḳ oldı murâdum

4. Virdüm zen-i dünyâya ṭalâḳ-ıla ṣadâḳın
Daḫı ne nikâḥ u ne ṭalâḳ oldı murâdum

5. *ʿUşşâḳī* ṭavâf eyle göñül kaʿbesini râst
Benüm ne ṣıfahân ne ʿırâḳ oldı murâdum

Mirsâdu'l-İbâd'ın ilk bâbının ikinci faslı eserin husûsen Farsça telifinin sebepleri hakkında başlığını taşır. Bu başlık altında Dâye, hayatı hakkında bilgi verir, yaşadığı dönemde Harezm ve Horasan bölgeleri, Moğol istilası ve Anadolu hakkında bilgi verip İslâm coğrafyasındaki sıkıntıları dile getirir. Eserini Selçuklu Sultanı Alâeddîn Keykûbad'a ithâfen kaleme aldığını ifâde eder.[81] Dâye'nin bu bağlamda kullanıldığı ifadelerin benzerlerini Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet'*te kimi zaman sadece şahıs ve yer isimlerini değiştirerek aynen kullanmıştır. Mesela *Mirsâdu'l-İbâd*'ta Moğol zulmünden kaçışı ifade eden mısralar *Yenbû'-ı Hikmet'*te kişisel bir hicret ve ondan doğan sıkıntıların ifadesine dönüşmüştür (bk. 858-948. beyitler).

Genişletmenin tarihsel bir örneği olması sebebiyle *Yenbû'-ı Hikmet'*te yer alan Hurûfilik eleştirisini de zikretmek gerekir. *Mirsâdu'l-İbâd'*ta bâtıl ehline ve hevâlarına esir olan gruplar sıralanırken aralarında Hurûfîler zikredilmemiştir.[82] Zira o dönemin bâtıl grupları arasında Hurûfiler yer almaz. Bununla birlikte *Yenbû'-ı Hikmet'*te bu batıl ehli gruplara, eserin yazıldığı dönemlerde zuhûr etmiş olan Hurûfiler örnek gösterilmiştir (bk. 589-630. beyitler).

[81] Teferruatlı bilgi için bk. Necmeddîn-i Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd*,, s. 15-27.
[82] Teferruatlı bilgi için bk. Necmeddîn-i Dâye, *a.g.e.*, s. 12-13.

Sonuç olarak, *Yenbû'-ı Hikmet*'in, *Mirsâdu'l-İbâd*'tan bazen kelime kelime, bazen sadece meâlen, bazen de esas konuya mutâbık olarak genişletilmiş tercümeyle yazıldığını, bununla birlikte hacimli ve farklı bölümler içermesi itibariyle de bir telif-tercüme olduğunu söyleyebiliriz. Zira Uşşâkî konulara kendinden katkılarda bulunmuş, edebî kişiliğini ortaya koymuş ve böylece yeni bir eser meydana getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YENBÛ-I HİKMET'İN ŞEKİL VE MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ

1. Eserin Şekil Özellikleri

1.1. Nazım Şekli

Bu bölümde *Yenbû'-ı Hikmet*'te kullanılmış olan nazım şekilleri hakkında muhtasar bilgi verilecektir:

1. Mesnevi: Aynı vezinde ve her beyti kendi içinde ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerine mesnevi denir. İki beyitten başlayarak 20-30 beyitlik kısa mesneviler yazıldığı gibi *Yenbû'-ı Hikmet*'teki gibi 11851 beyitlik destansı uzunlukta eserler de yazılmıştır. Mesnevi nazım şekli ayrı kafiyeli olması ve her beytin anlamının kendi içinde tamamlanması gibi kolaylıklar sayesinde böyle uzun metinlerin yazılmasını kolaylaştırmıştır. *Yenbû'-ı Hikmet*'in mesnevi nazım şekliyle yazılan bu en büyük bölümü, mesnevilerde en çok kullanılan aruz kalıplardan **"mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün"** ile yazılmıştır. Mesnevilerin tertibi ile alâkalı hususlar "Muhtevâ Özellikleri"nde anlatılacaktır.

2. Kasîdeler: Kasîde bir şahsı veya mekânı övmek ve/veya vasfetmek amacıyla yazılan şiirlerdir. *Yenbû'-ı Hikmet*'te kasîde başlıklı beş şiir bulunmaktadır. İlki Hz. Muhammed'in methi için yazılmış 67 beyittir. **"Mefʿûlü mefâʿîlü mefâʿîlü feʿûlün"** kalıbıyla kaleme alınmış kasîde klasik tertibe uygundur. İkincisi "zamanın vefâsızlığı" üzerine **"mefʿûlü mefâʿîlü mefâʿîlü feʿûlün"** kalıbıyla 26 beyit olarak kaleme alınmıştır. Üçüncü kasîde eserin ithaf edildiği Candaroğlu Beyi İsmâil Şah için yazılmış 43 beyitlik şiirdir. **"Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün"** kalıbı kullanılmıştır. Dördüncü kasîde **"mefâʿilün feʿilâtün mefâʿilün feʿilün"** kalıbıyla ve 52 beyit hâlinde Sinop şehrini methetmek için yazılmıştır. Sonuncusu ise "zikrin övülmesi" üzerine **"feʿilâtün mefâʿilün feʿilün (faʿlün)"** kalıbıyla yazılmış 20 beyitlik bir kasîdedir. Kasîdelerde Uşşâkî mahlası yer almaktadır.

3. Gazel: Eserde "Şi'r" başlığı altında 117 gazel var. Bu şiirlerin beyit sayısı çoğu 7 olmak üzere 2-11 beyit arasında değişmektedir. Çok azında mahlas yer almaz. Bu gazellerde çeşitli vezin kalıpları kullanılmıştır.

4. Rubâî: Eserde biri Farsça üçü Türkçe toplam dört rubâî vardır. Türkçe rubâîler **"mefʿûlü fâʿilâtü mefâʿîlü fâʿilün"** kalıbındadır.

5. Ferd: Eserde iki ferd beyit vardır. Bunlar ana mesnevinin veznindedir. Mesnevideki konunun devamı niteliğinde fakat iki gazeli birbirine bağlarken kullanılmış beyitlerdir (bk. 346[a] ve 346[b]).

1.2. Vezin

Yenbû'-ı Hikmet'te birden çok vezin kalıbı kullanılmıştır. Eserin mesnevi kısmı Türk şâirlerince sevilen ve uzun mesnevilerde sıklıkla kullanılan bir kalıp olan Hezec bahrinin **"mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün"** kalıbıyla yazılmıştır. Eserin geriye kalan yaklaşık bin beyitlik kaside, şiʿr, rubâî ve ferd başlıklı manzumelerinde ise aşağıda sıralanan toplam 9 bahrin 15 farklı kalıbı kullanılmıştır.

1. Remel bahrinin;

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

Fâʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿîlâtün Feʿilün

Fâʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün,

2. Hezec bahrinin;

Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün

Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün,

3. Muzârî bahrinin;

Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün,

4. Müctes bahrinin **Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün,**
5. Münserih bahrinin **Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün,**
6. Recez bahrinin **Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün,**
7. Kâmil bahrinin **Mütefâ'ilün Fe'ûlün Mütefâ'ilün Fe'ûlün,**
8. Hafif bahrinin **Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün,**
9. Seri bahrinin **Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilâtün** kalıpları kullanılmıştır.

Aralarında en fazla "**mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün**" tercih edilmiştir.

1.2.1. Vezin Kusurları

1.2.1.1. İmâle

İmâle *Yenbû'-ı Hikmet*'te en fazla rastlanan aruz kusurudur. İmâlede Türkçe kısa heceler vezne uymaları için uzun okunur. Eserde çok sayıda imâle vardır. Bu sebeple imâleler metin üzerinde gösterilmemiş, konuyla ilgili birkaç örneğin burada verilmesiyle yetinilmiştir:

304. Per aç*dı* der-peyin*ce* nesr-i ṭâyir
İr*işeme*di ol*dı* nesr-i ḥâyir

1993. ʿAdû boy*nu*na ṣalsam bend-i fitrâk
Ge*tü*rem yil gi*bi ola* yü*zi* ḫâk

3604. O nû*rı* kim yoġ-*ı*ken itdi var Ḥaḳ
Muḥabbetden a*ña* ḳıl*dı* naẓar ḥaḳ

6250. Muṣayḳal *o*la bir mirʾât-ı tâbân
Kemâl-i istiḳāmet *bu*la îmân

7829. Bu dem*de* mübtedî cân ʿ ârif olmaz
Bu ḥâlâtuñ bi*rine* vâḳıf olmaz

İmâle bazen Arapça ve Farsça kelimeler üzerinde de görülür. Bu ciddi kusur sayılır:

751. Bu devr-i dâyi*re*dür bî-bidâyet
Bu deyr içi*re* bu sey*re* yoḳ nihâyet

4977. Kemâ*le* ire cüs*se* du*t*a ḳuvvet
Ser-i şeyb oldurur pây-ı fütüvvet

10909. Maḳāmın*da* felâḥuñ tâzeter pâk
O*la* mî*ve* niyâ*za* ça ser pâk

1.2.1.2. Zihaf

Uzun sesli heceleri bulunan Arapça ve Farsça kelimelerin vezin icabı kısa okunması mânâsına gelen kusurdur. Türkçe kelimelerde zihaf olmaz. Eserin hacmi göz önünde bulundurulduğunda pek çok zihaf örneği olduğu anlaşılacaktır. Aynı sebeple zihaflar metin içerisinde gösterilmemiş, burada örneklendirilmiştir:

171. Şu kim muḥtâc mümkin ola tâbân
Odur mümkin odur evvel(i) *bi'l*-imkân

35. Çün buld[ı] velâdet şerefin ẕât-ı şerîfüñ
Kesr oldı revân-ı şe*ref*le ġurfe-i kemrâ [11^{b}]

9420. İmâm Yûsuf-ı Hemedân*î* kim var
Meger bir vaḳt anuñ ḳatında bir yâr

9793. Ola âyîne-i cân çünki bî-târ
Yüzinde olmaya cismân*î* jengâr

11510. Alur bil maʿ*ni* Cibrîl ü Mîkâʾîl
O ʿakl-ı müstefâd u ʿaḳl-ı faʿʿâl

1.2.1.3. Vasl (Ulama)

Eserde vezin icabı iki kelime arasında yapılması gereken vasıllara genellikle metin üzerinde de işaret edilmiştir. Bunlardan bazıları düşme olmaksızın bazıları ise hece düşürülmesiyle yapılır:

1643. Gözinde*n i*ki yaş deryâsı ṭaşdı
Çıḳup mevci başından mâhu*ñ a*şdı

1863. Seni gök*d'i*ster-idüm yirde buldum
Saña uş cân u dilden ʿâşıḳ oldum

6169. Bu ḳānûn-ı şerîʿat üzre âsân
Ni*c'o*lur terbiyet terkîb-i insân

3077. Getürdi ol ḳaravaşı daḫı hem
Ḥarîminde *k'o*laydı Şems'e maḥrem

9235. Nebî'ye müddet-i ʿömr-i nübüvvet
Yigir*m'üç* yıldur iy kân-ı mürüvvet

1.2.1.4. Kelime / hece eksiği veya fazlalığından kaynaklanan kusurlar:

Yenbû'-ı Hikmet'te bazı Arapça kelimelerdeki hece fazlalığından ötürü vezin bozuktur. Bu kelimelerdeki hece düşmesi parantez içinde gösterilerek vezne uygun okunmaya elverişli hâle getirilmiştir.

Bazen Türkçe eklerin fazla olduğu görülür:

147. Olur bir ferd ol ûlâda ḥâṣıl
Ki(me) yoḳ ṣânîde ferd aña muḳābil

717. Bile kim(dür) nîkî vü kem kim cihânda
Kemiyyet ne nedür keyfiyyet anda

Türkçe kelimelerde orta hecenin düşmesi Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yaygındır:

246. Güneş gibi Ḥamel burcunda ol şeb
Felek ḳalbinde yür(ü)tüp ḳalb-i ʿAḳreb

8291. Bil on sek(i)zincidür anda sükûnet
Gerekdür şeyḫ olan cânda sükûnet

Bazı beyitlerde vezin bozuklukları ve zorlamaları vardır:

3. Gel ḳıl naẓar bu naḳşa çîn tâ olsun naḳḳāş-bîn
Yüz göstere ʿayne'l-yaḳīn gide ḥicâb olmaya ẓan [30^{b}]

1. Çü ben ki görem eyü yüz o ḫûb-rûyumdan
Ne ġam yüz gözle baḫsa ʿâlemüñ var [132^{b}]

6618. Hem onlar lâzım-ı mâhiyyetidür
Bu çâr ʿunṣuruñ ḫâṣiyyetidür

11142. Yazarlar hem ḫilâfet-nâme (menşûr) ile
Bezerler niçe zîb ü zîver-ile

Az da olsa büsbütün kelime eksikliğine dayalı bozukluklar görülür:

2029. (...) kim nûr-ı luṭfuñ göstere âyât
Ola taḥte'ş-şerâ Ṭûr-ı münâcât

6568. İdicek rabbi elest-ile ḫiṭâbı
(...) *belâ* didi cevâbı

11554. Maṣîridür anuñ esfel (...)
Ki âb olsa anı itmez cihâ (...)

1.3. Kafiye-Redif

Yenbû'-ı Hikmet'te genel anlamda kafiye yapısı düzgündür. Mısra sonlarındaki âhenk ve cinas yönünden zengin kabul edilebilecek eserinde şâir, Türkçe, Arapça ve Farsçanın üçünde de birçok kafiye çeşidini rahatlıkla kullanabilmiştir:

Kafiye Çeşitleri

Yarım Kafiye: Tek ünsüz benzerliğine dayalı bu uyak çeşidine eserde sıkça rastlanır:

1795. Hem anda vardı bir setr-i mesbûl
Giderdi yoldan anı daḫı hem ol

3226. Bu müşkil ʿuḳdei ḫall idemez el
Buña tedbîr iledür çâre-i ḥal

9834. O cânuñ nûrı-y-ıla tâ gelürler
Ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳḳ'a yol bulurlar

Tam Kafiye: Bir ünlü ve bir ünsüzün ses benzerliğine dayanır.

2916. Viṣâl ü hicri bil ʿîş ü eceldür
Olan bu ikide yas ü emeldür

2988. Leb-i yâḳūtdur cân u dile ḳūt
İder nuṭḳ-ıla rûḥullâhı mebhût

5887. Ki dir ḥaymıssa ger Mûsâ vü ʿÎsâ
Olurlardı baña ümmet hüveydâ

Zengin Kafiye: İkiden fazla ses benzerliğine dayanır. Arapça ve Farsça sözcüklerdeki bir ünsüz ve bir uzun ünlü ile yapılan kafiyeler de zengin kabul edilir. Eserde çok sayıda zengin kafiye örneği bulmak mümkündür.

732. Özin ol-kim saʿîd ola ezelden
Ayıra zümre-i *bel-hüm aḍal*den

2721. Didi-kim bir ḳulam geldüm ḳapuña
Ḳamer gönderdi beni bil ṭapuña

11472. Ata vü ane min-vaḳti'l-vilâde
Ḳılur bu küfri boynında ḳılâde

Cinaslı Kafiye: Ses bakımından aynı anlam bakımından farklı sözcük ve söz öbeklerinden yapılan kafiyedir. Daha çok bir söz sanatı kabul edilen cinasla ilgili örnekler "Edebî Sanatlar" başlığı altında da incelenmiştir. *Yenbû'-ı Hikmet* cinaslı kelimeler yönüyle zengindir:

901. Ṣoyın anuñ kenârında çemende
Çim anda kim ḳomaz ʿillet çimende

953. Revân olmış aḳar her yaña çeşme
Ki cisme cân getürür yaş çeşme

1325. Muḥabbet bârı zîrâ kim büyüktür
Bilini âdemüñ büken bu yüktür

1590. Beni çün elden atar yire atam
Bu ḫoş k'atumdan öñ ben beni atam

1603. Didi kim yâ ata utan atasın
Niçün ehlüñ beyâbâna atasın

1840. Didi geçdüm ser-i cândan añaru
Eger öpem ölem andan aña rû

2286. Tamâm oldı çün ol şehrüñ ḳuṣûrı
Müzeyyen itdiler köşk ü ḳuṣûrı

3556. Ki bir gün nâgehân ol baḥr ṭaşa
Bizi başumuz aşa ura ṭaşa

Şâir Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeleri birbirleriyle veya bir dildeki kelimeyi bir başka dildeki kelimeyle kafiyeleyerek beytini oluşturmuştur:

752. Cihânda bilmedi irkek ü dişi
Gelişi ḳandan u ḳanca gidişi

22. Ṭutan yaġıyla ol zinde çerâġı
İden yaġı çerâġa yine yaġı

7310. Ṣıfâtuñ baʿżı tâ ger indüre baş
Ve baʿżı ser-keş olup ola ḳallâş

8829. İkinci bu ki câme giye arı
Ola arı ridâsı vü izârı

4026. Tamâm olınca çâr erkân bu ḥâyiṭ
Her işde ḳıldı gûn-â-gûn vesâyit

7619. Ne ḳazanc itdise dün gün çeküp renc
Otura oynayup ʿışḳ-ıla şaṭranc

4022. Ḳor anda öz eliyle genci sulṭân
Ḳalur idüp ṭılısm üstinde pinhân

Redif: Redif özellikle hacimli mesnevilerde âhengi sağlamak için sıklıkla kullanılmıştır. Redifin kelime, söz öbeği yahut eklerle yapılabilen pek çok çeşidi vardır. *Yenbû'-ı Hikmet*'teki örnekleri şöyledir:

3838. Ṣuʿûd itdi vü yetdi ʿulve anda
Nitekim dûd itdi cilve anda

4992. Şol işler kim gelür insân elinden
Biri gelmez daḫı ḥayvân elinden

3880. Bes ol âyîne-i ḥażret-nümâya
Baḫup itdi naẓar rûy-ı Ḫudâ'ya

4118. Meleklere didi gitmeñ gile siz
Gile baḫmañ dile baḫuñ dile siz

5724. Mesîr-i dilde seyrân itdüreler
Cihân-ı cânda cevlân itdüreler

Eserde kafiyesiz ve redifsiz tek bir beyit vardır:

11554. Maṣîridür anuñ esfel (...)
Ki âb olsa anı itmez cihâ (...)

1.4. Edebî Sanatlar

Bu bölümde *Yenbû'-ı Hikmet*'te yer alan edebî sanatlardan bazı örnekler sunulmaya çalışılmıştır.

Aliterasyon:

1149. Gelür baʿżı rivâyât içre meşhûr
Bu nûr-ı rûḥı ḫalḳ idicek ol nûr

1. Nûr-ı Ḫuẕâ ẓuhûrınadur maẓhar âyine
Cânân yüzine ḳılsa naẓar manẓar âyine [17ª]

6923. Tedekdük geldi anda cism-i Ṭûr'a
Tüvânı olmadı ol tâb-ı nûra

Cinas:

1405. Muraṣṣaʿ dürr-ile cevherden için
Püt-i Âzer midi yâ ṣûret-i Çîn

2411. Azıġum gündüzin ġam içdügüm **dem**
Dutar her şeb beni tâ ṣubḥdan **dem**

7477. Tamâm itmez ḥulûli ol **maḥalle**
Olur cândan o yir bir boş **maḥalle**

Hüsn-i taʿlil:

50. Felekde bunca kim seyyâḥ-ı çâlâk
Müdâm ider ṭavâf-ı Kaʿbe-i ḫâk

28. Şükûfe vü çemen envâʿıyla Ḫıżr-libâs
Ki rengini görüben reşk-i çerḫ-i aḫḍar ider [32b]

2618. Ġamuñ ġaymın yüzüñden sür i meh-rû
Cihânumuz bu dün itme ḳarañu

İktibâs:

316. Ser-â-ser reng ü reyḥân-iken ol bâġ
O çekdi nergisine kuḥl-i **mâ-zâġ**

6204. Anuñ-çün didi dîn burcında ol şems
Ḥadîṣin **büniye'l-İslâm ʿalâ-ḫams**

8549. Sözi her ḥâl ola **daʿ mâ yürîbük**
Ola fikri **ilâ-mâ lâ yürîbük**

İrsâl-i mesel: "Atasözleri, Deyimler ve Kalıplaşmış Lafızlar" başlığı altında örneklendirilmiştir.

İstifhâm:

65. Muṣavvirsiz ṣuver olur mı âbâd
Ya bennâsız binâ olur mı bünyâd

1775. Didi bir bu göreyim ne kişidür
Ki irkek kişi mi yâ-ḫod dişidür

10437. Eger cehd itse ol-daḫı olur mı
Maḳām andan daḫı aʿlâ bulur mı

İştikâk:

3411. Ḳamu **ṭâlibleri maṭlûba** irgür
Muḥibb olanları **maḥbûba** irgür

10859. **Naʿîm**üñ **niʿmet**in ḳoyup **niʿamvâr**
Giyâh u kâhı ne ṣanduñ **niʿam** yâr

11649. Ola hem görüp ol rûy-ı **Müfîż'**i
O **feyż**-i Bî-ḥicâbuñ **müstefîż**i

Leff ü neşr:

5. Rûşen degildi **ḫaṭṭ**-ı **şeb** ü **ʿârż**-ı nehâr
Zülf ü **ruḫ**uñ göz ü remze leyl ü nehâr-ıdı [139ª]

3647. **Nehâr** u **leyl** kim var iḫtilâfı
Biri **ẓulmet** biri **mışbâḥ** kâfî

10093. Olur maḥv dü reng-i **vaṣl** u **hicrân**
Görinmez iʿtibâr-ı **küfr** [ü] **îmân**

Mecâz:

1562. Ṣaff-ı müjgân atsa tîr ü bârân
Şikeste-ḳalb olur biñ leşker-i cân

1652. Ḳamer'den Şâh içine tasa düşdi
Ḳarañu gice gibi yasa düşdi

7147. Revişde dökdür cân-ı ʿömrden zâd
Henüz ol bir maḳāma virmez dad

Mübâlağa:

860. Başumdan mürġ-i ʿaḳl ol-demde uşdı
Gögi ṣandum ki indi yire düşdi

966. Velî sîmurġdum maʿlûm ismüm
ʿAdem ḳāfında maʿdûm idi cismüm

7038. Göge ḫod idemez şeyṭân ṣuʿûdı
Ki atar tîri aña yılduz odı

Nidâ:

1045. Didüm bes aña **iy** yâr-ı hünermend
Benem bende ki pendüñ boynuma bend

4321. Melâyik bes didi anda **İlâhî**
Ki sensin cümle ʿâlem pâdişâhı

5129. ʿAnâṣırdan ki var müfred mürekkeb
Bu ḥayvân ü nebât **iy** ehl-i meşreb

Tecâhül-i ârif:

65. Muṣavvirsiz ṣuver olur mı âbâd
Ya bennâsız binâ olur mı bünyâd

3619. Yaradan yir ü gök olmaz mı Ḳādir
Ki ide ḫalḳ-meṯel anlara ẓâhir

5666. Naẓar ḳıl günden aẓherdür bu râye
Olur mı sâyeye bir daḫı sâye

Tekrîr:

2623. Didi bunlara bes Şems ü Ḳamer rây
Şeker sözlü şeker leblü şeker ḫây

….

2506. Gehî ser-mest olur içüp şerâbı
Nevâzişgâh ider ḫoş ḫoş rebâbı

2507. Gehî bülbül gibi sâz ider âvâz
Gehî gül gib[i] ider şîveler nâz

…

2539. Yigitlik ṭut-ki bir genc-i girândur
Bilen ḳadrin bu gencüñ ḫoş cüvândur

2540. Yigitlik ḳıymetî gevherdürür pâk

Virüp bâd-ı hevâya eyleme ḫâk

2541. Yigitlikdür bu cânuñ mihmânı
Ġıdâ-yı ʿışḳ vir ḫoş gönder anı

2542. Yigitlik mîvesidür leẕẕet-i ʿömr
Yigitlik mevsimidür râḥat-ı ʿömr

Telmîh:

264. O **Yûsuf** gib[i] **çâh**-ı Delv'e irdi
O **Yûnus** gib[i] **baṭn**-ı Ḥût'a girdi

414. **Mesîḥullâh** olursa yiri eflâk
Ser-i **sûzen**dür aña noḳṭa-i ḫâk

10007. Şehâdet **barmaġ**ından bir işâre
Tamâm **ay** ḳurṣın itdi **iki pâre**

Tenâsüb:

2066. **Züḫal**-kîn **Müşterî**-rû **Mâh**-ṭalʿat
ʿ**Uṭârid**-ḳadr u hem **Ḫurşîd**-rifʿat

5118. Gerek hem zerlü **bâzergân**-ı server
Sütûr u **üştür** ü **üştürbân** u **ester**

6743. Bu **naṭḥa rûḥ** hem baṣdıḳda **ayaḫ**
Süvârî nefḫa gelmişdi ne yayaḫ

Teşbîh:

859. İçüme lâleveş dehr urdı bir ṭaġ
Ki baña kül-ḫan oldı gülşen ü bâġ

1578. Yüzini ṭırmalamış ay gibi
Egilür oḫ çekilmiş yay gibi

41. Laʿl-i Bedaḫşân gibi bil kesdüm vaṭandan cân u dil
Bûy-ı demümden şehr ü il pür şöyle kim misk-i Ḫoten [31^{b}]

Teşhîs ve İntâk:

2118. Getürdi çerḫ-i Nîl'i tûġ-ı Aḥmed
Güneş aldı ele tîġ-i Muḥammed
…

2823. Ṣabâ bir dem düşüben müşk içine
Dile geldi didi ol misk-i Çîn'e

2824. Ki sen perverde-i ḫûn-ı cigersin
Cihân ḫalḳı öñinde muʿtebersin

2825. Niçün ḳan içer olursın siyeh-dil
Ġam-ıla hîç dil çıḳmaz başa bil

2826. Didi bâd-ı ṣabâya ol nefes misk
Ki tende hicrden oldı derüm ḫuşk
…

9609. Kelîmullâha ol yolda hem iy şâh
Şecerden geldi âvâz-ı *enallâh*

Tevriye:

1426. Ṣarınmış lâle Nuʿmânî ʿimâme
Geyinmiş ḫüsn-i Yûsuf Ḫıżrî câme

1353. Ḳamer ʿışkında Şems olmasa ḥayrân
Dutup teb ola-mıydı zerd ü lerzân

5073. Muḫayyerdür maḳāmın sen ḫalâṣ it
Muḫâlif-sâz ḳalma yâr-ı ḫâṣṣ it

Tezâd:

1279. Bula tâ **izdiyâd** anda **sevâd**ı
Beyâżuñ ire **noḳṣân**a nihâdı

1689. Degil ḳābil devâya **hicr dâ**sı
Şerâb-ı **vaṣl**dur yine **devâ**sı

9672. Ne **miṣl**i vardurur ne **ḥadd**[i] anuñ
Ne **żıdd**ı vardurur ne **nidd**[i] anuñ

1.5. Dil ve Üslûp Özellikleri

Bu başlık altında ikilemeler, tekrarlar, Eski Anadolu Türkçesine âit kelimeler ile üslûp özellikleri üzerinde durulacaktır.

Yenbû'-ı Hikmet'in dil malzemesi oldukça zengindir. Aşağıdaki konu başlıkları ve örnekler incelendiğinde bir kısım ıstılahın yoğunluğu ile bu zenginlik daha net anlaşılacaktır. İlm-i mûsikî,[83] ilm-i kimyâ,[84] ilm-i nücûm,[85] nebâtât,[86] hayvanât[87] vb. diğer bazı ilim ve sahalarla ilgili tabirler eserin dil yönüyle kuvvetini anlamamıza yarayan önemli ipuçlarıdır. Mesela çeşit ve sayı yönüyle dikkatimizi çeken bu isimlerden özellikle bitki ve hayvan isimlerinin sadece bir kısmı bugün bilinmekte ve kullanılmaktadır.

Uşşâkî'nin *Yenbû'-ı Hikmet*'i "Farsça değil de Türkçe yazmayı tercih edişini" ifade ettiği husûsî bir bölüme yer vermesi eserin Türk dil tarihi yönünden kıymetini artırmaktadır. Uşşâkî eserini niçin Türkçe yazdığını açıklama gereği duymuştur. Bunu da "Eserimi neden Arapça veya Farsça değil de Türkçe yazdım" meâlindeki başlık altında anlatmıştır. Türkçe yazmasına gerekçe olarak İbrâhim sûresinin 4. âyetindeki her peygamberin kendi kavimlerinin diliyle gönderildiği bilgisini ve Hz. Muhammed'in insanlara akıllarının yettiği biçimde konuşulması gerektiği yönündeki tavsiyesini sunar. Buna göre; kişi ancak bildiği lisânda ve anladığı biçimde yazılmış bir eserden fayda görür. Tasavvuf yolunda ince hakîkatleri ve mânâları içeren Arapça ve Farsça uzunlu kısalı pek çok eser yazılmıştır. Fakat bildiği tek lisan Türkçe olanlar bu eserlerden

---

[83] Klasik mûsikînin makamları ve enstrümanları ile teşbih, tevriye ve mecaz sanatları yapılmıştır. Tabirler bu sanatlar vasıtasıyla kullanılmıştır. İşret, meclis, sâkî, bâde, la'l, çeng, ney, mey, rebap, perde, makâm, karar, nağme, def, feryâd, nevâ, uşşâk, rast, ısfahan, nühüft vb. mûsikî ve eğlence meclisini tasvir ederken kullanılan kavramlar olarak eserde yer almışlardır.

[84] Gümüş, altın, cıva, bakır, sahte, kalp, mihek, kîmyâ, gubâr, toz, iksir, tûtyâ, gevher, sîm, zer.

[85] Feleklere ve sekizinci felek de denen kürsîye (felek-i burûc) dâir bazı kavramlar eserde yer almaktadır: Kamer, Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri ve Zühal, Esed, Hamel, Hût, Akrep, Cevzâ, Delv, Süreyyâ, nuhuset, sa'd-ı tâli', benât-ı na'ş, Keyvân, Ferkadan, fark. Ayrıntılı bilgi için bk. Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar,* İstanbul 1984, s. 197-217.

[86] Emrûd, kiras, sîb, engûr, enâr, âbî, unnâb, üvez, tîn, şeftâlû, bâdâm, güren, döngel, tût, çenâr, serv, şimşâd, sanevber, ped, bîd, tervâlû-yı nevber, mışmış, lâle, reyhân, sünbül, nilüfer, âbnûs, benefşe, yâsemen, nesteren, buġday, cev, ʾalef, arpa, koz, fındık, cevz, levz, gendüm, naḫle, mevîz, giyâh, gül-bün, mugaylân, nahl, nârven, nihâl, sanevber, tûbâ, âlû, bîh, harbüz, piste, turunc, nâr, nergis, erguvân, gonca, gül, lâle, semen, nârenc.

[87] At, deve, katır, gürg, hâr, gâv, koyun, pîl, egrek, ime, tavşan, şîr, kolan, peleng, hirs, hûk, sırtlan, tavus, gazal, fîl, semûr, kâkum, sincab, şîr, hing, tûti, bülbül, salsal, baḫte, saḫle, bûm, ankebût, meges, horos, şahin, kumru, baykuş, âhû, mûr, hınzır, kelb, mâr, arslân, bebr, Burâk, ganem, hamel, harguş, hizebr, mîş, mûş, gûr, şütür, üştür, ankâ, şah-bâz, bâz, cuġd, dürrâc, fâhte, hümâ, kebk, kebk-i derî, kebûter, kerkes, mâkiyân, nesr, simurg, zâğ, zagan, bû-kalamûn, dûd, ef'î, ejdehâ, nemle, pervâne, peşşe, semender, zenbûr.

istifade edememektedir. Bu sebeple Uşşâkî Türkçe bir mecmua oluşturmak arzusunun her zaman olduğunu fakat dünya meşgalesinden bir türlü buna fırsat bulamadığını söylemektedir. Şâir başından pek çok işler geçtiğini vatanını, dostlarını terke mecbur kaldığını nihayet yolculuğu esnasında uğradığı Şam'da eserini yazmaya başladığını söyleyerek durumunu arz etmektedir:

829. Zebân-ı Pârsî vü tâzî terk
İdüp niçün dutıldı Türki berk

…

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: "Ve mâ erselnâ min-rasûlin illâ bi-lisâni kavmihî li-yübeyyine lehüm"

834. Ürüben ṣubḥ-ı ṣâdıḳ gib[i] enfâs
Ḥadîṯinde dimişdür *kellimü'n-nâs*

Ḳāle'n-Nebî ʿaleyhi's-selâm: "Kellimü'n-nâse ʿalâ-ḳadri ʿuḳūlihim"

837. Kelâmuñdan murâduñdur çün elbet
İki şey arasında iʿlâm-ı nisbet

838. Ola tâ müstefîd andan muḫâṭab
Sükût idüp duta dil açmaya leb

839. Kelâm olmaya çün dilince anuñ
Ne sûdı var müfîd olmaz beyânuñ

Yenbû'-ı Hikmet gibi didaktik eserler şiirden ziyâde nazım olarak değerlendirilmektedir. Nazımda şiir gücü ve sanat yapma gayesi aranmaz. Zira okurun eserden azami istifadesi amaçlanmaktadır. *Yenbû'-ı Hikmet'*te öğreticilik esas alınmış olsa da şiir gücü yüksek beyitlere de rastlanır. Özellikle kaside ve şi'r başlıklı manzumelerinde Uşşâkî'nin şiir zevki ve sanatı açığa çıkmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlı Türkçesi dönemine geçişin ilk ürünlerinden kabul edilmesi gereken *Yenbû'-ı Hikmet* fiil yapıları, kelime kadrosu ve ekleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini geneli itibariyle taşımaktadır. Aşağıda yer alan başlıklar eserin dil ve imlâ hususiyetlerini gösteren örnekler içermektedir.

İkilemeler

İkilemeler anlamı pekiştirmek için kullanılan unsurlardır. Aynı kelimenin tekrarlanması ya da aynı yahut zıt anlamlı kelimelerin yanyana getirilmesiyle ikileme yapılır. Uşşâkî eserinde ikilemenin farklı çeşitlerine yer vermiştir:

1342. Kül eyledi ḥarîrin **pâre pâre**
Ṭaġıldı zülf-i sünbül **târe târe**

2584. Girüben perde perde gitdi **yap yap**
Ḳapu ḳapu geçer itmezdi **tap tap**

883. İçüm hicr od-ıla yaḫdı ṣusuzluḳ
Ḳavî süst itdi **dün gün** uyḫusuzluḳ

8700. Ḫoş u nâ-ḫoş ne gelse **eyü yavuz**
O yüzden hergiz ol döndürmeye göz

Eski Anadolu Türkçesine Ait Kelimeler

Yenbû'-ı Hikmet'te Eski Anadolu Türkçesi devrine âit olup bugün kullanılmayan veya çok azı bilinen kelimeler vardır. Bu kelimelerden bazısı şunlardır:

aladmak: acele ettirmek, 610

añaru: öte, öteye, 1840, 7034

andaḳ: hemen, o anda, derhal, o kadar, 1942

aparmaḳ: götürmek, 325, 3192

arkac: bezin enine atılan iplik, 4781

aruḳ: aruġ: zayıf, 10501

aṣṣı: fayda, 3558

azın azın: yavaş yavaş, azar azar, 9982

başınmaḳ: hor görmek, 5124

başmaḳ: alt etmek, yenmek, altına almak, atmak, savurmak, 1645

belüñlemek: irkilmek, 1910

bile: beraber, 2683

biliş: dost, tanıdık, 6848

bilişlik: aşinalık, 2906,

bilü: bilgi, ilim, zihin, 7 (125[b])

burmaḳ: bükmek, sarmak, çevirmek, 1496

buşunmak: öfkelenmek, 1843

çapmaḳ: hücum, yağma etmek, saldırmak 1992

çapmaḳ: sürmek, koşturmak, 5653

çav: şöhret, 4696

çeri: asker, savaş, 639, 2772

çın: gerçek, sahih, 1159, 8223

degürmek: eriştirmek, duyurmak, dokundurmak, 656

derilmek: dirilmek, toplanmak, 10036

dikmek: tayin etmek, nasb, 1696

dirgürmek: Diriltmek, 1018, 4819

dirmek: biriktirmek, 2491

durmaḳ: ṭurmaḳ, ayağa kalkmak, 5751

dürişmek: çalışmak, çarpışmak, mücadele etmek, 4256, 8220

düzetmek: yoluna koymak, yapmak, takmak, tanzim etmek, 1656, 10731

eglemek: oyalamak, 8587

elgin: aciz, 3184

geñsiz: istemeyerek, 1443

geyürmek: giydirmek, 990, 4346

giñ: geniş, 2087

giñince: geñince: istenildiği gibi, isteğe göre, rahat rahat, 4512

göyünmek: yanmak, 1633, 10356

günilemek: kıskanmak, 2728, 3 (163[a])

igen: çok, fazla, 3237, 7500

ime: keçi, 42 (33[a])

irürmek/irgürmek: ulaştırmak, 7335, 1089, 5072

ḳaravaş: köle, cariye, 2263, 3187

ḳılurmaḳ: kıldırmak, 2499, 4368

kiçi: küçük, 1515, 6922

ḳocmaḳ: kucaklamak, 3097

ḳopmaḳ: zuhur etmek, meydana çıkmak, 4318

öküş: ögüş: çok fazla, 7267

öri ṭurmaḳ: ayağa kalkmak, ayakta durmak, 1371, 4605

ötürmek: 1. geçirmek, 2. terk etmek, bertaraf etmek, unutmak, 6240, 6243

özdek: esas, kök, öz, hülasa, 3904

penbe: pamuk, 7004

şaçu: kimi düğün ve şenliklerde ortaya saçılması gelenek olan inci, para, şeker, tahıl gibi şeyler, 278, 3626

saġrı: memli hayvanlarda belle kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm, 1517

şayru: hasta, 4555

şayrulık: hastalık, 2817, 2860

segirmek: koşmak, 1803, 2337

şımaḳ: kırmak, 6 (219a)

şındu: makas, 2550

şınmaḳ: kırılmak, 3398, 7620

şoruşmaḳ: öpüşmek, 3097

söyünmek: sönmek, 2074, 5448

şuvarmaḳ: sulamak, 4909

süñü: süngü, mızrak, 2140

süñük: kemik, 3585, 4212

ṭammaḳ: damlamak, 1945

ṭañlamaḳ: şaşırmak, 2057, 3155

ṭapanca: tokat, 1544

ṭayanmaḳ: güvenmek, dayanmak, 1997, 7677

ṭayınmaḳ: kaymak, 7920

tazıkmak: 609

ṭolunmaḳ: ayın dolunay konumuna gelmesi, 1650, 1854, 2735

uġrı yol: kestirme yol, 614, 1025

uġınmaḳ: uġunmak, uvunmak: bayılacak hale gelmek, bayılmak, aklı başından gitmek, 1644

ulamaḳ: eklemek, 616

uşandurmaḳ: ufalamak, 5 (292[a])

uz: ustaca, münsaip, dikkatli, 4581

ülüş: hisse, pay, 5988

üşmek: toplanıvermek, üşüşmek, 2274, 6708

üzmek: koparmak, ayırmak 149, 616

yaġı: düşman, 22, 952

yaġır: sırtı yaralı hayvan, hayvanların sırtında çıkan yara,1517

yap yap: usul usul, 2584

yapmaḳ: kapamak, örtmek, 1653, 2388

yaraḳ: teçhizat, silah, 4436

yarın: ahiret günü, 10604

yasmaḳ: yayın kirişini gevşetmek, 2028

yavu ḳılmak: kaybetmek, 2606

yayaḥ: yayaġ: piyade 2789, 7621

yazı: ova, sahra, 579

yedmek: çekmek, yedekte götürmek, 5949

yeg/yig: daha iyi, üstün, kuvvetli, 1586, 2081

yeliş: koşma, 1610

yetürmek: ulaştırmak, 14, 8115

yeyni: hafif, 9165

yıġmaḳ: menetmek, engel olmak, 6065

yıldurmaḳ: parlamak, ışık saçmak, 2376

yidmek: çekmek, yedekte götürmek, 3326

yiñile: henüz, az önce, 4132

yörenmek: dolaşmak, 10762

yüzükmek: utanmak, 5222

Eserin Üslûp Özellikleri

Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet*'i öncelikle din ve tasavvuf yolunu öğretmek, ahlâkî meselelerde nasihat vermek için kaleme aldığından bazı bölümlerde vaaz üslûbunu kullanmıştır. Muhatabına "İ uslu, iy emîn, iy cân, iy filân, i fulân, i sünnî" gibi hitaplarla seslenip okuru da konuya dâhil ederek genellikle sözü nasihate bağlamıştır. Bu usûl eserin üslûbunu hareketli hâle getirmiştir. Şâir nasihat vereceği veya bir şey öğreteceği zaman "bilüñ, bilüñ siz, bilüñ ki, gel, gel berü, dinle, eylegil gûş" gibi ifadelerle de okurun dikkatini çekmeye çalışmıştır:

3826. Nitekim âteşüñ żıddıdurur şu
Olur hem ʿaḳl żıdd-ı ʿışḳ **i uṣlu**

464. **Bilüñ** insân olan nâ-dân gerekmez
Bize insân gerek ḥayvân gerekmez

7349. Bu demden **gel berü** iy cân-ı âdem
Nedür bil rûḥ-ı insânîyi bu dem

3775. Zemîn ü âsumânı bu ḫaberden
Bilüñ ki Ḥaḳ yaratmış bir güherden

1374. Ne şîrîn ḳıṣṣadur **diñle** zebânda
Şekerden ṭatludur dadı dehânda

9363. Eger ḥırṣ ola ġālib **eylegil gûş**
Görinür ṣûret-i mûr u ya ḫod mûş

Eserin konu akışında âyet ve hadis geçişleri kuvvetlidir. Şâir âyet ve hadisleri uygun biçimde beyitlere yerleştirmiştir:

3722. Didiler mülk ü melkût aña hem ad
Daḫı yirde bu sözi itmişem yâd

3723. Bu ḫalḳ u emri ḫalḳ idüp mübârek
İlâhu'l-ḫalḳ *elâ leh* dir tebârek

Elâ lehu'l-ḫalḳu ve'l-emru tebârekallâhu rabbu'l-ʿâlemîne[88]
Ḳavluhu Teʿâlâ li-yünẕira men kâne ḥayyen[89]

5459. Ne cân kim mürdedür bu nûrdan ol
İşitmez ger diseñ bir ḥarfi biñ yol

Ḳavluhu Teʿâlâ [fe]-inneke lâ tüsmiʿu'l-mevtâ[90]

5460. Sebeb bu maʿnidür geymege iy cân
Bu ḳālıb ṣûretini rûḥ-ı insân

5461. Eger olmasa câna bu taʿalluḳ
Bulımazdı dü ʿâlemden tefavvuḳ

[88] "… Yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!" (el-Aʿrâf 7/54)
[89] "Diri olanları uyarsın..." (Yâsîn 36/70)
[90] "(Resûlüm!) Elbette sen ölülere duyuramazsın..." (er-Rûm 30/52)

5462. Daḫı ġayb u şehâdetde revân bil
Aña bu müdrikât olmazdı ḥâṣıl

…

9658. Gele çün perde ardından muʿarrif
Olur bi'l-vâsıṭa ol bil iy ʿârif

9659. Kelîmullâha ol yolda hem iy şâh
Şecerden geldi âvâz-ı *enallâh*

9660. Ḥucüb çün refʿ ola iy cân-ı ʿârif
Gelür bî-vâsıṭa anda muʿarrif

9661. Kelîmüñ derine hem bu ḥikâyet
Ki geldi *kellemallâh* uşda âyet

Ve kellemallâhu Mûsâ teklîmen[91]

Eserde vezin doldurma maksadıyla kullanılan kelimeler vardır. "Çün, çü, ki, eger, ger, meger, meger ki, gerek bes" vb. bu amaçla kullanılan bir kısım bağlaçtır. Bu bağlaçlar akıcılığı sağlarken kulağa hoş gelse de yoğun kullanıldığı bazı kısımlarda sıklete sebep olmuştur:

3587. **Bes imdi** rûḥ daḫı ʿaḳl-ıla hem
Gerek kim meşveret ide dem-â-dem

6638. **Gerek bes** ʿâḳil olan şâh-ı şerʿe
Uyup başa ḳadem bu râh-ı şerʿe

1139. **Çün** oldı nûr-ı Ḥaḳ'dan rûşen ol şemʿ
Çerâġı yaḫdı andan sâyir-i cemʿ

[91] "... Ve Musa Allah ile gerçekten konuştu." (en-Nisâ 4/164)

"Âferîn bâd, helümme cerrâ, ammerahullah" gibi birtakım Arapça ve Farsça ibâre eserde yer almıştır:

4031. O bir bünyâdîdür ol itdi âbâd
Anuñ ṣunʿına yüz biñ âferîn bâd[92]

2807. Didi *vâ ḥasretâ vâ ġurbetâ* âh[93]
Daḫı bu zaḥmete bu fürḳate âh

Uşşâkî bazı kavramları açıklarken yahut okuyucuya birşeyler öğretirken soru-cevap yöntemini sıklıkla kullanmıştır:

725. Rücûʿı yine niçün bu nüfûsuñ
Ḳażâyâsı nedür işbu ʿukûsuñ

726. Neden geldüñ ne sen ḳanda gidersin
Nişe geldüñ ü bunda niş idersin

727. Nedür maḳṣûda maḳṣad bunda câna
Sefer nice ider hem ol cihâna

…

1469. Ḥakîm'e bes didi-kim gelʿayân it
Bu ṣûretden nedür maʿnî beyân it

1470. Bunuñ taʿrîf idüp mâhiyyetini
Nedür bildür bize ḫâṣiyyetini

1471. Ḥakîm eydür ki iy sulṭân-ı kâmil
Bu ṭâvûsuñ budur ḫâṣiyyeti bil

[92] *âferîn bâd*: Beğenme mânâsına bir ünlem; bravo!
[93] *vâ ḥasretâ vâ ġurbetâ:* Hasret ve gurbet sebebiyle çekilen sıkıntılara vahlanma mânâsına teessüf bildiren bir ünlemdir.

Diyalog, Uşşâkî'nin *Yenbû'-ı Hikmet*'te kullandığı bir üslûp özelliğidir. Özellikle *Mi'râciye* bölümünde ve *Şems ü Kamer* hikâyesindeki karakterlerin diyalog beyitleri örnek gösterilebilir:

248. O ḳāṣıd urdı yine ḥalḳai tâb
Didi derbân derûndan *men ʿale'l-bâb*

249. **Didi-kim** Cebreʾîl'em ben müʾeyyed
Ve ḳīle men meʿak ḳāle Muḥammed

250. **Didiler** şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

251. *Neʿam* çün **didi** lâlâ-yı Nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecî* ḫoş

…

1029. **Didüm** kim tende ṭâʿat yoḫ nidem ben
Didi kim mûrsuñ baġlan kemer sen

1030. **Didüm** ġamdan ki mecmûʿumdur ebter
Didi kim yaz ġonceveş gül-reng defter

1031. **Didüm** ṭabʿum uyur ḫayli zamândur
Didi ṭur gözüñ aç bir şemʿ yandur

Yenbû'-ı Hikmet hacmine rağmen aksamayan, yekpare yapısı ve özellikle bazı manzumelerdeki ifade kuvvetiyle dikkat çeker.

Öğretici eserlerin çoğunda olduğu gibi ahlâkî konularda nasihat verici ve tarikat hususunda yol gösterici sayılabilecek *Yenbû'-ı Hikmet*'te nasihatlar, bir âyet, bir hadis ve az sayıda olsa da bir hikâye ile desteklenmiştir.

Yenbû'-ı Hikmet tasavvufu anlatmak gayesiyle yazılmış olmakla birlikte edebî kıymeti hâiz beyitleriyle de dikkat çeker. Özellikle kaside ve şiir başlığı altında yazılmış ana mesnevi dışındaki manzumelerde, bir yeri veya şahsı methederken, aşkı veya mumu tasvir ederken ya da bir kahramanın dilinden, çekilen acılar anlatılırken edebî sanatlar uygun biçimde kullanılmıştır. Teşbih, tenasüp, telmih, tezat, tekrir, cinas, iktibas şâirin sıkça başvurduğu sanatlardandır.

Eserin bir bölümünde *Şems ü Kamer* adında yaklaşık 2000 beyitlik bir aşk mesnevisi bulunmaktadır. *Şems ü Kamer* temsîlî bir hikâye olarak eserin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. *Yenbû'-ı Hikmet*'teki yekpare akışın ortasına bir cümle-i mu'tarıza gibi yerleştirilen bu hikâye üslûba halel getirmek bir yana canlılık kazandırmıştır.[94]

Eserde çok sayıda teşbih örneği görülmektedir. Şâirin kendisi de eserinin güzelliğini, sözlerini inciye benzetir. Şâir o incileri gönül elması ile delip ipekten bir ipliğe dizmiştir:

11830. Dili dendâne-i ʿakl-ıla [de]ldüm
Delinmemiş görüp çoḫ dürler aldum

11831. Gönül kûhında ol-dem şöyle cân-ken
Ki buldum niçe cân-perver güher ben

11832. Ḫoş elḳāb-ı hümâyûn-ıla yik-ser
O gevherlere virdüm zîver-i zer

11833. Dilüm elmâsla deldüm ü dizdüm
Ḳalemle rişte-i saṭr üzre dizdüm

[94] Ayrıntılı bilgi için bk. Tezimizin "Eserin Muhtevâ Özellikleri" bölümü

11834. İdüp silk-i ʿibâretde musammaṭ
Ṭabaḳlarda varaḳdan eyledüm ḫaṭ

Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet*'te Türkçeyi etkili kullanmasının yanı sıra Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan zincirleme terkipleriyle dikkat çeker. Dördüz ve üçüz terkip örneklerine de rastlanan tamlamaların ikilisi daha fazla tercih edilmiştir:

535. Sebeb ne k'ider aṣḥâb-ı ḥaḳīḳat
Beyân-ı meẕheb-i râh-ı ṭarîḳat

677. Olur her faṣl içinde câna iy cân
Beyân-ı şemme-i aḥvâl-i insân

2. **ʿAnḳā-yı Ḳāf-ı ḳudret**üz **ṭâvûs-ı bâġ-ı vaḥdet**üz
Mürġ-i hümâ-yı raḥmetüz ṣalduḳ cihâna sâyemüz [131ᵇ]

Uşşâkî'nin bâtıl hizipleri eleştirirken dilinin sivrildiği görülmektedir. Özellikle, Hurûfîleri hicvettiği bir bölümde Uşşâkî ağır ifadeler kullanmaktadır:

583. Ne insân her biri ḥayvân meṣeldür
Ne ḥayvân belki ḥayvândan eḍaldür

584. Yaḳīnden dûr ḳalmışlar gümândan
Ayaza çıḳmazlar bu ṭumandan

585. Ṭabîʿat ʿâleminden geçmemişler
Şerîʿat meşrebinden içmemişler

586. Ḳılurlar bu namâzı kâhilâne
Dutarlar rûzei hem ġāfilâne

587. Bu âb u gilde ḫûkî ḫû dutupdur
Ḳoyuban ʿulvi sifle rû ṭutupdur

Uşşâkî eserinde sıklıkla mecazlara yer vermiştir. Örneğin aşağıdaki şiirde mumu kişileştirir ve ona âit evsâf ve ahvâli kendisindekilere benzetir:

1. İy şemʿ-i ḫîre kendüziñe nice ḫandesin [167ᵇ]
Yanmaḳda saña ben şeh ü sen baña bendesin

2. Cândan dutuşdı benüm odum sen bir özüñden
Rişt-ile baġladuñ dile anuñla zindesin

3. Bâzâr içinde mürde vü boynuñdadur resen
Sen şâh öñinde zinde hemân encümendesin

4. Bî-ḳuvvet-ken suʾâle idüp ʿâr sende bes
Ḫoşdur bu ḫû ki bencileyin ten ḫorendesin

Uşşâkî bazı kelimeleri oldukça verimli kullanmıştır. Bu kelimelerden biri "gönül"dür. Eserde gönül kelimesiyle çok sayıda tamlama yapılmış, bu kelimeye pek çok sıfat uygun görülmüştür. "Gönül şehri, gönül tahtı, ârif gönül, gönül genci, gönül mihri, gönül kabesi, gönül levhi, gönül yolu, gönül halvetgâhı, perîşân gönül, gönül mir'âtı, gönül âyînesi, teşne gönül, gönül kûhı, sınuk gönül, gönül hargâhı, gönül gözi" bunların bir kısmıdır. Eserde "gönül" redifli bir şiir dahi yer almaktadır:

1. Gel ḳıl naẓar deñiz gibi cûşına göñlümüñ [296ᵇ]
Ya ebr gibi berḳ-i ḫurûşına göñlümüñ

2. Yaḳıldı raḫt-ı ʿaḳlum u yıḳıldı taḫt-ı cân
ʿIşḳuñ ki ġāret eyledi hûşına göñlümüñ

3. Şol sırları ki Rûḥ-ı Ḳuds bilmedi ʿayân
Fâş itdi ʿışḳuñ anları gûşına göñlümüñ

Uşşâkî eserinde, aynı veya yakın anlamlı kelimelerin hem Türkçe hem Arapça hem de Farsça karşılıklarını kullanabilmiştir. Bu kelimelerin bir kısmı şunlardır:

güneş-şems-gün-ḫûr-ḫurşid	tâc-efser-dîhîm
yaḳın-ḳarîb-nezdîk	dehân-aġız-zebân
müşk-nâfe-misk	cennet-bihişt-uçmaḳ
saḳīm-ḥaste-bîmâr	kûh-ṭaġ-cebel
sû-cânib-ṭaraf	şeb-dün-gice-leyl
ḳuş-mürġ-ṭâʾir	süñü-mızraḳ-nîze
od-âteş-nâr	kemine-kemter-nâḳış
yalan-bâṭıl-dürûġ	çadır-çetr-ḫayme-otaġ
kiçi- küçük-saġīr	şüphe-gümân-şek
oruç-rûze-ṣavm	iş-ḥarîf-pîşe-ʿamel
yaġı-ʿadüv-düşmen	rû-yüz-vech
çerâġ-mûm-şemʿ	deve-üştür-nâḳa
fuvâd-ḳalb-göñül-ḫâṭır-dil	assı-fâyide-kâr-sûd
dûzaḫ-cehennem-ṭamu	egin-arḳa-püşt
ġaşve-ġıtâ-ḥicâb-perde	ḳul-bende-çâker-ḳaravaş-gedâ
zimâm-dizgin-ınân	oḳumaḳ-iytmek-söylemek
zîbâ-ḥûb-güzel	üñ-ṣadâ-ṣavt
târîk-ḳarañu-ẓulmet	rîḥ-ʿaṣıfât, rûzgâr-yil
sefer-savaş-cenk	göz-dîde-çeşm-ʿayn
esb-ḫayl-at	mirʾât-âyîne-gözgü

tîr-oḫ-peykân
yol-râh-reh-ṭarîḳ
denk-benzer-hemtâ
al-hile-oyun-ġıll-rûbeh-telbîs
keder-ġam-pas-teng
ḫafî-nihân-gizlü
çok-igen-ḫayli-bes-besâ-vâfir
asker, çeri, leşker, süvâr, cünd
ayaḳ, pâ, ḳadem
bevvâb-derbân-ḥâcib-ḳapucı

2. Eserin Muhtevâ Özellikleri

2.1. Eserin Tertibi

Yenbû'-ı Hikmet klasik mesnevi tertibinde yazılmıştır.

1. Ser-âġâz-ile bismillâh didüm
   Ḳamu ḥamd ü ṣenâ lillâh didüm

2. Ḳıdem milkine mâlikdür Ḳad[î]m ol
   Daḫı Sulṭân u Ẕi'l-ʿarşi'l-ʿaẓ[î]m ol

beyitleriyle başlayan 42 beyitlik ilk kısım tevhiddir.

Mesnevilerde bu bölüm genellikle "tevhid" başlığı altında bulunsa da *Yenbû'-ı Hikmet*'te tevhidi ancak muhtevâdan tanıyabilmekteyiz. Bu bölümde Hakk'ın varlığını ve birliğini, esmâ ve sıfatları ile âlemleri yaratışını ifade eden beyitler yer almakta, zâtı ve esmâsı övülmektedir. Akabinde "kelâm ilmi sâyesinde varlıklardan Hakk'a delil getirme", "Hakk'ın vahdaniyetini ispat" gibi bölümler yer almaktadır. Varlık kategorileri üzerinde durularak kâinattaki nizam ve mahlûkât, Hakk'ın varlığına delil gösterilmektedir. Bundan sonraki ilk altı başlık âlemlerin yaratılışı üzerinedir. Sonra sırasıyla **na't**, **mi'râciye**, **eserin yazılma sebebi**, **eserin ithâf edildiği bey** ile **Sinop şehrini ve Sinop/Boztepe'yi öven kasideler** ve nihayet **münâcât** yer alır. Bu eserde münâcât genelin aksine tevhidin peşi sıra gelmemiştir. Ayrıca, dört halifenin övgüsü üzerine husûsî bir başlık açılmamış bunu yerine Hz. Muhammed'e yazılmış na'tın sonuna konuyla alâkalı birkaç beyit eklenmiştir. Eserin girişi sayılabilecek bu birinci bölümde **"ilmin, ilim tahsil etmenin ve sözün yüceliği"** üzerinde durulur. **"Zamanın vefâsızlığından ve çektirdiği çilelerden"** söz eden kısımlar da giriş bölümünde yer alan konulardandır.

Na't bölümü, Hz. Muhammed'i övmek için yazılmış beyitlerden oluşmaktadır. Diğer peygamberlere üstünlüğü, mucizeleri ve şefaati konuları özellikle bu bölümde

işlenir.[95] Eserdeki 185-213 numaralı beyitler "Hz. Muhammed'e na't" başlığı taşır. Bu 28 beytin ilk ikisi Arapça medihtir. Kalan beyitlerde nübüvveti, mucizâtı ve dört halifesinden bahsedilmektedir. *Yenbû'-ı Hikmet*'te bundan başka Hz. Muhammed'i öven bir de kaside (10^b-12^b) bulunmaktadır. "**Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün"** vezniyle yazılmış 67 beyitlik bu kasidede Hz. Muhammed, ailesi ve kısaca dört halife vasfedilmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed ve âilesi övülmekte, acziyet beyanı ile şefaat ve af beklentisi dile getirilmektedir.

Mi'râc bölümünde, Hz. Muhammed'in Hak katına yükselmesi mucizesi anlatılır. Bu bölümde Hz. Muhammed'in mi'râcının başladığı yer, mi'râcta kullandığı vasıtalar, semânın katları ve bu katlarda diğer peygamberlerle karşılaşması, peygamberlere imâmeti, cennet ve cehennemin gösterilmesi gibi konular ve bunlara dair motifler ele alınmıştır. Mi'râc hadisesi *Yenbû'-ı Hikmet*'te 214-345 numaralı beyit aralığında yani iki ayrı na't manzumesinin arasında anlatılır.

Medhiyeler bölümü, hemen hemen tüm mesnevilerin giriş bölümlerinde bulunmaktadır. *Yenbû'-ı Hikmet*'te de Candaroğulları Beyliği'nden İsmâil Şah'ı öven 63 beyitlik (30^b-31^b) bir kaside yer almaktadır.

*Münâcât'*ta Hakk'a yakarış muhtevâlı şiirler vardır. Kulun acziyeti, Allah'ın kudreti ve kulların O'na muhtaç oluşu bu bölümde anlatılır. 1072-1110 beyitleri arasındaki 29 beyit münâcâttır.

Yenbû'-ı Hikmet'in birinci bâbında eserin *Sebeb-i Telif*'i de bulunmaktadır.

Asıl konunun işlendiği bölüm mesnevilerde "âğâz-ı dâsitân", "matlaʿ-ı dâsitân", "âğâz-ı kitâb" gibi başlıklar taşır. İkinci bâb içinde "matlaʿ-ı dâsitân" başlığı altında *Şems ü Kamer* olarak adlandırılan bir aşk kıssası anlatılır. Bu ikinci bâb "mebde" olarak adlandırılmıştır.

---

[95] İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),* İstanbul 1986, s. 435.

Sonraki bâb adları da sırasıyla "meâd ve meâş"tır. Eserin bâbları çeşitli dâsitân başlıklarına ayrılır. Giriş kabul edilebilecek ilk bâb 3 dâsitâna, mebde isimli ikinci bâb 5 dâsitâna, meâş bâbı 18 dâsitâna ve meâd bâbı 4 dâsitâna ayrılmıştır.

Yenbû'-ı Hikmet'in Hâtime-i Kitâb'ında Allah'a hamd edilmiş, eserin ithâf edildiği sultana övgü ve duâda bulunulmuş, mesnevinin beyit sayısı, şâirin eseri yazma serüvenine dair kısa bir bölüm ve eserle ilgili tarihler verilmiştir. Okuyucudan hayırlı duâlar istenerek eser tamamlanmıştır.

2.2. Eserin Konusu

Yenbû'-ı Hikmet tasavvuf yolunu öğretmek iddiasıyla yazılmış bir eserdir. Bu amaçla eser üç ana konu etrafında şekillenmiştir. Bunlardan ilki mebdedir. Mebde bölümü mevcûdâtın ve ruhların yaratılışı üzerine bir giriştir. Bu bölümde tevhid ve Cenâb-ı Hakk'ın vahdaniyeti gibi konular üzerinde de durulmuştur.

Dinî mesnevilerde şâirler İslâm filozoflarının ve kelâmcılarının düşüncelerini şiir dünyasına özgü estetik yöntemlerle dile getirmeye çalışırlar. Allah'ın varlığı ve birliğine dair konuların işlendiği manzumelerde varlık kavramını sorgulayan şâirler felsefe ve kelâmda kullanılan delillere başvurur.[96] Bu delillerin izlerini *Yenbû'-ı Hikmet*'te de görmek mümkündür. Eserde kâinâttan hareketle kozmolojik deliller ortaya konmuştur. Bunlardan ilki olan imkân delili varlıkları zorunlu olan (Vâcibu'l-vücûd: Allah) ve zorunlu olmayan varlık (mümkin: mâsivallah) olarak ikiye ayırır. Kelâmcıların daha ziyade kullandığı ve kâinâtın sonradan olduğunu, yaratılmış olduğunu (hâdis) dolayısıyla bir ilk yaratıcıya, bir Muhdis'e muhtaç olduğunu ifade ettiği hudûs delilinin, âyet ve hadislerden desteklerle eserde verilen örnekleri şiirimiz için oldukça geniş ve zengin bir alan sağlamıştır. Bunun gibi hususlar klasik şiirimizde dolaylı anlatımlarla mevcuttur. *Yenbû'-ı Hikmet*'in pek çok mısraında Hakk'ın esmâ ve sıfatlarından olan Mübdi sıfatına rastlamaktayız. Bu sayede karşımıza ilk "sebep delil"i çıkmaktadır. Bu durum teselsülü hatırlatmaktadır. Yine kelâmcıların sıkça kullandığı gâye ve nizâm delili de şiirimizi besleyen konular arasındadır. Buna göre kâinâtın

[96] Haluk Gökalp, *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler,* İstanbul 2016, s. 241-243.

düzeni ve içindeki zıtlıkların belirli bir sisteme uygun olarak bozulmadan sürmesi vurgulanmaktadır. Bütün bu nizamın bir yapıcısı olduğu kabul edilmektedir. Bu delil açıklanırken yer ve gök, gökteki cisimler, gece ve gündüz, mevsimlerin oluşumu insan, hayvan vb. nin yaratılışı konularından örnekler verilmektedir.

Varlık bahislerinin ardından "mebde" başlıklı ikinci bâbın ana konusu sayılabilecek *Şems ü Kamer* adlı aşk mesnevisi anlatılır. *Şems ü Kamer* kahramanları olağanüstü olmayan ikili aşk mesnevilerindendir. Hadise, İran şahının oğlu Kamer ile Yemen şahının kızı Şems arasında geçmektedir. *Yenbû'-ı Hikmet*'in ikinci bâbında anlatılan bu hikâyede aşk mesnevilerinde karşılaşılan bazı olaylar benzer şekilde yer almaktadır. Kahramanların birbirlerini görüp âşık olmaları, sevgiliye kavuşmak için çıkılan yolculuklar, sevgililerin buluşmaları ve ayrılmaları, kavuşmalarını engelleyen olay yahut kişiler, bazı sebeplere dayalı savaşların çıkması, işret ve avlanma[97] *Şems ü Kamer'*de yer alan bu temel motiflerden birkaçıdır.[98]

İki bin beyti aşkın bu temsîlî aşk mesnevisinin ardından mülk ve melekût âlemlerinin yaratılışı, insanın ruh ve bedeninin ayrı ayrı yaratılıp birbirine bağlanması konuları ele alınır. Dolayısıyla Hz. Âdem ile Havvâ'nın yaratılışı ve cennette başlarından geçenler konu edilir. Eserin en uzun bölümü olan "meâş" ise insanın yaşayışı ve ruhun terbiyesi konuları ile başlar. Meâş bâbında dinlerin neshi ve Hz. Muhammed ile birlikte nübüvvetin son erişi anlatılır. Şeriat, tarikat, hakikat ve marifet üzerinde durulur. İnsan bedeninin terbiyesi ile ruhunun tahliyesi ve tezkiyesi izah edilir. Bunların ardından müritlik ve mürşidliğin şartları, zikrin ve halvetin lüzum ve âdâbı yer alır. "Meâş" bâbının sonunda vâkıa ile uyku arasındaki münâsebet ile müşâhede, mükâşefe ve tecellî arasındaki farklar açıklanır. Son bâb olan "meâd"; nefs-i levvâme, nefs-i mülheme, nefs-i mutme'inne, nefs-i emmâre mertebeleri ile bu dört mertebenin sahipleri üzerinedir.

---

97 İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),* 451-454.

98 Mesnevînin geçtiği yer, zaman ve motifler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. tezimizin "Eserin Muhtevâ Özellikleri" bölümü

Yenbû'-ı Hikmet'in hangi konuda yazıldığı hakkında birinci bâbın ikinci bölümünde bilgi verilmektedir. Bu bölüme göre eser üç esas üzere yazılmıştır. Bunlar yukarıda ayrıntılarını verdiğimiz mebde, meâş ve meâddır:

675. Bunuñ adın meʿâd urmışdur üstâd
Kitâb oldı bu üç aṣl üzre bünyâd

676. Ḳodum beyt-ile bir bâbı her aṣla
Ser-â-ser müştemildür niçe faṣla

677. Olur her faṣl içinde câna iy cân
Beyân-ı şemme-i aḥvâl-i insân

678. Nitekim bâb-ı mebdeʾ ider îżâḥ
Beyân-ı fıṭrat-ı ervâḥ u eşbâḥ

679. İder hem mülk ü melkûtuñ beyânın
Şehâdetle ider ġaybuñ ʿayânın

680. İder bâb-ı meʿâş anda firâvân
Beyân terbiyyet-i insâna âsân

681. Dir ol eṭvâr-ı insânda ki gide
Sülûk ü seyr anda nice ide

Üstteki beyitlerin akabinde, dört bâba ayrılmış bu eserin ilk bâbının "dîbâce" olduğu söylenir. Ayrıca eserde anlatılan hususların muhakkak uygun bir âyet ve/veya hadisle desteklendiği, böylece Kitap ve sünnete sığınılarak onlardan bereket umulduğu ifâde edilir:

690. Olur bir bâb-ı dîbâce kitâba
Kitâbı münḥaşırdur çâr bâba

691. Getürdüm mühr-i ʿunvân-ı ḥikâyet
Münâsib bir ḥadîṯ-ile bir âyet

692. Kitâb u sünnete idüp temessük
Bir âyet bir ḥadîṯ itdüm teberrük

2.3. Bölüm Başlıkları

Yenbûʿ-ı Hikmet'te beşi Arapça kalanları Farsça olmak üzere toplam 93 başlık bulunmaktadır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.[99] Metin içindeki dipnotlarda Türkçeleri verilen başlıklar ile her bölümün varak aralıkları ve beyit sayıları şu şekildedir:

Öncelikle *Yenbûʿ-ı Hikmet* 42 beyitlik başlıksız bir tevhid ile başlar.

1. İstidlâl ez-ṣanâyiʿ bâ-Ṣâniʿ be-ṭarîḳ-i şinaḫt (Marifet yoluyla yaratılmıştan yaratıcıya delil getirilmesi) (2^{b}-3^{a}) 29 beyit

2. Der-beyân-ı iṯbât-ı ṣübût-ı ḥaḳāyıḳ-ı eşyâ ve esbâb-ı ʿilm be-ṭarîḳ-i kelâm (Kelâm ilmi vasıtasıyla ilmin sebepleri ve eşyanın hakikatlerinin sübutunun isbatı hakkında) (3^{a}-4^{a}) 29 beyit

3. Der-beyân-ı ḥudûṯ-ı ʿâlem be-ṭarîḳ-i kelâm (Kelâm ilmi vasıtasıyla âlemin sonradan yaratılmış olduğunun anlatılması) (4^{a}) 7 beyit

4. Der-beyân-ı ḥudûṯ-ı aʿrâż (Aʿrâzın sonradan yaratılmış olduğu hakkında) (4^{a}-4^{b}) 6 beyit

[99] Bu başlıkların dışında "Şiʿr", "Rubâʿî" ve "Ferd" gibi başlıklar vardır. "Şiʿr" başlığı altındakiler en az 2 beyitlik manzumelerdir. 2-7 beyit uzunluğundaki alt başlıklar burada zikredilmemiş yalnızca metin içinde gösterilmiştir.

5. Der-beyân-ı ḥudûṯ-ı aʿyân (Aʿyânın sonradan yaratılmış olduğu hakkında) (4^b-5^b) 39 beyit

6. Der-beyân-ı vaḥdâniyyet-i Ṣâniʿ (Sâniʿ olan Allah Teʿâlâ'nın birliği hakkında) (5^b-6^b) 32 beyit

7. Fî-naʿti'n-nebiyyi ṣallallâhu aleyhi ve sellem (Nebî (s.a.v)'e övgü üzerine) (6^b-7^a) 29 beyit

8. Der-beyân-ı seyr-i miʿrâci'n-Nebî ʿa. m. (Nebî (s.a.v)'in Miʿrâc yolculuğu hakkında) (7^a-10^b) 132 beyit

9. Ḳaṣîdetün fî-medḥi'n-Nebiyyi ʿaleyhi's-selâm (Nebî (s.a.v)'e övgü konulu bir kaside) (10^b-12^b) 67 beyit

10. Şikâyet ez-cefâ-yı eyyâm ve bî-vefâ-yı hengâm (Günlerin cefâsından ve zamanın vefâsızlığından şikâyet edilmesi) (12^b-14^b) 73 beyit

11. Ḳaṣîde der-beyân-ı bî-emânî-i zamân (Zamanın merhametsizliği üzerine bir kaside) (14^b-15^a) 26 beyit

12. Der-beyân-ı şeref-i ʿilm ve taḥrîż-kerden ber-ṭaleb-i ʿilm ü ʿirfân (İlmin şerefli oluşunun anlatılması ve ilim-irfan talebinin teşvik edilmesi hakkında) (15^a-18^b) 120 beyit

13. Bâb-ı evvel beyân-ı dîbâce-i kitâb ve ân müştemelest ber se-dâsitân der-beyân-ı (…) (Birinci bâb kitabın önsözü ve otuz destanı hâvî olduğunun anlatılması üzerine) (18^b-22^a) 142 beyit

14. Dâsitân-ı düvvüm beyân-ı ânki nihâden-i în-kitâb ber-çe nehc ü nesḳ est (İkinci destan, bu kitabın hangi usûl ve tarz ile yazıldığının açıklanması üzerinedir.) (22^a-27^a) 172 beyit

15. Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı sebeb nihâden-i în-kitâb ḫâṣṣa-i be-zebân-ı Türkî (Üçüncü destan bu kitabın özellikle Türkçe yazılmasının sebebini açıklar.) (27^a-30^b) 128 beyit

16. Ḳaṣîdetün fî-medḥi'l-emîri'l-kebîr İsmâʿîl bin İbrâhîm (Büyük emir İsmâil b. İbrahim'in övgüsü üzerine bir kaside) (30^b-31^b) 43 beyit

17. Der-ṣıfat-ı Bozdepe (Boztepe'nin özelliklerinin anlatılması) (31^{b}-32^{a}) 10 beyit

18. Ḳaṣîdetün fî-ṣıfatı medîneti Sinob (Sinop şehrinin özelliklerinin anlatılması üzerine bir kaside) (32^{a}-33^{b}) 52 beyit

19. ʿÖẕr engîẖten der-naẓm-ı kitâb (Kitabın nazmedilmesinde özür beyânı) (33^{b}-34^{b}) 38 beyit

20. Ṭulûʿ nümûden-i yâr-ı Şâmî (Şamlı bir dostun ortaya çıkması) (34^{b}-35^{b}) 32 beyit

21. İẓhâr-ı ʿacz ve nümûden-i ʿöẕr-hâ-yı bisyâr der-naẓm-ı kitâb (Kitabın nazmedilmesinde pek çok özrün beyanı ve acziyetin ifade edilmesi) (35^{b}-36^{b}) 43 beyit

22. Fi'l-Münâcât (Yakarış üzerine) (36^{b}-37^{b}) 39 beyit

23. Bâb-ı düvvüm beyân-ı mebdeʾ-i mevcûdât ve în müştemilest ve fıṭrat-ı ervâḥ ve merâtib-i maʿrifet-i ân (İkinci bâb, marifet mertebeleri ve ruhların yaratılması bahislerini hâvî olarak varlıkların başlangıcı üzerinedir.) (37^{b}-45^{a}) 276 beyit

24. Maṭlâʿ-ı Dâsitân (Destana giriş) (45^{a}-53^{b}) 318 beyit

25. Ṣuʿûd kerden-i Ḳamer be-sürʿat seyr ber-hevâ ve nüzûl kerden be-Ṣanʿâ-yı Yemen (Kamer'in havada hızla yükselmesi ve Yemen'deki Sanʿa şehrine inmesi) (53^{b}-65^{a}) 431 beyit

26. Ceng kerden-i Ḳamer bâ-leşker-i Şâh Ḳays (Kamer'in Şâh Kays'ın askerleriyle savaşması) (65^{a}-66^{b}) 63 beyit

27. Zârî kerden-i Şems ez-berây-ı firâḳ-ı Ḳamer (Kamer'den ayrılışı sebebiyle Şems'in ağlaması) (66^{b}-68^{b}) 65 beyit

28. Temṯîl (68^{b}) 9 beyit

29. Ṭulûʿ nümûden-i Ḳamer ber-hevâ ve bâz ber-âmeden be-Îrân ez-şehr-i Yemen (Kamer'in semâda yüz gösterip/yükselip Yemen şehrinden İran'a geri dönmesi) (68^{b}-72^{a}) 121 beyit

30. Firistâden-i Şâh Ḳamer-râ be-ceng-i Gîlân (Şâh'ın Kamer'i Gîlân Savaşı'na göndermesi) (72^{a}-72^{b}) 34 beyit

31. Münâẓâra-i Şâh bâ-Mürġ (Şah'ın kuşla konuşması) (73^{a}-73^{b}) 22 beyit

32. Reften-i Ḳamer ve cenk kerden-i leşker-i Mîr-i Gîlân (Kamer'in gidişi ve Gîlân Beyi'nin askerleriyle savaşması) (73^{b}-74^{b}) 40 beyit

33. Mürâcaʿat nümûden-i Ḳamer ez-Gîlân (Kamer'in Gîlân'dan dönmesi) (74^{b}-75^{b}) 43 beyit

34. Müteġayyir şoden-i ḥâl-i Ḳamer ez-firâḳ-ı Şems (Şems'in ayrılığı sebebiyle Kamer'in halinin değişmesi) (75^{b}-77^{b}) 65 beyit

35. Temṯîl-i ḫâtime-i dâsitân (Destanın sonundaki temsil) (77^{b}-83^{a}) 215 beyit

36. Bâz-âmeden-i Ḳamer be-şehr-i peder ve ḫaber dâden ez-âverden-i Şems (Kamer'in, baba ocağına dönmesi ve Şems'i getirdiğini haber vermesi) (83^{a}-84^{b}) 55 beyit

37. Âmeden-i Ḥakîm-i Fârisî be-cânib-i Rûm [bâ]-Şems (Hakîm-i Fârisî'nin Şems'le beraber Anadolu taraflarına gelmesi) (84^{b}-85^{b}) 39 beyit

38. Maḳālât-ı ṣabâ bâ-nâfe (Sabâ'nın miskle konuşması) (86^{a}-86^{b}) 27 beyit

39. Ḥikâyet (86^{b}-87^{a}) 12 beyit

40. Suʾâl be-Ḫurşîd (Güneş'e soru) (87^{a}) 12 beyit

41. Suʾâl ez-şeb (Geceden soru) (87^{a}-87^{b}) 9 beyit

42. Mükâleme-i ten bâ-cân (Tenin cânla konuşması) (87^{b}-88^{b}) 32 beyit

43. Tercîḥ-i firâḳ ber-viṣâl (Ayrılığı kavuşmaya tercih ediş) (88^{b}) 13 beyit

44. Dâmen keşîden-i meh-rûyî ez-ʿâşıḳ-ı mihr-cûyî (Ay yüzlünün, güneş tabiatlı âşıktan eteğini çekmesi) (88^{b}-89^{b}) 31 beyit

45. Suʾâl-i ʿâḳil ez-Mecnûn (Akıllı kimsenin Mecnun'a sorması) (89^{b}-90^{a}) 13 beyit

46. Bâz-âmeden be-ḳıṣṣa-i ġuṣṣa-i Şems (Şems'in kederini anlatmaya dönüş) (90^{a}-91^{b}) 65 beyit

47. Sefer-kerden-i Ḳamer bâz be-şehr-i Yemen ṣoḥbet-cûy-ı Şems (Kamer'in Şems'le mülâkî için tekrar Yemen'e yolculuk etmesi) (91^{b}-102^{a}) 393 beyit

48. Dâsitân-ı düvvüm der-şerḥ-i melekûtiyyât ve medâric (İkinci destan melekût âleminin ve derecelerinin açıklanması üzerinedir.) (102[a]-107[a]) 183 beyit

49. Teşbîh-i rûḥ be-Âdem ve ʿaḳl be-Ḥavvâ (Ruhun Âdem'e, aklın Havva'ya benzemesi) (107[b]) 15 beyit

50. Cevâb-ı suʾâl-i muḳadder (Sorulması beklenen sorunun cevabı) (107[b]-108[b]) 35 beyit

51. Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı ẓuhûr-ı ʿavâlim-i muḫtelif ez-mülk-i melekût (Üçüncü destan âlem-i ulvîden çeşitli âlemlerin ortaya çıkması hakkındadır.) (108[b]-110[b]) 73 beyit

52. Ḳuvâ-yı beşerî (Beşerî kuvvetler) (111[a]) 5 beyit

53. Ḳuvâ-yı ṭabîʿî (Tabîî kuvvetler) (111[a]) 3 beyit

54. Beyân-ı ʿâlem-hâ-yı ʿulvî (Yüce âlemlerin açıklanması) (111[a]-111[b]) 22 beyit

55. Merâtib-i nüfûs (Nefsin mertebeleri) (111[b]-112[b]) 40 beyit

56. Beyân-ı ẓuhûr-ı ʿâlem-i mülk (Mülk âleminin zuhûrunun açıklanması) (112[b]-118[b]) 192 beyit

57. Dâsitân-ı çehârüm der-beyân-ı ḫilḳat-i ḳālıb-ı insân (Dördüncü destan insan bedeninin yaratılması beyanındadır.) (118[b]-134[a]) 558 beyit

58. Dâsitân-ı pencüm der-beyân-ı taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb (Beşinci destan ruhun bedene bağlanması beyanındadır.) (134[a]-146[b]) 444 beyit

59. Münâcât kerden-i Âdem düvvüm bâr ve ḳabûl şoden-i tevbe-i û (Âdem'in ikinci kez münâcâtta bulunması ve tevbesinin kabul edilmesi) (146[b]-147[a]) 13 beyit

60. Âmurzîde şoden-i ḥavbe ve ḳabûl bûd[en]-i tevbe (Günahın affedilmesi ve tevbenin kabul olması) (147[a]-148[a]) 44 beyit

61. Der-bâb-ı süvvüm der-beyân-ı meʿâş-ı ḫalḳ ve în müştemilest ber hejdeh dâsitân. Dâsitân-ı evvel der-beyân-ı ḥucb-ı insânî ve âfât-ı ân (18 destanı hâvî üçüncü

bâb halkın maîşeti/yaşayışı üzerinedir. Birinci destan insanî perdeler ve onun âfetleri hakkındadır.) (148[a]-156[a]) 284 beyit

62. Dâsitân-ı düvvüm ez-bâb-ı süvvüm der-beyân-ı ḥikmet-i taʿalluḳ-ı rûḥ be-ḳālıb ve fevâyid-i ân (Üçüncü bâbın ikinci destanı rûhun bedene bağlanmasının hikmeti ve faydalarını açıklar) (156[a]-160[a]) 143 beyit

63. Der-beyân-ı maʿrifet-i naẓarî (Nazarî marifetin açıklanması üzerine) (160[a]-164[a]) 146 beyit

64. Der-beyân-ı maʿrifet-i şühûdî (Şühudî marifetin açıklanması üzerine) (164[b]-169[a]) 161 beyit

65. Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı iḥtiyâc be-enbiyâ ʿa. m. [ʿaleyhimü's-selâm] der-perveriş-i rûḥ-ı insân (Üçüncü destan insan rûhunun terbiyesinde peygamberlere olan ihtiyacı açıklar.) (169[a]-172[a]) 105 beyit

66. Dâsitân-ı çehârüm der-beyân-ı nesḫ-i edyân ve sebeb-i ḫatm-i nübüvvet-i ʿaleyhi's-selâm (Dördüncü destan dinlerin neshi ve nübüvvet-i ʿaleyhi's-selâmın bitmesinin sebebini açıklar.) (172[a]-175[b]) 104 beyit

67. Suʾâl-i Mûseviyân ve ʿÎseviyân (Mûsevîlerin ve Îsevîlerin sorusu) (175[b]) 9 beyit

68. Cevâb (175[b]-177[b]) 67 beyit

69. Cevâb-ı nesḫ-i edyân (Dinlerin neshine cevap) (175[b]-179[a]) 43 beyit

70. Der-beyân-ı cevâb be-ṭarîḳ-i taḥḳīḳ (Tahkîk metoduyla cevap verilmesi üzerine) (179[a]-180[b]) 60 beyit

71. Beyân-ı vech-i şebeh miyân-ı cân-ı Nebî ve dil (Gönül ile Nebî (s.a.v) arasındaki benzerlik yönünün açıklanması) (180[b]-190[a]) 318 beyit

72. Dâsitân-ı pencüm der-beyân-ı terbiyyet-i ḳālıb-ı insân ber-ḳānûn-ı şerîʿat (Beşinci destan şeriat kuralları üzere insan bedeninin terbiyesini açıklar.) (190[a]-195[b]) 214 beyit

73. Der-beyân-ı ḫâṣiyyet-i rûze (Orucun özelliğinin açıklanması) (196[a]-199[a]) 112 beyit

74. Dâsitân-ı şeşüm der-beyân-ı tezkiyet-i nefs ve maʿrifet-i ân (Altıncı destan nefsin tezkiyesini ve onun bilgisini açıklar.) (199[a]-209[a]) 357 beyit

75. Dâsitân-ı heftüm der-beyân-ı taṣfiyye-i dil ber-ḳānûn-ı ṭarîḳat (Yedinci destan tarikat kuralları üzere gönlün tasfiyesini açıklar.) (209[a]-223[b]) 531 beyit

76. Dâsitân-ı heştüm der-beyân-ı taḥliyye-i rûḥ ber-ḳānûn-ı ḥaḳīḳat (Sekizinci destan hakikat kuralları üzere ruhun süslenmesini açıklar.) (224[a]-234[b]) 375 beyit

77. Dâsitân-ı nehüm der-beyân-ı iḥtiyâc be-şeyḫ der-terbiyyet-i insân ü sülûk-i râh (Dokuzuncu destan insanın terbiyesinde ve intisab ettiği yolda yürümesinde şeyhe olan ihtiyacını açıklar.) (234[b]-242[a]) 263 beyit

78. Dâsitân-ı dehüm der-beyân-ı maḳām-ı şeyḫî ve şerâyiṭ ve ṣıfât-ı ân (Onuncu destan şeyhlik makamını, şartlarını ve sıfatlarını açıklar.) (242[a]-253[b]) 410 beyit

79. Dâsitân-ı yâzdehüm der-beyân-ı ṣıfat-ı mürîdî ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân (On birinci destan müridliğin sıfatları, şartları ve adabını açıklar.) (253[b]-265[a]) 417 beyit

80. Dâsitân-ı düvâzdehüm der-beyân-ı iḥtiyâc be-ẕikr ü iḫtiṣâṣ be-ẕikr-i lâ-ilâhe illallâh ve keyfiyyet-i ẕikr goften ve âdâb-ı şerâyiṭ-i ân ve beyân-ı iḥtiyâc-ı mürîd be-telḳīn-i ẕikr-i û şeyḫ ve ḫâṣiyyet-i ân (On ikinci destan zikre olan ihtiyacı, *Lâ ilâhe illallâh* zikrinde derinleşmeyi, zikretmenin keyfiyeti ve zikrin şartlarının âdâbı ile müridin, şeyhinin zikir telkinine olan ihtiyacı ve onun özelliklerini açıklar.) (265[a]-274[b]) 327 beyit

81. Dâsitân-ı sîzdehüm der-beyân-ı iḥtiyâc-ı ḫalvet ve şerâyiṭ ve âdâb-ı ân (On üçüncü destan halvete olan ihtiyaç ile halvetin şartları ve âdâbını açıklar.) (274[b]-279[b]) 172 beyit

82. Dâsitân-ı çehârdehüm der-beyân-ı baʿżı veḳāyiʿ-i ġaybî ve farḳ-ı miyân-ı ḫâb [u] vâḳıʿa (On dördüncü destan bazı gaybî vâkıaları ve vâkıa ile uyku arasındaki farkı açıklar.) (279[b]-286[b]) 259 beyit

83. Dâsitân-ı pânzdehüm der-beyân-ı müşâhedât-ı envâr ve merâtib-i ân (On beşinci destan nurların ve mertebelerinin müşahedesini açıklar.) (286[b]-295[a]) 298 beyit

84. Dâsitân-ı şânzdehüm der-beyân-ı mükâşefât ve envâʿ-ı ân (On altıncı destan mükâşefe ve çeşitlerini açıklar.) (295[a]-299[a]) 138 beyit

85. Dâsitân-ı hefdehüm der-beyân-ı tecellî-yi ẕât ve ṣıfât-ı Ḫudâvendî (On yedinci destan Hakk'ın zâtının tecellîsini ve hükümdarlık sıfatını açıklar.) (299[a]-308[a]) 306 beyit

86. Der-beyân-ı farḳ der-beyân-ı müşâhede ve mükâşefe ve tecellî (Müşâhede, mükâşefe ve tecellî arasındaki farkın açıklanması) (308[a]-309[b]) 49 beyit

87. Dâsitân-ı [hejdehüm] der-beyân-ı vuṣûl be-ḥażret-i Ḫudâvendî bî-ittiṣâl ve infiṣâl (On sekizinci destan ittisâl ve infisâl olmaksızın Allah Teʿâlâ'ya kavuşmayı açıklar.) (309[b]-316[b]) 251 beyit

88. Bâb-ı çehârüm der-beyân-ı meʿâd-ı nüfûs-ı suʿedâ ve eşḳıyâ ve în müştemil est ber-çehâr dâsitân-ı evvel der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i ẓâlim ve ân nefs-i levvâme est (Dördüncü bâb said ve şakî nefislerin meâdını (dönüşünü) açıklar. Bu bâb dört destandan oluşmaktadır. Birinci destan zalim nefsin meâdını açıklar, o nefs-i levvâmedir.) (317[a]-329[a]) 425 beyit

89. Dâsitân-ı düvvüm der-beyân-ı nefs-i muḳteṣid ve ân nefs-i mülheme est (İkinci destan muktesid nefsi açıklar. O nefs-i mülhemedir.) (329[a]-333[a]) 139 beyit

90. Der-beyân-ı ibtidâ ve intihâʾ-i maḳāmât-ı nefs (Nefsin makamlarının başlangıcı ve bitişi beyanındadır.) (333[a]-336[b]) 127 beyit

91. Dâsitân-ı süvvüm der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i sâbıḳ ve ân nefs-i muṭmeʾinne est (Üçüncü destan sâbık nefsin meâdını açıklar. O nefs-i mutme'innedir.) (336[b]-348[a]) 384 beyit

92. Dâsitân-ı çehârüm der-beyân-ı meʿâd-ı nefs-i eşḳā ve ân nefs-i emmâre est (Dördüncü destan şakî nefsin meâdını açıklar. Bu nefs-i emmâredir.) (348[a]-360[a]) 412 beyit

93. Ḫâtime-i kitâb (Kitabın sonu) (360[a]-361[b]) 57 beyit

2.4. Atasözleri, Deyimler ve Kalıplaşmış Lafızlar

Uşşâkî *Yenbû'-ı Hikmet'*te çok sayıda atasözü ve deyime yer vermiştir. Bunların bir kısmı bugün hâlâ bilinmekte ve kullanılmaktadır. Tespit edebildiğimiz atasözlerinin yer aldığı beyitler örnek olarak aşağıda sıralanmıştır. Sayıca fazla olmalarından ötürü deyimlerin yalnızca bulundukları beyit numaraları ve mânâları verilmiştir. Atasözleri ve deyimlerden başka eserde hikmetli sözler de yer almaktadır. Aşağıdaki örneklerde bugün bir kısmı lafzen kullanılmasa da mânâsı itibariyle âşinâ olduğumuz atasözü ve hikmetler vardır:

Dikensiz gül olmaz:

355. Ne gül vardır ki anuñ ḫârı yoḫdur
Ya ḳanḳı merġzâruñ zârı yoḫdur

Terzi söküğünü dikemez:

8444. Daḫı olsa ṭabîb er kendü bîmâr
İdemez kendüzine kendü tîmâr

Güneş balçıkla sıvanmaz:

6153. Naẓar olmasa gün bî-nûr ola mı
Gil atup ay yüzi mestûr ola mı

İki cân bir bedene şıġmaz:

2519. Anuñ-çün ṭaşra çıḳdı kendü anda
Ki iki cân ṣıġışmaz bir bedende

Rehbersiz yola çıkılmaz:

7677. Ki yola gitmege reh-ber gerekdür
Ṭayanmaġa ayaġa baş gerekdür

7680. Varılmaz menzil olmasa ḳılaġuz
Ki göz görmez yol işitmez ḳulaġ uz

Can çıkar huy çıkmaz:

6079. Kişiye her ne ḫû kim ola yoldaş
Daḫı ḳoymaz o ḫûyı ger gide baş

Sabır acıdır:

4761. Diyenler bu sözi şekker yimişler
Ṣabûrdan ṣabrı acıdur dimişler

Emanete hıyanet olmaz:

11530. Üçinci ḳonsa ḳatında emânet
Emânetde ide rûşen ḫıyânet

Eğri oturup doğru konuşmak:

5947. Gelüp ṭoġrı oturduñ egri sözüñ
Degil ṭoġrı ʿadûdur egri özüñ

Takdir tedbiri bozar:

8510. Bozılur rükn-i tedbîri o cânuñ
Olur ol cümle renci żâyiʿ anuñ

Ecelden kaçılmaz:

1997. Ḳılıca yaṣdanup ṣuya ṭayanma
Ecelden kimse muḫleṣ bula ṣanma

Eğri giden maksuda ermez:

5208. Delîlüñ varı ṭoġrı yola gitmez
Yolı egri giden maḳṣûda yitmez

Gilsiz yerde tohum bitmez:

1287. Maḥabbet toḫmı anda bulmadı gil
Ki gilsiz yirde bitmez toḫm bilgil

Dil düzelmeden kalp düzelmez:

6176. Dili hem müstaḳīm olmaz o cânuñ
Lisânı müstaḳīm olmadın anuñ

Hasta olmayan, sağlığın kıymetini bilmez/ Ayrı olmayan kavuşmanın kıymetini bilmez:

4555. Selâmet ḳadrini dil-ḫaste bilür
Rehâsınuñ behâsın beste bilür

4556. Ne bilür ṣaġ olanlar ṣayru ḥâlin
Ulaşanlar ne bilür ayru ḥâlin

Acı acıyı bastırır:

2508. Acısı-[y]-la ider od yine ʿilâcı
Ki dimişler baṣar acıyı acı

Yitik umulmadık yerde bulunur:

3172. Yitük sezmedigüñ yirde bulınur
Ḫaber sezmedigüñ erden bilinür

Hünerli kişilerde lâf olmaz:

2101. Hünerlü kişilerde lâf olmaz
Hünersizlerde hîç inṣâf olmaz

Olursa olur olmazsa ne çare:

3228. Ola bâşed dürüst ol ḥaḳ o kâra
Olursa oldı olmazsa ne çâre

Aşkta kulak gözden önce gelir:

564. Dimişler gözlüler dut bu söze gûş
Ki ʿâşıḳlıḳda sâbıḳdur göze gûş

Ayrılık sayrılıktır:

1690. Ölüm dirseñ diri-[y]-le ayrıluḳdur
Öz adı ölümsüz bir ṣayrıluḳdur

Hayatın rahatı yok:

352. Ḫayâtuñ bunda hergiz râḥatı yoḳ
Bu ʿömrüñ ṭatlusı az acısı çoḳ

Hikmet hakîmin yitiğidir:

541. Dimiş ḥikmet sözi-çün depredüp dil
Ki oldur her ḥakîmüñ yitiġi bil

Yiğitlik kıymetli cevherdir:

2540. Yigitlik ḳıymetî gevherdürür pâk
Virüp bâd-ı hevâya eyleme ḫâk

Ne kendisiyle sulh ne kimseyle cenk:

1. Şol behrden-ki ʿışk rehi râh-ı teng olur
Ne kendüziyle ṣulḥ ne kimseyle ceng olur **[262ª]**

Deyimler ve bazı kalıplaşmış lafızlar: Aşağıda yer alan deyimler ve mecâzî lafızlara *Yenbû'-ı Hikmet*'e bağlı kalınarak mânâ verilmiştir:

Acı söz: söyleneni üzen dokunaklı söz, 3542, **adım admaḳ**: yürümek, 1092, 2270, **ʿaḳlı gitmek:** 1646, 1877, **ḳıl ḳadar ʿaḳl idememek**: 5269, **and içmek**: 5954, 5955, **ad urmaḳ**: ad koymak, 4736, **alup virmek**: alış-veriş etmek, 972, 3561, **aṣṣı yoḳ**: faydasız, 2 (139ᵇ), **âzâd olmaḳ**: kurtulmak, 7967, 10690, 10793, 10925, **ʿaḳlı uçmaḳ**: delirmek, çok korkmak, 1468, **ʿaḳlı göçmek**: aklı gitmek, 1884, **âlet olmaḳ**: bilerek ya da bilmeyerek bir işe aracılık etmek, 1246, **aradan gitmek:** aracılıktan vazgeçmek, uzaklaşmak, 7299, 7546, **günden aydınlıḳ:** 121, **göñülden yol bulmaḳ:** 6182, **ardına düşmek:** peşini bırakmamak, 11437, **baġrına ṭaġ urmaḳ:** sesini çıkarmadan her türlü acıya katlanmak, 405, **baş çekmek:** herhangi bir konuda önde gitmek, 2324, **diş bilemek**: 4 (79ᵇ), **dem-beste düşmek**: 959, **yüz ṭutmaḳ / rûy ṭutmaḳ:** yönelmek, 1508, 3150, **ṭoġrı yoldan ayırmaḳ:** şaşırtmak, 619, **el çekmek:** vazgeçmek, 6302, 9171, 11134, **eli irmek:** yapabilmek, ulaşabilmek, 8016, **barmaḳ getürmek:** şehâdet getirmek, 5763, **îmân getürmek:** yürekten inanmak, 5763, **yüz sürmek/rûy sürmek:** sevgi göstermek için yere eğilmek, 10217, 66-67 (12ᵇ), 4 (246ᵇ), **göñül baġlamaḳ**: sevmek, 6 (14ᵇ), **ciger ṭaġlamaḳ:** çok acı çektirmek, 2601, **baġır delmek:** çok dokunmak, içine işlemek, 1991, **baġır yaḳmaḳ:** çok üzmek, 2710, **baġrı baş olmaḳ:** 357, **canı başına şıçramaḳ:** çok

korkmak, 1918, **emri baş üzre olmaḳ:** emri büyük bir saygı ve ilgiyle kabullenip gereğini yapmak, 3352, **dest urmaḳ:** bir şeye el atmak, 4692, **yüzi ḳara olmaḳ:** utanılacak duruma düşmek, 1524, 2 (122[b]), 4711, **yol almaḳ:** ilerlemek, 3147, **yol ṭutmaḳ/râh ṭutmaḳ-:** benimsemek, gereğini yerine getirmek, 5691, 11627, 10205, **nefes urmaḳ:** konuşmak, 1509, 8624, 10311, **ḳan aġlamaḳ:** büyük üzüntü içinde olmak, 7 (68[a]), 2443, 11796, **göge aġmaḳ:** göğe yükselmek, 537, 4558, 9458, **sefer ḳılmaḳ:** yolculuk etmek, 1084, 6355, 7 (76[b]), **baş olmaḳ:** idareci olmak, 5688, **baş üzre:** emre hazır olmak, 1864, 3352, 11836, **başdan başa:** bütünüyle, 1341, 1516, 1759, **başdan aşmaḳ:** pek çoğalmak, 2088, 3220, 4783, 6 (296[b]), **başına tâc urmaḳ:** taç giyerek sultan olmak, 375, 11141, **başını virmek:** kendini feda etmek, 5907, **başuñ-çün:** birinin üzerine yemin etmek, 3 (264[b]), **bî-ḫod olmaḳ:** kendinden geçmek, farkında olmamak, 9 (198[b]), **boyun virmek:** itaat etmek, 9937, **boyun ḳoymaḳ:** itaat etmek, 3397, 8138, **boyun ṣunmaḳ:** itaat etmek, 4668, **bünyâd urmaḳ:** inşâ etmek, 1418, 2292, 2577, 6144, 7958, **cân gözi**: kalp gözü, 429, 492, 888, 1800, **cânı çıḳmaḳ:** çok yorulmak, ölmek, 4906, **cânını virmek:** kendini feda etmek, 1555, **cânını almaḳ:** öldürmek, 3676, **dem urmaḳ:** söz etmek, söz açmak, 507, 957, 2097, 9995, 9997, 10086, 10315, **dile gelmek:** konuşmak, dillenmek, 198, 2823, 3532, **diş bilemek:** kızmak, öç için çare aramak, 4 (79[b]), **ecel yili:** ölüm zamanı, 1963, **el urmaḳ:** istemek, el atmak, 1062, 1715, 1792, 4130, **el uzatmaḳ:** istemek, 3023, **elden ḳoymaḳ:** vazgeçmek, 5 (123[a]), **eline girmek:** ele geçirmek, 7906, 8217, 11684, **dest/el ṣunmaḳ:** el uzatmak, istemek, arzu etmek, 1315, 2690, 5656, **feryâda düşmek:** 3122, **fikre irmek**: tasavvur etmek, 1178, **fikr itmek:** düşünmek, 4353, 4861, 5105, **fikr ḳılmaḳ:** düşünmek, 9001, 9743, **ġaflet uyḳusı/ḫˇâb-ı ġaflet:** uyuşukluk, idraksizlik, bilgisizlik, 555, 556, 558, 1371, 9450, **ġam yimek:** üzülmek, 1691, 2775, **ġam ṭutmaḳ:** üzülmek, yas, 8556, **ġam gitmek:** üzüntüden kurtulmak, 11357, 11358, **ġam ṭolmaḳ:** çok üzülmek, 1584, **kendüzin bilmek:** kendinin ve çevresinin bilicinde olmak, akıl ve muhakemesi yerinde olmak, 1539, **kendüzinden geçmek:** bilinci işlemez olmaz, 10471, **göñli teng olmaḳ:** içi daralmak, 5 (152[b]), **göñül ḳandırmaḳ:** avutmak, 7591, **göñül şikeste etmek:** üzülmek, incinmek, 4619, 8488, **göñli**

uyumaḳ: gaflette olmak, 5681, **gönli pür-dâġ olmaḳ:** aşırı üzülmek, 6968, **gönli küşâde eylemek:** ferahlamak, 8813, **gönli perîşân olmaḳ:** çok üzülmek, 9189, **gönli teselli bulmaḳ:** 9403, 10006, 10011, **gönli şâd olmaḳ:** mutlu olmak, 10851, **gönli gülşen olmaḳ**: 10893, 11001, **gönline düşürmek:** 6322, 8453, **gönline girmek:** kalbine girmek, âşık olmak, 8557, **gönline ṣaçmaḳ:** 8900, **gönlin almaḳ:** kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek, 8939, **gönlini ḥâżır ḳılmaḳ:** 8843, **gönlini ḫalḳ itmek:**10676, **göz açmaḳ:** uyanık olmak, 8 (14[b]), 1498, 3432, 4622, 9625, **göz nem ṭolmaḳ:** 1661, **göz süzmek:** 1822, 3217, **göz yummaḳ:** gör(me)mezlikten gelmek, 2223, 7070, 7579, **gözi ḳararmak:** başı dönmek, 2246, **göz dikmek**: gözünü ayırmadan bir şeye yahut kimseye bakmak, 2314, **gözi güher dökmek**: 3207, **göz dutmaḳ:** umutla beklemek, 3354, 8940, **göze göz:** her iki tarafın bakışlarının karşılaşması, 581, 4071, 4243, 9465, **gözini ġaflet uyḥusından açmaḳ**: idraksizlikten kurtarmak, 558, **gözüne teng itmek**: birini sıkıntıya sokmak, 2087, **gözüne ḳarañu/târîk itmek:** birini sıkıntıya sokmak, 2074, 2070, **ġuṣṣa ḳılmaḳ**: üzülmek, endişelenmek, 1697, **ġuṣṣa yimek:** üzülmek, endişelenmek, 2169, 4707, **güci ḳurımaḳ:** gücü azalmak, 3118, **gümâna düşmek:** şüpheye düşmek, 8206, **gün ṭoġmaḳ:** güneşin doğması, aydınlık, 2330, **ḫaber virmek:** bildirmek, 5752, 6226, 6319, 8954**, ḥalḳa bağlamaḳ:** halka şeklinde oturmak, 798, 2159, **ḫayme ṭurmaḳ:** çadır kurmak, 2364, **ḫiẕmetine yetmek:** ağırlamak, 7686, **ḫiẕmete yüz ur/sürmek:** hizmet etmek, 7833, 10217, **ḫiẕmetinden sürmek:** birini hizmetten alıkoymak, 8707, **ḫiẕmete baş ḳoymaḳ:** birine hizmet etmeye kendini adamak, 2617, **ḫûy ṭutmaḳ:** bir davranışı alışkanlık durumuna getirmek, 3 (312[b]), 2841, **ḫûy itmek:** bir davranışı alışkanlık durumuna getirmek, 2932, **ḫoş ṭutmaḳ:** mutlu ve memnun etmek, 4248, 7760, 8063, **ḥükm sürmek:** iş başında olmak, 3667, **ʿibret gözin açmaḳ/ ʿayn-ı ʿibret:** ders almak, 23 (15[a]), 1075, 9193, **iş itmek:** aldatmak/ çalışmak, 5985, 6978, 8613, **izine düşmek:** takip etmek, 2914, 5774, **ḳan içdürmek:** eziyet etmek, 2086, 6 (292[a]), **ḳara gün**: sıkıntılı gün, 3107, **ḳarşu gelmek:** karşılamak/ başkaldırmak, 937, **ḳarşu ṭurmaḳ:** direnmek, dayanmak, 3394, **ḳıṣṣa eylemek:** hikâyeleştirmek, 1698, **ḳıṣṣa itmek:** hikâyeleştirmek, 1877, 2283, **kemâl bulmaḳ:** olgunlaşmak, 6912, **luṭf göstermek:** iyilik etmek, 2029,

maʿnâ virmek: kendince bir yargıya varmak, yorumlamak, 988, **mâtem irişmek:** yaslı, üzüntülü olmak, 1583, **şeh-mât itmek:** yenmek, 362, **naʿra urmaḳ:** bağırmak, 8654, 9476, 9511, **naẓma getürmek:** bir metni manzum biçimde yazmak, 345, 522, **ne aṣṣı:** faydası yok!, 10 (14[b]), **ne çâre:** çaresi yok, 916, 3149, 3228, **ne ġam:** ne çıkar, olsa da olur olmasa da, 4337, 4338, 7662, **ne söz:** olmayacak söz, 2660, 7318, 7904, **nevbet urmaḳ:** hazırlanmak, sırası gelmek, 206, **nişân getürmek:** hedefe yönelmek, 7 (228[b]), **niḳāb götürmek:** örtüyü açmak, 2661, 10359, **cânına/içine od düşmek**: çok üzülmek, 2167, 2771, **öġüt almaḳ:** nasihat dinlemek, 6086, **ʿömr işigini geçmek:** ölüme çok yaklaşmak, ölmek, 5 (25[b]), **ʿömrin oḥı ṭolmaḳ:** ölüme çok yaklaşmak, ölmek, 7159, **öri ṭurmaḳ:** ayağa kalkmak, harekete geçmek, 1371, 1784, 1914, 4605, **özin ḫalâṣ itmek:** nefsini temizlemek, 6528, **özüñ bilmek:** kendisine yakışır biçimde davranmak, 4374, **özüñden cüdâ ḳılmaḳ:** 5069, **pâre pâre olmaḳ:** parçalanmak, 3122, **pâre pâre itmek/eylemek:** parçalamak,1676, 6917, **ṣaġışı yoḳ:** hesaplanamayacak kadar çok, 2091, **selâm almaḳ:** karşılık vermek, 255, **selâma gelmek:** karşılamak, 960, **söz açmaḳ:** konuşmak, konu açmak, 7866, **söz geçmek:** bahsetmek, 7866, **söz itmek:** bahsetmek, 1014, **söze ġūş dutmaḳ:** dinlemek, 564, **söze naẓm virmek/düzmek:** manzum söz söylemek, 2600, 2656, **sözi uzatmaḳ:** lafı gereksiz uzatmak, 1614, **sözi kesmek:** konuşmayı bitirmek, 2924, **sözi yutmaḳ:** söylemekten vazgeçmek, 3542, **sözi dile almaḳ:** söylemek, 7155, **sözin ṣıymaḳ:** hatırını kırmak, sözünden çıkmak, 7905, **ṭaşra sürmek:** dışarı çıkarmak, 1879, **ṭoġrı yolın ḳaydurmaḳ:** şaşırtmak, 619, **ṭon geyürmek:** değiştirmek, 990, **ṭuş eylemek:** yenmek, 4 (296[b]), **ṭuş olmaḳ:** yenilmek, 1768, 7618, **teşbîh itmek:** benzetmek, 8956, **uṣṣı gitmek:** bayılmak, şuurunu yitirmek, 1644, 3212, **vaʿde yetişmek:** ölüm zamanının gelmesi, 6556, **vaḳti gelmek:** süresi dolmak, ölüm zamanının gelmesi, 3176, **yas ṭonın çıḳarmaḳ:** yastan çıkmak, 2288, **yavu ḳılmaḳ:** kaybetmek, 2606, **yirine gelmek:** gerçekleşmek, 4863, 7120, **yirine ḳoymaḳ:** gibi görmek, saymak, 11122, **yol almaḳ:** ilerlemek, 3147, **yol dutmaḳ:** yola çıkmak, 2 (237[b]), 10196, **yola düşmek:** yola çıkmak, hareket etmek, 7789, **yol göstermek:** rehberlik etmek, 793, 6116, **yol virmek:** izin vermek, 3237, 7634, **yoldan azmaḳ:** şaşırtmak,

yoldan çıkartmak, 609, 3013, 4678, **yolın gözlemek:** beklemek, 9188, **yüri varmaḳ:** girmek, yönelmek, 4714, **yüz çevürmek:** kabul etmemek, 7070, 8951, **yüz urmaḳ:** saygı amacıyla eğilmek, 1826, 2008, 4475, **yüz dökmek:** düşürmek, 8819, **yüzini yire depmek:** rezil etmek, 3 (144[a]), **zaḥmet virmek:** sıkıntı vermek, 37 (2[b]), 8490, **zaḥmet çekmek:** sıkıntı çekmek, 5893, 11478, **zindâna ṣalmaḳ:** hapsetmek, 3293, **yüz dutmaḳ:** yönelmek, giderek renk ve biçim değiştirmek, 7653, **nevbet dönmek:** sırası gelmek, 7653, **ḳılıcdan baş ḳurtarmaḳ:** 1908, **ḳılıc çalmaḳ:** 1919, **ḳılıc çekmek:** 1995, **bil bağlamaḳ:** birine, bir şeye inanmak, güvenmek, 1789, **cân virmek:** ölmek, canlanmasına vesile olmak, 742, 13 (31[a]), 3233, **cândan cüdâ olmaḳ:** ölmek, 2855, **ḳul olmaḳ:** 5061, 6928, **cân u cihândan geçmek:** ölmek/herşeyden vazgeçmek, 8477, **cûşa getürmek:** coşturmak, 2184, **çıḳa gelmek:** beklenmedik bir zamanda gelmek, 1932, **defterin dürmek:** öldürmek, işine son vermek, 2035, **defterin ṭayy itmek:** öldürmek, işine son vermek 2973, **eline almaḳ:** bir işin yönetimini üstlenmek, 5055, **elinden gelmek:** gücü yetmek, 6036, **farḳ itmek:** anlamak, ayırt etmek, 10932, **gözden gizlemek:** gözden kaybolmak, 9883, **gözden çıḳarmaḳ:** birinden ya da bir şeyden vazgeçmek, 10879, **ḫaste düşmek:** hastalanmak, 8445, **ḥayrân ḳalmaḳ:** çok beğenmek, 1693, 1806, 1952, **ḥisâb virmek:** bir davranışın sebebini açıklamak, 2379, **îmâna gelmek:** Müslümanlığı kabul etmek, en sonunda doğruyu söylemek, sonradan bir şeyi kabul edip uymak, 6 (145[b]), 11544, **ebrû çatmaḳ:** kızmak, 8556, **ḳulaġ urmaḳ:** dinlemek, 1371, **ḳulaġına girmek:** dinlemek, 5488, **ḳulaġından çıḳmaḳ:** söze önem vermemek, 7004, **mest olmaḳ:** kendinden geçmek, 2322, 4 (124[a]), **murâda irmek:** isteğine kavuşmak, 5610, **naṣîb almaḳ:** yararlanmak, kısmetine düşeni elde etmek, 5852, 5985, **ṣafâ bulmaḳ:** rahata ve sükuna kavuşmak, 1225, 7142, **yile virmek:** savurmak, boşa harcamak, 4865, **çerâġ uyarmaḳ:** kandili, mumu yakmak, 2 (58[b]), 4328, **gökde ararken yirde bulmaḳ:** çok güçlükle ele geçirebileceğini sandığı şeyi veya kimseyi birdenbire bulmak, 1863, **yirinde yil esmek:** artık bulunmamak, yok olmak, 2759, **ḳara geymek:** yas tutmak, 3058, **başuñ toprak bürümek:** ölmek, 987, **yüzi ṣuyı:** birinin, birşeyin hatırı, 6 (105[a]), **yüzine baḳılmaz olmaḳ:** çok çirkin olmak, 1916, **perdesin çâk itmek:** utanmaz hale gelmek,

2050, **cânı lebe gelmek:** büyük bir tehlike karşısında ölecek gibi korkuya kapılmak, 1945, **kökini ḳazımaḳ:** yok etmek, hiçbir kalıntısını bırakmamak, 2345, **eline su ḳoymamaḳ:** değerce birinden aşağı olmak, 3187, **ele girmek:** kavuşmak, 2217, **kum gibi içmek:** pek çok içmek, 662, **korkudan canı başına sıçramaḳ:** çok korkmak, 1918.

2.5. Dinî-Tasavvufî Unsurlar

2.5.1. Dinî Unsurlar

2.5.1.1. Allah

*Yenbû'-ı Hikmet'*te isim ve sıfatlarıyla beraber çokça zikredilen Cenâb-ı Hakk'ın sadece tek bir yerde "Tañrı" kelimesiyle anıldığı görülür (129. beyit). Bu isim ve sıfatların bir kısmı şunlardır: Allâh, ʿAlîm, ʿÂlim, ʿAllâm, Bâkî, Bârî, Basîr, Bî-nişân, Cebbâr, Celâl, Cebbâr, Celîl, Cemâl, Ehad, Evvel, Ferd, Fettâh, Feyyâz, Gaffâr, Ganî, Hâdî, Hak, Hakîm, Hâlık, Hallâk, Hay, Hudâ, Hudâvend, İlâhî, Kâdir, Kadîm, Kahhâr, Kayyûm, Kerîm, Kıdem, Kibriyâ, Kirdgâr, Lâ-mekân, Latîf, Lâ-yezâl, Lem-yezel, Lâ-yemût, Bî-mekân, Maʿbûd, Mâlik, Meʿâfî, Mennân, Mevlâ, Mevcûd, Muhyî, Muhsin, Mübdiʿ, Müheymin, Mümît, Münʿim, Mürîd, Mütekellim, Naʿîm, Nûr, Perverdgâr, Rab, Rahîm, Rahmân, Râzık, Rezzâk, Samed, Sâniʿ, Semîʿ, Settâr, Sultân, Şâfî, Şâh-ı ezel, Şâyiʿ, Tanrı, Tevvâb, Vâhid, Vâcid, Vedûd, Vehhâb, Vücûd, Yaradan, Yezdân, Zâtü'l-kıdem, Zü'l-celâl, Zü'l-minen.

Özellikle tevhid ve münâcât ile hemen her bölümün (dâsitânın) sonunda yer alan duâlarda Cenâb-ı Hak esmâ ve sıfatıyla anılmıştır. Tevhid bölümündeki ifadelerden bir kısmı şu şekildedir: "*Yüce arşın sahibi olan Sultan, Kadîm sıfatıyla ezelî saltanatın sahibidir. Allah başlangıcı olmayan Kadîmdir. Sonu olmayan Azîm de O'dur. Sâni' sıfatıyla tüm işlerin yaratanı, Mübdi' sıfatıyla yaratılışı en güzel biçimde ilk defa gerçekleştiren O'dur. Bu yaratılış divanına yazılan fermanda O'nun imzası bulunmaktadır, zaten yazılmış ve yazılacak her metinde O'nun meşhur giriz-gâhı ve cümleleri mevcuttur. Ruhların, canların nakışlarını Levh-i ademe yazan O'dur. O'nun cömertliğinden açılan küçük bir pencereden tüm varlıklar âleme gelmiş oldu. O'nun*

Vücûd'u, (varoluşu) tüm mevcudatın hamdına sebeptir. Çünkü O varlıkları karanlıklardan aydınlığa getirmiş, marifeti onlara âb-ı hayât eylemiştir…" (1-10. beyit)

3934. İlâhî virdümüz ḳıl dilde ẕikrüñ
Çıḳarma gönlümüzden derd-i fikrüñ

3935. Başumuza vur enver tâc-ı tevḥîd
Ḳılâde ḳılma boynumuzda taḳlîd

3936. Ḳamu ʿuşşâḳ-ı müştâḳuñla her bâr
Gözükdür çeşm-i ***'Uşşâḳî'*** ye dîdâr

Üstteki üç beyit, mülk âleminin yaratılışının açıklandığı bölümün sonudur. Diğer bölüm nihayetlerinde olduğu gibi burada da Uşşâkî Cenâb-ı Hakk'a münâcâtta bulunur. O'nu anmaktan bir an bile gâfil olmamayı, imânının taklitten kurtulup tevhîd mertebesine erişebilmesini ve Hakk'ın cemâlini diğer tüm âşıklarla beraber kendisine de nasip etmesini niyâz eder.

Marifet yoluyla yaratılmıştan yaratıcıya delil getirilmesi meselesi anlatılırken Cenâb-ı Hakk'ın varlığının isbatında eserden müessire deliline yer verilir. Bu bölümde, basiret sahiplerinin temâşâ edip ibret almasını söylediği kâinâtın nakış ve renkleri anlatılarak Cenâb-ı Hakk'ın yaratma kudreti hatırlatılır (43-71. beyit).

"Vahdâniyyet-i Sânî'" başlığı altında Cenâb-ı Hakk'ın tek ve eşsiz varlığına kâinâtın düzeni delil olarak sunulur. Âlemde iki yaratıcının olması nizâa sebebiyet vereceğinden bunun imkânsızlığı çeşitli örneklerle izah edilir. Yine bu bölümde hudûs delili üzerinde durulur. *Sonradan olmanın (hudûs) emâresi acziyettir. Hak öncesizdir. Sonradan olma Hak dışındaki herşeye mahsustur* (153-184. beyit).

Ruhların yaratılması bahsinde Allah'ın kendi nurundan Hz. Muhammed'in ruhunu yarattığı, Hz. Muhammed'in de muhabbet nazarıyla O'nun nuruna baktığı anda

aydınlık yüzünün bir gül gibi hayâsından damla damla ter döktüğü söylenir. Cenâb-ı Hakk'ın onun döktüğü bu ter damlalarından nebîlerin ruhlarını, nebîlerin ruhlarından evliyânın ruhlarını, evliyânın ruhlarından müminlerin ruhlarını, mümin ruhlardan ise âsilerin canını, âsi canlardan da kâfir ve münafıkların ruhlarını yarattığı anlatılmaktadır (1141-1160. beyit).

Hakk'ın felekleri, âlemleri, yeri ve göğü neden yarattığı anlatılır. Felekler "levlâk" aşkına yaratılmıştır. Cenâb-ı Hak yeri cumartesi, dağları pazar, ağaçları pazartesi, güneşi salı, nuru (aydınlığı) çarşamba, yeri perşembe yarattığını, cuma günü ikindiden sonra da Hz. Âdem'i yarattığını buyurmuştur. Hakk'ın herşeyde bir alâmeti vardır. Denizde gemilerin yüzmesinde, semâdan yere su inmesinde ve ölü yerlerin dirilmesinde hep Hakk'ın işaretleri vardır (3631-3655. beyit).

2.5.1.2. Melekler

Eserde meleklerle alâkalı olarak firişte(h), kerrûbî, melâyik/melâ'ik, hûr, gılmân, hûr-ı 'în ve tek bir yerde sürûş; Cebre'îl, Cibrîl, Rûhu'l-kuds, Rûhu'l-emîn, Mîkâ'il, Mîkâyil, İsrâfîl, Sirâfil, Azrâ'îl, Azâzil, Kirâmen Kâtibîn kelimeleri kullanılmıştır.

Cenâb-ı Hak sınıf sınıf melek yaratmıştır. Bunlardan kimi kerrûbî, kimi rûhânî kimi de hâmil-i arştır. Feleğin her bir katı çeşitli meleklerle dolmuştur. Örneğin yedinci kat gökte Kirâmen Kâtibîn vardır (3662-3666. beyit). Aşağıdaki beyitlerde de diğer meleklerin görevleri akıcı ve sanatlı bir üslupla sıralanmıştır:

3667. Melâyik var hevâda k'ebr ü bârân
Sürer ḥükminde berḳ u raʿd-ı raḫşân

3668. Melâyik var ki bârân bir bir ine
Döker bir ḳaṭre anuñ her birine

3669. Melâyik var ki ol evvelsiz Evvel
Ḳodı deryâlar üstine müvekkel

3670. Melâyik var zemîn üstinde fîrûz
Melâyik var k’ider ḫıfżuñ şeb ü rûz

3671. Melâyik var k’olur anlara lâzım
K’olalar meclis-i ẕikre mülâzım

3672. Melâyik var ki erḥâm içre nâẓır
Melâyik var k’ider ilḳā ḫavâṭır

3673. Melâyik var benî âdemden iy cân
K’ider her demde defʿ-i şerr-i şeyṭân

3674. Melâyik var ki ider ḫıfẓ-ı eṭfâl
Melâyik var ki meyyitden ṣorar ḥâl

3675. Melâyik var mübeşşirdür müyessir
Melâyik var muʿazẕibdür muʿassir

3676. Melâyik var ki ider ḳabż-ı ervâḥ
Alur cânını meyyit olur eşbâh

3677. Melâyik var ki ider nefḫa-i ṣûr
Ki olur rûz-ı ḥaşr u neşr menşûr

3678. Melâyik var ki rûzîye müvekkel
Melâyik var ki Ḥaḳ’dan ḫalḳa mürsel

3679. Melâyik var kim müṯennâ perivâr
Ṯülâṯî vü rubâʿî var hem iy yâr

3680. Melâyik var ki ḫâzindür bihişte
Melâyik var ki ḫâdimdür bu heşte

3681. Melâyik vardur ḫuzzân-ı dûzaḫ
Zebânî daḫı Mâlik ḫân-ı dûzaḫ

3682. Melâyik var müvekkel nârı bekler
Melâyik var ki yüklerler direkler

3683. Melâyik var ki yir ü deşt ü kûhuñ
Elindedür ʿurûḳı bu gürûhuñ

Melek ve hayvanda batınî kuvvetler yoktur. Bu müdrikâtı Allah sadece Âdem'in hamuruna koymuştur (5383-5386. beyit).

Eserde melek kelimesinin sıfat olarak kullanıldığı da görülür: melek-sîret, melek-sûrî, melek-hû gibi (bk. 3188, 7888. 2/292[b]. beyit).

2.5.1.3. Kitaplar

Kur'ân, Kelâmullah, Mushaf, Kur'ân-ı Mübîn, Tevrât, Zebur ve İncîl eserdeki kitap isimlerinden bir kaçıdır.

8399. Yine hem-çün ki **Ḳur'ân-ı mübîn**dür
İçi ṭolu ʿulûm-ı ṭıbb-ı dîndür

8400. Ne dil-kim renc-i dâ-y-ıla ṭolupdur
Aña **Ḳur'ân** şifâ nâzil olupdur

Kur’an içi din tıbbının ilimleriyle dolu bir kitaptır. Kalbî hastalıkla güçsüz düşen her gönle Kur’ân şifâdır. Yaş ve kuru ne varsa şifâ için Kur’an şifahânesindedir. Kur’an’ın şifa oluşu her fırsatta vurgulanır (7084, 8773. beyit).

4510. Bularuñ şânına **Ḳur’ân’**da Ḳādir
İẕi’l-aġlâlü fī-aʿnâḳıhim dir

4871. Nitekim *hel etâ* **Ḳur’ân** gelüpdür
ʿAyân anda *ʿale’l-insân* gelüpdür

Eserin pek çok yerinde yukarıda görüldüğü gibi Kur’an kelimesi bir âyet iktibasıyla aynı beyitte yer almıştır.

Tek bir yerde kullanılan “Mushaf” sevgilinin yüzünü teşbih içindir:

5. Sırr-ı İlâhî noḳṭa-i ḫāl uş ruḫında ḫaṭ
Bu **muṣḥaf**ı ben işbu nişân-ile sevmişem [126ª]

Kur’an’ın Hz. Muhammed’in mucizesi olduğu (5740. beyit) ve icaz özelliği vurgulanır (5742-5752, 11503. beyit).

Tevrât “levh-i Tevrât” ve “Tevrât-ı Mûsâ” (1035, 2023, 5733, 7693, 8031. beyit) tamlamaları içerisinde kullanılmıştır.

1887. Ṣuḥuf-çün (ki) okudı Âdem peyem-ber
Zebûrı-çün ki Dâvûd itdi ezber

İncil aşağıdaki üç beyitte Hz. Îsâ’nın ismiyle beraber yer almıştır:

1036. Didüm sûzen yirüm boynumda zenbîl
Didi ʿÎsâ-nefessin ḳan[ı] **İncîl**

2023. Bi-ḥaḳḳ-ı ḥurmet-i **Tevrât**-ı Mûsâ
Bi-ḥaḳḳ-ı âyet-i **İncîl** ü ʿÎsâ

2.5.1.4. Peygamberler

Eserde en fazla adı geçen Hz. Muhammed'dir. Onun ardından en çok Hz. Âdem, Hz. Îsâ (Ruhullah, Mesîh, İsâ b. Meryem), Hz. Musâ (Kelimetullah), Hz. İbrâhîm, Hz. Nûh, Hz. Dâvûd, Hz. İsmâîl, Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf, Hz. Eyyûb, Hz. Şu'ayb, Hz. Zülkarneyn, Hz. Hârûn, Hz. Süleymân ile ilgili kıssalara telmihte bulunulur. Nebî, enbiyâ, resûl, rüsül, mürsel, peyember ve peygamber eserde geçen ilgili kavramlardır.

*Yenbû'-ı Hikmet'*te pek çok peygamberin kıssasına telmihte bulunulmaktadır. Ayrıca akabinde dört halife, sahâbe, ehl-i beyt ve velilerin bazısından da bahsedildiği görülmektedir.

Nebîlerin bir kısmının sıfatları Hz. Muhammed ile "kalp" arasındaki benzerlik anlatılırken zikredilir. Örneğin Hz. İbrahim'de hullet, Hz. Musâ'da kelîmiyyet, Hz. Eyyûb'de sabır, Hz. Yakup'da hüzün, Hz. Yusuf'da sıdk, Hz. Davûd'da hoş tilavet, Hz. Süleyman'da şükr-i nimet, Hz. Yahya'da havf, Hz. İsa'da recâ, Hz. Muhammed'de muhabbet sıfatları ve bununla birlikte tümünde mürebbî sıfatları öne çıkmıştır (6008-6016. beyit).

911. Günâhum çoḫ bilürem kendümi ben
Yimedüm hem-çün **Âdem** gendümi ben

3581. Ol Âdem kim ḳamu ibnüñ ebidür
O Ḥavvâ râst pehlû-yı çepidür

Hz. Âdem özellikle yaratılış bahsinin anlatıldığı bölümlerde Hz. Havva ile birlikte zikredilir. İblisin Hz. Âdem secde etmeyişi, Allah'ın Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini öğretmesi, Hz. Âdem ile Havva'nın cennette yaşadıkları imtihan, buğday olarak zikredilen yemişi tüketmeleri, cennetten kovulmaları, Hz. Âdem'in Cenâb-ı

Hakk'a yakarışı, tevbesi, tevbesinin kabul edilmesi, Hz. Âdem'e emânetin verilmesi onunla ilgili başlıca konulardır.

İnsan bedeninin yaratılması konusunun anlatıldığı dördüncü destanda (3937-4392. beyit) Hz. Âdem'in toprağının yeryüzünden getirtilmesi aşamaları anlatılır ve Âdem (a.s)'ın toprağının elenmiş, tab'ına "aşk"ın asılmış olduğu söylenir. Âdemoğlunun tabiatına koyulan bu aşk hakkında beyitler yer alır. Hak Teâlâ meleklerle toprak hakkında konuşup, toprakla (Hz. Âdem) arasında kimsenin bilmediği sırlar olduğunu bildirir (4087. beyit).

897. **Ḫalîl'e** bunda âteş gülşen olmış
İki çeşme revân u rûşen olmış

9239. İdüpdür vaḥy **İbrâhîm'e** Mennân
Düşinde k'ide **İsmâʿîl** ḳurbân

Kâinattaki nakışlar ve süsler tapılmaması gereken putlardır. Hz. İbrahim gibi hâs bir kul olup bu puthaneyi putlardan temizlemek gerekir (61. beyit).

Acımasız felek hile ve büyü ile nice hallacı darağacına çekti, günahsız İbrahim'i ateşe attı, İsmail'in boynuna hançer çekti. Yıpranmış postuyla zaman Yusuf'u yiyen bir kurttur, onu dost sanma (413-414. beyit).

Halilullah İbrahim'in ay, yıldız ve güneşe bakması ve gördükleri zâhirî âlemde mi yoksa bâtınî âlemde miydi, sorusu sorulur ve cevabı aranır (9624-9651. beyit).

413. **Mesîḥullâh** olursa yiri eflâk
Ser-i sûzendür aña noḳṭa-i ḫâk

6012. Budur maʿḳūl kim diyevüz anda
Sözüñ **Mûsâ** vü ʿ**Îsâ'**ya cihânda

Hz. Muhammed Mi'râc hadisesinde gök katlarında sırasıyla Yahyâ, Îsâ, Yusuf, İdris, Harun, Musa ve İbrahim peygamberlerle karşılaşıp selamlaşır (238-302. beyit).

Hz. Musâ ile Hz. Hızır arasındaki meşhur mesel eserin birçok yerinde hatırlatılır. *Hak Hz. Musa'ya davet fermanı vermiş, başına nübüvvet tacı takmıştır. Onu Ulü'l-azm peygamberlerden eylemiştir. Nasihat olarak ne varsa hepsini Musa'ya yazmıştır. Onu İsrailoğullarının yol göstericisi yapmıştır. İlm-i ledün öğrenmek üzere Hızır'la buluşturmuştur. Hızır muallimi olmuştur. Hızır ona ilk olarak "benimle olmaya sabredemezsin, sadece bana tabi ol dersi"ni öğretmiştir* (7671-7687. beyit).

Halvetin gereği, şartları ve âdâbının anlatıldığı on üçüncü destanda ilk telmih Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Musa'ya 40 gün vadettiği âyettir. Daha sonra ilk âyetini Hira'da yalnızken "İkra!" emriyle alan Hz. Muhammed'den ve onun Mi'râc gecesi Hak'la halvetliğinden bahsedilir. Hira'daki halvethâneden, Tûr dağındaki aracısız kelâmdan, kırk gece Musa (a.s) halvetinden örnekler verilir (9031-9039. beyit).

10197. Ki Ḥaḳ ol ḳıṣṣayı ider ḥikâyet
Ve lemmâ câ'e Mûsâ geldi âyet

10198. Anuñ-çün diyicek *erinî* zebânı
Cevâbında didi Ḥaḳ *len terânî*

Cenâb-ı Hak ile Hz. Musa arasında Tûr dağında geçen diyalog "erinî" ve "len terânî" iktibasları ile eserde birkaç yerde zikredilir. Hak âdemoğlunun tıynetine iki kerâmet koymuştur. Bunların biri tecellî, diğeri ilm-i esmâdır. Âdem'in yaratılışındaki "tecelli" tohumu büyüyüp yeşermiş ve Hz. Musa zamanında "erinî" sebzesini vermiştir.

7686. **Şu'ayb'**uñ ḫiẕmetine yetmeyince
Hem on yıl aña ḫidmet itmeyince

Hz. Şuayb ile Hz. Musa'nın arasındaki ilişkiye değinilir ve Hz. Musa'nın kayınpederi olan Hz. Şuayb'a hizmeti hatırlatılır.

1033. Didüm dil taḫt ider yâdla seyr
Didi söyle **Süleymân** manṭıḳu'ṭ-ṭayr

6012. Ṣıfat buldı **Süleymân** şükr-i niʿmet
Ṣıfat **Yaḥyâ'**da oldı ḫavf-ı ḥażret

Hz. Süleyman'ın saltanatı (743. beyit), tahtı (5345. beyit) ve kuşların dilini bilmesi, karıncayla diyalogu (10011.-10012 beyit) *Yenbû'-ı Hikmet*'te konuya münasip yerlerde zikredilmiştir.

283. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Nebî **Hârûn'**[ı] gördi ol naẓarda

Hz. Harun Hz. Muhammed'le Mi'râc'ta karşılaşması vesilesiyle iki beyitte zikredilir.

6. İrişdi keştî-yi **Nûḥ** uş Cûd-ı necâta
Deryâda geçdi ṭûfân olsun hemîşe eyle **[147^{b}]**

Hz. Nûh tufan, hükmü ile deryaların harekete geçmesi (54/12^{a}. beyit), gemi inşâ etmesi (1037. beyit) ve Hakk'ın kahr sıfatına mazhar olması (6067. beyit) gibi hususlarla eserde yer almaktadır.

3692. Kimi Yeʾcûc ü Meʾcûc old[ı] bî-ḥad
Ki **Ẕü'l-ḳarneyn** yapdı anlara sed

Peygamberliği kesin biçimde doğrulanmayan Zülkarneyn, Ye'cüc ve Me'cüc isimli kıyamet alâmeti için bir set yaptığı ve onları engellediği bilgisiyle eserde zikredilir. Bu vesileyle Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Kehf sûresi 92-97. âyetler arasında anlatılan hadiseye telmihte bulunulur.[100]

[100] el-Kehf 18/92-97: "Sonra yine bir yol tuttu. Sonunda, iki dağın arasına varınca, orada neredeyse hiç laf anlamayan bir millete rastladı. Dediler ki Zülkarneyn! Doğrusu Yecüc ve Mecüc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onların arasında bir sed yapman için sana bir vergi verelim mi? Zülkarneyn, "Rabbimin bana verdiği (imkân ve kudret, sizin vereceğiniz vergiden) daha hayırlıdır. Şimdi siz bana gücünüzle yardım edin de, sizinle onların arasına sağlam bir engel yapayım" dedi. "Bana (yeterince) demir madeni getirin" dedi. İki yamacın arasındaki boşluğu (dağlarla) bir hizaya getirince,

1032. Didüm dem-sâzıyam nâlân ṭuyûruñ
Didi **Dâvûd**sañ ḳanı Zebûr'uñ

Davûd peygamber kendisine indirilen Zebûr adlı kitapla, sesinin ve okuyuşunun güzelliğiyle (2202, 6011. beyit) ve son olarak da bir âyetten (el-Enbiyâ 21/80)[101] iktibasla Cenâb-ı Hakk'ın ona zırh yapmayı öğretmesi (8045. beyit) vesileleriyle zikredilir.

Hz. Yusuf ve babası Hz. Yunus eserde çok kez adı geçen peygamberlerdir. Öncelikle Mi'râciye bahsinde Hz. Muhammed'in Cebrâil eşliğinde felekte yaptığı seyahat esnasında Yunus ve Yusuf peygamberlerle karşılaşmaları zikredilirler (264. beyit). Burada kuyu, kova ve Yunus peygamberi yutan balığa telmihte bulunulur.

Bir başka beyte göre zaman (devir/ kader) bir kurda benzetilir. Bu kurt nice Yusuf'u yemiş bir düşmandır (416. beyit). Yusuf peygambere güzelliği (926, 1426, 1901, 7297. beyit), Züleyha ile macerası (13/31[a], 1334. beyit), Yusuf sûresinde anlatılan hadiseler ve rüyası vesileleriyle eserde telmihte bulunulmuştur (9249-9263. beyit). Esere göre Yusuf peygamberin sıfatı sıdktır (6011. beyit).

926. Bu mıṣruñ ḥüsn-i **Yûsuf'**dur cemâli
Ya Nîl üstinde nilûfer miṯâli

1901. Ne **Yûsuf** kim ide bu ṣûret-i ḫûb
Niçe Yûsufları ḫüzn-ile **Ya'ḳūb**

1902. Bu eyvânda Züleyḫâ sensin iy cân
Cüvândur **Yûsuf'ibn-i pîr-i Ken'ân**

Hz. Yakup oğlu Yusuf'tan ayrılmanın üzüntüsü ile gözyaşı dökmesiyle ve "hüzn-i Ya'kûb", "beytü'l-ahzân" ifadeleriyle birçok beyitte yer almıştır (852, 1901,

"körükleyin!" dedi. Demiri eritip kor (gibi) yapınca da, "Bana erimiş bakır getirin, bunun üzerine boşaltayım" dedi. Artık onu ne aşabildiler, ne de delebildiler."

[101] "Bir de Dâvûd'a, sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun…"

4/78[b], 3/147[b]. beyit). Yusuf peygamberin kokusu uzak diyarlardan da olsa babasının burnuna gelir (5/233[a], 7610. beyit).

7610. Diye kim oldı boş cândan ferâġum
Pür oldı bûy-ı **Yûsuf**'dan dimâġum

852. Dilümde **Yûsuf**-içün ḥüzn-i **Yaʿḳūb**
Bile tende vü cânda ṣabr-ı **Eyyûb**

Sabrıyla sembol olan Eyyûb peygamberin adı eserdeki üç beyitte zikredilir (852, 6010, 8017. beyit).

8017. Nitekim didi **Eyyûb** ol-dem iy dost
Duʿâsında *ve ente erḥam* iy dost
Messeniye'żurru ve ente erḥamü'r-râḥimîne[102]

2.5.1.5. Hz. Muhammed

Eserde Hz. Muhammed'den şu isim ve sıfatlarla bahsedilmiştir: Muhammed, Ahmed, Mustafâ, Mahmûd, Resûlullâh, Resûl-i sakaleyn, sâhibü'l-harameyn, Şâh-ı kevneyn, sultân-ı kevneyn, sultân-ı enbiyâ, ʿâlem faòri, habîbullâh, sultân-ı âlem, Muhtâr, nebî-i Ekrem, Nebî, peygamber, Resûl-i şâh-ı âlem, Şâh-ı levlâk, Şemsüddîn, şâh-ı ʿâlem, Mürsel-i Rab, nübüvvet hâtemi, Nebiyyü'l-enbiyâ, dıraht-ı tayyib, cihan fahri, server.

Hz. Muhammed'in özellikle nübüvveti, mucizeleri, ailesi, dört halife, ashabı ve mi'râcı gibi konulara değinilmiştir:

4826. **Muḥammed** yirde adı gökde **Aḥmed**
Dil ü cânda hem **Aḥmed** hem **Muḥammed**

[102] "... Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin..." (el-Enbiyâ 21/83)

5515. Ruḫı ferruḫ özi mesʿûd-ı esʿad
Maḳām u nâmı **Maḥmûd** u **Muḥammed**

Hz. Muhammed için eserde iki müstakil na't yer almaktadır. Bunlardan biri 29 beyitlik bir kasidedir. Kasidede Hz. Muhammed için şöyle denilmektedir: *Selam tüm yaratılmışların en hayırlısı Hz. Muhammed ile ashabın, nebîlerin ve doğru yolda olanlara tâbi olan herkesin üzerine olsun. Allah'ın resulü ve âlemin övüncü Hz. Ahmed, hem Allah'ın habibi, hem dinin güneşidir. Cihanın cismi topraktır, bu toprak cismin temiz ruhu da Hz. Muhammed'dir. O, vefâ meydanının kumandanı, enbiyânın komutanı ve reisidir. Peygamberlik kitabı onun adıyla mühürlenmiştir. Şeriatinin esası âlemin son hükmüdür. Elinde nusretullah fethi ve kılıcı vardır. O, Allah'ın yaratmasının süslü ve kıymetli işlemelerinin vücut bulduğu; yeryüzünü yedinci feleğe kadar kaplayan yüce bir nurdur. Vücudun kimyası Âdem toprağındandır. Toprağı âlemin gözüne sürmedir. Dili fesâhat meydanının düldülü, özü belâgatın gül bezeli bahçesinin bülbülüdür. Güneş gücünü, hararetini Hz. Muhammed'in yanağının ışığından alır. Akıl onun izinden gider. Sıddîk Hz. Ebu Bekir mağara arkadaşı, örümcek de mağaranın eşiğine perdedârdır. Cenâb-ı Hakk'ın onu nebîsi kıldığına gökteki ay ikiye bölünerek şehâdet getirmiştir. Mucizeleri ile cihanı aciz bırakmış ve kâinattaki küfür karanlığını yerin dibine sokmuştur* (185-213. beyit).

1138. Ne-kim var rûḥ-ı insânîyi bî-ʿad
Olupdur mebde[ʾ]-yi rûḥ-ı Muḥammed

1139. Çün oldı nûr-ı Ḥaḳ'dan rûşen ol şemʿ
Çerâġı yaḫdı andan sâyir-i cemʿ

1140. Buña rûşen delîl ol-kim dir ol şâh
Benüm nûrum yaratdı evvel Allâh

Evvelü mâ ẖalaḳallâhu nûrî[103]

Hz. Muhammed'in ruhunun Cenâb-ı Hakk'ın nurundan yaratılması ve Hakk'ın ilk yarattığı varlığın Hz. Muhmmed'in nuru olduğu bahsi eserde önemle vurgulanan hususlardan biridir.

Allah'ın yarattığı ilk şeyin ne olduğu sorusunun yer aldığı bölümde cevaplardan biri ulemâya göre Hz. Muhammed'in ruhudur (3596-3630. beyit).

3901. Bu sözden bu bilindi kim ḥaḳîḳat
Vücûd-ı Aḥmedîdür toḫm-ı fiṭrat

3902. Odur sulṭân-ı taḫt-ı âferîniş
Odur toḫm-ı dıraḫt-ı âferîniş

Eserde Hz. Muhammed için "tohm-ı fıtrat, dıraht-ı aferiniş" tabirleri de aynı bölümde kullanılmıştır. Peygamberlik bir ağaca, Hz. Muhammed o ağacın özüne benzetilmiştir.

5882. Nebîler içre Aḥmed bu ḥisâba
Olur bu şaḫṣ tende dil meṣâbe

İnsan vücudu ve uzuvları nebilere teşbih edilir. Nebiler içinde Hz. Muhammed kalbe benzetiliyor. Bedende kalpten aydınlık bir cevher yoktur. Kalbin diğer uzuvlarda olmayan özellikleri ile ruhânî ve cismanî makamları vardır.

5898. Nübüvvet noḳṭası nite ki iy yâr
ʿAdedde yüz yigirmi dört biñ var

[103] "Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur."

5899. Deminden Âdem'üñ tâ vaḳt-i ʿÎsâ
Ne Mûsâ ḳaldı ne ḫod ġayr-ı Mûsâ

5900. Ḳamusı aldı dînden bir nevâle
Ḫamîr itdi kimi kimi zevâle

5901. Bularuñ her biri anca dürişdi
Ḫamîr-i dîn yapıldı tâ irişdi

5902. Maḥabbet âteşinden germ-i tennûr
Hemân Aḥmed'de vardı cân u ten nûr

beyitlerine göre Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin her biri din hamurunun yoğrulmasına katkıda bulunmuştur. Nihâyet Hz. Muhammed bu din hamurunu kendi nübüvvet fırınında 23 yıl boyunca hiç çiğlik kalmayıncaya dek pişirmiştir. Hz. Muhammed pişen o din ekmeğini fırından çıkarıp davet dükkânına koymuş herkesi de bu sofraya davet etmiştir.

Hz. Muhammed Araplar ve Acemler arasında dili en düzgün kullanandır:

5742. Budur iʿcâz-ı Ḳur'ân bil bu ḳavme
Gelince yevm-i Aḥmed'den bu yevme

5743. Ḳamu efṣaḥ ʿarabda vü ʿacemde
ʿİnâd itdiler aña her ḳademde

Mucizeler bahsinde gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin mucizelerini beraberlerinde götürdüğü, bir tek Hz. Muhammed'in mucizesi olan İslâm'ın ebediyyen kalıcı olduğu ifade edilir:

5738. Cihâna her nebî kim geldi gitdi
Bile hem muʿcizâtın aldı gitdi

5739. Bu ṭavr üzre degil dîn-i Muḥammed
Ki anuñ muʿcizâtıdur müʾebbed

Hz. Muhammed'in en büyük mucizesi Kur'an'ın indiği dönemde inanmayan topluluklar tarafından Hz. Muhammed'in uyduruğu sözler olduğu yönünde iftiraya uğraması meselesine değinilir:

5750. Ḳodılar sükkeri aġu yidiler
Muḥammed söz[i]dür Ḳur'ân didiler

Muhammed ümmetinden olmak tüm nebîler arasında bir imtiyaz ve şeref olarak görülmüş ve bu bağlamda Hz. Musâ'nın duası hatırlatılmıştır:

5911. Bu nân şevḳindedür kim yâ Ġanî dir
Muḥammed ümmetinden ḳıl beni dir
Ḳāle Mûsâ ʿaleyhi's-selâm allâhümmeʾcʿalnî min-ümmeti Muḥammedin[104]

Her nebînin bir sıfatı vardır. Hz. Muhammed'inki muhabbettir:

6013. Ṣıfat buldı recâ ʿÎsâ mücerred
Ṣıfat buldı maḥabbet hem Muḥammed

İslâm dininin gelmesiyle birlikte diğer dinlerin nesh olunduğu söylenmiştir:

6128. Muḥammed dîni çün götürdi râyet
Daḫı edyâna mensûḫ oldı âyet

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Muhammed'in şehâdet parmağıyla işaret ederek ayı ikiye bölmesi mucizesi aktarılır:

[104] "Mûsâ (a.s) Allah'ım, beni Muhammed (a.s) ümmetinden eyle, buyurdu."

10006. Çün itdi rûy-ı ḳudretden tecellî
Muḥammed göñlini itdi tesellî

10007. Şehâdet barmaġından bir işâre
Tamâm ay ḳurşın itdi iki pâre

Uşşâkî "Muhammedlik ṭonı" şeklinde bir izafet kullanmıştır. Bu mecazla Hz. Muhammed'in Mi'râc gecesi Cenâb-ı Hak'la mülâkî olacağı sırada bu buluşmaya engel olabilecek beşerlikten sıyrılmasının sağlanıp Hakk'ın rahmetinden bir halvet elbisesi giydirilmesi kastedilmiş olmalıdır:

10208. Muḥammedlik ṭonından anuñ iy cân
Vücûdun itdiler der-ḥâl ʿüryân

Hz. Muhammed adına eserde iki nat ve bir mi'râciye yer almaktadır. Ayrıca eserde yer alan çok sayıdaki hadis metni de her vesileyle sözü Hz. Muhammed'e ve onun medhine getirmektedir.

"Refref ve Burak" Mi'râc gecesi Hz. Muhammed'in kullandığı bineklerdir. Bu bineklerin türlü özellikleri ve Hz. Muhammed ile geçirdikleri yolculuk aşağıdaki beyitlerin geçtiği Mi'râciye bahsinde anlatılır:

308. Sirâfîl oldı pes bir bir nişânı
Miḥeffe-ḫâne-i Refref devânı

309. Reff-i Ṭûbâ'ya Refref'den ʿalem ol
Çeküp sürdi ser-i Sidr'e ḳadem ol

230. Burâḳından inüp bir ḥalḳaya berk
ʿInânın baġladı itdi anı terk

231. Görüben Mescid'e itdi niyâzı
Daḫı ḳıldı iki rekʿat namâzı

1706. Bi-ḥaḳḳın nûr-ı Aḥmed kim Burâḳ'a
Binüp seyr itdi buʿâlî revâḳa

"Sidre, kâbe kavseyn ve Rûhu'l-kuds" Mi'râc mucizesi ile alâkalı kavramlardır. Hz. Muhammed'in Mi'râc gecesi Sidre makamında Cenâb-ı Hak'la "kâbe kavseyn (iki yay arası)" denilen bir yakınlıkta görüştüğü anlatılır. Sidre aşağıdaki beyitlerden de anlaşıldığı üzere sadece Hz. Muhammed'in adım atabildiği ve Cebrâil'in o alana girmesi durumunda yanacağını ifade ettiği bir makamdır:

3715. Maḳām-ı Sidre daḫı *ḳābe ḳavseyn*
Feżâ-yı lâ-mekân bî-ʿayn u bî-ġayn

6774. Hemân Rûḥu'l-ḳuds gibi muḳaddes
Muḳīm-idi bu rûḥ ol Sidre'de bes

2.5.1.6. Âhiret

Kıyâmet, mahşer, riyâz, cennet, cinân, Firdevs, cehennem, tamu, behişt, rûz-ı mahşer, rûz-ı kıyâmet, âb-ı kevser, rustâ-hîz, rıdvân, ravza-i rıdvân, hûrî, gılmân âhiretle ilgili kavramlardan sadece birkaçıdır. *Yenbû'-ı Hikmet*'te âhiret ve âhiretle ilgili kavramlar özellikle nasihatler ve naslar vesilesiyle yer almıştır. Bilhassa saîd ve şakî nefislerin âhiretleri hakkında bilgi verilirken (10400-10426. beyit), âhiret günü Allah'ın gölgesi altında barındıracağı yedi kişiden (10476. beyit) ve takva ehli olanlar ile günahkâr olanların âhiretteki durumları ile dünyalık isteyen kimseye dünyalık verileceği fakat onların âhiretten bir fayda elde edemeyeceği (11442. beyit) açıklanırken âhirete dâir bahislere değinilir.

2.5.1.7. İbâdet

İbâdetlere âit kavramlar ve rükûnlar eserde sıklıkla yer alır. Hatta müstakil olarak bazı ibadetlerin özelliklerinin anlatıldığı manzumeler bile mevcuttur. İbâdetlerle ilgili nasihatlerde bulunulan bölümlerin ardından ibadet ve riyazetin kişinin hayvanî vasıflardan uzaklaşıp nefsini temizleyebilmesi ve böylece seyr ü sülûkta hızla menzile ulaşabilmesi için gereklilikleri her vesileyle vurgulanır. Bu kavramlardan bazıları ve eserde kullanım yoğunlukları şöyledir: Namaz (32), salât (3), secde (52), oruç (1), rûze (13), savm (5), zekât (4), hac (9), Ka'be (11).

"Der beyân-ı ḫâṣiyyet-i rûze" (6375-6397. beyit/ Orucun özelliğinin açıklanması) başlığı altında müstakil bir oruç tasviri yer almaktadır. Ayrıca orucun özelliklerinin anlatıldığı bu beyitlerin devamında zekât ve haccın vasfedildiği mısralar yer almaktadır (6398-6420. beyit).

6375. Budur ḫâṣiyyet-i rûze ki her rûz
Olur anı ṭutanuñ rûz[ı] pîrûz

6376. Ne cân-kim rûze ṭutmaḳ ola rûzî
Ḳıla rûşen aña rûze o rûzı

6377. Ki andaydı ṣıfâtıyla firişte
Degildi âb u ḫâk-ile sirişte
….

6382. Daḫı ḫâṣiyyet-i ḥayvân yimekdür
Yimek içmek ḳurı yaş bir emekdür

6383. Yimeyen içmeyen Allâh'dur bes
Yiyüp içmek-içün terk ide bir kes

6384. Özinden üzile ḥayvânî aḫlâḳ
Ola ḫoş ḫalḳı ol aḫlâḳ-ı Ḫallâḳ

6385. Ḥadîṯi diñle kim ḳudret dilidür
Bu ṣavmuñ ḥaḳḳına *eṣ-ṣavmu lî* dir

eṣ-Ṣavmü lî ve ene eczî[105]

6386. Ḥadîṯe ṣûretâ bu oldı maʿnî
Ki dir rûze benümdür ḫâṣ yaʿnî

6387. Ġıdâdan çün münezzehdür hemân Ḥaḳ
Bes oldı rûze ḫâṣṣ ola Ḥaḳḳ'a muṭlaḳ

Şeriat kuralları üzerine insan bedeninin terbiyesi açıklanırken şeriatin zâhirî ve bâtınî iki yönü açıklanır: Bedenin amelleri zâhirî yönüdür. Beden suretinin tılsımı bu ameller sayesinde açılır. Bunlar beş tanedir. İlki şehâdet kelimesidir. Diğerleri oruç, namaz, hac ve zekâttır. Beden suretinin tılsımı beş hisle sağlamlaşmıştır. Bu beş kilidi açacak anahtar bu diğer beşidir. Bu sebeple Hz. Muhammed "İslâm beş şey üzere kurulmuştur" hadisini buyurmuştur (6197-6204. beyit)

813. Miṯâlidür bu râhuñ râh-ı Kaʿbe
Viṣâlullâhdur dergâh-ı Kaʿbe

814. Ḥaḳīḳat miṯlin erbâb-ı ṭarîḳat
Dimişdür kaʿbe-i ehl-i şerîʿat

[105] "Oruç benimdir ve onun ecrini ben veririm." (Buhârî, "Tevhîd", 50), "Li-külli ʿamelin keffâratün ve'ṣ-ṣavmu lî ve ene eczî bihi ve le-ḫulûfu femi'ṣ-ṣâʾimi eṭyabu ʿinda'llâhi min rîḥi'l-misk".

815. Bu ṣûret kaʿbesine nite k’iy şâh
Gelürler her ṭarafdan vardurur râh

816. Yine cân kaʿbesinüñ hem revâne
Yolı var her cihetden yol varana

817. Bu ṣûret kaʿbesine gitse cânuñ
Ḫurûc evvel ulu şarṭıdur anuñ

Yenbûʿ-ı Hikmet’te Kaʿbe bazen kelime bazen terim mânâsı ile “beytullah, cân kaʿbesi, suret kaʿbesi, kaʿbe-i cân, visâlin kaʿbesi, râh-ı Kaʿbe, dergâh-ı Kaʿbe” gibi isimler ve izafetlerle yer almıştır. Hakk’ın cemâl kaʿbesine ulaşabilmek için Celâl sahibi Hakk’ın cemâli tavaf edilmelidir:

825. İre tâ kaʿbe-i vaṣl-ı cemâle
Ṭavâf ide cemâl-i Ẕü’l-celâl’e

2.5.1.8. Âyet ve Hadisler

Kur’an ve hadis *Yenbûʿ-ı Hikmet*’in iki temel kaynağıdır. Bu sebeple eserde âyet ve hadis iktibası çoktur. Metin içerisinde dipnotlarla bunların mânâları ve yerleri verilmiştir. Ayrıca iktibas edilen bu âyet ve hadislerin bir kısmı aşağıya aktarılmıştır. Âyetler sayıca fazla oldukları için burada tekrardan metinleriyle aktarma gereği duyulmamıştır.[106]

Âyet-i kerîmeler çoğunlukla konuya uygun şekilde beyitlere yerleştirilmiştir. Tam iktibasın olduğu âyet ve hadisler ise daha ziyade ara başlık biçiminde iki beyit arasına yazılmıştır. Bazen de beyitte kısmî iktibasla yer alan âyetin tamamı beytin biraz aşağısında verilmiştir. İktibas edilen âyetlerden bazıları şunlardır:

[106] Örnekler için bk. “Eserin Kaynakları” bölümü

Kısmî iktibas: en-Necm 53/17, en-Necm 53/9, el-Bakara 2/285, el-Vâkıʿa 56/18, en-Necm 53/17, ez-Zuhrûf 43/32, el-Haşr 59/2, el-Ahzâb 33/72, Meryem 19/97, el-Cin 72/1, er-Rûm 30/27, el-Aʿrâf 7/179, el-Vâkı'a 56/7, el-Bakara 2/149, İbrâhim 14/4, el-Bakara 2/216, et-Tîn 95/4, 5, es-Secde 32/7, el-İsrâ 17/70, el-Mâide 5/54, Yûsuf 12/47, Yûsuf 12/31, en-Necm 53/10, en-Nûr 24/35, Yâsîn 36/83, el-A'râf 7/185, el-A'râf 7/54, el-İsrâ 17/85, el-Hicr 15/29, el-A'râf 7/155, el-A'râf 7/143, en-Nebe 78/40, el-Fâtır 35/32, Yâsîn 36/81, el-Bakara 2/164, Âl-i İmrân, 3/190, el-Müddessir 74/31, el-Kalem 68/1, el-Hadîd 57/1, es-Sâffât 37/180, en-Nisâ 4/58, el-Kâf 50/16, el-Hadîd 57/4, Yûnus 10/61, İbrâhîm 14/24, es-Sâd 38/71, el-Hicr 15/28, er-Rahmân 55/14, el-Bakara 2/30, el-Mü'min 40/71, el-Bakara 2/34, es-Sâffât 37/48, el-Mâ'ide 5/12, el-Fetih 48/5, 17, el-Aʿrâf 7/189, el-Aʿrâf 7/22, el-Bakara 2/35, Tâ-hâ 20/120, el-Mü'minûn 23/115, el-A'râf 7/22, el-Bakara 2/38, el-Aʿrâf 7/13, el-Hicr 15/34, İbrâhîm 14/7, el-Bakara 2/37, Tâ-hâ 20/121, Âl-i İmrân 3/33, Tâ-hâ 20/122, Tâ-hâ 20/115, el-Asr 103/1-3, et-Tevbe 9/67, el-Bakara 2/221; el-Kasas 28/51; ez-Zümer 39/27, el-Aʿrâf 7/168; el-Ahkâf 46/27; ez-Zuhrûf 43/48, el-Aʿrâf 7/176, el-Bakara 2/261, ez-Zümer 39/10, ez-Zümer 39/3, el-Bakara 2/189, el-En'am 6/75, el-İsrâ 17/81, en-Nûr 24/35, el-Fussilet 41/54, el-Enʿâm 6/122, Yâsîn 36/70, er-Rûm 30/52, el-Mâide 5/54, el-Kehf 18/51, eş-Şûrâ 42/12, el-En'am 6/90, er-Rahmân 55/1-2, el-Enʿâm 6/89, el-Fetih 48/23, el-En'âm 6/153, el-Fetih 48/28, el-Ahzâb 33/40, en-Necm 53/16-17, el-Mü'minûn 23/101, en-Nisâ 4/80, eş-Şuʿarâ 26/79, el-İsrâ 17/43, ez-Zuhrûf 43/23, el-Fetih 48/28, el-Enʿâm 6/59, el-Mâ'ide 5/3, es-Sebe 34/28, el-Mücâdele 58/22, el-Mü'min 40/15, el-Mâ'ide 5/3, et-Tevbe 9/41, Âl-i İmrân 3/110, et-Tevbe 9/41, Âl-i İmrân 3/110, el-Kasas 28/24, es-Sâf 61/10, Âl-i İmrân 3/31, el-Mâ'ide 5/3, el-Mâide 5/54, el-Kıyâme 75/22-23, el-Hicr 15/3, el-İnsân 76/21.

Tam iktibâs: en-Nûr 24/35, el-Enbiyâ 21/22, el-Hicr 15/29, el-Hicr 15/35, es-Sâd 38/85, el-A'râf 7/21, el-Aʿrâf 7/23, el-Bakara 2/6-7, ez-Zuhrûf 43/9, el-Bakara 2/253, el-İsrâ 17/88, en-Nahl 16/16.

Hadisler: *Yenbû'-ı Hikmet*'in ikinci ana kaynağı hadislerdir. Bunlar arasında mutasavvıfların kullandığı rivâyetler çoğunluktadır. Bu bölümde "Eserin Kaynakları" başlığı altında örnekleriyle beraber gördüğümüz hadislerin sadece metinlerinden örnekler verilecektir:

"Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım.": "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî" metniyle bilinen hadis-i kudsî eserde kısmî iktibaslarla pek çok defa zikredilmiştir. Benzer şekilde aşağıdaki örnek hadis metinleri de kısmen yahut tamamen beyitlerde yahut beyit aralarında yerini almıştır. Bunların bazıları birden çok kez iktibas edilmiştir.

"Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hayal edemediği (nimetler) hazırladım."

"Buradan bir parmak daha geçersem (yanarım)." "*Lev denevtü ünmüle(ten leḥaraḳtü)*": Bu ifade mi'râciye metinlerinde Cebrâ'il'in kendisi için belirttiği sınıra işaret eder.

"Allah Âdem'i yarattı ve onda tecellî etti."

"Ben kalbi kırık olanların yanındayım."

"İbrâhim (a.s)'a kadar tüm insanlar şefaatime muhtaçlar."

"Kavmi içinde şeyh, ümmeti içindeki peygamber gibidir."

"Bir kulun kalbi doğrulmadıkça imanı, dili doğrulmadıkça kalbi, ameli doğrulmadıkça da dili doğrulmaz."

"İslâm beş esas üzere binâ edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve beytullahı haccetmek."

"İnsan nasıl yaşarsa öyle ölür, nasıl ölürse öyle haşrolunur."

“Mümin Allah’ın nuruyla nazar eder.”

“Dünya ahiretin tarlasıdır.”

“İnsanlarla onlar *lâ ilâhe illallâh* deyinceye kadar savaşmakla emrolundum.”

“Allah Te’âlâ Âdem’in hamurunu kırk sabah yed-i kudretiyle yoğurduğunu bildirdi.”

“İhlas sahibi kimse büyük bir tehlike içindedir.”

“Sizden biriniz yaratılış (esnasında) anne karnında kırk günde toplanır. Sonra ikinci kırk gün içinde pıhtıya dönüşür. Sonra bir o kadar zaman içinde bir et parçası olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir. Bu melek dört şeyle emrolunur: Onun (anne rahmindekinin) rızkını, amelini, ecelini ve iyi mi yoksa kötü biri mi olacağını yazmak. Sonra o et parçasına rûh üfler.”

“(Sabır) musibetin ilk anındakidir.”

“Vatan sevgisi imandandır.”

2.5.2. Tasavvufî Unsurlar

Eserde hâkim tema tasavvuftur. Bu sebeple konu her vesileyle vahdete, Hakk’ın tecellîlerine ve marifete getirilir. Eserin asıl yazılma sebebi seyr ü sülûkün anlatılmasıdır. Şeriat-tarikat-hakikat-marifet konularının da işlendiği eserde şeriat, seyr ü sülûkün özü olarak ayrıca vurgulanır. Seyr ü sülûkün mürşide, Hz. Muhammed’e ve Hakk’a itaatle mümkün olabileceği üzerinde durulur.

Uşşâkî’nin tasavvufî şahsiyeti hakkında tasavvuf tarihi kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Eserdeki tasavvufî kavramlar arasında bir tasnif yapılmaya çalışılmış böylece Uşşâkî’nin bir tarikat mensubiyeti olup olmadığına dair ipuçları aranmıştır. Ancak herhangi bir ize rastlanmamıştır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde

Uşşâkî'nin eseri yazarken Kübrevî şeyhi Necmeddîn-i Dâye'nin *Mirsâdu'l-İbâd*'ından büyük ölçüde istifade ettiğini tespit ettik. Böylece eserin geneli itibariyle Kübreviye tarikatinin umde ve esaslarını barındırdığını söylemek yanlış olmaz. Lakin bu durum Uşşâkî'nin Kübrevî olduğunu söylemek için yeterli değildir.

Eser tevhid, marifet, tecellî, vahdet-i vücûd gibi temel konular etrafında şekillenir. Varlıkların ve âlemlerin yaratılışı meselesi çerçevesinde aşk konusu gündeme gelir. Ehl-i aşktan, Hakk'a yakınlıktan, insanın kendi hakikatini bilmesinden bahsedilir. Bunun özü ise ilimdir. Hakîkî ilimse marifetullahtır, yani Hak bilgisidir.

Seyr ü sülûkü anlatmak ve öğretmek maksadıyla yazılmış eserde seyrin ayrıntıları, usûl ve âdâbı sunulur. Ayrıca makamlar, nefs mertebeleri, mürid ve mürşidin özellikleri ile münasebetleri dile getirilir.

Yenbû'-ı Hikmet'te tevbe, hevâ, recâ, verâ, fark, ihlas, tevekkül, halvet, hayret, rızâ gibi makam ve hallerden, hayâ, cûd, ilim, sehâvet, mürüvvet, tevekkül, hilm, terâvet, kanâat, kerem, firâset, zühd, takvâ, tevâzu, şükr, şecâat, vakar, sabr gibi sıfât-ı hamideden ve vahdet-kesret, bekâ-fenâ, tecellî, temâşâ, zâhir-bâtın, melâmet, marifet, ârif, nefs vb. kavramlardan bahsedilir.

Eserde tüm tarikat sâlikleri için gerekli ve müşterek olan âdâb vardır: Kelime-i tevhid zikri, şeyhin sözüne itaat, şeyhine teslimiyet, esmâ zikri, rüya ve vâkıa, şeyhin iradesine teslim olmak, istikâmet üzere olmak, zikirde devamlılık, tevhîd, halvet, seyr ü sülûk şartları, ümid ve korku, tevâzu ve kibir, cömertlik, velâyet, kitap ve sünnete ittibâ, mürşidi sevmek, tefekkür vb…

2.5.2.1. İnsan

Uşşâkî, eserinde insanı -oldukça genel bir tasnifle- şu kavramlar altında ele almıştır:

Âşık-Ma'şûk

Yenbû'-ı Hikmet'e göre âşık ma'şûkun yüklediği yükü yüksünmeden taşır. Ma'şûkun nazını sadece o çeker. Aslında aşk daha yaratılmadan önce, âşık ma'şûka vurulmadan evvel ma'şûk ona âşıktır. Âşığı ona doğru cezbeden bu ilk aşktır. Âşığı

canlı tutan ma'şûkun varlığıdır. Âşık ile ma'şûk kumaş örgüsündeki atkı ve çözgü ipleri gibidir (3513-3528. beyit).

Aşk-âşık-ma'şûk üçlüsü eserde sıkça zikredilir. Eserin ikinci bâbında anlatılan *Şems ü Kamer* adlı hikâye de bir aşk hikâyesidir.

1335. Egerçi cân diri dutar cihânı
Velîkin ʿışḳ ṭutar diri cânı

1336. Ne cân-ki olmadı ʿâşıḳ olmaz âdem
Degil ehl-i dem olma aña hem-dem

1337. Şu kim ʿâşıḳ degil insân degildür
Eger ḥayvân diseñ ḥayvân degildür

beyitlerinde ve bağlamında Allah'ın varlıkları zulmet içinde yarattığından sonra da onlara kendi nurundan verdiğinden bahsedilir. Bu bilgiye göre muhabbet sıfatı buradan doğmuştur. Yani muhabbet sıfatı candan gelir. Cihanı can, canı aşk diri tutar. Anâsırdaki tabiat meyli aşktır, hikmet ehli olanlar bu meyle aşk demiştir. Taşın kalbinde aşk olmasaydı mıknatıs demiri çekemezdi. Âlemde aşksız kimse yoktur. Eserde mecâzî de olsa aşka düşmek öğütlenir. Çünkü mecazî aşk kalbin mihekkidir. Ay ve güneşin arasında da aşk olduğu anlatılır. *Eğer güneş aya hayran olmasaydı âşıklar gibi sıtmaya tutulup sarı, solgun ve titrek olur muydu?! İçine aşk ateşi düşmüş olmasaydı güneşin yüzü altın gibi sararır mıydı?! Anâsırdaki meyle de böylece aşk denir* (1297-1379. beyit). *Şems ve Kamer*'in aşkı da bu cümlelerle anlatılmaya başlar.

Nihâyetinde âşık ile ma'şûk birdir. Aralarındaki bu dirlik ve birlik tüm varlığa hâkim olan tevhiddir:

3522. Ḥaḳīḳatde bu sözdür gerçi ṣâdıḳ
Ki vaḥdetdedürür maʿşûḳ-ı ʿâşık

3523. Dimişdür ʿâlem-i vaḥdetde üstâd
Degildür ʿâşıḳ ol maʿşûḳla yâd

3524. İkilik yoḫdurur birlikdürür bes
İden birligi ḫoş dirlikdürür bes

Aşk çemberinde canbazlık eden âşıklar Hakk'ın cezbe kemendiyle bağlıdır. "Bana bir adım gelene ben bir kulaç gelirim, bir kulaç gelene koşarak yaklaşırım", mânâlı kudsî rivâyet aktarılır. Zaten Hak kuluna şah damarından daha yakındır (10369-10372. beyit).

5. ʿÂşıḳa mey-ḫânedür yir zâhide miḥrâbdur
Kim ṭarîḳ-i ʿâşıḳ özge râh-ı ṣûfî özgedür [218^{b}]

7539. Nitekim ʿâşıḳ-ı ser-mest ü şeydâ
Urup naʿra ide feryâd u peydâ

Sadık âşıkların halleri bellidir: *Sâdık olanların gönüllerindeki aşk ateşi meş'ale gibi tutuşur. Gönülleri muhabbet ateşinden tutuşur, denize düşer ve dalgaların boyu başından aşar. İçinde şevk duâcısı belirir, tâlibin dimağı zevkten ısınır. Kimin dilindeki söz derûnî ise onun kalbi ateşte yanmaktadır* (550-553. beyit).

Âşık ile dünya ehli kimseler mukayese edilir: *Yârin sırrını işitenin aklı başından gider. Dünya halkı bu çölde gaflet uykusundadır. Bu dünya kervanında gönül çanı olsa hemen gaflet uykusundan uyanırlar. Bu çanın avazı ile uyanıp yola çıkmak için kemer kuşanırlar. Uyanıklık suyunu yüzüne saçanlar gafletten uyanır. Âşık ezel bezmindeki eğlencesini hatırlayıp aşkını tazelesin. Allah'ın yardımı hakikî sevgiliyi isteyen canların dostu olur. Bir gönle girip yol açmaya çalışana halvet kapısının kilidini çözmek yeterlidir. O sevgiliyi görmeden âşık olur. Tıpkı hep vaktinde gelen sabah gibi de (tan yerinin ağarması) sadık olur. Gözü olanlar bu sözü dinlesin çünkü âşıklıkta kulak gözden önce imiş* (554-564. beyit).

Kavuşmak tatlı da olsa ayrılığın acısına değmez. Ayrılık acısı olmasa can kavuşmanın tadını nasıl alır. Âşık kavuşmakla kemâle erer. Celâl sahibi Hakk'a da kemâle ulaşmış âşık yaraşır (2922-2927. beyit).

Ârif:

Uşşâkî'ye göre "ârif" hikmetlere ve Hakk'ın sıfatlarına vakıf olandır:

463. Nedür esrâr-ı ḥikmet vâḳıf ola
Ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳḳ'a ʿârif ola

Ârif, Hakk'ın bilinmek istediği için âlemleri yarattığı bilgisine en iyi vâkıf olandır:

5165. Nitekim oldı ʿârif cânda aʿraf
Bu kim dir Ḥaḳ *fe-aḥbabtü en uʿraf*

Derviş:

Bu kelime tek bir beyitte geçmektedir. Buna göre derviş dünyayı, malı, şöhreti ve hatta kendisini terk eden kimsedir.

8520. İde dünyâyı terk ü ola derviş
Eger mâl u eger çâh u eger ḫˇîş

Mürid:

Yenbû'-ı Hikmet'te müridin şeyhe olan ihtiyacı on maddede özetlenir: 1. Yolda gidene rehber gerekir, yoksa şaşırabilir. 2. Önüne yolkesenler çıkabilir. Zira hakikat yolunda da pek çok yolkesen vardır. Bu dünyanın ziyneti de yolkesen gibidir. 3. Yolculuğun sıkıntı ve zilleti çoktur. Şeyh bunlara karşı yol gösterici tedbirler alır. 4. Yolda mehâlik (belâ ve imtihân) vardır. Şeyh bunlara karşı da yol göstericidir. 5. Bu yolda sâliklerin çoğu hasta düşer. Mizacına uygun ilacı hazırlayacak tabibe ihtiyaç duyar. Bu tabip şeyhtir. 6. Sülûk esnasında mürid bazı rûhânî makamlara erişebilir. Bu

menzillerde mağrur olabilir. Müridi bu gurur tehlikesinden ancak şeyhi kurtarabilir. 7. Sâlik yolda giderken pek çok gaybî vâkıaya şahit olur, onları görünce hayrette kalır. Bunların mâteme mi müjdeye mi işaret edeceğini yeni mürid kendi başına anlayamaz. Bunun için gayb dili bilmek gereklidir. 8. Sâlik yalnız kendi ayağıyla gider. Bazı menzillerden ise sadece uçarak geçilebilir. Oysa mübtedî (yeni, acemi) sâlik uçamaz. Şeyhe tâbi olana kanat verilir. Acemi sâlik kuş olmamış yumurta gibidir, henüz kuşluk makâmını öğrenememiştir. Kâmil şeyh ise velâyet kanatlı bir kuşa benzer. 9. Sâlikin yol boyunca zikretmesi gerekir, zikir olmadan Hakk'a erişilmez. Tek başına olan zikirden mezkûrun perdesi açılmaz. Bu ancak bir şeyhin telkini ile mümkündür. 10. Bir kimse şahlardan ihsan ister, sohbetlerinde bulunup makam sahibi olmak ister, fakat kendi başına buna kabiliyeti yoktur. Bu durumda şahtan yardım istemelidir. Sâlik de makam sahibi olmak için şeyhten medet istemelidir (7714-7926. beyit).

Şeyh:

Eserde "mürşid"le aynı manada kullanılmıştır.

649. Biz anlardan rehâ nice bulavuz
Bir öz mürşid meger ola ḳulavuz

7744. Gerek bir mürşid-i ṣâḥib-velâyet
Ki bu yolda seni ide ḥimâyet

7745. Bu yola reh-nümâsız kimse gitmez
Giden daḫı varup maḳṣûda yetmez

Şeyhliğin yirmi şartı eserde sıralanır. Bunlardan biri eksik olsa şeyhlik rütbesi de eksik olur. Bu sıfatlar şunlardır: ilim, güzel itikat (bu maddede bid'atten ve her bid'atin dalâlet oluşundan bahsedilir), akıl, cömertlik, cesaret, iffet, ulüvv-i himmet, şefkat, hilm, afv, hüsn-i hulk, îsâr, kerem, tesvekkül, teslim, rıza, vakar, sükûnet, sebât, heybet (8179-8323. beyit).

7759. Ne cân-kim oldı ol ṣâḥib-saʿâdet
Gelüp göstere bir şeyḫe irâdet

7887. Gerek telḳīn ider bir şeyḫ aña
K'ide şerḥ anı telḳīn faṣlı saña

7961. Ola tâ ḫalḳa şeyḫ u muḳtedâ ol
Düşe ḥaḳ yolda pîr-i pîş-vâ ol

8074. Mürîd olmaya çün iy merd-i ṣâdıḳ
Velâyet yüzine şeyḫinde ʿâşıḳ

8075. İdüp öz iḫtiyârın şeyḫ içün terk
İrâdet dâmenin ṭutamaz ol berk

Velî:

Hak dostu kimsedir. Eren, ermiş vb. olarak da anılır.

Esere göre her velî mürşid olamaz:

7938. Bu yola mürşid olmaz her velî bil
Bu başa iremez her cân eli bil

Velî şer'î hükümlere bağlıdır. Her ne zikri telkin etmişse o zikir velâyet ağacından koparılmış bir meyve gibidir:

8897. Şu ẕikri kim velî diller dimişdür
Velâyet aġacından bir yimişdür

8898. Ne ẕikri kim velî ider ḥikâyet
Odur bil mîve-i sîb-i velâyet

Nebîler ve velîler aynı meyden (mahabbet şarabından) içerek mest olmuşlardır:

10755. Nebîler ü velîler cânı hem-dest
O meyden içüp olmışlardı ser-mest

Avâm-havâs:

İnsanlar avâm, havâs ve ehass olmak üzere üçe ayrılırlar. Bu üçü kendi içinde çeşitli rütbe ve derecelere göre taksim olunur ve farklı özellikler taşırlar. Buna göre halkın havâssı, avâmın habersiz ve nasipsiz olduğu tasavvuf nimetinden nasipdâr olandır:

5227. Ḫavâṣṣ-ı ḫalḳ yir bes bil o ḫˇândan
ʿAvâmm-ı ḫalḳdur bî-behre andan

Hz. Muhammed kulların ehassıdır:

5627. Resûlullâh'ı ḫâṣṣu'l-ḫas idüp Ḥaḳ
ʿAvâma nisbetin ḳaṭʿ itdi muṭlaḳ

Cenâb-ı Hak dört saf "can" yaratmıştır. Bunlardan ilki enbiyânın ve evliyânın havâssının ruhudur:

10430. O dem ki Ḥaḳ yaratdı cânları pâk
İdüpdür dört ṣaf ol anları pâk

10431. Gelüpdür rûḥı öñ ṣaf enbiyânuñ
Daḫı rûḥı ḫavâṣṣ-ı evliyânuñ

10432. Düvüm ṣafda ʿavâmm-ı evliyâ hem
Ḫavâṣṣ-ı müʾminîn bil bile hem-dem

10433. Üçinci ṣafʿavâmm-ı ehl-i îmân
Bile hem-dem ḫavâṣṣ-ı ehl-i ʿisyân

Ayyâr: Tasavvufta ayyâr cömert, cesur ve fedakâr sufiye denir.[107] Eserde ayyârlık mürid olmanın şartları arasında zikredilir:

8596. Bil on dördincidür ʿayyârlıḳ yâr
Mürîd olan gerek-kim ola ʿayyâr

1. Ben reh-i ʿışḳında yâruñ gör ne ʿayyâr olmışam
Çalmışam başum etegüme vü rehvâr olmışam [261^{b}]

İnsana Dâir Diğer Kavramlar

Âb u gil: Su ve toprak mânâsına gelen bu ikili özellikle insan bedeninin özünü ifade için kullanılmaktadır:

4029. Beşer naḳşını didi ben yazaram
Ol âb u gil evini ben düzerem

4195. Şu cevherler vardur bende maḫzûn
Benüm âb u gilimde dilde medfûn

5023. Ne cân k'ol ünsden olmaz dilinde
Bil îmân toḫmı yoḳ âb u gilinde

[107] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 59.

5. Nûr-ı Muḥammed ol-dem rûşen peyem-ber-idi
Kim âb u gilde-y-idi Ḥavvâ vü Âdem anda [173ª]

6441. Çıḳar tenden beşerligüñ libâsın
Mücerred ol ḳoy âb u gil pelâsın

Kalıb: Beden/cisim kelimelerinin yerine kullanılan kalıb cansız bütünü ifade eder. Eserde beden ve cism kelimelerinden daha fazla tercih edilmiştir:

1283. Taʿalluḳ itdügine ḳālıba cân
Budur bir sır daḫı iy şâh-ı seyrân

3949. Diledi ḳālıb-ı insân[ı] ol Ḥay
Ki düze çâr ʿunṣurdan ḳıla ḥay

3968. Bu taḳrîr-ile bes k'olındı taḥrîr
Bu insân ḳālıbı kim oldı taṣvîr

Eserde ayrıca âlem-i suğrâ olarak adlandırılan insan vücudunda esmesi gereken dört yelden bahsedilir. Bunlar câzibe, hâzıme, mâsike ve dâfia'dır. Bu dördünden bir tanesi bile eksik olsa kalıbın yani bedenin kıvamı tutmaz. Tıpkı âlem-i kübrâ olan bu dünyada esmesi gereken dört rüzgârdan biri eksik olduğunda âlemin işlerliğine zarar gelmesi gibi insan bedeninde de sayılan dört unsurun eksikliği sıkıntı doğurur:

4224. Bile kim ʿâlem-i ṣuġrâdur âdem
Var anda dört yil her dem urur dem

4225. Ki anlar câẕibe vü hâżımedür
Daḫı ol mâsike vü dâfiʿadur

4226. İder ol câẕibe ceẕb-i ṭaʿâmı
Ḳılur ol hâżıme hażm-ı tamâmı

4227. Alur ol mâsike andan menâfiʿ
Alur ol dâfiʿa fażlını dâfiʿ

4228. Nitekim ʿâlem-i kübrâda bir bâd
Eger olmasa olmaz ʿâlem âbâd

4229. Yine bu ʿâlem-i ṣuġrâda kim var
Yaratdı çâr bâd ol Ḫâliḳu'n-nâr

4230. Bu dördüñ biri anda ola çün kem
Ḳıvâm-ı ḳālıb olmaz ḫûb muḥkem

Akıl:

Esere göre, Allah ilim kapısını 3 yolla açar: Biri **sağlıklı duyu**, ikincisi **sadık haber**, üçüncüsü **akıl** cevheridir. Kişi mahsûsu algılayan sağlıklı hislerin verdiği bilgiyle ma'kûlu idrak eder. İşte bu üç yolla ve Hakk'ın verdiği idrâkin kıymeti ve derecesine göre insan, yol gösterici ve o yolu aydınlatan delillerle Allah Te'âlâ'nın varlığının zuhûruna kâinattaki sağlam nizâmı görerek ve eşsiz güzellikte yaratılmış olan varlıkların yaratma kudretine sahip Yaratıcı'ya mecburiyetini fikrederek delil getirir (76-79. beyit).

Ruh Âdem'e ve akıl Havva'ya teşbih edilmiştir. Âdem tüm oğulların babasıdır, Havva onun sol yanıdır. Ruhla akıl gibidirler. Akıl ruhun sol yanıdır. Kadınlar hakkında "onlarla meşveret edin fakat söylediklerinin aksini yapın" rivâyeti zikredilir. Çünkü "kadınların görüşleri eğridir" gibi daha birçok olumsuz şey eklenir. Kadının eğri kemikten olduğu bu sebeple onun dediğinin tersinin yapılması gerektiği vurgulanır.

Bunun gibi ruh da akılla her zaman meşveret etmeli fakat örneğin Allah'ın sıfatları konusunda akıl ne dese ruh aklın fehmettiği görüşten kaçınmalıdır. Çünkü ruh Âdem'e akıl Havva'ya benzer. Zaten Allah'ın sıfatları aklın idrak ettiğinden münezzehtir. Hakk'ın Zatı'nın sıfatlarına vakıf olanlar bu sıfatları yine onun bildirmesi sayesinde bilirler (3581-3595. beyit).

Eserde Allah'ın ilk önce neyi yarattığı konusu sorgulanır. Bir rivâyete göre Hz. Muhammed'in ruhunu, bir diğerine göre aklı, diğerine göreyse kalemi yaratmıştır. Bu üç hadis arasında tenakuz bulunmaz. Zira üçü de aynı şeydir. Kalem bildiğimiz kalem değil, Hakk'ın cihan nakışlarını çizdiği kalemdir. Allah kudret eliyle Hz. Muhammed'in temiz ruhunu o kalemle yazmıştır. Sonra onun nurunu yaratmış ve ona muhabbetle bakmıştır. Yüzüne Cenâb-ı Hakk'ın nurundan vurunca utanmış ve ruh kalem gibi ikiye ayrılmıştır. Böylece ruhun bir yarısı akl-ı kül olmuştur. Yani Hakk'ın kaleminin bir parçası Hz. Muhammed'in ruhu, bir parçası akl-ı küldür. Bu akl-ı kül de melekût âleminin başlangıcıdır (3596-3620. beyit).

3703. Daḫı ol penç (ü) ḥiss-i bâṭını bil
Ḫafî vü rûḥ u ʿaḳl u sırr u hem dil

Hiss-i bâtın (hafî, rûh, akıl, sır, dil) âlem-i melekûta dair bu bölümde zikredilen temel kavramlardır.

Gayb ve şehâdet âlemindeki âletler cana bizzat idrak vesilesi oldu. İki âlemde küllî ve cüzî ne varsa akıl aleti sayesinde bunları idrak eder. Henüz bu beden âleminde yokken var oldu. Yukarda bahsettiği o akıl ve his aletleri cana dost olup irfana ulaşmaya yardımcı oldu. Hakikî marifet Hakk'ın sıfatlarını bilmektir. Bu konuda ârif olan kişi Hakk'ın bilinmeyi sevdiğini iyi bilir.

Cihanda üç türlü marifet vardır: biri aklî, biri nazarî, biri de şühûdî marifettir. ***Aklî marifet*** noktasında Müslüman, kâfir, mecûsî, îsevî, mûsevî eşittir. Bunların hepsi akıl sahibidir. Barî Teâlâ'nın mevcûdiyetine kâildirler. Aradaki farklılık Zatı'nın sıfatları konusundadır, Zâtı'nda değil. İslâm ehli arasındaki ihtilaf da yine sıfatları konusundadır. Hangi can onu inkâr edebilir ki? Kâfirlere yeri göğü yaratan sorulsa

"Allah'tır" derler, putpereste neden putlara taptıkları sorulsa "Allah'a yakınlaşmak için" derler. Bu aklî marifet üçün biridir ve ilacı zahirî müdrikattır (5153-5179. beyit).

Uşşâkî, filozofları "ömürlerini ziyân ettiler, galat kuyusuna düştüler, namaz ve oruca itibar etmeyip sıfatların tağyiri konusuna eğildiler. Bu tağyire akılla ilaç bulmaya kalktılar" şeklinde eleştirir. Felsefîler ilim ve akılla yetinip peygamberlere ihtiyaç olmadığını söylediler. Dil etvârıyla zâhirdir, hafî ve ruh ise sırdır. Bu âletler sırdır, akılla idrak edilemez. Akıl bunları ne terbiye ne tasfiye edebilir. Önce akıl hastalanır. Kendisi hasta iken başkasının derdine nasıl ilaç olsun?! Hasta olan kişinin görüşü de hastadır. Bu yüzden doğru tedavi uygulayamaz (7113-7131. beyit).

Cân u ten: Eserde cân rûh ve rahmânî tecellîleri çağrıştırırken, ten âb u gilden müteşekkil beden kalıbına işaret eder.

30. Miyân-ı cân u ten nisbetdürür dûr
Ki tendür ḫâk-i tîre cândurur nûr

9. Sâḳī getür ḳanı ḳadeh gül mevsimidür ṣun feraḥ
Destûrdur gitsün teraḥ kim şâd ola bu cân u ten [30^{b}]

5902. Maḥabbet âteşinden germ-i tennûr
Hemân Aḥmed'de vardı cân u ten nûr

Kalp/Dil: Tecellî aynası ilahî isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecellî ettiği yer ve marifet ile irfan denilen tasavvufî bilginin mahallidir.[108] Bu sebeple kalbin temiz ve şirkten uzak olması esastır:

433. Revişde kîmiyâ-yı perverişden
İdegör ḳalbüñ arı şirk-i ġışden

[108] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 205.

1357. Ṭaşuñ ḳalbinde ʿışḳ olmasa rûşen
Nice çekeydi mıġnâṭīs âhen

6186. İrişür ol eṣerden nefse ẓulmet
Gelür hem nefsden ḳalbe küdûret

Kalp ve dil eserde çoğu kez birbirinin yerine kullanılmıştır.

9104. Bu dil âyînesi çün ola bed-reng
Ḳıla naḳş-ı şehâdâtuñ yüzin jeng

9120. Dilin şeyḫüñ diline beste ḳıla
Anuñla cân u dil peyveste ḳıla

9605. Daḫı ol ẓevḳe dil kâmında ẓâhir
Tefâvüt vardur olmaz ḳamusı bir

Kalbin yedi tavrı (etvâr-ı dil) vardır: Sadr, kalp, şegâf, fuâd, habbetü'l-kalp, süveydâ, mühcetü'l-kalb. Kalbin bu yedi etvârı özellikleriyle beraber eserde sıralanmıştır (bk. 7033-7057. beyit).

Gönül: Müminin gönlü Hakk'ın nazargâhıdır. Gönül yüce bir şehirdir. Gönül güçlü olursa kişi şeytanın kandırmacasından kendisini korumuş olur:

7250. Bu demde ʿışḳ sulṭânından âyet
Göñül şehrine irer yüce râyet

634. Didi-kim arturur göñülde ḳuvvet
Ki şeyṭân bul[ı]maz iġvâya furṣat

5105. Ne göz görmiş ne ḫod bir gûş işitmiş
Ne anı bir göñül var fikr itmiş

8875. Daḫı bundan gel oḫı ḫoş sebaḳdur
Ki müʾmin göñül ḫalvetgâh-ı Ḥaḳ'dur

Nefs: Nefs tasavvufa göre kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan cism-i latîftir.[109] Kişi nefsini riyâzet ve ibadetle terbiye edip temiz hale getirirse manevî mesafeler kat edebilir:

499. Velî bu nefs olınca pâk mirʾât
Gerekdür câna çoḫ ḳaṭʿ-ı mesâfât

6222. Olur bu ḳālıbuñ ẓahrında ẓâhir
İlerler ṭayyibü'n-nefs anda ṭâhir

6414. Yüzinden açılup ol tîre-i ḫâk
Ola nefs ol nefes âyîne-i pâk

Kâdir Hak kudretiyle insan bedeninde iki oğul yaratmıştır. Bunların biri dil diğeri nefstir:

6539. Yaratdı ḳudretinden tende Ḳādir
Dü ferzendi dil ü nefs oldı ẓâhir

6540. Dil oldı bir puser bes rûḥ-ı pey-ker
Peder rûḥıydı yine aña benzer

[109] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 274.

8360. Eger bu nefs ü şeyṭân itse iġvâ
Dise kim başda nedür bunca ġavġā

Eserde nefs mertebeleri anlatılırken öncelikle Hz. Âdem bir mecmûa olarak nitelenir. Bu insan mecmûasındaki nefsin dört mertebesi vardır: Emmâre, levvâme, mülheme, mutmeinne. Mümin ve kâfirlerin halleri ve nefs mertebeleri şuna benzetilir: Yere her tohumdan taneler saçarsın. Ama vakitlice bakmazsan onlara çürüyüp yerde kalırlar. Kurumuşken bakıp beslersen yerden baş verip ayaklanırlar. Bu topraktan kabuklu kabuksuz çeşitli meyveler yetişir. Gendüm, cev, nohud, ades, cevz, levz, piste, iğde, zeytin, hurma, incir, şeftali, engûr, zerdali vb. her biri birbirinden farklı özellikler taşırlar. İşte bu dört sınıf can da (nefs mertebelerindeki) bu çeşit çeşit meyveye benzer. *Kâfirler nefs-i emmâre*ye ve buğday, arpa gibi tohumlara benzetilir. Kabı ve özü yoktur. Biterler, sonra çürürler. İkincisi olan *müslümanlar nefs-i levvâmeye* ve fındık, fıstık gibi kabuklulara benzetilir ki lezzetleri kabuklarında değil, özlerindedir. Üçüncüsü *nefs-i mülheme sahibi* olan muktesidlerdir. Bunlarda ilhâmât postu taze yetişir. Hurma gibidirler. *Dördüncü mutmeinne* sahibi sâbık canlardır. Üzüm, zerdali, incir gibi tadı hem kabuğu hem özünde olan canlardır (10532-10803. beyit).

Ruh: İnsanı insan yapan rûh-ı menfûhtur. Bu Allah tarafından insana üfürülmüştür. Bu kelime "min-rûhî" ibâresi ile eserde defalarca kullanılmış ve Hakk'ın kullarına kendi ruhundan bir nefha üflediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla ruh aslında Hakk'ın zâtının mazharıdır.

Ruh akılla istişare halindedir:

3587. Bes imdi rûḥ daḫı ʿaḳl-ıla hem
Gerek kim meşveret ide dem-â-dem

3588. Ṣıfât-ı Ẕât-ı Bârî'de teʿâlâ
Ne idrâk itse fehm-i ʿaḳl-ı dânâ

Akıl ve ruh bazen birbirini nakzeder görünmektedir. Bu durum ruhun Âdem'e ve aklın Havva'ya teşbih edildiği bölümü hatırlatmaktadır (bk. Yukarıda "Akıl")

3589. Bu rûḥ ol derkin anuñ dutmaya berk
Ne derk iderse ʿaḳl ol rûḥ ide terk

3611. Dü şaḳḳ oldı ḳalem çün ucdan uca
Ki bir şaḳḳ ʿaḳl u bir şaḳ rûḥ ḫˇâce

Hiss-i bâtın beştir: hafî, rûh, akl, sır ve dil:

3703. Daḫı ol penç (ü) ḥiss-i bâṭını bil
Ḫafî vü rûḥ u ʿaḳl u sırr u hem dil

Ruh bedene hayatiyet veren şey olarak da tanımlanabilir. Beden kalıbını diri tutan ruhtur. İnsanda ruh ve kalıp zevç ve zevce gibi imtizaç halindedir:

6533. Beḳā-yı rûḥdan hem oldı ṭâlib
O vaḳt-i izdivâc-ı rûḥ u ḳālıb

Hak Teʿâlâ insan tenine, ruhundan üflediğinde artık o insanda bekâdan bir iz bulunur:

6534. Tene ol-dem-ki Ḫay nefḫ itdi rûḥı
Beḳādan buldı nefs anda fütûḥı

2.5.2.2. Âlem

Mülk âlemi: Şehâdet âlemi de denilen bu âlemin görünen yüzüdür.

Mülk âleminin zuhûrunun açıklanması başlığı altında mülk âleminin yaratılışının mertebeleri anlatılır. İbn-i Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre Hak, âlemi ve âdemi yaratmak istediğinde kendi kudretinden bir cevher yaratmıştır. Bu cevher O'nun nazarının heybetinden erimiş ve iki parça olmuştur. Bunun yarısı su yarısı ateş olmuştur. Ateşi suyun üzerinde yürütmüştür. O ateşten yükselen bir dumanla gökleri, o suyun köpüğünden de yeri yaratmıştır (3766-3936. beyit).

Cihanın görünmeyen yüzüne melekût denir. Melekût bir şeyin hayatiyedir, canıdır. Melekût âlemi iki kısımdır: İlki âlem-i ervâhtır. Âlem-i ervâh ulvî ve süflî olarak ikiye ayrılır. Ulvî olan insan ve melek ruhlarıdır. Süflî âlemde ise hayvan, cin ve şeytanların ruhu vardır. Bir de ulvî ve süflî olarak ayrılan âlem-i nefsî vardır. Ulvî âlem semâvîdir. Süflî âlem zemînîdir. Bu âlem de müfred ve mürekkeb olarak ikiye ayrılır. Müfred olan dört unsur vardır. Bunlar ateş, su, toprak ve havadır. Bu dördünün özellikleri, mahiyetleri ve tabiatları bu bölümde anlatılır. Şâire göre, bu âlemde yaratılmış her şey mülk ve melekût olarak ikiye ayrılır. Bu iki âleme "halk" ve "emr" de denilir. Akabinde "lafz-ı kün" ve yaratılışla ilgili beyitlerle konu devam eder. *Allah kudret eliyle hamurumuzu yoğurup, gönlümüzü kerâmet yemeğiyle doldurmuştur. "Min ruhî" kerâmet elbisesini vücûdumuza giydirmiştir. Bizi hilafet tahtına halife yazmıştır. Başımıza diğer bütün başların kendisine muhtaç olduğu muhabbet tacını takmıştır. Denizin yüzeyinde toprak olmuştur, bu hâliyle melekût âlemi ona benzemiştir. Mülk de özünde melekûttur. Mülk ve melekût âlemlerine âdemoğlu getirilip adam edilmiştir. Ruh sahipleri âdemin ruhunun ışığıyla hayat bulmuştur. Melek, cin, şeytan, bitki ve hayvan çeşitlerinin hepsi tüm nefis sahipleri âdemin aklından varolmuşlardır. Hatta yıldızlar, yeryüzü ve gökler ile dört unsur ve tüm cemâdât da âdemin aklının nuru sayesinde varlık kazanmıştır* (3416-3580. beyit).

7366. Hem oldı ʿâlem-i mel(e)kût aẓher
Ser-â-ser ʿâlem-i mülkîye maṣdar

7367. Bil iy cân ʿâlem-i mülkîyi dâyim
Dutar bu ʿâlem-i mel(e)kût ḳāyim

3424. Nitekim ʿâlem-i ervâḥa tâbân
Ser-â-ser mebdeʾ oldı Aḥmedî cân

3425. Yine bu ʿâlem-i mel(e)kûta kim var
Olupdur ʿaḳl-ı kül mebdeʾ bil iy yâr

3426. Cihânuñ ẓâhirine mülkdür[ür] ad
Dimiş mel(e)kût-ı bâṭın adın üstâd

3427. Ḥaḳīḳatde bu kim mel(e)kût her şey
O şey'üñ cânıdur ṭutar anı ḥay

Eserde melekût âlemindeki nefs dereceleri sıralanır: Akl-ı kül, ukûl, arş-ı kürşî, levh-i kalem, burûc ve eflâk, kevâkib, seyyârât, esîr, nâr, hevâ, bâd, âb, arz, hâk, meâdin… Bazı basiret sahiplerine "hakikat" gösterilmiştir. Bu kimseler gördüklerini aktarmışlardır. Eğer bu nefs dereceleri sıralamasında bir takdim-tehir olursa bu merâtibde değişiklik olmuş olabilir. Lakin önemli olan sıralama değil, nazardır. Mümin kulun gözünün nuru Hakk'ın yardımıyla parıldamaktadır. Dolayısıyla müminin nazarından sakınmalıdır çünkü o Allah'ın nuruyla bakar. Onun gözünün nasibi varsa gayb âleminden mânâlar temâşâ eder. Uşşâkî, muhtelif mezheplerin oluşumunu, bazı ehl-i tarikat ile bazı erbâb-ı hikmetin ayrı yollarda gitmesini basiret sahibi ulemânın -yukarıda da belirtildiği gibi- kendilerine gösterilen nüfûs mertebelerindeki sıralama farklılığı ve/veya sehvinden doğan ihtilafa bağlar (3731-3765. beyit).

Gayb u Şehâdet: Gayb ve şehâdet, eserde mülk ve melekût âlemleriyle aynı mânâlarda zikredilmiştir.

36. Yapılmaz raḥmeti bâbı küşâde
Odur pes ʿâlim-i ġayb u şehâde

4182. Aña ġayb u şehâdetde o ʿAllâm
Ki itdi bunca ġaybî niʿmet inʿâm

5493. Eger ġayb u şehâdetde aña pâk
Bulımasaydı bu âlât-ı idrâk

5494. Ṣıfât-ı ʿâlem-i ġayb u şehâde
Gözine anuñ olmazdı küşâde

11732. Ne-kim ġayb u şehâdetde memâlik
Var-ısa ḥükm idüben ola mâlik

Anâsır-ı erbaa: Madde âleminin esâsını oluşturan dört unsurdur. Klasik felsefede toprak, su, hava ve ateşten ibarettir. İslâm kaynaklarında anâsır-ı erbaa yerine erkân-ı tabâyi', tabâyi'-i erbaa, mevâdd-ı erbaa, ümmehât-ı erbaa, ümmehât-ı süfliyye, usûl, mebâdî ve kavâbis gibi başka terimler de kullanılmıştır.[110]

1361. ʿAnâṣırda-ki var meyl-i ṭabîʿat
O meyle didiler ʿışḳ ehl-i ḥikmet

3697. Basîṭ ü müfred ü yâ-ḫod mürekkeb
Daḫı çâr (u) ʿanâṣır var müretteb

Âlem-i kebîr-Âlem-i sağîr: Âlem-i kebîr gökyüzünün en üst noktası ile yerin altı arasındaki âlemdir ki insan-ı kâmilde onun tam bir örneği mevcuttur. Cenâb-ı Hak bütün dünyayı, zâtî sevgisiyle nazar ettiğinde eriyip su olan âlem-i kebîrin cevherinden yarattığı gibi, mânen nüsha-i kebîr olduğu halde âlem-i sağîr denilen insanoğlunun vücûdunu da zâtî sevgisiyle yaratmıştır. "Ona ruhumdan üflediğim zaman…" (15/29) âyet-i kerimesinin sırrı gereğince âlem-i kebirde olan mevcûdât eksiksiz olarak âlem-i sağîrde de bulunmaktadır. Yaratılışın ceberût ve melekût safhaları Hz. Âdem ve âdemoğlunda da aynen zuhûr etmektedir.[111]

Yenbû'-ı Hikmet'te âlem-i sağîr olan âdemoğlundan bahsedildiği bir bölümde şu rivâyet aktarılmıştır: *İblis Âdem (a.s)'ın etrafında dolaşıp durdu, sonunda açık*

[110] bk. Bekir Karlığa, "Anâsır-ı Erbaa", *DİA,* C. III, s. 149.
[111] Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri,* s. 171.

bulduğu ağızdan içeri girdi. İçerde ne var ne yok bilmek istedi. Orası bir küçük âlem olsa da onda bir de büyük âlemin olduğunu gördü. Âdemin başına bakınca gökyüzünün yedi tabakasının olması, gökte yedi seyyâre bulunması gibi insanın başında da yedi kuvvetin bulunduğunu gördü. Bu kuvvetler: hayal, vâhime, mütefekkire, hafıza, mütezekkire, müdebbir ve hiss-i müşterektir. Feleklerde bekleyen melekler gibi âdemoğlunun başında da şu beş his bekler: Basar, sem', şem, zevk ve lemstir. İblis Âdem (a.s)'ın tenini ağaç, ot ve dağların kapladığı yeryüzüne benzetir. Damarlarını nehirlere, kemiklerini dağlara benzetir. Hak büyük âlemde yarattığı dört mevsim gibi Âdem'in vücudunda da dört mevsimin tabiatını yaratmıştır: Harâret, bürûdet, rutûbet, yübûset. Bu dört şey içinde dört şey gizliydi: Safra, sevda, balgam ve kan. Âlem-i kübrâda dört çeşit rüzgâr on iki ay boyunca eser. Biri bahar rüzgârı, biri yaz rüzgârı, biri kış, biri hazan rüzgârıdır. Bu mevsimlerin özellikleri anlatılır. Âlem-i suğrâ olan Âdem'de de dört rüzgâr hâkimdir: Câzibe, hâzıme, mâsike ve dâfia. Âlem-i kübrâda bir rüzgâr olmasa eğer âlem âbâd olmaz. Âlem-i suğrâ da böyledir. Bu dört rüzgârdan biri eksik olursa bedenin kıvamı yerinde olmaz. Şeytân Âdem'in ten şehrinde ne var ne yoksa gezip gördü. Sıra gönle gelince engelle karşılaştı. Şeytan oraya girmeye yol bulamadı. Bu ten evinde bir hazine saklanacaksa eğer bu gönülde gizlenirmiş. Şeytan gönül kapısından umutsuzca uzaklaşıp melekler meclisine vardı (bk. 3937-4392. beyit).

Âlem-i kübrâ (kebîr) eserde 15 yerde ve mülk âlemini tarifte kullanılır:

4213. Nitekim ʿâlem-i kübrâda aṣlı
Yaratdı Ḥaḳ teʿâlâ dört faṣlı

4214. Ki yaz u yay u güz ü kışdur anlar
Degil bunlarsız uş devr-i zamânlar

Âlem-i suğrâ (sağîr) eserde genellikle âlem-i kübrâ ile beraber 13 yerde ve insanı tarif ederken kullanılır:

7008. Nitekim ʿâlem-i kübrâda gel baḳ
Yidi yir yidi gök var kişver eṭbâḳ

7009. Yine bu ʿâlem-i ṣuġrâda kim var
Yidi ʿużv oldı ten dil yidi eṭvâr

Arş: Hakk'ın tecellî mahallidir:

2020. O ʿarş u kürsinüñ bünyânisi-çün
Dem-i kerrûb[i] vü rûḥânîsi-çün

Esere göre âlem-i kübrâda istiva edilen arş neyse insanda da gönül odur. Rahmâniyet makamı için gönül istivaya mazhar olmalıdır. Eserde arşla gönül mukayese edilir. Gönle arş rütbesinin verilme nedenleri âlem-i melekût, âlem-i ecsâm, feyz-i Hak, rahmâniyet ve Allah'ın Rahman sıfatı çerçevesinde açıklanır:

6831. Nitekim ʿâlem-i kübrâda aẓher
Olur bir istivâya ʿarş maẓhar

6832. Ki raḥmâniyyet-içün ʿarş anuñ
Maḥallidür ẓuhûr-ı istivânuñ

2.5.2.3. Seyr ü sülûk

"Hakk'a ermek için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan manevî ve ruhî yolculuktur. Sâlik denilen yolcu nefsindeki kötü huylardan arındığı ve iyi huylar edindiği ölçüde bu yolculukta mesafe alır. Seyr u sülûkün gayesi sâlikin kişisel arzu ve isteklerini yok edip tam anlamıyla kendisini ilahi iradenin hâkimiyeti altına sokması, bu sûretle diğer insanlara rehberlik yapmasına imkân veren kâmil insan mertebesine yükselmesidir."[112]

Eserin yazılma sebebi seyr ü sülûkü anlatmaktır:

520. Bu mecmûʿa beyân yazmaġa rengîn
Bes itdüm cemʿ bir mecmûʿa-i dîn

[112] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 316.

532. Resûl'üñ şerʿi üzre bir risâle
Beyân yazdum ʿayân râh-ı viṣâle

533. Meşâyiḫ meẕhebin ṭutdum gitdüm
Sülûk ü seyr ḥâlin baḥṣ itdüm

….

Şeriat yolu yürünmeden hakikate varılmaz:

500. Mehâlikdür ser-â-ser ol mesâlik
Ki anı ḳaṭʿ idemez degme sâlik

501. Sülûk olınmadın râh-ı şerîʿat
Bu nefs ol menzile irmez ḥaḳīḳat

Sâlik, bir kâmil şeyh ile yola çıkmazsa gafildir. Gafil olan kimseyle ise riyâzet ve ibâdeti esnasında şeytan uğraşır:

637. Çü sâlik bulmaya bir şeyḫ-i kâmil
Sülûk ide yolında şöyle ġāfil

638. Gelür şeyṭân ol eṣnâ-yı ṭalebde
Riyâżât u ʿibâdât u taʿabda

Şeriat yolu üzerinde yürüyen kimse Hakk'a bir adım yaklaşır. Hakk'a yaklaşan sâlik kat ettiği her adımda nice nice menzillere şahitlik eder:

5588. Taʿarruż itmek aña bil-ki şerʿî
Edâ itmekdür emr ü nehy-i şerʿî

5589. Ola çün ber-ḳadem şerʿ-i revende
Bir adım Ḥaḳḳ'a yaḳın vara anda

5590. Bu cân-kim ol cihândan bu cihâna
İdüp seyr ü sülûk oldı revâne

5591. Şu menziller ki seyr itdi o demde
Birin ḳaṭʿ ide anuñ her ḳademde

Hakk'a kurbiyet makamına ermek için din yolunu takip eden sâlike bu hassas yolda ayağının kaymaması için bir rehber (şeyh-i kâmil) gerekmektedir:

7677. Ki yola gitmege reh-ber gerekdür
Ṭayanmaġa ayaġa baş gerekdür

7678. Mürîdine sülûk-ı râh-ı dînüñ
Vüṣûl-i ʿâlem-i mülk-i yaḳīnüñ

2.5.2.4. Vahdet

Eserde vahdet düşüncesinin çeşitli veçhelerini görmek mümkündür. Vahdet eserde "âlem-i vahdet, bağ-ı vahdet, bahr-ı vahdet, ayn-ı vahdet, hurşîd-i vahdet, halvet-i vahdet dürr-i vahdet, şem-i vahdet" tamlamaları içerisinde yer almıştır. Aşağıdaki beyitlere göre de âlemde birlikten başka bir şey yoktur, birlik dirlik demektir. Âşık ile ma'şûk birbirinden ayrı değildir:

3522. Ḥaḳīḳatde bu sözdür gerçi ṣâdıḳ
Ki vaḥdetdedürür maʿşûḳ-ı ʿâşık

3523. Dimişdür ʿâlem-i vaḥdetde üstâd
Degildür ʿâşıḳ ol maʿşûḳla yâd

3524. İkilik yoḫdurur birlikdürür bes
İden birligi ḫoş dirlikdürür bes

3626. Yüzümüze ḥaḳīḳat ḳapusın aç
Başumuza o vaḥdet ṣaçusın saç

beytinde vahdet başa saçılması istenen bir saçı olarak nitelenmiştir.

Tü'tî ükülehâ külle ḥînin bi-iẕni rabbihâ[113]

8976. Biri ol mîvelerden adı şîrîn
Olur vaḥdet maḳāmı dad[ı] şîrîn

8977. Çün evvel toḫm-ı tevḥîd oldı kişte
Gil-i dil oldı anuñla sirişte

8978. İrişdi perverişden kâmil oldı
Bu vaḥdet mîve bitdi ḥâṣıl oldı

Tevhid tohumundan yeşeren ağacın tatlı meyvelerinden biri vahdettir. Bedendeki kalplerin toprağı bu tevhid tohumu ile yoğrulup dikilmiştir.

…

9716. Ḥaḳīkī yoḳdur eşyânuñ vücûdı
Mecâzîdür ḳamu cânuñ vücûdı

[113] "(O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir..." (İbrâhîm 14/25)

9717. Mecâzîdür vücûdı bu cihânuñ
Ḥaḳīḳī bes vücûd anuñdur anuñ

9718. Vücûd anuñ-ki ol Şâh-ı ezeldür
Vücûdı Lâ-yezâl ü Lem-yezeldür

9719. Odur evvel yine hem âḫir oldur
Odur bâṭın yine hem ẓâhir oldur

beyitlerinde vahdet-i vücûd görüşünün izlerine rastlanmaktadır. Esere göre Hakk'ın dışındaki herşeyin yani "eşyâ"nın özü de Hakk'ın Zâtı'dır.

5294. Ne şey kim oldı ol cân nâẓır anda
Cemâlullâh'ı gördi ḥâżır anda

Mâ naẓartü fî-şey'in illâ ve ra'eytü'llâhe fîhi

7523. Yine itse naẓar anda ʿayân ol
Göre âyât-ı Ḥaḳ'dan bir nişân ol

Yukarıdaki rivâyete ve beyte göre varlık âleminde Hak'tan başka vücut sahibi görmek mümkün değildir.

2.5.2.5. Hakikat-Tarikat-Şeriat-Marifet

Bu dördü tasavvufta dört kapı kabul edilir. Bazen şeriat bir ağaca, hakikatse onun meyvesine benzetildiği gibi bazen de şeriat kabuk, hakikat öz kabul edilir:

73. Ṣuver ḳışrında lübb ehli gelüpdür
Ḥaḳīḳat lübbini ṣâbit bulupdur

İnsan tılsımının kilidi şeriattır:

5602. Bu insânî ṭılısmuñ çün ḥaḳīḳat
Bilindi kim kilîdidür şerîʿat

…

5607. Ḥaḳīḳat ṭoġrı yol anlar gidüpdür
Bu evde feṯḥ ü bâb anlar idüpdür

5608. Nebîlerdür bil aṣḥâb-ı ḥaḳīḳat
Ṭarîḳat anlaruñdur hem şerîʿat

…

Asıl marifet Hakk'ın zâtını bilmektir:

5164. Ḥaḳīḳī maʿrifet bil ne ṣıfatdur
Ṣıfât-ı Ẕât-ı Ḥaḳḳ'a maʿrifetdür

Marifet esere göre üç yolla elde edilir. Marifet-i şühûdî, marifet-i aklî, marifet-i nazarî:

5166. Cihânda maʿrifet üç nevʿ olupdur
Biri ʿaḳlî biri naẓarî gelüpdür

5167. Birisi daḫı ʿirfân-ı şühûdî
Bu sözüñ ehl-i ʿirfândur şühûdı

2.5.2.6. Halvet

Halvet, tasavvufta hiçbir kimsenin ve varlığın bulunmadığı bir yerde Hak ile mânen konuşmaktır. Ayrıca herşeyden alâkayı kesip yalnızca Hakk'a yönelmek de halvettir. Eserde halvet, halvethane, halvethane-i ışk, halvet-nişîn, halvet otağı, imâret-i halvet, halvetgah vb. kelime toplam 74 kez zikredilmiştir (örnek için bk. 217, 224, 333, 887, 995, 2009, 4858, 7202. beyit).

Bunlardan başka tamamen halvet konusuna ayrılmış bir bölüm bulunmaktadır. Eserin on üçüncü destanı halvete olan ihtiyaç ile halvetin şartları ve adabını açıklar. Buna göre "halvet" konusunda ilk telmih Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Musa'ya 40 gün vadettiği âyettir. Daha sonra ilk âyetini Hira'da yalnızken "İkra!" emriyle alan Hz. Muhammed'den ve onun Mi'râc gecesi Hak'la halvetliğinden bahsedilir. Halvette kalan kişinin gönlünden hikmet kaynağı fışkırır. Hira'daki halvethâneden, Tûr dağındaki aracısız kelâmdan, kırk gece Hz. Musa halvetinden örnekler verilir. Sayıların, özellikle de kırkın öneminden, anne karnındaki bebeğin kırk günden sonra cisimleştiğinden bahsedilir. Her kim ki kırk sabah ihlas ile hareket etse o kişi Hak katında özel bir kul olur.

Halvette âdâb ve erkânın sekiz şartı vardır. **İlki** boş, küçük ve karanlık bir mekânda kıbleye yüz çevirip murabba oturmak, **ikincisi** abdestli olmak, **üçüncüsü** zikre devam etmek, huzurda olduğunu bilip kalbindekileri nefyetmek, **dördüncüsü** "Lâilahe illallah" zikrine devam ederek akla gelen gizli, iyi, kötü ne varsa *lâ* ile nefyetmek, **beşincisi** gündüz oruçlu gece uyanık olmaktır. **Altıncısı** epsem olmak, dilini tutmaktır. Müridin başlangıçta gözünde perde çoktur. Hazret-i Zat'a yönelip o yolu tek başına gidemez. Gâybî cihanın âşinâsı değildir. Şeyhin suretini mahbub edinip onun gönlüne yönelmeli, bu sayede tüm zorlukları ona kolaylaşmış olur. **Yedincisi** şeyhin gönlünü murâkabe etmek, **sekizincisi** Hakk'a ve şeyhe itirazı terk etmektir. Bunlar halvetin şartlarıdır. Halvetin âdâbı ise az yemek ve az uyumaktır (9031-9195. beyit).

2.5.2.7. Tecellî

"Gaybdan gelen ve kalpte zâhir olan nurlardır. Örneğin Allah'ın sıfatlarından birinin kulunun kalbinde zâhir olması sıfat tecellîsidir."[114]

İnsan Hakk'ın sıfatlarına mazhar ve muzhir bir aynadır. Hakk'ın sıfatlarına tecellîgâhtır:

4495. Ol envâr-ı ilâhîden hüveydâ
Tecellî ide bir nûr ola peydâ

[114] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 346.

4802. Götürdi perde-i hicrân aradan
Tecellî itdi ol ḥüsn-i Yaradan

…

5368. Tecellî pertevinden her perende
Yanar nâra olurdı bî-per anda

5369. Nitekim rûḥ-ı ḳuds ervâḥ o dem hem
Urdı *lev denevtü ünmüle* dem

Hak Âdem'i yaratıp onun yüzünde tecellî etmiştir:

5425. Ki ol Ḥaḳ Âdem'i ḫalḳ itdi zinde
Tecellî itdi bes Âdem yüzinde

…

6916. Biri ṭâḳat getüremez o nûra
Nitekim bu tecellî oldı Ṭûr'a

6917. Getüremedi aña ṭâḳati Ṭûr
Ki Ṭûr'ı pâre pâre itdi ol nûr

Eserin on yedinci destanında Hakk'ın zâtının tecellîsi ve hükümdarlık sıfatı açıklanır. Buna göre; Hak âdemoğlunu yaratmış ve onda tecellî etmiştir. Hak bir şeye tecellî edince o şeyde O'nun sıfatları zuhûr eder. Ansızın kalbe candan bir tecellî olur, sâlikler bu noktada hataya düşüp mağrur olabilirler. Bunlar Hakk'ın tecellîsinden gelen zevki O'nun tecellîsi sanırlar. Hâlbuki bu mağrur oluştur. Eğer bir şeyhe sığınmazlarsa bu vartadan kurtulamazlar. Velîler tecellî ilminin kapısını açmıştır. Bu ilimden pek az bahsetmişlerdir ki sır açığa çıkmasın.

Esere göre Hakk'ın tecellîsi ikiye ayrılır: Zâtî ve sıfâtî tecellî. Zâti tecellî de kendi içinde rubûbiyyet ve ulûhiyyet tecellîsi olarak ikiye ayrılır. Tecellî-yi rubûbiyyeti

açıklarken Musâ (a.s)'ın Tûr'da yaşadıkları anlatılır. Tecellî-yi ulûhiyyet anlatırken de Hz. Muhammed'den bahsedilir. Hakk'ın tecellî lütfuyla alâkalı olarak "Kulum bana nafilelerle yaklaşırsa ben onun eli, gözü, dili, kulağı olurum" kudsî hadisi örnek gösterilir. Sıfatî tecellî de diğeri gibi ikiye ayrılır: Cemâl ve celâl tecellîsi. Cemâl tecellîsi de kendi içinde ikiye ayrılır: Sıfat-ı nefsî, sıfat-ı ma'nevî. (9865-10135. beyit).

7322. Dile gâh ol Ḫuẕâ idüp tesellî
Ṣıfât-ı luṭf-ıla ider tecellî

7323. O dilden tâ olur ol luṭf-ı Ḳādir
Daḫı çoḳ müstaʿidd dillerde ẓâhir

7324. Ki olur kim tecellî ider iy yâr
Ṣıfât-ı ḳahr-ıla anda o Ḳahhâr

Ceʿalehu dekken ve ḫarra Mûsâ[115]

9969. Bu behre anlara anda ki yetdi
Tecellî Ḥaḳ rubûbiyyetden itdi

2.5.2.8. Fenâ-bekâ

Esere göre Hak'la bâkî olmak isteyen kişi nefsinden aşkla fânî olmalıdır:

1342. Beḳā isterseñ ol ʿışḳ-ıla fânî
Şehîd olġıl virüp ʿışḳ-ıla cânı

Fâni olan bu cihanda tek hakikat canı terk edip canana meyletmektir:

[115] "… Onu paramparça etti, Musa da baygın düştü…" (el-Aʿrâf 7/143)

2814. Beḳāsı yoḳ ḳo bu fânî cihânı
Ṭaleb-i cânân it terk eyle cânı

İnsan bedeni dört zıt esastan oluşmaktadır. Bu beden bir fenâ yurdudur. Hem safâsızdır hem bekâsız:

4536. Teni hem gördi dörd aṣl üzre bünyâd
Biri biriyle dördi daḫı eżdâd

4537. Didi-kim bu fenâ dâr-ı fenâdur
Beḳāsuz ṣuffedür bu bî-ṣafâdur

Hayvanî nefiste olmayıp yalnızca insanî nefiste bulunan sıfatlar vardır. Şâfî ve kâfî sıfatlar. Bunlardan biri bekâdır. Yani insan nefsi fânî değildir:

6512. Velîkin nefs-i insânîde ṣâfî
Ṣıfatlar vardurur kâfî vü şâfî

6513. Ki yoḫdurur anlaruñ hergiz naẓîri
Bulınmaz nefs-i ḥayvânîde biri

6514. Birisi ol ṣıfâtuñ uş beḳādur
Ki yaʿnî nefs-i insân bî-fenâdur

Eserin tek bir yerinde "fenâfillâh" lafzı kullanılmaktadır:

7161. Ger ola bu fenâda ʿömr fânî
Bes iy şeyḫ ol fenâ-fillâha ḳānî

İẕe'fneyte ʿumrake fî-ʿimâreti'l-baṭni fe-eyne ente mine'l-fenâ'i fillâhi[116]

9851. Eger keşf ola ḳayyûmiyyet-i Ḥaḳ
Beḳā bula ḥaḳīḳī cân muḥaḳḳaḳ

10003. Ḥayâtı var odur Ḥay yoḫ fenâsı
Kelâmı vardurur hem var beḳāsı

2.5.2.9. Tevbe

Eserde Hz. Âdem'in Cenâb-ı Hakk'a münâcâtta bulunması, tevbesinin kabul edilmesi ile ilgili 13 beyitlik bir münâcâtı ve duâsı yer alır (4770-4782. beyit).

Günahın affedilmesi ve tevbenin kabul olması hususunda Hak, Hz. Âdem'in günahını kerem yeniyle örtmüş, tevbesini kabul etmiştir. O anda Yaradan'ın hüsnü tecellî etmiştir (4783-4819).

4507. İde bes tevbe ṣındusın vesîle
Bugün boynından ol ip tâ kesile

Eserde müridin nasıl olması gerektiği anlatılır. Mürid pirine tâbidir. Varlık lokmasından uzaklaşmıştır. Mürid Hak'tan gayrı alâkalardan bağını çözer. Mürid bir pîre bağlanıp hizmetine girer. Mürid olmanın ilk şartı ise tevbedir. Müridin her günahı için ağlaması, gizli gizli tevbe etmesi gerekir. Tevbe müridin birinci sıfatıdır:

8505. Maḳām-ı tevbedür evvelki nevbe
Mürîd olan gerek kim ide tevbe

8506. Ne-kim âhengi var şerʿ e muḫâlif
Nühüfte tevbe ide ola ḥâlif

[116] "Sen ömrünü karnını îmâr etmekle tüketmişsin, nerde sende Hak'ta fâni olmak?!"

Her makamın kendine göre günahı vardır. Cenâb-ı Hak Hz. Muhammed'in geçmiş ve gelecek tüm günahlarını bağışladığını söyler. Hz. Muhammed buna rağmen günde yetmiş kez tevbe ederdi:

8518. Varup çün her maḳāma seyr iderdi
O her gün tevbe yitmiş kez iderdi

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm ve innehu le-yuġānü ʿalâ-ḳalbî ḥattâ estaġfirullâhe fi-külli yevmin sebʿate merratin[117]

8820. Budur dördinci çünki merd-i ṭâlib
Dilese kim ola ẕikre muvâẓıb

8821. Hemân sâʿatde ẕikr-i ḥavbe ide
O ḥavbeden naṣûḥî tevbe ide

…

10721. Nedem hem tevbesi ola o rûḥuñ
Ne tevbe tevbesi rûḥ-ı naṣûḥuñ

en-Nedemü tevbetün[118]

Can elbisesinin tozu toprağı ancak tevbe suyuyla temizlenir:

10722. Ol âb-ı tevbe-y-ile şöyle arı
Yuna ol câme-i cânuñ ġubârı

Tevbe Hz. İsâ'nın nefesi gibi dirilticidir. Kişi amellerinden elde ettiği ömür kazancını tevbe potasına koyar. Şevk ateşine koyduğu potasında kalp pasını eritir. İçine

[117] "Nebî (s.a.v) kalbime öyle şeyler gelir ki günde yetmiş kez istiğfar ederim, buyurdu." (Müslim, "Zikr", 12) "İnnehû le-yuġānü ʿalâ-ḳalbî ve innî le-estaġfirullâhe fi'l-yevmi mi'ete merratin".
[118] "Pişmanlık tevbedir."

bir tutam da muhabbet iksiri ekler. O anda bakır yüzlü kalp saf altına dönüşür. Böylece kişi levvâme nefsten de kurtulmuş olur:

10789. Dem-i ʿÎsâyla anı ol ʿ*asallâh*
Dirildür tevbeden ol-demde iy şâh

ʿAsallâhu en yetûbe ʿaleyhim[119]

10790. Ne varsa naḳd-i ʿömr-i kesb-i aʿmâl
Ḳoyar ol pûte-i tevbeye derḥâl

10791. Eridür şevḳ odında ḳalb pâsın
Atar bir cev maḥabbet kîmiyâsın

10792. O dem mis rûy o naḳd-i ḳalb-i erzîz
Olur ḫâliṣ zer u maḥbûb-ı ibrîz

10793. Olur bu nefs-i levvâme bes âzâd
İder adına ol-dem Ḥaḳ ḳasem yâd

2.5.2.10. Mahabbet

Mahabbet ve mahabbetullah tasavvufun esasıdır.

Esere göre, mahabbet insanın Hakk'ın halifesi olmasına sebebiyet veren sıfatlarından biridir. Buna göre Rabbânî ruha sahip olan insan şu 7 sıfatla Allah'a halife olmuştur: Nurâniyyet (semîiyyet ve basîriyyet), mahabbet (sıdk ve taleb), ilim (irâdet ve marifet), hilm (vakar, hayâ, tahammül, sükûn, te'emmül), üns, bekâ (sebat), hayât:

[119] "… Umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder…" (et-Tevbe 9/102)

1258. Yine bu rûḥ-ı Rabbânî Laṭîf'e
Ṣıfât-ı heftle oldı ḫalîfe

1259. Birisi oldı nûrâniyyet anuñ
Maḥabbet biri diñle varsa cânuñ

Uşşâkî "Maşuk, eğer kuluna mahabbetle nazar etmemiş olsa fakir kul ona âşık olamazdı", demektedir:

6. İlkin maḥabbet itmese ben ḳula ol emîr
ʿÂşıḳ ben aña ḳanda olurdum faḳīr-ken [43^{b}]

İki âlemde de Âdem'den başka mahabbetten söz açan olmadı. Zira âdem hilâfetin yükünü mahabbet sıfatıyla üstlendi. Mahabbet âdemin belini büken ağır bir yüktür. Mahabbet sonu mutluluk olan mihnettir:

1323. İki ʿâlemde bir cân ġayr-ı âdem
Maḥabbetden o dem uramadı dem

1324. Maḥabbetden belâ-yı bâra zîrâ
Birinüñ bili dimez zîr u bâlâ

1325. Maḥabbet bârı zîrâ kim büyüktür
Bilini âdemüñ büken bu yüktür

1326. Maḥabbet miḫnetüñ hem-ḫânesidür
Meserret bil añun bî-gânesidür

Allah varlıkları yaratıp sonra onlara kendi nurundan vermiştir. Buna göre mahabbet sıfatı da buradan doğmuştur. Yani muhabbet sıfatı candan gelir. Cihanı can, canı ise aşk diri tutar:

3604. O nûrı kim yoġ-iken itdi var Ḥaḳ
Maḥabbetden aña ḳıldı naẓar ḥaḳ

Esere göre her peygamberin bir sıfatı vardır. Hz. Muhammed'in sıfatı ise mahabbettir:

6013. Ṣıfat buldı recâ ʿÎsâ mücerred
Ṣıfat buldı maḥabbet hem Muḥammed

Mahabbet bir gönülde tam olmayınca o gönlün sahibi dinde kemal bulamaz:

6022. Maḥabbet ḫod cihânda yâr-ı dildür
Maḥabbet-perver olmaḳ kâr-ı dildür

6023. Maḥabbet olmayınca dilde kâmil
Kemâl-i dîn bulınmaz cânda ḥâṣıl

Dilin yedi etvârı vardır. Bunların ilki "sadr"dır. Diğerleri: Kalp, şegâf, fuâd, habbetü'l-kalp, süveydâ, mühcetü'l-kalbtir. Üçüncü tavır olan şegâf aşk ve mahabbetin kaynağıdır. Eserde ayrıca Yusuf kıssasına göre azizin hanımının (Züleyhâ) Hz. Yusuf'a duyduğu sevgi anlatılırken kullanılan "şegâf" kavramından örnek getirilir:

7043. Şeġāf oldı üçinci ṭavra hem ad
Odur ʿışḳ u maḥabbet kânı ḳıl yâd

7044. Bu ḫalḳa andadur ḥubb u ḥimâyet
Ki uş *ḳad şeġafehâ ḥubben* dir âyet[120]

[120] "... Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş..." (Yûsuf 12/30)

7045. Bu ʿışḳ u bu maḥabbet pâk ü ṣâfî
Geçemez öte bir perde şeġāfı

2.5.2.11. Zikir

Allah'ı anmak, O'nu unutmamaktır. Zikir eserde bilhassa üzerinde durulan konulardandır.

Tevhid deryasının kıyısına varan, ateş denizini görür. O kimsenin işi gece gündüz zikir ve halvet olsa dünyada gönül rahatlığı bulur (7197-7199. beyit).

Eserde âfât-ı histen (duyuların âfetlerinden) bahsedilir. Nefsânî heveslerden ve şeytânî vesveselerden kurtulmanın gerekliliği üzerinde durulur. Buna göre şeytanın vesvesesi dil yoluyla gönle girer. Dilin işi her zaman gönlü nefyetmektir. Bu da "lâ ilâhe" zikriyle mümkündür. Zikre müdâvim olanın gönlü ısınır. Ağyârı bırakıp sadece O'nun zikriyle meşgul olur. Kalp Hakk'ın zikriyle mutmein olmadıkça kişi de kâmil olamaz:

7210. Çün ol âfât-ı ḥissî ola zâyil
Ola mirʾât-ı dil bî-jeng ü ḥâyil

7211. Yuyıla ḳamu nefsânî hevâcis
Uyıla cümle şeyṭânî vesâvis

7212. Hemân bir gözgü ola pâssız pâk
İde ʿaksinde cân ol yüz[i] idrâk

7213. Bu şeyṭânî vesâvis niçe kʾiy şâh
Reh-i dilden dile bula güẕergâh

7214. Olur âyîne-i dil tîre bî-reng
Görinmez bir nefes ṣâfî vü bî-jeng

7215. Gerek bes ol vesâvis râhı beste
Ki pâsından ola âyîne reste

7216. Bu dil dâyim gerek kim ẕâkir ola
Hemîşe pîşe nefy-i ḫâṭır ola

7217. Ṭola çün genc-i dil Allâh ẕikri
Sürile ṭaşraya aġyâr fikri

Eserin on ikinci destanında, zikre olan ihtiyaç, *Lâ ilâhe illallâh* zikrinde derinleşme, zikretmenin keyfiyeti ve zikrin şartlarının âdâbı ile müridin, şeyhinin zikir telkinine olan ihtiyacı ve onun özellikleri açıklanır. Öncelikle kelime-i tevhid zikrini unutmama konusunda tavsiyelerde bulunulur. Çünkü Hakk'ı zikreden kişi kendini fikrediyor ve mâsivâyı unutuyor demektir. Kur'an zikir şerbetinin îmâl edildiği bir eczâneye benzetilerek kalbinde hastalık olanlara bu zikir şerbeti tavsiye edilir. *Lâ ilâh* şerbetini içen kişi hastalıktan kurtulur. Zikrin sıhhati bedenine erer, böylece unutma illetinden temizlenir:

8771. Anı dûr itdi ẕikrüñ ṣoḥbetinden
Ḳodı ol ẕevḳ ü ʿîş ü ʿişretinden

8772. Yine göñüllere olmaġa bîmâr
Budur ʿillet gerek żıddı-[y]-la tîmâr

Fî-ḳulûbihim merażun[121]

[121] "Onların kalplerinde bir hastalık vardır..." (el-Bakara 2/10)

8773. Bu dârû-ḫâne-i Ḳurʾân'da dermân
Aña bu şerbet-i ẕikr oldı fermân

8774. Ki ol Ḥaḳ *feʾẕkürûnî* didi ẕikr it
Didi hem *üẕkürullâh* anı fikr it

8775. İdüñ çoḫ ẕikri tâ nisyân-ı cândan
O çoḫ perde gide insân-ı cândan

8776. İre tâ ol Raḥîm'üñ raḥmetinden
Bulasız ṣıḥḥat anuñ ʿilletinden

Yirmi beyitlik bir kaside ile *Lâ ilâhe illallah* zikri methedilir. Sonrasında zikir için bazı vasıtalar, tertip, âdâb ve şartlar gerektiği söylenir. Şartlardan **biri** mürid olanın sadık olması yani şeyhin tasarruflarına boyun eğmesi gerektiğidir, **diğeri** seyrin hallerine uygun davranması, **üçüncüsü** halktan uzaklaşıp yalnız başına zikirle uğraşması, **dördüncüsü** zikirde devamlı olmasıdır. Zikrin âdâbından **ilki** ise abdesttir. Çünkü zikir dostla âhenk, düşmanla cenktir:

1. Meclis-i dilde câna ẕevḳ u ṣafâ
Ṣohbet-i lâ ilâhe illallâh

2. Gösteren şemʿ-i vaḥdete bürhân
Ḥüccet-i lâ ilâhe illallâh

3. Rûḥ u râḥat cihânda cân u dile
Raḥmet-i lâ ilâhe illallâh

4. Nefy-i aġyâr u ẕikr-i yâr iṯbât
Midḥat-i lâ ilâhe illallâh

2.5.2.12. Hurûf/Hurûfîlik

Hurûfîlik[122], Türk tasavvuf şiirini etkileyen dinî-mistik tecrübelerden biridir. İran'dan Anadolu'ya yol alan bu akım kendisine Bektaşî ve Kalenderî zümreler arasında yer bulmuştur. Bunlar arasında kendilerini ifade imkânı bulan Hurûfîler, Fatih Sultan Mehmet zamanında saraya kadar sızmışlar fakat bir süre sonra bu girişimleri sonuçsuz bırakılmıştır. Kalenderilikte Hurûfî tesirlerine öncelikle Kaygusuz Abdal'da rastlanmıştır. Kaygusuz baştan ayaklara dek tüm vücut azalarını birer harfle ifade etmiştir.[123] Anadolu'da bir biçimde yayılma imkânı bulan Hurûfîler Uşşâkî tarafından eserde sert bir biçimde eleştirilmiş bir bâtınî gruptur:

589. Ḫuṣûṣâ bu zamân mülḥid ṭolupdur
Ḳanı câhid cihân câḥid olupdur

590. Ṭaparlar put idinmişler ḥurûfı
Anuñ-çün dirler anlara ḥurûfî

Uşşâkî'ye göre, harfleri kendilerine put edinip tapınanlara hurûfî denir. Cansız harfleri ciddiye alıp mânâlarını bırakırlar. Harflere tanrılık atfederler. Bunlar Kur'an'ı yalan yanlış tevil eder, anlamını bozarlar. Hakk'ın zatında değişme olmaz, kelimelerinde de değişme olmaz. Hurûfîler harfleri maksudun bizzat kabul ederler ve insanın yüzünde bunu ispata kalkışırlar. Harflere Hak derler, Hak insan yüzünde tecellî etti, derler. Bu kimseler gizli gizli insan suretine secde ederler. Melek ve cin gibi insandan başka şeylerin varlığını inkâr eder, başka âlemlerin varlığını da reddederler. Ahır bilmeyen bu rezil eşekler haşhaş yiyip şarap içerler. Hayvanlar gibi vakit geçirmeye razıdırlar, onlar için ne gelecek ne geçmiş ne şimdi önemlidir. Kadın olsun

[122] Hurûfîlik için ayrıca bk. Fatih Usluer, *Hurufilik*, İstanbul 2009.
[123] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Ankara 1992, s. 154-155.

çocuk olsun hep işleri zinâdır. Kitabı, peygamberleri ve velayeti kabul etmezler. Oysa harf cismânî bir arazdır. Arazınsa mahalle ihtiyacı vardır. Sürekli var olamayandır, değişime uğrayandır. Değişime uğrayansa hâdistir ve ona da bir Yaratıcı şarttır. O yaratıcı da Kıdem sahibi Allah'tır. Tek vücud O'dur, kalan herşey yokluktur (589-630. beyit).

2.6. Şahıslar

2.6.1. Tasavvufî Şahsiyetler

Ahmed-i Gazzâlî: Mecdüddîn Ebü'l-Fütûh Ahmed b. Muhammed el-Gazzâlî (v. 520/1126). İmam Gazzâlî'nin kardeşi, vâiz ve mutasavvıf olan Ahmed-i Gazzâlî'nin en önemli eseri, aşk konulu *Sevânihu'l-Uşşâk'*tır.[124] Uşşâkî'nin birkaç defa ismini zikrettiği Gazzâlî, eserdeki Farsça rubâîsiyle dikkat çekmektedir:

9422. Uyandum uyḫudan ṣubḥ öri ṭurdum
Varup şeyḫ **Aḥmed-i Ġazzâl'**[i] gördüm

…

9710. Dimiş şeyḫ Aḥmed-i Ġazzâlî mermûz
Bu maʿnâda niçe ebyât-ı meknuz

RUBÂʿÎ

Dîdîm nihân-ı gîtî ve aṣl-ı cihân
Vez ʿillet-i ʿâr ber-guẕeştîm âsân
Ân nûr-ı siyâh ez-nefṭ berter dân
Zân nîz guẕeştîm ne în mând u ne ân

[124] Süleyman Uludağ, "Ahmed el-Gazzâlî", *DİA,* İstanbul 1989, II, 70; ayrıca bk. Halil Baltacı, "Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzâlî ve Tasavvuf Anlayışı", *Tasavvuf* XXXII, (İstanbul 2013/2), s. 1-41.

Necmeddîn-i Dâye er-Râzî: Ebû Bekr Necmüddîn-i Dâye er-Râzî (v. 654/1256) Dâye lakabıyla meşhur olmuş müfessir ve Kübrevî tarikatı şeyhidir.[125] Dâye*Yenbû'-ı Hikmet'*in temel kaynağı olan *Mirsâdu'l-İbâd'*ın müellifidir. Bu vasfıyla olmasa da bazı rivâyetleri vesilesiyle *Yenbû'-ı Hikmet'*te ismi zikredilen başlıca mutasavvıflardandır:

7861. Meger günlerde bir gün **Necm-i Dâye**
Ki ṣaldı şehr-i Ḫarezm üzre sâye

10013. Başîriyyetle çün itdi tecellî
O **Necm-i Râz[i]**'yi itdi tesellî

Mecdüddîn-i Bağdâdî: Ebû Saîd Mecdüddîn el-Bağdâdî (v. 616/1219 [?]) Kübreviyye tarikatı şeyhlerdendir.[126] *Yenbû'-ı Hikmet'*te tek bir beyitte ismi zikredilmektedir:

7872. O ter müşkin ulular ṣoḥbetinde
O **Mecdü'd-dîn-i Baġdâdî** ḳatında

Harakânî: Ebü'l-Hasen el-Harakânî (v. 425/1033). Nakşî silsilesinde önemli bir yeri olan Harakânî'nin Üveysî olduğu söylenir. Ayrıca Hemedânî, Necmeddîn Dâye ve Mevlânâ gibi mutasavvıfları etkilemiş bir isimdir.[127] Harakânî *Yenbû'-ı Hikmet'*te rivâyetleri vesilesiyle birkaç kez zikredilmiştir.

8336. Nitekim **Şeyḫ-i Ḫar(a)ḳānî** sözinde
Gelüpdür kendü öldi sözi zinde

[125] Halil Baltacı, *Necmüddîn Râzî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* (doktora tezi, 2009), Marmara Üniversitesi SBE, s. 12-16.
[126] Reşat Öngören, "Mecdüddîn el-Bağdâdî", *DİA,* Ankara 2003, XXVIII, 230.
[127] Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebü'l-Hasan-ı Harakani I (Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri) Nûru'l-Ulûm ve Münâcât'ı (Çeviri, Açıklama, Metin),* Kars, Şehit Ebu'l-Hasan Harakani Derneği Yayınları, 2004, s. 25, 95-96.

İmâm Yûsuf-ı Hemedânî: Ebû Yaʿkûb el-Hemedânî (v. 535/1140) Horasanlı bir sûfîdir.[128] *Yenbû'-ı Hikmet'*te tek bir beyitte ismi geçmektedir:

9420. **İmâm Yûsuf-ı Hemedânî** kim var
Meger bir vaḳt anuñ ḳatında bir yâr

Cüneyd-i Bağdâdî: Ebü'l- Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî (v. 297/909) ilk devir sûfiliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur bir sûfîdir. Hem mutasavvıflar hem de ulemâ katında makbul bir zâttır.[129] Uşşâkî, Cüneyd'e "Mâ fi'l-vücûdi sivallâhi" (Varlıkta Allah'tan gayrı bir şey yoktur) sözü vesilesiyle eserinde yer vermiştir:

9994. Tecellî itdi mevcûdiyyeti çün
Cüneyd oldı o nûrı gören ol gün

9995. Dem urup ol nefesde didi ol şâh
Ki bir şey'üñ vücûdı yoḳ sivâllâh

Mâ fi'l-vücûdi sivallâhi

Bâyezîd-i Bistâmî: Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürüşân (v. 234/848 [?]) tasavvufun doğuş dönemindeki en büyük temsilcisidir.[130] Uşşâkî, Bistâmî'ye atfedilen "Leyse fî cübbetî sivallâh" (Cübbemin altında Allah'tan gayrı bir şey yoktur) sözünü *Yenbû'-ı Hikmet'*te aktarmıştır:

9997. Dem urup hem o demde did[i] ol şâh
Ki cübbemde benüm yoḳdur sivallâh

[128] Teferruatlı bilgi için bk. Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend, Hayatı, Görüşleri, Tarikatı,* İstanbul 2002, s. 38-51.
[129] Süleyman Uludağ, *Cüneyd-i Bağdâdî,* Ankara 2008, s. 13-16, 60.
[130] Süleyman Uludağ, *Bâyezîd-i Bistâmî,* Ankara 1994, s. 1, 11.

Leyse fî-cübbetî sivallâhi

9998. Gehî ḳāyim bi-nefs itdi tecellî
Ki buldı **Bâyezîd** andan teselli

Türâb-ı Nahşebî: Ebû Türâb en-Nahşebî (v. 245/859) Horasanlı ilk sûfîlerdendir.[131] *Yenbû'-ı Hikmet*'te tek bir yerde ismi zikredilmiştir:

10038. Çü tîrin atdı çeşmi kevkebînüñ
Mürîdi bu **Türâb-ı Naḫşebî'**nüñ

Ferîdüddîn-i Attâr: Ebû Hâmid Ferîdüddîn en-Nîsâbûrî (v. 618/1221) İranlı meşhur şâir ve mutasavvıftır.[132] Uşşâkî, Attâr'dan tek bir beyitte söz etmiştir:

8. Ḳoy Zeyd u ʿAmr'ı ʿûd-ı nefs zâr-ı Ḥüseyn
ʿUşşâḳī her **Cüneyd'**e vü **ʿAṭṭâr'**a ḫoş gelür **[315ª]**

Hallâc-ı Mansûr: Ebü'l-Mugîs el-Hüseyn b. Mansûr el-Beyzâvî (v. 309/922) İslâm tasavvufunun en meşhur ve tesirli isimlerinden olup "Ene'l-Hak" sözünü söylediği gerekçesiyle asılmıştır.[133] Uşşâkî, Mansûr'un gaddar feleğin hilesiyle dara çekilme hadisesine telmihte bulunarak feleğin onun gibi daha pek çok Mansûr'a aynı kaderi layık gördüğüne işaret etmiştir:

412. Füsûn u ḥîle-y-ile çerḫ-i ġaddâr
Niçe **Ḥallâc-ı Manṣûr** itdi ber-dâr

Gazzâlî: Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî et-Tûsî (v. 505/1111) Eş'arî kelâmcısı, Şafiî fakihi ve filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan

[131] Mehmet Demirci, "Ebû Türâb en-Nahşebî", İstanbul 1994, X, 243.
[132] M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddin", İstanbul 1991, IV, 95.
[133] Zülfikar Güngör, "Tahirü'l-Mevlevî'nin 'Hallâc-ı Mansûr'a Dâir' Risalesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* XXXIX, (Ankara 1999), s. 581.

İslâm âlimidir. Ömrünün son dönemlerinde tasavvufa eğilmiştir.[134] Uşşâkî, eserinde Gazzâlî'nin *ʿAcîbü'l-Kalb*'inden söz etmiştir:

6999. Nitekim ḫˇâce **Ġazzâlî**-yi fâżıl
İmâm-ı evliyâ şeyḫ-i efâżıl

7000. Yazupdur cemʿ idüpdür gül gibi ter
*ʿAcîbü'l-ḳalb*dür bir cild-i defter

Bû Sa'îd Ebu'l-Hayr: Ebû Saîd Fazlullah b. Ebi'l-Hayr el-Meyhenî (v. 440/1049) tekke âdâbını tesis eden ilk şeyh olarak bilinir.[135] Uşşâkî eserinde, Ebû Sa'id'i birkaç rivâyeti vesilesiyle zikretmiştir.

10079. Nitekim şeyḫ-i vaḳt ol **Bû Saʿîd'**e
Bedîd oldı bu ḥâlet irdi ʿîde

2.6.2. Efsanevî ve Tarihî Şahsiyetler

Hızır: Rivâyetlere göre âb-ı hayâtı içerek ölümsüzlüğe erişen, peygamber veya velî olduğu hususunda ihtilaf bulunan kutsal bir kişidir. Neredeyse tüm toplum ve inançlarda önemli kabul edilen Hızır, Kehf sûresine göre Hz. Musa ile bir yolculuk yapar ve bu yolculukta Hz. Musa'ya rehberlik eder (bk. el-Kehf 18/60-82).[136]

6. Bâḳī ḥayât-çün nitekim Ḫıżr-ı teşne-cân
Dün ẓulmetinde çeşme-i ḥayvâna irmişem **[80ᵇ]**

[134] Mustafa Çağrıcı, "Gazzâlî", İstanbul 1996, XIII, 489.
[135] Abdurrahim Alkış, "Ebu'l-Hasan-ı Harakânî'nin Ebû Saîd Ebu'l-Hayr ve Ferîduddîn-i Attâr Üzerindeki Tesirleri", *Kafkas Üniversitesi Harakanî Uygulama ve Araştırma Merkezi Seyyid Ebu'l-Hasan Harakânî Vakfı I. Uluslararası Harakânî Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* Kars 2012, s. 304-305.
[136] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, s. 361.

Âzer: Hz. İbrahim'in babası Târah'ın veya amcasının lakabı. Put yapıp sattığı için Âzer adlı putuna nisbetle bu lakap kendisine verilmiştir.[137]

1405. Muraṣṣaʿ dürr-ile cevherden için
Püt-i **Âzer** midi ya ṣûret-i Çîn

Câlînûs: (ö. 200 [?]) İslâmî literatürde bu isimle anılan ve İslâm tıbbına tesir eden ünlü Grek tabibi ve filozofudur.[138]

408. Eger ḥikmetde Câlînûs olursun
Ölüme çâre yoḫdurur ölürsün

Felâtûn: Milattan önce 430-348 yılları arasında yaşamış olan Felâtun/Eflâtun yahut Platon en eski Yunan filozoflarındandır. Edebiyatımızda akıl, rey ve iyi tedbirin sembolü olarak zikredilir.[139]

409. Bu ḥikmetde ḳalupdur deng ü ḥayrân
Ḥakîm-i Hind ü **Eflâṭun-ı Yûnân**

4152. Çü nevbet kim dile irdi gil-i dil
Felâṭun'dan alındı cennetüñ bil

Bel'am-ı Bâ'ûr: Rivâyetlere göre önceleri iyi bir mümin iken daha sonra Hz. Mûsâ ve kavmi aleyhine hile tertiplediği için cezalandırıldığı rivâyet edilen kişidir. Şiirde, ibâdet, zühd ve takvâya güvenerek yaşamanın kurtuluşa erdirmeyeceği hakikatini sembolize etmektedir.[140] Uşşâkî de aşağıdaki beytinde bu hakikate işaret için Bel'am'ı hatırlatmaktadır:

[137] Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,* haz. Cemal Kurnaz, Ankara, 1996, s. 125.
[138] İlhan Kutluer, "Câlînûs", *DİA,* VII, 32.
[139] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 422-424.
[140] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.,* s. 335.

10907. ʿUbûdiyyet dıraḫtından düşe dûr
Nitekim düşdi ol **Belʿâm-ı Bâʿûr**

Cem/Cemşid: İran mitolojisine göre yedi yüz ya da bin yıl yaşamış Acem hükümdarıdır. Divan şiirine göre şarabın mucididir. Bununla birlikte Cem'in eski şiirimizde değişik şekillerde kullanımına rastlanmıştır.[141]

6. Ne mey var-ıdı ne ney ne **Cem** var-ıdı ne câm
ʿÎş-idi baña ḳānûn yâr-ıla ḫurrem anda **[173ª]**

Dârâ: Acem Keyâniyân hükümdarlarındandır. İskender'le savaşıp mağlup olmuştur.[142]

923. Niçe İskender ü **Dârâ** vü Ḳayṣer
Bu dâr u ḳaṣra ḥasret oynadı ser

28. Devrinde **Dârâ** dârdur ḫaṣmına dünyâ dardur
Ol ḫaṣma yir kim dardur ḥablü'l-verîdidür resen **[31ª]**

İskender: Birden çok İskender vardır. Biri Makedonya kralı Büyük İskender'dir. Biri de Kur'an'da adı geçen ve İskender nâmıyla da anılan Zülkarneyn peygamberdir. Edebiyatımızda daha ziyade fetihler yapan bir kral ve Hızır'la beraber âb-ı hayât aramaya giden biri olarak tasvir edilir.[143] Uşşâkî, İskender'i bu vasıflarıyla, eserinde zikretmiştir:

1383. **Sikender**dür ü ḥayder ger ġażanfer
Raʿiyyet-perver ü inṣâf-güster

[141] Teferruatlı bilgi için bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 125-142.
[142] Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,* s. 73.
[143] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 285-286.

9. Ne cân k'ala ele câm-ı cihân-nümâ anda
Ḥayât-ı **Ḫızr'**a irüp ʿişret-i **Sikender** ider **[32ª]**

Leylâ ile Mecnûn: İslâm edebiyatlarında müşterek olan bir aşk hikâyesinin kahramanlarıdır. Pek çok kaynakta efsane olarak nitelenen hikâye asırlardır gerek mazmun gerek telmih olarak işlenmiştir.[144] Uşşâkî âşık ile ma'şûkun hallerinden örnek verirken Leylâ ile Mecnûn'un ismini zikreder:

1369. Bu gerdûn kim döner dün gün ṭurupdur
Niçe **Mecnûn** niçe **Leylâ** görüpdür

2963. Bu resme virdi **Mecnûn** pâsuḫ aña
Ki maʿşûḳuñ gerekmez vaṣlı bana

Hüsrev ü Şirin: Klasik bir aşk hikâyesinin kahramanlarıdır. Hüsrev Nuşirevân'ın torunu ve İran'ın efsanevi hükümdarlarındandır. Lakabı Perviz'dir. Hüsrev eski şiirimizde Şirin'e aşkının yanı sıra yaptırdığı sarayla ve trajik hayatıyla yer edinmiştir.[145] Ayrıca Ferhad isimli meşhur karakter de Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinin başkahramanlarından olarak genellikle diğer ikisiyle birlikte şiirlerde zikredilmektedir.[146]

1370. Niçe **Şîrîn** ü **Ḫusrev** gördi bu dehr
Niçe Ferhâd'ı bî-dâd eyledi ḳahr

2956. Hemîşe vaṣla pey-rev old[ı] **Ḫusrev**
Ḫing ol cân k'olan hicr-ile reh-rev

Ferhâd: Ferhad ile Şîrîn hikâyesinin erkek kahramanıdır. Sevdiğine kavuşmak için dağları delmiştir:

---

144 Teferruatlı bilgi için bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 441-448.
145 Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 176-177.
146 Dursun Ali Tökel, *a.g.e.,* s. 433.

2955. Delüben tîşe-[y]-ile seng-i pûlâd
Güherler dürlü dürlü buldı **Ferhâd**

Sâm-Zâl-Rüstem: Rüstem kahramanlığı ve gücüyle ünlü bir Acem hükümdarıdır. Sâm Zâl'in babasıdır. Oğlu Zâl akşın (albino) doğduğu için onu uğursuz sayıp Elbürz dağına terketmiştir. Orada Ankâ tarafından beslenmiştir. Zâl Rüstem'in babasıdır.[147]

2001. Olan erlikde **Sâm** u **Rüstem** ü **Zâl**
Zebûn olur ecel tîz itse çengâl

Hürmüz: Nûşirevân'ın torunu Acem hükümdarıdır. Zulmünden dolayı tahttan indirilip gözüne mil çekilmiştir.[148]

2434. Gelür **Hürmüz'**den ger merz ü ger kişt
ʿAlef yirine bürrân tîrle ḫişt

Ḳārûn: Kur'an'da adı Firavun ve Hâmân'la birlikte anılan, Hz. Mûsâ zamanında yaşamış, Hakk'a isyanıyla ve bu yüzden helâk oluşuyla şöhret bulmuş, zengin ve cimri kişidir. Toprağı altına dönüştürme sanatı olarak bilinen simyâyı öğrenerek zengin olmuştur.[149]

39. ʿAṭâ itmiş kimine genc-i **Ḳārûn**
Bu resme eylemiş erkân u ḳānûn

Mânî-yi Çîn: Zerdüştlükle Hıristiyanlığı birleştirip Maniheizm adlı yeni bir din kurmuş fakat daha ziyade resim sanatındaki maharetleriyle şöhret bulmuş kişidir.[150]

---

147 Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,* haz. Cemal Kurnaz, s. 76.
148 Ahmet Talat Onay, *a.g.e,* s. 74.
149 Kur'ân-ı Kerîm'de birden çok âyette ismi zikredilmiştir (el-Mü'min 40/24, el-Ankebût 29/39, el-Kasas 28/79…). Teferruatlı bilgi için bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 380-386.
150 Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 232.

2. Naḳş-ı dîvâre döne ḥâyir olup **Mânî-yi Çîn**
Eger ol dâyire-i ṣûret-i îmân göre **[78^{b}]**

Behrâm: Acem hükümdarıdır. Yaygın kanaate göre, yaban eşeği avı merakı yüzünden kendisine yaban eşeği anlamına gelen "gûr" sıfatı yakıştırılarak Behrâm-ı Gûr adıyla anılmıştır. Ayırca İran mitolojisinde savaş tanrısıdır. Behrâm kahramanlığı, adaleti ve cesaretiyle şöhret bulmuştur.[151]

26. İsimdür İsmâʿîl Ḫân tîr oḳ u terkeş âsumân
Ḳırban bere (?) Rüstem kemân **Behrâm** tîġ ü Meh micen **[31^{a}]**

1576. ʿUṭârid tîri vü şemşîri **Behrâm**
Kemân çerḫ ü güneş ṭâliʿ Ḳamer nâm

Dahhâk: Acem hükümdarlarındandır. Mitolojiye göre iki omzu üstüne kendisine acı veren iki yılan otururmuş. Bu yılanlar her gün iki çocuk beyni yermiş. Sıra Gava'nın çocuklarına gelince Gava isyan çıkarıp onu tahttan indirtmiştir.[152]

1948. Ḳılınuñ her biri bir mâr-ı **Ḍaḥḥâk**
Delüp ṭon deldi ṭaşra çıḳdı çâlâk

Fağfûr: Eski Çin hükümdarlarının unvânıdır. Efsanevi bir hükümdar karakterini ifade eden Fağfûr, şiirde övülen kişiyle kıyaslanıp tahkir edilendir.[153]

25. Cengüñde yire düşdi niçe miġfer-i **Faġfûr**
Devrüñde ḳodı ḳaṣr niçe Ḳayṣer ü Dârâ **[11^{b}]**

[151] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 117-120.
[152] Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,* haz. Cemal Kurnaz, s. 177-178.
[153] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.,* s. 166.

2.7. Coğrafî Mekânlar ve Kavimler

Mescid-i Aksâ:

353. Hümâyûn Mekke'den uçdı vü gitdi
Gelüp tâ Mescid-i Aḳṣâ'ya yetdi

Çin Seddi:

6177. Çü şemsü'd-dîn ʿalem getürdi dînden
Ṣanasın şâh-ı ḫâver **bend-i Çîn**'den

Mecmaʿ-ı baḥreyn:

7939. Azuḳ mâhî fetâ vü Mûsi gitdi
Gelüp tâ **Mecmaʿ-ı baḥrân**a yetdi

7. Ḫıżr ister-[i]señ **Mecmaʿ-ı baḥreyn**e sefer ḳıl
Dür diler-[i]señ sâḥil-i ʿUmmân unutma **[76^{b}]**

Acem:

3131. Ġarîb ü ʿâşıḳ u maġbûn u maḥrûm
ʿ**Acem** ḳanda çü gördi geldi-ki Rûm

…

3229. Gidem bundan yine ayaḫ götürem
ʿ**Acem** mülkin varam Rûm'a getürem

Çin:

525. Devât içine misk-i Çîn ezdüm
Zebân-ı Türkî bu mecmûʿa yazdum

…

1405. Muraṣṣaʿ dürr-ile cevherden için
Püt-i Âzer midi ya ṣûret-i Çîn

Hecr:

310. Ḳılâl-i **Hecr**'e beñzer nebḳi bile
Başında börgi beñzer gûş-ı pîle

Hıtâ:

2831. Olurduñ sen Ḫıṭâ'da bir kühen-pûş
Geyersin şimdi ṭon dîbâ-yı Çîn uş

…

4091. Ḳamuñuz ḫuşk zâhid gibi ḥâyir
Yirüñüz kûşe-i ḳuds-i Ḫıṭâ yir

Bedahşân:

6. Ḳıymetlü ʿaḳīḳ ister-[i]señ ʿazm-i Yemen ḳıl
Laʿl ister-[i]señ mülk-i **Bedaḫşân** unutma [76ᵇ]

…

41. Laʿl-i **Bedaḫşân** gibi bil kesdüm vaṭandan cân u dil
Bûy-ı demümden şehr ü il pür şöyle kim misk-i Ḫoten [31ᵇ]

Aden:

40. Bir ḳatreyem ben ya ḫûniyem ol perver iy baḥr-ı ʿaẓîm
Ḳapuñda olmışam yetîm uş nitekim dürr-i **ʿAden** [31ᵇ]

Hindistan:

1520. Yüzini burnı itmişdi iki şaḳ
Ya **Hindistân** ḳozıdur ya aġırşaḳ

…

4959. Uyur çünki çıḳar uyḫu başına
Girer ol pîl-i **Hindistân** düşine

Irak-Isfahan: Irak ve Isfahan kelimeleri eserde hem mekân hem de makâm adı olacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır:

5. *ʿUşşâḳī* ṭavâf eyle gönül kaʿbesini râst
Benüm ne **Ṣıfahân** ne **ʿIrâḳ** oldı murâdum [186ᵃ]

6. Perdesizdür bil maḳām-ı evliyâ *ʿUşşâḳī* râst
Ol ḥicâzuñ bil **ʿIrâḳ** u **Iṣfahânı** özgedür [248ᵃ]

Mısr:

9256. Nitekim gördi şâh-ı **Mıṣr** anı
Ki didi *sebʿa baḳarât simâni*

9262. Nitekim şâh-ı **Mıṣr** u ehl-i zindân
Bu resme gördiler rüʾyâ-yı tâbân

3. İrişdi Pîr-i Kenʿan **Mıṣr**'ında Yûsuf'ına
Bâġ oldı beytü'l-aḥzân olsun hemîşe eyle [147ᵇ]

Rûm:

2791. Ve ammâ ol Ḥakîm-i Fârisî şûm
Aluban Şems'i gitdi cânib-i **Rûm**

3132. Oturup bir yire ağladı ḫayli
Ki **Rûm'**ı ġarḳa virdi yaş seyli

3195. Didi-kim **Rûm'**ı görmek diledük Şâh
ʿAcem'den **Rûm'**a ṣaldı bizi Allâh

Rûs:

3148. Eger Şâm u eger Rûm u eger Rûs
Ṣalayum her yaña illere câsûs

Yemen:

21. Laʿlîn lebüñdür şekkerîn incü dişüñ dürr-i **Yemen**
Lâlâ ki biñ lûlû yaḳīn bir dâneye olmaz ṣemen [31ª]

Sanʿâ:

1731. Ne şehr ol-kim cihândan ḫarc alurdı
Miṣâlin cennet andan derc alurdı

1732. Urılup nevbet-i şâhî seḥer şâm
Olurdı aña **Ṣanʿâ**-yı Yemen nâm

Gîlân:

2323. Gelüp **Gîlân** ilinden şöyle kim bâd
Didi bir kişi şâhâ dâd u feryâd

2424. Yaḳīn **Gîlân'**a irdi çünki leşker
Cihânı kûh u mîşe gördi yekser

Boztepe:

949. Bilüñüz Bozdepesi işbu şehrüñ
Bilin reşk-ile bükdi nüh sipihrüñ

17. Ser-i şütür gibi yüce düzüp o Bozdepe'yi
Bu şehri boynına beñzer yire muḳarrer ider [32ᵇ]

Kumkapu:

19. Yir-ise Ḳalʿa'ya ḳarşu Ḳum'a ġarîb girür (?)
Ki ġarba ḳarşu naẓar anda şekl-i ḥaydar ider

20. Çü Ḳumḳapu'yı geçe iki ḳapu daḫı geçüp
Girür bu şehre temâşâ hezâr zîver ider [32ᵇ]

Şam:

877. Çün irdi Şâm'a bir gün râh-ı menzil
Didi göñlüm *iẕâ aʿşeyte feʾnzil*

1750. Dirüp Şâm'uñ çerisin Şâh-ı Zengî
Seḫer sulṭân-ıla eylerdi cengi

Mekke-Taif:

4061. Apar Mekkeyle Ṭâyif arasında
Ḳoy ol vâdiyy-i Nuʿmân deresinde

5923. Miyân-ı Mekke vü Ṭâyif'de ol-dem
Ḫamîr olurken hem ḫâk-i Âdem

Sinop/ Cezîre-i uşşâk:

914. Benem bülbül ḳanı ol gülşen-i ḫûb
İçi pür lâle vü gül şehr-i Sinob

7. Saʿâdet aña ki Sinob şehr içinde
Bu mevsim içre idüp ʿîş ʿîd-i ekber ider [32ª]

10. Laḳab didükleri aña Cezîre-i ʿuşşâḳ
Budur ki pîr ü cüvânı hevâ-yı dil-ber ider [32ª]

Elburz:

1998. Üçincide dönüben urd[ı] bir gürz
O gürzle düşeydi kûh-ı Elburz

Kasûra:

3154. Didi-kim etegüm bilüme ṣardum
Ṭuruban Ḳasûra şehrine vardum

Harezm:

7861. Meger günlerde bir gün Necm-i Dâye
Ki ṣaldı şehr-i Ḫarezm üzre sâye

Cûy-ı Mûliyân:

6. Bâd-ı Cûy-ı Mûliyân geldi baña
Bûy-ı yâr-ı mihribân geldi bana [114ᵇ]

İncü tekyesi:

36. Var İncü Tekyesi'ne çıḳuban naẓar eyle
Ki berr ü baḥre Ḫuẕâ gör ne yüce manẓar ider [33ª]

Asmakaya:

41. Naẓar it Aṣmaḳaya'dan deñizde gör ki Ḫudâ
O seng-i eskibolusı (?) ṣudan ne berter ider **[33ª]**

Sîstânî Zâviyesi:

29. Gel anda k'uşda gör Sîstânî zâviyyesin
Ki aña ḫidmetini bir şeyḫ-i pîr-perver ider **[32ᵇ]**

Ruhâ:

889. O pîr eydür ki yirler çoḫdur oġlum
Ruhâ'dan ḫoş-hevâ yir yoḫdur oġlum

892. Rehâ itdüm ʿınânı bes Ruhâ'ya
ʿAnâdan tâ ki cân ire rehâya

Hoten:

22. Ne sûḳa gitse ṣaçı çîn âhû gözlülerüñ
Dimâġı misk-i Ḫoten key ḫoş muʿaṭṭar ider **[32ᵇ]**

Kefe:

14. Kefe vü Ceneviz ü Venediḳ ü Ḳıpcâḳı
Bu şehre ḥâkim olan ḥükmine müseḫḫar ider **[32ᵇ]**

Îrân:

2327. Ser-â-ser eyledi Gîlân[ı] vîrân
Bize feryâd iriş iy şâh-ı **Îrân**

3374. Geçüp bâġ u ṭaġ u ʿumrân u vîrân
Gelüp gözükdi tâ ser-ḥadd-i **Îrân**

3375. Şeh-i **Îrân'**a bes itdiler iʿlâm
Ki uş şâh-ı Yemen'den yetdi aʿlâm

Hicaz: Hicaz, Irak ve Isfahan kelimeleri eserde hem mekân hem de makâm adı olacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır:

7. Râh-ı **ḥicâz**ı râst u muḥayyer ḫaṭâ ḳılur
ʿUşşâḳī her geh o perdeye bî-râh-ber gider [186ᵇ]

6. Perdesizdür bil maḳām-ı evliyâ ʿ *Uşşâḳī* râst
Ol **ḥicâz**uñ bil ʿIrâḳ u Işfahânı özgedür [248ᵃ]

Cebelü'r-Rahme:

6444. Bes andan gel gör iy ehl-i hidâyet
O **Cebelü'r-Raḥmet'**i yaʿnî ʿinâyet

Kaʿbe:

813. Miṣâlidür bu râhuñ râh-ı **Kaʿbe**
Viṣâlullâhdur dergâh-ı **Kaʿbe**

3055. Heves itse ḥarîm-i **Kaʿbe'**ye cân
Ṣafâ virür aña ḫâr-ı muġaylân

Nîl:

927. Bu mıṣruñ ḥüsn-i Yûsuf'dur cemâli
Ya **Nîl** üstinde nilûfer miṣâli

65. Ben ġarḳa-güneh **Nîl**-ṣıfat sîne-zen eşküm
Âfet başuma ṣaḫre vü ḥayret yolı ṣaḥrâ **[12ᵇ]**

Ceyḥûn:

66. ʿUmmân-ı şefâʿatsin eşigüñdürür âḫir
Yüz süre bu **Ceyḥûn**-ı cereyân yaşuma mecrâ

Fürât/ Nîl/ Mînâ:

314. Ol iki bâṭın-ıdı cûy-ı **Mînâ**
Fürât u **Nîl**-idi bu iki peydâ

Bathâ:

37. Ensâbuñ olan cümle-i eşrâfı Ḳureyş'üñ
Mîlâduñ olan Ümm-i ḳurâ sütre-i **Baṭḥâ** **[11ᵇ]**

Kavimler

8331. Ger ola bir **Ḥabeş** ḳul daḫı üstâd
Gerek kim olasız şâkird-i irşâd

8468. Diye bu pîr eger ʿabd-i **Ḥabeş'**dür
Taṣarrufda baña benden bu ḫoşdur

1819. İki gözleridür yaġmacı **Tâtâr**
Oḳı zihde ne cân görürse atar

6. Müşkîn nühüfte bûy bu ʿûd-ı vücûdumuñ
Fâş oldı **Çîn** ki **Türk'**e vü **Tâtâr'**a ḫoş [gelür] **[315ᵃ]**

2831. Olurduñ sen Ḫıṭâ'da bir kühen-pûş
Geyersin şimdi ṭon dîbâ-yı **Çîn** uş

1400. Biri **Hindî** biri **Rûmî'**ydi anuñ
Birisi **Fârisî** şûmı cihânuñ

1506. Didiler kim Ḥakîm-i **Fârisî'**dür
Feresdür bilesince **Fârisî**'dür

3232. Alam Şems'ümi varam şarḳa gidem
Günin **Rûmî**ler'üñ ḳarañu idem

1529. Dü nergis çeşm nergisdânı bâdâm
İki **zengî** iki câdû biri dâm

2874. Görüp bir piste leb **zengî** gibi şeb
Aña ṣordum revân dilden açup leb

5743. Ḳamu efṣaḥ **ʿarab**da vü **ʿacem**de
ʿİnâd itdiler aña her ḳademde

1786. O **hindû**nuñ başı ucunda bes çın
Baḳup gördi-ki var bir kâse-i Çîn

2.8. *Yenbû'-ı Hikmet*'in Bir Bölümü Olan *Şems ü Kamer* Mesnevisine Âit Unsurlar

Dinî-tasavvufî bir mesnevi olan *Yenbû'-ı Hikmet* klasik tertibe uygun biçimde tevhid, münâcât, na't, mi'râciye, sebeb-i telif ve medhiyeler bölümlerini içerir. Akabinde konu âgâz-ı dâsitâna getirilir. Anlatılacak bu hikâyenin adı *Şems ü Kamer*'dir. *Şems ü Kamer* hem *Yenbû'-ı Hikmet*'in mühim bir parçasıdır, hem de müstakil bir aşk mesnevisi kabul edilebilecek kadar kapsamlıdır. *Şems ü Kamer* "Âgâz-ı Dâsitân" ile başlar ve doğrudan olay örgüsüne geçilir. Eserde, *Şems ü Kamer*'in anlatılacağı bilgisine kadar hiçbir beyitte bu hikâyeye dair bir ipucu verilmemiş, 1379. beyitte doğrudan konuya girilmiştir. *Şems ü Kamer* için ayrıca tevhid, na't, sebeb-i telif vb. yazılmamıştır. Olay örgüsü aşağıda verilen *Şems ü Kamer* tamamlandıktan sonra *Yenbû'-ı Hikmet*'in ikinci bâbının ikinci destânına geçilmiş ve eserin kalanında *Şems ü Kamer* bir daha mevzubahis olmamıştır.

Şems ü Kamer türü mesnevilerde genellikle yer ve zaman bilgisinin olmaması, konu bütünlüğünün aranmaması, tabiat tasvirlerinin gerçekdışı olması, kahramanların olağanüstü olması ve olayların nasıl ve niçin sorularına cevap veremeyecek şekilde gerçekleşmesi beklenir.[154] *Şems ü Kamer* hakkında aşağıdaki inceleme ve değerlendirme de bu çerçeveye uygun şekilde yapılmaya çalışılacaktır.

Şems ü Kamer gök cisimlerinin kişileştirilerek bir aşk hikâyesi şeklinde sunulduğu temsilî bir mesnevi kabul edilebilir. Zira tasavvufî konuların anlatımında temsillerin kullanıldığı bilinmektedir. Tasavvufun mecaz ve sembolleri bu dünya ile öte dünya arasındaki paralellikleri anlama noktasında kolaylık sağlar. Temsiller aracılığıyla anlam katmanları oluşturulur; mesnevilerde kahramanların adlandırılmasından konunun işlenişine kadar çeşitli temsiller kullanılır. Türk şiir dili temsilî anlatıma dayalı ifade kabiliyetindedir.[155]

---

[154] Agâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (TDAYB),* Ankara 1967, s. 74-75.

[155] bk. Muhsin Macit, "İlk Klasik Dönem (1453-1600) Mesneviler", *Türk Edebiyatı Tarihi II,* s. 57-59.

Uşşâkî eserinin bir bölümünü ayırdığı *Şems ü Kamer* kıssasını anlatmaya başlamadan evvel kıssasının "güzel" olduğunu ve bu sâyede kendi adının güzel anılmasının ödülü olacağını belirtmektedir. Doğru yazdığı şeylere yanlış diyen kişinin günah işleyeceğini de sözlerine eklemiştir:

1377. Çü ḫoş yazdum ḫoş oḳınmaḳdur ecrüm
Bed oḳımaḳdurur bî-ecr zecrüm

1378. Ḫaṭâ yazan bu nâm[e]mde ṣavâbum
Günâh işler yuyar ḫaṭṭ-ı ṣevâbum

1379. Muṭavvel nâme ṣanma muḫtaṣardur
Ki nâmı ḳıṣṣa-i *Şems ü Ḳamer*'dür

2.8.1. Şahıslar Kadrosu

Kamer: Hikâyenin erkek kahramanı Kamer, İran Şahı'nın oğludur. Üç tane dünya güzeli kız kardeşi vardır. Bunların en küçüğünü babasının ihtiyar ve kötü veziri Hakîm-i Fârisî'den kurtarmaya çabalarken kendisini birtakım belaların içinde bulur ve bu süreçte Şems'i görüp ona âşık olur. Şems de ona tutulur. Kamer Şems'e kavuşmak için çileler çeker, savaşır, ağlayıp inler, pek çok engelle karşılaşır ve hepsini aşarak sonunda sevdiğine kavuşur.

Şems, Kamer'e şöyle seslenir:

1969. Yüzüñ bu dün ki gördüm cânı gördüm
Yine tîz uş iy cân hicrân gördüm

1970. Senüñle bir içim ṣu itmedin nûş
Ecel boynumuz urdı tîġ-ıla uş

1971. Benüm Şems ü zamânıdur küsûfuñ
Ḳamer sensin evânıdur ḫüsûfuñ

1972. Henüz devrümüz irmedin kemâle
Bu ḳubbe içre tîz irdük zevâle

1973. Bu dün göñlüm içinde cânum olduñ
Tenümde cân gibi mihmânum oldun

….

1813. Bilür misin ki ol ayı ne-y-idi
Ḳamer yüzine bir âyîne-y-idi

1814. Ḳamer baḳduḳda ol Şemsüñ yüzine
Görinen kendü yüziydi gözine

1815. Görüp âyînede ʿaksin yüzinüñ
Yüzine ʿâşıḳ oldı kendüzinüñ

1816. Şu veçhileydi ol ḫüsnüñ behâsı
Ki biñ cân-ıdı bir görmek behâsı

Şems, "Uykudan ansızın uyandım Kamer'i görünce sabah olmuş sandım. Sabah olmamışken bu ay gölgesini saraya salmıştı" der. Yanındaki kızlar da "Hangi şah bu civana kul olsa az gelir. Peri mi insan mı melek mi ay mıdır? Semavî bir varlıktır. Yeri felektir. Meleklerden mükerremdir. Bu güzel suretiyle öyle bir Yusuftur ki nice Yusufları hüznüyle Yakub'a çevirir. Burada sen Züleyhâ'sın, bu civansa Pîr-i Ken'an'ın oğlu Yusuf'tur" diyerek Kamer'i tasvir ederler:

1898. Didiler ḥâşe kim bu şâh ola ol
Buña lâyıḳ degil ol-kim ola ḳul

1899. Perî mi diyelüm bu ya beşerdür
Melek mi ya beşer yüzlü ḳamerdür

1900. Semâvîdür bunuñ yiri felekdür
Melâyikden mükerrem bir melekdür

1901. Ne Yûsuf kim ide bu ṣûret-i ḫûb
Niçe Yûsufları ḫüzn-ile Yaʿḳūb

1902. Bu eyvânda Züleyḫâ sensin iy cân
Cüvândur Yûsuf'ibn-i pîr-i Kenʿân

1903. Birez ḥayrân u ser-gerdân o zenler
Turuncı ṣanup ellerin kesenler

Şems: Hikâyenin kadın kahramanı olan Şems, Yemen şahının kızıdır. Kamer Şems'i ilk olarak uyurken görür ve hemen ona âşık olur. Şems de ilk görüşte Kamer'e âşık olmuştur:

1812. Ḳamer çün gördi ol ḥüsn-i cemâli
Hilâle döndi ḳalmadı mecâli

1813. Bilür misin ki ol ayı ne-y-idi
Ḳamer yüzine bir âyîne-y-idi

1814. Ḳamer baḳduḳda ol Şemsüñ yüzine
Görinen kendü yüziydi gözine

1815. Görüp âyînede ʿaksin yüzinüñ
Yüzine ʿâşıḳ oldı kendüzinüñ

1816. Şu veçhileydi ol ḥüsnüñ behâsı
Ki biñ cân-ıdı bir görmek behâsı

1817. Yüzi üstine düşmiş zülf-i enbûh
Ṣanasın gün yüzine perde-i kûh

1818. Cebîni bedr olmış aya beñzer
İki ḳaşı hilâli yaya beñzer

1819. İki gözleridür yaġmacı Tâtâr
Oḳı zihde ne cân görürse atar

1820. Ṭudaġı bal mı ya ʿayn-ı şekker
Büzâḳı bâde mi ya âb-ı kevs̱er

Eserde hikâyenin ana kahramanları hakkında çok fazla bilgi verilmez. Bununla birlikte her fırsatta Şems'in güzelliklerini öven manzumeler söylenir. Bu övgüler mübalağalıdır ve bazen mesnevinin kahramanlarından birinin dilinden yazılmıştır. Şu tasvirler de Şems hakkındadır:

"*O, güzellik yıldızında olgunluk zirvesine ermiş ama burada bir zevâle duçar olmuştur. İki nergis gözü gamlıdır, gözyaşı döker. Yakut rengi dudağı can ve gönle nimettir. Konuşmasıyla Ruhullahı bile şaşkın bırakır. İki gözü âşıklara fitnedir. İki mihrab kaşı ise süslü kemer gibidir. Ne güneş ne de ay ondan daha nurludur. Servinin*

boyu uzun olsa da eteği boştur. ... Gözünün bebeği misk gibidir, içi yaş, taze misk, dışı kuru badem. Servinin sesi yeni, yaprağı tazedir. Üzerinde Âdemin güzelliği vardır. O gümüş bedenli bir puttur, ona tapmak helaldir. Yanağında zülfü iki cîm harfi gibidir, ağzı mîm gibi nokta kadardır. Söz onun ağzı varken hiçtir, gönül yanağındaki zülüf gibi bükülmüştür. Akik gibi bir kıymete zülfü terazi olur. Arşa yükselen hilal kaşı kâbe kavseyne ulaşmıştır. Teni tazelikte bir damla su, beli incelikte kıl gibidir. Yanağında iki gümüşten nar vardır. İki misk kokulu zülfü ise boynunda gerdanlıktır. Sırtı ve sinesi sanki beyaz ve yumuşak bir sansar, on parmağı sansar kuyruğu gibi uzun. Yüzüne bakan doymaz, hayâlinin çizgileri akıldan silinmez." (2986-3003. beyitler)

İran şahı:. İran şahı cinlerin ve insanların hizmetinde olduğu şanlı ve ulu bir şahtır. Ayrıca savaşçı, halkını seven ve insaflı biridir. Şahın üç kızı ve bir oğlu vardır:

1381. Meger kim bir zamân var-ıdı bir ḫân
Ki fermânında-y-ıdı ins-ile cân

1382. Şedîdü'l-be[ʾ]s ve'l-erkân-ıdı key
ʿAẓîmü'ş-şân ulu sulṭân-ıdı key

1383. Sikenderdür ü ḥayder ger ġażanfer
Raʿiyyet-perver ü inṣâf-güster

1384. İki ruḫ ṭarḥ virür câhı mâha
Piyâde atı öñince mâh o şâha

1385. Bulurdı feyż ü fer rây-ıla gün ü ay
Ṭoyurdı nân ḫˇân-ıla gedâ bây

İran şahının kızları: Şah üç kızını, gösterdikleri meziyetlere karşılık Hakîm-i Hindî, Hakîm-i Rûmî ve Hakîm-i Fârisî isimli üç vezirine verir. Hikâye küçük kızın bu

evliliğe isyanına destek veren kardeşi Kamer'in direnişiyle başlar. Kız kardeşler eserde şu şekilde tasvir edilir:

1446. Meger kim bu şehüñ pâkîze maḥbûb
Bir oġlı üç ḳızı var-ıdı key ḫûb

1447. Ol üç duḫter nitekim yidi aḫter
Ḳamu bir perdedeydi perde-perver

1448. Cihânda ḥüsn-ile meşhûrdılar
Ve lîkin perdede mestûrdılar

1449. Var-ıdı anda bir pîrûze eyvân
Düşerdi börgi aña baḳsa Keyvân

1450. Zümürrüd ferşdi vü nerdübân sîm
Naẓar iden görürdi yidi iḳlîm

1451. Ol üç ḳızı ḳomışdı anda ol şâh
Ḳonuşmışdı o bir burc üzre üc mâh

1452. Üçi üç dürr-i nâ-süfteydi şehvâr
Diyâr içinde görmemişdi deyyâr

Hakîm-i Fârisî: Hilekâr bir adamdır. Aynı zamanda çirkin bir ihtiyardır. Fârisî olan bu hakîm abanoz bir at getirir. Bu tılsımlı bir attır. Hakîm ona binip göğe çıkar. Halk büyük bir şaşkınlık ve hayretle türlü yorumda bulunur. Bu ata karşılık Fârisî hakîm şahtan küçük kızını ister. Fârisî hakîmin derisi buruşmuş bir yük hayvanına teşbih edilir. Yüz yaşına ermiş bu adam iki büklümdür ve gözleri çapaktan çürümüştür:

1516. Ve lîkin bu Ḥakîm-idi ḳatı zişt
Teni başdan başa ḳabḳara engişt

1517. Ḫar-ı lâġardı arḳasında yaġrı
Derisiydi buruşmış eyer ṣaġrı

1518. Erişmiş yüz yaşına ḥâl-i tîre
Bükülmiş ḳaddi dönmiş çerḫ-i pîre

1519. Ḳaşı gözlerini inmiş bürimiş
Çapaḳdan göz ḳapaḳ ḳamu çürümiş

1520. Yüzini burnı itmişdi iki şaḳ
Ya Hindistân ḳozıdur ya aġırşaḳ

1521. Ḳurı aġaç özinden âb gitmiş
Dizinden zûr u tenden tâb gitmiş

1522. Yarıḫ sîn[e]ydi aġzı mâr otaġı
Deve bögrek-idi iki ṭuṭaġı

Hakîm-i Hindî: İran şahının vezirlerinden biridir. Hindî hakîm şaha sunulmak üzere duvara bir resim çizer. Öyle bir resim ki Mânî-yi Çîn bile (ünlü bir Çinli ressam) görse hayran kalır. Hakîm resmi hükümdarına sununca onu da hayran bırakır. Resimde elinde sûr (boru) olan bir adam vardır. Şah bunun anlamını sorar. O da "Bir şehre bir casus gelse, bu resim de o şehrin kapısında olsa resimdeki adam boruyu çalar ve bu sesle şaşkına dönen casus yakalanır" cevabını verir. Şah "Eğer bu dediğin doğruysa dile benden ne dilersen", der. Resimdeki kişi, bir gün bir casus şehre geldiğinde borusunu çalıp halkı uyarır. Bu tecrübe sayesinde resmin işe yaradığı anlaşılmış olur. Bunun

üzerine Hint hakîm şahın sözüne binâen onun güzelliği dillere destan üç kızından en büyüğünü ister. Hint hakîm büyük kızla evlendirilir (1401-1464. beyitler).

Hakîm-i Rûmî: İran şahının vezirlerinden biridir. Rum hakîm de şaha sunulmak üzere altından bir tavus çizer. Tavusun etrafında dönüp duran on iki adet de yavru ekler. Şah bu tavusun ne işe yaradığını sorar. Hakîm, "Tavus yavrularından birisi gündüz uyursa uyandığında bir saat geçmiş olur ve tavus ağzını açtığı zaman da bir ayın geçtiğini anlamış oluruz", der. Durumun doğruluğunu tecrübe ederler. Bunun üzerine şah ona da ihsanda bulunmak ister. Rum hakîm şahın ikinci kızıyla evlenmek ister, şah bu isteği kabul eder (1464-1490. beyitler).

Yemen şahı: Şems'in babasıdır.

Rûm şahı: Şems'e ve onu kaçıran ihtiyar hakîme av dönüşü rastlayıp kızı Hakîm'den kurtararak himâyesinde sarayına götüren şahtır:

3006. Çü gördi Şâh-ı Rûm ol şems-çehri
Hemân-dem düşdi mehveş aña mühri

3007. Ruḫından ṣubḥ gibi ḳaldı ṭaña
Dilü cân-ile ʿâşıḳ oldı aña

Kızlar: Ana kahramanlardan değildirler. Şems'in odasında ve işret meclislerinde eğlenen cariyelerdir:

1904. Gelüp bes ḫalvete anda ol üç ḳız
Didiler kim ne tedbîr idelüm biz

1905. Bu sır fâş olmayınca olmaz âḫir
Bu pinhân olsa kâruñ ṣoñra ẓâhir

1906. Ne sır vardur ki ol âḫir bilinmez
Ne bâṭın var ki ol ẓâhir ḳılınmaz

1907. Ḳırar bizi ṭuyarsa bun[ı] sulṭân
Bu işden niçe ḳanlar döke ḫâḳān

1908. Biz idelüm bu sırrı evvelâ fâş
Ḳılıcdan ol-kim ḳurtaravuz baş

Abanos at: Farisî hakîmin şaha sunduğu sihirli attır. Bu at bir yıllık yolu bir günde alabilir ve şimşek hızındadır:

1609. Didi-kim yâ oġıl budur ki üstâd
Bir esb-i âbnûsî itdi bünyâd

1610. O bir yıllıḳ yolı bir günde alur
Yelişde yil öñinden girü ḳalur

1611. Ṣuʿûd itse hevâya r[î]ḥ-i ʿâṣif
Nüzûl itse ṣerâya berḳ-i ḫâṭif

Abd-i zengî: Yemen şahının sarayında Şems'i muhafaza ile görevli bir köledir. Şems'in Kamer'le karşılaştığı gece uyuyakalmış ve görevini aksattığı için şahtan azar işitmiştir:

1776. Varuban gördi kim bir ʿabd-i zengî
Yatur kim bile esrik mi ya bengî

1777. Uyur maḳṣûre ḳapusında yatmış
Vücûdı raḫtını yoḳluġa ṣatmış

1778. Başına çıḳmış uyḫunuñ şerâbı
Yatur maḫmûr anuñ mest ü ḫarâbı

1779. Ger üç gün uyuya ol uyḫu ḳanmaz
Başı ucında çalsañ ṭabl uyanmaz

Şems ü Kamer hikâyesinde yukarıdakilerden başka bir grup kahraman daha olduğu söylenebilir. Bunlar "Münâzara", "Su'âl-Cevâb", "Mükâleme" başlıkları altında adı geçen "Mürġ, ṣabâ, misk, ḫurşid, şeb, ten, cân, âkil, mecnûn"dur. Bunlar kendi aralarında yahut Kamer ve Kamer'in babasıyla konuşturulan kahramanlardır (bk. 2823-2849, 2862-2873, 2874-2882, 2883-2914, 2959-2971. beyitler).

2.8.2. Zaman ve Mekân

Şems ü Kamer'de zamana dair net bir bilgi bulunmamakla birlikte "bir gün, bir gice, evvel, âhir, bir zamân, dün ü gün" gibi zaman zarfları kullanılmıştır. Eserdeki mekânlara bakıldığında ise başkahraman Kamer'in semâdaki gezintileri dışında olağanüstü bir "yer"e rastlanmaz. Hepsi bu dünyaya ait ülke ve şehirlerdir. İran, Yemen, Sanʿa, Anadolu, Gîlân, Rûm gibi… Olaylar genellikle İran ve Yemen şahlarının saraylarında, gökyüzünde, savaş meydanlarında ve çemenzârda geçmektedir.

2.8.3. Olay Örgüsü

1380-3415. beyitler arasında yer alan 2000'i aşkın beyitten müteşekkil bir mesnevi olan *Şems ü Kamer* klasik edebiyatımızdaki aşk mesnevileriyle müşterek yönler taşır. Kamer ve Şems birbirine âşık iki gençtir. Bu ikisi bir kısım zorluklardan geçerek hikâyenin sonunda kavuşurlar.

Mesnevinin anlatım özelliklerine bakıldığında genellikle yazar dili etkindir. Bunun yanısıra kahramanların konuşturulduğu diyalog bölümleri ile kahramanların dilinden söylenen manzumeler hikâyenin genel ifade ve anlatım çerçevesini şekillendirir.

Kamer İran şahının oğludur. Şahın üç tane de kızı vardır. Şah, kızlarını, hârikulâde meziyetler sunan Hindû, Rûmî ve Fârisî üç hakîmine ödül olarak verir. Şahın, kızlardan en küçüğünü, kötü ve çirkin Fârisî hakîme tılsımlı bir at karşılığında vermek istemesine Kamer'in karşı çıkışı ile olaylar başlar. Kamer kardeşini hakîme vermesi hususunda babasına itirazlarda bulunur. Şah da ona tılsımlı attan söz eder. Kamer babasına "O atı ben tutar sana getiririm, kardeşimi ona verme", der. Lakin Kamer atı ele geçirip sırtına bindiği anda at Kamer'i de alarak ortadan kaybolur. Şah oğlunun gidişinden çok endişelenir. Ağlayıp dövünür. Kamer'in kayboluşu üzerine ülkedeki herkes yasa boğulur. Şah en sonunda oğlundan ümidini keser ve onun için bir mezar taşı diktirir.

Diğer yandan öldüğü sanılan Kamer, atın üzerinde semâda hızla yükselip Yemen'deki San'a şehrine iner. Göz açıp kapayacak kadar kısa vakitte feleklere çıkar. Felekleri temâşâ ederken aklına gelen Mi'râc mucizesinin yüzü suyu hürmetine, bu hâlden kurtulmak için Allah'a duâlar eder. Semâdan iniş imkânsız gibidir. Bir anda solundaki nüzûl yıldızını farkeder. Atın tılsımını sıkıca tutup ovalar. Böylece yıldızla beraber at da yere doğru inmeye başlar. Kamer bu iniş esnasında gördüğü hayvanları, bitkileri, dağları ve çimenleri tasvir eder. Çimenlikler arasında cennet gibi bir şehir görür. Burası Yemen'in San'a şehridir. Kamer San'a'da eşsiz bir saray görür. Bu sarayın nakışlarını, beyaz mermerle döşenmiş zeminini gördükçe hayran kalır. Akşam olunca, şehrin civarında beklettiği atı sarayın üzerine indirir. Aç ve susuz halde dolaşırken saraya girebileceği bir kapı farkeder. Sarayın iç tezyinâtı Kamer'in aklını başından alacak güzelliktedir. Yakalanmaktan endişelenerek atın yanına dönmeye karar verir. Geri dönerken bir horlama sesi işitir. Geri dönüp bakar. Ses maksure kapısında yatan bir köleden gelmektedir. İçerde de bir sofra vardır. Karnı aç olan Kamer içeri girip yer içer. Orada gördüğü bir kılıcı da beline bağlar. Sarayı gezmeye karar verir. Gezinirken süslü bir yatakta uyuyan güzel bir kız görür. Bu Yemen şahının kızı Şems'tir. Kamer ona âşık olur. Kamer âşıkâne şiirler söyler. Hikâyenin bu kısmında Uşşâkî, *küntü kenz*e atıf yapar. *Ayn-ı Hak zâhir oldu, bu suretle gayb göründü. Kamer hüsn-i cemâli gördü. Bunun tesiriyle mecâli kalmadı, hilal gibi eridi gitti. Kamer o güneşin yüzüne baktıkça sanki kendi yüzünü gördü. Aynada aksini görünce kendi yüzüne âşık oldu.* Kamer bu güzelliği epeyce seyredip Şems'i öper. Ansızın uyanan

Şems de Kamer'in güzelliğine hayran kalır. Ona âşık olur. Şems Kamer'i, babasının kendisini daha evvel vermeye razı olmayıp öldürtme emri verdiği genç sanar. Ona kavuştuğu için Allah'a hamdeder.

Kamer Şems'e başından geçenleri anlatır. Şems hayretle dinler. Kamer ve Şems konuşurken Şems'in hizmetkârı olan kızlar uyanıp fısıldaşırlar. Yatağın üzerinde ikisini konuşurken görürler. Kamer'in kim olduğunu sorarlar. Kızlar yalnız kalınca ne yapacaklarını konuşurlar. "Bu sırrı tutmak olmaz, Şah duyarsa bizi öldürür iyisi mi Şah'a biz söyleyip başımızı kurtaralım" derler. Kapıdaki bekçiye çıkışırlar. Onu eşek gibi yiyip yatmakla suçlarlar, giren çıkanı bilmediği için kızarlar. "Sarayda neler oluyor farkında değilsin. Heybetli bir er sultanın kızına saldırdı" derler. Bekçi korku ve kan dolu gözlerle uykudan uyanır. Etrafta kılıcını arar ama bulamaz. Saraya koşar. Kamer'i görünce onunla vuruşmaya başlar. Baş edemeyeceğini anlayınca ağlayıp bağırır. Figanını duyan askerler etrafına toplanır. Şah da gelir, olanı biteni sorar. O da "Günahımdan ötürü yüzüm kara, kanımı döksen bana revadır. Ben eşikte uyurken kızların odasına bir azgın genç girmiş. Kızlar beni uyandırdı, onu yatakta Şems'le konuşurken gördüm. Kendi tahtında oturur gibiydi. Kılıcını çıkarıp bana saldırdı, kaçmasam ölürdüm" der. Şah dışarıda sinirden delirirken öte yanda Kamer'le Şems birbirlerini hayran hayran izlemekte ve ayrılmamak için Hakk'a yakarmaktadırlar. O esnada Şah gelip kılıcını çekerek Kamer'e saldırır. Şah'la Kamer vuruşmaya başlarlar.

Kamer ve şahın otuz bin askeri arasında savaş çıkar. Ardından Şems, babasına Kamer'in akibetini sorar. Kaçıp kurtulduğu cevabını alır. Şah Şems'e olan biteni anlatır, "Ah kızım bilemedik o bir büyücüymüş. Yel gibi uçan sihirli bir atı varmış" der.

Şems babasından hikâyeyi dinleyince Kamer'in gidişine gözyaşı döker. Bedeninden canı, gözünden uykusu, gönlünden sabrı, gözünden yaşı akıp gider. Âh u efgan ile Kamer için ağıtlar söyler. Hikâyenin bu kısmında bir temsil verilir: *Eğer sevdiğine kavuşmak istiyorsan gel bu sözün aslını dinle. Bu altı köşeli sarayda güneş gibi her yanı dolaş. Kendini bırakıp başka yerlere gitme, kendinden başka yere yolculuk etme. Yerinde oturup cânânı kendinde ara, kendinden iste. Doğruluk yolunu tutup gönül evinin kapısını aç. O gizli hazineyi gönlünün köşesinde bulursan menzilinin şahı olursun.*

Kamer babasının memleketine dönmekle, sevdiğinin şehri San‘a’ya gitmek arasında kalır. Sonunda memleketine gitmenin uygun olduğuna karar verir. Kamer babasına macerasını özetler. Tüm halk ve ailesi onu yeniden görebildiklerine çok mutlu olurlar. Yastan çıkıp kutlamalar yaparlar. Bir ay boyunca zengin yoksul herkes, yedirilip içirilir. Zaman böylece güzel yüzünü gösterir. Ama bir gün biri bu eğlenceye göz diker. *Talihin gözü de yüzü de kötüdür, içi kin, evi haset doludur. Nerede bir topluluk görse dağıtır, nerede bir mum görse söndürür. Feleğin kılıcı çok keskindir. Kavuşmaları yarım bırakıp hicranı getirir.* Halk bu şekilde gülüp eğlenirken Gîlân diyarından bir rüzgâr eser ve bir adam İran şahından yardım istemek için feryad ederek şehre girer. Adam şehrindeki zalim idareciye karşı kendisinden yardım diler. Şah “Bugün eğlence günüdür, savaşın adını anma” der. Ertesi gün Şah beylerini çağırır. Şah istemeyerek de olsa Kamer de dâhil tüm askerini Gîlân’a, savaşa yollar. Ordusu ve oğlu için duâlar ederek beklemeye başlar.

Oğlunu savaşa gönderen şah birgün, sinesi ayrılık sebebiyle yara bere içinde kalmış bir kuş ile dertleşir (bk. 2399-2420. beyitler). O esnada şahın askerleri ve Kamer ise dağlık ve meşelik bir yer olan Gîlân’da büyük bir savaş başlatmıştırr. Sonunda Gîlân şahı savaş meydanından kaçar. Kamer orada bir ay kalıp şehre adalet getirir. Şehir ve halkı âbâd edip İran’a döner. Kamer bir taraftan da Şems’ten ayrılığın acısını çekmektedir.

Hikâyenin bu aşamasında destanın sonu başlığı atılsa da konu Kamer’in vücûdunun Gîlân mülküne, nefsinin ise Gîlân kumandanına teşbihi ile devam eder. Gîlân mülkünü nefs kumandanının viran edeceği anlatılır. Nefs ve canın askerleri sıralanır. Nefsin askerleri buhl, hevâ, fısk, şenâat, hışm, kazâ, cehl, dava, şer, gırrat, zulüm ve sitemdir. Canın askerleri ise cûd, sehâ, zühd, kanaat, sabır, rızâ, ilim, takva, hayır, izzet, adl ve keremdir. Canın eğlenceyi bırakması ve Kamer gibi kalabalık ordusunu toplaması gerekir. Gece gündüz menzilini seyredip gitmesi ve varlığın mesafelerini kat etmesi elzemdir. O ülkeye bu askerlerle gelip aslanlar gibi cenk etmelidir. Yeryüzünü nefs askerinin gözüne dar etmelidir. Nefs askerleri gönül mülkünden çıkarılmalıdır. Kamer bu öğütleri işitince tılsımlı ata binip tekrar göğe yükselir. Ata gemini vurur ve o anda Yemen semâlarına ulaşır. Atını Şems’in sarayı

üzerine indirir. Saraya girer. Şems'i elinde mey dolu kadehle oturmuş görür. Felek etrafında dans etmekte, Zühre çeng çalmakta peri yüzlü put gibi güzeller işret etmekteymiş. Gece, yanan mumla günden aydınlık olmuş, meclis gülyüzlülerle gül bahçesine dönmüştür. Şems meyden sermest olmuştur. Kamer'i düşünerek ağlayıp inlemekte, hasret oduyla yanmaktaymış. Şems Kamer'i görünce sevinir. İki âşık başbaşa kalarak ayrılık ve kavuşma üzerine sohbet ederler. Birbirlerine şiirler okurlar. Sonra beraberce tılsımlı ata binerek saraydan kaçmaya karar verirler. Abanoz atla havalanırlar. Bir müddet sonra İran şehrini görüp civârındaki bir bostana inerler. Burada Farisî hakîm onları görür ve kızkardeşini onun elinden alan Kamer'e aynısını yaparak intikam almaya karar verir. Kamer etrafta yokken Şems'in yanına gider. Onu Kamer'e götüreceğini söyleyerek kandırır. Bu sırada Kamer babasının sarayına gelip Şems'i yakınlardaki bostana getirdiğini, onu şehre getirmeleri gerektiğini haber verir. Şah askerlerine emreder. Askerler ve Kamer bostana vardıklarında Şems'i bulamazlar. Kamer durumu sorup soruşturur. Etraftaki insanlar o gün yalnız Farisî hakîmin geldiğinden bahsederler. Kamer tılsımlı atı arar, onu da yerinde bulamayınca durumu anlar.

Diğer yandan Fârisî hakîm Şems'i Anadolu taraflarına götürmektedir. Şems ona Kamer'i sorduğunda hakîm, Kamer'e lanetler yağdırır. Tılsımlı atın aslında kendisine ait olduğunu, Kamer'in onu çaldığını söyler. Şems kaçırıldığını anlayınca ağlayıp dövünmeye başlar.

Hikâyenin bu bölümünde ayrılığa dair bir kıssa anlatılır. Buna göre, bir veli pazarda gezerken elbise biçen bir terzi görür. Terzi o esnâda bir kumaşı ortadan ikiye ayırmaktadır. *Bezin yırtılma sesini gönül ehli olanlar işitir. Hemen o velinin bulut gibi gözlerinden yaş gelir, ciğerden yakıcı bir âh duyulur, o âhın dumanından cihan kararır. Ayrılık da, teni candan işte böyle ayırır. Ne kadar zamandır kumaşın enine ve dikine örülen iplikleri birleşiktiler. Ayrılınca nasıl da ağladıklarına bakın. Bu iki parça zamanla dost olmuştur. Huyu ve rengi tıpkı gül ile mül gibidir. Ayrılma vakti gelince kan ağlasalar şaşıracak ne var?! Bu ayrılık uzun bir hastalıktır. Ölüm ise hakîkî ayrılıktır. Bu sebeple ay ve güneş perişandır, çünkü devran sürekli onları ayırmaktadır.*

O gün hakîmle Şems'in vardıkları ilin şahı ava çıkmıştır. Şah, avdan dönerken bir ağacın gölgesinde dinlenmeye karar verir. O esnâda ağaç dibinde yatan bir ihtiyar (Hakîm-i Fârisî) görür. Yanında da abanoz bir at vardır. O ihtiyardan biraz uzakta Şems'i fark eder. Şah okunun ucuyla ihtiyarı dürter. Şems ile ihtiyara bakınca aralarında doğu ile batı arasındaki kadar fark görür. İhtiyar bir çirkinlik gecesi, Şems ise güzellik sabahı gibidir. Şah ikisini de sorgular. İhtiyar hakîm "Bu benim yârimdir" dediğinde kız hakîmin kendisini kandırıp kaçırdığını söyler. Bunun üzerine Şah, hakîmi ve Şems'i sarayına götürür. Bir müddet sonra ne vakit Şah Şems'e dokunmaya kalksa Şems delirmiş gibi kendini yerlere atar, ağzı köpürür. Onu bir devin tuttuğunu, marazlandığını düşünürler. Şah Şems'e hizmetçileri olan bir ev verir. Pek çok doktora başvurur. Ama kimse onun derdine derman bulamaz.

Kamer ise Şems'i bulmak ümidiyle Yemen'e yolculuk etmektedir. Bu defa abanoz at olmadığı için yol epeyce uzun ve sıkıntılı geçer. Kamer bir yıl kadar yol gidip nihâyet Yemen'e varır. Yemen'de insanları yas içinde, karalar giymiş hâlde bulur. Birine bu matemin sebebini sorar. şahın biricik kızı Şems'in kaybolduğu cevabını alır. Şems'in Yemen'de de olmadığını anlayan Kamer tekrar yola çıkar. Yolda rastladığı birtakım adamlardan, Şems'le hakîmi bulan şahın hikâyesini duyar. Şah'ın Şems'i hakîmden kurtarıp sarayına götürdüğünü, saraya gelince Şems'in delirdiğini, dermansız bir hastalığa tutulduğunu işitir. Bunun üzerine Kamer sevinçle yola çıkar. Bir akşam namazı vakti şehre girer. Yol dört gün sürmüştür. Kapıcılar Kamer'e nereden ve niçin geldiğini sorarlar. Kamer, "Semâvî sırları, burçların seyrini bilirim. Her derdin dermanı bende vardır" şeklinde cevaplar. Kapıcı Kamer'e şahın güzellikte yüz hatunun eline su dökemeyeceği bir hasta kölesi olduğundan bahseder. Kendisini bilge bir kişi olarak tanıtan Kamer'i Şah'a götürürler. Şah ona Şems'in hastalığı ile ilgili sorular sorar. Kamer onu iyileştirebileceğini iddia eder: "Cinler benim hükmümdedir, Allah'ın izniyle onu iyi ederim, bana getirin" der. Kamer'i Şems'in yanına götürürler. Hastalıktan inlerken dilinden hasret şiirleri dökülen Şems, ayak seslerini duyunca yine kendini deliliğe vurur. Kamer'i görünce bayılır. Ayılınca kucaklaşırlar. Şems Kamer'den ve hayattan ümidini kestiğini söyler. Kamer Şems'i oradan nasıl kurtarabileceğini düşünmeye başlar. Birkaç gün daha sabretmeye karar verirler. Kamer'i tekrar şaha götürürler. Kamer Şems'in şifasının çok basit olduğuna şahı iknâ eder. Şahı Şems'in

yanına götürür. Onları gören Şems yine delirmiş gibi yapar. Kamer Şems'e tılsımlar okuyup "Şah geldi. Ayağa kalk, selamını al!" der. Şems onun dediklerini yapar. Şah Kamer'i tebrik eder. Kamer Şems'i hamama gönderip can ve tenini gamdan kurtarmak için yıkanmasını ister. Anberli kafûr mumu yakıp öd ve ıtır buharlarıyla hamamı doldurmalarını tenbihler. Bu güzel kokulara bulanmasını sonra düştüğü yere bırakılmasını zira ona cin yeli dokunduğunu iddia eder. Orada tılsımlar okuyacağını ekler. Şah Kamer'in dediklerini yaptırır. Anlattığı gibi olur ve Kamer Şems'e tılsım okur. Abanoz atı da yanına ister. Kendisi biner. "Kızı da arkama bindirin, ona musâllat olan cini ancak bu at yenebilir" der. Kızı bindirirler ve iki sevgili bir anda uçarak İran'a kaçarlar. Burada Yemen şahının da rızasını alarak evlenirler. Kamer ve Şems'in çektiği zahmetlerin sonu hayrolur. Hikâye böylece tamamlanır.

Hikâyenin sonunda İran şahının durumu bir temsille ifade edilir. Şah bu yaşananların kimin hatırına olduğunu ilim ve hikmetle anlar. Şems ve Kamer'in hikâyesi şaha hidayet kaynağı olmuştur. Buna göre; *Kamer şahın canı, Şems cananı, at ise canın merkebi olan nefstir. Bu merkep güçlü bir attır, şeriat boyunduruğunu vurup ona binmek gerekir. Nefs atının uçup konmasına sebep ise hevâ ve gadab kanadıdır. Bu iki kanat olmazsa süflî nefs atı, yüce bir binek olamaz, hayvanî otlakta kalır, kudsiyet gülistanına yol bulamaz. Bu at-misal nefsi kendine ram eden kimse onu her yere çekip götürür:*

3416. Ḳamer cânuñdur anuñ Şems'i cânân
Ol at nefsüñ ki oldur merkeb-i cân

3417. Velî bu merkeb olur saḫt tevsen
Ligâm-ı şerʿ vur kâmına bin sen

Şems ü Kamer'deki temsîlî göndermeler eserin alegorik bir mesnevi olup olmadığı konusuna dikkati çekmektedir.[156] Zira Osmanlı edebiyatında yazılmış alegorik

[156] Bir metnin alegorik kabul edilmesi için gereken şartlar şunlardır: Kişileştirme, iç çatışma, arayış, tenasüp, yolculuk, anlam katmanları, zamansal ve mekânsal mübhemiyet, kötülük ve erdemin savaşı

mesnevilerde genellikle hikâye sonlarında yer alan "temsîl" başlığı altında hikâyenin bir katmanının açıklanması meselesi *Şems ü Kamer* için de söz konusudur. Uşşâkî, "Temsîl"de şahın şahsında nefis mücadelesi ve iç yolculuğunu anlatmıştır. Ayrıca mesnevi Kamer ve Şems adlı iki kişinin arasındaki bir aşk hikâyesi oluşuyla bir katmanken, kamer ve şems (ay ve güneşin) gibi bazı gök cisimlerinin vasıflarından ve nizâmından örnekler sunması yönüyle de mesnevide ikinci bir katman daha karşımıza çıkmaktadır.[157]

2.8.4. Motifler ve Masal Unsurları

Edebî eserlerde yer alan motifler, tarihî bir macerası olan, gücünü gelenekten alan, kullanıldıkları yerlerde aşağı yukarı aynı şeyi karşılamayı ve anlatmayı hedefleyen, okuyucuyu ileriye hazırlayan yerleşmiş kodlardır.[158] Bunlar aşağı yukarı her aşk mesnevisinde bazen birebir bazen de birkaç değişiklikle birlikte yer alırlar. *Şems ü Kamer*'deki motifler genel olarak şunlardır:

- Canlanan resim
- Abanoz renkli, sihirli, uçan at
- Girilmemesi gereken mekânlara girme
- Görür görmez âşık olma
- Aşk yüzünden fenalıklar geçirme, bayılma
- Sevgiliyi bulmak için vatandan ayrılma
- Yardımcı şah
- Savaş motifi
- Cansız varlıkların konuşmaları
- Kahramanın engellerle ve kötü kimselerle karşılaşması

---

ve tüm bunların tek bir hikâyede bağlanmasıdır. bk. Berat Açıl, *Klasik Türk Edebiyatında Alegori,* s. 127-133.

[157] Konuyla ilgili daha net bilgi verebilmek için yukarıdaki yüzeysel bakıştan daha fazlasına ihtiyaç duyulduğundan başka bir çalışmada bu mesele üzerinde durulacaktır.

[158] bk. Rıfat Kütük, *Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevileriyle Mukayesesi),* (doktora tezi, 2002), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, s. 212-222.

- Hasret ve çile çekme
- İki sevgilinin kavuşması

Yukarıdaki motiflerin yanısıra *Şems ü* Kamer'de olağanüstü bazı unsurlar da yer alır:

1. Çok uzun mesafelerin çok kısa zamanda katedilmesi: Esere göre Yemen-İran arası yürüyerek bir yıllık yoldur. Nitekim Hakîm-i Fârisî atı ve Şems'i Kamer'den kaçırdıktan sonra Kamer yola düşüp Şems'i aramaya başlar. Yemen'e doğru yola çıkar. Fakat buraya varması bir yılını alır. Eserde, aynı mesafe, abanoz atla göz açıp kapayıncaya kadar katedilir.

2. Cansız varlıkların konuşması: Şâh'ın kuşla konuşması (2399-2420 beyit), sabânın miskle konuşması (2823-2849 beyit), güneşin konuşması (2862-2873 beyit), gecenin konuşması (2874-2882 beyit), tenin canla konuşması (2883-2914 beyit) (Ayrıca kahramanların güneşe, aya, sabah rüzgârı vb. ne hitapları da bu kategoridedir.)

3. Masallarda yer ve zamanın belli olmaması: *Şems ü Kamer'*de belli bir zaman olmamakla birlikte "gece, gündüz, evvel, âhir vb" kavramlar kullanılmıştır. Konuları bağlamak için "hikâyet, rivâyet, âgâz gibi" yeni bir söze başlarken de "meğer bir gün" gibi gün tasvirleri kullanılmıştır. Ayrıca Rum, İran, Yemen, Kasura gibi gerçek yer adları da eserde yer almaktadır.

4. Kahramanlar olağanüstü güçlere sahiptir: *Şems ü Kamer*'de de olduğu gibi hikâye kahramanları yel gibi hızlı atları kontrol edebilir, tek başına savaş kazanabilirler.

5. Eserin âşık kahramanları birbirlerini görünce heyecanlanabilir, bayılabilirler. *Şems ü Kamer*'de ayrılık acısıyla ve/veya kavuşmanın sevinciyle kahramanlar yeri gelince heyecandan baygınlık geçirmiş, yeri gelince de ağlayıp inlemişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENBÛ-I HİKMET METNİ

1. Metnin Nüsha Tanıtımı

Eserin bilinen tek nüshası:

Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi No. 358

Ad: Eser adı katalog kaydına göre *Dîvân-ı Dâsitân*'dır. Bununla birlikte metin incelendiğinde eser adının müellifi tarafından *Yenbû'-ı Hikmet* olarak belirlendiği, ilgili bölüm başlığı altında mütâlaa edilmiştir.

Baş:

Ser-âġāz-ıla bismillâh didüm
Ḳamu ḥamd ü ṣenâ lillâh didüm

Son:

Tesellî vir dil ü cânına her bâr
ʿAyân it dîdesine ʿayn-ı dîdâr

Yazı: Yer yer harekeli nesih, siyah mürekkep/ Başlıklar ve naslar sürh mürekkep

Cedvel/ Sütun: Cedvelsiz çift sütun

Satır: 19 satır

Varak: 361

Müstensih: Mehmed b. Safâ (?)

İstinsah tarihi: 949 (1542/1543)

Kayıtlar:

- Eserin iç kapağında son dönem Uşşâkî meşâyihinden Mehmed Hazmî Tura (1881-1960)'ya âit şöyle bir kayıt vardır:

“Bu eṣer Ḥażret-i Pîr ʿUşşâḳī’nüñ degildir. Nihâyetindeki târîḫe naẓaran Ḥażret-i Pîr ʿUşşâḳī o vaḳt henüz ṭoġmamışlardı. Nitekim şu beyitten añlaşılıyor: “On iki biñ sekiz yüz dürr-i manẓûm/ Sekiz yüz elli beş târîḫ-i maʿlûm”. Ḥażret-i Pîr ise ancaḳ “Sekiz yüz seksen”de ṭoġmuşlardır. Bu “ʿUşşâḳī” nâmında bir ʿAcem şâʿirinüñ eṣeri olup (Kemâleddîn İsmâʿîl Sulṭân) nâmında bir ẕâta yazmışlardır. 20 Aġustos [1]336 (1911-1912) Ketebehû Meḥmed Ḥazmî”

- Zahriyede hicrî 1130 tarihinde yazıldığı anlaşılan notlar bulunmaktadır:

“Hüve’l-mecmûʿ min-kelâmi’l-ʿârif-i billlâhi’l-mübîni’l-bâḳī Ḥüsâmeddîn ʿUşşâḳī raḍıyallâhu teʿâlâ ʿanhu ve nefeʿnâhu”

“Bu ḥaṭṭa nâẓır olan yazandan murâd olsun bu ġarîḳ-i ʿisyân ve bu güneh-kâr ʿâṣî ġârîbüñ rûḥına bir fâtiḥa iḥsân idene Ḥaḳ Teʿâlâ aña raḥmet ide âmîn yâ Rabbe’l-ʿâlemîn/ Biz daḫi bir zamân (…) gibi insân idük ẕevḳ ü ṣafâlarda ve hevâ vü heveslerde idük bu fenâyı bâḳī ṣanurduḳ âh kim fırṣat elde iken bilmezdük bari ʿömrümüzden bir günümüzü rıżâ-yı Ḥaḳ üzre geçür (...) hemân emr anuñ ḳavl anuñ”

Üstteki notun hemen yanında bir benzeri daha yer almaktadır:

“(?) ḥatta nâẓır olan yâd iden murâd olunur kim bu ġarîḳ-i ʿiṣyân ve bu güneh-kâr ġarîbüñ rûḥına bir fâtiḥa iḥsân idene Ḥaḳ Teʿâlâ aña raḥmet ide biz daḫi bir zamân (…) gibi insân idük (...) ṣafâlâr ve hevâ ve heveslerde idük bu fenâyı bâḳī ṣanurduḳ âh kim fırṣat elde iken bilmezdük bari ʿömrümüzden bir günümüzü rıżâ-yı Ḥaḳ üzre geçürmedük hemân emr anuñ ḳavl anuñ”

- Zahriyenin sol alt köşesinde kırmızı mürekkeple yazılmış bir başka not şu şekildedir:

“Min manẓûrâti’l-faḳîr Allahu ʿazze şânehû İbrâhîm Nâṣid ġufira lehu[1]205”

2. Metnin Kuruluş Yöntemi

1. Osmanlı Türkçesinde bulunup bugünkü alfabede yer almayan Arap harfleri transkripsiyon sistemi ile gösterilmiştir.

2. Bu çalışmada eserin elimizdeki tek nüshası üzerinde durulmuş, beyit numaraları baştan itibaren ana mesnevide sıralı olarak verilmiştir. Şi'r, kaside, ferd, rubâî gibi ayrı manzumeler kendi içlerinde numaralandırılmıştır.

3. İmâle ve zihâflar metinde tek tek gösterilmemiştir. Belirli miktarda örnek tezimizin inceleme kısmında verilmiştir.

4. Metin akışında değişen nazım biçimlerinin adları nüshada ifade edilmemiş olsa da metne köşeli parantez içinde ilave edilmiştir. Ayrıca vezinlerin tamamı da metin içinde köşeli parantezde gösterilmiştir.

5. Metinde Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri ve imlâsı gözetilmiştir.

6. Farsça'daki "vâv-ı ma'dûle"ler " ˇ " ile gösterilmiştir.

7. Elif-i maksureler vezin gereği uzun okunması gereken yerlerde "â", kısa hecelerde ise "i" okunmuştur: Îsâ-Îsi, Leylâ-Leyli, ma'nâ-ma'ni gibi.

8. Vezin gereği veya metin tamiri için eklenen kelime, ek veya harfler köşeli parantez [], çıkarılanlar parantez () içinde gösterilmiştir. Okunamayan kelimeler metinde (…), okunuşundan emin olunamayanlar da (?) işaretiyle belirtilmiştir.

9. "Melâ'ik-Melâyik, mâ'il-mâyil, kâ'inât-kâyinât, Ḫudâ-Ḫuẕâ" gibi kelimelerdeki ikili imlâlarda metne sadık kalınmıştır.

10. Ses uzunlukları konusunda vezin imlâsı dikkate alınmaya çalışılmıştır. "Cismânî" kelimesinin vezin gereği bazı yerlerde "Cismâni" yazılması gibi.

11. Arapça ve Farsça kelime, ek ve tamlama yazımında İsmail Ünver'in hazırladığı metin neşri makalesine uyulmuştur.

12. Arapça ve Farsça beyitlerden, kalıplaşmış ifadelerden, âyet ve hadislerden, kelâm-ı kibârlardan beyit içinde geçenler eğik harflerle (italik), kırmızı mürekkeple başlık biçiminde yazılmış iktibaslar ile beyitler arasındaki kırmızı renkli mısralar ise koyu harflerle (bold) yazılmıştır.

13. Bütün âyetlerin meâlleri, sûre adları ve âyet numaraları dipnotlarda verilmiştir. Eserde geçen hadislerin anlamları ve tespit edilebildiği kadarıyla kaynakları verilmiştir.

14. Arapça-Farsça tüm bölüm başlıklarının ve Arapça-Farsça beyit ve ibarelerinin Türkçe karşılıkları metin içinde dipnotlarda gösterilmiştir. Manzum iktibasların söyleyeni ve kaynağı da dipnotta belirtilmiştir.

15. Mahlas olan kelime nüshada sadece birkaç yerde, altı kırmızı ile çizilidir. Mahlasların tamamı metinde italik ve bold yazılmıştır.

16. İmlâ, hareke ve harflerle ilgili hatalar dipnotta gösterilmiştir.

17. "İy" hitâbı vezne göre bazen "İ" okunmuştur.

18. (غ) ve (ق) harflerinden sonra gelen uzun sesliler (ˉ) işâretiyle gösterilmiştir.

19. Varak numaraları metin içinde her sayfanın başındaki ilk beytin sonuna bir miktar boşluk eklemek suretiyle yazılmıştır. Tek nüsha olduğu için herhangi bir nüsha rumuzu eklenmemiştir.

20. Ünlüyle biten bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde vezin gereği ünlülerden biri düşürülerek düştüğü yere kesme işareti konulmuştur: N'ola, n'itdün, k'ola, k'itdi gibi. Ancak bazen "ne ve ola" kelimeleri bitişik imlâ ile yazılmıştır. Bunlar da metne "n'ola, n'idem, n'idelüm, n'olur, n'oldı vb." tırnak işaretiyle ayrılmış biçimde aktarılmıştır.

21. "sen" ve "ben" kelimelerinde iki ayrı imlâ kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde 1. ve 2. tekil şahıs zamiri çekimlerinde medli kullanım vezin gereğidir.

Eserde de veznin uzun hece gerektirdiği hecelerde "binüm, sinüñ", kısa hece gereken yerlerde ise "seni, beni, benüm" kullanılmıştır: Sini (224, 975), sensün (1026, 1411), binüm (2098, 2187), benüm (7600). Metinde tümünü kısa hece okuyarak tek bir imlâ ile yazmayı uygun bulduk.

22. Ḥaḳḳ (11769), ḥaṭṭ (933, 1378), muḥibb (3411), perr (6796), dürr (342) vb. kelimeler ulama gerekiyorsa son sesi çift, ulama yoksa son sesi tek yazılmıştır.

23. Hâ-i resmiyye ile biten isimlerden sonra getirilen -i hâl eki (akkuzatif) hemze ile göstermiştir: Pûşidei (711) pîşei (802) nüshai (8409), tuḥfei (1396) bestei (49)

24. "âsmân, âftâb, bûstân" gibi bazı Farsça kelimeler orta sesli yazılmıştır: Yâdigâr, âsumân, dâsitân, bûsitân gibi.

25. Nüshada bazı harflerin noktaları ihmal edilmiştir. Dipnotlarda bu duruma işaret edilmiştir.

26. Bitişik yazılan "çün" ve "ile" "-" ile ayrılmıştır. "ile" edatı bazen bitişik bazen de araya kaynaştırma (ye) harfi konularak bazen de ayrı yazılmıştır. Bu farklı imlâlar metinde şöyle gösterilmiştir: Mekân-ile (323), ḥîle-y-ile (412), Şems ile (1940)

27. Farsça sıra sayılardan bir ve ikinin imlâsı "düvvüm, süvvüm" şeklinde yazılmıştır.

28. "Teʿâlallâh, illallâh, ṣallallâh, elḥamdülillâh vb." kelimeler metinde tıpkı bu şekilde herhangi bir ayırma işareti kullanılmaksızın yazılmıştır.

29. Bildirme eki –durur, -dürür önündeki kelimeye bitişik yazılmıştır.

30. Bazı mısraların altına mîm-i mukaddem ve hâ-yı muahhar harfleri konmuştur. Müstensihin bu ihtarına uygun olarak yerleri değişmesi gereken kelimeler yahut mısralar için gereken yapılmış ve durum dipnotta izah edilmiştir.

31. Üzeri karalanıp iptal edilmiş kelimeler, sonradan ilave edildiği görülen kelimeler ve açıklayıcı birkaç küçük satırarası kelimenin durumu da dipnotta açıklanmıştır.

3. Metnin İmlâ Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş döneminde kaleme alınmış *Yenbû'ı-Hikmet'*in elimizdeki tek nüshasından hareketle şu imlâ hususiyetleri tespit edilmiştir:

- Bazı kelimelerde ikinci hecedeki ünlü harf vezin gereği düşmüştür: Ḥareket/ ḥarket (6347), melekût/melkût (6525), derecât/dercât (10531), ehadiyyet/ehdiyyet (1147), ṭabaḳāt/ṭabḳāt (4243), şeḥevât/şeḥvât, derece/derce (4894), ẓulumât/ẓulmât (5276), şübehât/şübhât (11493), kelime/kelme, (7279), ṣamediyyet/ṣamdiyyet (7279), ceberûtî/cebrûtî (10051), ʿazamûtî/ʿazmûti (10050), yürütüp/yürtüp (246), söyünür/söynür (353/12b), segirür/segrür (2867) sekizinci/sekzinci (8224) ṭoḳızıncısı/ṭoḳzıncısı (8571, 8663) zeraḳ/ zerḳ (430)
- چ/ج c/ç harflerinin yazımında ikilik vardır: Derîce/derîçe, ḫancer/hançer, aġac/aġaç, ucmaḳ/uçmak, acduñ/açduñ, pence/pençe, icdügi/içdügi, avuc/avuç, cüst/çüst
- د (dal) ve ط (tı) ile ب (be) ile پ (pe) harflerinin imlâsı da ikilidir: Ṭoġrı/doġrı, ṭopṭolı/dopdolı, buḫte/puḫte, ṭobraḳ/ṭopraḳ
- Eserde ḫ/ḳ sızıcılaşması denen imlâ özelliğinin örneklerine rastlanmıştır: Yoḫ/yoḳ, yoḫsul, çalḫanur, daḫı, oḫımaḳ, artuḳ/artuḫ
- Nazal nûn (ñ) nüshada yalnızca iki yerde üzerine üç nokta konularak gösterilmiştir: Añ (384) ve öñ (3529). Bu ikisi dışında herhangi bir işaret olmaksızın "kâf" harfiyle ifade eilmiştir.
- Geçmiş zamanın hikâyesi ve rivâyeti düz-dar vokalle yazılmıştır: Git*di,* açıl*mış,* al*mış*
- Ettirgenlik eki -dur yuvarlak vokalli yazılmıştır: Ulaş*dur*up, inan*dur*am
- Soru eki düz-dar vokalli yazılmıştır: Olur mı/ gelir misin

- Dönüşlülük ekinin önünde gelen yardımcı ünlü genellikle düz-dardır: Oḳınan, olınur, görinür
- Geniş zaman eki dar-yuvarlak ve düz-geniş sesli yazılmıştır: Ḳop*ar*, id*er*, var*ur*, utan*ur*am, vir*ür*dük
- -duk, -dük eki bazen düz bazen yuvarlak imlâlıdır: Bekledüġi, urduġı
- -up,-üp eki hep yuvarlak vokalli yazılmıştır.
- Eserde e/a sesinin Eski Anadolu Türkçesi imlâsına uygun olarak bazen elif bazen he ile yazıldığı görülmüştür. -e sesi vezin gereği uzun bir heceye denk geldiğinde elifle gösterilmiştir: yücedür (35/1[b]), ilerü (55/ 2[b]), saña (82/3[b]), izler (973), eyledi (975, 997) dilerem (1069), idene (1056), ne-ki (11665), gözleri (794), çekeydi (1357), kesüben (2051), işidesin (2058), binelim-gidelim (2730), getüresiz (2737), geçe (3530), dökerem (11324)
- Nüshada bazı ek uyumsuzlukları gözlenmiştir: Dîvâneliġ (3208), muʿallimliḳ (4592), ḫastelıḳ (7133, 8790), sebuʿlük (1/206[a]), cismânî-lıkdan (9392), rûhânî-lıkdan (9392), emmâre-lıḳ (11098), âvâre-lıḳ (11098), ḳuşluġa-daḳ (863)
- Arapça ve Farsça kelimelerde uzun okutan eliften sonra gelen hemze birkaç istisna dışında "y"ye dönüşmüştür: kâyinât, dâyim, kâyin, fâyide, kâyim, sâyil, câyiz, zâyid, ʿaḳāyid, melâyik
- "bostan" kelimesinin iki farklı imlâsı nüshada yer almıştır: bostân (4651), bûsitân (533)
- Birinci tekil şahıs eklerinde düz-geniş ünlü kullanılmıştır: Fülânam (1593), ṣoraram (9821), ḫâkîyem (212) gibi. Birinci ve ikinci çoğul şahıs eklerinde ise (-uz, -üz) yuvarlak ünlü kullanılmıştır: ṣoraruz (1865), ḳılmaduñuz (9001)
- Birinci ve ikinci tekil ve çoğul şahıslarda yuvarlak ünlü, üçüncü tekil ve çoğul şahıslarda düz-dar ünlü kullanılmıştır: Çeşmüm, ʿaḳlum, ḫâlüm, ḳapusı, nûrı
- Aynı kelimenin iki ayrı imlâsı kullanılmıştır: Bular/bunlar, yig/yeg
- Bugün –e vokali taşıyan bazı kelimeler eserde –i vokallidir: Et-/it-, de-/di-, ver-/vir-, yer/yir

- Azeri lehçesine özgü bazı kullanımlar vardır: Giderem (2871), yaḫşı (3360, 5667), men. Azerî lehçesine ait "men" zamiri nüshada bir kaç yerde kullanılmıştır: Men (1/30b, 2676) meni (1/85b)
- Eski Anadolu Türkçesinin önemli eklerinden -rak eki tel bir beyitte yer almıştır: yücerek (3438)
- -imek fiili metne aktarılırken kısa çizgi ile ayrılmıştır: Var-ısa, yoġ-ıdı, dir-isen, gelmiş-iken gibi. Bazı durumlarda ise "i" sesi düşmemiş ve "y" kaynaştırması kullanılmışsa bu durumda iki tire ile ayrılmıştır: Ne-y-imiş (8377)
- Eski Anadolu Türkçesine ait bir özellik olarak izâfetler bazen harfle gösterilmiştir.
- Atıf vâvının iki kelimenin arasında değil de ilkinin üzerinde harekeyle veya ilkine bitişik vâv ile gösterildiği Eski Anadolu Türkçesi imlâsında vâkidir. Bu eserin birkaç yerinde de örneğine rastlanmıştır: Dünü gün (1630), ḫâkü ṣu (8/11[a]) cânu ten (3267) pâkü pâkîze (3346). Örneklerdeki "Vâv" metinde ayrı yazılmıştır.
- "Ki" bağlacı birçok yerde "kef" ve "ye" ile (کی) şeklinde yazılmıştır.
- Âyetlerin yazımında tespit edilen hatalar metin içinde tashih edilmiştir.
- Nüshada şütür/üştür (10961, 10962), ḫıdmet/ḫiẕmet (7686), ḫudâ/ḫuẕâ (7805, 8318), cüdâ/ cüẕâ (9347, 2819), ümmîẕ/ümmîd (701/23b, 2915/88b) gibi bazı kelimelerin yazımında ikilik vardır.
- Cebrâil ve Mikâil kelimeleri vezin gereği Cebre'îl (218) veya Cibrîl (237) gibi farklı imlâlarla da yazılmıştır: Mikâil/Mîkâl (11510)
- -içün (4271), -dem (4540), -sonra (4985) gibi bazı kelimelerin bazı durumlarda bitişik yazıldığı görülmüştür.
- "daḫı"nın yazımında ikili imlâ vardır: (دخی\داخی)bk. 157, 4170, 8913.
- "Ḫâne, nâme, sîne" kelimelerinin sonundaki güzel "he" metinde bazen ihmâl edilmiş: Büt-ḫân[e] (61), dân[e] (360), sîn[e]de (2147), nâm[e] (1070)
- "şeker/şekker", "dükân/dükkân"ın her iki imlâsı da yer almıştır: (1028-1056, 1129-4434)

- Nüshanın birkaç yerinde Farsça sayılar izâfetli yazılmıştır: Ṣıfât-ı heft (1258), bihişt-i heşt (5139), çerḫ-ı pencüm (1666)
- Nüshada farklı imlâların görüldüğü bazı kelimeler şunlardır: Yaḳın-yaḳīn (1748-818), baḳa baḳa (1878), ḳapı/ḳapu (581/2261), ṭolu/ṭolı (851-7616), ulu/ulı (817-3386), âyîne, âyine, âyen (3391, 4123, 3592), Ḳuru/ḳurı (712), boynı/boynu (413-3235)
- güher/gevher, şenbe/şenbih, firişte/firişteh imlâlarından vezne uygun olanı seçilmiştir.
- Beş/biş, yetmiş/yitmiş nüshada iki imlâsı da tercih edilen kelimelerdendir.
- "geyer" kelimesi nüshada iki yerde "giyer" (9658, 10880) olarak harekelenmiştir.
- iddümse (1044) ve ḥaymıssa (5887) iki nadir kullanım olarak eserde yer almıştır.
- "İtmek" fiilinin emri birkaç beyitte "id" imlâsıyla yazılmıştır (1100, 5025, 7333, 8739, 10302).
- "ḳubbe-i gerdûn" (43), "ṣuffa-i ferş" (43) gibi tamlamalarda izâfetteki kaynaştırma ye'si nüshada olduğu şekliyle yok kabul edilmiştir.

4. Metin

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1. Ser-âġāz-ıla bismillâh didüm
   Ḳamu ḥamd ü ṣenâ lillâh didüm [1ᵇ]

2. Ḳıdem milkine mâlikdür Ḳad[î]m ol
   Daḫı Sulṭân u Ẕi'l-ʿarşi'l-ʿaẕ[î]m ol

3. Ḳadîm ol k'evvelinüñ maṭlaʿı yoḳ
   ʿAẕîm ol k'âḫirinüñ maḳṭaʿı yoḳ

4. Odur Ṣâniʿ ṣanîʿ-i ṣanʿat anuñ
   Odur Mübdiʿ bedîʿ-i fiṭrat anuñ

5. Anuñ dîvân anuñ imżâ-yı fermân
   Ḳamu ser-nâmelerde nâmî ʿunvân

6. Nuḳūşını nüfûsuñ bir ḳalemde
   Odur terḳīm iden levḥ-i ʿademde

7. İden imlâsın inşâ kâf u nûnuñ
   Yazan naḳşın bu mâ-kân u yekûnuñ

8. Açıldı çünki cûdından derîce
   Vücûdı geldi mevcûduñ netîce

9. Vücûdın itdi ol mevcûda çün cûd
   Bu cûdı ḥamd oldı cûd-ı mevcûd

10. Yaradan ḫilḳati ẓulmet-ṣıfat ol
    Ḳılan âb-ı ḥayâtın maʿrifet ol

11. Sikenderveş sülûk itse ḳalender
    Odur ol râh-ı ẓulmânîde reh-ber

12. İdüp buʿdın vücûduñ ṭolu âfât
Odur ḳaṭʿ itdüren câna mesâfât

13. Maḥabbet âteşinden teşne lebler
Viren ẕevḳ ol ki iderler ṭalebler

14. Yetüren cânı âfetden necâta
İrüren çeşme-i âb-ı ḥayâta

15. İçürüp âb-ı ḥayvânı revânî
Ḳılan ol Ḫıżr zinde mürde-cânı[159]

16. *Teʿâlâ şânuhu bî-miṣl ü mânend*[160]
Odur cümle ḫuẕâvende Ḫudâvend

17. Murâdı merdümi ʿayne'l-yaḳīnüñ
Enîsi ḫâṭırı ḫalvet-nişînüñ

18. Serâ-perde dilümüz ʿizzetine
Binâ-kerde gelûmuz ḳudretine [2ª]

19. Düzen âdem ṭılısmın muḥkem oldur
Nihân gencin ḳoyan anda hem oldur

20. Kemâ-hî cümle eşyâya muḥîṭ ol
Yaradan hem mürekkeb hem basîṭ ol

21. Çerâġ-ı çeşme yaġ iden başardan
Nebât-ı rûḥa ṣu viren cigerden

22. Ṭutan yaġıyla ol zinde çerâġı
İden yaġı çerâġa yine yaġı

[159] Ḫıżr: Ḫıżr Nüsha
[160] "Benzeri olmayan, şânı yüce Allah"

23. Odur yazan ḥurûfın kâyinâtuñ
K’anuñ bir noḳṭadur taḥtında ẕâtuñ

24. Vücûdı vâcib ü mümkin sivâsı
Naẓîri mümteniʿ yoḫdur sevâsı

25. Ḳamu eşyâda ʿilmi-y-ile ḥâżır
Nice bâṭınsa gören göze ẓâhir

26. Felekdür dergehinde ḥalḳa-i der
Anuñ mismâr[ı]dur bu heft aḫter

27. Bu çâr u penc ü şeş gider aradan
Hemân ol bir ḳalur Bâḳī Yaradan

28. Yapan muḥkem yir üzre çâr erkân
Viren ḫilʿat cihâta şeş girîbân

29. Faṭîr iden ḫamîr-i tîre-ḫâki
Ḳoyan ol cevher anda cân-ı pâki

30. Miyân-ı cân u ten nisbetdürür dûr
Ki tendür ḫâk-i tîre cândurur nûr

31. Budur târîk ü tîre rûşenâ ol
Ḳılan biri-biriyle âşinâ ol

32. Beden ḫâkî vü cândur âsumânî
İrüren ḳudretidür cisme cânı

33. Bu şemʿ ü cemʿ rûşen old[ı] şâhid
Aña kim oldurur Ḫallâḳ [u] Vâḥid

34. Vücûd anuñ u Ḫallâḳu’l-vücûd ol
Ezelden tâ ebed Feyyâż-ı cûd ol

35. Ḥakîm ü ḥükmi her şeyde müvecceh
Yücedür zîr ü bâlâdan münezzeh

36. Yapılmaz raḥmeti bâbı küşâde
Odur pes ʿ Âlim-i ġayb u şehâde

37. Kime raḥmet idüpdür miḥneti yoḳ
Kime zaḥmet virüpdür miḥneti çoḳ [2ᵇ]

38. Kimi ʿ uryân u biryân eylemiş ac
Yürür bir nân behâsı pula muḥtâc

39. ʿ Aṭâ itmiş kimine genc-i Ḳārûn
Bu resme eylemiş erkân u ḳānûn

40. Odur Sulṭân ḳulı ḫalḳı cihânuñ
Ḳamu ḥammâl-ı fermânıdur anuñ

41. Anuñ ʿ ilminde ʿ aḳl u ins ü hem cân
Ḳalupdur deng ü ser-gerdân ü ḥayrân

42. Bi-ḥamdillâh ki var sende baṣîret
Bu naḳş u renge baḳup al ʿ ibret

İSTİDLÂL EZ-ṢANÂYİʿ BÂ-ṢÂNİʿ BE-ṬARÎḲ-İ ŞİNAḪT[161]

43. Bu zîbâ ḳubbe-i gerdûnda günbed[162]
Bu ṣaḥn-ı ṣuffa-i ferş-i zümürrüd

44. Bu gûn-â-gûn nuḳūş u bu taṣâvîr
Bu elvân u bu eşkâl bu maḳādîr

[161] "Marifet yoluyla yaratılmıştan yaratıcıya delil getirilmesi"
[162] gerdûn: gerdun Nüsha

45. Zemîn mânend-i noḳṭa çerḫ pergâr
Ki efkâr anda uṣṭurlâb-ı efkâr

46. Bu seyyârât u bu cümle s̱evâbit
Neden seyyâre oldı ol bu s̱âbit

47. Nedür bu heyʾet [ü] ne ḥirfe ḥikmet
Ruḳūm-ı hendesî bu levḥ-i ṣanʿat

48. Semekden tâ simâke bil ki biʾz̲-z̲ât
İlâhî gence bunlardur ṭılısmât

49. Ṭılısm-ı bestei ṣındur çeküp renc
Bulasın tâ nihâyetsiz nihân genc

50. Felekde bunca kim seyyâḥ-ı çâlâk
Müdâm ider ṭavâf-ı Kaʿbe-i ḫ̲âk

51. Niçün bunca çeküp bunlar maḥâmil
Ki ḳaṭʿ ider mesâfât u menâzil

52. Bu maʿbed içre maʿbûd anlara kim
Bu maḳṣad içre maḳṣûd anlara kim

53. Bu gerdişler degildür bî-sebeb bil
İderler maṭlab-ı aʿlâ ṭaleb bil

54. Nuḳūşı kâyinâtuñ her ne kim var
Büt olar bütlere sen ṭapma zinhâr

55. Ne dükkân kim göresin naḳş anda
İlerü yüri gör naḳḳāşı ḳanda [3ª]

56. Nuḳūşı ḳo yüri naḳḳāşını bul
Sen anı iste kim ister seni ol

57. Baḳup ḳalsañ nuḳūş-ı kâyinâta
Ṭaparsın nâ-ḥaḳ ol Lât u Menât'a

58. Bu bütler kim görürsün deyr içinde
Degildür ḫod-perest ol seyr içinde

59. Ḳamu ser-geştedür nite ki pergâr
Bedîdârende sînedür ṭalebkâr

60. Dilerseñ sen o Ḥaḳ'dan feṯḥ-i bâbı
Yapa büt-ḫâne bâbın gör ṣevâbı

61. Sen İbrâhîmveş kendüñi ḫâṣṣ it
Gel ol büt-ḫân[e]yi bütden ḫalâṣ it

62. Baḳup ṣûret-perest olma büte sen
Büti ṣay maʿ nide gör vech-i aḥsen

63. Firâşı gözleme ferrâş gözle
Nuḳūşı gözleme naḳḳāş gözle

64. Velî bu naḳş ṣanma serserîdür
Ki envârı Celâl'üñ maẓharıdur

65. Muṣavvirsiz ṣuver olur mı âbâd
Ya bennâsız binâ olur mı bünyâd

66. Bu dârı kim diye dârendesizdür
Ya dîdârı bedîdârendesizdür

67. Naẓar ḳıl gör ki bu dûlâb-ı gerdân
Ki ider sermedî seyri şitâbân

68. Bu devrinde ki çoḳdur cevri anuñ
Müdevvirsiz degildür devri anuñ

69. Eṣerden bil ki vardur bir müʾeṣṣir
Çü devrân var gerek aña müdevvir

70. Degil çün pîre-zensiz devr-i çerḫe
Ḳıyâs oldur hemân devrân-ı çerḫe

71. Ne dilde kim var uṣṭurlâb-ı fikret
Aña rûşendürür envâr-ı ḥikmet

DER-BEYÂN-I İṢBÂT-I ṢÜBÛT-I ḤAḲĀYIḲ-I EŞYÂ VE ESBÂB-I ʿİLM BE-ṬARÎḲ-İ KELÂM[163]

72. Dimişdür ehl-i Ḥaḳ söz Ḥaḳḳ'a lâyıḳ
Ki ṣâbitdür bu eşyâya ḥaḳāyıḳ

73. Ṣuver ḳışrında lübb ehli gelüpdür
Ḥaḳīḳat lübbini ṣâbit bulupdur [3ᵇ]

74. Ṣübûtın itdiler ʿilm-ile iṣbât
Degildür ʿâlem evhâm u ḫayâlât

75. Saña bil mâye-i her-mây[e]dür ʿilm
Ziyânsız sûd çoḳ ser-mây[e]dür ʿilm

76. Açupdur Ḥaḳ saña bil bâb-ı ʿilmi
Virüpdür saña üç esbâb-ı ʿilmi

77. Biri bes ḥisdür anuñ bî-maraż bil[164]
Biri ṣâdıḳ ḫaberdür bî-ġaraż bil

78. Biri hem cevher-i ʿaḳluñ kʾider pâk
Bu maḥsûsât u maʿḳūlâtı idrâk

---

[163] "Kelâm ilmi vasıtasıyla ilmin sebepleri ve eşyanın hakikatlerinin sübutunun isbatı hakkında"

[164] ḥis: cis Nüsha

79. Bu cevherdür o cânuñ şeb-çerâġı
Dimâġuñ ḥoḳḳasındadur ṭuraġı

80. Olur nûrından anuñ dilde tâbân
ʿUlûma müstaʿid bu nefs-i insân

81. Egerçi ʿaḳl her serde ser-â-ser
Degildür aṣl-ı fıṭratda ber-â-ber

82. Ne miḳdâr olsa Ḥaḳ'dan ol fażîlet
Saña teklîfe olur ḳadr-i ṣıḥḥat

83. Olur bu ʿaḳl teklîfüñ medârı
Gerekdür ʿâḳile ʿirfân-ı Bârî

84. Sürüben ġafletüñ ḫ̆âb u ḫumârın
Başından aça çeşm-i iʿtibârın

85. Açup nergis-ṣıfat ʿayn-ı saḳīmi
Naẓar ide ṣaḥîḥ aña ḳadîmi

86. Müşâhid bu niẓâmı görse muḥkem
İde ḥükmi ki bir muḥkem var aḥkem

87. Göre çün var delâyil rûşen ü dâl
İde istidlâl-i Ṣâniʿ anda fi'l-ḥâl

88. Bile mübdiʿ siz olmaz bu bedâyiʿ
Diye ṣâniʿ siz olmaz bu ṣanâyiʿ

89. Bu ʿâlem çünki ḥâdiṯdür ʿademdür
Vücûd anuñ ki ol Ẕâtü'l-ḳıdem'dür

90. Taṣavvurdan ide taṭbîḳ-i bürhân
Ola taḥḳīḳ-i Ḥaḳ taṣdîk-i îmân

91. Ola taṣdîḳ pür cân u cenânı
Gele iḳrâra hem femde zebânı

92. Geye başına tâc-ı ʿilm-i tevḥîd
Ḳılâde itmeye boynına taḳlîd [4ª]

93. Gerekmez müʾmin olan cân muḳallid
Gerek müʾmin muḥaḳḳiḳ hem muvaḥḥid

94. ʿAḳāyidden esâsın cân u dille
İde muḥkem idüp cemʿ-i edille

95. Ḳıla âyîne-i îmânı ṣâfî
İde pâk andan ol jeng-i ḫilâfı

96. Bile evvel Vücûd âḫir ʿademdür
Diye âḫir ḥudûṯ evvel Ḳıdem'dür

97. Naẓar ide yüzine bu cihânuñ
Taġayyür göre renginde çün anuñ

98. O ṣûretden bile ḥâdiṯdür anı
ʿAdemdür aṣlı olur yine fânî

99. Degil peyvendi ẕâtında ḳıdemden
Vücûda ṣoñra gelmişdür ʿademden

100. Ḳadîm olmaz diye ẕât-ı ʿadîmi
İde temyîz ḥâdiṯden ḳadîmi

DER-BEYÂN-I ḤUDÛṢ-I ʿÂLEM BE-ṬARÎḲ-İ KELÂM[165]

101. Gerek bilmek müẕekker ger müʾenneṯ
Ki ʿâlem cüz ü küldür külli muḥdeṯ

102. Ki zîrâ zîr-i mâhî tâ ber-mâh[166]
Olur bu ʿâlem ismi mâ-sivallâh

103. Pes ol ġâlî degil bundan ki dâyim
Ola nefsle ya ġayr-ıla ḳāyim

104. Eger nefs-ile ḳāyim olsa ḳıl yâd
Kelâmiyyîn didiler ʿayn aña ad

105. Eger bir ġayrla olsa ḳıyâmı
ʿAraż didi ol erbâb aña nâmı

106. O kim nefs-ile ḳāyimdür müretteb
Mürekkeb ola ya ġayr-ı mürekkeb

107. Eger olsa mürekkeb ismidür cism
Mürekkeb olmasa cevherdürür ism

DER-BEYÂN-I ḤUDÛṢ-I AʿRÂŻ[167]

108. Ḳamu ḥâdiṯdürür aʿrâżvârî
Ḳadîm olan ṣıfât u ẕât-ı Bârî

109. Ḥudûṯı baʿżınuñ ḥiss-ile maʿlûm
O baʿż olduḳda żıddı kʾold[ı] maʿdûm [4ᵇ]

[165] "Kelâm ilmi vasıtasıyla âlemin sonradan yaratılmış olduğunun anlatılması"
[166] ber-mâh: ber-i mâh Nüsha
[167] "Aʿrâzın sonradan yaratılmış olduğu hakkında"

110. Delîl-i ʿaḳlla ol-demde muḥkem
Bilindi ol-daḫı ḥâdiṯdürür hem

111. ʿAdîm oldı degil ẕât-ı ḳadîm ol
Ki olmazdı ḳadîm olsa ʿadîm ol

112. ʿAdem bulmaz şu kim ṣâḥib-ḳıdemdür
Ḳıdem çünki münâfiyy-i ʿademdür

113. Olur seyr ü sükûn anuñ miṯâli
Biri gelse biri bulur zevâli

DER-BEYÂN-I ḤUDÛṢ-I AʿYÂN[168]

114. Ḳamu aʿyân daḫı ḥâdiṯdür iy cân
Ki aʿrâża maḥaldür cümle aʿyân

115. ʿAyândur cümle aʿyân k'oldı ḳāyim
Degil seyr ü sükûndan ḫâlî dâyim

116. Eger ṯânî zamân aʿyân ʿayân bil
Ki ola ḥayyiz-i evvelde ḥâṣıl

117. Sükûndur nâm aña tâzî zebânda
Sükûn kevneyne dirler bir mekânda

118. Ger olsa ḥayyiz-i ṯânî mekânı
Olur seyr ol zemîni ya zamânı

119. Ki nâmı seyr bil ṯânî zamânda
İki kevne dinür iki mekânda

[168] "Aʿyânın sonradan yaratılmış olduğu hakkında"

120. Şu kim ḫâlî degil ḥâdiṯden iy yâr
O hem ḥâdiṯdür itme Ḥaḳḳ'a inkâr

121. Eger sâbıḳ dünüñ ḥâdiṯden aʿyân
ʿAyândur günden aẕher anda buṭlân

122. Ki zîrâ sâbıḳıyyetde ḫulüv var
Maḥâliyyet ḫulüvve lâzım iy yâr

123. Maḥâl olsa ḫulüvv ol vaḳt elbet
Olur rûşen maḥâll-i sâbiḳıyyet

124. Pes ol ḥâdiṯle ola ʿayn-ı cevher
Vücûdından muḳārin ya muʾaḫḫar

125. İki vech-ile daḫı oldı ḥâdiṯ
Żarûrîdür ki yoḳdur vech-i ṯâliṯ

126. Çü bildüñ ḥâdiṯ-imiş ẕât-ı ʿâlem
ʿAdem sebḳat idüpdür bil anı hem

127. Şu şey kim ola mesbûḳu'l-ʿadem bil
Vücûda olmaz ol li'ẕ-ẕât ḳābil [5ª]

128. Vücûd-ıla ʿadem aña sevâdur
Olur câʾiz diseñ mümkin revâdur

129. ʿAdemden bu vücûda iḫtiṣâṣı
Muḫaṣṣiṣsiz degil iy Teñri ḫâṣı

130. Muḫaṣṣiṣ bu vücûda k'itdi cûdı
Gerek k'ola anuñ vâcib vücûdı

131. Ve illâ bu ikiden özge yoḳ yol
Ki ola câyiz ü ya mümteniʿ ol

132. Degildür mümteniʿ bu oldı maʿlûm
Ki fiʿle ḳādir olmaz şeyʾ-i maʿdûm

133. Eger câyiz ola bu daḫı aẓher
Gerekdür bir muḫaṣṣiṣ aña âḫar

134. Gerek ol âḫara âḫar hem ol-dem
Yine ol âḫara âḫar gerek hem

135. Teselsüldür ilâ-ġayrı'n-nihâye
Meger bir vâcib ola anda ġāye

136. Teselsül ḫod olur buṭlâna mensûb
Muʿayyen vech-i ṯânî oldı maṭlûb

137. Gerek rûşen bize bürhân-ı taṭbîḳ
Ki ibṭâl-i teselsül ola taḥḳīḳ

138. Budur vâcib ki bir cümle bugünden
İdevüz farż hem bir cümle dünden

139. Çeküp zencîr ol iki cümle peydâ
İlâ-ġayrı'n-nihâye gideler tâ

140. Dırâzın kûtehin bilmege taḥḳīḳ
İdevüz cümleteyni anda taṭbîḳ

141. Gelevüz evvel ûlâdan alavuz
İzâ-yı evvel [ü] ṯânî ḳılavuz

142. Yine ol ṯân[i]den ṯânîye bes bil
Ḳılavuz ṯânî ûlâdan muḳābil

143. Eger her ferdine ûlânuñ ol-dem
Bulına ṯân[i]den bir ferdde bî-kem

144. Yine bu ṣâliṣi ol ṣâliṣe hem
Helümme cerrâ ezme eylegil żam[169]

145. Olur zâyid gibi nâḳıṣ bil anda
Muḥâl olur bunuñ imkân[ı] ḳanda

146. Ve illâ olur ûlâ bil füzûnter
Ber-â-ber olmaz olur ṣânî dûnter [5ᵇ]

147. Olur bir ferd ol ûlâda ḥâṣıl
Ki(me) yoḳ ṣânîde ferd aña muḳābil

148. O bundan geldi bir ferde ferâter
Bu andan oldı bir perde fürû-ser

149. Tenâhî buldı bes zencîr-i ṣânî
Teselsülden çeküp üzdi ʿ ınânı

150. Gelür lâzım hem ûlâya tenâhî
Olur âḫir bes ṣânîde râhî[170]

151. Ki ṣânî cümleden evvelde ûlâ
Ziyâde oldı bir endâze peydâ

152. Bulur endâze çün peydâ nihâyet
Żarûrî bes bulur ûla nihâyet

DER-BEYÂN-I VAḤDÂNİYYET-İ ṢÂNİʿ [171]

153. Olur ol vâcibi bil Ẕât-ı Vâḥid
Müşâhed bu niẓâm uş aña şâhid

---

[169] *Helümme cerrâ*: Var kıyas eyle!
[170] İkinci mısraın vezni bozuk
[171] "Sâniʿ olan Allah Teʿâlâ'nın birliği hakkında"

154. Eger ʿâlemde olsa iki Ṣâniʿ
Temânüʿ arada olaydı vâḳiʿ

155. Dilese biri bir şaḫṣa ḥayâtı
Dilese âḫarı aña memâtı

156. Murâdeynüñ ḥuṣûli bir zamânda
Muḥâl olur ne imkân aña anda

157. İkisi daḫı ḥâṣıl olmaya ger
Olur ʿâciz hem ol hem bu ber-â-ber

158. Murâdeynüñ birisi olsa tenhâ
Olur taʿciz-i âḫar anda peydâ

159. Olur bil ʿacz emârât-ı ḥadeṯden
Gerek ol ẕât arı ẕât-ı ḥadeṯden

160. Olan ʿâciz ulûhiyyet idemez
Olup ḳādir rubûbiyyet idemez

161. Taʿaddüdden temânüʿ bulur imkân
Temânüʿden muḥâl olur firâvân

162. Odur bir ẕât emṯâli ʿadîme
Ḳadîm oldur ṣıfâtı hem ḳadîme

163. Ve illâ ḥâdiṯ olur saña maʿlûm
Ki oldı vâsıṭa arada maʿdûm

164. Ḳadîm oldur bil iy cân u cihânuñ
Ki olmaz evveline maṭlaʿ anuñ [6ª]

165. Odur ḥâdiṯ ki ola maḳṭaʿ aña
Bulına evvelinde maṭlaʿ aña

166. Arasında bu îcâb-ıla selbüñ
ʿAdemdür vâsıṭa pâk eyle ḳalbüñ

167. Eger Bârî Teʿâlâ ola ḥâdiṯ
Gerek muḥdeṯ daḫı ṣânî vü ṣâliṯ

168. Teselsüldür ilâ-ġayrı'n-nihâye
Ser-â-ser bâṭıl olur bu ḥikâye

169. Ki zîrâ ne-ki var efrâd her ferd
Olur mecmûʿ aña muḥtâc iy merd

170. Çü ferdüñ her biridür mümkinü'ẕ-ẕât
Odur mecmûʿuñ imkânına iṯbât

171. Şu kim muḥtâc mümkin ola tâbân
Odur mümkin odur evvel(i) bi'l-imkân

172. Eṯerdür bes gerek aña müʾeṯṯir
Eger nefsi ola buṭlân-ı ẓâhir

173. Müʾeṯṯir olana iy cân-ı merdüm
Eṯerden rütbede gerek teḳaddüm

174. Muḳaddem nefsi üzre olmaḳ eşyâ
Degil câyiz muḥâl olur oʿaḳla

175. Ya dâḫil cüzvülerden ola biri
Hem ol ḫâric ki yoḳ ʿaḳl içre yiri

176. Ki zîrâ cüml[e]de olan müʾeṯṯir
Müʾeṯṯirdür ḳamu efrâda bir bir

177. Gerek nefsinde bes ol cüzvüñ özi
Müʾeṯṯir ola ḳo bî-sûz sözi

178. Ya ḫâric ola ol mecmûʿdan ol
Başına ola bir şey özge yoḳ yol

179. Şu şey k'olmaya dâḫil mümkinâta
Dime mümkin di vâcib sen o ẕâta

180. Bu sözüñ pes bu oldı müntehâsı
Ki ḳamu mümkinâtuñ intihâsı

181. İrişdi bunda bir Ẕât-ı ḳadîme
Ḳadîr ü Ḥayy ü emsâli ʿadîme

182. Semîʿ ü hem Baṣîr ü ʿÂlim oldur
Mürîd ü Şâyiʾ ü Müt(e)kellim oldur

183. Degil hem-cins aʿrâż u cevâhir
Olupdur ẓâhir andan bu meẓâhir [6ᵇ]

184. Odur bir şâh kim her şâh ḳulı
Muḥammed ḳul[ı]durur hem resûli

FÎ-NAʿTİ'N-NEBİYYİ ŞALLALLÂHU ʿALEYHİ VE SELLEM[172]

185. *Selâmun sermediyyun ʿan-selâmi*
ʿAlâ-faḫri'l-verâ ḫayri'l-enâmi

186. *Ve aṣḥâbi ve cemʿi'l-enbiyâʾi*
Ve külli't-tâbiʿîne'l-aṣfiyâʾi[173]

187. Resûlullâh u ʿâlem faḫri Aḥmed
Ḥabîbullâh Şemsüddîn Muḥammed

[172] "Nebî (s.a.v)'e övgü üzerine"

[173] "Selam tüm yaratılmışların en hayırlısı ile ashabın, nebîlerin ve doğru yolda olanlara tâbi olan herkesin üzerine olsun."

188. Naẓar itseñ cihândur cism-i ḫâki
Bu cism-i ḫâküñ oldur cân-ı pâki

189. Çerâġ-efrûz-ı çeşm-i ehl-i dîde
Yüzi gözgüsi her gözden güzîde

190. Seri serhengi meydân-ı vefânuñ
Sipehsâlar u ser-ḫayli enbiyânuñ

191. Nübüvvet nâmesine nâmı ḫâtem
Esâsı şerʿinüñ tâ ḫatm-i ʿâlem

192. Elinde tîġ u feṯḥ-i nuṣretullâh
Ṭırâz-ı kârgâh-ı fıṭratullâh[174]

193. Zemîn tâ çerḫ-i sâbiʿ nûr-ı sâṭıʿ
Ḳılıc gibi kelâmı naṣṣ-ı ḳāṭıʿ

194. Benânı menbaʿı âb-ı zülâlüñ
Beyânı ʿaynıdur siḥr-i ḥelâlüñ

195. Ne olur sünnetine nesḫ-i ṣûret
Ne olur ümmetine mesḫ-i ṣûret

196. Vücûdı kîmiyâ-yı ḫâk-i âdem
Ġubârı tûtiyâ-yı çeşm-i ʿâlem

197. Dili düldül ki meydânı feṣâḥat
Özi bülbül gülistânı belâġat

198. Dile geldi öñinde baḫte saḫle
Sücûda indi baş üstüne naḫle

[174] İkinci mısraın vezni bozuk

199. Çün oldı dîninüñ dîvâñı şâyiʿ
Muḥaḳḳaḳ oldı bu nesḫ-i şerâyiʿ

200. Güneş nûrı ruḫından tâb-ı pertev
ʿUḳūl uş ʿilmi âṣârınca pey-rev

201. Zihî şeh kim gözine âferîniş
Çeker pâyı tozın ṭuġrâ-yı bîniş [7ª]

202. Ḳodı Ṣıddîḳ idüp yâr-ı ġārı
Derinde ʿankebûtı perdedârı

203. Nebî ḳılduġına Ḥaḳ anı vâḥid
İnüp gökden bir ay oldı dü şâhid

204. Ṣafiyyullâhdur anuñ ṭufeyli
Emînullâhdur ḫuddâmı ḫayli

205. Ḳodı ʿâciz cihânı muʿcizâtı
Yire bıraḳdı küfr-i kâyinâtı

206. Zihî şeh nevbetüñ nevbetle varı
Ki urdı penc nevbet çâr yârı

207. ʿAtîḳ ol yâr-ı ġār u şeyḫ-i taḥḳīḳ[175]
İmâmü'l-müʾminîn Bû Bekr-i Ṣıddîḳ

208. Vuran püştine küfrüñ ṭurra vü müşt
ʿÖmer Ḳayser gözine ṣoḳan engüşt

209. Ḳatîl-i ẓulm u ʿudvân şeyḫ-i Ḳurʾân
Ḥayâlu rûyı vü ẕi'n-nûreyn ʿOṯmân

[175] yâr-ı ġār: yâr u ġār Nüsha

210. Faṣîḥ mışḳāʿ ü cân-ı semîdaʿ
Baṭîl enzaʿ ü evraʿ hem eşcaʿ [176]

211. Seḫî vü hem velî zevci Betûl'üñ
ʿAlî nâm ibn-i ʿammı hem Resûl'üñ

212. Anuñ uş teşne-leb ġamnâkiyem ben
Mübârek ayaġınuñ ḫâkiyem ben

213. Nübüvvet nûr[ı]dur başındaġı tâc
Şeb-i isrâ çerâġı şâh-ı miʿrâc

DER-BEYÂN-I SEYR-İ MİʿRÂCİ'N-NEBÎ ʿA. M. [ʿALEYHİ'S-SELÂM][177]

214. Hümâ-yı ṣubḥ çünki did[i] şeb-ḫayr
Gice ṭâvûs itdi göklere seyr

215. Ol İsrâ gicesinüñ şeb-çerâġı
Fürûġı ruḫla bulmışdı ferâġı

216. Şeb-i mâh-ı recebde baʿde'l-irsâl
Gözi bîdâr ḳable'l-hicre bir sâl

217. Ġamından ʿâlemüñ göñlünde selvet
Serây-ı Ümm-i Hânî'deydi ḫalvet

218. Getürdi Cebreʾîl peykî peyker[178]
Burâḳ-ı berḳ-seyr ü şemʿ-i enver

219. Ḳatırdan küçük ü ḫardan büyük ol
Uzun ḳad rengi aġ bilmezdi yük ol [7ᵇ]

[176] Beytin vezni bozuk
[177] "Nebî (s.a.v)'in Mi'rac yolculuğu hakkında"
[178] Birinci mısraın vezni bozuk

220. Nigârîn bâġ u ṣûret görmemiş bâġ
Dehânı dehne (?) bilmez rânı hem dâġ

221. Yürise gözedüp aḳṣâ-yı ṭarfın
Ḳor anda ḥâfirinden resm-i ḥarfin

222. Bahâr âb-rûy gibi gevher-feşândur
Gülistân yili gibi ḫoş-ʿ ınândur

223. Selâm itdi vü ḳıldı ḫayli ʿ izzet
O ḫayli şâha çekdi peyk-i hażret

224. Didi-kim dost seni daʿ vet eyler
Bu dün senüñle ḫalvet ṣoḥbet eyler

225. Özi deryâ-güher püştinde zîni
Nebî oldı anuñ zevraḳ-nişîni

226. Ḳavî-püşt ü girân-naʿ l ü sebük-rev
Zihî şeb-dîz ü ḫing mâh-ı pertev

227. Ṣaḥîḥ aḫbârdan bu oldı mesmûʿ
Ki seyyid şaḫṣı-[y]-ıla oldı merfûʿ

228. Hümâyûn Mekke'den uçdı vü gitdi
Gelüp tâ Mescid-i Aḳṣâ'ya yetdi

229. Ḳamu mâẓî nebîler cânı fi'l-ḥâl
Aña itdiler istiḳbâl-i bî-ḳāl

230. Burâḳından inüp bir ḥalḳaya berk
ʿ Inânın bağladı itdi anı terk

231. Görüben Mescid'e itdi niyâzı
Daḫı ḳıldı iki rekʿ at namâzı

232. İmâm oldı nebînüñ cümlesine
Teveccüh ḳıldı kendü ḳıblesine

233. İmâmet eyledi çün enbiyâya
Yine döndi o râh-ı Kibriyâ'ya

234. Hemân-dem nitekim ʿaḳluñ ʿıḳābı
Delüp geçdi ḥabâbı nüh ḳıbâbı

235. Bulup girdâbeden iʿlâ-yı rütbe
Gemisi irdi sâḥilgâh-ı ḳuṭba

236. Niṣ̱âr itdi felek aṭlas diṣ̱ârı
İzinüñ kehkeşân oldı ġubârı

237. Düşüp ol ḳāṣıdı Cibrîl öñine
Çün öñden çıḳdılar dünyâ gögine

238. O ḳāṣıd urd[ı] bâbuñ ḥalḳasın tâb[179]
Didi derbân derûndan *men ʿale'l-bâb*[180] [8ª]

239. Didi-kim Cebreʾîl'em ben müʾeyyed
Ve ḳīle men meʿak ḳāle Muḥammed[181]

240. Didiler şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

241. *Neʿam* çün didi lâlâ-yı nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecîʾ* ḫoş[182]

---

[179] ḥalḳa: ḫalḳa Nüsha

[180] *men ʿale'l-bâb*: Kim o?

[181] *Ve ḳīle men meʿak(e) ḳāle Muḥammed:* Yanındaki kim denilince, "Muhammed" dedi.

[182] *neʿam:* Evet!; *niʿme'l-mecîʾ:* Ne güzel geliş!

242. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Nebî gördi-ki Âdem ol naẓarda

243. Didi Cibrîl bu atañdur Âdem
Daḫı didi aña *sellim fe-sellem*[183]

244. Selâmın aldı didi merḥabâlar
İ ṣâliḥ oġul iy ṣâliḥ peyem-ber

245. Götürdi perdeyi naʿşuñ benâtı
Bezendi naḫ geyüp dehr ümmehâtı

246. Güneş gibi Ḥamel burcunda ol şeb
Felek ḳalbinde yürtüp ḳalb-i ʿAḳreb

247. Başına ḳāḫuñ (?) urdı tâc-ı rifʿat
Nedür gösterdi aña seyr-i sürʿat

248. Ṣuʿûd eylediler yine ʿalâya
Gelüp irdiler ikinci semâya

249. O ḳāṣıd urdı yine ḥalḳai tâb
Didi derbân derûndan *men ʿale'l-bâb*

250. Didi-kim Cebreʾîl'em ben müʾeyyed
Ve ḳīle men meʿak ḳāle Muḥammed

251. Didiler şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

252. *Neʿam* çün didi lâlâ-yı Nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecîʾ* ḫoş

[183] *sellim fe-sellem:* Selam ver (dedi). O da selam verdi.

253. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Görindi Yaḥyâ vü ʿÎṣâ naẓarda

254. Didi Yaḥyâ vü ʿÎṣâ daḫı uş hem
Müsellim ol Nebî dutdı müsellem

255. Selâm alup didi[ler] merḥabâlar
İ ṣâliḥ ḳardeş ü ṣâliḥ peyem-ber

256. ʿUṭarid görd[i] ḥüsnî ḫırmenini
Pes oldı ḫûşe içre dâne-çîni

257. Felek terkinüñ ol defʿine tedbîr
Buyurdı caʿbeden Cevzâ'ya bir tîr [8ᵇ]

258. Ṣuʿûd eylediler yine ʿalâya
Gelüp irdiler üçinci semâya

259. Ḳapunuñ ḳāṣıd urdı ḥalḳasın tâb
Didi derbân derûndan *men ʿale'l-bâb*

260. Didi-kim Cebreʾîl'em ben müʾeyyed
Ve ḳīle men meʿak ḳāle Muḥammed

261. Didiler şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

262. *Neʿam* çün didi lâlâ-yı Nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecîʾ* ḫoş

263. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Nebî gördi-ki Yûsuf ol naẓarda

264. O Yûsuf gib[i] çâh-ı Delv'e irdi
O Yûnus gib[i] baṭn-ı Ḥût'a girdi

265. Didi Cibrîl oḫı vird-i selâmı
Bu Yûsuf'dur Nebî virdi selâmı

266. Selâmın aldı didi merḥabâlar
İ ṣâliḥ ḳardeş ü ṣâliḥ peyem-ber

267. Gümânuñ kûşesin pür-genc ḳıldı
Terâzû-yı saʿâdet-senc ḳıldı

268. Görüp nûrını Zühre ol naẓarda
Pes oldı zehresinden çâk perde

269. Ṣuʿûd itdi yine andan ʿalâya
Gelüp tâ irdi dördinci semâya

270. O bâbı daḫı urdı ḳāṣıdı tâb
Didi derbân derûndan *men ʿale'l-bâb*

271. Didi-kim Cebreʾîl'em ben müʾeyyed
Ve ḳīle men meʿak ḳāle Muḥammed

272. Didiler şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

273. *Neʿam* çün didi lâlâ-yı Nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecîʾ* ḫoş

274. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Nebî İdrîs'[i] gördi ol naẓarda

275. Didi hem ol muʿallim aña sellem
Budur İdrîs bes oldı müsellem

276. Selâmın aldı didi merḥabâlar
İ ṣâliḥ ḳardeş ü ṣâliḥ peyem-ber [9ª]

277. Cihân şâh olmaġa ḫurşîde pür-nûr
Yazup menşûr-ı mihrin virdi meşhûr

278. Ṣüreyyâ ḳodı zerrîn teşte incü
Burâḳ ayaġına ṣaçdı ṣaçu

279. Ṣuʿûd itdi daḫı andan ʿalâya
Gelüp irişdi bişinci semâya[184]

280. Didi-kim Cebreʾîl'em ben müʾeyyed
Ve ḳīle men meʿak ḳāle Muḥammed[185]

281. Didiler şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

282. *Neʿam* çün didi lâlâ-yı Nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecîʾ* ḫoş

283. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Nebî Hârûn'[ı] gördi ol naẓarda

284. Didi Cibrîl bu Hârûn'durur hem
Müsellim ol nebî dutdı müsellem

285. Selâmın aldı didi merḥabâlar
İ ṣâliḥ ḳardeş ü ṣâliḥ peyem-ber

286. Ḳudûm itdüġi-çün ol mâh-ı enver
Ḥamel boynına Mirrîḫ urdı ḫancer

[184] Sayfada "semâya" kelimesinin bulunduğu kısım kopmuştur. Üstteki tekrarlara istinâden beyti tamamladık.

[185] "*Ve ḳīle*"den sonrası eksiktir. Önceki beyitteki gibi metnin tekrar beyitlerinden olduğu için tarafımızdan tamamlanmıştır.

287. ʿUrûc itdi daḫı andan ʿalâya
Gelüp tâ irdi altıncı semâya

288. O bâbı daḫı urdı ḳāṣıd-ı tâb
Didi derbân derûndan *men ʿale'l-bâb*

289. Didi-kim Cebreʾîl'em ben müʾeyyed
Ve ḳīle men meʿak ḳāle Muḥammed

290. Didiler şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

291. *Neʿam* çün didi lâlâ-yı Nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecîʾ* ḫoş

292. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Nebî Mûṣâ'yı gördi ol naẓarda

293. Didi Cibrîl bu Mûṣâ'durur hem
Fe-sellim didi yine hem *fe-sellem*

294. Selâmın aldı didi merḥabâlar
İ ṣâliḥ ḳardeş ü ṣâliḥ peyem-ber[186] [9ᵇ]

295. Tozından izinüñ ol şâh-ı miʿrâc
Serine Müşterî'nüñ urdı zer-tâc

296. ʿUrûc itdi daḫı andan ʿalâya[187]
Gelüp tâ yetdi yidinci semâya

[186] Beytin ilk mısraının bulunduğu kısım tamamen kopmuştur.
[187] ʿalâ: ʿulâ Nüsha

297. O bâbı daḫı urdı ḳāṣıdı tâb[188]
Didi derbân derûndan *men ʿale'l-bâb*

298. Didiler şol mı kim mürsel olupdur[189]
Kelâmullâh aña münzel olupdur

299. *Neʿam* çün didi lâlâ-yı Nebî ḫoş
Didiler merḥabâ *niʿme'l-mecîʾ* ḫoş

300. Emîn-i vaḥy derden açdı perde
Ḫalîlullâh'ı gördi ol naẓarda

301. Didi atañdur İbrâhîm bu hem
Fe-sellim didi yine hem *fe-sellem*

302. Selâmın aldı didi merḥabâlar
İ ṣâliḥ oġul i ṣâliḥ peyem-ber

303. Nuḥûsetden emîr-i çerḫ-i sâbiʿ
Tozın görmedi k'ola saʿd-ṭâliʿ [190]

304. Per açdı der-peyince nesr-i ṭâyir
İrişemedi oldı nesr-i ḥâyir

305. Serîʿ ü's-seyr-ken ṭâvûs-ı aḥḍar
Girüde ḳaldı dökdi bâl u şeh-per

306. Peyinde ḳaldı bu dehlîz-i ḫaḍrâ
Geçüben gitdi ol ṣaḥrâ-be-ṣaḥrâ

307. Rikâbından ḳalup Cibr[î]l o gitdi
ʿInân-râst itdi Mîkâyîl'e yetdi

[188] Sayfada bu mısraın bulunduğu kısım da kopmuştur. Üstteki tekrarlara istinâden beyti tamamladık.
[189] Bu mısra da tarafımızdan tamamlanmıştır.
[190] Nuḥûset: Nuḫûset Nüsha

308. Sirâfîl oldı pes bir bir nişânı
Miḥeffe-ḫâne-i Refref devânı

309. Reff-i Ṭûbâ'ya Refref'den ʿalem ol
Çeküp sürdi ser-i Sidr'e ḳadem ol

310. Ḳılâl-i Hecr'e beñzer nebḳi bile
Başında bergi beñzer gûş-ı pîle

311. Ṣaḥîfe-ber-ṣaḥîfe o ḳodı naḳş
Beyâbân-ber-beyâbân sürdi hem raḫş

312. Daḫı ilerü çünki varmaġ itdi
Tecellî gözine dört ırmaġ itdi [10ª]

313. İkisi bâṭın ü ẓâhir ikisi
İkisi ġāyib ü ḥâżır ikisi

314. Ol iki bâṭın-ıdı cûy-ı Mînâ
Fürât u Nîl-idi bu iki peydâ

315. Olındı ʿarż aña cennât u ḥûrî
Ḳuṣûra ṣaydı ol ḥûr u ḳuṣûrı

316. Ser-â-ser reng ü reyḥân-iken ol bâġ
O çekdi nergisine kuḥl-i *mâ-zâġ*[191]

317. Getürdiler aña üç câm fi'l-ḥâl
Biri pür süd biri pür mey biri bal

318. İdüben iḫtiyârı aṣl-ı fıṭrat
Alup ol şîri içdi anda şerbet

[191] *mâ-zâġ*: "(Gözü) kaymadı..." (en-Necm 53/17)

319. Firâş-iken o şâh-ı şerʿe nüh ferş
Serîr oldı bu kez ṣuffa-i ʿarş[192]

320. Özinden ḳaṭʿ idüben buʿd-ı kevneyn
Maḳām idindi ḳurb-ı *ḳābe ḳavseyn*[193]

321. Aradan gitdi kevneynüñ ḥicâbı
Ḳıdem yüzinden açıldı niḳābı

322. Cihât altında caʿd oldı şikeste
Mekân yüzine bürḳaʿ oldı beste

323. Mekân-ile zamân ṭayy oldı aña
Maḳāmı ḥażret-i Ḥayy oldı aña

324. İdüp seyr ol feżâ-yı Lâ-mekânı
Nişânsız gördi tâ ol Bî-nişânı

325. Gözükdi gözine çün pertev-i Ẕât
Apardı ḥażrete tuḥfe taḥiyyât[194]

326. Gelüp dîvânda ḳullar itmege ʿarż
Namâzı elli vaḳt itdi o Şeh farż

327. Velî taḫfîf idüp anlara Mevlâ
Bu biş vaḳt üzre yazdı ṣoñra imżâ

328. O bir bir demde ṭoḳsan biñ söz aña
Didi vü söyledi yüze yüz aña

---

[192] İkinci mısraın vezni bozuk

[193] *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

[194] tuḥfe: naḥḳa Nüsha

329. Kelâm-ı nefsiyy-i bî-ḥarf ü bî-ṣavt[195]
Ḳamu gûş itdi birin itmedi fevt

330. Açıldı çün nihân gencüñ ṭılısmı
Ḳamu ʿużv-ıla raḳṣa geldi cismi

331. O rüʾyetde nitekim çeşm-i merdüm
Gözinden ḳıldı ol merdüm özin güm [10ᵇ]

332. Dil oldı cismi pür-çeşm old[ı] her dil
O yüze itdi biñ gözden naẓar bil

333. O ḫalvet-ḫânede dîdâra dîdâr
Biriküp ṣoḥbet itdi ol iki yâr

334. Ḫiṭâb irdi-ki iy dil-ḫâh evvel
Dile benden dilegüñ ne dile gel

335. Serây-ı yâr çün aġyâr ḫâlî[196]
N'ider ol ḥâli bulan genc ü mâli

336. Anuñ maḳṣûdı dîdâr-id[i] gördi
Aña kim ʿâşıḳ-ıdı ḫalvet irdi

337. Kerâmetden geyüben ḫilʿat-i ḫâṣ
Biḍâʿat aldı bî-ḥad genc-i iḫlâṣ

338. Günehli ḳullara âzâd-nâme
Şehinden ald[ı] döndi bi's-selâme

339. Gül-idi serv-ḳad oldı ḫırâmân
Hilâlin gitdi geldi mâh-ı tâbân

[195] Birinci mısraın vezni bozuk
[196] Serây-ı yâr: Serây u yâr Nüsha

340. Bu ben ḫâkîden anuñ rûḥına şâd
İrürsün bâd her-dem *âferîn bâd*[197]

341. Ne iltem ben faḳīr aña ḥaḳīrem
Ne ṭurfa tuḥfe ola k'aña virem

342. Eger cân aparam cânân özidür
Ve ger dürr ü güher ʿummân özidür

343. Feṣâḥat genc dirsem maḫzen oldur
Belâġat dür dir[i]sem maʿden oldur

344. Ne kim var ḳıymetî nesne cihânda
O cândur kânı vardur ḳamu anda

345. Velî bir niçe rişte ḫurde-i dür
Getürdüm naẓma lâyıḳ mı aña gör

ḲAṢÎDETÜN FÎ-MEDḤİ'N-NEBİYYİ ʿALEYHİ'S-SELÂM[198]

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. *Yâ faḫra benî âdeme yâ ḫayra berâyâ*
Mâ-şibhüke fi'l-ʿâlemi fażlen leke ṭûbâ[199]

2. İy ʿarşa süvâr olup iden seyr ṣerâdan
Vey rûy süren süm-i semendine Ṣüreyyâ

3. İy ḫˇân-ı ḳanâʿat virilen cânına niʿmet
Vey naḳl-ı şefâʿat getüren âline âlâ (?)

---

[197] *âferîn bâd*: Beğenme mânâsına bir ünlem; bravo!

[198] "Nebî (s.a.v)'e övgü konulu bir kaside"

[199] "Ey Âdemoğullarının övüncü ve yeryüzündekilerin en hayırlısı! Müjdeler olsun ki sana üstünlükte benzerin yoktur."

4. Medḥüñ yolın iy şeh vire mi ʿaḳl-ı ʿınân-keş
Yanuñca ḳo pür ceyş-i melâʾik çü-Mesîḥâ [11ª]

5. ʿAllâm ḳomışdı ʿalemüñ ism-i Muḥammed
Maʿlûm degildi Âdem'[e] taʿlim olan esmâ

6. İy ḫaṭṭ-ı vücûdı raḳamın levḥ-i ʿademde
ʿUnvân iden inşâsına ol Münşî-i mâ-şâ

7. Sen varduñ ol-dem ki ʿademdeyd[i] dü ʿâlem
Mevlûd-i seh ü vâlide-i çâr ü nüh âbâ

8. İy ʿunṣur-ı pâkîze-güher sen Nebî-y-iken
Ḫâk ü ṣu-y-ıdı emzüce-i Âdem ü Ḥavvâ

9. Atuñ izine ruḫ süren ol fîl-i semâvât
Öñüñde piyâde olan ervâḥ-ı muṣaffâ

10. Menşûr-ı nübüvvetde aduñ nâme-i ḫâtem
Tevḳīʿ-i risâletde ruḫuñ şemse-i ṭuġrâ

11. Meydân-ı feṣâḥatde dilüñ düldül-i çâpük
Deryâ-yı belâġatde sözüñ lüʾlüʾ-i lâlâ

12. Yâr-ıla ḥabîbi'sen iren ḳurb-ı denâya
Ḳavseyn maḳāmında çerâġ-ı şeb-i isrâ

13. *Ednâ* demi Rûḥü'l-ḳuds-ıla şeb-i miʿrâc[200]
Oldı derecâtuñ yüce vü menzilüñ aʿlâ

14. Meydânuñ-iken ʿarşa sürüp ḫayl-i ḫayâli
İrdüñ o yire kim ne ḫalâ vü ne melâ(lâ)

[200] *ev ednâ*: "… Hatta daha da yakın (oldu.)" (en-Necm 53/9)

15. İy ṭayy-ı zamân-ıla iren şeh şu mekâna
Kim anda ʿuḳūl-ı ʿuḳalâ vâlih ü şeydâ

16. Ol ḥüsni ki ḥiss-i başaruñ ḳıldı müşâhid
Her çeşm-i ḫayâle o yüzüñ rüʾyeti rüʾyâ

17. Vâsiʿ sünenüñdür senün mûṣıl-ı menzil[201]
Fitrâk-i veşîḳuñ resen-i ʿurve-i vüṯḳā

18. Gencîne-i aḫlâḳsın iy kân-ı seḫâvet
Ser-çeşme-i elṭâfsın iy ʿayn-ı kerem-(i) mâ

19. Ervâḥ-ı nebiyyîn ḫademüñ cünd-i mücenned
Ḫuddâm melâʾik ḥaşemüñ ceyş-i müheyyâ[202]

20. ʿAdlüñüñ uran nevbetin âfâḳda eflâk
Şerʿüñe ʿalemdâr olan ʿarş-ı muʿallâ

21. İy ṣûrete âḫir ḳamudan maʿnide evvel
Her ṣûrete maʿnâsın ü her maʿniye maʿnâ

22. Aḥkâm-ı şerifüñ ḳaderüñ ḥükmine taḳrîr
Maʿnâ-yı ḥadîṯüñ süḫan-ı nefsiye feḥvâ

23. Devr-i ḳamerüñ ṭâliʿisin rûşen i meh-rû
Şemʿ-i seḥerüñ meşʿalisin ṭâhir i meh-râ [11ᵇ]

24. Çün nâme-i şerʿüñ oḳıdı ferḳad-i eflâk
Çerḫ itdi nidâ did[i] *semiʿnâ ve aṭaʿnâ*[203]

25. Cengüñde yire düşdi niçe miġfer-i Faġfûr
Devrüñde ḳodı ḳaṣr niçe Ḳayṣer ü Dârâ

---

[201] İlk mısraın vezni bozuk

[202] ḥaşemüñ: ḫışmuñ Nüsha

[203] *semiʿnâ ve aṭaʿnâ*: "İşittik, itaat ettik…" (el-Bakara 2/285)

26. İy zehri ḳılan nûş olan zehr aña nûş
Söylemedi mi ḥażretüñe mîş-i müşevvâ

27. Nûruñ görüp indürdi seri secdeye her diz
Döküldi yire düşdi püt ü pâya çelîpâ

28. Ola mı nebîlerde bu ḳarn içre ḳarînüñ
Şâhâ saña ḫâdim ki Üveys-i Ḳaren ola

29. Pür ḥikmet ü îmân dürridür maḥzen-i ḳalbüñ
Şerḥiyle tehî oldı çün andan mis-i sevdâ

30. Îmânla kim ḳomaz öñüñde ser[i] teslîm
Çün pâyuña baş urdı ḳılup ḫar u ḫas îmâ

31. Yanmadı daḫı âteş-i âteşkede şemʿi
Bedr oldı çü çehreñde senüñ ġurra-i ġarrâ

32. Daʿ vâtuñ irüp maʿden ü ḥayvân u nebâta
Geldi şecer ü söyledi dil üştür ü ḫârâ

33. Zer-süfre-i çerḫ üz[e]re keş-kerdesin ayuñ
Olduñ kesüben muʿcize-ḫˇânına nev-ârâ

34. İy nûr ḫitân-ıla ki sen ṭoġduñ anadan
Rabbüñe yüzüñ sâcid ü gözüñdi keḥlâ[204]

35. Çün buld[ı] velâdet şerefin ẕât-ı şerîfüñ
Kesr oldı revân-ı şerefle ġurfe-i kemrâ

36. Kevneynüñ imâmısın u aduñdurur ümmî
Şehsin-ki ʿabâ-pûş-ı ḳabâñ olmadı dîbâ

[204] İkinci mısraın vezni bozuk

37. Ensâbuñ olan cümle-i eşrâfı Ḳureyş'üñ
Mîlâduñ olan Ümm-i ḳurâ sütre-i Baṭḥâ

38. Ol cân-ki degil menhel aña meşreb-i şerʿüñ
Tîhâ-yı ḍalâlet yolıdur teşne vü tenhâ

39. ʿAhdüñde şehâ küfr ü fiten ʿayn-ı ʿademdür
Maʿdûm olupdur nitekim Ḳāf'da ʿAnḳā

40. Îmân ġanemin alımadı (?) gürg-i ḍalâlet
Şerʿüñ olalı râʿî vü dil kişver-i merʿâ

41. Ṭâvûs-ı semâsın ki şehâ cilve-gehüñ ʿarş
Ḫoş-mürġ-i ḥaremsin ki yirüñ cennet-i meʾvâ

42. Bu manẓar-ı aḥsende ne ḥüsn ola naẓîrüñ
Ya himmet-i ʿulyâda saña kim ola hemtâ [12ª]

43. Cân maḥremine Kaʿbe yüzüñ old[ı] ṣafâgâh
Ḳurbânilere ʿîd-i ruḫuñ ḍaḥve-i aḍḥâ

44. ʿIşkuñla bezer kendüzini ḥûr-ı Firdevs[205]
Şevḳuñla döker gözyaşını çeşme-i Zülfâ

45. Bezmüñde muʿad *keʾs-i maʿîn*-ile *ebârîḳ*[206]
ʿÎşüñde ebed câm ṣunan sâḳi-yi ḫûrâ

46. Şehbâz ki *mâ-zâġ* dinmedi o ḥûruñ[207]
Kebkine eger ṭarfete ʿayn itse temâşâ

---

[205] Birinci mısraın vezni bozuk

[206] *keʾs-i maʿîn*/*ebârîḳ*: "Maîn çeşmesinden doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle." (el-Vâkıʿa 56/18)

[207] *mâ-zâġ*: "(Gözü) kaymadı..." (en-Necm 53/17); birinci mısraın vezni bozuk

47. Her laḥẓa ruḫ-ı gül gibisin rûy-ı küşâde
Her demde ḥayâ ṣu-y-ıla sen şette (?) müḥeyyâ

48. Dergâhuñ olur yevm-i fezaʿ mücrime mefzaʿ
Eşfâḳuñ olur rûz-ı zümer ʿâṣiye melcâ

49. Ravżuña ṣabâdan irişe tuḥfe selâmum
Mâ-eṣbaḥa ṣubḥ u mesâ'ül-ġadi emsâ[208]

50. Olsun saña âlüñe daḫı elf taḥiyyât
Anlar ki hidâyet tuḥfın[ı] buld[ı] hedâyâ

51. Anlara ḫuṣûsâ ki olur yâr-ı çehâruñ
Aṣḥâb-ı ḥaḳīḳat ḳamu erbâb-ı ḳażâya

52. Mecmûʿ-ı nebîden ṣoñ olan ḫalḳdan ulı
Vâlî-yi velâyet veliyy-i raḥmet-i Mevlâ

53. Ṣıddîḳ eb-i ʿÂ'îşe vü ġārda yâruñ
Bû Bekr-i ʿatîḳ añadurur rütbe-i kübrâ

54. Fârûḳ-ki Rûḥu'l-ḳuds u Nûḥ'a müşebbeh
İtdi cereyân nâmesinüñ ḥükmle deryâ

55. Didüñ-ki nebî olsa daḫı ṣoñra da benden
Bu cümle ḫalâyıḳdan olaydı ʿÖmer evlâ

56. İḳlîm-i şerîʿat şeh-i dîvân-ı diyânet
Menşûr-ı ḫilâfet ki ḳılam sehv-ile ḳatlâ

57. ʿOṣmân zekî şems-i ḥayâ ṣâḥib-i nûreyn
Ḳur'ân'uñ olan câmiʿi vü merciʿ-i ḳurrâ

[208] "Sabahı ve akşamı ne kadar aydınlıktır!"

58. Ol şeyḫ-i fütüvvet şeh-i merdân-ı mürüvvet
Dîn tîġi vü tûġ-ı kerem ü ḥayder-i dünyâ

59. Bir Fâṭıma zevc'aña ki biñ Râbiʿa ḫâdim
Ḥüsn-ile dili ṣâniye-i zühre-i Zehrâ

60. Ferzend-i şehîdeyni Ḥüseyn ü Ḥasan olan
Sulṭân-ı şücâʿ adı ʿAlî ḥażret-i ʿulyâ

61. Eşcâr u ḥaşı ola ḥisâb olmaya vaṣfuñ
İḥṣâ kim ider anı meger muḥṣî eşyâ[209] [12ᵇ]

62. ʿ*Uşşâḳī* muḥibbe saña râst eyled[i] âheng
Mihrüñle maḳāmını ḫalâṣ it aña şâhâ

63. Ḳapuña şefâʿat uma geldüm ki gedâyem
Maḥrûm gidem bu ḳapudan ḥâşâ vü kellâ

64. Mihrüñ maṭarı ebr-i ḥayâ ḳanda ṭamarsa
Biñ bencileyin mürdei bir ḳatre ide iḥyâ[210]

65. Ben ġarḳa-güneh Nîl-ṣıfat sîne-zen eşküm
Âfet başuma ṣaḫre vü ḥayret yolı ṣaḥrâ

66. ʿUmmân-ı şefâʿatsin eşigüñdürür âḫir
Yüz süre bu Ceyḥûn(-ı) cereyân yaşuma mecrâ

67. Ger ʿayn-ı ʿinâyet naẓarı olmaya senden
Ben düşmüşüñ ol-dem ya kim ola elin ala (?)

[209] İkinci mısraın vezni bozuk
[210] İkinci mısraın vezni bozuk

ŞİKÂYET EZ-CEFÂ-YI EYYÂM VE BÎ-VEFÂ-YI HENGÂM[211]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

346. Eger bir cân cihânda dursa dâyim
Resûlullâh olaydı bunda ḳāyim

347. Vefâ itmedi aña çün zamâne
Cefâ itmek-içün saña baña ne

348. Bu dâruñ çün degil muḥkem binâsı
İçinde vurma ṭur ʿîşa esâsı

349. Göñülden raḫt yıġma bu otâġa
Ki bir gün ḳubbesi iner aşaġa

350. Bu yirde kâm-ı câna kâm yoḫdur
Cihândan ḳıl sefer ârâm yoḫdur

351. Düşüp ḫ[ˇ]âb itme bu kâḫ-ı ḫaraba
Ki seyl-i ḥâdiṯ-ile âḫir âba

352. Ḥayâtuñ bunda hergiz râḥatı yoḳ
Bu ʿömrüñ ṭatlusı az acısı çoḳ

353. Çerâġuñ yansa bir sâʿat feraḥdan
Hemân-dem söynür ol bâd-ı teraḥdan

354. Ne ḫurrem var ki tîz irmez aña ġam
Ne şâdî var ki yoḫdur aña mâtem

355. Ne gül vardır ki anuñ ḫârı yoḫdur
Ya ḳanḳı merġzâruñ zârı yoḫdur

[211] "Günlerin cefasından ve zamanın vefasızlığından şikâyet edilmesi"

356. Ser-â-ser ḫârdur biten ruṭablar
Ḫumâr u ḫâbdur olan ṭarablar

357. Ne nergis açılırsa göz[i] yaşdur
Ne lâle biter-ise baġrı başdur [13ª]

358. Ne vuṣlat var ki anuñ fürḳati yoḳ
Ne minḥet var ki anuñ miḫneti yoḳ

359. Görürsen tâze-rû bu nev-bahârı
İki yüzlüdürür leyl ü nehârı

360. Bitürür dân[e]yi çün-kim yetürür
Döner çün ser-firâz ûlâ yetürür

361. Cihânuñ câhıdur iy şâh bâṭıl
Bu beñlik sây[e]sidür ẓıll-ı zâyil

362. Bu naṭʿ üzre ki vardur luʿb-ı şaṭranc[212]
İder meh ruḫları şeh-mât ṣad renc

363. ʿAyân ʿAnḳā ol ur lâf-ı ḳanâʿat
Maḳām it ḳulle-i Ḳāf-ı ḳanâʿat

364. Olur ol Ḳāf ʿayn-ı ʿizzete dâl
Yuyar dilden ġamuñ ġaynını fi'l-ḥâl

365. Odur mülk-i rıżâ taḫt-ı selâṭîn
Odur dâr-ı beḳā ravż-ı reyâḥîn

366. Ḳanâʿat genc-i lâ-yüfnâdır iy cân
Bu gencüñ küncine ger k'olasın ḫân

[212] naṭʿ : naṭḥ Nüsha

367. Olasın pâdşâ mülk-i rıżâya
Gelesin ketḫüdâ bâḳī serâya

368. ʿInândârı şu kim dest-i hevâdur
Eger şâh ola ḳatumda gedâdur

369. Eger çekseñ çeküp ger çekmeseñ renc
Gelür elbette saña ḳısm olan genc

370. Senüñ *naḥnü* (vü) *ḳasemnâ*da muḳarrer[213]
Muḳaddir ḳısmuñ itmişdür muḳarrer

371. Gelür bişer revân çün aş u ṣuyuñ
Niçündür daḫı bunca cüst ü cûyuñ

372. Eger tîġ al ele ger ṭut ḳalem sen
Naṣîbüñ bil ki olmaz bîş ü kemsen

373. Ġanî ol k'ola aña az u çoḫ bir
Ḳatında artuḳ eksük var u yoḫ bir

374. Eger baḫşın vire ḫoş rûzî baḫşı
Ve ger virmeye diye yine yaḫşı

375. Ḳanâʿatden ḳınâʿur başuña tâc
Derine her dil acuñ olma muḥtâc

376. Çü dir bir teng ḫîmüñ tîre dilden
Getür iy ḫîm-ki ḫîmüñ bu gilden [13ᵇ]

377. Getürdüñ şol mekânda anı iy cân
Ki andan ḳopmaġa olmaya imkân

[213] *naḥnü ḳasemnâ*: "Biz paylaştırdık…" (ez-Zuhrûf 43/32)

378. Bu şeş sû dârı iy ḫân bil ne câdur
İki ḳapulu bir kervân-serâdur

379. Bu ḳapudan yaña her kim girer tîz
Çıḳar ol ḳap[u]dan yine gider tîz

380. Ḳazanla zer ḳazanan ha ḳazar yir
Yimezse yirler ol pes renc-i zer yir

381. Cihân-âbâdınuñ bünyâd[ı] yoḫdur
Ṣu vü bâd üzredür âbâdı yoḫdur

382. Siriştüñ aṣlı çün mâʾ-i menîdür
Gider senden bu ne mâ u menîdür

383. ʿAmelden gey ḳabâ egnüñe arı
O rûz-ı germüñ olma şermsârı

384. Añ ol rûz-ı ḥisâbı şöyle ḳıl bir
Ki nâmuñ yazalar ebrârla bir

385. Dilüñden ḥırṣ bâbın yapa gör yâb
Ki açıla cinândan cânuña bâb

386. Çıḳar dünyâyı dilden çoḫ eger az
Öze ḳāniʿ ol uzatma çoḫa az[214]

387. Cihânda ol kişiden olmaya kim
Ki kim dünyâ-içün artuḫ yiye ġam

388. Saña bir ḫırḳa vü bir loḳma besdür[215]
Bu ʿömr ü cânı ḫoş gör bir nefesdür

[214] İlk mısrada "çoḫ" ve "az" kelimeleri arasında takdim-tehir vardır.
[215] bes: pes Nüsha

389. Niçe kim ṣaġ olasın pâd-şehsün
Gedâyem dime şâh-ı bî-sipehsün

390. Seḳāmetden gidicek istiḳāmet
Daḫı bulmaz mizâc âsân selâmet

391. Hevâsına cihânuñ her ki yile
Ḳoyar ṭopraḫ başına ṣoñra bile

392. Gil-i ġamdan bulanmasun diseñ dil
Bu ḫâki ṣu gibi idinme menzil

393. Vücûduñ kûh-ise dut sen anı gâh
Yil arduñdan eser öñüñdedür çâh

394. Ne ẕerre kim gelür ucına bâduñ
Ferîdûn toz[ı]dur ya Keyḳubâd'uñ

395. Aḳup deşte ḳatı bî-hûş u ḫâmûş
Bu teşt altında yatar biñ siyâvûş [14ª]

396. Deñiz üzre bu yir ṭut bir gemidür
İçi pür âh u zâr-ı âdemîdür

397. İçin aç gir geminüñ gör ki bî-tâc
Niçe ser-tâc yatur ac u muḥtâc

398. Peder-guşdur saña çerḫ-i gümân-püşt[216]
Eger ferzend-iseñ ur püştine müşt

399. Şerâbı câmıdur bu dehrüñ aġu
Virür nîşi ṣanursın nûş-dârû

[216] Peder-guş: Peder-gûş Nüsha

400. Devâ maʿdûmdur ol derde dem-sâz
Hevâ mesmûmdur ol gerde dem-sâz

401. Gülin ḫoş-bûy ṣanma sen bu bâġuñ
Ki ḳoḫusı ḳılur fâsid dimâġuñ

402. Sebûʿdur sebʿ-ser bu mâr-peyker
Bulınmaz zehrine tiryâk-i ekber

403. Bu nefs-i nâṭıḳa kim bir nefesdür
O ṭûṭîye bu ten bir ṭar ḳafesdür

404. Müdârâ çerḫle ḳıl tünd-ḫûdur
Hevâya ʿömrüñi ṣarf itme ṣudur

405. Zamân gözden seni âḫir bıraġur
Sen öñ bıraġ anı baġrına ṭaġ ur

406. Ne virür kişiye çerḫ-i kühen-ḫarc
Atası mâlın oġlına virür borc

407. Cihânuñ dirligi ṣafrâ vü sevdâ
Şerâbı balġam itmez defʿ-i ṣafrâ

408. Eger ḥikmetde Câlînûs olursun
Ölüme çâre yoḫdurur ölürsün

409. Bu ḥikmetde ḳalupdur deng ü ḥayrân
Ḥakîm-i Hind ü Eflâṭun-ı Yûnân

410. Vefâsı yoḫ zamânuñ ʿAmr u Zeyd'e
Ber-â-berdür Yezîd'e vü Cüneyd'e

411. Niçe ʿaṭṭâr u ḫoş bû şeyle kim ʿûd[217]
Bu micmerde göyünüp oldılar dûd

412. Füsûn u ḥîle-y-ile çerḫ-i ġaddâr
Niçe Ḥallâc-ı Manṣûr itdi ber-dâr

413. Birâhîm'i günehsiz oda atar
Simâʿîl'üñ çeker boynına ḫançer

414. Mesîḥullâh olursa yiri eflâk
Ser-i sûzendür aña noḳṭa-i ḫâk [14ᵇ]

415. Gör âḫir çerḫ kim ḳara kilimi
Siyeh ṭopraġ-[ı]la örter Kelîm'i

416. Hemân bir gürgdür devr-i kühen-post
Niçe Yûsuf yimişdür ṣanmaġıl dost

417. Ne gün vardur ki yoḫ anuñ zevâli
Ne bedr ola ki olmaya hilâli

418. Ne-y-ise muḳteżâ-yı seyr-i ecrâm
Gelür başına her şaḫṣuñ ser-encâm

ḲAṢÎDE DER-BEYÂN-I BÎ-EMÂNÎ-İ ZAMÂN[218]

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Ḫoş yâr-ıdı ʿömr olmasa gitmege şitâbı
Ḫoş dâr-ıdı dehr olmasa ḳahr-ıla ḫarâbı

2. Ḫoş deyr-i ḥabâbîy-[i]di ḫâk üzre bu nüh ṭâḳ
Ger âb-[ı]la bâd üzre yapılmasa ḳıbâbı

[217] bûsıyla: bûşıyla Nüsha
[218] "Zamanın merhametsizliği üzerine bir kaside"

3. Ḫoş ṣaḥn-ı ṣafâgâh-ıdı bu ṣuffe-i ṣâfî
Zehr olmasa pür dehrüñ eger câm-ı ṣerâbı

4. Bu deyr-i ʿimâret ne ki ʿömr ire ḫarâba
Bu ṣaḥnı sepermek (?) ne ki ḳan içe türâbı

5. İy ġurra olan ʿîşe müdâm eyleme nûşı
Çoḫlar ki ṣusuz oldı vü ṣu ṣandı serâbı

6. İy ḫ̆âce göñül bağlama bu köhne ribâṭa
Bunda gelenüñ çün yine tîz oldı ẕehâbı

7. İrmese şeb-i şeyble nûrına ḳarañu
Ḫoş günler-idi ʿîşle eyyâm-ı şebâbı

8. Bu levḥ-i cihânuñ saña her ḥarf[i] sebaḳdur
ʿİbret naẓarı-[y]-la göz aç oḫı bu kitâbı

9. Sen âyîneñi pâk idegör jeng-i hevâdan
Tâ ʿayn-ı yaḳīn ẓann-[ı]la bulmaya ḥicâbı

10. Zerḳ-ıla miyân-beste-i zünnâra ne aṣṣı
Zenbûr gibi kim ʿaselî geye s̱iyâbı

11. İçüñ ki ḥarâm-ıla ṣurâḥî bigi pürdür
Bes secde müdâm itme ki hiç old[ı] s̱evâbı[219]

12. Âhengi muḫâlif olana dine nedür sûd
Her perdede ḳılsa naġam-ı çeng ü rebâbı

13. Bu ẓulmet-i ḫilḳatden o kim ḳurtara cânın
Milketde Sikender ola içe Ḫıżr-âbı

[219] ṣurâḥî: ṣurâḫî Nüsha

14. Gel himmete Sîmürġ ol i cân ṣayd-ı hümâ it
Bir perr-i meges ṣayma bu nüh bâl ġurâbı [15ª]

15. Cân ḫaymesin ol yaz[ı]da dut ki ebed anda
Bu müddet-i ʿömrüñüñ üzilmeye ṭınâbı

16. İy baña ṣoran dînde bir yâr-ı vefâdâr
Sen anı suʾâl itmege lâ oldı cevâbı

17. Her şîri zamân mîşde ḳor ac u ciger-ḫûn
Besler ḳuzı eti-[y]-le kilâbı vü ẕiyâbı

18. Gün gib[i] kemâle iricek çerḫ-i sitemkâr
Ḫâk itdi zevâli-[y]-le niçe ʿâlî-cenâbı

19. Bir çehre-i meh-rûya nişândur ter ü tâze
Yüzden ne çiçek ki aça gülşende niḳābı

20. Bu ʿaṣrda ḫüsn issine olsa d[a] ger iḥsân
Gülden kim ideydi ṣıḳa gülşende gül-âbı

21. Rûşen bu ki dûlâb-ı felek üzre görürsün
Bu çeşme-i ḫurşîddürür fitne ẕehâbı

22. ʿİşret idenüñ işbu çemende ḫaberi yoḳ
Ḫ̆ânı ciger içre yidügi baġrı kebâbı

23. Nergis gibi ʿibret naẓarı-[y]-la gözüñi aç
Ḥaḳḳ'uñ saña çün *faʿtebirû* üñledi ḫiṭâbı[220]

24. Aḥmed sünenin ḳoyma dilerseñ sünenin râst
Kej-fikri ḳo sünnî ol ü ṭut râh-ı ṣavâbı

[220] *faʿtebirû*: "... İbret alın..." (el-Haşr 59/2); ikinci mısraın vezni bozuk, bir hece fazla

25. *ʿUşşâḳī* cinân ṣanma cihân dûzaḫ-ı cândur
Raḥmındadurur zaḫmı vü ʿaẕbında ʿaẕâbı

26. Gönlüñi açuḫ ṭut ki Kerîm'üñ keremi çoḫ
ʿÂṣî ḳulına baġlu degil raḥmeti bâbı

DER-BEYÂN-I ŞEREF-İ ʿİLM VE TAḤRÎŻ KERDEN BER-ṬALEB-İ ʿİLM Ü ʿİRFÂN[221]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

419. Saʿâdet nefs-i insânîde iy cân
Budur kim kesb ide ʿilm-ile ʿirfân

420. Delîl-ile Ḥaḳ'uñ bir bile ẕâtın
Kemâli vü celâlinüñ ṣıfâtın

421. Senüñ ṭabʿuñda çün ḫalḳuñ İlâhî
Ḳodı ʿilm ü ṭabîʿî vü ilâhî

422. Saña bilmek gerek kim aṣl-ı fıṭrat
Neden ḳoydı vü nedür bunda ḥikmet[222]

423. Nedür bu âferînişden ġaraż ne
Bu cevher olduġı ya ol ʿaraż ne

424. Tecellîyince bulur niʿmet-i nâsût[223]
Tecellîyince ider sırr-ı lâhût [15ᵇ]

425. Tecerrüd nedürür ya ne terekküb
Nedendür bu nihâyetsiz terettüb

---

[221] "İlmin şerefli oluşunun anlatılması ve ilim-irfan talebinin teşvik edilmesi hakkında"
[222] ḳoydı: ḳopdı Nüsha
[223] Birinci mısraın vezni bozuk

426. Tenüñde şemʿ-i cân kim bir nefesdür
Bunı bil ne ḳabesden muḳtebesdür

427. Bu cübbe kim bu ḳubbe içre geydüñ
Bunı bil geymedin evvelde neydüñ

428. Daḫı bil cübbei çün terk idersin
Çıḳup bu ḳubbeden ḳanda gidersin[224]

429. Bu ḫırḳa perdedür bu cân gözine
Naẓar itdürmez ol cânân yüzine

430. Ḥicâbın ḫırḳanuñ çek çâk idegör
Boyup bu reng-i zerḳı pâk idegör

431. Ḳo ṣûfî olma ṣâfî ol riyâdan
Mey-i ʿışḳ içegör ṣâfî ṣafâdan

432. Yola gir ʿışḳla ol ʿâşıḳ-ı Ḥaḳ
Nefes ṭut ṣıdḳ-ıla ol ṣâdıḳ-ı Ḥaḳ

433. Revişde kîmiyâ-yı perverişden
İdegör ḳalbüñ arı şirk-i ġışden

434. Geyüp gök gib[i] göñ iç ḳurı ṭış yaş
Ḳurı yire semâʿ urma ṣalup baş

435. Bu âb u ḫâki ḳoy iy mürġ-i âbî
Hevâda uç geç ol nüh per ġurâbı

436. Bu ḫayvânî merâtiʿden gelüp vaz
İdegör ʿâlem-i ʿulvîye pervâz

[224] ḳubbeden: ḳaddin Nüsha

437. Hümâyûn-per aç it pervâz ʿarşa
İriş ol hem-nişîn şeh-bâz-ı ʿarşa

438. Ḥażîżinden bu insâniyyetüñ ṭur
ʿUbûdiyyet firâzına çıḫagör

439. Bu nâsûtî ṣıfâta vir taḫallî
O lâhûtî ṣıfâta vir taḥallî

440. Ki zîrâ âferîniş k'oldı mevcûd
Bil andan ẕât-ı insân oldı maḳṣûd

441. Dime kim tâbiʿ-i ʿâlemdür âdem
Ki âdem tâbiʿ idür cümle ʿâlem

442. Anuñ kim evveline yoḫdur evvel
Degildür ḳavl ü fiʿli muʿallel

443. Diledi-kim ide iẓhârı cûdı
Muṣavver ide bu naḳş-ı vücûdı [16ª]

444. Ne mâdde var-ıdı ne müdde mevcûd
Degildi medd-i ʿâlem anda memdûd

445. Bes itdi müddetüñ ḫaṭṭın medîd ol
Hem itdi noḳṭadan mâdde bedîd ol

446. Bu varlıḳ nâmesin eyled[i] inşâ
Müheyyâ oldı mâhiyyât-ı eşyâ

447. Ne-kim vardur bu aḳliyye cevâhir
Ol itdi efen ibdâʿında ẓâhir

448. Bu naḳş u reng ü ecsâmı ṭıbâʿı
Muṣavver ḳıldı idüp iḫtirâʿı

449. Muḥîṭ-i baḥr-ı ḥikmet ḳıldı cûşı
Cihân ḫoş mevc urup itdi ḫurûşı

450. Yapıldı deyr aşıldı bunca ḳandîl
Zümürrüd-gûn döşendi ferş-i mindîl

451. Ser-â-ser şemʿ yandurdı felekler
Peri pervânevâr açdı melekler

452. Bu ay u gün ü seyyâre kevâkib
Felek ḫingine oldı cümle râkib

453. Gice gün kârvânı oldı sârî
Müselsel oldı ay u yıl ḳaṭârı

454. Bezenmeklige bu bezm-i şehâne
Bes Âdem gelmeg-idi bil bahâne

455. Anuñ-çün oldı bu taḫt u bu eyvân
Ki tâ insân ola üstinde sultân

456. Ġaraż ʿâlemden oldı ẕât-ı âdem
Anuñ ʿışḳına ḫalḳ oldı dü ʿâlem

457. Bil iy cân-kim cihânuñ cân[ı] budur
Cevâhir ḳanda kim var kânı budur

458. Bu heykel-nüsḫa varın old[ı] câmiʿ
Bu mescidde ḳamu naḳş-ı ṣavâmiʿ

459. Ḳamu insânda var ne kim görürseñ
Hîç andan özge yoḫ ḳanda yürürseñ

460. Cihân içre bülend ü pest sensin
Seni bil sen ki cümle hest sensin

461. Cihânda ne ki var ʿulvî vü süflî
Senüñledür ḳamu dînî vü ʿuḳbî

462. Murâd îcâd-ı insândan hem iy cân
Budur kim mevcûdına ola ʿirfân [16ᵇ]

463. Nedür esrâr-ı ḥikmet vâḳıf ola
Ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳḳ'a ʿârif ola

464. Bilüñ insân olan nâ-dân gerekmez
Bize insân gerek ḥayvân gerekmez

465. Bu âdem ḫilḳati żulmet-ṣıfatdur
Anuñ âb-ı ḥayâtı maʿrifetdür

466. Bilesin çün Ḥaḳ'uñ ẕâtı ṣıfâtın
İçesin maʿrifet âb-ı ḥayâtın

467. Didi Dâvûd aña yâ Rab *li-mâẕâ*[225]
Ḫalaḳtü'l-ḫalḳa didi küntü kenzâ[226]

Küntü kenzen maḫfiyyen fe-aḥbabtü en-uʿrafe[227]

468. Didi bir genc-i maḫfi[y]düm ezel ben
Diledüm ẓâhir olam Lem-yezel ben

469. Bilinmek geldi baña ġāyet maḥbûb
Yaratdum ḫalḳı tâ kim bilinem ḫûb

---

[225] *li-mâẕâ:* Niçin (yarattın)?

[226] "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016), "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

[227] "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C.II, s. 132, no: 2016), "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

470. Olam ʿârif göñüller içre maʿrûf
Ṣıfâtum-ıla ẕâtum ola mevṣûf

471. Ger âdemsin gel ol genci bulalum
Kime ḳuluz şehümüz kim bilelüm

472. Hünerler her biri bir câna geldi
Ḥaḳīḳī maʿrifet insâna geldi

473. Emânet yüki ẓahruñda büyükdür
Ki bu yük yir-[i]le gökden büyükdür

474. Götürdi Âdem anı pîr ü bernâ
İder ʿarż âyeti *innâ ʿarażnâ*

İnnâ ʿarażna'l-emânete ʿale's-semâvâti ve'l-arżi ve'l-cibâli fe-ebeyne en yaḥmilnehâ ve eşfaḳnâ minhâ ve ḥameleha'l-insânu[228]

475. Semâdan bil murâd ehlidür anuñ
Melâyik her çi ḫalḳı âsumânuñ

476. Zemînden hem murâd ehlidürür çîn
Ki ḥayvânâtdur cinn ü şeyâṭîn

477. Ġaraż hem ṭaġdan ṭaġda ṭoġandur[229]
Ki şîr ü âhû vü zâġ u zaġandur

478. Egerçi bu melâyik cinnî vü cân
ʿUbûdiyyetdedür mânend-i insân

479. Boyun ṭutmad[ı] biri kim çeke râst
Vuruban arḳa bu yüki çeke râst **[17ª]**

[228] "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi…" (el-Ahzâb 33/72)

[229] Birinci mısraın vezni bozuk

480. Bu bâra itmedi biri taḥammül
Gelüp götürdi âdem bî-teʾemmül

481. O ḳadde lâyıḳ-ıdı çün bu ḫilʿat
Ser-efrâz oldı geydi buld[ı] ʿizzet

482. Bu mevcûdâta âdemdür ḫülâṣa
İregör cehl dâmından ḫalâṣa

483. Vücûdından bu ins ü cânuñ iy cân
Ġaraż oldı vücûd-ı ẕât-ı insân

484. Bu bir âyînedür ẕâtı gelüpdür
Ṣıfâta maẓhar u muẓhir olupdur

485. Temâşâ itmege dîdârın ol yâr
Bu gözgüye olupdur bil bedîdâr

486. Muṣavvir görmege dîdârın enver
Ḳılupdur ṣûreti üzre muṣavver

487. Bu bir âyînedür şâhî vü ṣâfî
İki ʿâlemdürür bunuñ ġılâfı

488. Cemâli maẓharı nûr-ı Ḫudâ'dur
Yüzi âyîne-i ḥażret-nümâdur

489. Oluban münʿakis dîdâr nûrı
Ṣıfât u ẕât ider bende ẓuhûrı

490. Bu insân nefsidür bil câna mirʾât
O ẕâta bunda merʾî olur âyât

491. İlâhî nâm[e]dür bil işbu nâme
Yazamaz bu miṣâli degme ḫâme

492. Ulûhiyyet ṣıfâtın cân gözi pâk
Bu mir’âta naẓarsız itmez idrâk

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Nûr-ı Ḫuẓâ ẓuhûrınadur maẓhar âyine
Cânân yüzine ḳılsa naẓar manẓar âyine

2. Bu ins ü cân vücûdına maḳṣûd ol nefs
Olmaġ-ıdı bu ṣûret-i rûşenter âyine

3. Âyînedür cemâl-i şehinşâha bu göñül
İki cihân ġılâfıdurur cevher âyine

4. Sen nâme-i İlâhî’ye bir derc nüsḫasın
Bu nüsḫaya müṭâlaʿa eyle her-âyine

5. Naḳş-ı cihân bu nâm[e]de mesṭûrdur ʿayân
Derk itmege bu naḳş gerek enver âyine

6. ʿÂlemden oldı noḳṭa-i âdemde ḫaṭ tamâm
Baḫ bu kitâba gel (…) gözüñe el vir âyine [17ᵇ]

7. ʿ*Uşşâḳī* çünki maṭlab-ı maṭlûb sendedür
Eyle ṭaleb girüp bu vücûduñ serâyına

MEŞNEVÎ
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

493. Çün oldı nefs-i insân müstaʿid cân
Bula çün terbiyet bir niçe ezmân

494. İrişe perverişlerden kemâle
Ola âyîne bî-jeng ol cemâle

495. Bes ol ẕât u ṣıfâtuñ ʿaks-i nûrı
Müşâhid ide rûyında ẓuhûrı

496. Bedîd ide aña dilde bu dîde
Ki bu cân niçün olmış âferîde

497. Bilen nefsini rabbin bildügi ḥaḳ
Ne vech-iledürür bile muḥaḳḳaḳ

498. Bile kendüyi vü Ḥaḳḳ'ı ḥaḳīḳat
Ne sırdan bu kerâmet bu fażîlet

499. Velî bu nefs olınca pâk mirʾât
Gerekdür câna çoḫ ḳaṭʿ-ı mesâfât

500. Mehâlikdür ser-â-ser ol mesâlik
Ki anı ḳaṭ idemez degme sâlik

501. Sülûk olınmadın râh-ı şerîʿat
Bu nefs ol menzile irmez ḥaḳīḳat

502. Eger âyîn-i şerʿi dutmaya cân
Ḳaçan âyîne olur nefs-i insân

503. Gerek seyr-i şerîʿat hem ṭarîḳat
Yüzinden gide tâ jeng-i ṭabîʿat

504. Şerîʿat pûtesinde ḳaynamadın
Derûndan âteş-i ʿışḳ oynamadın

505. Bu ṭabʿ-ı âhen olmaz ḫâliṣu'l-ḳalb
Olınmaz şirk-i ġış bu kalbden selb

506. Nitekim alına maʿdenden âhen
Sepîd itmege renginüñ siyâhın

507. Niçe âhenger aña ḳurıban dem
Ḳor anı ḳor içinde dem urur dem

508. Virüp cûşişler aña âteşî germ
İder sengîn dilini mûmveş nerm

509. Gelür başına reng-â-reng işler
Virür od cûşiş u ṣu perverişler

510. Ki tâ tedrîcle ol saht âhen
Olur bir nerm-rû mirʾât-ı rûşen [18ª]

511. Ne kim var ṣûret-i maḥsûs-tâbân
Olur ḫoş munṭabiʿ anda şitâbân

512. Ol âhen kim olur andan bu mirʾât
Aña maʿdendür ilk insân olan ẕât

513. Bu insân ẕâtı olduġına maʿden
Ṭanuḳdur câna *en-Nâsü meʿâdin*[230]

514. Gerek kim kân-ı insânîden aḥsen
Çaḫa ḫoş ḥüsn-i tedbîr-ile âhen

515. Ola bu âhenüñ âhengeri şeyḫ
Ola bu perverişde perveri şeyḫ

516. Deminüñ hem-deminden âteş-i germ
İde her vaḳtda anı mûmveş nerm

517. Ola tedrîcle tâ âyînesi pâk
İde cân maʿni yüzin anda idrâk

[230] *en-Nâsü meʿâdin*: “İnsanlar madenler gibidir.” (Müslim, “Bir ve’s-sıla”, 49)

518. Ḳanatı kim görürsün ḳad uzun ḫûb
Biter uzanır ol enbûb enbûb

519. Bu mecmûʿa beyân yazmaġa rengîn
Bes itdüm cemʿ bir mecmuʿa-i dîn

520. Resûl'üñ şerʿi üzre bir risâle
Beyân yazdum ʿayân râh-ı vişâle

521. Meşâyiḫ meẕhebin ṭutdum gitdüm[231]
Sülûk ü seyr ḥâlin baḥṣ itdüm

522. İdüp müşkîn-siyâh ḫâmei ben
Getürdüm naẓma tâ bir nâmei ben

523. Cihân ḥâlini didüm evvel âḫir
Neden hem ẓâhir oldı bu meẓâhir

524. Ne nâme bu ki câm-ı cân-fezâdur
Ne câm âyîne-i gîtî-nümâdur

525. Devât içine misk-i Çîn ezdüm
Zebân-ı Türkî bu mecmûʿa yazdum

526. Sülûküñ bedʾüne didüm bidâyet
Hem itdüm seyre inhâyı nihâyet

527. Getürdüm naẓm-ı beyte bir kitâbı
Otuz gülşen bezedüm çâr bâbı

528. Taṣavvufda maḳāmât-ı yaḳīndür
ʿİbâda ravża-i dünyâ vü dîndür

[231] Birinci mısraın vezni bozuk

529. Bu ebvâba ki çekdüm bunda cedvel
ʿAyân itdüm ṭarîḳi âḫir evvel [18ᵇ]

530. Ṣaġīrü'l-ḥacm yoḫ maʿnâda iḫlâl
Keṣîrü'l-maʿni yoḫ lafẓında imlâl

531. İdeler müntehîler tâ ifâde
Ḳılalar mübtedîler istifâde

BÂB-I EVVEL BEYÂN-I DÎBÂCE-İ KİTÂB VE ÂN MÜŞTEMİLEST BER SE-DÂSİTÂN DER-BEYÂN-I ÂN (…) [232]

532. Budur ḫâṣiyyeti evvelki bâbuñ
K'ider dîbâcesini ḥal kitâbuñ

533. Bu bâb içinde bil üç dâsitân var
İçi ṭolu çiçek üç bûsitân var

534. Beyânı budur evvel dâsitânuñ
Ki seyr-i râha sûdı ne beyânuñ

535. Sebeb ne k'ider aṣḥâb-ı ḥaḳīḳat
Beyân-ı meẕheb-i râh-ı ṭarîḳat

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Fe-innemâ yessernâhu bi-lisânike li-tübeşşira bihi'l-mütteḳīne ve tünẕira bihî ḳavmen lüdden[233]

536. Nebiyyü'l-enbiyâʾ vü şâh-ı ʿâlem
Benî Âdem'den olan cân-ı âdem

[232] "Birinci bâb kitabın önsözü ve otuz destanı hâvî olduğunun anlatılması üzerine (?)" Bu başlığın sağ yanında "Fâyide der-beyân-ı süḫan-ı erbâb-ı ṭarîḳat ve meẕheb-i seyr-i aḫbâb-ı ḥaḳīḳat" (Tarikat erbabının sözlerinin ve hakikat erbabının seyrinin anlatılmasının faydası)

[233] "Biz Kur'an'ı sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle (indirip okutarak) kolaylaştırdık." (Meryem 19/97)

537. Siyâh ü sürḫa ferruḫ-ruḫ peyem-ber
Göge aġan binüp berḳ-i aġ enver

538. Melâḥat maʿ deni ṣubḥ-ı ṣabâḥat
Belâġat menbaʿ ı kân-ı feṣâḥat

539. Şerîʿ atden ʿ ayân iden ṭarîḳat
Ṭarîḳatden beyân iden ḥaḳîḳat

540. Beşîri müʾminîn ü mütteḳīnüñ
Neẕîri ḳavm-i lüdd ü kâfirînüñ

541. Dimiş ḥikmet sözi-çün depredüp dil
Ki oldur her ḥakîmüñ yitiġi bil

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: Kelimetü'l-ḥikmeti ḍâlletü külli ḥakîmin[234]

542. Bilüñ ki sâz-ı âvâz-ı ḥaḳīḳat
Beyân-ı seyr-i erbâb-ı ṭarîḳat

543. Düşürür ʿ ışḳ odından câna sûziş
İder dil dîgi ol sûziş-[i]le cûş

544. Göçürür kârvân-ı cânı tenden
Göçürür bu gil ü âbı vaṭandan

545. Uçurur bu cihândan mürġ-i cânı
İder pervâz aṣl-ı âşiyânı [19ª]

546. Görinür gözine işbu ḳafes teng
İder bes gülşen-i ḳudsîye âheng

[234] "Hikmet tüm hakîmlerin yitiğidir." (Kuzâî, *Müsnedü'ş-şihâb,* C. I, s. 65, no: 52), "Kelimetü'l-ḥikmeti ḍâlletü külli ḥakîmin ve iẕâ vecedehâ fe-hüve eḥaḳḳu bihâ". (Hikmet tüm hakîmlerin yitiğidir ve onu nerede bulursa almaya en layık kimse odur.)

547. Eger cân ol nevâdan dil-nevâzı
İder bes râst âheng-i ḥicâzı

548. Bu sâzı k'işide bu müstaʿid cân
Olur peydâ dilinde râz-ı pinhân

549. İçinde ol sürûrüñ yanar odı
Revân ol iki gözden dûd u demi

550. Olur ʿışḳ âteşinden meşʿalevâr
Dil-i ṣıddîḳlerde müştaʿil nâr

551. Dili yanar maḥabbet âteşinden
Düşer baḥra vü mevc aşar başından

552. Belürür bâṭınında dâʿiyy-i şevḳ
Dimâġın ṭâlibüñ germ ider ol ẕevḳ

553. Ḫuṣûṣan söyleyin kim ola ʿâşıḳ
Muḥıḳḳ u ṣâdıḳ u kâmil muḥaḳḳıḳ

553. Ne dilde kim süḫan ola derûnî
İşid anuñ oda yanar derûnı

ŞİʿR
[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Ne cân-ki ʿışḳla anuñ dili pür-âteş olur
Dile ne ḳıṣṣa olursa o ḳıṣṣa dil-keş olur

2. Niçün-ki ḳıṣṣa-i ʿâşıḳları işitmezsin
İşit ki ḳıṣṣa-i ʿışḳuñ ḥikâyeti ḫoş olur

3. Ṣabâ ne-dem ki dem ura o zülf-i miskînden
Hemân nefs dil-i miskîn yine müşevveş olur

4. Çü dost râzını fâş ide çeng gûş idenüñ
Niteki ney cigeri baş u gözleri yaş olur

5. Hümâ-yı câna üñlese hevâyı gülşen-i ḳuds
Bu âb u gil ḳafesinde maḳāmı âteş olur

MEŞNEVÎ
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

554. Ne cân-kim sâz-ı râz-ı yâr ide gûş
Gide hûşı başından ola medhûş

555. Cihânuñ ḫalḳı bu ṣaḥrâda yatup
Uyurlar ġaflet uyḫusına batup

556. Ceres cenân ola çün kârvâna
Hemân-dem ḫˇâb-ı ġafletden uyana

557. Bu âvâz-ıla bulup intibâhı
Kemer baġlana ide ʿazm-i râhı

558. Gözini ġaflet uyḫusından aça
Uyanıḳlıḳ ṣuyın yüzine ṣaça [19ᵇ]

559. Ezel bezminde ol ʿîşini aña
Yine cân-ile ʿâşıḳ ola aña

560. Ola tevfîḳ-i Ḥaḳ cânuñ refîḳi
Ṭaleb eyleye maḥbûb-ı ḥaḳīḳī

561. O ḫalvet bâbınuñ ḳufline bes ol
Dileye bir dil açup bulmaġa yol

562. Serây-ı semʿi bâbın aça iy şâh
Bu sözlerden beşârâta ola râh

563. Ola görmedin ol maʿşûka ʿâşıḳ
Deminde ṣubḥ gibi ola ṣâdıḳ

564. Dimişler gözlüler dut bu söze gûş
Ki ʿâşıḳlıḳda sâbıḳdur göze gûş

565. Ḳuru neyle bile yanar oda yaş
Yanar aġaç ḳatında hem ḳızar ṭaş

566. Gire çün yârdan bir gûşa bir sâz
Gele *innâ semiʿnâ* dilden âvâz[235]

567. Ki toḫm-ı ʿışḳ bu cây-ı sirişte
Ezel oldı elest eliyle kişte

568. Velî virilmedi her câna taḥḳīḳ
Bu toḫmı terbiyet itmege tevfīḳ

569. Ki zîrâ her gedâ sulṭân olımaz
Ḳamu dil câvidânî cân olımaz

ŞİʿR
[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Mülki ṭalebi degme Süleymân'a virilmez
Menşûrı ġamı cümle dil ü câna virilmez

2. Dermân ṭaleb idendür anuñ derdine maḥrûm
Çün derdi anuñ ṭâlib-i dermâna virilmez

3. Şol genc-i saʿâdet-ki olur ḳufli derinde
Açmaġa anı her dile dendâne virilmez

4. ʿIşḳuñ meyini maḥrem-i cânâne ider nûş
Bî-gâneye ol bezmde peymâne virilmez

[235] *innâ semiʿnâ*: "İşittik…" (el-Cin 72/1)

5. Sulṭân o ki yâr işiginüñ ola gedâsı
Lîkin o gedâlıḳ ḳamu sulṭâna virilmez

MEŞNEVÎ
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

570. Bu sözden gerçi ḳamu dildürür ter
Bu sevdâdan degildür ḫâlî her ser

571. Velîkin cümle câna vaṣl-ı dil-ber
Ḳuru sevdâ-[y]-ıla olmaz müyesser

572. Temennî itmeg-ile cümle-i dil
Ele girmez o münye dâmını bil [20ª]

573. Ṭarîḳat seyrin itmekde beyân hem
Olur pâyânı yoḫ çoḫ ḫayr her dem

574. Çü sâlik rûşen ide ḳavl-i şâriḥ
Ola iṯbât-ı ḥüccet Ḥaḳḳ'a vâżıḥ

575. Ḳıyâs it çünki bürhân ḥâṣıl ola
Ḳamu daʿvâ-yı ʿâṭıl bâṭıl ola

576. Göreler çün bu şekle bu ḫiṭâbı
Cedelden yapayalar daḫı bâbı

577. Bu ʿâlemdür ʿamelden şimdi baṭṭâl
Ḳalupdur ḳīl ü ḳāl içinde bî-ḥâl

578. Şerîʿat ne ne bilür ne ṭarîḳat
Ne bilür ḳandadur şehr-i ḥaḳīḳat

579. Bu dünyâ şuġline meşġūl olupdur
Bu yazıda azuban ġūl olupdur

580. İdüpdür himmeti varın yumup ṭarf
Ser-â-ser leẕẕet-i ḥayvâniye ṣarf

581. Hevâ-yı nefse ḳul olup ṭapupdur
Göze göz dosta ḳapu yapupdur[236]

582. Muḳarrebler maḳāmâtına maḥrûm
Meşâyiḫ meclisinde adı meyşûm

583. Ne insân her biri ḥayvân meṣeldür
Ne ḥayvân belki ḥayvândan eḍaldür

584. Yaḳīnden dûr ḳalmışlar gümândan
Ayaza çıḳmazlar bu ṭumandan[237]

585. Ṭabîʿat ʿâleminden geçmemişler
Şerîʿat meşrebinden içmemişler

586. Ḳılurlar bu namâzı kâhilâne
Dutarlar rûzei hem ġāfilâne

587. Bu âb u gilde ḫûkî ḫû dutupdur
Ḳoyuban ʿulvi sifle rû ṭutupdur

588. Ne bilür kim kemâlâtı ne dînüñ
Ya dercâtı nedür ehl-i yaḳīnüñ

589. Ḫuṣûṣâ bu zamân mülḥid ṭolupdur
Ḳanı câhid cihân câḥid olupdur

590. Ṭaparlar put idinmişler ḥurûfı
Anuñ-çün dirler anlara ḥurûfî

[236] İkinci mısraın vezni bozuk
[237] İkinci mısraın vezni bozuk

591. Niçe pûsîde ḥarfi ṭutuban berk
İdüplerdür meʿânî derkini terk [20ᵇ]

592. Ḳamusı ḥarfe dir Allâhu vallâh
Ḳaçan ḥarf olur ol estaġfirullâh

593. Bu ḫalḳı ḫâlıḳa inkâr iderler
Hemân bes âdeme iḳrâr iderler

594. İder inkârı ḳamusı velîye
İderler niçe bühtânı ʿAlî'ye

595. Bu Ḳurʾân'ı yalan teʾvîl iderler
Ki yaʿnî maʿnisin tebdîl iderler

596. Taġayyür nitekim yoḫ ẕât-ı Ḥaḳḳ'a
Tebeddül olmaz ol kel(i)mât-ı Ḥaḳḳ'a

597. Ḥurûfîdürler anlar ẓâhir-esmâ
Daḫı bes ismdür ʿaynı müsemmâ

598. Ḥurûfı ṭutuban maḳṣûd bi'ẕ-ẕât
İderler âdemüñ vechinde iṣbât

599. Ḥurûfa ʿayn-ı Ḥaḳ ol-demde dirler
Tecellî itdi Ḥaḳ âdemde dirler

600. Görinmez yirde müʾminler gözine
İderler secdeyi âdem yüzine

601. Melek cin ġayr-ı âdem yoḫ dir anlar
Bu ʿâlem ġayrı ʿâlem yoḫ dir anlar

602. Birer âḫûr bilmez ḫˇâr ḫarlar
Ḫaşîşi yirler ü ḫamrı içerler

603. Behâyim gibi naḳd-i vaḳte râżî
Ne müstaḳbel bilür ne ḥâl ü mâżî

604. Zen ü ferzende işleri zinâdur
Dimezler kim bu ata ol anadur

605. Dimezler ḥaḳ kitâb u enbiyâya
Dimezler var velâyet evliyâya

606. Degildür ḥaşr u neşre ḳāyil anlar
Zamânîdürler olmaz zâyil anlar

607. Saña dirler ki ot bigi bitersin
Dönersin yine ot gibi yitersin

608. Biri bir şehrde kim ola pinhân
Gerekmez hîç o şehre daḫı şeyṭân

609. Niçe miskîni yoldan azıdurlar
Düşürüp yazılarda tazıdurlar

610. Bu dîn yurdından anı göçürürler
Aladup yârlardan uçururlar [21ª]

611. Olur ol yârda ol bûm-ı meyşûm
Olur hem dîni vü ʿuḳbîye maḥrûm

612. Dilerler kim bozalar şerʿ esâsın
Ne bozulsın Ḥaḳ urdı çün binâsın

613. Şu kim dir ḳoparam bir ṭaşın anuñ
Keser ol ṭaşı yapan başın anuñ[238]

[238] başın: yaşın Nüsha

614. Ol egriler ḳoyup bu ṭoġr[ı] yolı
Giderler ucı yaḳın uġrı yolı

615. Dökerler ḳan[ı] dirler ḳanı ḳanda
Ḳanı ḳan ḳoḫ[ı] yoḫ dirler cihânda

616. Sözüñ ipin ularlar ü üzerler
Bu resme niçe düzme söz düzerler

617. Saḳın kim seni Ḥaḳ'dan dûr iderler
O bâṭıl sözlere maġrûr iderler

618. Gürûh-ı cimri bâzârîlerdür[239]
Ḳamu bî-ʿâr u dil-âzârlardur

619. Saña tâ ṭoġrı yoluñ ḳaydurınca
Ayırup kendülere uydurınca

620. Bu sözlerden saña dimezler iy yâr
Bu esrârı añup itmezler iẓhâr

621. Dimâġın almış anlaruñ bu sevdâ
Gerekmez anuñ-[ı]la hîç ġavġā

622. Ümmî ol k'idesin tîġ-ile ʿan-ḳaṣd
Reginden gerdeninüñ anları faṣd

623. Bilür ʿâḳil ki bu sözler ġarażdur[240]
Ki ḥarfüñ varı cismânî ʿarażdur

624. ʿAraż olan maḥalsiz ḳāyim olmaz
Taġayyür tîz bulur dâyim olmaz

[239] Birinci mısraın vezni bozuk
[240] sözler: sözlerden Nüsha; "-den" eki karalanmıştır.

625. Taġayyürde olan ḥâdiṯ gerekdür
Şu kim ḥâdiṯ ola Muḥdiṯ gerekdür

626. O Muḥdiṯ bil ki ol Ẕâtü'l-ḳıdemdür
Vücûd anuñ ḳalanı ke'l-ʿademdür

627. Hevâya atdurur mevc evc içinde
Olur bes ḥarf u ṣavt ol mevc içinde

628. ʿİbâdetle k'idesin dilde taʿbîr
Taġayyür bulur olur yine taġyîr

629. Şu kim taġyîr ola yoḫ iʿtibârı
Taġayyürden berîdür Ẕât-ı Bârî [21^{b}]

630. Gerek bes Şâriʿ-i şerʿüñ cihânda
Döne resm ü emârâtı zebânda

631. Bu öz yoldan ki tâ azmaya bir cân
Bula bu fitnelerden muḫliṣ-âsân

632. Her adım dîn yolında ḳāyim ola
Hemîşe şerʿ-i Aḥmed dâyim ola

633. Cüneyd'e didiler k'iy Şeyḫ-i Mesʿûd
Mürîde şeyḫ sözinden nedür sûd

634. Didi-kim arturur göñülde ḳuvvet
Ki şeyṭân bul[ı]maz iġvâya furṣat

635. Olur ṣâbit-ḳadem zühdinde cehde
Ṣunar el cidd-ile tecdîd-i ʿahde

636. Meşâyiḫ sözlerin şekker yimişler
Cünûdullâhi fî-arżih dimişler

Kelimâtü'l-meşâyiḫi cünûdu'llâhi fî-arżihi[241]

637. Çü sâlik bulmaya bir şeyḫ-i kâmil
Sülûk ide yolında şöyle ġāfil

638. Gelür şeyṭân ol eṣnâ-yı ṭalebde
Riyâżât u ʿibâdât u taʿabda

639. Yürür iġvâ vü şübhe leşkeri-[y]-le
Ki vura yolın anuñ ol çeri-[y]-le

640. Meşâyiḫ sözlerinden hem yaḫup şemʿ
İde sâlik daḫı çün bir çeri cemʿ

641. Hezîmet bulur ol dem cünd-i cinnî
Muẓaffer olur anda cân u sünnî

642. Meşâyiḫ sözleri ḫalḳa miḥekdür
Müdâm ol cevher-i câna gerekdür

643. Vura çün ḳalbinüñ naḳdin miḥekke
O naḳde yazıla buṭlân-ı sikke

644. Ḳıla bes ḳalbinüñ ḳalbini selb ol
İşi altun ola vü pâk ḳalb ol

645. Gide ḳamu o şeyṭân-ı vesâvis
Ṭaʿn-ıla cümle nefsânî hevâcis

646. Gele yine ṣırâṭ-ı müstaḳīme
Ḳadem baṣa reh-i dîn-i ḳavîme

647. Bu yolda ins ü cinden çoḫ şeyâṭîn
Dilerler kim ideler ġāret-i dîn [22ª]

[241] "Meşayihin sözleri Allah'ın yeryüzündeki orduları gibidir."

648. Niçe bî-bedreḳa cân ṭutdı anlar
Ṭutup çâh-ı helâke atdı anlar

Ve kem miṣlihâ fâreḳtuhâ ve hiye taṣfiru[242]

649. Biz anlardan rehâ nice bulavuz
Bir öz mürşid meger ola ḳulavuz

650. Dimişdür Bû Saʿîd ibn-i ebü'l-Ḫayr
Ki oldur ehl-i seyr ü ṣâḥibü'l-ḫayr

651. Gerek sâlik ki her gün bir sü-pâre
Diye işide bu sözden apara

652. Dimişler daḫı kim çoḫ ide fikrin
Müdâm ol sözüñ unutmaya ẕikrin

653. Anuñ-çün-ki bu erbâb-ı ṭarîḳa
İdenler seyr minhâc-ı ḥaḳīḳa

654. Bu meblaġdan iren cânlar niṣâba
Gidenler şerʿa-i râh-ı ṣavâba

655. Keremden açdılar pür luṭf u dürci
Boyından sâḳıṭ itdiler bu borcı

656. Ödediler deminde ḥaḳḳı ḥaḳḳa
Degürdiler ḥaḳḳını müsteḥaḳḳa

657. Çıḳardılar gühersizden zekâtı
Ṣuṣuza ṣundılar âb-ı ḥayâtı

[242] "O ıslık çalarken ben onun nice benzerinden ayrıldım." (*Dîvânu Teebbeta Şerran,* s. 31, nşr: Abdurrahmân el-Mustâvî, Beyrut 2003.

658. İ niçe teşneye râh-ı ṭalebde
Taʿabdan seyr içinde cân-ı lebde

659. Aḫıdup maʿrifetden âb-ı ḥayvân
İçürdiler velî ḳanmad[ı] bir cân

660. Daḫı ẕevḳ oldı ẕevḳ üzre ziyâde
Daḫı şevḳ oldı şevḳ üzre ziyâde

661. İçerler ṣu ṣuṣuzlar yine ṣorsañ
Yapışmışdur lebe leb yine görseñ

662. İçerler ṣuyı ḳum gib[i] kem olur
İçi ṣan anlaruñ kim pür-ḳum olur

DÂSİTÂN-I DÜVVÜM BEYÂN-I ÂNKİ NİHÂDEN-İ ÎN-KİTÂB BER-ÇE NEHC Ü NESAḲ EST[243]

663. İkinci dâsitân dir bu sebaḳda
Kitâbı bildürür ki ne nesaḳda

664. Ne ṭavr u ne ṭarîḳa old[ı] taṣnîf
Ne nehc ü ne nesaḳda oldı teʾlîf [22ᵇ]

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ve hüvelleẕî yebdeʾü'l-ḫalḳa ṯümme yuʿîduhu ve hüve ehvenu ʿaleyhi[244]

665. Resûlullâh-ı ʿâlem Şâh-ı âdem
ʿİlm-i zîrî olan mecmûʿ-ı ʿâlem

666. Olan mebdeʾ ne-kim vardur mebâdî
Diyen ḥâl-i meʿâşı vü meʿâdı

[243] "İkinci destan, bu kitabın hangi usûl ve tarz ile yazıldığının açıklanması üzerinedir."
[244] "Yaratmaya başlayan, sonra onu tekrarlayan O'dur, ki bu, O'nun için pek kolaydır…" (er-Rûm 30/27)

667. Bu câmiʿ de yapan miḥrâb u minber
Bu mecmaʿ da oḳınan şerḥ-i maḥşer

668. Bilen mâżî zamânından bidâyet
İden müstaḳbelüñ ḥâlin ḥikâyet

669. Revân idüp dilinden âb-ı ḥayvân
Yemûtu'n-nâs dir ol zinde dil [ü] cân

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: Yemûtu'n-nâsü ʿalâ-mâ ʿâşe ʿaleyhi ve yaḥşuru'n-nâsü ʿalâ-mâ mâte ʿaleyhi[245]

670. Bu âyet bu ḫaber bil k'oldılar dâl
Ki insân ʿaynına ṣâbitdür üç ḥâl

671. Biridür bedʾ-i fiṭrat eylegil yâd
Anuñ mebdeʾ ḳomışdur adın üstâd

672. İkinci müddet eyyâm-ı ḥayâta
Meʿâş oldur k'irer şâm-ı memâta

673. Üçinci ḥâlet-i ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ
K'ider cân ḳalıbı tenden teferruḳ

674. Olur câna bu hicrân ıżṭırârî
Ya ḫod ḳālıb içinden iḫtiyârî

675. Bunuñ adın meʿâd urmışdur üstâd
Kitâb oldı bu üç aṣl üzre bünyâd

676. Ḳodum beyt-ile bir bâbı her aṣla
Ser-â-ser müştemildür niçe faṣla

[245] "Nebî (s.a.v) insan nasıl yaşarsa öyle ölür, nasıl ölürse öyle haşrolunur, buyurdu."

677. Olur her faṣl içinde câna iy cân
Beyân-ı şemme-i aḥvâl-i insân

678. Nitekim bâb-ı mebdeʾ ider îżâḥ
Beyân-ı fiṭrat-ı ervâḥ u eşbâḥ

679. İder hem mülk ü melkûtuñ beyânın
Şehâdetle ider ġaybuñ ʿayânın

680. İder bâb-ı meʿâş anda firâvân
Beyân terbiyyet-i insâna âsân

681. Dir ol eṭvâr-ı insânda ki gide
Sülûk ü seyr anda nice ide [23ª]

682. Nic'olur terbiyet terkîb-i insân
Ki bulur taṣfiyet âyîne-i cân

683. Dinür tebdîl-i aḫlâḳı bu ẕâtuñ
Olur hem vaṣf-ı taġyîrî ṣıfâtuñ

684. İder maʿlûm ol eṣnâ-yı revişde
Bu reng-â-reng ḥâl-i perverişde

685. Gelür eṭvâr-ı insânîde seyrân
Dinür envâr-ı rûḥânîde cevlân

686. Daḫı hem perveriş-çün bu mizâcı
Dinür esbâb u âlât iḫtiyâcı

687. Olur bâb-ı meʿâd içre beyân hem
Meʿâd ü merciʿ [i] her ṣınf-ı âdem

688. Nüfûs-ı nîk-baḫt u daḫı bed-baḫt
Ne taḫta il[e]dür ricʿat idüp raḫt

689. Ṭarîḳ-i enbiyâ vü evliyâya
Düşüp nice sülûk olur Ḫuẕâ'ya

690. Olur bir bâb-ı dîbâce kitâba
Kitâbı münḥaṣırdur çâr bâba

691. Getürdüm mühr-i ʿunvân-ı ḥikâyet
Münâsib bir ḥadîṯ-ile bir âyet

692. Kitâb u sünnete idüp temessük
Bir âyet bir ḥadîṯ itdüm teberrük

693. Bu dîvândur kitâb-ı levḥ-i maḥfûẓ
Olur bu ḫˇânda her ḫˇânende maḥfûẓ

694. Bilür insânuñ öñdin ṣoña ḥâlin
Beyân-ı şerḥ-i noḳṣân u kemâlin

695. Bilür her ḥâletinde perveriş ne
O ḥâlât içre hem aña reviş ne

696. Maḳāmâtından añlar her maḳāmın
Revişde perverişde hem tamâmın

697. Bu erbâb-ı sülûke bunda her bâb
Miḥekdür bilse kâruñ şeyḫ eger şâb

698. Vire çün naḳd-i vaḳtin bu miḥekke
Zer-i ḫâliṣ nişânı göre sikke

699. Bile kim rûy-ı sîmîn sîm-i bî-rûy
İşi altun daḫı hem sürḫ ü ḫoş-ḫûy

700. Özinde bu maḳāmâtuñ birinden
Emârât u ʿalâmât olsa rûşen [23^{b}]

701. Ola müstaẕhir u ümmîẕvâr ol
Ki pâ-ber-câde-i Ḥaḳ ṭoġrıdur yol

702. Revendedür ṣırâṭ-ı müstaḳīme
Caḥîme gitmez ü gider Naʿîme

703. Ger ursa naḳd-i ḥâlin bu miḥekke
Yazılsa naḳdine buṭlân-ı sikke

704. İzinde özinüñ itmese iṣbât
Emârât u ʿalâmât u maḳāmât

705. Bile kim ḳalb-i pür-misdür daġaldür
Degil iḫlâṣ-ı ḫâliṣ bed-ʿameldür

706. Ṭolupdur ḳalbi ġışş-ı şirk ü ġaşve
Ġurûr-ı nefsdür şeyṭânî ʿişve

707. Dutup pindâr maġrûrâne maġzın
Ḳomamış maġzınuñ içinde naġzın

708. Degil seyr ü sülûki ṭoġrı yolda
Yürür ol ucı yaḳın uġrı yolda

709. Ne kim var bes o maġrûrâta pindâr
Dimâġından çıḫarup ata ol yâr

710. Ṭaleb yolında bula ṭoġrı bir yol
Ola pûyende-pây ide sefer ol

711. Ḥicâb-ı ḫırḳa-i pûşîdei terk
İdüp ḳuşana ḳulluḳ ḳuşağın berk

712. Peşîmân ola peşmîn reng-i zerḳa
Ḳurı ṣûfî olup geynmeye ḫırḳa

713. Bu rengîn ḫırḳa-i zerḳı ide çâk
Silüp jengin ḳıla âyînesin pâk

714. Ne cân kim ol mürîd-i ṣâdıḳ ola
Muḥiḳḳ u ṭâlib ü Ḥaḳ-ʿâşıḳ ola

715. Ser-i ṣıdḳ u teʾennîden açа göz
Temennî vü hevâdan döndüre yüz

716. Uṣûline baḫa çün bu fuṣûlüñ
ʿAyân göre gözi râhın vuṣûlüñ

717. Bile kim(dür) nîkî vü kem kim cihânda
Kemiyyet ne nedür keyfiyyet anda

718. Bile andan idüp kesb-i kemâli
Ki oldı münḫaṣır üç ḥâle ḥâli

719. Birisi mebdeʾ-i fıṭrat bu ẕâta
Biri müddetdür eyyâm-ı ḥayâta [24ª]

720. Biri ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ iḫtiyârî
Bedenden câna yâ-ḫod ıżṭırârî

721. Ne-y-idi mebdeʾ-i fıṭratda ḥâlüñ
Meʿâşuñda nedür kesb-i kemâlüñ

722. Bilesin nicedür aḥvâl-i ervâḥ
Neden itd'izdivâc ervâḥ u eşbâḥ

723. ʿAyân ola hem aḥvâli meʿâduñ
Nedür bu yine ʿavdetden murâduñ

724. Neden bu cân idüp ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ
Ki tenle araya düşdi teferruḳ

725. Rücûʿı yine niçün bu nüfûsuñ
Ḳażâyâsı nedür işbu ʿukûsuñ

726. Neden geldüñ ne sen ḳanda gidersin
Nişe geldüñ ü bunda niş idersin

727. Nedür maḳṣûda maḳṣad bunda câna
Sefer nice ider hem ol cihâna

728. Bu rûḥ-ı pâk nûrânî vü ʿulvî
Bu ṣûret ẖâkî (vü) ẓulmânî vü süflî

729. Ne ḥikmetden olupdur bir yire cemʿ
Ki biri nâr olupdur birisi şemʿ

730. Niçün cân gitmege ider şitâbı
Niçün bulur yine ṣûret ẖarâbı

731. Girü bu ḥaşr u neşrüñ ḥikmeti ne
Bu cân geydügi ḳālıb kisveti ne

732. Özin ol-kim saʿîd ola ezelden
Ayıra zümre-i *bel-hüm aḍal*den[246]

733. Götürüp ġafleti ʿuḳbâ ḥicâbın
Aça gözden ḥayât-ı dünye ẖâbın

734. Ḳoyup bu mertaʿ-ı ḥayvânîyi ol
Duta ol gülşen-i insânî[y]e yol

735. Ḳadem başa sülûküñ râhına râst
Teveccüh eyleye Allâhı'na râst

[246] *bel-hüm aḍal*: "… Onlar hayvanlar gibi (hatta daha da delalettedirler)…" (el-Aʿrâf 7/179)

736. İde ḫoş ẕevḳ ü şevḳ-ile sülûk ol
Yüriye ṭurmaya gice vü gün yol

737. Yüzinüñ tozı ḳıla rengin aġber
İdine reh-berin şerʿ-i muṭahher

738. Şu kim ḥâṣıl ola aña naẓarda
Ḳademde ḳıla anı ol seferde [24ᵇ]

739. Naẓardan istifâde ide îmân
Ḳademden istifâde ide ʿirfân

740. Bu devlet degme başuñ tâcı olmaz
Bu taḫta degmenüñ miʿrâcı olmaz

741. Bu ḫ̆ân olmaz naṣîbi degme acuñ[247]
Götürmez maġzı anı her mizâcuñ

742. Bu gencüñ degme cân virmez nişânın
Bu laʿlüñ bulımaz her kişi kânın

743. Bu milket her süleymâna virilmez
Bu ġam menşûr[ı] her câna virilmez

744. Bu nâr olmaz gülistân her ḫalîle
Naṣîb olmaz bu şerbet her ʿalîle

745. Nitekim felsefî dehrî ṭabîʿî
Degiller ḥükm-i şerʿînüñ muṭîʿi

746. Zimâm-ı emr ü nehye ẕimme ḳoyup
Yidilmediler anlar Ḥaḳḳ'a uyup

[247] ḫ̆ân: ḫûn Nüsha

747. Ḳamu ser-geşte vü güm-geşte oldı
Bu iki menzile maḥrûm ḳaldı

748. Ḳodı bunlar[ı] ḥayrân seyr-i süflî
ʿAyân olmadı râh-ı seyr-i ʿulvî

749. Ḍalâlet-i râh u ẓulmât-ı ḥayret
Bu ṣandılar hemânâ fażl-ı ḥikmet

750. Didiler eyleyüp gözsüzlük iẓhâr
Cihâna evvel âḫir yoḫdur iy yâr

751. Bu devr-i dâyiredür bî-bidâyet
Bu deyr içre bu seyre yoḫ nihâyet

752. Cihânda bilmedi irkek ü dişi
Gelişi ḳandan u ḳanca gidişi

753. İden bu ṭabʿ u bu terkîb [ü] tertîb
Neye ider yine bunları taḫrîb

754. Bu ṣûret zişt-ise kimüñdür ol ʿayb[248]
Ḫarâba maʿni ne ḫûb-ise bî-rayb

755. Degil anlarda kör bu ten gözi bil
Velî kördür gögüsde dîde-i dîl

756. Ne bilsünler ki ḳulı var Ḫudâ'nuñ
Ḳadem farḳına baṣar Ferḳadân'uñ

757. İmâm-ı evvelîn ü âḫirîne
Uyup yâr oldı aṣḥâb-ı yaḳīne [25ª]

[248] zişt: żişt Nüsha

758. Bu küll-i kâʾinâta baḥr eger ber
ʿUbûr itdi vü buldı râh-ı muġber[249]

759. Çeküben sürme *mâ-zâġa'l-başar*dan[250]
Başîret göz[i]ne geçdi naẓardan

760. Denâdan buldı ḳurb-ı *ḳābe ḳavseyn*[251]
O beyne'l-ḥâcibeyn açdı Ḥaḳ'a ʿayn

761. Yitürdi sırr-ı *ev ednâ*da özin[252]
Yüzine dostuñ evvel açdı gözin

762. Görüp rabdan gözi âyât-ı kübrâ
Hidâyet nûrı-y-ıla oldı bînâ

763. Bulup envâr-ı yehdillâhdan nûr
Dü ʿâlem manẓarında oldı manẓûr

764. O *bî yebṣur* maḳāmında ser-â-ser[253]
Öñ gördi ʿâlem-i emri ber-â-ber

765. O buldı ʿâlem-i emre bidâyet
O bildi cân cihânından ḥikâyet

766. Baḫup tâ mebdeʾ-i ervâḥa ol-dem
Müşâhid gördi ol ʿâlem be-ʿâlem

767. Kemîngâh-ı ʿademde tâ her eşyâ
Niçe peydâ olur itdi temâşâ

---

[249] râh-ı muġber: râh u muġber Nüsha

[250] *mâ-zâġa'l-başar*: "Gözü kaymadı…" (en-Necm 53/17)

[251] *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

[252] *ev ednâ*: "… Hatta daha da yakın (oldu.)" (en-Necm 53/9)

[253] *bî yebṣur:* Benimle görür. "Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda onu severim. Onu sevdiğimde ise kulağı, gözü, eli ve dili olurum. Artık benimle işitir, benimle görür, benimle vurur ve benimle konuşur." En yakın rivâyet için bk. (Buhârî, "Rikâk", 38)

768. Cihân ketm-i ʿademdeyken puṣuda
Nice geldi bu ṣaḫrâ-yı vücûda

769. Olınca münḳarıż bunca ʿavâlim
Ne geldi ne geliser oldı ʿâlim

770. Ḳamu esrâr-ı mevcûd u vücûdı
O maʿlûm itdi ʿilmin ders oḫudı

771. Bu mevcûdâtdan her ṣınfuñ ol pâk
Ne olur müntehâsı itdi idrâk

772. Daḫı her ṭâyifenüñ bildi ẓâhir
Meʿâd ü merciʿi ne olur âḫir

773. Ezel evinden açıldı derîce[254]
Ebed mülkini baḫdı gördi nice

774. Ebed köşkinden ol hem buld[ı] revzen
Ezel şehrini baḫdı gördi rûşen

775. Ezelle bu ebed girdine iy yâr
Çeküpdür dâyire nite ki pergâr

776. Ḳoyup milk-i vücûdı bunda ol ẕât
Mürûr itdi ʿadem şehrine merrât [25ᵇ]

777. ʿAdemde niçe yıl yatdı buṣuda
ʿAdemden niçe kez geldi vücûda

778. Gehî maʿdûm u mevcûd oldı ol cân
Gehî mevcûd u maʿdûm old[ı] pinhân

[254] evinden: avından Nüsha

779. Ne mevcûd oldı gâh oldı ne maʿdûm
Bu mechûl olmadı her câna maʿlûm[255]

780. Bu perde içre var esrâr-ı bisyâr
Anı bes yâr bilür bilmez aġyâr

781. Nevâ var bunda nev her bî-nevâya
Ne şol câna k'uya bâd-ı hevâya

782. Şu dil ki âlûde-i jeng-i hevâdur
Bu maʿnî derki aña ne revâdur[256]

783. Şu ʿaḳluñ kim ola âyînesi pâs
Ne ṣûret baġlaya anda bu enfâs

784. Ne görsün sırr-ı meknûnât-ı ġaybı
Şu göz kim noḳṭa-i rayb oldı ʿaynı

785. Aña kim vâḳiʿ olmadı bu ḥâlât
Yetişmez ʿaḳl ṣanur bunı ṭâmât

786. Düşüp ẓulmâta ṣummun bükmün adı
Gözi görmezdi yoḫ yolında zâdı

787. Olur ebkâr-ı ġaybuñ yüzi mestûr
Degil ol ġayr-ı ehl-i ġayba manẓûr

788. Bilür ḥâlini ehli her maḳālüñ
Dilin anası bilür yine lâlüñ

[255] mechûl: mehcûl Nüsha
[256] Birinci mısraın vezni bozuk

ŞİʿR

[Fâʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Cân-ki ʿışḳuñda cihân ḫurremini virdi ġama
Ṭurdı senden gelen ol cevr ü cefâ vü siteme

2. Biz ki cevrüñde ġıdâ idinürüz ḫûn-ı ciger
Gözimüz pür-nem ü çoḫ şükr ü ḳılaruz bu deme

3. Benüm ol sâlik-i reh-ki idüben terk-i vücûd
Gelmişem câẕibe-i ʿışḳla şehr-i ʿademe

4. İy besâ şehr-i ʿademden yine ben bî-ser ü pây
Çıḳmışam râh-ı vücûdı dutuban bu ḥareme

5. İtmedi kim sitem inʿâmını bir gün daḫı dost
Geçdi ʿömr işigini beklerüz işbu kereme

6. Böyle miḥrâb ḳaş olsaydı ḥarâmî güzele
Çîn-i ḥelâl oldı yüz vech-ile secde ṣaneme [26ª]

7. Ṣanma ***ʿUşşâḳ[ı]*** ki yoluñda yile virmeye ser
Çûbca gelmez ṣanem ol ʿâşıḳ-ı ṣâbit-ḳademe

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

789. Şu nâ-bînâ-yı ḫod-bînler ki vardur
Ṭarîḳatden ḫabersiz bî-başardur

790. Dili itse ṭaleb kim ola bînâ
O cânân yüzini ḳıla temâşâ

791. Anuñ tâ yidi rabbânî-[y]-le anda
Ṭarîḳat dest-kârı az zamânda

792. O ḫod-bînlik niḳābından naẓarda
Ḥaḳīḳat-bîn gözinden aça perde

793. Özin bir mürşide teslîm ide ol
Ṭarîḳatden ki aña göstere yol

794. Ṣıfât-ı ṣumm ü bükm ü ʿumydan tâ
Ḫalâṣ olup ola gözler[i] bînâ

795. Ola gönli gözi âyîne-i ṣâf
Ura bes *lev-küşif*den her nefes lâf

Ve ḳāle ʿAliyyün raḍıyallâhu: Lev-küşife'l-ġıṭâ'ü m'ezdedtü yaḳīnen[257]

796. Döşenmiş mâ'idedür işbu nâme
Ṣalâdur fâyid-içün ḫâṣṣ u ʿâmma

797. Ümîẕüm ol ki yindügince bu ḫ̌ân
Olalar ṣâḥib-i ḫ̌âna duʿâ-ḫ̌ân

798. Varaḳdan her ṭabaḳ ṭab(a)ḳāt-ı ḫalḳa
Ṭolu ḫ̌ân süfredür baġlana ḥalḳa

799. Bu süfre devrine her kim otura
Ṭoyınca yiye ḫ̌ândan hem götüre

800. Naṣîb ola niṣâb-ı enbiyâdan
İçe şerbet şerâb-ı evliyâdan

801. Yiye ol âşinâlar aşını ol
Ṭada ol baldan bol çâşnî ol[258]

[257] "Örtüleri açılsaydı da yakînim artmazdı."
[258] İkinci mısraın vezni bozuk

802. Ne pîşe iş-ise aña hemîşe
Yine ol pîşei idine pîşe

803. Ger ola cevheri ger bûriyâ-bâf
Ve ger ṣarrâf-ı sîm ü zer ya mûtâf

804. Ne pîşe işlese ḳomaya mühmel
Ki ḥâcât-ı żarûrî ola muḫtel

805. Baḳarsañ her kişinüñ ṣanʿatına
Ṭarîḳ andan gider Ḥaḳ ḥażretine [26ᵇ]

806. Gider bir yol daḫı dârü'n-Naʿîm'e
Gider bir yol daḫı nâr-ı Câḥîm'e

807. Bu üç yol her ser-i şaḫṣa muʿayyen
Çıḳar zîr-i ḳademden bil ki rûşen

808. Ne yol kim ḥażrete vara yol oldur
Ṣırâṭ-ı müstaḳīmi bil o yoldur

809. Yemîndendür yolı dârü'n-Naʿîm'üñ
Şimâlüñdendürür nâr-ı Caḥîm'üñ

810. Delîl âyette bu râh-ı ṣelâṣe
Gelüpdür *küntüm ezvâcen ṣelâṣe*[259]

811. Yoḫ-ısa nâsuñ enfâsına aʿdâd
Varana anca var Allâhʾa mirṣâd

Ḳāle'l-meşâyiḫu: eṭ-Ṭuruḳu ilallâhi bi-ʿadedi enfâsi'l-ḫalḳi[260]

[259] *küntüm ezvâcen ṣelâṣe*: "Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman..." (el-Vâkı'a 56/7)
[260] "Meşayih, Allah'a giden yollar varlıkların nefesleri sayısıncadır, dedi."

812. Murâd enfâsdandur ṣanʿat-ı nâs
Ki her merd andan urur her dem enfâs

813. Miṣâlidür bu râhuñ râh-ı Kaʿbe
Viṣâlullâhdur dergâh-ı Kaʿbe

814. Ḥaḳīḳat miṣlin erbâb-ı ṭarîḳat
Dimişdür kaʿbe-i ehl-i şerîʿat

815. Bu ṣûret kaʿbesine nite k'iy şâh
Gelürler her ṭarafdan vardurur râh

816. Yine cân kaʿbesinüñ hem revâne
Yolı var her cihetden yol varana

817. Bu ṣûret kaʿbesine gitse cânuñ
Ḫurûc evvel ulu şarṭıdur anuñ

818. Teveccühdür bil anda şarṭ-ı ṣânî
Yaḳīn reh-ber idin terk it gümânı

819. Namâz olur dürüst anuñla ne ḥac
Dürüst anda olur ḥac gide pes fec

820. Üçinci şarṭıdur ḳaṭʿ-ı mesâfât
K'ola ḥac marżî ḥâcı bula merżât

821. Gerek bu kaʿbe-i maʿnâya hem bes
İşin işler-[i]ken her pîşeger kes

822. İde bu ḫaṭṭ-ı nefsîden ḫurûcı
Ḳıla cân bu ḫurûc-ıla ʿurûcı[261]

[261] Sayfanın son altı beytinin sağına düşey biçimde kırmızı mürekkeple şu ibâre yazılmıştır: "Ḳavluhu teʿâlâ *ve min-ḥayṯü ḫaracte fe-velli vecheke ṣaṭra'l-mescidi'l-ḥarâmi"*, "Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir…" (el-Bakara 2/149)

823. Teveccüh ide Ḥaḳ dergâhına râst
Sülûk ide ṭarîḳat râhına râst [27ª]

824. Pey-â-pey pây-ı ṣıdḳ-ıla gide ḫûb
Mesâfâtın vücûduñ ḳaṭʿ ide ḫûb

825. İre tâ kaʿbe-i vaṣl-ı cemâle
Ṭavâf ide cemâl-i Ẕü'l-celâl'e

826. Yola gir ṭur özüñ ḳoy rehzenüñdür
Teni terk it i cân âfet tenüñdür

827. Didüñ benden niçe aña mesâfât
Mesâfât bil ki bes senüñ menüñdür

DÂSİTÂN-I SÜVVÜM DER-BEYÂN-I SEBEB NİHÂDEN-İ ÎN-KİTÂB ḪÂṢṢA-İ BE-ZEBÂN-I TÜRKÎ[262]

828. Üçinci dâsitândandur bu maʿlûm
Ki niçün oldı bu mecmûʿa manẓûm

829. Zebân-ı pârsî vü tâzî terk
İdüp niçün dutıldı Türki berk[263]

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ve mâ erselnâ min-rasûlin illâ bi-lisâni kavmihî li-yübeyyine lehüm[264]

830. O kim ʿaḳl-ı mücessemdür kemâ-hû
Muṣavver rûḥdur *rûḥî fedâhû*[265]

---

[262] "Üçüncü destan bu kitabın özellikle Türkçe yazılmasının sebebini açıklar."

[263] berk: beserek Nüsha; ikinci mısraın vezni bozuk

[264] "(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik…" (İbrâhim 14/4)

[265] *ruḥî fedâhu:* Ruhum ona feda olsun.

831. Meʿânînüñ bulan ḳışrında maġzın
Dile alan sözüñ maġzında naġzın

832. Olan cân mekteb-i nuṭḳında bî-ḥad
Eb u ced ʿaḳl-ı pîrî ṭıfl-ı ebced

833. Suʾâl[i] şübhe-i ʿaḳla muʿallim
Cevâbı nuṭḳınuñ *bî* (?) *lâ-nüsellim*[266]

834. Ürüben ṣubḥ-ı ṣâdıḳ gib[i] enfâs
Ḥadîṯinde dimişdür *kellimü'n-nâs*

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: Kellimü'n-nâse ʿalâ-ḳadri ʿuḳūlihim[267]

835. Budur sûdı ḫiredmende bu naḳlüñ
Ki söz câna dine ḳadrince ʿaḳluñ

836. Cihâna her nebî Ḥaḳ'dan-ki geldi
Ḳamu ḳavmi dilince mürsel oldı

837. Kelâmuñdan murâduñdur çün elbet
İki şey arasında iʿlâm-ı nisbet[268]

838. Ola tâ müstefîd andan muḫâṭab
Sükût idüp duta dil açmaya leb

839. Kelâm olmaya çün dilince anuñ
Ne sûdı var müfîd olmaz beyânuñ [27ᵇ]

840. Ṭarîḳatda egerçi ehl-i lüb çoḫ
Muṭavvel muḫtaṣar düzmiş kütüb çoḫ

---

266 *lâ-nüsellim*: Kabul etmeyiz.

267 "Herkesle aklının erdiği kadar konuşunuz." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 177, no: 592)

268 İkinci mısraın vezni bozuk

841. Meyânda çoḳ daḳāyıḳ itdiler derc
Meʿânî çoḫ ḥaḳāyıḳ itdiler ḫarc

842. Velî çoḫı anuñ tâzî zebândur
Kimisi pârsî dildür ʿayândur

843. Velî Türkî olan andan ziyâde
İdemezler ifâde istifâde

844. Sırrı her câna söyle sen dilince
Ki saña virmeye zaḥmet bilince

845. Yeñi yâra di eski ġuṣṣa sözin
Dilince di aña bu ḳıṣṣa sözin

846. Var-ıdı ben perîşân-dilde evvel
Ki bir mecmuʿa cemʿ idem mücedvel

847. Velî pergârveş ḳoymazdı eyyâm
K'idem aḳdâm adam ol kâma iḳdâm

848. Bu vehm içre iderken devri ḥayrân
Görüñ ki n'itdi âḫir baña devrân

849. Nitekim ġarb beni ser-nigûn zâr
Ṭutup ġurbet çehine atdı nâ-çâr

850. Ḫalâya ṣaldı beni ḥayyizümden
Ayaġum urdı ṭoġrı merkezümden

851. Gözüm ḳan yaş ṭolu başumda sevdâ
Perîşân-ḥâl-i dil derd-i süveydâ

852. Dilümde Yûsuf-içün ḥüzn-i Yaʿḳūb
Bile tende vü cânda ṣabr-ı Eyyûb

853. Cihânda ölmişem ölmezdin öñdin
Murâdum dönmişem bilmezdin öñdin

854. Medârı çerḫüñ itdi baña çoḳ cevr
Murâdum semtine itmedi bir devr

855. Dilümi hicr odı-[y]-la itdi biryân
Gözümi ḳan yaşı-[y]-la itdi giryân

856. Henüz ser-sebzdi ʿömrüm bahârı
Ter ü tâzeydi cânum merġzârı

857. Esüben ʿâṣıfât-ı ḳahr-ı devrân
Gülistân u gülüm ḫâk old[ı] yeksân

858. Ḳażânuñ başuma yaġdı tegergi
Ḳomadı gül-bünümde hîç bergi [28ª]

859. İçüme lâleveş dehr urdı bir ṭaġ
Ki baña kül-ḫan oldı gülşen ü bâġ

860. Başumdan mürġ-i ʿaḳl ol-demde uşdı
Gögi ṣandum ki indi yire düşdi

861. Vaṭandan terk idüp aġyâr u yârı
Ḳodum şehr ü diyârı şehr ü yârı

862. Ata ana yirinde ḳaldı varum
Varup aġyâra döndi cümle yârum

863. Şu kim şâm u seḥer bile yidüm aş
Baña ḳuşluġa-daḳ olmad[ı] yoldaş

864. Zimâm-ı iḫtiyârı sârbâna
Virüp hem-râh oldum kârvâna

865. Gözi yaşlu ṣu gibi başda sevdâ
Revân oldum hemân ṣaḥrâ-be-ṣaḥrâ

866. Hevâ serd ü içüm germ ü âteşîn derd
Gözüm âb u özüm ḫâk ü yüzüm gerd

867. Gice gün güz güni şöyle ṣovuḳ yüz
Ki yaz issisi anda ṭoñdı buz[269]

868. Bulut altumda at üstümde eflâk
Hilâle döndi naḳş-ı naʿl-ile ḫâk

869. Hevâ mıṣrında Firʿavn-ıdı sermâ
Dizerdi incü rîşe yüzde zîbâ

870. Yaşumla yollarum Ceyḥûn'a döndi
Aḳan ṣu gözlerümde ḫûna döndi

871. Enîs ü maḥrem-idi câna ġuṣṣa
Dilümde fürḳat-ı yar-ıdı ḳıṣṣa

872. Yolumuñ ṭaşlarıydı nîş-i aḳreb
Zülâlüm semm-i efʿî-[y]-di leb-â-leb

873. Felek gib[i] nehâr ü leyl sârî
Ṭurup bir yirde itmedüm ḳarârı

874. Dütünümden hevâ olmışd[ı] târîk
Yaşumdan gözüme râh-ıdı bârîk

875. Ceres âvâzı-y-ıdı baña dem-sâz
Heyûn iñlerd[i] itsem nâle âġāz

[269] İkinci mısraın vezni bozuk

876. Gehî bâġ u gehî ṭaġ-ıdı ol râh
Gehî hem-râh ṭavşan gâh rûbâh

877. Çün irdi Şâm'a bir gün râh-ı menzil
Didi gönlüm *iẕâ aʿşeyte feʾnzil*[270] [28ᵇ]

878. Seferden geç bu yirde ḳıl iḳāmet
Ki şâyed Ḥaḳ vire ḫayr u selâmet

879. Bu endûhı igen mekrûh görme
Budur enbûh ḫayr endûh görme

880. *ʿAsâ en-tekrahû şeyʾen* oḳudum[271]
İḳāmet niyyet itdüm seyri ḳodum

881. Gün-idüm miḥnet-i eyyâma düşdüm
Ġurûb itdüm ġarîb uş Şâm'a düşdüm

882. Bu ḥüsn-i maṭlaʿ-ıla Şâm içinde
Didüm gün gib[i] şiʿr eyyâm içinde

ŞİʿR
[Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün]

1. Düşmişem âh ki ben derd-ile nâ-gâh ġarîb
Kimseyi nâ-geh i şâh itmesün Allâh ġarîb

2. Şehryâr ol ki ola şehr ü diyârında gedâ
Bir gedâ ḥâl-i yeg andan-ki düşe şâh ġarîb

3. Ġarḳ olur ḳana şafaḳ çeşm gibi gözleri şâm
Sîneler yandurur âh itse seḥer gâh ġarîb

---

[270] *iẕâ aʿşeyte feʾnzil*: Akşamı ettiğinde konakla.

[271] *ʿAsâ en-tekrahû şeyʾen:* "…Sizin için hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür…" (el-Bakara 2/216)

4. Niçe gözlü-y-[i]se gözsüz gib[i]dür bî-ser ü pâ
Kûh-ı ṣaḥrâda yiler yil gibi gümrâh ġarîb

5. Her kişi bir kez olur lîk nigârından ıraḫ
Her nefes biñ kez ölür çünki ide âh ġarîb

6. Dirligümde ben anuñ-çün ölümüm aġlarum
Ki ġar[î]bem ölicek kimse dimez vâh ġarîb

7. Olısar ʿışḳla ***ʿUṣṣâḳī*** ḥabîbinden ıraḫ
İdüñüz kim *cuʿile'l-cennetü meṣvâh* ġarîb[272]

MEṢNEVÎ
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

883. İçüm hicr od-ıla yaḫdı ṣususluḳ
Ḳavî süst itdi dün gün uyḫusuzluḳ

884. Bu gûn-â-gûn âfât-ı ḫaṭardan
Ḥażar istedi göñlüm bu seferden

885. Sefer odına yandum ü eridüm
Ġanîmet ḳanda ola isteridüm

886. Meger bir gün gider bir pîri gördüm
Hevâsı ṣuyı ḫoş bir yir[i] ṣordum

887. Ki yapam anda bir ḫalvet otaġı
Ṣaram ʿuzlet etegine ayaġı

888. Cihânuñ ten gözin yumam yüzine
Açam dilden derîce cân gözine [29ª]

889. O pîr eydür ki yirler çoḫdur oġlum
Ruhâ'dan ḫoş-hevâ yir yoḫdur oġlum

[272] *cuʿile'l-cennetü meṣvâh:* Cennet ona kalacak yeri kılındı.

890. Hevâ vü âba ol Ḥayy u Tebârek
Zihî yaratmış ol şehri mübârek

891. Yaḳīndür diyü ḳandurdı vü ḳandum
Revân indüm ḳatından ata bindüm

892. Rehâ itdüm ʿınânı bes Ruhâ'ya
ʿAnâdan tâ ki cân ire rehâya

893. Gelüp ol şehri rûşen gördüm anda
İḳāmet ḫaymesini ḳurdum anda

894. Ne şehr ol kim küşâdından cihân şâd
İder devrân ġamından cânı âzâd

895. Hevâsı ʿanber ü ḫâki muʿanber
Türâbı kîmiyâ vü âbı kevs̱er

896. Görenler ṣuyını mînâ dimişler
Ḳadîm adını kevs̱er-mâ dimişler

897. Esâsın gûş urmış cedd-i Nemrûd
Hem İbrâhîm olmış bunda mevlûd

898. Ḫalîl'e bunda âteş gülşen olmış
İki çeşme revân u rûşen olmış

899. Budur ʿayn-ı Ḫalîl (ol) ʿayn-ı zeraḳā
Revândur çeşm-i ʿuşşâḳa temâşâ

900. Teferrüc it gel ol ʿayn-ı Ḫalîl'e
Ki şürbi nûş-dârûdur ʿalîle

901. Ṣoyın anuñ kenârında çemende
Çim anda kim ḳomaz ʿillet çimende

902. Yunur mehrûleri görseñ ki üşmiş
Ṣanasın ʿaks-i mâhı ṣuya düşmiş

903. Egerçi yaġ[ı] çoḫ başar ayaġı
Yine ṭaġı bâġıdur bayaġı[273]

904. Çıḳ ol deyrü'l-benâtın gör hem anuñ
Benâtü'n-naʿşı ḥasret âsumânuñ

905. Bu deyrüñ dâmenidür dâr-ı Maḥmûd
Yatur bir ḳubbe yayup Şeyḫ Mesʿûd

906. Gel andan in hevâsı ḫoş ovaya
Ki anda var nevâ her bî-nevâya

907. Ṭavâf-ı ʿAbd-i Raḥmân'ibn-i ʿAvf it
Cüllâb u Câbir Enṣâr'a ṭavâf it [29ᵇ]

908. Olupdur çerḫ oḳından ḳāmetüm ḳavs
Ki ben firdevsi[y]em bes ḳanı Firdevs

909. Felek cevrinden idem ger şikâyet
Aña devrî gibi olmaz nihâyet

910. Ş̱üreyyâdan inüp düşdim ş̱erâya
Esîrem maḫbes-i vaḫşet-serâya

911. Günâhum çoḫ bilürem kendümi ben
Yimedüm hem-çün Âdem gendümi ben

912. Niçün itdüm ḫurûcı cennetümden
Irâġ oldum Naʿîm ü niʿmetümden

[273] İkinci mısraın vezni bozuk

913. Vaṭan ḥubbı çün îmândandur iy yâr
Dutuşup cânda anuñ nârı yanar

914. Benem bülbül ḳanı ol gülşen-i ḫûb
İçi pür lâle vü gül şehr-i Sinob

916. Deñiz içre cihânuñ çeşmi müştâḳ
Cezîre kim temâşâgâh-ı ʿuşşâḳ

917. Müşâbih ḳalʿası heftüm ḥişâra
Bozılsa çâr rükn aña ne çâre

918. Kemâ-hî ḳaplamış dür gibi deryâ
Ṣerâdan burcı tâ mâh u ṣüreyyâ

919. Serinde bu cihânuñ efseridür
Ne efser bil ki dünyânuñ seridür

920. Güher ṭopraġ[ı] ḫoş âbı hevâsı
Zihî ṣuffa ki cennetdür ṣafâsı

921. Ḳanı anuñ gibi bir şehr-i dil-cûy
Aña nisbet ḳalan emṣârdur kûy

922. Ger ehli olsañ ol dârü’s-selâmuñ
Ola ġılmân u ḥûrîler ġulâmuñ

923. İçinde ḫˇâce vü baḳḳāl u bezzâz
Ẓarâfet ehli nâzik-ṭabʿ dem-sâz

924. Niçe İskender ü Dârâ vü Ḳayṣer
Bu dâr u ḳaṣra ḥasret oynadı ser

925. Bu şehre kim budur taḫt-ı Süleymân
ʿAli olsa giremez ibn-i ʿOṣmân

926. Esâsı aṣlda Sâm bin Nûḥ'uñ
Burûcı sâmı menzilgâhı rûḥuñ

928. Bu mıṣruñ ḥüsn-i Yûsuf'dur cemâli
Ya Nîl üstinde nilûfer miṯâli [30ª]

929. Mübârek şehr ü ferḫunde diyârı
Ḳamer-ruḫ ferruḫ-aḫter şehryârı

930. Kemân-keş nev-civân nev-rîş ü ne pîr
Utılmamış yigitlik kîş-i pür-tîr

931. Kefi âbından olur ebr giryân
Tefi tâbından olur yir biryân[274]

932. Ṣaçar hem genc-i deryâ bezm içinde
Açar hem ḳalb-i ḫârâ rezm içinde

933. Nigînî efseridür kevn serinde
Ḥabâb-ı bâde Zühre sâġarında

932. Kerem ḫurşîdine ḫargâhı sâye
Niʿam eyvânına dergâhı pâye

933. Yazılmış ḫaṭ ruḫunda naṣra âyet
Ḳad-i perçem serinde feṯḥe râyet

934. Gözine tîġ ışığı lemʿa-i câm
Demi gûşına kösüñ bang-i bed-nâm

935. Ṣadâ-yı tîġ ṭolmış gûş-ı mışra
Şükûhı kûh-ı Ḳāf'ı geçmiş işra

[274] İkinci mısraın vezni bozuk

936. Atuñ gûşında ḳoya ger sinânı
Elinden düşürür düşmen ʿınânı

937. Ẓafer kesbine gitse binüp esbe
Ẓafer ḳarşu gelür aña dü esbe

938. Ḳatından ḥamle idüp çekse şamsâm
Vire yol Nîlveş bir meyl-i ḳamḳām

939. O ger şeb-renge binüp itse seyrân
Peyince bâd-ı ṣubḥ üftân ü ḫîzân

940. Nitekim serv-ḳaddidür hevâda
Nihâl-i devleti neşv ü nemâda

941. Şeh-i dâniş-peẕîr ü mîr ü server
Sikenderdür hüner-perver hünerver[275]

942. Cihân-baḫt u cihân-taḫt u cihândâr
Nigîn ü tâc ü dîhîme sezâvâr

943. Ḫalâyıḳ penc vaḳt açup zebânı
Duʿâsında oḳır sebʿu'l-meṣânî

944. ʿÖmer'dür ṣıdḳ-ı Ṣıddīḳ-ıla dâda
Seḫâda Ḫaydar u ʿOṯmân ḥayâda [30ᵇ]

945. Şeh İsmâʿîl Yezdân-baḫş-ı devrân
Cihânbân ibn-i İbrâhîm Sulṭân

946. Hem İbrâhîm ibn-i İsfendiyâr'uñ
Ol ibni Bâyezîd-i tâcdâruñ

[275] dâniş-peẕîr: dâniş-pedîr Nüsha

947. Gülâb-ile yudum çendân dehânı
Uzatdum pâk sûsenveş zebânı

948. O şeh medḥinde dür gibi güzîde
Musammaṭ naẓm didüm bir ḳaṣîde

ḲAṢÎDETÜN FÎ-MEDḤİ'L-EMÎRİ'L-KEBÎR İSMÂʿÎL BİN İBRÂHÎM[276]

[Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün]

1. Minnet aña iy cân-ı men kim irdi luṭf-ı Ẕü'l-minen
Faṣl-ı bahâr-ıla yine ṣaḥn-ı bihişt oldı çemen

2. Levḥ-i cihân üzre bu dem bir naḳş-ı dü reng old[ı] raḳam
Ol naḳşa ḳudretdür ḳalem Naḳḳāş-ı ʿâlemdür yazan

3. Gel ḳıl naẓar bu naḳşa çîn tâ olsun naḳḳāş-bîn
Yüz göstere ʿayne'l-yaḳīn gide ḥicâb olmaya ẓan[277]

4. Yirde yaturken ḫâk olup çıḫdı çiçekler pâk olup
Kim şâd u kim ġamnâk olup çâk olmış egninde kefen

5. Cennet-hevâ ḫoş-ravża uş rıḍvân aġaçlar ḥulle-pûş
Kevṯer şerâb idici nûş uş ḥûr [u] verd ü yâsemen

6. Nergis gibi maḫmûr ter aç gözüñ uyḫudan seḥer
Mest ol cihâna ḳıl naẓar ʿibret göresin sebzeden

7. Bir demde bil biñ yaş yaşar budur dehr kim cemʿ ider[278]
Âb-ı revân u sebzeler gülgûn mey ü vech-i ḥasen

8. Bir sâḳī vü bir mey ola sâzende çeng ü ney ola
Âb u hevâ ḫoş key ola bir yâr ola bir daḫ[ı] sen[279]

[276] "Büyük emir İsmâil b. İbrahim'in övgüsü üzerine bir kaside"
[277] Birinci mısraın vezni bozuk
[278] Birinci mısraın vezni bozuk

9. Sâḳī getür ḳanı ḳadeh gül mevsimidür ṣun feraḥ
Destûrdur gitsün teraḥ kim şâd ola bu cân u ten

10. Nergis ḳadeh almış ele ser-mest-i mey ṣundı güle
Lâle daḫı sünbül bile olmış çemende encümen

11. Rûḥu'l-Ḳuds rîḥuñ demi gül ʿÎsî ġonce Meryem'i
Bülbül kelîm-i ḫurremi kim söyler aġaçda süḫan

12. Ḳopdı hevâdan reng ü bû Ḫıżr-âbı oldı ḳamu ṣu
Bir mûca yoḫdur ḳarañu nûr oldı ḫaḍrâ-yı dimen

13. Çün oldı gül Yûsuf-behâ cân virüp ol ḥüsne behâ
Dest-i Züleyḫâ'yı hevâ çâk itdi çekdi pîrehen [31ª]

14. Her Aḥmedî cândur heves iy rîḥ-i Raḥmânî nefes
Bûy-ı Üveys-ile gel es maʿlûm it âṣâr-ı Ḳaren

15. Dön kim mey-i gül-rengle ʿîş eyledüñ âhengle
Muṭrıb oḫudı çeng-le yazdum bu şiʿri anda ben

16. Yüzüñ hevâsında ki ben virdüm yile cân u beden
Odına ben ḫâk olmışuñ ṣaç raḥmetüñ ṣuyını sen

17. Tâ kim nesîm-i ṣubḥ-dem zülfüñden urur ṣubḥ dem
Döker gözüm ol ṣubḥ dem yaş ṣanma kim ḳandur aḳan

18. Nâlişde kim ʿûd olmışam yanışda hem ʿûd olmışam
Oduñda uş dûd olmışam benven hevâña cân viren

19. İy rûḥ kim rûḥânîsin luṭf-ı dem-i Raḥmân[i]sün
Rûḥ ehlinüñ reyḥânısın maʿnîde cân ṣûretde ten

---

[279] Âb u hevâ: Âb-ı hevâ Nüsha

20. Serv-i revânsın boy-[ı]la berg-i semensin bûyla
Sünbül-ṣıfatsın mûyla rûy-ıla berg-i nesteren

21. Laʿlîn lebüñdür şekkerîn incü dişüñ dürr-i Yemen
Lâlâ ki biñ lûlû yaḳīn bir dâneye olmaz ṣemen

22. Sâḳī getür ol câm[ı] sen ḳo fikret-i encâm[ı] sen
Unut ġam-ı eyyâm[ı] sen gey câme gül bigi bezen

23. Cihân devrân[ı]dur şâh-ı gülüñ hengâm[ı]dur câm-ı mülüñ[280]
Bûy-ı benefş ü sünbülüñ ṭoldı zemîn-ile zemen

24. Mıṣr-ı çemen-âbâddur sûsen daḫı âzâddur
Şeh-zâde gibi şâddur ʿâlemde oldı tîġ-zen

25. Ol şeh ki tîġinden anuñ lerzândurur cirmi kevnüñ
Şöyle ki endâmı ṣunuñ ya nitekim berḳ-i Yemen

26. İsimdür İsmâʿîl Ḫân tîr oḫ u terkeş âsumân
Ḳırban bere (?) Rüstem kemân Behrâm tîġ ü Meh micen

27. Hem ibn-i İbrâhîm hem Aḥmed-sünen Yûsuf-şiyem
Luṭfı Ḥüseynî ʿÎsî-dem Ḥaydar-seḫâ ḫulḳı ḥasen

28. Devrinde Dârâ dârdur ḫaṣmına dünyâ dardur
Ol ḫaṣma yir kim dârdur *ḥabli'l-verîd*dür resen[281]

29. Devlet-i kevneynüñ şâhıdur maṭlaʿ aña ḫargâh[ı]dur
Ḫargâhı çetr-i mâhıdur göñli ṣuṭurlâb-ı faṭan

30. Taḫtıdur zerrîn lebin baḫtuñ bil anda maṭlabın
Sâḳīsi vü câmı lebin ṣorarsañ enhâr-ı leben

---

[280] Birinci mısraın vezni bozuk

[281] *"(min) ḥabli'l-verîd":* "Şah damarından (daha yakın)…" (Kâf 50/16)

31. Şemşîr-i ḫışmından zebûn ġāb-ı şîrüñ çeşm-i ḫûn
ʿAdli hevâsında bugün peşe olupdur pîl-ten [31ᵇ]

32. Ḫurşîd-i devlet rây-ile ṣubḥ-ı felek-sîmâ-[y]-ile
Devri bu şemsüñ ay-ıla rûşen olupdur muḳterin

33. İy melkûtuñ İskenderi dünyâ vü dînüñ serveri
Vaḳt-i meṣâffuñ ṣaf-deri devrüñdesin sen ṣaf-şiken

34. Vey ṣâḥib ü seyf ü ḳalem gökde diküp ʿadlüñ ʿalem
ʿÂlemde ḳomadı ẓulem girdi yire ẓulm u fiten

35. Taḫta Süleymânsın bugün Dâvûd çeng ü erġanûn
İtsün naġam ġam ne ki çün oldı zebûnuñ Ehrimen

36. Ṭabʿuñ senüñ gâh seḥâ oldı seḥâb-ı pür-ḥayâ
Deryâ ʿaṭâñ idüp recâ aġzındadur âb-dehen

37. Kûh-ise daḫı düşmenüñ ṣan sen vücûdın kâh anuñ
Kim ṣarṣar-ı ḳahruñ senüñ bir yildürür kim kûh-ken

38. Ḥamle ṣabâ itse gice şemʿ ide mi tâb ol gice
Ya bes hümâ-y-ile nice pençe urşa zâġ u zaġan

39. Medḥüñle *ʿUṣṣâḳī* müdâm ider duʿâñı ṣubḥ [u] şâm
İnʿâmuña kim oldı ʿâm olmışdurur müştâḳ igen

40. Bir ḳatreyem ben ya ḫûn(iy)em ol perver iy baḥr-ı ʿaẓîm
Ḳapuñda olmışam yetîm uş nitekim dürr-i ʿAden

41. Laʿl-i Bedaḫşân gibi bil kesdüm vaṭandan cân u dil
Bûy-ı demümden şehr ü il pür şöyle kim misk-i Ḫoten

42. Niçe ki gülşende ṣabâ ese vü ḫoş ola hevâ
Raḳṣ uralar aṭlas-ḳabâ şimşâd u serv ü nârven

43. Bâġ-ı cemâlüñe iy cân k'anuñla ḫurremdür cihân
Vaṣl olmasun faṣl-ı ḫazân hîç eşmesün bâd-ı ḥazan

DER-ŞIFAT-I BOZDEPE[282]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

949. Bilüñüz Bozdepesi işbu şehrüñ
Bilin reşk-ile bükdi nüh sipihrüñ

950. Tozı iksîr ü yekser kîmiyâdur
Ser-â-ser göze ʿayn-ı tûtiyâdur

951. Ger olsa rubʿ-ı meskûn vezne mevzûn
Bu kûh ola ḳamudan cevher-efzûn

952. Gülistândur müzeyyen ṭaġ u bâġı
Zamândan başmamış yaġı ayaġı

953. Revân olmış aḳar her yaña çeşme
Ki cisme cân getürür yaş çeşme [32ª]

954. Ṭuyûrı ṣalṣal u ṭûṭî vü bülbül
Nebâtı lâle vü reyḥân ü sünbül

955. Cemâl ü ḥüsne yüz çeşmi sipihrüñ
Naẓîrin görmedi bir işbu şehrüñ

956. Döneli noḳṭa-i ḫâk üstine pâk
Bu naḳşı yazmadı pergâr-ı eflâk

957. Naẓîrinden dem ursa ṣubḥ-ı ṣâdıḳ
O dem kâẕib dimekdür aña lâyıḳ

[282] "Boztepe'nin özelliklerinin anlatılması"

958. O şehrüñ ḳışṣasıyla bu ḳaṣîde
Döker bâzâra ḥelvâ-yı ʿaṣîde

ḲAṢÎDETÜN FÎ-ṢIFATI MEDÎNETİ SİNOB[283]

[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün (Fa'lün)]

1. Ṣabâ ki bâġ-ı dimâġın seḥer muʿaṭṭar ider
Şükûfe şemʿ-i çemen meclisin münevver ider

2. Virüp ḥayâtı nebâta ṣu rûḥ-ı nâmiyyeden
Varaḳlar üstine cân şeklini muṣavver ider

3. Zamânı ʿaks-i şeḳāyıḳ ṣaḥîfe ḳıldı mülevven[284]
Zemîni şekl-i ḥâdâyıḳ kitâbı defter ider

4. Cihânı çehre-i gül rengi ʿayn-ı nûr ḳılur
Hevâyı bûy-ı benefşe ʿabîr u ʿanber ider

5. Bu çeşm-i nergis-mestânı görüp maḫmûr
Müdâm lâle çemende ḫayâl-i sâġar ider[285]

6. Bekünde (?) ṭâliʿ i bir serv-ḳadla şems olur
Çemende şol-ki yirin sâye-i ṣanevber ider

7. Saʿâdet aña ki Sinob şehr içinde
Bu mevsim içre idüp ʿîş ʿîd-i ekber ider

8. Nitekim noḳṭa-i ḫâk üzre çerḫ pergârdur
Bu şehr[i] baḥr daḫı çevre şöyle çenber ider

9. Ne cân k'ala ele câm-ı cihân-nümâ anda
Ḥayât-ı Ḫıżr'a irüp ʿişret-i Sikender ider[286]

---

[283] "Sinop şehrinin özelliklerinin anlatılması üzerine bir kaside"
[284] Birinci mısraın vezni bozuk
[285] Birinci mısraın vezni bozuk

10. Laḳab didükleri aña Cezîre-i ʿuşşâḳ
Budur ki pîr ü cüvânı hevâ-yı dil-ber ider

11. Seferde ʿömr geçürüp bu şehr-i germînüñ
Ṭarîḳat ehli müsâfirliġini ebter ider

12. Semekden irdi simâke burûc-ı baḥr-ı muḥîṭ
Ḥişâr idüpdür o resme ṣadef-ki gevher ider [32ᵇ]

13. Ne şehryâr ki mâlik ola bu şehre daḫı
Niçün hevâ-yı cem-âbâd u ḳaṣr-ı Ḳayṣer ider

14. Kefe vü Ceneviz ü Venediḳ ü Ḳıpcâḳı
Bu şehre ḥâkim olan ḥükmine müseḫḫar ider

15. Bu ḳudreti gör o Ḳādir ki yidi yir üzre
Yidi deñiz ü yidi gök ü yidi aḫter ider

16. Bu yiri s̱evre götürdüp o s̱evri mâhî[y]e
Yiri ṣu içre yatur şöyle nâḳa-peyker ider

17. Ser-i şütür gibi yüce düzüp o Bozdepeʾyi
Bu şehri boynına beñzer yire muḳarrer ider

18. Ḳapuda künbed ü tekye ki var cevz gibi
Bu şehri gird idüp anda deñiz müdevver ider

19. Yir-ise Ḳalʿa'ya ḳarşu Ḳum'a ġarîb girür
Ki ġarba ḳarşu naẓar anda şekl-i ḥaydar ider

20. Çü Ḳumḳapu'yı geçe iki ḳapu daḫı geçüp
Girür bu şehre temâşâ hezâr zîver ider

---

[286] Ḫıżr: Ḥıżr Nüsha

21. Kemâl-i ḥüsne muḥib cemâl-i ḫalḳın anuñ
Ya mâh-ı bedr yaradur ya şems-i enver ider

22. Ne sûḳa gitse ṣaçı çîn âhû gözlülerüñ
Dimâġı misk-i Ḫoten key ḫoş muʿaṭṭar ider

23. Var anda ders ü müderris medâris ü mescid
Minâre vü niçe ḥâfıẓ kelâmı ezber ider

24. İçinde mescidinüñ minberi-ki mermerdür
Kim ola mûmdan ol naḳş ü renge minber ider

25. Ṣabâhdan gice burcında ṭabl u ṣûrnânuñ
Nevâsı Zühre'yi nüh perdede muḥayyer ider

26. O şarḳa ḳarşu açılur ki bâb-ı meydân var
Müdâm bekler anuñ ḥıfẓını ki begler (?) ider

27. Gör anda ʿ*ammerahullâh* niçe meydân var[287]
Teferrüci beşerüñ ʿömrini mübeşşer ider

28. Şükûfe vü çemen envâʿı-y-[ı]la Ḫıżr-libâs
Ki rengini görüben reşk-i çerḫ-i aḫḍar ider

29. Gel anda k'uşda gör Sîstânî zâviyyesin
Ki aña ḫidmetini bir şeyḫ-i pîr-perver ider

30. O bâġlarda ʿîş ola şâḫdan dökülüp
Ḳadeḥ kebûterin elde çiçek gümüş-perver ider[288] **[33ª]**

31. Deñiz kenârına varsañ deñiz gibi ser-mest
Ḳoḫusıla seni içmedin âb aḥmer ider

---

[287] ʿ*ammerahullâh*: Allah ona ömür versin.

[288] İkinci mısraın vezni bozuk

32. O tâb-ḫân[e]ler anda ki var deñiz üzre
Ṣafâsı ṣuffasınuñ taḫt-ı baḫtı berter ider

33. Gemi vur ki (?) gider ḳalur derkeh ü berḳandi
Ḥisâb yoḫ-ki o leymûnda veks ü lenger ider

34. Tenâhî mâhî vü meh-i (?) ʿaks gibi baḥr içre
İy niçe mâh-ruḫ u niçe mâhî tenler ider

35. Muġān u muġ-beçe vü muġnî vü muġannîler
Sikender olanı anda şu dem ḳalender ider

36. Var İncü Tekyesi'ne çıḳuban naẓar eyle
Ki berr ü baḥre Ḫuẕâ gör ne yüce manẓar ider

37. Ve ziy ki şekl-i beşerdür ḥecr-i maġārada Ḥay
İki emcegini ẕehâb-ı şerâb-ı kevṯer ider

38. Çıḳar teraşşuḥ-ıla tâ inince şehre revân
İ niçe teşne-leb ḫuşke cân virüp ter ider

39. Maḳām-ı Ḫıżr'a yetiş çıḫ o Ḫıżr u İlyâs'a
Ki Bozdepe başına ḳubbesini efser ider

40. Bu şehri ḫâne-be-ḫâne vü köşk ü burc-ı beden
Bu manẓara çıḫup iden naẓar meşher ider

41. Naẓar it Aṣmaḳaya'dan deñizde gör ki Ḫudâ
O seng-i Eskibolusı (?) ṣudan ne berter ider

42. Emîr-i şîr yaṣaġıyla mîş çoḫ yoḫ gerek
Gör anda ṭavşan ü ime ki niçe leşker ider

43. Nesyi eylemez insân olan kiş[i] nisyân
Ẓarîfler o çemende ki ʿîşi ekṯer ider

44. Revân ṣular gülistân u ṭaġı bâġ-ı cinân
Ḥaḳ anda sevdügine sevdügin müyesser ider

45. Var anda gizlü gümüş kânı kîmiyâgerseñ
Türâbına naẓar it kim ẓuhûr-ı cevher ider

46. Anuñ emîri Sikender gibi ṭaleb itse
Yidi deñizi alup feṯḥ-i heft kişver ider

47. Melik ki ismi Simâʿîl şâh-ı şeh-zâde
Ġubâr-ı pâyı ruḫ-ı şems ü mâhı aġber ider

48. Firâz-baḫt-ı selâṭîn ü ibn-i İbr[â]hîm[289]
Ḥaḳ anı cümle sırrınuñ serine server ider [33ᵇ]

49. Elinde gün gibi tîġ-ıla ḫaṣm-ı şeb-rûnuñ
Günini ceng güninde o ṣubḥ-ı maḥşer ider

50. Ẓuhûrı nûrına ol Ḥayy [u] Ẕü'l-celâl anuñ
Kemâl-i ḥüsn-i cemâlini gör ne maẓhar ider

51. Bu mıṣr medḥ-ile ʿ *Uşşâḳī* kerem idüp bâzâr
Şeker kelâmını ṭûṭî gibi mükerrer ider

52. Ṣafâ vü ṣıdḳla bir âfitâb-ı himmet-i şâh
Ḳanı ki aġzın anuñ ṣubḥ gibi pür-zer ider

ʿÖẒR ENGÎḪTEN DER-NAẒM-I KİTÂB[290]

959. Zamânlar çünki ben dil-ḫaste düşdüm
Nefes açmadum ü dem-beste düşdüm

[289] ibn-i İbr[â]hîm: ibn ü İbr[â]hîm Nüsha
[290] "Kitabın nazmedilmesinde özür beyânı"

960. Melik olmış-ıdum mülk-i kelâma
Kemâlât ehli gelmişdi selâma

961. Göñül taḫtında olmışdum raṣad-bend
Nuḳūşın göklerüñ peyvend peyvend

962. Serîr-i mâhdan tâ ʿarş-ı Keyvân
Dilümde naḳşdı eyvân-be-eyvân

963. Kevâkib cümle seyyâr ü ṣevâbit
Daḳāyıḳ-[ı]la dürc derc-idi ṣâbit

964. Pür olmışdum güherlerden şeb-efrûz
Baña rûşendi sâʿât-i şeb ü rûz

965. Raṣad-bend-i nücûm-ı âsumânî
Benüm taḫtumuñ-[ı]dı taḫta ḫânı

966. Velî sîmurġdum maʿlûm ismüm
ʿAdem ḳāfında maʿdûm idi cismüm

967. Gözüm dönmişdi yik-ser bu cihândan
Çevirmişdüm yüzi devr-i zamândan

968. Meger günlerde bir gün hâtif-i râz
Baña ġaybî hevâdan itdi âvâz

969. Didi iy Mâni-[y]i Çîn-i meʿânî
Ne ṣûret-bâzdur bil bu zamânı

970. Ḫıṭâdur kaʿbeteyni çerḫ-i nerrâd
Komışdur şuʿbede-bâz adın üstâd

971. Ḳılup edvârı bu pergâr-ı eflâk
İder taṣnîf her dem naḳş-ı ihlâk [34ª]

972. Niçe şîr-efgen âhû-çeşmden hûş
Alup virdi zamâna ḫˇâb-ı ḫargûş

973. Kemîn-sâz işbu çerḫ-i tîr-endâz
İzüñce dersini izler az az[291]

974. Vurur cânuña muḥkem oḫı oḫ dir
Yayın gizler diseñ vurduñ mı yoḫ dir

975. Niçe senüñ gibiye devr-i dehri
İçürüp zehr-i derd eyled[i] ḳahrı

976. Niçe kim devr-i çerḫüñ gerdişidür
Çeker cevrün ger irkek ger dişidür

977. Hevânuñ niçe kim var germ ü serdi
Dimâġuñdan güm olmaz derd-i gerdi

978. Geçer bu kış u yaz u bu güz ü ṣayf
Geçürme nâzenîn ʿömrüñi sen ceyf

979. Özüñ lâle-ṣıfat dil-ḫaste dutma
Dilüñ ġonce gibi dem-beste ṭutma

980. Nevâlu bülbülisin çün cihânuñ
Ḳanı iy bî-nevâ bes dâsitânuñ

981. Ṭarab it bir gülistânı ser-âġāz
Ḳalem al bir nigârîn dâsitân yaz

982. Beze bu dem bize bir gülsitânı
Hezâr it bûsitânda dâsitânı

[291] İkinci mısraın vezni bozuk

983. Söze sûsen gibi raṭbü'l-lisân ol
Niçe gün gül gibi ḫandân dehân ol

984. Bu perde içre demdür eyle âvâz
Ki olmaz her nefes cân sanâ dem-sâz

985. Var-iken elde furṣat itmegil fevt
Ki olmaz dilde dâyim ḥarfla ṣavt

986. Uyan niçe uyursun ġâfil ü mest
Uyanıḳlar gibi yu dünyeden dest

987. Yatasıñ anca başuñ bürüyüp ḫâk
Ki seni unıda devrân-ı eflâk

988. Sözüñdür sikke-i zer gib[i] pûlâd
Direm maʿnâ virüp bir sikke ḳoy ad

989. Ki yuyduḳda vücûduñ naḳşın eyyâm
Ḳala senüñ de senden bir eyü nâm [34ᵇ]

990. Geyür maʿnâya bir ṭon kim her üstâd
Diyeler anı görüp *âferîn bâd*[292]

991. Niçe kim ḫâṭıruñda çoḫ ola söz
Yüzi bir söyle biri söyleme yüz

992. Ḥaẕer it rûzigâruñ cünbişinden
Ki her kişi degil ġāfil işinden

993. Ṭabîʿat ehline çoḫ söz ziyândur
Ki çoḫ söz aṣṣısı taṣdîʿ-i cândur

[292] *âferîn bâd*: Beğenme mânâsına bir ünlem; bravo!

994. Ḳarârı yoḫ bilürsin rûzigârı
Ḳo bârî ṣoñraña bir yâdigârı

995. Bu pendi nâ-geh hâtifden işitdüm[293]
Yirüm hâtif gibi bes ḫalvet itdüm

996. İder deryâ dil ırmaġını ḫalvet
Odur ser-çeşme-i *Yenbûʿ-ı Ḥikmet*

ṬULÛʿ NÜMÛDEN-İ YÂR-I ŞÂMÎ[294]

997. Bu eṣnâda meger bir Şâmlu yâr
Ṭuluʿ eyledi üstüme seḥervâr

998. Ne âdem âdemüñ cisminde cânı
Cihânuñ cânı vü cânuñ cihânı

999. Ḳapusın ʿâlemüñ ʿilm-ile yapmış
Bu miḥrâb içre Ḥaḳḳ'a ṭoġrı ṭapmış

1000. Söz içre gevherüñ gevher-şinâsı
Güherdür pâk yoḫ ḳalbinde pâsı

1001. Ḥisâb-ı ʿaklla cânı ṣuṭurlâb
Dilidür râst Beytullâh'a miḥrâb

1002. Miḥek-ṭabʿ u simsâr-ı süḫan-dân
Gühersiz müşterîsi ehl-i mîzân

1003. Çü bâbuñ ḫalḳasını vurdı ol şâb
Didüm ben içerüden *men ʿale'l-bâb*[295]

---

[293] nâ-geh: hâgeh(?) Nüsha
[294] "Şamlı bir dostun ortaya çıkması"
[295] *men ʿale'l-bâb:* Kim o?

1004. Didi-kim var mıdur miftâḥ-ı destûr
Didüm ıḳlîd yoḫdur gir iy düstûr

1005. Ġam-ı ʿâlemden olmışdı günüm dün
Çü girdi üstüme oldı dünüm gün

1006. Didi-kim iy cihândâr-ı meʿânî
Süḫan iḳlîminüñ ṣâḥib-ḳırânı [35ª]

1007. Güneşden sûze ʿâlemden ʿayânsın
Bu seyre âsumânla hem-ʿınânsın

1008. Süḫan dîvânına sensin Süleymân
Ḫayâl-engîzlikde ʿayn-ı Selmân

1009. Ṣüreyyâ naẓm sözüñ aya yetdi
Kelâmı şiʿrinüñ şiʿrâya yetdi

1010. Bu evde Ḥaḳḳ'a çün ṭoġrı ṭaparsın
Der-i tevḥîd-i ḫalḳa ne yaparsın

1011. Dil-ile gizlü gencüñden ḳapu aç
Cihân üstine incüñden ṣaçu ṣaç

1012. Refîḳüñ old[ı] çün ḥaḳ yolda tevfîḳ
Bize taḥḳīḳ sözin söyle taḥḳīḳ

1013. Libâs-ı maʿniyi zerrîn ṭırâz it
Güzel naḳş eyle naḳş-ı cân-nevâz it

1014. Ki ol naḳşı görüben ehl-i dîdâr
Söz itmeye nitekim naḳş-ı dîvâr

1015. Çü göñlüñ künci pürdür genc-i tevḥîd
Di söz k'ide ḳılâde ehl-i taḳlîd

1016. Şerîʿat ehline bildür ṭarîḳat
Ṭarîḳat ehline bildür ḥaḳīḳat

1017. Bilürüz sendedür enfâs-ı ʿÎsâ
Kelâmuñdadurur iʿcâz-ı Mûsâ

1018. Ölü dirgür görelüm ʿÎsi-y-iseñ
Yed-i beyżâñı göster Mûsi-y-iseñ

1019. Bu dem bir kaʿbe yap beyt-ile aç bâb
Ki anı her Ḫalîl idine miḥrâb

1020. Söz iḳlîminde aduñ şeh-süvâr it
Hünerle ʿâlemüñ şehrin ḥiṣâr it

1021. Olupdur münderis râh-ı ṭarîḳat
Bulınmaz ḳāṣıd-ı şehr-i ḥaḳīḳat

1022. Ḳanı bir pîr-i seyyâr ol mesîre
Cüvânlar ḳanı ehl-i seyr ü sîre

1023. Veraʿ gidüp dürilmişdür bisâṭı
Ṭamaʿ muḥkem yapılmışdur ribâṭı

1024. Mübâriz yoḫ sözüñ meydân[ı] ḫâlî
Dilüñ ben düldülin gül anda ḥâlî

1025. Bu meydânda o yoḫ kim şîr-i nerdür[296]
Ki varı ḳamu uġrı dilkülerdür [35^{b}]

1026. Egerçi çuġd çoḫdur bu yuvada
Hümâ sensün hemân işbu hevâda

[296] şîr-i ner: şîr ü ner Nüsha

1027. Ḳoma çuġdı ki per aça yuvadan
Hümâyûn sâye ṣal ḳo bu hevâdan

1028. Şeker sen yi ki ṭûṭîsin süḫanda
Ḳoma zâġ u zaġan kim ṣuna ḳanda

İẒHÂR-I ʿACZ VE NÜMÛDEN-İ ʿÖẒR-HÂ-YI BİSYÂR DER-NAẒM-I KİTÂB[297]

1029. Didüm kim tende ṭâʿat yoḫ n'idem ben
Didi kim mûrsuñ baġlan kemer sen

1030. Didüm ġamdan ki mecmûʿumdur ebter
Didi kim yaz ġonceveş gül-reng defter

1031. Didüm ṭabʿum uyur ḫayli zamândur
Didi ṭur gözüñ aç bir şemʿ yandur

1032. Didüm dem-sâzıyam nâlân ṭuyûruñ
Didi Dâvûdsañ ḳanı Zebûr'uñ

1033. Didüm dil taḫt ider yâd[ı]la seyr
Didi söyle Süleymân manṭıḳu'ṭ-ṭayr

1034. Didüm çoḫ oda atdı ḳan[ı] bilüm
Didi ḫ̆ânuñ ḳanı ʿâmm iy Ḫalîlüm

1035. Didüm ġam Ṭûr'am iderem münâcât
Didi Mûsâ getür bir levḥ-i Tevrât

1036. Didüm sûzen yirüm boynumda zenbîl
Didi ʿÎsâ-nefessin ḳan[ı] İncîl

[297] "Kitabın nazmedilmesinde pek çok özrün beyanı ve acziyetin ifade edilmesi"

1037. Didüm kim delmişem nevḫ[ı]la sîne
Didi-kim Nûḥsañ yap bir sefîne

1038. Didüm ol-dem dirildüm ben ne tedrîs
Didi-kim bir ṣuḥuf cemʿ eyle İdrîs

1039. Didüm târîk idüpdür günümi ġam
Didi-kim ṣubḥveş ḫurrem ol ur dem

1040. Didüm ḫâk olmışam sengîn ṭabîʿat
Didi-kim sendedür yenbûʿ-ı ḥikmet

1041. Didüm dil mużṭaribdür pür-buḫâr evc
Didi deryâ-iseñ lafża getür mevc

1042. Didüm yoḫdur nizârum ḳan ṭamarda
Didi-kim seyr-i çeng it perdelerde

1043. Didüm ḳoy bir nefes beni dilüñden
Didi kim ney gibi feryâd elüñden [36ª]

1044. Niçe iddümse peydâ ʿöẕr-i mestûr
Birin ṭutmadı hîç ol yâr maʿẕûr

1045. Didüm bes aña iy yâr-ı hünermend
Benem bende ki pendüñ boynuma bend

1046. Ten üzre oldıġunca baş u bînî
Ne buyursañ *ʿalâ-re'sî ve ʿaynî*[298]

1047. Nebîden old[ı] hem rûşen işâret
Ṭahâretle hem itdüm istiḫâret

[298] "Başım gözüm üstüne"

1048. Azuḳ az yol uzun u az biḍâʿa
Girân-bâram u maʿdûm istiṭâʿa

1049. Mesîr itdüm anuñ semt-i murâdın
Getürdüm ṣûrete maʿnâ sevâdın

1050. Suʾâline anuñ idüp icâbet
Bes itdüm ḫaṭṭ-ı fermânın kitâbet

1051. Nuḳūş u ẓâhir ü bâṭın muḥaḳḳaḳ
Varaḳda nesḫ-i taʿlîḳ itdüm el-ḥaḳ

1052. Uçurdum penc perle ḫâme ḳuşın
Muṣavver eyledüm maʿnâ nuḳūşın

1053. Dil ü cândan ʿibâret ḫarc itdüm
Varaḳ dürcinde dürlü derc itdüm

1054. Ṭırâz-ı naḳş naẓmum meʾnevîdür
Libâs-ı beyti ziyy-i meṣnevîdür

1055. Budur dîvân-ı naḳş-ı âferîniş
Ġubârıdur göze ṭuġrâ-yı bîniş

1056. Güherler naẓm itdüm gûş idene
Süḫandan şekker ezdüm nûş idene

1057. Ḳalem gibi derin deryâya düşdüm
Ser ü pâsız ʿaceb sevdâya düşdüm

1058. Bu deryâda irişem ya kenâra
Veyâ bu zevraḳ-ı cân ġarḳa vara

1059. Yüzüp oldum göñül baḥrine ġavvâṣ
Süzüp aldum dil eliyle güher ḫâṣ

1060. Güherler pâk yoḫ birinde bir pâs
Daḫı bir cevheri varmamış elmâs

1061. Uyardum perde-i ġaybîde ḫufte
Ne-kim var-ısa ebkâr-ı nühüfte

1062. K'olaruñ dâmenine ins eger cân
El urmamış alup dâmâdı (?) bir cân [36ᵇ]

1063. O gevherlerle bu yüzler zîbâ
Düzetdüm k'ola ʿuşşâḳa temâşâ[299]

1064. Görüp ʿuşşâḳ-ı müştâḳ olalar şâd
İdeler ʿışḳla *'Uşşâḳî'* yi yâd

1065. Ümîẕüm yoḫdurur şehlerden iḥsân
Gedâyem ben daḫı başuma sulṭân

1066. Ümîẕüm bes budur şâh u gedâdan
Ki beni añ[a]lar ḫayrî duʿâdan

1067. Budur bes yâdigârumdan murâdum
Ki dâyim ḫayrla yâd ola adum

1068. İki ʿâlemde nâfiʿ şâfiʿ ola
Ayaġa düşdüm elden râfiʿ ola

1069. Ol evvelden dilerem baña vire
Ki bu ḫaṭ noḳṭa-i itmâma ire

1070. İre bu nâm[e]de ger ḫâme ḫatme
Oḳuyam ḫâtim-içün penc ḫatme

[299] Birinci mısraın vezni bozuk

1071. Görürse ḫâmenüñ ʿaynı tamâmı
Ola *Yenbûʿ-ı Ḥikmet* nâme nâmı

FİʾL-MÜNÂCÂT[300]

1072. *İlâhî ente ʿallâmuʾl-ġuyûbi*
Ḫafiyyüʾs-sırri settâruʾl-ʿuyûbi[301]

1073. Bize taḥḳīḳini ḥaḳḳuñ ṭarîḳ it[302]
Hidâyet-birle tevfîḳuñ refîḳ it

1074. Serveri sırruñ-ıla âşinâ ḳıl
Tecellîden gözümüz rûşinâ ḳıl

1075. ʿAyân it gözümüzde ʿayn-ı ʿibret
Dilümüzden aḳıt yenbûʿ-ı ḥikmet

1076. Uyandur nûruñ-ıla şemʿ[i]-müzi
Żiyâdan rûşen eyle cemʿ[i]-müzi

1077. Ḳoma bu gözde yâ rab noḳṭa-i rayb
Yaḳīn yüzinden açġıl perde-i ġayb

1078. Bize fażluñ niṣâbından naṣîb it
Fütûḥın ḳurbuñüñ feṯḥ-i ḳarîb it

1079. Hevâ jenginden it âyînemüz pâk
Ki göre maʿn[i] yüzin ʿayn-ı idrâk

1080. Bu ḫilḳat ẓulmetinüñ vir necâtın
İçür câna viṣâl âb-ı ḥayâtın [37ª]

---

[300] "Yakarış üzerine"

[301] "Ey Allah'ım! Sen görünmeyenler, gizli-saklı şeyleri bilen, ayıpları örtensin."

[302] "tarîḳ"te med harfi olan "ya" ihmâl edilmiştir.

1081. Bu taḳlîd uyḫusından aç gözümüz
O taḥḳīḳ âbı-y-ıla yu yüzümüz

1082. Saña ḳāṣıdlaruz maḳṣûda irgür
Bu sevdâda ziyânsız sûda irgür

1083. Yoluñda sâliküz menzil yaḳīn it
Mesâlikden mehâlikden emîn it

1084. Sefer ḳılduḳ bizi bekle ḫaṭardan
Ġanîmet rûzî ḳıl hem bu seferden

1085. Yolumuzdur dırâz azıġumuz az
Girân-bâruz ḳanı hem-râh hem-râz

1086. Eger tevfīḳuñ olmazsa ḳulavuz
Nice bunca yoluñ ḳaṭʿ ın alavuz

1087. Hidâyet virdigüñden ṣoñra bize
Yoluñdan zeyġ virme göñlümüze

1088. Bize Vehhâb'sın raḥmet hibe ḳıl
Hübûb-ı rîḥ-i rûḥuñ mevhibe ḳıl

1089. Benem bir ḳaṭre beni baḥre irgür
Nehâr u şeb ṣuṣuzam nehre irgür

1090. Dilerem ʿafv idesin her günâhum
Günâhum-çün sañadur her gün âhum

1091. Ben itdüm anı k'oldur baña lâyıḳ
Sen it anı-ki oldur saña lâyıḳ

1092. Ḳanı ḳuvvet egerçi adum âdem
Ki yoluñca varam bir adım adam

1093. Bu âb u gilde ḳaldum mûrvâram
Yolı bî-zûr zâram nice varam

1094. Benüm bîmâr ḳıl tîmârumı sen
Baña zûrum ḳadar vur bârumı sen

1095. Mizâcum ṭâʿatüñ-le muʿtedil ḳıl
Riyâżât-ıla cânum zinde-dil ḳıl

1096. Dimâġum dâm-ı ʿışḳuñ saḳfı olsun
Zebânum ẕikr-i nâmuñ vaḳf[ı] olsun

1097. Dehânum ṣubḥ-ı ṣâdıḳ ḳıl nefesde
Ḳoma nefsüm hevâ-y-ıla hevesde

1098. Hevâdârum ü lîkin ẕerrece nem
Güneş tâbende bî-tâb ü tüvânem

1099. Meges-perrem beni sen ḳıl hümâ-fer[303]
Hevâñ odında cânum ḳıl semender [37ᵇ]

1100. İşüm âsân it eyle sîn[e]mi şerḥ
Süveydâdan id ol sevdâ misin ṭarḥ

1101. Kilidin göñlümüñ del tîz urup el
Dilümden eyle müşkil ʿuḳde[y]i ḥal

1102. Zelelsüz ü ḫalelsiz ḳıl beyânum
Ḫaṭâ vü sehvden saḳla benânum

1103. O meknûnât-ı ġaybîden ḫizâne
Ne-kim var açıvir bâbın zebâne

[303] Meges-perrem: Meges-berrem Nüsha

1104. Dilüme ġayb esrârını ṭuydur
Zebânum râst râh-ı şerʿe uydur

1105. İrür cânumı eyvân-ı vuṣûle
Bu maḳṣûdum mevṣûl it her ḫuṣûle[304]

1106. İle menşûrumı meşhûrter ḳıl
Naẓarlarda bunı manẓûrter ḳıl

1107. Baña vü oḫıyana diñleyene
Yazana diñleyüben añlayana

1108. Bu ʿâlem ger o ʿâlem nâfiʿ eyle
Müşeffaʿ şefʿ-i beytin şâfiʿ eyle

1109. Beni ṭoġrı yola gönder ḫaṭâsız
Zebânumdan revân itme ḫaṭâ söz

1110. Şürûʿın ideyüm ḥalli kitâbuñ
Olayum şâriʿi râh-ı ṣavâbuñ

BÂB-I DÜVVÜM BEYÂN-I MEBDEʾ-İ MEVCÛDÂT VE ÎN MÜŞTEMİLEST VE FIṬRAT-I ERVÂḤ VE MERÂTİB-İ MAʿRİFET-İ ÂN[305]

1111. İkinci bâb ider iʿlâm-ı mebdeʾ
Nedür eyder bu mevcûdâta menşeʾ

1112. Budur bil müştemil beş dâsitâna
Beyân bunda olur cân u cihâna

[304] ḫuṣûle: ḫuṣûle Nüsha

[305] "İkinci bâb, marifet mertebeleri ve ruhların yaratılması bahislerini hâvî olarak varlıkların başlangıcı üzerinedir."

1113. Gel evvel dâsitânı eyle idrâk
Beyân-ı fıṭrat-ı ervâḥ ider pâk

1114. Bu ervâḥ u nüfûsa hem müheddeb
Merâtib bilinür bunda müretteb

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Leḳad ḫalaḳne'l-insâne fî-aḥseni taḳvîmin ṯümme radednâhu esfele sâfilîn[306]

1115. Resûl-i kâyinât u faḫr-i ʿâlem
Ḥabîbullâh u şâh-ı ibn-i Âdem

1116. Mebâdî her ne kim var mebdeʾ olan
Ser-â-ser münşeʾâta menşeʾ olan[307] [38ª]

1117. Olan tevḳīʿ-i şâhî cümle câna
Gelen ser-nâme menşûr-ı cihâna

1118. ʿUlûm-ı evvelîn ü âḫirîni[308]
Bilen ʿilme'l-yaḳīn (ü) ḥaḳḳe'l-yaḳīni

1119. Dü ʿâlemde ḳamudan aʿlem olan
Yaḳīn esrâr-ı ġayba maḥrem olan

1120. Ḥadîṯi cân dimâġın ṭuyurupdur
O raḥmânî nefesden buyurupdur

1121. Ḫudâ yaratmadın ecsâm u eşbâḥ
Ki dört biñ yıldan öñ yaratd[ı] ervâḥ

---

306 "Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik." (et-Tîn 95/4, 5)

307 Bu sayfanın solunda ilk 6 beytin yanına yatay biçimde "Ḳāle'n-Nebiyyü ḫalaḳallâhu'l-ervâḥa ḳable'l-ecsâdi erbeʿate âlâfin seneten" yazmaktadır. (Nebî (s.a.v) buyurdu ki; Allah ruhları cesetlerden dört bin sene evvel yarattı."

308 Birinci mısraın sonunda fethalı tenvin benzeri bir işaret bulunmaktadır.

1122. Bilüñ bu naḳlden ʿaḳl ehli câna
Gelür dilde ḫafî sırlar ʿayâna

1123. ʿAdem baḥrinde ġarḳ-iken dü ʿâlem
Kenâr atmadın âb u ṭîn-i Âdem

1124. Nüfûs-ı Âdem itmedin sirişte
Nuḳūş-ı ʿâlem olmadın nivişte

1125. Fer[i]şde olmadın nev âferîde
Peri per açup olmadın perîde

1126. Ne ʿarş u kürsî ne ferş-i mefrûş
Ne levḥ ü ne ḳalem ne saḳf-ı menḳūş[309]

1127. Ne ḫaṭṭa gelmiş-idi noḳṭa-i ḫâk
Ne ḫod var-ıdı bu pergâr-ı eflâk

1128. Ne ṣûret var-[ı]dı ne heyʾet anda
Ne ḳıllet var-[ı]dı ne keṯret anda

1129. Yoġ-ıdı bu zamânlar bu mekânlar
Bu çâr erkân dükân-ı şehr ü kânlar

1130. Ne mâdde var-[ı]dı ne müdde peydâ
Hüviyyet var-[ı]dı bes lâ heyûlâ

1131. Nihân bir-genc-idi ol Rabbü'l-erbâb
Diledi kim aça gencine ol bâb

1132. Cihânda evvel ü âḫir biline
Bu cânda bâṭın u ẓâhir biline

[309] Birinci mısraın vezni bozuk; ikinci mısraın ilk kelimesi nüshada "nev"dir.

1133. Bes iẓhâr itdi kân kâf u nûndan
Ne gevher varsa mâ-kân u yekûndan

1134. ʿAdem gencinden itdi evvel iẓhâr
Ne kim bu cân-ı insân cevheri var

1135. Ḳamu ten ṣûreti mesbûḳ-ı cândur
Ḥadîṯ uşda bu maʿnâya beyândur [38^{b}]

1136. Olupdur ʿâlem-i ecsâm u ecsâd
Ser-â-ser rûḥ-ı insânîden âbâd

1137. Bu mevcûdât u maḫlûḳāta yeksân
Mebâdîdür i cân ervâḥ-ı insân

1138. Ne-kim var rûḥ-ı insânîyi bî-ʿad
Olupdur mebde[ʾ]-yi rûḥ-ı Muḥammed

1139. Çün oldı nûr-ı Ḥaḳ'dan rûşen ol şemʿ
Çerâġı yaḫdı andan sâyir-i cemʿ

1140. Buña rûşen delîl ol-kim dir ol şâh
Benüm nûrum yaratdı evvel Allâh

Evvelü mâ ḫalaḳallâhu nûrî[310]

1141. Bu mevcûdât içinde ins eger cân
Çü zübde vü ḫülâṣa oldı ol cân

1142. Ṣemer oldı dıraḫt-ı kâyinâta
Ki geldi âyet-i levlâk o ẕâta

1143. Hem oldı yine mevcûdâta mebdeʾ
Bu inşâlar ki var ol oldı menşeʾ

[310] "Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur."

1144. Ki zîrâ âferîniş bir şecerdür
Nebîmüz ol şecerde bir ṣemerdür

1145. Bu rûşendür bu gülşende naẓardan
Ki biter ter şecer toḫm-ı ṣemerden

1146. O dem-kim diledi Ḫallâḳ-ı ʿâlem
Ki ʿâlem ḫalḳ ide ʿâlemde âdem

1147. Yaratdı nûr-ı eḥdiyyetden iy cân
O rûḥ-ı Aḥmedî nûrını tâbân

1148. Çü nûrullâhdan ol şemʿ uyandı
Bes andan ehl-i îmân şemʿ[i] yandı

1149. Gelür baʿżı rivâyât içre meşhûr
Bu nûr-ı rûḥı ḫalḳ idicek ol nûr

1150. Açup ʿayn-ı maḥabbetden baṣar pâk
Yüzine ḳıldı bu nûruñ naẓar pâk

1151. Hemân-dem gül gibi ol rûy-ı enver
Ḫayâdan ḳaṭre ḳaṭre derledi der

1152. Nebîler rûḥını ol ḳaṭrelerden
Yaratdı ṭâhir ü ṣâfî vü rûşen

1153. Yaratdı nûr-ı rûḥ-ı enbiyâdan
Ne kim var-ısa rûḥ-ı evliyâdan [39ª]

1154. Yaratdı nâ-geh var ervâḥ-ı müʾmin
Bu rûḥ-ı evliyâdan ol Müheymîn

1155. Revân ervâḥ-ı müʾminlerden anda
Yaratdı ʿâṣiler cânın cihânda

1156. Yaratdı ʿâṣî cânlardan o Ḫâlıḳ
Revân ervâḥ-ı küffâr u münâfıḳ[311]

1157. Alup ervâḥ-ı insânîden enver
Melâʾik cânın itdi ḫalḳ o Cebbâr

1158. Bes ervâḥ-ı melâʾikden firâvân
Yaratdı cinniler cânın o Sulṭân

1159. Hem ol ervâḥ-ı cinnîden o Ḥaḳ çın
Yaratdı cemʿ-i ervâḥ-ı şeyâṭîn

1160. Gürûh-ı mürde vü İblîs-i merdûd
Merâtibce ḳamusın ḳıldı mevcûd

1161. Bes insân cânınuñ dürdinden iy cân
Yaratdı nevʿ nevʿ ervâḥ-ı ḥayvân

1162. Daḫı envâʿ-ı melkûtuñ nihâdın
Nüfûs u hem nebâtât u meʿâdin

1163. ʿAnâṣırda daḫı müfred mürekkeb
Ne-kim var ḳıldı mevcûd u müretteb

1164. Nitekim ney-şeker ḳaynada ḳannâd
Çıḳan ḳanda dinür ḳand-ı sepîd ad

1165. Ḳaçan ḳand-ı sepîdi ḳosañ oda
Gelür ebyâż nebât andan vücûda

1166. Yine ḳaynatsañ ol ḳandı sen anda
Çıḳar ebyaż şeker bil rûşen anda

[311] ervâḥ-ı küffâr: ervâḥ u küffâr Nüsha

1167. Bu kez ḳaynasa çıḳar ṭatlu vü ter
Leb ü dil-berle teng ol sürḫ şekker

1168. Çehârüm bâr ḳaynat-sañ mücerred
Ẓuhûr idüp ṭoġar andan ṭaberzed

1169. Çü beş kez ḳaynaya bişe i ṭâlib
Olur ḥâṣıl siyeh ḳand-ı ḳavâlib

1170. Çü ḳaynar altı kez altında nâra
Gider aġı ḳalur ḳara ḳıṭâre

1171. Olur bil key siyâh ü tîre ter ol
Beyâż-ıla ṣafâdan bî-eṣer ol

1172. Bu ḳandı gör ki ḳandiyyetden öñde
Olınca tâ ḳıṭâre bunda ṣoñda [39^{b}]

1173. Nice gider sepîd ü vîje az az
Ḳalur bâḳī siyâh u tîre mümtâz

1174. Ne cân kim ʿâḳil ü ʿârif degildür
Şeker ger ḥâline vâḳıf degildür

1175. Ne bilür ḳaynadup ḳandı o ḳannâd
Ki düzer bunca şekker muḫtelif dad

1176. Sepîd ü ṣâfî ḳand içre dimez var
Siyâh u tîrelige ider inkâr

1177. Eṣer göñlinde olmaz bu ḫaberden
Ki bunca şekker olur bir şekerden

1178. İder inkâr bu fikre iremez
Ḳıṭâre ḳand-ı ṣâfîdür göremez

1179. Ne bilür kim mürekkebdür bu sevdâ
Vücûd-ı ḳand-ı ṣâfîde var eczâ

1180. Çü bir mey içdüm ol dil-berle gül-gûn
Ben oldum zerd-ruḫ ol sürḫ ü mül-gûn

1181. Bu eczâ-yı vücûd-ı ḳand-ṣûret
Mürekkeb oldı çün ẓulmet küdûret

1182. Naṣîbin ol ṣıfatdan öñ gelür ḳand
Maḳāmında ki kâmınca alur ḳand

1183. Küdûret ṣâfî ḳand içre ki ḳandı
İçüp ḫâṣiyyetin çün ḳand ḳandı

1184. Nebât ü ġayr daḫı andan iy yâr
Alur her biri istiʿdâdı miḳdâr

1185. Naṣîbin her şeker kâmınca alur
Pes ol ḳaṭrân ḳıṭâre girü ḳalur

1186. Ḳıṭârede ṣafâ-y-ıla beyâż az
Ḳamu ẓulmet küdûret varı mümtâz

1187. Nebât içinde az ẓulmet küdûret
Beyâż-ıla ṣafâ çoḫ ṣâf-ı ṣûret

1188. Bu ẓulmetle küdûret nitekim var
Nebât içre velî ḥiss itmez ebṣâr

1189. Beyâż-ıla ṣafâ hem fi'l-ḳıṭâre
Var illâ göremez ḥiss-i naẓâra

1190. Tefâvüt bu beyâż-ıla sevâda
Tefâvüt hem küdûretle ṣafâda

1191. Nebât ü şekker arasında var hem
Ṭaberzedle yine eyle şeker hem [40ª]

1192. Ki vardur bir kemâli her birinüñ
Maḳāmında ki yoḫdur âḫarınuñ

1193. Biriyle bir ṭabîb itse ʿilâcı
Buyurmaz âḫarına iḥtiyâcı

1194. ʿİlâca çün biri ḥâżır bulınmaz
Aña ḳāyim-maḳām âḫar ḳılınmaz

Elleẕî aḥsene külle şey'in ḫalaḳahu[312]

1195. Miṡâl-i ḳand-ı ṣâfî bu cihânda
O rûḥ-ı Aḥmedî'dür mülk-i cânda

1196. Nebîmüz âdemidür cümle rûḥuñ
Odur miftâḥı bu feṭḥ-i fütûḥuñ

1197. Ṣafiyyullâh ebu'l-eşbâḥ olupdur
Ḥabîbullâh ebu'l-ervâḥ olupdur

1198. Bu maʿnâya ḥadîṡi reh-nümûndur
Ki *naḥnü'l-âḫirûne's-sâbiḳūn*dur[313]

1199. Egerçi ṣûretâ ṣoñdur ṣuverden
Velî maʿnâda öñdür her neferden

1200. Çü cânı ḳand ola faḫr-i cihânuñ
Döner rûḥı nebâta enbiyânuñ

---

[312] "O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmıştır…" (es-Secde 32/7)

[313] *Naḥnü'l-âḫirûne's-sâbiḳūn*: "Biz bizden önce gelenlerin (dünya ehlinin) sonuncularıyız." (Buhârî, "Taʿbîr", 40)

1201. Velîler rûḥı aġ şekkerdürür ter
Olur ervâḥ-ı müʾmin sürḫ şekker

1202. Ṭaberzed oldı rûḥ-ı ehl-i ʿişyân
Siyeh ḳālıb o rûḥ-ı ehl-i küfrân

1203. Melâʾik cânı vü şeyṭân u cinnî
Bu ṭavr üzre olur andan i sünnî

1204. Çün andan ḳaldı bâḳī dürd ḫâlî
Ki ol dürdüñ ḳıṭâredür miṣâli

1205. Anuñ bu rûḥ-ı ḥayvânî nebâtî
Laṭîf ü ṣâfisinden buldı ẕâtı

1206. ʿAnâṣır ne-ki var müfred mürekkeb
Keṣîfinden anuñ oldı müretteb[314]

1207. Sözüm var bir ẓarîf olan ḥarîfe
Ki yüz gösterd[i] bir ġayb-ı laṭîfe

1208. Bu kim ḳand içre bu ẓulmet küdûret
Olupdur taʿbiye pinhânî ṣûret

1209. Ḥarâret vardurur ẓulmetde rûşen
Keṣâfet var küdûretle muʿayyen [40ᵇ]

1210. Küdûret ẓulmet arta çün yirinde
Nebât u şekker ü daḫı birinde

1211. Bulur noḳṣân bürûdetle leṭâfet
Mezîd olur ḥarâretle keṣâfet

[314] "müfred" ve "mürekkeb" arasında üzeri karalanmış "ger" vardır.

1212. Nitekim uş nebât-ıla şekerdür
Şeker andan keşîf ü germ ü terdür

1213. Ḳalanın daḫı hem buña ḳıyâs it
Dilüñ pâsın silüp pâke sipâs it

1214. Ḥarâret bil ṣıfatdur âteşe ḫoş
Maḥabbet mâyesidür rûşen âteş

1215. Ṣıfatdur hem keşâfet ḫâke bî-pâk
Fürûtenlik ü ḫisset mây[e]si ḫâk

1216. Daḫı ḫâṣiyyete âteşdürür ehl
Ki serkeşdür diler rifʿat o bî-mehl

1217. *Ene ḫayrun* anuñ-çün didi İblîs[315]
Ki laʿnet kisvetinden buldı telbîs

1218. Daḫı ḫâṣiyyet ehli oldı hem ḫâk
Rekâketle denâʾet anda bî-pâk

1219. Bu ḥayvânât anuñ-çün her ne-kim var
Rekîkü'ṭ-ṭabʿ dûn himmetdür iy yâr

1220. İder süflî ġıdâyı cümle fânî
Ki aṣlı ḫâk-i süflîdür bil ânı

1221. Ṣıfât-ı âteşîdür ser-be-ser ẓulm
Ṣıfât-ı ḫâkdendür cehlle ḥulm

1222. Ne cânda kim bu iki ola ġāyet
Ẓalûmiyyet cehûliyyetdür âyet[316]

[315] *Ene ḫayrun :* "… Ben (ondan) hayırlıyım…"(el-A'râf 7/12)
[316] cehûliyyet: cehlûliyyet Nüsha

1223. Egerçi ḳand içinde ḳondı ḥâżır
Küdûret ẓulmet olamadı ẓâhir

1224. Ḳıṭâre içre buldılar ẓuhûrı
Kemâl-ile k'anuñ az oldı nûrı

1225. Beyâż-ıla ṣafâ buldı kemâli
Nebât içinde it şîrîn ḫayâli

1226. Küdûret ẓulmet olamadı ẓâhir
Nebât içinde çünki oldı nâdir

1227. Nebâta nice-y-ise vaṣf-ı ẕâtı
Odur nûrân[i] rûḥuñ hem ṣıfâtı[317] [41ª]

1228. Ḥarâret azdur bunda daḫı hem
Maḥabbet mâyesi bil-ki olur kem[318]

1229. Küdûret anda hem azdur degil çoḫ
ʿUbûdiyyet tevâżuʿ mâyesi yoḫ

1230. Kemâl olmasa bu iki ṣıfatda
Kemâli olmaz anuñ maʿrifetde

1231. Çü bulmaz bu ṣıfatlarda tekemmül
Emâret bârına itmez taḥammül

1232. Bu ḥayvânî gil ü âbuñ daḫı hem
Ḳıṭâre gibi nûrâniyyeti kem

1233. Anuñ kim ola nûrâniyyeti az
Olur ẕâtında rûḥâniyyeti az

[317] Bu beyit ikinci defa yazılmıştır. Üzerinde "zâyid" ibâresi bulunduğu için de ilki metne yazılmamıştır.
[318] Birinci mısraın vezni bozuk

1234. Bu vaṣf içinde bulmayan tekemmül
Emânet bârına itmez taḥammül

1235. Dü ʿâlemden gerek bes aña anda
Ki bir mecmûʿa cemʿ ola cihânda

1236. Olan ol iki ʿâlemden mürekkeb
Bu âdem ṣûretidür ḫoş müretteb

1237. Ki rûḥânî vü cismânî dü ʿâlem
Bu bir mecmûʿa oldı adı âdem

1238. Kemâli var anuñ her ḥâletinde
ʿUbûdiyyet maḥabbet âletinde

1239. Daḫı âlât u ʿilm ü maʿrifetde
Müretteb var kemâli her ṣıfatda

1240. Çün oldı bunca âlât içre kâmil
Emânet bârını bes oldı ḥâmil

1241. Gelüp merdâne vü hem ʿâşıḳāne
Götürdi bu yüki ol sift câna

1242. Derûn-ki Âdem'üñdür bu velâyet
Degil ġayruñ ki var şânında âyet

İnnâ ʿaraḍna'l-emânete ʿale's-semâvâti[319]

1243. Ẓalûmiyyet cehûliyyet ki geldi
Bu insân ḥâletine lâzım oldı

1244. Emânet bârına oldı ḳavî ber
Emânet maʿrifetdür iy hünerver

[319] "Biz emaneti, göklere teklif ettik…" (el-Ahzâb 33/72)

1245. Bu iki ḳuvveti bulmasa âdem
O yüki götürümezdi bil ol dem [42^{b}]

1246. Ḫoş âlet old[ı] insâna bu ḥâlet
Bil(e) oldı gerçi rûḥâniyyet âlet

1247. Ṣafâ-yı nûr-ı rûḥânî ger iy yâr
Diñilmeseydi görinmezdi ol bâr

1248. Melâyik gerçi rûḥânî ṣıfatdur
Velî muḥtâcı cismânî ṣıfatdur

1249. Bu ḥayvânâta var cismânî ḳuvvet
Velî yoḫ anda bu rûḥânî ḳuvvet

1250. Melek gördi götüremedi anı
Ne ḳılsun ḳuvvet-i cismânî ḳanı

1251. Göremedi bu ḥayvânât hergiz[320]
Ki oldı nûr-ı rûḥânîde ʿâciz

1252. Çü rûḥânî vü cismânî dü ʿâlem
Bu bir mecmûʿa oldı adı âdem

1253. Bu bârı götürüp oldı ḳavî püşt
Dü ʿâlem püştine vurdı o dem müşt

1254. Kerâmetle mükerrem oldı ġāyet
Ki *kerremnâ* didi şânında âyet[321]

1255. Gel imdi bil bu kez iy cân-ı ʿirfân
Ne keyfiyyetdürür mâhiyyet-i cân

[320] hergiz: hergîz Nüsha
[321] *kerremnâ*: "… Şan ve şeref sahibi kıldık…" (el-İsrâ 17/70)

1256. Nitekim ḳandede yidi ṣıfat var
Sevâd-ıla beyâż işit mükerrer

1257. Ṣafâ-y-ıla küdûret hem leṭâfet
Ḥalâvet biri hem biri keṣâfet

1258. Yine bu rûḥ-ı Rabbânî Laṭîf'e
Ṣıfât-ı heftle oldı ḫalîfe

1259. Birisi oldı nûrâniyyet anuñ
Maḥabbet biri diñle varsa cânuñ

1260. Biri ʿilm ü biri ḥilm üns biri
Beḳā biri ḥayâtî bir emîri

1261. Ṣıfât-ı bâḳiyye kim var ḥâṣıl
Tevellüd bu ṣıfatlardan ider bil[322]

1262. Semîʿiyyet baṣîriyyet tekellüm
O nûrâniyyet olur bunlara üm

1263. Maḥabbetden ṭoġar ṣıdḳ u ṭaleb şevḳ
İrâdet maʿrifetdür ʿilmden ẕevḳ

1264. Vaḳār u hem ḥayâ vü hem taḥammül
Sükûn hem ḥilmdendür ḳıl teʾemmül

1265. Beḳādandur devâm-ıla ṣebâtuñ
Netîce ʿaḳlı virür hem ḥayâtuñ

1266. Taʿalluḳ itmedin bu ḳālıba cân
Daḫı baʿde't-taʿalluḳ bil firâvân

[322] Birinci mısraın vezni bozuk

1267. Ṣıfatlar çoḫ ṭoġar andan ki fi'l-bâb
Olur her birini şerḥ itseñ ıṭnâb

1268. Egerçi çoḫdur anuñ nevʿ ü faṣlı
Velî yidi ṣıfatdur cümle aṣlı

1269. Beyâż ḳanda nûrâniyyet-i cân
Münâsibdür didiler aṣl-ı ʿirfân[323]

1270. Nitekim ḳand[a] vardur ẓulmet anda
Maḥabbet var anuñ yirine cânda

1271. Ṣafâ var-ısa ḳanda câna var ʿilm
Küdûret varsa anda bunda var ḥilm

1272. Baña var üns aña varsa leṭâfet
Beḳā var bunda vü anda keṣâfet

1273. Ṣıfat ḳanda ḥalâvet virse ẕâtı
Ḥalâvet yirine cânuñ ḥayâtı

1274. Çün ola bu ṣıfat ḳand'içre ẓâhir
Eṣer endekter ola anda ẓâhir

1275. Eṣer hem ol ṣıfatdan anda lâ-şek
Ẓuhûrı çoḫ itmez olur endek[324]

1276. Dilerseñ bu ṣıfat kim kâmil ola
Gerek ol maʿdenine vâṣıl ola

1277. Nebât içre sevâd az oldı ẓâhir
Dilerseñ kim ola bu anda vâfir

[323] Birinci mısraın vezni bozuk
[324] İkinci mısraın vezni bozuk

1278. Sevâda çünki maʿdendür ḳıṭâre
Nebâta bes gerek kim anda vara

1279. Bula tâ izdiyâd anda sevâdı
Beyâżuñ ire noḳṣâna nihâdı

1280. Çü cânda az-ıdı vaṣf-ı maḥabbet
Nebât içre sevâda k'oldı nisbet

1281. Bu vaṣf irmek-içün anda kemâle
Ki ʿâşıḳ ola ṣâdıḳ ol cemâle

1282. Ulaşdı maʿden-i ẓulmâniye ol
Ḳavuşdı ḳālıb-ı cismânîye ol

1283. Taʿalluḳ itdügine ḳālıba cân
Budur bir sır daḫı iy şâh-ı seyrân [42^{b}]

1284. Melâyik çün ḳamu nûrân[i]lerdür
Ne cismânî varı rûḥânîlerdür

1285. Degildür ʿilm-i ʿışḳa kâmil anlar
Bu taḥṣîli idemez ḥâṣıl anlar

1286. Taʿalluḳ itmedi çün bir firişte
Bu ẓulmânî ten ü ḫâki sirişte

1287. Maḥabbet toḫmı anda bulmadı gil
Ki gilsiz yirde bitmez toḫm bilgil

1288. Kemâl-i terbiyetle çekmedi baş
Ki vireydi *yuḥibbûneh* yimiş yaş[325]

[325] *yuḥibbûneh*: "… Onu severler…" (el-Mâide 5/54)

SU’ÂL

1289. İşit şîrîn su’âl iy ney-şeker ḳad
Çü ḳand[a] nûr-ı rûḥ-ı pâk-i Aḥmed

1290. Didüñ k’oldı mürekkeb ol cihânda
Keşâfetle küdûret ẓulmet anda

1291. Ne-kim ervâḥ-ı insânî gelüpdür
Ser-â-ser bunlara muḥtâc olupdur

1292. Gerekdür bu ṣıfât ervâḥa bi’ẕ-ẕât
Ki ola maʿrifetde aña âlât

1293. Çün Aḥmed rûḥıdur nûr-ı Eḥad’den
Alupdur pertevi nûr-ı Ṣamed’den

1294. Bu nûruñ ol ṣıfatlar olsa ḳaydı
Diseñ ki bunlar anda taʿbi-y-idi

1295. Bu sözden lâzım olur küfr peydâ
Gerek muḥtâc ola Bârî Teʿâlâ

1296. Eger yoḫ dirseñ bes ḳanda-y-ıdı
O ney-şeker ki bu ḳand anda-y-ıdı

CEVÂB

1297. Cevâbında dimişler ehl-i ḥikmet
Ḥudûşünden irişdi câna ẓulmet

1298. Bu vaṣmetle çün ervâḥ oldı mevṣûf
Bes oldı ẓulmet-i ḫilḳatde maʿrûf

1299. Bu ḫilḳat ẓulmetine muṭlaḳā bil
Olur muḥdes olan ḳābil muḳābil

1300. Ḳadîm olanda olur muṭlaḳā nûr
Ṣıfatdur ḫâṣṣ o Ḥaḳḳ'a ġayrdan dûr [43ª]

1301. Bu ẓulmet kim olur iy ehl-i iḫlâṣ
Ṣıfatdur bil bu rûşen ḫilḳate ḫâṣ

İnnallâhe ḫaleḳa'l-ḫalḳa fi-ẓulmetin[326]

1302. Bes imdi ol ṣıfatlar k'oldı cânda
Ḳamu ḫâṣiyyet-i ḫilḳatdür anda

1303. Ya ḫod ol ẕât-ı eḥdiyyet ki maʿrûf
Ṣıfât-ı luṭf u ḳahra oldı mevṣûf

1304. Ṣafâ-y-ıla o nûrâniyyet-i cân
O luṭfuñ pertevinden buldı tâbân

1305. Ne-kim ẓulmet küdûret buldı anda
O ḳahruñ pertevinden oldı anda

1306. Dimişler daḫı kim cânda maḥabbet
Ḳonupdur nitekim ḳand içre ẓulmet

1307. Maḥabbet toḫmınuñ cânda nihâdı
Ṣıfâta ḫod olupdur cümle bâdî

1308. Ḥaḳīḳatde budur ki ʿışḳ-ı ʿâşıḳ
Ṣıfâtuñ ḳamusına oldı sâbıḳ

1309. Ṣıfatdur ʿışḳ her cânda ḳadîmi
Ezelden ʿışḳdur cânuñ nedîmi

[326] "Allah varlıkları karanlık içinde yarattı."

1310. Ṣıfat bes ʿışḳdur câna ḳademden
Vücûda bile gelmişdür ʿademden

1311. Ḫum-ı ʿışḳı öñ ol maʿşûḳ açupdur
O meyden ṣoñ bu ʿâşıḳlar içüpdür

1312. Ger evvel aña-y-ıdı ʿışḳ-ı cânân
Ne Zühre kim anı añaydı bir cân

1313. Maḥabbet şemʿi bil cânândandur
Anuñ ser-riştesi cânânedendür

1314. Maḥabbet sende kim cândan gelüpdür
Bu feyż ol câna cânândan gelüpdür

1315. Eger meyl olmasa dil-berden evvel
Kim anuñ dâmenine ṣundı el[327]

1316. Bisâṭ-ı inbisâṭı öñ ṣalmasa şâh
Aña sürmezdi bir cân beydaḳı râh[328]

1317. *Yuḥibbuhüm* ṣıfatdur çün ḳıdemden
Yuḥibbûneh dem urur hem o demden[329] [43ᵇ]

1318. Maḥabbetdür ṣıfât-ı cânda server
Aña daḫı ṣıfat olmaz ber-â-ber

1319. Ki ʿışḳuñ ġayrı peyvendi ḳademden
Bu cânda bir ṣıfat yoḫdur ʿademden

1320. Bu perde içre maḫfî çoḫdur esrâr
Yetişmez şerḥine defterle ṭomar

---

[327] İkinci mısraın vezni bozuk
[328] Birinci mısraın vezni bozuk
[329] *Yuḥibbuhum ve yuḥibbûneh*: "… (Allah'ın) sevdiği ve kendisini seven…" (el-Mâide 5/54)

1321. Bu sözüñ ġoncasın açma gülinden
Çıḳarma dânesini sünbülinden

Fe-ẕerûhu fî-sünbülihi[330]

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ṭıfl-iken oldı ḫû baña ʿışḳuñ ne pîr-ken
Nûş itmişem bu şîreyi ben ṭıfl-ı şîr-ken

2. Yoḫ yoḫ ezelde ʿışḳladur perveriş baña
Manẓûr-ı cân naẓarda bes ol bî-naẓîr-ken

3. Maʿşûḳ çünki ʿâşıḳa evvel getüre ʿışḳ
ʿÂşıḳ ḳulı olursa ʿaceb mi emîr-ken

4. Ḥubbuñ ger açmasa ḫum-ı serbestesin ḥabîb
ʿÂmm aġzına neden düşdi sırr-ı żamîr-ken

5. Ḳandaydı mihr ü mâh ya bu yir ü gök anuñ
Cânum cihânı ḥüsni kevninden münîr-ken

6. İlkin maḥabbet itmese ben ḳula ol emîr
ʿÂşıḳ ben aña ḳanda olurdum faḳīr-ken

7. ***ʿUşşâḳī*** cânı ʿışḳ-ı cüvân-ıla sürdi ʿömr
Bî-ʿışḳ olmadı ne cüvân ne pîr-ken

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1322. Melâʾik cümle-i iʿlâmla yâr
Ḳamu kerrûbidür ü cânı kim var

[330] "… Başağında (stok edip) bırakınız." (Yûsuf 12/47)

1323. İki ʿâlemde bir cân ġayr-ı âdem
Maḥabbetden o dem uramadı dem

1324. Maḥabbetden belâ-yı bâra zîrâ
Birinüñ bili deymez zîr u bâlâ

1325. Maḥabbet bârı zîrâ kim büyüktür
Bilini âdemüñ büken bu yüktür

1326. Maḥabbet miḫnetüñ hem-ḫânesidür
Meserret bil añun bî-gânesidür

1327. Ne miskîndür gör âdem bu cihânda
Ẓalûmiyyet cehûliyyetden anda

1328. Şu yük kim ḳaçdı andan iki ʿâlem
Anı ol aldı cân boynına ol-dem

1329. Düşürdi câvidânî miḫnete cân
Ki andan yoḫ ḫalâṣ olmaġa dermân [44ª]

1330. Dü ʿâlem ḫurremin vardı ġamîne
O yükden düşdi uş gökden zemîne

1331. Maḥabbet gerçi miḥnetdür ezelden
Velî niʿmetdürür ol Lem-yezel'den

1332. Ger olmasa dil-i Mecnûn'da meylî
Dilinde Mevlâ ola mıydı Leylî

1333. Degilmisseydi Şîrîn ʿışḳ-ı Ferhâd
Çıḳara-mıydı ceng-i seng-ile ad

1334. Züleyḫâ Yûsuf-ile ḳıldı ʿışḳı
Düşürdi Mıṣr'da ṭâs-ı Dimişḳ'ı

1335. Egerçi cân diri dutar cihânı
Velîkin ʿışḳ ṭutar diri cânı

1336. Ne cân-k'olmadı ʿâşıḳ olmaz âdem
Degil ehl-i dem olma aña hem-dem

1337. Şu kim ʿâşıḳ degil insân degildür
Eger ḥayvân diseñ ḥayvân degildür

1338. Dü ʿâlem ṣît-ı ʿışḳ-ıla ṭolupdur
Ḳaçan âdem olan bî-ʿışḳ olupdur

1339. Süvâr ol merd-iseñ meydân-ı ʿışḳa
Başuñ ṭop eyle gel çevgân-ı ʿışḳa

1340. Vücûduñ ġarka-i deryâ-yı ʿışḳ it
Başuñı menzil-i sevdâ-yı ʿışḳ it

1341. Dutuş ʿışḳ âteşine şemʿ-i cân ol
Yanup başdan başa nûr-ı cihân ol

1342. Beḳā isterseñ ol ʿışḳ-ıla fânî
Şehîd olġıl virüp ʿışḳ-ıla cânı

1343. Cefâ-yı ʿışḳa ṣabr it gör vefâyı
Şerâb-ı ʿışḳ nûş it sür ṣafâyı

1344. Bu nâr-ı ʿışḳa düş tâ nûr olasın
Ḫarâb ol ʿışḳa tâ maʿmûr olasın

1345. Dilerseñ ṣıḥḥati dil-rîş-i ʿışḳ ol
Ġanîmet isteseñ dervîş-i ʿışḳ ol

1346. Ḳo Ḫusrevligi gel Ferhâd olıgör
Virüben cân-ı şîrîn şâd olıgör

1347. Saña Mecnûn-ı ʿışḳ olmaḳdur evlâ
Ki saña ʿışḳ ider Leylâ'yı Mevlâ

1348. Maḥabbet bilürem ben cânı bende
Maḥabbetsiz n'iderem cânı tende [44ᵇ]

1349. Anuñ kim ʿışḳı yoḫ ne cânı vardur
Dili söyler velî bir câneverdür

1350. Ne kim var kâyinâta ẕât-ı ẕerrât
Hevâ-yı ʿışḳ olur ḳamuda iṯbât

1351. Güneşden ẕerre vü ḳatre deñizden
Degildür ʿışḳ ḫâlî her beñizden

1352. Felek sâciddürür miḥrâb[ı]dur ʿışḳ
Yüzinde ḫâk-i ḫuşküñ âbıdur ʿışḳ

1353. Ḳamer ʿışkında Şems olmasa ḥayrân
Dutup teb ola-mıydı zerd ü lerzân

1354. İçine düşmeyeydi âteş-i derd
Yüzini itmeyeydi zer gibi zerd

1355. Ḳamer olsaydı ʿışḳ-ı Şems'den ṣaġ
Nişânınca vuraydı yüzine dâġ

1356. Düşüp Şems'üñ peyine nitekim gûy
Hilâl olmayadı bedr-iken ol rûy

1357. Ṭaşuñ ḳalbinde ʿışḳ olmasa rûşen
Nice çekey[i]di mıġnâṭīs âhen

1358. Ḳomasa ʿışḳ anuñ ṭabʿında Allâh
Nice ḳapaydı elden kehrübâ kâh

1359. Şu ger ḳasr-ıla çıḳsa gök yüzine
İder meyli yine öz merkezine

1360. Eger ʿışḳ itmese ṭabʿında cilve
Nice ideydi âteş ḳaṣdı ʿulve

1361. ʿAnâṣırda-ki var meyl-i ṭabîʿat
O meyle didiler ʿışḳ ehl-i ḥikmet

1362. Çü gördük kimse yoḫ ʿâlemde bî-ʿışḳ
Eger âdemsin olma adımda bî-ʿışḳ

1363. Naẓar-bâz ol müdâm it ʿışḳ-bâzî
Ḥaḳīḳī olmasa bârî mecâzî

1364. Mecâzî ʿışḳ ḳalbe bir miḥekdür
Miḥekke naḳdi ilk urmaḳ gerekdür

1365. Ger ola ġış ġālib az cevher[331]
İder ḫâliṣ-zer anı kîmyâger

1366. Hemîşe derd-i câm-ı ʿışḳ[ı] nûş it
Def ü neyden nevâ-yı ʿışḳı gûş it

1367. Cihân-ı cândan itme ʿışḳı ḫâlî
Dilüñden gitmesin dil-ber ḫayâli [45ª]

1368. Ṭaġılmadı cihândan ṣoḥbet-i ʿışḳ
Gelür her câna bir dem nevbet-i ʿışḳ

1369. Bu gerdûn kim döner dün gün ṭurupdur
Niçe Mecnûn niçe Leylâ görüpdür

[331] İlk mısraın vezni bozuk

1370. Niçe Şîrîn ü Ḫusrev gördi bu dehr
Niçe Ferhâd'ı bî-dâd eyledi ḳahr

1371. Gözüñ aç ḫ̆âb-ı ġafletden öri ṭur
Güher sözlerüme bir dem ḳulaġ ur

1372. Oḫuyam tâ saña bir nâme-i ʿışḳ
Ki ola germter hengâme-i ʿışḳ

1373. İgen ḫoş Ḫusrevâne dâsitândur
Bezenmiş dûstâna bûsitândur

1374. Ne şîrîn ḳıṣṣadur diñle zebânda
Şekerden ṭatludur dadı dehânda

1375. Dü ʿâşıḳdan ḫoş efsânedür elde
Ne efsâne füsûndur şehr-i dilde

1376. Bu ḫoş ḫ̆ân-kim Ḫudâ'dan bir ʿaṭâdur[332]
Şu kim ḫoş ḫ̆ân ola ḫ̆âna ṣalâdur

1377. Çü ḫoş yazdum ḫoş oḳınmaḳdur ecrüm
Bed oḳımaḳdurur bî-ecr zecrüm

1378. Ḫaṭâ yazan bu nâm[e]mde ṣavâbum
Günâh işler yuyar ḫaṭṭ-ı ṣevâbum

1379. Muṭavvel nâme ṣanma muḫtaṣardur
Ki nâmı ḳıṣṣa-i *Şems ü Ḳamer*'dür

[332] ḫ̆ân: ḫûn Nüsha

MAṬLÂʿ-I DÂSİTÂN[333]

1380. Ḳamer'den budurur rûşen ḥikâyet
Bu resme eyledi râvî rivâyet

1381. Meger kim bir zamân var-ıdı bir ḫân
Ki fermânında-y-ıdı ins-ile cân

1382. Şedîdü'l-be[ʾ]s ve'l-erkân-ıdı key
ʿAẓîmü'ş-şân ulu sulṭân-ıdı key

1383. Sikenderdür ü ḥayder ger ġażanfer
Raʿiyyet-perver ü inṣâf-güster

1384. İki ruḫ ṭarḥ virür câhı mâha
Piyâde atı öñince mâh o şâha

1385. Bulurdı feyż ü fer rây-ıla gün ü ay
Ṭoyurdı nân ḫˇân-ıla gedâ bây[334] [45ᵇ]

1386. Uyumış fitne il imen (?) dilüñ yurt
Yürürdi ḳaruşup ḳoyun[ı]la ḳurt

1387. Ger itse ḳahrı sürḫ odı füsürde
Siyeh kömür olaydı serd ü mürde

1388. Ṭuyaydı ḫışmı yilin âb-ı pür-cûş
Ḳalaydı od gibi seng içre ḫâmûş

1389. Yitürmişdi cihâtı câh içinde
Ki bâlâ ḳılmış-ıdı çâh içinde

1390. Ḳılıc ger farḳ-ı Ḳāf'a ṣalsa ol şâh

[333] "Destana giriş"
[334] ḫˇân: ḫûn Nüsha

Ḳafasından biçeydi tâ kemergâh

1391. Anuñ ḫışmından âteş ḳaçdı dil-teng
Yiridür çeşmi pür-nem uş dili seng

1392. Ḳaçırmış mîşeye ḫışmı hizebri
Yidürmiş heybeti rûbâha bebri

1393. Gül itmiş luṭfını deryûze ḥaḳdur
K'adından perdede ġark-ı ʿaraḳdur

1394. Şu müşk-i ḫalḳı kim dünyâya virmiş
Dem urup dünyeden ʿuḳbâya irmiş

1395. Açup bu ʿâlem üzre ʿayn-ı inṣâf
Cihânı ṭutmış-ıdı Ḳāf tâ Ḳāf

1396. Severdi tuḥfei ġāyetde ol şâh
Gelürdi ṭurfe ṭurfe tuḥfe her gâh

1397. Geleni indürürdi ḳondururdı
Birine döndürür biñ gönderürdi

1398. Ne-kim var feylesof-ı felsefî-dân
Ḳatına itmiş-idi cemʿ o sulṭân

1399. Bu ḳamudan var-ıdı üç ḥakîmi
Müdâm-ı ṣubḥ u şâm anuñ nedîmi

1400. Biri Hindî biri Rûmîydi anuñ
Birisi Fârisî şûmı cihânuñ

1401. Ḥakîm-i Hindî bir şaḫṣı rehebden[335]
Düzetdi kim ʿacebdi bü'l-ʿacebden

[335] rehebden: zehebden Nüsha

1402. Leb ü dendânı var aġzında borı
Ṣan İsrâfîl'dür aġzında ṣûrı

1403. Muṣavver aḥsen-i ṣûretde bî-cân
Ḳalaydı Mâni-Çîn ger görse ḥayrân

1404. Ḳatı cân vardı anuñ ṣanʿatında
Ki tâ maḳbûl ola sulṭân ḳatında [46ª]

1405. Muraṣṣaʿ dürr-ile cevherden için
Püt-i Âzer midi ya ṣûret-i Çîn

1406. Çü düzdi evin ol üstâd-ı mâhir[336]
Getürüp şâh öñinde ḳıldı ḥâżır

1407. Görüp dîvâr-ı naḳşî gib[i] sulṭân
O naḳşa ḳaldı ser-gerdân ü ḥayrân

1408. Didi-kim iy ḥakîm-i kâr-[ı] dânâ
Nedür bu şaḫṣ kim aġzında ṣûrnâ

1409. Nedür çün bilürüz ḫâṣiyyetini
Velî bildür bize mâhiyyetini

1410. Ḥakîm eydür ki iy şâh-ı cüvân-baḫt
Ḳamer-menzil güneş-rifʿat felek-taḫt

1411. Ḳamu sulṭânlaruñ sulṭân[ı] sensün
Cihân bir şaḫṣ ten[i]dür cân[ı] sensün

1412. Ḳaçan bir şehre nâ-geh gelse câsûs
Bu ṣûret olsa ḳapusında maḥbûs

[336] "Çü" yazımında "ç" harfinin noktaları ihmâl edilmiştir.

1413. Bu ṣûrı nefḫ ider ṣûr eydür efġān
Ḳalur câsûs işidüp deng ü ḥayrân

1414. Ḳapucı bile vü ṭuta ḳapuda
Getüre ḥażrete ḳoya ṭapuda

1415. Ḥakîm'e did[i] şâh pes iy hünerver
Bu terkîbe o ḫâṣiyyet ola ger

1416. Olasın cümle-i maḳṣûda vâṣıl
Ne dilerseñ ḳatumda ola ḥâṣıl

1417. Ḥakîm eydür beni şâhâ ṣına sen
Bu sözde kes dilüm yalan-[ı]sam ben

1418. Bu sözden cân-ı sulṭân oldı key şâd
Hemân-dem şehr-i ʿîşe urd[ı] bünyâd

1419. Süvâr oldı ṭurup meydâna çıḳdı
O şehr öñinde bir meydâna çıḳdı

1420. Ne meydân ol ki cennet bûsitânı
Hezâr oḫır hezârân dâsitânı

1421. Döşenmişdi çemen ferş-i zümürrüd
Kebûd olmışdı reng-i heft günbed

1422. Hümâyûn çetrini ḳurmışdı lâle
Eline nergis almışdı piyâle

1423. Ṭağılmış zülf-i sünbül beste beste
Benefş ü gül dökülmiş deste deste[337] [46ᵇ]

[337] benefş ü gül: benefşe vü gül Nüsha, vezin îcâbı böyle okunmuştur.

1424. Çaġırur şâḫdan ṭûṭî vü ḳumrı
Ki Ḥaḳ pâyende pâ ṭutsun bu ʿömri

1425. İder gül bülbüle ḳarşu tebessüm
Ḳılur bülbül güle ḳarşu terennüm

1426. Ṣarınmış lâle nuʿmânî ʿimâme
Geyinmiş ḥüsn-i yûsuf Ḫıżri câme

1427. Reg-i gerdûne vurmış nîşter-i berḳ
Şafaḳ gibi cihân olmış ḳana ġarḳ

1428. Başına ṭaġlar urmış miġfer-i mîġ
Eline sûsen almış âb-gûn tîġ

1429. Götürmiş ġonce yüzinden niḳābı
Semenber yüzine ṣaçmış gülâbı

1430. Dilermiş ol hevâda serv-i dil-cû
Dilerdi pâyına zencîr ura ṣu

1431. Ṣunardı câm-ı nûş-â-nûş sâḳī
Gören dir kim ola bu ʿîş bâḳī

1432. Muġannîler ele almışdı çengi
Dutardı gûş iderdi ḳuşlar âhengi[338]

1433. Şekerler ezmiş-idi miʿdeye mey[339]
Cigerler delmiş-idi nâle-i ney

1434. Şerâb u şâhid olmışdı ṭolu cemʿ
Eline her çiçek almışdı bir şemʿ

[338] İkinci mısraın vezni bozuk
[339] miède: maède Nüsha

1435. Eserdi ḫoş nesîm-i bâd-ı nevrûz
Zamân ḫoş vaḳt-ıdı pîrûz-ıdı rûz

1436. Dutup çetr-i hümâyûn ol çemende
Şeh üç gün ʿīşe meşġūl oldı anda

1437. Çün anda sürdi kâmınca murâdın
Dilüñce ʿîş ü nûşa virdi varın

1438. Gelüp taḫta yine itdi ḳarârı
Didi-kim ḳan[ı] ol şaḫṣ-ı nigârî

1439. Getürdiler çün ol şaḫṣı ṭapuya
Didi bunı varuñ iltüñ ḳapuya

1440. Apardı ḳapuya tîz anı derbân
K'ola câsûs içün şehre nigehbân

1441. Meger günlerde bir gün şehre nâ-gâh
Bu şâhid geld[i] bir câsûs azup râh

1442. Görüp câsûsı bes ol şaḫṣ-ı bî-cân
Nefîri çaldı itdi ʿâma efġān [47ª]

1443. Ṭutup câsûsı derbân anda añsız
Getürdi ḥażret-i sulṭâna geñsiz

1444. Çün anda tecrübe ol şaḫṣ olındı
Ḥakîm'üñ didügi gibi bulındı

1445. Buyurdı bes Ḥakîm'e Şâh o demde
Dile benden ne dilersin bu demde

1446. Meger kim bu şehüñ pâkîze maḥbûb
Bir oġlı üç ḳızı var-ıdı key ḫûb

1447. Ol üç duḫter nitekim yidi aḫter
Ḳamu bir perdedeydi perde perver

1448. Cihânda ḥüsn-ile meşhûrdılar
Ve lîkin perdede mestûrdılar

1449. Var-ıdı anda bir pîrûze eyvân
Düşerdi börgi aña baḳsa Keyvân

1450. Zümürrüd ferşdi vü nerdübân sîm
Naẓar iden görürdi yidi iḳlîm

1451. Ol üç ḳızı ḳomışdı anda ol şâh
Ḳonuşmışdı o bir burc üzre üc mâh

1452. Üçi üç dürr-i nâ-süfteydi şehvâr
Diyâr içinde görmemişdi deyyâr

1453. Daḫı gözgülerine ḳonmamış pâs
Daḫı gevherlerin delmemiş elmâs

1454. Üçi üç ḳızıl altun ḳız degildi
Ucuz birine biñ cân ḳız degildi

1455. Ne kim ḥükmen yazardı naḳş-ı Mânî
Görürlerdi o manẓar-gehden anı

1456. Yir öpdi bes Ḥak[î]m öñinde Şâh'uñ
Didi sürme gözüme gerd-i râhuñ

1457. Ġulâm-ı meh götürsün tûġ u nîzek
ʿArûṣ-ı şems olsun kim kenîzek

1458. Saña menzil-geh olsun burcı ayuñ
Benâtü'n-naʿş-ıla ṭolsun serâyuñ

1459. Hümâyûn sây[e]ñi gel üstüme ṣal
Götür bir avuç ṭut ḫâküm ele al

1460. Ol üç ayuñ baña vir enverini
Benümle cüft it anuñ ekberini

1461. Benem gün gib[i] ṭaḳ iy Şâh özüñle
Beni çüft eyle mihr ü yılduzuñla [47^{b}]

1462. Tenüm tenhâdurur bî-cân mizâcum
Benüm ol cân-ile ḳıl izdivâcum

1463. Didi Şeh-kim saña virdüm o cânı
Revân itdüm saña cüft al-vir anı

1464. Ḥakîm-i Hindî ol ḳızı çün aldı
Bu kez nevbet Ḥakîm-i Rûm'a geldi

1465. Muṣavver ḳıld[ı] bir ṭâvûsı derḥâl
Hemân ṭâvûs-ı ʿayn-ıdı per ü bâl

1466. Ṭılısmât eyledi çoḫ anda tertîb
Velî aṣl-ıdı zerden itdi terkîb

1467. Düzetdi hem bile on iki yavrı
İderler bile ṭâvûs-ıla devri

1468. Görüp bu ṣûret-i ṭâvûs[ı] sulṭân
Per açdı ʿaḳl[ı] uçdı ḳaldı ḥayrân

1469. Ḥakîm'e bes didi-kim gel ʿayân it
Bu ṣûretden nedür maʿnî beyân it

1470. Bunuñ taʿrîf idüp mâhiyyetini
Nedür bildür bize ḫâṣiyyetini

1471. Ḥakîm eydür ki iy sulṭân-ı kâmil
Bu ṭâvûsuñ budur ḫâṣiyyeti bil

1472. Ki ger bir yavrısı uyısa gündüz
Ol uyḫudan yine açduġı dem göz

1473. Bilüñ bir sâʿati geçdi nehâruñ
Bu söz öñinde olsun şehriyâruñ

1474. Çü bir ay geçe aġzın aça ṭâvûs
Görine yiñi ay aġzında maḥbûs[340]

1475. Didi hem bu Ḥakîm'e daḫı sulṭân
Eger olmayasın bu sözde yalan

1476. Bite her ḥâcetüñ kim var ḳatumda
Olasın key muḳarreb ḥażretümde

1477. Çerâġ-ı devletüñ ḳatumda yana
Uyumış baḫtuñ uyḫudan uyana

1478. Şeh ol ṭâvûs[ı] hem ṣınadı ol yol
Bulındı hem *kemâ ḳāle'l-Ḥakîm* ol[341]

1479. Ḥakîm'e bes didi kim gerçek ersin
Dile benden aç aġzuñ ne dilersin

1480. Ḥakîm eydür ki iy sulṭân-ı ʿâlem
Pür olsun her nefes dîvânuñ âdem [48ª]

1481. Ḳamer olsun yanuñca çâker âb-çîn
Güneş ṭabluñ götürsün her seḥer-çîn

[340] maḥbûs: maḥsûs Nüsha
[341] *kemâ ḳāle'l-ḥakîm:* Hakîm'in dediği gibi (oldu).

1482. Debîrüñ olsun iy şeh-i pîr tîrüñ[342]
Yanuñda meşveret iden vezîrüñ

1483. Felek dâyim bilin büksün ṭapuñda
Saʿâdet gün gibi ṭoġsun ḳapunda

1484. Felek bayraḳ ʿalemdâruñ meh olsun
Ḳatuñda şîr-i düşmen rûbeh olsun

1485. Maḳāmuñ farḳ olsun Ferḳadân'uñ
Hem eyvânuñda Keyvân pâsbânuñ

1486. Şüreyyâ ceyşüñe olsun ḳaravul
Hem olsun Müşterî bir müşterî ḳul

1487. Daḫı Mirrîḫ olsun tîġdâruñ
Benâtü'n-naʿş olsun perdedâruñ

1488. Ḳılam muḳbil biçerseñ iki saña
Tek ortancı ḳızuñ it çüft baña

1489. Ḥakîm'e didi Şâh ol-demde fi'l-ḥâl
Saña cüft itdüm ol meh-rûyı var al

1490. Ḥakîm-i Rûmî çün ol ḳızı aldı
Ḥakîm-i Fârisî meydâna geldi

1491. Bisâṭ üzre ḳodı bir âbnûs at
Görüp ferzâne ruḫlar oldı şeh-mât

1492. Düzetmiş ṣaġ yanında bir ṭılısmı
Anuñ necm-i ṭulûʿ olurd[ı] ismi

1493. Hem itmiş bir daḫı ṣolında bünyâd

[342] İlk mısraın vezni bozuk

Ḳomış necmi nüzûline aña ad

1494. Burun bursañ ṭulûʿ ider hevâya
Burun bursañ nüzûl ider s̱erâya

1495. Ḥakîm ol ata bindi bes firâvân
Didi kim el-vedâʿ iy Şâh-ı ḫûbân

1496. Revân burdı çün ol necm-i ṭulûʿı
At itdi ṣavb-ı ʿulvîye şürûʿı

1497. Aġup bâd-ı ṣabâ gibi hevâya
Zemînden eyledi ʿazmi semâya

1498. Göz açup ḳaldı ḥayrân ehl-i dîvân
Ṣanasın gitdi göge gevdeden cân

1499. Şu deñlü aġdı gitdi gök yüzine
Görinmez oldı tâ merdüm gözine [47^{b}]

1500. Ḫayâl-i ḫayl ḳaldı gözlerinde
Göñülde fikri z̲ikri sözlerinde

1501. Didiler ḫayl mıdı ya ḫayâli ol
Giçüp gitdi göge bî-perr ü bâl ol

1502. Kimi eydür geçüp gitdi felekden
Kimi eydür ki oldı ol melekden

1503. Kimi eydür Ḥaḳ anı itdi kevkeb
Kimi eydür yine k'olam yâ Rab

1504. Nitekim merdümi merdüm gözinden
Bu ḫalḳuñ oldı bir dem güm yüzinden

1505. Gözedürken bu cânlar âsumânı

Göze görindi bir noḳṭa nişânı

1506. Didiler kim Ḥakîm-i Fârisî'dür
Feresdür bilesince fârisîdür

1507. Nitekim berg-i ḫâṭıf old[ı] tâbân
Gelüp gökden yire indi şitâbân

1508. Ḥakîm ü at yüz[i] ṭutup zemîne
Gelüp indi bisâṭ-ı şâh öñine

1509. Ḳatı şâd oldı bu işden şehinşâh
Nefes urup didi elḥamdülillâh

1510. Didi tîz ol Ḥak[î]m itme teʾennî
Dilen benden bilâ-minnet temennî

1511. Ḥakîm işitdi çün şâhuñ sözini
Yir öpdi sürdi ṭoprağa yüzini

1512. Didi Şâhâ cihân zîr-i nigînüñ
ʿUlâda ḫing-i gerdûn zîr-i zînüñ

1513. Senüñ pervâne-i dîvânuñam ben
Beni ḳıl âşinâ bî-gâneñem ben

1514. Ḳarañulıḫda ḳaldum şemʿe irgür
Beni sen şemʿüñ-ile cemʿe irgür

1515. Beni maḥrûm gönderme ḳapuñdan
Kiçi ḳızuñı dilerem ṭapuñdan

1516. Ve lîkin bu Ḥakîm-idi ḳatı zişt
Teni başdan başa ḳabḳara engişt

1517. Ḫar-ı lâġardı arḳasında yaġrı

Derisiydi buruşmış eyer ṣaġrı[343]

1518. Erişmiş yüz yaşına ḥâl-i tîre
Bükülmiş ḳaddi dönmiş çerḫ-i pîre [48ª]

1519. Ḳaşı gözlerini inmiş bürimiş
Çapaḳdan göz ḳapaḳ ḳamu çürümiş

1520. Yüzini burnı itmişdi iki şaḳ
Ya Hindistân ḳozıdur ya aġırşaḳ

1521. Ḳurı aġaç özinden âb gitmiş
Dizinden zûr u tenden tâb gitmiş

1522. Yarıḫ sîn[e]ydi aġzı mâr otaġı
Deve bögrek-idi iki ṭuṭaġı

1523. Dişi yoḫ varı zırnîḫî şikeste
Ki uşdan ṣanasın kim k'o ḫaste[344]

1524. Gice gelmiş yüzi ḳara ḫaberdi
İki gözi gûg od gibi yanardı

1525. Çekilmiş ya gibi ḫam-püşt hem künc
Cihâna gelmemişdi andan ürkünc

1526. Velî şâhuñ ḳızı maḥbûbe-y-idi
Kemâl-i ḥüsn[i]le uᶜ cûbe-y-idi

1527. Göreydi ṣûretin ger Mâni-yi Çîn
Ḳılaydı ḥâyir ol naḳşı gibi çîn

1528. Ḫıredᶜ ışḳı-y-ıla dîvâne-y-idi

[343] ṣaġrı: saġrı Nüsha
[344] İkinci mısraın vezni bozuk

Cihânda ḥüsnle efsâne-y-idi

1529. Dü nergis çeşm nergisdânı bâdâm
İki zengî iki câdû biri dâm

1530. Düzetmiş gözler ebrûdan kemânı
Atar kirpik oḳın cândur nişânı

1531. Degildi aġzı râzı ʿ aḳla maʿ lûm
Sözi dillerde bir noḳṭaydı mevhûm

1532. Ḫayâl-i ḫâl-ıla pergârveş pâk
Dönerdi noḳṭa-i ḫâk üzre eflâk

1533. Leb-i laʿ li ki câmı gevher-idi
Şerâbı câna âb u kevs̱er idi

1534. Ḳadi servi-y-idi ayı yüriden
Yürise ḫûb-ıdı kebk-i derîden

1535. Gözi kim gizlemişdi oḫı zihde
Dil-i ʿ uşşâḳ-ıdı âmâc-gehde

1536. Yüzin kûyında görse mâh-ı tâbân
Ola z̤ânû-zen anda kûy-ı ġalṭân

1537. Eger zülfin diyem uzana ḳıṣṣa
Ki oldur başdan ayaġa ġuṣṣa [49^{b}]

1538. Nice taʿ rîf idem ḥüsnini kâmil
Ki olmaz ḥaddi yoḫ taʿ rîf-i şâmil

1539. Çü bildi kendüzin ol arı gevher
K’atası ḫâke atup ider ebter

1540. Gelüp maḳṣûreye gün gib[i] tâbân

Nitekim ṣubḥ çâk itdi girîbân

1541. Dögünürdi yüzin yırtardı ol mâh
İderdi her nefes germ-ile serd âh

1542. Varup gül-berge ḫâr-ı nâḫun tîz
Eliyle kendüzine oldı ḫûn-rîz[345]

1543. Başına ḫaṭ gibi ḫoş ḳoydı ṭopraḳ
Tenin ditrerdi hem-çün tâze yapraḳ

1544. Yüzine def gibi urup ṭapanca
Fiġānlar itdi niçe kim kemânçe

1545. Gözi hem keʾs-i çînî gibi pür-nem
Miyânı ṭurre-i zengî gibi ḫam

1546. İçerü girdi nâ-geh ibn-i Sulṭân
Ḳarındaşı nitekim şîr-i ġarrân[346]

1547. Ne şîr ol-kim cihânuñ pehlevânı
Yüzi Ḫurşîd özi Çemşîd-i ṣânî

1548. Sipihr anuñ kemer-beste derinde
Züḫal'dür bir siyâhî leşkerinde

1549. Ẓufr-ı şîr direfşinden dür-efşân[347]
Esed burcında ṣan ḫurşîd-i tâbân

1550. Cihân miṣlin meger uyḫuda göre
Naẓîrini naẓarlar ṣuda göre

[345] nâḫun: nâḫın Nüsha; ḫûn-rîz: ḫ̆ân-rîz Nüsha; ilk mısraın vezni bozuk
[346] şîr-i ġarrân: şîr ü ġarrân Nüsha
[347] dür-efşân: dür-feşân Nüsha

1551. Eger gün gib[i] seyr idüp gideydi
Cihâna bir naẓarda ḥükm ideydi

1552. Açılmamış ḳoḫulmamış gül-idi
Lebi ṭolu içilmemiş mül-idi

1553. Henüz evvel bahârı-[y]-dı şebâbuñ
İçecek günleri-y-idi şerâbuñ

1554. Yiyüp içmek-idi dün gündüz işi
Sürerdi ʿîş[ı]la yazı vü kışı

1555. Baġışlardı cihânı rûd-ı ʿûda
Virürdi cânını bâng-i sürûda

1556. Gice gül-gûn mey-ile ʿîşe maġrûr
Seḥer nergis gibi ser-mest ü maḫmûr [50ª]

1557. Eger ʿaks-i ruḫı gösterse dîdâr
Gelürdi cünbişe her naḳş-ı dîvâr

1558. Niçe serkeşleri ol bende itmiş
Ayaḫda zelḳ-ile efgende itmiş

1559. İki ḳaş-ıdı peyveste iki yay
Ol iki yaya ḳurbân yoḫsul u bay

1560. Zihî ya kim atasın uṣanasın
Daḫı şimdi zihe geldi ṣanasın

1561. Lebi ṭaʿmında çoḫ almış ṭamʿ ḫâm
Ele girse ḫoş-ıdı bal u bâdâm

1562. Ṣaff-ı müjgân atsa tîr ü bârân
Şikeste-ḳalb olur biñ leşker-i cân

1563. Dehânıdur hemân bir laʿl-i süfte
Otuz nâ-süfte dürr anda nühüfte

1564. Didüñ kim laʿl-i süftedür dehânı
Delen anı ne elmâs-ı zebânı

1565. Kim ider şerḥ-i dendânın ḥikâyet
Ki bir mîm içre var otuz rivâyet

1566. Lebi ḫaṭ yazdı ʿömr-i câvidâna
Ki ol lebdedür âb-ı Ḫıżr cána

1567. Çiçekler gerçi bâġında çoġ-ıdı
Velî şu üzre nîlûfer yoġ-ıdı

1568. Henüz ay yüzi üzre aġmamış mîġ
Henüz ḫaṭ çekmemiş sûsen gibi tîġ

1569. Ḥayât âbına Ḫıżr'ı yetmemişdi
Kenârında benefşe bitmemişdi

1570. Geçürmişler ʿömür ʿilm ü edebde
Zamânlar yilmiş ol cân bu ṭalebde

1571. Muḥaḳḳıḳ ḫaṭṭ-ı reyḥân gib[i] taḥḳīḳ
Yazardı nesḫ ü dîvân[î] vü taʿlîḳ

1572. Öñinde ʿaḳl-ı evvel ḳala bî-ḳāl
Ḳatında ṭıfl-ı ebced ʿaḳl-ı faʿʿâl

1573. İgen mevzûn ṭabîʿat şâʿir-i ḫâṣ
Ḫayâl-i baḥr-ı şiʿre cân-ı ġavvâṣ

1574. Ger itse naẓm-ı şiʿr inşâsın ol cân
Dizerdi nitekim aġzında dendân

1575. Görüp beyt ehli şiʿr-i murtażâsın
İderlerdi aña Ḥassân ṣenâsın [50ᵇ]

1576. ʿUṭârid tîri vü şemşîri Behrâm
Kemân çerḫ ü güneş ṭâliʿ Ḳamer nâm

1577. Çü gördi ol gül-i ḫandân giryân
Siyeh zülfi gibi olmış perîşân

1578. Yüzini ṭırmalamış ay gibi
Egilür oḫ çekilmiş yay gibi[348]

1579. Didi iy ḳurre-i ʿaynum ḳarındaş
Nedendür kim döker nergislerüñ yaş

1580. Bu eyvânda ki sensin mâh-ı tâbân
Neden ṭop gibi olduñ böyle ġalṭân

1581. Güneşden bihter ü mihter cemâlüñ
Nedür ḥâlüñ nedendür bu zevâlüñ

1582. Didi-kim iy ciger-kûşem ḳarındaş
Revân itse revâdur gözlerüm yaş

1583. Baña bir mâtem irişdürdi atam
Ki ʿâlemde yoḫ andan ulu mâtem

1584. Bu mâtemden bu dem bil öliyem ben
Ciger pür ḫûn içüm ġam ṭolıyam ben

1585. Muṣîbet ola-mı bundan ʿaẓîme
Ki atam beni virür ol Ḥakîm'e

1586. Bu dirlikden baña ölsem yig ola

[348] Beytin vezni bozuk

Bu varlıḳdan ne yoġ olsam yeg ola

1587. Bugün çün ben ki bir sulṭân ḳızıyam
Semen yimiş semîn olmış ḳuzıyam

1588. Gerek bir şîr er ola pâsbânum
Bir uyuz at ḳodı atam (?) şebâbum

1589. Beni gözi göre ḳurda ṭaladur
Budur kim baña yüzüm ṭırmaladur

1590. Beni çün elden atar yire atam
Bu ḫoş k'atumdan öñ ben beni atam

1591. İnem bu ḳaṣrdan tâbûta girem
Ya Yûnus gibi baṭn-ı ḥûta girem

1592. Babama ger bu bâmı itdüse dar
Aña virmesün itsün beni ber-dâr

1593. Ḳosun ya kim ḳapu ḳapu dolanam
Dimeyem hîç ben bint-i fülânam

1594. Çekem zenbîl ü baġlanam ḥamâ'il
Olam her derde yaşum gib[i] sâ'il [51ª]

1595. Getürem ʿârsızlıḳ tîşesini
Ṣıyam nâmûs u nâmuñ şîşesini

1596. Naẓar ḳıl bende bu vech-i ṣabîḥe
Sezâ mıyam ben ol şaḫṣ-ı ḳabîḥe

1597. Beni ḳurtar başuñ çün iy ḳarındaş
Ki vurmayam başa ṭaş ü ṭaşa baş

1598. Çoġ itdi ol güneş şehden şikâyet

Ḳamer rûşen nedür bildi ḥikâyet

1599. Bu yılduzlaydı dâyim ḳonışuġı
Bu dil-berleydi dâyim ṭanışuġı

1600. Bu cânı cânı gibi çoḫ severdi
Ḳalanından bunı artuḫ severdi

1601. Ol eyvândan ṭurup ol mâh-tâbân
Şitâbân geldi şeh ḳatına ġaḍbân

1602. Ayaġın ṭurdı hem-çün serv-i âzâd
Delirmiş ḫışm-ıla başı ṭolu bâd

1603. Didi kim yâ ata utan atasın
Niçün ehlüñ beyâbâna atasın

1604. Bu ḳızuñ kim yüzidür nûr-ı dîde
Sezâ mıdur o bir pîr-i pelîde

1605. Ḳapusın ġayretüñ üstüñ yapınma
Bu nâm u neng câmın yire depinme

1606. Ḳızuñdur zinde-y-iken ḳılma mürde
Gözüñ göre ḳuzuñ yidürme ḳurda

1607. Ṭapundur şâh çün ṭoġdı ḳızuñ mâh
Gerek ol mâha bir şehzâde-i şâh

1608. Nedür bu şeyḫ-i naḥsuñ söyle ḥâli[349]
Ki saʿd oldı ḳatuñda böyle fâli

1609. Didi-kim yâ oġıl budur ki üstâd
Bir esb-i âbnûsî itdi bünyâd

[349] naḥs: naḫs Nüsha

1610. O bir yıllıḳ yolı bir günde alur
Yelişde yil öñinden girü ḳalur

1611. Ṣuʿûd itse hevâya r[î]ḥ-i ʿâṣıf
Nüzûl itse ṣerâya berḳ-i ḫâṭıf

1612. Bu işi kʾitdi bu kimüñ işidür
Bu kişi bil ki key kâmil kişidür

1613. Raṣad-bend-i nücûm-ı ehl-i ḥikmet
Arisṭû-yı zamân-ı ʿilm ü heyʾet [51ᵇ]

1614. Sen oġlum ṣûret ü heyʾet gözetme
Naẓar maʿnâya it sözi uzatma

1615. Nedür bir ḳız eger virülse biñ ḳız
Bu ata oġlum ucuzdur degil ḳız

1616. Ḫabîr oldı Ḳamer çün bu ḫaberden
Ḥikâyet nedür işitdi pederden

1617. Ġażab itmişdi atasına ḳatı
Didi-kim gösterüñ baña ol atı

1618. Durup ferruḫ ruḫ-ıla şâh-zâde
Ol atuñ ḳatına geldi piyâde

1619. Atı bir ṣûret-i uʿcûbe gördi
Anuñ luʿbında çoḳ manṣûbe girdi

1620. Üzengi başdı vü üstine bindi
Ḳımıldamadı anca kim depindi

1621. Didi Şeh ol Ḥakîmʾe kim ṭur elbet

Bu atuñ luʿbını oġluma ögret

1622. O mâha bes Ḥak[î]m itdi şürûʿı
Nedür gösterdi ol necm-i ṭulûʿı

1623. Velî necm-i nüzûli anda bî-bîm
Ne menzilde aña itmed[i] taʿlîm

1624. Ḳamer ata ṣarup kendüzini berk
Revân necm-i ṭulûʿı eyledi ferk

1625. Ḳatı yaydan çıḳan oḫ gib[i] bürrân
At-ıla âsumâna itdi seyrân

1626. Şu miḳdâr itdi seyrânı ʿulâya
Nişân görinmez oldı tâ ol aya

1627. Hevâ jengi yüzine dutdı perde
Eṣer ḳalmadı nûrından naẓarda

1628. Ġubâruñ çün yüzine geldi ġaynı
Şehin-şâhuñ gözinden gitdi ʿaynı

1629. Didi-kim yâ Ḥakîm oġlum ḳanı tîz
Getür baña revân irgür anı tîz

1630. Ḳamersiz baña bir gün gün gerekmez
Dün ü gün gerdiş-i gerdûn gerekmez

1631. Ḥakîm eydür Şehâ heyhât heyhât
Girü gelmez ol anca diyesin hât

1632. O çıḳmış câna döndi tenden iy şâh
Girü gelmez meger emr ide Allâh [52ª]

1633. Ḳamer'den ol yanan şemʿüñ söyündi
Serâyuñla serîr oda göyündi

1634. Çü ṣubḥ-ı maḥşer uyḫudan ṭurasın
Ḳamer yüzin meger anda göresin

1635. ʿAceb ʿucb eyledi kim ol fużûlî
Baña ṣormadı ol necm-i nüzûli

1636. Benüm hem ḫâṭırum degildi rûşen
O necmi itmedüm taʿlîm aña ben

1637. Ḳamer şimdi bu menzilden-ki gitdi
Mesîḥâvâr burc-ı şemse yetdi

1638. Anı şimden gerü añuñ duʿâdan
Ṣoruñ aḫbârını bâd-ı ṣabâdan

1639. Ḥakîm'üñ çün bu sözin Şâh işitdi
Bir âh itdi ki gökde mâh işitdi

1640. Acısından ayaġ üstine ṭurdı
Başından tâcın aldı yire urdı

1641. Ṭonın yüz yirde itdi gül gibi çâk
Başına bâd gibi ḳoydı ha ḫâk

1642. İder âh-ı âteş[î]n dil ebr gibi
Ḳatı kükrer hizebr ü bebr gibi

1643. Gözinden iki yaş deryâsı ṭaşdı
Çıḳup mevci başından mâhuñ aşdı

1644. Şu deñlü nâle vü feryâd itdi
Ki tâ uġındı düşdi uṣṣı gitdi

1645. Şehüñ çün gördi ḥâlin ehl-i devlet
Ḥakîm'i başdılar vü urdılar let

1646. ʿAṣâyı virdiler bir eli dince
O pîri dögdi tâ ʿaḳlı gidince

1647. Melikden çünki zâyil oldı ġaşve[350]
Ḥakîm'e ṭurdı yine itdi ʿişve

1648. Didi k'oġlumı getür yine baña
Ḳızumı vireyin vallâhi saña

1649. Ḥakîm eydür Şeh'e vallâhi iy Şâh
Getürmez kimse anı ġayr-ı Allâh

1650. Ṭolınan ayı yine Ḥaḳ getürür
Düşen şâhı yine hem ol götürür

1651. Çün ol mâhından oldı Şâh meʾyûs [52ᵇ]
Ḥakîm'i ḥabse ṣaldı ḳıldı maḥbûs

1652. Ḳamer'den Şâh içine tasa düşdi
Ḳarañu gice gibi yasa düşdi

1653. Gözin yumdı yüzinden gün ü ayuñ
Ḳapu vü bacasın yapdı serâyuñ

1654. Çıḳardı yırtup egninden ḥarîri
Geçürdi boynına deldi ḥaṣîri

1655. Serîrine ki döşenmiş[i]di gül
Güli süpürdi küllî döşedi kül

[350] ġaşve: ġışve Nüsha

1656. Naḫ u kettânı taḫtından dürüp şâh
Ṣaçup gâhî düzetdi ḫırmengâh

1657. İzinden cümle râh ol ki keşânuñ
Toz-ıla oldı râhî kehkeşânuñ

1658. Çü gördiler ki yas içinde Şâh'ı
Sipâhî ḳamusı geydi siyâhı

1659. Geyüp cell ile itdi Şâh buyruḳ
Ki atlardan kesildi yal-i ḳuyruḳ

1660. Çalınmaz oldı nây u ṭabl u ṣurnâ
Fiġāna düşdi ḳamu pîr ü bernâ

1661. Dil ü cân oldı pür od ṭoldı göz nem
Cihân uçmaġ-iken oldı cehennem

1662. Ṭolındı çün hümâyûn baḫtuñ ayı
Ḳaraya boyadı gice serâyı

1663. Seḥer germ-ile itdi serd âhı
Gicenüñ yandı oda bârgâhı

1664. Başına ḳoymaġa gün gözi nemnâk
Ḳurı bir avuç yaşdan bilmedi ḫâk[351]

1665. Döşedi bârgâhın kâh-ıla mâh
Gögüñ tâ ṣaḫnı oldı ḫırmengâh

1666. Şu deñlü dökdi yaşı çeşm-i encüm
Ki batdı baḥr-ı ḫûna çerḫ-i pencüm

[351] İkinci mısraın vezni bozuk

1667. Bilûrîn câma urdı Zühre sengi
Ḳodı nâḫunda yırtup rûy-ı çengi

1668. Dögünmekden delindi tâ ruḫ-ı def
Mey-i laʿlîn-ruḫ urdı başına kef

1669. Bu ḥasretden dutuşdı âteşe ʿûd
Göyünüp çıḳdı içinden siyeh dûd

1670. Cigerler deldi ney nâl-ile her dem
Fiġāndan oldı çengüñ ḳāmeti ḫam [53ª]

1671. Aḫıtdı gözlerinden çeşmeler ṭaġ
Delindi dâġ-ı ġamdan sîne-i bâġ

1672. İçüp ol ġam zücâcından ücâcı
Deñizüñ oldı yâr aġzında acı

1673. Yaş-ıla oldı çeşm-i çeşmeler ter
Dil oldı ġam ġubârından mükedder

1674. Yüzi üstine giryân pâye düşdi
İdüben cüst ü cû ṣaḥrâya düşdi

1675. Ser-â-ser zerḳ aṭlas geydi eflâk
Zemîn ḳoydı ayaḫdan başına ḫâk

1676. Kül eyledi ḥarîrin pâre pâre
Ṭaġıldı zülf-i sünbül târe târe

1677. Ṣarındı hem benefşe başa pûşı[352]
Eġildi boynı indi döşe gûşı

1678. Ḳaba çâk idüp oldı ġonce ġamnâk

[352] pûşı: bûşı Nüsha

Gözi ḳan nergisüñ giryân ü nemnâk

1679. Bu od-ıla ciger yaḫmışdı lâle
İderdi bülbül efġān ḳumrı nâle

1680. Açup serv-i revân baş old[ı] lerzân
Perîşân ḥâl ü ḥayrân old[ı] reyḥân

1681. İçinde bu odı çün saḳladı seng
Anuñ-çün saḫt ü dil-teng oldı bed-reng

1682. Budur bes ʿâdet-i devrân-ı gerdûn
Ki ider câna göz ceyḥûn ciger ḫûn

1683. Budur bu heft per zenbûruñ işi
Ki virür nûş öñ urur ṣoñra nîşi

1684. Bu ider ġurresin ʿömr ayınuñ selḫ
Bu ider ʿîş u nûşı cânlara telḫ

1685. Budur bu bişüren baġruñ kebâbın
Budur bu içüren fürḳat şerâbın

1686. Semenber üstine bu yaġdurur berf
Hevâya bu ider kül ʿömrini ṣarf

1687. Budur ol aylaḳ tevsen-i ḥarûnî
Ki bir kimse zebûn itmedi bunı

1688. Yiñemedi bunuñ bir şeh ʿınânın
Vurup yire âḫir aldı ḫˇâr-cânın

1689. Degil ḳābil devâya hicr dâsı
Şerâb-ı vaṣldur yine devâsı [53^{b}]

1690. Ölüm dirseñ diri-[y]-le ayrılıḳdur
Öz adı ölümsüz bir ṣayrılıḳdur

1691. Ḥaḳīḳī ölmege ölmek dimezler
Diriler anuñ-içün ġam yimezler

1692. Odur ölmek bedende var-[i]ken cân
Ki yârı yârdan ayıra devrân

1693. Çün ol ḥâletde ḥayrân ḳaldı sulṭân
Bu derde bilmedi bulmadı dermân

1694. Güneş gibi Ḳamer hicr-ile bes ṭâḳ
Bu ṭâḳ içinde ḳıldı ṭâkati ṭaḳ

1695. Ṭaġıldı leşker-i ʿaḳlı vü ṣabrı
Vurup ḳazdırdı bes bir zûr ḳabri

1696. Getürdiler müsennem dikdiler ṭaş
Yazup âyâtı naḳş eyledi naḳḳāş

1697. Ḳamer gitdi cihânda ḳıṣṣa ḳaldı
Göñülde ḥıṣṣa-i cân ġuṣṣa ḳıldı

ṢUʿÛD KERDEN-İ ḲAMER BE-SÜRʿAT SEYR BER-HEVÂ VE NÜZÛL KERDEN BE-ṢANʿÂ-YI YEMEN[353]

1698. Gel iy cân ḳoy cihânuñ ġuṣṣasını
Ḳamer seyrinüñ eyle ḳıṣṣasını

1699. Ḳamer ol ʿâlem-i ʿulvîde ḥayrân
Serîʿü’s-seyr olup çün ḳıldı seyrân

[353] “Kamer’in havada hızla yükselmesi ve Yemen’deki Sanʿa şehrine inmesi”

1700. Geçince ṭarfetü'l-ʿaynuñ zamânı
İrişdi çerḫe ṭayy-idüp mekânı

1701. Semekden tâ yaḳīn irdi simâke
Yaḳīn oldı-ki irişe helâke

1702. Yuḳaru baḳsa gök-idi zeberde
Aşaġa baḳsa ṣu-y-ıdı naẓarda

1703. O demde bu ḫayâl-i noḳṭa-i arż
Ṣuya döndi gözinde ṭûl eger ʿarż

1704. Çü gördi-kim helâk olur özini
Dönüp Allâh'a dutdı bes yüzini

1705. Didi-kim iy viren eflâka seyrân
Hevâda iden ay ü güni perrân

1706. Bi-ḥaḳḳın nûr-ı Aḥmed kim Burâḳ'a
Binüp seyr itdi bu ʿâlî revâḳa

1707. Baña bir çâre ḳıl bî-çâre ḳaldum
Hevâda yil gibi âvâre ḳaldum [54ª]

1708. Helâk oluram uş n'idem ne ḳılam
Baña bildür bu dem n'idem ne bilem

1709. Żaʿîfem bu hevâda bir megesden
Baña sen vir ḫalâṣ işbu feresden

1710. Çün anda bu münâcâtı ki itdi
Münâcât ol nefes dergâha yetdi

1711. Revân ol vaḥy-i ġaybîden bir ilhâm
Gelüp necm-i nüzûli itdi iʿlâm

1712. Didi göñlinde kim bu itdügüm ferk
Ṭulûʿuñ kevkebidür dutmışam berk

1713. Nüzûle daḫı lâ-büd vardur âlet
O ḥâle lâ-cerem oldur ḥavâlet

1714. Naẓar çün râst itdi anda ṣola
Gözi ṭuş oldı ol necm-i nüzûle

1715. El urdı ol ṭılısmı dutdı çün berk
Bu kez başlad[ı] anı eyledi ferk

1716. Yüzin at sifle dutdı oldı hâdî
Yücede ḳaldı yine çerḫ-i ḥâvî

1717. Ṣanasın necm-i dîv-endâz-ıdı ol
Hevâdan at-[ı]la dutdı yire yol

1718. Gözine ine ine ṭûl eger ʿarż
Görindi saṭḥ-ı ḫaṭṭ-ı noḳṭa-i arż

1719. Ber-â-ber geldi aña bir yüce ṭaġ
Ne ṭaġ ol-kim ser-â-ser gülşen ü bâġ

1720. Açılmış sünbül ü nesrîn ü kâhû
Yiyüp âhûlar ögrüşür-ki yâ hû

1721. İme vü ṭavşan ü şîr ü ḳolanlar
Peleng ü ḫirs ü ḫûk ü sırtlanlar

1722. Deve vü at ü ḳatır o gürg-ile
Ḫar u gâv ḳoyunlar egrek-ile

1723. Ṭaġuñ dibinde vardı bir çemenzâr
Çemenzâr-ıdı ol hem hem semenzâr

1724. Ser-â-ser ṭoprağı ʿanber sirişte
Firişteh ʿâşıḳ-ıdı ol bihişte

1725. Çiçekler beñzemişti ḥûr-ı ʿîne
Ṣular dönmiş-idi mâʾ-ı maʿîne[354]

1726. Yüzerdi göller içre ördek ü ḳaż
Şikârın gözler-idi bâz u şeh-bâz [54ᵇ]

1727. Ġazel oḳırdı bülbül ol çemende
Ġazâl otlar-ıdı batup semende[355]

1728. Enîn-i ʿûd iderdi âb-ı rûde
Ḳılurdı ḳuşlar âġāz-ı sürûde

1729. Varaḳlar ṭallar üzre kef çalardı
Aġaclar raḳṣ urup başın ṣalardı

1730. Var-ıdı bu çemen içinde rûşen
Bir ulu şehri-kim mânend-i gülşen

1731. Ne şehr ol-kim cihândan ḫarc alurdı
Miṣâlin cennet andan derc alurdı

1732. Urılup nevbet-i şâhî seḥer şâm
Olurdı aña Ṣanʿâ-yı Yemen nâm

1733. Sevâd-ı aʿẓam-ıdı muʿteber key
Ḳatında Mıṣr[ı]dı bir muḫtaṣar kûy

1734. Pür-idi içi ol şehrüñ şecerler
Ṭolu ṭallar şecerlerde ṣemerler

[354] mâʾ-ı maʿîn: mâʾ u maʿîn Nüsha
[355] ġazâl: ġazel Nüsha

1735. Kirâs ü emrûd ü sîb ü engûr
Enâr u âbî vü ʿunnâb-ı meşhûr

1736. Üvez ü tîn ü şeftâlû vü bâdâm
Güren ü döngel u tût u gül-endâm

1737. Çenâr [u] serv [ü] şimşâd u ṣanevber
Ped ü bîd ter ü âlû-yı nevber[356]

1738. İdüben naḳşla taṣnîfe iḳrâr
Varaḳda ḳuşlar oḳır ʿilm-i edvâr

1739. İderler şâḫlar ṭâvûs cilve
İnerler sifle çıḳarlar ʿulüvve

1740. Yeşermiş ṭalda yapraḳlar açılmış
Aġ aḳça gibi çiçekler ṣaçılmış[357]

1741. Esâs urmış inüp taḫte't-türâba
Tefevvuḳ eylemiş burc-ı seḥâba

1742. Meyânında bu şehrüñ gördi bir ḳaṣr
Ki eyle yüce ḳaṣrı görmemiş ʿaṣr

1743. Ḥavâlîsinde anuñ miṯl-i Keyvân
Var-ıdı dört yüz er pâsbân-ı cân

1744. Ḳamu Mirrîḫveş bilinde şemşîr
Elinde yay yanında caʿbe pür-tîr

1745. Ḳamer bu naḳş-ı reng-â-renge iy cân
Nitekim naḳş-ı dîvâr old[ı] ḥayrân [55ª]

[356] bîd: pîd Nüsha
[357] "çiçekler" kelimesinde "çe"lerin noktaları ihmâl edilmiştir.

1746. Bu ârâyiş ki gördi bu s̱erâda
Miṣâlin görmedi ʿâlî serâda

1747. Bu ḫurrem ḫırmenin çün görd[i] ol mâh
Didi bu niʿmete elḥamdülillâh

1748. Ṭaġıldı mîġ-i ġam açıldı çehre
Atını sürdi yaḳın indi şehre

1749. Ki müsteʾnis oluban ḥiss-i nâsa[358]
Feraḥ âb-ıla ṭoldı keʾs-i tasa

1750. Dirüp Şâm'uñ çerisin Şâh-ı Zengî
Seḫer sulṭân-ıla eylerdi cengi

1751. Hezîmet bulup anda şâh-ı eyyâm
Muẓaffer olmış-ıdı leşker-i Şâm

1752. Dutuban Şâh-ı Meşrıḳ maġribe yüz
Gice yaḳın gelüp gitmişdi gündüz

1753. Ḳamer tâ gün ġurûb idince mâʾda[359]
Tevaḳḳuf itdi bir sâʿat hevâda

1754. Gehî ferk eyleyüp necm-i ṭulûʿı
İderdi ṣavb-ı ʿulvîye şürûʿı

1755. Gehî ferk eyleyüp necm-i nüzûli
İderdi sûy-ı süflîye ḫulûli

1756. Ḳamer geldi o ḳaṣr üstine ol-dem
Atından indi anda şâd u ḫurrem

[358] "musteʾnis"teki "hemze" ihmâl edilmiştir.
[359] ġurûb: ʿurûb Nüsha

1757. Ac u muḥtâc yoġ-ıdı ġıdâsı
Ḳapardı ḳıl dimâġı kehrebâsı

1758. Ṣusuzlıġ aclıġ-ıla ol hevâda
Ḥüseyn'e dönmiş-idi Kerbelâ'da

1759. Ṭurup gezdi bu başdan tâ o başa
Bu ḳaṣruñ üstini itdi temâşâ

1760. Gelüben bir açılmış ḳapu buldı
İçerü girdi andan ṭapu ḳıldı

1761. O yirden bir derîce buld[ı] hem ol
Ki andan iner-idi sâfile yol

1762. O yoluñ sülleminden pâye pâye
Gelüben indi tâ ṣaḥn-ı serâye

1763. Serâyı gördi menḳūş oldı medhûş
Ruḫâm-ı ebyaż-ıla ferş mefrûş

1764. Muraṣṣaʿ laʿl ü cevherden müheẕẕeb
Zer-i sürḫ-ile dîvârı müẕehheb [55^{b}]

1765. Bes andan çünki baḫdı çevre yaña
Bir o gördi müzeyyen ḳaldı ṭaña

1766. Varup girdi çü gördi bâb-ı meftûḥ
Hem anda bir ġulâmı buldı meşbûḥ

1767. Müzeyyen ḥüsn-i ṣûretle müşekkel
Hem iki ḳul üstine var müvekkel

1768. Bu ḳullardan ṭuş olmış saḫt rence

İderler her nefes aña şikence

1769. Naẓar eyledi çünki bunlara ol
Rücûʿ eyled[i] yine ḳahḳarâ ol

1770. Didi göñlinde kim bes daḫı n’idem
Gerek kim varam at ḳatına gidem

1771. Yatup anda uyuyam tâ seḥer ben
Seḥer bûsitânlara idem sefer ben

1772. Ola kim anda düşmiş mışmış ola
Yiyem andan ki yire düşmiş ola

1773. Hemân saġuña girü dönmek itdi
Ḳulaġı bir mehîb âvâz işitdi

1774. Uyuyup bir kişi ḫorlardı nâgeh
Anuñ ḫorladığın işitdi ol mâh

1775. Didi bir bu göreyim ne kişidür
Ki irkek kişi mi yâ-ḫod dişidür

1776. Varuban gördi kim bir ʿabd-i zengî
Yatur kim bile esrik mi ya bengî

1777. Uyur maḳṣûre ḳapusında yatmış
Vücûdı raḫtını yoḳluġa ṣatmış

1778. Başına çıḳmış uyḫunuñ şerâbı
Yatur maḫmûr anuñ mest ü ḫarâbı

1779. Ger üç gün uyuya ol uyḫu ḳanmaz
Başı ucında çalsañ ṭabl uyanmaz

1780. Ne geleni bilür ne ḫod gideni

Yanar şemʿî gümüşden şemʿdânı

1781. Hem anda buldı bir süfre açılmış
İçinde nuḳl u et etmek ṣaçılmış

1782. Perâkende yatur lâḥm-ı dücâce
Naṣîb oldı perâkende bu aca[360]

1783. Didi-kim buncılayın etmek olmaz
Yimedin gitmek ü terk itmek olmaz [56ª]

1784. Alup yidi o niʿmetden ṭoyınca
İdüp ḥamdi öri ṭurdı boyınca

1785. Serâbında hevânın hem o meh-rû
Ṣuṣamışdı dilerdi miʿdesi ṣu

1786. O hindûnuñ başı ucunda bes çîn
Baḳup gördi-ki var bir kâse-i Çîn

1787. İçi ṭolu şerâb u şehd ü şekker
İçüp şükr itdi çoḳ ol ḥûr-peyker

1788. Hem anda görd[i] var bir tîġ-i ʿuryân
Ṣu gibi cevherinden ṣaçılur ḳan

1789. Ḳınına ṣokdı aluban eline
Ḥamâyilvâr bağladı biline

1790. Didi erlik degil kim girmeyem ben
Bu ḳaṣr içinde ne var görmeyem ben

1791. Gelüp ḳaṣd itdi ḳaṣra ol naẓarda

[360] "aca" kelimesinde eliften sonra karalanmış bir "ca" hecesi vardır.

Ṭutulmış görd[i] bir perde o derde

1792. El urup perdeyi atdı yüzinden
Ḥicâb-ı aʿẓamı açdı gözinden

1793. Temâşâ itdi bes içerü girdi
Baḳuban bir uzun dehlîz gördi

1794. Teferruḥ çünki evvel bâbı itdi
Bu kez geldi ikinci bâba yetdi

1795. Hem anda vardı bir setr-i mesbûl
Giderdi yoldan anı daḫı hem ol

1796. İçerüden içerü bu ḥisâba
Gelüben yetdi tâ yidinci bâba

1797. Girüben baḫdı gördi bir serîri
Döşemişler aña rengîn ḥarîri

1798. Müheẕẕeb ʿâc aġacından müẕehheb[361]
Daḫı enyâb-ı fîl üzre mürekkeb

1799. Semûr u ḳāḳum u sincâb u mefrûş
Yatur üstinde bir mâh-ı ḳaṣab-pûş

1800. Ṣaçı sevdâsı düşmiş ay yüzine[362]
Cihân târîk olmış cân gözine

1801. Ḳamer ḥayrân oluban ḳaldı ʿâciz
Bilimez ol güneş oġlan mı ya ḳız

1802. O taḫtuñ gördi hem taḫtında enver

[361] müẕehheb: müzehheb Nüsha
[362] "ṣaçı" kelimesinde "çe" harfinin noktaları ihmâl edilmiştir.

Yatur üç duḫteri var nîk-aḫter [56^{b}]

1803. Bes andan segirdi çıḳdı serîre
Naẓar eyledi ol şems-i münîre

1804. Bunı gördi-ki zülfinden naẓarda
Ṭutulmış yüzine bir şâmî perde

1805. Çerâġı dâmeninde zülf-i şeb-rev
Nihân itmiş çıḳar ṭaşraya pertev

1806. Bürünmiş gün yatur döşüñde yorġan
Ḳamer üstinde lerzân ḳaldı ḥayrân

1807. Gelüpdür ne dönüben gidebilür
Ne ḫod ol perdeyi refʿ idebilür

1808. Perîşân olmış-ıdı cân u dil süst
Girüp geldi revân bâd-ı ṣabâ cüst

1809. Nefesden açdı ol müşk[î]n-niḳābı
Götürdi cân gözinden ol ḥicâbı

1810. O miskîn ʿuḳde içinde müselsel
Ne müşkil var-[ı]sa oldı dile ḥal

1811. Bes oldı ʿayn-ı ḥaḳ ẓâhir bilâ-rayb
Şehâdetde görindi ṣûret-i ġayb

1812. Ḳamer çün gördi ol ḥüsn-i cemâli
Hilâle döndi ḳalmadı mecâli

1813. Bilür misin ki ol ayı ne-y-idi
Ḳamer yüzine bir âyîne-y-idi

1814. Ḳamer baḳduḳda ol şemsüñ yüzine

Görinen kendü yüziydi gözine

1815. Görüp âyînede ʿaksin yüzinüñ
Yüzine ʿâşıḳ oldı kendüzinüñ

1816. Şu veçhileydi ol ḥüsnüñ behâsı
Ki biñ cân-ıdı bir görmek behâsı

1817. Yüzi üstine düşmiş zülf-i enbûh
Ṣanasın gün yüzine perde-i kûh

1818. Cebîni bedr olmış aya beñzer
İki ḳaşı hilâli yaya beñzer

1819. İki gözleridür yaġmacı Tâtâr
Oḳı zihde ne cân görürse atar

1820. Ṭudaġı bal mı [ve]yâ ʿayn-ı şekker
Büzâḳı bâde mi ya âb-ı kevṯer

1821. ʿAceb bu ḳad midür ya serv-i bustân
Başında yüz midür ya mâh-ı tâbân [57ª]

1822. Düzilmiş dür midür yüzinde yâ der
Süzilmiş göz midür ya ʿayn-ı ʿabher

1823. ʿAceb pistân mıdur (bu) ya nâr-ı bustân
ʿAceb bu sîne mi ya sîm-i meydân

1824. Zenaḫdân mı bu ya nârenc-i rengîn
ʿAceb ġabġab mı bu ya kûy-i sîmîn

1825. Ḳamer çün itdi ol ḥüsni temâşâ
Bedîhî eyledi bu şiʿri inşâ

[ŞİʿR]

[Mütefâʿilün Feʿûlün Mütefâʿilün Feʿûlün]

1. Benem ol Ḳamer ki bu dün uyur âfitâb gördüm
Ṣaçınuñ seḥâb düşmiş yüzinüñ niḳāb gördüm

2. Ruḫınuñ ṣaḥîfesini dü cihân nuḳūşıyla
Naẓar ehline yazılmış oḳınur kitâb gördüm

3. Meleküñ ḫayâl irmez feleküñ düşine girmez
Bu güneş ki ben bu gice götürüp ḥicâb gördüm

4. Yüzinüñ varaḳlarında ki ʿaraḳları ṣaçılmış
Ruḫ-ı gülde dâne dâne ṣaçılan gülâb gördüm

5. Açılup kilîdi baña o ṭılısm-ı *küntü kenz*üñ[363]
İrişüp o gizlü gence dile feṭḥ-i bâb gördüm

6. Şu ki çerḫ biñ göz-ile yaḫuban çerâġ ister
Bu dün uş gözümle rûşen ben ol âfitâb [gördüm]

7. Gözinüñ ḫayâli bî-mey beni mest-i lâ-şey itdi
Ki müdâm ḫûn-ı merdümdür anuñ şerâbı gördüm[364]

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1826. Ḳamer yire yüz urup öpdi ḫâki
Didi iy ḥûrî-rû *rûḥî fedâkı*[365]

1827. Melek görüp bu yüzi uşana mı

[363] *küntü kenz:* "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016), "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

[364] "şerâb" kelimesinde "be"nin noktası ihmâl edilmiştir.

[365] *rûḥî fedâkı:* Ruhum sana feda olsun.

Perî görse bunı âdem ṣana mı

1828. Diyelüm gitdi gördüm bu cemâli
N’ola olsam bunuñ-çün lâ-übâlî

1829. Temâşâ idüp ol rûy-ı nigârı
Ḳara zülfi gibi gitdi ḳarârı

1830. Didi-kim key-ise beni göreler
Şehîd olam gireler öldüreler

1831. Ölürsem şemʿveş bunuñ öñinde
Yüzi nûrından olam yine zinde

1832. Eger tîg-ıla boynum ur[a]lar tîz
Dirilem yine başdan gör[e]ler tîz

1833. Döke nem gözlerüm tâ dükenem ben
Bu cân bezminde yanam diñlenem ben [57^{b}]

1834. Pes ilerü varup ḳaṣd itd[i] lemse
Ṭonı üstinden el urdı o şemse

1835. Meyinden uyḫunuñ ol mest nergis
Uyanmadı o lemsi itmedi ḥis

1836. El urdı görd[i] gögsi aġ u nâzük
Teni sîmîn semîn ü yaġ u nâzük

1837. Didi nefsi ki aġzında bir öpsem
Didi göñli ki var dilüñ ṭut epsem

1838. Didi zülfini alsam ele n’ider
Didi ele alanuñ baş[ı] gider

1839. Didi ḳoy süreyüm yüz yüze n’olduñ

Didi zülfi gibi hâ bî-ser olduñ

1840. Didi giçdüm ser-i cândan aña rû
Eger öpem ölem andan añaru

1841. Gelüp bes bir yüzinde öpdi anı
Ṣafâ sürdi vü tâze oldı cânı

1842. Ṭavâf idüp yüzini döndi geldi
Lebine leb urup bir bûse aldı

1843. Bu resme bir zamân çün öpdi ḳoçdı
Ḳız uyandı buşundı uyḫu uçdı

1844. Serâsîme uyandı öri ṭurdı
Öñinde oturur bir şaḫṣ gördi

1845. Naẓar itdi yüzine gördi bir mâh
Didi meh ḳanda bulmış bu eve râh

1846. Benüm çün şems bilür yoḫsul u bây
Ḳaçan şems-ile ḳonuşduġı var ay

1847. Semâvîdür bu inmişdür yüceden
Budur rûşen ḳamer inmiş bacadan

1848. Benüm şems ü budur rûşen ḳamer dir
Beşer midür bu *mâ hâẕâ beşer*dür[366]

1849. Leb-i laʿlin dili elmâsı deldi
Dürer düzdi bes andan söze geldi

1850. Didi-kim iy yigit ḳandan gelişüñ
Bilişüñ var mı bunda nedür işüñ

[366] *mâ hâẕâ beşer*: "Bu bir beşer değil…" (Yûsuf 12/31)

1851. Beşer misin nesin mâhiyyetüñ ne
Melek misin nesin ḫâṣiyyetüñ ne[367]

1852. Ḳamer didi-ki beni çerḫ-i devvâr
Vuruban mencenîḳa atdı iy yâr [58ª]

1853. Döñüben ṭop gibi gitdüm hevâya
Hevâdan düşdüm indüm bu serâya

1854. Ne bilem nice ṭoġdum ü ṭolındum
Bunı bildüm-ki ḳatuñda bulındum

1855. Bu seyr içre ḳuluñ bî-iḫtiyâram
Ġarîbem bilmedüm-kim ḳanda varam

1856. Serîrümden bir aġaç ata bindüm
Gelüp tâ bu serây üstinde indüm[368]

1857. Ne bilem bu serâyı ḫâlî ṣandum
Görüp uş gün yüzüñ ġāyet utandum

1858. Didi sen ol mısın iy cân-ı âdem
Ki beni diledüñ virmedi atam

1859. Seni öldürdi dirlerdi şehin-şâh
Yalanmış o söz elḥamdülillâh

1860. İgen müştâḳ-ıdı cân ḥażretüñe
Bi-ḥamdillâh irişdük ṣoḥbetüñe

1861. Çerâġumuz senüñle yandı bu dün
Ḳomasun bizi sensiz tañrı bir gün

[367] ḫâṣiyyetüñ: ḥâṣiyyetüñ Nüsha
[368] "serây" kelimesinden sonra üzeri karalanmış elif ve okunmayan bir başka harf daha bulunmaktadır.

1862. Yüzüñ bedri-[y]-le Ḳadr oldı dünümüz
Yüzüñ ayınsız olmasun günümüz

1863. Seni gökd'ister-idüm yirde buldum
Saña uş cân u dilden ʿâşıḳ oldum

1864. Göñülden seni sevdük cânumuzsın
Baş üzre ḳulluġuñ mihmânumuzsın

1865. Aç aġzuñ ġayb esrârın ʿayân it
Ṣoraruz aduñı dilden beyân it

1866. Ḳamer eydür ʿUṭarid aldı ḫâme
Felek levḥinde yazdı Şems'e nâme

1867. Varaḳ içinde kim yoḫ şâḫı anuñ
Yazup ḳalb eylemiş şekl-i dehânuñ

1868. Ġarîbem ḳapuña düşdüm hevâdan
Gedâyam beni unutma ʿaṭâdan

1869. Göñülden ʿâşıḳuñam cân senüñdür
Bu dün mihmânuñam iḥsân senüñdür

1870. Eger sürerse fermân-ı ṭapuñuñ
Ve illâ ḳulı olavuz ḳapuñuñ

1871. Buyur aduñ di hem kimüñ ḳızısın
Bu burc üzre ne ayuñ yılduzısın [58^{b}]

1872. Didi bu şehrde sulṭân ḳızıyam
Bu menzilde ol ayuñ yılduzıyam

1873. Dehânum şeklini sâl içre bu dün
Yaz adum tâ bilesin ṭañlıġı gün

1874. Getürüp bes meyândan perde-i şerm
Oturup eylediler ṣoḥbet-i germ

1875. Ḳamer eyled[i] seyrinüñ beyânın
Dırâz itdi birez sözüñ ʿınânın

1876. Ne yirdendür ne sulṭân oġlıdur tâ
Muḳābil rûy-ı Şems'e itdi peydâ

1877. Ser-â-ser ser-güẕeştin ḳıṣṣa itdi[369]
İşitdi Şems'üñ anı ʿaḳlı gitdi

1878. Baḳa baḳa ḳız ol ḥüsn-i cemâle
Getürdi naḳşını dilde ḫayâle

1879. ʿİmâret ḫalvet itdi dil-ḫarâbın
Gözinden ṭaşra sürdi eşk-i ḫ̆âbın

1880. Ḳomadı dilde bir bî-gâne-i ʿışḳ
Silüp pâk itdi ḫalvet-ḫâne-i ʿışḳ

1881. Ġubârın cümle aġyâruñ süpürdi
Çün oldı arı yetdi bir köpürdi

1882. Revân sulṭân-ı ʿışḳ öñince râya
Gelüp ol şehre ḳondı ol serâya

1883. Ḳapuda ḳoydı hem ẕikri ḳapucı
Didi ḳoma içerü bir ṭapucı

1884. Dil-i Şems oldı şâh-ı ʿışḳa çün taḫt
Bes andan ʿaḳl göçdi düşürüp raḫt

[369] "ḳıṣṣa" ve "itdi" kelimeleri arasında takdim-tehir vardır.

1885. Hemân-dem ʿâşıḳ-ı dîvâne oldı
Ḳamer şemʿ oldı ol pervâne oldı

1886. Naẓar idüp o şîrâne ġazâle
Bu şiʿri itdi inşâ ol ġazâle

[ŞİʿR]
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Şeh-bâz-ı ʿarş düşdi bu gice duzaġuma
Simürġ-i Ḳāf şeh-per açup ḳondı bâġuma

2. Baḫtum çerâġın uyımış-iken uyardı Ḥaḳ
Pervâne oldı mâh benüm şeb-çerâġuma[370]

3. Ḳadr u berâta irdüm ü saʿd oldı ṭâliʿüm
Mihmân bu dün-ki geldi bu meh-rû otaġuma

4. Ben şemʿ gibi yandum ü diñlendüm oda uş
Ġarḳ olmışam yaşuma başumdan ayaġuma [59ª]

5. Virdi dilüme ʿışḳuñ odı eyle dâġ kim
Bir demde irdi dûd-ı buḫârı dimâġuma

6. ʿIşḳuñ bu cân bucaġına yaḫdı bir odı kim
Bu od-[ı]la şu ḳoyalar âḫir ocaġuma

7. Ḥüsnüñ fürûġı gerçi dile virdi ḫoş sürûr
İllâ ki od düşürdi serîr-i ferâġuma

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1887. Bu cânlar anda bu ṣoḥbetde-y-iken
Ten-ile cân gibi vuṣlatda-y-iken

[370] şeb-çerâġuma: şep-çerâġuma Nüsha

1888. Otururken serîrinde sürûruñ
Yüzer-iken buḥûrunda ḥubûruñ

1889. Ol üç ḳız uyḫudan anda uyandı
Fisildi cânlarına çün boyandı

1890. Açuban uyḫudan nergislerini
Müzeyyen gördiler meclislerini

1891. Serîr üstine itdiler nigâhı
Ḳonuşmış gördiler şems-ile mâhı

1892. Piyâle vü ṣurâḥî gibi ser-mest
Leb-â-leb ruḫ-be-ruḫ hem dest-bâ-dest

1893. Didiler bes-ki yâ ḫânum bu kişi
Ne kişidür senüñle nedür işi

1894. Didi ben daḫı bilmezem ne cândur[371]
Velî cânlar deger bir nev-cüvândur

1895. Yaturken uyḫudan nâ-geh uyandum
Bunı gördüm seḥergâh old[ı] ṣandum

1896. Ṣabâ bulmaz-[i]ken yol bu araya
Neden ay sâye ṣalmış bu serâya

1897. Bu cân diñ ol cüvân mıdur ki ol-dem
Beni diledi vü virmedi atam

1898. Didiler ḥâşe kim bu şâh ola ol
Buña lâyıḳ degil ol-kim ola ḳul

[371] cândur: ḥândur Nüsha

1899. Perî mi diyelüm bu ya beşerdür
Melek mi ya beşer yüzlü ḳamerdür

1900. Semâvîdür bunuñ yiri felekdür
Melâyikden mükerrem bir melekdür

1901. Ne Yûsuf kim ide bu ṣûret-i ḫûb
Niçe Yûsufları ḫüzn-ile Yaʿḳūb

1902. Bu eyvânda Züleyḫâ sensin iy cân
Cüvândur Yûsuf'ibn-i pîr-i Kenʿân[372] [59ᵇ]

1903. Birez ḥayrân u ser-gerdân o zenler
Turuncı ṣanup ellerin kesenler

1904. Gelüp bes ḫalvete anda ol üç ḳız[373]
Didiler kim ne tedbîr idelüm biz

1905. Bu sır fâş olmayınca olmaz âḫir
Bu pinhân olsa kâruñ ṣoñra ẓâhir

1906. Ne sır vardur ki ol âḫir bilinmez
Ne bâṭun var ki ol ẓâhir ḳılınmaz

1907. Ḳırar bizi ṭuyarsa bun[ı] sulṭân
Bu işden niçe ḳanlar döke ḫâḳān

1908. Biz idelüm bu sırrı evvelâ fâş
Ḳılıcdan ol-kim ḳurtaravuz baş

1909. Revân ṭurup o demde ol civârı
O derbân ḳul ḳatına çıḳdı varı

[372] ibn: bin Nüsha
[373] "üç" kelimesinde noktalar ihmâl edilmiştir.

1910. Biline birisi bir depme vurdı
Belüñleyüp uyandı öri ṭurdı

1911. Didiler kim i cânı yoḳ naẕarsız
Ne yatursın bu ḳapuda ḫabersiz

1912. Ḫar-ı aḫûr gibisin ʿalef-ḫ[ˇ]âr
Yir ü yatur uyursın bunda ḫûr-ḫ[ˇ]âr

1913. Ne gireni bilürsin ne çıḳanı
Ne yapanı bilürsin ne yıḳanı

1914. Uyanmazsın çalınsa bu gice ṣûr
Gözüñ aç rûz-ı maḥşerdür öri ṭur

1915. Uyursın bûm gibi fâriġü'l-bâl
Serây içinde bilmezsin nedür ḥâl

1916. Bir er heybetlü baḳılmaz yüzine
Hücûm itdi girüp sulṭân ḳızına

1917. Hemân-dem uyḫudan ḳul ṭurdı maḫmûr
Gözi ḳan ṭoldı oldı göñli meẕʿûr

1918. Başına ṣıçradı cânı ġażabdan
Lebi yarıldı ḳalbinde lehebden

1919. Ṭaleb eyledi ḳılıcın delürdi
Ḳılıcı çaldı yoḫ yirinde gördi

1920. Ḳulaḳ dutmadı ol derden derâya
Gözin yumdı girüp gitdi serâya

1921. Sürûr-ile serîr üstinde bî-ġam
Oturmışdı Ḳamer Şems-ile ḫurrem [60ª]

1922. Gelüp şeb-rev ṭonıyla yüzi şeb-reng
Ḳamerle cenge tîz eyledi âheng

1923. Ḳamer gördi ḳulı mânend-i mîġe
Hemân-dem ṭurdı vü el urdı tîġe

1924. Dilerdi-kim ḳulı iki biçeydi
Döküp ḳanını ṣu gibi içeydi

1925. Dönüp ḳul ḳaçdı ol şemşîr öñinden
Nitekim dilkü ḳaçar şîr öñinden

1926. Revân olup hemân ol dîv gitdi
Gelüp dîvâna ki sulṭâna yetdi

1927. Açup başın gözinden dökd[i] yaşın
Yaḳa çâk itdi ṭaşa dögdi başın

1928. Fiġānından anuñ yanduruban şemʿ
Sipâh u şâh anda oldılar cemʿ

1929. İşiden âdemi dîvâne oldı
Ḳamu dîvânîler dîvâne ṭoldı

1930. Şu resme eyledi feryâd u efġān
Serâyında işitdi tâ ki sulṭân

1931. Elinde tîġi başında ışığı
Ṣanasın berḳdür kim yardı mîğı

1932. Çıḳa geldi ḳapudan ḫışmla tîz
Yanar od gibi elde âb-ı ḫˇûn-rîz

1933. Didi iy ḳul kimüñle eyledüñ ceng
K’idersin perde yırtup nâle-i çeng

1934. Kemân gib[i] ne zûr itdi seni pîr
Ki pür döküp idersin zârî tîr

1935. Didi bes ḳul ki iy sulṭân-ı ʿâlem
Fidâ olsun yoluñda cân-ı âdem

1936. Siyâh oldı yüzüm itdüm günâhı
Degil ṭañ kim iderem bu dün âhı

1937. Dökerseñ ḳanumı bu dem revâdur
Baña her ne cezâ itseñ sezâdur

1938. Uyumışam ḳapuda mest nâ-gâh
Gelüp girmiş eve bir merd-i gümrâh

1939. Beni ḳızlar uyardı öri ṭurdım
Serây içinde girdüm anı gördüm

1940. Serîr üstinde Şems ile o bed-baḫt
Oturur kendünüñdür ṣanasın taḫt [60^{b}]

1941. Beni gördi ḳılıc çıḳardı azdı
Ḳodum ḳaçdum beni öldüreyazdı

1942. Ḳalem gibi beni ḳaçmasam andaḳ
İderdi tîġ-ıla ol-dem iki şaḳ

1943. Anı ferr-ile er ṣanmañ ne erdür
Hizebr ü bebrdür ya şîr ü nerdür

1944. Çü şâh oldı bu ġavġadan ḫaberdâr
Uyurdı uyḫusından oldı bîdâr

1945. Lebe geldi çıḳup az ḳaldı cânı
Bıçaḳlar vursalar ṭammazdı ḳanı

1946. Seḥer gibi içine düşdi âteş
Hemân-dem oldı âteş gibi serkeş

1947. Ḳızın kim gökde ki gökden ḳazardı
Ṣarardı gün gibi ki geh ḳızardı

1948. Ḳılınuñ her biri bir mâr-ı Ḍaḥḥâk
Delüp ṭon deldi ṭaşra çıḳdı çâlâk

1949. Dilinde ġayret odından ṭarıldı
Ṣuṣayup ḳana ṭuṭaġı yarıldı

1950. Gözi ḳarañu gice gibi dil-teng
Öñine çekdiler bes bindi şeb-reng

1951. Hemân bâd-ı ṣabâ gibi revân râst
Serây-ı Şems'e eyledi ʿ ınân râst

1952. Bu yaña ol serây içinde tâbân
Ḳamerle Şems ḳalmışlardı ḥayrân

1953. Ḳamer bes ṣordı-kim Şems'e i mehrû
Ne yire gitdi şimdi ol siyeh rû

1954. Didi-kim şeh ḳatına gitdi eyvâh
Şikâyet idiser babama nâ-gâh

1955. Cihâna sırrımızı fâş idiser
İkimizüñ daḫı başı gidiser

1956. Geliserdür bu sâʿ at bunda sulṭân
Kesüben başımuzı dökiser ḳan

1957. Sipihr kîn-gird bed-çeşm ü bed-mihr[374]
Ne yüzden itdi mihr ü mâhı gör ḳahr

1958. Görüñ bu dem bu çerḫüñ ḥoḳḳa-bâzı
Ne mihr-ile bize gösterdi bâzî

1959. Ecel ḫancer çeküben cânumuza
Ne tîz eyledi ḳaṣdı ḳanumuza [61ª]

1960. Ḫayâl-ıdı bu dün-kim saña irdüm
Meger ayı bu dün düşümde gördüm

1961. Ne cân-kim bu cihân şehrine yetdi[375]
Güle geldi buña aġlayu gitdi

1962. Kime yir olsa bu dehlîze-i teng[376]
Yaġar yaġmur yirine başına seng

1963. Ṭaġıtdı çerḫ-i devrân cemʿi-mizi
Ecel yili üfürdi şemʿ-imizi

1964. Bahâr-ı ʿömrimüz ser-sebz-ken âh
Ḫazân-ı mergî esüp ṣarardı nâ-gâh

1965. Dirîġā sırrumız ḫâke düşiser
Bu nâzük cisme mâr u mâr üşiser

1966. İrişdi ġurre-i ʿömrimüze selḫ
Bu ṭatlu ʿişretümüz oldı uş telḫ

1967. Zamân bir dem bize virmiş-iken yüz

[374] İlk mısraın vezni bozuk
[375] "cihân" kelimesinde "cim"in noktası ihmâl edilmiştir.
[376] Vezin îcâbı "dehlîz" kelimesi metinde "dehlîze" yazılmıştır.

Ne tîz oldı-ki döndürdi yine göz

1968. Ben öleydüm bu ḫâne ḳabr miydi
Gice gün ġam-güsârüm ṣabr mıydı

1969. Yüzüñ bu dün ki gördüm cânı gördüm
Yine tîz uş iy cân hicrân gördüm

1970. Senüñle bir içim ṣu itmedin nûş
Ecel boynumuz urdı tîġ-ıla uş

1971. Benüm Şems ü zamânıdur küsûfuñ
Ḳamer sensin evânıdur ḫüsûfuñ

1972. Henüz devrümüz irmedin kemâle
Bu ḳubbe içre tîz irdük zevâle

1973. Bu dün göñlüm içinde cânum olduñ
Tenümde cân gibi mihmânum olduñ

1974. İdüben bürdemüzi gül gibi çâk
Bizi ḫâk itdi uş devrân-ı eflâk

1975. Sen iy cân kâşki ḳalsañ ben ölsem
Viṣâlüñ ʿîdinüñ ḳurbân[ı] olsam

1976. Feraḥ olmış-iken vaṣluñla iy cân
Ḳapuya geldi yine ḫaṣm-ı hicrân

1977. Ḳamer didi-ki iy Şems-i münîrüm
Żiyâ çün buldı yüzüñden żamîrüm

1978. Güneş yüzüñi tâ gördüm saʿîdem
Öñüñde ʿâṣıḳ ölürsem şehîdem [61ᵇ]

1979. Çü yandı şemʿ-i ḫüsnüñden çerâġum

Fürûġuñda ölürsem var ferâġum

1980. Yüzin gördüm çü sen şemʿ-i ṭırâzuñ
Olam pervâne gibi cân-güdâzuñ

1981. Ben öñdin olmadın yoluñda ḳurbân
Saña ḫavf itme ölmek yoḳdur iy cân

1982. Bu dem biz ḥâliyâ ḥâżır ṭuralum
Gelen üstümüze kimdür görelüm

1983. Bize her kim el uzadup ide ḳaṣd
Reg-i gerdenden idem tîġ-ıla faṣd

1984. Ben ol şîrem ki ger bir ḥamle idem
Hizebri heybetümle nemle idem

1985. Ben ol şâham ki ferzîn-i sipihrem
Rikâbınca piyâde mâh u mihrem

1986. Sürem ger naṭḥ-ı çerḫe pîlveş at
İdem şâhın iki ruḫ ṭarḥ-ıla mât

1987. Çü tîġ-ı âteş-efşânum vire tâb
Fezaʿdan zehre-i âteş ola âb

1988. Eger sindâna dutam ṭoġrı nîze
Ola ruḫumla sindân rîze rîze

1989. Ger atam tîri göge yir yüzinden
Geçürem sûzeni ʿÎsâ gözinden

1990. Ger elde mâr nîzüm penç idem ben
ʿAdû-yı mûrdan kim hîç idem ben

1991. Ḳatından ger çekem şemşîr-i bürrân

Delem baġrın düşürem şîr-i ġarrân

1992. Kemân elde benem çün Rüstem aṣlı
Çaparam raḫş açaram bâb-ı faṣlı

1993. ʿAdû boynına ṣalsam bend-i fitrâk
Getürem yil gibi ola yüzi ḫâk

1994. Velîkin tâ ebed bir cân ezelden
Ḫalâsı bulmadı tîr-i ecelden

1995. Ḳılıc çekmekle ḳurtulsa-[ı]dı baş
Odı öldürür miydi yil i yoldâş

1996. Ecelden cûşın itse cân âzâd
Ṣonuñ ʿömrini od ide-midi bâd

1997. Ḳılıca yaṣdanup ṣuya ṭayanma
Ecelden kimse muḫleṣ bula ṣanma [62ª]

1998. Şu beg kim ola yig Hûşeng Cem'den
Özin kim bilse kâruñ cümle kimden

1999. Şu kim ḫˇâce vü ya mîr-i eceldür
Cihândan sehmi bir tîr-i eceldür

2000. Ne cân-kim şîr ola ya ejdehâ zûr
Anı ṣayd itse kâruñ ʿâḳıbet gûr

2001. Olan erlikde Sâm u Rüstem ü Zâl
Zebûn olur ecel tîz atsa çengâl

2002. Bilürem ḳamudan Allâh ulıdur
Ḳamerle Şems anuñ rûşen ḳulıdur

2003. Gerekdür Bârî'den her ḳula yârî

Vey aña k’itmeye yârî o Bârî

2004. Bu dem olmazsa ʿavni ol Raḥîm’üñ
Yetîmidür bu biz iki yetîmüñ

2005. Didi bes aña kim iy cân-ı ʿâşıḳ
Sözüñdür ṣubḥveş her demde ṣâdıḳ

2006. Dü baḥri ʿayn-ı Şems’üñ ṭaşdı anda
Ḳamer başından ol mevc aşdı anda

2007. Bu resme çoḳ süḫan seyrinde gitdi
Dönüp yine rücûʿ Allâh’a itdi

2008. Yüz urup ṭopraġa itdi münâcât
Didi iy Ḫâlıḳ-ı semʿ-i semâvât

2009. Ḥabîb-i vaḥy-i *mâ evḥâ* ḥaḳı-çün[377]
Dem-i ḫalvet şeb-i İsrâ ḥaḳı-çün

2010. Viṣâlüñe irenler ṣoḥbeti-çün
Muḳarreb ḳullaruñuñ ḳurbeti-çün

2011. Şeb-i Ḳadr’e iren cân ḥurremi-çün
Seni tesbîḥ iden diller demi-çün

2012. Ḳażâdan nevḥ[a]sı-çün saña Nûḥ’uñ
Necâtı-çün yüce menzilde rûḥuñ

2013. Ġarîbüñ ṣubḥ u şâm âhı ḥaḳı-çün
Seḥer-ḥîzüñ seḥergâhı ḥaḳı-çün

2014. Meded-ḫˇâhendeler feryâdı-çün

[377] *mâ evḥâ*: “…(Allah, kuluna) vahyini bildirdi…” (en-Necm 53/10)

Dil-i bî-dâd cânlar dâdı-çün

2015. Ümîẕin cândan üzenler demi-çün
Yüzin göge ṭutan gözler nemi-çün

2016. Ser ü pâsız yetîmüñ nâlişi-çün
Ġarîb ü ḫastenüñ yaş bâlişi-çün [62ᵇ]

2017. Ṣafâ vü ṣıdḳı-çün ṣubḥgâhuñ
Gice gün seyri-çün mihr ü mâhuñ

2018. Yire nâ-ḥaḳ dökülmiş ḳanlar içün
Şehîd olmış yoluñda cânlar-içün

2019. Göñül gencinde gizlü râzuñ-içün
Ḳalemle levḥe yazlu yazuñ içün

2020. O ʿarş u kürsinüñ bünyânisi-çün
Dem-i kerrûb[i] vü rûḥânîsi-çün

2021. Sülûk içindeki sâlikler-içün
Maḳāmâta iren mâlikler içün

2022. Dem-i Cibrîl ü İsrâfîl'üñ içün
O Mîkâʾîl ü ʿAzrâʾîl'üñ içün

2023. Bi-ḥaḳḳ-ı ḥurmet-i Tevrât-ı Mûsâ
Bi-ḥaḳḳ-ı âyet-i İncîl ü ʿÎsâ

2024. Ṣuḥuf-çün k'okudı Âdem peyem-ber
Zebûrı-çün ki Dâvûd itdi ezber

2025. Ḫalîlüñe gelen ḳurbân ḥaḳı-çün
Ḥabîbüñe inen Ḳurʾân ḥaḳı-çün

2026. Bu ẓulmetden bize sen vir necâtı

Bu dünden bize sen göster ġadâtı

2027. Rıżâmuz var ḳażâña gerçi cândan
Velî biz ḳulları ḳahr itme andan

2028. Felek yayını yasġıl kînemüzden
Ḳażâñ oḳını ṣavġıl sînemüzden

2029. (...) kim nûr-ı luṭfuñ göstere âyât
Ola taḥte'ṣ-ṣerâ Ṭûr-ı münâcât

2030. Aña kim feyż-i fażluñ rûşen ola
Yanar od rûşen aña gülşen ola

2031. Anı kim ḳahr idüp yire depesin
Deler bir peşşe ceng itse depesin

2032. Bu eṣnâda nitekim bâd-ı ṣarṣar
Girüp geldi ḳapudan şâh-ı ezʿar

2033. Başında bâd elinde âb-ı rengî
Ḳamerle eyledi âġāz-ı cengi

2034. Şeh'i çün kendüye ḳaṣd itdi gördi
Ḳılıcı çekdi şâh üstine sürdi

2035. Didi-kim gelme Şâhâ yoḫsa urdum
Cihândan defter-i ʿömrüñi dürdüm [63ª]

2036. Ḳalem gibi seni itdüm iki şaḳ
Vücûduñ ḫaṭṭı nesḫ oldı muḥaḳḳaḳ

2037. Gelür çün gördi şâh ol şîr-i merdi
İlerü varmadı vü girü ṭurdı

2038. Çü gördi bir eri kim şîr-i nerdür

Ne şîr ol ejdehâ-yı heft serdür

2039. Ḳamer-peyker cemâl-i Şems manẓar
Ṭutar Mirrîḫ gün destinde ḫancer

2040. Didi iy bî-edeb merd-i ḥayâsız
Bu dün rûşen günüm itdüñ żiyâsız

2041. Yüzine Şems'üñ olmışsun gelüp mîġ
Çekersin berḳveş baña daḫı tîġ

2042. İdüben ehl perdem perdesin çâk
Yüzümi ḫalḳ içinde eyledüñ ḫâk

2043. Benüm bu nûr-perver duḫterümdür
Yidi perdemde bir nîk-aḫterümdür

2044. Ayuñ on dördi yüzi ne cândur
Uş on beş yıldurur bunda nihândur

2045. Yüzinden çeşm-i nâ-maḥremdürür dûr
Perîdür merdüm-i insâna mestûr

2046. Benüm ḳalʿamdı bu ḳufl-ı derinde
Ḥayâtum ṣu-y-ıdı mihr-i serinde

2047. Kilîdini bunuñ evvel sen açduñ
Bozup mührini evvel bes sen acduñ

2048. Ḳoḫılmamış gülümdi ġoncede bir
Sen olduñ buña bu dün bâd-ı şeb-gîr

2049. Bugün bu şehrde ben şâh Kays'am
Degülem er seni ger diri ḳoysam

2050. Ḳılayım ʿömrüñüñ tâze gülin ḫâk

Ḥayâtuñ perdesini ideyim çâk

2051. Buyurayım seni ḳullara bu dem
Aḳıtsunlar başuñı kesüben dem

2052. Deriñi yüzüben ʿuryân ideler
Şîşe ṣancup seni biryân ideler

2053. Cihânuñ ḫânesin ben bu ʿamelden
Süpürem pâk idem ḫâne daġalden

2054. Seni tâ kim görüp bî-emr ü destûr
Serây-ı mîre daḫl itmeye bir mûr [63ᵇ]

2055. Ḳamer geldi didi ḳul kim behâdur
Er-iseñ baña sen gel iy bahâdur

2056. Delü misin ḳanı başuñda ʿaḳluñ
Ki ʿaḳla nâ-muvâfıḳdur bu naḳlüñ

2057. Bu dün ṭut beni giryân öldüresin
Cihânı ṭañla saña güldüresin

2058. Bu dün ṭut bunda bir ṭañ iş idesin
Ne diye ṭañla biñler işidesin

2059. Diyeler Ḳays sulṭân ki öziyle
Bu gice bir kişi ṭutmış ḳızıyla

2060. Görememiş azı hîç bir öc-ile
Girüp ḳullar[ı] öldürmiş güc-ile

2061. Depüp yire aduñ sen ḫâk idesin
Elüñle perdeñi sen çâk idesin

2062. Benem şemşîr-pençe peççe-i şîr

Baña âdem ḳanıdur şerbet-i şîr

2063. Baña pençe vuramaz degme dilkü
Yolumı baġlıyamaz degme ilgü

2064. Başuñ önüñ senüñ ü ölmedin ben
Geñez ölmezem iy şeh şöyle bil sen

2065. Ḳamerven ibn-i sulṭân'ibn-i sulṭân
Atamdur ḫâfıḳa[y]n içinde ḫâḳān

2066. Züḫal-kîn Müşterî-rû Mâh-ṭalʿat
ʿUṭârid-ḳadr u hem Ḫurşîd-rifʿat

2067. Çerimiz çoḳdur encümden ʿadedde
Şümârı gelmez anuñ ḥadd u ʿadde

2068. Benüm ger ḳullaruñdan uzadup ḳol
Tenümden bir ḳılumı egse bir ḳul

2069. Saña ger ölür-iseñ gökde ʿÎsâ
İdeler itdügin Firʿavn'a Mûsâ

2070. Yilüñi ḳıl gibi bârîk ideler
Cihânı gözüñe târîk ideler

2071. Bu taḫt-ı baḫtı başuña yıḳalar
Bu şehr ü kûyuñı oda yaḳalar

2072. Vara maʿmûr-ken ilüñ ḫarâba
Hevâ vü âb ola gire türâba

2073. Uyurken fitne uyḫudan uyarma
Bu şîrîn ʿişretüñe şûr ḳatma [64ª]

2074. Söyündürme yanar rûşen çerâġuñ

Gözüñe ḳarañu itme ṭurâġuñ

2075. Ḳızuñuñ itmedüm ben perdesin çâk
Cihânda gül gibidür dâmenüm pâk

2076. Şehâ ḥâşâ k'olam ḫâne daġal ben
Bu resme bilmezem çirkin ʿamel ben

2077. Bedîhî düşdi gördüm bu diyârı
Żârûrîdür degildür iḫtiyârî

2078. Diyâr-ı yâr u yirden bî-naṣîbem
İrişdüm şâm mışruñda ġarîbem

2079. Beni devrân getürdi bu diyâra
Semâdan düşdüm indüm bu serâya

2080. Bu ḳız kim budurur bir dâne lûlû
Buña kim lâle ola bundan ulu

2081. Benem rûşen çü(n) Ḳamer günden aẓher
Ḳamer'den yig kim ola Şems'e maẓhar

2082. Didi bes şâh kim iy bî-müdârâ
Geleydüñ bu şikâra âşikârâ

2083. Ḳamerseñ olmayayduñ bî-edeb sen
Seḥer ideydüñ Şems'i ṭaleb sen

2084. Seni ben-daḫı rûşen ḫoş göreydüm
Niçe yılduzla Şems'i vireydüm

2085. Ḫum-ı ser-bestemüñ başını açduñ
Nihân sırrum dehân-ı ʿâmma ṣaçduñ

2086. Seni ben-daḫı iki biçdüreyin

Ḳanuñ ḫûn-ḫˇârelere içdüreyin[378]

2087. Çü vurduñ câmına sen nengümüñ seng
Ḳılayın giñ cihânı gözüñe teng

2088. Ḳamer gördi-ki cûşiş başdan aşdı
Odından dîg-i şeh köpürdi ṭaşdı

2089. Bu kez bildi-ki ne olısar anda
Seri elden gidüp öliser anda

2090. Did'iy şehr ü diyâruñ şehryârı
Niçedür leşkerüñüñ di şümârı

2091. Didi-kim ṣaġışı yoḳ leşkerüm var
Velî defterde bes yüz biñ erüm var

2092. Müsellâḥ atı vü kendüsi âb-çîn
Güneşdür tîġ-zen ḳamu seḥer-çîn[379] [64ᵇ]

2093. Ḳamer didi-ki şâhâ çîn seḥerde
Senüñle ʿahd idelüm bu naẓarda

2094. O yüz biñden otuz biñ iḫtiyâr it
Demür geydür süvâr-ı üstüvâr it

2095. Ḳaşınla gel ḳuşan meydân-ı ḥarbe
Miyânda tîġ elde tûġ u ḥarbe

2096. Gireyim anda ben meydâna tenhâ
Diyeyim ḥamle ḳıluñ uşda ben hâ

2097. Getürüp ṣubḥveş tîġum dem uram

[378] ḫûn-ḫˇâre: ḫˇân-ḫûre Nüsha
[379] tîġ-zen: tîġ ü zen Nüsha

Fürûġuma ne yılduz ṭura görem

2098. Eger bir şaḫs benüm ṣıya cânum
Ḥelâl olsun aña ḫ̬ân-ı ḥarâmum

2099. Eger ben leşkerüñi eyleyem ḳahr
Benüm olsun mı bu bâzâr u bu şehr

2100. Didi sulṭân-ki bu kişi delürmiş
Dimâġında bunuñ sevdâ belürmiş

2101. Hünerlü kişilerde lâf olmaz
Hünersizlerde hîç inṣâf olmaz

2102. Ṭutalum er degilsin arslânsın
Bu bir şehr-ile cengüñ ne ne cânsın[380]

2103. Yiter zer-dûzluḳdan ur bize lâf
ʿAceb dirsin degilseñ bûriyâ-bâf

2104. Gice bayḳūş gibi ḫ̬alvet uçarsın
Gözüñ görmez yoluñ ṭañla ḳaçarsın

2105. Ḳamersin gice igen çapma (?) añla
Ḳapuñı gün görüp tek yapma ṭañla

2106. Köpürme ḳurṣ-ı ṣâbûnveş bu dün sen
Ne yüz aġardasın ṭañla görem ben

2107. Oḳıdı bes emîr ol-dem vezîri
Didi-kim di-ki çalsunlar nefîri

2108. Cihânda ḳoma cân ins ü perî sen

[380] Nüshada “şehr-ile” kelimesinden sonra karalanmış “ne” vardır.

Ḳamu dîvâna cemʿ it leşkeri sen

2109. Otuz biñ er seç andan zırh lâbis
Ki ola her biri bir leyṣ-i ʿâbis

2110. Gelüpdür bir mübâriz merd-i ferheng
Ṣabâḥ itse gerek bizüm[-i]le ceng

2111. Vezîr uyardı bes dîvânda bir şemʿ
Çeri pervânevâr oldı aña cemʿ [65ª]

2112. Didiler-kim ḥikâyet ne nedür ḳāl
Vezîr eydür ki böyledür bilüñ ḥâl

2113. Didiler ceng iden bu bir kişidür
Dimeñüz bu sözi âdem işidür

2114. Meh ü şeh ṭutdı ol dün şemʿ öñinde
Bu ṣoḥbetle hümâ-yı ṣubḥı zinde

CENG KERDEN-İ ḲAMER BÂ-LEŞKER-İ ŞÂH ḲAYS[381]

2115. Seḥer çün şâh-ı meşrıḳ bindi cenge
Işığı başda çekdi tîġ-i zenge

2116. Sipâh-ı maġribî vü şâh-ı efreng
Ṣınup ḳaçmaġa itdi cümle âheng

2117. Hezîmet bulup âḫir leşker-i Şâm
Muẓaffer old[ı] yine şâh-ı eyyâm

2118. Getürdi çerḫ-i Nîl'i tûġ-ı Aḥmed
Güneş aldı ele tîġ-i Muḥammed

[381] "Kamer'in Şâh Kays'ın askerleriyle savaşması"

2119. O ḫaṭṭ-ı ẓulmet-i küfri bilâ-şek
Hevânuñ ṣafḥasından eyledi ḥak

2120. Yazıldı nûr-ı İslâm âyeti çün
Nücûm edyânı mensûḫ oldı ol gün

2121. Hemân-dem bindi Sulṭân-ıla leşker
Hünerverler otuz biñ şîr-i ner er

2122. Erenler çâderi ṣaḥrâya çekdi
Mübârizler ʿalem bâlâya çekdi

2123. Getürdiler buyurdı Şâh o dem bes
Felek rengüñde zer bir dirʿ-i aṭlas

2124. Geyüp bindi Ḳamer bir ḫing-i tâzî
Ki oynardı ṣabâ bâd-ıla bâzî

2125. Olup sâz ü seleb içinde ġarḳa[382]
Eline aldı tîġi döndi berḳa

2126. Süvâr oldı çeri encümden enbûh
Ṣanasın cünbiş itdi âhenîn kûh

2127. Ṣahîl-i ḫayl-i tâzî âteşîn-tâb
Zemîn gûşına dökdi âb-ı sîm-âb

2128. Ġırîv-i kûs virdi mürdeye gûş
Apardı ṣavt-ı naʿra deyrden hûş

2129. Sipâh-ı mevc-zen pür tîġ u cevşen

[382] sâz: sâẕ Nüsha

Demürden baḫre döndi aḳdı rûşen [65ᵇ]

2130. Bürüdi gerd rûy-ı mihr ü mâhı
Ayaḳda ḳaldı püşt-i gâv-ı mâhî

2131. Sinândan mîşistân oldı ṭopraḳ
Başında bayraḳ-ı çerḫ oldı yapraḳ

2132. Erenler câ-be-câ meydân delerdi
Esedler sû-be-sû dendân bilerdi

2133. Mübârizler durup nîze-be-nîze
Zamâne döndi rûz-ı rust-e-ḫîze

2134. Ḳamer bes sürdi meydân naṭḫına at
Görüp luʿbını eflâk old[ı] şeh-mât

2135. Ṣufûfı baḫdı gördi âhenîn sed
Felek devri bigi bî-ḥadd u bî-ʿad

2136. Binüben fîle bes şîrâne bir merd
Ḳamer üstine sürdi koparup gerd

2137. Ḳamer at-ıla fîle itdi ḥamle
Şükûhından anuñ fîl oldı nemle

2138. Getürdi tîz nîze-[y]-le süvârı
Dehâna serçe aldı ṣanki mârı

2139. ʿAḳabince anuñ hem bir sinândâr
ʿIḳāb-ıdı ṣanasın üstüḫˇân-ḫˇâr

2140. Ḳamer üstine sürüp atı yetdi
Süñü vü tîġla iki ḥamle itdi

2141. Üçincide dönüben urd[ı] bir gürz
O gürz[-i]le düşeydi kûh-ı Elburz

2142. Ḳamer bes berḳ gibi çekdi tîġi
İki yarup başından ṣavdı mîġi

2143. Şehüñ bes yine bir gerden-firâzı
Binüben gergeden gösterdi bâzî

2144. Ḳamer üstine bi'l-ḥazm itdi ʿazmi
Diledi-kim ide cezm-ile rezmi

2145. Ḳamer tîz aldı ḳırbandan kemânı
Çıḳardı caʿbeden tîr-i revânı

2146. Oḫı zihde ḳodı vü çekdi yayı
Baḫanlar gördi yay burcında ayı

2147. Ḫalâṣ eyled[i] çün ol oḫı zihden
Ṭokındı sîn[e]de geçdi zırhdan

2148. Revân çıḳdı o şîrüñ cân tenden
Yıḳıldı yire püşt-i gergedenden [66ª]

2149. Ḳamer didi-ki şâhâ ḳızdı depem
Dilerem bu nefes kim ḳalbe depem

2150. Benüm atum gerek baña ki bu at
Yoruldı beni ider luʿbda mât

2151. Didi şeh ḳandadur atuñ di iy mâh
Didi ol naṭḥ-ı saṭḥ üstinde iy şâh

2152. İşidenler bu sözi ḳaldılar mât
Ki ḳanda çıḳısar ev üstine at

2153. Buyurdı şâh bes bir ḳul-kim tîz
Yüri getür ol atı görelüm biz

2154. Varup tîz ol ḳul ol atı getürdi
Şehin-şâhuñ ḥużûrına yetürdi

2155. Çü gördiler ki bir at âbnûsî
Zerâbî lâciverdî şındurusı

2156. Ser-â-ser ʿâḳil anda ḳaldı ḥayrân
Ki cânsız aġac nice ide seyrân

2157. Didi şeh kim ol atdan tîz ol in
Nice yürür görelim bu ata bin

2158. Ḳamer bes şâh atından indi anda
Gelüp kendü atına bindi anda

2159. At üstinden naẓar eyled[i] ḫalḳa
Çü gördi baġlamışlar çevre ḥalḳa

2160. Ṭılısmını ṭulûʿuñ itdi ferk ol[383]
Revân ṭutdı hevâya yil gibi yol

2161. Ṭuyûr-ıla hevâda ṭâyir oldı
Görüben nesr-i ṭâyir ḥâyir oldı

2162. Didiler kim meger şeyṭândı bu
Ya tenden çıḳdı gitdi cândı bu

2163. Kimi didi ki bu bir sâḥir-imiş
Bu ʿilm-i siḥr içinde mâhir-imiş

2164. Gerekdür her nefes biñ şükr iy şâh

[383] "ferk" ve "ol" arasında takdim-tehir vardır.

Ki bizden ṣavdı anuñ şerrin Allâh

2165. Didi şeh-kim ḥayf çıḳdı elümden
Ḳaçırdı cân ḳurtardı elümden

2166. Melûl oldı birez başını ṣaldı
Dönüp yine serây-ı Şems'e geldi

2167. Ḳamer fikrinde Şems olmışdı ḥayrân
Düşüp od cânına cirm-idi lerzân [66ᵇ]

2168. Ḳamer otuz biñ erle itdügin ceng
Bilüben ḳalmış-ıdı vâlih ü deng

2169. Diri bilmezdi öldi dir-[i]di
Oturup ġuṣṣası ḫ̬ânın yir-idi

2170. Didi-kim yâ ata ol kişi n'oldı
Nedür ḥâli diri mi yoḫ̬sa öldi

2171. Didi-kim ya ḳızum ḳanda ölür ol
Ucuz ḳurtuldı çıḳdı elden ol ġūl

2172. Bilimedüm ben anı sâḥ̬ir-imiş
Nice sâḥ̬ir ki ʿaynı sâmir-imiş

2173. Bir atı var-ımış aġacdan anuñ
İdermiş yil gibi seyrin hevânuñ

2174. Serây üzre ḳomış-ımış nihânî
Buyurdum bir ḳula getürd[i] anı

2175. Çeriden öldürüp üc bî-günâhı
Binüp aña hevâya dutdı râhı

2176. Anı ben siḥr-ile oda yaḳardum
Ne bilem ġāfilin elden çıḳardum

2177. Ne ḳıṣṣa oldısa Şâh idüp âhı
Ḥikâyet eyledi Şems'e kemâ-hî

ZÂRÎ KERDEN-İ ŞEMS EZ-BERÂY-I FİRÂḲ-I ḲAMER[384]

2178. İşitdi Şems çün böyle ḥikâyet
Girüp bir ḥalvete aġladı ġāyet

2179. Çün ol cân bildi gitmiş şeh sözinden
Revân ṭaşraya çıḳdı yaş gözinden

2180. Teninden tâbı gitdi ḫâbı gözden
Göñülden ṣabrı gitdi âbı gözden

2181. Çü bâġından uçup gitdi teẕervi
Hevâsından büküldi ḳadd-i servi

2182. Başı ṭob gibi ġalṭân urdı ṭaşa
Külâhı ayaġa vü kefş[i] başa

2183. Neheng-i ʿışḳa çün oldı zebûn ol
Anuñ-çün düzdi göñlün baḥr-ı ḫûn ol

2184. Apardı germ-i ʿışḳ ârâmın anuñ
Getürdi cûşa heft endâmın anuñ

2185. Ciger ḳanın idüp gözden niṣârı
Bedîd itdi yüzinde lâlezârı [67ª]

[384] "Kamerden ayrılışı sebebiyle Şems'in ağlaması"

2186. Bu sevdâ dâġ-ıla yandı dimâġı
Yaġ az ḳaldı-ki çerb ola çerâġı

2187. Didi benüm i mâh-ı mihribânum
Ḳarañu oldı sensiz uş cihânum

2188. Bu dün düş miydi ki gördüm cemâlüñ
Seḥer gitdüñ yazup gözde ḫayâlün

2189. Yüzüñ ʿışḳında çünki ehl-i derdem
Uş oldı çâk zülfüñ gib[i] perdem

2190. Yüzüñ-çün gözlerümdür çeşmesârum
Ḫayâlüñ naḳşdur dilde nigârum

2191. Göremedüm uṣanınca cemâlüñ
Ṭoyınca yimedüm ḫ ̌ân-ı viṣâlüñ

2192. Çıḳup cânum gibi eflâke gitdüñ
Beni yirde ḳoduñ dermân-de itdüñ

2193. Yaşum gibi çıḳup gitdüñ gözümden
Ḫayâlüñ gitmedi lâkin özümden

2194. Serâyum baña sensiz bir ḳafesdür
Ḳalan cândan tenümde bir nefesdür

2195. Ṭamarda ḳalmadı bir ḳaṭre ḳanum
Ḳalupdur ḥasretüñde nîm cânum

2196. Bu dem bu nîm cândan daḫı vâzam
Ki yüz cândan ġamuñda bî-niyâzam

2197. Ölem ben üzmeyem senden i cân dil
Ki cândan kimse üzer mi revân dil

2198. Ġam-ı ʿışḳuñdan özge bir ġamum yoḳ
Yaş u sây[e]mden özge maḥremüm yoḳ

2199. Yaşum bilür bu sırrı sâye bilmez
Ṣuṣamış ṭıfl-ı şîrem dâye bilmez

2200. Bu sevdâ-y-ıla ser-mest-i şerâbem
Başumda dest enîn-ile rebâbem

2201. Benüm dem-sâz-ı çeng işüm naġamdur
Bu perde içre sâzum zîr ü bemdür

2202. Tenüm inceldi rûd-ı ʿûda döndi
Fiġānum naġme-i Dâvûd'a döndi

2203. Düzetdüm râṣt âheng[-i]le sâzum
Muḫâlifden nühüfte lîki râzum

2204. Ciger-sûz-ıla bu sâz-ı fiġānum
Ṭamarda ḳoymadı bir ḳaṭre ḳanum [67ᵇ]

2205. Vuralı zaḫm-ı ʿışḳuñ zaḫme dûda
Sürûduñ sûzişi-[y]-le yandum oda

2206. İdeli sûz-ı ʿışḳuñ beñzümi sâz
Virür her bir regüm bir nîk[-i]le (?) sâz

2207. Ṣaçuñ şöyle perîşân itdi ḥâlüm
Ki oldı mülk-i cemʿiyyet zevâlüm

2208. Gice bir şemʿayam ben sûz içinde
Gice geçe ölürem rûz içinde

2209. Ġamuñla şemʿveş tâ zindeyem ben
Miyân-ı âb u âteş ḫandeyem ben

2210. Dilüm ḳandîl-i rûşendür bedende
Aşılmışdur yanar beytü'l-ḥazende

2211. Dükenem yanam oduñda olup ʿûd
Ne ḳaçam tîz çünki degülem dûd

2212. Derûnuma bu od ki düşdi dilden
Yaḳup ḳomayısar hîç âb u gilden

2213. Yanup kül oluram bu oda epsem
Ki pinhân kül içinde olur od hem

2214. Bu luʿbet-bâz gerdûn perdeden tâ
Ne bâzî itdi peydâ ḳıl temâşâ

2215. Baña bir naḳş gösterdi cihânda
Nihân itdi ḫayâli ḳaldı cânda

2216. Elümden göñlümi aldadı aldı
Beni uş bî-ser ü pâ yire ṣaldı

2217. Ele girseydi göñlüm bir daḫı âh
Gözümden ḳoymayaydum göñlüme râh

2218. Başumı bir daḫı bulsaydum iy cân
Dutaydum şemʿ veş ceybümde pinhân

2219. Eger bir daḫı pâyum bulam iy yâr
Ṭutam dâmende hem-çün naḳş-ı dîvâr

2220. Yumam noḳṭa gibi naḳşa gözümi
Dutam pergâr-ı zîrinde yüzümi

2221. Demürden çevre yüz dîvâr uram ben
Daḫı ne naḳş ü ne ṣûret görem ben

2222. Ne maʿ nîden-ki ben ṣûret-perestem
Nitekim naḳş-ı dîvâr uşda mestem

2223. Yumam göz ṣûrete ḳapu yapam yâr
Ne-y-içün ṣûret-i naḳşa ṭapam yâr [68ª]

2224. Beni sen diri ṣanma sensiz iy cân
Diri olmaġa ten cânsız ne dermân

2225. Dü çeşmümden revân olup durudum
Sürûdumla budur saña dürûdum

ŞİʿR

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. Revân oldı tenümden cân yanumdan gitd[i] cânânum
Cihânum ḳarañu oldı ṭolındı mâh-ı tâbânum

2. Cemâlüñ mâh-ı tâbânsız yüzümdür âfitâb-ı zerd
Ne girdâba düşürdi gör beni bu devr-i devrânum

3. Tenümde çünki cânumsın ne ġam sen gitseñ ölsem ben
Revânî şâd u ṣaġ olsun benüm her ḳandasa cânum

4. Nitekim çeng sûz-ıla düzetdüm perdesiz sâzı
Dirîġā perdeden ṭaşra düşiser râz-ı pinhânum

5. Mey ü şâhid ṣafâsı-[y]-la ḫurûc itdi dimâġumdan
Ḫayâl-i niʿmet-i ḫuld u hevâ-yı ḥûr u ġılmânum

6. Derûn-ı perde-i ġonce ḥayâlu bir gül-idüm ben
Hevâ-yı ʿışḳ çâk itdi gelüp nâ-geh girîbânum

7. Ḫum-ı dilde mey-i ʿışḳuñ ḫurûş-ıla ki cûş itdi
Ṣurâḥî gib[i] ḳan aġlar müdâm uş çeşm-i giryânum

8. Yüzüñ ayın sevmeklik baña âyîn-i dîn oldı
Ki beyne'l-ḥâcibeyn anda görinür nûr-ı îmânum

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2226. Ger olaydı baña bir pây-ı pergâr
Olaydum noḳṭa-i arż üzre devvâr

2227. Döneydüm çerḫveş cüstüñde ġamnâk
Çekeydüm çevre ḫaṭṭ-ı dâyire pâk

2228. Alaydum avcuma ben şeş cihâtı
İdeydüm gird bir bir kâyinâtı

2229. Eger bilsem ki gitdüñ âsumâna
Vireydüm cüstüñe destûrı câna

2230. Bilimezem mekânuñ ḳanda gidem
Mekânsuzı ṭaleb ben ḳanda idem

2231. Velî genc-i cihânsın çün sen iy cân
Olur vîrân içinde genc-i pinhân

2232. Ne gökdesin ne yirde âb u gilde
Meger bu âb [u] gil içinde dilde [68ᵇ]

2233. Dilümde isterem-ki dildesin sen
ʿAle't-taḥḳīḳ bu menzildesin sen

2234. Yirümde ol-dem oturur revende
Ḥaḳīḳat bildüm uş ben saʿy bende

TEMṢÎL

2235. Gel iy cân diñle nedür sözüñ aṣlın
Dilerseñ sen-daḫı cânâne vaṣlın

2236. Bu şeş kûşe serây içinde ḥayrân
Yiter ḳıl şemsveş her yaña seyrân

2237. Ḳoyup kendüzüñ özge yire gitme
Sefer sen senden özge yire itme

2238. Yirüñde ṭur ol oturur revende
Ṭaleb eyle sen anı yine sende

2239. Şürûʿ eyle ṭutup râhuñ ṣavâbın
İdegör dil evinüñ feṯḥ bâbın

2240. O gizlü genci tâ künc-i dilüñde
Buluban şâh olasın menzilüñde

2241. Bes ol dâr içre ḳaldı Şems ḥayrân[385]
Ḳamer itdi at-ıla göge seyrân

2242. Ṣanasın mürġ-idi uçdı ḳafesden
Ya çıḳdı hâ didi bir dem nefesden

2243. Ḳonınca uçdı ya bir ḳumri-idi
Gelince geçdi yâ-ḫod ʿömri-idi

[385] "Bes" kelimesinde "be"nin noktası ihmâl edilmiştir.

ṬULÛʿ NÜMÛDEN-İ ḲAMER BER-HEVÂ VE BÂZ BER-ÂMEDEN BE-ÎRÂN EZ-ŞEHR-İ YEMEN[386]

2244. Bu resme ḳıṣṣa itdi maʿni pîri
Süḫan iḳlîminüñ hengâme-gîri

2245. Ḳamer ol şehrden çün döndürüp rûy
Hevâya döñdi gitdi nitekim gûy

2246. İrişdi tâ ki gûyı zemherîre
Ḳarardı göz oldı göñli tîre

2247. Muʿallaḳ bir zamân ḳaldı hevâda
Aşılmış döndi ḳandîle żiyâda

2248. Didi dönsem mi yine şehr-i yâra
Ya ḫod gitsem mi atam şehryâra

2249. Didi bir göñli kim yümn-i Yemen ḫoş
Didi bir göñli kim ʿazm-i vaṭan ḫoş [69ª]

2250. Eline bes vaṭan yolını aldı
Didi göñli ki cânuñ bunda ḳaldı

2251. Didi-kim maṣlaḥat budur ṣoram ben
Varam ne memleket ḥâlin görem ben

2252. Añup cân mürġi gibi âşiyânın
Yirine râst itdi atuñ ʿınânın

2253. Eser yilden revendeydi semendi
Cehendelükde ṣan berḳ-i Yemen'di

[386] "Kamer'in semâda yüz gösterip/yükselip Yemen şehrinden İran'a geri dönmesi"

2254. Tek ü tîzinde anuñ gitd[i] efhâm
Yürişde yürüyişde ḳalur evhâm

2255. Gözin yumup açınca ol hevesde
Gelüp ḳaṣrına indi bir nefesde

2256. Bes indi zîre ṣu gibi zeberden
Ḫabîr olmadı kimse bu ḫaberden

2257. Atası ḳaṣrına yil gib[i] sürdi
Bulut gibi inüp ḳaṣr üzre ṭurdı

2258. Ne göre kim pür olmış ḳaṣrı ġulġul
Dökülmiş gül yirine kâhla gil

2259. Döşenmişken felek-reng aṭlas ol ʿarş
Dürülmiş aṭlas olmış gâh aña ferş

2260. Ḳıyâmet ḳopmış olmış nâs medhûş
Zemîn zîr ü zeber ṣan *ʿıhn-i menfûş*[387]

2261. Yapılmış ḳapısı ḳaṣr u serâyuñ
Açılmış başları yoḫsul u bayuñ

2262. Ḳararmış aġ-[i]ken ḳaṣruñ boyası
Özi-çündür hemân bildi bu yası

2263. Ata ana vü ḳardeş ḳul ḳaravaş
Dögerler baş dökerler çeşmden yaş

2264. Fiġān ider ḳamu zenbûre dönmiş
Bedenler incelüben mûra dönmiş

2265. Ḳamer hicri-[y]-le şeb gibi ḳara derd

[387] ʿ *ıhn-i menfûş:* Etrafa saçılmış renkli yünler, ("..ke'l-ʿıhni'l-menfûş") (el-Kâria 101/5)

Ḳamu yılduz gib’itmiş yüzlerin zerd

2266. Ḳamer gördi ḳapudan içerü çün
Ev içi oldı rûşen nûrla gün

2267. Gelen baḫdı Ḳamer’dür gördi ḳamu
Yanar od gibi öri ṭurdı ḳamu

2268. O mürde tenlerüñ ṣan cân[ı] geldi
Ṣararmış çehrelerüñ ḳanı geldi [69^{b}]

2269. Ya mâżî ʿömr istiḳbâl itdi
ʿInân döndürdi ḥâl-i câna yetdi

2270. Bir adım admadı ilerü adım
Ser-â-ser düşdi maġşiyyen ʿaleyhim

2271. Yüzine ṣaçdılar şâhuñ gülâbı
Açıldı gözlerinden ġaşve ḫâbı[388]

2272. Gözin nergis gibi açdı vü ṭurdı
Ḳamer rûşen başı üstinde gördi[389]

2273. Ṭutuban ḳoçdı ol serv-i revânı
Serinde öpdi şâd oldı revânı

2274. Anası ḳardeşi üstine düşdi
Ḳamu ḳul ḳaravaş üstine üşdi

2275. Didi bes şâh i gözüm nûrı mâhum
Çerâġı göñlümüñ başda külâhum

2276. Nitesin ḫoş mısın ḥalüñ nicedür

[388] ġaşve: ġışve Nüsha
[389] gibi: key Nüsha; “rûşen” kelimesinde “sin” harfinin noktaları ihmâl edilmiştir.

Seni görmeyeli günüm gicedür

2277. Hevâda uġraduñ çoḳ germ ü serde[390]
Bi-ḥamdillâh seni ṣalmadı derde

2278. Cihânuñ çoḳ nişîbi vü firâzı
Hevânuñ çoḳ buludı vü ayazı

2279. Selâmetle yüzüñ ayını gördüm
Yine şükr aña-kim gördi bu gözüm

2280. Gel imdi bize aḥvâlüñ beyân it
Ser-â-ser ḥâl-i seyrüñi ʿayân it

2281. Ḳamer daḫı hevâya gitdügini
Serây-ı Şems'e irüp yetdügini

2282. Otuz bin cündle ceng itdügin hem
Uçup andan hevâya gitdügin hem

2283. Ser-â-ser ser-güẕeştin ḳıṣṣa itdi[391]
İşitdi şâhuñ anı ʿaḳlı gitdi

2284. Bu resme oldı bes şehden işâret
Çalındı bârûda ṭabl-ı şetâret

2285. Pür oldı bu ḫaberden gûş-ı eṭrâf
Ṣalındı muştucılar Ḳāf tâ Ḳāf

2286. Tamâm oldı çün ol şehrüñ ḳuṣûrı
Müzeyyen itdiler köşk ü ḳuṣûrı

2287. Döküldi ṭaş yirine lüʾlüʾ-i ter

[390] "uġraduñ" kelimesinde "ġayn" harfinin noktası ihmâl edilmiştir.
[391] "ser-güẕeşt" kelimesinde "ẕel" harfinin noktası nüshada ihmâl edilmiştir.

Pür oldı sîmle bâzâr içi zer [70ª]

2288. Çıḳardı yas ṭonın cümle-i nâs
Ṣanasın oldı pâk âyîn[e]den pâs

2289. Ẓuhûr olup ḳamu genc ü defâyin
Zemîn ceybin ġanî ḳıldı ḫazâyin

2290. Ṣaçıldı laʿl ile yâḳūt mercân
Dükânlar oldı sîm-ile zere kân

2291. O toḫm-ı dâne-i dirhemden ol-dem
Henüz biter balıḳ püştinde dür hem

2292. O meclisden ṭurup şâh ol nefes şâd
Gelüp oturdı vurdı ʿîşe bünyâd

2293. Leb-i sâḳī seḥerveş oldı ḫandân
Alup gün gib[i] câmı itdi devrân

2294. Hem oldı dîk-i ḫîküñ puḫte ḫâmı[392]
Açanuñ issisinden yandı kâmı

2295. Yine çeng oldı bezme maḥrem-i râz
İşine urdı ġaybî perdeden sâz[393]

2296. Nevâziş buldı hem ġamdan dil-i ʿûd
Maḳāmın itdiler meclisde ṣuʿûd[394]

2297. Dem-i şâhî irişdi yine nâya
Nevâ irişdi deff-i bî-nevâya

[392] puḫte: buḫte Nüsha
[393] "perde" kelimesinde "pe" harfinin noktaları ihmâl edilmiştir.
[394] ṣuʿûd: suʿûd Nüsha

2298. Kemânçe âh-ı Mûsâvâr itdi
Muġannî râh-ı mûsîḳār gitdi

2299. Ḳopardı bâng-ı râmişger fiġān şâd
Ki feryâd itdi cân diller didi dâd

2300. İşidüp ḫûblar sâz ü rebâbı
Ṭurup ḫûb urdılar raḳṣ-ı ḥabâbı

2301. Didiler rûz-ı pîrûz u ẓaferdür
Ṣunuñ câmı ki bu devr-i ḳamerdür

2302. Bilüñ bed-mihrdür devrânımuzı
Görelüm bir nefes ḫoş cânımuzı

2303. Olup serv-i sehîler bâdeden mest
Ṭuruban pây-kûbân urdılar dest

2304. Ne yaña itseler meyl-i ḫırâmân
Namâz ol yaña ḳılardı dil ü cân

2305. Çün onlar âstîn-efşân olurdı
O sulṭân dür-feşân dâmân olurdı

2306. Mey içe irişüp hengâm-ı şâma
Çü döndi câm-ı maġrib laʿlfâma [70ᵇ]

2307. Ḳamu meh-rûy-ı meclis mest yatdı
Uyudı gün gibi uyḫuya batdı

2308. Sebû gibi getürüp düşe medhûş
Getürdiler ḳamusın eve ḫâmûş

2309. Sepîde-dem şu dem ki sâḳī ḥûr
Mey-i laʿl-ile ṣundı câm-ı billûr

2310. Ele aldılar ol câm-ı ṣabûḥı
Feraḥ eylediler râḥ-ıla rûḥı

2311. Mizâc-ı rûḥı râḥ-ıl'itdiler ṣaġ
Ṣabûḥa çekdiler hem nîlden daġ

2312. Şerâb u şâhid u şemʿ-i dil-efrûz
Olardı bunlara hem-dem şeb ü rûz

2313. Ḳamerle tâ tamâm olınca bir ay
Yidi içdi bu resme yoġsul u bay

2314. Zamân göstermiş-iken böyle ḫoş yüz
Bu ʿîşe dikdi bir gün bir yüz göz

2315. Sipihrüñ mihri bed hem çeşm[i] beddür
İçi pür kîne vü ḥıḳd u ḥaseddür

2316. Ṭaġıdur her ne yirde kim göre cemʿ
Söyündürür ne yirde kim yana şemʿ

2317. Ḳatı bürrândurur çerḫüñ ḳılıcı
Kesüp vaṣlı budur hicrân ḳılıcı

2318. Meger gül mevsiminde bir gün ol şâh
Ṭutuban lâleveş ṣaḥrâda ḫargâh

2319. Ḳılurdı idüp encâmı ferâmûş
Bilûrîn câmdan laʿlîn mey nûş

2320. Ḳamer ḥâżırdı hem ol encümende
Revân serv-i sehî ṣanḳi çemende

2321. İçerdi gâh pür-mey câm-ı şâhı
Muġannîye ururdı gâh râhı

2322. Çü nîme mest oldı şâh-ı eyyâm
Mey ü câm-ıla germ oldı ḳamu kâm

2323. Gelüp Gîlân ilinden şöyle kim bâd
Didi bir kişi şâhâ dâd u feryâd

2324. Begümüz çekdi baş nite ki âteş
Bizi yaḫdı ne ḳurı ḳodı ne yaş

2325. Götürdi ṭâʿatüñden baş o yek-bâr
Ḳodı ayaḫda o bûm u beri zâr [71ª]

2326. Ḳalemveş ḫaṭṭ-ı fermândan çeküp ser
Bizi zîr ü zeber itdi vü ebter

2327. Ser-â-ser eyledi Gîlân[ı] vîrân
Bize feryâd iriş iy şâh-ı Îrân

2328. Şeh itdi bir zamân endîşe pîşe
Yine nûş itdi mey didi-ki nişe

2329. Bugün çün-kim günidür ʿîş ü bezmüñ
Adın yâd eylemeñ bezm içre rezmüñ

2330. Çü yarın gün ṭoġa görine tâbı
Göresiz nicedür rây-ı ṣavâbı

2331. Oḳudı yarın ol begler[i] sulṭân
Bu bâb içre nice söz sürdi dîvân

2332. Ṭurup niçe sipeh-sâlâr-ı düstûr
Dilediler süḫan ʿarżına destûr

2333. Ki şâhâ ceng-i Gîlân kim idüpdür
O cây-ı tenge cenge kim gidüpdür

2334. Ölü midür o yir bil şîr-merdüñ
Degil pür mîşedür yiri neberdüñ

2335. Bu rezme itmedin ʿazm idelüm cezm
Ki evvel cezm kâruñ daḫı ṣoñ ʿazm

2336. Gerekdür öñdin endîşe her işe
Ki bî-endîşe oñmaz cümle pîşe

2337. Çü gerden-keşleri gördi Ḳamer süst
Ne peydendür bilüben segirdi cüst

2338. Gelüben şâh öñine didi iy şâh
Murâduñ semtine devr eylesün mâh

2339. Benüm behremdürür çün genci bezmüñ
Niçün ḳısm ola ġayra renci rezmüñ

2340. Meyüñ çün ṣâfisini ben içerem
Meṣâffuñ derdisinden ne ḳaçaram

2341. Bu dem ben niʿmet-i ḥaḳḳı bu bezmüñ
Kemer-bestesiyem neyveş bu rezmüñ

2342. Egerçi şâha ḫoş gelmedi bu söz
Velî taḥsînler itdi aña yüz yüz

2343. Çü ser-keşlerden oldı ḫâlî dergâh
Didi şâh iy dil-efrûzem be-hey mâh

2344. Bugün şol söz ki didüñ encümende
O demden birü cân ḳalmadı bende [71^{b}]

2345. İdersin ḳaṣd-ı düşmen bî-ḫabersin
Ki benüm ʿömrümüñ kökin ḳazırsın

2346. Daḫı var bu ḥikâyetden dem urma
Benüm derdüme em diyü sem urma

2347. Ḳamer leb açdı didi şekerîn söz
Ki şâhâ ben dimezem söz sebebsüz

2348. Beni çünki görürler kiçi yaşda
Beġenmez beni bu begler ṣavaşda

2349. Ṣanurlar beni bülbül bâġ-ı bezme
Ṣayarlar özlerin şeh-bâz rezme

2350. Bilürem çîn degil bu söz ḫaṭâdur
Bahâdırlıḳda bunlar kem-bahâdur

2351. Bulara bildürem tâ nâmver kim
Bugün erlikde bunlar kim Ḳamer kim

2352. Bu sözden key ḳatı saḫt oldı sulṭân
Bilemez kim ne ḳīle ḳaldı ḥayrân

2353. Didi iy başımuñ nûrânî tâcı
Bu ṭatlu ʿîşimüz gel itme acı

2354. Gözümüñ nûrısın gitme gözümden
Ciger-kûşemsin ayrılma özümden

2355. Dil olmadın henüz bir ṭaġdan ṣaġ
Kerem ḳıl urmaġıl daġ üstine dâġ

2356. Benem bir aġac iy server serümsin
Bezimden gitme şâḫ-ı nev-berümsin

2357. Olursın sen i cân her ḥâl bensüz
Benüm ten olmazam diri sensüz

2358. Velî çün böyle diler göñlüñ iy cân
Var eyle kim muʿînüñ ola Yezdân

2359. Senüñ ḥükmüñde olsun cümle kişver
Muṭîʿ-i emrüñ olsun ḳamu leşker

2360. Ne dilegüñ var-ısa dile benden
Ki cân daḫı dirîġ olmaya senden

2361. Ḳamer yir öpdi vü yüz urdı ḫâke
Didi iy şâh ata *rûḥî fedâke*[395]

2362. Çün ol Şâh rezm-ḫˇâhî gördi anda
Ki yolcadur sözi işbu süḫanda

2363. O dem emr itdi ḳamu ser-keşine
Ne-kim var nâmver leşker-keşine [72ª]

2364. Ki alup lâleveş ḫayme ṭuralar
Hümâyûn çetri hâmûnda ḳuralar

FİRİSTÂDEN-İ ŞÂH ḲAMER-RÂ BE-CENG-İ GÎLÂN[396]

2365. Seḥer çün ḫusrev-i ḫâver ki ṭurdı
Çıḳup ḫaḍrâda ḥamrâ ḫayme ḳurdı

2366. Meleklere felek zer bârgâhı
Ṭutup itdi şeb ol çetri siyâhı

2367. Bekindi (?) püşt-i file rûyı ḫamlar
Urıldı dem deminden ki o demler

[395] *rûḥî fedâke*: Ruhum sana feda olsun.
[396] "Şâh'ın Kamer'i Gîlân Savaşı'na göndermesi"

2368. Fiġān-ı kûs u ṭabl-ı ḥarb-i cengüñ
İçin ḳopardı kûh u ḳara sengüñ

2369. Direfş-ile dür-efşân u ser-efrâz
Çıḳup ṣaḥrâya gitdi cümle ser-bâz[397]

2370. Geyüp sâz u seleb zer cümle server
Şükûfe gibi açdı caʿ beden ser

2371. Geyüp ḫaftânı vü âhen külâhı
Ḳamu pûlâda ġarḳ oldı sipâhı

2372. Çeri her sûdan irdi fevc ber-fevc
Zemîn Çîn baḥrına döndi dem mevc

2373. Sinânlardan çemen oldı neyistân
Revân her pehlevân bir şîr-i ġarrân

2374. Ḳamer merd-i sipehdâr ol çemende
İderdi her yaña seyr encümende

2375. Revân ṣu naḳra ḫing altında anuñ
Güneş püştinde ṣan ṣubḥ-dem-anuñ

2376. Olur tâbân libâs-ı âhenînden
Güher ṣan yıldurur pûlâd-ı Çîn'den

2377. Nihân çeşm-i taṣavvurdan miyânı
Miyânda ḫanceri elde sinânı

2378. Naẓar itdi sipâha geldi çün şâh
Zemîn pür gördi ger dün gib[i] ḫargâh

[397] dür-efşân: dür-feşân Nüsha

2379. ʿAdedde gördi yılduzdan çeri çoḳ
Ḥisâbın kimse virmez saġışı yoḳ

2380. Bes oldı deng u ḥayrân anda cânı
Dili giryân velî ḫandân dehânı

2381. Didi-kim cân Ḳamer'dür baña âsân
Kim ola düşmen üzre göndere cân [72ᵇ]

2382. Benüm-tek kim gelüpdür bu cihâna
Ki öz cânın ider tenden revâne

2383. Bes ol şeh-zâdeyi ol şâh anda
Oḳudı der-gehine encümende

2384. Anı ol leşkere sâlâr itdi
Dil ü gûşın ṭolu güftâr itdi

2385. Didi var baḫt-ı pîrûz ola yâruñ
Murâdı göñlüñüñ ola kenâruñ

2386. Sipehdâr öpdi pây-ı pâdişâhı
Bes itdi çoḳ duʿâyı pâdişâhı

2387. Revân oldı o bes döndi girü şâh
Girü dem-sâz idindi nâle vü âh

2388. Düzüp Yaʿḳūbveş bir beytü'l-aḥzân
Ḳapusın şâdlıġa yapdı ol ḫân

2389. Yimezdi hîç nesne ġamdan özge[398]
Gözinden açmaz-ıdı nemden özge

[398] "hîç nesne" ile "ġamdan özge" arasında takdim-tehir vardır.

2390. Gice gün gidüben tâb u ḳarârı
Ḳamer çün itdi bu ṣûretle zârı

2391. Ki iy benüm giden mâhum zeberden
Gözümüñ nûrı vü ıraḫ naẓardan

2392. Yaşum gibi ki itdüñ ʿazm-i râhı
Benüm ḥâlümi aġlar mürġ u mâhî

2393. ʿAdû ḳaṣdına olduñ merkeb-engîz
Velî olduñ dil-i aḥbâba ḫûn-rîz

2394. Şu resme düşmene dikdüñ naẓar sen
Ki olduñ dostlardan bî-ḫaber sen

2395. Ḳara gözüñ gibi uş bî-ḳarâram
Ṣaçuñ sevdâsı-y-ıla târ u mâram

2396. Gözüm bir daḫı görürse cemâlüñ
Ḳomayam dâmenin elden viṣâlüñ

2397. İçümde gizlüdür sûzuñla odum
Dem urmazam k'odem fâş ide dûdum

2398. Ne bilür şerḥ-i ḥâlüm ʿâlem-i ḳāl
Görür âyîne-i dilde bilen ḥâl

MÜNÂẒÂRA-İ ŞÂH BÂ-MÜRĠ[399]

2399. Meger bir mürġ bir gün bâġ içinde
Ki sîne hicr odı pür dâġ içinde [73ª]

[399] "Şah'ın kuşla konuşması"

2400. Gice tâ ṣubḥdan yummadı gözi
Dilinde fürḳat-ı yâr-ıdı sözi

2401. O mürġuñ şâh işitdi zârlıġın
Nedendür bildi hem bîmârlıġın

2402. Didi bes aña kim iy yâr-ı dem-sâz
Ġam-ı dil-berde sensin baña enbâz

2403. İkimüz daḫı pür-dâġuz cigerde
Gel olalum ikimüz bir naẓarda

2404. Ḳo işneyniyyeti gel ferd olalum[400]
Saña ben baña sen hem-derd olalum

2405. Cigerde şol-ki dâġı var ġamından
Virür ḥâlin ḫaber nâle deminden

2406. Gelür her dem dem-i müşkîn derûndan
Ḳoḫulu bûy-ı miskîn bûy-ı ḫûndan[401]

2407. Götürdi söz yüzinden ḳuş niḳābı
Ṣavâb-ıla sözüñ virdi cevâbı

2408. Ki benüm ʿışḳum u senüñ degil bir
Tefâvüt aramuzda var ẓâhir[402]

2409. Beni yârum derinden sürdi dûram
Firâḳ odında uş nâ-çâr ṣabûram

2410. Beni nâ-çâr dûr eyledi yârum
Bu hicrânda benüm yoḳ iḫtiyârum

[400] "gel" ve "ferd" arasında karalanmış "bir" vardır.
[401] ḫûn: ḫˇân Nüsha
[402] İkinci mısraın vezni bozuk

2411. Azıġum gündüzin ġam içdügüm dem
Dutar her şeb beni tâ ṣubḥdan dem

2412. Bu derd ü bu ġam-ıla geçer eyyâm
Ne bilem baña n'olısar ser-encâm

2413. Senüñ ṭurur-iken yanuñda yâruñ
Giderdüñ vardı elde iḫtiyâruñ

2414. Dilüñüñ kâmını sen rânde itdüñ
Seni nâ-kâm sen dermân-de itdüñ

2415. Yanuñdayken senüñ kâm-ı dilüñ yâr
Sen itdüñ dûr elüñle iy cihândâr

2416. Sözin çün ḳuşuñ itdi gûş sulṭân
O dem el urdı çâk itdi girîbân

2417. Didi derd aña bunca şehryâram
Bu ʿâşıḳlıḳda bugün şermsâram

2418. Ne gelsün ol Süleymân'uñ elinden
Ki ʿâciz ḳala bir mürġuñ elinden [73^{b}]

2419. Kim ide baña daḫı iʿtibârı
Ki ben bir mürġuñ oldum şermsârı

2420. Gidüp ol mâh ḳaldı Şâh ḫalvet
Ḫayâl-ile gice gün itdi celvet

REFTEN-İ ḲAMER VE CENG KERDEN LEŞKER-İ MÎR-İ GÎLÂN[403]

2421. Sipehdârı bes ol meh-rûy-ı Çîn'üñ
Çün itdi ḳaṣdını Gîlân zemînüñ

2422. Gice gün leşker-ile sürdi gitdi[404]
Gelüp Gîlân zemîne tâ ki yetdi

2423. Düzi az yirleri pür mîşe vü kûh
Be-ġāyet yolları ṭar leşker enbûh

2424. Yaḳīn Gîlân'a irdi çünki leşker
Cihânı kûh u mîşe gördi yekser

2425. Aġaçlar ser-firâz olmış felekde
Ser ü bîḫi simâk-ile (vü) semekde

2426. Yüce ṭaġların iden pâygâhı
Ḳaşıya tîġla ruḫsâr-ı mâhı

2427. Batupdur kûh-ı hâmûnî giyâha
Giyehden râh bulınmaz sipâha

2428. Kemerveş her ṭaġuñdur ḥalḳa mârı
Muḳīmuñ ejdehâdur yâr-ı ġārı

2429. Hevâsı key ḳatı bed şöyledür germ[405]
Ki olur mûmveş sengüñ dili nerm

2430. Ḫaber çün ol Şeh-i Gîlân'a yetdi
Ki sulṭân oġlı uş tâlâna yetdi

[403] "Kamer'in gidişi ve Gîlân Beyi'nin askerleriyle savaşması"
[404] "gice" kelimesindeki "cim" harfinin noktası ihmâl edilmiştir.
[405] "şöyledür" kelimesinde "ye" harfinin noktaları ihmâl edilmiştir.

2431. Ṣalup her merzübûma bes bekâvul
Ne kişver varsa derdi leşkerin ol

2432. Getürdi bir çeri mânend kûha
Ki vardı kûh-i hâmûnlar sütûha

2433. Varın ol ceyş dutdı kûh u derden
Teber-zîn ḫiş-[i]tle Gîlî siperden

2434. Gelür Hürmüz'de ger merz ü ger kişt[406]
ʿAlef yirine bürrân tîrle ḫişt

2435. Biri birine irdi iki leşker
Derûn kînden ṭolu vü bâddan ser

2436. Ṭoḳuşdı iki ṭaġ anda ṭuruşdı
İki deryâ irişdi mevci uruşdı [74ª]

2437. Toz aġup göge yaġmaḳdan yire tîġ
Hevâ pûlâdbâr oldı revân mîġ

2438. Ḳana şöyle ṣuṣadı tîġ-i ʿuryân
Nitekim rîg ü ya seng-i beyâbân

2439. Sinânlar sîneye ser-tîz itdi
Cihânı rûz-ı rustâ-ḫîz itdi

2440. Görinmez oldı çerḫüñ yüzi tozdan
ʿAlemler gün gibi ṭolındı gözden

2441. Leb-i tîġ-ıla serkeşler seri çâk
Zebânlar zîr-leb ḫande vü semnâk

[406] Birinci mısraın vezni bozuk

2442. Şu resme oldı zîr zerreler tîr
Ki zîr-i perde-i gil bâd-ı şeb-gîr

2443. Dökülmiş ṭaşra başdan maġz-ı gerdân
O maġz üzre ḳan aġlar tîġ ü bürrân

2444. Ser oldı tîr-i zaḫmından şikeste
Görindi yaşta gibi maġzı beste

2445. Çıḳup târîk-i toz çerḫ-i berîne
Zemîn döndi göge vü gök zemîne

2446. Revân ḳandan ḳarışdı cûy cûya
Başı yoladı (?) ḳan mânend kûya

2447. Ruḫ-ı laʿl ile düşdi zîr-i naʿle
Ki ḳandan naʿl-i âhen döndi laʿle

2448. Çek-â-çâk-ıla tîġuñ oldı ger ḫâk
Dilin çâk itdi kûhuñ ol çek-â-çâk

2449. Ciger ḫancer ṣuyıydı içdügi bes
Oḳuñ dil isper-idi geçdügi bes

2450. Sipeh-sâlâr-ı Îrân ol zamânda
Vezân bâd-ıdı ṣan faṣl-ı ḫazânda

2451. Olur her sû ṣaluban tîġ-i ser-tîz
Bedenden berg-i rîzân gibi ser-rîz

2452. Sürer ḫoş meymene vü meysere ḫayl
Zemîn deryâya döndi ḳan olup seyl

2453. O ḫaṣm-ı naḥs-ṭâliʿ düşdi bed-rûz
Ḳamer bes oldı ferruḫ-fâl u pîrûz

2454. Sipâh-ı düşmen oldı rûy-beste
Seri zülfi gibi oldı şikeste

2455. Ḳamerden çünki ol ser-ḫayl-i Gîlân
Direfşüñ tâb-ı ʿaksin gördi tâbân [74ᵇ]

2456. Direfşi düşdi elden yire müşti
ʿInâna ṣordı vü dönderdi püşti

2457. Çeri ḳaçmaġı dutdı pîşelerde
Ṭaġıldı serçe gibi mîşelerde

2458. Ḳaçup tâ şehleri cân atdı ṭaġa
Ṭutuldı iki günden ṣoñra bâġa

2459. Ḳamer ol merzde bir ay oturdı
Döşedi ʿadli vü ẓulmi götürdi

2460. İl oldı rûz-ı pîrûz-ile âbâd
Girü ferruḫ-ruḫ-ıla döndi ol şâd

MÜRÂCAʿAT NÜMÛDEN-İ ḲAMER EZ-GÎLÂN[407]

2461. Şu dem kim şâhı bu nîlî ḥiṣâruñ
Ẓafer cündine buldı Zengbâr'uñ

2462. Ḳodılar kûhe-i pîl üzre kûsi
Ġubâr itdi hevâyı âbnûsî

2463. Dönüp Gîlân'dan ol Îrân'a gitdi
Ḫaber ol-dem gelüp sulṭâna yetdi

[407] "Kamer'in Gîlân'dan dönmesi"

2464. Buyurdı bes-ki istiḳbâl ideler
Binüp der-ḥâl aña ḳarşu gideler

2465. Gelüp gördiler ol pîrûz cengi
Direfş ardında vü pîrûze rengi

2466. Güneşden reng-i ruḫsârı mül olmış
Aḳar laʿlîn gülâbı ter gül olmış

2467. Ġubârıdur kenâr-ı ḫaddinüñ târ
Mehüñ girdinde gerdi müşk-i Tâtâr

2468. Ḳadidür ceyş-i dil-berlikde râyet
O râyet üzre şâh-ı ḫâver âyet

2469. Ser-i düşmen o yaña bâġ içinde
Dil-i dostlar bu yaña dâġ içinde

2470. Ne yir kim reh-neverd edhemle vara
Batardı ʿanber-i eşheb ġubâra

2471. Bu resme geldi tâ dergâh-ı Şâh'a
Atından indi gitdi bârgâha

2472. Şeh'üñ tâcın ıraḳdan çünki gördi
Sitâyişlerle taḫt öñine sürdi

2473. Seri baḫtı ḳodı ol pây-ı taḫta
Der-âġūş itdi Şâh ol mâh-baḫta [75ᵃ]

2474. Bes oldı bir zamân Şâh ol ṭalebde
Ḥayât âbın bulup nûş itdi lebde

2475. Didi kim ḫoş mısın iy nûr-ı dîde
Sürûr-ı sîne cân-ı ber-güzîde

2476. Yoluñ renc-i dırâzından nicesin
Nişîbi vü firâzından nicesin

2477. O bire şükr biñ kim bu seferden
Getürdi seni ṣaḳladı ḫaṭardan

2478. Gelüp tâ muṭrıb-ı perde-nevâzı
Ser-âġāz itdi ʿîşe düzdi sâzı

2479. Perî-rû ḥûrî elde câm-ı Çemşîd
Yürüdi meyle raḫşân ṣanki Ḫurşîd

2480. O baḥr-ı zevraḳ içre keştî-i zer
Ḫoş itdi devr ü laʿl ü dürr-i gevher

2481. Eline aldı Şâh ol câm-ı zîbâ
Özine çekdi ṣan keştî-yi deryâ

2482. Geçen günleri idüben ferâmûş
Ḳamer şâdîliġine eyledi nûş

2483. Sürüdi ṣoñra ki gencûre bî-renc
Ṭaşı gencîneden ṣoñra girân-genc

2484. Ṭaşındı fîl-ile tâc u kemerler
Ki urunup ḳuşana şîr ü nerler

2485. Ḳamudan öñ şeh-i ḫurşîd-i rifʿat
Bil ol meh-ṭalʿata geydürdi ḫilʿat

2486. Muraṣṣaʿ çerḫveş vardı aṭlas ter
Başına mihrveş vurdı zer-efser

2487. Daḫı virdi ne-kim var ser-sipâhî
Ḳabâ-y-ıla kemer Rûmî külâhı

2488. Döküben sîm ü zer çoḳ dürr ü dînâr
Çeriye virdi bî-ḥad her ne-kim var

2489. Bes oldılar mey ü neyle ṭarabda
Ney ü mey oldı dâyim elde lebde

2490. Mey ü neyle ola çün yâr-ı hem-dem
Yine kâruñ daḫı ġavġā-yı ʿâlem

2491. Zer ü sîm ü düri terk eyle dirme
Direseñ meyden özge şeyʾe virme

2492. Çü dirdüñ meyden özge şeyʾe virdüñ
Ṣuya gitdi emegüñ yile virdüñ [75^{b}]

2493. Yimezseñ yaġma mâlı mâr-der-mâr
Yaḫar sîneñde seni nâr-der-nâr

2494. Zer ü sîmi idegör kesb ek ü biç
Şerâba vü kebâba vir yi vü iç

2495. Yi yidür bulduġuñı olma nâkes
Yiyüp yidürdügüñ ḳalur saña bes

2496. Hemîşe şuġl u şâdî derc eyle
Ḫarâcın al cihânuñ ḫarc eyle

2497. Bu ḫırmen-sûz çerḫe virme boyın
Müşaʿ biddür buña gösterme oyın

2498. Bu gülşende k’ola bir serv-i bâlâ
Elif ḳaddi olur bâsuz anuñ lâ

2499. Ne virdi kim ide perverde bu dehr
Ḳılur beñzini zerd âḫir ider ḳahr

2500. Başa dâyim urılmaz tâc-ı devlet
Ki olur tâc-ı devlet gâh olur let

2501. Yimez her loḳma-i şekker büyük ḫurd
Gehî ṣâfî olur şerbet gehî dürd

2502. Bu ḫing-i dehre binme k'oldı tevsen
Peyine düşme kim yirsin leked sen

2503. Bunuñ bil üstüvâr olmaz süvârı
Kimüñ yükin iletdi yürde bârı

MÜTEĠAYYİR ŞODEN-İ ḤÂL-İ ḲAMER EZ-FİRÂḲ-I ŞEMS[408]

2504. Ḳamer Şems'üñ hevâsı-[y]-la gün ü ay
Hilâle döndi bedri oldı ḳad yay

2505. Hevâ-yı mihrinüñ olmadı nermi
Ziyâde oldı gün geldikce germi

2506. Gehî ser-mest olur içüp şerâbı
Nevâzişgâh ider ḫoş ḫoş rebâbı

2507. Gehî bülbül gibi sâz ider âvâz
Gehî gül gib[i] ider şîveler nâz

2508. Acısı-[y]-la ider od yine ʿilâcı
Ki dimişler baṣar acıyı acı

2509. Vücûdın ʿışḳ odı virmişdi bâde
Acısın başa dir içerdi bâde

[408] "Şems'in ayrılığı sebebiyle Kamer'in halinin değişmesi"

2510. Ḳamu ʿömrinde bir kez gence irdi
Yitürdi yine genci rence irdi [76ª]

2511. O ʿışḳ-ı Şems şöyle itdi der-âġūş
Ḳamerliġini tâ itdi ferâmûş

2512. Şu deñlü aldı ol sevdâ dimâġın
Ki bilmez oldı başından ayaġın

2513. Dökerdi yire ḳanlu yaşı seylin
Yaşı cûyende arardı Süheyl'in

2514. Gözin yummazdı niçe kim gele ḫˇâb
Dir-idi yapma gözüm dosta bâb

2515. Şu resme yaḳdı anı âteş-i derd
Ki oldı şemʿ veş gül yañaġı zerd

2516. Vücûdı göcdi ol-dem devşirüp raḫt
Ki raḫt-ı yâra oldı ḫân[e]si baḫt

2517. Gözine kendü naḫşı oldı maḥcûb
Ki üstine yazıldı naḳş-ı maḥbûb

2518. Ḳarârı gitdi varlıḳ ṭarlıġından
Bir adım ṭaşra çıḳdı varlıġından

2519. Anuñ-çün ṭaşra çıḳdı kendü anda
Ki iki cân ṣıġışmaz bir bedende

2520. Naẓar çün-kim iderdi nûr u nâra
Nişân görürdi vaṣl [u] hicr-i yâra

2521. Şu resme oldı ʿışḳuñ baḥrine ġark
Ki itmez oldı yâri kendüden farḳ

2522. Uçurdı mürġ-i cânı bu ḳafesden
Teninde ḳalmadı özge nefesden

2523. Sehî-servi-[y]-di şâḫ-ı gül gibi ḫam
Yaḳası ġonce-gûne çâkdi hem

2524. Siyeh zülfi gibi gündüzi gice
Ṭolaşmışdı uzun sevdâ-yı pîçe

2525. Yaḳup ḳoymadı ʿışḳuñ odı dûdın
Yaḫup yaġmaladı mülk-i vücûdın

2526. Velî pinhân-ıdı içinde odı
Dem urmazdı ki ṭaşra çıḳa dûdı

2527. İdemezdi müdârâ ḫatm-i ʿışḳa
İderdi cehd-i dâyim ketm-i ʿışḳa

2528. Velîkin gözi yaşı beñzi ṣarı
Ele ġammâz oldılar evzârı

2529. Ṭabîb oḳıdılar k'ide ʿilâcı
Ne peyden ki degil bildi mizâcı [76ᵇ]

2530. Didi bu derd ḳapmış cân u dilden
Buña dermân bulınmaz âb u gilden

2531. Gerekdür derd-i câna vaṣl-ı dermân
İder dil derdine dildâr dermân

2532. Saña cân mı gerek cânânuñ iste
Dilüñ dilerseñ dermânuñ iste

2533. Meger bir gün iderken ʿişret-i mey
Muġannîler çalardı muġnî vü ney

2534. Gelüp ḫunyâgerinden birisi şâd
Bu şiʿr inşâsın itdi anda inşâd

ŞİʿR

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Yâr-ı ezelî ḳanı i cân anı unutma
Cânuñ var-ısa tende o cânân unutma

2. Peymânını îmânı olan kiş[i] unutmaz
Îmânuñ eger varsa peymânı unutma

3. Muḳbil ḳul-iseñ yâr etegin ḳoma elüñden
Devlet ṭaleb it sâye-i sulṭân unutma

4. Gülşenden ıraḫ düşdüñ n'ola niçe gün
İy bülbül-i cân ol gül-i ḫandan unutma

5. Devrüñde Ḳamer eyle müdârâ-yı medârı
Şems'üñ ṭaleb it menzil-i seyrân unutma

6. Ḳıymetlü ʿaḳīḳ ister-[i]señ ʿazm-i Yemen ḳıl
Laʿl ister-[i]señ mülk-i Bedaḫşân unutma

7. Ḫıżr ister-[i]señ Mecmaʿ-ı baḥreyne sefer ḳıl
Dür diler-[i]señ sâḥil-i ʿUmmân unutma

8. Nân u nemekin yidigüñ yanını ḳoyma
Aña emek it añ nemek ü nânı unutma

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2535. Zihî eyyâm-ı ḫoş-demdür cüvânî
Ki ola ʿışḳ u ʿîşi câvidânî

2536. Yigitlik ʿâşıḳuñ ser-mâyesidür

Bu ʿışḳ u ʿîş anuñ pîrâyesidür

2537. Cihânda bil-ki ol cân kâm-rândur
Ki ʿışḳı var selâmet nev-cüvândur

2538. Ne cân kim ten-dürüst ola cüvân hem
Anuñ göñline ḳanda yol bulur ġam

2539. Yigitlik ṭut-ki bir genc-i girândur
Bilen ḳadrin bu gencüñ ḫoş cüvândur [77ª]

2540. Yigitlik ḳıymetî gevherdürür pâk
Virüp bâd-ı hevâya eyleme ḫâk

2541. Yigitlikdür bu cânuñ mihmânı[409]
Ġıdâ-yı ʿışḳ vir ḫoş gönder anı

2542. Yigitlik mîvesidür leẕẕet-i ʿömr
Yigitlik mevsimidür râḥat-ı ʿömr

2543. Yigitlik bir çemendür sebzter key
Anı ter ṭutan âb-ı meydürür mey

2544. Yigitlikde ki bî-ʿışḳ olmayasın
Nişândur aña kim nevmîd olasın

2545. Benefşe zülfine ol-dem vurur ṣu
Ki ola yâsemen gözinde uyḫu

2546. Şebüñ zülfi siyâh ol-dem görinür
Ki aḳ yüze seḥer burḳaʿ bürinür

2547. Kişi kim pîr ola bîmâr cânı
Çerâġınuñ gider tâb u tüvânı

[409] Birinci mısraın vezni bozuk; "mihmân" kelimesinde "mîm"den sonra zâid bir "ye" harfi vardır.

2548. Şu vaḳtin germ olur bâġuñ hevâsı
Ki ola tâzeter berg ü nevâsı

2549. Ṣaçıla sebz[e]ye çün âb u kâfûr
Ṣurr u yilden olur ol bâġ maʿ ẕûr

2550. Yuyup aġarsa ḫâm câme
Alur ṣındu anı nâ-kâm kâme[410]

2551. Siyâhı mûyuña baḫma ki nevdür
Bu çerḫüñ âsiyâsı tîz-revdür

2552. Ger olsuñ ṣoḥbetinde hem-çü ʿanber
İder tozdan seni kâfûr-peyker

2553. Ne yüze kim ṣaça bir âsiyâ toz
Erinür üç ṣu-y-ıla yusañ ol yüz

2554. Şu yüz k'aña ṣaça bir âsiyâ un
Erinmez yidi baḥr-ıla yusañ un

2555. Yigitlerden biridür kim ne tedbîr
Ki ḳaçar pîrden yâr olmazam pîr

2556. Didi bir pîr aña ḳanda uçarsın
Ki yârı ḳocasañ ḳorsun ḳaçarsın

2557. Başa sîm-âb dökse gök zeberden
Ḳaçar sîm-âbveş ol sîm berden

2558. Çü başda şeyb ṣaçı ṭoġdı iy cân
Ne yatursın şeb-i ġafletde uyan [77^{b}]

[410] İlk mısraın vezni bozuk

2559. Cüvân-iken başarsañ başa işüñ
Ki ḳıymaz pîr olıcaḳ işe dişüñ

2560. Yigit biñ ḳoçsa iy Şâh-ı şâkir
İdemez bil daḫı cerr-i ʿasâkir

TEMṢÎL-İ ḪÂTİME-İ DÂSİTÂN[411]

2561. Vücûduñ mülk-i Gîlân'dur Ḳamer cân
Senüñ nefsüñdür ol sâlâr-ı Gîlân

2562. Bu merzbûmı ḳaṣd itmişdür ol şûm
Yıḫa vü yaḫa olsun saña maʿlûm

2563. Bu câna hem ḫaber getürdi Ḳurʾân
Ki bu Gîlân'ı ider nefs-i vîrân

2564. Bu nefsüñ leşkeri buḫl u hevâdur
Bu cânuñ leşkeri cûd u seḫâdur

2565. Bu nefsüñ leşkeri fısḳ u şenâʿat
Bu cânuñ leşkeri zühd ü ḳanâʿat

2566. Bu nefsüñ leşkeri ḫışm u ḳażâdur
Bu cânuñ leşkeri ṣabr u rıżâdur

2567. Bu nefsüñ leşkeridür cehl ü daʿvâ
Bu cânuñ leşkeridür ʿilm ü taḳvâ

2568. Bu nefsüñ leşkeridür şerr ü ġırret
Bu cânuñ leşkeridür ḫayr u ʿizzet

411 "Destanın sonundaki temsil"

2569. Bu nefsüñ leşkeri ẓulm u sitemdür
Bu cânuñ leşkeri ʿadl u keremdür

2570. Gerek cân daḫı ḳoya ʿîş u nûşın
Ḳamerveş cemʿ ide enbûh ceyşin

2571. Gice gün menzilin seyr ide gide
Mesâfâtın vücûduñ ḳaṭʿ ide

2572. Gele ol kişvere bu leşker-ile
İde şîrâne cengi ol çeri-[y]-le

2573. Ḳıla nefsüñ gözine yer yüzin teng
Ṣınup ḳaçmaġa ide cümle âheng

2574. Çü varup ol çeri püşt ü hezimet
Ṭutalar ḳaçmaġa rûy-ı ʿazîmet

2575. Tehî ola o leşker mülk-i dilden
Ḳaçup gideler ol şehr ü ol ilden

2576. Dutup ol şûm nefsi şâh-ı cân zâr
İde iḫlâṣ aġacı üzre ber-dâr [78ª]

2577. Ura bünyâd dâdı milk-i dilde
Ola efsâne ṣâf enṣâf-ı ilde

2578. Ḳamer çünki bu şiʿri eyledi gûş
Gözinden yaş baḥri eyledi cûş

2579. Gelüp ol âbnûsî esbe nihân ol
Binüp ṭutdı hevâ yolın revân ol

2580. ʿInân vurdı çün ol berḳ-i semende
Bulındı ol nefes cevv-i Yemen'de

2581. Gelüp ḳaṣr üstine indi atından
Varup ol bâba gitdi at ḳatından

2582. Girüp ḳapudan indi pâye pâye
O süllemden gelüp indi serâya

2583. Ḳulı yoḫ gördi anda ḳapu ḫalvet
Açıldı göñl[i] bâbı buldı selvet

2584. Girüben perde perde gitdi yap yap
Ḳapu ḳapu geçer itmezdi tap tap

2585. Sürûr-ile irişdi tâ serîre
Yüregi duymadı k'ansuzda gire

2586. Ḳapu ardında bes bir laḫẓa ṭurdı
Serîre baḫdı kim baḳa ne gördi[412]

2587. Oturmış Şems niçe Müşterî rû
Elinde câm-ı pür-mey kef terâzû

2588. Felek raḳḳāṣ olmış Zühre çengi
Düzetmiş perdede âheng-i çengi

2589. Perî-çehre ṣanemler ʿişret-engîz
Ki ṣaçlar müşk-i pîrûz leb şekker-rîz

2590. İder her ġonce-leb bir ġunc ü nâzı[413]
Gül olmışlar gülüñ bülbül nevâzı

2591. Gice şemʿ-ile günden rûşen olmış
Güler yüzlerle meclis gülşen olmış

[412] gördi: göre Nüsha
[413] ġunc: ġunç Nüsha

2592. Hevâdur bir siyeh noḳṭa kemâ-hî
Ḳarañudan yañılmış çerḫ râhı

2593. Alup pistân-ı gîtîden teh-i şîr
Ṣıvanmış bâb-ı meşrıḳlar ḳara ḳīr

2594. Ger ol dün gibi bir dün olsa saña
Ḳalayduñ şemʿ veş tâ ṣubḥ ṭaña[414]

2595. Uyanup ol dün açsa irte gözin
Utanup irte yine örte yüzin [78ᵇ]

2596. Şeb-i Ḳadr olsa ne ṭañ rûşen ol dün
Ki anuñdur berâtı ay-[ı]la gün

2597. Şeb-i vaṣl olsa iki yâr-ı hem-dem
Degil dem ol-dem irse ṣubḥ-dem dem

2598. Çün oldı Şems meyden germ-i ser-mest
Yudı meyle ḥayâdan yüz boz (?) dest

2599. Dürüben nâme-i nâmûs u ʿârı
Ḳamer râzın idüp fâş itdi zârı

2600. Güher söze virüp naẓm-ı Şüreyyâ
Bu şiʿri oḳıdı k'işitdi şiʿrâ

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿîlâtün Feʿilün]

1. Her ki diler yüze yüz göz-ile cân göre[415]
Vara ben gördügim ol ṣûret-i cânân göre

[414] "Sen ol dün gib[i] ger bir dün göreydüñ
Dilemezdüñ daḫı bir gün göreydüñ" sayfanın son iki beyti yanına eğik biçimde yazılmıştır.

[415] Birinci mısraın vezni bozuk

2. Naḳş-ı dîvâre döne ḥâyir olup Mânî-yi Çîn
Eger ol dâyire-i ṣûret-i îmân göre

3. Gözine uyḫu cemâlinsiz anuñ ola ḫayâl
Her ki bir gice düşinde ol meh-i tâbân göre

4. Pîrehen böyle Yaʿḳūb'a beşîr old[ı] ṣabâ
Ki yine yaşlu gözi Yûsuf-ı Kenʿân göre

5. Her neye baḳsa gözüm âyinedür ol aya
ʿÂşıḳ oldur ki neye baḫsa yine anı göre

6. Laʿl ü yâḳūt dökerse ne-ʿaceb gözleri ter
Her ne cân cevheri kim ol leb-i dendân göre

7. Şemʿveş yanduġıma dilde delîl isteyene
Diñ ki bende gele bu dîde-i giryân göre

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2601. Bu şiʿri oḳıdı vü aġladı çoḳ
Ciger ḥasret odı-[y]-la ṭaġladı çoḳ

2602. Gözinden şöyle dökdi eşki nemgîn
Ki oldı ġam-güsârı cümle ġamgîn

2603. Didi maḥremlerinden bir dil-ârâm
Ki iy cân ṣabr idüp bir dem ḳıl ârâm

2604. Çü sensin ġonce-perver bir gül-i pâk
Hevâya uyup itme perdeñi çâk

2605. Niçün nergislerüñi yaş idersin

Dögünüñ lâle gibi fâş idersün

2606. O dut bir gencdi bu gice bulduñ
Daḫı anı unut çün yavu ḳılduñ [79ª]

2607. Seni sevmeyeni sevme ḳamerse
Boyı serv bili zerrîn kemerse

2608. Ḳamer dime aña sen ne ḳamerdür
Güneş ʿışḳından ol çün bî-ḫaberdür

2609. Şu ʿâşıḳ kim seni hîç itmeye yâd
Anuñ sen ʿışḳın itme dilde bünyâd

2610. Şu kim yimez senüñ-çün billâh yaġ
Sen anuñ-çün niçün yirsin acı dâġ

2611. Ṣovuḳ ṣuyı şu kim içmez senüñ-çün
Niçün oda düşersin sen anuñ-çün

2612. Ġamuñ yimeyenüñ yime ġamın sen
Demüñ ṣormayanuñ ṣorma demin sen

2613. Çü bir demdür vücûd âḫir ʿademdür
İdelüm ʿîş u nûşı bu ne ġamdur

2614. Müdâm olsun cemâlüñ şems-i tâbân
Biñ ay olsun ḳaşuñ yayına ḳurbân

2615. Felek ġamzeñ oḫına terkeş olsun
Hemîşe zülfüñ ucı serkeş olsun

2616. Hümâyûn baḫtuñ u ferḫunde fâlüñ

Nedendür iy güneş böyle zevâlüñ[416]

2617. Bu mâl ü mülk ü bu ḳul u ḳaravaş
Senüñdür ḳamu ḳoymış ḫiẕmete baş

2618. Ġamuñ ġaymın yüzüñden sür i meh-rû
Cihânumuz bu dün itme ḳarañu

2619. Yaş-ıla nergisüñ kim ṭoldurursın
Ter ü tâze gülüñi ṣoldurursın

2620. Cigerde lâleveş ḳoma bu dâġı
Ki bî-revnaḳ ḳılursın rûy-ı bâġı

2621. Ata ana ḳamu ṣaġ u selâmet
Melâletden nedür bunca melâmet

2622. Bu yoḳ sevdâyı gel çıḫar başuñdan
Ki ʿâlem seyle gitdi ḳan yaşuñdan

2623. Didi bunlara bes Şems ü Ḳamer rây
Şeker sözlü şeker leblü şeker ḫây

2624. Ben içdügüm mey ger içseñüz siz
Ben uçduġum hevâya uçsañuz siz

2625. Ṭutayduñuz benüm sözümi maʿẕûr
Ki ʿayb olmaz ne dirse mest maḫmûr [79ᵇ]

2626. Bes oldı Zühre'nüñ çengi-[y]-le dem-sâz
Bu şiʿre itdi Şems ol-dem ser-âġāz

ŞİʿR

[416] "böyle zevâlüñ" kısmı beyit hizasında sayfanın sol yanına yazılmıştır. "böyle zevâlüñ" yerinde üzeri karalanmış "yüz o cemâlün" vardır.

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Cânânesiz bu câna kim eydür cihân gerek
Cânân gerek baña ne cihân ü cân gerek

2. N'idem sipihr ü mihr ü mehi âsumânı ben
Baña o nûr-dîde meh-i mihribân gerek

3. Fehm itmege bu şekl-i bedîʿüñ meʿânisin
Ṣûret gözini ḳo dil-i ṣâḥib-beyân gerek

4. ʿÎsâ nefes lebine anuñ diş biledügüm
Budur ki câna tîr-i ecelden emân gerek

5. Bilmekde aġız remzini ʿaḳluñ vücûdı yoḳ
Ol sırr-ı ġaybı bilmege key ḫurde-dân gerek

6. Bir perr-i peşşece gözüme girmez iki gün
Baña hümâ-yı devlet o Anḳā-mekân gerek

7. Çün irmez el viṣâl-i cemâline dil-berüñ
Dâyim bize ḫayâlle ʿîş-i nihân gerek

8. Bu fânî mülk ü mâlı n'idem çün beḳāsı yoḳ
Câna serây-ı memleket-i câvidân gerek

9. ʿAyb itmeñ aġladuġum o mihr-içün ki pes[417]
Dîdârı ṭâlib olana dîde revân gerek

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2627. Ḳamer çünki bu şiʿre dutdı semʿi

[417] Birinci mısraın vezni bozuk

Gözinden şemʿ gibi dökdi demʿi

2628. Ṭaġıldı bir zamândan ṣoñra ṣoḥbet
Serîr üstinde ḳaldı Şems ḫalvet

2629. Yanında ḳalmamışdı hîç bir kes
Hemân bir câriye ḳalmış-[ı]dı bes

2630. Yüzin idüp ḥarîr üstinde mestûr
Gözin yumdı uyudı mest ü maḥmûr

2631. Ḳamer pes segirdi çıḳdı serîre
Yetüp Şems'i yatur gördi ḥarîre

2632. Yüzine baḳdı Şems'üñ oldı ḥayrân
Teninde ḳalmadı tâb ü tüvân cân

2633. Ḳamer pervânedür ṣan Şems şemʿi
Zihî ḫoş şemʿ-ile pervâne cemʿi [80ª]

2634. Düşüp Şems'üñ yüzine sürdi yüzin
Uyandı uyḫudan Şems açdı gözin

2635. O mâhı gördi-kim üstine gelmiş
Hümâyûn sâyesin üstine ṣalmış

2636. Ṭuruban üstine atdı özini
Yüzine bir zamân sürdi yüzini

2637. Didi iy mâżîʿ ömrüm ḫayra maḳdem
Ki itdüñ câna istiḳbâl-i ḫurrem[418]

2638. Ben ölmiş-idüm i cân bunda sensüz

[418] Birinci mısraın vezni bozuk

Nice ṣabr eyledüñ bunca bensüz

2639. Yaşum seyli kenârına ḫırâmân
Yine ḫoş geldüñ iy serv-i revân cân

2640. Seni iy dürr-i şehvâr-ı şeb-efrûz
Yetîm oldum yitürelden şeb ü rûz

2641. Ḳamer didi-ki şâhâ ben ġulâmuñ
Degildür ḥâliyâ vaḳti kelâmuñ

2642. Gelüp çün ṭapuña virdüñ selâmı
Getür evvel taʿâm andan kelâmı

2643. Buyurdı anda bes Şems-i şeker-rîz
Getürdi ḳaravaş aş mâ-ḥażar tîz

2644. Getürdi hem şerâb u şehd ü şekker
Ḳamer içüp anı ḳandı mükerrer

2645. Götürüp süfreyi anda miyândan
Getürdiler miyâna sözi andan

2646. Ḳamer aḥvâl-i seyrini ser-â-ser
Didi bir bir olup Şems'e ber-â-ber

2647. Didi-kim ayaġuña ḫâk yüzüm
Ki yüzüñ âfitâbın gördi gözüm

2648. Zihî fâl-i hümâyûn baḫt-ı pîrûz
Ki rûzî oldı yâr oldı şebüm rûz

2649. Geçer seyr-ile çerḫüñ dün ü güni
Ḳaçan bir yerde gördi ay u güni

2650. Velî bu gice gördi bu serâda
Ḳamer'le Şems ü şemʿi bir arada

2651. Seni çün yine gördi çeşm-i pür-nem
Ölürsem şemʿveş ben daḫı ne ġam

2652. Ḳamer bulmaz-iken Şems'i dün ü gün
Ḳonuşdılar gelüp bir burca bu dün [80ᵇ]

2653. Yüzi devrinde Şems'üñ ol naẓar-bâz
Bedîhî itdi bu şiʿre ser-âġāz

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Elḥamdülillâh ölmiş-iken câna irmişem
Şükr eylerem-ki ṣoḥbet-i cânâna irmişem

2. Gözyaşı-[y]-ıla ṣu gibi her sû revân olup
Bu dem kenâr-ı serv-i ḫırâmâna irmişem

3. ʿUmmândan ayru ḳaṭre-y-düm ben fütâde cân
Cehd-ile şimdi sâḥil-i ʿummâna irmişem

4. Cân tuḫfesi-[y]-le mûrveş açup hevâya per
Dîvân-serây mîri Süleymân'a irmişem

5. Nûr u zerüz ṭâliʿ-i Şems-ile mâhvâr[419]
Pîrûze-baḫt menzil-i Keyvân'a irmişem

6. Bâḳī ḥayât-çün nitekim Ḫıżr-ı teşne-cân
Dün ẓulmetinde çeşme-i ḥayvâna irmişem

7. Ṣûfî bu gice vaʿde-i ferdâyı ḳo ki ben
Ḥûr u ḳuṣûr u ravża-i rıḍvâna irmişem

[419] Birinci mısraın vezni bozuk

8. Bir genc-i lâ-mekân-ıla dükkânı buldum uş
Kâmından irü gevher-i dem-kâma irmişem

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2654. Bu şiʿri Şems çünki eyledi gûş
Başından hûş gitdi old[ı] medhûş

2655. Tenin teb ṭutdı ḳalmadı tâbı
Bu şiʿre oḫıdı rûşen cevâbı

ŞİʿR
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Oldı-çün dil-berümüñ vaṣl[ı] müyesser bu gice
Şemʿveş n'ola fidâ itsem aña ser bu gice

2. Ṭâliʿüm baḫt gözini uyḫudan uyard[ı] yine
Gündüze döndi dünüm oldı münevver bu gice

3. Merkez-i noḳṭa-i luṭf üzre medâr itdi felek
Ḳamer tâ Şems-ile ḳaldı ber-â-ber bu gice

4. Zülfidür câna şeb-i Ḳadr u yüzi nûr-ı Berât
Şükür kim ḳadr u berât old[ı] muḳadder bu gice

5. Ay yüzüñ maẓhar[ı]dur nûr-ı Ḥaḳ'uñ şükr aña kim
Nûr-ı Ḥaḳ maẓhar[ı]dur gözüme manẓar bu gice

6. Niçe zecr itdi-y-se hicr baña vaṣluñsuz
Ḫoş ber-â-berdürem uş saña ser-â-ser bu gice [81ª]

7. Sâḳiyâ devr-i ḳamer furṣatını fevt itme
Ṣâfî meyle berü ṣun gün gibi sâġar bu gice

8. Mâh-ı bedrüñ göge dik yaḫmaya tâ meşʿalesin
Ki bu yüz ayladur yer yüzi enver bu gice

9. Yâr vaṣlın ki bu gün yarına ḳoydı ṣûfî
Yârın evlâsı baña oldı müyesser bu gice

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2656. Söze çün Şems düzdi naẓm-ı pervîn
Ḳamer bu naẓma ġāyet itdi taḥsîn

2657. Bu gevher sözi gûş idüp uma rû
Ḳulaḳda gûşvâr idindi mû mû

2658. Didi *aḥsente* iy yâr-ı hünermend[420]
Ki söz aġzuñda ezdüñ maġzuma ḳand

2659. Zihî nâzük ṭabîʿat ter ʿibâret
Zihî ṭûṭî dehen şekker ʿibâdet

2660. Ne şiʿr olur bu kim zîb-i cihândur
Ne söz olur bu kim cân-baḫş cândur

2661. Niḳāb-ı şermi yüzden götürüp mest
Ḳamer ṣundı uzatdı Şems'e bes dest

2662. Ḳolın çenber idüp boynına ṣaldı
Lebin şekker gibi aġzına aldı

2663. Ṣanasın müşkter batup ḥarîre
Ṭolaşdı mâh ol Şems-i münîre

2664. Leb-â-leb oldılar sîne-be-sîne
Güher sözlerden açdılar ḫazîne

[420] *aḥsente:* Beğenme mânâsına bir ünlem; bravo.

2665. Ḳamer bes old[ı] ol gülşende gül-çîn
Yimişler bûselerden yidi şîrîn

2666. Gehi oldı gül ü mül nuḳl sâzî
Ki itdi nergis ü mâr-ıla bâzî

2667. Uçar şeh-bâz gâhî bâġ içine
Ḳonar dürrâc bâġuñ sînesine

2668. Gehî idüp neşâṭ-engîz pervâz
Kebûter-ḫâne olur sîne-i bâz

2669. Bu ʿîş-ile o gice tâ seḥergâh
Gözini yummadı Şems-ile ol mâh

2670. Gice ʿâşıḳ gözi kim göre dîdâr
Gerekdür şemʿ veş tâ ṣubḥ bîdâr [81ᵇ]

2671. Ne ʿîş ola ki itmediler anı
Ne yol ola ki gitmediler anı

2672. Velî elmâs yâḳūt-ıla ser-tîz
ʿAḳīḳin delmedi Şems'üñ Ḳamer tîz

2673. Ṣalup şeh-bâzını ol mâh-peyker
Ḳomadı kim içe ḫ̆ânı kebûter

2674. Derinden bozmadı mührin ḫışâruñ
Kilîdin ḳapudan açmadı dâruñ

2675. Seḥer Şems'i ḳoyup anda Ḳamer tîz
Ṭurup itdi yine ʿazm-i sefer tîz

2676. Didi iy cân-ı men n'itmek gerek bes
Nedür çâre daḫı gitmek gerek bes

2677. Seni görüp uṣanmazuz gidelüm
Ve ger gitmesüz olmaz n'idelüm

2678. Beni bil bir ḳulam muḳbil ḳapuña
Gelem her cumʿa bir kez ṭapuña

2679. Didi Şems aña kim iy mâh-ı tâbân
Daḫı ben senden ayrılam ne dermân

2680. Çerâġumsın benüm bezm-i ezelden
Ḳomazam dâmenüñ micmer gib'elden

2681. Firâḳuñ odına yitesi yandum
Ciger-ḫûnın yiter içdüm ü ḳandum

2682. Şikeste-besteyem zülfüñe ḥayrân
Beni yire ṣalup gitme perîşân

2683. Ḳarañulıḳda ḳoyma beni luṭf it
Ne yire gider-iseñ al bile git

2684. Ḳamer didi-ki iy Şems ü münîrüm
Bu sözden rûşen oldı key żamîrüm

2685. Nitekim severüm cândan seni ben
Anuñ gibi sever misin beni sen

2686. Didi Şems aña kim iy cân-ı âdem
Baña sensiz ne cân gerek ne ʿâlem

2687. Seni yeg sevmeyen cânından iy cân
Degil insân bil oldur maḫż-ı ḥayvân

2688. Bu şiʿri yana yana şemʿveş zâr
Gözi yaşlu diline aldı ol yâr

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Senüñle ger mekân baña nâr-ı Caḥîm ola
Nâr-ı Caḥîm cânuma dârü'n-Naʿîm ola **[82ª]**

2. Dârüʾn-Naʿîm'e sensiz eger varam iy nigâr
Kevs̱er şerâb gâhuma âb-ı ḥamîm ola

3. İy şâh-ı ḥüsn yaşuma baḫ raḥm ḳıl baña
Merdüm gerek ki sâyil olana raḥîm ola

4. Ḫûn oldı dil ḫayâl-ile zülf ü dehânuñuñ
Bes ḫ̌ân olur bir adda kim dâl ü mîm ola

5. Cândan ḳatı sever dü cihânda göñül seni
Cân-ile sevmeyen seni dünyâda kim ola

6. Bir mûca dâyireñden ıraḫ ḳoymayam ayaḫ
Pergârveş ser-â-ser eger ten dü nîm ola

7. Cânân çün ide ʿazm-i sefer ʿömrveş gide
ʿUşşâḳī cânı tende ya nice muḳīm ola

[MEṢNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2689. Ḳamer bu şiʿri çün gûş itdi rûşen
Didi Şems'e ki ṭur merdâne ḳuşan

2690. Hemân-dem Şems ṣundı dest-i sîmîn
Çıḳardı açdı bir ṣandûḳ-ı zerrîn

2691. Alup bir kîse biñ dînâr içinde
Biline baġladı şalvâr içinde

2692. Gül-i ter gib[i] ġarḳ oldı ḥarîre
Çıḳup gitdi vedâʿ itdi serîre

2693. İdüp ʿazm-i hevâyı bî-nevâyî
Ḳodılar ol serîri ol serâyı

2694. Cihânda ṭuymadı anları bir kes
Çıḳup ḳaṣr üzre ata bindiler bes

2695. Ata çün itdiler özlerini berk
Ṭılısmını ṭulûʿuñ itdiler ferk

2696. Hemân-dem nitekim aḥmed burâḳı
Döñüp gözled[i] at müşkîn revâḳı

2697. Muʿayyen *ṭarfetü'l-ʿayn* içre tâbân[421]
Gözükdi gözlerine şehr-i Îrân

2698. Çün Îrân şehri kim tâbân gözükdi
Ḳamer gözine bir bustân gözükdi

2699. Ḳamer bes Şems'e didi iy gül-i ter
İnelüm işbu bustâna ber-â-ber

2700. Ḳarâr it bunda luṭf it bir nefes sen
Varup tâ atama idem ḫaber ben [82ᵇ]

2701. ʿAzîzümsin benüm iy cân-ı ʿâlem
ʿAzîzâne saña gönderem âdem

2702. Seni şâhâne tâ iy mâhi çehre
Ki ilteler alup ʿizzetle şehre

[421] *tarfetü'l-ʿayn:* Bir kere göz açıp kapayıncaya kadar olan an

2703. Didi Şems aña kim iy mâh-ı tâbân
Senüñdür ne buyursañ emr ü fermân

2704. Ḳamer evvel gelicek şehrine şâd
Ol at düzen Ḥakîm olmışdı âzâd

2705. O dem-kim geldi anda ol hevâya
Diledi k'ine ol bustân-serâya

2706. O bustânda o dem taḳdîr-i Ḳādir
Gelüben ol Ḥakîm olmışdı ḥâżır

2707. Teferrüc ider-iken ol arada
Ḳamer'le Şems gördi ol hevâda

2708. Didi gördüñ-mi bu toḫm-ı ḥarâmı
Bu bustâna düşe yâ Rab ola mı

2709. Ne bilem buña nice ḥîle ḳılam
K'elinden at ü ḳızı alı-bilem

2710. Ḳarındaş-içün itdügin o bağa
İdem ben daḫı baġrın yaḳup aña

2711. Ḳamer'le Şems ṭutup sâfile yüz
Gelüp ol bûsitâna indiler uz

2712. Gülistân-ı cinâna döndi bustân
Ki ṭoldı içi nûr-ı ḥûr u ġılmân[422]

2713. O demde ol Ḥakîm-i fitne-engîz
Özin bir mîşe içre gizledi tîz

[422] nûr-ı ḥûr u ġılmân: nûr-ı ḥûr-ı ġılmân Nüsha

2714. Gezüp Şems ü Ḳamer ol bûsitânda
Çü bir maḳṣûr var gördiler anda

2715. Gelüp maḳṣûreye bes girdiler hem
Kimesne yoḳ içinde gördiler hem

2716. Ḳamer Şems'e didi kim iy dil-ârâm
Bu yirde bir nefes luṭf it ḳıl ârâm

2717. Bugün ḥâlümce bende şehryâram
Baña lâzımdurur kim şehre varam

2718. Çü ʿömrümden ʿazîzümsin baña sen
ʿAzîzâne saña adım ṣalam ben

2719. Ḳamer çün gitd[i] vü gözden ṭolındı
Ḥakîm-i ġaym-rû çıḳdı bulındı [83ª]

2720. Gelüp maḳṣûreye ḳapuyı vurdı
Didi Şems aña kimsin öri ṭurdı

2721. Didi-kim bir ḳulam geldüm ḳapuña
Ḳamer gönderdi beni bil ṭapuña

2722. Seni geldüm-ki tâ şehre aparam
Eger yalan olam şemse ṭaparam

2723. Ḥakîm'üñ Şems bes çıḳdı ḳatına
Naẓar itdi anuñ bed ḫilḳatine

2724. Didi-kim ḫ̔âceñüñ ḳatında bir kes
Daḫı billâh var mı senden ences

2725. Beni bu menzile indürdügin gör
Baña âdem diyüp gönderdügin gör

2726. Ḥakîm eydür Şeh'üñ aḥsen ḳulı çoḳ
Benüm bes ḫas benden eḫassı yoḳ

2727. Velî ṭapuña ġāyet ġayretinden
Beni gönderdi ḳulluġa ḳatından

2728. Kişi gün yüzlüsin günden güniler
Behî meh-rûyını dünden güniler

2729. Beni anuñ-çün dimişdürür çîn
Ki *hünne nâḳıṣâtü'l-ʿaḳli ve'd-dîn*[423]

2730. Didi-kim di gel imdi kim n'idelüm
Ḳatına neye binelüm gidelüm

2731. Ḥakîm eydür yine ol ata bin gel
Ki bunda geldüñüz anuñla evvel

2732. Ḥakîm ol ata bindi bes firâvân
Gelüp ardına bindi Şems-i tâbân

2733. Didi-kim yapış arḫama i cân berk
Ṭılısmın bes ṭulûʿuñ eyledi ferk

2734. Çıḳar nite ki tîz ünbûbden ṣu
Döñüp ḫûb uçdı ol at âsumân sû

2735. Ṭolındı ʿârıż-ı Şems'üñ żiyâsı
Ḥakîm-ile bu oldı mâ-cerâsı

[423] "Onların (kadınların) aklı ve dini noksandır."

BÂZ-ÂMEDEN-İ ḲAMER BE-ŞEHR-İ PEDER VE ḪABER DÂDEN EZ-ÂVERDEN-İ ŞEMS[424]

2736. Ḳamer şehre gelüp ol şehryâra
Didi Şems'i getürdüm bu diyâra

2737. Getürdüm di fülân bustânda ol ḥûr
Gerek kim getüresiz şehre meşhûr [83ᵇ]

2738. Emîr emr itdi bes atlandı leşker
Bezendiler geyüben zîver-i zer

2739. Ḫoten müşki gibi cümle ḫavâtîn
Ḥarîre oldı ġarḳ için olup çîn[425]

2740. Bile ṭâvûsveş zerrîn ʿimârı
K'o ṭâvûsa gire kebg-i bahârı

2741. Hezârân ehl-i luʿbet nâr-pistân
Ruḫ-ıla her biri bir şemʿ-i bustân

2742. Yaḳuban şemʿ-i kâfûr-ı muʿanber
Ṣaçındılar ser-â-ser ṭîb ü ʿanber

2743. Bezendi her ne-kim var pîr ü bernâ
Çalındı ṭabl u naʿra nây u ṣurnâ

2744. Zemîni ʿusr-ı nîze teng itdi
Hevâya mevc-i bayraḳ reng itdi

2745. Bürümişler ḳaṣab aya şeker-gûn
Görürse yüzlerin ḥayrân olur gün

[424] "Kamer'in, baba ocağına dönmesi ve Şems'i getirdiğini haber vermesi"
[425] "oldı" ve "ġarḳ" arasında takdim-tehir vardır.

2746. Perî-rû şûḫ pütler şehd-ḫande
Ḳarışmış ḫâl ü lebler müşk ḳanda

2747. Göreydüñ her revân serv-i bülendi
ʿIrâḳîvâr baġlu farḳ-ı bendi

2748. Binüp tâzî at olmışlar revâne
Uzun gîsû-yı müşkîn tâziyâne

2749. Ḫoten deşti gibi râh oldı pür-müşk
Muraṣṣaʿ lüʾlüʾ-i zerle zer-i ḫuşk

2750. Ṣaçu ṣaçmaġa funduḳ-çün ser-â-ser
Pür itmişlerdi ceybi funduḳ-ı zer

2751. Ḳamu gün yüzlüler Şems'e özendi
Zemîn yüzi çiçek gibi bezendi

2752. Bu ârâyiş bu revnaḳla düzüp yüz
Bu âyînden ıraġ olsun yavuz göz

2753. Teveccüh itdiler der-ḥâl Şems'e
Ḳamu itdiler istikbâl Şems'e

2754. İrişdiler gelüp ol bûsitâna
Ḳamer öñ sürdi ol serv-i revâne

2755. Gelüp maḳṣûreye irişdi tenhâ
İçinde gördi yoḳ ol serv-i bâlâ

2756. Daḫı gördiler anda her ne-kim var
Ki yoḳ ol dâr içinde hîç deyyâr[426] [84ª]

2757. Boşanmış bâġ ol rûy-ı behîden

[426] "hîç" kelimesinin noktaları nüshada ihmâl edilmiştir.

Tehî olmış revân serv-i sehîden

2758. O gül-ruḫ gördiler yoḳ gülsitânda
Gidüp bes bûyı ḳalmış bûsitânda

2759. O mürġ-i ḳudsî uçmış âşiyândan
Yirinde yil eser gitmiş zamândan

2760. Hemân-dem girmegin serd oldı meclis
Çoġ oldı arada söz raṭb u yâbis

2761. Kimi eydür ki anı ġūl azıtdı
Aluban ġūl anı kuhsâra gitdi

2762. Kimi eydür ki âdem aldı anı
Getürüñ ṣoruñ oḳuñ bâġbânı

2763. Getürüp ṣordılar ol bâġbâna
Ki di kim geldi bu gün bûsitâna

2764. Didi-kim gelmedi vallâhu aʿlem
Ḥakîm-i Fârisî'den özge âdem

2765. Bu sözden bildiler rûşen ḳamu bes
Ki Şems'i ḳapmadı illâ ol ecnes

2766. Ḳamer oldı bu manṣûb-ıla şeh-mât
Velî gördi-ki yoḫ yirinde ol at

2767. Ḥakîm itdügini ol işi ol-dem
Muʿayyen bildi vü ḥükm itdi muḥkem

2768. Görinmez oldı çün şems-i nehârî
Hevâda ebr gibi itdi zârî

2769. Gözinden dökdi yaġmur gibi yaşlar

Fiġān idüp urdı başa ṭaşlar

2770. O servi bulmadı çün ol çemende
Başına ḳoydı ḫâk ol encümende

2771. İçine od düşürdi Şems derdi
Seḥer-geh gibi itdi âh-ı serdi

2772. Didi yâ ata ṭur luṭf it öri sen
Çeriyi al ü dön şehre girü sen

2773. Birez ben seyr ideyin bâġ u ṭaġı
Bulam şâyed yine ol şeb-çerâġı

2774. Ya bir görmiş görem bilem ḫaber ben
Bulam yâ-ḫod tozından bir eṯer ben

2775. Benüm-çün ġam yime rûşen çerâġa
Gelürem tîz gitmezem ıraġa [84^{b}]

2776. Çeri vü şâh döndi şehre girü[427]
Ḳamer rû döndürüp gitdi añaru

2777. O ḫân ü ḫânümân ü ḫanedâna
Vedâʿ itdi yola oldı revâne

2778. Hevâ gözi yaşından oldı târîk
Ser-i sûzen gibi râh oldı bârîk

2779. İçinde ḳıṣṣa-i Şems-idi ġuṣṣa
Dilinde ġuṣṣa-i Şems-idi ḳıṣṣa

2780. Didi benüm i cân-ı ber-güzîdem

[427] "şehre" ve "girü" arasında takdim-tehir vardır.

Revân olsun yoluñda iki dîdem

2781. Egerçi fürḳatüñde oda düşdüm
Velî ġāyet ḳatuñda oda düşdüm

2782. Getürdüm seni ben yâbânda ḳoydum
Yañıldum bilmedüm şeyṭâna uydum

2783. Saña vü baña bu iş benden oldı
Elümle bes ben itdüm ḳandan oldı

2784. Ṣu gibi yaş revân yüz toza vara
Getürem yine sen serv-i kenâra

2785. Başumuñ gün gibi zer-efseri-[y]-düñ
Ṭolınduñ ṭâliʿ ümüñ aḫteri-[y]-düñ

2786. Yaḳam on barmaġumdan on çerâġı
Ṭaleb idem seni her deşt ü bâġı

2787. Yine tâ şemʿ-i dîdâruñı bulam
Çerâġum gib[i] yâ-ḫod mürde olam

2788. Olam eflâk gibi ḥâyire ben
Çekem deyr-i cihâna dâyire ben

2789. Ayaḫ başdan belürsiz ola yayaḫ
Ayaḫ dögünse başdan düzem ayaḫ

2790. Olam bu noḳṭa-i arż üzre devvâr
Ḳomayam seni bulmayınca iy yâr

ÂMEDEN-İ ḤAKÎM-İ FÂRİSÎ BE-CÂNİB-İ RÛM [BÂ]-ŞEMS[428]

2791. Ve ammâ ol Ḥakîm-i Fârisî şûm
Aluban Şems'i gitdi cânib-i Rûm

2792. Gözi yumup açınca irdi Rûm'a
Gelüben indi tâ bir merz-bûma

2793. Ne merz ol-kim döşenmiş tâzeter merc
Miṣâl-i nüsẖa-i Firdevs'dür derç [85ª]

2794. ʿAbîr olmış hevâsı ẖâki ʿanber
Gili reyḥân-sirişt olmış güli ter

2795. Gören âdem anı bâġ-ı İrem dir
Firişte aña ʿâşıḳdur irem dir

2796. Ḥakîm'e Şems eydür ḳanı Şâh'uñ
İ gice yüzlü zengî ḳanı mâhuñ

2797. Ḥakîm eydür ʿaleyhi laʿnetullâh
Ne Şeh'dür añma ḳul oldur benüm şâh

2798. Benüm bil işbu atı düzen üstâd
Ḳamer ḳuldur baña iy serv-i âzâd

2799. Bu at benümdür ol ḳulum begem ben
Bugün cânum saña andan yegem ben

2800. Daẖı ṣanma ki sen aña iresin
Meger ol ṣûreti düşde göresin

2801. Diledi Şems'e kim ṣunup el ide

[428] "Hakîm-i Fârisî'nin Şems'le beraber Anadolu taraflarına gelmesi"

Elin uzatdı tâ kim gengel ide

2802. Yüzine Şems anuñ bir sille urdı
Ḳafası üzre düşürdi vü ṭurdı

2803. Yüzin Şems'üñ ḳatından aldı gitdi
Bir aġac gölgesine vardı yitdi

2804. Çü bildi Şems rûşen anda ol gün
Ki ne girdâba ṣalmış anı gerdûn

2805. Yaḳasın ġonce-gûne eyledi çâk
Gül-i ter gib[i] ḳoydı başına ḫâk

2806. Bahâr ebri gibi eyledi zârı
Gözinden dökdi eşk-i cûybârı

2807. Didi *vâ ḥasretâ vâ ġurbetâ* âh[429]
Daḫı bu zaḥmete bu fürḳate âh

2808. Ḳanı şehr ü diyâr u şehryârum
Ḳanı nâmûs u nâm u neng u ʿârum

2809. Ḳamer'den ırınca hicr mîġi
Başuma yigdi inse berḳ tîġi

2810. Maḳām-ı zühre-y-iken pây-ı taḫtum
Neye ṣaldı beni gör şûm baḫtum

2811. Ḳanatdı ḫâr-ı nâḫunla gülini
Gil üzre ṣaçdı ṣaçı sünbülini

2812. Muḫâlif devr elinden ol nevâ-sâz

[429] *vâ ḥasretâ vâ ġurbetâ*: Ah hasret, ah ayrılık!

Muḥayyer eyledi bu şiʿre âġāz [85ᵇ]

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Ḳoydı ṭopraḳ başuma baḫt-ı siyeh vây meni
İtdi çerḫ özi gibi bî-ser ü bî-pây meni

2. Gör ne bâzîçeyle bu felek-i şuʿbede-bâz
ʿÂleme itdi bu bâzârda rüsvây meni

3. Ṭâliʿüm aḫteri bed-rây-ken eyled[i] ġurûb
Gör ne bed-rûya ḳarîb itdi o bed-rây meni

4. ʿÂleme yayla gürz eritirem ne ʿaceb[430]
Zûr-ı hicr-ile ki çerḫ itdi büküp yay meni

5. Düşdüm ol aydan ayru bu yire çünki bugün
Oldum uş sâye-ṣıfat sen ölüden say meni

6. Nâle-i nâyla delsem cigeri ben neʿaceb
K'itdi hicr odı içüme düşüben nây meni

7. Mancınıḳına urup atdı beni bir yire çerḫ
Ki esirgeye gören yoġsul eger bay meni

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

2813. Cihâna her ki geldi ins ü cândan
Feraḥ gitmedi biri bu cihândan

2814. Beḳāsı yoḳ ḳo bu fânî cihânı
Ṭaleb-i cânân it terk eyle cânı

[430] Birinci mısraın vezni bozuk

2815. Kimi ṣalmadı râh-ı hicre gerdûn
Ne cânı itmedi hicrân ciger-ḫûn

2816. Göñül var mı ki ḥâlince ġamı yoḳ
Ne dem vardur ki ġamdan mâtemi yoḳ

2817. Ne dil var aġlamaz bu ayrulıḳdan
Meger ṭaş iñlemez bu ṣayrulıḳdan

2818. Ḫıṭâ didüm ki aġlar ṭaş daḫı hem
Revândur gözlerinden çeşme her dem

2819. Cüẕâlıḳdandurur bil nâle-i ney
Cüẕâlıḳdan vurur kef başına mey

2820. Naẓar it şemʿe gel çeşm-i yaḳīnden
Yanar aġlar firâḳ-ı engübînden

2821. Ruḫın ḫûn-âb anuñ-içün ider laʿl
Ki ḳoyup kendü kânından gider laʿl

2822. Dili nâfe siyeh-rîş oldı andan
Ki bildi ayrılur dildâr-ı cândan

MAḶĀLÂT-I ṢABÂ BÂ-NÂFE[431]

[86ª]

2823. Ṣabâ bir dem düşüben müşk içine
Dile geldi didi ol misk-i Çîn'e

2824. Ki sen perverde-i ḫûn-ı cigersin
Cihân ḫalḳı öñinde muʿtebersin

[431] "Sabânın miskle konuşması"

2825. Niçün ḳan içer olursın siyeh-dil
Ġam-ıla hîç dil çıḳmaz başa bil

2826. Didi bâd-ı ṣabâya ol nefes misk
Ki tende hicrden oldı derüm ḥuşk

2827. Siyeh-dil andan oldum ben i cânum
Ki nâfem kesdi hicr üzre cihânum

2828. Henüz yirüm dem ol demden şikemden
Ki dûr eyledi devrânum anamdan

2829. Ṣabâ miske dutup didi o dem hem
Dem urma ḫoş nefessin gerçi epsem

2830. Seni devr erçe yâruñdan ayırdı
Saña bu ululuḳ hicrândan irdi

2831. Olurduñ sen Ḫıṭâ'da bir kühen-pûş
Geyersin şimdi ṭon dîbâ-yı Çîn uş

2832. Mülevveṯ olmasayduñ ġarḳ-ı ḫ̆ân sen
O pâk âhûdan olmazduñ berün sen

2833. Saña şol ḫ̆ârlıḳ bes ʿâr yiter
Ki gitdi bıraġup ṣaḥrâda mâder

2834. Didi bâd-ı ṣabâya misk o dem hem
Sözüñ yeldirdüm andan urma bu dem

2835. Egerçi bunda artuḳ ḥürmetüm var
Velîkin ḳanı dad-ı ṣoḥbet-i yâr

2836. Kişi yâr-ıla oda yansa şeş ter
Şeker yimekden özge yirde ḫoşter

2837. Baḫ ol nergis ki gülşenden üzerler
Gümüş kâḫ u zerrîn gülşen düzerler

2838. O sîmîn kâḫ aña beytü'l-ḥazendür
Dilinde çün hevâ(yı) ḥubbü'l-vaṭandur

2839. Anuñ ġurbet ne rengin ḳor ne bûyın
Virür bâd-ı hevâya âb-ı rûyın[432]

2840. Hevâ-yı miskini gitmez serinden
Gelür ol ḫâk yeg kâḫ-ı zerinden

2841. Ne cân-kim germ-i nâra ṭuta ḫûyı
Gelür ṣovuḳ aña Firdevs bûyı [86ᵇ]

2842. Çün evvel oda ḫû ṭutdı semender
Gelür bâd özine bûy-ı semenber

2843. Sebebsiz yârdan olmaz cüẕâ dost
Meger ola żarûrî iy Ḫudâ dost

2844. Yimek içmek niçe yıl ʿîş-i vuṣlat
Şu vaḳte diñmez anda k'ola fürḳat

2845. Eger dilerseñ bî-hicr dirlik
Kesilvâr hîç kesle itme birlik

2846. Saña sen hem-dem ol iy yâr her dem
Sana aġyârı ola ṣanma maḥrem

2847. Sen ol hem-râz u hem dem-sâz özüñe
Daḫı ġayr eyleme enbâz özüñe

2848. Senüñ ġayruñ saña bil hem-dem olmaz

[432] âb-ı rûyın: âb u rûyın Nüsha

Saña senden daḫı yig maḥrem olmaz

2849. Cüvân kim tîġ-ıla cândan üzile
O demden yeg ki cânândan ezile

ḤİKÂYET

2850. Velîlerden meger bir ehl-i dil cân
Gelüp bâzâra ḥayrân itdi seyrân

2851. Öñinden bir dükânuñ kim geçerdi
Meger bir derzi anda ṭon biçerdi

2852. Bezi yırtup çü derzi çâk itdi
Bu âvâzı ol ehl-i dil işitdi

2853. Hemân-dem ebr gibi itdi nâle
Revân müjgân atdı yire jâle

2854. Bes itdi âteşîn âh-ı ciger-sûz
Ki dûdından cihân oldı siyeh rûz

2855. Görüñ ki ne belâ ider cüdâlıḳ
Teni cândan cüdâ ider cüdâlıḳ

2856. Niçe müddet oluşmış pûd u târı
Görüñ nice ider ayrılsa zârî

2857. N'olur ḥâli naẓar it kim iki dost
Zamânlar kim olalar maġz-ıla post

2858. Dü hem-ḫûy u dü hem-reng ü dü nâzük
Gül ü mül gib[i] hem ol hem bu nâzük

2859. Ayıra anları nâ-gâh hicrân

ʿAceb midür o dem aġlasalar ḳan [87ª]

2860. Bu ayrulıḳ bir uzun ṣayrulıḳdur
Ölüm dirseñ ḥaḳīḳat ayrulıḳdur

2861. Anuñ-çün ayla gündür perîşân
Ki her ay ayırur anları hicrân

SU'ÂL BE-ḪURŞÎD[433]

2862. Didüm ḫurşîde bir gün ben ki her bâm
Neden gül gib[i] çehreñ laʿl olur fâm

2863. Deminden berg-i zerveş bâd-ı serdüñ
Nedendür gün çün âḫir ola zerdüñ

2864. Beñizüñ gâh beñzer erġuvâna
Ruḫuñ rengi döner gâh zaʿferâna

2865. Bu sözden itdi ruḫsârını pür-tâb
Gözinden dökdi hem encüm gibi âb

2866. Didi bes germ-i mihr-ile cevâbı
Açıldı cân gözinden şübhe ḫâbı

2867. Ki segrür iki gözüm her seḥer-çîn
Virür dîdâr-ı yârumdan ḫaber çin

2868. Güler yüzler görüp gülşende ol-dem
Ruḫum sürḫ ü gözüm rûşen olur hem

2869. Şebân-geh çün gelür fürḳat zamânı

[433] "Güneş'e soru"

Ḫarâb olsun firâḳuñ ḫânümânı

2870. Olur baḫtum gözi pür ṣu bulanuḳ
Gider tâb u tüvânum tañrı ṭanuḳ

2871. Ġam-ı hicrânla ol-demde ḥayrân
Ṭolınur giderem lerzân u giryân

2872. Vefâ itmez cihân bir dostına
Göñ ḳoyar yüzüben postına

2873. Nitekim şemʿe yil câna yaġıdur
Ne yirde cemʿini görse ṭaġıdur

SU'ÂL EZ-ŞEB[434]

2874. Görüp bir piste leb zengî gibi şeb
Aña ṣordum revân dilden açup leb

2875. Ki niçün ola çünki ṣubḥ-ı ḫandân
Olur yılduz gözüñden yire rîzân

2876. Gözüm gib[i] siyeh kâse seḥer-ḫîz
Neden dâmâne olursın gevher-bîz [87ᵇ]

2877. Didi şeb kim seḥer beni ṭururam
Şebistânumdan ayrılur görürem

2878. Hevâ-yı yârum u hicr-i diyârum
Döker gözüm yaşın iy şehryârum

2879. Ḳaçan gider gözüm yılduz yirinden

[434] "Geceden soru"

Ṣaçılur eşk gözüm gevherinden

2880. Seḥer vaṣl ehlinedür vaḳt-i esfâr
Seḥer ḳuşlar anuñ-çüñ olur zâr

2881. Diyâr u yârdan ayrılduġı dem
Benüm gibi ne merdüm dökmeye nem

2882. Ölüm düni hemân fürḳat günidür
Ne gün ʿâşıḳlaruñ ol gün dünidür

MÜKÂLEME-İ TEN BÂ-CÂN[435]

2883. İşitdüm bir gice ben câna bu ten
Bu sözi zîr-i leb söyledi rûşen

2884. Didi iy mûnis-i dil ġam-güsârum
Bilürsin senden özge yoḳ nigârum

2885. Siyeh ḫâk-iken itdüñ beni sen nûr
Senüñle oldı bu kül-ḫâne maʿmûr

2886. Benüm ḫâkî diriyem ṣoḥbetüñden
Perâkende oluram fürḳatüñden

2887. Senüñ vaṣluñla ben zinde oluram
Ḳoyup gitseñ revân ol-dem ölürem

2888. Senüñle sâlhâ ḫoş ṣoḥbet itdük
Zamânlar ʿîş u nûş u ʿişret itdük

2889. Seni ḫoş nâzla beslemişem ben

[435] "Tenin cânla konuşması"

Ṭapuñsız irmemişem hîç bir dem

2890. Bu ġurbetden vaṭan ʿazmin idersin
Varuban kendü şehrüñe gidersin

2891. Ṭaġıdur çünki fürḳat ṣoḥbetümüz
Ḳaçan ola girü bu vuṣlatumuz

2892. Ḥayâtum âbı sen ben ḫâksâruñ
Dil-i pâküñde var benden ġubâruñ

2893. Ḳoyup çün bu maġāki gidesin sen
Ḳatuñda çi bir avuc ḫâk ü çi ben

2894. Ḳaluram bunda ben bî-pây ü ser zâr
Daḫı sen beni añmazsın iy yâr [88ª]

2895. Bu râzı ten didi çün gûş-ı câna
Cevâbın virdi cân daḫı revâne

2896. Ki biz her ikimiz bir anadanuz
Sen ü ben ikimiz hem-ḫânedanuz

2897. Ser-efrâz ol-dem olduñ sen çü pestüm
Beg oldum sen olalı zîr-destüm[436]

2898. Senüñ alçaḳlıġuñdan yüceyüm ben
Senüñ miskînligüñden ḫˇâc[e]yüm ben

2899. Bu cân adın senüñle bulmışam dost
Senüñ arḳañda ben cân olmışam dost

2900. Beni senden ki ayıra sipihrüm

[436] zîr-destüm: zîr ü destüm Nüsha

Ḳaçan üzile senden bîḫ-i mihrüm

2901. Besî üstümde ḥaḳḳ-ı niʿmetüñ var
O nân ḥaḳḳını ben unutmazam yâr

2902. Zamânlar çün senüñle vaṣl buldum
Senüñ sâyeñde çoḳ âsûde oldum

2903. ʿAceb mi nâleler itsem ḳatı yâr
Ki ne düşvârmış bu fürḳat-ı yâr

2904. Çü şimdi ayrıluban girümüze
Giderüz yine yirlü yirümüze

2905. Żarûrîdür bu dut maʿẕûr iy yârum
Ki bunda yoḳ benüm hîç iḫtiyârum

2906. Ḳażâ-kim açdı bilişlik ḳapusın
Firâḳ üzre ḳodı ʿâlem yapusın

2907. O Bârî'dür hemân bî-yâr u bî-cüft
Ḳalanı cüftdür ʿâlemde bî-güft

2908. Ḳamu eşyâyı Ḥaḳ ḫalḳ itdi zevceyn
Miyânda ḳaldı lîkin fürḳat u beyn

2909. Baḳ endâmuña kim Cân-âferîni
Yaratdı ayru ayru her birini

2910. İki gözüñ ki beñzer Ferḳadân'a
Ḥicâb-ı beyndür bînî miyâne

2911. Olur her kûşede biri iki gûş
Boyun var arada farḳı iki dûş

2912. Bu resme iki dest ü iki bâzû

Firâḳ üzre yazıldı bunca yazu

2913. Buña rûşen delîl uş mâh [u] ḫûr bes
Her ayda biri birin bir görür bes [88ᵇ]

2914. Düşüp şeb izine ḳovar güni
Ne bu anı görür ne ḫod o bunı

TERCÎḤ-İ FİRÂḲ BER-VİṢÂL[437]

2915. Gel imdi iy heves iden viṣâle
Öñinde ayrılıḳdan itme nâle

2916. Viṣâl ü hicri bil ʿîş ü eceldür
Olan bu ikide yas ü emeldür

2917. Olur fürḳatda bil ümmîd-i vuṣlat
Velî vuṣlatda vardur bîm-i fürḳat

2918. Caḥîm içre var ümmîd-i Naʿîm'üñ
Ümîdüñ olsa yeg olınca bîmüñ

2919. Olur meşşâṭa hicrân rûy-ı ʿışḳa
Urur ol yüzde şâne mûy-ı ʿışḳa

2920. ʿArûs u vuṣlatuñdur ḥüsn-i fürḳat
Bulur fürḳatda bunlar ḥüsn-i behcet

2921. Şeb-i deycûra bil mercûdurur bâm
Velî bâmuñ kemîn-sâzıdurur şâm

2922. Egerçi vaṣl ṭatludur meẕâḳa

[437] "Ayrılığı kavuşmaya tercih ediş"

Velî degmez o bir telḫ-i firâḳa

2923. Eger bu telḫ-i hicrân yoġ olaydı
Bu dad-ı vaṣl-ı cân ḳanda bulaydı

2924. Çü dil-berden ki kâmuñ ʿışḳdur bes
O kâm olur kim olmışsañ sözi kes

2925. İder şemşîr-i ʿışḳı ayrılıḳ tîz
Öñinde ayrılıḳdan itme perhîz

2926. Leb-i vaṣl-ıla olur dil kâmı ṭatlu
Degil dil kâmı ʿâşıḳlara ḳutlu

2927. Viṣâl-ile irer ʿâşıḳ kemâle
Yaraşur bes kemâl ol Ẕü'l-celâl'e

DÂMEN KEŞÎDEN-İ MEH-RÛYÎ EZ-ʿ ÂŞIḲ-I MİHR-CÛYÎ[438]

2928. Var-ıdı bir cüvân-ı ḫurşîd-çehre
O bir meh-rû ruḫından düşdi mühre

2929. Bu sevdâ-y-ıla dâyim çeşm-i ter ol
Anuñ bâlâsına ṣaçdı güher ol

2930. Dün ü gün mihrden hem-çün meh ü ḫûr
O meh-rûy üzre ṣaçdı sîm-ile zer [89ª]

2931. Naṣîb andan ḫayâl-idi hemân bes
Murâd andan viṣâl-idi hemân bes

2932. Gül-endâm itdi dâmen çekmegi ḫûy
Aña ṣalmad[ı] sâye serv-i dil-cûy

[438] "Ay yüzlünün, güneş tabiatlı âşıktan eteğini çekmesi"

2933. Çün ol nergis göz itmedi naẕar hîç
Zer-ile aña indirmedi ser hîç

2934. Ḫarâbâtî olup bî-pây ser-mest
Yudı gözyaş-ıla ṣûretden ol dest

2935. O sevdâ-y-ıla tâ dil-beste oldı
Şikeste-dil düşüben ḫaste oldı

2936. O sîmîn serve varduġınca her gün
Daḫı meyl ü hevâsı oldı efzûn

2937. Murâdı dostından ʿışḳ-ıdı ne dost
Ḥaḳīḳat maġzı-y-ıdı kâmı ne post

2938. Hevâ kim sevdi ʿârıżla ʿiẕârı
Olur ol ʿârıżı yoḳ iʿtibârı

2939. Ṣoyına çün yuna vaṣluñ ṣuyına
Yunarken tîz odı yine söyüne

2940. Didi bir şaḫs aña iy mâh-peyker
Cihânuñ cânı vü ḫurşîd-manẓar

2941. Şu yigit kim yüzi Ḥaḳ maẓharıdur
Ki biñ cân bir ḳılına müşterîdür

2942. Yüzüñ nâ-gâh görmiş ʿâşıḳ olmış
Demüñden ṣubḥ gibi ṣâdıḳ olmış

2943. Yüregüñ ṭaş mıdur ya âhen
Niçün anuñ sen işitmezsin âhın[439]

2944. Niçün sen anı şöyle ḫˇâr idersin

[439] İlk mısraın vezni bozuk

Dün ü gün derdle ġam-ḫˇâr idersin

2945. Delüp elmâs-ile yâḳūt der-pûş
Didi gevher söze ṭut bir nefes gûş

2946. Yigit bed-rev benüm gündür miṣâlüm
Diler dâyim benüm ol ittiṣâlüm

2947. Benüm devrümde gerçi naḳş olur ol
Ṣıġınur vaṣluma âḫir gelür ol

2948. Hemân-kim vaṣluma irişe cânı
O nûr mihrünüñ ḳalmaz nişânı

2949. Velî benden çün ol ḥayrân-ı ḳahrum
Hilâle dönüp umar nûr-ı mihrüm [89^{b}]

2950. Çü benden her zamân kim nûr alur ol
Derûnı ʿışḳdan pür-nûr olur ol

2951. Çün irer mihr işi böyle tamâma
Olur merdümler andan nûr-vâma

2952. Acıdur gerçi meyveş ṭaʿm-ı hicrân
Velî şekerden artuḫ dad alur cân

2953. Leb-i Şîrîn-ile Ḫusrev old[ı] dil-şâd
Velî Ferhâd aldı ʿışḳdan dad[440]

2954. Niyâz-ı Ḫusrev-idi dil-bere vaṣl
Murâd-ı Kûh-kendi gevher-i aṣl

2955. Delüben tîşe-[y]-ile seng-i pûlâd
Güherler dürlü dürlü buldı Ferhâd

[440] Birinci mısraın vezni bozuk

2956. Hemîşe vaṣla pey-rev old[ı] Ḫusrev
Ḫing ol cân k'olan hicr-ile reh-rev

2957. Anuñ-çün ʿışḳa Ḫusrev süst gitdi
Ki ʿâşıḳlıḳda ol ḫusrevliḳ itdi

2958. O yoldan geçdi bil Pervîz Ferhâd
Ki bu Ferhâd-kîş (?) pîri ḳodı yâd

SU'ÂL-İ ʿÂḲİL EZ-MECNÛN[441]

2959. Didi Mecnûn'a bir ʿâḳil k'i Mecnûn
Aduñ sulṭân-ı ʿuşşâk old[ı] niçün

2960. Çü ʿâşıḳ baḫtı vaṣlıdur ḥabîbüñ
Senüñ ḫod yoḫdur ol ḫ ̌ândan naṣîbüñ

2961. İder ʿâşıḳ işin çün ṣoḥbet itmâm
Saña ḫod bu merâm olmadı hîç râm

2962. Bu bâzâr içre yoḳdur hîç sûduñ
Ziyân yire yanar germ-ile oduñ

2963. Bu resme virdi Mecnûn pâsuḫ aña
Ki maʿ şûḳuñ gerekmez vaṣlı baña

2964. Baña sevdâ-yı vaṣl-ı zülf-i Leyli
Ne-ḥâcet itmezem hîç aña meyli

2965. Viṣâl-i Leyl'den göñlüm geçüpdür
Baña ʿışḳuñ derin hicrân açupdur

2966. Viṣâl-i Leyl'den hicridür evlâ
Ki hicr itdi baña Leylâ'yı Mevlâ

[441] "Akıllı kimsenin Mecnun'a sorması"

2967. Daḫı ya dostdan vaṣl-ısa maḳṣûd
Baña ol dostdan sevdâ yiter sûd [90ª]

2968. Mübârek rûzdur rûz-ı firâḳuñ
Ki nûrı anda artar iştiyâḳuñ

2969. Göñül ger fürḳata bileydi ḳıymet
Ḳoyup anı ṭaleb itmezdi vuṣlat

2970. Dime kim ayrulıḳdan besteyem ben
Ki dâyim dosta peyvesteyem ben

2971. Benem gice vü gün Leylâ'ya vâṣıl
Şu vuṣlat k'andan olmaz ġuṣṣa ḥâṣıl

BÂZ-ÂMEDEN BE-ḲIṢṢA-İ ĠUṢṢA-İ ŞEMS[442]

2972. Süḫan fürḳat sözi-[y]-le çoḳ uzandı
Yine vuṣlat sözine cân özendi

2973. Bu fürḳat defterin gel ṭayy idelüm
Gelelüm ḳıṣṣa-i Şems'e gidelüm

2974. O gün Şems anda kim düşmişd[i] ġalṭân
Nitekim gûy zânû-zendi ḥayrân

2975. Hem ol şehr ü diyâruñ şehryârı
Şikâra çıḳup itmişdi şikârı

2976. Ḳapandı av döndi eve çün şâh
Bir aġac dibine râh irdi nâ-gâh

[442] "Şems'in kederini anlatmaya dönüş"

2977. Hevâyı germ gördi şâh ġāyet
Ol aġac sâyesinde ṣald[ı] râyet

2978. Güneşden ḳaçdı anda geldi sulṭân
Ne bilsün k'anda-y-ıdı Şems-i tâbân

2979. Yatur aġac dibinde gördi bir pîr
Ki Keyvân'a nuḥûsetden virür tîr

2980. Ḳatında gördi var bir âbnûs at
Ki luʿbında olur nüh çerḫ şeh-mât

2981. Iraḫ ol pîrden hem ol cüvân-baḫt
Oturur gördi bir cân-ı cihân-baḫt

2982. Uyardı tîr uc-ıla şâh o pîri
Ölüdür ṣanki degil hîç diri

2983. Ṣaluban Şems ü pîr üstine ʿayn ol
Çü gördi farḳı baʿde'l-meşrıḳeyn ol

2984. Ḳırân itmişdi Zuḫal Şems'e iṣr-i bû
Ḳarîn olmış gelüp bed-râya bed-rû

2985. Bu pîri gördi kim leyl-i ḳabâḥat
O Şems'i gördi kim ṣubḥ-ı ṣabâḥat [90ᵇ]

2986. Sipihr-i ḥüsnde evc-i kemâle
İrişmiş lîki düşmiş bir zevâle

2987. İki nergisleri gül üzre ġamgîn
Dökerler lâle üzre eşk-i nemgîn

2988. Leb-i yâḳūtdur cân u dile ḳūt
İder nuṭḳ-ıla rûḥullâhı mebhût

2989. Dü çeşmi fitne-i ʿuşşâḳ olmış
İki miḥrâb ḳaşı ṭâḳ olmış

2990. Ne şems ol Şems'den yüz vech-i enver
Ne ay ol aydan yüz yüz münevver[443]

2991. Ḳadi serv olsa servüñ dâmeni boş
Yüzi mâh olsa ger mâh-ı ḳaṣab-pûş

2992. Bihiştî şerbeti cândan ezilmiş
Ṭamaʿ adı velî yoḫda yazılmış

2993. Gözinüñ merdümidür müşk-endâm
İçi ter-müşk ṭaşı ḫuşk-bâdâm

2994. Nevâsı servinüñ nev bergi tâze
Sezâdur bir kenâr-ı ser-firâze

2995. Cemâli âdem ü cennet-miṣâl ol
Büt-i sîmîn-beden ṭapsañ ḥelâl ol

2996. Ruḫı ʿaynında zülfeyni iki cîm
Dehânı noḳṭa-i mevhûmdan mîm

2997. Söz aġzı varlıġında hîçe gitmiş
Göñül zülf-i ruḫında pîçe gitmiş

2998. ʿAḳīḳī ḳıymete hem sengi cânuñ
Terâzû olduġı zülfi bu anuñ

2999. İdüp miʿrâcı ʿarşa hindû ḫâli
İrişmiş *ḳābe ḳavseyn*e hilâli[444]

[443] İkinci mısraın vezni bozuk

3000. Teni terlikde ṣan bir ḳaṭre ṣudur
Miyânı incelikde ʿayn-ı mûdur

3001. Dü sîmîn nâr sîbinde zihî ẕevḳ
Dü misk[î]n zülf boynında zihî ṭavḳ

3002. Ṣanasın ḳāḳum âġ yumşaḳ ber ü püşt
Düm-i ḳāḳum gibi uzun on engüşt

3003. Gören gözler yüzini ṭoymaḳ olmaz
Daḫı naḳş-ı ḫayâlin yuymaḳ olmaz

3004. Daḫı gül gibi tâze ter dil-âvîz
Gülâbınuñ adından gül ʿaraḳ-rîz [91ª]

3005. Yüzi olsa muvaḥḥid göze manẓar
İder tekbîr dir Allâhu ekber

3006. Çü gördi Şâh-ı Rûm ol şems-çehri
Hemân-dem düşdi mehveş aña mühri

3007. Ruḫından ṣubḥ gibi ḳaldı ṭaña
Dilü cân-ile ʿâşıḳ oldı aña

3008. Ḥakîm'e gördi bî-gâne anı hem
Ki insân dîve olmaz hîç maḥrem

3009. O câna mûnis olmış cin gördi
Ḳatına daʿvet itdi cinnî ṣordı

3010. Ḥakîm eydür benüm budur ḥelâlüm
Bunı alınca çoḳ ḫarc oldı mâlum

---

444 *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

3011. Didi Şems anda yalandur bu melʿûn
Yalan söz-ile itdi beni maġbûn

3012. Ḳarañulıḳdan azmış budurur dîv
Beni mâhumdan ayırdı idüp rîv

3013. Beni yoldan azıdup ḳapdı bu ġūl
Ḳaçup kuhsâra ḳıldı beni meşġūl

3014. Bu itdügin baña itmeye kâfir
Bu yola uġramasun bir müsâfir

3015. Çü Şems itdi Şeh'e rûşen şikâyet
İçi acıdı Şâh'uñ Şems'e ġāyet

3016. Ḥakîm'i ḳaydı at ṭonını ṣoydı
Ḳatı let itdi vü zindâna ḳoydı

3017. Didi Şems'e ki ne atdur di bu at
Ki luʿbında olur ferzâneler mât

3018. Didi bâzârda bunı düzerler
Daḫı sîm ü zer-ile ḫoş bezerler

3019. Yürürler pul dürerler şehr içinde
Ki müflisler işidür dehr içinde

3020. Buyurdı şâh bir ferzâne câna
İletti ol atı sûy-ı ḫazâna

3021. Bir özge ata Şems'i bindürüp hem
Getürdiler serây-ı Şâh'a ol-dem

3022. Yüzi virdi serâya zîb ü zînet
Gelüp ḳaṣd itdi Şeh-kim ide ṣoḥbet

3023. El uzatdı ki Şems'e eyleye lems
Delirdi ṣanki dem ṭutdı o dem Şems [91ᵇ]

3024. Yüreginde belürdi bir köpürdi
Be-ġāyet ditredi aġzı köpürdi

3025. Serîr üstinden atdı yire özin
Yatup yir üzre dikdi göge gözin

3026. Depindi çoḳ yire dögdi ayaġın
Ḳara gözler döndi aġın aġın

3027. Naẓar itdi çün anuñ ḥâline Şâh
Didi ki dîv ṭutdı bunı iy vâh

3028. Anı cin ṭutdı gerçek ṣandı cândan
Demürden dîv gibi ḳaçdı andan

3029. Anuñ nâ-çâr ḳorḳup heybetünden
Hemân dem fürḳat itdi Şeh ḳatından

3030. Gelüben her dem anı ṣoran âdem
Ṣanurdı dîv ṭutar anı her dem

3031. Hevânuñ çünki bir fenni cünûndur
Bu fenn içinde ol ḫod ẕü-fünûndur

3032. İdüp ḫalvet o Şeh bir dâr aña
Ḳodı bir niçe ḫiẕmetkâr aña

3033. Ḳatı yandı o dîvân-içün özi
Olaydı her nefes dîvânda sözi

3034. Ḳamu daʿvet bilene virdi çoḳ mâl
ʿAzâyim oḳıdılar açdılar fâl

3035. İgen ḫarc itdi mâlı saġışı yoḳ
Ne dermân çünki fâlüñ ṣaġ işi yoḳ

3036. Ne sulṭân u ne ḫâtûn u ne dâye
Devâ idemedi kimse o dâya

SEFER-KERDEN-İ ḲAMER BÂZ BE-ŞEHR-İ YEMEN ṢOḤBET-CÛY-I ŞEMS[445]

3037. Ve ammâ ol Ḳamer andan-ki gitdi
Gör anuñ seyri âḫir neye yetdi

3038. Tekâver yil gibi ḳopardı tozı
Ṣu gib[i] sûy-ı ṣaḥrâ ṭutdı yüzi

3039. Şu resme tîz gitdi ol hevâya
Rikâbından ki girü ḳaldı sâye

3040. Yemen ʿazmin idüp hâ gitdi dün gün
Ġam-ı Şems-ile olmışdı güni dün

3041. Dökerdi gözleri laʿlin ṭarîḳe
Dögerdi ṭaş başa ʿışḳı ʿaḳīḳe [92ª]

3042. Gehî hem-râh oldı kârvâna
Gehî bî-kârvân oldı revâne

3043. Gözi müşkîydi vü ṣuyı eşki
Ne eşk ol-kim pür itmiş ḳana müşki

3044. Boşanmış şâdılıḳ zâdından enbân
Ġıdâsı ġam-ıdı şâm u ṣubḥ ḥayrân

[445] "Kamer'in Şems'le mülâkî için tekrar Yemen'e yolculuk etmesi"

3045. Ġubâr u gerd-i rehdi müşk ü ʿanber
Visâde ḫâr u ḫârâ-y-ıdı pister

3046. Efâʿî semmi câriydi ṣaḥârî
Muḥaddeb nîş-i ʿaḳrebdi ḥicârı

3047. Ḥarâret müfriṭ-idi key hevâ germ
Ki mûm olmış güneş şerm-ile ṭaş nerm

3048. Ḳılıc ḳınında âḫir ṣuya döndi
Revâne nâvdândan cûya döndi

3049. Şu ḥadde yetdi elde tîz-ḫançer
Ṭamar bir ḳaṭre ṣu ṣanki yire ter

3050. Gözinden gitdi çün rûḥ-ı revânı
Anuñ yaş gibi oldı pey-revânı

3051. Görinmez maḳṣad olmışdı ṭalebkâr
Yorulmış merkebi olmış girân-bâr

3052. Ol at ü ṭonı ṣatdı gider-iken
Ḳalender oldı ḫoş İskender-iken

3053. Mücerred olsa gerek sâlik olan
Varımaz dost yolın mâlik olan

3054. Yülütti başın açdı ḥayderîvâr
Bürehne-pây gitdi gül eger ḫâr

3055. Heves itse ḥarîm-i Kaʿbe'ye cân
Ṣafâ virür aña ḫâr-ı muġaylân

3056. Başı sevdâ yolı ṣaḥrâ vü gümrâh
Bu şiʿr-idi aña âh-ıla hem-râh

ŞİʿR

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. Ḫayâl-i çeşm-i mestüñle dimâġum ṭolu sevdâyam
Müdevver noḳṭa-i ḫâlüñ gibi uş bî-ser ü pâyam

2. Ruḫum def kefde ney nâyum dilümi deld[i] vâyum
Ḳadüm çeng oldı pîrem ḫuşk egerçi yaş bernâyem

3. Güneş yüzüñ ḫayâli-[y]-le hilâle döndi uş bedrüm
Ne şehre kim varam ḥalḳa ḳamu ḫalḳa temâşâyem [92ᵇ]

4. Niçe bir şûr-ı ʿışḳuñdan dilüm ġamgîn gözüm nemgîn
Yüz urup yire yem gibi başa keff uram aġlayam

5. Cihân-ârâyam âḫirin cihânda itmeyem ârâm
Bulam cânânumı âḫir cihânı cümle arayam

6. Iraḫ peyveste ḳaşuñdan bu yir yüzinde her kûşe
Ḳararum yoḳ gözüñ gibi müdâm uş zîr u bâlâyam

7. Ne ḳıldum devre ben yâ Rab ki dûr eyledi yârumdan
Uş işüm cüst ü cû her sû revân ṣu gib[i] bî-câyam

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3057. Yüridi ol seferde bir yıl ol yol
Yemen şehrine bir gün yetdi tâ ol

3058. Gelüben gördi yas içinde nâsı
Libâsı ḳara geymişler pelâsı

3059. O ḫalḳuñ ṣord[ı] bes bir âdemine
Ki bu il yasa düşmiş mâtemi ne

3060. Didi kim bir ḳızı var-ıdı Şâh'uñ
Ki adı Şems'di maʿşûḳ[ı] mâhuñ

3061. Ol uş bir yıldur olup ġayb yetdi
Mesîḥâvâr ṣanki göge gitdi

3062. Hemân Simürġ'a döndi ismi maʿlûm
Cihân içinde oldı cismi maʿdûm

3063. Şeh'üñ ġāyet mükedder oldı ḥâli
Ki andan ġayrı yoḳ-ıdı ʿıyâli

3064. Yüzin görmese anuñ Şâh bir dem
Gözine ḳarañu olurdı ʿâlem

3065. Gözi nûrı-[y]-dı vü göñli çerâġı
Anuñla rûşen idi göñli bâġı

3066. Kemâl ehli-y-[i]di uṣda vü ögde
Naẓîri yoḳ-ıdı yirde vü gökde

3067. Olupdur çerḫ gibi püşt-i Şeh ḫam
İñiler ebrveş döker gözi nem

3068. Ölüsün görmese kişi eşinüñ
Firâḳı gitmez içinden kişinüñ

3069. Niçe sevse ölü yüzi olur serd
Göñülden tîz sürer derdini merd

3070. Nigehbânın oḳudı ṣordı sulṭân
Ḫabersiz Şems'den çün gördi sulṭân [93ª]

3071. Didi kim böyle mi olur ḳapucı
Bu resme mi ider ḫiẕmet ṭapucı

3072. Ḳapucı böyle mi olur i bed-baḫt
Ki ṭuymazsın gider ḫânemdeki raḫt

3073. Gider yaġmaya ṭuymazsın ḫazînem
Baña bunuñla mı dirsin emînem

3074. Degil dün gün başuñdan uyḫu ḫâlî
Ne bilürsin-ki n'oldı Şems ḥâli

3075. Binüp Şeh nefse ġāyet ṭîre oldı
Ki çeşmi ḫışmdan ḳan-ıla ṭoldı

3076. Alup Mirrîḫveş şemşîr ṭurdı
O ḳuluñ bürre gibi boynın urdı

3077. Getürdi ol ḳaravaşı daḫı hem
Ḥarîminde k'olaydı Şems'e maḥrem

3078. Didi-kim iy cihânuñ naḥs fâlı
Bu gice di-ki Şems'üñ n'oldı ḥâli

3079. Didi vallâhi iy Şâh-ı cüvân-baḫt
Ḳamer-menzil güneş-rifʿat felek-taḫt

3080. Bu gice Şems-ile ben bir niçe ḳız
Oturup perdesiz ʿîş eyledük biz

3081. Eline çengi aldı çaldı ḫoş çeng
Ki Zühre perdesinde itdi âheng

3082. Çü râmişger çıḳardı perdeden râz
Nevâ-sâz oldı berg-i ʿişrete sâz

3083. Ş̱üreyyâ naẓmı Şems'üñ aya yetdi
Kelâmı şiʿrinüñ şiʿrâya yetdi

3084. Ruḫ-ı sâḳīye düşüp mey şuʿâʿı
Ḳamer Şems-ile itdi ictimâʿı

3085. Hemân bâġ-ı bihişt olmışdı meclis
Ṭolu ḥûrî-sirişt olmışdı meclis

3086. Meyüñ ḥüsni vü ḥüsn-i sâḳī ḥûr
Serây itdi ḫoş *nûrun ʿalâ-nûr*[446]

3087. Ṭaġıldı bir zamân ṣonra ṣoḥbet
Muġannî durdı degdi sâz-ı ʿişret

3088. Benâtü'n-naʿş gibi cümle ḳız bes
Gidüp Şems-ile ḳalduḳ ikimüz bes

3089. Anı gördüm-ki Şems üstine nâ-gâh
Hücûm itdi girüp bir nev-cüvân mâh [93ᵇ]

3090. Ḳamer nûrlu velî ḫurşîd-manẓar
Ser-â-ser pâre-i nûr-ı münevver

3091. Teni sîmîn-ber arı bir güherdür
Ḳamu cân u dil u hûş u hünerdür

3092. Cüvân-râst ḳadeḥin ney-şeker ol
Tirâş endâmı vü beste-kemer ol

3093. Ṭuṭaġı maʿdeni ḳand-ı nebâtuñ
Dehânı menbaʿı âb-ı ḥayâtuñ

3094. Hümâyûn ṭâliʿe beñzer cemâli
Yüzin görenüñ olur saʿd fâli

[446] *nûrun ʿalâ-nûrin:* "... (Bu) nûr üstünde nûrdur..." (en-Nûr 24/35)

3095. Cihânda ḥüsnle ḫûb âdemî çoḳ
Ben anuñ gib[i] âdem gördügim yoḳ

3096. Uyurdı Şems gözin açdı nâ-gâh
Ṭurur üstinde rûşen görd[i] ol mâh

3097. Durup anı ḳoca ḳoca görişdi
Leb-â-leb oluban bir dem ṣorışdı

3098. Ten-idi ol nefes ṣan câna irdi
Ya Ḫıżr ol çeşme-i ḥayvâna irdi[447]

3099. Şeker-lebler biri birine rengîn
Oḫudı nâzük ü ter şiʿr-i şîrîn

3100. Serây içinde Şems ü Mâh ḫalvet
Ferâġatle iderken böyle ṣoḥbet

3101. Didi ḫânum ki nergis olma bîdâr
Yaḳīndür ṣubḥ gözüm yat uyı var

3102. Ṭurup geldüm serîr altında yatdum
Çü yatdum mestdüm uyḫuya batdum

3103. Ol oldı ṣoñ görişüm Şems'i bu dün
Başuma ṣubḥ-ı maḥşer ḳopdı bu gün

3104. Didi şâh aña kim iy bed-güher ten[448]
Baña bes niçün itmedüñ ḫaber sen

3105. Niçün ya anları sen gözlemedüñ

[447] Ḫıżr: Ḥıżr Nüsha
[448] güher: gevher Nüsha

Ne yire gidiserler izlemedüñ

3106. Diseñ ya ḳapucıya dise baña
Niçün yapduñ bu sırdan ḳapu aña

3107. Benüm Şems'ümi bu dün sen yitürdüñ
Başuma ḳara güni sen getürdüñ

3108. Anuñ daḫı o şâh ol-demde ṭurdı
Eli-[y]-le yine kendü boynın urdı [94ª]

3109. Geçen yıl Şems'le bir gice nâ-gâh
Ḳonuşmış gökden inmiş bu cüvân-mâh

3110. Gelüp sulṭâna derbân itdi efġān
Binüp üstine vardı ṭurdı sulṭân

3111. Gelüp şîr-âne şâha itdi ḥamle
Şükûhından anuñ şâh oldı nemle

3112. Seḥer şâh ü çeri-[y]-le eyledi ceng
Cihânı gözümüze eyledi teng

3113. Çeriden üç vücûdı lâ-şey itdi
Bir aġac ata bindi uçdı gitdi

3114. Şeh anı gice gördi ṭaña ḳaldı
O gün itdüġi işi aña geldi

3115. Şeh'üñ girmişken eline o ʿâṣî
Bir eliyle yine buldı ḫalâṣı

3116. Anı evlâ didiler bu geleni
Uġurlayup bu dün Şems'i alanı

3117. Ḳamer bu ẓulmet ü bu sözden anda
Çü bildi Şems yoḳ şehr-i Yemen'de

3118. Güci ḳurıdı üzildi miyânı
El ayaḳ dutmaz oldı gitdi cânı

3119. Gelüp bir ḫâlî yire aġladı çoḳ
Çü gördi aġlamaġuñ çâresi yoḳ

3120. Miyân-beste şikeste-dil perîşân
Yine geldügi yola döndi ḥayrân

3121. Gözi yaşlu ṣu gibi baġrı pür yaş
Ṭaban urdı gice gün ṭaġ eger ṭaş

3122. Düşüben ney gibi feryâd u zâra
Cigerler deldi oldı pâre pâre

3123. Fiġānı ṭutdı deşt ü merġzârı
O zârîden irişdi mürġa zârı

3124. Getürdi kûhı efġānı ḥurûşa
Gözinden ṭaşdı yaş ṭaş geldi cûşa

3125. Yaşı seyl-âbla her rûda ṭaldı
İki ʿâlem deñize ġarḳ oldı

3126. Enîni itdi pür în-ile ġārı
Getürdi cünbişe mûr-ıla mârı

3127. Egerçi ʿışḳla bî-pây ü serdi
Velîkin yolda yil gibi eserdi [94^{b}]

3128. Baş açuḫ yalın ayaḫ gice gündüz
Yola yil gib[i] yeldi ac u ṣusuz

3129. Egerçi bedr-i ḥüsni buldı noḳṣân
Velî noḳṣân-ı ışḳı buld[ı] rücḥân

3130. Gelüp nâ-gâh çıḳdı yolı Rûm'a
İrişdi Rûm'da bu merz-bûma

3131. Ġarîb ü ʿâşıḳ u maġbûn u maḥrûm
ʿAcem ḳanda çü gördi geldi-ki Rûm

3132. Oturup bir yire aġladı ḫayli
Ki Rûm'ı ġarḳa virdi yaş seyli

3133. Didi gördüñ-mi bu devrân-ı gerdûn
Ne girdâba düşürdi beni maġbûn

3134. Ġarîb ü ʿâşıḳam yoḳ yâr u yirüm
Ayaġa düşmişem yoḳ dest-gîrüm

3135. Yanumda şol ḳadar bir yâr yoḳdur
Ki bir gün düştüm ol baña diye ṭur

3136. Benem ḫaste ḳanı bir yâr-ı maḥrem
Ki aġlaya benüm-çün öldügüm dem

3137. Bu yolda yoldaşum yoḳ pîş eger pes
Benüm gib'olmasun bir kimse bî-kes

3138. Eger yüz yıl gidem ben bu feżâya
Yanumca kimse gelmez ġayr-ı sâye

3139. Ger ölem yoḫdurur şol deñlü kimsem
Ki yuma gözüm aġzum olam epsem

3140. Eger yüz yıl idem bir çâh için cây
Meger âhum gele üstüme ya vây

3141. Yilüñ yolda ḳarârı var benüm yoḳ
Següñ ṣaḥrâda ʿ ârı var benüm yoḳ

3142. Otuñ var yirde benüm yoḳ ayaġum
İtüñ var avda benüm yoḳ duraġum

3143. Penâhı var ṭaġlarda pelengüñ
Deñizde câygâhı var nehengüñ

3144. Segirdürem ben uş ḥayrân u seg-cân
Ki begdür baña nisbet segle segbân

3145. Dönüpdür leng sâḳ denge pâyum
İrişdi şimdi uşda lenge pâyum[449]

3146. N'idem bes bunda uş yâbende ḳıldum
Ne derbân derdle dermân-de ḳaldum [95ª]

3147. Ṭuruban yol alayum elüme
Dönüben girü varayın ilüme

3148. Eger Şâm u eger Rûm u eger Rûs
Ṣalayum her yaña illere câsûs

3149. İdüp bir çâre Şems'ümi bulam ben
Ve ger ne çâre ne nâ-çâr olam ben

3150. Ṭurı geldi giderken gördi bir kûy
O kûya ṭutdı azuḳ almaġa rûy

3151. Gelüben gördi var bir meclis anda
Ki söylerlerdi raṭb u yâbis anda

[449] Birinci mısraın vezni bozuk

3152. Kelâmı söyleşüp yirken ṭaʿâmı
Gelüben bir kişi virdi selâmı

3153. Selâmın redd idüp didiler aña
Görinmedüñ nice gün n’oldı saña

3154. Didi-kim etegüm bilüme ṣardum
Ṭuruban Ḳasûra şehrine vardum

3155. ʿAceb gördüm diyem ger diñleyesiz
Ḳatı ṭañlayasız ger añlayasız

3156. O şehrüñ şâhı bir gün âşikâre
Çerisi-[y]-le binüp çıḳmış şikâra

3157. Dönicek yine avdan evine şâh
Bir ava uġramış yol üzre nâ-gâh

3158. Gün ısımış buñalmış şâhla ḫayl
Bir aġac sâyesine eylemiş meyl

3159. Gelüp görmiş aġac dibinde ol mîr
Yatur ürkünc çirkin yüzlü bir pîr

3160. Daḫı ḳatında bir at var müretteb
Düzilmiş ʿâc aġacından mürekkeb

3161. Daḫı bir ḳız var arıdur güherden
Güzeldür ḥüsn-ile şems ü ḳamerden

3162. Bu ḳız neñdür dimiş ol pîre ol mîr
Ḥelâlümdür dimiş ol ḳızı ol pîr

3163. Dimiş ḳız ki yalan zinhâr ḫˇâce
Beni güc-ile ḳayupdur bu ḳoca

3164. Benüm yolum alupdur bu ḥarâmî
Ḥelâli ne benüm bunuñ ḥarâmı

3165. Emîr urmış bu sözden pîre çoḳ let
Ḳomış zindâna letden eyleyüp et [95^{b}]

3166. Getürmiş ḳızı atla hem serâya
Ne ḳız kim şems-imiş ol hem-ser aya

3167. Serâya girdügi demde delürmiş
Dimâġın dem ṭutup sevdâ belürmiş

3168. Aña ḫarc eylemiş çoḳ mâl sulṭân
İdememiş o derde kimse dermân

3169. Bu sözden old[ı] şeh-zâde ḳatı şâd
Birez zindân-ı ġamdan old[ı] âzâd

3170. Saʿâdet ṣubḥın itdi ṭâliʿin Ḥaḳ
Şeḳāvet donın itdi baḫt iki şaḳ

3171. Medâr-iken bu çerḫüñ noḳṭa-i cevr
Yine itdi noḳṭa-i luṭf üstine devr

3172. Yitük sezmedigüñ yirde bulınur
Ḫaber sezmedigüñ erden bilinür

3173. Ḳamer didi-ki işüm var varası
Niçe gündür bu şehr ol şehr arası

3174. Didiler kim revân bundan revende
Giderse dört günde varur anda

3175. Ḳamer bes ṭurdı yola girdi gitdi
Olıcaḳ dört gün ol şehre yitdi

3176. Namâz-ı şâm vaḳti geldi şehre
Yüzi toz-ıla muġber zerd-çehre

3177. Didi ḳapucılar ḳandan gelürsin
İşüñ ne bunda ne ṣanʿat bilürsin

3178. Didi-kim ben ḥakîmem ḥikmet ehli
Budur ʿilmüm benüm bu ṣanʿat ehli

3179. ʿAyândur baña esrâr-ı semâvî
Olur ʿaḳlum bu ʿilm-i ʿulve ḥâvî

3180. Bu sâʿat ben bilürem günden aẕher
Ne burca oldı her yılduz ber-â-ber

3181. Güneş ne burca seyr itdi bilürem
Ḳamer ne menzile yetdi bilürem

3182. Ḳatumda vardurur her derde dârû
Zen ü merd iderem her ferde dârû

3183. Ururam sâʿidine ḫastenüñ dest
Bilürem neyse renci nabż-peyvest

3184. Bu heyʾetden degildüm ben bil ilkin
Beni ṣûretde reh-zen itdi elgin [96ª]

3185. Ne kim varsa ḥarâmî aldı mâlum
Kitâbum u atum ṭonum ḥelâlüm

3186. Didi bevvâb kim ṭur öri deryâb
Açıldı şehr-i devletden saña bâb

3187. Şeh'üñ bir ḳaravaşı var meh-rû
Ki yüz ḫâtûn eline ḳoy[ı]maz ṣu

3188. Beşer-ṣûret melek-sîret velâkin
Uş anı bir yıl oldı-kim ṭutar cin

3189. Bilürseñ daʿvet-i cinni daḫı sen
Göresin nic'olur Şâh-ı saḫî sen

3190. Didi-kim cinniden yidi nefer bes
İdüp tesḫîr bulmışam ẓafer bes

3191. O gice oldı ol derbâna mihmân
Seḥer sulṭâna ʿarż eyledi derbân

3192. Aña ṣaldı o dem sulṭân bir âdem
Apardılar anı sulṭâna ol-dem

3193. Göricek anı sulṭân öri durdı
Yanında yir gösterdi oturdı

3194. Didi sulṭân ḥakîme ḫayra maḳdem
Ḳadem ḳandan getürdüñ bunda bu dem

3195. Didi-kim Rûm'ı görmek diledük Şâh
ʿAcem'den Rûm'a ṣaldı bizi Allâh

3196. Sözine baḳdı gördi Şeh ḥakîmi
K'ider iḫyâ demi ʿaẓm-i remîmi

3197. Didi aña eyü aduñ işitdük
Seni bir ḥikmet içün daʿvet itdük

3198. Ḳatuma bir ḳız oġlan ḳız gelüpdür
Ṭutar cinnî anı mecnûn olupdur

3199. Eger sen bir devâ eylerseñ aña
Vireyin ilümüñ nışfını saña

3200. Ḳamer didi-ki iy Şâh Allâh oñara
Ḳılam daʿvet idem ol derde çâre

3201. Gürûh-ı cinniden yidi ḳabîle
Müsaḫḫardur baña ḥükmümde bile

3202. Baña siz tîz ol ḳızı getürüñ
Beni ya ḳandadur aña yetürüñ

3203. Didi bes ḥâcibe ol Şeh ki ḥâcib
Ḥakîm'e Şems'i görmek oldı vâcib [96ᵇ]

3204. Ṭurup ol ḥâcib oldı reh-ber aya
Getürdi Şems oturduġı serâya

3205. Ḥicâb ardında ḥâcib ḳaldı tenhâ
Ḥakîm'i ḳız ḳatına ṣaldı tenhâ

3206. Ḳamer çün yaḳın irdi diñler-idi
Yaturdı Şems ḫaste iñler-idi

3207. Güher göz döker ü dil dür dizerdi
Bu söz mercân lebinden cân üzerdi

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. ʿÂḳil benem ki ʿışḳla dîvâne olmışam
Yüzüñ ḫayâl-i şemʿine pervâne olmışam

2. Miḥrâb içinde gözlerüñ olalı mey-fürûş
Ben kûşelerde ʿâşıḳ-ı mey-ḫâne olmışam

3. Bezm-i elest içinde baña sâḳī-yi ezel
ʿIşḳuñ meyin içüreli mestâne olmışam

4. Baş yüzüm üzre bir ḳadem iy gizlü genc gel
Luṭf it ʿimâret eyle ki vîrâne olmışam

5. Sâḥir gözüñ baña niçe efsûn oḳudı kim
Sevdâsıyla ʿâleme efsâne olmışam

6. Ol rûşenâ yüz-ile ezel âşinâ-iken
Dûr itdi devri gör ki ne bî-gâne olmışam

7. Bîmâr ṣanuban baña tîmâr ider ḥakîm
Bilmez beni ki ʿışḳla dîvâne olmışam

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3208. Bu şiʿri oḳır-iken Şems-i bî-hûş
Ayaġ âvâzın itdi nâgehân gûş

3209. Yine dîvâneliġe ṭutdı yüzin
Yine taġyîr itdi yüz ü gözin

3210. Ayaḳ tâbın işitdi dutdı bes teb
Yine dîvâneliġe ṭutdı meẕheb

3211. Girüp itdi Ḳamer aña nigâhı
Görüp ṣandı delü anı kemâ-hî

3212. Hem anı Şems gördi âh itdi
İdüben âh düşdi uṣṣı gitdi

3213. Gözin açdı yine itdi naẓar ḫûb
Başı üzre ṭurur gördi Ḳamer ḫûb [97ª]

3214. Ṭurup ṣaldı anuñ üstine sâye
Ḳamerle Şems geldi bir araya

3215. Ḳucaḳladı ḳolın boynına ṣaldı
Yüzin öpdi lebin aġzına aldı

3216. Didi iy mâh-rûy u mâh-râye
Ne câdan baca bulduñ bu serâya

3217. Bu çâh-ı ġamda ben göz süzmiş-idüm
Ümîdüm vaṣl ipinden üzmiş-idüm

3218. Bi-ḥamdillâh ki çâh içinde ṭurdum
Yüce baḫdum seni bâlâda gördüm

3219. Ḳamer didi-ki hicrüñ ḳıṣṣası çoḳ
Ḥikâyet ider-isem ġāyeti yoḳ

3220. Ḳo geçdüñ çünki yoḳ pâyânı geştüñ
Ṣuyı başdan aşupdur ser-güẕeştüñ

3221. Geçen geçdi degülem ḳıṣṣada ben
Bugün deng olmışam bu ġuṣṣada ben

3222. Ne bilem ben-ki nice ḥîle ḳılam
Ki bu begden seni ḳurtarı-bilem

3223. Bu zindân ḳapusın nice açam ben
Seni bundan nice alup ḳaçam ben

3224. Güc-ile kimse ḳurtarılmaz bu ipden
Varılmaz zûrla bâba bu dipden

3225. Kişi şîr olsa bu şehre ṭurımaz
Erenler yumruġ-ıla biz urımaz

3226. Bu müşkil ʿuḳdei ḥall idemez el
Buña tedbîr iledür çâre-i ḥal

3227. Gerek kim bunda bir ḥîle ḳılam ben
Dürüst ola mı ḥîlem ne bilem ben

3228. Ola bâşed dürüst ol ḥaḳ o kâra
Olursa oldı olmazsa ne çâre

3229. Gidem bundan yine ayaḫ götürem
ʿAcem mülkin varam Rûm'a getürem

3230. Çeri cemʿ eyleyem encümden enbûh
Ki anı çekmeye ne deşt ü ne kûh

3231. Cihânı çeşm-i Rûm'a idüben ceng
Nitekim çeşm-i Tâtâr eyleyem teng

3232. Alam Şems'ümi varam şarḳa gidem
Günin Rûmîler'üñ ḳarañu idem [97^{b}]

3233. Ḳamersem cân virem meydân-ı ʿışḳa
Başumı ṭob idem çevgân-ı ʿışḳa

3234. Didi Şems aña k'iy cân ḫâşe lillâh
Dile alma bu sözi daḫı billâh

3235. Benüm cismümde sensin çünki cânum
Giderseñ ölürem boynuña ḳanum

3236. Yanar şemʿ ümsen öñümde söyünme
Benüm-çün igen yanup göyünme

3237. Gerek kim bir iki gün ṣabr idevüz
Ḫudâ bâşed ki yol vire gidevüz

3238. Ḳanat vire uçavuz bu ḳafesden
İki mürġuz ḳaçavuz bu ḳafesden

3239. Bula ilden nevâṣîmiz ḫalâṣı
Bu maḥbesden bulavuz bir menâṣı

3240. Ḳamer bes didi-kim bu perdede sen
Temâşâ it-ki ne naḳş oynaram ben

3241. Bu ḫırmende bugün ne mühre-bâzam
Bu devr içinde nice fitne-sâzam

3242. O dem ḥâcib ḳatına çıḳdı ṭurdı
Ṭurur ḥâcib daḫı ḳapuda gördi

3243. Alup ḥâcib anı ol ḳapudan hem
Getürdi Şâh ṭapusına ol-dem

3244. Didi şeh nice ḫastenüñ mizâcı
Devâ oluram ḳābil mi ʿilâcı

3245. Ḳamer didi-ki baḫdum üstine çoḳ
Mizâcı ḫoş ziyânlu zaḥmeti yoḳ

3246. Revân ṣıḥḥat irişdürmek aña bil
Ṣu içmekdendürür âsân baña bil

3247. Benümle luṭf ḳıl ṭur yab yab sen
Var anı gör ki göresin ʿaceb sen

3248. Ḳamerle ṭurdı bes ol şâh gitdi
Gelüben tâ serây-ı Şems'e yitdi

3249. Gelür çün Şems âdem gördi yine
Özin dîvâneliġe urdı yine

3250. Oḳır Şems'e ʿazâyim yaʿnî ol mâh
Teḳaddüm itdi Şehʾden bir ḳadem râh

3251. Didi Şems'e ki şeh geldi ḳıyâm it
Selâmın al ü ikrâmın tamâm it [98ª]

3252. Teʾeḫḫur itdi bes ḫurşîdden mâh
Şeh-i Çemşîd içerü girdi nâ-gâh

3253. Yirinden Şems ṭurdı cünbiş itdi
Yüridi Şâh'a ḳarşu alḳış itdi

3254. Didi ṣaġ ol Şehâ ḥâṣıl merâmuñ
Müdâm ins ü perî emrüñde râmuñ

3255. Nite oldı-ki şeh geldi gedâya
Hümâyûn sâye ṣaldı bu serâya

3256. Egerçi bir gedâ-yı ḫâk-i pâyem
Velîkin ḳamudan sâyende bayam

3257. Liyâḳat bizde bu iḥsâna yoḫdur
Velî muḥsin şehüñ iḥsân[ı] çoḳdur

3258. Yidüm boyumdan artuḳ niʿ metüñ çoḫ
Çekersin zaḥmetümi râḥatuñ yoḫ

3259. Bu sözi Şems'den işitdi çün şâh
Didi şâd oluban elḥamdülillâh

3260. Didi daḫı nitesin zaḥmetüñden
Iraġuz niçe müddetdür ḳatuñdan

3261. Seni maʿẕûr ṭut-kim göremezüz
Gelüben günde bir kez ṣoramazuz

3262. Didi bizüz perîden iy cihân Şâh
Berîdür cân ḫoşam elḥamdülillâh

3263. Ḥakîm'e döndi anda didi Sulṭân
Yüzüñ âġ olsun işüñ ṣaġ u âsân

3264. Bu cân çünki bu deñlü gözin açmış
Başından cinleri ḳomış u ḳaçmış

3265. Ne-kim varsa ʿazâyim daḫı baḳ gör
Bunuñ üstine gel oḫı vü üfür

3266. Ḥakîm eydür şehâ ḥükm eyle muḥkem
Ki ilteler bunı ḥammâma bu dem

3267. Yuna ḥammâm içinde câm ola pâk
Ola cânu teni ġamdan feraḥnâk

3268. Yaḳalar şemʿ-i kâfûr-ı muʿanber
İdeler ḫoş buḫûr-ı ʿûd u ʿanber

3269. Çıḳa ḥammâmdan çün tâze rû bu
Gerekdür gûne gûne buña ḳoḫu [98^{b}]

3270. Gerek özine ziyy ü zîb nâzük
Yüzine hem gül-âb u ṭîb nâzük

3271. Ṣaralar müşk-i terkîb-i ḥarîre
Yine ilteler ol düşdügi yire

3272. Bu kim inmiş o merc üstine ḳonmış
Buña cinnî yili anda ṭokınmış

3273. ʿAzâyim var daḫı anda iderem
Bes andan ḫoş ḳaluñ siz ben giderem

3274. Ḳamer her ne didi Şâh eyle itdi
Ṭurup Şems'i alup ol merce gitdi

3275. Sipâhî vü ḥakîm mâh u hem Şâh
Niçe duḫter yanınca Şems’e hem-râh

3276. Getürüp Şems-i nâzük serc içinde
Getürüp ḳoydılar ol merc içinde

3277. Ḳamer bes serv-ḳāmet oldı ḳāyim
Gelüp Şems’e oḳır yaʿnî ʿazâyim

3278. Ne-kim var duḫter-i aḫter-rûy varın
Sürüp Şems’e o ḳaldı bes muḳārin

3279. Didi bir aġac at varmış getürdüñ
Baña ḳanda-y-sa tîz anı yetürdüñ

3280. Revân ol atı bes bir iti âdem
Varup götürdi vü getirdi ol-dem

3281. Ḳamer devr itdi çevre görd[i] ḫoş at
Tamâm eksügi yoḳ ḳamu var âlât

3282. Revân oldı o dem ata süvâr ol
Özin üstinde itdi üstüvâr ol

3283. Didi bir nice ḳız ol ḳızı muḥkem
Getürüñ bindürüñ arduma bu dem

3284. Bu ḳızuñ kim başın ol cin ṭutupdur
Bunı ol bu at o cinden utupdur

3285. Getürüp ḳoydılar ardına anı
Ṣanasın şems ü mâh itdi ḳırânı

3286. Didi Şems’e ki yapış bilime berk
Ṭılısmını ṭulûʿuñ eyledi ferk

3287. Hemân uçdı kanadlandı o dem at
Sipâh u şâh u beydaḳ ḳaldılar mât

3288. Ne bilsünler ki bir aġac-ı bî-cân
Uça ḳuş gib[i] gide göge perrân [99ª]

3289. Çü gitdi şems ü mâh ol şâh gördi
Başından tâcın aldı yire vurdı

3290. Şu deñlü itdi anda vâh veyḥ ol
Ki düşdi oldı maġşiyyen ʿaleyh ol

3291. Başından çünki yine ġaşve gitdi
Ḥakîm-i Fârisî'yi tîz oḫıtdı

3292. Didi-kim ol atuñ ḫâṣiyyetin sen
Niçün baña dimedüñ kim bilem ben

3293. Didi çün-kim elümden atum alduñ
Beni ḳamçılayup zindâna ṣalduñ

3294. Dimedüñ bir kez inüp şol güher ne
Bu ata ṣorayım ya bir hüner ne

3295. Degil ḥikmetsiz işbu şekl-i heyʾet
Degildür serserî bu naḳş-ı ṣûret

3296. Ne sen ṣorduñ baña mâhiyyet andan
Ne ben didüm saña ḫâṣiyyet andan

3297. Buyurdı bir ḳula Şeh tîġ-ıla tîz
Başın tenden Ḥakîm'üñ itdi temyîz

3298. Gel imdi gör Ḳamer Şems-ile netdi
Ne burca itdi seyri ḳanda gitdi

3299. Hevâya Şems-ile çün itdi meyli
Velî göñlünde vardı ḫavf ḫayli

3300. Ṣanurdı deldi Şems'üñ gevherin el
Bu şekl-i ʿuḳdeyi gör nic'ider ḥal

3301. Didi iy yâr o biñ dînâr ḳanı
Bilüñde mi ya aldılar mı anı

3302. Didi Şems aña kim ol kîse pürdür
Daḫı mühri bile bilimde pürdür

3303. Ḳamer bes bildi ṭutup gûş o güfte
Ki olmamış daḫı ol laʿl süfte

3304. Tutup yolı ʿınân ol ata virdi
Gelüp bir demde at Îrân'a irdi

3305. Atası ḳaṣrına at-ıla ol-dem
At-ıla Şems'le tâ indi ḫurrem

3306. Ata ana görüben oldılar şâd
Bes oldılar ġamuñ bendinden âzâd

3307. Görüp Şems'i Ḳamer'le şâh u ḫatun
Niṣâr eylediler çoḳ sîm ü altun [99ᵇ]

3308. Ḳarañu şehrüñ içi rûşen oldı
Ṭolup gül kül-ḫan-iken gülşen oldı

3309. Ḥuṣûle oldı mevṣûl uş maḳāṣıd
Vuṣûl eyvânına irişdi ḳāṣıd

3310. Ḳamer'le Şems'e çün şeh nâẓır oldı
Niçe bâṭın dilinde ẓâhir oldı

3311. Ḳamer gördi-ki neye ʿâşıḳ olmış
Ne demden ṣubḥ gibi ṣâdıḳ olmış

3312. Gehî bu ṭoġmaġ ü gâh ol ṭolınmak
Gehî ol yitmek ü gâh ol bulınmak

3313. Kimüñ ʿışḳına-y-ımış bildi ẓâhir
Bes oldı ʿilm ü ḥikmet içre mâhir

3314. Ḳamer'le Şems'e olan bu ḥikâyet
Şeh'e oldı ʿayân ʿayn-ı hidâyet

3315. Gidüp bu ʿâlem-i ṣûretden ol cân
Bes itdi ʿâlem-i maʿnâya seyrân

3316. Didi-kim bize bu Ḥaḳ'dan beşâret
İder ʿayn-ı ʿinâyetden işâret

3317. Ḳamer'le Şems ü atı ḳatumuzda
Gerek iṯbât idevüz ẕâtumuzda

3318. Ḳamer cânuñdur anuñ Şems'i cânân
Ol at nefsüñ ki oldur merkeb-i cân

3319. Velî bu merkeb olur saḫt tevsen
Ligâm-ı şerʿ vur kâmına bin sen

3320. Uçup ḳonmaġa kim ata sebebdür
Ṭılısmeyni hevâ-y-ıla ġaḍabdur

3321. Bu iki şeh-perinsiz nefs-i süflî
Olımaz bil burâḳ-ı cân-ı ʿulvî

3322. Ḳalur bu mertaʿ-ı ḥayvânîde ol
Bulımaz gülsitân-ı ḳudsiyye yol

3323. Maṭiyye olımaz sulṭân-ı câna
Mekân ṭayy idemez ol Lâ-mekâna

3324. Ger olmasa ol iki şeh-per-i nefs
Ḳor âb u gilde cânı bu ḫar-ı nefs

3325. Eger bu merkebe binmese ol cân
İdemez menzil-i cânâne seyrân

3326. Bu nefs-i tevseni ger râm idesin
Ligâm-ı şerʿle her yir yidesin [100ª]

3327. Ola ḫar-ken burâḳ-ı ʿÎsâ-cân
Binüp ide maḳām-ı şemse seyrân

3328. İde seyri menâzil-be-menâzil
Gide yolı merâḥil-ber-merâḥil

3329. Atı rehvâr ala yolı eline
İre tâ cân u cânân menziline

3330. Murâduñ Ḥaḳ ḳatında ola ḥâṣıl
Olasın cümle-i maḳṣûda vâṣıl

3331. Şehin-şeh buldı çün ġamdan ferâġı
Düzetdi ḳāṣıdı ilçi yarâġı

3332. Oḳudı münşîʾ-i dîvânı geldi
Ele kâfûr-ı terle ḫâme aldı

3333. Siyâhî-i devâta müşk ezdi
Daḫı ser-nâme-i bismillâh yazdı

3334. Yazıldı baʿd-ez-ân elḥamdülillâh
Bizüz mücrim ḳul oldurur şehin-şâh

3335. O sulṭândur viren eflâke seyrân
Ḳılan ʿışḳında ay u güni ḥayrân

3336. Viren ʿâşıḳlara maʿşûḳına yol
İrüren ḳāṣıdı maḳṣûdına ol

3337. Nigârende bu bâġ-ı lâceverdi
Berârende ḳıbâb-ı sâl-ḫûrdı

3338. Fürûzânı bu şemʿ-i mâh-ı mihrüñ
Firâzânı bu nüh ṭâḳ-ı sipihrüñ

3339. Resânende o ʿâşıḳları kâma
Rehânende o baġlulârı dâma

3340. İdüp dîbâce-i ḥamdüñ tamâm ol
Resûl'e ibtidâ itdi selâm ol

3341. Sitâyiş baʿd-ez-ân yazdı firâvân
Yemen Şâhı'na kim iy ẓıll-i Yezdân

3342. Güneş burcından itmiş seyr-i nâ-gâh
Maḳāmı oldı bugün menzil-i mâh

3343. Uçup baġuñdan ol mürġi kenâra
Gelüben ḳondı bizim merġzâra

3344. Ḳonup şeh-bâz-ı ʿarşuñ bâmumuza
Kebûter gib[i] düşdi dâmumuza

3345. Müheyyâ perr ü bâli şâh-bâẕuñ[450]
Ḳolına ḳonmamış bu ser-firâzuñ [100ᵇ]

3346. ʿAḳīḳuñ nice gitdi-y-se Yemen'den

[450] per: ber Nüsha

Daḫı pek pâk ü pâkîzedür andan

3347. Gülüñ ter-dâmenine ḳonmamış ḫâk
Delinmemiş daḫı dürrüñ durur pâk

3348. Ḳamer muḳbil ḳuluñdur ḳul idinseñ
Ḳuluñ ben ger anı oġıl idinseñ

3349. Götür yirden bizi kim ḫâk-i râhuz
Penâh ol bize şâhâ bî-penâhuz

3350. Senüñdür şehr ben bir ḳapucıyam
Şehin-şeh sensin ü ben ṭapucıyam

3351. Sezâ görüben ḳulı âzâdeliġe
Mehüme Şems'i vir şehzâdeliġe

3352. Ve ger yoḳ dirse fermân ṭapuñuñ
Ṭutar baş üzre emrin cân ṭapuñun

3353. Ḳoyalum ḥasret-ile mâha Şems'i
Yine gönderelüm dergâha Şems'i

3354. Ne olsa ʿayn-ı luṭfuñdan işâret
Dutup göz[i] bilür başda beşâret

3355. Çü buldı nâmdan ḫâme iḫtimâmı
Duruban vurdılar müşkîn ḫitâmı

3356. Daḫı ḫalḫâl-ı sîmîn erkeç-i zer
Beşer yaşar biñ üştür mâye vü ner

3357. Gümüş naʿl zerrîn zîn âhenîn süm
Biñ at naḫ cel muraṣṣaʿ misk-dem düm

3358. Cüvân sâl ü siyeh dünbâl ü rehvâr
Ḳaṭâra baġlu biñ baġal girân-bâr

3359. Ṣaġışsız dürr ü cevher ölçi-y-ile
Virüp gönderdiler bir ilçi-y-ile

3360. Ol ilçi gice vü gün câhid oldı
Yemen mülkine yaḫşı ḳāṣıd oldı

3361. Yemen şâhına çün yümn-ile irdi
Gelüp ol nâme vü inʿâmı virdi

3362. O şâh ol nâme-i şâdî çün açdı
Gözi şükrâne dürler yire ṣaçdı

3363. Küşâdın gördi beñzer çeşm-i yâra
Seḥerde kim ḫumâr-ıla uyara

3364. Sevâd-ı ḥarfi gözde noḳṭa-i nûr
Beyâżı dâne dâne dürr-i menṣûr [101ª]

3365. Şiken üzre şiken ṣan zülf-i cânân
Ki yüz dil her şikende var pinhân[451]

3366. Ne saṭra baḳdısa ol nâmede şâh
Anuñ her ḥarfine eyledi bir âh

3367. Ne kim mażmûnı var meknûn oḳıdı
Ḳabûl itdi öpüp başında ḳodı

3368. Oturup ilçi-[y]-ile ṣoḥbet itdi
Virüp çoḫ mâl ġāyet ʿizzet itdi

[451] İkinci mısraın vezni bozuk

3369. Hemân-dem ʿazm-i râhı itdi Şems'e
Teni bunda vü cânı gitdi Şems'e

3370. Alup niçe şehâne ṭurfa tuḥfe
Yirinde ḳoydı ḳaldı şürfe ġurfe

3371. Sefer çün bes besîc eyledi ol şâh
Ol ilçi-y-ile dün [ü] gün ölçdi râh

3372. Sürerdi târîk-i mâha gehî pây
İderdi gâh püşt-i mâhı cây

3373. Ḫafîfâne otuz biñ kişi aldı
Girân leşker ḳalan yirinde ḳaldı

3374. Geçüp bâġ u ṭaġ u ʿumrân u vîrân
Gelüp gözükdi tâ ser-ḥadd-i Îrân

3375. Şeh-i Îrân'a bes itdiler iʿlâm
Ki uş şâh-ı Yemen'den yetdi aʿlâm

3376. Ṭurup fi'l-ḥâl istiḳbâl itdi
Yemen Şâhı'na bindi ḳarşu gitdi

3377. Çün ol şâhuñ ki oldı tûġı tâbân
Piyâde oldı andan şâh-ı Îrân

3378. Hem ol şâh indi atından irişdi
Şeh-i Îrân ḳoca ḳoca görişdi

3379. Yine bindürdi ata pâye pâye
Getürdi Şems oturduġı serâye

3380. Ḫayâdan Şems ol-dem ser-figende
Gelüp düşdi Şeh'üñ pâyına anda

3381. Ayaġa düşüp ol-dem mûy gibi
Yuvalandı toz içre gûy gibi

3382. Yire vurdı yüzini şermnâk ol
Pes öpdi aġlayuven yirde ḫâk ol

3383. Çü durdı yüz urup ḫâk-i zemîne
Yapışdı toz gibi Şâh dâmenine [101ᵇ]

3384. Ḫavâtîn-i Ḫoten der-gehde pâye
Düşüp dilediler ʿöẕr ol ḫaṭâya

3385. Yüz urup Şâh'uñ öñinde zemîne
Didiler Şems saña bir kemîne

3386. Her adında kiçi işi ḫaṭâdur
Velî ulı yolı ʿafv [ü] ʿaṭâdur

3387. Eger ḳul itmeyeydi cürm ü ʿişyân
Ḳaçan peydâ olurdı ʿafv-ı Sulṭân

3388. Götürdi ḫâk-i rehden Şems'i bes şâh
Serinde servüñ öpdi ol nefes şâh

3389. Özine çekdi yine cânı gibi
Der-âġūş eyledi îmânı gibi

3390. Götürdiler elin öpdi Ḳamer hem
Didiler ḳul senüñdür pîş ü ger kem

3391. Al ayaḫdan ele ṭut bir avuc ḫâk
Ġubârından bunuñ ḳıl âyineñ pâk

3392. Be-küllî dâmen-efşân olma benden
Gül-i ḫâṭır-perîşân olma benden

3393. O mâhı Şâh hem çekdi özine
Nişânı bûseden urdı yüzine

3394. Geçürüp taḫta bes Şâh'ı firâvân
Ayaġın ṭurdı ḳarşu Şâh-ı Îrân

3395. Bes andan eyledi âġāz-ı ʿişret
Düzildi perdede ḫoş sâz-ı ʿişret

3396. Muġannî itdi peydâ perdeden râz
Muḥayyir itdi ʿîş ehlin nevâ-sâz

3397. Boyun ḳoydı o meclisde ṣurâḥî
Mübâḥ itdi içene ḫˇân-ı râḥî

3398. Çü ṣındı câmı ḥûrî-çehre sâḳī
Görüp rıḍvân didi *el-ʿÎşu bâḳī*[452]

3399. Şeh-i Îrân Yemen şâhı vü ceyşi
Bu resme itdi bir ay anda ʿîşi

3400. O baḥr-ı nûşa şöyle oldılar ġarḳ
Ki baş ayaḫ ne itmez oldılar farḳ

3401. Yemen şâhı bes ol ʿîşüñ ṣoñına
Oḳudı ḳāḍî-i şerʿi öñine

3402. Şeh-i Îrân-ıla dutuşdılar el
Nikâḥuñ itdiler ʿaḳdin mükemmel [102ª]

3403. Buyurdılar bes ol ḳāḍıyy-ı ḳuṭba
Oḳudı rütbe-i ʿâlîde ḫuṭbe

[452] "câmı" ve "ḥûrî" arasında takdim-tehir vardır; *el-ʿÎşu bâḳī:* Hayat bâkîdir.

3404. Tamâmı mihr ü kâmil mihr-i bî-güft
Ḳamer'le Şems anda itdiler cüft

3405. Yemen sulṭânı bes iy Şâh-ı düstûr
Diledi Şâh'dan gitmege destûr

3406. Gidenüñ kimse ṭurmadı yolına
Yine gönderdiler gitdi iline

3407. Yidi menzil Ḳamer gönderdi anı
Yine döndürdi bes Şems'e ʿınânı

3408. Gelüp Şems'ine yine vâṣıl oldı
Ne-kim maḳṣûd[ı] vardur ḥâṣıl oldı

3409. Egerçi çekdi öñ çoḳ zaḥmet-i seyr
Velî ol seyrüñ oldı âḫiri ḫayr

3410. İlâhî ḳamu yârı yârına sen
Bugün irgür ü ḳoyma yarına sen

3411. Ḳamu ṭâlibleri maṭlûba irgür
Muḥibb olanları maḥbûba irgür

3412. Çekenler çün yoluñda zaḥmet-i seyr
Ḳamu müʾmin ḳuluñ ḳıl âḫirin ḫayr

3413. Ḳamu reh-revle yâ Ḥannân u Mennân
Bize yoldaş it âhir demde îmân

3414. Ḥaḳ itsün evvel âḫir ḫayr aña
Şu kim *'Uşşâḳî'* yi ḫayr-ıla aña

3415. Olursa sâl-i hicret sâyili nâs

Ṣayar bî-yâs *ʿUşşâḳ ibn-i İlyâs*[453]

DÂSİTÂN-I DÜVVÜM DER-ŞERḤ-İ MELEKÛTİYYÂT VE MEDÂRİC-İ ÂN[454]

3416. İkinci dâsitân hem ḫoş beyândur
Ki anda şerḥ-i melkûtî ʿayândur

3417. Beyân idersem ol nevʿe medâric
Merâtib nedür anda hem meʿâric

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Fesübḥânellezî bi-yedihi melekûtu külli şey'in ve ileyhi türceʿûn[455]

3418. Şu cân kim ʿaḳl-ı küldür adı anuñ
Ḳalemdür ḫaṭṭına iki cihânuñ

3419. Raḥîmün raḥmeten li'l-ʿâlemîndür
Muṭâʿ u Mürsil ü Şâh-ı emîndür [102ᵇ]

3420. Serây-ı mülke sulṭân-ı cân iʿlem
Ḥarîm-i ʿâlemi melkûta maḥrem

3421. Didi-kim ḳamudan ol ferd-i evvel
İdüpdür âferîde ʿaḳl-ı evvel

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Evvelü mâ-ḫalaḳallâhu'l-ʿaḳlu[456]

3422. Bu sözden ḳıl naẓar iy cân-ı âdem

---

[453] Sayfanın kenarında bu beytin hizâsında beyitteki farsça sayılar kullanılarak ebced hesâbı yapılmış ve hicrî 854 tarihine ulaşılmıştır. Hesaplamada "ibn" yerine "bin" esas alınmıştır. Oysaki doğru tarih "ibn" kelimesindeki elif harfinin de eklenmesiyle eserin yazıldığı yılı gösteren hicrî 855 olmalıdır.

[454] "İkinci destan melekût âleminin ve derecelerinin açıklanması üzerinedir."

[455] "Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir! Siz de O'na döneceksiniz." (Yâsîn 36/83)

[456] "Nebî (s.a.v) buyurdu ki, Allah'ın ilk yarattığı akıldır." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 300, no: 823)

Ki bir mecmûʿadur naḳş-ı dü ʿâlem

3423. Ne ḫaṭ k’anda keşîde itdi cedvel
Anuñ bir mebdeʾi vardur bil evvel

3424. Nitekim ʿâlem-i ervâḥa tâbân
Ser-â-ser mebdeʾ oldı Aḥmedî cân

3425. Yine bu ʿâlem-i melkûta kim var
Olupdur ʿaḳl-ı kül mebdeʾ bil iy yâr

3426. Cihânuñ ẓâhirine mülkdür[ür] ad
Dimiş melkût-ı bâṭın adın üstâd

3427. Ḥaḳīḳatde bu kim melkût her şey
O şeyʾüñ cânıdur ṭutar anı ḥay

3428. Ḳamu eşyânuñ oldur bil ki cânı
Odur ḳāyim ṭutan dâyim cihânı

3429. Ṭutar melkûtı hem Ḳayyûm dâyim
Hemân Ḳayyûm’dur Ẕât-ıla ḳāyim

3430. Ad-ıla ḳāyim olmaz hîç bir şey
Meger Ḳayyûm kim adıdur Ḥay

3431. Daḫı melkûtı her şeyʾüñ i ṭâlib
Yine olur bil ol şeyʾe münâsib

3432. Göz aç cânuñ var-ısa uyḫudan ṭur
Zemîn ü âsumân melkûtını gör

Eve-lem yenẓurû fî-melekûti's-semâvâti ve'l-arżi[457]

3433. ʿAyân melkûtı kim var âsumânuñ
Münâsibdür yine özine anuñ

3434. Naẓar itseñ bu melkût-ı zemîne
Münâsibdür zemînün hem özine

3435. Olur envâʿ-ı melkût erçi bisyâr
Velîkin iki ḳısm oldı bes iy yâr

3436. Birisi bu iki ḳısmuñ gelüpdür
Ḳabîl-i ʿâlem-i ervâḥ olupdur [103ª]

3437. İki nevʿ oldı bu ḳısma daḫı aṣl
Biri ʿulvî biri süflî iki faṣl

3438. O kim ʿulvî ḳamudan yücerekdür
Bil ol ervâḥ-ı insân u melekdür

3439. O kim süflîdürür ervâḥ-ı ḥayvân
Daḫı ervâḥ-ı cinn ü cân-ı şeyṭân

3440. Nebâtât-ıla ḥayvânâtda hem
O rûḥ-ı nâmiye iy cân-ı âdem

3441. Nebî rûḥıdurur bu ḳısma menşeʾ
Ki oldur ʿâlem-i ervâḥa mebdeʾ

3442. Biri daḫı o ḳısmınuñ ki geldi
Ḳabîl-i ʿâlem-i nefsîden oldı

3443. İki nevʿ oldı andan daḫı peydâ
Biri ʿulvî biri süflîdür eyḍâ

[457] "Göklerin ve yerin hükümranlığına bakmadılar mı?..." (el-A'râf 7/185)

3444. Olan ʿulvî nüfûs oldı semâvî
Nüfûs-ı âsumân maḥvî vü ḥâvî

3445. Nüfûsı hem nücûm-ıla bürûcuñ
Göresin rûşen olursa ʿurûcuñ

3446. O kim süflîdürür olsun yaḳīnüñ
Nüfûsıdur bu ecsâm-ı zemînüñ

3447. Bu daḫı iki nevʿ oldı müretteb
Biri müfreddürür biri mürekkeb

3448. O kim müfreddürür dört old[ı] ẓâhir
Çehâr erkândurur adı ʿanâṣır

3449. Ḫavâṣṣ-ıla ṭabâyiʿ anda kim var[458]
Odur melkûtı anuñ rûşen iy yâr

3450. Nitekim vardurur ṣuya ḥaḳīḳat
Ruṭûbetle bürûdetdür tabîʿat

3451. Çü bildüñ kim nedür mâhiyyet aña
ʿAṭaş defʿini bil ḫâṣiyyet aña

3452. Bilürsin âteşe vardur ḥaḳīḳat
Ṭabîʿatdür ḥarâretle yübûset

3453. Çü bildüñ kim nedür mâhiyyet anda
Olur iḥrâḳ bil ḫâṣiyyet anda

3454. Daḫı bildüñ-ki ḫâke var ḥaḳīḳat
Ṭabîʿatdür yübûsetle bürûdet

[458] "kim" ve "anda" arasında takdim-tehir yapılmıştır.

3455. Çü bildüñ kim anuñ mâhiyyeti var
Bil inbâtı daḫı ḫâṣiyyeti var [103ᵇ]

3456. Hevâya hem bil iy mihr-i mehâret
Ṭabîʿ atdür ruṭûbetle ḥarâret

3457. Çü bildüñ kim nedür mâhiyyet aña
Bu rûḥ imdâdıdur ḫâṣiyyet aña

3458. Mürekkeb daḫı iki nevʿ dür hem
Cemâd-ıla nebât iy cân-ı âdem

3459. Cemâduñ bil-ki melkûtı cihânda
Ṭabîʿ atla o ḫâṣiyyetdür anda

3460. Olupdur nitekim melkût-ı aḥcâr
Ḫavâṣṣ-ıla ṭabâyiʿ anda kim var

3461. Nebâtı hem dutan melkût-ı bâḳī
Bu nefs-i nâmiyedür ittifâḳı

3462. Ṭabîʿ at-birle hem ḫâṣiyyet-i ḫâṣ
Olur melkût aña iy ehl-i iḫlâṣ

3463. Bu ḳısma ʿâlem-i ʿaḳl oldı menşeʾ
Ki oldur ʿâlem-i melkûta mebdeʾ

3464. Bil ervâḥ u nüfûsuñ yandurup şemʿ
Nebât içinde melkûtı olur cemʿ

3465. Bu melkût-ı nebâta anda nâmı
Didiler rûḥ-ı nâmî nefs-i nâmî

3466. Dü ʿâlemden-ki ḥayvânı cemâdı
Çü bildi vâsıṭ iki oldı adı

3467. Nebâtuñ çünki var neşv [ü] nemâsı
Cemâduñ yoḫdurur çün yoḳ ġıdâsı

3468. Ẕevâtü'r-rûḫdan oldı o maʿdûd
Bu ḫâṣiyyet çü var ḥayvânda mevcûd

3469. Anuñ-çün anuñ melkûtına ad
Ki rûḥ-ı nâmiye dimişdür üstâd

3470. Çü yoḫdur ḥiss ü cünbiş bi'l-irâde
Ki ḫâṣiyyet bu yoḫluḳdur cemâde

3471. Ẕevâtü'n-nefse dinilür esâmî
Didiler nâmın anuñ nefs-i nâmî

3472. Bu ervâḥ u nüfûs envâʿı kim var
Kimi ulvî kimi süflîdür iy yâr

3473. Ṣıfat bulınur anuñ her birinde
Ki vardur ol ṣıfat hem âḫirinde

3474. Olur melkût-ı ervâḥîde rûşen
Ṣıfat melkût-ı nefsîden muʿayyen [104ª]

3475. Bu melkût-ı nüfûsîde olur hem
Ṣıfat melkût-ı rûḥîden ferâhem

3476. Velî birinde bir nevʿ olsa ġālib
Anuñla añılur ḳalanı ḳālıb

3477. Olur her birini şerḥ itseñ ıṭnâb
Ne lâzımdur bize taṣdîʿ-i aḥbâb

3478. Bu cümle âferîniş bunca ʿâlem
İki nevʿ oldı [ol] vallâhu aʿlem

3479. Biri mülk ü biri melekût anuñ
Lisânında budur ehl-i beyânuñ

3480. İdüp ol Mâlikü'l-mülk anları yâd
Buyurdı ḫalḳ u emr ol ikiye ad

3481. Ne kim ʿâlemde vardur żıdd-ı ecsâm
ʿİbâdetde olur bil emr aña nâm

3482. Tecezzî vü mesâḥat ḳısmet anda
Bulınmaz nitekim vardur bedende

3483. Çü kâfı nûnâ vurdı Şâh-ı kevneyn
Tevaḳḳufsuz ʿayâna geldi ol ʿayn

3484. Aña kim ḫalḳ dir Ḫallâk-ı ʿâlem
Odur ecsâm-ı âdem ġayr-ı âdem

3485. Tecezzîye olur bu ḳısm ḳābil
Laṭîf ü hem keṯîf emre muḳābil

3486. Vücûda geldi gerçi lafẓ-ı künden
Velîkin ṣoñra oldı niçe günden

3487. Medîd olmadın eyyâm imtidâdı
Vücûda gelmedi anuñ nihâdı

3488. Ve ammâ emr bil iy cân-ı kâmil
Olur melkût-ı ervâḥîye şâmil

3489. Kelâmında gelür Perverdgâr'uñ
Ki dir *min-emri rabbî* Kirdgâr'uñ

Ḳuli’r-rûḥu min-emri rabbî[459]

3490. Bu melkût-ı nüfûsa nâmdurur hem
Ki âyetde didi *ʿAllâmu aʿlem*[460]

Ve’ş-şemse ve’l-ḳamera ve’n-nücûme müsaḫḫarâtin bi-emrihi[461]

3491. Velî ervâḥ-ı insânînüñ iy cân
Didi şânında *min-rûḥî* o Raḥmân[462] **[104^b]**

3492. İżâfet iḫtiṣâṣından muḫallaṣ
O maḫṣûṣ-ı şeref oldı mülaḫḫaṣ

3493. Kerâmet bu sebebden buldı muṭlaḳ
Ki *kerremnâ benî Âdem* didi Ḥaḳ

Ve leḳad kerremnâ benî Âdeme ve ḥamelnâhüm fi’l-berri ve’l-baḥri[463]

3494. Çün aẓher şemsden iy yâr-ı mâhir
Bilürsin âyete maʿnâ-yı ẓâhir

3495. Sözümi bir nefes gûş eyle cândan
Gel işit bâṭınî maʿnâyı andan

3496. Bu Ḳurʾân lafẓına maʿnâ ki var yâr
Bil anuñ ẓâhiri vü bâṭını var

3497. Dir âdem zâdı yaʿnî biz götürdük
Getürdük bu maḳāma biz yetürdük

---

459 “... De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir...” (el-İsrâ 17/85)

460 *ʿAllâmu aʿlemu:* Allah en iyi bilendir.

461 ʿ... Güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda (yaratan Allah’tır)...” (el-A’râf 7/54)

462 *min-rûḥî*: “... Rûhumdan...” (el-Hicr 15/29)

463 “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık...” (el-İsrâ 17/70)

3498. İdüben berr ü baḥr içre ḥimâyet
Biz itdük anı mecmûl-i ʿinâyet

3499. Olur bir ʿâlem-i mülk adı ḳıl yâd
O baḥr ol ʿâlem-i melkûtadur ad

3500. Olur bir muḫtaṣar ʿâlem bu âdem
Bu baḥr u ber götürmez anı bir dem

3501. Götüremedi anı baḥr u ber bil
Berinde çün girân key bârı var bil

3502. Emânetden berinde var bir ber
Ki andan ḳaçdı tenhâ baḥrla ber

3503. Yoġ-iken yükine tenhâ tüvânı
Yük-ile bes nice götürsün anı

3504. Bu ḳamu ʿacz u żaʿf-ile çün âdem
Çeker ḫurrem yükümüzi yimez ġam

3505. Bizüz çün ḳudret ü ḳuvvetle Mevlâ
Yükin çekmekdür anuñ bize evlâ

3506. Çekersem bârı n’ola bâr[ı]yam ben
Benüm yârüm ol anuñ yâr[ı]yam ben

3507. Bizüz çün ʿâşıḳ u maʿşûḳ ezelden
Cefâmı ol benüm çeker anuñ ben

3508. Ben anuñ ol benümdür ne cihânuñ
Anuñ benüm ne varsa benüm anuñ

3509. Bizim ġayr-ıla yoḫdur işimüz hîç
Ne ḫod var ġayr-ı yâr endîşemüz hîç [105ª]

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Çün bir hevâ-yı lûrla bir dil ki cûş ider
Yüz ḥûr ḳışṣa itseñ o ṣanma ki gûş ider

2. Sözüm dehân-ı ʿâmma neden düşmesün benüm
Ḥubbuñ meyi-[y]-le çünki dilüm ḥummı cûş ider

3. Aġyâr elinden içmez o kim ʿâşıḳ ola ṣu
Ger ṣuna yâr elinden olur zehr nûş ider

4. Ger boynum ura şemʿveş olam ḫamûş dost
Dest ursa çeng u ney gibi ya kim ḫurûş ider

5. Nuṭḳuñ Mesîḥî cân virür ölmişe her nefes
Gözüñ işâreti dile vaḥy sürûş ider

6. *ʿUşşâḳ[ı]*'nüñ şerâb-ı lebüñ ẕevḳi cürʿavâr
Yüzi ṣuyını ḫâk-i deri mey fürûş ider

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3510. Miyân-ı ʿâşıḳ u maʿşûḳ bil bes
Ki ṣıġmaz ṣoḥbet-i ḫalvetde herkes

3511. Bu bâr-ı nâz-ı maʿşûḳı bes iy yâr
Hemân ʿâşıḳ çeker bil çekmez aġyâr

3512. Yine bu bâr-ı nâz-ı ʿâşıḳı bes
Hemân maʿşûḳ çeker ne daḫı kes

3513. Götürür yine yâruñ bârını yâr
Ḳaçan bârı bir olur yâr u aġyâr

3514. Olur nite ki ol maʿşûḳ emîri
Bu ʿâşıḳ bendesinüñ nâ-güzîri

3515. Bu ʿâşıḳ yine ol maʿşûḳına hem
Olupdur nâ-güzîr andan urur dem

3516. Bu ʿâşıḳ olmadın maʿşûḳa ʿâşıḳ
Buña ʿâşıḳ o maʿşûḳ-ıdı ṣâdıḳ

3517. Ṭutar bu ʿâşıḳı maʿşûḳ diri
Biri birinüñ olur nâ-güzîri

3518. Ulıdur ʿâşıḳa ʿâşıḳ o maʿşûḳ
Ki ʿışḳ-ı ʿâşıḳ olmamışdı maḫlûḳ

3519. Bu maʿşûḳa ne nâz-ile bil iy cân
Girişme ʿâşıḳa ilk itdi cânân

3520. Vücûda gelmedin zîrâ ki ʿâşıḳ
Degildi ʿâşıḳ ol maʿşûḳa ṣâdıḳ

3521. Velîkin ʿâşıḳa ʿâşıḳdı maʿşûḳ
O dem-ki ʿâşıḳ olmamışd[ı] maḫlûḳ [105^{b}]

ŞİʿR

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Cânı dü cihânuñ baña cânâne olupdur
Göñlüm ezelî şemʿine pervâne olupdur

2. Zencîr-i ṣaçuñ şûrı içindendür ezelde
Sevdâ-zede dil şimdi ki dîvâne olupdur

3. Peymân-ki bu cân eyledi ten câmla nâzük
Anda mey-[i]di bunda bu peymâne olupdur

4. Cân olsa n’ola ʿâşıḳ cânâne cihânda
Cânuñ ezelî ʿâşıḳ-ı cânâne olupdur

5. Ben olam o ben maʿnide biliş degilüz yâd
Ṣûretde velî ol baña bî-gâne olupdur

6. Târı anuñ ü pûdı benüm câme-i ʿışḳuñ
Ḳaddüme bugün cübbe-i şâhâne olupdur

7. *ʿUşşâḳī* evi nice yapıla çün ezelden
Şol genc-i revân ʿışḳla vîrâne olupdur

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3522. Ḥaḳīḳatde bu sözdür gerçi ṣâdıḳ
Ki vaḥdetdedürür maʿşûḳ-ı ʿâşık

3523. Dimişdür ʿâlem-i vaḥdetde üstâd
Degildür ʿâşıḳ ol maʿşûḳla yâd

3524. İkilik yoḫdurur birlikdürür bes
İden birligi ḫoş dirlikdürür bes

3525. Sen ol olmadıġuñ ol sen nedendür
Miyañda perde var kim mâ ü mendür

3526. Miyân-ı ʿâşıḳ u maʿşûḳ yoḳ beyn
Ḥicâb-ı beyni mendür beyne ʿayneyn

3527. Bu ʿâşıḳ cândurur cânâne maʿşûḳ
Yegânedür degil bî-gâne maʿşûḳ

3528. Bu ʿışḳuñ cübbesi k'egnüñdedür yâr
Senüñ bes pûddur yâruñdurur târ

3529. Dime ʿışḳ aṣl öñ cândan ḳopupdur
K'o fitne ʿayn-ı cânândan ḳopupdur

3530. Velî fâş itmege kâruñ bu râzı
Ki geçe ʿâşıḳuñ maʿşûḳa nâzı

3531. Dile aġzumda sâmân-ı süḫan yoḳ
Miyânda çün ḥicâb-ı mâ vü men çoḳ [106ª]

3532. Bu söz kim ʿâşıḳ u maʿşûḳ birdür
Dile gelmez ki cânda gizlü sırdur

3533. Bu söz ser-riştesi dilde ki yandı
Fe-aḥbabtü (vü) çerâġından uyandı[464]

3534. Bu şîrîn sözüñ ḳand ezdi dehâna
Degil ʿan-ḳaṣdin illâ bi'l-bahâne

3535. Gerekdür Mûsevî ḥiddet zebânda
Ki bu efsûn ola efsâne anda

3536. Kelîm ola aġa Ṭûr-ı kelâma
Vura ṭaş şîşe-i nâmûs ü nâma

3537. Aça anda nefes nefs-i sebükden
Dem ura *in hiye illâ fitnetük*den[465]

3538. Henüz ol ḍarb-ı ḥarb *len terânî*[466]
Let-i ṣaʿḳ-ıla bî-cân itdi anı

3539. Melek sûsenveş uzadup zebânı
Sinân-ı ṭaʿnla vurdılar anı

[464] *Fe-aḥbabtü*: "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II s. 132, no: 2016) "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

[465] *in hiye illâ fitnetük*: "... Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir." (el-A'râf 7/155)

[466] *len terânî*: "...Sen beni asla göremezsin..." (el-A'râf 7/143)

3540. Anı yâ ibne'n-nisâ ʾi'l-ḫayż oldem
Ciger-ḫûn itdi demden oldı pür-ġam

3541. Daḫı *mâ li't-türâbi ve rabbi'l-erbâb*[467]
Yüzini ḫâke ṣaldı nitekim âb

3542. Bu acı sözi Mûsâ anda yutdı
Dilin ġonce-ṣıfat kâmında ṭutdı

3543. Çün oldı serzeniş böyle Kelîm'e
Kelîm ayaġını çekdi kilime

3544. Kelîm anda kelâma gelmedi hîç
Kelâm itmege tâbı ḳalmadı hîç

3545. Dimedi kim baña çün bunda yoḫ tâb
Dimeñ *mâ li't-türâbi ve rabbi'l-erbâb*[468]

3546. Bu sözden baña idince ʿitâbı
Aña diñ *me'r-rabbi ve't-türâbi*[469]

3547. Bu ḫâk-i menzile râżî olup biz
Diledük evvel istiʿfâ-yı ʿâciz

3548. Kelîm kûşe-i idbâr-ı buʿdı
Alup düşe bürûduñ ḳabl ü baʿdı

3549. Ṣarup teslîm ayaġına etegi
Ferâġat gencin idindük duraġı

[467] *mâ li't-türâbi ve rabbi'l-erbâb*: Toprak nerede, Rablerin Rabbi nerede?!
[468] *mâ li't-türâbi ve rabbi'l-erbâb*: Toprak nerede, Rablerin Rabbi nerede?!
[469] *me'r-rabbi ve't-türâbi:* Rab kim, toprak kim?!

3550. Daḫı *el-Ḥazmu sû'ü'ẕ-ẓan* oḳuduḳ[470]
Mülûkuñ ḳurbetini anda ḳoduḳ [106ᵇ]

3551. Mülûkuñ ḳurbetidür gerçi niʿmet
Velîkin miḥnetidür ʿayn-ı miḥnet

3552. Çü sulṭânlardurur deryâ-yı aʿẓam
Kenâr-ı baḥre vardur ġarḳdan ġam

3553. Degil sulṭânlar illâ baḥr i ṭâlib
Ve ḳurbü'l-baḥri maḥẓûru'l-ʿavâḳib[471]

3554. Yaḳīn olma çü sulṭân baḥr ü sen ḫâk
Olur baḥre yaḳīn ṭobraḳ ḫaṭarnâk

3555. Kenârından biz ol baḥrüñ ki gitdük
Bu ḳorḫudan o ḫûyı terk itdük

3556. Ki bir gün nâgehân ol baḥr ṭaşa
Bizi başumuz aşa ura ṭaşa

3557. Ṣına bu zevraḳ-ı ḫâk âb içinde
Olavuz ġarḳ bu girdâb içinde

3558. Gide ser-mâyemüz ḫüsrâna elden
Ele girmeye aṣṣı bu ʿamelden

3559. Bu ḫâkî rütbe âḫir aḫa âba
Dine *yâ leytenî küntü türâba*[472]

3560. Bizi bî-ʿillet ol ʿayn-ı ʿinâyet
Görüñ ne vech-ile itdi riʿâyet

---

[470] *el-Ḥazmu sû'ü'ẕ-ẓan:* Sû-i zanda karar kılmayın. (İhtiyatlı olmak sû-i zannı gerektirir.)
[471] *Ve ḳurbü'l-baḥri maḥẓûru'l-ʿavâḳib:* Denize yakınlığın sonuçları sakıncalıdır.
[472] *yâ leytenî küntü türâba*: "... Keşke toprak olsaydım." (en-Nebe 78/40)

3561. Ḫumûl-ı idbâr gencinden bedîdâr
Alup virdi bize dîde vü dîdâr

3562. Götürdi ḫâk-iken yirden bizi tâ
Hevâda ẕerrevâr itdi hüveydâ

3563. Yoġurdı dest-i ḳudretle gilimüz
Kerâmet-ḫᵛânın itdi pür dilümüz

3564. O *min-rûḥî*-[y]-le bu ḳadd-i vücûda[473]
Kerâmet ḫilᶜat itdi baḫ bu cûda

3565. Zemîn üzre yazup bize veẕâyif
Ḫilâfet taḫtına ḳıldı ḫalâyif

3566. Maḥabbet vurdı hem başumuza tâc
Ki sâyir serdürür ol tâca muḥtâc

3567. Ser-â-ser ḫalḳ-ı aᶜlâya o günde
Buyurdı secde taḫtumuz öñinde

3568. Ḫoş âsâyişle cân-ı nev-ḫâste râst
Nev-ârâyişle bezm-i ârâste râst

3569. Cihân-ı mülk ü melkût içre peydâ
Nidâ-yı *ıṣṭafeynâ* itdi aᶜlâ[474] [107ᵃ]

3570. Bu maᶜşûḳiyyet-i insâna esbâb
Disem bi'l-bâb olur taṣdîᶜ-i aḥbâb

[473] *min-rûḥî*: "... Rûhumdan..." (el-Hicr 15/29)
[474] *ıṣṭafeynâ*: "... Biz seçtik..." (el-Fâtır 35/32)

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ol şehüñ ḫˇân-ı niʿmeti vü nânı çoḳdurur
Üstümde bâr-ı minnet-i iḥsân[ı] çoḳdurur

2. Başda ṣaçum ṣaġışı ola ḥüsn-i ʿâşıḳı
Sevdâda zülf gibi perîşân çoḳdurur

3. Dermân yoḫ degil niçe kim derd varsa
Ger baña virmese n'ola dermân çoḳdurur

4. Aġyâre bûse virdi lebi didiler depdüm
Kime gerekse virür anuñ cân[ı] çoḳdurur

5. Nâz itmeyeydi sevmese ol nâzenîn baña
Başda bu niʿmetle Ḥaḳ nânı çoḳdurur

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3571. Didüñ âyetde berre mülk-i maʿnî
Daḫı baḥra didüñ melkût yaʿnî

3572. Nitekim baḥr yüzinde olur ber
ʿAyân bu mülk-i melkût aña beñzer

3573. Miṣâli birdürür bil mülk özinde
Olur melkût baḥrınuñ yüzinde

3574. Dirâyet mülk ü melkût içre ḫurrem
Getürüp adamı biz itdük Âdem

3575. Bu maʿnâya ki ger mülk-i cihândur
Eger yaʿâlem-i melkût cândur

3576. Bu nûr-ı rûḥ u nûr-ı ʿaḳl-ı âdem
Ki var bundan yaratdı anı bî-ġam

3577. Ẕevâtü’r-rûḥ tâ kim buld[ı] ẕâtı
O nûr-ı rûḥdan buldı ḥayâtı

3578. Melâyik gib[i] daḫı cinn ü şeyṭân
Nebât envâʿı vü envâʿ-ı ḥayvân

3579. Ẕevâtü’n-nefsüñ anda ol nefes hem
Olupdur menşeʾi bil ʿaḳl-ı âdem

3580. Kevâkib gib[i] hem arż u semâvât
ʿAnâṣır gib[i] hem nevʿ-i cemâdât

TEŞBÎH-İ RÛḤ BE-ÂDEM VE ʿAḲL BE-ḤAVVÂ[475]

3581. Ol Âdem kim ḳamu ibnüñ ebidür
O Ḥavvâ râst pehlû-yı çepidür [107ᵇ]

3582. Hemân rûh-ıla ʿaḳl anuñ gibidür
Ki rûḥuñ ʿaḳl pehlû-yı çepidür

3583. Nisâ ḥaḳḳında geldi *şâvirûhünne*
Cevâb oldı ol emre *ḫâlifûhünne*[476]

3584. Her işde meşveret ʿavretle ḳıl râst
Ne dirse kejdür ol ʿaksini bil râst

3585. Çü ʿavret kej süñükdendür keji çoḳ
Ḳamu râyıdur egri râstı yoḳ

3586. Suʾâlüñe ḫaṭâdur bil cevâbı
Ḫilâfın işle kim oldur ṣavâbı

[475] “Ruhun Âdem’e, aklın Havva’ya benzemesi”
[476] *şâvirûhünne ḫâlifûhünne*: “Kadınlara danışın fakat aksini yapın.”

3587. Bes imdi rûḥ daḫı ʿaḳl-ıla hem
Gerek kim meşveret ide dem-â-dem

3588. Ṣıfât-ı Ẕât-ı Bârî'de Teʿâlâ
Ne idrâk itse fehm-i ʿaḳl-ı dânâ

3589. Bu rûḥ ol derkin anuñ dutmaya berk
Ne derk iderse ʿaḳl ol rûḥ ide terk

3590. Ṣıfât içre şu kim ʿaḳl ider iṯbât
Münezzehdür bil andan ḥażret-i Ẕât

3591. Şu yüz k'âyîne-i ʿaḳl ider idrâk
Ṣıfât-ı Ẕât o derküñ ʿaksidür pâk

3592. Niçe kim ʿaḳl ide âyîne ṣâfı
Görinür Ḥaḳ ṣıfâtınuñ ḫilâfı

3593. Ne dirse ʿaḳl Ḥaḳ andan berîdür
Ḥaḳ andan añarudur ol berîdür

3594. Ṣıfât-ı ẕâtını anuñ bilenler
Yine anuñla bildiler bil anlar

3595. Ki olmayaydı feyż-i fażl-ı Yezdân
Ḳaçan içeydi bir cân âb-ı ḥayvân

CEVÂB-I SU'ÂL-İ MUḲADDER[477]

3596. Anı kim evvelâ ḫalḳ itdi Allâh
Beyân itdi nebî andan ol âgâh

[477] "Sorulması beklenen sorunun cevabı"

3597. Didi rûḥî daḫı bir yirde el-ʿaḳl
Dimişdür el-ḳalem bir daḫı var naḳl

3598. Eḥâdîṯ arasında yoḫ tenâḳuż
Üçi maʿnâda birdür bî-teʿâruż [108ª]

3599. Ḳalem gibi niçe ʿaḳl u niçe cân
Olupdur bunda ser-gerdân u ḥayrân

3600. Nebîmüz ol ḳalem k'añdı o dem bil
Ne bu bizüm ḳalemdür ol ḳalem bil

3601. Ḫuẕâyî bir ḳalemdür ol Ḫudâ'nuñ
Anuñla yazdı naḳşın bu cihânuñ

3602. Ḳalem k'ol Ẕü'l-celâl eline ala
Gerek k'ola münâsib ol Celâl'e

3603. Bil anı rûḥ-ı pâk-i Aḥmedî'dür
Dutup yazan anı ḳudret yedidür

3604. O nûrı kim yoġ-iken itdi var Ḥaḳ
Maḥabbetden aña ḳıldı naẓar ḥaḳ

3605. Yüzine çün ḥayâ geldi żıyâdan
Ḳalem gibi dü şaḳḳ oldı ḥayâdan

3606. Olan bir şaḳḳı anuñ ʿaḳl-ı küldür
Ki mebdeʾ ʿâlem-i melkûta oldur

3607. Bu sırdandur ne cânuñ kim cihânda
Ola ʿaḳlı ḥayâ hem olur anda

3608. Ne cân kim ʿaḳlı yoḳ başında anuñ
Yüzinde ṣuyı olmaz bil ḥayânuñ

3609. Ki zîrâ ʿaḳl olsa olur îmân
Ḥayâ ya olmasa îmân ne dermân

3610. Dıraḫt îmân ḥayâdur şâḫ andan
Dıraḫt olmasa şâḫ imkânı ḳandan

el-Ḥayâ'u şuʿbetün mine'l-îmâni[478]

3611. Dü şaḳḳ oldı ḳalem çün ucdan uca
Ki bir şaḳḳ ʿaḳl u bir şaḳ rûḥ ḫˇâce

3612. Bu sırrı añla dilde kim ne sırdur
Egerçi lafẓı üç maʿnâda birdür

3613. Miyânda ḳıl yoḫ farḳı ʿademdür
İki şaḳḳ-ıla ḳamu bir ḳalemdür

3614. Ruḳūm-ı mülkle melkûtı bî-bîm
Ḳalemle dest-i ḳudret ḳıldı terḳīm

3615. Bes andan anda aña içdi pâk and
Didi *nûn ve'l-ḳalem* Bârî Ḫudâvend[479]

3616. Ne kim var nâme-i peydâ vü pinhân
Ser-â-ser ol ḳalemle yazdı Yezdân [108ᵇ]

3617. Bu naḳşı k'itdi dest-i ḳudret iẓhâr
Bu zîbâ ṣanʿata k'oldı bedîdâr

3618. Ṣenâ idüp özine ḥażret-i Ẕât
Dir *eve-leyse'lleẕî ḫalaḳa's-semâvât*[480]

---

[478] "Hayâ imanın bir şubesidir." (Buhârî, "Îmân", 2)

[479] "Nûn. Kaleme andolsun..." (el-Kalem 68/1)

[480] *eve-leyse'lleẕî ḫalaḳa's-semâvât*: "Gökleri ve yeri yaratan kâdir değil midir?.." (Yâsîn 36/81)

3619. Yaradan yir ü gök olmaz mı Ḳādir
Ki ide ḫalḳ-meṣel anlara ẓâhir

3620. Belî Ḳādir'dür Evvel'dür Ḳadîm ol
Cihân ḫalḳī vü Ḫallâḳu'l-ʿAlîm ol

3621. O bir şeyʾe dilese kevn idüp ʿavn
İder kün diyüp emr ol şeyʾ bulur kevn

3622. Anı tesbîḥ iderem k'oldurur Ḥay
Elindedür anuñ melkût-ı her şeyʾ

3623. Żamîr ü ẓâhir anuñ râciʿ idür
Cihânuñ ol maṣîr u merciʿ idür

Eve-leyse'lleẕî ḫalaḳa's-semâvâti bi- ḳādirin ʿalâ en-yaḫluḳa miṣlehüm belâ ve hüve'l-ḫallâḳu'l-ʿalîm[481]

3624. İlâhî merciʿ ümüzi saña ḳıl
Maṣîr u yönümüz senden yaña ḳıl

3625. Bize birsin bu baḥr u berri bir it
ʿAyân berâtı çü birsin keşf-i sır it

3626. Yüzümüze ḥaḳīḳat ḳapusın aç
Başumuza o vaḥdet ṣaçusın saç

3627. Ḳuluñ *ʿUşşâḳī* nite ki pergâr
O kej-revler yolında ḳılma devvâr

3628. Ḳalem gibi siyehkâr itme anı
Ḳılup zîr ü zeber zâr itme anı

[481] "Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kâdir değil midir? Evet! Elbette kâdirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır." (Yâsîn 36/81)

3629. Ṭarîḳini ṣırâṭ-ı müstaḳīm it
Maḳāmın(ı) dâr-ı cennât-ı Naʿîm it

3630. Ṭarîḳin ḳıl ṭarîḳ-i cedvel anuñ
ʿAyân it âḫirini evvel anuñ

DÂSİTÂN-I SÜVVÜM DER-BEYÂN-I ẒUHÛR-I ʿAVÂLİM MUḪTELİF EZ-MÜLK-İ MELEKÛT[482]

3631. Üçinci dâsitân ḫoş ḳıṣṣadur hem
Cihânda ḳıṣṣa-i pür-ḥıṣṣedür hem

3632. Ẓuhûrı muḫtelif niçe ʿavâlim
Neden buldı olasın bende ʿâlim

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: İnne fî-ḫalḳi's-semâvâti ve'l-arżi ve'ḫtilâfi'l-leyli ve'n-nehâri ve'l-fülki'lletî tecrî fi'l-baḥri bimâ yenfeʿu'n-nâs[483]

3633. O kim şânında âyet geldi levlâk
Anuñ ʿışḳına Ḥaḳ ḫalḳ itdi eflâk [109ᵃ]

3634. Güneşden nûr-ı ḥüsni aẓher olan
Ẓuhûrına cihânuñ maẓhar olan

3635. İden insândan öte pâk himmet
Nebât ü maʿdeni ḥayvân u daʿvet

3636. ʿUlûm ʿâleminüñ aʿlemi cân
Serây-ı sırda yâruñ maḥremi cân

3637. Didi Bârî'nüñ ol sevgüli yârı
Ki yiri şenbe gün yaratdı Bârî

---

[482] "Üçüncü destan âlem-i melekûttan çeşitli âlemlerin ortaya çıkması hakkındadır."

[483] "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde... (düşünen bir toplum için birçok deliller vardır)." (el-Bakara 2/164)

3638. Ḳodı yek şenbe gün ṭaġlara bünyâd
Dü şenbih gün aġaclar itdi âbâd

3639. Şüleşa gün yaratdı nevʿ-i mekrûh
Yaratdı erbiʿa gün nûr-ı enbûh

3640. Ṭaġıtdı penç şenbih hem ol ber
Yir üzre çâr pây kim ġıdâ yir

3641. Yaratdı dünden öñdin cumʿa gün hem
İkindüden ṣoñra âḫir saʿat Âdem[484]

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Ḫalaḳa'llâhu't-türbete yevme's-sebti ve ḫalaḳa'l-cibâle fîhâ yevme'l-eḥadi ve ḫalaḳa'ş-şecera yevme'l-iṯneyni ve ḫalaḳa'l-mekrûhe yevme'ṯ-ṯüleṯâ'e ve ḫalaḳa'n-nûra yevme'l-erbiʿa'i ve beṯṯe fîhâ'd-devâbbe yevme'l-ḫamîsi ve ḫalaḳa Âdeme baʿde'l-ʿaṣri min-yevmi'l-cumuʿati fî-âḫiri sâʿatin min-sâʿâtihi fîmâ beyne'l-ʿaṣri ile'l-leyli[485]

3642. Bilüñ ki ʿâlem-i ervâḥdan tâ
Gelince ʿâlem-i ecsâma Mevlâ

3643. Niçe ʿâlemleri peydâ idüpdür
Niçe ʿâlimleri şeydâ idüpdür

3644. Cihânda ol ʿayân olmaz nihândur
Nişânın ol nihânuñ bil cihândur

---

[484] "ikindüden" kelimesinin altında "ʿaṣr" yazmaktadır.

[485] "Allah yeri cumartesi günü yarattı, onun üzerindeki dağları pazar günü yarattı, ağaçları pazartesi günü yarattı, mekruhu salı günü yarattı, nûru çarşamba günü yarattı, hayvanları oraya perşembe günü yaydı, Adem'i cuma ikindiden sonra, cuma saatlerinden son bir saatte yani ikindi ile gece arasında yarattı." (Müslim, "Sıfatu'l-kıyâmeti ve'l-cenneti", 1)

3645. ʿAlîme çoḳdurur ʿâlemde âyât
Uş âyet *inne fî-ẖalḳi's-semâvât*[486]

3646. Ẓuhûrında zemîn ü âsumânuñ
Nişânı çoḫdurur ol Bî-nişânuñ

3647. Nehâr u leyl kim var iḫtilâfı
Biri ẓulmet biri mışbâḥ kâfî

3648. Deñizde câriye olur gemiler
Ki andan nefʿ alurlar âdemîler [109ᵇ]

3649. Zemîne nâzil olur mâ semâdan
Ölü yirler olur ḥayy ol ḥayâdan

3650. Bu ḥayvânât gör kim ṭaġ ü ṭaş pür
Yürür yirde yir içer ḳurı yaş pür

3651. Yazar gülşende taṣrîfi riyâḥuñ
Miṣâlin yazan ervâḥa merâḥuñ

3652. Olur mehmûz ġonce gül mużâʿaf
Düşer muʿtel nergis lâle ecvef

3653. Ṣaḥîḥ olur hevâ nâḳış olur serd
Lefîf olmaz zamâna daḫı ol derd

3654. Hevâda hem müsaḫḫardur bulutlar
Yaġar yaġmaz biter yirde bol otlar

3655. Naẓar ḳıl günden aẓher işbu şâna
Nişândur ḳamusı ol Bî-nişân'a

[486] *inne fî-ẖalḳi's-semâvât:* "Göklerin yaratılışında…" (Âl-i İmrân, 3/190)

3656. O kim birdür ḳamu eşyâya ʿÂlim
Yaratdı bunca gûn-â-gûn ʿavâlim

3657. Biri dünyâdur anuñ biri uḫrâ
Biri mülk âḫarı melkût-ı peydâ

3658. Daḫı yaratdı her ʿâlemde ẓâhir
Bu maḫlûḳātdan bir ṣınf o Ḳādir

3659. Kimi rûḥânî vü cismânî kimi
Gözüñ var-ısa gör şân-ı ʿaẓîmi

3660. Daḫı her ṣınfda ol Ḥayy-ı bî-ḥad
Yaratdı muḫtelif envâʿ-ı bî-ʿad

3661. O mâhiyyetlerüñ bil her birinde
Şu ḫâṣiyyet ki var yoḫ âḫarında

3662. Melekden nitekim ol Mâlik eṣnâf
Yaratdı itdi ṣaf ṣaf göklere ṣâf

3663. Kimi kerrûbî vü rûḥânî kimi
Kimi ḥâmildürür ʿârş-ı ʿaẓîmi

3664. Pür olmışdur meleklerden felekler
Degil her gökde bir nevʿ ol melekler

3665. Varınca tâ yidinci göge kim var
Olur her gökde bir nevʿ melek yâr

3666. Daḫı var süfre vü bir reh yaḳīndür
Daḫı ol-kim Kirâmen Kâtibîn'dür

3667. Melâyik var hevâda k'ebr ü bârân
Sürer ḥükminde berḳ u raʿd-ı raḫşân [110ª]

3668. Melâyik var ki bârân bir bir ine
Döker bir ḳaṭre anuñ her birine

3669. Melâyik var ki ol evvelsiz Evvel
Ḳodı deryâlar üstine müvekkel

3670. Melâyik var zemîn üstinde fîrûz
Melâyik var k'ider ḫıfżuñ şeb ü rûz

3671. Melâyik var k'olur anlara lâzım
K'olalar meclis-i ẕikre mülâzım

3672. Melâyik var ki erḥâm içre nâẓır
Melâyik var k'ider ilḳā ḫavâṭır

3673. Melâyik var benî âdemden iy cân
K'ider her demde defʿ-i şerr-i şeyṭân

3674. Melâyik var ki ider ḥıfẓ-ı eṭfâl
Melâyik var ki meyyitden ṣorar ḥâl

3675. Melâyik var mübeşşirdür müyessir
Melâyik var muʿazzibdür muʿassir

3676. Melâyik var ki ider ḳabż-ı ervâḥ
Alur cânını meyyit olur eşbâh

3677. Melâyik var ki ider nefḫa-i ṣûr
Ki olur rûz-ı ḥaşr u neşr menşûr

3678. Melâyik var ki rûzîye müvekkel
Melâyik var ki Ḥaḳ'dan ḫalḳa mürsel

3679. Melâyik var kim müṯennâ perivâr
Ṯülâṯî vü rubâʿî var hem iy yâr

3680. Melâyik var ki ḫâzindür bihişte
Melâyik var ki ḫâdimdür bu heşte

3681. Melâyik vardur ḫuzzân-ı dûzaḫ
Zebânî daḫı Mâlik ḫân-ı dûzaḫ

3682. Melâyik var müvekkel nârı bekler
Melâyik var ki yüklerler direkler

3683. Melâyik var ki yir ü deşt ü kûhuñ
Elindedür ʿurûḳı bu gürûhuñ

3684. Çü bir ṣaf ṣınf-ı ervâḥ old[ı] eşref
Melâyik ṣınfı daḫı old[ı] bir ṣaf

3685. Daḫı nevʿ-i ḫalâyıḳ çoḳ cihânda
Ḥisâbı yoḳ zemîn ü âsumânda

3686. K'olaruñ Ḥaḳ bilür ḫâṣiyyetini
Kemiyyet ne nedür keyfiyyetini [110^{b}]

3687. ʿAvâlimden çü bir ʿâlem ki geldük
Bu yirde ʿâlem-i mülk oldı bildük

3688. Bu bir ʿâlemde gördük kim o Mâlik
Yaratmış niçe envâʿ-ı melâyik

3689. Ki bir ḫâṣiyyeti var her birinüñ
Aña maḫṣûṣdur yoḳ ʿâḫarınuñ

3690. Kimi insândurur kûyî vü şehrî
Kimi ḥayvândurur berrî vü baḥrî

3691. Daḫı ʿâlemlere eyle naẓâr ṣâf
Göresin niçe var envâʿ u eṣnâf

3692. Kimi Yeʾcûc ü Meʾcûc old[ı] bî-ḥad
Ki Ẕü’l-ḳarneyn yapdı anlara sed

3693. Kimi daḫı anuñ ġīlân-ı neşnâs
Ḳaṣaṣdadur ḥisâbı sâyir ecnâs

3694. Vaṣîf u ḥûrî vü ġılmân u vildân
Ki vâṣıf anlaruñ vaṣfında ḥayrân

3695. Daḫı bil muḫtelif ecnâṣuñ adın
Nebâtât u cemâdât u meʿâdin

3696. Daḫı envâʿ-ı ecsâm-ı laṭîfe
Daḫı eṣnâf-ı ebdân-ı keşîfe

3697. Basîṭ ü müfred ü yâ-ḫod mürekkeb
Daḫı çâr u ʿanâṣır var müretteb

3698. Daḫı envâʿ-ı nûr u ẓulmet iy cân
Cevâhir nevʿ ü aʿrâż u elvân

3699. Daḫı ol Ṣâniʿe çoḳdur ṣanâyiʿ
Ḫavâṣṣ u hem ṣıfât u hem ṭabâyiʿ

3700. Netâyic hem daḫı eşkâl ü heyʾet
Meʿânî vü ṣuver kim oldı iṯbât

3701. Göñül ü cânda esrâr-ı deḳāyıḳ
Daḫı nevʿ-i leṭâyif hem ḥaḳāyıḳ

3702. Daḫı gör ẓâhirî bu ḥiss-i ḫamsi
Başarla semʿ ü şem ü ẕevḳ ü lemsi

3703. Daḫı ol penç (ü) ḥiss-i bâṭını bil
Ḫafî vü rûḥ u ʿaḳl u sırr u hem dil

ḲUVÂ-YI BEŞERÎ[487]

3704. Ḳuvâ-yı âdemi ẕât-ı beşerde
Ki iderler taṣarruf ḫayr u şerde [111ª]

3705. Birisi ḳuvvet-i müt(e)ḫayyiledür
Biri müt(e)vehhime bil hem biledür

3706. Biri müt(e)fekkiredür fikr içinde
Biri müt(e)ẕekkiredür ẕikr içinde

3707. Birisi ḥâfıẓadur ḥıfẓ-ı pîşe
Müdebbir biri tedbîr iş hemîşe

3708. Birinüñ adı ḥiss-i müşterekdür
Bunı ʿaḳlı olan bilmek gerekdür

ḲUVÂ-YI ṬABÎʿÎ[488]

3709. Daḫı bir nevʿi vardur ol ḳuvânuñ
Ki anlar altıdur her ġıdânuñ

3710. Bil anlar câẕibe vü mâsikedür
Daḫı ol ḫâżıme vü dâfiʿadur

3711. Ḳuvâsı daḫı çoḳdur cism ü cânuñ
Gelür teşrîḥ içinde şerḥi anuñ

BEYÂN-I ʿÂLEM-HÂ-YI ʿULVÎ[489]

3712. O kim ʿulvî ḳabîlidür bil anı
Anuñ uş ʿarş-ı kürsîdür beyânı

[487] "Beşerî kuvvetler"
[488] "Tabîî kuvvetler"
[489] "Yüce âlemlerin açıklanması"

3713. Daḫı levḥ u ḳalemdür bil i ṭâlib
Burûc-ı pâk ü eflâk ü kevâkib

3714. Bu seyyârât u bu cümle s̱evâbit
Menâzil beyt ü maʿmûr old[ı] s̱âbit

3715. Maḳām-ı Sidre daḫı *ḳābe ḳavseyn*
Feżâ-yı lâ-mekân bî-ʿayn u bî-ġayn

3716. Daḫı envâʿ-ı mevcûdât çoḳdur
Daḫı eṣnâf-ı maḫlûḳāt çoḳdur

3717. Ki itmez kimse şerḥ andan daḳīḳa
Ḥaḳ olur vâḳıf aña bi'l-ḥaḳīḳa

3718. Gelür baʿż-ı rivâyetde şümârı
Ki ʿâlem on sekiz biñ old[ı] varı[490]

3719. Daḫı var bir rivâyetde kitâbı
Ki yetmiş biñdürür ʿâlem ḥisâbı

3720. Gelüpdür bir rivâyetde daḫı hem
Ki üç yüz altmış biñdür bu ʿâlem[491]

3721. İki ʿâlemde lâkin mündericdür
Bu ḫalḳ u emre anlar cümle içdür [111ᵇ]

3722. Didiler mülk ü melkût aña hem ad
Daḫı yirde bu sözi itmişem yâd

[490] Bu beytin hizasında sayfa kenarına kırmızı mürekkeple "Ve mâ yaʿlemu cünûde rabbike illâ hû" yazılmıştır. "… Rabbinin ordularını kendinden başkası bilmez…" (el-Müddessir 74/31)

[491] "üç" kelimesinde "çe"nin noktaları ihmâl edilmiştir.

3723. Bu ḫalḳ u emri ḫalḳ idüp mübârek
İlâhu'l-ḫalḳ *elâ leh* dir tebârek

Elâ lehu'l-ḫalḳu ve'l-emru tebârekallâhu rabbu'l-ʿâlemîne[492]

3724. Ve ammâ mülk ü melkût içre iy şâh
Merâtib var müretteb olġıl âgâh

3725. Bunı bil evvelâ sen ʿilme ṭâlib
Ki melkûtuñdurur evvel merâtib

3726. Dü ḳısma münḳasemdür ol ḫabîr ol
Ki ervâḥ u nüfûs olupdurur ol

3727. Ḳamudan ne-ki var ervâḥ-ı ḥayvân
Yücedür rütbede ervâḥ-ı insân

3728. Pes-nice mertebe iy cân-ı âdem
Melâʾik rûḥınuñdur bil müsellem

3729. Daḫı ṣoñ rütbe-i ervâḥ-ı cinnî
Pes-nice rûḥ-ı şeyṭân ḫaṣm-ı sünnî

3730. Ṣoñınca rütbe-i ervâḥ-ı ḥayvân
Nüfûs-ı nâmiye ardınca yeksân

MERÂTİB-İ NÜFÛS[493]

3731. Merâtib var nüfûsa daḫı ẓâhir
Bu ʿaḳl-ı küldür aña mebdeʾ âḫir

[492] "… Yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!" (el-Aʿrâf 7/54)
[493] "Nefis mertebeleri"

3732. ʿUḳūluñ rütbesinden ṣoñra nevbet
Nüfûs-ı ʿarş-ı kürsînüñdür elbet

3733. Daḫı levḥ-i ḳalem naḳşıdur pâk
Daḫı ṣonra nüfûs-ı burc u eflâk[494]

3734. ʿAḳābince anuñ buldı merâtib
Nüfûs-ı cemʿ-i mecmûʿı kevâkib

3735. Ki seyyârâtıdur ger s̱âbitâtı
Bu menzildedür iṣbât-ı ṣebâtı

3736. Nüfûs-ı noḳṭa-i encüm k'olur ḫaṭ
Nüfûs-ı merkezî-içün gelür ḫaṭ

3737. Gelür öñ rütbe-i merkez eṣîrüñ
Ki oldur merkezi nâr-ı münîrüñ

3738. Hevâ ṣoñınca yaʿni merkez-i bâd
Daḫı ṣoñ merkez-i âb u muḥîṭ ad [112ª]

3739. Daḫı ṣoñra nüfûs-ı noḳṭa-i arż
Ki ḫâke merkez oldur ṭûl eger ʿarż

3740. Nüfûs-ı ḫâkden ṣoñra deniyye
Merâtibde nüfûs-ı maʿdeniyye

3741. Çün ide bu nuḳūşı devr-i pergâr
Nüfûsı ehl-i terkîbüñdür edvâr

3742. ʿAḳībince terekkübden ʿariyye
Nüfûs-ı müfredât-ı ʿunṣuriyye

[494] burc: burûc Nüsha

3743. Sebîl-i iḫtiṣâr üzre iy ṭâlib
Budur melkût-ı ʿâlemde merâtib

3744. Bu tedrîc üzredür anda medâric
Bu taʿrîc üzredür anda meʿâric

3745. Şu sâlikler ki var ṣâḥib-baṣîret
Olan keşf anlara budur ḥaḳīḳat

3746. Şu menzildeki enfüs ola mirʾât
Budur anlara merʾî olan âyât

3747. Bu resme oldı görmek gözlerinde
Bu tertîb oldı lâ-büd sözlerinde

3748. Egerçi itdiler taḳdîm ü teʾḫîr
Ki var baʿżı merâtibde bu taġyîr

3749. Bu sehvi ʿâlim keşf itmez iy şâh
Naẓarda nefs ider bu lehvi nâ-gâh

3750. İde ġaybî meʿânîyi çün idrâk
Naẓar idemez idrâkinde ol pâk

3751. Eyü derk idemez maʿnâ-yı ġaybı
Yañılup nefs ider anda bu ʿaybı

3752. Ve yâ-ḫod çün ḫayâl ide taṣavvur
Taṣavvurda ider yañlış tefekkür

3753. Şehâdet ʿâleminde kim gelüpdür
Nuḳūş-ı ġaybiye ḥâkî olupdur

3754. Cihân-ı ġaybdan zîrâ ki perde
Gidüp cân gözi ne görse naẓarda

3755. O keşfüñ pîş ü pes varı ser-â-ser
Tefâvütsüz olur bir ü ber-â-ber[495]

3756. Ḫuṣûṣan nûr-ı çeşm-i cân-ı müʾmin
Meded ider aña nûr-ı Müheymin

3757. Gözinden müʾminüñ perhîzkâr ol
Ki nûrullâhla ider naẓar ol [112b]

el-Müʾminu yenẓuru bi-nûriʾllâhi[496]

3758. Çün ola ʿâlem-i ġayba o nâẓır
Bir olur keşf olan merdümde ḥâżır

3759. O gözde tâ ki bu nefs-i edîbe
İre ġayb-ı meʿânîden naṣîbe

3760. Ḳalur anda ne kim ol buldısa ḥaẓ
Ḫayâl ü vâhime gözi mülâḥaẓ

3761. O nefse anda ol behreyle her gâh
Ḫayâl ü vâhime olur güẓergâh

3762. Ṣunup bunlar o ḫˇâna dest-i tedbîr
Merâtibde ider taḳdîm ü teʾḫîr

3763. El urup bu iki ḳuvvet o zâde
Bulur râh aña noḳṣân ü ziyâde

3764. Merâtible ḳuvâda bes i ṭâlib
Anuñ-çün muḫtelif düşdi meẓâhib

---

[495] Nüshada "olur" kelimesi iki defa yazılmış ve ikincisi karalanmıştır.

[496] "Mümin Allah'ın nuruyla nazar eder." (Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakatü'l-asfiyâ,* C. IX, s. 262)

3765. Gider ehl-i ṭarîḳat bir ṭarîḳe
Gider erbâb-ı ḥikmet bir ṭarîḳe

ŞİʿR
[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Naẓẓâresidür gün yüzüñüñ dîde-i cânlar
İder naẓarı aña ger andan nigerânlar

2. Herkes görür âyînede öz ṣûret-i naḳşın
Andan mütefâvit düşer ol yüze nişânlar

3. Her merdüm o yüzüñ ki yazar gözde ḫayâlin
Maʿnâ bir ü ṣûretde velî bir degil anlar

4. Ḳoy ṣûreti baḫ ʿâlem-i ġayba gözüñi aç
Maʿnâda saña tâ ki ʿayân ola nihânlar

5. Ben ʿâşıḳam ol yüze ki ʿâşıḳ dü cihândur
Anı ṭaleb ider gice gün cümle-i cânlar

BEYÂN-I ẒUHÛR-I ʿÂLEM-İ MÜLK[497]

3766. Gel imdi bil bu kez iy cân-ı ṭâlib
Ẓuhûr-ı ʿâlem-i mülke merâtib

3767. Rivâyet böyle ider İbn-i ʿAbbâs
O ʿâlemde o dem ol Ḫâlıḳu'n-nâs [113ª]

3768. Diledi kim ide bu ʿâlemi ḫalḳ
Hem ide ʿâlem içre âdemi ḫalḳ

3769. Yaratdı ḳudretinden bir güher pâk
Aña heybetden itdi bir naẓar pâk

[497] mülk: melek Nüsha; "Mülk âleminin zuhûrunun açıklanması"

3770. Naẓar k’itdi aña Sulṭân-ı kevneyn
Eridi heybetinden oldı nıṣfeyn

3771. Od oldı yar(ı)sı anuñ yarısı mâ
Odı mâ üstine eyledi icrâ

3772. Ṣuʿûd itdi ol oduñ çün duḫânı
Yaratdı ol duḫândan âsumânı

3773. Köpüginden ṣunuñ ol Bir ü Bârî
Yidi ḳat yir düzüp virdi ḳarârı

3774. Zemîn ü âsumânı bu ḫaberden
Bilüñ ki Ḥaḳ yaratmış bir güherden

3775. Anı kim yirde yaratdı o Ḫâlıḳ
Ḥadîṯ oḳındı tertîbinde nâṭıḳ

3776. Aña maʿnâ-yı icmâlîdür âyet
Nebî tafṣîl idüp ḳıldı ḥikâyet

3777. Yaradup gökleri ol Ḫâlıḳ-ı cân
Çün itdi noḳṭa-i ḳuṭb üzre gerdân

3778. Zamân devr idüp âġāz itdi eyyâm
Didi Ḥaḳ şenbe yevm-i evvele nâm

3779. Bilüñ ki ṭoġdı bu günler zamândan
Zamân hem ṭoġdı devr-i âsumândan

Lemmâ erâdallâhu en-yaḫluḳa hâẕe’l-ʿâleme ḫalḳan cevheran fe-naẓara ileyhi bi-naẓari’l-heybeti fe-ẕâbehu feżâ’e nıṣfeyni nıṣfuhu mâ’un ve nıṣfuhu nârun fecre’n-nâra ʿale’l-mâ’i fe-ṣaʿide minhu

duḫânun fe-ḫalaḳa min-ẓâlike'd-duḫâni's-semâvâti ve ḫalaḳa min-zübdeti'l-arżi[498]

3780. Merâtib naṣ ki ẓâhir didi ṭur sen
Gel anda bâṭınî maʿnâyı gör sen

3781. Şu dem-ki itdi nûr-ı Aḥmedî cân
Gelüp melkût-ı ervâḥ üzre seyrân

3782. Bu mevcûdâtuñ itdi seyrin âḫir
Şu yirde k'adıdur müfred ʿanâṣır

3783. Daḫı kim itdi mürġ-i ʿaḳl perrân
Bu melkût-ı nüfûs üstine seyrân

3784. Merâtib üzre cerr itdi anı yol
İrişdi ʿunṣuruñ melkûtına ol [113ᵇ]

3785. İdüp pergârveş devr anı ḥayrân
Bu merkezde tamâm eyledi devrân

3786. Bes imdi rûḥla bu ʿaḳl iki yâr
Ki oldı her biri bir yaña seyyâr

3787. Bu melkût-ı ʿanâṣır üzre ẓâhir
Gelüp buldı biri birin âḫir

3788. Çün oldı meclis-i ʿunṣurda bu cemʿ
Çerâġından o cemʿ üñ yandı bir şemʿ

3789. Merâtib zîr ü bâlâ her çi vardı
Çün idüp seyri bunlar anda vardı

[498] "Allah bu âlemi bir cevher olarak yaratmak istediğinde ona heybet gözüyle baktı. Ve onu iki yarı alan olarak eritti. Onun yarısı su ve yarısı ateştir. Ateşi suyun üzerinde yürüttü. Suyun üzerinde bir duman yükseldi. Gökleri bu dumandan ve yeryüzünü de onun özünden yarattı."

3790. Nitekim vâḳiʿ olur ṣâfî ḳanda
Bularuñ ṣâfisi ḫarc oldı anda

3791. Çü dürdi ḳaldı ḳand-ı ʿaḳl cândan
Ḫudâ ol cevheri ḫalḳ itdi andan

3792. Güher çünki dü nîm oldı naẓardan
O dü ṣu ḥâṣıl oldı ol güherden

3793. Ṣu üzre ḳıldı çün müstevlî odı
O ṣunuñ ʿulve ḳaṣd eyledi dûdı

3794. Yüzi aʿlâya dutdı od u dütün
Laṭîf ü germ-rev olduḳları-çün

3795. Ṣu yirde ḳaldı ḳāniʿ süflî yirde
Keşîf olduġı-çün serd ü füsürde

3796. Bu ders içinde luṭf it iy ḫalîfe
Diyeyim saña gûş it bir laṭîfe

3797. Ḫudâ ol cevhere çün oldı nâẓır
Nebî nûrından olan cüzv-i ẓâhir

3798. Cüdâ oldı o cüzv-i ʿaḳliden tîz
Özin ol cüzvüden eyledi temyîz

3799. Ġıdâ-yı şevḳ-i Ḫaḳ buldı naẓardan
Yine ḳaṣd itdi ʿulve ol eserden

3800. O cüzv-i ʿaḳli bunda miṣl-i merde
Zemînde ḳıldı ter dâmen-füsürde

3801. Naẓar var-ısa bilgil ṣâfı sende
Sebeb bu iḫtilâfa budur anda

3802. Ki rûḥ-ı Aḥmed'i ol ṣâfı cânuñ
Ṣıfâtında tenevvüʿ vardur anuñ

3803. Maḥabbet bir ṣıfatdur ẓâhir anda
Daḫı bir nûr vardur zâhir anda [114ª]

3804. Maḥabbetdür bil âteş gib[i] sûzân
Füsürdedür muʿayyen nûr-ı tâbân

3805. Bes imdi rûşen anda ol laṭîfe
Ki oldı Aḥmedî cândan ḫalîfe

3806. Hem itdi ʿâlem-i ervâḥa seyrân
Maḥabbetden netîc[e]ydi ol iy cân

3807. O kim bu ʿaḳl andan oldı yetdi
Merâtibce nüfûs üstine gitdi

3808. Hemân maḥżâ olaydı nûr-ı tâbân
Degildi ġayr-ı nûr iy cân-ı ʿirfân

3809. Anuñ-çün ʿışḳ olmaz ʿaḳla dem-sâz
Daḫı ʿışḳ-ıla olmaz ʿaḳl hem-râz

3810. Maḥabbet şâhı ḳanda kim ḳura taḫt
O yirden ʿaḳl göçer düşürür raḫt

3811. Ne başda kim duta bu ʿaḳl-ı meʾvâ
Maḥabbet yiri olur ṣaḥn-ı ṣaḥrâ

ŞİʿR

[Müstefʿilün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Faʿlün]

1. Sulṭân-ı ʿışḳ geldi ʿaḳl ilin itdi ġāret
Bu ġāret-ile düşdi cân mülkine beşâret

2. ʿIşḳı bilürsin iy cân bir Türk-i aʿcemîdür
Bu Türk-i aʿcemîden gelse ʿaceb mi ġāret

3. Vaṣf-ı ruḫında yâruñ ʿaḳlum ʿibâret-ile
Diledi bi'l-kinâye kim ide istiʿâret

4. Nûr-ı ruḫ-ı cemâli gösterdi bir zebâna
Hem ʿaḳl yandı oda göyündi hem ʿibâret

5. Sulṭân-ı ʿışḳ olalı şehr-i dilümde ḥâkîm
ʿAḳl-ı müdebbir anda hîç idemez vezâret

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3812. Maḥabbet ol zamân kim itdi seyrân
Gelüp melkût-ı ervâḥ üzre ḥayrân

3813. İdüp tâ seyr-i melkût-ı ʿanâṣır
Düşüp çendân ḥicâba ḳaldı ḳāṣır

3814. Diyâr-ı yârdan ki dûr düşdi
Viṣâl-i dostdan mehcûr düşdi

3815. Seferde seyr idüp anca ki gitdi
ʿAnâṣır ʿâlemine tâ ki yetdi [114ᵇ]

3816. O yirde buldı ʿaḳl-ı rûşenâyı
Hem anda ṭuydı bûy-ı âşinâyı

3817. Ki bu ʿaḳl aña hem-şehrî olupdur
Bu daḫı ol vilâyetden gelüpdür

3818. Egerçi oldurur sulṭân bu derbân
Velî hem-şehrlerdür âşinâ-cân

3819. Vaṭan ḥubbı nihâdında belürdi
İdüp feryâdı ʿışḳ-ıla delürdi

3820. Zebân-ı ḥâl-ile bes çekdi âvâz
Bu şiʿre eyledi anda ser-âġāz

ŞİʿR
[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Bâd-ı cûy-ı Mûliyân geldi baña
Bûy-ı yâr-ı mihribân geldi baña

2. Hicr-i cânân-ile ben bî-cân idüm
Yine bu dem bûy-ı cân geldi baña

3. Ṣubḥ-ı iḳbâlüm ṭoġup uyandı baḫt
Ṭâliʿüm güni ʿayân geldi baña

4. Ḳalmış-ıdum Bî-nişân'dan bî-nişân
Yine uş andan nişân geldi baña

5. Cân dimâġı yine ṭoldı bûy-ı dost
Gör ne ḫoş bûy armaġān geldi baña

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3821. Beġāyet iştiyâḳ-ı dostdan mest
O ʿaḳluñ ṣaldı ol-dem boynına dest

3822. Öñine düşdi maḥbûb-ı ḥaḳīḳī
İdindi ʿaḳlı ol ʿışḳa raḳīḳī

3823. O dil-ber şevḳ-[i]le ol cân-ı ser-bâz
Benâçâr oldı ʿaḳla anda dem-sâz

3824. Yolın bâġuñ bulımadı çü nâçâr
Özüm ʿışḳına anda ḳoçdı dîvâr

3825. Hezârân zârî-[y]-ile mest ü şeydâ
Bu şiʿr itdi ol gülşende inşâ

ŞİʿR
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Ṭudaġuñ yâdına ben laʿl-i nigîni öperem [115ª]
Ya lebüñ degdügi ol kâse-i çîni öperem

2. Elüñ öpmege elüm çünki irişmez yüz urup
Ayaġuñ başduġı ol ḫâk-i zemîni öperem

3. Ḳanḳı senge ki germ-i ʿaks-i ruḫuñ düşmiş o dem
Öperem sengi ṣanasın yine seni öperem

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3826. İrişdi çünki ol cân bu maḳāma
Nesîm-i bûy-ı dost irdi meşâma

3827. O maḥbûb-ı ḥaḳīḳīsinde anda
Naẓar ẕevḳi belürdi kâm-ı cânda

3828. Çün itdi mürġ-i ḳudsî gülşenin yâd
Gözükdi gözine kül-ḫan bu âbâd

3829. Cigergâhına düşdi âteş-i ġam
Elin boynından aldı ʿakluñ ol-dem

3830. Maḥabbet ʿaḳldan itdügidür fer
ʿİbâdetde dü nîm olduġı cevher

3831. Şu nîme kim o cüzv-i ʿaḳldı bil
Eridi ḳorḳup oldı ṣu o bed-dil

3832. O nîme kim maḥabbetdendi key ḫûb
Naẓar idüp ġıdâlandırdı maḥbûb

3833. Anuñ üstine şevḳi ġālib oldı
Odından şuʿle şevḳüñ ṣâḳıb oldı

3834. Bedîd ol şuʿleden oldı çün âteş
Ṣu ḳaldı âteş oldı ʿulve ser-keş

3835. Nitekim âteşüñ żıddıdurur ṣu
Olur hem ʿaḳl żıdd-ı ʿışḳ i uṣlu[499]

3836. Hem olmaz ʿışḳ ʿaḳluñ hîç yârı
Biri birinüñ olmaz sâzkârı

3837. Ḳoyup bes anda ʿışḳ ol ʿaḳlı gitdi
Hevâ-yı yâr-ı aṣlî ḳaṣdın itdi

3838. Ṣuʿûd itdi vü yetdi ʿulve anda
Nitekim dûd itdi cilve anda

3839. Ne-kim var ʿâlem-i ʿulvî hemân-dem
Yaratdı andan ol Ḫallâk-ı ʿâlem

3840. Burûc u âfitâb u mâh-ı eflâk
Ḳamu ol cüzvüden ḫalḳ itdi Ḥaḳ pâk

3841. O cüzvî süflî kim itmedi seyri
Yir oldı kûh u deryâ daḫı ġayrı [115ᵇ]

3842. Maḥabbetden ki vardı ol laṭîfe
Ki rûḥ-ı Aḥmedîdendür ḫalîfe

[499] "ʿaḳl"dan önce karalanmış "hem", "i"den önce karalanmış "żıd" vardır.

3843. Çün öñ melkût-ı ervâḥ üzre gitdi
Güher dervâzesine tâ ki yetdi

3844. Ne-kim var ol cihânda dâr u ya deyr
Ser-â-ser ol seferde eyledi seyr

3845. Daḫı bu ʿâlem-i mülke memâlik[500]
Ne-kim var oldı ol seyr içre sâlik

3846. Daḫı ḳalmadı bir ẕerre cihânda
Ki virmedi maḥabbet cüzvi anda

3847. Cihânda açmadı bir ẕerre çehre
Ki Ḥaḳ ʿışḳından ol bulmadı behre

3848. Maḥabbet sırlarından cümle bir bir
Ne ẕerre var ki anda ḳonmadı sır

3849. Bulınmaz hîç bir ẕerre cihânda
Ki yoḫdur Ḫâlıḳı'nuñ ʿışḳ[ı] anda

3850. Ne miḳdâr anda istiʿdâd kim var
Maḥabbetden degildür ḫâlî iy yâr

3851. Zebân-ı ḥâl-ile her şey-ki var pes
Ṯenâ vü ḥamde meşġūl oldı herkes

3852. Cihânda cânlu cânsız ḳanı bir ḳul
Ki tesbîḥ itmeye Allâhı'nı ol

3853. Degil tesbîḥden her şeyʾ ḫâmûş
Müsebbiḥdür n'ola sen dutmasañ gûş

[500] "daḫı"dan sonra karalanmış "milke" vardır.

ŞİʿR

[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Eger o gül yüzi dost açа merġzâra gele
Hezâr zârî ḳılup cümle mürġ zâra gele

2. Cemâli ʿâşıḳı anuñ ḥisâb olına eger
Cihânda her ne-ki ẕerrât var şümâra gele

3. Ber-â-ber olur anuñ çengine meks-i ṭâvûs
Çü şeh-bâz-ı ġamı per açа şikâra gele[501]

4. Dü çeşme iki gözümden revân gider her dem
Meger ki bir gün o serv-i revân kenâra gele

5. Ger ide gülşene seyr ola dâmen-efşân ol
Hezâr lerzeler serv-ile çenâra gele

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3854. Eger ʿâşıḳları ṣaysañ o yâra
Gele ʿışḳ-ıla her ẕerre şümâra [116ª]

3855. Şikâre-bâz-ı ʿışḳî çün açа per
Aña ṭâvûs peşşedür ber-â-ber

3856. Mülk-i tesbîḥden gerçi urdılar lâf
Kim itmez anı tesbîḥ itseñ inṣâf

3857. Ne şey vardur zemîn ü âsumânda
Ki tesbîḥ itmez Allâh'ın zebânda

Sebbeḥa lillâhi mâ-fi's-semâvâti ve'l-arżi ve hüve'l-ʿazîzü'l-ḥakîmu[502]

[501] Bu beytin vezni bozuk

[502] "Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O, azîzdir, hakîmdir." (el-Hadîd 57/1)

3858. Eʿazz-ı ekber andandur velî ol
Ki şükr ide kemâ-hû aña her ḳul

3859. Tamâm-ı ḥamdın anuñ bir dil itmez
Ṣenâsı ġavrına bir kimse yetmez

3860. Kemâ-hû Ẕât'ınuñ ḥamd ü ṣenâsın
Ol ider yine ol bilür ḳıyâsın

3861. Ser-â-ser kâyinât içinde ẕerrât
Zemîn ehli daḫı ḫalḳ-ı semâvât

3862. Ne-kim tesbîḥ ü ya taḳdîs iderler
Ṣenâ vü ḥamdini tedrîs iderler

3863. Ḳamu Ẕât'ına anuñ kim ḳavîdür
Ḫudâvendî ṣenâsı pertevîdür

3864. Ṣenâ-yı Ẕât'ına kim vârid anuñ
Ḳamusı pertevidür ol ṣenânuñ

3865. Ne vech-ile ki vaṣf ola müvecceh
Bil ol vech ol ṣıfatdandur münezzeh

Sübḥâne rabbike rabbi'l-ʿizzeti ʿammâ yeṣifûne[503]

3866. Ve ammâ Aḥmedî cân âyinevâr
Cihânda vâsıṭa oldı çün iy yâr

3867. Ne-kim var kâyinâta Ẕât ẕerrât
Ser-â-ser ṣaldı ʿaks anlara bi'ẕ-ẕât

[503] "Senin izzet sahibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir." (es-Sâffât 37/180)

3868. Ḳamu ẕerrât o dem açup zebân pes
Müsebbiḥ oldılar ol bire herkes

3869. Müsebbiḥliġin anda lîk her dil
ʿUbûdiyyetlerinden bildiler bil

3870. Birisi ol zamân bilmedi anuñ
Nedendür menşeʾi ḥamd ü ṣenânuñ

3871. Çün irdi nevbet ol ḫâṣṣu'l-ḫavâṣṣa
Bu mevcûdâta kim oldur ḫulâṣa [116ᵇ]

3872. Bu nevbet aña andan ṣoñra vardı
K'aña ol noḳṭa-i ṭıynet ki virdi

3873. Bu mülk-i melkût üzre tâbân[504]
Ne-kim merkez var anda itdi devrân

3874. Dıraḫt-ı kâyinâta toḫm oldı
Reviş hem perveriş müddetle buldı

3875. Ser-i şâḫ-ı dıraḫt-ı âferîniş
Ter ü tâze betût tâ oldı yimiş

3876. İrişdi mîve-i girdâr-ı tâze
Ser açdı şâḫ gün üzre niyâza

3877. Ki andandur ʿibâret *ḳābe ḳavseyn*[505]
ʿAyân ol cânadur bu k'anda var ʿayn

3878. Anuñ dest-i *ev ednâ* ol naẓarda[506]
Ḥaḳīḳat-bîn gözinden açdı perde

---

[504] "melkût"un altında "daḫı" benzeri bir kelime mevcuttur.
[505] *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)
[506] *ev ednâ*: "… Hatta daha da yakın (oldu.)" (en-Necm 53/9)

3879. Ki yaʿnî ḥaḳ-nümâ mirʾâtın anuñ
Ġılâfından çıḳardılar cihânuñ

3880. Bes ol âyîne-i ḥażret-nümâya
Baḫup itdi naẓar rûy-ı Ḫudâ'ya

3881. Ḫıṭâb-ı ʿizzet irdi k'iy Muḥammed
Nitekim işbu mevcûdât-ı bî-ḥad

3882. Ṣenâ itdiler it sen-daḫı baña
Ḥadîṯ'işni ʿaleyye (uş) şâhid aña[507]

3883. Beni âyînede ol ʿaks-i rûşen
Niçe kerrât görmişdi muʿayyen

3884. Ki her çi bu ṣenâ-ḫˇânlıḳ ki vardur
Cemîʿ-i kâyinât içre hünerdür

3885. Ḳatında ʿâriyetdür bunlaruñ ol
Ḫıyânetsüz gerek redd ide her ḳul

el-ʿÂriyetü merdûdetün[508]

3886. Bu sırrı ol emîn bilürdi ol-dem
Emânetdür ḳatında kendünüñ hem

3887. Kelâmullâhda hem vardur iṣbât
Deminde k'ehline vara emânât

En tüʾeddü'l-emânâti[509]

---

[507] *işni ʿaleyye*: Beni övün.
[508] "Ödünç geri verilir." (Taberânî, *Müsnedü'ş-şâmiyyîn,* C. III, s. 86, no: 1846)
[509] "… (Allah size) emanetleri (ehli olana) vermenizi (emreder)." (en-Nisâ 4/58)

3888. Getürüp ḫâneden bes bî-ḫıyânet
Revân issine redd itdi emânet [117ª]

3889. Zebân-ı ḥâdiṯ-ile didi yâ hû
Senüñ ḥamd ü ṯenâñ olmaz kemâ-hû

3890. Tamâm-ı ḥamd ü medḥin ol cemâlüñ
Yine Ẕât'ı ider ol Ẕü'l-celâl'üñ

3891. Ṯenâsı bes bu oldı Ḥaḳḳ'a rûşen
Ki dilde didi *lâ-uḥṣî ṯenâ'en*[510]

3892. Ṯenâsı ol nefes anuñ Ḫudâ'ya
Hemân iẓhâr-ı ʿacz oldı ṯenâya

3893. Debîr-istân-ı âdemde ki yüz yüz
Melâ'ik oldı eṭfâl-i nev-âmûz

3894. Çün anlar bilmedi kendüler adın
Ne bilsün dilleri tesbîḥ dadın

3895. Muʿallim oldı çün anlara Âdem
Bilindi k'Âdem anlardandur aʿlem

3896. Henüz k'Âdem ü mâ-dûn-ı Âdem
Livâm altundadur dir faḫr-i ʿâlem

3897. Ṯenâ-ḫᵛânlıḳda k'ol ṣâḥib-ʿilmdür
ʿİlm-i zîrîdür Âdem gör ne demdür

3898. Livâ-yı ḥamdle itmedi faḫri
Dilinde faḳr dir *el-Faḳru faḫrî*[511]

[510] *lâ-uḥṣî ṯenâ'en:* Övgüyü sayamam.
[511] "Fakirlik övüncümdür." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 64, no: 1835) "el-Faḳru faḫrî ve bihi efteḫirû."

3899. Dü kevne o lâkin serheng-i sâlâr
Ṣenâ-ḫ̬ ânlıḳda ʿacz eyledi iẓhâr

3900. Ṣenâda ʿacz ol iẓhâr idicek bes
Ne zehre kim daḫı lâf ura herkes

3901. Bu sözden bu bilindi kim ḥaḳīḳat
Vücûd-ı Aḥmedîdür toḫm-ı fıṭrat

3902. Odur sulṭân-ı taḫt-ı âferîniş
Odur toḫm-ı dıraḫt-ı âferîniş

ŞİʿR
[Müstefʿilün Mefâʿîlü Fâʿilâtü Faʿlün]

1. Cân u cihânsın iy cân öñ cân-ı ins [ü] cândan
Bir ber-güzîde cânsın rûşen iki cihândan

2. Mürġ-i şigerfsin kim senden dü kevn pürdür
Ne bâl [ü] perrüñ açduñ ne uçduñ âşiyândan

3. İy heykel-i Ḫudâyî ne nüsḫasın ki yoḫdur
Ḫâṣiyyetüñe ġāyet dillerde tercemândan

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

3903. Ne-kim rûḥânî ḳısmı varsa baḫtuñ
Taṣavvur eyle bîḫin ol dıraḫtuñ **[117ᵇ]**

3904. Bu cismânîler özdekidür anuñ
Budaġıdur ḳamusı enbiyânuñ

3905. Firiştehler miṣâli tâze vü ter
Ol aġaçda hemân yapraġa beñzer

3906. Ṣemer kim bu dıraḫta vardur anı
Kim alur dile kim açar zebânı

3907. ʿİbârâtı kemerveş bir zebânuñ
Miyânına ṭolanmaz ol beyânuñ

3908. İki dillü ḳalem aġzı-[y]-la bir bir
Duru kaġıd yüzine dinmez ol sır

3909. İdüpdür ḳıṣṣalar ḫâḳānî nâme
Dili ṣındı çün aña irdi ḫâme

3910. Nitekim gizlüdür aġaçda yimiş
Yimişde daḫı aġaç eylemiş

3911. Ki tâ her ẕerre aġaçdan-ki vardur
Vücûd-ı mîve anda muʿteberdür

3912. Daḫı her ẕerre kim vardur ṣemerden
Degil ḫâlî vücûdı ol şecerden

3913. Sözüñ ḳışrında maġzını buluñuz
Ḫafî sırdur bu sırrı key bilüñüz

3914. Bu toḫmuñ aṣl[ı] çün bildüñ kühen nev
Olur eḥ(a)diyyetüñ nûrına pertev

3915. Dıraḫt u mîve bes her yüce vü pest
Degil her ẕerre o pertevden tehî dest

3916. Ne-kim var ẕerreler peydâ vü pinhân
O pertev pürdür eczâsında tâbân

3917. Bu meẕhebden baʿîd olma ki ol Rab
Saña *ḥablü'l-verîd*üñdendür aḳrab

Ve naḥnu aḳrabu ileyhi min ḥabli'l-verîdi[512]

3918. Senüñledür otursañ ṭursañ
Saña hem-râhdur ḳanda yürürseñ

Ve hüve meʿaküm eyne mâ küntüm[513]

3919. Anuñ nûrıdurur herşeyde âyât
Uş iṣbât âyet-i nûru's-semâvât

Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-arżi[514] [118ª]

3920. Zemîn ü âsumânda cân ü tenden
Degil miṣḳāl-i ẕerre ġāyib andan

Ve mâ yaʿzübü ʿan rabbike min-miṣḳāli ẕerratin[515] **el-Âyet**

3921. Daḫı her şeyʾ kim ol Ḥayy u Ḳādir
Meʿânî ʿâleminde ḳıldı ẓâhir

3922. Getürdi ʿâlemi ṣûretde zîbâ
Anı bir ṣûret-ile ḳıldı peydâ

3923. Cihân-ı mülk ü melkûta ne-kim var
Bu şaḫṣ-ı Aḥmedî'dür ṣûret iy yâr

3924. Hem ol eḥ(a)diyyetüñ nûrına tâbân
Bu ẕikrullâh oldı ṣûret iy cân

Lâ ilâhe illallâhu[516]

---

[512] "… Biz ona şah damarından daha yakınız." (el-Kâf 50/16)
[513] "… Nerede olsanız, O sizinle beraberdir…" (el-Hadîd 57/4)
[514] "Allah, göklerin ve yerin nûrudur." (en-Nûr 24/35)
[515] "… Rabbinden gizli kalmaz…" (Yûnus 10/61)
[516] "Allah'tan başka ilâh yoktur."

3925. Hem ol tevḥîd toḫmı kim olupdur
Şerîʿat aña nev-ṣûret gelüpdür

3926. Şerîʿat geldi-kim cây-ı sirişte
Zemîn-i dilde bu toḫm ola kişte

3927. Bu dünya mezraʿında âb u gilde
Ola bu toḫm kişte cây-ı dilde

ed-Dünyâ mezraʿatü'l-âḫireti[517]

3928. Sebeb budur ki dir ol cân-ı ʿâlem
Nebîler serveri sulṭân-ı ʿâlem

3929. Baña fermân böyle itdi Yezdân
Ki döşümde götürem tîġ-ı bürrân[518]

3930. Vuram gerdenler idem ḳanı sâʾil
Olınca her dil illallâha ḳāʾil

Ümirtü en uḳātile'n-nâse ḥattâ yeḳūlû lâ ilâhe illallâhu[519]

3931. Ḫudâ bu kel(i)me-yi ṭayyible mevṣûf
Kelâmında idüben ḳıldı maʿrûf

Ḍaraballâhu meṯelen kelimeten ṭayyibeten[520]

3932. Dıraḫt-ı ṭayyibe beñzetdi anda
Ki ṯâbit aṣlı ferʿi âsumânda

[517] "Dünya ahiretin tarlasıdır." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 412, no: 1320)
[518] ṭîġ-ı bürrân: ṭîġ o bürrân Nüsha
[519] "İnsanlarla onlar *lâ ilâhe illallâh* deyinceye kadar savaşmakla emrolundum." (Buhârî, "Salât", 28; Müslim, "Îmân", 8)
[520] "… Allah güzel bir sözü misal getirdi…" (İbrâhîm 14/24)

3933. Muḥammed kim Resûlullâh dirsin
Dıraḫt-ı ṭayyib oldur mîve yirsin [118b]

3934. İlâhî virdümüz ḳıl dilde ẕikrüñ
Çıḳarma gönlümüzden derd-i fikrüñ

3935. Başumuza vur enver tâc-ı tevḥîd
Ḳılâde ḳılma boynumuzda taḳlîd

3936. Ḳamu ʿuşşâḳ-ı müştâḳuñla her bâr
Gözükdür çeşm-i *ʿUşşâḳī*'ye dîdâr

DÂSİTÂN-I ÇEHÂRÜM DER-BEYÂN-I ḪİLḲAT-İ ḲĀLIB-I İNSÂN[521]

3937. Çehârüm dâsitânda n'oldı gör gel
Bu insân ḳālıbına ḫilḳat evvel

3938. Niç'aldı ḫâkini yirden firişte
Gilin ne âbla itdi Ḥaḳ sirişte

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: İnnî ḫâliḳun beşeran min-ṭînin[522]

3939. O kim pür ʿaḳldur *ṣallû ʿaleyhi*
Ser-â-ser rûḥdur *rûḥî ledeyhi*[523]

3940. Nebîlerde ḳamunuñ yücesidür
Velîler cümle ḳul ol ḫˇâcesidür

3941. Muḥammed dîn-i dünyânuñ muġîṯi
Buyurdı pâk o bir ḳudsî ḥadîṯi

[521] "Dördüncü destan insan bedeninin yaratılması beyanındadır."
[522] "… Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım…" (es-Sâd 38/71)
[523] *ṣallû ʿaleyhi:* Ona salat edin; *rûḥî ledeyhi:* Ruhum onun yanındadır.

3942. K’aña *ḫammertü* ṭıynetdür bil evvel
Budur ol sözde maʿnâ-yı müʾevvel

Ḳāle’n-Nebiyyü ʿaleyhi’s-selâm: Ḫikâyeten minallâhi ḫammertü tıynete Âdeme bi-yedeyye erbaʿîne ṣabâḥan[524]

3943. O kim tenler yaradup cân idüpdür
ʿUḳūlı ʿışḳı ser-gerdân idüpdür

3944. Ṭabâyiʿden vücûdıdur münezzeh
Berîdür şeş cihetden bir şehin-şeh

3945. Şuʿâʿ irmez aña bu yüz gözinden
Açılmaz ḳapusı ẓâhir sözinden

3946. Düzen gülşende rengîn tâc virdi
Yaradan nüh ḳıbâb-ı lâceverdi

3947. Ne bâṭındur ki her eşyâda ẓâhir
Ne ẓâhirdür ki her bâṭında ḥâżır

3948. Mekânı yoḫdur anuñ lâ-mekândur
Zamân üstine geçmez bî-zamândur

3949. Diledi ḳālıb-ı insân[ı] ol Ḥay
Ki düze çâr ʿunṣurdan ḳıla ḥay [119ª]

3950. Ne-kim var-ıdı bu müfred ʿanâṣır
Ḳomadı müfrediyyetde o nâṣır

3951. Niçe derkâta indürdi ol anı
Budur derkât derk eyle beyânı

[524] “Nebî (s.a.v) Allah Te’âlâ’nın Âdem’in hamurunu kırk sabah yed-i (kudretiyle) yoğurduğunu bildirdiğini söyledi.” (Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ,* C. VIII, s. 263) “İnnallâhe teʿâlâ ḫammera ṭînete Âdeme ʿaleyhi’s-selâmu erbaʿîne yevmen ḳāle leyleten...”

3952. Mürekkeblikdür evvel derke zîrâ
Ki ʿunṣur çünki müfred ʿunṣur ola

3953. Maḳām-ı müfrediyyetde olur nîk
Olur ol ʿâlem-i ervâḥa nezdîk

3954. Mürekkeblik maḳāmı olsa menzil
Maḳām-ı müfrediyyetden geçer bil

3955. Mürekkeblik maḳāmı içre mehcûr
Olur ervâḥdan ol bir derke dûr

3956. Nebâtî menzile çün vara andan
Cemâdiyyet düşer âvâre andan

3957. Ḳalur bir derke daḫı ol nefesde
Cihânı cândan olup dûr pesende

3958. Çü ḥayvânî maḳāma vara andan
Düşer bir derke hem dûr ol cihândan

3959. Çü ḥayvânîden insânîye ine
Düşer bir derke anda zîre yine

3960. Bu insân ḳālıbından iy ser-i ser
Cihânda bir daḫı yoḫdur fürûter

3961. Ḳamu sâfillerüñ bu esfelidür
Velîkin cânı aʿlâdan ʿalîdür

3962. ʿAnâṣır ṣûretindedür bu söz yâr
Ki taġyîr ola ḥâl-i ḥüsn-i dîdâr

3963. Ḳalur ol bu derekler içre mehcûr
Düşer ol ʿâlem-i ervâḥdan dûr

3964. Velîkin gözüñ açsañ bunda ẓâhir
Naẓar itseñ o melkût-ı ʿanâṣır

3965. Cemâdiyyetden evvel ki dutup yol
İrişür rütbe-i insâniye ol

3966. Bu maʿnâya o dercât ehli olur
Daḫı ʿâlî maḳāmât ehli olur

3967. Bulur her menzilinde ḥâlet-i nîk
Olur ol ʿâlem-i ervâḥa nezdîk

3968. Bu taḳrîr-ile bes k'olındı taḥrîr
Bu insân ḳālıbı kim oldı taṣvîr [119^{b}]

3969. Bu cümle âferînişden ser-â-ser
Bu geldi rütbede zîrîn fürûter

3970. Buña çün cân-ı insânî ki geldi
Maḳām-ı sâfilînden esfel oldı

3971. Odur aʿlâ-yı ʿilliyyîn bil iy cân
Ki buldı fıṭrat anda rûḥ-ı insân

3972. Şu kim ol sâfilînüñ esfelidür
Bu ḳālıbdur bilen bunı velîdür

3973. Bu sözden bunda kim geldi zebâna
Bu maʿnâ geldi göñülde ʿayâna

3974. Cihân içre bülend ü pest ü âdem
Dime yoḫ yoḫ ki her çi hest-i âdem

3975. Nedür ḥikmet bu insâna i ṭâlib
Ki süfl-i sâfilînden oldı ḳālıb

3976. O cân-ile ki ol dâyim diridür
Anuñ aʿlâ-yı ʿilliyyîn yiridür

3977. Budur kim bu emânet bârın insân
Gerekdi kim getüre şöyle âsân

3978. Dü ʿâlemce gerekdi ḳuvvet aña
Ki yükden olmayaydı zaḫmet aña

3979. Reh-i ṣûretden olmayup o ḳuvvet
Gerekdi ol ṣıfat râhından elbet

3980. Bes imdi lâ-cerem bu rûḥ-ı Âdem
Bulupdur ḳuvvet anda şöyle muḥkem

3981. Ki bir cân ol cihân-ı cânda peydâ
O ḳuvvetle olımadı tüvânâ

3982. Firişteh ü şeyâṭîn ġayrı anuñ
Ẕevi'r-rûḥı ne-kim vardur cihânuñ

3983. Birinde yoḫdur ol cânuñ tüvânı
Anuñ-çün itdiler bâra tevânî

3984. Bu insân cânı zîrâ kim gelüpdür
Maḳām aʿlâ-yı ʿilliyyîn olupdur

3985. Ḳamudan zîr ü bâlâ budur aʿlâ
Kim olur bu tüvân-ile tüvânâ

3986. Hem ol ḳuvvet-ki buldı nefs-i insân
Ki oldur sâfilînden esfel iy cân

3987. Nuḳūşuñ ʿâleminde cemʿ-i mecmûʿ
Bu ḳuvvetle biri olmadı maṭbûʿ [120ª]

3988. Cihânda ne sibâʿ u ne behâyim
Bu ḳuvvetle biri olmadı ḳāyim

3989. Daḫı şol çâr ʿunṣur kim gelüpdür
Bu insân ḳālıbı andan olupdur

3990. Bil anı dördi ervâḥdur hem
Ḳıṭâra gib[i] kim ḳanda olur kem

3991. Bu sözüñ maġzın evvel dâsitânda
Beyân itdük ʿayân gör anı anda

3992. Bes imdi her ṣıfat k'ervâḥda var
Eṣer her şey olupdur andan iy yâr

3993. Ṣıfât-ı ʿâlem-i ervâḥdan naġz
Olupdur çâşnî eşyâda her maġz

3994. Cihân u cân ṣıfâtından hüveydâ
Olupdur çâşnî her ẕerre peydâ

3995. Bu şeker sözi biz şîrîn zebânda
Didük şîrîn ikinci dâsitânda

3996. Egerçi ʿâlem-i ervâḥa bî-ḥad
Ḳamudan çâr ʿunṣur oldı ebʿad

3997. Velî var ṣâfisinden miṣl ḳanda
Ṣıfât-ı ʿâlem-i ervâḥuñ anda

3998. Daḫı her çend kim ol Bârî vü Bir
Bu âdem ṭıynetin kim itdi taḫmîr

3999. Ḳodı anda o şeyṭânî ṣıfâtı
Sibâʿî vü behîmî vü nebâtî

4000. Velîkin çünki degdi dest-i Bârî
Bu âlâyîşden oldı ṭıynet ârî

4001. Ol elden k’oldı maḫṣûṣî iżâfet
İżâfetden revân buldı neẓâfet

4002. Ẕemîm olan ṣıfatlar anda bir bir
Ḳamu eṣdâf gibi oldı ṭâhir

4003. Ulûhiyyet ṣıfâtından ṣıfatlar
Ol eṣdâfuñ içinde ḳondı gevher

4004. Naẓardan nitekim ḫurşîd-i eflâk
İder ḳalbini sengüñ gevher-i pâk

4005. Olup ol tâbiş-ile ʿayn-ı eṣdâf
Dil-i ḫârâlar olur gevher-i ṣâf

4006. Yine bil hem-çünîn ol dest-i ḳudret
Ki ider âdeme taḫmîr-i ṭıynet [120^{b}]

4007. Yoġurur ḫâk-iken anı gil ider
Düzer bir kûze-i sengîn-dil ider

4008. Naẓar şemsine ḳılur anı manẓûr
Virür çoḫ perveriş ol tâbiş-i nûr

4009. Gil-iken nice bulur ol şeref gör
Ne ṣâfî gevhere olur ṣadef gör

4010. Bu âdem ṭıynetin kim ol muṣavver
Eliyle ḳırḳ ṣubḥ oldı muḫammer

4011. Ki biñ yılcaydı anuñ bir güni bil
Olur bes ḳırḫ ṣubḥuñ ḳırḫ biñ yıl

4012. Naẓar ḳıl gör ki bu ḫâne şeh-âne
Ne gence olısar gencîne ḫâne

4013. Bu teşrîfi ki buldı cism-i Âdem
Henüz cân nefḫ olınmamışdı ol-dem

4014. Anuñ-çün buldı ol ḳālıb bu zeyni
K'olısardı ḫalîfe ḫâne ʿaynı

4015. Bu beyti luṭf-ı bânîden ki bünyâd
Ḥaḳ idüp ḳırḫ biñ yıl ḳıldı âbâd

4016. Anı kim bilsün idüp terbiye ol
Ne genc eylerdi anda taʿbiye ol

4017. Çü bir sulṭân ṣûret ide fermân
Ki bir ḫâne yapalar budur erkân

4018. İder ol ḫâke ilk el urmaġa ʿâr
O ḫiẕmetkârlar işler ne-kim var

4019. Velî uş çün ol eve ire kim ḫân
İder gencin anuñ içinde pinhân

4020. Ḳamu ḫâdimlere ider ki gil çoḳ
Şeh işler başlar olur eli balçuḳ

4021. O gencüñ mevżiʿin endâze-i genc
Eliyle düzer ol anda çeküp renc

4022. Ḳor anda öz eliyle genci sulṭân
Ḳalur idüp ṭılısm üstinde pinhân

4023. Ola tâ sâlhâ maḥfûẓ anda
Anı aġyâr bilmeye ki ḳanda

4024. Bes ol sulṭân-ı ʿâlem daḫı ol-dem
Çün irdi ʿâleme bünyâd-ı muḥkem

4025. Serâyın yapdı dünyânuñ müzaḫref
Serîrin düzdi ʿuḳbânuñ müşerref [121ª]

4026. Tamâm olınca çâr erkân bu ḥâyiṭ
Her işde ḳıldı gûn-â-gûn vesâyit

4027. Her işde ḳoydı her işde hünerler[525]
İy niçe pîşkâr u kârgerler

4028. Çün âdem ḫilḳatine irdi nevbet
Did'*innî ḫâliḳun beşer(an)* o Ḥażret[526]

4029. Beşer naḳşını didi ben yazaram
Ol âb u gil evini ben düzerem

4030. Bu şeş sû deyr-i künbed her çi kim var
Bu çâr erkân ü bu nüh ḳubbe dîvâr

4031. O bir bünyâdîdür ol itdi âbâd
Anuñ ṣunʿına yüz biñ *âferîn bâd*[527]

4032. Velîkin ḳavlle bes bir işâret
İdüp fiʿlinsiz oldı bu ʿimâret

4033. Mücerred ḳavldi fiʿlinsiz ol-dem
Bes âdemd'oldı ḳavli fiʿline żam

[525] Nüshada "ḳoydı" dan sonra gelen "her işde"nin altında "bir (…) çok" yazmaktadır.
[526] "… Ben bir insan yaratacağım." (el-Hicr 15/28) Vezin gereği bu şekilde yazılmıştır.
[527] ṣunʿına: ṣûnʿına Nüsha; *âferîn bâd*: Beğenme mânâsına bir ünlem; bravo.

4034. Özi düzdi anı gencîne ḫâne
K’ola esrârınuñ gencine ḫâne

4035. Buyurdı bes Celîl ol Cebreʾîl’e
Ki bir avc ala yirden ḫâk el-ile

4036. İnüp Cibrîl yirden cüst ü çâlâk
Diledi ḳabż ide bir ḳabża-i ḫâk

4037. Didi ḫâk aña n’idersin beni sen
Didi dergâha iltürem seni ben

4038. O Şâh-ı lâ-mekân diler ki bir dâr
ʿİmâret ide senden beytü’l-esrâr

4039. Aña ḫâk anda virdi Ḫâliḳ’a and
Ki beni iltüp anda eyleme bend

4040. O berḳ-i ḥüsne yoḫdur bende ṭâḳat
Ḳanı ol ḳurbete bende liyâḳat

4041. Benüm yoḫdur tüvân-ı ḳurb-ı yârum
Ki oldı ġāyet-i buʿd iḫtiyârum

4042. Yaḳīn olmadıġum ol şâha ben ḫâk
Bu kim yaḳınlar işidür ḫaṭarnâk

4043. Çü sulṭânlardurur ehl-i siyâset
Yaḳīn olmaz aña ehl-i kiyâset

4044. Emîn olmaz ḫaṭardan şeh nedîmi
Ki *el-Muḫliṣ ʿalâ-ḫatar(ın) ʿaẓîmî*[528] [121ᵇ]

[528] “İhlas sahibi kimse büyük bir tehlike içindedir.”

4045. Semûm-ı saṭvet-i ḳahr-ı ilâhî
Bulur her dem muḳarreblere râhı

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Sulṭân siyâsetin o bilür kim nedîm ola
Esrâr-ı ḥikmeti aña ṣor kim ḥakîm ola

2. Ol ḫavf-ı bâd-ı saṭvet-i ḳahr-ı ilâhîden
Her kim nedîm-i şâh ola ḳanda selîm ola

3. Oḳırsa ben leʾîmi ḥarîmine nʾola şâd
Dâyim keremdür işi anuñ kim kerîm ola

4. Ṭâḳat ḳanı tecellî-yi ḥüsnüñe bende kim
Bir ẕerre görse cânsız olur ger kelîm ola

5. Ne yüz ne gözle olur âyîne-i cemâl
Şol bed-güher ki tîre-i ḫâk-i leʾîm ola

6. Bu ben gedâ sezâ mıyam ol ṣoḥbete şehâ
Benüm gibi kemîne o ḥażretde kim ola

7. Maḥrem olur ḳadem mi başar ḥâdiṯ-i ʿadîm
Şol muḥterem ḥarîme ki mülk-i ḳadîm ola[529]

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4046. Bes ol Cibrîl ḫâke virdi teʾcîl
Getürmedi revân Cibrîlʾe taʿcîl

4047. Per açdı itdi pervâzı ʿulâya
İrişdi tâ maḳām-ı müntehâya

[529] "Şol" da "şın" harfinin noktaları ihmâl edilmiştir.

4048. Didi iy pâdişâh-ı Ẕü’l-celâlüm
Bu baḥṣe irdi ḫâk-ile maḳālüm

4049. Bu kez Mîkâʾîl’e buyurdı Bârî
Aña daḫı yine ḫâk itdi zârî

4050. O daḫı Ḥażret’e ʿarż itdi ol-dem
Bu kez gönderdi İsrâfîl’i muḥkem

4051. Aña hem and virdi yalvarup ḫâk
O daḫı Ḥażret’e ʿarż eyledi pâk

4052. Bu kez ol Ḳādir u Ḳahhâr u Cebbâr
Ḫiṭâb eyledi ʿAzrâʾîl’e kim var

4053. Eger gelmezse ṭavʿ u raġbet-ile
Getür ikrâh u cebr u heybet-ile

4054. O ʿAzrâʾîl o dem cebr-ile geldi
Bir avç ol yir yüzinden ṭopraġ aldı [122ᵃ]

4055. Bize râvîler eyledi rivâyet
Rivâyetde bu resmedür ḥikâyet

4056. Gelüp bu cümle-i rûy-ı zemînden
Getürdi ḳırḫ eriş miḳdâr ṭînden

4057. Bes andan Âdem’e her ẕerre geldi
Vücûdı ẕerre-i ẕürriyyet oldı

4058. Daḫı her şaḫṣuñ eyyâm-ı ḥayâtı
Dükenüp irse hengâm-ı memâtı

4059. Ne yirden aldılarsa ẕerresini
Yine âḫir alur ol türbesini

4060. Buyurdı yine ʿAzrâʾîl'e Cebbâr
Ki bu bir ḳabża ḫâki al ele var

4061. Apar Mekkeyle Ṭâyif arasında
Ḳoy ol vâdiyy-i Nuʿmân deresinde

4062. Bu fermân-ıla Sulṭân'uñ o bende
Götürüp tîz iletdi anı anda

4063. Henüz ḫâke bu ḫâl olduḳda yârâ
Degildi sırr-ı taḫmîr âşikâre

ŞİʿR
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1. Türâbı Âdem'üñ nâ-bîḫte-y-idi
Anuñ ṭabʿına ʿışḳ âvîḫte-y-idi

2. Ben içdüm şîr-ḫ ̌âr-iken bu meyden
Ne ne kim şîr ü mey âmîḫte-y-idi

3. Cihân şehrinden öñ bâzâr-ı cânda
Baña ġavġā-yı ʿışḳ engîḫte-y-idi

4. Bu kâmum câmına cânân elinden
O mey cân meclisinde rîḫte-y-idi

5. Odında nân-ı cân puḫteydi ʿışḳuñ
Henüz Âdem anı nâ-bîḫte-y-idi

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4064. Şeref evvel-ki buldı ḫâk-i Âdem
Budur kim anı ol sulṭân-ı ʿâlem

4065. Resûl-ile oḳıdı ḥażretine
O nâz eyledi anuñ ʿizzetine

4066. Oḳıdı kim idine maḥrem-i râz
Azı ol Bî-niyâza itdi çoḫ nâz

4067. Didi-kim ben degülem gevher arı
Baña ḳandandurur bâzâr-ı Bârî [122ᵇ]

4068. Nice ṭura muḳābil ḫâk nûra
Ki mühlikdür anuñ nârı Ṭûr'a

4069. O sulṭân ḳandan ü ben ḫâk ḳandan
Baña ol sırra ya idrâk ḳandan

4070. Benem çün ḫâk kendü bî-ḫıred süst
Ne derk idem o pinhân râzı ben cüst

4071. Göze göz bende çün yoḫ ṣûret-i ḫûb
Ne yüz-ile olam sulṭâna maḥbûb

4072. Şu kim münkir ola ʿışḳa çoġ olur
Ki ʿâşıḳ olsa ʿışḳı artuġ olur

4073. Nice ol ʿâşıḳa k'itdi o dem cevr
İder maʿşûḳı aña hem bu dem cevr

4074. Çü bir yâr olmaya evvel vefâdâr
Bulur itdügin âḫir ol cefâkâr

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. ʿIşḳına ben-ki münkirdüm ḫûb-rûlaruñ
Ṣaldı bu bed güne beni ol ḫûrî-ḫûlaruñ

2. Yârin yüzi ḳara ḳopısar mû gibi bugün
Sevdâsı ḳanḳı başda ki yoḳ müşk-mûlaruñ

3. Gül yüzüñ ü benefşe ṣaçuñ ʿaks ü bûydur
ʿÂlem yüzinde bu eṣer-i reng ü bûlaruñ

4. Her dem hevâ-yı ʿârıżuñ-ıladur iy nigâr
Her sûya cüst ü cûyı gözi yaşlu ṣularuñ

5. Yüzüñ günini görsem olur saʿd ṭâliʿüm
Kim ḥüsn-i fâli ḫûb olur nîk-rûlaruñ

6. ʿÂşıḳlarına niçe cefâ itdilerse gör
Bir birince gelür başına cevr u cûlaruñ

7. *ʿUṣṣâḳī* olma perde-i ʿışḳuñ muḫâlifi
Dem-sâz-ı râst ol ḳo sözin herze-gûlaruñ

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4075. Çün itdi böyle ʿizzet ḫâke Yezdân
Melâyik ḳaldı ol ḥâletde ḥayrân

4076. Taʿaccübden olup ḥayrân bu işde
Ḳamunuñ ḳaldı bes engüşt dişde

4077. Didiler sırrın-kim ḫâke o ḥażret
Ḳıluban daʿvet ider bunca ʿizzet [123ª]

4078. Fażîlet nedürür ḫâk-i ẕelîle
Ki bu resme ʿazîz olur Celîl'e

4079. Bu kemlikte bu resme ḫ˘ârken ḫâk
O ḥażret böyle ʿizzetde-y-ken pâk

4080. Oḫır bunca ider ikrâm u iʿzâz
Henüz ol ḥażrete varmaz ider nâz

4081. Ḳamudan ol ġanî müstaġnî-[y]-iken
Anı terk itdi mi bir gör anı sen

4082. Ġayûr-iken kemâl-i ġayretinden
Anı dûr itdi mi gör ḥażretinden

4083. O sırra ġayr-ı maḥrem oḳımadı
Anuñ ol ṣoḥbete ġayrın ḳomadı

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Yidüm yir ü gök aġrı ġam-ḫˇânı ṭoymadum
İçdüm yidi deñizce ciger-ḫûnı ṭoymadum[530]

2. Merdüm yüzine âhû gözi râm olur velî
Râm olmaduñ sen eylemedüñ ḥîle ḳoymadum

3. ʿIşḳ ebcedi ki oldı ezel levḥ-i dilde ḫaṭ
Maḥfûẓ dutaram daḫı bir noḳṭa yuymadum

4. Ṣûfî baña dir itme naẓar ḥüsn-i ṣûrete
Gördüm ṣafâyı maʿnisiz ol söze uymadım

5. Çoḫ çekdi baş o serv-i gül-endâm egerçi ben
Elden ḳomaġa dâmen-i ʿışḳını dutaydum

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4084. Bes elṭâf-ı ulûhiyyetden ol-dem
Ḫiṭâb indi melâyik üzre muḥkem

[530] Birinci mısraın vezni bozuk

4085. Didi-kim size işbu sır nihândur
Beyân bunda hemân baña ʿayândur

4086. Şu sır kim siz degilsiz aña maḥrem
Benüm taḥḳīḳ anuñ ʿilminde aʿlem

4087. Ne bilürsiz siz ol bir ḳabża ḫâki
Ki ola ol niçe esrâr-ı ḥâkî

4088. Ezelden tâ ebed anuñ-ıla biz
Ne işler işleyevüz göresiz siz

4089. Anuñla aramızda çoḳdurur râz
Bize ol râza olmaz kimse enbâz

ŞİʿR [123ᵇ]

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. ʿIşḳuñuñ sevdâsı dilde her nefes endîşedür
Bil ezelden tâ ebed pîşümde bu iş pîşedür

2. ʿIşḳdan bir ẕerre yir yoḫdur vücûdumda tehî
Ṣâfî cismüm kûzesi ʿışḳuñla pür-mey şîşedür

3. Aramızda remz-i ġamz ol yârla çoḫdur bizüm
Müddeʿî maḥrem degilsin sırra ṭaʿnuñ nîşedür

4. Ḳāmetüñ serv-i sehî ṭalıdurur ṭal-ı beḳā
Ya cinânda Ṭûb[i]den berter yimişlü mîşedür

5. Tîr-i ġamzeñden dile ġam neydi zaḫmı-çün velî
Düşmenüñ oḫdan ḳatı hem ṭaʿn (…) dil-rîşedür

6. Dosta düşmen dimiş kim itme şol ḫûra naẓar
Dimiş ol ḫayrum benüm anuñ gibi dervîşedür

7. Mihr o mihr ü servden ʿ ***Uşşâḳī*** bî-ḫîş it ṭaleb
Sâye gibi raḥm anuñ çünki her bî-ḥîşedür

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4090. Olursuz siz bu dem bu sözde maʿẕûr
Degilsiz çün mey-i ʿışḳ-ıla maḫmûr

4091. Ḳamuñuz ḫuşk zâhid gibi ḥâyir
Yirüñüz kûşe-i ḳuds-i Ḫıṭâ yir

4092. Ḫarabâtında ʿışḳuñ germ-i müştâḳ
Ne bilürsiz nedür ḥâlât-ı ʿuşşâḳ

4093. Selâmetde olan bilmez nedür ẕevḳ
Melâmetde olana ḥâlet-i şevḳ

4094. Ne bilür mest esrârını hüşyâr
Ḫabersiz ḥâlini bilmez ḫaberdâr

4095. Ḫabersizliḳden ol kim bî-ḫaberdür
Ne bilür sekr-i mestî ne eẕerdür

4096. Gül ü mül ḳadrini ṣor mey-pereste
Ḳo dil-tengi vü ṣorma teng-deste

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ḳadrin gül ü mülüñ gel i cân mey-pereste ṣor
Zer ḳıymetini ġonce gib[i] teng-deste ṣor

2. Maʿẕûrsın-ki bî-ḫabersin ḫaber sözüñ
Sırrını bî-ḫaberliġüñ ol rind-i meste ṣor

3. Ḳālû-belâ'da mest-i ḫarâbât-ı ʿışḳdum
Lâ dimezem bu ḥâlimi mest-i eleste ṣor [124ª]

4. Ben nîst olmışam mey-i ʿışḳ-ıla mest olup
ʿÂlemde ġayr-ı dost varın heste ṣor

5. Maʿnâ-şinâs münkir-i ṣûret degil velî
ʿİrfân-ı Ḥaḳḳ'ı ʿâşıḳ-ı maʿnâ-pereste ṣor

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4097. Gerek ṣabr idesiz bir niçe gün siz
ʿAcâyib gösterevüz tâ size biz

4098. Görüñ bir müşt o tîre ḫâk-i târı
Nic'ider dest-kâr-ı ḳudret arı

4099. Gider ol ẓulmet-i jengâr-ı ḫilḳat
Açılur çehre-i mir'ât-ı fıṭrat

4100. Çün ola ṣayḳal-ıla âyine pâk
Göresiz naḳş-ı bû-ḳalamûniler pâk

4101. O yüzde naḳş-ı pîşin bu ola tâbân
Ki her pîşânîy'idem secde fermân

4102. Kerem ebri bes ol ḫâk üzre aġdı
Maḥabbet yaġmurı ġāyetde yaġdı

4103. O yaġmurdan o ḫâk anda gil oldı
O gilden dest-i ḳudretle dil oldı

4104. Dil oldı çün o ḫâk içinde gilde
Niçe şûr u fiten ḳopdı o dilde

ŞİʿR
[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Oldı ʿışḳuñ şebneminden ḫâk-i âdem gil i dost
Oldı bes ʿâlemde şûr u fitneler ḥâṣıl i dost

2. Cân rükünsüz neşter-i ʿaḳl-ıla destüñ urdı çün
Ṭamdı bir ḳaṭre dem ol-dem oldı adı dil i dost

3. Gördi çün gil taḫtasında çeşm-i dil naḳşuñ ezel
Pây-ı bî-çâre dilüñ batdı gile bilgil i dost

4. Gülşen-i kûyuñ var-iken câna kül-ḫandur cinân
Bes bu âb u gilde dûzaḫdur baña menzil i dost

5. Çeşm-i dil naḳşuñdan özge her ne naḳş itse ḫayâl
Ol ḫayâli bilürem ben ḥaḳ bilür bâṭıl i dost

6. Vâʿiẓüñ oḫdan ḳatı k'olur sözi *'Uşşâḳī*'ye
Lîkin ol oḫ tîz geçer dilde ṭurmaz bil i dost

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4105. Ḳamu kerrûb u rûḥân[î] i yâr
O dem anda ne-kim aʿlâ melâ var [124ᵇ]

4106. Naẓar idüp bu ḥâle ḳaldı ḥayrân
Ki bu âb u gili ʿaẓ(a)metle Yezdân

4107. Dinile ḳırḫ gün yoġurdı ezdi
Yüzinde bunca daḫı naḳş yazdı

4108. Biri bârî anuñ bilmedi anda
Bu ṣûretden nedür maʿnâ cihânda

4109. ʿArûsı bil bu râzuñ ol naẓarda
Yüzinden açmadı anlara perde

4110. Nitekim ḫâkden işbu zamânda
Deler bir kûzeger bu ḫâkdânda

4111. Ki ide kûzegerlik kûze düze
Batar ol ḫâk-i pîrân anda toza

4112. Virür envâʿ-ı mâliş ḫâke batar
Ḳatar çoḫ nesneler ol ḫâke atar

4113. Virür mâlişler aña işler ol pâk
Ki kûze düzmege ḳābil olur ḫâk

4114. Bu ḫâk-i Âdem'i daḫı Ḫudâ hem
Yoġurdı şebnem-i ʿışḳ-ıla ol-dem

4115. Revân ṣalṣâl-i insânı o Cebbâr
Ḫamîr itdi nitekim ḫâki feḫḫâr

Ḫalaḳa'l-insâne min-ṣalsâlin ke'l-feḫḫâri[531]

4116. Ḫamîrin itdi anda ḥâṣıl anuñ
Ḳodı her ẕerresinde bir dil anuñ

4117. İdüp ʿayn-ı ʿinâyetden naẓarlar
O diller perverişl'oldı güherler

4118. Meleklere didi gitmeñ gile siz
Gile baḫmañ dile baḫuñ dile siz

4119. Naẓar idem eger ben ṭaşa ṭışdan
Göyünmiş dil çıḳaram ṭaşra ṭaşdan

4120. Rivâyetde gelür kim ḳırḫ biñ yıl
Miyân-ı Mekke vü Ṭâyif'de ol gil

[531] "Allah insanı, pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı." (er-Rahmân 55/14)

4121. Yitüp ḳaldı o dest-i ḳudret anda
İdindi fıṭratını ṣanʿat anda

4122. Anuñ içinde vü ṭaşında yüz yüz
Ḳodı âyîneler kim gösterür yüz

4123. Ḫudâvendî ṣıfâtına münâsib
Pür oldı âyen-ile tâ o ḳālıb [125ᵃ]

4124. Ṣıfât-ı ẕâtı kim cân manẓarıdur
Her âyîne birinüñ maẓharıdur

4125. O ẕâta nitekim biñ bir ṣıfat var
O miḳdâr âyine hem sende var yâr

4126. Göresin bir cemâl issin ki mâlı
İgen çoḫdur cevâhir ya leʾâlî

4127. Ṣafâ bulmaz o cevherler yüzinde
Hemân âyînedür göñli gözinde

4128. Gözinde cevherüñ yoḫ iʿtibârı
Hemân âyînedür rûy-ı nigârı

4129. Ḫulel yâ-ḫod leʾâlî ya cevâhir
Eger olsa ḫalel bunlarda ẓâhir

4130. El urmaz hîç eger varsa ḫarâbe
Tebâh olsa düşüp âb u türâba

4131. Velî âyînenüñ yüzinde gözi
Ne zehre kim göre yüzinde tozı

4132. Tamâm âzerm ü luṭfı yiñile ḫûb
Siler k'olmaya yüzi göze maḥcûb

4133. Nesi varsa zer ü cevherden arı
Sever elde ḳulaḳda gûşvârı

4134. Ḳamudan dönderür rûşen yüzini
Hemân âyîneye dutar gözini

ŞİʿR
[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Çün ide nergis-i mestüñ nigâhı âyîneye
Gözüñe gelmiş o rûy-ı ilâhî âyîneye

2. Ben aña fitneyem ol fitne âyîneye benüm
Nigâhum aña vü anuñ nigâhı âyîneye

3. Görüp sen âyînede ʿâşıḳ olduñ ay yüzüñe
Hem oldı ʿâşıḳ irüp ʿışḳ-ı şâhî âyîneye

4. Diker yüzine dutup göz ne ber-â-ber dost
Zihî naẓar ki idüpdür ilâhî âyîneye[532]

5. Yüzüñe ḳarşu daḫı her nefesde itmezem âh
Ki jeng irer yüzine itseñ âhı âyîneye

6. Yüzüñüñ ayına olur muḳābil âyine âh
Ḳatı yüzi ḳazınur bu günâhı âyîneye

7. Yüzine âyînenüñ ʿaks-i cân düşer çü gelüp
Nice bu ṣûret-i mâhuñ kemâ-hî âyîneye [125ᵇ]

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4135. Her-âyîne ki dildür adı taʿyîn
Gil-i Âdem'de tezyîn old[ı]-çün çîn

[532] Birinci mısraın vezni bozuk

4136. Anuñ her birine kim ḥaḳ-nümâdur
Ḫudâ-bîn virdi çeşm ol-kim Ḫuẕâ'dur

4137. Her-âyîne ki var rûyında revnaḳ
Virüpdür çeşm-i ḥaḳ-bîn aña ol Ḥaḳ

4138. Bes ol biñ bir derîceden gözin yâr
Açup baḳar görür kendü yüzin yâr

4139. O biñ bir dîde-y-ile yine âdem
Naẓar ider görür yâruñ yüzin hem

ŞİʿR

[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Cemâlüñ ayına âyîne çün yüze yüz olur
Yüzinde âyinenüñ bil-ki gözi yüz nûr olur

2. Naẓar o baña idicek tenüm ḳamu dil olur[533]
Naẓar ben aña idicek dilüm ḳamu göz olur

3. O baḥr-ı vaḥdete ṭal ʿayn-ı vaḥdet ol bî-şer
Çü ḫar ki irişe ṭuz kânına revân ṭoz olur

4. Ṣovuḳ nefeslüdürür vâʿiẓ anı germ-iken
Revân ṣu gib[i] ṭabîʿat işitse ṭañ buz olur

5. Ḳılur ḥikâyet-i Şîrîn ü ḳıṣṣa-i Ferhâd
Anuñ benümle ne meclis ki ḳıṣṣamuz sûz olur

6. Ben ol yüzi severüm kim behâsına ne behâ
Şirâʾ [ü] beyʿine biñ cân virülse ucuz olur[534]

[533] "olur" ve "dil" arasında takdim-tehir vardır.

[534] şirâʾ ü beyʿ: şirâ-yı beyʿ Nüsha

7. Bu şiʿri vü ʿışḳı ne bilür şu kim ola ḫar-ṭabʿ
Ki ḫar-ṭabîʿate bilü şaʿîr ü ḫarbüz olur

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4140. Bu menzilde bu dem maʿkûs olur ʿışḳ
Ḳılur maʿşûḳı bil ʿâşıḳ gelür ʿışḳ

4141. Eger maʿşûḳ itmek dilese terk
Dutar ʿâşıḳ biñ elden dâmenin berk

4142. Ḳaçar gelmezdi evvelde yanına
Neden şimdi yapışur dâmenine

4143. Anuñ-çün ḳaçdı arı ol gün anda
Bugün tâ düşmeye bunda bu bende

4144. Gül-endâmından ıraġ olsa gül dün
Neden olaydı dâmen-gîri bugün [126ᵃ]

4145. Düşicek bende tevsen olma her çend
Ki çekiñmekde daḫı berk olur bend

ŞİʿR
[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Çekinme boynuña düşse kemend-i ʿışḳla bend
Ki daḫı berk olur añla çekinse bend-i kemend

2. Nice ḳoyam o gül-endâm dâmenin elden
Ki dutdı başumı ʿışḳ urdı pâyuma peyvend

3. Yüzinde ḫâl bigi urmayam nefes dûdın
Ger atılam gözi öñinde oda hem-çü pesend

4. Şu gül yüze ki benem yüz dil-ile ʿâşıḳ i cân
Çemende bâd-ı ṣabâdur ḳoḫusına ḫursend

5. Ḫayâl-i ḳaddine dil gülşeninde kim bite râst
Gözine pest görinür hevâ-yı serv-i bülend

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4146. O dem kim ḳaçdı dil-berden gil-iken
Er-ise şimdi ḳaçsun pür dil-iken

4147. O dem bir dil yoġ-ıdı ḳaçdı andan
Bu dem biñ bir dili var sevdi cândan

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ben ol cemâli biñ dil ü cân-ile sevmişem
Yoḳdur gümân-ki ʿayn-ı ʿayân-ıla sevmişem

2. Bî-dil gil-idüm anda ki andan ḳaçar-[i]düm
Gel şimdi gör ki biñ dil ü cân-ile sevmişem

3. Ḥaḳḳe'l-yaḳīni cân gözi ʿayne'l-yaḳīn görüp
Sevdüm ki ṣanma ẓann u gümân-ile sevmişem

4. Ṣûret gözi o maʿni yüzin görmez ʿayân
Görüp ben anı çeşm-i revân-ile sevmişem

5. Sırr-ı İlâhî noḳṭa-i ḫâl uş ruḫında ḫaṭ
Bu muṣḥafı ben işbu nişân-ile sevmişem

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4148. Miyân-ı Mekke vü Ṭâyif'de bes bil
Bu resme ḳırḳ biñ yıl yetdi ol gil

4149. Açup Ḥaḳ künc-i ġaybîden ḫazâyin
Ne varsa ol ḫazâyinde defâyin

4150. Nefîsin ḳaldı bu maḫzende maḫzûn
Ġarîbin ḳaldı bu medfende medfûn [126ᵇ]

4151. Nefâyis kim güherler vardı arı
Bu âb u gilde maḫzûn old[ı] varı

4152. Çü nevbet kim dile irdi gil-i dil
Felâṭun'dan alındı cennetüñ bil

4153. Ḥayât âbı-[y]-la bes oldı sirişte
Ki ola anda ʿirfân toḫmı kişte

4154. Bes üç yüz altmış kez anda ġāyet
Naẓar itdi aña ʿayn-ı ʿinâyet

4155. Naẓar şems-ile ḳılup aña yârî
İ niçe perverişler virdi Bârî

4156. Çün üç yüz altmış ola ṣemer yâr
Bilür misin neden ḫâṣiyyeti var

4157. Bu âdem ḫâkini itmege taṣvîr
O Ḥaḳ kim ḳırḳ biñ yıl itdi taḫmîr

4158. Ḥisâb içre hemân ol ḳırḳ biñ yıl
Bil üç yüz altmış biñ kez olur çil

4159. İreydi çünki biñ kez erbaʿîne
İderdi bir naẓar Bârî o ṭîne

4160. Çün üç yüz altmış biñ oldı çil yâr
Bil üç yüz altmış biñ oldı enẓâr

4161. Çün irdi dil naẓardan bir kemâle
Ki ḳābil olsa kemâl olmaz zevâle

4162. Var-ıdı maḫzen-i ġayb içre maḫzûn
Şehâne bir güher mestûr u medfûn

4163. Ser-â-ser ne-ki var ġaybî ḫazâyin[535]
Degildi biri ol maḫzûna ḫâzin

4164. Hemân şâh-ıdı ol gence ḫizâne
Ḫazînedârı olaydı yegâne

4165. Bilimezlerdi hîç ol gencüñ ismin
Bulımazlardı pinhânî ṭılısmın

4166. Sezâ görmezdi bu gencüñ o sulṭân
Ki ola ḫâzini ʿâlemde bir cân

4167. Bu eşyâya ḳamu ad iden üstâd
Maḥabbet dimiş ol gence ezel ad

4168. Ṣadef olmışdı ol gence emânet[536]
Emânet maʿrifetdür bî-ḫıyânet

4169. Anı Ḥaḳ taʿbiye itmişdi anda
Bilesin maʿrifet var yine anda [127ª]

4170. Daḫı bu mülk ü melkût üzre yekser
Tamâmet ʿarż olınmışdı o cevher

4171. Sezâ bir cân bulınmamışdı rûşen
Ki ol gence ola ḫâzin ya maḫzen

4172. Naẓar bu gence herkes düşdi nâkes
Dil-i Âdem bulındı bil sezâ bes

[535] ḫazâyin: ḫavâzîn Nüsha
[536] "gence" kelimesinden evvel karalanmış "dürr" vardır.

4173. Ki ol şems naẓar-ı bî-perde anda
Anı ḳılmışdı pür-perverde anda

4174. Ḳılup ol âfitâbuñ tâbı manẓûr
Anı itmişdi gevher pâre-i nûr

4175. O ʿayn-ı âfitâb anı şeb ü rûz
ʿAyân itmişdi bir dürr-i şeb-efrûz

4176. Ḫazîne oldı bes ol gence ol-dem
Ḫazînedâr oldı cân-ı âdem

4177. Revâ-y-ıdı hem ol-dem bil bu câna
Ki ḫâzin ola ol genc-i revâne

4178. Celâlinden ki ol eḥ(a)diyyetüñ nûr
Zamânlar cân cemâlin ḳıldı manẓûr

4179. O nûruñ pertevinden anda bu cân
İ niçe perveriş bulmışdı tâbân

4180. Bir âyîneydi rûşen jengi yoḫ pâk
Olınurdı o yüz ʿaksinde idrâk

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ol-dem hevâ-yı ʿışḳ-ıla dil derdnâk-idi
K'Âdem miyân-ı Mekke vü Ṭâyif'de ḫâk-idi

2. Bir gül açılmamışdı gül içinde ġonceden
Gönlüm yakası dest-i hevâñ-ıla çâk-idi

3. Ben ḫâke ol nefes ki naẓar ider-idi dost
Düşmen düşüben oda ḥasedden helâk-idi

4. Gelmemişdi ṣûrete bu naḳş-ı kâyinât
Cânuñ cemâli âyîne-i nûr-ı pâk-idi

5. Ol-dem-ki ṣamġ u dûdesi oldı vücûd demüñ
Sevdâsı ʿışḳuñuñ o mürekkebde zâki-[y]-di

6. Ol-dem-ki ʿîş-i fâriġ iderdi bizümle dost
Düşmenden anda bize ne ḫavf u ne bâk-idi[537]

7. Ḫaṭṭ-ı şeb-ile ʿârıż rûz-ı elemden bize
Zülfüñ şebi-[y]-di rûz o ruḫ-ı tâbnâk-idi [127ᵇ]

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4181. Dil ü cânına insânuñ o Mennân
ʿAceb bu k'itdi bunca luṭf u iḥsân

4182. Aña ġayb u şehâdetde o ʿAllâm
Ki itdi bunca ġaybî niʿmet inʿâm

4183. Melâyikden biri bu râza maḥrem
Degildi ġayr-ı Ḥaḳ vallâhu aʿlem

4184. Nişânından naẓar idüp sirişte
Nedür bilmezdi âdem bir firişte

4185. Ne bilülerdi nedür âdem ismi
Ya niçe gence maḫzendür ṭılısmı

4186. Velî varurdı bir bir her çi varı
İderdi âdem üstine güẕârı

[537] bâk: pâk Nüsha

4187. Ḳamu derdi-ki bu naḳş-ı ʿaceb ne
Bu naḳş-ı ṣûrete yâ Rab sebeb ne

4188. Bu nice naḳş-ı bû-ḳalamûndur âyâ
Ki ġaybuñ perdesinden oldı peydâ

4189. Bu ṣûretden ʿaceb maʿnî ne ola
Bu heyʾet ḥikmeti yaʿnî ne ola

4190. Ser-â-ser anda ser-gerdân idiler
Bu ṣûret naḳşına ḥayrân idiler

4191. Bu mecmûʿa nedür bilmezdi biri
Bunı ya niçün yazdı debîri

4192. Zebân-ı ḥâl-ile bes şaḫṣ-ı Âdem
Didi ol-demde urup zîr-i leb dem

4193. Eger bilmezseñüz siz beni bilüñ
Sizi ben bilürem endîşe ḳıluñ

4194. Eger bu uyḫudan baş ḳalduram ben
Size esmâñuzı ne bildürem ben

4195. Şu cevherler vardur bende maḫzûn
Benüm âb u gilimde dilde medfûn

4196. Anuñ bil cümlesinden biri peydâ
Olupdur kenz ʿilmi sırr-ı esmâ

4197. Meger İblîs-i pür-telbîs ol dem
Gelüp itdi ṭavâf-ı şaḫṣ-ı Âdem

4198. Naẓar eyledi ol gözsüz aña çoḳ
Dehânın Âdem'üñ gördi ki açuḳ [128ª]

4199. Girüp Âdem içine atdı adım
Ki ol ʿâlemde ne var ola ʿâlim

4200. Girüp bir şehr gördi muḫtaṣar key
Velî ʿibret çoġ anda muʿteber key

4201. Hemân bir ʿâlem-i ṣuġrâdur ol dâr
Var anda ʿâlem-i kübrâ ne kim var

4202. Miṣâlin gördi başı âsumânuñ
Ki eṭbâḳı daḫı yididür anuñ

4203. Yididür gökde seyyâre sitâre
Ḳuvâ var başda daḫı yidi pâre

4204. Ḫayâl u vâhime müt(e)fekkiredür
Daḫı hem ḥâfıẓa müt(e)ẕekkiredür

4205. Müdebbir daḫı bir bilmek gerekdür
Birisi daḫı ḥiss-i müşterekdür

4206. Felek kim var anı bekler melekler
Ḫavâss uş başda daḫı başı bekler

4207. Ḫisâb-ile bil anlar oldılar ḫams
Baṣardur semʿ ü şemm ü ẕevḳ ü hem lems

4208. Teni hem ol zamân gördi kemîne
Ser-â-ser gördi ten beñzer zemîne

4209. Nitekim yirde yaratdı o Bârî
Giyâh u kûh u aġaç cûy-ı cârî

4210. Bu tende daḫı uşda ʿanberîn bûy
Kim uzun kim ḳışa bitüpdürür mûy

4211. Giyehveş mûy-ı ebdân muḫtaṣardur
Aġaçlar gib[i] uzun mûy-ı serdür

4212. Ṭamarlardur revân emṣâl-i enhâr
Süñükler ṭaġlara beñzer ne-kim var

4213. Nitekim ʿâlem-i kübrâda aṣlı
Yaratdı Ḥaḳ Teʿâlâ dört faṣlı

4214. Ki yaz u yay u güz ü kışdur anlar
Degil bunlarsız uş devr-i zamânlar

4215. Nitekim ʿâlem-i ṣuġrâdur âdem
Yaratdı çâr ṭabʿ anda daḫı hem

4216. Ki anlardur ḥarâretle bürûdet
Ruṭûbet anuñ-ıla hem yübûset

4217. Bu dördi itdi hem dörd içre pinhân
K'odur ṣafrâ vü sevdâ balġam u ḳan [128ᵇ]

4218. Daḫı bu ʿâlem-i kübrâda her cây
Eser var dört yil yıl on iki ay

4219. Biri bâd-ı bahâr-ı muʿtedil nerm
Birisi bâd-ı tâbistândur germ

4220. Birinüñ adıdur bâd-ı zemistân
Biri bâd-ı ḫâzândur berg-i rîzân

4221. Açar bâd-ı bahâr aġaçda yapraḳ
Bitürür sebzeler anuñla ṭopraḳ

4222. Bişürür bâd-ı tâbistân yimişler
Ḫazânı anı ḳaynadur dimişler

4223. Döker anı yire bâd-ı zemistân
Hemân bu resmedür terkîb-i insân

4224. Bile kim ʿâlem-i ṣuġrâdur âdem
Var anda dört yil her dem urur dem

4225. Ki anlar câẕibe vü hâżımedür
Daḫı ol mâsike vü dâfiʿadur

4226. İder ol câẕibe ceẕb-i ṭaʿâmı
Ḳılur ol hâżıme hażm-ı tamâmı

4227. Alur ol mâsike andan menâfiʿ
Alur ol dâfiʿa fażlını dâfiʿ

4228. Nitekim ʿâlem-i kübrâda bir bâd
Eger olmasa olmaz ʿâlem âbâd

4229. Yine bu ʿâlem-i ṣuġrâda kim var
Yaratdı çâr bâd ol Ḫâliḳu'n-nâr

4230. Bu dördüñ biri anda ola çün kem
Ḳıvâm-ı ḳālıb olmaz ḫûb muḥkem

4231. Daḫı bu ʿâlem-i kübrâda her sû
Yaratdı dört nevʿ ol pâd-şeh ṣu

4232. Kimi şûr u kimi ḫoş cânı cânuñ
Kimi müntin kimidür telḫ anuñ

4233. Ki her birinde var bir dürlü ḥikmet
Degildür serserî bil her ṭabîʿat

4234. Yine âdemde hem ol Ẕât-ı Bârî
Yaratdı çâr ṣuyı ḳıldı câri

4235. O ṣunuñ her birini raḥmet içün
Maḥallinde ḳodı bir ḥikmet içün

4236. Ḳomışdur gözde şûr-âb-ı revânı
Budur anda ḳomaḳda ḥikmet anı [129ᵃ]

4237. Ki gözüñ pîh var pertâb içinde
Beḳā-yı pîh alur şûr-âb içinde

4238. Yüze ârâyiş itdi gözi yüzde
Viḳāye itdi pîhi kûze gözde

4239. Bes andan ol gözi iy nûr-dîde
Viḳāye eyledi gözde sepîde

4240. Viḳāye ḳıldı hem aġı ḳaraya
Ḳarayı luʿbetü'l-ʿayna viḳāye

4241. Naẓar kim var maḥal düşdi o luʿbet
Naẓar oldı sebeb bulındı rüʾyet

4242. Bu nûr-ı bâṣıra kim var baṣarda
Çün ansız rüʾyet olmaz bu naẓarda

4243. Gözüñ ṭabḳātını kim oldı ṭoḳuz
Düzetdi pes pîhden uş göze göz

4244. Ola tâ müstemed çerbinden ol nûr
Nitekim mûm u nûr u şemʿ-i kâfûr[538]

4245. Ḳulaḫdan ḳoydı acı ṣuyı ol Ḥay
Ki anda girmeye cenbinde bir şey

[538] "şemʿ" ve "nûr" arasında takdim-tehir vardır.

4246. Birûnî ḳıldı müntin ṣuya merkez
Dimâġ içre ṭoġan tâ çıḳa hergiz

4247. Birûn içre ne şey itse tevellüd
Çıḳar ol ḳoḫ[u]dan birûne lâ-büd

4248. Dehânda ḳodı ḫoş âb-ı revânı
Ki tâ ḫoş ṭuta ol ḫoş ṣu dehânı

4249. Dili sözle aġızda ḳıla gerdân
Ṭaʿâmı hem sora ḥalḳa firâvân

4250. Bularuñ her birinüñ ḥikmeti çoḳ
Kelâm-ı manṭıḳīnüñ ġāyeti yoḳ

4251. Daḫı çoḳ ʿâlem-i kübrâdan eşyâ
Ki oldı ʿâlem-i ṣuġrâda peydâ

4252. Ol eşyâ ger beyân olına bi'l-bâb
Ṭınâbında alur bu bâbuñ ıṭnâb

4253. Çü şeyṭân ki o ten şehrine girdi
Ne var içinde gird-â-gird gördi

4254. Ne şeyʾe k'ol naẓarda gözi ildi
O şeyden bir eṣer fi'l-cümle bildi

4255. Velî dil gördi-kim eyvâna beñzer
Öñinde sîne bir meydâna beñzer [129^{b}]

4256. Ṣanasın bir serây-ı pâdişâhî
Dürişdi girmege bulmadı râhı

4257. Açamadı o müşkilden gire ol
O ʿuḳde ḥalline bulmadı bir yol

4258. Sebeb budur ki bir şeyṭâna iy şâh
Giremez dil evine yoḳdurur râh

4259. Didi bes kendüzine depredüp dil
Ne iş kim var sehl illâ bu müşkil

4260. Ḳılan işi geñez bu bârgâhuñ
Budur müşkil işi bu bârgâhuñ

4261. Baña bir vaḳt-i âfet ger gelürse
Bu mevżiʿ den olur her ne olursa

4262. Bu ḳālıb ḫân[e]-kim şâh itdi bünyâd
Bu köşk ucından itdi böyle âbâd

4263. Bu evde genc eger saḳlarsa sulṭân
Bu köşk içinde ider anı pinhân

4264. Yüzine redd eli bes urdı meyle
Hezâr-endîşe vü yüz ḳarasıyla

4265. Der-i dilden dönüp nevmîd gitdi
Melâyik meclisine irdi yitdi

4266. Meşâyiḫ anuñ-çün didi bes bil
Ne cân kim anı redd eyleye bir dil

4267. Olur ol cân ḳamu dillerde merdûd
Daḫı hîç olmaz ol bir dilde mevdûd

4268. Ne cân kim bir göñülde ola maḳbûl
Ḳamu dillerde bil maḳbûl olur ol

4269. Bu şerḥ-ile ki ol dil dil ola pâk
Ki nefsi dil ṣanur çoḳ cân bî-pâk

4270. Dil aña dirler iy cân bu cihânda
Ki Ḥaḳ'dan özge şey olmaya anda

4271. Didi şeyṭân firiştehlere ol-dem
Bu şaḫṣ-içün mücevvefdür yimek ġam

4272. Ḳalan ḥayvân gibi bes ac olur bu
Ġıdâya lâ-cerem muḥtâc olur bu

4273. Hevâ ehli vü ṣâḥib-şehvet olur
Hevâsından bunuñ çoḫ hefvet olur

4274. Ġıdâ yimek olısar bunuñ işi
Bulur tîz el bu işden aña kişi [130ᵃ]

4275. Velî bir köşk gördüm berter anda
Belürmez bâbı vü bacası ḳanda

4276. Bulımadum yolın çendân dürişdüm
Dönüp nevmîẕ uş size irişdüm

4277. Melâʾik didiler aṣl-ıla eşkâl
Henüz olmadı ḥal bilinmedi ḥâl

4278. Dönüp dergâha dutdılar ḳamu yüz
Münâcât itdiler ol bire yüz yüz

4279. Didiler iy ḳamu ʿilmi bilici
Ser-â-ser müşkilâtı ḥal ḳılıcı

4280. Açıvir gönlümüzden cehl bendin
Ezivir maġzımuza ʿilm ḳandın

4281. Zamânlardur ki bu bir müşt ḫâki
Ḫamîr itdüñ ki yoḳ rûḥ-ı pâki

4282. Yaratduñ bir daḫı ʿâlem mücevvef
Zeḫârifden anı ḳılduñ müzaḫref

4283. Bezedüñ bir evi gilden cihânda
Ḫazâyin çoḳ defîn eyledüñ anda

4284. Degildür muṭṭaliʿ bu sırra bir cân
Bilinmedi nedür bu râz-ı pinhân

4285. Bu râza ḳılmaduñ bir cânı maḥrem
Nedür bu vâḳıʿa bes sensin aʿlem

4286. Bize Bârî bu miḳdâr eyle ẓâhir
Ki bu heyʾet ne olsa kâruñ âḫir

4287. Çün irdi bu laṭîfe ol Laṭîfʾe
Didi yirde ḳıluram bir ḫalîfe

İnnî câʿilun fi'l-arżi ḫalîfeten[539]

4288. Benüm içün dilerem adı Âdem
Yir idem yirde bir nâyib yaradam

4289. Bu gil-ḫâne ki itdüm böyle bünyâd
Tamâmınca henüz olmadı âbâd

4290. Bu beyte gelse kâruñ raḫtı anuñ
Bu menzil olsa kâruñ taḫtı anuñ

4291. O dem kim irişe bu ev tamâma
Gele hem ol ḫalîfe bu maḳāma

4292. Aña ḳamu ḳıyâm itdüñ öñinde
Ḳıluñ ḳamu anuñ secde öñinde[540] [130ᵇ]

[539] "… Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım…" (el-Bakara 2/30)

Fe-iẕâ sevveytühu ve nefaḫtü fîhi min-rûḥî fe-ḳaʿû lehu sâcidîne[541]

4293. Didiler kim ziyâde oldı işkâl
Daḫı müşkilter oldı bize bu ḥâl

4294. Bize dir kim idüñ secde añа siz
Daḫı bilüñ odur nâyib bаña siz

4295. Ḫalîfem dir anı biz bilmezüz kim
Ḫalîfe olmaġa añа sezâ kim

4296. Çü sulṭân yoḳdur ol sulṭândan özge
Sezâ-yı secde kimdür andan özge

4297. Ḳamumuz biz ḳuluz maʿbûdumuz ol
Sezâ-yı secde vü mescûdumuz ol

4298. Odur sulṭân-ı ʿâlem câvidân bes
Odur şâyeste-i secde hemân bes

4299. Gelüñ bu Kaʿbei k'oldı ʿimâret
İdelüm bir daḫı anı ziyâret

4300. Bilevüz başd[a] anda ne var esrâr
Bes itdiler ṭavâf ol beyt tekrâr

4301. Naẓar itdiler añа ṣâniyen pâk
Bir o gördiler âbâd âbla ḫâk

4302. Ḫilâfet yüzin açup bürkaʿ iy yâr
O dem bunlara göstermedi dîdâr

---

[540] " secde" ve " öñinde" arasında takdim-tehir vardır.

[541] "Hani Rabbin meleklere demişti ki: Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım." (el-Hicr 15/29)

4303. Görüp hem anda istiḥḳāḳ-ı secde
Biri ol-dem anuñ gelmedi vecde

4304. Bes ol cânlara bu ġaybî işâret
İrişdi kim budur ʿayn-ı beşâret

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Cânân yüzini görmege cân çeşm-i cân gerek
Gözden bu perde gitmege terk-i cihân gerek

2. Aġyâr gözi yâr yüzin görmez ʿayân
Kim yâr yüzi ġayr gözinden nihân gerek

3. Ṣûret-ki sende ḥüsnle şekl-i bedîʿ dür
Fehm itmege meʿânisin ehl-i beyân gerek

4. Bu cîm ü zülf ü mîm fem ü noḳṭa ḫâliñüñ
Bilmege rây-ı remzini ʿayn-ı ʿayân gerek

5. Ṣûretde ḫuşk ṣûfî ḳaçan göre maʿnâ
İrmege ol bu menzile ḫayli zamân gerek [131ª]

6. Çoḫlar güzâf lâf urur eydür ki ʿâşıḳam
Ḳosın güzâf lâfı ki ʿışḳa nişân gerek

7. Her göz o yâr yüzini ***ʿUşşâḳī*** göremez
Kim görmege o yüzi ʿayân çeşm-i cân gerek

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4305. Didiler baḫduḳ işbu şaḫṣa çoḫ biz[542]
Ḫilâfet rengi yoḫ yüzinde hergiz

[542] baḫduḳ: baḫduñ Nüsha

4306. Niçe k’itdük naẓar olmadı ʿâyid
Bu ṣûretden bize maʿnâ-yı zâyid

4307. Bu ṣûretde işâret yoḫ şu mecde
Ki idevüz bunuñ öñinde secde

4308. Meger aña bu istiḥḳāḳı muṭlaḳ
Ṣıfât-içün muḳayyed ḳıldı ol Ḥaḳ

4309. Ṣıfâtına naẓar eylediler pâk
Görindi âb u bâd u âteş ü ḫâk

4310. Bu ḳālıb gördiler ol dem müretteb
Ki olmış çâr ʿunṣurdan mürekkeb

4311. Ṣıfât-ı ʿunṣura baḫdılar andan
Sükûnet gördiler ṭobraḳda rûşen

4312. Hevâyı gördiler hem ṭopraġa żıd
İder cünbiş degildür ṭopraġa nid

4313. Naẓar eylediler ṣuya ki süflî
Aña żıd gördiler odı-ki ʿulvî

4314. Yine eylediler yaḫşı naẓar pâk
Ṭabîʿat serd ü yâbis gördiler ḫâk

4315. Hevâdur germ ü ter hem serd ü tarâb
Olur hem nâr u ḫuşk u germ [ü] pertâb

4316. Ser-â-ser âb u ḫâk u âteş u bâd
Biri biriyle gördiler ki eżdâd

4317. Didiler ḳanda cemʿ olsa iki żıd
Fesâd u ẓulm (u) ider ol yiri fâsid

Lev kâne fîhimâ âlihetün illallâhe le-fesedetâ[543]

4318. Budur ʿâdet-ki çün cemʿ ola eżdâd
Ḳopar bu ʿâlem-i kübrâda ifsâd

4319. Çün ola ʿâlem-i ṣuġrâda bu cemʿ
Daḫı yeg ḳopar ifsâd üfrülür şemʿ

4320. Melâyik bes didi anda ilâhî
Ki sensin cümle ʿâlem pâdişâhı [131^{b}]

4321. Ḫalîfe mi ḳılursın yirde anı
Ki müfsid ola anda döke ḳanı

4322. Seni tesbîḥ ü taḳdîs iderüz biz
Degülüz bu ʿubûdiyyetde ʿâciz

4323. Bizüz çün pür-leṭâfet bî-keşâfet
Şehâ bes bize lâyıḳdur ḫilâfet

4324. Ḫalîfe ḳılsa ger bir cânı Mevlâ
Bizüz ol manṣıba her cândan evlâ

4325. Tamâm irişmedin bu ḳīl ü ḳāle
Serâ-perde açıldı ol Celâl'e

4326. Çıḳup ol perdeden bir pâre-i nâr
Melekden bir gürûhı yaḫdı iy yâr

4327. Ḫudâ nûrı-[y]-la çün bir şemʿ uyana
Kim aña püf dir-ise yüz[i] yana

[543] "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizâmı) kesinlikle bozulup gitmişti." (el-Enbiyâ 21/22)

4328. Uyara nûr-ı Ḥaḳ çün bir çerâġı
Yanar yaġı olanuñ ʿömri yaġı

ŞİʿR
[Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün]

1. Geldük ʿademden varlıġa varlıḳdurur ser-mâyemüz
Ḥaḳ'dan ḫalîfe gelmişüz Ḥaḳ ʿışḳ[ı]dur pîrâyemüz

2. ʿAnḳā-yı Ḳāf-ı ḳudretüz ṭâvûs-ı bâġ-ı vaḥdetüz
Mürġ-i hümâ-yı raḥmetüz ṣalduḳ cihâna sâyemüz

3. Aʿlâ-yı ʿilliyyîndenüz biz çâr ʿunṣur şehrine
Geldük ḫilâfet itmege dikdük buraya râyumuz

4. Bize ḫamîr-i âb [u] gil mâye degil ṣûretdürür
Maʿnâda dil-berdür bizüm bu mâyemüz ser-mâyemüz

5. Fıṭrat gibi cân ṭıflına içürdi şîrîn şîr-i yâr
Aġyâra olduḳ dâye biz yâr old[ı] bizüm dâyemüz

6. Bugün bu âb u gildürür gerçi ki dâmen-gîrimüz
Olʿarş u ferşüñ farḳıdur bizüm ezel ser-pâyemüz

7. Cânı bu cismânî cihân itdi ıraḫ cânâneden
Olʿâlem-i rûḥânîde Raḥmân-ıdı hem-sâyemüz

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4329. Eñ öñdin ʿışḳ-ıla iy şâh-ı ʿâlem
Melâmet olınan âdemdür âdem

4330. Hem öñ iden melâmet âdemi bil
Melâyikdür melâyik bu demi bil **[132ª]**

4331. Ḥaḳīḳatde budur iy şâh-ı maʿnî
Melâyik ilk o Ḥaḳḳ'a itdi ṭaʿnı

4332. Ḥaḳ *innî cāʿilün* kim didi evvel[544]
Didiler iʿtirâż idüp *e tecʿalü*[545]

4333. Melâmetsüz degildür âdemî ʿışḳ
Melâmetsüz mi olur ʿâlemî ʿışḳ

4334. Bilüñ bundan ki ʿâşıḳlıġa üstâd
Ezel urmış melâmet üzre bünyâd

ŞİʿR
[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. ʿÂşıḳ-ı dîvânedür dâyim melâmet isteyen
Zâhid-i ḫalvet-nişîndür bes selâmet isteyen

2. Ḳan yudup dil-ḫaste ʿışḳ-ıla olandur çün şehîd
Bu seḳāmetden kim evlâ istiḳāmet isteyen

3. Ṣu gibi her sû revân olmaḳ gerek göz yaş-ile
Ḫoş kenârında yüce bir serv-ḳāmet isteyen

4. Ben ḳıyâmet oldı gördüm ḳāmetüñ çün ṭard-ı râst
Bu ḳıyâm-ı ḳāmeti görsün ḳıyâmet isteyen

5. Ṣîşe-i mey gizlüdür ḫırḳamda rind-i ṣâfiyem
Baña gel iy ḫuşk ṣûfîden kerâmet isteyen

6. Cân-ki mürġ-i ḳudsîdür çün gülşenin yâd eyleye
Kimdürür daḫı bu kül-ḫanda iḳāmet isteyen

7. ʿIşḳ bâzârında nâm u nengi ṣatup bir pula
Ḳalb-i ***ʿUşşâḳī*** durur dâyim melâmet isteyen

---

[544] *innî cāʿilün*: "... (Yeryüzünde bir halife) yaratacağım..." (el-Bakara 2/30)
[545] *e tecʿalu*: "... Yaratacak mısın?..." (el-Bakara 2/30)

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4335. Zebân-ı ḥâl-ile bes cân-ı âdem
O Ẕât-ı kibriyâya didi ol-dem

4336. Emânetden melâmet ip-[i]le yâr
Çün oldum püşte bâruñ ne idem ʿâr

4337. Melâmet almışam virüp selâmet
Ne ġam düşmen beni itse melâmet

4338. Görem ger ḫûb ḥüsnüñden eyü yüz
Ne ġam ʿâlem baña döñse yüz göz

4339. Benümle çün yegâne ola maʿşûḳ
Ne kâr ide baña bu ṭaʿn-ı maḫlûḳ

ŞİʿR [132ᵇ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1. Baña ki yâr olup ol yâr ḳıla ger yârı
Melâmet itse ne ġam beni yâruñ aġyârı

2. Çü ben ki görem eyü yüz o ḫûb-rûyumdan
Ne ġam yüz gözle baḫsa ʿâlemüñ varı

3. Mürekkeb oldı çü sevdâñla ḳamu eczâm
Ne ġam k'ala dile ʿâlem beni ḳılam varı

4. Niçe ki ola peyüm püşt üstüḫ̆ânumdan
Ne zûruñ olsa kemânveş çekem ḳılam zârı

5. Melâmet ip-ile cân boynına ġamuñ bârın
Götürmişem ne derd-i düşmenüñ sözi bârı

6. Benüm senüñ-çün eger postîn-i postumı
Ser-â-ser eyleyeler çâk itmezem ʿ ârı

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿ îlün Mefâʿ îlün Feʿ ûlün]

4340. Bu teşrîf âdeme besdür cihânda
Ki ol Ḥaḳ bu zemîn ü âsumânda

4341. Ne naḳş ü ṣanʿ ata k'oldı bedîdâr
Ḳamusın altı günde eyledi var

Ḫaleḳa's-semâvâti ve'l-arża fî-sitteti eyyâmin[546]

4342. Daḫı teşrîf-i dest-i ḳudretin hem
Birine ḳılmadı erzânî ol-dem

4343. Anı hem ʿ âlem-i kübrâ-y-ken ol
Yaratdı altı günde ʿ arż eger ṭûl

4344. Bu ʿ âlemde ki bu âdem gelüpdür
Henüz uş ʿ âlem-i ṣuḫrâ olupdur

4345. Bu ṣûretde beni kim ḳıldı taṣvîr
Gilini ḳırḫ günde itdi taḫmîr

4346. O ḳudret destle teşrîf idüp hem
Kerâmetden geyürdi ḫilʿ at ol-dem

4347. Bile tâ bî-ḫaber ol ṭaʿ ne-zenler
Ki ider ḫâki ol Ḥaḳ pâk gevher

4348. Daḫı ol ḥażreti ʿ izzetde ol-dem
Bileler kim ne ʿ izzetdedür Âdem

[546] "… Gökleri ve yeri altı günde yarattı…" (el-Hadîd 57/4)

4349. Olupdur şöyle key der-gehde ḫâṣṣ ol
Ki bulmaz ʿâmm-ı ḫalḳ ol menzile yol

4350. Bu teşrîf-ile bu ḫilḳat selâmet
Çü geydi ḫilʿat-i ḫâṣṣ-ı kerâmet [133ª]

4351. Bunuñ gencinde tâ bu sırr-ı maḫfî
Nihân itdi ʿalîmi sırr-ı aḫfî

4352. Ki ḳamu âferînişde bu ʿâlem
O sırradur ṭîġ-ı vallâhu aʿlem

4353. Bu taʿrîfât kim söylendi ẕikr it
Henüz teşrîf-i ḳālıbdur bu fikr it

4354. Ki nisbet ʿâlem-i kübrâya ṭâlib
Olupdur ʿâlem-i ṣuġrâ bu ḳālıb

4355. Gel insân cânına eyle naẓar sen
Göresin tâ cihânı muʿteber sen

4356. Meẓâhir ne-ki var dünyâ vü uḫrâ
Ser-â-ser ʿâlem-i kübrâ vü ṣuġrâ

4357. Naẓar cân ʿâlemine bunca ʿâlem
Göresin ʿâlem-i ṣuġrâdur ol-dem

4358. Muḳarreb şöyle idüpdür anı Rab
Ki daḫı yoḳdur eyle bir muḳarreb

4359. Bulınmaz ʿâlem-i ervâḥa pâyân
Ḳalur seyyâr gözler anda ḥayrân

4360. Cihân-ı câna hîç olmaz nihâyet
Ḥikâyet eyleseñ olmaz ḥikâyet

4361. Nihâyetsüzlig-ile ġāyeti yoḫ
Bulupdur Ḥaḳ'dan ol teşrîfler çoḫ

4362. İdüpdür sâlhâ Ḥaḳḳ-ıla soḥbet
Bulupdur iy niçe teşrîf-i ḳurbet

4363. Gözinden açup anuñ perde-i dost
Zamânlar oldı ol perverde-i dost

4364. Hezârân yıl hezâr âdâb u erkân
İdüpdür terbiyet ol câna cânân

4365. Civâr-ı ḳurb-ı Ḥaḳ'dan ol naẓarda
İrişmişdür kemâle her hünerde

4366. Naẓar it çünki ol cân-ı hünermend
Bu ḳālıb ʿâlemine bula peyvend

4367. Özini terbiyet ide dürişe
Kemâl mertebesine yitişe

4368. Bunı kim bilür andan-ṣoñra Allâh
Ne ki mülke ḳılur anı şehinşâh

4369. Ne baḫt u devlet olur başına tâc
Ya nice taḫta ider seyr-i miʿrâc [133ᵇ]

4370. Özüñden ġāfil olma ḳıl naẓar ṣâf
Bilürseñ nefsüñ ersin elḥaḳ inṣâf

4371. Gider ḳāli dilüñden ehl-i ḥâl ol
İdüp kesb-i kemâl ehl-i viṣâl ol

4372. Riyâyî ṣûfi olma ṣâfî ol sen
Gühersin ḳalbüñüñ ṣarrâf[ı] ol sen

4373. Ḳatı seng olma nâm u neng içinde
Bulınur iste güher seng içinde[547]

4374. Ne gevhersin özüñi bilseñ ersin
Yüzüñdür aġ u ḫâliṣ sîm ü zersin

4375. Dü gîtîden sen iy cân nûr-ı dîde
Cihânda bir gühersin ber-güzîde

4376. İ niçe nâzlarla nâzük ü ter
Ṭapuñ perverde bir cânsın hünerver

4377. Nuḫustîn ü pesîn-i fıṭratullâh
Çü sensin sen seni kem ṣayma iy şâh

4378. Zihî bî-çâre ol gözsüz ki meyşûm
Kemâlinden özinüñ ḳaldı maḥrûm

4379. Özinde var-[i]ken bu ḥüsn zeyne
Ḥaḳāret göz-[i]le baḫar özine

4380. Bu istiʿdâd-ı insânîyi tâbân
Ki eşrefdür ḳamu cânlardan insân

4381. O müşteh(e)yât-ı ḥayvânîye anda
Ki mevcûdât eḫassıdur cihânda

4382. Bu nefsânî hevâ-y-ile ider ṣarf
Yumar taḥṣîl-i cândan her ṭaraf ṭarf

4383. Gider ḫâṣiyyet-i insân ḥaḳīḳat
Gelür mâhiyyet-i ḥayvân ṭabîʿat

[547] "Bulınur" ile "güher" arasında takdim-tehir vardır.

4384. Ne cevherdür nedür kendüyi bilmez
Ne zîverdür ne zerdür fikr ḳılmaz

4385. Beşâret aña kim aça gözini
Ne cevherdür göre rûşen özini

4386. Var-iken tenden elde bunca âlât
İde cân-ile ḫoş kesb-i kemâlât

4387. Vire dilde cilâ jeng-i hevâya
Döne âyîne-i gîtî-nümâya

4388. Ola bir âyine Ẕât-ı Ḫuẕâyî
Ki baḫduḳda göre rûy-ı Ḫudâ'yı [134ª]

4389. İlâhî ḳalbimüz ḳālıbda pâk it
Ruḫ-ı âyînemüzi tâbnâk it

4390. Ṭış u iç ṭaşumuzı cevher eyle
Misümüz ḫâliṣ sîm ü zer eyle

4391. Dil-i *ʿUşşâḳı*'[yi] cân-ı viṣâl it
Gözini ʿâşıḳ-ı nûr-ı cemâl it

4392. ʿİmâret ḳıl dil-i vîrânın anuñ
ʿAyân it ʿaynına genc-i nihânuñ

DÂSİTÂN-I PENCÜM DER-BEYÂN-I TAʿALLUḲ-I RÛḤ BE-ḲĀLIB[548]

4393. Bişinci dâsitân hem dir firâvân
Ki nic'itdi taʿalluḳ ḳālıba cân

[548] "Beşinci destan ruhun bedene bağlanması beyanındadır."

4394. Ne ism-ile revân oldı bu cisme
Ne resme buldı yolı bu ṭılısma

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Fe-iẕâ sevveytühü ve nefaḫtü fîhi min-rûḥî fe-ḳaʿû lehu sâcidîne[549]

4395. İmâmı vü hümâmı enbiyânuñ
Ṣafiyy ü muṣṭafâsı eṣfiyânuñ

4396. O müşk-nâfe-i ʿAbd-ı menâfı
Muʿaṭṭar cirm-i ḫâküñ ṣâfı nâfı

4397. Ṭoġan cân aneden rabbına sâcid
Gice tâ ṣubḥ ḳāyim cism ü câhid

4398. Ḥadîṣinden bu nuṭḳ olındı tenmīḳ
Ki sizden birüñüzüñ ḫalḳı taḥḳīḳ

4399. Ananuñ noḳṭa-i raḥmında ṭâhir
Olınur ḳırḫ gün tâ cemʿ ẓâhir

4400. Olur bes nuṭfe ḫûn-beste ol-dem
Olur bir küşt-pâre ile ḫûn hem[550]

4401. Bes evvel gönderür aña felekden
Birin kel(i)mât-ı erbaʿ la melekden

4402. Melek yazar aña rızḳ u ʿamel ne
Berât ider bilür vaḳt-i ecel ne

4403. Şaḳī mi ya saʿîd anı yazar hem
Bes aña nefʿ olınur rûḥ ol-dem

---

[549] "Ona şekil verdiğim ve ona rûhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın." (el-Hicr 15/29)

[550] ḫûn: ḫˇân Nüsha

Ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: İnne ḫalḳa eḥadiküm yücmeʿu fî-baṭni ümmihi erbaʿîne yevmen nuṭfeten ṣümme yekûnu ʿalaḳaten miṣlü ẕâlike ṣümme yekûnu muḍġaten miṣlü ẕâlike ṣümme yebʿaṯü'llâhu ileyhi meleken bi-erbaʿi kelimâtin yeḳūl'üktüb rızḳahu ve ʿamelehu ve ecelehu ve şaḳıyyün ev saʿîdün ṣümme yenfuḫu fîhi'r-rûḥa[551]

[134ᵇ]

4404. Gel iy feṯḥin dileyen her fütûḥuñ
İşit keyfiyyetin ol nefḫ-i rûḥuñ

4405. O dem ki tesviye buldı o ḳālıb
Kemâle irdi ṣulbi oldı ṣâlib

4406. Nitekim idicek ṭıynüñ faṭîrin
Yaluñuz Ḥaḳ özi ezdi ḫamîrin

4407. Hemân anuñ gibi bu nefḫ-i cânda
Mübâşir oldı tenhâ vâḥid anda

4408. Yoġ-ıdı vâsıṭa nefḫe arada
Olaydı nefḫ iden bes bi'l-irâde

4409. Bu sözde var işârât-ı laṭîfe
İşit k'oldur beşârât-ı şerîfe

4410. Ḳoşupdur câna Ḥaḳ iy ehl-i iḫlâṣ
Bu yolda bedraḳa az nefḫasın ḫâṣ

4411. O dem yaʿnî ki oldı rûḫ-ı ʿulvî
Resûl-i ʿâlem-i ecsâm-ı süflî

[551] "Nebî (s.a.v) buyurdu ki, sizden biriniz yaratılış (esnasında) anne karnında kırk günde toplanır. Sonra ikinci kırk gün içinde pıhtıya dönüşür. Sonra bir o kadar zaman içinde bir et parçası olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir. Bu melek dört şeyle emrolunur: o (anne rahmindekinin) rızkını, amelini, ecelini ve iyi mi yoksa kötü biri mi olacağını yazmak. Sonra o et parçasına rûh üfler." En yakın rivâyet için bk: (Buhârî, "Tevhîd", 28)

4412. İde tâ kim bu ʿâlemde ḫilâfet
Varınca vardurur buʿd-ı mesâfât

4413. Yolında çoḳdurur ġāyetde reh-zen
Ġayûr-ı dost u ḥassâd-ı düşmen

4414. Menâzilde niçe kim yüriye yol
Gerekmez kim ola bir şeyʾe meşġūl

4415. Ne-dikilse dost u düşman yolına
Naẓar hîç itmeye ṣaġ u ṣolına

4416. Dili tâ ẕikrden olmaya ḫâmûş
O ʿîş u nûşı itmeye ferâmûş

4417. Öñinden gitmeye ol ins ü ḥażret
Yolına gelmeye envâʿ-ı vaḥşet

4418. Eṣer ol nefḫden çün ola bile
Anuñla yoldaş olup seyr ḳıla

4419. Müdâm ol ẕevḳ-i üns ol kâm-ı cânda
Ḳalur gitmez ḳılur ẕikrin zebânda

4420. O reh seyrinde bes olmaġa reh-ber
Aña Ḥaḳ nefḫa ḫâṣṣ itdi çâker

4421. Görüp tâ dost u düşmen o bende
O yolda düşmeye bend-i kemende [135ª]

4422. Daḫı bu demde bil iy cân-ı âdem
Ki üç yüz altmış biñ oldı ʿâlem

4423. O şâh-ı câna her ʿâlemde şâhı
Bezemişdi Ḫudâ bir nüzlgâhı

4424. Ḫazîn itdi niçe nevʿ ü ḫazâyin
Defîn itdi niçe genc ü defâyin

4425. O dem tâ kim ḫilâfet itmege şâh
Duta bu ʿâlem-i cismânîye râh

4426. Çü menzil menzil ire her cihâna
İde her genc[i] ol aña revâne

4427. Ne-kim var ol ḫazâyin ol defâyin
Birinüñ bilmedi bir kimse câyın

4428. O maṭlablara rabdı muṭṭaliʿ bes
Birinüñ yirini bilmezdi bir kes

4429. Bilen her genci ol-kim ḳaydı anda
Nice ḳoydı ne ḳayd-ı genci ḳanda

4430. Bilen her genci küncinde bulan ol
Nicedür bulmaġ u almaḳ bilen ol

4431. Olup cânuñ delîl ü reh-nümâsı
Maḳāmât içre ṭoġrı pîşvâsı

4432. Revân her menzile bu cân-ki yetdi
Aña ol gencin anuñ ʿarż itdi

4433. Ḫazâyinden defâyinden ne-kim var
Bu ʿâlemde o câna işe yarar

4434. O cân irdükde her kân-ı mekâna
Ḫudâ dükkân-ıla itdi revâne

4435. Daḫı ol câna kʾola vaḳt-i ricʿat
İde ʿazm-i ḥużûr-ı Ẕât-ı ḫażret

4436. Ne-kim aña yarar vardı yaraḳda
Revân aña Ḥaḳ itdi her duraḳda

4437. Daḫı ol yolda kim itmiş-idi bend
Ṭılısmât u serâ-perde Ḫudâvend

4438. Ki tâ her müddeʿî her vaḳt her gâh
Güzâfın bulmaya ol ḥażrete râh[552]

4439. Ser-â-ser ol ṭılısmâtı o câna
Açar dendâneler itdi revâne

4440. Daḫı ol perdeler çün ol naẓarda
Düzetdi sâz aña çoḫ ol seferde [135ᵇ]

4441. Ola tâ vaḳt-i ricʿat yolı âsân
O perdelerden olmaya hirâsân

4442. Hem itdi cân bu yolda ḫaberdâr
Meṣâliḥden mefâsidden ne-kim var

4443. Daḫı çün diledi ol yüce sulṭân
Ki gideydi ḫilâfet itmege cân

4444. Ḫilâfet-nâme oldı câna mesṭûr
Cihânda oldı bu menşûr u meşhûr

4445. Cihân âvâze oldı bu laṭîfe
Ki Sulṭân yirde ḳılur bir ḫalîfe

4446. Bu sözden oldı pür her kûşe âvâz
Bu râz oldı ḳamu maḥfillere sâz

[552] Güzâfın: Gûzâfın Nüsha

4447. Bu şâhuñ dost u düşmen açup göz
Ḳudûmın muntaẓır gözlerdi yüz yüz

4448. Gerekdür bes tamâm-ı ʿizzet aña
Gören ol ʿizzeti tâ ḳala ṭaña

4449. Gerek nâmına göre aña ikrâm
Ki tâ her ser-keş ola emrine râm

4450. Muḳarreblerine zîrâ ki Sulṭân
Ser-â-ser böyle itmiş-idi fermân

4451. Gele çün ol ḫalîfe nefḫe hem-râh
Ḫilâfet taḫtına çıḳup ola şâh

4452. Ḫilâf itmeñ ḫilâfetde birüñüz
İdüñ secd'aña yire yüz uruñuz

4453. Gerek iʿrâz-ı Ḥaḳ'dan bu eṣer bes
Ki görüp anı baş indüre herkes

4454. Göreler çün bile menşûr-ı Sulṭân
Ḳoya ser ḫaṭṭ-ı fermânına her cân

4455. O cânuñ daḫı bes bu oldı ḥâli
Ki ḫalvet-ḫâne-i ḳudsîde ḫâlî

4456. Hezârân sâl u çendân erbaʿînât
Cilâ virdi özine gird-i ḥâlât

4457. İrüp ʿayn-ı ʿinâyetden naẓarlar
Anı ḫoş ḳıldı bir âyîne enver

4458. Naẓar şemsi idinüp anı manẓûr
Bir arı gevher oldı rûy-ı pür-nûr

4459. Nice ögrendi âdâb-ı ḫilâfet
Niyâbet resmi envâʿ-ı ẓerâfet [136ᵃ]

4460. Ki zîrâ nâyib olan niçe müddet
Gerek kim pâdişâha ide ḫiẕmet

4461. Ola ḥâżır o mîrüñ ḥażretinde
Muṣâḥib ola dâyim ṣoḥbetinde

4462. Bile nedür emârât-ı emâret
Ya ne resm-ile mülk olur ʿimâret

4463. Nicedür ḫiẕmet-i dergâh-ı sulṭân
Ḥużûr-ı ḥażret ü âdâb u erkân

4464. Teferrüs ide her efʿâlini cüst
Tecessüs ḳıla her aḥvâlini cüst

4465. Bile lînet nedür ya ne ṣalâbet
Bes andan olur ol ehl-i niyâbet

4466. Bilüp çün nicedür âdâb u erkân
Sezâ oldı cihândâr olmaġa cân

4467. Anı bir nefḫanuñ ḳıldı süvârı
Ḫilâfet taḫtına gönderdi Bârî

4468. Rikâbıncaydı ʿaḳl anuñ revende
Penâhıncaydı ʿışḳ anuñ derende

ŞİʿR

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1. Ne cânsın iy cihân-gîr Allâh Allâh
Sipâhuñdur cihân sensin cihân-şâh

2. Rikâbuñca segirden ʿaḳl-ı küldür
Nedîm-i ʿışḳa sâyeñdür penâgâh

3. Siyâhı perçemüñüñ ṭurra-ı şeb
Semendüñ gerdeninüñ ṭâsı-ki mâh

4. Hevâsından yüzüñ âyînesinüñ
İder her dem felekde mihr ü mâh âh

5. Yüce ḳaddüñ öñinde ḳomayan baş
Eger cânumsa olsun ʿömr-i kûtâh

6. Naʿîm olsun muḳīm olsun maḳāmuñ
Müsâfir olsañ Allâh ola hem-râh

7. Yüzüñde her ki nûrullâhı görmez
Ezel gözsüz yaratmış anı Allâh

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4469. İżâfet ḫilʿatin *min-rûḥi*den ḫûb[553]
Ẓerâfetle geyüp rûḥ oldı maḥbûb [136ᵇ]

4470. Dü ʿâlemde ne kim vardur memâlik
Ḥubûr-ıla ʿubûr itdi o mâlik

4471. Anuñ-çün kim dizilmişdi menâzil
O menzillerde bir bir oldı nâzil

4472. Defâyinden ḫazâyinden żamâyir
Aña virdi ne-kim vardı ẕeḫâyir[554]

[553] *min-rûḥî:* "… Rûhumdan…" (el-Hicr 15/29)
[554] ẕeḫâyir: deḫâyir Nüsha

4473. Çü geldi devlet-ile şâh taḫta
Çıḳup taḫta irişdi tâc-ı baḫta

4474. O dem aʿlâ melâ dârında iy yâr
Ne-kim kerrûb u rûḥân[i]den var

4475. Baḫup bu sâza vü buʿizz ü nâza
Yüz urdılar düşüp ḫâk-i niyâza

4476. Görüp bu mecdi cümle geldi vecde
O taḫt öñinde ḳıldı ḳamu secde

4477. Bes ol şah eyledi Cibrîl'e vâcib
Ṭurup ol secde-gehde old[ı] ḥâcib

4478. Hem ol der-gehde Mîkâʾîl'i Sulṭân
Ḫazînedâr ḳıldı virdi fermân

4479. Feleklerden meleklerden vardı bes
Bir işe ḳondı ol dîvânda herkes

4480. Diledi bes o sulṭân-ı siyâset
Ki muḥkem ola bünyân-ı siyâset

4481. Ḫalâyıḳdan birini ide ber-dâr
Diyâr içinde tâ-kim daḫı deyyâr

4482. Bu taḫt üzre ḫilâfet ola cânuñ
Ḫilâf itmeye fermânına anuñ

4483. Kilîmi ḳara maġrûr o bir ḳul
Ki gelmişdi bu ḳālıb şehrine ol

4484. İcâzetsüz girüben gitmiş-idi
Ser-â-ser ḫoş temâşâ itmiş-idi

4485. Ḫilâfet şehrine anda o gözsüz
Ḫaḳāret göz-[i]le baḳmışdı yavuz

4486. Gelüp dil maḫzenine yolı ṭoġrı
Dili delmek dilemişdi ol uġrı

4487. Bu töhmetle bes anı anda ol-dem
Dutup çekmişler-idi bende muḥkem

4488. Şeḳāvet iple ḫoş bağlayup berk
El ü ayaġın itmişlerdi terk [137ª]

4489. Melâyik tâ şu dem kim ḳıldı secde
O dem ol ḳılmadı ḳaldı secde

4490. Nice secde ḳıla çünki el ayaḫ
Şeḳāvet bendle bağlandı bacaḫ

4491. Her-endâm üstüḫ̆âna döndi ol-dem
Virür mi bişmedük ḫâm üstüḫ̆ân ḫam

4492. Çün ol beyti di ġaybî kâr-ḫâne
Girüp destûrsuz itdi ḫıyâne

4493. Şu k'ide ḫâne-i ḫâna ḫıyânet
Anı ber-dâr ḳılmaḳdur diyânet

4494. Rivâyetde gelür kim ḫalḳ-ı Ḳādir
Çün ide ʿarşa-i ʿar(a)ṣâta ḥâżır

4495. Ol envâr-ı ilâhîden hüveydâ
Tecellî ide bir nûr ola peydâ

4496. Ḳıyâmetde ṭuran her serv-ḳāmet
Ḳıyâmında oḳıya ḫoş iḳāmet

4497. Diye Allâhu ekber gele vecde
Dileye kim ide ol nûra secde

4498. Ne ser kim secdeyi ol bu cihânda
O ḥaḳ yüzi-çün itdi yine anda

4499. Görüp ol nûrı ol-dem sâcid ola
Bu secd-içün o secde şâhid ola

4500. Hevâ-yı nefs anlar kim put itdi
Cihândan aña secde ide-gitdi

4501. Egilüp secde idemeye anda
Degildi çünki bunda ṭoġrı bende

4502. Şeḳāvet bendle k'anuñ Ḫudâvend
İdüpdür bende her peyvendi bend

4503. Ligâm emr idüp aġzına nâ-kâm
İdemedi bu tevsen nefs ol râm

4504. İdüp Ḥaḳ yüzine niyyet ber-â-ber
Ḳomadı secdeye bir kez fürû-ser

4505. Bu çeşm-i ẓâhir ol bendi göremez
Nişân naḳş-ı ḫayâlinden viremez

4506. Gerek görmege anı çeşm-i bâṭın
Ki görüp irden ide iḥtiyâṭın

4507. İde bes tevbe şındusın vesîle
Bugün boynından ol ip tâ kesile [137^{b}]

4508. Ve illâ yârin ola ḥâli müşkil
Gele boynında aġlâl ü selâsil

4509. Ola bâzâr-ı rûz-ı ʿarża rüsvây
Anı ide temâşâ yoġsul u bây

4510. Bularuñ şânına Ḳurʾân'da Ḳādir
İẕi'l-aġlâlü fī-aʿnâḳıhim dir[555]

4511. Ser-i İblîs pür-telbîs bes hem
O dem ol bende beste oldı muḥkem

4512. Ki bî-destûr girdi evvel eve ol
Giñince gördi gencin ṣaġ eger ṣol

4513. Ne işi var-ıdı ol ecnebînüñ
Ki gireydi büyûtına nebînüñ

4514. Çün İblîs'e ki baġlandı ser anda
Oḫıtdı bes anı *ve'stekbera*'nda[556]

4515. Bu istikbârı ṣanur ekṣer âdem
Ki anda secde vaḳti oldı ol-dem

4516. Belî ṣûretde oldı ol naẓarda
Ki bu ṣûret ṣemerdür dut şecerde

4517. Velî maʿnâ-yı *istikbâr ebâ* yâr
Ki miṣl-i toḫm-ı mîvedür virür bâr

4518. O vaḳtin oldı bil şeyṭâna ḥâṣıl
Ki bî-destûr o beyte oldı dâḫil

4519. Şeḳāvet yirine düşdi o dânâ
Şu dem k'itdi o daḫl ol ḫânedâna

---

[555] *İẕi'l-aġlâlü fī-aʿnâḳıhim*: "… Boyunlarında demir halkalar olduğu halde…" (el-Mü'min 40/71)
[556] *ve'stekbera*: "… Büyüklük tasladı…" (el-Bakara 2/34)

4520. Ḫilâfet-ḫânesi-[y]-ken Ḥaḳḳ'uñ ol kâḫ
Gelüp girdi icâzetsiz o küstâḫ

4521. Çıḳıcaḳ didi cevfinden o bed-ḫû
Mücevvef ḫalḳdur muḥtâc olur bu

4522. Ululuḳ gözle baḫdı özine
Sevâd-ı laʿnet irişdi yüzine

4523. Ser kibrinden ol taḫta o bed-baḫt
Ḥaḳāret gözle itdi naẓar saḫt

4524. Niçe müddet o toḫma perverişler
Virilüp üzdi buldı revişler

4525. Gelüp tâ vaḳt-i secde yetdi anda
Ebâ-yı ṣûrî mîve bitdi anda

4526. Çü perverd-i *ebâ ve'stekber* ol toḫm[557]
Ḳodı şeyṭânı bî-yir ebter ol toḫm **[138ª]**

4527. Şeḳāvet bendle bes anı Cebbâr
O dâr-ı laʿnet üzre itdi ber-dâr

4528. Ebed ḳaldı o dâr üzre aṣılup
Daḫı inmeyiser ol ip kesilüp

Ve inne ʿaleyke'l-laʿnete ilâ-yevmi'd-dîni[558]

4529. Ne zehre baʿd-zân daḫı ki bir fem
Ḫalîfenüñ ḫilâfunca ura dem

[557] *ebâ ve'stekber*: "… O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı…" (el-Bakara 2/34)

[558] "Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerinde olacaktır!" Nüshada "Ve inne ʿaleyke laʿnetî ilâ-yevmi'd-dîn" şeklinde yazılmıştır. (el-Hicr 15/35)

4530. Daḫı ḳaç başı var kim bir ḳademsüz
Ḥarîm-i Ḥaḳḳ'a ḥürmetsiz açа göz

4531. Gide ger bu yola ser-geşte bir ḳul
O melʿûn gibi güm-geşte ola ol

4532. Yirin anuñla bir zencîre bile
Çekile nâra vara gire bile

Le-emleʾenne cehenneme minke ve mimmen tebiʿake minhüm ecmaʿîne[559]

4533. Dimişler ʿâlem-i maʿnâda aʿyân
Bu ṣûret ʿâlemine geldi çün cân

4534. Temâşâ itdi ten şehrine girdi
Anı bir ḫâne-i ẓulmâni gördi

4535. Daḫı dehşetle vaḥşet ḥâṣıl oldı
Beġāyet ḫavf u ḫaşyet ḥâṣıl oldı

4536. Teni hem gördi dörd aṣl üzre bünyâd
Biri biriyle dördi daḫı eżdâd

4537. Didi-kim bu fenâ dâr-ı fenâdur
Beḳāsuz ṣuffedür bu bî-ṣafâdur

4538. O ter müşkin görüp fânî bu dârı
Dili götrüldi vü gitdi ḳarârı

4539. Yine itdi naẓar gördi hezârân
Ki bu şehr içi pür yırtıcı ḥayvân

4540. Hemân-dem cân-ki tenhâ bî-eḳārib
Gelüp ḫaş(e)rât u ḥayyât u ʿaḳārib

[559] "Mutlaka sen ve sana uyanların hepsiyle cehennemi dolduracağım." (es-Sâd 38/85)

4541. Sibâʿ envâʿ-ı enʿâm u behâyim
Kilâb-ile aña itdi ʿazâyim

4542. Çıḳup incitdiler anca anı çoḫ
Urur her biri bir zaḫmı meded yoḫ

4543. Bu mâr-ı nefs-i emmâre gelüp yâr
Görindi ejdehâ-yı heft servâr [138^{b}]

4544. Ḥaseddür ḥıḳd u ḥırṣ u şehvet-i neft
Ġażabdur buḫl u kibr uş ol şerr-i heft

4545. Bu yidi başda var-ıdı dehânı
Açup ḳaṣd itdi k'anda yuda anı

4546. Hezârân nâzla ol nâzenîn cân
Olup ḫoş perverişler ṣad hezârân

4547. Civâr-ı ḳurb-ı Rabbü'l-ʿâlemînde
Ki vaḫdet ʿâlemindeydi yaḳīnde

4548. Bu vaḥşet-ḫânede müstevḥiş oldı
Boşandı dil feraḥdan tasa ṭoldı

4549. Çü ḥâṣıl oldı bu ġaybet bu vaḥşet
Nedür bildi o ḳadar üns-i ḥażret

4550. O vuṣlat niʿmet-i ḳadrini ol cân
Bu dem bildi ki fürḳat itdi cânân

4551. Müdâm ol ʿîş u nûşa cân-ki ol-dem
Revân müstaġraḳ-ıdı şâd u ḫurrem

4552. Dimâġı hîç ẕevḳin bulmaz-ıdı
O niʿmetler ḥaḳḳını bilmez-idi

4553. O ẕevḳi şimdi buldı bulmaz-iken
O ḥaḳḳı şimdi bildi bilmez-iken

4554. Ḳanı ol ʿîş u nûş ol ṣoḥbet ol cûş
Mübeddel oldı şimdi nîşe ol nûş

4555. Ne bilür ṣaġ olanlar ṣayru ḥâlin
Ulaşanlar ne bilür ayru ḥâlin

4556. Selâmet ḳadrini dil-ḫaste bilür
Rehâsınuñ behâsın beste bilür

4557. Döküp gözden ḳalemveş eşk-i nemgîn
Dile aldı bu şiʿri anda ġamgîn

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Dün-kim elümde câm u yanumda nigâr-idi
Baña bu hicr ġayreti bugün neʿâr-ıdı

2. Bu işi baña gerdiş-i eyyâmdur iden
Bilsem bu dinsizüñ baña ne kîni var-ıdı

3. Bu naḳş u reng böyle ki yazıldı levn levn
Bildüm ki bunca ʿarża ġaraż bir nigâr-ıdı

4. Ol bir cihân-ki anda ne gül ne bahâr olur
Yüzüñ gül ü behâsı bize nev-bahâr-ıdı [139ª]

5. Rûşen degildi ḫaṭṭ-ı şeb ü ʿârıż-ı nehâr
Zülf ü ruḫuñ göz ü remze leyl ü nehâr-ıdı

6. Sensiz ki geçdi vaḥşet ü ġafletde ʿömrümüz
İki gözüñ ḥaḳḳı-çün o ḫâb u ḫumâr-ıdı

7. *ʿUşşâḳī* düşdi ġurbete yâ Rab o yâr añup
Dir mi-ki bir zamân şu bizüm-ile yâr-ıdı

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4558. Bes oldı hicr odından müştaʿil cân
Göge aġdı deminden dûd-ı hicrân

4559. Hemân sâʿat diledi bu hevâdan
Ki uça gide bu vaḥşet-serâdan

4560. Şeh-i ferzâne nâzük ruḫ fütâde
Bu naṭḥa gelmemişdi çün piyâde

4561. Ḫudâ'dan nefḫa atın almış-ıdı
Aña binüp bu yire gelmiş-idi

4562. Düzicek kîne gitmek ya ten anda
Yine istedi nefḫa atın anda

4563. Çün atın bulmadı ol pây-beste
Ḳatı saḫt oldı ḫaste dil-şikeste

4564. Didiler aña senden iy arı dur
Dilüñ bu dil-şikeste oldıġuñdur

4565. Bes oldı ḳabż aña müstevlî pür-derd
Bir âh itdi seḥer gibi o dem serd

4566. Didiler aña iy ḥayrân u ʿâciz
Seni bu âh-içün göndermişüz biz

4567. Buḫâr-ı âh irüp bâm-ı dimâġa
ʿUṭâs eyledi vü buldı ferâġa

4568. Teninde oldı peydâ cünbiş anuñ
Gözin açdı yüzin gördi cihânuñ

4569. Bu ṣûret ʿâlemini gördi vâsiʿ
Güneş hem gördi rûşen gökde ṭâliʿ

4570. Birez ġöñli olup ḳayġudan âzâd
Didi elḥamdülillâh oldı dil-şâd

4571. Ḫiṭâbı irdi aña Kirdgâr'uñ
K'ide raḥmet saña Perverdgâr'uñ

Yerḥamüke rabbüke[560] [139ᵇ]

4572. Baña yaʿnî ki senden şükr [ü] minnet
Saña benden ider îcâb-ı raḥmet

4573. Çün irdi bu nefes ol Ḥaḳ'dan anda
Birez hicr odına ṣu ṣaçdı anda

4574. Velî çün öñine düşdi o ṣoḥbet
Añaydı ḳanı ẕevḳ ü üns-i ḥażret

4575. Ya ol bî-vâsıṭa erzâḳ-ı Rezzâḳ
Ya ol bî-intihâ aḫlâḳ-ı Ḫallâḳ

4576. O Sulṭân meclis-i âreste ḫ̆ân
Ezel hem Lem-yezel pîrâste ḫ̆ân

4577. Feżâ-yı ʿâlem-i ervâḥa vüsʿat
Şerâb u ʿışḳ u nûş u ʿîş u ʿişret

[560] "Rabbin sana merhamet etsin."

4578. Dilerdi ol nefesde bu hevesden
Uşadup uça gide bu ḳafesden

4579. Dile çâk eyleye bu ten libâsın
İde pâre bu âb u gil pelâsın

4580. Per aça ide per-vâz ol cihâna
İrişe yine aṣl-ı âşiyâna

ŞİʿR
[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Şu bülbül-i maḥbûs kim anuñ adı cândur
Uçmaġa ṣıyamaz ḳafesi gönli perrândur

2. Ben kim sefer itdüm ḳoyup ol yâr u diyârı
Baña bu sefer aṣṣı yoḳ ʿayn-ı ziyândur

3. İy bâd-ı ṣabâ var güẕer it kûy-ı nigâra
Gel bir nefes it bize demüñ râḥat-ı cândur

4. Mühr uralı mey-ḫâne-i cân bâbına laʿlüñ
Her meykedede raṭl-ı mey-i laʿl-i girândur

5. Âhumdan o meh-rûy hevâsi-[y]-le gözüme
Her dem bu cihân rûşeni târîk ü ṭumandur

6. Şol bûy-ı ḫuşksüz baña bu bâd-ı bahârı
Her dem dem-i serd-ile eser bâd-ı ḫazândur

7. *ʿUṣṣâḳī* diyârından ıraḫ yoḫdur el ayaḫ
Kendü gidemez yâra velî yaşı revândur

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4581. Nitekim ṭoġduġı dem ṭıfl-ı nev-zâd
Gelür bir dâye aña uz u üstâd [140ᵃ]

4582. Muḥayyer râst itse girye âġāz
İder ol zeng-ile âhengle sâz

4583. Ḳılur her yirde de anı nühüfte
Olur ol mehd içinde tâ ki ḫufte

4584. Şerâb-ı şîr-i şîrin içürür hem
Dilinden tâ ki gide ol acı ġam

4585. Yidürür niçe nuḳl u mîve aña
İder çoḳ dürlü daḫı şîve aña

4586. Getürüp niçe zîb ü dil-firîb ol
Görür aldanur anları ġarîb ol

4587. Görüp bu görmediklerin avınur
Ḳor ol aġlamaġı güler sevinür

4588. Yine bir ṭıfl-ı nev-zâd-ıdı Âdem
Ḳadem bu ʿâleme kim başdı ol dem

4589. Bilin çeng itdi bâr-ı hicr bârı
Dün ü gün sâz idindi âh u zârı

4590. Aña gösterdiler çoḳ naḳş u peyker
Niçe zîbâ ṣuver çoḳ zîb ü zîver

4591. Yetürdi Mâcid anı şöyle mecde
Ki itdiler melâyik aña secde

4592. Muʿallimliḳ idüp Ḥaḳ aña teslîm
Melek varına esmâ itdi taʿlîm

4593. İletdiler bu çerḫüñ çenberine
Çıḳardılar o berter minberine

4594. Felek saṭḥına çekdi ḫaṭṭ-ı pergâr
Hem oldı noḳṭa vü merkezde devvâr

4595. Serâyın ḳıldılar eyvân u keyvân
Serîr-i âsumâna oldı sulṭân

4596. Niçe gösterdiler ârâyiş anda
Göre tâ kim bula âsâyiş anda

4597. Birez tâ nâyir-i nârı söyüne
Hevâ-yı rûy-ı Ḥaḳ'dan az göyüne

4598. Araya özge şeyler ḥâyil ola
Bu fürḳat vaḥşeti tâ zâyil ola

4599. Velâkin sâkin olımadı odı
Çıḳardı her dem âh itdükce dûdı

4600. İçinde yanar-ıdı âteş-i şevḳ
Dimâġın germ iderdi dâyim ol ẕevḳ [140^{b}]

4601. Üzilmedi dili ol Lem-yezelden
Ki aña ḳul yazılmışdı ezelden

4602. Niçe âvâz u sâz u itdürdiler gûş
O ʿîş u nûşın itmedi ferâmûş

4603. Nühüfte itdiler çoḳ perdede ḫûb
Velî ḫâb itmedi ol cân-ı maḥbûb

4604. Zebân-ı cânla bu şiʿri anda
Didi kim dâsitân oldı cihânda

ŞİʿR

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. Cemâlüñ naḳşınuñ gitmez ḫayâli çeşm-i cânumdan
Ne gönlümden gider fikrüñ ne ḫod ẕikrüñ zebânumdan

2. Bu cândan vaṣl-ı cismânî üzildi gerçi cânâne
Velîkin vaṣl-ı rûḥânî üzilmedi revânumdan

3. Ölüp kûyuñda yüz yıl bitem ḫâke yetem anda
Ḳoḫalar mihrinüñ bûyın çürimiş üstüḫ̆ânumdan

4. Olupdur muttaṣıl mihrüñle ẕerrât-ı vücudum çün
Gönül mihrüñden üzmeyem üzem peyvend-i cânumdan

5. Cihânuñ naḳş-ı rengîni temâşâ itdügüm budur
Ki şâyed bir eṣer görem o ḥüsn-i dil-sitânumdan

6. Benem şol bî-nevâ bülbül ki gül-bergi terümdendür
Ṭolupdur bûsitân içi hezârân dâsitânumdan

7. Ne yire gitse ***ʿUşşâḳī*** ḫayâlüñdür aña yoldaş
Degildür bir ḳadem ḫâlî o sâyem gib[i] yanumdan

[MEṢNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4605. Ḫiṭâb irdi-ki yâ Âdem öri ṭur
Bir ev yapdum senüñ-çün var anı gör

4606. Ḳuṣûrîvâr müzeyyen yoḫ ḳuṣûrı
Ṭoludur *ḳāṣırâtü'ṭ-ṭarfī* ḥûrî[561]

[561] *ḳāṣırâtü'ṭ-ṭarfī*: "… Güzel bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş…" (es-Sâffât 37/48)

4607. Ṭışı dîvârınuñ laʿl ü zümürrüd
İçi bir incüden pür yüce künbed

4608. Dıraḫtına tene sîmîn zerrîn şâḫ
Ber ü bergine irmez bâd-ı küstâḫ

4609. Şeref bâlâ ġuraf zîbâ civârı
Ṭolupdur *taḥtiha'l-enhâri* cârî[562]

4610. Acıġup olmayasın anda ʿüryân
Ṣusuz olmayasın isside biryân [141ª]

4611. Ne dilerseñ yi vü iç yat uyı var
Kimi dilerseñ idin mûnis ü yâr

4612. Sen ü zevcüñ oluñ ḫoş sâkin anda
Bes ol aġaca olmañ yaḳın anda

4613. Bu şiʿri oḳır-ıdı dilde Âdem
Bu sözler her-çi kim dinürdi ol-dem

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ḥâşâ ki dilde senden iy cân ben cüdâ olam
Bî-gâne cânlarına varam âşinâ olam

2. Sen cân terk idüp kimi cânâne idinem
Sen dostı ḳoyup kime bî-dest ü pâ olam

3. Ben ḫâk-i rûy ḳanda gidem kûyuñı ḳoyup
Bâd-ı hevâ götüre meger kim hebâ olam

4. Ṭapuñdan ayru vü iki cihâna olınca şâh
Biñ kez ḳapuñda yegdür o kim bir gedâ olam

[562] *taḥtiha'l-enhâri*: "… Zemininden ırmaklar akan.." (el-Mâ'ide 5/12, el-Fetih 48/5, 17)

5. Bed-mihr ü fâḫte degilem ben şâm u bâm
Her demde bir budaġa ḳonam bî-nevâ olam

6. Senüñ belâña lâ dimezem dimişem belâ
Özüñ belâya ṣanma velî mübtelâ olam

7. Uçmaġa mâkiyân gibi ṣûfî ider heves
Ben sâyeñ isterem ki irişem hümâ olam

8. *ʿUşşâḳ[i]*'yem çevirmeyem eñse yüzüñe dost
Zülfüñ gibi başum kesilüp ger dü tâ olam

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4614. Bu vaḥşet içre ḳaldı çünki Âdem
Kem olmadı dilinden bir nefes ġam

4615. Bu yaluñuzluġa bulmadı yârî
Bu ġamda olmadı bir ġam-güsârı

4616. Didi ḥâşâ ki olam senden cüdâ ben
Olam ya yâdlarla âşinâ ben

4617. Senüñ ʿışḳuñı nice terk idem
Senüñ kûyuñdan özge ḳanda gidem

4618. Bes ol-dem nefs-i Âdem'den o Bârî
Yaratdı nefsini Ḥavvâ'nuñ arı

4619. Kenârında anı ḳıldı nişiste
Şikeste göñli tâ kim ola beste [141ᵇ]

4620. Duta cinsi-[y]-le ünsi tâ ki insân
Ḳadîmî mûnisini ḳıla nisyân

Ḳavluhu Teʿâlâ: Li-yesküne ileyhâ[563]

4621. Uyurdı Âdem uyandı vü ṭurdı
Yanında oturur Ḥavvâ'yı gördi

4622. Göz açdı baḫdı çün yüzine anuñ
Cemâli pertevin gördi Ḫudâ'nuñ

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm küllü cemîlin min-cemâlillâhi[564]

4623. O devr içre bedîhî ol naẓar-bâz
Müselsel itdi bu şiʿre ser-âġāz

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün]

1. Bu yüz ne yüzdürür kim ol dil-rübâya beñzer
Bî-gânedür velî gün ol âşinâya beñzer

2. Simürġ-i Ḳāf'dan bu cân mürġine hümâyûn
Gelmiş ḫaber getürmiş mürġ-i hümâya beñzer

3. Ḳandandurur ruḫuñda bu sürḫ reng iy mey
Reng-i ruḫ-ı nigâruñ saña ʿaṭâya beñzer

4. Merdümleri gözinüñ cân ṣaydına gelüpdür
Kirpikleri ḫaddinüñ ü ḳaşları yaya beñzer

5. Gördüm çü sen bütüñ ben ḫaddinde ʿayn-ı îmân
Ṭapsam ne küfr aña kim nûr-ı Ḫudâ'ya beñzer

6. Didârıñuñ şühûdı bir ḫoş müşâhededür
Kim beste câna ġamdan ḫoş dil-güşâya beñzer

---

563 "… Yanında huzur bulsun diye…" (el-Aʿrâf 7/189)

564 "Nebî (s.a.v) tüm güzelliklerin Allah'ın cemalinden geldiğini buyurdu."

7. *ʿUşşâḳī* gördi yüzüñ eydür ki Allâh Allâh
Bu neʿaceb güneşdür kim alnı aya beñzer

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4624. Görüp ol gözleri maḫmûr-ı ser-mest
Yudı taḳvâdan ol el anda yüz dest

4625. Gözi çün oldı ol yüzde naẓar-bâz
Hemân-dem itdi şâhid-bâzlıḳ sâz

4626. Gözine çün bedîd oldı o dîdâr
O sâʿat nefs-i ḫufte oldı bîdâr

4627. Götürdi başını ṣuʿbân-ı şehvet
Kim anuñ işidür ʿişyân u hefvet

4628. Bu ḥayvânî ṣıfâtuñ serveridür
Ḥicâbuñ ḳamusınuñ ekberidür [142ª]

4629. Araya geldi çün ḥâyil oldı
Bu cândan üns-i ḥażret zâyil oldı

4630. Bu ḥayvânî ṣıfâtuñ ġayrı ol-dem
Ḫoş içmek ḫoş yimek ḫoş uyımaḳ hem

4631. Ki bunlardur bu ṭabʿuñ muḳteżâsı
Bu leẕẕetlerdürür nefsüñ hevâsı

4632. Ziyâde oldılar Âdem özinde
Bes oldı perde ḳat ḳat cân gözinde[565]

[565] "bes" kelimesinde "be"nin noktası ihmâl edilmiştir.

4633. Ḥucüb oldı ziyâde buldı rücḥân
Kemâl-i üns-i ḥażret buldı noḳṣân

4634. Çün ol şehvât-ı ḥayvânî ki bi’ẕ-ẕât
Vire bu nefs-i insânîye leẕẕât

4635. Niçe kim arta bu leẕẕâtâ ünsî
Olur Ḥaḳ ünsi ol miḳdâr mensî

4636. Bu ẕevḳe ne ḳadar kim şevḳi artar
Gözin Ḥaḳ’dan o deñlü perde örter

4637. Bu key ulu belâdur her belâdan
Ḫalâṣ azlar bulur bu ibtilâdan

4638. Vücûdından meger bir merdüm ola
ʿAdem şehrine varuban güm ola

4639. Bes Âdem ol cinân bâġında çendân
Gülüp gül gib[i] oldı şâd ü ḫandân

4640. Bu bâġa ġurre olup mürġ-i cânı
Unutdı ol ḳadîm-i âşiyânı

4641. Şu deñlü ʿîşe meşġūl oldı anda
K’unutdı bezm-i üns ü ḳudsi ḳanda

4642. Anı meşġūl idüp leẕẕât u şehvât
Öñinden gitdi üns-i ḥażret-i Ẕât

4643. Hevâ cânında bitdi ḥabb-ı eşcâr
Dilinde oldı cârî mihr-i enhâr

4644. Getürdi çün miyâna emr-i Yezdân
Dıraḫta ibtilâ-yı nehy-i ḳurbân

4645. İricek ol bu taḫt u baḫt raḫta
Yaḳīn olmañ didi işbu dıraḫta

4646. Size şeyṭânı düşmendür bilüñ siz
Helâk ider ḥaẕer andan ḳıluñ siz

Ḳavluhu Teʿâlâ: İnne'ş-şeyṭâne lekümâ ʿaduvvün mübînün[566] [142ᵇ]

4647. Gelüp sizi o melʿûn ṣaġ u ṣoldan
Saḳınuñ key ki azdurmaya yoldan

4648. El urmañ bu dıraḫta bu cinânda
Ki ẓâlimlerden olasız cihânda

Velâ teḳrabâ hâẕihi'ş-şecerate fe-tekûnâ mine'ẓ-ẓâlimîne[567]

4649. Çü şeyṭân bildi kim cennetde(dür) Âdem
İrişdi ʿîş u nûşa şâd u ḫurrem

4650. Aşıldı göñli eşcâr u ṣemere
Didi eşcârdandur buña çâre

4651. Gerekdür kim bu bostâna girem ben
Ne işler Âdem'i anda görem ben

4652. Gelüp bir ḥîle-y-ile girdi bâġa
Ki bir çâre ḳıla anı aldamaġa

4653. Çün irdi Âdem ü Ḥavvâ ḳatına
Naẕar itdi bularuñ ṣoḥbetine

---

[566] "… Şeytan size apaçık bir düşmandır." (el-Aʿrâf 7/22)

[567] "… Sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz." (el-Bakara 2/35)

4654. Ḫuẕâ'yı gördi bunlar kim unutmış
O yüzden gözlerini perde dutmış

4655. Didi bunlara sizi bî-ḍalâlet
Dıraḫt-ı ḫulde iderem delâlet

4656. Size göstereyim mi ḫuld aġacın
Daḫı ol *mülk-i lâ-yeblâ* ʿ ilâcın

Ḳavluhu Teʿâlâ: Hel edüllüke ʿalâ-şecerati'l-ḫuldi ve mülkin lâ yeblâ[568]

4657. Benüm nâṣıḥ size geldüm emînem
Ki şeyḫ-i mürşid-i dünyâ vü dînem

Ve ḳavluhu: Ve ḳāsemehümâ innî lekümâ le-mine'n-nâṣıḥîne[569]

4658. Diyeyim mi size kim ne ḳılasız
Bu bâġ içinde tâ bâḳī ḳalasız

4659. Gelüñ yiñ yimişinden bu aġacuñ
Çıḳup yâbânda ne ṣuṣuñ ne acuñ

4660. Ve illâ âynesiz bu taḫtdan siz
Çıḳasız bu serây-ı baḫtdan siz

4661. Eginden ḫulle gide başdan tâc
Olasız şâh-iken derlerde muḫtâc

4662. İdesiz terk bu ḥûr u ḳuṣûrı
Ḳoyasız bu serîri bu sürûrı **[143ª]**

---

[568] "… Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?" (Tâ-hâ 20/120)

[569] "Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti." (el-A'râf 7/21)

4663. Bu aġacdan sizi nehy itdi Ḳādir
Ki bu bostândan ide nefy âḫir

4664. Bu gülşenden çıḳup siz gitmeyesiz
Meger kim didigümi itmeyesiz

4665. Bu evde ger yiseñüz bu şemerden
Bir adım çıḳmayasız ṭaşra derden

4666. Gelüñ bu sözümi dutuñ sevinüñ
Ḫulûdı-[y]-la övinüñ ḫuld evinüñ

4667. Bu sözden Âdemʿ i ol ġūl azıtdı
Alup yoldan yidüp yâbâna gitdi

4668. Ne bilsünler o bendi ṣandular pend
Boyun ṣundılar anda içdi çün and

4669. Çün içdi anda yalan andı şeyṭân
Unutdılar ki var fermân-ı Raḥmân

4670. Ḳodılar terk idüp Ḥaḳḳ'uñ rıżâsın
Gele ṣanmadılar başa ḳażâsın

4671. O gendüm dâneyi yidiler ol-dem
Bu dâma düşdiler Ḥavvâ vü Âdem

4672. Ṣunuban ol yemişe dest-i küstâḫ
Ṣıdılar Şâh'uñ emrin şöyle kim şâḫ

4673. Ṭamaʿ dur ṭâmiʿ inüñ cânına mâr
Ḳanâʿ atdür dil-i bîmâra tîmâr

4674. Şu kim ʿ ayn-ı ṭamaʿ dur ḳalbi mîmi
Pür itmez kef ṭâsın dünyi sîmi

4675. Ṭamaʿ üç ḥarfdür kim içi boşdur
Ḳanâʿat tîġ-ıla maḥv itse ḫoşdur

4676. Ṭamaʿdur ḫor ḳılan ḫâṣṣ u ʿâmma
Ṭamaʿdur düşüren şeh-bâz-ı dâma

4677. Bes idem cânı anda fâriġu'l-bâl
Yir-iken gendümi ḳuş gib[i] der-ḥâl

4678. Ṣalup at ġayret-i Ḥaḳ yetdi aña
Didi dün yoldan azduñ n'oldı saña

4679. Niçün uçduñ bu nefsânî hevâya
Yine düşdüñ bu ḥayvânî ṣafâya

4680. Yaratdum seni ʿilm ü ʿibret-içün
Yaratmadum bu ʿîş ü ʿişret-içün

4681. Ṣanur mısun ki yâ Âdem seni sen
Bu ʿâlemde ʿabeṣ ḫalḳ itmişem ben [143b]

Ḳavluhu Teʿâlâ: E-fe-ḥasibtüm ennemâ ḫalaḳnâküm ʿabeṣen[570]

4682. Senüñ ḳayduñı ben öñ yimedüm mi
Ol aġaçdan yime ḳaç dimedüm mi

4683. Dimedüm mi saña şeyṭân degil dost
Saña düşmendür ol iy cân degil dost

Ve ḳavluhu inne'ş-şeyṭâne lekümâ ʿaduvvün mübînün[571]

4684. Niçün nâmûs u nâm u ʿârı ḳoyduñ
Varup yârı ḳoduñ aġyâre uyduñ

[570] "Sizi sadece boş yere yarattığımızı mı sandınız…?" (el-Mü'minûn 23/115)
[571] "… Şeytan size apaçık bir düşmandır." (el-A'râf 7/22)

4685. Benümle yârlıġı eyledüñ terk
Varup aġyârla ʿahd eyledüñ berk

4686. Yarım gün ḳoydum uçmaḳda seni ben
Unutduñ küllî şöyle kim beni sen

4687. Dıraḫta ṣunduñ el küstâḫ gibi
Ṣıduñ fermânımuzı şâḫ gibi

4688. Eger bir gün ḳoyam ben anda seni
Unıdup añmayasın hîç beni

4689. Unutduñ birlig-ile dirligümüz
İkilik eyledüñ sen birligümüz

4690. Beni terk itdüñ ü benüm rıżâmı
Unutduñ saña ol luṭf [u] vefâmı

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Şol yâr ki işüm aña hemîşe vefâ-y-ıdı
Anuñ hemîşe pîşesi baña duʿâ-y-ıdı

2. Bî-gâne şöyle oldı-ki şimdi gören kişi
Ṣanmaz benümle hîç ezel ol âşinâ-y-ıdı

3. Ḳavl ü ḳarârı ḳanı bizümle şu ʿömrüñ
Beñzer anuñ ki vaʿdesi bâd-ı hevâ-y-ıdı

4. Ben çün deminde aña ki cân itmişem revân
Gönlümce varsa ol-daḫı benüm revâ-y-ıdı

5. Düşmen güler düşüşdügime dost-ıla âh
Yâ Rab bu düşmen olmasa bârî n'olaydı

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4691. Pes anda Âdem ü Ḥavvâ'ya ol-dem
Çıḳ uçmaḳdan didi Sulṭân-ı ʿâlem [144ª]

4692. Revân yüzine nitekim ruḫ-ı def
Uzadup dest urdı ḥûrlar kef

4693. Ol evden çıḳdılar Âdem'le Ḥavvâ
Ki dir *ḳulna'hbiṭû minhâ cemîʿâ*[572]

4694. Didiler kim i efser düş serinden
İ ḥulle çıḳ berî olġıl berinden

4695. Ne ṭurursız i ḥûrîler ṭuruñuz
Yüzine def gibi kefle uruñuz

4696. *ʿAṣâ Âdem* 'le ʿalem ṭoldı çavı[573]
Didiler bes ki Âdem oldı ġāvî

4697. Bu çâh-ı ibtilâya anda Âdem
Sebeb bu kim ṣalındı indi ol-dem

4698. Selâmet şîşesin tâ Ḥaḳ ḳıyaydı
Melâmet seng-ile urup ṣıyaydı

4699. Ki tâ ḫod-bînliginden Âdem'üñ pâk
Dögilüp rûġānî olaydı ḫâk

4700. Gerekdi himmet-i tîġi revâne
Ki çalınaydı seng-i imtiḥâna

---

[572] *ḳulna'hbiṭû minhâ cemîʿâ*: "Dedik ki: Hepiniz cennetten inin!.." (el-Bakara 2/38)

[573] *ʿAṣâ Âdem*: "… Âdem âsi oldu…" (Tâ-hâ 20/121)

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Budur ol kûy-ı melâmet yiri meydân-ı helâk
Budur ol râh-ı maḳām k'ola bâzende-i pâk

2. Cüst ü çâlâk bu kûy içre çalup ḳapmaġa kiri
Merd-i ʿayyâr-ı ḳalender gerek ü dâmen-i çâk

3. Niçe ser-bâzlaruñ âl-ıla bu meydânda
Yüzini yire depe cânın alupdur eflâk

4. Tecribe ṭaşına çalup ḳılıcın himmetinüñ
Yuydılar anda ḳoyıldı niçe cân başına ḫâk

5. Niçeler oldı bu ġār içre urup mâr-ı firâḳ
İrmedi cânına vaṣlından o yârüñ tiryâk

6. Derecâtumdan inüben derekâta düşeli
Oldı târîk gözüm[e] râhum idemez idrâk

7. Ṭâliʿ i naḥs sitâre-y-idi ki *ʿUşşâḳī* beni[574]
Semeke ṣaldı bugün menzilken baña simâk

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4701. Çün Âdem uçdı uçmaḳdan s̱erâya
İnüben düşdi bu vaḥşet-serâya [144ᵇ]

4702. Ne yâr u maḥrem u ne hem-nefes var
Ne feryâd itse bir feryâd-res var

[574] naḥs: naḫs Nüsha

4703. Diyârından cüdâ o yârdan dûr
Ġarîb u ʿâşıḳ u rencûr mehcûr

4704. Ciger hicr odı-[y]-ıla ser-be-ser baş
Bişüp ṭaşmış döker göz dîgi yaş aş

4705. Çü nâlân bir niçe gün böyle ḥayrân[575]
Yüridi sîne biryân dîde giryân

4706. Ne var bir yâr bir dem k'ola hem-dem
Ne var bir kimse ġamdan özge maḥrem

4707. Unutdı ʿilm-i ʿışḳuñ ḳıṣṣasını
Bu nisyânuñ yidi bes ġuṣṣasını

4708. Eline yeñi taḫta aldı yine
Ṭurup üstâd-ı ġayba geldi yine

4709. Yazup üstâd-ı ġaybî ebced-i ʿışḳ
Yine oldı yeñiden emred-i ʿışḳ

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün (Faʿlün)]

1. Ġaybuñ üstâdına geldüm dem-sâz
ʿİlm-i ʿışḳa yine itdüm âġāz

2. Levḥ-i ʿışḳı yine yazdırdum i yâr
Sen-daḫı taḫta-i nâzı yine yaz

3. ʿIşḳ üstâdına şâkird olalum
Oḳıyalum sebaḳ-ı nâz u niyâz

[575] "böyle ḥayrân" ve "bir niçe gün" arasında takdim-tehir vardır.

4. Yine nev-ḫaṭṭ-ıla ben emred-i ʿışḳ
Ebced-i ʿışḳ oḳıram beñzüm sâz

5. İtdi ***ʿUşşâḳī*** muḥayyer yine râst
Yâre her perdede âheng-i ḥicâz

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4710. Ne dîndür bildi bu kez dîn-i ʿışḳı
Ne resme gördi hem âyîn-i ʿışḳı

4711. Deger pâre kilîmin ḳıldı pâre
Didi kim rabbenâ ben yüzi ḳara

4712. Çü bildüm nefsüme ben ẓâlim oldum
Baña sen raḥmet it-kim ʿâlim oldum

4713. Bize ġufrânuñ irmezse revâne
Ḳamu ser-mâyemüz gitdi yabâna [145ᵃ]

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ḳālâ rabbenâ ẓalemnâ [enfüsenâ] ve in lem-taġfir lenâ ve terḥamnâ le-nekûnenne mine'l-ḫâsirîne[576]

4714. Didi Ḥaḳ baña sen yâ Âdem evvel
Yüri var ḳamudan fâriġ olup gel

4715. Ḳo ḫod-bînligi ben senüñ Ḫudâ'ñum
Degülem yâd ezelden âşinâñum

4716. O gün kim ʿâşıḳ-idüñ bî-nevâ sen
Ġanî maʿşûḳ-ıdum anda saña ben

[576] "(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (el-Aʿrâf 7/23)

4717. Bu dem hem bî-nevâle bî-nevâ ol
Suʾâl itmege var lâyıḳ gedâ ol

4718. Var âzâd it özüñ dest-i cihândan
Dil ü cân-ile gel ḳul şâha andan

4719. Didi Âdem o dem iy pâdişâhum
Bilürem ben ḳuluñ çoḳdur günâhum

4720. Sezâdur bu cezâlar baña senden
Ki çoḳ ʿişyân olupdur saña benden

4721. Yidüm niʿmetlerüñ çoḳ bilmedüm ben
Anuñ ḥaḳḳınca şükrin ḳılmadum ben

4722. Baña sen bunca ḳılduñ ṣâfî elṭâf
Bilüp ben ḳadrini itmedüm inṣâf

4723. Baña işbu ḥaḳāret ḥaḳdur iy Ḥaḳ
Ki bilem ʿizzetüñ ḳadrin muḥaḳḳaḳ

4724. Sen itdüñ baña çoḫ iʿzâz u ikrâm
Ben olmadum senüñ hîç emrüñe râm

4725. Baña bir avuç ṭopraġ-iken irdi
Revân cân feyż-i fażluñ ṣuyı virdi

4726. Beni bir avuc ḫâk-iken firâvân
Sen itdüñ cism ü cild ü et ü reg ü ḳan

4727. Niçe derkâtdan beni getürdüñ
Bu dercâta revân ṭapuñ yetürdüñ

4728. Yaratduñ sen beni ferden li-ferdin
Ḳoduñ göñlümde pinhân ʿışḳ derdin[577]

4729. Ḳoyup aġyârı yâr itdüñ beni tek
Didüñ şâhâ ḳulum *kün lî ekün lek*[578]

4730. Niçe ser-mâyeler ben bî-naṣîbe
Virüp-sen varupduñ şehr-i ġarîbe

4731. Dü ʿâlem devletin tâ ṣatun alam
Dönem ser-mâye vü sûd-ıla gelem [145ᵇ]

4732. Bu dem uş kîse boş geldüm miyâna
Ki gitdi sûd u ser-mâye ziyâna

4733. Günâhum ʿöẕr-içün bu oldı ḫûyum
Seyl itdüm yaşum seyline rûyum

4734. İderse ṭâʿatine tekye herkes
Ben itdüm raḥmetüñi tekye ki bes

4735. Benüm cürm ü ḫaṭâdur naḳṣ u ʿişyân
Senüñ ʿafv ü ʿaṭâdur fażl u ġufrân

4736. Şehâdet şehdini cânuma dadur
Baña ẕikrüñle şîrîn-dil ad ur

4737. Ayaḫ yoḳ dut elüm ṭopraġa düşdüm
Yaḳīn eyle ki ṭab ıraġa düşdüm

4738. Baña ʿafv eyle ne-kim ḥavbe itdüm
Ki ben ol ḥavbelerden tevbe itdüm

[577] Sayfa kenarında bu beytin hizâsında "ḫalaḳtüke ferden li-ferdin" (Seni tek tek yarattım?) yazıyor.
[578] *kün lî ekün lek:* Benim ol ki senin olayım.

4739. Çü bildüm olmışam râhumda gümrâh
Ne-kim itdüm günâh estaġfirullâh

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Alup günehlü cânumı cânâne gelmişem
Bilüp suçumı der-geh-i Sulṭân'a gelmişem

2. Bu ben siyâh-rûy u siyeh-nâma nâme var
Yüzüm alup şeh öñine dîvâna gelmişem

3. Ben müstemende derd-i günâh-ıla derdmend
Dâver öñine dârûy-ı dermâna gelmişem

4. Peşmîne-pûş ṣûfi-y-iken reng-i zeraḳdan
Aldum beyâż-ı ṣâfı peşîmâne gelmişem

5. Bî-cândum gidüp niçe gün dûr yârdan
Bî-pây u ser yine ṭaleb-i câna gelmişem

6. Yüzüñden özge ki cümle cihân fikr-i küfrmiş
Döndüm bu küfrden yine îmâna gelmişem

7. *ʿUşşâḳī* çîn-i ḫıṭâ mı bilüp ṭoldı ḫûn ciger
Müşkîn-dem âhum-ıla ṭurup ḫâna gelmişem

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4740. Bu ḥayret ḥâletinde ḳaldı Âdem
Medîd oldı niçe müddet niçe dem

4741. Gözi yaşı ṣu-y-ıdı ġuṣṣa aşı
İçi pür baş ururdı ṭaşa başı [146ª]

4742. Dönüp mâżîye çoḫ müstaḳbel aḥvâl
Bu ḥâl üstine geçdi çâr ṣaḍ sâl

4743. Fiġān u âh-ıdı bes kâr u zârı
Bu zârîde anı terk itdi Bârî

4744. O cân-ı müstemend ü derdmende
Ḫiṭâb-ı ʿizzet irdi ṣoñra anda

4745. Didi yâ Âdem-i ḫâkî seni ben
Türâb-ı tîre-y-iken eyledüm ten

4746. Nitekim merdümüñ gözinde dîde
Dü ʿâlemden seni ḳıldım güzîde

4747. Müheẕẕeb saña cân virdüm benüm Rab
Melâyikden seni ḳıldum muḳarreb

4748. Cihân sâcid seni mescûd ḳıldum
Eli ḥâsid seni maḥsûd ḳıldum

4749. *E tecʿal* iʿtirâżı bize geldi[579]
O tîre kibriyâmuz muġrıż oldı

4750. ʿAzâzîl adını şeyṭân ben itdüm
Senüñ-çün dostum-iken düşmen itdüm

4751. Baña ḳulluḳ k'o yetmiş biñ yıl itdi
Saña bir secde-y-içün hîçe gitdi

4752. Hebâ oldı ḳamu ḳulluġı menşûr
Ḳatumdan ḍarb-ı *fe'ḫruc* itdi hem dûr

Fe'ḫruc inneke mine'ṣ-ṣâġirîne[580]

[579] *E tecʿal*: "… Yaratacak mısın?.." (el-Bakara 2/30)
[580] "… Çık! Çünkü sen aşağılıklardansın!" (el-A'râf 7/13, el-Hicr 15/34)

4753. Senüñ-çün taḫtuñ öñinde hem iy yâr
Anı ber-dâr-ı laʿnet eyledüm zâr

4754. Bu niʿmetlere kim yoḳdur ḳıyâsı
Sen itmedüñ edâ şükr ü sipâsı

4755. Benüm bil ḥaḳḳımı ḥaḳ bilmedüñ sen
Bu niʿmetlere minnet ḳılmaduñ sen

4756. Bilimedüñ özüñden bî-ḫabersin
Ne kândan sen ne ḳıymetlü gühersin

4757. Dutarsın dostuñ ol düşmeni sen
Bilürsin dostum düşmen beni sen

4758. Sen ü ben dost u düşmen dilinde
Bugün bizüz bu ʿâlem maḥfilinde

4759. Şu kim küfrân-ı niʿmet ide baña
ʿAẕâb-ı saḫt iderdüm ben bil aña [146ᵇ]

Ve-le'in kefertüm inne ʿaẕâbî le-şedîdün[581]

4760. Velî ṣabr eyledüñ evlâdurur ṣabr
Ki *ʿinde'ṣ-ṣadmeti'l-ûlâ*durur ṣabr[582]

4761. Diyenler bu sözi şekker yimişler
Ṣabûrdan ṣabrı acıdur dimişler

4762. İdegör ṣabr evvel ḫışm içinde
Ki ḫışm-ıla ṭola ḳan çeşm içinde

[581] "… Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir." (İbrâhîm 14/7)

[582] *ʿinde'ṣ-ṣadmeti'l-ûlâ*: "(Sabır) musibetin ilk anındakidir.", (Buhârî, "Cenâ'iz", 41; Müslim, "Küsûf", 8)

4763. Ne dem kim ṭola çeşmüñ ḫışm ü kînden
Ḳaşun peyveste ḳılma anda çînden

4764. Bu kâra eylemedi Âdem inkâr
İdüp iḳrâr-ı ʿacz eyledi iẓhâr

4765. Getürdi yüce ʿaczinden ʿalem ol
Niyâzetden ele aldı ḳalem ol

4766. Ḳalemle itdi taḥrîr ol ḫalîfe
O dîvângâh-ı Sulṭân'a ṣaḥîfe

4767. Bes itdi ṣafḥa-i taḳṣîre bir bir
Ṣu gibi ṣûret-i aʿẕârı taṣvîr

4768. Devâta beñzer olmışdı ciger-ḫûn
Ḳalem gibi gözi yaş-ıdı Ceyḥûn

4769. Yüzinüñ rengi zer gibiydi aṣfer
Ruḫ-ı gül-gûnı olmışdı muʿaṣfer

MÜNÂCÂT KERDEN-İ ÂDEM DÜVVÜM BÂR VE ḲABÛL ŞODEN-İ TEVBE-İ Û[583]

4770. Bunı yazdı-ki i Sulṭân-ı ʿâlem
Fidâ olsun yoluñda cân-ı Âdem

4771. Fenâ bizümdürür senüñ beḳādur
Beḳā senüñdürür bizüm fenâdur

4772. Bizüm ʿacz u ḳamu ḳudret senüñdür
Bizüm ẕillet ḳamu ʿizzet senüñdür

[583] "Âdem'in ikinci kez münâcâtta bulunması ve tevbesinin kabul edilmesi"

4773. Müdebbirsin her işde bir yeñilmez
Sen egdirürsin anı kim egilmez

4774. Senüñ ġufrândurur ʿ işyân bizümdür
Senüñ añdurmaġ ü nisyân bizümdür

4775. Bizüz dermândeler feryâd-res sen
Ḳamu bî-keslere kes her nefes sen

4776. Anı kim sen getürdüñ yine ḳoyma
Şu ṣûret-kim sen itdüñ naḳş yuyma [147ª]

4777. ʿ Azîz itdüñ beni sen ḫor ḳılma
Feraḥla besledüñ ġam-ḫˇâr ḳılma

4778. Bıraḫma beni âḫir sen götürdüñ
Giderme bu maḳāma sen getürdüñ

4779. Ḳomaġıl bende benlik bendeyem ben
Senüñ eyle-ki senlik bendeyem ben

4780. Ḫıred-sûzluġla çoḫ ḫurde itdüm
Beni ben zinde-y-iken mürde itdüm

4781. Beni maʿ ẕûr ṭut-kim toḫm u kişte
Senüñdür hem eriş arḳac bu rişte

4782. Eger bir ḫâr bitdi kişte senüñ
Ve ger bir barniyândur rişte senüñ

ÂMURZÎDE ŞODEN-İ ḤAVBE VE ḲABÛL BÛD[EN]-İ TEVBE[584]

4783. Çü başdan aşdı Âdem ser-güẕeşti
Fiġân u eşki dutdı kûh [u] deşti

4784. Uzadı firḳati bu ḳadde yetdi
Sözinüñ ucı bu ser-ḥadde yetdi

4785. *Fe-tâbe* ṣubḥınuñ açıldı bâbı
Teleḳḳā itdi iḳbâl âfitâbı

4786. Ṭoḳındı Âdem üzre tövbeden tâb
Açıldı ḫûb çeşm-i baḫtından ḫâb

4787. Viṣalüñ ṣubḥı oldı dem demîde
Şeb-i deycûr-ı hicr oldı resîde

Fe-teleḳḳā Âdemu min-rabbihi kelimâtin fe-tâbe ʿaleyhi[585]

4788. Bes ol elṭâf-ı ġaybîden hemân-dem
Ḫiṭâb-ı Ḥażret'i gûş itdi Âdem

4789. Ki yâ Âdem daḫı kes her gün âhı
Bağışladum ki itdüñ her günâhı

4790. Baña dön gel yine ḳalmayasın dûn
Daḫı öñdinkiden olasın efzûn

4791. Senüñle niçe cenge dürişevüz
Demidür barışavuz görişevüz

4792. Geçen çün geçti geçenden geçelüm

[584] "Günahın affedilmesi ve tevbenin kabul olması"

[585] "Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti…" (el-Bakara 2/37)

Ḳoyalum ceng evin ṣulḥa göçelüm

4793. Görelüm yine ḫoş eyyâm-ı ʿışḳı
Sürelüm ʿîş-ıla hengâm-ı ʿışḳı **[147ᵇ]**

4794. O dem diñdi *ʿaṣâ Âdem* ṣadâsı[586]
Yüceldi *ıṣṭafâ Âdem* nidâsı[587]

4795. Uruldı naʿrası *ṣümme'ctebâhu*ñ[588]
Pür-âvâz oldı semʿi mihr ü mâhuñ

4796. Dönüp bes dost u düşmenden anda
Ḳamu cândan cihân-ı ins ü cânda

4797. Kerem yiñiyle örtüp ol günâhı
Yine Ḥaḳ oldı anuñ ʿöẕr-ḫᵛâhı

4798. Didi bu iş ki bende Âdem itdi
Biz anuñ bulmaduḳ ʿazmin unutdı

Fe-nesiye ve-lem necid lehu ʿazmen[589]

4799. Bu sözden ṣoñra kim olındı nâme
Ḫalâyıḳ ṭaʿne dilin çekdi kâme

4800. Nitekim laʿl lebde noḳṭa-i ḫâl
Fem ṣamte idüp mühr urdı der-ḥâl

4801. Bu kâruñ çehresinden âyinevâr
Açıldı ḳalmadı jengâr-ı inkâr

---

[586] *ʿaṣâ Âdem*: "… Âdem âsi oldu…" (Tâ-hâ 20/121)
[587] *ıṣṭafâ Âdem*: "… (Allah) Âdem'i seçti…" (Âl-i İmrân 3/33)
[588] *ṣümme'ctebâh*: "… Onu seçkin kıldı…" (Tâ-hâ 20/122)
[589] "… Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık." (Tâ-hâ 20/115)

4802. Götürdi perde-i hicrân aradan
Tecellî itdi ol ḥüsn-i Yaradan

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün]

1. Cânâna oldı sâmân olsun hemîşe eyle
Her küfri oldı îmân olsun hemîşe eyle

2. Cemʿ oldı bir araya ḫoş ʿâşıḳ-ıla maʿşûḳ
Pervâne şemʿ-i tâbân olsun hemîşe eyle

3. İrişdi Pîr-i Kenʿan Mıṣrı'nda Yûsufı'na
Bâġ oldı beytü'l-aḫzân olsun hemîşe eyle

4. Gülşende ġonçeden gül gösterdi yüzin açdı
Bülbüller oldı şâdân olsun hemîşe eyle

5. Sulṭân işigine çün irişdi bu gedâ ḳul
Ḳul-iken oldı sulṭân olsun hemîşe eyle

6. İrişdi keştî-yi Nûḥ uş Cûd-ı necâta
Deryâda geçdi ṭûfân olsun hemîşe eyle

7. Âb-ı ḥayâta irdi ẓulmetde Ḫıżr-teşne
Nûş itdi âb-ı ḥayvân olsun hemîşe eyle

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4803. Çün oldı Âdem'üñ mirʾât-ı ẕâtı
Didi *lillâhi dürrü'n-nâyibâti*[590] [148ª]

4804. Belâyâdur liyâmuñ ḳalbine jeng
Velî ḥür cânlaradur ṣayḳal u reng

[590] *lillâhi dürrü'n-nâyibâti:* Allah için temsilcilerin incisidir.

4805. Aña k’işlendi gûn-â-gûn bu işler
Belâdan açdı reng-â-reng işler

4806. Nevâyibden ne-kim aña irişdi
Niyâbetde ol aña perverişdi

4807. Belâdan ol ne merkez kim bulurdı
Maḥabbet noḳṭası kâmil olurdı

4808. Kim olmaz ʿâşıḳ olana cefâlar
Cefâlar ilk olur ṣoñra vefâlar

4809. Ḳaçan maʿşûḳ olan oldı cefâsız
Ya ḳanda ḳaldı bir ʿâşıḳ vefâsız

4810. Ulusı her ne-kim olur belânuñ
Ulu ʿâşıḳlarınadur Ḫudâ’nuñ

4811. Müvekkeldür belâyâ enbiyâya
Pes-nice enbiyânuñ evliyâya

4812. Bes andan emṣeline evliyânuñ
Daḫı ṣoñ emṣeline yine anuñ

4813. Belâ bir ḫâṣ ḫ̆ândur Ḥaḳ’dan inʿâm
Naṣîb-i ḫâṣdur bulmaz anı ʿâm

4814. Ḫudâyâ sen bize luṭfuñ tamâm it
Naṣîb-i ḫâṣdan inʿâm-ı ʿâm it

4815. Emîn ḳıl ehl-i îmânı ḳażâdan
Nigehdâr ol belâ-yı ibtilâdan

4816. İdüp ṭuş ḳuş gibi buġday-ı ḫâma
Bizi bu bâġda bağlama dâma

4817. Ḳuluñdur mübtelâ *ʿUşşâḳī* ʿ âṣî
Aña sen bu belâdan vir ḫalâṣı

4818. Büri dâmân-ı ʿafvuñla günâhın
Açıvir ṭapuña varası râhın

4819. Ölüpdür gör yine sen anı
Elin al ḥażretüñe irgür anı

DER-BÂB-I SÜVVÜM DER-BEYÂN-I MEʿÂŞ-I ḪALḲ VE ÎN MÜŞTEMİLEST BER HEJDEH DÂSİTÂN

DÂSİTÂN-I EVVEL DER-BEYÂN-I ḤUCB-I İNSÂNÎ VE ÂFÂT-I ÂN[591]

4820. Üçinci bâbdur ḫoş bâb-ı deryâb
Meʿâş-ı ḫalḳa bundan açılur bâb

4821. Tamâmı bil-ki müjde dâsitândur
Ki her bir dâsitân bir bûsitândur [148ᵇ]

4822. Naẓar it gel gör evvel dâsitânı
Ḥicâb-ı rûḥ-ı insândur beyânı

4823. Taʿalluḳ itdüg-[i]çün cemʿe bu cân
Ne perdelerde olmış gör perîşân

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ve'l-ʿaṣru inne'l-insâne lefî-ḫüsrin illelleẕîne âmenû ve ʿamilu'ṣ-ṣâliḥâti[592]

4824. Dimiş ol nûr-ı bî-ẓulmet ten ü cân

[591] "DER-BÂB" ve "DER-BEYÂN" arasında takdim-tehir vardır; "18 destanı hâvî üçüncü bâb halkın maîşeti/yaşayışı üzerinedir. Birinci destan insanî perdeler ve onun âfetleri hakkındadır."

[592] "Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler müstesnadır…" (el-Asr 103/1-3)

Ḳamer devrinde ṭâliʿ şems-i tâbân

4825. Ḳılan bî-perde Ḥaḳḳ-ıla arasın
Emâmından gören cân mâ-verâsın

4826. Muḥammed yirde adı gökde Aḥmed
Dil ü cânda hem Aḥmed hem Muḥammed

4827. Ki yetmiş biñ ḥicâbı var Ḫuẕâ'nuñ
Ḳamusı nûr [u] ẓulmetdendür anuñ

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: İnne lillâhi Teʿâlâ sebʿîne elfe ḥicâbin min-nûrin ve ẓulmetin[593]

4828. Gel imdi varsa cânuñda ʿirfân
Bu sözden bil-ki çün bu rûḥ-ı insân

4829. Civâr-ı ḳurb-ı Rabbi'l-ʿâlemînden
Iraġa düşdi vü gitdi yaḳīnden

4830. Nihâyetsüz ki ḳaṭʿ itdi mesâfât
Teferrüc eyledi niçe maḳāmât

4831. Bu ḳālıb ʿâlemine vâṣıl oldı
ʿAnâṣır ẓulmetine ḥâṣıl oldı

4832. Taʿalluḳ itdi bu vaḥşet-serâya
Enîs oldı bu âb u bu hevâya

4833. Ol üçyüz altmış biñ ʿâlemi ol
Ser-â-ser seyr idüben yüridi yol

4834. O ʿâlemlerde ẕübde vü ḫulâṣa
Ne varsa virdiler o mîr-i ḫâṣṣa

[593] "Nebî (s.a.v) Allah'ın nurdan ve zulmetten yetmiş bin perdesi vardır, buyurdu."

4835. Daḫı her ʿâleme kim vardı o server
Ki ol ʿâlemde vardı nefʿ ü ya żar

4836. Naẓar itdi-ki tâ ceẕb ide nefʿ in
Özinden ya o żarruñ ide defʿ in

4837. Gözine Ḥaḳ yüzinden bes o cânuñ
Yüzi bir perde oldı her cihânuñ

4838. Gelüp tâ yir ṭutınca bu ḫarâbı
Ḥicâbuñ oldı yetmiş biñ ḥisâbı [149ᵃ]

4839. Kimi nûrânidür ruḥânî aṣlı
Kimi ẓulmânidür cismânî aṣlı

4840. Bu devrân içre kim çeşmi bu cânuñ
Naẓar itdi yüzine her cihânuñ

4841. Uyaḳmaḳ (?) gerçi baḳsañ ṣânî ḥâle
Aña âlâtdı kesb-i kemâle

4842. Velî her biri ḥâlât ol naẓarda
Gözine cân-ı pâküñ düşdi perde

4843. Çü dutdı perde ḳat ḳat çeşm-i cânı
Görinmez oldı ol ġaybuñ cihânı

4844. Görürken merkez ol göz ol cemâli
Göremez oldı vü ḳaldı ḫayâli

4845. Ol eḥ(a)diyyet cemâli ḫoş müşâhed
Görinmez oldı vü râh oldı münsed

4846. İrişdi ġaybete Ḥaḳ'dan ḫiṭâbât
Tekellümde suʾâlât u cevâbât

4847. Gidüp ol ṣoḥbet-i teşrîf-i ḳurbet
Araya geldi buʿ d-ı ḥâl-i ġurbet

4848. Bilüñ aʿ lâ-yı ʿ illiyyîn cihânda
O ḳurbetden ʿ ibâretdür zebânda

4849. Ṭabîʿ at ʿ âlemi ġurbet ilidür
Ki adı sâfilînün esfelidür

Fe-beşşenâ ʿalâ-raġmi'l-ḥasûdi ve beynenâ ḥadîşün ke-ṭîbi'l-miski şübbet bihi felemmâ eżâ'e'ş-subḥu ferreḳa beynenâ ve eyye naʿîmin lâ-yükeddiruhu'd-dehr[594]

[ŞİʿR]
[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Şol-ki dilden dost idindi sever bu cân anı
İtmişüz dün gice düşmen raġmına mihmân anı

2. Her sözi ter dilde müşk-âmîz midür ṭîble
Mest olur mey içmedin çün işde bir cân anı

3. Girdi derden çün seḥer tîġın çeküp ṭaġıldı ʿ îş
Ne ṣafâ var kim mükedder ḳılmaya devrân anı

4. Bu nefs dün ü gün ḳarâr itmez yilür bâd-ı ṣabâ
Zülfi sevdası ḳılupdur şöyle ser-gerdân anı

5. Ḥüsn-i dîvânında reyḥân ḫaṭṭı kim düşmiş ġubâr
Görse devrânında yâḳūt oldı ḥayrân anı

6. Kâma bir dem câmdan virmişdüñ ol yâr-ıla dâd

[594] "Hasetçiye rağmen bizi yaydı. Aramızda ondan yayılan misk kokusu gibi bir konuşma vardır. Sabah olduğunda ayrıldık. Nasıl bir nimettir ki bu, zaman onu bulandırmaz, kirletmez." Bu metnin sol hizasındaki sayfa boşluğunda "el-Ḫamr" yazmaktadır."

ʿÂḳıbet telḫ itmeyince ḳomadı hicrân anı [149ᵇ]

7. Dilde bes ***ʿUşşâḳ[ī]***'ye şol genc-i pinhândur ḫayâl
Bellü bil böyle bu fikr idüp derd-i vîrân anı

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4850. Ḳılurken anda cân cevlân-ı ṭâvûs
Gelüp işbu ḳafesde ḳaldı maḥbûs

4851. Budur bes ʿâdet-i devrân-ı eflâk
Ki ider cân-ı pâküñ menzilin ḫâk

4852. Ne vuṣlat var ki irmez hicret âḫir
Ne niʿmet var ki olmaz niḳmet âḫir

4853. Ne şerbet var ki ḳatmaz dehr aña zehr
Ne luṭf ola ki irgürmez aña ḳahr

4854. Bu ʿîş u nûşa zinhâr olma maġrûr
Ki nûşıdur cihânuñ nîş-i zenbûr

4855. Vücûduñdan ḫalâṣ ol bend-i ġamdur
Ki ḫurrem ʿâlem-i şehr-i ʿademdür

4856. Bu ten şehrine ol cân çünki geldi
Duruban bir niçe gün bunda ḳaldı

4857. Niçe biñ yıl ki ol Sulṭân ḳatında
Muḳarreb olmış-ıdı ṣoḥbetinde

4858. Ḥaḳīḳat ḫâṣṣ-ı ḫalvet olmış-ıdı
Miyâncısız şerefler bulmış-ıdı

4859. Bu demde perdeler düşdi miyâna

O yüz örtüldi ol perverde câna

4860. Ferâmûş itdi tâ ol ʿîş u nûşı
Bu âvâz u bu sâza dutdı gûşı

Ḳavluhu nesu'llâhe fe-nesiyehüm[595]

4861. Bugün ol günleri fikr idemez hîç
Niçe kim fikr ide ẕikr idemez hîç

4862. Ger ol âfetlere ṭuş olmasa cân
Dilinden mi giderdi ʿışḳ-ı cânân

4863. Öñinden gidüben ol üns-i ḳurbet
Yirine gelmez-idi buʿd-ı vaḥşet

4864. Bedenden bu cihâna baḫdı çün göz
Ḫayâlinden bu cânuñ gitdi ol yüz

4865. Ḥaḳīḳī cânı yile virdi anda
Mecâzî cân-ile ḳaldı cihânda [150ª]

4866. Memâtı hicr-i cânândur bu cânuñ
Ḥayâtı vaṣl-ı câvîdândur anuñ

4867. Eger hicrân-ı cânân olmayaydı
Ecel cânumuza yol bulmayaydı

Velev lâ müfâraḳatü'l-aḥbâbi mâ vecedet leha'l-menâyâ ilâ-ervâḥinâ sübülâ[596]

4868. Bu insân ünsden müştaḳ olupdur
Ezel bu cân enîs-i Ḥaḳ olupdur

[595] "... Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu..." (et-Tevbe 9/67)
[596] "Sevenler arasında ayrılık olmasaydı ölümler canlarımıza yol bulmazdı." (Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî, *Dîvânu Mütenebbî,* Beyrut 1983, s. 17.)

4869. Anuñ-çün didiler insâna insân
Ki oldı üns ezel Yezdân'a ol cân

4870. Ḥaḳ ol ünsüñ zamânın ide çün yâd
Urur bu câna insân ism-ile ad

4871. Nitekim *hel etâ* Ḳurʾân gelüpdür
ʿAyân anda *ʿale'l-insân* gelüpdür[597]

4872. Ki yaʿnî mürġ-i ḳudsî-y-idi bu cân
Ḳılurdı fârîġu'l-bâl anda cevlân

4873. Gelüp bu ʿâleme peyveste oldı
Bu dâm u dâne-y-ile beste oldı

4874. Daḫı insânı dir taʿẓîm içinde
Yaratduḳ aḥsen-i taḳvîm içinde

4875. O ʿulvî ʿâlem-i ervâḥda-[y]-ıdı
Ne süflî ʿâlem-i eşbâḥda-[y]-ıdı

4876. Çü gitdi ol gülistândan bu insân
Ol ünsi itdi bu bustânda nisyân

4877. Unutdı ol ḳadîmî âşiyânın
Daḫı yâd itmedi ol bûsitânın

4878. Bu nisyâna münâsib ḳoydı bes ad
Kelâmında ol ad-ıla ider yâd

4879. Ki Ḳurʾân içre ol raḥmâni enfâs
Ḫiṭâb idüp didi *yâ eyyühe'n-nâs*[598]

[597] *hel etâ ʿale'l-insâni*: "İnsanın üzerinden bir süre geçmedi mi?.." (el-İnsan 76/1)

4880. Didi yaʿnî i yârın terk idenler
Varup aġyâre mühri berk idenler

4881. Unıdanlar zamân-ı vaṣl-ı yârı
Çalanlar senge câm-ı neng ü ʿârı

4882. Zamân-ı ḥâl ü müstaḳbelde ekṣer
Ḫiṭâb itse aña bu adı eger

4883. Ki tâ eyyâm-ı ünsi eyleye yâd
Bu vaḥşet-ḫân[e]de hîç olmaya şâd [150^{b}]

4884. Diye bes kim ḳanı ol rûz-ı pîrûz
Ki her dem ʿîd-idi her rûz-ı nevrûz

4885. Maḳāmumuz civâr-ı ḥażret-idi
Mekânumuz maḳām-ı ḳurbet-idi

4886. Maḥabbetden aça bir perr-i şeh-bâz
Ol aṣl-ı âşiyâna ide pervâz

4887. Hevâ-yı ʿışḳ içinde yaḳa odı
İde pes dûdveş ʿulve ṣuʿûdı

Ḳavluhu Teʿâlâ: Leʿallehüm yeteẕekkerûne[599] Ve ḳavluhu: Leʿallehüm yerciʿûne[600]

4888. Ger ola bu maḥabbet dilde cünbân
Maḳām ehli dir aña ʿayn-ı îmân

4889. Ki bu sözi Nebî cândan dimişdür

---

598 *yâ eyyühe'n-nâs*: "Ey insanlar!"
599 "… Düşünüp anlasınlar diye…" (el-Bakara 2/221; el-Kasas 28/51; ez-Zümer 39/27...)
600 "… Belki dönerler diye…" (el-A'râf 7/168; el-Ahkâf 46/27; ez-Zuhrûf 43/48 …)

Vaṭan ḥubbını îmândan dimişdür

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm: Ḥubbu'l-vaṭani mine'l-îmâni[601]

4890. Dönerse geldügi yola yine cân
Yaḳīn bu menzilüñ adıdur îḳān

4891. Varup ger ol vaṭan olsa maḳāmı
Maḳām ehli dir iḥsân aña nâmı

4892. Geçe ger öte ol aṣl-ı vaṭandan
İrer ʿirfân işigine ol andan

4893. Tevaḳḳuf itmeyüp gitse o yola
Varup ḳaṣd itse dergâh-ı vuṣûle

4894. İrişür derce-i ṭâḳ-ı ʿayâna
Teferrüc andadur bu ʿayn-ı câna

4895. ʿAyândan ṣoñra n'olur ḥâli cânuñ
Beyânı ḥadd-i vaṣfa gelmez anuñ

4896. Zebânsızdur dehânlar ol beyânda
Beyânsızdur zebânlar ol ʿayânda

4897. Ger ol ḥubbu'l-vaṭan göñlünde cünbân
Oluban ḳaṣd-ı ricʿat itmeye cân

4898. Cihânda ġurre ola ʿizz ü câha
Hevâ-yı nefse uyup düşe çâha

4899. Budur nisyân-ı îmâna bidâyet
Budur derkât-ı küfrüñ bî-nihâyet

[601] "Vatan sevgisi imandandır." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 345-346, no: 1102)

4900. Bu âfâta ne cân olsa giriftâr
Ḳalur bu şehr-i ġurbetde ziyânkâr **[151ª]**

4901. Ebed ḫüsrân-ı *ve'l-ʿaṣr* içre ol cân
Gidüp ser-mâye elden ḳala ḥayrân

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve'l-ʿaṣru inne'l-insâne lefî ḫüsrin ille'lleẕîne ʿâmenû ve ʿamilu'ṣ-ṣâliḥâti[602]

4902. Kelâmında Ḫudâ ider ḳasem yâd
Ki yirinden bu cân olduġ[ı]-çün yâd

4903. Bu cismânî cihâna yetdüg[i]-çün
Gelüp cisme taʿalluḳ itdüg[i]-çün

4904. Müʾebbed ḳaldı bu ḫüsrân içinde
Giriftâr oldı bu zindân içinde

4905. Meger anlar ki ṭutdı ḥabl-i îmân
Daḫı ṣâliḥ ʿameller ḳıldı dermân

4906. Çıḳardı cânını bu ḳaʿr-ı cebden
Ḫalâṣ itdi bu âfât-ı ḥucübden

4907. Sefer idüp yine anca dürişdi
Varup aṣlî maḳāmına irişdi

İlle'lleẕîne âmenû ve ʿamilu'ṣ-ṣâliḥâti[603]

4908. Miṣâli bu taʿalluḳ k'itdi bu cân
Bu âfât-ı ḥucübde ḳaldı ḥayrân

---

602 "Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler müstesnadır…" (el-Asr 103/1-3)

603 "… İman edip iyi ameller işleyenler müstesnâdır…" (el-Asr 103/1-3)

4909. Budur kim bir kişi toḫmı ṣuvarur
Eger bir yire hâ varur ṣu urur

4910. Virür ḫoş perverişler aña düpdüz
Ki bir dâne ola yüz tâ yidi yüz

4911. Ger ol toḫmı yire ṣaçmasa ol-dem
Bulur bu nevʿ-i nefˢ anda yine hem

4912. Ṣaça ṣaçmaya kimüñ var nizâʿı
İder bir nevʿ daḫı intifâʿı

4913. Velîkin çün o toḫmı ṣaça yire
Yirince perveriş ṣu vara vire

4914. Anı ṭopraḳ çürüdüben gil ider[604]
Ol istiʿdâd-ı nefˢi bâṭıl ider

4915. Pey-â-pey bilmeye ger perveriş pâk
Ḳalur ḫâk içre dân[e]-y-ken olur ḫâk

4916. Yine hem-çün bu toḫm-ı cân-ı insân
Ki olur zâriʿ-i dihḳān-ı Sulṭân

4917. Zemîn-i ḳālıba kim oldı kişte
Anuñ-çün kişte oldı bu sirişte [151ᵇ]

4918. Ki tâ her ne ṣıfat kim vardur anda
Biri yüz tâ yidi yüz ola tende

4919. Şinev ü dîd ü güft ü gûy kim var
Biri yüz tâ yidi yüz ola iy yâr

[604] ṭopraḳ: topraḳ Nüsha

4920. Bu toḫm evvel degil-ken kişte-i ḫâk
Daḫı bir gûne sûdı var-ıdı pâk

4921. Kelâmullâh-ıdı aña şinîde
Olurdı nûr-ı vechullâh dîde

4922. Dutardı ḫoş elestüñ ḳavline gûş
Belî dir ʿîşde iderdi mey nûş

4923. Çün oldı bu sirişte kişte pâk ol
Gerek ḫoş perveriş k'olmaya ḫâk ol

4924. Eger aña revân ol âb-ı îmân
ʿ*Iyâẕen billâh* irişmese dermân[605]

4925. Düşüben bu yire ḫâk olsa elden
Mürebbî olmasa ṣâliḥ ʿamelden

4926. Yeşermeye vü gün gün ḳuruya ol
Zemîn-i ḳālıb içre çürüye ol

4927. Yire tekye ide o idene nev
Hevâ-yı nefse her dem ola pey-rev

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve lâkinnehu eḫlede ile'l-arżi ve'ttebeʿa hevâhu[606]

4928. Hevâ-yı nefs-i süflîden ḥaḳīḳat
Ola ol toḫm o dem ḫâk-i ṭabîʿat

4929. Düşe nîrâna ol ḫüsrân-ı dînden
Ola derkât içinde ḫâlidînden

---

[605] ʿ*Iyâẕen billâh:* Allah korusun.

[606] "… Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü…" (el-Aʿrâf 7/176)

4930. Şünûd u didi taḥḳīḳīden ol şûm
Ḳala setr-i cidâr ardında maḥrûm[607]

4931. Eger ol toḫma ol ṣudan ṣu vara
Daḫı aʿmâl-i ṣâliḥden ṣuvara

4932. Berûmend ola duta berg uzana
Duta yüz ʿâlem-i ʿulve uzana

4933. Nişîbendin bu ḳālıb yirinüñ ol
ʿUbûdiyyet firâzına duta yol

4934. Bula derkât-ı ḫüsrândan ḫalâṣı
Maḳāmın ḳıla Ḥaḳ dercât-ı ḫâṣṣı

4935. Ne deñlü terbiyet buldı-y-sa ẕâtı
Bula ol deñlü der(e)cât-ı necâtı [152ᵃ]

4936. Cihân-ı câhı budur şâh-ı cânuñ
Cinânı budurur ehl-i cinânuñ

4937. Cinân bundan ʿibâretdür bilüñ siz
Yaraġın bu duraġuñ key ḳaluñ siz

4938. Ger ol cân itmeye himmet şehâne
Ṭamaʿ eyleye dûnter eblehâne

4939. Şecerlik sebzesine indüre baş
Ṭaleb itmeye kim ola ṣemer yaş

4940. Ola bes cennet ehlinden biri ol
Ḳala dergâh-ı aʿlâdan berî ol

[607] Bu beytin yanında "Ḫâlidîne fîhâ ebeden" yazmaktadır. "(Onlar) orada ebedî olarak kalacaklar…" (el-Ahzâb 33/65; et-Tevbe 9/22)

4941. Düşer ol yüce menzilden fürûter
Ki cennet ehli eblehlerdür ekṣer

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Ekṣeru ehli'l-cenneti'l-bülhü ve ʿilliyyûne li-ẕevi'l-elbâbi[608]

4942. Ger ide himmet-i ʿâlî dürişe
(...) maḳāmına irişe

4943. Ola ol cümle ehlullâhdan bir
Ola ol ḫâṣṣa-ı dergâhdan bir

4944. Ṭoġa çün andan bir ṭıfl-ı zinde
Ḥucb-ı müstaḥkem olmadın gözinde

4945. Olur ol ḥażrete nev-ʿahd-i ḳurbet
Ṭoludur câm-ı kâmı şehd-i ṣoḥbet

4946. Dimâġı ṭolu ẕevḳ-i üns-i yârî
Ḫayâlinde hevâ-yı ʿışḳ-ı Bârî

4947. Hemân-dem ki cüdâ olur anadan
Fiġānlar eyler aġlar ol hevâdan

4948. O devr meclis-i ünsi idüp yâd
Ḳılur ney gib[i] ol göynüklü feryâd

4949. İder her perdede efġāna âheng
Gelür her bir ṭamardan nâle-i çeng

4950. Firâḳı renci-[y]-ile ol cihânuñ
Ḳarârı ḳalmaz ol-dem tende cânuñ

608 "Nebî (s.a.v) cennetliklerin çoğu eblehlerdir ve illiyyûn ise akıl sahiplerine aittir, buyurdu."

4951. Ḳımâṭ-ıla el ayaḫ mehde beste
İder pes ıżṭırâb ol cân-ı ḫaste

4952. Tażarruʿ la düşüben ibtihâle
Zebân-ı ḥâl-iledür Ẕü'l-celâl'e

4953. Dil-i rencûr-ıla ol cân-ı mehcûr
Bu manẓûmı oḳur zâr-ıla menşur [152ᵇ]

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ol yâr ʿışḳı cânda dil-âẕârdur henüz
Yanar içümde her nefes ol nârdur henüz

2. Mihr-i ruḫuñ firâḳ-ıla ṣanma bulur zevâl
Cânda maḥabbet-i ezelî vardur henüz

3. Tîmâra çâre eyle beni ṣanma ten-dürüst
Cân k'ol ḳadîmî ʿışḳ-ıla bîmârdur henüz

4. Gönlüm bu ins ü cinn-ile dutmadı hergiz üns
Gözde ḫayâl o rûy-ı perîvârdur henüz

5. Teng oldı ġonce gibi ki göñül dâġ-ı lâleden
Cânum hevâsı ol gül-i gülzârdur henüz

6. Cân mürġi ḫâl-i zülfiñe kim olmış-ıdı ṣayd
Ol dâne-y-ile dâma giriftârdur henüz

7. Gözüm yaşı müdâm revân olduġı bu kim
Dilde hevâm o ḳāmet-i reftârdur henüz

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4954. Bes aña göñl ġamgîn gözi nemgîn
Niçe şey gösterürler rûy-ı rengîn

4955. Ḫoş-âmed ṭabʿa vü ḥisse mülâyim
Ne varsa gösterürler aña dâyim

4956. İder anlara çün ḥiss-i naẓar ol
Olur ol dil-firîb eşyâya meşġūl

4957. Şehâdet ʿâlemiyle ṭutar ünsî
Olur ol ʿâlem-i ġayb anda mensî

4958. Bu aldamaḳlarıyla çün sevinür
Ḳor ağlamağını bir dem uyanur

4959. Uyur çünki çıḳar uyḫu başına
Girer ol pîl-i Hindistân düşine

4960. Hemân ider yine efġāna âġāz
Gice artar bu sâz u söz u âvâz

4961. Anuñ-çün bu maḥsûsâta düpdüz
Olur ḥiss-i naẓar meşġūl gündüz

4962. Gice olur çün ol ḥiss-i naẓar kem
Fiġāna başlar ağlar artar ol ġam

ŞİʿR [153ª]

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Şeb geldi başa yâr ġamı geldi hem yine
Aḳup ciger ḳanı gözüme ṭoldı nem yine

2. Ṣan sîḫdür içinde ciger-pâre her müjüm
Ḫûnîn yaşumla ġarḳ-ı dem oldum bu dem yine

3. Ḫûnî gözüñ ḫayâl-ıla sevdâyî olmışam
Dîvâneyem bu dem beni uş dutdı dem yine

4. Baḫtum gözi uyana uyursa bu dün gözüm
Şâyed yüzüñ ṭuş olam düşde görem yine

5. Gündüz cihân yüzine baḫup göñlüm aldaram
Göz görmez oldı uş gice oldı n'idem yine

6. Ḳışṣam uzun bu dünde perîşânlıġıyla dost
Düşümde uşdı zülfüñ ucı gibi ġam yine

7. *ʿUşşâḳī* perdelerde muḥayyer bu gice râst
Ney gibi nâleler ḳılur uş zîr ü bam yine

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

4963. Bes üm emcük virüp emzürür anı
Emer südi k'ola âsûde cânı

4964. Gelür aġzına pistân ter ü leyyin
Dimâġ-ı nefse irer şîr-i şîrîn

4965. İder tedrîcle şîrin idüp nûş
Ḳadîmî ʿîş u nûşını ferâmûş

4966. Anuñ-çün beççe-i ḥayvân cihânda
Ki bulur perveriş tîz az zamânda

4967. Her işde gösterür ḳadd-i ḳıyâmı
Bulur ḳuvvet ḳuvâ vü ten tamâmı

4968. Olur her işde cismi tîz ṣâliḥ
Biter anuñla her nevʿ-i mesâliḥ

4969. Bulur hem-cinsinüñ faż̈l-ı kemâlin
Bilür nedür maʿîşet vech-i ḥâlin

4970. Ki yoḳdur hîç anuñ kâmında bî-rayb
Revân ẕevḳ-i şerâbı meşreb-i ġayb

4971. Bu gülşende anuñ-çün olur ol şâd
Ki itmez meclis-i ünsi dili yâd

4972. Dilinde nâr yaḳmaz firḳat-i yâr
Öñine hîç gelmez şemʿ-i dîdâr

4973. Bu dem peçe çün-kim ṭoġa ġamnâk
Gerekdür niçe müddet terbiyyet pâk [153ᵇ]

4974. Ola tâ cisminüñ neşv [ü] nümâsı
Ḳıyâm ide bula ḳuvvet ḳuvâsı

4975. Çü mehveş raḥm-ı şarḳından ki ṭoġa
Gerek on beş yıl ol ḥadd-i bülûġa

4976. Gerek hem baʿd-ez-ân çil sâl ol aya
Ki ṣala sâye ḫaṭṭ-ı istivâya

4977. Kemâle ire cüsse duta ḳuvvet
Ser-i şeyb oldurur pây-ı fütüvvet

4978. Anuñ-çün ki bu Âdem peççe cânı
Dutupdur mûnis ol özge cihânı

4979. Dimâġ-ı cân cihânında bilâ-rayb
Bulupdur niçe ẕevḳ-i meşreb-i ġayb

4980. Düşüpdür yire yârından ıraḫ zâr
Daḫı göñlinde hicrân nârı yanar

4981. Anuñla âşinâ düşmez bu ʿâlem
Gelür yâd aña âdem ġayr-ı Âdem

4982. Bes aña çoḫ zamân gerek-ki az az
Ola bu menzil-i ḫâkîye dem-sâz

4983. Ḳıla tâ ʿâlem-i ʿulvîyi mensî
Duta bu ʿâlem-i süflîye ünsi

4984. Gide ġaybî meşârib ẕevḳi dilden
Ṭoġa ḥissî meşârib şevḳi gilden

4985. Bes andan-ṣoñra olur yig cihet ol
Bulur neşv ü nemâ endâmına yol

4986. Dü reng-i ʿâlem-i ġayb u şehâde
Nemâ vü neşv bulmaz bu hevâda

4987. Bu cismâniyyetüñ bulmaz kemâlin
Tene dutar göremez ten ḫilâlin

4988. Bu cân çün ol cihândan döndere rûy
Gözi duta bu ʿâlem yüzine ḫûy

4989. Bula ḳuvvet ḳuvâ cüsse tamâmı
Duta meʾvâ-yı bûmânî maḳāmı

4990. Düze fikr-ile niçe mekr ü ḥîle
Ki nefʿi ceẕb ü żarrı defʿ ḳıla

4991. Çeke özine şol kim nâfiʿ ola
Mażarrâtı ser-â-ser dâfiʿ ola

4992. Şol işler kim gelür insân elinden
Biri gelmez daḫı ḥayvân elinden [154ª]

4993. Bu ġayr-ı cân-ver-kim cânı vardur
Cihân-ı cândan anlar bî-ḫaberdür

4994. Ḳaçan beñzerler ol insâni câna
Ki bunlar yeg cihetdür bu cihâna

4995. Ḳamu efʿâlin anlar ḥarf u bâ-ḥarf
İderler az meṣâliḥlerine ṣarf

4996. Dimâġında ḳamunuñ ṣovuḳ issî
Ṭoludur leẕẕet-i şehvât-ı ḥissî

4997. Tamâmı şehvetüñ maḳṣûd-ı biʾẕ-ẕât
İderler her dem istîfâ-yı leẕẕât

4998. Çü yirler perveriş içre ġıdâyı
Bulurlar tîzde neşv ü nemâyı

4999. Ġaraż bunda budur kim rûḥ-ı insân
Çün itdi mülk ü melkût üzre seyrân

5000. Gözine geldi yüz yüz ol seferde
Niçe rûḥânî vü cismânî perde

5001. Bulardan ṣoñra her ne-kim iş ider
Bu ṭabʿuñ muḳteżâsı cünbiş ider

5002. Eger ol ẓâhirî bir cünbiş anda
Ya ḳavlî vü ya fiʿlî bir iş ide

5003. Ya bir ḫâṭır dilinde ḥâżır ola
Ya bir manẓarda gözi nâẓır ola

5004. Ser-â-ser mûcib-i buʿd u ḥucübdür
Cehâlet mûriṯ-i târîk-i cübdür

5005. Serâ-perdedürür bu çeşm-i câna
Naẓar itdürmez ol ġayb-ı cihâna

5006. Cehâlet ẓulmetine düşüben cân
O ʿâlemden ḳalur bî-ʿilm ḥayrân

5007. O demde şöyle olur bî-ḫaber ol
Ki bir ehl-i dem aña dise biñ yol

5008. Bilür misin-ki evvel ḳanda-y-ıduñ
Cihân-ı cân var iy cân anda-y-ıduñ

5009. Saña ol bûsitân içinde peydâ
Maḳām-ı meclis-i üns-idi meʾvâ

5010. Sen iy cân bu cihâna ṣoñra geldüñ
Henüz bu bâġa sâye ṣoñra ṣalduñ

5011. Yalan ṣanur o ʿaḳl-ı ġāfil anı
Getürmez ġayba îmân anda cânı [154ᵇ]

5012. Velî şol cân-ki ol pür-nûr olupdur
ʿİnâyet ʿaynına manẓûr olupdur

5013. Degildür ol cihândan ol ḫabersüz
Ḳadîmî ünsden olmaz eṣersüz

5014. Anı ʿaḳl-ıla bilmez ol egerçi
Velî çün diye bir gerçek ḫaberci

5015. Eṣer bir nûr-ı ṣıdḳ muḫbirüñ var
Eṣer bir var ol üns-i dilden iy yâr

5016. Olupdur müstemiʿ göñlünde bâḳī
Biri biriyle ider iʿtinâfı

5017. Ṣalar biri birinüñ boynına el
Ḳoyar biri birinüñ ḳoynına el

5018. Degil bî-gâneler bu rûşenâlar
İki hem-şehrîlerdür âşinâlar

5019. Çü bunlar biri biriyle görişür
Eṣer andan göñüllere irişür

5020. O dem ol ḥâlete iḳrâr ider ol
Daḫı ne ḳāl ü ne inkâr ider ol

5021. Ol üns-i bâḳ[i]den fi'l-cümle bir şey
Ne cânda kim ola olmaz ḳalur ḥay

5022. Odur îmâna toḫm îmân bitürür
O cân bil ir ü geç îmân getürür

5023. Ne cân k'ol ünsden olmaz dilinde
Bil îmân toḫmı yoḳ âb u gilinde

5024. Cihân-ı ġaybdan göñli ḳapusın
Yapup dün gün ider lâne ṭapusın

5025. Yüz inẕâr id ü itme her giz ol cân
Sözüñ işitmez ü getürmez îmân

5026. Dil ü gûş u gözi bâbına anuñ
İrüpdür ḫatmi sulṭân-ı cihânuñ

5027. İrüp dendâne vü dil ay u yıllar
Açamaz ol kilîdi hîç iller

Ḳavluhu Teʿâlâ: İnnelleẕîne keferû sevâʾün ʿaleyhim e-enẕertehüm em-lem-tünẕirhüm lâ-yüʾminûne ḫatemallâhu ʿalâ-ḳulûbihim ve ʿalâ-semʿihim ve ʿalâ -ebṣârihim ġışâvetün ve lehüm ʿaẕâbün ʿaẓîmün[609]

5028. Sülûk ehlinde vardur baʿżı sâlik
Ki seyr itdi mesâfât u mesâlik [155ª]

5029. Bu rûḥânî vü cismânî maḳāmât
Ki var ḳaṭʿ itdi ol anda mesâfât

5030. Ḥicâbın cân gözinüñ ol seferde
Götürürler yüzinden bir naẓarda

5031. O ḥâlât-ı maḳāmâtı ber-â-ber
Dönüp baḳar görür yine ser-â-ser

5032. Daḫı insân olur maḥfûẓ-ı nisyân
Taʿalluḳ itmedin bu ḳālıba cân

5033. Ne ḥâl oldı-y-sa vâḳiʿ ol âḫir
Öñinden gitmemiş göñlinde ḥâżır

5034. Ki tâ evvel maḳāmından ki gitdi
Ser-â-ser kâyinâta seyr itdi

5035. Bu mevcûdâta yek-ser eyledi seyr
ʿUbûr eylemedük ḳomadı bir deyr

5036. İrişdi ata ṣulbine dürişdi
Bes andan ane raḥmına irişdi

[609] "Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için (dünya ve ahirette) büyük bir azap vardır." (el-Bakara 2/6-7)

5037. Ana raḥmından olup bes revâne
Nice ṭoġdı vü geldi bu cihâne

5038. Bu cümle ḫâṭırındadur o cânuñ
Ser-â-ser naṣb-ı ʿaynıdurur anuñ

5039. Nitekim şeyḫ-i vaḳt-i pîr-i emced
Cüvân-ı Kûfî ol Ḫˇâce Muḥammed

5040. Müʾeẕẕin Şeyḫ ʿAlî'den bir ḥikâyet
Ki Nîsâbûrî'dür ider rivâyet

5041. Didi kim şimdi daḫı fikr iderem
Henüz yâdumdadur uş ẕikr iderem

5042. Ki ben ol ʿâlem-i ervâhda-y-idüm
Maḳām-ı ḳurbda bî-vâsıṭa-y-idüm

5043. Beni çün ol cihândan bu cihâna
Müsâfir ḳılup itdiler revâne

5044. Maḳāmumdan sefer itdüm vü gitdüm
Gelüp her âsumâna hâke yitdüm

5045. Benüm üstüme hem-çün ebr-i nîsân
O gögüñ ḫalḳı gözden dökdi bârân

5046. Benüm-çün itdiler çoḳ âh u zârı
Didiler yine bir bî-çâre yârı

5047. Maḳām-ı ḳurbetinden rabbi ṣalmış
Mekân-ı buʿda gider yüzin almış [155ᵇ]

5048. Komış insi gider vaḫşet iline
İner aʿlâyı ḳoymış esfelîne

5049. Şeh-iken vüsʿat-i fevḳa'l-ʿulâya
Gedâ gider serây-ı tengnâya

5050. Bu ḥâletde niçe söz söylediler
Benüm-çün çoḳ teʾessüf eylediler

5051. Bu ġamdan oldı anlar cümle ġamgîn
Benüm-çün ḳamu oldı çeşm-i nemgîn

5052. Ḫiṭâb-ı ʿizzet irdi bes ḳatumda
Ki itmeñüz tekellüm ġaybetümde

5053. Anı dünyâya biz gönderdügümüz
ʿAlâdan sâfile indirdügümüz

5054. Ṭarîḳ-i ḫ̆arlıḳdan añlamañuz
Degil dûn itmek anı ṭañlamañuz

5055. Ol ilde bu eline alup âlât
Gerek kim ide çoḳ kesb ü kemâlât

5056. İre âḫir hünerle bir evce ol
Bula bir menzil evvelden yüce ol

5057. Benüm bu ʿizzetüm ḥaḳḳı çün ol yâr
Cemîʿ-i müddet-i ʿömründe bir bâr

5058. Olıcaḳ ol cihânda câhile şâh
Ṣala bir delvi ger bir çâha nâ-gâh

5059. Yine cerr idüp ipden delv-i pertâb
Ḳoya bir pîr zen cerresine âb

5060. Bu bir ḫayr aña andan yegdür anda
Ki yüz biñ yıl o ḳudsî gülsitânda

5061. Ḳala muḳbil ḳul ola şâha maḳbûl
Ola tesbîḥ-ile taḳdîse meşġūl

5062. Size olmaz bu sır çün perdeden fâş
Kelîm-i *külli ḥizbin*le bürüñ baş[610]

5063. Ṣarup ser-pister-i teslîme batuñ
O *mâ lâ-taʿlemûn* beytinde yatuñ[611]

5064. Derin deryâdurur esrâr baḥri
Aña ġavvâṣ olımaz degme baḥrî

5065. Serây-ı sırra girmez degme server
Bu bihter ṣadra geçmez degme mihter

5066. Ne bilürsiz siz ol-kim ben bilürem
Ne ḳılursız siz ol-kim ben ḳıluram [156ª]

5067. Benüm sulṭânlıġum ṣunʿ ın baña ḳoñ
O ḳul ḳulluḳdadur anı aña ḳoñ

5068. İlâhî ʿ âbidîn ü ʿ âbidâtı
Cemîʿ ü müʾminîn vü müʾminâtı

5069. Ḫudâ sensin cüdâ ḳılma özüñden
Gözine perdeler ṭutma yüzüñden

5070. Ḳoma bu çâh-ı vaḥşetde hirâsân
Çıḳar ersân-ı elṭâfuñ ṣun âsân

5071. Necâtı vir bu ten ḥabsinde cübden
Ḫalâṣ eyle bu âfât-ı ḥucübden

---

610 *külli ḥizbin*: "… Her fırka…" (er-Rûm 30/32)

611 *mâ lâ-taʿlemûn*: "… Sizin bilemeyeceğiniz (şeyler)…" (Yûsuf 12/86; Âl-i İmrân 3/66...)

5072. Meẕelletden şehâ sen câha irgür
Çıḳar bu çâhdan dergâha irgür

5073. İder *ʿUşşâḳī* âhengi saña râst
Nühüfte perdeden vir râh aña râst

5074. Muḫayyerdür maḳāmın sen ḫalâṣ it[612]
Muḫâlif-sâz ḳalma yâr-ı ḫâṣṣ it

5075. Gözinden ḫûb sür taḳlîd ḫâbın
Açıvir gönline taḥḳīḳ bâbın

5076. ʿAlâyıḳdan ʿavâyıḳdan ıraġ it
Yaḳīn ḳıl ḳurbet-i ḥażret duraġ it

5077. Bu toḫm cânına bir ḫoş hevâ vir
Nevâ vü berg ü pür-neşv ü nemâ vir

5078. Bitür âb u hevâñ-ıla uzandur[613]
Cihân-ı süflîden ʿulve uzandur

5079. Dıraḫt-ı ḫuşkdür vir şîve-i ter
Dıraḫt-iken anı ḳıl mîve-i ter

5080. Vaṭan ḥubbın ḳıl cenbinde cünbân
Dilinde muḥkem it îmân-ı îmân

5081. Anuñ îmânını îḳāna irgür
Daḫı îḳānını iḥsâna irgür

5082. Getür ʿirfân derine andan anı
Maḳām it andan eyvân-ı ʿayânı

[612] Muḫayyer: Muḥayyer Nüsha
[613] âb u hevâ: âb-ı hevâ Nüsha

DÂSİTÂN-I DÜVVÜM EZ-BÂB-I SÜVVÜM DER-BEYÂN-I ḤİKMET-İ TAʿALLUḲ-I RÛḤ BE-ḴĀLIB VE FEVÂYİD-İ ÂN[614]

5083. İkinci dâsitân hem dir firâvân
Taʿalluḳ niçün itdi cisme bu cân

5084. Bu âfetlerden aña fâyide ne
Nedür ḥikmet ya anda ʿâyide ne [156ᵇ]

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ve mâ-ḫalaḳtü'l-cinne ve'l-inse illâ li-yaʿbudûni[615] ey li-yaʿrifûni

5085. Vücûdına olan toḫm ins ü cânuñ
Dıraḫtında biten mîve cihânuñ

5086. Dil-i kâfir yirinden mîşe açan
O yire tâze îmân toḫmı ṣaçan

5087. Gelüp şirk ehlinüñ cüftin bozan şâh
Vurup her kâfirüñ bilin üzen şâh

5088. Şerîʿat âfitâbı perver-i dîn
Serîr-i dil serveri server-i dîn

5089. Didi kim sözi ʿayn-ı ʿâfiyetdür
Bu dünyâ kiştezâr-ı âḫiretdür

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi['s-selâm]: ed-Dünyâ mezraʿatü'l-âḫireti ṣadeḳa Resûlullâhi[616]

---

[614] "Üçüncü bâbın ikinci destanı rûhun bedene bağlanmasının hikmeti ve faydalarını açıklar."

[615] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (ez-Zâriyât 51/56) (Nüshada âyetin devamında "Ey li-yaʿrifûnî" (Yani beni tanısınlar, bilsinler diye.) ibâresi vardır.

[616] "Dünya ahiretin tarlasıdır." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 412, no: 1320)

5090. Zemîn-i ẓâhir-i dünyâya Bârî
Şol istiʿdâd bârın vurdı ârî

5091. Ki aña ṣaçalar her dâne berden
Ne-kim var nevʿ-i toḫm-ı ḫuşk u terden

5092. Virilse perveriş dün gündüz aña
Biri yüz ola tâ yidi yüz aña

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ke-meṯeli ḥabbetin enbetet sebʿa senâbile fî külli sünbületin miʾetü ḥabbetin vallâhu yużâʿifu li-men yeşâʾu[617]

5093. Bu istiʿdâd virdi bâṭınîne
Ki anuñ ẓâhirinde sâkinîne

5094. Ola ol mezraʿa uḫrâsı-içün
Zirâʿat eyleye ʿuḳbâsı-içün

5095. Aña her dâne yarın şöyle düpdüz
Ki birden götüre yüz tâ yidi yüz

Ḳāle ʿaleyhi'ṣ-selâm: el-Ḥasenetü bi-ʿaşri emṯâlihâ ilâ-sebʿi miʾeti żıʿfin[618]

5096. Ola kim bergle bir dâne berden
Ki aña mümkin olmaya ṯemerden

Ḳavluhu Teʿâlâ: İnnemâ yüveffe'ṣ-ṣâbirûne ecrehüm bi-ġayri ḥisâbin[619]

---

[617] "(Allah yolunda mallarını harcayanların) örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir..." (el-Bakara 2/261)

[618] "Nebî (s.a.v) iyiliğin bire ondan bire yedi yüze kadar mükâfatı olduğunu bildirdi." (Buhârî, "Îmân", 30) "el-Ḥasenetü bi-ʿaşri emṯâlihâ ilâ-sebʿi miʾeti żıʿfin ve's-seyyiʾetü bi-miṯlihâ illâ en yetecâveza'llâhu ʿanhâ"

[619] "... Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir." (ez-Zümer 39/10)

5097. Zemîn-i ḳālıb-ı insâna iy cân
Hemân anuñ gibi ol Ḥayy u Ḥannân

5098. Şol istiʿdâd virdi kim cihânda
Ekilse toḫm-ı rûḥâniyyet anda [157ᵃ]

5099. Eger enbâr-ı *min-rûḥî*den açsa
Anı *ve nefaḫtü*nüñ dihḳānı ṣaçsa[620]

5100. Ṣuvarursa ʿinâyet ʿayn-ı âbı
Virürse perveriş şerʿ âfitâbı

5101. Bu genci ʿaḳla ṣıġmaz saġışı yoḳ
Bite ṣem(e)rât-ı ḳurb u maʿrifet çoḳ

5102. Vire bir dâne toḫm anca ṣemerden
Ki ṣayanlar ḳala ʿâciz şümürden

5103. Ne ʿaḳl ide anuñ aʿdâdını fehm
Ne farż ide anuñ miḳdârını vehm

5104. Zebân anda beyânsız nuṭḳ beste
Ḳalemler bî-zebân diller şikeste

5105. Ne göz görmiş ne ḫod bir gûş işitmiş
Ne anı bir göñül var fikr itmiş

Aʿdedtü li-ʿibâdiye'ṣ-ṣâliḥîne mâ lâ ʿaynün raʾet ve lâ üẕünün semiʾat ve lâ ḫaṭara ʿalâ-ḳalbi beşerin[621]

5106. Nitekim dünyevî bir toḫm-ı pâki
Yire ṣaçmaġa k'ola kişt-i ḫâki

---

[620] *ve nefaḫtü fîhi min-rûḥî*: "... Ona (rûhumdan) üflediğim zaman..." (el-Hicr 15/29)

[621] "Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın hayal edemediği (nimetler) hazırladım." (Buhârî, "Bed'i'l-halk", 8)

5107. Gerek esbâb u âlât aña çendân
Gerek bir yir ki ṣaça anı dihḳān

5108. Gerek hem âsumân kim döke âb ol
Diler hem perveriş çün âfitâb ol

5109. Hevâ ister sebebdür iʿtidâle
Ki günden germi yirden serdi ala

5110. Gerekdür daḫı çoḳ esbâb u âlât
Gerek bir cân-ki toḫmı ṣaça bi’ẕ-ẕât

5111. Daḫı ekmege çüft ü ḫûb gerek
Demür [ü] rîsmân ü çûb gerek

5112. Bu âlâtı daḫı düzmege bi’l-bâb
Gerek neccâr u âhenger resen-tâb

5113. Gerek daḫı iş işler niçe kişi
Ki anlar işleye bile bu işi

5114. Gerek ḫabbâz u hem ḳaṣṣâb u baḳḳāl
Muṭabbıḫ hem ki aş bişüre der-ḥâl

5115. Gerek rîsende vü bâfende daḫı
Gerek şûyende vü dûzende daḫı

5116. Gerek çoḳ işçi bunlara daḫı hem
Ki bunlar işine dürişe her dem [157^{b}]

5117. Gerekdür âsiyâbân-ı şitâbân
Şübân-ı nev-cüvân cellâb-ı şübbân

5118. Gerek hem zerlü bâzergân-ı server
Sütûr u üştür ü üştürbân u ester

5119. ʿAlâ-hâẕâ ki var her ṣanʿat ehli
Aña lâzımdur[ur] bir ḥirfet ehli

5120. Gerek bir pîşe ger dâyim dürişe
Ola ol pîşe ger tâ ḳāyim işe

5121. Gerek hem pâdişâh ehl-i siyâset
Emîn ü ʿâdil ü ṣâḥib-kiyâset

5122. Ki ḫalḳ üzre naẓar ide ber-â-ber
Ola her ḥayrı râfiʿ dâfiʿ-i şer

5123. Ḳomaya aḳviyâ k'ide tenâvül
Żaʿîf olanlara dest-i teṭâvül

5124. Ḳavî olan başınmaya żaʿîfi
Semîn olan düşürmeye naḫîfi

5125. Raʿiyyet ṣaḳlamaḳ ola oyunı
Güde yidürmiye ḳurda ḳoyunı

5126. Ki tâ emn-i ferâġat ʿâleminde
Ola her âdemi kendü deminde

5127. Eger nîkû naẓar iderseñ iy yâr
Göresin dünyi yüzinde ne-kim var

5128. Zemîn ü âsumân eflâk ü encüm
Bu mâh u âfitâb iy nûr-ı merdüm

5129. ʿAnâṣırdan ki var müfred mürekkeb
Bu ḥayvân ü nebât iy ehl-i meşreb

5130. Melâyik ins ü cinn ü ehl-i ṣanʿat
Ḳamu ṣannâʿ u tüccâr ehl-i ḥirfet

5131. Cemîʿ -i ʿâlim ü şâkird u üstâd
Bu mîr u bu vezîr aʿvân u ecnâd

5132. Gerekdür işde bu ḳamu nüvişte
Ki bu bir dünyevî toḫm ola kişte

5133. Vireler perverişler aña çendân
Ola bir ala andan dad dendân

5134. Yine o toḫm-ı rûḥânîyi Bârî
O ḫâṣṣ enbâr-ı *min-rûḥî*den ârî[622]

5135. Alup nefḫa eliyle ṣaçsa çâlâk
Zemîn-i ḳālıb-ı insâniye pâk [158ª]

5136. Naẓar it-kim bu toḫma perverişde
İrişüp yimiş olınca revişde

5137. Gerekdür iy niçe esbâb u âlât
Ki tâ ḥâṣıl ola maḳṣûd bi'ẕ-ẕât

5138. Ḥaḳīḳat göz-[i]le itseñ temâşâ
Ḳamu ârâyiş-i dünyâ vü uḫrâ

5139. Bihişt-i heşt daḫı heft dûzaḫ
Daḫı kim vardurur aʿrâf [u] berzaḫ

5140. Bu toḫmı perveriş-çün geldi bunlar
Ki ola perveriş dünler ü günler

5141. Ṣemer ola irişe tâ tamâma
Ki dürlü maʿrifet nâm ol maḳāma

[622] *min-rûḥî*: "... Rûhumdan..." (el-Hicr 15/29)

5142. Ad-ıla bu ṣıfat kim maʿrifetdür
Ṣıfatlardan ḳamu aʿlâ ṣıfatdur

5143. Yaratmaḥda bu insi cinni ḥikmet
Budur kim biline ol Ẕât-ı ḥażret

5144. Cihân-ı cânda gerçi rûḥ-ı insân
Civâr-ı ḳurb-ı rabbinde firâvân

5145. O baḥr-ı ʿîş u nûşa ṭalmış-ıdı
O ḫˇândan anca behre almış-ıdı[623]

5146. Yanardı bezm-i ünsîde çerâġı
Mey-i ʿışḳ-ıla germ-idi dimâġı

5147. Münâsib ol cihâna maʿrifetler
Var-ıdı anda daḫı çoḳ ṣıfatlar

5148. Gelürdi dem-be-dem Ḥaḳḳ'uñ selâmı
İrerdi baḥre-i ḫˇân-ı kelâmı

5149. Şühûd u keşf ü ḫˇân ḥiss-i Ḥaḳ'dan
Degildür behresiz ol mâ-sebaḳdan

5150. Tamâm olmaġa lâkin bu maḳāmât
İrişmege kemâle bu saʿâdet

5151. Ṭılısmına bu cismüñ inüp ol cân
Gerekdi kim olaydı genc-i pinhân

5152. Olaydı tâ ki anda terbiyetler
Bulaydı terbiyetden taḥliyetler

[623] ḫˇân: ḫûn Nüsha

5153. Ki zîrâ ḫâric ü dâḫil her âlet
Ki ʿirfâna olur anlar ḥavâlet

5154. Olurdı maḥzen-i ḳālıbda maḥzûn
Bu ḫân-ıdı ol âlât-ıla meşḥûn [158ᵇ]

5155. Nitekim müdrikât-ı bâṭınî var
Ḫafî vü nefs-i sır kim döndi tekrâr

5156. Ḥavâṣṣ-ı pençgâne ẓâhirî hem
Başarla semʿ ü ẕevḳ ü lems ü hem şem

5157. Hemân bes ʿâlem-i ġayb içre anda
Olan bir nûr-ı rûḥânîydi cânda

5158. O nûr-ıla ki her sû seyr iderdi
Hemân idrâk-i külliyyât iderdi

5159. Münâsib ol maḳāma ʿaḳldan hem
Var-ıdı behre cânda ol-dem[624]

5160. Velî ġayb u şehâdetde şol âlât
Ki oldı müdrikât ol câna biʾẕ-ẕât

5161. Bu külliyyât u cüzʾiyyâtı ol pâk
Dü ʿalemde ider anuñla idrâk

5162. Yoġ-ıdı evvel ol ʿâlemde bir bil
Bu ḳālıb ʿâleminde oldı ḥâṣıl

5163. Bu âlât oldı çün cânuñ refîḳi
Gelüp kesb itdi ʿirfân-ı ḥaḳīḳī

[624] İkinci mısraın vezni bozuk

5164. Ḥaḳīḳī maʿrifet bil ne ṣıfatdur
Ṣıfât-ı Ẕât-ı Ḥaḳḳ'a maʿrifetdür

5165. Nitekim oldı ʿârif cânda aʿref
Bu kim dir Ḥaḳ *fe-aḥbabtü en uʿraf*[625]

5166. Cihânda maʿrifet üç nevʿ olupdur
Biri aḳlî biri naẓarî gelüpdür

5167. Birisi daḫı ʿirfân-ı şühûdî
Bu sözüñ ehl-i ʿirfândur şühûdı

5168. O ʿaḳlî maʿrifet bil dü nerüñdür
ʿAvâmm-ı ḫalḳ anda müşterekdür

5169. Cühûd u kibr (?) u tersâ vü muvaḥḥid
Ṭabîʿî felsefî dehrî vü mülḥid

5170. Bu kâfir ol müselmân ol mecûsî
Birikdiler bu ʿirfânda ḳamusı

5171. Bu ʿirfânda ne-kim var ʿîsevîler
Müsâvîdür anuñla mûsevîler

5172. Ki zîrâ bu ḳamu ʿâḳildürürler
Vücûd-ı Bâri'ye ḳāyildürürler

5173. Arada bunca kim var iḫtilâfât
Ṣıfâtındadurur ẕâtuñ ne fi'ẕ-ẕât **[159ª]**

5174. Hemân yine miyân-ı ehl-i İslâm
Ṣıfatdadur ḫilâf iy serv-endâm

---

[625] "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016) "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

5175. İderler cümle Ẕâtullâh'a iḳrâr
Kimüñ ne cân var kim ide inkâr

5176. Suʾâl idüp diseñ küffâra her gâh
Yaradan kim yiri gögidür Allâh

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve-leʾin seʾeltehüm men ḫalaḳa'ş-şemâvâti ve'l-arża le-yeḳūlünne [ḫalaḳahünne'l-ʿazîzü'l-ʿalîmü][626] Allâhu

5177. Diseñ bir put-pereste kim sebeb ne
Bu bütlere ṭaparsız bu taʿab ne

5178. Dir ol-kim ṭapduġumuz aña her gâh
Bu kim bizi ḳarîb ide ilallâh

Ve ḳavluhu Teʿâlâ: Mâ naʿbuduhüm illâ li-yuḳarribûnâ ilaʾllâhi zülfâ[627]

5179. Bu nevʿ-i maʿrifet ol pâkî Ẕât'ı
Cehâletden degil mûcib necâtı

5180. Meger anlarda kim ʿaḳlî naẓar pâk
Bulupdur nûr-ı îmândan eṣer pâk

5181. Naẓarları olupdur tîz bî-ḥad
Olur hem nûr-ı îmândan müʾeyyed

5182. Nübüvvet dârına iḳrâr iderler
Daḫı münkirlere inkâr iderler

[626] "Andolsun ki, onlara gökleri ve yeri kim için yarattı? diye sorsan; Onları şüphesiz güçlü olan, her şeyi bilen Allah yarattı, derler." (ez-Zuhrûf 43/9)

[627] "... Onlara, bizi sadece Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz..." (ez-Zümer 39/3)

5183. Ḳoyup esfâr-ı emr ü nehye boyın
Ne yön gösterse dutdılar aña yön

5184. Ki budur perveriş bu toḫm-ı câna
İde tâ kim reviş az az uzana

5185. Bu ʿaḳlî maʿrifet k'üçüñ biridür
ʿİlâcı müdrikât-ı ẓâhirîdür

5186. Ḳuvâ-yı bâṭınî daḫı gerek hem
Gerek ʿaḳlî naẓar hem beyle *fe'fhem*[628]

5187. Ḥavâss-ı ẓâhirîyle tâ ki tâbân
Naẓar ide bu maḥsûsâta ol cân

5188. Ḳuvâ-yı bâṭınî tâ ol naẓardan
Ḳılur naḳşın muṣavver ol ṣuverden

5189. Bu çeşm-i ʿaḳl-ıla cân ol nuḳūşa
Naẓar idüp gelür fi'l-ḥâl cûşa

5190. İder bes ḥükm-i muḥkem anda ol-dem
Ki ṣâniʿ siz degil bu ṣunʿ muḥkem [159b]

5191. Nice ṣâniʿ siz olur bu ṣanâyiʿ
Ḳaçan mübdiʿ siz olur bu bedâyiʿ

5192. Çü tedrîc-ile yine ola nâẓır
Naẓar ide bu mevcûdâta bir bir

5193. Göre kirdâr-ı ḫûbın Kirdgâr'uñ
ʿAcâyib ṣanʿatın Perverdgâr'uñ

[628] *fe'fhem:* Anla!

5194. Yapılmış zer-nigârî ḳaṣr-ı mînâ
Döşenmiş laʿl-gûn dîbâc-ı zîbâ

5195. Göre bu şehr ü bu dükkân bu renge
Göre ol naḳş u ol eyvân o renge

5196. İde fi'l-ḥâl istidlâl-i tâbân
Ki bu resme yapan erkân u bünyân

5197. Gerekdür Ḳādir ü Ḥayy u Ḥakîm ol
Gerekdür hem Ḳadîm ü hem ʿAlîm ol

5198. Semîʿ ü hem Baṣîr u ʿÂlim ola
Mürîd ü Ṣâyiʾ ü Müt(e)kellim ola

5199. Bes iy cân kimde kim var göz naẓar râst
Daḫı mirʾât-ı ʿaḳl ârî güher râst

5200. Ḥucüb kemter riyâżet bîşterdür
Deler her neyse fikri nîşterdür

5201. Anuñ envâʿ-ı maṣnûʿ âtdan bil
Olur gönlinde çoḳ ʿaḳlî delâyil

5202. İder iṯbât-ı ṣâniʿ de firâvân
Ṣanâyiʿ den niçe bürhân-ı tâbân

5203. O vaḥdâniyyete vâżıḥter enver
Berâhîn ü delâyil ider ezber

5204. Velî ten şehrine çün-kim bu câna
Virüp ser-mâyeler itdi revâne

5205. Bu nevʿ-i maʿrifet-çün virimedi
Bu miḳdâr aṣṣı-y-içün var dimedi

5206. Ki zîrâ böyle bilmek ol Celîl'i
Ṭaleb itmek olur aña delîli

5207. Delâyilde tefâvüt hem olur çoḫ
Delîli kej olup yoldan ḳalur çoḫ

5208. Delîlüñ varı ṭoġrı yola gitmez
Yolı egri giden maḳṣûda yitmez

5209. Ki tâ küffâr mülḥid felsefîler
Düzetdiler niçe şirk-i ḫafîler [160ª]

5210. Delîl-ile iderler küfri iṯbât
Ne bilürler eḥâdîṯ ne âyât

5211. Delâyilde ola çün-kim teʿâruż
Ara yirde ola vâḳiʿ tenâḳuṣ

5212. Birin ṭutup birini ḳomaġ olmaz
Bunı terk idüp aña uymaġ olmaz

5213. Meger tercîḥ ola bu bir ṭarafda
Ziyâde ola bu andan şerefde

5214. Ḳoparsa daḫı rüchân bir ṭarafdan
Saña ḥâṣıl olan bes ol şerefden

5215. Delîl-i aḳl-ıla bir sûd sâde
Degil iṯbât-ı ṣâniʿden ziyâde

5216. Taʿalluḳ itmedin ḫod ḳalıba cân
Bu menzilden yüceydi aña eyvân

5217. Var-ıdı maʿrifetde bu maḳāmuñ
Verâsı menzili ilk ol imâmuñ

5218. Bugün k’ider delîl aña sebaḳdan
O gün bî-vâsıṭa oḳırdı Ḥaḳ’dan

5219. Elestüñ k’itdi dersinde ḫiṭâbı
Su’âle cân *belâ* didi cevâbı[629]

5220. ʿAyân-ıla bir ola mı ḫaber hîç
Mü’eṣṣir görmek ola mı eṯer hîç

5221. İşitmek bir yüzüñ vaṣfın ḫaberden
Ne ḫûb olsun temâşâ-yı naẓardan

5222. Yüzükmekle nişân ḳanda bir olur
ʿAyân-ıla beyân ḳanda bir olur

5223. Kemâ-hû ʿaḳl-ıla Ḥaḳ ne bilinür
Çerâġ-ıla güneş ḳanda bulınur

5224. Şu yüz kim gözle görmişdi ʿayânın
Beyân-ıla virür şimdi nişânın

5225. Budur bil şol meṯel miṯl-i ʿazîzi
Ki dirler pâyını ḳoy işde izi

DER-BEYÂN-I MAʿRİFET-İ NAẒARÎ[630]

5226. Ve ammâ ol-ki ʿirfânî naẓardur
Ḫavâṣṣ-ı ḫalḳa ḫâṣṣ ol bir hünerdür

5227. Ḫavâṣṣ-ı ḫalḳ yir bes bil o ḫ̌ândan[631]
ʿAvâmm-ı ḫalḳdur bî-behre andan [160ᵇ]

[629] *Elestü bi-rabbiküm ḳālû belâ:* “… Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet, dediler…” (el-A’râf 7/172)

[630] “Nazarî marifeti açıklama üzerine”

[631] ḫ̌ân: ḫûn Nüsha

5228. Bu şöyledür ki toḫm-ı rûḥ-ı insân
Düşe çün arż-ı insânîye ḥayrân

5229. Ola ḳānûn-ı şerʿ üzre revende
Ola pîr-i ṭarîḳat perverende

5230. Bu insâniyyetüñ şâḫı ter ire
Maḳām-ı müşmerîde mîve vire

5231. Şu ḫâṣiyyet ki toḫm içreydi mevcûd
Ṣemerde ḥâṣıl ola hem o maḳṣûd

5232. Gele ḫâṣiyyeti toḫmuñ dü çendân
Daḫı çoḳ fâyda kim biri andan

5233. Yoġ-ıdı evvel ol toḫm şecerde
Yiñile ḥâṣıl oldı bu ṣemerde

5234. Nitekim toḫm-ı zerd-âlû şecerler
Biter ter sebze vü şâḫ u şecerler

5235. Çiçek ü berg ü zerd-âlû vü aḫkûk
Biter bir dâneden biñ dâne bek kök

5236. Dıraḫt u şâḫ u berg u sebze vü post
Yoġ-ıdı hîç toḫm-iken bir iy dost

5237. Şu ḫâṣiyyet ki her birinde vardur
O ḫâṣiyyetden âḫir bî-ḫaberdür

5238. Ḳabında maġzı dadın bulmaz aġzuñ
Viremez hem ḳabı dadını maġzuñ

5239. O yâbis toḫm içinde evvelâ bâr
Bes ol ḥaẓẓ-ı dehân var-ıdı iy yâr

5240. Bu şâḫ u mîveden şimdi ki bitdi
Dehân evvelden artuḫ dada yetdi

5241. Gözüñ var sebzesinden ḫaṭṭı yüzde
Ki nûrı zâyid ider sebze gözde

el-Ḫuḍretü yezîdu fi'l-baṣari[632]

5242. Alur hem çiçegünden ḥaẓẓ-ı bû şem
Alur bûy-ı ḫoşından kâm-ı ḫurrem

5243. Elüñ daḫı hem anda var payı
Ki şâḫındandurur anuñ ʿaṣâyı

5244. Hem andan pay alur başına baḫtı
Ki naʿleyn düzler anuñ dıraḫtı

5245. Biter bundan daḫı çoḳ maṣlaḥatlar
Olur ḥâṣıl daḫı çoḳ menfaʿatlar [161ª]

5246. Ki toḫm-iken biri peydâ degildi
Bu şâḫ u mîvelikden yiñi oldı

5247. Velî bi'l-ḳuvve anda taʿbiyeydi
Getüren fiʿle anı terbiyeydi

5248. Bu toḫm-ı rûḥ-ı insândan daḫı hem
Dıraḫt-ı tengî peydâ oldı ol-dem

5249. Ṣıfât-ı nefsden bunca ṭurf[a] şâḫ
Bitüben her ṭaraf uzandı küstâḫ

632 "Yeşil görme gücünü artırır."

5250. Ṣıfât-ı dil ṭaraf dutdı o daḫı
Uzandı her ṭaraf yayıldı şâḫı

5251. Ḥavâss-ı ẓâhirî açıldı ter berg
Ḳuvâ-yı bâṭınî hem çekdi kök berg

5252. Şükûfeveş şüküfte oldı hem baş
Ḫafî aḫkûk gibi bitdi hem yaş

5253. Daḫı ṣoñ bitdi zerd-âlû-yı ʿirfân
Ki anı yiyen içer âb-ı ḥayvân

5254. Bu menzilde ki çün bu cân-ı Âdem
Maḳām-ı mîvelige irdi bu dem

5255. Niçe âlât-ı idrâkât o cânda
Yoġ-iken evvel oldı ṣoñra anda

5256. Ḥavâss-ı ẓâhirî kim oldı ḫams ol
Başardur semʿ u şem u ẕevḳ u lems ol

5257. Şehâdet ʿâlemi kim mülkdür aña ad
Daḫı ġāyetde çoḳdur aña aʿdâd

5258. Bu cân-ı Âdem anı cüst ü çâlâk[633]
Bu beş ḥiss-ile ider yek-ser idrâk

5259. O kim bu beş anı idrâk idemez
Bir adım râh-ı derkinde gidemez

5260. Adı melekûtdur anuñ bilâ-rayb
Odur ġayr-ı şehâdet ʿâlem-i ġayb

[633] cüst: çüst Nüsha

5261. Anı ol çoḳ merâtible gelüp pâk
Odur bu beş ḳuvâ-yı bâṭın idrâk

5262. Biri ʿaḳl u biri dildür biri sır
Birisi ẓâhir uş rûḥ u ḫafî bir

5263. Ḥavâss-ı ẓâhirî-yi pençgâne
Nitekim her biri oldı yegâne

5264. Birinüñ müdrikâtın birisi derk
İdebilmez anuñ fikrin ḳılur terk [161ᵇ]

5265. Nitekim mubṣırâta semʿ yitmez
Baṣar hem semʿ-i mesmûʿât itmez

5266. Ḥavâss-ı pencgâne bâṭınî hem
Bir işe her biri ḳāyimdür epsem

5267. Birisi müdrikât-ı âḫirîni
Ḳılamaz derk idemez ezberini

5268. Nitekim ʿaḳl bir mirʾâtdur pâk
O merʾiyyâtı dilde itmez idrâk

5269. Bu maʿḳūlât-ı ʿaḳlı hem yine dil
Taʿaḳḳul idemez bir ḳıl ḳadar bil

5270. Ḳalanın daḫı bu renge ḳıyâs it
Bu ḳavl-i şâriḥe her dem sipâs it

5271. Bu maʿḳūlâtda anlaruñ ḥayrân
Binüben merkeb-i ʿaḳl itdi seyrân

5272. O merʾiyyât-ı dilde dil naẓarsız
Daḫı özge merâtibden ḫabersiz

5273. Ḥaḳīḳī dilden-iken sîne ḫâlî
Dilediler bu ʿaḳl-ı pâ-ʿıḳāli

5274. Mesîr-i dilde seyrân itdüreler
Cihân-ı cânda cevlân itdüreler

5275. Serây-ı sırra bu pâ-bendle ol
Girüp bu bâb-ıla bulamadı yol

5276. Düşürüp felsefe ẓulmâtına cân
Çekerler zendeḳa ḥabsinde zindân

5277. Ne başda kim saʿâdet ḳodı Allâh
Dutar *ve ʾtü'l-büyût* ebvâbına râh

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve ʾtü'l-büyûte min-ebvâbihâ[634]

5278. Olur ḳānûn-ı şerʿ üzre revende
Hem olur toḫm-ı câna perver anda

5279. İrer bu müdrikât anda kemâle
Ṣanasın âyine bulur ṣıḳāle

5280. Bu üçyüz altmış biñ ʿâlemi pâk
İder bu müdrikât-ile ol idrâk

5281. Hemân cân ʿâlem-i ġayb içre sâlim
Ki külliyyâta-ıdı (?) ṣırf ʿâlim

5282. Bu dem ġayb u şehâdet ḳılur ezber
Bu külliyyât u cüzʾiyyâtı yek-ser [162ª]

5283. Daḫı her ẕerrede bil mâ-sebaḳdan
Bir âyet vardurur âyât-ı Ḥaḳ'dan

[634] "... Evlere kapılarından girin..." (el-Bakara 2/189)

5284. Ne-kim ẕerrât vardur kâyinâta
Olupdur maẓhar ol ẕât u ṣıfâta

5285. Ḥicâbın cân gözinden ideler dûr
Göre Ḥaḳ nûrını her şeyde menşûr

5286. Naẓar her ẕerreye kim ide enver
Göre ol nûr anda günden aẓher

5287. Budur dir dâr-ı ibḳānuñ maḳāmı
Gümânsız budur îmânuñ maḳāmı

5288. Bu yirde geldi İbrâhîm'e mir'ât
Ki mer'î oldı melkût-ı semâvât

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve keẕâlike nurî İbrâhîme melekûte's-semâvâti ve'l-arżi ve li-yekûne mine'l-mûḳinîne[635]

5289. Olur şol cân-ki ola mü'minînden
Bu yirde mü'minîn-i mûḳinînden

5290. O vaḥdâniyyet-i Ẕât'a firâvân
Olur bunda bu cân rûşen şinâsân

5291. Budur ʿayne'l-yaḳīnden bil ki her gâh
Ulûhiyyet ṣıfâtına naẓargâh

5292. Bu menzildür bil ol server maḳāmı
Ki bunda didi bu ʿâlî kelâmı

5293. Naẓar ben itmedüm bir şey'e illâ
Ki anda gördüm Allâh'ı hüveydâ

[635] "Böylece biz, İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk..." (el-En'am 6/75)

5294. Ne şey kim oldı ol cân nâẓır anda
Cemâlullâh'ı gördi ḥâżır anda

Mâ naẓartü fî-şey'in illâ ve ra'eytü'llâhe fîhi[636]
[ŞİʿR]
[Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün]

1. Ẕerrâta ḳıl naẓar kim ol ẕâta şâhid oldur
Rûşendür anda âyât aña ki vâḥid oldur

2. Her şeyde görse nûruñ rûşen naẓarda merdüm
Tevḥîd ʿâleminde merd-i muvaḥḥid oldur

3. ʿAyne'l-yaḳīnden ol-kim ḥaḳḳı yüzüñde görmez
Îmânda bulmaz îḳān zerrâḳ zâhid oldur

4. Ẕâtuñdan özge her kim ola vücûda ḳāyil
Bu dehr içinde eşher dehrî vü mülḥid oldur

5. Ḳaşuñ berâberine secde iden yüzüñde
Mescid içinde ṭoġrı miḥrâba sâcid oldur [162ᵇ]

6. Tesbîḥi boynına kim ḳılur ḳılâde zâhid
ʿİnde'l-muḥaḳḳıḳīn bil ebter muḳallid oldur

7. ***ʿUşşâḳī*** câhid-iseñ Ḥaḳḳ'a ṭarîḳ-i ḥaḳda
Yine hidâyet andan iste ki mürşid oldur

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

5295. Egerçi yüce menzildür bu menzil
Maḳām-ı ḫâṣlardur ḫâṣṣ iy cân bil

[636] "Baktığım her şeyde Allah'tan başkasını görmedim."

5296. Velî cân toḫmı bu ḫâk-i sirişte
Bu deñlü sûd içün olmadı kişte

5297. Henüz şâḫ-ı vücûd üzre bu şîve
Çiçekdür kim daḫı olmadı mîve

5298. Pür istiʿdâd-çün ol ḫâṣ cânlar
Ki ḥüsn-i terbiyet buldı zamânlar

5299. Cihânda şâḫ-ı bî-ber ḳalmadılar
Çiçeklikde fürûter ḳılmadılar

5300. Çiçek oldılar andan çekdiler ser
Bir oldılar ter ol şâḫ üzre berter

5301. Revân cân irdi bir yüce cihâna
Ki oldur revzen eyvân-ı ʿayâna

5302. Şühûdî maʿrifet budur bil iy cân
O cândur cân-ki var anda bu ʿirfân

5303. Ġaraż bu maʿrifetdür kim bu ʿâlem
Vücûda geldi vü ʿâlemde Âdem

5304. Bulınmaz ol cihâna hîç ġāyet
Ne ġāyet vardur aña ne bidâyet

5305. Olur cân anda vaḥdet baḥrine ġarḳ
Olur baḥr anda bu ḳaṭre bilâ-farḳ

5306. Bu bâzâr içre bu meşşâṭa iy yâr
Ki bunca evliyâ vü enbiyâ var

5307. O ġayb ebkârınuñ bundan ziyâde
Yüzinden ḳılmadı perde küşâde

5308. Niḳāb-ı ʿizzetin bes ol cemâlüñ
Bu miḳdâr açdılar ehl-i viṣâlüñ

5309. Ḳıbâb-ı ġayret içre rûşen ol nûr
Olur estâr-ı ġıbṭet-birle mestûr

5310. Ki tâ her dîde-i nâ-maḥrem iy yâr
Naẓar itmeye ol dîdâra her bâr

5311. Göz itmeye aña her ehl [ü] nâ-ehl
Ki dir *el-ʿaynu ḥaḳ* görme gözi sehl[637] [163ª]

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün]

1. Yaḫ kûy-ı yâra nârı ol nûr-ı kibriyâdan
Aġyâr anı görüp tâ geçmesün ol hevâdan

2. Zülfüñden iy yüzüñe ṣal mîġ-i bürḳaʿ iy dost
Her bî-baṣar gözine düşmesün ol żiyâdan

3. Günden günilerem ben seni ki ʿâşıḳuñdur
Görse yüzüñ ḳızarur bencileyin ḥayâdan

4. Ben sâyeyem güneş sen benden yüzüñde perde
İy nûr-ı çeşm götür bu perdeyi aradan

5. Nâ-maḥrem ol ḥarîme hergiz ḳadem başamaz
Maḥremler ol ḥaremde baş uyandı ṣafâdan

6. Cânâne meclisinde bî-gâne ṣıġmaz iy cân
Gelsün bu rûşenâya kim varsa âşinâdan

7. Dut perde gel yüzüñe ṣûfî gözinden ol çün
Ġonce bigi çıḳarmaz şol perde-i ʿabâdan

[637] *el-ʿaynu ḥaḳ*: "Göz değmesi gerçektir."

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

5312. Yüzine şol kelef geldügi ayuñ
Bu kândadur gözi yoġsul u bayuñ

5313. Budur ṭutduġı anuñ jeng yüzi
K'urur her ehl ü nâ-ehl aña gözi

5314. Eger olsa hilâl engüşt-nümâdur
Eger bedr olsa dirler pür-żiyâdur

5315. Ḥaẕer idüp yüz [ü] göz bed-naẓardan
Iraḫ gitdi güneş ehl-i baṣardan

5316. Girîz-i devre itdi nûr-pâş ol
O devre nâşî gözden çekd[i] baş ol

5317. Ger itse aña bir merdüm naẓar tîz
Eşıʿʿa tîġi başına ṣalar tîz

5318. Bulur bes lâ-cerem cürm-i selâmet
Yüz [ü] gözden aña gelmez melâmet

5319. Bunuñla k'aya âfet var naẓardan
Ki aña dîde var her dîde-verden

5320. Çeküp şemşîr-i pertev ṣansın pîd
Urur bînâlar-içün tîġ-i ḫurşîd

5321. Ki nâ-bînâdan aña ne naẓar var
Hemân germin ṭuyar daḫı ne żar var [163ᵇ]

5322. Meşâyiḫ daḫı hem itmedi çâlâk
Ruḫ-ı ebkâr-ı ġaybuñ perdesin çâk

5323. Dutup ol yüzlere ʿizzet niḳābın
Daḫı açmadılar ġayret ḥicâbın

5324. Biri dilde benân-ıla beyânuñ
Niḳāb-ı ʿizzetin açmadı anuñ

5325. ʿAyân olmaya tâ ʿirfân cemâli
Aña ayırmaya her merdüm ḫayâli

5326. Anuñ-çün-ki meşâyiḫ ol zamânlar
Görürlerdi niçe bînâ cüvânlar

5327. Racûliyyet ʿubûdiyyet yirinde
Bulurlardı ṭavâyifden birinde

5328. Erîḥiyyet dem-i himmetde ol-dem
Bulurlardı anuñ baʿżında bî-ġam

5329. Erenler bu zamân ʿavret olupdur
Cihân ʿâlim gidüp câhil ṭolupdur

5330. Racûliyyet ʿubûdiyyetde ḳanı
Erîḥiyyet dem-i himmetde ḳanı

5331. Meger kim vardı ḥallâcuñ ol çaġ
Bir arı ḫ̆âheri kim pîneden aġ

5332. Güneşden ḥüsnle meşhûre-y-idi
Velî gözden yüzi mestûre-y-idi

5333. Velâyet milketine mâlik-idi
Meşâyiḫ meslekine sâlik-idi

5334. Zen-idi ṣûretâ maʿnîde erdi
İderdi ol zamân daʿvâ-yı merdî

5335. Cemâliyle kemâliyle müzeyyen
Ṭurup Baġdâd'a geldi bir gün ol zen

5336. Yüzinüñ yarısın ol mâh-çehre
Bürüdi yar(ı)sı açuḳ girdi şehre

5337. Gelüp bir ulu ḳadr er ṣâḥib-i ṣadr
Didi ol duḫtere kim iy meh-i bedr

5338. Niçün ḳoyduñ yüzüñüñ yar(ı)sın açuḫ
Tamâm örtünmedüñ beñzer uduñ yoḫ

5339. Didi sen baña göster bir tamâm er
Yüzüm ben tâ tamâm örtem ser-â-ser

5340. Bu Baġdâd içre var bir nîme-i merd
Ḥüseyn ol daḫı bir gülşende bir verd [164ª]

5341. Ger ol mâh olmayaydı bu hevâda
Ser-â-ser gün yüzüm ḳordum küşâde

5342. Bugün ol hâle-i ʿizzetden iy cân
Ṭoġuban mâh-ı ʿirfân olsa tâbân

5343. Gözinden cümle-i engüşt-nümânuñ
Fürûġ-ı çehresi fâriġdür anuñ

5344. Ki ol engüşt-nümâlar bu zamânda
Ḳamu engüşt-nümâ oldı cihânda

5345. Süleymân taḫtın aldı ehremenler
Hümâ cevlân-gehin ṭutdı zaġanlar

5346. Bu iṣneyniyyetüñ ḳāfından iy cân
Eger ḫurşîd-i vaḥdet olsa tâbân

5347. Ṭoġup bî-tîġ ġayret rûşen olsa
Cihân-ı cân anuñla gülşen olsa

5348. Ne zaḫm-ı çeşm irer aña naẓardan
Ki bir ḳalmad[ı] hergiz dîde-verden

5349. Bedʾü'l-İslâm ḳāfında o cânlar
Nihândurʿayn-ıʿAnḳā oldı anlar

5350. Güneş gibi ġarîben ṭoġdı İslâm
O ḳāfuñ yine âfâḳındadur Şâm

5351. Eger ya şimdi mestûrât-ı ġaybı
Götürüp perde açsa rûy-ı ġaybı

5352. Ḥaḳīḳī eylese keşfü'l-ḳınâʿı
Kimüñ vardur o ġayba ıṭṭılâʿı

5353. Aña aġyârdan gelmez melâmet
Yüz ü gözden bulur ol yüz selâmet

5354. Anuñ-çün ki ol eşrâf-ı eṭrâf
Racûliyyetde kim çoḳ urdılar lâf

5355. Ḳamusı derdi raḫtı ḳoydı taḫtı
Apardı cânib-i aʿrâfa raḫtı

5356. Erenler münḳażî vü mâżî oldı
Bu kûy u şehr ısuz bî-yâżî oldı

5357. Meger kim ḫâdim-idi ol erenler
Ki ne mâde ḳodılar ne ner anlar

DER-BEYÂN-I MAʿRİFET-İ ŞÜHÛDÎ[638]

5358. Şühûdî maʿrifet bir maʿrifetdür
Ki ḫâṣṣü'l-ḫâṣṣ olanlara ṣıfatdur [164ᵇ]

5359. Olupdur zübde anlar kâyinâta
Ḫülâṣadur bu mevcûdât Ẕât'a

5360. O cânlar oldılar kevneyne sulṭân
Ḥaḳīḳī ḫâfiḳın içinde ḫâḳān

5361. Olupdur kâf u nûna mebdeʾ anlar
Bu inşâya düşüpdür menşeʾ anlar

5362. Ezelden tâ ebed kim dâyirevâr
Bularuñ bûdın itdi noḳṭa pergâr

5363. Olupdur cümle-i ḫaṭṭ-ı devâyir
Bularuñ noḳṭası üstine dâyir

5364. Vücûdına bu mevcûdât yek-ser
Tebaʿ dur anlaruñ rûşen i server

5365. Bu ḳālıb şehrine cân-kim gelüpdür
Bu sûd-ı maʿrifet maḳṣûd olupdur

5366. Ki zîrâ cümle-i ervâḥ-ı âdem
Tecerrüd ʿâleminde anda ol-dem

5367. Rubûbiyyet ṣıfâtından melekveş
Egerçi ʿîş u ḥiddetdeydiler ḫoş

5368. Velî ʿizzet niḳābından naẓarda
Niçe biñ var-ıdı nûrânî perde

638 "Şühudî marifetin açıklanması üzerine"

5369. Eger bir perdeyi ol perdelerden
Götürseler ol ervâḥa naẓardan

5370. Tecellî pertevinden her perende
Yanar nâra olurdı bî-per anda

5371. Nitekim rûḥ-ı ḳuds ervâḥ o dem hem
Urdı *lev denevtü ünmüle* dem[639]

5372. Ol envâr-ı ḥucübden anda meşhûr
Henüz bir pâredür ol görinen nûr

5373. Naẓar ḳıl perde ardından ki tâbân
Çıḳup bir pertev olur böyle sûzân

5374. Eger cümle ol envâr-ı İlâhî
Tecellî ide di anda kemâ-hî

5375. Ki açılduḳda rûşen ol derîce
Şühûdî maʿrifet olur netîce

5376. Revân şânında ervâḥuñ ḥikâyet
Oḳunurdı *ve-ḳul câʾe'l-ḥaḳ* âyet

Ve ḳul câʾe'l-ḥaḳḳu ve zeheḳa'l-bâṭılu inne'l-bâṭıle kâne zehûḳan[640] **[165ª]**

5377. Ḳamu ervâḥ olurdı fânî anda
Bulımazlardı bu ʿirfânı anda

[639] *lev denevtü ünmüle(ten le'ḥtaraḳtü)*: "Buradan bir parmak daha geçersem (yanarım)." Bu ifade mi'raciye metinlerinde Cebrâ'il (a.s)ın kendisi için belirttiği sınıra işaret eder. (Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,* V, 55) "Lev denevtü min-ednâhâ le'ḥtaraḳtü".

[640] "Yine de ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur." (el-İsrâ 17/81)

5378. Bu ʿirfân-ile ber-ḫûrdâr bir cân
Olımaz fânî olmadın ne dermân

5379. Cihân-ı cânda bir câna ber-â-ber
Gelüp bu maʿrifet olmaz müyesser

5380. Sebeb budur ki anda cümle-i cân
Leṭâfetdedürür ġāyetde tâbân

5381. Peẕîrâ-yı tecellî-yi İlâhî[641]
Olımaz tâbı yoḫdur çün kemâ-hî

5382. Ulûhiyyet ṣıfâtın göricek pâk
Tüvânı olmaz anuñ k'ide idrâk

5383. Melâʾik hem-çünîn bî-ten-ki cândur
O ʿaks-i nûra bî-tâb ü tüvândur

5384. Bu ḥayvânât hem yoḫdur maḥalli
Ki ola müdrik-i nûr-ı tecellî

5385. Görürsin bunları kim böyle çoḳdur
Ḳuvâ-yı bâṭınî birinde yoḫdur

5386. Ki tâ bu müdrikâtuñ ʿayn-ıla pâk
Ol envâr-ı ṣıfâtı ide idrâk

5387. Pes itdi ol müdebbir böyle tedbîr
Ki Âdem ṭıynetine vaḳt-i taḫmîr

5388. Bu ṭıynet bâṭınında ḫoş şehâne
Düze ol ġayb içün bir genc-ḫâne

[641] Peẕîrâ: Pedîrâ Nüsha

5389. Çün oldı Âdem'e taḫmîr-i ṭıynet
Düzetdi bu dili ol dest-i ḳudret

5390. Zücâce gib[i] pertâb u laṭîf ol
Beġāyet ṣâfî illâ kim keṯîf ol

5391. Zücâcı çünki taṣvîr itdi anda
Ḳodı rûşen o mişkât-ı bedende

5392. Zücâc içinde mişbâḥ itdi sırdan
Fitîl itdi ḫafîden aña rûşen

Ḳavluhu Teʿâlâ: Meṯelü nûrihi ke-mişkâtin fîhâ mişbâḥun el-Mişbâḥu fî zücâcetin ez-Zücâcetü ke-ennehâ kevkebün düriyyün[642]

5393. Yine cân rûġanın Bârî tebârek
O *min-rûḥî* dıraḫtından mübârek[643]

5394. Ne şarḳīdür ne ġarbî anda maʿnî
Ne mülkîdür ne ḫod melkûtî yaʿnî [165ᵇ]

Yûḳadu min-şeceratin mübâreketin zeytûnetin lâ şarḳiyyetin ve lâ ġarbiyyetin[644]

5395. Aḳıtdı ol zücâc-endâm içine
Nitekim zeyt-i zeytûn câm içine

5396. Çün ol yaġ-ıdı ḫoş ġāyet ṣafâda
Diledi-kim o ẓulmânî hevâda

---

642 "... O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir..." (en-Nûr 24/35)

643 *min-rûḥî*: "... Rûhumdan..." (el-Hicr 15/29)

644 "... Doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur..." (en-Nûr 24/35)

5397. Ṣala müt(e)vassiṭ olup oda pertev
Vire miṣbâḥa anda kâfiye żav

Yekâdu zeytuhâ yużî'ü ve lev lem-temseshu nârun[645]

5398. Henüz mess itmedin nâr aña meşhûr
Oḳundı şânına *nûrun ʿalâ-nûr*[646]

5399. Olurdı ṣâfî ġāyet rûḥ yaġı
Ṣafâdan ḳıldı nûrânî çerâġı

5400. Zücâc-ı dilde rûşen çünki ḳondı
Zücâce kevkeb-i dürrîye döndi

5401. O nûrâniyyet-i ʿaks-i zücâce
Çü buldı dâḫil-i mişkâta baca

5402. Hevâ-yı dâḫil-i mişkâta hem bil
O nûrâniyyete kim oldı ḳābil

5403. Zücâcuñ aldı ʿaks-i nûrânî vâm
Ḳuvâ-yı beşerî did'ehl-i dil nâm

5404. Şu pertevler ki mişkât açdı revzen
Bu mişkâtuñ ṭışına çıḳdı rûşen

5405. Ḥavâss-ı ḫamsdur dilde aña ad
Bu ad-ıla idüpdür yâd-ı üstâd

5406. Bu ḳamu müdrikât esbâb u âlât
Kemâle irmedin bu resme bi'z̲-z̲ât

[645] "... Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir..." (en-Nûr 24/35)
[646] *nûrun ʿalâ-nûr*: "... (Bu) nûr üstünde nûrdur..." (en-Nûr 24/35)

5407. Bu cân gencinde olmaz hîç yârâ
O sırr-ı *küntü kenzen* âşikârâ[647]

5408. Gerek mişbâḥ-ile bunca esbâb
Ki nûrullâh ola rûşen vire tâb

5409. Eşer nûr-ı İlâhî'den egerçi
Muḥîṭ olmışdurur ẕerrâta herçi

Ḳavluhu Teʿâlâ: Elâ innehu bi-külli şey'in muḥîṭun[648]

5410. Velî meknûn-ı *küntü kenzen* olur[649]
O kenze kân her cân ḳanda bulur **[166ᵃ]**

5411. Bu genc iḳlîdini açmaġa miftâḥ
Gerek pür-żav bu âlât u bu mişbâḥ

5412. Mücerred cân cihân-ı cânda rûşen
Olurdı ṣırf bir rûḥânî rûġan

5413. O nûrâniyyet-i nâra bil anda
Tecerrüdden degildi ḳābil anda

5414. Daḫı bu ʿâlem-i ḥayvânda bil
Bu mişkât ü zücâce oldı ḥâṣıl

5415. Velî yoġ-ıdı iy çeşmüm çerâġı
Bu mişbâḥ u fitîle bula yaġı

---

[647] "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016, "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

[648] "... Bilesiniz ki O, her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır." (el-Fussilet 41/54)

[649] "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016, "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

5416. O nûrâniyyete hem ḳābiliyyet
Bulınmadı yine olmadı ṣoḥbet

5417. Bes ol Ḥaḳ itdi tâ-kim yana bu şemʿ
Dü ʿâlemden bu bir mecmûʿ-ı cemʿ

5418. Çü bir mecmaʿ da cemʿ oldı dü ʿâlem
ʿİbâdetde didiler adın âdem

5419. Cesed oldı o şemʿ e anda mişkât
Zücâc oldı dil uş âyetde iṣbât

5420. Daḫı sır oldı miṣbâḥ aña rûşen
Ḫafî oldı fitîle rûḥ rûġan

5421. Ẓuhûr-ı nâr-ı nûrullâha bes bil
Bu miṣbâḥ u bu mişkât oldı ḳābil

5422. Bu miṣbâḥ-ile bu mişkât içinde
Tecellî itdi dir âyât içinde

5423. Nebî'nüñ nitekim şîrîn zebânı
İdüpdür bu tecellîden beyânı

5424. Ki ol Ḥaḳ Âdem'i ḫalḳ itdi zinde
Tecellî itdi bes Âdem yüzinde

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: İnnallâhe ḫalaḳa Âdeme fe-tecellâ fîhi[650]

5425. Bu âyet hem beyândur aña meşhûr
Ki dir *Allâhu nûr* uş sûre-i Nûr

Ḳavluhu Teʿâlâ: Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-arżi[651]

[650] "Nebî (s.a.v) Allah Âdem'i yarattı ve onda tecellî etti, buyurdu."
[651] "Allah, göklerin ve yerin nûrudur..." (en-Nûr 24/35)

5426. Oḳı bu âyeti tâ evvel âḫir
Bil anda bâṭınî maʿnâyı ẓâhir

5427. Pür it gönlüñ evin nûr-ı hidâyet
Şu kim *nûrun ʿalâ-nûrin* dir âyet[652] [166ᵇ]

5428. Ki yaʿnî nûr-ı miṣbâḥ ol ḳabesdür
O nûrullâhdan bil muḳtebesdür

5429. *ʿAlâ-nûrin* dimekde râst-ı maʿnî
Bu nûr-ı rûġanî rûḥ üzre yaʿnî

5430. Budur maʿnâsı *yehdillâh*uñ iy şâh
Kimüñ miṣbâḥını dilerse Allâh

5431. İder nûrıyla ẕâtınuñ münevver
Olur *nûrun ʿalâ-nûr* anda aẓher

Ḳavluhu Teʿâlâ: Yehdillâhu li-nûrihi men yeşâʾu[653]

5432. İşâret bunda añadur ki biʾẕ-ẕât
Olur her ẕâta bu miṣbâḥ u mişkât

5433. Velî ol nâr-ı nûrullâh rûşen
Ḳamu miṣbâḥda olmaz muʿayyen

5434. Bu nûr-ı rûġanî rûḥıyla enver
Münevverdür ḳamu miṣbâḥ kim var

5435. O nûrâniyyete kim ʿaḳldur ad
Zücâcı her dilüñ anuñladur şâd

---

652 *nûrun ʿalâ-nûrin*: "... (Bu) nûr üstünde nûrdur..." (en-Nûr 24/35)

653 "... Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir..." (en-Nûr 24/35)

5436. O nûrâniyyetüñ ʿaksiyle yoldaş
Olur rûşen ḳamu mişkât iç ü ṭaş

5437. İlâhî nûrdan her şemʿ uyanmaz
O devlet şemʿi her meclisde yanmaz

5438. Urılmaz nûr-ı Ḥaḳ'dan her başa tâc
Maḥall olmaz tecellîye her aġaç

5439. Olur bir ṭâyife ʿâlemde maʿlûm
Ḳamu ser-geşte vü güm-geşte maḥrûm

5440. O cânlaruñ oluban ḳalb[i] ḳāsî[654]
Olur maʿḳūl-i ʿaḳla intimâsı

5441. Ṣanur mişbâḥını anlarda her cân
Ki ol nûr-ı ḥaḳīḳī ḳıldı tâbân

5442. Biri bilmedi mişbâḥındaki nûr
O bir nûr-ı mecâzîdür ki meşhûr

5443. Çerâġına ṭutupdur rûşen-i rûḥ
Düşüpdür ʿaks-i nûrı rûġanî rûḥ

5444. *Yekâdü* maʿnisi budur ki rûġan
Diledi kim ide itmedi rûşen

5445. Ne görsün gözi yoḳ bulmadı ol cemʿ
Ki nûrullâhdandur munṭafî şemʿ [167ª]

5446. Ḫaber zîrâ ki ol bilür bu sırdan
Ki yaḫdı nûr-ı Ḥaḳ mişbâḥın irden

[654] ḳalb[i] ḳāsî: ḳalb-i ḳāsî Nüsha

5447. Olupdur meclis-i Ḥaḳ'dan alup fer
Ḥaḳīḳī nûrla şemʿ-i münevver

5448. Ne cân kim bu oda yandı söyündi
O bilür şemʿi yanar ya söyündi

5449. Anuñ kim nûr-ı Ḥaḳ yaḫdı çerâġın
Münevver eyledi göñli otâġın

5450. Bir ölüydi ṣan ol ḥayy-ı Yezdân
Yine zinde ḳılup virdi revân cân

5451. Uyardı nûrla bir şemʿ içinde
Yürür ol nûrla her cemʿ içinde

5452. Ne cân-kim kâfiye anda bu miṣbâḥ
Ḥaḳīḳī żavʾla bulmadı iṣbâḥ

5453. Aña beñzer o kim ẓulmâta ḥayrân
Düşüpdür bulımaz çıḳmaġa dermân

Ḳavluhu Teʿâlâ: Eve men kâne meyyiten fe-eḥyeynâhu ve ceʿalnâ lehu nûran yemşî bihi fi'n-nâsi ke-men meṯeluhu fi'ẓ-ẓulumâti leyse bi-ḫâricin minhâ[655]

5454. Şühûdî maʿrifet budur ki didüm
Bu ḳandı kim bilür ben ḳanda yidüm

5455. ʿİbâdetle işâret ḥayyizine
Ṣıġan yazıldı uş kâġıd yüzine

5456. Bilen bilür yine bu maʿni-yi pâk
O kim bilmez ne bilür itmez idrâk

[655] "Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?.." (el-Enʿâm 6/122)

ʿArafehâ men ʿarafehâ ve cehilehâ men cehilehâ[656]

5457. Bu ʿilme ʿâlim olan old[ı] ʿâḳil
Bu sırdan ġāfil olan ḳaldı câhil

5458. Ne cân-kim ola Ḥaḳ nûrıyla zinde
Nedür sır bile bu ʿirfân sözinde

Ḳavluhu Teʿâlâ: Li-yünẕira men kâne ḥayyen[657]

5459. Ne cân kim mürdedür bu nûrdan ol
İşitmez ger diseñ bir ḥarfi biñ yol

Ḳavluhu Teʿâlâ: [Fe]-inneke lâ tüsmiʿu'l-mevtâ[658]

5460. Sebeb bu maʿnidür geymege iy cân
Bu ḳālıb ṣûretini rûḥ-ı insân [167ᵇ]

5461. Eger olmasa câna bu taʿalluḳ
Bulımazdı dü ʿâlemden tefavvuḳ

5462. Daḫı ġayb u şehâdetde revân bil
Aña bu müdrikât olmazdı ḥâṣıl

5463. Ulûhiyyet ṣıfâtından ki tâ pâk
Tecellî nûrını ideydi idrâk

5464. Ḫudâvendî ṣıfât u ẕâta ol cân
Kemâ-hû kesb idebilmezdi ʿirfân

---

656 "Bilen bilir ve bilmeyen bilmez."
657 "Diri olanları uyarsın..." (Yâsîn 36/70)
658 "(Resûlüm!) Elbette sen ölülere duyuramazsın..." (er-Rûm 30/52)

5465. Bu ʿirfân od-[ı]la yanup dimâġı
Ḳaçan bulaydı ol ẕevḳ-i çerâġı

5466. Ki nûrâniyyet ü nâriyyetin ger
Ḳıla biñ ʿâḳil ol miṣbâḥuñ ezber

5467. Mecâzîdür o söz bî-sûz rûşen
Ḥaḳīḳī ol ki der rişte vü rûġan

5468. İder ol iki çün beẕl-i vücûdı
Olurlar ol hevâ odında dûdı

5469. O nûrâniyyet ü nâriyyetüñ tâ
Bulurlar ẕevḳini maġz içre peydâ

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. İy şemʿ-i ḫîre kendüziñe nice ḫandesin
Yanmaḳda saña ben şeh ü sen baña bendesin

2. Cândan dutuşdı benüm odum sen bir özüñden
Rişt-ile baġladuñ dile anuñla zindesin

3. Bâzâr içinde mürde vü boynuñdadur resen
Sen şâh öñinde zinde hemân encümendesin

4. Bî-ḳuvvet-ken suʾâle idüp ʿâr sende bes
Ḫoşdur bu ḫû ki bencileyin ten ḫûrendesin

5. Dîdâr-ı yâra baḳmaġa gözüñle yüzüñi
Sîmîn yaşuñla yumaġa zerrîn legendesin

6. Ne varsa şeş cihetde saña bir naẕarda ol
Rûşendürür velîkin oturur revendesin

7. ʿ ***Uşşâḳ[ī]*** ʾhüñ çerâġını nûr-ı ruḫuñla dost
Gel rûşen eyle tâ ki göre seni ḳandasın

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

5470. ʿAceb sırdur ki bu ḳamu vesâyiṭ
Gerek uşda vü çâr erkân bu ḥâyiṭ [168ª]

5471. Ki tâ bu rûġan-ı rûḥ ide cûdı
Ol âteşde ḳıla beẕl-i vücûdı

5472. Fitîle hem bahânedür bu câna
Ki rûġan gib[i] ol od duta yana

5473. Mecâzî varlıġundan tâ yüce el
Ḥaḳīḳī varlıġa ola mübeddel

5474. Ḥaḳīḳī varlıġı nârîn özinde
Ḳıla maḫfî-y-iken merʾî vü zinde

5475. Nitekim budurur rûşen ḥikâyet
Ki nâruñ ʿâşıḳıdur yaġ ġāyet

5476. Mecâzî varlıġı tâ ola fânî
Ḥaḳīḳī varlıġa ire revânî

5477. Yine bu yaġa hem ʿâşıḳdur ol nâr
İde tâ kim nihân gencini iẓhâr

5478. Yaġ oda ʿâşıḳ od yaġa ʿâşıḳ
Oda yaġ lâyıḳ u yaġ oda lâyıḳ

5479. Ne ḫoşdur iki ʿâşıḳ itse birlik
Ki birlükdedürür ol bâḳī dirlik

5480. Budur sırr-ı *yuḥibbûneh* muʿayyen
Budur hem *küntü kenz*üñ râzı rûşen

Yuḥibbuhüm ve yuḥibbûnehu[659] Küntü kenzen maḫfiyyen[660]

5481. Bu cân bunca fevâyid kim bulupdur
Taʿalluḳdan aña ʿâyid olupdur

5482. Taʿalluḳ itmeseydi ḳālıba rûḥ
Aña bu feṯḥ-i bâb olmazdı meftûḥ

5483. O vaḥdâniyyet-i Ẕât-ıla tâ pâk
Ulûhiyyet ṣıfâtın itdi idrâk

5484. Bil ol maʿnâyı-kim dânistenîdür
Daḫı dânistenî bil dîdenîdür

5485. Degildür dîdenî hem bî-resîden
Hem olmaz ol resîden bî-çeşîden

5486. Çeşîden daḫı bil hem bu denîdür
Daḫı olmaz (bu) denî nâ-bûdenîdür

5487. Olur nâ-bûdenî hem bûdenî yâr
Olan nâdân bu sırradur denî yâr

5488. Ne cân kim olmadı bu râza dem-sâz
Ḳulaġına bu sözden girmez âvâz **[168[b]]**

5489. Süleymân'ı düşünde görmeyen cân
Ne bilsün ḳuş dilin iy şâh-ı dîvân

---

659 "... Allah, sevdiği ve kendisini seven..." (el-Mâide 5/54)

660 "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016) "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

5490. Şu kim odına yanmadı bu şevḳüñ
Dimâġı dadını ṭuymaz bu ẕevḳüñ

5491. Ṭılısm-ı beste bendin açmayan cân
Ne bilsün *küntü kenz*e ḳandadur kân

5492. Taʿalluḳ itmese cân ḳâlıba bil
Bu müdrikler aña olmazdı ḥâṣıl

5493. Eger ġayb u şehâdetde aña pâk
Bulımasaydı bu âlât-ı idrâk

5494. Ṣıfât-ı ʿâlem-i ġayb u şehâde
Gözine anuñ olmazdı küşâde

5495. Açabilmezdi tevḥîdüñ ḳapusın
Bozabilmezdi taḳlîdüñ yapusın

5496. Melâyikde çü yoḳdur bu taʿalluḳ
Bu aḫlâk-ıla bulmadı taḫalluḳ

5497. Cihânda bu ṣıfât-ıla bu cânuñ
Birisi muttaṣıf olmadı anuñ

5498. Bes olmadılar ehl iy ḫalîfe
Ḫilâfet itmege Ẕât-ı laṭîfe

5499. Emânet bârı aʿyâsına bir ḳul
O cânlardan idemedi taḥammül

5500. Cemâl-i Ẕât-ı Ḥaḳḳ'a âyinevâr
Biri bulmadı istiʿdâdı iy yâr

5501. O genc-i *küntü kenz*e bi'l-viḳāye
İrüp olmadı muḫtâru'l-hidâye

5502. Ḫuẕâyâ bizi sen ḫâṣṣu'l-ḫavâṣ it
Tene bend-i taʿalluḳdan ḫalâṣ it

5503. Şühûdî maʿrifetden aç bize bâb
Cehâlet ḫânemüz boz bâbını yap

5504. Serây-ı sırrımuz ḳıl gülşen-i nûr
Çerâġ-ı rûşen it vir rûġan-ı nûr

5505. Müretteb ḳıl bize esbâb u âlât
Müyesser ḳıl bize kesb ü kemâlât

5506. Ḳılur sırrımuz żavʾuñla mişbâḥ
Var ol iḳlîd-i *küntü kenz*e miftâḥ

5507. Serîr-i sırrımuz ḳıl nûr-ı mesrûr
Serâyumuzı it *nûrun ʿalâ-nûr*[661] [169ª]

5508. Ḳamu ṭalible *ʿUşşâḳı*'ye yâ Rab
O pinhân gence göster dilde maṭlab

5509. Tene bend-i taʿalluḳdan ḳıl âzâd
Mücerred cân ḳıl eyle ġuṣṣadan şâd

5510. Ḳoma anı şecerlikde ḳo rûbâz
Ş̱emerlige irişdür ḳıl ser-efrâz

5511. İrişdür cânın eyvân-ı vüṣûle
Murâdı neyse mevṣûl it ḥuṣûle

[661] *nûrun ʿalâ-nûr*: "... (Bu) nûr üstünde nûrdur..." (en-Nûr 24/35)

DÂSİTÂN-I SÜVVÜM DER-BEYÂN-I İḤTİYÂC BE-ENBİYÂ ʿA. M. [ʿALEYHİMÜ'S-SELÂM] DER-PERVERİŞ-İ RÛḤ-I İNSÂN[662]

5512. Olur baḫṣi üçinci dâsitânuñ
Beyân-ı iḥtiyâc-ı enbiyânuñ

5513. Gerekdür her revende câna reh-ber
Revişde perverişde bir peyem-ber

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ülâ'ike'llezîne hedallâhu fe-bi-hudâhümü'ḳtedih[663]

5514. Bu âdem cisminüñ açan ṭılısmın
Gelüp Ḥaḳ'dan yuyan cân bâṭıl ismin

5515. Ruḫı ferruḫ özi mesʿûd-ı esʿad
Maḳām u nâmı Maḥmûd u Muḥammed

5516. Buyurdı kim nebîler oldı ḳāde
Bu ʿâlimlerdürür ʿâlemde sâde

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: el-Enbiyâ'u ḳādetün ve'l-ʿulemâ'u sâdetün[664]

5517. Bilüñ ki Ḥaḳ yaratdı çün mizâcı
Mizâc u câna virdi imtizâcı

5518. Cihân-ı mülk ü melkût anda ol-dem
Ṭılısm-ı beste oldı adı Âdem

5519. Şu resme bu ṭılısmı itdi berk ol
Ki bulmadı bir âdem açmaġa yol

---

662 "Üçüncü destan insan rûhunun terbiyesinde peygamberlere olan ihtiyacı açıklar."

663 "İşte o peygamberler Alah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy..." (el-En'am 6/90)

664 "Nebî (s.a.v) peygamberler komutanlardır ve âlimler efendilerdir, buyurdu."

5520. Anı dendâne-i ʿaḳl-ıla her cân
Biler dendân açamaz ins eger cân

5521. Ki nûrânî vü cismânî ḥicâbı
Düzüp yetmiş biñ itdi bend o bâbı

5522. Bu müşkil bendi açabilse bir dil
Ne ḥabs olaydı câna maḥbes-i gil

5523. Olup bu dâr-ı dünyâda fütâde
Nice yataydı bu zindân serâda [169^{b}]

5524. Nitekim bir ḳulını pâdişâhı
Ḳuyıya ḳoysa ḳaymaz hîç râhı

5525. Yapar berk ile ol zindân ḳapusın
Ki bir cân açmaz ol ḳapu yapusın

5526. Yine bu âdemüñ sulṭân-ı ʿâlem
Ṭılısm-ı aʿẓamını k'itdi ol-dem

5527. Anuñ sırrında ne ḳıldı o sulṭân
Özinden ġayrı her dânâyı nâdân

5528. Derûndan mı bîrûndan mı aña der
Bulımadı her üstâd-ı hünerver

5529. O bendüñ bir eḥad bil ġayr-ı Vâḥid
Ṭarîḳ-i ḥalline olmadı şâhid

Ḳavluhu Teʿâlâ: Mâ eşhedtühüm ḫalḳa's-semâvâti ve'l-arżi ve lâ ḫalḳa enfüsihim[665]

[665] "Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de bizzat kendilerinin yaratılışına şahit tuttum..." (el-Kehf 18/51)

5530. Bilen bu sırrı ol Settâr'dur bes
Bu râza ḳılmadı hem-râz bir kes

5531. Ḥaḳīḳī oldur ol iḳlîde Fettâḥ
Anuñ destindedür mecmûʿ-ı miftâḥ

Ve ḳavluhu Teʿâlâ: Meḳālîdu's-semâvâti ve'l-arżi[666]

5532. Ol açar bu tılısmı bes i düstûr
Ya ol dest aça k'andan aldı destûr

5533. O dem kim diledi ol Ḫâlıḳ-ı cân
Ki ola ibn-i Âdem yirde sulṭân

5534. Yaratdı Âdem'i ṭopraḳdan ol-dem
Ne eb oldı sebeb ne oldı üm em

5535. Yaratdı baʿd-ez-ân Ḥavvâ'yı zîbâ
Anasız at[a]dan eyledi peydâ

5536. Bes andan Âdem ü Ḥavvâ'yı dâyim
Niyâbetde iş üzre ḳıldı ḳāyim

5537. Olup Ḥavvâ vü Âdem zevce vü zevc
Düridi mâde vü ner fevce vü fevc

5538. Diledi hem-çünân bu bend-i cismi
Ki söke aça bu aʿẓam ṭılısmı

5539. Bu ḳayd-ı ḥabs-i ḳālıbdan ḫülâṣa
İrüp cân ola ḳurbünde ḫülâṣa

5540. Ki bunda tende düşmişdür kemende
Yine ḳurtıla bundan cân-ı bende [170ᵃ]

666 "Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur..." (eş-Şûrâ 42/12)

5541. Ḳadîmî menziline dutuban yol
İde bu şehr-i ġurbetden sefer ol

5542. Bula çoḳ sûd u ser-mâye selâmet
Maḳāmına gelüp ide iḳāmet

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Sâfirû teşiḥḥû taġtenimû[667]

5543. Nitekim merdüm-i insanda dîde
Birin ḳullarınuñ ḳıldı güzîde[668]

5544. Cihânda gün gibi oldı ʿayân ol
O ḳarna oldı tâ ṣâḥib-ḳırân ol

5545. Ḳılup ʿayn-ı ʿinâyet anı manẓûr
Hidâyet nuṣretiyle oldı manṣûr

5546. Yüceldi menzil-i farḳ-ı Züḥal'den
Ki uçmaz mürġ-i evhâm ol maḥalden

5547. Ṭılısm açmaḳda anı ḳıldı üstâd
Dilin vurdı kilîdüñ itdi irşâd

5548. Bilüñ-ki bu saʿâdetden o câna
Cihân-ı cânda ṣaçılmışdı dâne

5549. Bu dâm u dâne olmamışdı ḳaydı
Maḳām-ı ḳurbda bî-vâsıṭaydı

5550. Cünûd-idi mücenned anda ervâḥ
Geyilmemişdi bu ḫaftân-ı eşbâḥ

---

667 "Hz. Peygamber (s.a.v) Seyahat edin ki sıhhat bulasınız ve ganimet elde edesiniz, buyurdu." Benzer bir rivâyet için bk: (*Musannef-i Abdi'r-rezzâk,* C. V, s. 168, no: 9269) "Sâfirû teşıḥḥû ve terzaḳū".

668 "güzîde" kelimesindeki "ya"nın noktaları nüshada ihmâl edilmiştir.

5551. Anuñ-çün virdi bu dem mîve ṣulı
Bu ḳurbı bu ḳabûl u bu vüṣûlı

5552. Ezel bezminde kim ṣaf ṭutdı cânlar
Ḳamusı çâr ṣaff olmışdı anlar

5553. Nebîler cânı öñ ṣafdı şerefde
Yoġ-ıdı vâsıṭa hîç ol ṭarafda

5554. Velîler cânı idi ṣaff-ı ṯânî
Süvvüm ṣaffıydı îmân ehl[i] cânı

5555. Çehârüm ṣaff-ıdı ervâḥ-ı küffâr
Ki irmez anlara ġufrân-ı Ġaffâr

5556. Nebîler cânı kim bulmışdı ḳurbet
Şeh-ile bî-ḥicâb itmişdi ṣoḥbet

5557. Naẓarlar ḫâṣ feyż-i fażl-ı Ḥaḳ'dan
O cânlar bulmış-ıdı mâ-sebaḳdan

5558. Pür-istiʿdâd u ehliyyetdi anlar
Ki Sulṭân'dan gele envâʿ-ı ḫ ̌ânlar [170ᵇ]

5559. Yine bî-vâsıṭa bes şimdi Rezzâḳ
Virüpdür anlara çoḳ ġaybî erzâḳ

5560. Gelür fey(e)żân fażlından Ḫudâ'nuñ
Bulurlar niʿmetin iki cihânuñ

5561. Bu insânî ṭılısmuñ hem o Fettâḥ
Virüpdür feṭḥi çün anlara miftâḥ

5562. Ṭılısm-ı aʿẓamına âdeminüñ
Bu cânlar âdemî oldı deminüñ

5563. Ṭılısm uçmaḳda Ḥaḳ anlar[ı] ẓâhir
Sütûde itdi ḫûb üstâd-ı mâhir

5564. Bu ʿilme ḳıldı Rab anlar[ı] üstâd
Ki ḫalḳı ideler şâkird-i irşâd

5565. O Hâdî anlara virdi hidâye
İde tâ iḳtidâ ḫalḳ ol hüdâya

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ülâ'ike'lleẕîne hedallâhu fe-bi-hüdâhümü'ḳtedih[669]

5566. Debîr-istânü'r-Raḥmân'da bî-bîm
Bu ʿilm olındı ol cânlara taʿlîm

5567. O yüzden sâlhâ ol tâbiş-i nûr
Naẓarda anları idindi manẓûr

5568. O mektebde bu ders-ile zamânlar
Şu resme ḳābiliyyet buldı anlar

5569. Ki ṭutup nâgehân ol ġayb-ı râhı
Gelüben ceẕbeler yetse İlâhî

5570. Ṭılısmâtını bunlaruñ aça ol
Bulalar *küntü kenz*üñ gencine yol

5571. Budur ol mekteb-i Raḥmân'dağı ʿilm
Zamân-ı *ʿalleme'l-Ḳur'ân*'dağı ʿilm

Ḳavluhu Teʿâlâ: er-Raḥmânu * ʿAlleme'l-Ḳur'âne[670]

[669] "İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy..." (el-En'am 6/90)
[670] "Rahmân Kur'an'ı öğretti." (er-Rahmân 55/1-2)

5572. O mektebde bulara Ẕât-ı ʿizzet
Kitâb u ḥükm virdi hem nübüvvet

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ülâ'ike'lleẕîne âteynâhümü'l-kitâbe ve'l-hükme ve'n-nübüvvete[671]

5573. Ne cân-kim oldı bu cânlar imâmı
İkinci ṣafda eyledi ḳıyâmı

5574. Ṭurup bu cânlar ol cânân yüzine
Ḥicâb olmışdı bil ol cân gözine [171ª]

5575. Bu cânlar reh-ber olmayınca iy şâh
O cân varımaz ol cânâneye râh

5576. Özinden kendü nice çekse renci
Ṭılısmını açup bulmaz o genci

5577. İdemez ol bu müşkil bendi taḥlîl
Ki olmaz sünnet-i Bârî'ye tebdîl[672]

5578. Ḳabûl-i daʿvetüñ dükkânına ol
Gelüp şâkird ola üstâda maḳbûl

5579. Ṭuta seyri ṣırâṭ-ı müstaḳīme
Ola tâbiʿ reh-i dîn-i ḳavîme

Ve enne hâẕâ ṣırâṭî müstaḳīmen fettebiʿûhu[673]

5580. Debîr-istân-ı şerʿ-i enbiyâya
Gelüp ḫoş ḫiẕmet ide evliyâya

---

671 "İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir..." (el-Enʿâm 6/89)

672 Beytin yanında "Ve len-tecide li-sünnetillâhi tebdîlâ" (Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın." yazmaktadır. (el-Fetih 48/23)

673 "Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun..." (el-En'âm 6/153)

5581. Hica başlar gibi ṭıfl-ı nev-âmûz
Elif-bâ-yı şerîʿat başlıya öz

5582. Her emr-i şerʿ le bir bend o bende
Ṭılısm-ı bestesinden aça anda

5583. Bu müşkil mevżuʿuñ çoḳdur beyânı
İdevüz ḥal biz inşâʾallâh anı

5584. Çün ol cân ide nefsin emre merkeb
Licâm-ı nehy ura vü ṭuta meẕheb

5585. Ṭılısm-ı bestesini açup iy şâh
Bula ol *küntü kenz*üñ gencine râh[674]

5586. Nesîm-i nefḫa-i elṭâf-ı Ḥaḳ hem
Meşâmına vire şâm u seḥer şem

5587. Bil enfâs-ı Îlâhî pürdür eyyâm
Taʿarruż gerek aña ṣubḥ eger şâm

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: İnne lillâhi fî-eyyâmin dehrun kem nefeḫâtin elâ feteʿarrażû lehâ[675]

5588. Taʿarruż itmek aña bil-ki şerʿî
Edâ itmekdür emr ü nehy-i şerʿî

5589. Ola çün ber-ḳadem şerʿ-i revende
Bir adım Ḥaḳḳ'a yaḳın vara anda

---

[674] "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016) "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

[675] "Nebî (s.a.v) günler içerisinde Allah'ın nice esintileri olan bir zamanı vardır. Ona rastlamaya dikkat ediniz, buyurdu."

5590. Bu cân-kim ol cihândan bu cihâna
İdüp seyr ü sülûk oldı revâne

5591. Şu menziller ki seyr itdi o demde
Birin ḳaṭʿ ide anuñ her ḳademde [171ᵇ]

5592. Ne cân-kim şerʿ ḳānûnunca gitmez
Ḥaḳīḳat bil-ki ol maḳṣûdâ yetmez

5593. Bu câde üzre çün ṣıdḳ-ıla bir cân
Ḳadem urup gide ʿuryân u biryân[676]

5594. Kemer baġlana ney gibi miyâna
İde her perdede seyr ol cihâna

5595. Revân elṭâf-ı Ḥaḳ'dan ḫoş nefesler
İre feryâdına feryâd-resler

5596. Ol elṭâf-ı rubûbiyyet revâne
İde fi'l-ḥâl istiḳbâl o câna

5597. Elin alup ayaḫdan götüreler
Revân sulṭân ḳatına yitüreler

5598. Dileseñ bir arış sen aña ḳurbet
Bir arşun ister ol bil saña ḳurbet

5599. Bir arşun isteseñ sen ger Ḥabîb'üñ
Ḥabîb'üñ bir ḳulac olur ḳarîbüñ

5600. Sen aña ger varasın yürüyüp yol
Yile ḳarşu gelür saña yili ol

[676] Bu beytin yanında "Len yeteḳarrabe ileyye'l-müteḳarrabûne bi-miṣli edâ'i m'eftüriżat ʿaleyhim" (Bana yaklaşanlar kendilerine farz olanın edasının edilmesi gibi bir durum olmaksızın bana yaklaşamazlar) yazmaktadır.

Men teḳarrabe ileyye şibran taḳarrabtü ileyhi ẕirâʿan ve men teḳarrabe ileyye ẕirâʿan teḳarrabtü ileyhi bâʿan[677]

5601. Ṭarîḳ-i ʿışḳa sen tek bir ḳadem ur
Saña maʿşûḳ ne ʿâşıḳ gelür gör

5602. Bu insânî ṭılısmuñ çün ḥaḳîḳat
Bilindi kim kilîdidür şerîʿat

5603. Şerîʿat olmasa dendâne âsân
Açabilmez bu müşkil bendi bir cân

5604. Şerîʿat olsa ṣâḥib-şerʿ-i maʿlûm
Gerekdür kim bu lâzımdur o melzûm

5605. O ṣâḥib-şerʿi bil-kim enbiyâdur
Ḳamuya yolda anlar muḳtedâdur

5606. Bu insânî ṭılısmuñ şerʿle bil
Kilîdine o cânlar buldılar dil

5607. Ḥaḳîḳat ṭoġrı yol anlar gidüpdür
Bu evde feṭḥ ü bâb anlar idüpdür

5608. Nebîlerdür bil aṣḥâb-ı ḥaḳîḳat
Ṭarîḳat anlaruñdur hem şerîʿat

5609. Kim uydı anlara maḳṣûda yetdi
Kim uymadı ammâ-ki yile gitdi **[172ª]**

[677] "Bana bir karış gelene ben ona bir kol boyu gelirim, bana bir kol boyu gelene ben bir kulaç gelirim." (Müslim, "Tevbe", 1) "Ve men teḳarrabe ileyye şibran teḳarrabtü ileyhi ẕirâʿan ve men teḳarrabe ileyye ẕirâʿan teḳarrabtü ileyhi bâʿan ve iẕâ aḳbele ileyye yemşî aḳbeltü ileyhi ühervilü".

5610. Şu kim bî-şerʿ-i Aḥmed gire yola
Murâda irmedin yolda yoġ ola

5611. Zimâm-ı cânı vir ol cân eline
Ki irgüre seni cânân iline

5612. İlâhî bizi ceyş it şâh-ı şerʿe
Şürûʿ itdür revân ol râh-ı şerʿe

5613. Ḥabîbüñ ḳıl imâm u muḳtedâmuz
Resûlüñ ḳıl hümâm ü pîş-vâmuz

5614. Ṭılısm-ı bestemüzüñ bendini aç
Başumuza nihân gencüñ ṣaçu ṣaç

5615. Elin *ʿUşşâḳ[ī]*'nüñ al eyle irşâd[678]
Dilin dil ḳıl ṭılısm açmaḳda üstâd

5616. Ḳuluñdur ḥabs-i ḳālıbdan ḫalâṣ it
Ġarîbüñdür ḳarîb-i yâr-ı ḫâṣṣ it

DÂSİTÂN-I ÇEHÂRÜM DER-BEYÂN-I NESḪ-İ EDYÂN Ü SEBEB-İ ḪATM-İ NÜBÜVVET ʿALEYHİ'S-SELÂM[679]

5617. Çehârüm dâsitândur ḫûb dîvân
Muḥaḳḳaḳdur beyân-ı nesḫ-i edyân

5618. Nübüvvet nâmesindedür ki geldi
Neden nâm-ı Muḥammed ḫâtem oldı

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Hüvelleẕî ersele rasûlehu bi'l-hüdâ ve dîni'l-ḥaḳḳi li-yüẓhirahu ʿale'd-dîni küllihi[680] Ve ḳavluhu: Mâ kâne Muḥammedün

[678] Nüshada "irşâd" kelimesinde zâid "ya" vardır.
[679] "Dördüncü destan dinlerin neshi ve nübüvvetin bitmesinin sebebini açıklar."

ebâ eḥadin min-ricâlikümve lâkin resûllallâhi ve ḫâteme'n-nebiyyîne[681]

5619. Nübüvvet ḫâtemi vü mürsel-i Rab
Erenlerden birine olmayan eb

5620. Ḥaḳīḳat ister-iseñ merd oldur
Dimeyen merd aña nâ-merd oldur

5621. Cihân-ı cân iline şâh olupdur
Muḥammed kim Resûlullâh olupdur

5622. Didi-kim altı ḫâṣiyyetle bî-ḳīl
Olındum enbiyâ üstine tafżîl

5623. Baña mescid ḳılındı noḳṭa-i arż
Ṭahûr oldı türâbı ṭûl eger ʿarż

5624. Baña oldı ḥelâl ol mâl-ı maġnem
Benem nuṣret olınan ruʿb-ıla hem

5625. Şefâʿatden baña virildi nâme
Benem mebʿûṯ mecmûʿ-ı enâma [172ᵇ]

5626. Benem hem noḳṭa-i mühr-i nübüvvet
Bu sözlerden bil iy şeyḫ-i fütüvvet

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Fużżiltü ʿale'l-enbiyâʾi bi-sittin cuʿilet liye'l-arżu mesciden ve türâbuhâ ṭahûran ve uḥillet liye'l-ġanâyimu ve

---

[680] "Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur..." (el-Fetih 48/28)

[681] "Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur..." (el-Ahzâb 33/40)

nuṣirtü bi'r-ruʿbi ve uʿṭiytü'ş-şefâʿate ve buʿiṣtü ile'l-ḫalḳi kâffeten ve ḫutime biye'n-nebiyyûne[682]

5627. Resûlullâh'ı ḫâṣṣu'l-ḫas idüp Ḥaḳ
ʿAvâma nisbetin ḳaṭʿ itdi muṭlaḳ

5628. Egerçi ṣûretâ ḫalḳ oldı ol ḫûb
Velî ḫalḳa degil maʿnîde mensûb

5629. Nübüvvetle risâlet ʿâlemine
Dutar nisbet ne bu ʿâlem ġamına

5630. Ne ʿâmmuñ ʿâlemindendür ne ḫod ʿâm
Resûlullâh-ı ḫâṣṣü'l-ḫâṣdur nâm

5631. Dü ʿâlem pâdişâhı cân-ı Âdem
Nübüvvet-nâmesine nâm-ı ḫâtem

5632. Yüzi nûriyle ʿâlem rûşenâdur
Türâb [u] âba ol ne âşinâdur

5633. Ṭufeyl-i Âdem Aḥmed dime epsem
Ṭufeyl-i Aḥmed'e Âdem'dür âdem

5634. Bu âdem cânı ol Âdem'den öñdür
Ne âdem ol iki ʿâlemden öñdür

5635. Ne ʿayn u şîn ü ḳāf ü ne gil ü dil
Bile maʿşûḳ u ʿışḳ ol var-ıdı bil

[682] "Nebî (s.a.v) diğer peygamberlere şu altı yönden üstün kılındım, buyurdu: yeryüzü bana mescid ve toprağı tertemiz kılındı, ganimetler bana helal kılındı, (düşmanın kalbine) korku salma kudreti verildi, şefaat etme hakkı verildi, bütün varlıklara peygamber olarak gönderildim, peygamberlik benimle sona erdirildi." (Müslim, "Mesâcid ve mevâzi'i's-salât", 5)

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün]

1. Ben vardum o dem-kim yoġ-ıdı Âdem anda
Bir yâr u bir ben-idüm ḳandaydı ʿâlem anda

2. Ne ʿayn u şîn ü ḳāf ü ne gil var-ıdı ne dil
Maʿşûḳ u ʿâşıḳ-ıdum ʿışḳ-ıla hem-dem anda

3. Ben cân-ı nâzenînem ten ḳālıbında maḥbûs
Bunda piyâle oldum bâde-y-düm ol-dem anda

4. Bir ḳaṭreyem bu yirde leb-i ḫuşk ü çeşm terîn
Ḳanı o dem k'olurdum deryâ-yı aʿẓam anda

5. Nûr-ı Muḥammed ol-dem rûşen peyem-ber-idi
Kim âb u gilde-y-idi Ḥavvâ vü Âdem anda

6. Ne mey var-ıdı ne ney ne Cem var-ıdı ne câm
ʿÎş-idi baña ḳānûn yâr-ıla ḫurrem anda [173ª]

7. *ʿUşşâḳī* var-ıdı bes ol dost-ıla ol-dem
Bu yoġ olası düşmen yoġ-ıdı bî-ġam anda

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

5636. Dutañ bir şâh elinden uçdı bir bâz
İdüp per-bâz ḳıldı ṣayda pervâz

5637. Murâdınca hevâda eyledi seyr
Dönüp âsâyiş-i reşş-içün ol ṭayr

5638. Diküp bir pîre-zen dîvârına göz
Ḳand[a] biñdi vü indi ḳondı pîrûz

5639. Ḳaçan olur özin mülki o bâzı
Ne eglense yine gözinde yazı

5640. İşitse ṭabl-bâz-ı şehden âvâz
Olur şâmına bâz-âyende şeh-bâz

ŞİʿR

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Ben-ki ḥüsnüñ şemʿine pervâneveş dem-sâz olam
Çenberinde âteşüñ baş oynayam cân-bâz olam

2. Ol nefes-kim bu ḳafesden uça cân-ı bü'l-heves
Şâh iline per açam irem yine şeh-bâz olam

3. Dilde ʿışḳunla niçe bir penbede od gezeyim
Ḫalḳa bu râzı diledüm yaş gibi ġammâz olam

4. ʿAyn-ı ʿAnḳā'dan ḫaber bilmege mürġ-i cân-perin
Ḳāf'dan tâ Ḳāf'a döñüp seyr idem âvâz olam

5. Niçe bir sâz idinem efġān-ı çengi perdesiz
Gizlü râza irişem sûzumla gizlü râz olam

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

5641. Buyurmışdur Nebî şîrîn dehenden
Ki ben ḳandan bu fânî dünye ḳandan

5642. Benüm ḳıṣṣam hemân işbu cihânda
Bir atlu ḳıṣṣasına beñzer anda

5643. Bir ıssı günki germ-â-germ gitdi
Giderken bir çemenlü yire yetdi

5644. Ḥarâretden revân döndürdi ḫaylı
Bir aġaç sâyesine itdi meyli

5645. O aġaç dibine diñlendi indi
Ṭurup gitdi yine atına bindi [173^{b}]

Ẓılli şeceratin fe'sterâḥu ṣümme râḥa[683]

5646. Ben olam kim maḳām-ı Sidre'de her
Ne varsa maḥzen-i ġayb içre cevher

5647. Baña ʿarż itdiler ben tûşe-i çeşm
Naẓar hîç itmedüm bir kûşe-i çeşm

Ḳavluhu Teʿâlâ: İẕ yaġşe's-sidrate mâ-yaġşâ mâ-zâġa'l-başaru ve mâ-ṭaġā[684]

5648. Dü ʿâlem nisbetin özümden üzdüm
Varup nisbet dürüst Allâh'a düzdüm

Ene min-Allâhi[685]

5649. Neseb k'itdi ḥudûṣ-ıla taʿalluḳ
Bulısar lâ-cerem anlar teferruḳ

5650. Ḥasebden vü nesebden var resenler
Olıser munḳaṭıʿ mecmûʿ anlar

5651. Bulınmaya ḥasebden vü nesebden
Neseb benüm ḳala bunca nesebden

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Küllü ḥasebin ve nesebin yenḳaṭiʿu illâ ḥasebî ve nesebî[686]

---

683 "Bir ağacın gölgesinde dinlenip gitti." (Kuzâî, *Müsnedü'ş-şihâb,* C. II, s. 290, no: 1384) "Mâ meṣelî ve meṣelü'd-dünyâ illâ kerâkibin ḳāle fî-ẓılli şeceratin ṣümme râḥa ve terkehâ", (Benimle dünyanın hâli bir ağaç gölgesinde biraz dinlenip sonra onu terk edip giden yolcu gibidir).

684 "Sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." (en-Necm 53/16-17)

685 "Ben Allah'tanım."

686 "Nebî (s.a.v) buyurdu ki benim soyum sopum dışında her soy sop kaybolur."

5652. Daḫılar ḥaḳḳına buyurdı ol Ḥaḳ
Fe-lâ-ensâbe dir ḳavlinde muṭlaḳ[687]

5653. Sibâḳ atını bu meydânda çapdum
Ben evvellik ṭopını bunda ḳapdum

5654. Dıraḫt-ı fıṭrata nev-bâve sîbem
Bu gülzâra ḳadîmî ʿandelîbem

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Evvelü mâ-ḫalaḳallâhu nûrî[688]

5655. Benem ḫâb-ı girândan ṣubḥ-ı maḥşer
Açup nergis göz öñdin götüren ser

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Ene evvelü men tenşaḳḳu ʿanhü ʿale'l-arżi yevme'l-ḳıyâmeti[689]

5656. Ġarîḳ-i lücce-i ʿişyâna der-best
Şefâʿatden benem evvel ṣunan dest

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Ene evvelü şâfiʿin ve müşeffiʿin[690]

5657. Geçen evvel ṣırâṭı benven ilden
Ki itidür ḳılıcdan ince ḳıldan [174ª]

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm ene evvelü men yecûzu ʿale'ṣ-ṣırâṭi[691]

---

687 "... Akrabalık bağları kalmamıştır..." (el-Mü'minûn 23/101)

688 "Allah'ın yarattığı ilk şey benim nurumdur."

689 "Nebî (s.a.v) ben kıyamet günü yeryüzünün kendisi için yarılıp açıldığı ilk insanım, buyurdu." (İbn Mâce, "Zühd", 37) "Ene evvelü men tenşaḳḳu'l-arżu ʿanhu yevme'l-ḳıyâmeti ve lâ faḫra ve ene evvelü şâfiʿin ve evvelü müşfiʿin ve lâ faḫra ve livâ'ü'l-ḥamdi bi-yedî yevme'l-ḳıyâmeti ve lâ faḫra"

690 "Nebî (s.a.v) ben şefaat eden ve şefaati kabul edilen ilk insanım, buyurdu." Üstteki rivâyetin devamı.

691 "Nebî (s.a.v) ben sıratı geçen ilk insanım, buyurdu." (Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat,* C. VI, s. 396, no: 6641)

5658. Ne göz k'açıla bâb-ı cennet aña
Benüm öñ açılan yüz minnet aña

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm ene evvelü men yüftaḥu lehu ebvâbu'l-cenneti[692]

5659. Benem hem server-i sulṭân-ı ʿuşşâḳ
Benem hem muḳtedâ-yı cümle müştâḳ

5660. Benem ol ʿâşıḳ evvel kim aña ḫûb
Tecellî ide nûr-ı rûy-ı maḥbûb

Ene evvelü men yetecellâ lehu'r-rabbü[693]

5661. ʿAceb bu k'oluram ḳamuya men ben
Baña ben kendüzim olımazam men

İmmâ ene fe-lâ eḳūlu ene[694]

5662. İşit-kim şems ü dîn ol enver aya
Dü vech-ile yoġ-ıdı gözde saya

5663. Biri vechüñ bu kim şemsiydi ol mâh
Ḳaçan şemse olur bes sâye iy şâh

5664. İkinci bu kim ol sulṭân-ı dîndür
Cihâna sâyedür sulṭân-ı yaḳīndür

5665. Ḥadîṣinde gelür her gâh dirler
Ki *es-Sulṭânu ẓıllullâh* dirler[695]

---

[692] "Nebî (s.a.v) ben cennet kapıları kendisine açılan ilk insanım, buyurdu." (*Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsılî,* C. XII, s. 7, no: 6651)

[693] "Ben Rabbinin kendisinde tecelli ettiği ilk insanım."

[694] "Ben ise ben demem."

[695] "Sultan Allah'ın gölgesidir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 521, no: 1487)

5666. Naẓar ḳıl günden aẕherdür bu râye
Olur mı sâyeye bir daḫı sâye

ŞİʿR
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. Görem çün rûy-ı mihrûyem kimem ben tâ ki ben olam
Aña bu ḫoş gelür rûşen ki ben bî-ḫˇîşten olam

2. Benüm ger mâyemi görseñ odur ol mâye ben ṣanma
Benüm ger sâyemi görseñ o sâye bil-ki ben olam

3. Benem bir ẕerre-i bî-per ṭapuñ bir şemsdür pür-fer
Ne tâbum var benüm tâ kim varam pertevde sen olam

4. Benem bir nâ-tüvân ḳaṭre ıraḫ baḥrum kenârından
Geçüp deşt-i vücûdumdan varam deryâ ḳaçan olam

5. Cihâna men oluram ben baña ben ol[ı]mazam men
Görem çün rûy-ı mihrûyem kimem ben tâ ki men olam

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

5667. Baḫarsañ ʿâlem-i ẕerrâta yaḫşı
O cândur âfitâb-ı nûr-baḫşı

5668. Zemîn ü âsumân ü heft (ü) kişver
O mâhuñ oldı nûrından münevver

5669. Ḫalâyıḳ evvelîn ü âḫirînden
Hidâyet buldılar ol nûr-ı dînden

5670. Naẓar ol ḥażret-i Yezdân'a iy cân
Olupdur sâye-i Yezdân bu sulṭân

5671. Ki tâ tîh-i ḍalâlet içre iy şâh
Ne-kim ser-geşte var güm-geşte gümrâh

5672. Gelür bâbına bu ẓıll-ı İlâh'uñ
Ṣığınurlar penâhına bu şâhuñ

5673. Resûline muṭîʿ olmak Ḫuẕâ'nuñ
Muṭîʿ olmaḳdurur Ẕâtı'na anuñ

Ḳavluhu Teʿâlâ: Men yuṭîʿu'r-rasûle fe-ḳad eṭâʿallâhe[696]

5674. Naẓar kendüzine kendüden ol şâh
Baḫup Ḥaḳ sâyesin ḳılur penâgâh

5675. Ḥadîṯ-i *lî maʿallâhi* revâne
Bu vaḳt olupdur ol cân zebâne

Ḳavluhu ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Lî maʿallâhi vaḳtün lâ yeseʿunî fîhi melekün muḳarrebün ve lâ nebiyyün mürselün[697]

5676. Şu demde Rabb-ıla kim bu nebîdür
Nebîler cümle anda ecnebîdür

5677. Bunuñ bir vaḳti var yâr-ıla mestûr
Ki ol demden muḳarreblerdürür dûr

5678. Egerçi rûz-ı nev-rûz-ıla fîrûz
Nebîdür âfitâb-ı ʿâlem-efrûz

5679. Velîkin oldı mihmân sâye-perver
Ebîtü (vü) *ʿinde rabbî*'de o server[698]

---

[696] "Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur..." (en-Nisâ 4/80)

[697] "Nebî (s.a.v) Allah'la aramda hiçbir mukarreb meleğin ya da gönderilmiş bir nebinin kuşatamayacağı (ulaşamayacağı) bir vaktim vardır, buyurdu." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 204, no: 2159)

5680. Ṭaʿâm-ḫˇân-ı *yutʿimunî* yir ol çîn[699]
İder nûş-ı şerâb-ı câm-ı *yesḳīn*[700]

5681. *Ebîtü* beyti içinde ḳonuḳdur
Uyumaz gönli gözi Ḥaḳ ṭanuḳdur

5682. Eger âdemdürür ya nesl-i Âdem
Aña zîrî ʿilimdür ḫalḳ-ı ʿâlem [175ª]

5683. Ḳamu ser-heng ü ser-ḫayl aña çâker
Mülk-i ṭâvûsveş mürġ-i varaḳ-ber

5684. İṭâʿatden çü bizde yoḫ biżâʿat
Günâh itmek bizüm anuñ şefâʿat

5685. Nebîler gerçi her ümmetde kim var
Olur her kârvâna biri sâlâr

5686. Ḳamu insândan oldılar güzîde
Güzîdedür nite k'insânda dîde

5687. Fażîlet içre baʿżı üzre bî-ḳīl
İdüpdür baʿżın ol ẕü'l-fażl tafżîl

Ḳavluhu Teʿâlâ: Tilke'r-rüsülü feżżalnâ baʿżahüm ʿalâ-baʿżin[701] (el-Âyetü)

5688. Ki tâ ol kârvâna baş olalar
Bile dîn yolına yoldaş olalar

---

[698] "Rabbimin katında geceledim/konakladım." (İbn-i Hâcer, *Müsnedü'l-Bezzâz,* C. XV, s. 391, no: 9008) "İnnî ebîtü ʿinde rabbî yuṭʿimunî ve yesḳīnî", (Beni yediren ve içiren Rabbimin katında geceledim/konakladım.)

[699] *yuṭʿimunî*: "Beni yediren (O'dur)." (eş-Şuʿarâ 26/79) "Velleẕî hüve yuṭʿimunî ve yeskīnî"

[700] *yesḳīn:* "Beni içiren (O'dur)." (eş-Şuʿarâ 26/79) "Velleẕî hüve yuṭʿimunî ve yeskīnî"

[701] "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık." (el-Bakara 2/253)

5689. Yaḳīn bâbına olalar vesîle
Geleler ʿarṣa-i ʿarṣât'a bile

5690. Velî bir ḫˇâcedür bizüm Nebî yâr
Ki oldı kârvân varına sâlâr

5691. Vücûda ṭutdı yol ketm-i ʿademden
Ḳadem ṭaşra ḳodı şehr-i ḳıdemden

5692. Olup bu kârvâna pîş-rev ol
ʿAdemden ṭutdı varlıḳ şehrine yol

5693. Bu mevcûdât-ı ṣaḥrâ-yı vücûda
O getürdi ʿademde-y-ken buṣuda

Naḥnü'l-âḫirûne's-sâbiḳūne[702]

5694. Bes aña altı ḫaṣlet oldı ḫilʿat
Bu sâyir enbiyâ üzre fażîlet

5695. Çün irdi kârvâna dönmege kâr
O cân-kim pîş-rev-idi oldı dümdâr

Ve ḫutime biye'n-nebiyyûne[703]

5696. Nite k'evvel nübüvvet ḫuṭbesi pâk
Oḫındı adına minber oldı eflâk

5697. Yine adına yer yüzinde elbet
Ḳazıldı sikke-i ḫatm-i nübüvvet

[702] "Biz bizden önce gelenlerin (dünya ehlinin) sonuncularıyız." (Buhârî, "Taʿbîr", 40)
[703] "Peygamberler (nübüvvet) benimle son buldu." (Müslim, "Mesâcid ve mevâziʿi's-salât", 5)

5698. Ki zîrâ âferîniş bir şecerdür
Nebî toḫm-ı şecerdür hem ṣemerdür [175ᵇ]

5699. Ol aġaçdan Nebî bil ḫoş sebaḳdur
Miṣâl-i enbiyâ şâḫ u varaḳdur

5700. Olur şâḫ [u] varaḳ peydâ şecerden
Eṣer ẓâhir degül-iken ṣemerden

5701. Ṣemerden çünki yüz göstere pertev
Şecerden şâḫ u berg olmaz daḫı nev

5702. Ne-kim bu şâḫ u evrâḳ u şecerdür
Murâd anuñ ḳamusından ṣemerdür

5703. Ḳamu tendür ṣemer cân oldı ẓâhir
Ṣemerde ḫatm olındı yine âḫir

SU'ÂL-İ MÛSEVİYÂN VE ʿÎSEVİYÂN[704]

5704. Dise ger mûsevî vü ʿîsevîler
Ki neyle Aḥmed'i bildüñ peyem-ber

5705. Peyem-berdür dutalum dînidür ḥaḳ
Neden nesḫ ider edyânı muḥaḳḳaḳ

5706. Ne lâzımdur ki her ḳavm aña uya
Yolın vü yoldaşın terk ide ḳoya

5707. Çü her peyġam-berüñ var bir kitâbı
Niçün nesḫ olur dîvân bâbı

[704] "Mûsevîlerin ve Îsevîlerin sorusu"

5708. Niçün her kişi terk ide ṭarîḳin
Özinden azıda yolda refîḳin

5709. Gerek daḫı nebî ʿahdi gibi hem
Ṭarîḳinde her ümmet ṭura muḥkem

5710. Ola her dîn ü ümmet yine şâyiʿ
Neden mensûḫ ola bunca şerâyiʿ

5711. Ṭura tâ her kitâb evvel ḳarâra
Yazan cânuñ yüzi niçün ḳarara

5712. Ḳala dünyâda her dîn dâyim ola
Ḳıyâmı ḳavmüñ aña ḳāyim ola

CEVÂB

5713. Dü vechiyle cevâb olındı taṭbîḳ
Biri maʿḳūldur birisi taḥḳīḳ

5714. Budur maʿḳūl kim diyevüz anda
Sözüñ Mûsâ vü ʿÎsâ'ya cihânda

5715. Delîlüñüz ne k'oldılar peyem-ber
Neden yandırdılar dîn şemʿin enver [176ª]

5716. Ne gördüñüz bularuñ muʿcizâtın
Ne Bârî birinüñ ẕât u ṣıfâtın

5717. Naẓar bunlaruñ idüp ten göziyle
Birisin görmemiş sırdur yüziyle

5718. Neden bunları peyġāmber bilürsiz
Ki peyġāmber deyü daʿvâ ḳılursız

5719. İki vechiyle vireler cevâbı
Diyeler kim ḫaber açdı bu bâbı

5720. Tevâtürden ḫaberler bize yetdi
Bularuñ muʿcizâtın şerḥ itdi

5721. Kelâmuñuzda sizüñ geldi naḳle
Ki mûcibdür tevâtür ʿilmi ʿaḳla

5722. Bes oldı muʿcizât andan muʿayyen
Nübüvvet şemʿinüñ bürhân[ı] rûşen

5723. Diyeler ya ki bu taṣdîḳ-i ḳalbi
Tasavvur itmedin îcâb ü selbi

5724. Açıldı ḫâne-i dilden derîce
Belürdi nûr-ı îmândan netîce

5725. Ḳıyâsa gelmedin şekl-i delâyil
Bedîhî oldı cânda ḥâṣıl-ı dil

5726. Diyevüz biz daḫı kim cânumuz bu
Bi-ʿaynih ḥüccet ü bürhânumuz bu

5727. Muḥammed muʿcizâtın biz daḫı hem
Tevâtürden bilürüz bunda bu dem

5728. Tevâtürden vitr uzandı gitdi
Ḫaber ṣoñ ucı geldi bize yitdi

5729. Daḫı taṣdîḳ-i ḳalbî kim gelüpdür
Ḥaḳīḳatle bize ḥâṣıl olupdur

5730. Ki biz îmân getürmişüz Ḫuẕâ'ya
Daḫı ḳamu kitâb u enbiyâya

5731. Sizüñ gib[i] degil kim baʿża îmân
Getürürsiz idersiz baʿżı yalan

5732. Yahûdîler nitekim itmez iḳrâr
İderler ʿÎsi vü İncîl'e inkâr

5733. Yine hem ḫoş gelür tersâya ʿÎsâ
Fesâne görinür Tevrât-ı Mûsâ

5734. Daḫı bir küfr söz her gâh dirler
Ki Rûḥullâh'ı ibnullâh dirler [176ᵇ]

5735. Daḫı bunlar ṣaġīri vü kebîri
Üçüñ üçincisi dirler o biri

5736. Degil bu ḳul o ḥaḳ mîzânda mevzûn
Teʿâlâ rabbenâ *ʿammâ yeḳūlûn*[705]

5737. Daḫı hem her nebînüñ muʿcizâtı
Zamânında bulupdur bes ṣebâtı

5738. Cihâna her nebî kim geldi gitdi
Bile hem muʿcizâtın aldı gitdi

5739. Bu ṭavr üzre degil dîn-i Muḥammed
Ki anuñ muʿcizâtıdur müʾebbed

5740. Biri uş muʿcizâtından o cânuñ
Bu Ḳurʾân'dur ki nûrıdur cihânuñ

5741. Cihân u cân bulınca tâ nihâyet
Ḳalur bâḳīdür ol nûr-ı hidâyet

[705] "... Allah onların söyledikleri şeylerden (münezzehtir)..." (el-İsrâ 17/43)

5742. Budur iʿcâz-ı Ḳurʾân bil bu ḳavme
Gelince yevm-i Aḥmed'den bu yevme

5743. Ḳamu efṣaḥ ʿarabda vü ʿacemde
ʿİnâd itdiler aña her ḳademde

5744. Pür-idi bâ-vücûd aʿdâ-yı çendîn
Cihânuñ içi bî-îmân ü bî-dîn

5745. ʿArabdur ger ʿacem bu şarḳ-ıla ġarb
Faṣîḥ ü hem belîġ eylediler ḥarb

5746. Ḳamusı Mûsevî vü ʿÎsevîydi
Zenâdıḳ [u] ḥakîm [u] felsefîydi

5747. Ki anlar ʿâlemi dirler ḳadîmî
Çoġ itdiler bu daʿvâ-yı ʿaẓîmi

5748. Degildür ḥaşr ü neşre ḳāyil anlar
Zamânîdürler olmaz zâyil anlar

5749. Degil ḳābil felek ḫarḳ (u) iltiyâma
Ḳaçan ḳāyim olur dirler ḳıyâma

5750. Ḳodılar sükkeri aġu yidiler
Muḥammed söz[i]dür Ḳurʾân didiler

5751. Niçe yüz yıldur uş kim durdılar berk
Bu bâṭıl daʿvayı itmediler terk

5752. Bu iʿcâzı ḫaber virmişdür âyet
Bularuñ ʿaczin itmişdür ḥikâyet

Ḳul leʾiniʾctemaʿati'l-insü ve'l-cinnü ʿalâ-en yeʾtû bi-miṯli hâẕe'l-Ḳurʾâni lâ yeʾtûne bi-miṯlihi ve lev-kâne baʿżuhüm li-baʾżin ẓahîran[706] **[177ª]**

5753. Ne-kim var ins ü cândan bu cihânda
Ḳamu ḫayrân u ʿâciz ḳaldı anda

5754. Ẓahîr olup biri birine ġāyet
Naẓîrin dimedi biri bir âyet

5755. Bu muʿcizden ser-â-ser ḳaldı ʿâciz
Diyemedi naẓîre biri hergiz

5756. Süḫan derzinde çoḫ derzî Felâṭûn
Bu derze dikimedi maʿniye ṭon

5757. Ne muʿciz ola bundan daḫı mülġiz
Meʿânîsi muṭavvel lafẓı mûciz

5758. Bu meydân-ı feṣâḥatde binüp at
Niçe ferzâne ruḫlar ḳıldı şeh-mât

5759. Niçe ser-bâz düşdi düldülünden
Niçe bülbül uṣandı ġulġulünden

5760. Bes imdi çün cevâb olına taṭbîḳ
Bileler böyle bu maʿḳūli taḥḳīḳ

5761. Nitekim oḳudı cümle kitâbı
Bu aḫbar u tevâtürden kitâbı

5762. Dil ü cândan aña eyledi iẕʿân
Getürdi Mûsevî ʿÎsâ'ya îmân

[706] "De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler." (el-İsrâ 17/88)

5763. Gerek hem-çün yine barmaḳ getürmek
Gelüben Aḥmed'e îmân getürmek

5764. Ki zîrâ bu tevâtür ol tevâtür
İkisi birdürür yoḫdur tehâtür

5765. Henüz bizüm tevâtürdür yaḳīn baḫ
Yaḳīn çîndür olur yalandan ıraḫ

5766. Nebîden gerçi bu iḫbâr-ı aḫbâr
Degil kâẕib ḳamu ṣâdıḳdur iy yâr

5767. Daḫı iʿcâz-ı Ḳurʾân bu cihânda
Olur rûşen güneşden âsumânda

5768. Velî îmân-ı tersâ vü cühûduñ
Degil îmân o ʿaynıdur cüḥûduñ

5769. Bulupdur çeşm-i ʿaḳl anlarda perde
Göremezler yüzin Ḥaḳḳ'uñ naẓarda

5770. Göñüllerinde yoḫdur nûr-ı taṣdîḳ
Bu îmân bil degil îmân-ı taḥḳīḳ

5771. Degil taḥḳīḳ-i ʿaḳlî bil bu îmân
Bu îmân bil-ki taḳlîdîdür iy cân [177^{b}]

5772. Ataya aneye taḳlîd iderler
Düşüp bu ḳarañu yola giderler

5773. Bu taḳlîd oldı bunlaruñ ḳılâde
Boyunlarında min-vaḳti'l-vilâde

5774. Düşüp ataları izine ḥayrân
Giderler ne delâyil var ne bürhân

5775. Nitekim bu ḫaber geldi nebîde
Gelüpdür hem eḥâdîṯ-i Nebî'de

Ḳavluhu Teʿâlâ: İnnâ vecednâ âbâ'enâ ʿalâ-ümmetin ve innâ ʿalâ-âṯârihim mühtedûne[707] Ve ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Küllü mevlûdin yûledu ʿalâ'l-fiṭrati fe-ebevâhu yuhavvidânihi [ev] yunaṣṣirânihi [ev] yümeccisânihi[708]

5776. Çü raḥmuñ meşrıḳından ṭoġa mevlûd
Ṭoġar gün gib[i] fiṭrat üzre mesʿûd

5777. Eb ü üm rengle olur ḳamusı
Yahûdî vü Naṣârâ vü Mecûsî

5778. Ne dîn kim ola ol ʿaḳlî naẓarsız
Daḫı bu nûr-ı îmândan eṯersiz

5779. O küfre dîn dime taḳlîd idersin
Demürden boynuña iḳlîd idersin

CEVÂB-I NESḪ-İ EDYÂN[709]

5780. Muḥaḳḳaḳ gel bu dem iy şâh-ı dîvân
Nedür işit cevâb-ı nesḫ-i edyân

5781. Nebî'nüñ bu ḫaberden çünki küffâr
Peyem-berligine ideler iḳrâr

5782. Gerek kim [ol] nebîler ḳavli ṣâdıḳ
Kitâbı ḥaḳdurur hem ḥaḳḳ-ı nâṭıḳ

---

[707] "... Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız." (ez-Zuhrûf 43/23)

[708] "Nebî (s.a.v) her doğan fıtrat üzere doğar, sonra ana babası onu yahudi, hıristiyan veya mecûsî yapar, buyurdu." (Buhârî, "Cenâ'iz", 91; Müslim, "Kader", 22)

[709] "Dinlerin neshine cevap"

5783. Nebî ḥaḳḳında ḫod dir böyle Ḳurʾân
Ki bunuñ dîn ider nesḫ-i edyân

5784. Dürile cümle sifr ü zebr ü defter
Bu menşûr ola ḳamu dilde ezber

Hüvellezî ersele rasûlehu bi'l-hüdâ ve dîni'l-ḥaḳḳi[710]

5785. Bu maʿnîye degil ol ṣûret-i nesḫ
Ki bi'l-külliyye ola bâṭıl u nesḫ

5786. Dürüst olmaya îmân bilüben ḥaḳ
Bu maʿnîyedürür bil-ki muḥaḳḳaḳ [178ª]

5787. Şol esrâr u ḥaḳāyıḳ k'ol kütübde
Perâkendeydi cemʿ olmaġa lübde

5788. Ḳamusın cemʿ idüp Ḥaḳ bir varaḳda
Sebaḳ virdi Nebî'ye bu nesaḳda

5789. Ne kim var ḫuşk ü ter ḫoş ḫaṭṭ-ıla ḫûb
Olındı bu kitâb içinde mektûb

5790. Ne-kim var-ısa esrâr-ı şerâyiʿ
Bu mecmûʿa ser-â-ser oldı câmiʿ

Ve lâ-raṭbin ve lâ-yâbisin illâ fî-kitâbin mübînin[711]

5791. Daḫı ol-kim bu ḫ̆ân-ı niʿmet-i dîn
Tamâm anuñ-ıla bulurdı tezyîn

[710] "Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur..." (el-Fetih 48/28)
[711] "... Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." (el-Enʿâm 6/59)

5792. Nebî'ye zâd-ı râh-ıdı revişde
Ġıdâ-yı ḫâṣ-ıdı hem perverişde

5793. O ḫ̌âna Ḥaḳ bu ḫ̌ânı eyledi żam
Tamâm olındı ḫ̌ân ḳalmadı bir kem

5794. Bu ḫâne içre sulṭân-ı yegâne
Ḥabîbin ḳıldı ḫ̌ân-sâlâr o ḫ̌âna

5795. Zemîn süfre felekler yidi ḥalḳa
Bu ḫ̌ân yinmege baġlandı bu ḫalḳa

5796. Ki tâ her ümmet evvelde ki geldi
Gelüben bir nebîye tâbiʿ oldı

5797. O ṣâḥib-devletüñ bes devletinde
Yidiler niʿ metinden ṣoḥbetinde

5798. Daḫı ḫ̌ân yimediler iy aḫî bil
Hemân bir ḫ̌ân yidiler sen-daḫı bil

5799. Bu ümmet ṣoḥbet-i Aḥmed'de kim var
Ne ṣâḥib-devlet olsa oldılar yâr

5800. Resûlullâh'a çünki uydı bunlar
Yidiler cümle ḫ̌ândan ṭoyd[ı] bunlar

5801. Nebîler ḫ̌ân-ı Aḥmed'den cüvân pîr
Ḳamu ḫ̌anlardan oldı çâşnî-gîr

5802. Bu meclisde ki Aḥmed nâẓır oldı
O ḫ̌ânlar bunda ḳamu ḥâżır oldı

5803. Bu ümmet kim ol ümmîdür imâmı
Bu dîne gösterürler bu ḳıyâmı

5804. Peyem-ber varına uymış gibidür
Yiyüben niʿmetin ṭoymış gibidür **[178^{b}]**

5805. Ḳamu dîvânı çün cemʿ itdi Ḳurʾân
Ne ḥâcetdür daḫı dîvân-ı edyân

5806. Miṣâl-i Aḥmed ü ġayrı peyem-ber
Güneş ṭoġduḳda yılduzlara beñzer

5807. Bu dîn bedr olmadın evvel güninde
Bu-y-ıdı ḥâli ḫalḳuñ dîn düninde

5808. Nübüvvetden ṭoġardı bir sitâre
Virürdi ʿâleme nûr-ı minâre

5809. Çü her ḳarn içre her ümmet gelürdi
O yılduz nûrla menzil alurdı

Ve bi'n-necmi hüm yehtedûne[712]

5810. Çü dîn *el-yevmü ekmeltü leküm*den[713]
Hilâl-iken kemâle irdi rûşen

5811. Cemâl-i Aḥmedî'nüñ âfitâbı
Ṭoġup ṣaldı ḳamu ḫalḳ üzre tâbı

5812. Saʿâdet meşrıḳından gün gibi ḥaḳ
Çıḳup itdi şeḳāvet dünini şaḳ

Ve mâ erselnâke illâ kâffeten li'n-nâsi[714]

5813. Nübüvvet gögine seyr itdi tâbân
Bu muʿciz seyre ḳaldı ʿaḳl ḥayrân

---

[712] "Daha nice alâmetler (yarattı). Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar." (en-Nahl 16/16)

[713] *el-Yevmü ekmeltü leküm*: "... Bugün size (dininizi) ikmal ettim..." (el-Mâ'ide 5/3)

[714] "Biz seni bütün insanlara ancak (müjdeleyici ve uyarıcı olarak) gönderdik..." (es-Sebe 34/28)

5814. Şeb-i deycûr-ı edyân oldı gündüz
Cihânı nûrla ġarḳ itdi düpdüz

5815. Belürdi mülk-i yevmi’d-dîne âyet
Getürdi râyet-i nûr-ı hidâyet

5816. Şebüñ târın güneş tîġi ki yara
Gider târa yine yarar sitâre

5817. Ṣabâḥ olsa giş-i miṣbâḥı yandur
Anuñ kim żavʾı var iṣbâḥı yandur

5818. Delîl anda olur bil şemʿ-i encüm
Ki günden görmeye yüz çeşm-i merdüm

5819. Bine çün şâh-ı ḫâver ḫing ide ḫîz
Ḳopar nîz[e]yle encüm nûrını tîz

5820. Ne ḫırmende ki ḫurrem şems ola şâh
Olur şol sâʿat andan mihre çîn mâh

5821. Bu şâh-ı şems-i dîn urdı çün berḳ
Cihânı ṭutdı ḥükm-i şâm eger şarḳ [179ª]

5822. Bu nûr-ıla çü rûşen yol bulındı
Nübüvvetden ḳalan aḫter ṭolındı

DER-BEYÂN-I CEVÂB BE-ṬARÎḲ-İ TAḤḲĪḲ[715]

5823. Açuḫ ṭut bir nefes sen semʿ bâbın
İşit taḥḳīḳ bâbınuñ cevâbın

[715] “Tahkik metoduyla cevap verilmesi üzerine”

5824. Bu mevcûdâtı Ḥaḳ ḳılmaḳda mevcûd
Vücûd-ı âdem-idi ḥaḳ maḳṣûd

5825. Murâd âdem vücûdından daḫı hem
Olupdur maʿrifet vallâhu aʿlem

5826. Emânet kim didi Ḳurʾân'da Yezdân
Odur bil maʿrifet iy ehl-i ʿirfân

5827. Bu ʿirfân bârını olmaġa ḥâmil
Hemân âdem vücûdı oldı ḳābil

5828. Daḫı bu maʿrifet kim var yaḳīnde
Olur bir gizlü genc ol künc-i dînde

5829. Ola dîn çünki bir cânda ziyâde
Olur bil maʿrifet anda ziyâde

5830. Ne cân-kim ḳaldı ol bî-behre dînden
Olur bî-behre ol ʿirfân-ı yaḳīnden

5831. Anuñ kim dîni yoḫ îmân[ı] yoḫdur
Şu kim îmân[ı] yoḫ ʿirfânı yoḳdur

5832. Şu kim bâr-ı kemâl-i dîndür âsân
Götüren anı oldı muṭlaḳ insân

5833. Götüren muṭlaḳ insândur bil anı
Degil şaḫṣ-ı muʿayyen ḥâmil anı

5834. Nitekim yimiş olur şâḫa küstâḫ
Götüren cümle aġaçdur ne bu şâḫ

5835. Bite yirden çü bir şâḫ öñ şecerden
Eṣer hîç anda görinmez ṣemerden

5836. Şecer olup o şâḫ uzatsa bâlâ
Olur bes mîve her şâḫ üzre peydâ

5837. Vücûd-ı şaḫṣ-ı insânî daḫı bes
Olupdur ʿâlem-i vaḥdetde bir kes

5838. Şibîh ol şaḫṣ-ı insânîde rûşen
Olur bir ʿużva bes bir şaḫṣ muʿayyen

5839. Nebîler Aḥmed [ü] Mûsâ vü ʿÎsâ
Olur ol şaḫṣuñ aʿżâ-yı reʾîsi [179^{b}]

5840. Bil aʿżâ-yı reʾîse bu ki ansız
Ḥayât olmaya şaḫṣa düşe cânsız

5841. Süpürz ü dil gibi şiş hem çeker baş
Olur cân bunlaruñla cisme yoldaş

5842. Nebîler içre Aḥmed bu ḥisâba
Olur bu şaḫṣ tende dil meṯâbe

5843. Bu dil ḫod bir güherdür günden aẓher
Ki yoḫdur tende gevher andan enver

5844. Ki zîrâ şol maḥal kʾadımda her yol
Olupdur maẓhar-ı envâr-ı rûḥ ol

5845. Daḫı var anda cismâniyyet iy yâr
Bu dildür dil-ki didüm dilde tekrâr

5846. Yaluñuz gerçi dil dîn verz olımaz
Ki dînsiz maʿrifet kesbin ḳılımaz

5847. Bulınmaz maʿrifet bî-dîn olanda
Nitekim aṣl-ı îmân kîn olanda

5848. Gerekdür cümle aʿżâdan meded bil
Ki dîn verz ola ten gencinde bu dil

5849. Velîkin maʿrifetden niʿmet-i dîn
Dile ḥâṣıl olur şâm u seḥer çîn

5850. Kemâl-i maʿrifetden niʿmet anda
Dile ḥâṣıl olur bî-minnet anda

5851. Daḫı ʿużv açamaz andan ṭabaḳ-pûş
Ḫayâline düşende ol[ı]maz ṭûş

5852. Egerçi ḥâline göre her endâm
Naṣîb alur gelür ol ḫˇândan inʿâm[716]

5853. Kemâliyle velî ol niʿmet-ḫˇân
Dile ḥâṣıl olur anda firâvân

5854. Şu ḥâṣiyyet k'olur bu dilde peydâ
Daḫı aʿżâda olmaz ol hüveydâ

5855. Daḫı vardur dilüñ bir ḫâṣ cânı
Ki daḫı ʿużva Ḥaḳ virmedi anı

5856. Daḫı vardur bu dilde bil şu cândan
Ki özge ʿużv olupdur zinde andan

5857. Daḫı bu ʿâlemi ecsâmınuñ bil
Ḫulâṣasından oldı ṣûret-i dil

5858. Mürekkeb müfred ecsâmuñ laṭîfin
Aluban her çi ḳoydılar keṯîfin [180ᵃ]

[716] ḫˇân: ḫûn Nüsha

5859. Ġıdâsını nebâtiyyâtuñ andan
Düzetdiler ġıdâlandı o ḫˇândan[717]

5860. Nebâtiyyâtda herçi leṭâfet
Var-ıdı aldılar ḳaldı keṯâfet

5861. Getürüp ol leṭâfetden ṣıfâtı
Bu ḥayvânâta düzdiler ġıdâyı

5862. Laṭîfinden bu ḥayvânâtuñ ol-dem
Ġıdâ-yı âdemî düzetdiler hem

5863. Letâfet ol ġıdâdan hem alındı
Bu cism-i âdemî andan olındı

5864. Leṭâfet varı hem alındı tenden
Düzildi ṣûret-i dil ḫûb andan

5865. Dile hem cân ṣanma ser-serîdür
Ki ervâḥuñ ḫulâṣa gevherîdür

5866. Olupdur hem-çünîn ervâḥ-ı insân
Melek ervâḥınuñ pâkinden iy cân

5867. Hem ervâḥ-ı melâyik oldı ḥâṣıl
Laṭîfinden o cin ervâḥınuñ bil

5868. Vücûda geldi bu ervâḥ-ı cin hem
Laṭîf-i nevʿ-i melkûtîden ol-dem

5869. Leṭâfet cân-ı insânîden âsân
Alup itdiler anı bu dile cân

[717] ḫˇân: ḫûn Nüsha

5870. Dü ʿâlemde ḫulâṣa oldı bes dil
Ki rûḥânî vü cismânîdür ol bil

5871. Cihânda yoḳdur andan pâk gevher
Ki oldı lâ-cerem ʿirfâna maẓhar

5872. Bu dil oldı maḳām-ı maʿrifet bes
Daḫı ʿużv olmadı var bil sözi kes

5873. Anuñ-çün ḫaṭṭ-ı îmânı muḥaḳḳaḳ
Bu raḳḳ-ı dilde taʿlîḳ itdi ol Ḥaḳ

5874. Bu insândan o ḫaṭṭa hîç ḳābil
Maḥal olmadı illâ mevżiʿ-i dil

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ülâ'ike ketebe fî-ḳulûbihimü'l-îmâne[718]

5875. Dil oldı müʾminüñ pür-nûr ʿaynı
Muḳır dil buldı beyne'l-ʿuṣbuʿaynı

5876. Nebîler içre çün Aḥmed ki geldi
Ḳamu ʿużv içre bu dil gib[i] oldı [180ᵇ]

5877. Ḫuẕâ'dan buldı ol bir ḫâṣ cânı
Ki bulmadı daḫı peyġāmber anı

5878. Daḫı cân-ı nübüvvet k'enbiyâya
Varıldı hem virildi Muṣṭafâ'ya

Yulḳı'r-rûḥa min-emrihi ʿalâ-men yeşâʾu min-ʿibâdihi[719]

5879. Velî ol ḫâṣ cân-kim vardur anuñ
Birinde yoḳdurur hîç enbiyânuñ

[718] "... İşte onların kalbine Allah, iman yazmış..." (el-Mücâdele 58/22)
[719] "... Allah, kullarından dilediğine iradesiyle ilgili vahyi indirir..." (el-Mü'min 40/15)

5880. Muḥammed oldı maḥmûd ol maḳāma
Ki çıḳmaz her ayaz ḫâṣṣ o bâma

5881. Olupdur nâmı maḥmûd ol maḳāmuñ
Şefâʿatdür o kim ḫâṣṣ ol hümâmuñ

5882. Biri budur ki var bunca feżâyil
Ki *uʾṭîtüʾş-şefâʿa* oldı ḳāyil[720]

BEYÂN-I VECH-İ ŞEBEH MİYÂN-I CÂN-I NEBÎ VE DİL[721]

5883. Bu dil levḥinde kim var ḫaṭṭ-ı îmân
Bulupdur vaḥy-i mâ-evḥâyı bu cân

5884. O beyneʾl-ʿuṣbuʿ aynı buldısa dil
Bu buldı ḳurb-ı *ev ednâ*yı menzil[722]

5885. Bes imdi maʿrifetde nitekim var
Dile tâbiʿdür aʿżâvârî iy yâr

5886. Nübüvvetde nebîler hem gelüpdür
Ser-â-ser Aḥmedʾe tâbiʿ olupdur

5887. Ki dir ḥaymıssa ger Mûsâ vü ʿÎsâ
Olurlardı baña ümmet hüveydâ

Ḳavluhu ʿaleyhiʾs-selâm lev kâne Mûsâ ve ʿÎsâ ḥayyen limâ vesiʿahümâ illâ ittibâʿî[723]

---

720 "Bana şefaat hakkı verildi."

721 "Gönül ile Nebî (s.a.v) arasındaki benzerlik yönünün açıklanması"

722 *ev-ednâ*: "... Hatta daha da yakın..." (en-Necm 53/9)

723 "Nebî (s.a.v) eğer Mûsâ ve Îsâ hayatta olsaydı ancak bana tâbi olurlardı, buyurdu." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 158, no: 2101) "Lev kâne Mûsâ ḥayyen limâ vesiʿahû illâ ittibâʿî"

5888. Egerçi enbiyâ idüp revişler
Bu toḫm-ı dîne virdi perverişler

5889. Velî anuñ kemâline i server
Zamân-ı ʿahd-i Aḥmed oldı maẓhar

5890. Kemâl-i ḳudretinden Ḥaḳ Teʿâlâ
Bu dîn toḫmını dutdı pâk u aʿlâ

5891. Mürebbî ḳıldı buña enbiyâyı
Bula tâ ġāyet-i neşv ü nemâyı

5892. Hemân gendüm gibi tâ kim ola nân
Degil âsân gerek üstâd-ı çendân [181ª]

5893. Çeker çoḳ ehl-i ṣanʿat zaḥmet anda
Ki nân ola bulına raḥmet anda

5894. Gerek bir gîş gendüm-i pâk itmek
Gerek bir ögüde kim ola etmek

5895. Ḫamîr ider biri vü biri ḳapar
Zevâle ider ü birisi yapar

5896. Birisi açar ol tennûr-ı germi
Yapışdurur aña ol nân-ı nermi

5897. Bişer tennûr içinde yapışup nân
Tamâm ol elde olur un bişüp nân

5898. Nübüvvet noḳṭası nite ki iy yâr
ʿAdedde yüz yigirmi dört biñ var

5899. Deminden Âdem'üñ tâ vaḳt-i ʿÎsâ
Ne Mûsâ ḳaldı ne ḫod ġayr-ı Mûsâ

5900. Ḳamusı aldı dînden bir nevâle
Ḫamîr itdi kimi kimi zevâle

5901. Bularuñ her biri anca dürişdi
Ḫamîr-i dîn yapıldı tâ irişdi

5902. Maḥabbet âteşinden germ-i tennûr
Hemân Aḥmed'de vardı cân u ten nûr

5903. Bes ol Aḥmed zevâle aldı deste
Ḫoş anı ḳıldı tennûrında beste

5904. Nübüvvetden yigirmi üç yıl anda
Bişüp ḳalmadı ḫâmî hîç o nânda

el-Yevme ekmeltü leküm dîneküm[724]

5905. Bes ol tennûrdan çıḳardı ḫoş germ
Ḳodı dükkân-ı daʿvetde anı nerm

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm buʿiṣtü kâffeten ile'l-ḫalḳi[725]

5906. Ṣalâ itdi cemîʿ-i ḫâṣṣ u ʿâma
Gelüñ bu ḫˇâna didi Şarḳ u Şâm'a[726]

5907. Ki tâ ol ḳaḥṭ [u] fetret içre a cân
Behâ bu nâna vire baş u hem cân

ʿAlâ-fetratin mine'r-rüsüli[727] **Ve câhidû bi-emvâliküm ve enfüsiküm fî-sebîlillâhi**[728]

---

[724] "... Bugün size dininizi ikmal ettim..." (el-Mâ'ide 5/3)

[725] "kâffeten" ve "ile'l-ḫalḳi" arasında takdim-tehir vardır. "Nebî (s.a.v) ben tüm varlıklara (peygamber olarak) gönderildim, buyurdu." (*Sahîhu İbn-i Hibbân,* C. XIV, s. 309, no: 6399) "...Buʿiṣtü kâffeten li'n-nâsi".

[726] ḫˇân: ḫûn Nüsha

[727] "Peygamberlerin kesildiği (ara verdiği) bir dönemde.." Üstteki rivâyetin devamı olarak düşünülecek.

5908. Bu nân-ı dîn-ki şimdi bişdi yetdi
Niçe cânlar bunuñ şevḳinde gitdi **[181^{b}]**

5909. Bu nân çün çıḳdı vü dindi helümme
Yidiler ḫalḳ-ı *küntüm ḫayra ümme*[729]

5910. Henüz ehliydi Mûsâ ol ḫamîrüñ
Gürüsnesiydi *min-ḫayrin faḳīr*üñ

İnnî limâ enzelte ileyye min-ḫayrin faḳīrün[730]

5911. Bu nân şevḳindedür kim yâ Ġanî dir
Muḥammed ümmetinden ḳıl beni dir

Ḳāle Mûsâ ʿaleyhi's-selâm allâhümme ʾcʿalnî min-ümmeti Muḥammedin[731]

5912. Nebîler gerçi her biri revişde
Bu nân-içün dürişdi perverişde

5913. Gelüp tâ gendüm-iken nân olınca
Alup etmek yimek âsân olınca

5914. Naṣîbin her birisi aldı yevmî
Azı yidi varup hem yidi ḳavmi

5915. Velî her ṭâyife ne iş ki düzdi
O düzdügi işinden aldı müzdi

---

[728] "... Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin..." (et-Tevbe 9/41)
[729] *küntüm ḫayra ümme*: "Siz en hayırlı ümmetsiniz..." (Âl-i İmrân 3/110)
[730] "... Doğrusu bana indireceğin her hayra (lütfuna) muhtacım." (el-Kasas 28/24)
[731] "Mûsâ (a.s) Allah'ım, beni Muhammed (a.s) ümmetinden eyle, buyurdu."

5916. Un iden un yidi yumşaġ u iri
Ḫamîr iden yidi çigle ḫamîri

5917. O dem-kim âdem-idi aşcı anda
Henüz gendümdi bu nân ol zamânda

5918. Yidi gendümle çün olındı teşnîʿ
ʿ*Aṣâ Âdem* sadâsı virdi taṣdîʿ [732]

5919. Melâyikden-ki dihḳān ü müzâriʿ
Bu gendüm toḫmın almışlardı zâriʿ

5920. Mizâc-ı Âdem olmadın sirişte
Bihişt içinde bu toḫm-ıdı kişte

5921. Ter ü tâze ber ü pür berg-i terle
Olurdı perverişler aña terle

5922. Gelince tâ ki Âdem bu cihâna
Cinândan perverişdeydi bu dâne

5923. Miyân-ı Mekke vü Ṭâyif'de ol-dem
Ḫamîr olurken hem ḫâk-i Âdem

5924. Ġıdâ-yı Âdem-içün gendüm anda
Bulurdı terbiyet bâġ u cinânda

5925. İrişdi çün ten-i Âdem tamâma
Ġıdâsı irdi hem ḫurrem tamâma [182ª]

5926. Ġıdâsını bilür mi diyüp anı
O dem itdiler aña imtiḥânı

[732] ʿ*Aṣâ Âdem*: "... Âdem âsi oldu..." (Tâ-hâ 20/121)

5927. Didiler bes-ki yâ Âdem öri ṭur
Ne dilerseñ yi iç var cenneti gör[733]

5928. Velîkin bu dıraḫta itme ḳurbân
Uzatma el ki ṣırsın şâḫ-ı fermân

5929. Gelüp çün Âdem ol bustâna girdi
Eli çoḫ anda ʿîş u nûşa irdi

5930. Ol elf niʿmet oldı elf külfet
Biriyle nefs ṭutamadı ülfet

5931. Ol aġacaydı bes yil gib[i] meyli
Ḫayâli aña baġlamışdı ḫaylı

5932. Nitekim bir atuñ iy şâh-ı dergâh
Ḳoyalar cevsiz öñinde berzgâh

5933. Daḫı göstereler bir türbe-i cev
Diyeler ḳoy cevi var kâhuñı gev

5934. Żarûretden yir ol kâhı bil ol at
Ki ol cevdür aña maḳṣûd-ı bi'ẕ-ẕât

5935. Yaḳīn varmaġa ider ḳaṣd her çend
Velî n'itsün-ki var pâyında peyvend

5936. Varımaz ol cevve yaḳın ol at bes
Meger peyvendi gele kese bir kes

5937. Egerçi gülşen-i cennetde Âdem
O ʿîş u nûşa kim irişdi ol-dem

[733] Nüshada "ne" kelimesinin altında zâid üç nokta var.

5938. Velî ol gendüme nisbet bil iy şâh
Bu nefs atına yidi cevsiz ol kâh

5939. Ayaġı bâġıydı nehy-i ḳurbân
Ger açsa emr iderdi cân ḳurbân

5940. Bes ol-dem geldi şeyṭân anda ḥâżır
Müselmân ṭaşrası vü içi kâfir

5941. Didi gel göstereyüm ḫuld aġacın
Daḫı ol *mülk-i lâ-yeblâ* ʿ ilâcın[734]

5942. Didi Âdem-ki anı bilürem ben
Ne ḥâcetdür ki taʿ lîm idesin sen

5943. Benem Âdem melâyikden degülem
Ki sen üstâd u ben şâkirdüñ olam

5944. O mekteb-ḫâne-i esmâda bî-bîm
Baña ʿ Allâm idüpdür anı taʿ lîm [182ᵇ]

5945. Ne yirden bu dıraḫta bilmedin gök
Gelüben baña dirsin *hel edüllük*[735]

5946. Bu aġaç aṣlı bilmezsin ne ebdür
Ki ḫuld içre ebed mülke sebebdür

5947. Gelüp ṭoġrı oturduñ egri sözüñ
Degil ṭoġrı ʿ adûdur egri özüñ

5948. Baña evvel yazıla kim yazuñdur
Degilsün dost sen düşmen gözüñdür

[734] (Âyette) *mülkin lâ-yeblâ*: "… Sonu gelmez bir saltanat..." (Tâ-hâ 20/120)
[735] *hel edüllüküm*: "Size yol göstereyim mi?" (es-Sâf 61/10)

5949. Baña geldüñ ki düşmenlik idesin
Yolumdan merkebüm ṭaşra yedesin

5950. Elüm tâ ṭuta nehyüñ ḳuyruġını
Ṣıdurasın baña Ḥaḳ buyruġını

5951. Ne gendümdür o gendüm ben bilürem
Hevâdan âsiyâ devrin ḳıluram

5952. Bilerem cân u dilden aña dendân
Velî mâniʿ durur pâ-bend-i fermân

5953. Ḳasem yâd itdi şeyṭân didi vâżıḥ
Ki geldüm ben size vâllâhi nâṣıḥ

5954. Ḫudâ'ya içdi çün şeyṭân yalan and
Açıldı peyden ol bend-ile peyvend

5955. Gümân itmedi Âdem göñli sâde
Ki yalan and içe kimse ol ada

5956. O çün içmezdi kendü yalan andı
Ol ez̲â daḫı anda râst ṣandı

5957. Çün adı yâd olındı ol Ḫudâ'nuñ
Ol ada oldı aldanmaġı anuñ

5958. Budur ʿâşıḳ olanuñ bir nişânı
Ki maʿşûḳ özgesi aldamaz anı

5959. Dirilse ʿâşıḳuñ üstüne maḫlûḳ
Anı aldayımaz illâ ki maʿşûḳ

5960. Dilerseñ ʿâşıḳı aldamaġ iy yâr
O maʿşûḳ-ıla aldanur ne aġyâr

Men ḫadaʿanâ billâhi inḫadaʿnâ[736]

5961. Iraġ olınduġı bâġından Âdem
Ne gendüm yidigi-çün oldı ol-dem

5962. Niçün sürile ol gendüm yimekden
Ġıdâsın ṣuç nedür merdüm yimekden [183ª]

5963. Ki gendüm ḫod olupdur ber-güzîde
Ġıdâ-yı Âdem-içün âferîde

5964. O dem kim gendümi Ḥaḳ yaradupdur
Ġıdâ-yı Âdem-içün var idüpdür

5965. Ger İblîs Âdem'e oldı bed-âmûz
Kim itdi aña rûzî gendüm ol rûz

5966. Melâyik gerçi oldı perver anda
Velîkin yimedi bir perverende

5967. Bes Âdem yidi andan pîş-ḫˇâra
Yidi yaş gendüm oldı nîş-ḫˇâra

5968. Günâhı Âdem'üñ bil-ki bu-y-ıdı
Ki anı emr-i şeyṭân-ıla yidi

5969. Budur şâhına ṣuçı ol reʾîsüñ
Ki uydı sözine İblîs-i pîsüñ

5970. Ger Âdem anda dîve uymayaydı
Yimekden gendümi kim ḳoymayaydı

5971. Daḫı esrâr-ı ḥikmet çoḫ budur bir
Ki bilür anları ol ʿâlimü's-sır

[736] "Kim bizi Allah'la aldatırsa aldanırız."

5972. Melâyik olmadı bu sırra maḥrem
Naẓar bu yire itdiler bes ol-dem

5973. Ki biz uş niçe biñ yıldur virüp cân
Bir aġaç besledük zeyn-i gülistân

5974. Şecerdür sebz-ser berter muʿayyen
Sekiz gülşen cemâlinden müzeyyen

5975. Gelüp nâ-geh bu ṭıfl-ı nâ-resîde
Ṣıdı şâḫın ḳodı ḳaddin ḫamîde

5976. Ṣunup yimişine dest-i teṭâvül
Yidi bir ḳomadı idüp tenâvül

5977. Biz anı râst didük anda ol-dem
Ki bu müfsid olur yirde döker dem

5978. Eṣer ifsâda uşda ẓâhir oldı
Ki ṣıyup bu budaġı ḫâsir oldı

5979. Bu gendüm dânenüñ şâḫın ṣıyup ol
Yimiş fâsid itmese yiyüp ol

5980. Ekilse toḫmı bustân-ı cinânda
Olurdı bir aġaç her dâne anda

5981. Ne bilsünler ki ekilse bu gendüm
Dıraḫt olur yiyendür anı merdüm [183ᵇ]

5982. Ġaraż bunda bu kim bu gendüm-i dîn
Zamân-ı ʿahd-i Âdem'den berü çîn

5983. Nebîler her biri işledi işler
Bu toḫma virdiler çoḫ perverişler

5984. Ḥayât-ı dünye ibḳāsı-y-çün pes
Naṣîb andan tenâvül itdi herkes

5985. Naṣîbin herkes aldı yetdüginden
Ne iş itdi-y-ise ol itdüginden

5986. Çün Âdem gendümüñ vaḳtinde yetdi
Anı ol gendüm-iken yidi gitdi

5987. Olar kim gendümi un işlediler
Un alup aġza un dişlediler

5988. Ḫamîr itmek idinen kişi işi
Ḫamîr aldı ülüş irkek ü dişi

5989. Gelüp bu Aḥmed-ile Aḥmedîler
Hemân bes puḫte nân anlar yidiler

5990. Ki tennûr-ı maḥabbetden beni germ
Çıḳardı nân-ı dîni puḫte vü nerm

5991. Ḳodı dükkân-ı daʿvetde revâne
Münâdî gitdi bâzâr-ı cihâne

5992. Ki her kim nân-ı dîn dilerse ârî
Bişürmiş germ-i nâr-ı ʿışḳ-ı Bârî

5993. Yiye tâ kim bu nânı cân-ı meccân
Maḥabbetden ola maḥbûb-ı Mennân

5994. Ḥabîbullâh dükkânına gelsün
O nândan behresi her neyse alsun

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ḳul in küntüm tuḥibbûnallâhe fettebiʿûnî[737] (el-Âyetü)

5995. Bes imdi çün bu dîn tertîb-i kâmil
Ki oldı muṭlaḳ insânda ḥâṣıl

5996. Nebîler şaḫṣ-ı insânîde her çend
Olupdur her biri bir ʿużva mânend

5997. Ḫamîr-i mâye-i dînüñ unında
Hüner her biri gösterdi güninde

5998. Nebî'ye geldi çün bu işde pâyân
Ki dildür şaḫṣ-ı insânîde ol cân

5999. Bu daḫı ol ḫamîre urd[ı] bes el
Kemâle irdi nân oldı mükemmel [184ª]

6000. O dîn *el-Yevme ekmeltü leküm*den[738]
Kemâle bu zamân irişdi rûşen

6001. Tamâm olmadı ḳurṣ-ı dîn hilâli
Görinmedin bu şems-i dîn cemâli

6002. Tamâm ola çü ḳurṣ-ı meh żiyâda
Kemâl üstine noḳṣândur ziyâde

ez-Ziyâdetü ʿale'l-kemâli noḳṣânun[739]

6003. Budur çün ḳıldı kâmil dîn-i rabbi
Ne ḥâcet kâmil olana mürebbî

---

[737] "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz..." (Âl-i İmrân 3/31)
[738] *el-Yevmü ekmeltü leküm*: "... Bugün size (dininizi) ikmal ettim..." (el-Mâ'ide 5/3)
[739] "Mükemmelliğe ilâvede bulunmak eksikliktir."

6004. Resûl ol dîn-i dünyânuñ muġīṣi
Didi bu şânda *men aḥdeṣe* ḥadîṣi

Ḳavluhu ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm] men aḥdeṣe fî-dîninâ mâ leyse minhu fe-hüve reddün[740]

6005. Didi hem cümle bidʿatdür ḍalâlet
Ḍalâletden irer câna melâlet

İyyâküm ve'l-muḥdeṣâti fe-inne külle bidʿatin ḍalâletün[741]

6006. Ṣıfât-ı dîndürür iy yâr bisyâr
Cihânda her-ne-kim var enbiyâvâr

6007. Gelüp her biri aldı bir nevâle
İrürdi bir ṣıfat andan kemâle

6008. Ṣıfat nite ki âdem buldı ṣafvet
Ṣıfat oldı ṣafâ hem nevḥa daʿvet

6009. Ṣıfat-ı ḫullet Ḫalîl aldı ʿAẓîm'e
Ṣıfat geldi kelîmiyyet Kelîm'e

6010. Ṣıfat andan bulupdur ṣabr-ı Eyyûb
Ṣıfat andan bulupdur ḥüzn-i Yaʿḳūb

6011. Ṣıfat-ı ṣıdḳ oldı hem Yûsuf'da mevcûd
Ṣıfat hem ḫoş tilâvet buldı Dâvûd

6012. Ṣıfat buldı Süleymân şükr-i niʿmet
Ṣıfat Yaḥyâ'da oldı ḫavf-ı ḥażret

---

[740] "Nebî (s.a.v) kim dinimizde olmayan bir şey ihdas ederse o şey reddedilmiştir, buyurdu."

[741] "Nebî (s.a.v) sonradan ortaya çıkan şeylerden sakının çünkü bütün bidatler sapkınlıktır, buyurdu."

6013. Ṣıfat buldı recâ ʿÎsâ mücerred
Ṣıfat buldı maḥabbet hem Muḥammed

6014. Bular her biri kim geldi enâma
İrürdi bir ṣıfat dînden tamâma

6015. Ṣıfâtuñ daḫısına daḫı anlar
Mürebbî oldılar gerçi zamânlar [184^{b}]

6016. Velîkin bu ṣıfatlardan revişde
Birisi geldi ġālib perverişde

6017. Ve ammâ bu ṣıfâta dürretü't-tâc
Ḳamu ser-tâc aña kim oldı muḥtâc

6018. Düşüpdür vâsıṭa ʿaḳd-i ṣıfâta
Olupdur rişte naẓm-ı kâyinâta

6019. Maḥabbetdür maḥabbet ol ki câna
Olupdur cân daḫı cümle cihâna

6020. Nebînüñ ṭoġmadın şems-i cemâli
Bu vaṣfuñ mâhı bulmadı kemâli

6021. Ki zîrâ şems-i dîn ol kâmil insân
Dilidür şaḫṣ-ı insânînüñ iy cân

6022. Maḥabbet ḫod cihânda yâr-ı dildür
Maḥabbet-perver olmaḳ kâr-ı dildür

6023. Maḥabbet olmayınca dilde kâmil
Kemâl-i dîn bulınmaz cânda ḥâṣıl

6024. Ḳıyâs it-kim *yuḥibbûneh* ḳıyâsı[742]
Bu ümmet ḳaddinüñ oldı libâsı

6025. Ezel bezminde teşrîf-i maḥabbet
Bu ümmet ḳaddine biçildi ḫilʿat

6026. Vücûh-ı nâẓıra vü nâżıra ʿayn
Bu ümmetde kerâmet oldı hem zeyn

Ḳavluhu Teʿâlâ: Vücûhun yevmeʾiẕin nâżıratün ilâ-rabbihâ nâẓıratün[743]

6027. Bu ḫırmen sözler çün yand[ı] bu şemʿ
Bu şemʿe oldılar pervâne bu cemʿ

6028. Semâdan ḳavm-i ʿÎsâ ḳavm-i Mûsâ
Ki buldı *mâʾide vü menn ü selvâ*[744]

Ẕerhüm yeʾkülû ve yetemetteʿû[745]

6029. Bu ümmet oldı rind ü jende-pûşân
Şerâbından şühûduñ dürd-nûşân

6030. *Seḳāhüm rabbühüm* sâḳīsi vâfî[746]
Ṣunar her dem müdâm câm-ı ṣâfî

6031. Vücûdı kâmına bunlaruñ iy cân
Döker câm-ı cemâlinden mey erzân

---

[742] *yuḥibbûneh*: "… Onu severler.." (el-Mâide 5/54)

[743] "Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir)." (el-Kıyâme 75/22-23)

[744] "… kudret helvası ve bıldırcın (yeyin)…" (el-Bakara 2/57)

[745] "Onları bırak; yesinler, eğlensinler..." (el-Hicr 15/3)

[746] *seḳāhüm rabbühüm*: "... Rableri onlara (tertemiz bir içki) içirir." (el-İnsân 76/21)

6032. Tecerruʿ dan bu cürʿa gerçi-kim tîz
Gönül şehrinde olur fitne-engîz [185ª]

6033. Velî bu çenber üzre her ser-endâz
Müyesser olmadı kim ola cân-bâz

6034. Vücûdı ḫânesin urup revân dest
Ber-endâz olımaz her cân-ı ser-mest

6035. Bu ṭon bes bu maḳāhirler boyuna
Dürüst oldı vü geldi cüst oyuna

6036. Şühûduñ şemʿine baş oynamaḳ cân
Daḫı cânuñ elinden gelmez âsân

6037. Şikeste-bâl ü bî-tâb ü tüvân bes
Bu cemʿ oynar o şemʿe baş u cân bes

6038. Dü ʿâlem lâ-cerem ıḳṭâʿ-ıla yâr
Virildi daḫı ümmetler ne-kim var

6039. Velî ʿizzetden ol ḫargâh-ı şâhı
Olupdur bu gedâlar bârgâhı

Ene ʿindeʿl-münkesirati ḳulûbuhüm[747]

ŞİʿR
[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Her gönül ʿışḳuñ göziyle cânumın bînâ degil
Cümle cân bezminde şemʿ ol nûr-ı rûḥ-efzâ degil

2. Cümle başda vardurur sevdâ-yı vaṣluñdan hevâ
Lîk bu vâlâ ḳabânuñ ḳadd[i] her bâlâ degil

[747] "Ben kalbi kırık olanların yanındayım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 230, no: 614) "Ene ʿinde'l-münkesirati ḳulûbuhum min-eclî".

3. Cân göziyle baḫ cihânuñ yüzine maʿnâyı gör
Ten gözi gördügi yüz ṣûretdürür maʿnâ degil

4. Ṣûretüñ levḥinde her âdem degil esmâ bilen
ʿİlmi yoḫdur her ḥurûfı bildügi esmâ degil

5. Cümle Mûsâ iremez baḥr anda Ḫıżr-ı ḥażrete
Ol seferde Mûsi'ye hem her fetâ hem-pâ degil

6. ʿÂyişe ʿâlem pür illâ ḳanı ümmü'l-müʾminîn
Fâṭımâ çoḳ adla illâ biri Zehrâ degil

7. Gevher-i ʿışḳuña her deryâ-yı cân olmaz ṣadef
Baḥr-ı ʿummân bitürür bu dürri her deryâ degil

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

6040. Çün oldı bu kemâl-i dîn maʿrûf
Maḥabbet kâmil olmaḳlıġa mevḳūf

6041. Maḥabbet hem Nebiyle oldı kâmil
Nebî kim şaḫṣ-ı insânîdedür dil

6042. Ḥabîbullâh oldı ḫatm-i dîvân
Muḥaḳḳaḳ itdi dîni nesh-i edyân [185ᵇ]

6043. Kemâl-ile ne cân-kim dîn diler ḫûb
K'ola maḥbûbına maḥbûb-ı merġūb

6044. Nebî'nüñ ittibâʿ-ı ḫaṭṭına ser
Ḳalemveş ḳoya duta dest reh-ber

Fettebiʿûnî yuḥbibkümullâhu[748]

6045. O daḫı enbiyâ devrinde kim ḫâm
Yinen un ü ḫamîr-idi seḥer şâm

6046. Çü şimdi nân-ı Aḥmed çıḳdı maṭbûḫ
Yimek anları her cân oldı mensûḫ

6047. Nebîler bil-ki ḳamusı ṭapuya
Bu dükkâna gelürler bu ḳapuya

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm en-Nâsu yeḥtâcûne ilâ-şefâʿatî ḥattâ İbrâhîm[749]

6048. Ḳamusı cân u dilden şöyle-kim aç
Gelür bu nâ-nevâ bâbına muḥtâc

6049. Bu dükkâna ḳamu şâkird olurlar
Bu nân ger dine gird-â-gird olurlar

Âdemu ve min-dûnihi taḥte livâ'î yevme'l-ḳıyâmeti ve lâ-faḫra[750]

6050. Velîkin itmez ol şâh şefâʿat
Bu nân u nânvânlıġa ḳanâʿat

6051. Bu loḳma miʿdesi gendür çoḫ olmaz
Bu nân u ḫˇânla ol cân ṭoḫ olmaz

6052. Bu sulṭânlıḳdan itmez faḫr o ḫˇâce
Maḳāmı var ki bundan daḫı yüce

[748] "... Bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin..." (Âl-i İmrân 3/31)
[749] "Nebî (s.a.v) tüm insanlar şefaatime muhtaçtırlar, İbrâhim (a.s) bile, buyurdu."
[750] "Nebî (s.a.v) kıyamet günü Âdem (a.s) ve soyu bayrağımın altında olacaklar, övünmek yok, buyurdu."

6053. O şâhuñ yiri bir taḫt-ı serâdur
K’aña nisbet ʿalâ-taḫte’ş-serâdur

6054. Bu dükkân u bu nân u nânvânlıḳ
Gelür mecmûʿ aña bî-nevâlıḳ

6055. Bu râyet bu şefâʿat bu siyâdet
Bu tâc u taḫt u baḫt u bu saʿâdet

6056. Naṣîbidür bu ḫalḳuñ cümle andan
Degil ol cân naṣîbi bu cihândan

Ve mâ-erselnâke illâ raḥmeten li’l-ʿâlemîne[751]

6057. Şefîʿiyyet siyâdet râyet iy cân
Ḳamusıdur maḥall-i faḫr-i insân [186ª]

6058. Ki ʿâlemde daḫı çoḳ pîşvâlar
Şefîʿ ü muḳtedâ vü reh-nümâlar

6059. O kim anuñ naṣîbidür cihânda
Cihândan bî-naṣîb olmaḳdur anda

6060. Cihânda kim bilür anı ne cândur
Ki yoḳluḳda aña varlıḳ nihândur

6061. Murâdı nâ-müzâd olmaḳdadur hem
Ġamı ʿâlemde şad olmaḳdadur hem

6062. Nihândur faḳrınuñ hem faḫr içinde
Ki dir *el-faḳru faḫrî* faḳr içinde[752]

---

[751] “(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.” (el-Enbiyâ 21/107)

[752] *el-Faḳru faḫrî:* “Fakirlik övüncümdür.” (Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ,* C. II, s. 64, no: 1835) “el-Faḳru faḫrî ve bihi efteḫirû.”

ŞİʿR

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. ʿÂlemde ne tâc u ne burâḳ oldı murâdum
Bu evde ne ṣuffa ne revâḳ oldı murâdum

2. Cüft olmazam hîç murâd-ıla ne ṭâḳat
Miḥrâb-ı ḳaşuñ ḥaḳḳı ki ṭâḳ oldı murâdum

3. Aġzı gibi yâruñ leb-i şevḳinde kim ol-dem
Hîç anda ne bâl u ne meẕâḳ oldı murâdum

4. Virdüm zen-i dünyâya ṭalâḳ-ıla ṣadâḳın
Daḫı ne nikâḥ u ne ṭalâḳ oldı murâdum

5. *ʿUşşâḳī* ṭavâf eyle gönül kaʿbesini râst
Benüm ne Ṣıfahân ne ʿIrâḳ oldı murâdum

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

6063. Ṭarîḳ oldı çün aña ʿışḳ-ı Bârî
Çekilmez varlıġuñ ol yolda bârı

6064. Nübüvvet ger risâlet varlıġ olur
Bu varlıġ ṣıġmaz ol yol ṭarlıġ olur

6065. Bu yoldan kimseyi bir kimse yıġmaz
Velî bunda bu varlıḳ raḫtı ṣıġmaz

6066. Hemân merdüm gibi merdüm özinden
Bu yolda kim gerek merdüm gözinden

6067. Gerek bu varlıġ olmaḳ anda lâ-şey
Gerek nâmûs u nâmuñ defteri ṭay

6068. Ḳalem gibi ḳadem anda gerek ser
Gerek hem nâm-ı dil-ber dilde ezber

[ŞİʿR]
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. ʿIşḳuñ bilen ḳalem gibi bî-pây u ser gider
Yuyup vücûdı ḫaṭṭını zîr ü zeber gider [186ᵇ]

2. Merdüm gibi ki merdüm izinden güm olmaya
Gitmez o yolı şöyle ki bâd-ı seḥer gider

3. Bir demde biñ olur kişi ʿışḳ-ıla bî-ḳıṣâṣ
Maʿşûḳ yolına dem-i ʿâşıḳ heder gider

4. Bir reh-ber iste yol-ki bu ṣaḥrâda çoḫdur
Merd-i ġarîb olan azar anda yiter gider

5. Her dil-ki anda gevher-i ʿışḳ itmedi ẓuhûr
Geldi ḥacer cihâna yine ol ḥacer gider

6. Bâd-ı ṣabâ ayaġına cânum fidâ kim ol
Bûy-ı hevâ-yı zülfüñe bî-ser-â-ser gider

7. Râh-ı ḥicâzı râst u muḥayyer ḫaṭâ ḳılur
ʿUşşâḳī her geh o perdeye bî-râh-ber gider

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

6069. Nebîler itdiler küffâr[a] çoḳ ceng
Leb ü dendânına çoḫ itdiler seng

6070. Taḥammül itmeyüp ol ibtilâya
Diledi-kim aça dendân duʿâya

6071. O şîrîn cân henüz depretmedin leb
Ḫiṭâb-ı *leyse lek* itdi aña Rab[753]

Leyse leke mine'l-emri şey'un[754]

6072. İnüp Ḥaḳ'dan ḫiṭâb aña didi bes
Ki saña emrden şey yoḫ sözi kes

6073. ʿAcebdür ibtilâda Nûḥ'a ol-dem
Duʿâdan menʿ idüp dönmedi epsem

6074. Çevirüp *lâ-teẕer*le nevḥa itdi
Cihân ol nevḥadan ṭûfâna gitdi

Rabbi lâ-teẕer ʿale'l-arżi mine'l-kâfirîne deyyâran[755]

6075. Semekden tâ simâke itdi meyl âb
Helâk itdi cihânı baḥr u seyl-âb

6076. Ki zîrâ Nûḥ kim peyġāmber-idi
Ṣıfât-ı ḳahr-ı Ḥaḳḳ'a maẓhar-idi

6077. Çün ol-kim ḳahrdan almışdı behre
Yine geldi o behreyle bu şehre

Ḳul küllün yaʿmelu ʿalâ-şâkiletihi[756] [187ª]

6078. Reh-i ḳahr olmış-ıdı çün aña yol
Yine kendü yolınca itdi seyr ol

---

[753] Ḫiṭâb: Ḥiṭâb Nüsha
[754] "Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur..." (Âl-i İmrân 3/128)
[755] "... Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma." (Nûh 71/26)
[756] "De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar..." (el-İsrâ 17/84)

6079. Kişiye her ne ḫû kim ola yoldaş
Daḫı ḳoymaz o ḫûyı ger gide baş

6080. Mizâca her ne ṣanʿat olsa pîşe
Ṭabîʿat meyl aña ider hemîşe

6081. Ḥabîbullâh Ḥaḳ peyġam-beridür
Hemân luṭf u maḥabbet maẓharıdur

6082. Ne cânda kim ola luṭf u maḥabbet
Bil andan gelmeye ʿunf u mesebbet

6083. Cihânda kendü maḳṣûdın bitürmez
Daḫılar ḥaḳḳın ol saḳlar yitürmez

6084. Daḫı ṣoñra niçe kim oldı ṣavaş
Niçe kim ibtilâdan atdılar ṭaş

6085. Nebî hîç itmedi ḳaṣd-ı şikâyet
Didi kim bunlara sen vir hidâyet

Allâhümme ʾhdi ḳavmî fe-innehüm lâ yaʿlemûne[757]

6086. Ḫiṭâb-ı *leyse lek*den aldı ögüt
Ki ḳoy varlıġı gel yoḳluḳ yolın ṭut

6087. Vücûduñ kaʿbetin [d]önerdi der-renc
O yön yoḳluḳdurur ne bu şeş ü penc

6088. Vücûduñ gel güm it râh-ı ʿademde
Ki maḳṣûda yitesin bir ḳademde

6089. Bu ʿâlemde ḳamu varlıḳ ʿademdür
ʿAdemdür câna varlıḳ bil ne demdür

[757] "Allah'ım, kavmime hidayet ver çünkü onlar bilmiyorlar."

6090. Mecâzî varlıġı yoḳ itmedin cân
Ḥaḳīḳī varlıġı bulımaz âsân

6091. Mecâzî varlıġ olsa ne ḳadar kem
Ḥaḳīḳī varlıġ anca artar ol-dem

6092. Nitekim ʿûda micmerde ṭutar nâr
Olur nûr-ıla bir ḫ̆âr dâr yanar

6093. Mecâzî bu vücûdın ol nefes ʿûd
Fidâ ider oda yanar olur dûd

6094. Ki ẓulmânî vü süfli-y-ken keṣîf ol
Ola nûrânî vü ʿulvî laṭîf ol

6095. Eger bir ẕerrece ḳalsa vücûdı
Henüz ider o demde daḫı dûdı [187ᵇ]

6096. Bilür misin ne serden çıḳar ol dûd
Ki ḫâmı var daḫı od ister ol ʿûd

6097. Velî oldı çün od germiyle maḥrûr
Diler k'ola yanup *nûrun ʿalâ-nûr*[758]

6098. Çü bildi ḫâm geçmiş ʿömr-i mâżî
Daḫı olmaz o hîzemlikde râżî

6099. Nitekim engübîn ya âb-ı nûşîn
Gelür acısı nâruñ aña şîrîn

6100. Dilemez kim ḳala hîzem gibi ḫâm
Diler kim nûr ola yanup her endâm

[758] *nûrun ʿalâ-nûr*: "(Bu) nûr üstüne nûrdur." (en-Nûr 24/35)

6101. Heves dilden ider germ-ile nârı
Hevâsından çıḳar dûd u buḫârı

ŞİʿR
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Bulımaz ârâm dil ol cân-ki dil-ârâmı budur
Yanalum odına kim cân u dil ârâmı budur

2. Hîçler nâmesine nâmumı yazuñ ki baña
Yanar ol nâmede k'anuñ diler nâmı budur

3. Yanalum ʿûd gibi odlara bî-dûd olalum
Dimesünler ki bizim bezmimüzüñ ḫâmı budur

4. ʿAḳl-ı teng aġzuña bir ḳılca bulımadı vücûd
Var eger yoḫ dü cihânda dil ü cân kâmı budur

5. Bâdeyi baña ziyâde ṣun iy sâḳī ki henüz
Varlıġumdan daḫı şey var ki ser-encâmı budur

6. Ṣubḥ ʿâşıḳlara şâm olmaz iy ḫurşîd-i cemâl
Ġayr-ı zülfüñ ki bizüm ṣubḥumuzuñ şâmı budur

7. ʿÛdveş nâra yanup ḳanda ṭoyar ***ʿUşşâḳī***
Her ki şîrîn-ber anuñ serv-i gül-endâmı budur

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

6102. Bu ḥâletde her odı kim bulur ʿûd
Özi-y-çün bulur ü yanar ider dûd

6103. Dilemez kim ol otdan bir zebâna
Vire bir daḫıya ol-daḫı yana

6104. Fidâ-yı âteş ola çün tamâm ol
Ser-â-ser nûr ola bî-dûd ḫâm ol

6105. Bu kez kendüsi olur âteş-engîz
Ne hîzem bulsa diler kim yaḫa tîz [188ª]

6106. Ki ulu nüktedür bu sırr-ı aʿẓam
Olımaz degme cân bu râza maḥrem

6107. Nübüvvet nâmesi ḫaṭṭında iy yâr
O yüz yigirmi dört biñ noḳṭa kim var

6108. Vücûduñ ʿûdın anlarda ter ü ḫuşk
Maḥabbet odı yaḫdı oldılar müşk

6109. Tecellîsi ṣıfât-ı Ẕü'l-celâl'üñ
Ḫayâlin ḳoymadı bunlarda ḫâlüñ

6110. Velî her noḳṭadan anda göyünmiş
Yanup bir ẕerre ḳalmışdı söyünmiş

6111. Çün ola ṣubḥ-ı maḥşer bu hevesden
Çıḳısar dûd-ı nefsi her nefesden

6112. Hemân pervâneveş Aḥmed vücûdı
Ki yanup ḳalmamışdı hîç dûdı

6113. Anuñ şemʿ-i cemâl-i pertevin Ḥaḳ
Yaḫup itmişdi varın nûr-ı muṭlaḳ

6114. Maḥabbet şemʿinüñ odı vücûdın
Yaḫup ḳoymamış-ıdı hîç dûdın

6115. Deminden nefs-i nefsînüñ bes ol cân
Diyiser ümmet-i insân eger cân

6116. Bu müʾmin cânlara pervâneveş ol
Ezel şemʿine ḳamu göstere yol

6117. Niçe pervâne-i bî-perr ü bâli
Getürüp göstere şemʿ-i celâli

6118. Hem ol şemʿ-i celâlîden zebâna
Zebân oldı dehânında o câna

6119. Didi her ne ki var mecmûʿ-ı ʿâlem
Eger âdemdürür ya ġayr-ı âdem

6120. Muḥammed ger ḥisâb itseñ ḥasebde
Ḳamudan münḳaṭıʿ dur hem nesebde

6121. Velî oldur Resûl-i Şâh-ı ʿâlem
Nübüvvet nâmesine nâmı ḫâtem

Mâ kâne Muḥammedün ebâ eḥadin min-ricâliküm ve lâkin resûllallâhi ve ḫâteme'n-nebiyyîne[759]

[ŞİʿR]
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Yine cân meclisine oḫ[ı]dı cânâne beni
Ḳarşu şemʿ-i ruḫına eyledi pervâne beni

2. Varlıġum ḫânesini mest gözi itdi ḫarâb
Zülf-i zencîre çeküp eyledi dîvâne beni [188ᵇ]

3. Cân ol ḫalvet-i vaḥdetde idüp maḥrem-i râz
Genc-i ʿışḳına yine eyledi vîrâne beni

4. Olmışam ġamzesi efsûnla aġzı gibi güm
Dilde ʿışḳ itdi velî ʿâleme efsâne beni

[759] "Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur..." (el-Ahzâb 33/40)

5. Âşinâyam naẓarında ben anuñ cân güzele
Ḳandayam ḳanda ḫayâl eyleye bî-gâne beni

6. Olmışam sâye-i zülfünde ruḫ-ı nârla nûr
Minnet irgürene bu sâye-i Yezdân'a beni

7. Ḳamudan nisbet-i ḳaṭʿ eylemedin ***ʿUşşâḳī***
Kendüye eylemedi nisbet o cânâne beni

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

6122. Anuñ-çün şems ü dîn ol enver aya
Ḳaçan seyr itse görinmezdi sâye

6123. Ki Ḥaḳ'dan oldı ʿâlemde bir nûr
Ḳaçan nûra görinür sâye meşhûr

6124. Ezelden nitekim nûr-ı Muḥammed
Gelüp evvel vücûda dutdı ser-ḥad[760]

Evvelü mâ-ḫalaḳallâhu nûrî[761]

6125. Ebed ser-ḥaddini dutdı hem âḫir
Ṣoñında tâ Nebî olmadı ẓâhir

Lâ nebiyye baʿdî[762]

6126. Çü ṭoġdı ol saʿâdet âfitâbı
Cihânı rûşen itdi ḥüsn-i tâbı

---

[760] Beytin sol yanında "Yâ eyyühe'n-nâsü ḳad câʾeküm minallâhi nûrun" (Ey insanlar, size Allah'tan bir nûr gelmiştir) yazmaktadır. "Ḳad câʾeküm minallâhi nurun" ibâresi el-Maide 5/15'te geçmektedir.

[761] "Allah'ın yarattığı ilk şey benim nurumdur."

[762] "Nebîlerin sonuncusuyum." "Kânet benû İsrâʿîle tesûsuhümü'l-enbiyâʾü küllemâ heleke nebîn ḫalefehû nebîn ve innehû lâ nebiyye baʿdî ve setekûnu ḫulefâʾü fe-tekṯüru" (Müslim, "İmâret", 10; Ebû Dâvûd, "Fiten", 1)

6127. İdüp teslîm aña bu tâc ü taḫtı
Nücûm-ı enbiyâ düşürdi raḫtı

6128. Muḥammed dîni çün götürdi râyet
Daḫı edyâna mensûḫ oldı âyet

6129. Çü şemsü'd-dîn ʿalem getürdi dînden
Ṣanasın şâh-ı ḫâver bend-i Çîn'den

6130. Cihânı nûr-ıla ġarḳ itdi düpdüz
Şeb-i deycûr-ı edyân oldı gündüz

6131. Ki zîrâ mülk-i yevmi'd-dîne âyet
Bu dem nâzil olup geldi hidâyet

6132. O gün ḫod iḫtiyâc olmaz çerâġa
Olur encüm fürûġından ferâġa [189ª]

6133. O gün hem ṭoġmaz ay u gün ü yılduz
Olur Ḥaḳ nûrı gündüz ay u yıl düz

6134. Egerçi mürvetinüñ ol sirâcı
Güneş gibi cihânuñ başı tâcı

6135. Aluban ṣûretâ ol rûy-ı ḫûbı
Ki itdi maġrib-i mevte ġurûbı

6136. Velî bu devlet-i dîn âfitâbı
Ṭolınmaz her gün artar cânda tâbı

6137. Bulınca inḳırâżı tâb u ʿâlem
Anuñ dîni ola dünyâda muḥkem

6138. Ṭınâb-ı müddet-i gîtîce dâyim
Ola bu ḫayme-i dîn şöyle ḳāyim

6139. Cihân pür ʿâlim-i ʿâmiller ola
Ḳamusı ẕû-fünûn kâmiller ola

Ḳavluhu ʿa. m. [ʿaleyhi’s-selâm] lâ yezâlu ṭâyifetün min-ümmetî ḳāyimîne ʿale’l-ḥaḳḳi[763]

6140. Ṣanasın her biridür bir peyem-ber
Yapup yüceldiler miḥrâb u minber

Ḳavluhu ʿa. m. [ʿaleyhi’s-selâm] ʿUlemâ’ü ümmetî ke-enbiyâ’i benî İsrâ’île[764]

6141. Ḳamu ḥak-güster ü dîn-perver ola
Serîr-i maʿrifetde server ola

6142. Çü ʿâlemler ola ḥaḳ üzre ḳāyim
Cihânda dîn-i Aḥmed ola dâyim

6143. Cihân-ı ẓâhir ü bâṭında taʿyîn
Ki oldı ẓâhir ü bâṭın-ı dîn

6144. Bu dîn-i ẓâhire urmaġa bünyâd
Olur bu ẓâhirî ʿâlimler üstâd

6145. O dîn-i bâṭınîye gitmege râh
Meşâyiḫ-der-meşâyiḫ mürşid iy şâh

6146. Olur ḳavmine şeyḫi himmetinde
Nebî gibi ki ola ümmetinde

---

763 “Nebî (s.a.v) ümmetimden bir bölük hak üzere olacaktır, buyurdu.” “Lâ yezâlu ṭâ’ifetün min-ümmetî ʿale’l-ḥaḳḳi manṣûrîne la yeżurruhum men ḫâlefehum ḥattâ ye’tiye emrullâhi ʿazze ve celle” (İbn Mâce, “Îmân ve Fezâ’ilü’s-sahâbe”, 1)

764 “Nebî (s.a.v) ümmetimin âlimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir, buyurdu.” (Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ,* C. II, s. 64, no: 1744)

eş-Şeyḫu fî-ḳavmihi ke'n-nebiyyi fî-ümmetihi[765]

6147. Bu iki ṭâyifeyle Ḥaḳ Teʿâlâ
Bu dîni ḥâfıẓ olup dutdı aʿlâ

Ḳavluhu Teʿâlâ: İnnâ naḥnu nezzelne'ẕ-ẕikra ve innâ lehu le-ḥâfiẓûne[766] **[189[b]]**

6148. Zihî bî-çâre ol gözsüz ki meyşûm
Olupdur bu żiyâdan bûm-ı maḥrûm

6149. Gözin açmaz var-iken bunca ʿibret
Özinde ne baṣar var ne baṣîret

6150. Gözi bu nûrı görmez bûm olupdur
Żiyâ-yı şemsden maḥrûm olupdur

6151. Baḳuban şemse kılmaz ṣubḥ ṭaña
Teveccüh itmez idbâr ider aña

6152. O baḫmasa ne gelür gün yüzine
Anı hergiz gün ala mı gözine

6153. Naẓar olmasa gün bî-nûr ola mı
Gil atup ay yüzi mestûr ola mı

6154. Kişi var ṭon geyer dil-bend urınur
Baḳasın ṣûretâ âdem görinür

6155. O ṣûret maʿnide âdem degildür
Ne âdem çünki ehl-i dem degildür

---

[765] "Kavmi içinde şeyh, ümmeti içindeki peygamber gibidir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 18, no: 1576)

[766] "Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız." (el-Hicr 15/9)

6156. Anuñ kim ʿilmi yoḳ bir câneverdür
Çü ʿilmi yoḫdurur ne cânı vardur

6157. Velîkin ʿilm-i ḥaḳdur fażl-ı Ḥaḳ'dan
Kimi sevdiyse ṣandı mâ-sebaḳdan

6158. Bilinmez kesb-ile ʿilm-i hidâyet
Gerekdür fażl-ı Ḥaḳ feyż-i ʿinâyet

6159. Kişi var âb-ı ʿilm aġzında leb ter
Kişi var ḫuşk-leb cehl-ile ebter

6160. Kimi maḥfûẓ olupdur kimi maḫfûż
Biri mefrûż olupdur biri merfûż

6161. Ḫuẕâyâ çünki başa irişe yaş
Bize îmân ü Ḳurʾân eyle yoldaş

6162. Ülüş yazġıl bize bu ḫˇân-ı dînden
Pür eyle kâmımızı nân-ı dînden

6163. Bizi ser-nâme-i dîvân-ı dîn ḳıl
Dilümüz kûşesini kân-ı dîn ḳıl

6164. Bizüm dîvân-ı dîn-i ḫâtemîde
Yazup nâmumuz ur ḫatm-i güzîde

6165. Ḳamu reh-revle k'ider yoluña seyr
Sen eyle âḫirin *ʿUşşâḳ[i]*'nüñ ḫayr

6166. Şerîʿatde anı ṣâbit-ḳadem ḳıl
Ṭarîḳatde vücûdını ʿadem ḳıl [190ᵃ]

6167. Ayırma kârvân-ı dînden anı
Ḥaḳīḳat şehrine tâ ire cânı

DÂSİTÂN-I PENCÜM DER-BEYÂN-I TERBİYYET-İ ḲĀLIB-I İNSÂN BER-ḲĀNÛN-I ŞERÎʿAT[767]

6168. Beşinci dâsitân hem dir reviş ne
Bu insân ḳālıbına perveriş ne

6169. Bu ḳānûn-ı şerîʿat üzre âsân
Nic'olur terbiyet terkîb-i insân

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ḳad efleḥa men tezekkâ ve ẕekere'sme rabbihi fe-ṣallâ[768]

6170. O şems-i dîn ü dünyâ şâh-ı kevneyn
O şemʿ-i cemʿ-i ḳurb-ı *ḳābe ḳavseyn*[769]

6171. Oḫıyan *ve'ḍ-Ḍuḥâ ve'l-Fecrü ve'ş-Şems*[770]
Buyuran *büniye'l-İslâm ʿalâ-ḫams*[771]

6172. Ṭarîḳat reh-beri şâh-ı şerîʿat
Ḥabîbullâh sulṭân-ı ḥaḳīḳat

6173. Ḫadîṯinde dir ol tâzî zebânda
Ki tefsîri budur Türkî lisânda

6174. Şu Ẕât-ı pâki ḥaḳḳı-çün Ḫuẕâ'nuñ
K'elindedür zimâmı nefsüm anuñ

---

[767] "Beşinci destan şeriat kuralları üzere insan bedeninin terbiyesini açıklar."

[768] "Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir." (el-Aʿlâ 87/14-15)

[769] *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

[770] *ve'ḍ-Ḍuḥâ*: "Kuşluk vaktine yemin ederim ki." (ed-Duhâ 93/1); *ve'l-Fecrü*: "Fecre yemin ederim ki." (el-Fecr 89/1); *ve'ş-Şems*: "Güneşe yemin ederim ki..." (eş-Şems 91/1)

[771] "İslâm beş esas üzere binâ edilmiştir." (Buhârî, "Îmân", 1) (Bu hadisin devamına göre bu beş esas şöyledir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve beytullahı haccetmek."

6175. Ne cân kim ola göñlünde seḳāmet
O cânda bulmaz îmân istiḳāmet

6176. Dili hem müstaḳīm olmaz o cânuñ
Lisânı müstaḳīm olmadın anuñ

6177. ʿAmelde müstaḳīm olmadın ol cân
Lisânı müstaḳīm olmaz firâvân

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Lâ yesteḳīmu îmânu eḥadiküm ḥattâ yesteḳīme ḳalbuhu ḥattâ yesteḳīme lisânuhu ve lâ yesteḳīmu lisânuhu ḥattâ yesteḳīme ʿameluhu[772]

6178. Bilüñ melkût-ı ervâḥîden Allâh
Ki açdı her ḳuluñ göñline bir râh

6179. Hem açdı ol göñülden nefse yol ol
Ḳodı ol nefsden hem ṣûrete yol

6180. Ki ol imdâd-ı feyż-i ġaybdan pâk
İrişüp her meded cân itse idrâk

6181. Düşüben rûḥdan ol ġaybî yola
İrişür ol fütûḥ anda göñüle

6182. Göñülden yol bulup hem ol naṣîbe
İrişür ol nefes nefs-i edîbe [190^{b}]

6183. Ṭarîḳ-i nefsden bes bir eṣer hem
Bu ḳālıb ṣûretine irer ol-dem

[772] "Nebî (s.a.v) bir kulun kalbi doğrulmadıkça imanı, dili doğrulmadıkça kalbi, ameli doğrulmadıkça da dili doğrulmaz." "Lâ yesteḳīmu îmânu ʿabdin ḥattâ yesteḳīme ḳalbuhû ve lâ yesteḳīmu ḳalbuhû ḥattâ yesteḳīme lisânuhû ve lâ yedḫulu'l-cennete racülün la yeʾmenü câruhû bevâʾiḳahû" (*Müsnedü Ahmed,* C. XX, s. 343, no: 13048)

6184. Bu ḳālıb olur andan-ṣoñra kâsib
ʿAmeller işler ol feyże münâsib

6185. Bu ḳālıb üzre ger ẓulmân[i] bir iş
Ola ẓâhir ide şeyṭân cünbiş

6186. İrişür ol eşerden nefse ẓulmet
Gelür hem nefsden ḳalbe küdûret

6187. İrer bir perde dilden anda rûḥa
Ṭutar yol ḳoymaz ol ġaybî fütûḥa

6188. Düşer ẓulmâta rûḥâniyyet-i rûḥ
Olur maḥcûb nûrâniyyet-i rûḥ

6189. Ber-â-ber geldi ṣanki ebr aya
Düşer rûḥ üstine ẓulmân-ı sâye

6190. Ne deñlü perde rûḥ anda ki bulur
O deñlü râh-ı ġaybî beste olur

6191. O ʿâlemden olur rûḥ ol-ḳadar yâd
Fütûḥ-ı feyżden kim irer imdâd

6192. Ḥicâbınca olur bu rûḥuñ ol-dem
Kelâm ü semʿ ü ʿaḳl ü rüʾyeti kem

6193. Eger ḳānûn-ı şerʿ üzre ʿilâcı
Bu cânuñ bulmasa anda mizâcı

6194. Ṣıfât-ı ṣumm [u] bükm ü ʿumya mevṣûf
ʿIyâẕü billâh olur ḫatm-i maʿrûf

6195. Çü rûḥânî vü cismânî bu mecmûʿ
Ṭılısm-ı bestedür fettâḥa maṣnûʿ

6196. Uramaz bu ṭılısma her kişi el
Bu müşkil ʿuḳde olmaz her dile ḥal

6197. Yine açmaġa bu iḳlîde miftâḥ
Şerîʿatdür ki emr itdi o Fettâḥ

6198. Şerîʿat ẓâhirî vü bâṭınîdür
O kim ẓâhirdür aʿmâl-i tenîdür

6199. Bu aʿmâl-ile kim cismîdür ismi
Açılur ṣûret-i ḳālıb ṭılısmı

6200. Bu dil dendânesi penc oldı bilgil
Şehâdet kel(i)mesidür bir ki dir dil

6201. Biri ṣavmuñdurur biri ṣalâtuñ
Biri ḥaccuñdurur biri zekâtuñ [191ª]

6202. Ṭılısm-ı ṣûret-ı ḳālıb-daḫı hem
Bu beş ḥiss-ile oldı beste muḥkem

6203. Bu beş ḳıflı açuban bulmaġa genc
Dil oldı açar ol dendâne-i penc

6204. Anuñ-çün didi dîn burcında ol şems
Ḥadîṯin *büniye'l-İslâm ʿalâ-ḫams*

Büniye'l-İslâmu ʿalâ-ḫamsin şehâdeti en lâ-ilâhe illallâhu ve enne Muḥammeden ʿabduhu ve resûluhu ve iḳāmi'ṣ-ṣalâti ve îtâ'i'z-zekâti ve ṣavmi ramażâne ve ḥacci'l-beyti men isteṭaʿa ileyhi sebîlen[773]

[773] "İslâm beş esas üzere binâ edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve ona güç yetirebilen, yol bulabilenin beytullahı haccetmesi." (Buhârî, "Îmân", 1)

6205. O kim bâṭındurur aʿmâl-i ḳalbî
Daḫı sırrı vü rûḥı itme selbî

6206. Ṭarîḳatdür bunuñ bil adı dilde
Geliser şerḥi faṣl-ı nefs ü dilde

6207. Gele nefs ü dil ü rûḥuñ beyânı[774]
Diyevüz anda inşâ ʾallâhu anı

6208. Ṭılısm-ı bâṭın-ı insândan iy cân
Bu dildür bes kilîd açmaġa dermân

6209. Ṭarîḳatden bu bâb açılsa iy şâh
Ḥaḳīḳat ʿâlemine cân bulur râh

6210. Bu dilden bu ṭılısm olmasa meftûḥ
Bulımaz ol cihâna râhı bu rûḥ

6211. Ḫalâyıḳ oldı iki nevʿe ḳısmet
Birisi enbiyâdur biri ümmet

6212. Ḥaḳīḳat ʿâlemi bâbından iy şâh
Açılur enbiyâya evvelâ râh

6213. Ne-kim var enbiyâ rûyına yek-ser
Aña rûdan berüye açılur der

6214. Bu ṣûret ʿâlemine kim giderler
Aña rûdan berüye seyr iderler

6215. İrüp ol feyż-i rabbânîden imdâd
Dil olur bu kilîdi açmaġa şâd

[774] rûḥ: ruḥ Nüsha

6216. O dem tâbân-ı rûḥâniyyet âsân
Açılur ʿâlem-i ġayb üzre tâbân

6217. O cânlar aṣl-ı fıṭratda ki geldi
O feyże ḳābiliyet anda buldı

6218. Alur anlar ṭarîḳatden dil evvel
Ḳılurlar dil kilîdin ḳapudan ḥal [191ᵇ]

6219. Ki tâ ol pertev-i feyż-i ilâhî
Bulur rûşen bu dil şehrine râhı

6220. Bes iḳlîd-i şerîʿatle bu sâdât
Açarlar nefs bâbından ṭılısmât

6221. Eṣer ol feyżden tâ ider anda
Ẓuhûrı ṣûret-i aʿmâl-i tende

6222. Olur bu ḳālıbuñ ẓahrında ẓâhir
İlerler ṭayyibü'n-nefs anda ṭâhir

6223. Bu rûḥânîliġ ü cismân[î]liḳ hem
Münevver ol eṣerden olur ol-dem

6224. Çün olur ol eṣer ẓahr üzre aẓher
Olurlar ẓâhir ü bâṭın u münevver

6225. Çün iç ü ṭaş ola pür nûr-ı tâbân
Tamâm anda olur İslâm u îmân

6226. Nitekim ḫ̬ʿâce ḥâlinden muḥaḳḳaḳ
Kelâmında ḫ̬aber virmişdür ol Ḥaḳ

6227. Dilerseñ bilmek aṣlıyla bu bâbı
Oḫ̬ı *mâ-künte tedrî me'l-kitâb*'ı

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve kezâlike evḥaynâ ileyke rûḥan min-emrinâ mâ-künte tedrî me'l-kitâbü ve le'l-îmânü[775]

6228. Ve ammâ ümmete öñ şeyḫ eger şâb
Bu ṣûret ʿâleminden açılur bâb

6229. Kilîd-i ṣûret-i şerʿ-ile evvel
İderler ten ṭılısmın el urup ḥal

6230. Ṭarîḳatden dil alup bes giderler
Gelüp bâṭın ṭılısmın feṭḥ iderler

6231. Bu resme cân idüp seyr-i şehâne
Bulurlar râhı ol ġayb-ı cihâna

6232. Eger şöyle ki var ḳānûn-ı fermân
Bu şerʿi dilleri dutmaya bir cân

6233. O bu ṣûret ṭılısmından ḫalâṣa
İrişüp bulmaya genc-i ḫulâṣa

6234. Gerek bes her kişi k'idine pîşe
O şerʿi dilleri ṭuta hemîşe

6235. Ḳıla her ʿużvunı ol işe meşġūl
Ki ol ʿużva pey-â-pey oldı emr ol

6236. O emrden aça ol cümle bâbı
Nevâḥîden ide ḫûb ictinâbı[776] [192ª]

6237. Ḥelâli vü ḥarâmı ide temyîz
Ḥarâm işlere nefse vire perhîz

[775] "İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin..." (eş-Şûrâ 42/52)

[776] ictinâbı: ictibâbı Nüsha

6238. Ki tâ dendânevârî ola ṭuş râst
Ṭılısmuñ bendine ötüre ḫoş râst

6239. Ṭılısmuñ bendi tâ der-ḥâl açıla
Başına dürr-i vaḥdetden ṣaçıla

6240. Dilüñ baʿżı ötürse râst bende
Dürüst ötürmese ol baʿż anda

6241. Ve ger ya ḳamu diller râst ötürse
Ötürmişken yine girü götürse

6242. Tamâm ol bendi açamaya ol el
Bu müşkil ḥâl ḳala olmaya ḥal

6243. Egerçi ne ḳadar ötürse dil râst
Ṭılısm ol deñlü olur feṯḥ bil râst

6244. Riyâsetden eṣer irer zebâna
Zebândan bu dile olur revâne

6245. O dilden ġayba irer ġaybdan tâ
Olur bu nûr-ı îmân dilde peydâ

6246. Niçe kim istiḳāmet bula aʿmâl
Beden ẓahrında ẓâhir arta her ḥâl

6247. Bu dilde ġaybdan envâr-ı îmân
O miḳdâr arta nûrı ola tâbân

6248. Olur ol nûra noḳṣân u ziyâde
Ki dir Ḳurʾân *li-yezdâdû* ʿibâde[777]

[777] *li-yezdâdû*: "...artırsınlar diye..." (el-Fetih 48/4)

6249. Çü ḳānûn-ı şerîʿatce ola pâk
Bula ḫoş terbiyet bu ṣûret-i ḫâk

6250. Muṣayḳal ola bir mirʾât-ı tâbân
Kemâl-i istiḳāmet bula îmân

6251. Ḥadîṯi nitekim şîrîn [ü] çîn râst
Didi *lâ-yesteḳīm* ol şâh-ı dîn râst

Lâ-yesteḳīmu îmânu eḥadiküm ḥattâ yesteḳīme ḳalbuhu[778] el-Ḥadîṯü

6252. Ne dil kim şerʿ virmez ṣayḳal vü reng
Dutar mirʾâtın anuñ jeng olur seng

6253. Alımaz ṣûret-i âyîne tâbân
Bulımaz inʿikâs envâr-ı îmân

6254. Ve ammâ ol-ki beş rükn-i şerîʿat
Neden dendâne düşdiler ḥaḳīḳat [192ᵇ]

6255. Ṭılısm-ı bend-i ḥiss-i ḫamsı tâ ol
Açuban virdi ṣûretden dile yol

6256. Budur kim ḥiss-i ḫams-ile bu insân
Çoḫ âfât u ḥicâba düşdi ḥayrân

6257. Düşüben bu hevâda germ ü serde
Ṭuş oldı perdede cân niçe derde

6258. Olındı menzil-i inʿâma münzel
Ne inʿâm oldı bil-ki daḫı esfel

[778] "Bir kulun kalbi doğrulmadıkça imanı, dili doğrulmadıkça kalbi, ameli doğrulmadıkça da dili doğrulmaz." "Lâ yesteḳīmu îmânu ʿabdin ḥattâ yesteḳīme ḳalbuhû ve lâ yesteḳīmu ḳalbuhû ḥattâ yesteḳīme lisânuhû ve lâ yedḫuluʾl-cennete racülün la yeʾmenü câruhû bevâʾiḳahû" (*Müsnedü Ahmed,* C. XX, s. 343, no: 13048)

6259. Ki tâ ger bu maḳām içinde ol cân
Bu bendi açmaġa üzmeye dendân

6260. Ṣıfât-ı ḫisset-ile ile düşe ḫâste
Bu zindân içre ḳala dest-beste

6261. Ḍalâlet yazısında bula ṭuġyân
Ki dir bil hem eḍal şânında Ḳurʾân

6262. Bu noḳṣân bu behâyim kim bilüpdür
Sebeb ḫiffet rekâketden gelüpdür

6263. Bu ḫayvânî merâtıʿ dan bu inʿâm
Temettüʿ buldılar inʿâm u itʿâm

6264. Mecâʿat defʿi-çün olup cemâʿat
Bu süflî yirde itdiler ḳanâʿât

6265. Ḳamu oldı rakîkü'ṭ-ṭabʿ u nâkes
Bu beş ḥisdür bu işde vâsıṭa bes

6266. Bu bişüñ biri kim ḥiss-i başardur
Müdâm anuñ ḫayâli ḥoş naẓardur

6267. Hemîşe cümle gözler anı gözler
Ki manẓûrı ola maḥbûb yüzler

6268. İder her rûy-ı ḫûba meyli cândan
Ne ṣûret-kim ola zişt ürker andan

6269. Diler hem semʿ kim gûş ide ḫoş sâz
İşide ḳanda kim var ḫûb âvâz

6270. Ḳaçan kim çeng sâzın işide gûş
Ṭamarlar cünbiş ider ḳan ider cûş

6271. İşitse ḫoş nefesler cânı gider
Mehîb âvâzlardan nefret ider

6272. Diler her dem bu şem hem bû hevâda
Ki ḫoş bûlar ḳoḫa ola ṣafâda

6273. Sever ḫoş bûyı kim nûr-ı başardur
Yaramaz bûyı sevmez derd-i serdür [193ª]

6274. Budur hem ḥiss-i ẕevḳe her nefes şevḳ
Ki yiye ḫoş yimekleri süre ẕevḳ

6275. İder hem acıdan ṭatluyı temyîz
İder nâ-ḫoş yimekden hem o perhîz

6276. Beşinci ḥâsse-i lems oldı âḫir
Ki mû mû cümle tende var ẓâhir

6277. Behîmî ne ki var leẕẕât ü şehvât
Diler kim ide istîfâyı bi'ẕ-ẕât

6278. Ne leẕẕât-ı behîmî varsa inʿâm
İder bu ḳuvvet-ile tende iṣmâm

6279. Daḫı ʿâlemde anlara ḫayr yoḫ
Çün ellerinde âlât-ı hüner yoḫ

6280. Ḳalupdur ʿâlem-i ʿulvî ʿulâda
Yürür bunlar bu süflîde fütâde

6281. Degiller ʿâlem-i ʿulvîden âgâh
Yürürler ʿâlem-i süflîde güm-râh

6282. Bes imdi âdeme ol-demde Ḳādir
Bu ẓâhir ḫams ḥis kim virdi ḥâżır

6283. Daḫı virdi aña ol ʿâlem-i pâk
Daḫı ʿâlemlere âlât-ı idrâk

6284. Ki hergiz müdrikâtı bu behâyim
Bulımadı ol idrâke mülâyim

6285. Eger kim var bu ḥayvânî merâtıʿ
Ola insân buña meşġūl-i ḳātıʿ

6286. Cihân-ı ġaybuñ ol ṣoḥbetlerinden
Ḳala maḥrûm ola niʿmetlerinden

6287. Hemân ḥayvân-miṯil ola ol insân
Eḍal ola daḫı bil-ki ne ḥayvân

6288. Eʿizze olmış-iken ola eẕel ol
Oḫına şânına bil hem eḍal ol

6289. Ki zîrâ cümle-i envâʿ-ı inʿâm
Bu eṣnâf-ı behâyim tünd eger râm

6290. Sibâʿ u vaḥş hem eṣnâfı ṭayruñ
Sevâmm [u] ger hevâm daḫı ġayruñ

6291. Ḳamu kim ḳuvvet-i şehvân[i]si var
Daḫı hem ḳuvvet-i ḥayvânisi var

6292. Ten-i insânda bu mecmûʿ mû mû
Bir eksiksiz ser-â-ser var ḳamu [193ᵇ]

6293. Ziyâde nefs-i insânîde tâbân
Revân şehvât-ı nefsânî var iy cân

6294. Var anda ġayr-ı nefsânî daḫı çoḫ
Ki ḥayvânâtda andan biri yoḫ

6295. Çü ḥayvânî vü şehvânî ṣıfatdan
Bu ḥayvânlar ki ḳıldı maʿrifetden

6296. Ger insân yig cihet olup ṭuta rûy
Bu ḥayvânî ṣıfâtı idine ḫûy

6297. Bile şehvât-ı nefsânîsi var hem
Olur şehvât-ı ḥayvânîye munżam

6298. Ḳamu ṭuġyân-ı ḥayvânîde ḥayrân
Şerîk olur bu ḥayvânâta ol cân

6299. Bu nefsânî temettüʿlerde çoḫ az
O ḥayvânâtdan olur bu mümtâz

6300. Eḍall ü ser-nigûn bu dâr içinde
Ḳalur esfel derekde nâr içinde

6301. Bu ḥayvânî temettüʿlerden insân
Ger el çekse ḳamu olsa peşîmân

6302. Ḳoya ġaflet şebinde ḫûrd ü ḫâbı[779]
Uyana ẕikr ide yevmü'l-ḥisâbı

6303. Tenini terbiyetden hem gele vaz
Çoḳa ḥırṣ idüp aza dimeye az

6304. Resûl-ile bes oldı şerʿ mürsel
Ki tâ Âdem ne işe kim ṣuna el

6305. Ṭuta ḳānûn-ı fermânca anı berk
Bu ṭabʿuñ muḳteżâsın eyleye terk

[779] ḫurd: ḫıred Nüsha

6306. Ki fermândur ser-â-ser maṭlaʿ-ı nûr
Ṭabîʿat çeşme-i ẓulmetdürür gör

6307. Ser-â-ser ẓulmet-i cândur ṭabîʿat
Ḥaḳīḳat nûrdur emr-i şerîʿat

6308. Ne itse ṭabʿ-ıla oldur Ḫaṭâ Çîn
Düşer ḫod-bîn olımaz anda ḥaḳ-bîn

6309. Çü fermân-ile ide her işi râst
Olur ḥaḳ-bîn ol işde ol kişi râst

6310. Ḥucüb refʿ ola göre nûr-ı ʿayn ol
Göre hem Ḥaḳḳ'ı beyne'l-ḥâcibeyn ol

6311. Daḫı ne kim ṭabîʿî cünbiş itdi
Hevâ-yı nefse pey-rev oldı gitdi [194ª]

6312. Görinmez oldı nûr-ı rûy-ı maḥbûb
Hezârân perde içre ḳaldı maḥcûb

6313. Bu dem kim uya bu şerʿî delîle
Aça pes perdeyi ol şerʿ eliyle

6314. Daḫı erkân-ı şerʿ üñ anda bir bir
Ol her rengi aña bir müẕekkir

6315. Ḳadîmî menzilin aña bilâ-rayb
Bile kim oldurur ol ʿâlem-i ġayb

6316. Bile kim bu mekâna ṣoñra geldi
Muḳīmi bu maḳāmuñ ṣoñra oldı

6317. Ḳadîmî menzili dâr-ı yaḳīndür
Civâr-ı ḳurb-ı Rabbü'l-ʿâlemîndür

6318. Yine ol menziline ricʿâte şâd
Bu cânı eyleye her rükn irşâd

6319. Nitekim ide ẕikrullâhı aña
Ḫaber vire o ẕikrullâh aña

6320. Ki vaḥdâniyyet-i Ḥaḳ ʿâleminde
Olurdı Ḥaḳḳ-ıla hem-dem deminde

6321. Aña ol ʿâlem-i ervâḥı anda
Ki ol bî-vâsıṭaydı ol cihânda

6322. O ʿâlem şevḳi vü ol ẕevḳ-i ḥâlet
Düşüre göñline şûr u melâlet

6323. Bu süflî ʿâlem-i ḥayvânî ol-dem
Görine aña dâm u ḫâne-i ġam

6324. Bu leẕẕât u bu şehvât-ı behîmî
Ola cân kâmınuñ telḫ ü ḥamîmi

6325. Hemân-dem ârzû-yı ricʿat ide
Revân ʿazm-i ḥużûr-i ḥażret ide

6326. Unıda bu cihânı mürġ-i cânuñ
Hevâsın ide ḳudsî âşiyânuñ

6327. Añup ol gülşenin cân ol şâdân
Gele kül-ḫan aña bu beytü'l-aḥzân

6328. Bu ṭabʿ âlâyişinden ḫoş tenezzüh
Bulup ol ḥażrete ide teveccüh

6329. Daḫı kim bu namâzı ḳıla tekrâr
Namâz içinde bil iki ṣıfat var

6330. Biri eşkâl-i ḥarekât namâzı
İkinci ol münâcât namâzı [194ᵇ]

6331. Ol eşkâl anı bildürür bu câna
Ki geldi ol cihândan bu cihâna

6332. Cihânına yine hem bî-ḍalâlet
Bu cânı ricʿate ider delâlet

6333. Bil eşkâl ol teşehhüdde ḳuʿûduñ
Ḳıyâmuñla rükûʿuñ hem sücûduñ

6334. Ḫaber virür teşehhüd bil şühûdı
Ḥużûr-ı ḥażret-i Ferd ü Vedûd'ı

6335. Bu cây-ı süfliye cân urmadı pây
Olurdı ol Ġanî ḥażretde ḫoş bây

6336. Virür secde saña hem ḫoş ḫaber ḫayr
Ki cân bu ʿâleme ḫoş eyledi seyr

6337. Nebâtiyyet maḳāmın buldı evvel
Ki sâciddür nebâtât uşda gör gel

6338. Ḳamu şekl ü sücûd-ile nebâtât
Ḳomışdur ser yire olındı iṯbât

Ve'n-necmü ve'ş-şecerü yescüdâni[780]

6339. Bu tende şol maḥallüñ adıdur ser
Ki andan ten ġıdâ-keş ola vü ter

6340. Nebâta ḫod ġıdâya bîḫdür râh
Bes ola şâḫ pâ ser bîḫ iy şâh

[780] "Bitkiler ve ağaçlar secde ederler." (er-Rahmân 55/6)

6341. Rükûʿ itseñ kemân gib[i] miyân-ḫam
Rükûʿ oḫ gib[i]dür hem râst ol-dem

6342. Nebâtiyyet maḳāmından geldüñ
Bu ḥayvânî maḳāma sâkin olduñ

6343. Ki ḥayvânât idüpdür hem rükûʿı
Enâniyyetden idüpdür rücûʿı

6344. Ḳıyâm itse muṣallî el kemerde
Ḳıyâmı ider aña ol naẓarda

6345. Ki cân ḳoyup o ḥayvânî maḳāmı
Gelüp ṭutdı bu insânî maḳāmı

6346. Ki âdemdür ḳıyâm içinde dâyim
Rükûʿ ü secdesinden oldı ḳāyim

6347. Gel iy cân diñle dilden gizlü râzı
İşit esrâr-ı ḥarkât-ı namâzı

6348. Gerekse sen cüvân olġıl gerek pîr
Saña lâzımdur olsa vaḳt-i tekbîr [195ª]

6349. Bu ʿâlemden ḳamu döndüresin göz
Dutasın bes o cân ḳıblesine yüz

6350. Ne-kim var dünyevî ʿalemde aġrâż
Yüzüñ döndür ser-â-ser eyle iʿrâż

6351. Getür iki elüñ ol yüce himmet
Cihân-ı süflî yaʿnî farḳuña at

6352. Bu ḥayvânî cihân üzre mükebber
Âyet-i tekbîri di Allâhu ekber

6353. Ḳamudan yaʿnî kim ol Ḥak uludur
Aña nisbet ḳamu ulu aludur

6354. Ḳoma kibr ü hevâyı nefs-i cânda
Ulu Allâh'ı bil iki cihânda

6355. Vücûduñ ḫânesin zîr ü zeber ḳıl
Bu varlıḳ şehrini ḳoy git sefer ḳıl

6356. Ḳıyâmuñ terk it ilk olma tekebbür
Enâniyyetdür ol şekl-i tecebbür

6357. Şürûʿ it gel bu ḥayvânî rükûʿa
Ki ṣûretdür tevâżuʿ la ḫużûʿa

6358. Rükûʿ eyle elif ḥalinden ol dâl
Ḫużûʿ u inkisâra kim odur dâl

6359. Şikeste-pây ü dest ü ser-fikende
İnüp bes secde it ḫâk üzre anda

6360. Teşehhüd oḫı çün andan ṭurâsın
Ol evvelki şühûdı tâ göresin

6361. Bulınur secde-y-ile ḳurbet-i Ḥaḳ
Ḥużûr-ı ḥażret-i Rab ṣoḥbet-i Ḥaḳ

Ve'scud va'ḳterib[781]

6362. Çü girdüñ secde bâbından içerü
Aġa olasın aġasın yuḫaru

[781] "... Allah'a secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş." (el-Alak 96/19)

6363. Şu süllemden ki indüñ aşaġa sen
Yine andan yüce taḫta aġasın

6364. Namâz olur bilüñ miʿrâc-ı müʾmin
Namâz olur başında tâc-ı müʾmin

eṣ-Ṣalâtu miʿrâcü'l-müʾmini[782]

[ŞİʿR]
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Seyr idüp perdeler âheng-i maḳām eyleyelüm
Meclis-i şâha yine ʿazm-i tamâm eyleyelüm [195b]

2. Her ḳademde ḳılalum ḳalbimize ḳarşu namâz
Muḳtedâ-yı cân idelümʿışḳı imâm eyleyelüm

3. Ḳaş-ı miḥrâbına secde vü rükûʿ-ile ḳıyâm
İdüp ol câna taḥiyyât ü selâm eyleyelüm

4. Her ki ḳanın böyle bizümle itmeye ḥelâl[783]
Ḥarem-i ʿışḳı o nâ-merde ḥarâm eyleyelüm

5. Dâm-ı tende niçe ber-dâyim ola ṭûṭi-yi cân
Açalum bendini âzâde-i dâm eyleyelüm

6. İşiginde idüben sâye-ṣıfat secde-i ḫâk
Kendümüz ol şeh-i mihrûye ġulâm eyleyelüm

7. Yatma *ʿUşşâḳī* nühüfte vü muḥayyer ṭur râst
Seyr idüp perdeler âheng-i maḳām eyleyelüm

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

[782] "Namaz mü'minin miracıdır."
[783] "böyle" ile "bizümle" arasında takdim-tehir vardır.

6365. Ne cân kim dün ü gün ide niyâzı
Ḳıla dâyim münâcât namâzı

6366. Anuñ bu rütbe-i ḥayvânîden ol
Hevâ-yı leẕẕet-i nefsân[i]den ol

6367. Olup mürşid elin ala eline
İrişdüre melâ᾽ik menziline

6368. Ḳoya güft u şünûd-ı ḫalḳı ol cân
Öñinden gide tesvîlât-ı şeyṭân

6369. Ola her yir aña Ṭûr-ı münâcât
Göre envâr-ı Ḥaḳ'dan gözi âyât

6370. Ṭuya ẕevḳ-i münâcât-ı Elest'i
Ki olmışdur o bezmüñ mey-peresti

6371. Ṣalât içre muṣallî penc evḳāt
İder ol birle biñ bir münâcât

el-Muṣallî yünâcî rabbehu[784]

6372. Eger erkân-ı İslâmî'den iy yâr
Beyân olına her bir rükne esrâr

6373. Düşüben ḫâmeler sevdâ-yı ḫâma
Tamâm olmaya ol taḥrîr tâma

6374. Bu kim yazdı ḳalem kâġıdda saṭra
Zebân-ıla deñizden aldı ḳaṭre

[784] "Namaz kılan kişi Rabbine münâcat eder." (Buhârî, "Mevâkîtü's-salât", 8) ?

DER-BEYÂN-I ḪÂṢİYYET-İ RÛZE[785]

[196[a]]

6375. Budur ḫâṣiyyet-i rûze ki her rûz
Olur anı ṭutanuñ rûz[ı] pîrûz

6376. Ne cân-kim rûze ṭutmaḳ ola rûzî
Ḳıla rûşen aña rûze o rûzı

6377. Ki andaydı ṣıfâtıyla firişte
Degildi âb u ḫâk-ile sirişte

6378. Degildi Zühre muṭrıb çerḫ raḳḳāṣ
Nedîm-i meclis-i ins-idi ol ḫâṣ

6379. Henüz düşmemiş-idi ḫûrd u ḫâba
Bu ḥayvânî ṣıfât ü bu ḥicâba

6380. Yimezdi nân dilemezdi şerâbı
Ṣuṣamazdı gözetmezdi serâbı

6381. Bu ḥayvânî ḥucübdan pâkdi ḫûb
Degildi rûy-ı maḥbûb aña maḥcûb

6382. Daḫı ḫâṣiyyet-i ḥayvân yimekdür
Yimek içmek ḳurı yaş bir emekdür

6383. Yimeyen içmeyen Allâh'dur bes
Yiyüp içmek-içün terk ide bir kes

6384. Özinden üzile ḥayvânî aḫlâḳ
Ola ḫoş ḫalḳı ol aḫlâḳ-ı Ḫallâḳ

[785] "Orucun özelliğinin açıklanması"

6385. Ḥadîṯi diñle kim ḳudret dilidür
Bu ṣavmuñ ḥaḳḳına *eṣ-ṣavmu lî* dir

eṣ-Ṣavmü lî ve ene eczî[786]

6386. Ḥadîṯe ṣûretâ bu oldı maʿnî
Ki dir rûze benümdür ḫâṣ yaʿnî

6387. Ġıdâdan çün münezzehdür hemân Ḥaḳ
Bes oldı rûze ḫâṣṣ ola Ḥaḳḳ'a muṭlaḳ

6388. Yimeyen bil ġıdâ bes ol Ḫudâ'dur
Ḳalanı ḳamu muḥtâc-ı ġıdâdur[787]

6389. Melâʾik gerçi ḥayvânî ġıdâyı
Yimezler ne ġıdâyı ne ʿaṣâyı

6390. Velî tesbîḥ-ile taḳdîs-i Rezzâḳ
Ġıdâdur anlara ol ġaybî erzâḳ

6391. Ne-kim vardur Ḫudâ'nuñ mâ-sevâsı
Münâsib özine vardur ġıdâsı

6392. Daḫı her zaḥmete kim raḥmet oldı
Cezâ her ṭâʿat-içün cennet oldı [196ᵇ]

6393. Velî rûze cezâsı bî-taʿalluḳ
Ḫuẕâ aḫlâkı-y-ıladur taḫalluḳ

6394. ʿIyâdet gerçi-kim ʿâlemde çoḫdur
Velî rûzeden enseb aña yoḫdur

[786] "Oruç benimdir ve onun ecrini ben veririm." (Buhârî, "Tevhîd", 50), "Li-külli ʿamelin keffâratün ve'ṣ-ṣavmu lî ve ene eczî bihi ve le-ḫulûfu femi'ṣ-ṣâʾimi eṭyabu ʿinda'llâhi min rîḥi'l-misk".

[787] muḥtâc-ı ġıdâ: muḥtâc u ġıdâ Nüsha

6395. Çü ṣavmuñ ḥaddi kim terk-i ġıdâdur
Münezzeh her ġıdâdan ḫod Ḫudâ'dur

6396. Ḥadîṯinden Nebî'nüñ bize yetdi
Ki Ḥaḳ ʿÎsâ'ya böyle vaḥy itdi

6397. Gürüsne ol ki tâ beni göresin
Mücerred ol-ki vaṣluma iresin

Tecevvüʿ terânî tecerrüd muttaṣıl[788]

6398. Ve emmâ nefsden bil bu zekâtı
Ki ider pâk o ḥayvânî ṣıfâtı

6399. Zekât-ı mâl nefse tezkiyedür
Bu ḥayvânî ṣıfâta taṣfiyedür

6400. Ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳḳ-ıla o dem bes
Olur ḫoş muttaṣıf bu nefs-i nâkes

6401. Bu ḥayvânâta budur ḫû k'ider seyr
İder biñ cemʿ ü itmez ġayra bir ḫayr

6402. Bu insân hem-çünân kim cemʿ ide mâl
Gerekdür ḫayr anuñ ġayra her ḥâl

6403. O cemʿinden ger ol yaḫmasa bir şemʿ
Düşüp od içre döke şemʿ veş demʿ

6404. Döge sîm-i müẕâbı nâr içinde[789]
Hevâ-yı mâlı ola mâr içinde

[788] "Aç kal ki beni göresin, sürekli yalnız kal (halktan uzaklaş ki benimle bir araya gelesin)."
[789] sîm-i müẕâb: sîm ü müẕâb Nüsha

6405. Ne-kim cemʿ eyledi ol nefs-içün genc
Tenine ola tinnîn cânına renc

6406. Teninde bir diremce ḳalmaya sâġ
Çekile sîm ü zer bu dâġ-ıla dâġ

6407. Mülevveṣ ḳala ol ârâyişinde
Bu ḥayvânî ṣıfat âlâyişinde

6408. Eger ol mâldan ol ide iḥsân
Ṭoyura acı vü ṭonada ʿüryân

6409. Ṣıfât-ı Ḥaḳḳ-[ı]la mevṣûf ola ol
ʿAṭâ vü cûdla maʿrûf ola ol

6410. Ki dâyim Ḥaḳ işi cûd u ʿaṭâdur
Hemîşe ḳul işi cürm ü ḫaṭadur [197ª]

6411. Ḫudâ ḳatında iḥsân hîçe gitmez
Ol ecrin muḥsinînüñ żâyiʿ itmez

İnnallâhe lâ yużîʿu ecra'l-muḥsinîne[790]

6412. Bu iʿṭâ itteḳā taṣdîḳ-i ḥüsni
Ḳılarsa ol müyesser ḳıla yesri

Fe-emmâ men aʿṭâ ve'ttеḳā ve ṣaddeḳa bi'l-ḥüsnâ fe-senüyessiruhu li'l-yüsrâ[791]

6413. Ṣıfât-ı bendedür taṣdîḳ-i taḳvâ
Ḫudâvendî ṣıfatdandurur iʿṭâ

[790] "... Allah güzel iş yapanların mükâfatını zâyi etmez." (Hûd 11/115)

[791] "Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse biz de onu en kolaya hazırlarız (onda başarılı kılarız)." (el-Leyl 92/5-7)

6414. Yüzinden açılup ol tîre-i ḫâk
Ola nefs ol nefes âyîne-i pâk

Ḫuẕ min-emvâlihim ṣadaḳaten tuṭahhiruhüm ve tüzekkîhim bihâ[792]

6415. Ve ammâ her ne cân-kim ḥacc ide ol
Aña göstere ol ḥac ricʿate yol

6416. Bile kim ḥażrete ricʿat gerekdür
Yine cânân[e]ye vuṣlat gerekdür

6417. Çü ḥacdan rûşen ola bu işâret
Viṣâlullâha cân bula beşâret

6418. Ki cânuñ oldurur beyt-i ʿatîḳi
Vücûduñ buʿdıdur *fecc-i ʿamîḳi*[793]

6419. Resûl'e çün ḫiṭâb indi *ve eẕẕin*
Bes oldı nâsa ol ḥacca müʾeẕẕin

Ve eẕẕin fi'n-nâsi bi'l-ḥacci yeʾtûke ricâlen[794]

6420. İy sâlik kârvân göçdi öri ṭur
Sülûk it yola ger ṣu ger ḳurıdur

6421. Bu insâniyyetüñ şehrinde dâyim
Niçe bir yat[a]sın ġafletde nâyim

6422. Bu ḥayvânî ṭabîʿatden serâda
Ḳoma sen cânı-ki taḫte'ṣ-ṣerâda

---

[792] "Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin..." (et-Tevbe 9/103)
[793] *fecc-i ʿamîḳ:* "... uzak yol..." (el-Hac 22/27)
[794] "İnsanlar arasında haccı ilan et ki..." (el-Hac 22/27)

6423. Viṣâlüñ kaʿbesinden iy naẕarsız
Bu ṣaḥrâda ne yatursın ḫabersiz

6424. Ṣalup bu merkeb-i nefsüñ zimâmın
Mekân ṭutduñ bu ḥayvânlar maḳāmın

6425. Bu ev ṣanma serây-ı salṭanatdur
Maḳām-ı cinn ü dâr-ı şeyṭanetdür [197^{b}]

6426. Çü ḥayvân-ı sebuʿlar yir nesin
Ger âdemsen bu yirden yirinesin

6427. Delü misin ki pây u dest-beste
Şikeste-dil yatursın cânı ḫaste

6428. Saña düşmendürür ezvâc u evlâd
Ne olduñ bunlaruñ boynın ḳucup şâd

6429. Bu dünyâ zuḫrufına ḳalma ḥayrân
Ne aldadı seni bu naḳş-ı bî-cân

6430. Ne olduñ ġarra bu şeyṭân yirine
Ger âdemsen özin insân yirine

6431. Bugün yarın dime yoldan ḳalursın
Geçer ʿömrüñ ḳaçan menzil alursın

6432. Eger sen merd-iseñ merdâne ṭur bes
Bu ḳamu bendüñ ü peyvendüñi kes

6433. Zen ü ferzend ü ḫᵛîş ü ḫândana
Vedâʿ it cümle düşmen bil bu câna

6434. ʿAdû bil ġayr-ı Rabbü'l-ʿâlemîni
Eger cennetdürür gör *ḥûr-ı ʿîn*[795]

Ḳavluhu Teʿâlâ: Fe-innehüm adüvvün lî illâ rabbe'l-ʿâlemîne[796]

6435. Yüzüñ döndür ḳamudan ol berî sen
Oḳı *veccehtü vechiye lilleẕî* sen

İnnî veccehtü vechiye lilleẕî feṭarâ's-semâvâti ve'l-arża[797]

6436. Teveccüh it ṣafâdan ol cemâle
Ḳadem ḳoy ṣıdḳla râh-ı viṣâle

6437. Özüñ pâk it ḳoma mâ(') vü meniyyet
Hem *innî ẕâhibün* dut dilde niyyet

İnnî ẕâhibün ilâ-rabbî seyehdîni[798]

6438. Bu menziller ki ṭabʿa ḫoş hevâdur
Bulardan ṭaşra çoḳ gör ne ṣafâdur

6439. Feżâ-yı nefs-i emmâreñde hâ git
Mesâfâtın vücûduñ cümle ḳaṭʿ it

6440. Çü dil mîḳātına irdüñ feraḥnâk
Ṣoyın yun ol emânet ṣu-y-[ı]la pâk

6441. Çıḳar tenden beşerligüñ libâsın
Mücerred ol ḳoy âb u gil pelâsın **[198ª]**

---

[795] *Ve ḥûrun ʿînün*: "İri gözlüler" (el-Vâkıa 56/22)

[796] "İyi bilin ki onlar benimm düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur)." (eş-Şuʿarâ 26/77)

[797] "Ben hanîf olarak yüzümü gökleri ve yeri yoktan Allah'a çevirdim..." (el-Enʿâm 6/79)

[798] "... Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek..." (es-Sâffât 37/99)

6442. Bes iḥrâm-ı ʿubûdiyyet ki ol peyk
Dile al ʿâşıḳāne pâk lebbeyk

6443. Ṭavâfa ibtidâyı saʿy it evvel
Ṭavâf-ı maʿrifet ʿar(a)fâtına gel

6444. Bes andan gel gör iy ehl-i hidâyet
O Cebelü'r-Raḥmet'i yaʿnî ʿinâyet[799]

6445. ʿUbûdiyyet şiʿâr-ı meşʿarine
İricek vaḳf[e]ye ṭur Ḥaḳ derine

6446. Minâ-yı münyeye gel andan iy cân
Behîmî nefs ḳıl müncerde ḳurbân

6447. Çü nefsüñden ḫalâṣ itdüñ özüñ râst
Viṣâlüñ kaʿbesine ṭut yüzüñ râst

6448. Çün ol beyte irişdüñ başla devre
Ṭavâf it anı daḫı baḫma çevre

6449. Ṭavâf it anı gird-â-gird hâ sen
Vücûduñ girdin itme vird hâ sen

6450. O seng-i esvedi eyle ziyâret
Ki ol senüñ dilüñdendür ʿibâret

6451. Durup meşġūl ol anda sen niyâza
Yemînullâhdur ʿahd eyle tâze

6452. Ṭavâfuñ anda çün itdüñ tamâmın
Gel İbrâhîm'üñ anda gör maḳāmın

[799] İkinci mısraın vezni bozuk

6453. O rûḥâniyyet ü ḫullet maḳāmı
Odur kim yâd olınur dilde nâmı

6454. Bes it pâk ol maḳām içinde niyyet
Dü rekʿat ḳıl maḳām-içün taḥiyyat

6455. ʿİbâdet yaʿnî ol maʿbûda it bes
Taʿalluḳ andan özge ḳamudan kes

6456. Ṭamaʿ-(ı) Firdevs idüp ya ṭamudan ḫavf
Sen ol cân kaʿbesini eyleme ṭavf

6457. Ṭamu uçmaġ-içün hîç olma müzdûr
ʿİbâdet nûra it tâ olasın nûr

6458. Dü ʿâlemden o yârı iḫtiyâr it
ʿİbâdet ʿışḳdan bi'l-iżṭırâr it

6459. Niyâz-ile bes andan götürüp el
Viṣâlüñ kaʿbesi ḳapusına gel

6460. Özüñ ḳo derde hem-çün ḥalḳa-i der
Derây-âvâz-ıla git derden ender [198b]

6461. Ki ḫavf perdesin her dem saña sen
Bulınmaz emn-i vaṣl illâ ki bî-men

6462. Ola ol-dem saña maḳṣûde ḥâṣıl
Olasın ḫalvet ol maḥbûba vâṣıl

ŞİʿR
[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. İy Kaʿbe yüzüñ cânumuzuñ ṣaḥn-ı ṣafâsı
Miḥrâb ḳaşuñ gözümüzüñ ḳıble-nümâsı

2. İy maʿşer-i zülfini ülen cânuma mevḳif
Kûyuñ ḥaremidür baña bes münye Minâsı

3. Ben ḫuşk-leb ü teşnei ḫoş âteşe ṣaldı
Şevḳi-y-ile şîrîn-lebinüñ Zemzemi mâsı

4. Ol câna ʿinâyet Cebelü'r-Raḥme ola kim
ʿİrfân ʿArafât'ı ola lebbeyk duʿâsı

5. Her cân iremez ḳurb-ı maḳāmına Ḫalîl'üñ
Ḳaṭʿ olmadın ol buʿd-ı vücûd içre feżâsı

6. Çıḳar beşeriyyet ṭonın ol anda mücerred
İḥrâm-ı ʿubûdiyyet at egnüñe libâsı

7. Biñ ḳāfile-i cân bu beriyyede helâke
Varurdı ṣusuz irmese ger feyż saḳāsı

8. Gönlüñ ḥacerü'l-esvedini eyle ziyâret
Kim görinür ol gözgüde maḥbûb liḳāsı

9. Bî-ḫod ol özüñ ḥalḳa-i der gib[i] ḳo derde
Tâ ḫalvet-i yâruñ gele âvâz-ı derâsı

10. Ḳurbân ola ol mecze ger nefs-i behîmî
Bir ʿîd-i beḳāya ire k'olmaya fenâsı

11. Râst ideli âhengini ***ʿUşşâḳı*** ḥicâza
Nüh perdeden oldı yüce âvâz-ı nevâsı

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

6463. Bes imdi bunda sen bilgil ḥaḳīḳat
Bu beş dendâne-i rükn-i şerîʿat

6464. Bu beş ḥis bendine oturdı ṭuş râst
Ṭılısmât-ı beden açıldı ḫoş râst

6465. Dil ü cân irdi eyvân-ı vüsûle
Maḳāṣıd oldı mevṣûl uş ḥuṣûle

6466. Ṭılısm-ı küntü kenz oldı küşâde
ʿAyân oldı nihân genc-i saʿâde [199ᵃ]

6467. Şerîʿat ṣûretinden bunda bir remz
İşâret eyledüñ müştâḳa bir ġamz

6468. Ve ger şerḥ olına şerʿe ḥaḳāyıḳ
Tamâm olına derc andan deḳāyıḳ

6469. Bu eṭbâḳ-ı zemîn ü âsumânuñ
Gele saṭrına teng ol tercemânuñ

6470. Degil şekl-i bedîʿ anda beyânı
Bilüñ-ki ol meʿânîdür ʿayânı

6471. Yeter ʿârif olana bir işâre
Ṭaleb itme daḫı bundan ʿibâre

6472. İlâhî ḳuluñuz ẕikrüñ maḳūl it
Namâzumuz niyâzumuz ḳabûl it

6473. Bizi ḳıl rûzî rûz-ile pîrûz
Daḫı her rûzumuz ḳıl ʿîd ü nev-rûz

6474. Dil-i *ʿUşşâḳı*'ye sen taṣfiyet vir
Bu ṭabʿ âlâyişinden tezkiyet vir

6475. Maḳāmın ḳıl ḥarîm-i kûy-ı cânân
Müyesser ḳıl ṭavâf-ı kaʿbe-i cân

DÂSİTÂN-I ŞEŞÜM DER-BEYÂN-I TEZKİYET-İ NEFS VE MAʿRİFET-İ ÂN[800]

6476. Budur altıncısı bil dâsitânuñ
Beyânı tezkiyetdür nefse anuñ

6477. Beyân ider bu nefse tezkiyet pâk
Ki andan pâk olur âlâyiş-i ḫâk

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ḳad efleḥa men zekkâhâ ve ḳad ḫâbe men dessâhâ[801]

6478. İden ḫalvetde cehdi ḫatl-i nefse
Ġazâ-yı ekber iden ḳatl-i nefse

6479. Olan her nûrdan nûr-ı münevver
Gelen her nefsden nefs-i muṭahhar

6480. Saña aʿdâ ʿadû nefsündürür dir
Ki aña beyne cenbeynüñdürür yir

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: Aʿdâ ʿadüvveke nefsüke'lletî beyne cenbeyke[802]

6481. Bu sözden añla kim bu nefs-i bed-baḫt
Saña bir dost-rû düşmendürür saḫt

6482. Budur bir mâr olur emmâre nâmı
İki yanuñ miyânıdur maḳāmı [199ᵇ]

---

[800] "Altıncı destan nefsin tezkiyesini ve onun bilgisini açıklar."

[801] "Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir." (eş-Şems 91/9-10)

[802] "Nebî (s.a.v) senin en büyük düşmanın iki yanının arasındaki nefsindir, buyurdu."

6483. Ne bunuñ ḥîlesine var ġāyet
Ne şerr ü fitnesine var nihâyet

6484. Ne câna-kim ire bu mârdan sem
O semme degme tiryâk olımaz em

6485. Bunı ḳahr eyleyüp defʿ eylemek şer
Ḳamu ḫayr işden oldı bil mühimter

6486. Egerçi çoḳdurur ʿâlemde aʿdâ
Her aʿdâdan velî nefsüñdür aʿdâ

6487. ʿAdû her müʾmine var çâr-nâ-çâr
Şeyâṭîn nefs ü hem dünyâ vü küffâr

Mâ min-müʾminin illâ ve lehu erbeʿatü aʿdâʾin[803]

6488. Bu çâr aʿdâ ki var nefs ekberidür
Saña ol ḳamunuñ düşmenteridür

6489. Ḳatı mekkâre vü ġaddâredür bu
Bu ẓâlimdür müdâm emmâre-i sû

6490. Bunı bes terbiyet idüp götürmek
Ṣalâḥiyyet maḳāmına getürmek

6491. Buña emmârelikden gösterüp râh
Getürmek muṭmeʾinnelige iy şâh

6492. Beġāyet müşkil işdür kim bu işi
Başarmaz cehd idüben degme kişi

6493. Kemâl-ile saʿâdet terbiyetden
Bulur insân bu nefse tezkiyetden

[803] "Hiçbir mü'min yoktur ki dört düşmanı olmasın."

6494. Kemâl-ile şeḳāvet hem yine ol
Bilür ol-dem ki ola nefsine ḳul

6495. Uya nefse ḳıya ide hevâsın
Ḳażâ ḳıla ṭabîʿat muḳteżâsın

6496. Odur müfliḥ ki nefsidür müzekkî
Odur ḫâyib-ki nefsidür müdessî

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ḳad efleḥa men zekkâhâ[804]

6497. Bu nefsi terbiyet itmekden âsân
Olur nefsüñe ḥâsıl saña ʿirfân

6498. Çün ol ʿirfân-ı nefsî ola ḥâṣıl
Gelür lâzım aña ʿirfân-ı Rab bil

Ḳāle ʿAlî raḍıyallâhu ʿanhu: Men ʿarafe nefsehu fe-ḳad ʿarafe rabbehu[805] [200ª]

6499. Ne cân-kim nefsini bildi ḥaḳīḳat
O bildi rabbini buldı ḥaḳīḳat

6500. Bu ʿirfân ḫod ḳamu sırruñ seridür
Şıfâtuñ ḳamusınuñ serveridür

6501. Velî tâ nefsi bilmeyince her cân
İdemez terbiyet nefsi firâvân

6502. Kemâl-i terbiyet tâ bulmaya nefs
Ḥaḳīḳī ʿârîf-i Ḥaḳ olmaya nefs

---

804 "Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir..." (eş-Şems 91/9)

805 "Kendini bilen, rabbini bilir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 262, no: 2532)

6503. Bes imdi nefs gel evvel bilelüm
Dönelüm terbiyet ṣoñra ḳılalum

6504. Ne-kim vardur bu erbâb-ı ṭarîḳat
İdicek nefse taʿrîf-i ḥaḳīḳât

6505. Didiler k'olur anuñ mebdeʾ-i dil
Buḫâr olur laṭîf ol menşeʾ-i dil

6506. Eṭıbbâ rûḥ-ı ḥayvânîdür aña
Ki oldı saḫt düşmen sende saña

6507. Aña kim râst oldur tende mebdeʾ
Ṣıfât-ı sûʾa oldur cümle menşeʾ

6508. Ve ammâ sende bu nefsüñ maḳāmı
Olur bil cümle-i cismüñ maḳāmı

6509. Ne kim ebʿâd u eczâ var olupdur[806]
Muḥîṭi ḳālıb-ı insân olupdur

6510. Nitekim taʿbiye olındı rûġan
Vücûd-ı gence eczâsında rûşen

6511. Hemân bu nefs-i ḥayvânât tende
Bu nisbetcedürür bi'ṣ-ṣûre anda

6512. Velîkin nefs-i insânîde ṣâfî
Ṣıfatlar vardurur kâfî vü şâfî

6513. Ki yoḫdurur anlaruñ hergiz naẓîri
Bulınmaz nefs-i ḥayvânîde biri

[806] ebʿâd: ebʿâż Nüsha

6514. Birisi ol ṣıfâtuñ uş beḳādur
Ki yaʿnî nefs-i insân bî-fenâdur

6515. Bu nefsüñ her biri alupdurur tîr
Beḳā ḫˇânundan olur çâşnî-gîr

6516. Bu ḳālıbdan bula çün iftirâḳı
Ṭamu uçmaḳ ḳalur ḳanda-y-sa bâḳī

6517. Ḫilâfınca bu ḥayvânî nüfûsuñ
Beḳāsı olmaz ol-dem ol rüʾûsuñ [200^{b}]

6518. Beḳādan çâşnî yoḫ anda çün hîç
Bedenden olur ayrılduġı-gün hîç

6519. Ve ammâ nefs-i insânî ki bir bir
Beḳā ḫˇânından oldı çâşnî-gîr

6520. Sebeb bunda budur iy cânı cânuñ
Ki iki nevʿdür bâbı beḳānuñ

6521. Biri ol-kim hemîşe oldı dâyim
Olur yine hemîşe şöyle ḳāyim

6522. Ezelde vü ebedde bî-fenâdur
Bilüñ ol Ḥaḳḳ'ı bâḳīye beḳādur

6523. İkinci bu ki evvelde bedîd ol
Degildi ṣoñradan oldı cedîd ol

6524. Daḫı olmaz fenâsı bu beḳānuñ
Ḳalur bâḳī beḳāsıyla Ḫuẕâ'nuñ

6525. Odur bil sen iy cân-ı rûḥ u eşbâḥ
Beḳā-yı ʿâlem-i melkût-ı ervâḥ

6526. Ezel yoġ-ıdı Ḥaḳ var itdi anı
Ḳalur bâḳī ebed olmaz o fânî

6527. Bes oldı nefs-i insân anda bir bir
Dü nevʿ inden beḳānuñ çâşnî-gîr

6528. Naṣîbin aldı ol iki beḳādan
Ḫalâṣ itdi özin renc-i fenâdan

6529. Beḳā-yı Ḥaḳ'dan oldı çâşnî-gîr
Bu âdem ṭıynetine vaḳt-i taḫmîr

6530. Ki alup Ḥaḳ o cevherler nefîsin
Bezedi ḳālıbuñ ḫâk-i ḫasîsin

6531. Ṭılısmı tende muḥkem eyleyüp bend
Defîn itdi niçe genc ol Ḫudâvend

6532. Bedende ol cevâhir bes nefîse
Beḳā oldı ebed nefs-i ḫasîse

6533. Beḳā-yı rûḥdan hem oldı ṭâlib
O vaḳt-i izdivâc-ı rûḥ u ḳālıb

6534. Tene ol-dem-ki Ḥay nefḫ itdi rûḥı
Beḳādan buldı nefs anda fütûḥı

6535. Aña beñzer ki idüp ictimâʿ ı
İdeler zevc-ile zevce cimâʿ ı

6536. Geçe çün bir niçe müddet o demden
İki ferzend ṭoġa bir şikemden [201ª]

6537. Biri irkek ki beñzemiş ataya
Biri dişi ki beñzemiş anaya

6538. Hemân anuñ gibi bu cân-ile ten
O dem-ki izdivâc eyledi rûşen

6539. Yaratdı ḳudretinden tende Ḳādir
Dü ferzendi dil ü nefs oldı ẓâhir

6540. Dil oldı bir puser bes rûḥ-ı pey-ker
Peder rûḥıydı yine aña beñzer

6541. Yine hem bir ḳız oldı nefs-i ferzend
Anası ḳālıb-ı ḫâkîye mânend

6542. Ṣıfât-ı dil ne-kim var nûr-ı dîde
Ḳamu ʿulvî vü rûḥânî ḥamîde

6543. Ṣıfât-ı nefs ḫâkî vü demîde
Denî vü süflî mecmûʿ-ı leʾîme

6544. Velîkin ol nefes bu nefs-i mevcûd
Çün oldı ḳālıbıyla rûḥa mevlûd

6545. Ẓuhûr itdi ṣıfât anda beḳādan
Eṯer bulmadı tâ ẕât-ı fenâdan

6546. O rûḥânî ṣıfâtūn baʿżı ol-dem
Sirâyet rûḥdan itdi aña hem

6547. Bes imdi nefs-i insânî beḳāyı
Anuñ-çün buldı kim bulmaz fenâyı

6548. Ḫilâfı nefs-i ḥayvânîdür anuñ
Ki ẕâtı bî-beḳā fânîdür anuñ

6549. Anuñ-çün ki odur ẕâtında ḳāṣır
Odur mevlûd-i eflâk ü ʿanâṣır

6550. Odur bî-çâşnî rûḥânîliḳden
Anuñ-çün ḫâlî olmaz fânîliḳden

6551. Peder mâder gibi varur fenâya
Ḳamu tozar hebâ olur hevâya

6552. Çün itdi rûḥ u ḳālıb imtizâcı
Birikdi rûḥla ḳālıb mizâcı

6553. Nüfûsuñ ḳamusından öñce ol-dem
Gelen oldı vücûda nefs-i Âdem

6554. Bunuñ ḥarfi o dem hem derhem-idi[807]
Bu nûn u fâ vü sînden müdġam-idi

6555. O nefsüñ bu nüfûs-idi nihânı
Gelince ʿahd-i mîs̱âḳuñ zamânı [201ᵇ]

6556. Tamâm oldı çün ol eyyâm-ı mîs̱âḳ
Yetişdi vaʿde-i hengâm-ı mîs̱âḳ

Ve iẕ eḫaẕe rabbüke min-benî âdeme min-ẓuhûrihim[808] el-Âyetü

6557. Getürdi günden aẕher Ḥaḳ ẓuhûra
O ẕerrâtı ki ola ġarḳ nûrâ

6558. Çü her ẕürriyyetüñ bir ẕerre nûrı
Ki buldı ẓahr-ı Âdem'den ẓuhûrı

6559. O her bir ẕerre bir ferzendine pâk
Ola mı-[y]-ıdı bu dem ḳālıb-ı ḫâk

6560. Anuñ bir ẕerre-i ḫâk içre Ḥaḳ hem
Ḳomışdı ẕerre-i nefsini müdġam

[807] Bunuñ: Bunun Nüsha

[808] "Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı..." (el-Aʿrâf 7/172)

6561. Bes andan cân cihânına ser-â-ser
O ẕerrât-ı Ḫudâ ḳıldı ber-â-ber

6562. Nitekim ṣafvet-i ervâḥ-ı ṣâfı
Degildi bir ḳamu vardı iḫtilâfı

6563. Kimi ṣâfî-idi ġāyet ṣafâda
Kimi târîk ü tîreydi żiyâda

6564. Çü her bir ẕerreye bir cân güni bil
Ṣalup pertev revân düşdi muḳābil

6565. Ne miḳdâr oldısa ol cân münevver
O miḳdâr oldı hem bu ẕerre enver

6566. Bes oldı muḫtelif ṣafvetde ẕerrât
Araya düşdi bunca iḫtilâfât

6567. Çü cân ġaybetden itdi iltifâtı
Ḫiṭâba ehl oldı ẕerre ẕâtı

6568. İdicek rabbi elest-ile ḫiṭâbı
(...) *belâ* didi cevâbı

6569. O ẕerrâtı ki rûḥ idindi manẓûr
Ne miḳdâr irdise her ẕerreye nûr

6570. O deñlü ehliyet buldı ḫiṭâba
Ḳuvâ geldi belî didi cevâba

6571. Ne miḳdâr ol meye ṣundıysa desti
O miḳdâr oldı ol bezmüñ o mesti

6572. Budur bil nükte ol ẕerrât Cebbâr
Ki itdi Âdem'üñ ẓahrından iẓhâr

6573. Ki tâ her ẕerreye bir rûḥdan nûr
Düşüp ideydi pür nûr u mesrûr [202ª]

6574. Ve illâ ṣulb-i Âdem'de hüveydâ
Su'âle Ḳādir-idi Ḥaḳ Teʿâlâ

6575. Çü ḥayvân olmadı ervâḥa manẓûr
İşitmekden ḫiṭâbı düşdi bes dûr

6576. Çün oldı ġaybet aña Ḥaḳ ḫiṭâbı
Su'âle gelmedi ḥâżır cevâbı

6577. Çün anda iltifât-ı rûḥa ḳurbet
Bulımadı ḫiṭâbı düşdi ġaybet

6578. Bes ol ẕerrâtı Bârî yine pür-nûr
Getürüp ṣulb-i Âdem'd'itdi mestûr

6579. Olınca münḳariż tâ işbu ʿâlem
İder ol ḥâfıẓ anı ḥıfẓ-ı muḥkem

6580. Eger aṣlâb-ı âbâda ola ol
Duta ger ümmehât erḥâmına yol

6581. Anı Ḥaḳ ṣulbden ṣulbe getürür
Revân hem raḥmdan raḥma yetürür

6582. Gele çün vaḳti îcâduñ ider hem
O ẕerrenüñ o her birini derhem

6583. Atanuñ nuṭfesinde ḳor birini
Ananuñ nuṭfesinde ḳor birini

6584. Yir ider aña ata ṣulbini saḫt
İder buña ananuñ sînesin taḫt

6585. Zamân-ı ṣoḥbet anda ol dü nuṭfe
Birikür raḥm-ı ümde baḫ bu luṭfa

6586. Bes olur ḫûn-beste nuṭfe andan
Olur bir gûşt-pâre hem o ḳandan[809]

6587. Gelince bu deme ol ẕerre-i ẕât
Geçer üstine niçe erbaʿiyyât

6588. İre evc erbaʿîne çün zamânı
Dem olur kim demîde ola cânı

6589. Cihân-ı cânda bes ol cân-ki manẓûr
İdüp ol ẕerreyi ḳılmışdı pür-nûr

6590. Bu dem bu gûşte sârî olur pâk
Bu cismüñ hem-nefes yârı olur pâk

Ṯümme enşeʾnâhu ḫalḳan âḫara[810]

6591. Şu ẕerre kim olaydı cisme mebdeʾ
Düşüpdür ḳālıb-ı eṭfâle menşeʾ [202ᵇ]

6592. Olupdur ẕerre-i nefs anda pinhân
Ol u bu birdürür ikisi yeksân

6593. Ana raḥminde niçe kim o ẕerre
Ola perverde olur hem bu ẕerre

[809] Beytin sol hizasında sayfanın yan kısmında "İnnâ ḫalaḳnâhu min-nuṭfetin emşâcin nebtelîhi" âyeti yazmaktadır. "Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) yarattık, onu imtihan edelim diye..." (el-İnsân 76/2)

[810] "... Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik..." (el-Mü'minûn 23/14)

6594. Vücûda gele tâ ṭıfl ola nev-zâd
İrişe hem belâġāt ḥaddine şâd

6595. Kemâle hem irer nefs ol nefesde
İder cilve hevâ-y-ıla hevesde

6596. Bu demde ṭıfl kim bulur tekemmül
İder şerʿî tekâlîfe taḥammül

6597. Eger bundan öñ olsa emr-i şerʿî
Dutamaz cân-ı ṭıfl ol emr-i merʿî

6598. Ki zîrâ terbiyet ol câna kâmil
Olınmadı olımaz bârı ḥâmil

6599. Tekâlîfe henüz ḳābil degildür
Taḥammül idemez kâmil degildür

6600. Eger ṣûret rehi ger râh-ı maʿnâ
Ḳadem başamaz ol iy şâh-ı maʿnâ

6601. Reh-i ṣûret bu kim idemez ol yol
Namâz u rûze vü ḥacca ḳıyâm ol

6602. Ki ten aʿmâl[i]dür bunlar cihânda
Gerek bes ḳuvvet-i cismânî anda

6603. Reh-i maʿnâ bu kim tâ nefs ü ḳālıb
Kemâle irmeye olmaya ṣâlib

6604. Bu dil-kim oldı menzilgâh-ı îmân
Maḥall-i ʿaḳl u manẓargâh-ı Mennân

6605. Olımaz nûr-ı îmânî[y]e maẓhar
Hem olmaz ʿaḳla menzil Ḥaḳḳ'a manẓar

6606. Bu ḫilḳat kim henüz kâmil degildür
O dem envâra dil ḳābil degildür

6607. Tamâma irmeyince kâr-ı ḫilḳat
Bu ḫâṣiyyâta dil bulmaz liyâḳat

6608. Egerçi bir nice tedrîcle yâr
Ḳılur enver dili envâr her bâr

6609. Tamâm-ı ḳābiliyyet ol fürûġa
O dem bulur k'ire ḥadd-i bülûġa

6610. Olur dil mâhı bu fenn içre mâhir
Başında gün gibi ʿaḳl olsa ẓâhir [203ª]

6611. Çü bildüñ bu ḳadar taʿrîf-i nefsi
Gel imdi bil bu kez tanẓîf-i nefsi

6612. Gerekse saña cân iy yâr-ı cânı
Nicedür terbiyet nefse bil anı

6613. Bil evvel nefse kim iki ṣıfat var
Odur ẕât-ı ṣıfat bes nefse iy yâr

6614. Ol ikidür hemân anuñ nedîmi
Bilesince gelen yâr-ı ḳadîmi

6615. Daḫı bâḳī ki var fiʿlî ṣıfâtı
Degildür aña anlar yâr-ı ẕâtî

6616. Ḳamu bunlar ki var mevcûd olupdur
Ol iki aṣldan mevlûd olupdur

6617. Ol iki kim bu mecmûʿa sebebdür
Bil anları hevâ-y-ıla ġaḍabdur

6618. Hem onlar lâzım-ı mâhiyyetidür
Bu çâr ʿunṣuruñ ḫâṣiyyetidür

6619. Çün oldı nefse mâder bu ʿanâṣır
Bu ḫâṣiyyetler oldı anda ẓâhir

6620. Hevâdur sû-yı süfle her nefes meyl
Ḳo meyl-i süflî pes oldurur veyl

6621. Dimişler kim Nebî ol dürretü't-tâc
İdicek ʿâlem-i ʿulvîye miʿrâc

6622. İdüp miʿrâcdan ol bâz-geşti
Ki sürdi ʿâlem-i süflîye keştî

6623. Bu süfle meyl bes ol nûr-ı pâküñ
Hemân ḫâṣiyyetiydi âb u ḫâküñ

6624. Ġaḍab didikleri bil iy arı leb
Tereffuʿdur tekebbürdür taġallüb

6625. Hemân bunlardur iden nefs-i ser-keş
Ki bunlardur ṣıfât-ı âb u âteş

6626. Bes imdi nefse bu iki ṣıfat bil
ʿAnâṣır mâderinden oldı ḫâṣıl

6627. Bu ikisidürür bu nefse dûzaḫ
Yolın bunlardur ider cânuñ uzaḫ

6628. Daḫı derkât-ı dûzaḫvârî la-büd
Bu iki andan ider tevellüd

6629. Bu iki kim hevâ-y-ile ġaḍabdur
Ṣıfât-ı fiʿliye ḳamu sebebdür [203ᵇ]

6630. Gerekdür nefse bunlar bi’ż-żarûre
İde tâ nefs-i tende ḥıfż-ı ṣûre

6631. Hevâ-y-ıla ide ceẕb-i menâfiʿ
Mażarrât-ı ġaḍabla ola dâfiʿ

6632. Ola kevn ü fesâduñ ʿâleminde
Vücûd-ı bâḳī pâyende deminde

6633. Velîkin bu iki ḥaddinde ḳāyim
Gerek-kim muʿtedil saḳlana dâyim

6634. Ki tâ ger bu ṣıfatlar bula noḳṣân
Bulur noḳṣân-ı nefs ü ten şitâbân

6635. Ve ger ḥaddinden ola bunlar efzûn
İrer îmâna noḳṣân ʿaḳl olur dûn

6636. Çü bunlar ire ḥadd-i iʿtidâle
İrer bil terbiyet anda kemâle

6637. Bes işbu maʿni[y]e mîzân ḥaḳīḳat
Degil illâ ki ḳānûn-ı şerîʿat

6638. Gerek bes ʿâḳil olan şâh-ı şerʿe
Uyup baṣa ḳadem bu râh-ı şerʿe

6639. Selâmet bula tâ nefs ü hem ebdân
Teraḳḳī ide hem ʿaḳl u hem îmân

6640. Ḫilâf-ı şerʿ itmeye birinde
İde istiʿmâl her birin yirinde

6641. Ḳıla ol şerʿe merkeb nefs ü cânı
Ṭaleb itmeye irḫâ-yı ʿınânı

6642. İde hem Ḥaḳ taḳvâyı riʿâyet
Daḫı ruḫṣat ṭaleb itmeye ġāyet

6643. Ki zîrâ şerʿ ü taḳvâdur terâzû
İkiden bire itmez zûr-ı bâzû

6644. Ṣıfât-ı nefs cümle her ne-kim var
Olur ḫûb iʿtidâl üzre nigehdâr

6645. Bes ol ʿadl-ile olur her ṣıfat ḫûb
Ki olmaz baʿżı ġālib baʿżı maġlûb

6646. Behâyimle sibâʿı cümle nâ-çâr
Bu ṣûretde ṣıfatlar eyledi zâr

6647. Behâyimde hevâ ġālib gelüpdür
Hevâya bil ġaḍab maġlûb olupdur

6648. Ġaḍab ġālibdürür hem bu sibâʿa
Hevâ maġlûbdur düşer nizâʿa [204ª]

6649. Behâyim lâ-cerem bu süflî rehde
Düşüben ḳaldılar ḥırṣ u şerehde[811]

6650. Sebuʿlar düşdiler hem ḳahr u keyde
Bu istîlâ-yı ḳatl u ḳayd-ı ṣayda

6651. Gerek bes bu iki ḫû k'ola dâyim
O ḥadd-i iʿtidâl üstinde ḳāyim

6652. Ki tâ cân ḳalmaya âb u gilinde
Sibâʿ-ıla behâyim menzilinde

[811] şereh: şerḥ Nüsha

6653. Çıḳa ser-ḥadd-i ḥayvândan o ʿâḳil
Ola taʿrîf-i insânîde dâḫil

6654. Gel imdi ol ṣıfatlar ḳıl naẕar gör
Ol iki anadan nice ṭoġar gör

6655. Eger nefs-i hevâ bulsa kemâli
Tecâvüz itse ḥadd-i iʿtidâli

6656. Ṭoġar ḥırṣ u emel ḫisset denâʾet
Daḫı şehvet şereh buḫl u ḥıyânet

6657. Hevâ kim işidür ceẕb-i menâfiʿ
Diyelüm iʿtidâlin k'oldı nâfiʿ

6658. O ceẕbe olmaya dâyim ġurûrî
Ḳala miḳdâr-ı ḥâcât-ı żarûrî

6659. Daḫı k'olmaya vaḳt-i iḥtiyâcı
O ceẕbi ḳılmaya kesbüñ ʿilâcı

6660. Eger meyl itse ḥâcetden ziyâde
Şereh peydâ olur bil ol hevâda

6661. Eger meyl itse kesbe bî-niyâz ol
Ṭoġar ḥırṣ anda olur ehl-i âz ol

6662. Eger meyl izdiyâdı ʿömre ire
Emel peydâ olur vây ol ümîde

6663. Eger meyl itse bir şeyʾe k'o dürüst
Ṭoġar ḫisset denâʾet ol nefs-i cüst

6664. Eger meyl itse bir şeyʾe ki ṭatlu
Ṭoġar şehvet hevâda olur atlu

6665. Eger meyl itse ol imsâke dâyim
Ṭoġar buḫl u olur nefsiyle ḳāyim

6666. Eger meyl itse kim itmeye infâḳ
Ṭoġar bed-dillik olur ṭâḳat-i ṭâḳ

6667. Eger meyl itse ḥâcetden füzûn ḫarc[812]
Ṭoġar isrâf-ı bî-endâze bî-derc [204ᵇ]

6668. Vedûda ol ḥabîb olmaz yaḳīn dir
Ki Ḳurʾân *lâ-yuḥibbu'l-müsrifîn* dir[813]

6669. Çün ola bu ṣıfatlar nefs-ile yâr
Muḥibb olmaya hîç ol nefse Cebbâr

6670. Hevâ ger aṣl-ı ḫilḳatde ki nâ-ḫûb
Ġaḍab ġālib oluban düşe maġlûb

6671. Tevellüd ide bî-liynet irilik
Fürû-mâyelik ü ḳatı kirilik

6672. Ve ammâ ger ġaḍab bulsa kemâli
Tecâvüz itse ḥadd-i iʿtidâli

6673. Ola bed-ḫˇâh her kim irse ḫayra
Özine ṣunduġın ṣunmaya ġayra

6674. İde kibr ü ʿadâvet ola bed-rây
Ola ḥiddetde ġāyet tünd ü ḫod rây

6675. Ṣebâtı gide hem-çün çerḫ-i devvâr
Çoḫ ola kiẕbi hem-çün vaʿde-i yâr

[812] Mısraın son kelimesi üzerine sayfayı yapıştırmak için kullanılan bant denk geldiğinden okunmamaktadır. "ḫarc" olduğu tahmin edilmektedir.

[813] *lâ-yuḥibbu'l-müsrifîn*: "... Allah israf edenleri sevmez." (el-Aʿrâf 7/31)

6676. Ola ḫod-bîn nitekim çeşm-i pür-kîn
Ola serkeş nitekim zülf-i pür-çîn

6677. Hevâ-y-ıla ġaḍab ger olsa ġālib
Ḥased ṭoġar bu ikiden i ṭâlib

6678. Ki zîrâ çün hevâ-kim ġālib olur
Neyi ḫoş görse sende ṭâlib olur

6679. Ġaḍab ġālibliġinden hem ol anda
Dilemez kim ola ol nesne sende

6680. Ḫased daḫı budur her cân dilinde
Ki çün bir şeyʾi göre ġayr elinde

6681. Dilemez kim o nesne ola anuñ
Diler kendünüñ ola ne o cânuñ

6682. Ser-â-ser bu ki ẓikr olındı mû mû
Ḳabîl-i ẓulmdendür dilde ḳamu

6683. Ne cân-kim bu ṣıfatlardan dutar uc
O ẓâlim nefsine ġāyet ider güc

6684. Olur nûr-ı ʿinâyetden o maḥrûm
Ḳılur bu ẓulmeti ẓulm içre maẓlûm

6685. Dürişme nefsüñe iy şâh ẓulme
Ki gelmişdür ḥadîṯ *eẓ-Ẓulmü ẓulme*[814]

6686. Ḫudâ bu ẓulmi bil sevmez yaḳīndür
[Bu] âyet *lâ yuḥibbu'ẓ-ẓâlimîn*dür[815] **[205ª]**

[814] *eẓ-Ẓulmü ẓulme:* Zulüm onun zulmüdür.
[815] *yuḥibbu'ẓ-ẓâlimîn*: "Allah zalimleri sevmez." (Âl-i İmrân 3/57)

6687. Ve ger ola ġaḍab aṣlında maġlûb
Ola ġayret ḥamiyyet anda meslûb

6688. Ola hem kâhil ü deyyûṯ ol cân
Ḳıla ʿâciz ẕelîl ü deng u ḥayrân

6689. Bilüñ-ki bu ṣıfatlar bî-ṣafâdur
Helâk-i nefsdür bâd-hevâdur

6690. Ṭamudan her birisi bir derekdür
Derekden nefs ḳurtarmaḳ gerekdür

6691. Eger bunlar bu nefse yol bulalar
Gelüp nefs üzre müstevlî olalar

6692. Hemân-dem ṭabʿı nefsüñ mâʾil ola
Ḳamu fısḳ u fücûra ḳâyil ola

6693. İde yaġma vü ḳatl ü ḳahrı pîşe
Ḳıla îẕâ vü ifsâd iş hemîşe

6694. Bu Âdem ḳālıb-ı melkûtına çün
Melâyik kim naẓar itdiler ol gün

6695. Çün anda bu ṣıfâtı gördi anlar
Anuñ-çün dem-(i) *e tecʿal* urdı anlar[816]

6696. Ne bilsünler anı kim ḳılupken ḫâk
Bu iksîr-i şerîʿatle ola pâk

6697. Behîmî vü sibâʿî bu ṣıfatlar
Ḳamu cehlî-[y]-ken ola maʿrifetler

[816] *e tecʿalu*: "... Yaratacak mısın?..." (el-Bakara 2/30)

6698. Bu şeyṭânî ṣıfat ü ḫâki yekser
Bu iksîr-ile ola ḫâliṣ zer

6699. Bu iksîr ola çün her dem demîde
Ṣıfât-ı nefs ola ḳamu ḥamîde

6700. Ḳamu rûḥânî vü raḥmânî ola
Bu bâġ-ı rûḥinüñ reyḥânı ola

6701. Meleklerüñ cevâbında muḥaḳḳaḳ
Anuñ-çün didi *innî aʿlem* ol Ḥaḳ[817]

6702. Dimiş ʿilmin bilen bu aṣl-ı ferʿüñ
Degil bu kîmyâgerligi şerʿüñ

6703. Ki ola maḥv-ı küllî bu ṣıfâtuñ
Bulardan ḳala ḫâlî nefs-i ẕâtuñ

6704. Dürişen maḥv-ı külle bil ider sehv
Bu hem noḳṣândur aña kim ider lehv

6705. Ġalaṭ bundan idüpdür felsefîler
Düriyüp dilde çoḳ şirk-i ḫafîler[818] [205ᵇ]

6706. Bu resme itdi anlar ẓann-ı küllî
Ki olur bu ṣıfâta maḥv-ı küllî

6707. Ḫavâṣṣ anlardan anca bu ṭalebde
Niçe yıl yitdiler künc-i taʿabda

6708. Zamânlar künc içinde çekdiler renc
Başa münc üşdi ele girmedi genc

[817] *innî aʿlem*: "... Herhalde ben bilirim..." (el-Bakara 2/30)
[818] Bu beytin mısraları takdim-tehirle yer değiştirmiştir.

6709. Çü noḳṣân geçdi ḥadd-i iʿtidâli
Ḳamusı buldı noḳṣânda kemâli

6710. Çü noḳṣân eyledi ḥadden tecâvüz
Ṣıfatlar oldı peydâ daḫı yavuz

6711. Hevâya nitekim irişe noḳṣân
Ne bed-ḫûlar olur gör anda tâbân

6712. Denâʾet ẓâhir olur hem ünûs̱et
Fürû-mâyelik olur hem ḫunûs̱et

6713. Eger ḥadd-i ġaḍabda ola noḳṣân
Ḥamiyyetsiz düşer ü süst olur cân

6714. Olur hem ol nefsde merd-i dilhâs̱
Ḳatı bî-ġayret ü deyyûs̱ u ḫabbâs̱

6715. Budur bes kîmyâgerligi şerʿ üñ
Budur ḫâṣiyyeti ol aṣl-ı ferʿ üñ

6716. Ki ḳamu bu ṣıfâtı ala ele
Getüre pâk o ḥadd-i iʿtidâle

6717. Yirinde her birini ḥarf bâ-ḥarf
İde Ḥaḳ emri-y-ile fiʿline ṣarf

6718. Müheyyâ ide şöyle bu ṣıfâtı
Ki her biri ola bir râm atı

6719. Ne yire sürse anı her zamân ol
Gide ol yolda yil gibi revân ol

6720. O dem kim bu ṣıfatlar ola ġālib
Zebûnı ola anuñ cân-ı ṭâlib

6721. Bu cân anda olur nefsüñ esîri
Ki seyr eyler diledügi mesîri

6722. Ṣanasın tevsen atdur çekdi başı
Segirdür yil gibi ṭâġı vü ṭaşı

6723. Süvâr u kendüyi bî-iḫtiyâr ol
Gelüp bir çâha atdı itdi zâr ol

6724. Ya bir dîvâra urdı özin ol-dem
Helâk itdi süvâr u özini hem [206ª]

6725. Bes imdi ḳālıb-ı ḫâkîye tedbîr
Budur kim şerʿ ü taḳvâ ola iksîr

6726. Ġaḍabla bu hevâ-yı nefs-i biʾz-zât
İde pâsın silüp bir pâk mirʾât

6727. Olalar muʿtedil bunlar hem ol dem
Ne igen tîz ideler seyri ne bam

6728. Ṭuralar muʿtedil ḥaddinde dâyim
Ḳalalar bir ḳarâra şöyle kâyim

6729. Dutan şerʿ-ile ṭuta bu ṣıfâtı
Düzetmeye özinden muḥdeṯâtı

6730. Ola bu nefs-i ḫâkî tâ ki ṭâhir
Ḥamîde çoḳ ṣıfatlar ola ẓâhir

6731. Hemân nefsüñ ola âyîne ẓâtı
ʿAyân ola ḥamîde çoḳ ṣıfâtı

6732. Ḥayâ vü cûd u hem ʿilm ü seḫâvet
Mürüvvet bile hem ḥilm ü ṭarâvet

6733. Ḳanâʿat hem tevâżuʿ şükr her bâr
Şecâʿat hem vaḳār u ṣabr iy yâr[819]

6734. Ẕemîme her ṣıfat ola remîde
Gele yirine aḫlâḳ-ı ḥamîde

6735. Revân emmârelikden ol girîzân
İde eyvân-ı iṭmiʾnâna seyrân

6736. Müheyyyâ idüp esbâb ol ẓarîfe
Maṭiyye ola bu rûḥ-ı şerîfe

6737. İde ḳaṭʿ-ı menâzil ber-menâzil
Sefer ide merâḥil bâ-merâḥil

6738. Ser-i sulṭân-ı cânda nûr-ı Ḥaḳ tâc
İde aʿlâ-yı ʿillîyyîne miʿrâc

6739. Ḳıla kevneyn dili ol ṭarfetü'l-ʿayn
Maḳāmı ola ḳurb-ı *ḳābe ḳavseyn*

6740. Ḫiṭâb-ı *irciʿî* ẕevḳini bula
Hemân-dem *râżiyye(ten) marżiyye* ola[820]

ŞİʿR

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Ger sebuʿlük ḫûyı nefsüñden gidüben az ola
Mürġ-i cân şâhınuñ âline irüp şeh-bâz ola

2. Kerkes-i nefsüñ eger pervâz-ı ʿulvî ide resm
Çenber-i vaṣlında şâhuñ bâz cân-ı cân-bâz ola [206ᵇ]

[819] Şecâʿat: Secâʿat Nüsha

[820] "İrciʿî ilâ rabbike rażiyyeten marżiyyeten", "Sen O'ndan hoşnut, o senden hoşnut olarak Rabbine dön." (el-Fecr 89/28)

3. Ḫar gibi ḳalma ʿalef-ḫˇâr âb [u] gilde nefs-ile
ʿÎsevî pervâz ḳıl ḫardan-ki cân-ı mümtâz ola

4. Cân hümâ-yı ʿarşdur pervâz-ı ʿarş ider yine
Niçe bir meʾvâ-yı bûma ol hümâ dem-sâz ola

5. Yâre hem-râz olmaġa cân yalıñuz ḳāniʿ degil
Fikri bu kim yâr ola hem-râz ü hem hem-zâr ola

6. *Ḳābe ḳavseyn*e ḳıyâs itdüm ḳaşı ḳavsin gözi[821]
Didi-kim benüm gibi kimdür ki tîr-endâz ola

7. Râz-ı ʿışḳuñ sözini ***ʿUşşâḳī*** saḳla saña ne
Şemʿ veş eşküñle beñzüñ sâz ger ġammâz ola

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

6741. Gerekdür bil burâḳ-ı nefs-i câna
Ki bine gide yine ol cihâna

6742. Budur çün şâh-ı ferruḫ-ruḫ fütâde
Yüriyemez at olmasa piyâde

6743. Bu naṭḥa rûḥ hem başdıḳda ayaḫ
Süvârî nefḫa gelmişdi ne yayaḫ

6744. Bu dem kim ide yine ḳaṣd-ı miʿrâc
Olur lâ-büd burâḳ-ı nefse muḥtâc

6745. Segirde binüp anı tâ şitâbân
Tamâm olınca aña ḥadd-i meydân

[821] *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

6746. Hevâ-y-ıla ġaḍabdan nefse anda
Gerekdür iki şeh-perinsüz idemez seyr[822]

6747. Meşâyiḫ anuñ-içün didi iy şâh
Ki varılmaz hevâsız râh ilallâh

Lev le'l-hevâ mâ seleke eḥadün ṭarîḳan ilallâhi[823]

6748. Hevâ olmasa yaʿnî nefse merkeb
O Şâh'a varımazdı kimse meẕheb

6749. Hevâ şeh-per-i nefs olmasa iy cân
İdemez nefs hergiz ʿulve cevlân

6750. Miṡâl-i nefsdür Nemrûd-ı nâkes
Hevâ-y-ıla ġaḍabdur iki kerkes

6751. Bu iki kerkes üzre çünki ḥâyir
Binüp Nemrûd-ı nefsüñ ola ṭâyir

6752. Bu kerkeslere ḫod ṭaʿma hüveydâ
Olupdur ṣavb-ı ʿulvîde müheyyâ [207ª]

6753. Pes ol-demde ṭutarlar yüzi ʿulve
Ṣuʿûd idüp açarlar gözi ʿulve

6754. Revân Nemrûd-ı nefs-i süflî ol-dem
İrer ʿulvî maḳāma şâd u ḫurrem

6755. Olur zîr-i ḳadem sebʿa semâvât
Bulur süflî-y-iken ʿâlî maḳāmât

[822] İkinci mısraın vezni bozuk ve ilk mısra ile kafiye uyuşmazlığı var
[823] "Aşk olmasaydı hiç kimse Allah'a giden bir yola girmezdi."

6756. Çü nefs emmârelikden götüre pây
Maḳām-ı muṭmeʾinniyyet ola cây

6757. Ḫiṭâb-ı *irciʿî* ẕevḳini ṭâlib[824]
Hevâ-y-ıla ġaḍabdan gele ġālib

6758. Hevâ-y-ıla ġaḍab süflî gözini
Yumup döndüre olʿulve yüzini

6759. Ola tâ ḳurb-ı Ḥaḳ anlara maḳṣad
O dergâh ola hem maʿbûd u maʿbed

6760. Bu ḥayvânî merâtiʿden gelüp vaz
İdeler cân gülistânına per-vâz

6761. Hevâ-çün duta yüzʿulvî cihâna
Ḳamuʿışḳ u maḥabbet ola câna

6762. Ġaḍab çün ḳaṣd-ıʿulvîde aça per
Ola pür-himmet ü ġayret ser-â-ser

6763. Revânʿışḳ u maḥabbetle gözin nefs
Açuban ḥażrete duta yüzin nefs

6764. Daḫı bu ġayret ü himmetle ol hem
Tevaḳḳuf itmeye bir yerde bir dem

6765. Cihâna itmeye hîç iltifâtı
Ḳıla manẓûr bes ol yüce ẕâtı

6766. Firâşı ḳoya ferrâşa ṭuta yüz
Nuḳūşı ḳoya naḳḳāşa aça göz

[824] *İrciʿî*: "...dön." (el-Fecr 89/28)

6767. Bu iki persiz ol pervâne-i cân
Olımaz ol vüṣûl-i şemʿe perrân

6768. O cânuñ bundan öñdin cân ilinde
Yoġ-ıdı bu iki âlet elinde

6769. Melâʾik gib[i] bes cân ol cihânda
Ḳarâr itmişdi bellü bir mekânda

6770. Gözinde var-ıdı ol yüze bürḳaʿ
Cemâlullâh-ıdı andan muḳannaʿ

Ve mâ minnâ illâ lehu maḳāmun [maʿlûmûn][825] [207ᵇ]

6771. Ḳınâʿ ol yüzden anı mâniʿ-idi[826]
Hemân bu nûra andan ḳāniʿ-idi

6772. Hemân bes bir maḳām olmışdı maʿlûm
Daḫı özge maḳāmâtaydı maḥrûm

6773. Ne zehreydi k'o menzilden geçeydi
Daḫı özge maḳāmâta göçeydi

6774. Hemân Rûḥu'l-ḳuds gibi muḳaddes
Muḳīm-idi bu rûḥ ol Sidre'de bes

6775. Dilinde *lev denevtü* ẕikri-y-idi
Öñinde *le'ḥteraḳtü* fikri-y-idi[827]

6776. Bu demde rûḥ bu ʿâlemde ẓâhir
Gelüben oldı çün cüft-i ʿanâṣır

[825] "Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır." (es-Sâffât 37/164)

[826] Nüshada "Ḳınâʿ ol" kelimelerinin altında kırmızı mürekkeple "perde" yazılıdır.

[827] *lev denevtü ünmüle(ten le'ḥtaraḳtü)*: "Buradan bir parmak daha geçersem (yanarım)." Bu ifade mi'raciye metinlerinde Cebrâ'il (a.s)ın kendisi için belirttiği sınıra işaret eder. (Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,* C. V, s. 55) "Lev denevtü min-ednâhâ le'ḥtaraḳtü".

6777. Revân bu izdivâc evcinden anda
Dü ferzend dil ü nefs oldı tende

6778. Dil-ile nefs hem çün buldı peyvend
Hevâ-y-ıla ġaḍab oldı dü ferzend

6779. Cehûl oldı hevâ-yı cân-ı âdem
Ẓalûm oldı ġaḍab ġāyetde ol-dem

6780. Ẓalûm-ile cehûl ol iki ferzend
Bu nefsüñ ṭaḳdılar boġazına bend

6781. Yüzin tâ nefs süfle dutdı gitdi
Başı aşaġa seyr-i sifle itdi

6782. Beyâbânlar niçe bî-ḥadd u pâyân
Düşüben ser-nigûn eyledi seyrân

6783. O seyr içreydi rûḥ anuñ esîri
Bile seyr itdi ḳamu ol mesîri

6784. Bu resme seyr iderken bu ṭarîḳi
Yetüp tevfîḳ-i Ḥaḳ oldı refîḳi

6785. Didi kim gitme dön iy dûn-ı gümrâh
Seni dergâha oḳur yine Allâh

6786. Getürüp *irciʿî*den tîz bendi[828]
O tevsen girdine daḳdı kemendi

6787. Didi ḫoş refʿ-ile Allâhu ekber
Cihân-ı ʿulve yine eyledi cer

[828] *irciʿî*: "... dön." (el-Fecr 89/28)

6788. Süvâr-ı ʿâḳil-idi rûḥ-ı maẕlûm
Maḳāmına çün irdi yine maʿlûm

6789. ʿInân Cibrîlveş çekdi revâne
Diledi k'ine yine ol mekâna [208ª]

6790. Atından ol dükâna tîz ine
Maḳāmınuñ muḳīmi ola yine

6791. Bu tevsen nefs bes pervâne bigi
Hemân pervâne-i dîvâne bigi

6792. Hevâ-y-ıla ġaḍabdan ol dü perle
Ẓalûmî vü cehûlî ol dü ferle

6793. Gelüp urdı özin şemʿ-i celâle
Fidâ cân itdi ol nûr-ı cemâle

6794. Mecâzî varlığı pervânevâr ol
Ḥaḳīḳī şemʿe yaḳup itdi nâr ol

6795. Mecâzî bu vücûdı idüben terk
Viṣâlüñ şemʿi boynın ḳuçdı ol berk

6796. Per ü bâl-ile ol şemʿe ber-â-ber
Oluban yandı nûr oldı ser-â-ser

6797. Ẓalûmiyyet cehûliyyet ṣıfâtı
Ki nefse oldı bunlar yâr-ı ẕâtî

6798. Bu iki yâr bulmadın kemâli
Bilinmez nefs nedür ya ne ḥâli

6799. Nedür ol ya ne-y-içün yaradıldı
Ne-y-içün câna ya ol yâr idildi

6800. Ne menzilde vü ḳandadur maḳāmı
Ne işe gösterür anda ḳıyâmı

6801. Bu iki destgâh irse kemâle
Mecâl olur o cevlân-ı cemâle

6802. Gelüp pervâne-i dîvâneveş pâk
O nâr-ı şemʿ le nûr ola ḫoş pâk

6803. Bes anuñ nûr-baḫşı ola ol şemʿ
Dil ü dîde aña ol ola hem semʿ

Küntü lehu semʿan ve başaran ve lisânen fe-bî yesmeʿu ve bî yebṣuru ve bî yenṭiḳu[829]

6804. Anuñla işide ne kim işide
Anuñla işleye ne kim iş ide

6805. Anuñla göre gördügin naẓardan
Anuñla diye bildügin ḫaberden

6806. Şu kim bu menzili buldı muḥaḳḳaḳ
O bildi nefsini vü rabbini ḥaḳ

6807. Ne cân kim nefsin ol pervâne itdi
O ḥażret şemʿine ol irdi yitdi [208ᵇ]

6808. Ne cân-kim ḳılmadı pervâne nefsin
Ḳodı ol şemʿden bî-gâne nefsin

6809. Ger ol-dem dise ol şemʿe müşâhid
Degil şâhid yalan söyler o mülḥid

6810. Yalandur şemʿi gördüm didigi bes
Fitîle gibi başın tîġ-ile kes

[829] "Ben onun kulağı, gözü ve dili oldum; artık o benimle işitir, benimle görür ve benimle konuşur."

6811. Ḳaçan kim nefs ola pervâne tende
O ten cânı bilür ol şemʿ ḳanda

6812. Dil-i men şemʿe ne-kim cân olasın
Hemîşe şemʿveş ḫandân olasın

6813. Ḫuẕâyâ şiʿrimüz nûr-ı cemâl it
Maḳām-ı cânumuz bezm-i viṣâl it

6814. Ḳılıver nefsümüz ayîne-i pâk
Ḳoma yüzinde jeng-i ẕerre-i ḫâk

6815. Şerîʿatde bizi ḳıl kîmyâger
İdiver ḳālıbumuz ḳalbini zer

6816. Bu tevsen nefse şerʿi sen lükâm it
Merâm u kâmumuzca esb-i râm it

6817. Dilin *ʿUşşâḳi* 'nüñ günc-i rumûz it
Derûnî kûşesin genc-i künûz it

6818. Cemâlüñ nûrın it bezminde şemʿi
Serây-ı ṣoḥbetin ḳıl ʿayn-ı cemʿi

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Her cân k'ide tecellî aña ol cemâl-i şemʿ
Pervânevâr ider anı nûr ol viṣâl-i şemʿ

2. Her gice tâ seḥer göremez uyḫu gözlerüm
Sevdâ-yı ḫ̆âb ḳoymadı başda ḫayâl-i şemʿ

3. Ṣoḥbetde dadı ṭatludurur yaġ u baldan
Yimiş ki acı tad virür bu nihâl-i şemʿ

4. Pervâne gibi cân kef-i destüñde mâ-ḥażar
Al gel ki nûr ide seni bu ittiṣâl-i şemʿ

5. Pervâne eyle nefsüñi ḫoş perr ü bâl-ile
Rûşen görine tâ ki saña ol cemâl-i şemʿ

6. Yâ Rab sebeb nedür ki idüp âhı tâ seḥer
Her şeb gözinden aḳıdur âb-ı zülâli şemʿ [209ª]

7. *ʿUşşâḳī* ḳoy mecâzî vücûdı firâşe var
Tâ kim ḥaḳīḳī var ide seni kemâl-i şemʿ

DÂSİTÂN-I HEFTÜM DER-BEYÂN-I TAṢFİYYE-İ DİL BER-ḲĀNÛN-I ṬARÎḲAT[830]

6819. Yidinci dâsitân iy ṣâḥib-i dil
Beyân-ı taṣfiyetdür bu dile bil

6820. O ḳānûn-ı ṭarîḳat üzre tâbân
Dile dir taṣfiyetde nedür erkân

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: İnne fî-ẕâlike le-ẕikrâ limen kâne lehu ḳalbun ev elḳa's-semʿa ve hüve şehîdün[831]

6821. O cân-kim bir adı Ṭâ-hâ olupdur
ʿAle'l-ʿarş'istevâ âyet gelüpdür[832]

6822. Miyân-ı enbiyâda cân-ı kâmil
Miṣâli şaḫṣ-ı insânîdeki dil

[830] "Yedinci destan tarikat kuralları üzere gönlün tasfiyesini açıklar."

[831] "Şüphesiz ki bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır." (el-Kâf 50/37)

[832] *ʿAle'l-ʿarş'istevâ*: "... Arş'a istivâ etmiştir." (Tâ-hâ 20/5)

6823. Maḥabbet âteşinden ḫâlîṣü'l-ḳalb
İden mü'min ḳulûbuñ ḳalbini selb

6824. Ḥadîṯinde ider nuṭḳ u urur dem
Buyurur *inne fî-cesedi'bn-i Âdem*

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: İnne fî-cesed'ibni Âdeme le-muḍġaten iẕâ ṣalaḥat ṣalaḥa bihâ sâ'irü'l-cesedi ve iẕâ fesedet fesede bihâ sâ'irü'l-cesedi elâ ve hiye'l-ḳalbü[833]

6825. Benî Âdem teni içinde yaʿnî
Olur bir gûşt-pâre içi maʿnî[834]

6826. Ḳaçan ol ṣâliḥ olsa sâyir-i ten
Ṣalâḥiyyet bulur andan muʿayyen

6827. Ḳaçan ol muḍġa olsa tende fâsid
Olur hem sâyir-i ten anda fâsid

6828. Aña kim muḍġa dir tâzî zebân bil
Göñül dir Türkî dil dir Pârsî dil

6829. Ten-i âdemde dildür bil-ki bu dem
Bu ʿâlemde nitekim ʿarş-ı aʿẓam

6830. Bu ʿarş-ı ʿâlem-i kübrâ olupdur
O ʿarş-ı ʿâlem-i ṣuġrâ olupdur

6831. Nitekim ʿâlem-i kübrâda aẕher
Olur bir istivâya ʿarş maẕhar [209^{b}]

[833] "Nebî (s.a.v) Âdemoğlunun bedeninde bir et parçası vardır ki o iyi olursa bedenin kalanı da iyi olur, o bozulursa bedenin diğer kısımları da bozulur. İşte o et parçası kalptir, buyurdu."

[834] gûşt: küşt Nüsha

6832. Ki raḥmâniyyet-içün ʿarş anuñ
Maḥallidür ẓuhûr-ı istivânuñ

6833. Bu rûḥâniyyet-içün dil hem enver
Ẓuhûr-ı istivâya oldı maẓhar

6834. Dil-ile lâkin oldı farḳı ʿarşuñ
Miyân-ı ḳubbe-i nüh heft ferşüñ

6835. Budur dilden bilüñ ʿarşuñ ḳuṣûrı
Ki yoḫdur istivâsına şuʿûrı

6836. Tedennî gerçi-kim ḥâṣıl degildür
Teraḳḳīye daḫı ḳābil degildür

6837. Ki tâ daḫı ṣıfatdan enver ola
Ẓuhûr-ı istivâya maẓhar ola

6838. Şeref-dilde bu kim yoḫdur ḳuṣûrı
Ẓuhûr-ı istivâya var şuʿûrı

6839. Ṣıfâtuñ cümlesinden behre bulur
Ẓuhûr-ı istivâya maẓhar olur

6840. Nedendür iḫtiṣâṣ-ı ʿarş-ı ekber
Ki bu nevʿ istivâya oldı maẓhar

6841. Bil andandur ki diñüp ʿarş-pâye
Olupdur ʿâlem-i ecsâma ġāye

6842. Daḫı bu kim degildür ol mürekkeb
Basîṭ olur besâṭetle müretteb

6843. Ṭutar ol ʿâlem-i melkûta bir yüz
Açar bu ʿâlem-i ecsâma bir göz

6844. Eṣer kim feyż-i Ḥaḳ'dan ola ḥâṣıl
Ola bu ʿâlem-i ecsâma vâṣıl

6845. O raḥmâniyyet olur aña mebdeʾ
O feyże bu ṣıfatdur bil-ki menşeʾ

6846. Anuñ-çün dir ḳamu aʿlâ vü ednâ
Duʿâ itdükde yâ Raḥmân-ı dünyâ

6847. Ki raḥmâniyyet-i Ḥaḳ'dan naṣîbe
İrer cümle baʿîde vü ḳarîbe

6848. Gelür andan üliş biliş vü yâda
İrişür behre ḥayvân u cemâda

6849. Daḫı Allâh'a Raḥmân nâmdur ḫâṣ
Ṣıfatdur ʿâm bil iy ehl-i iḫlâṣ

6850. Nitekim mâsivâ-yı Ḥaḳ Teʿâlâ
Bu Raḥmân ismle olmaz müsemmâ [210ª]

6851. Velîkin yir ü gök bu ḳamu maṣnûʿ
Olurlar bu ṣıfatdan behre mecmûʿ

6852. Bu raḥmâniyyet-i Ḥaḳ'dan ser-â-ser
Naṣîb almaḳda ʿâlemdür ber-â-ber

6853. Raḥîm ismi velîkin nâmdur ʿâm
ʿUmûm-ı ʿâleme nâm olur ol nâm

6854. Velîkin ġayr-ı ehl-i raḥmetullâh
Alımaz bu ṣıfatdan behre iy şâh

6855. Ki zîrâ raḥmetullâhuñ naṣîbi
Hemân muḥsinlerüñ olur ḳarîbi

İnne raḥmetallâhi ḳarîbun mine'l-muḥsinîne[835]

6856. Eṣer ol feyż-i raḥmâniyyeden ger
Aça bu ʿâlem-i ecsâma şeh-per

6857. O feyẕe ḳābil olan cism-i evvel
Bu cism-i ʿarşdur iy cân-ı ekmel

6858. Ki zîrâ aḳrebü'l-ecsâm her dem
İle'l-melkût olupdur ʿarş-ı aʿẓam

6859. O yüzden kim ṭutar melkûta ol bil
Revân andan olur ol feyże ḳābil

6860. Ḳabûl idüp o feyżi ʿarş-ı aʿẓam
Düşer ecsâm-içün ol feyże muḳsem

6861. Ki zîrâ ʿarşdan vardur mecârî
K'ider ecsâma andan feyż Bârî

6862. O dem cismân[i]lerden cümle her cins
Alur ol feyżden ḥaẓ cin eger ins

6863. Ḳamusı ḳadr-i istiʿdâd alur dâd
Olur ol dâdla cân u dili şâd

6864. Cihân ol feyżledür böyle dâyim
Anuñ ferriyledür bâḳī vü ḳāyim

6865. Vücûdı kâyinâtuñ pîş [ü] pesde
Diridür ol eṣerden her nefesde

6866. Ger ola ṭarfetü'l-ʿayn ol eṣer kim
ʿAdem ola vücûd-ı ʿâlem ol-dem

[835] "Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır." (el-Aʿrâf 7/56)

6867. O sırr-ı *küllü şey'in hâlikün* tâ[836]
ʿAyân yüz gösterüp ola hüveydâ

6868. Olup bu feyż-i raḥmânî[y]e ḳābil
Çün istiʿdâdı ʿarşuñ oldı kâyil [210ᵇ]

6869. Ol istiʿdâdla olup münevver
Ẓuhûr-ı istivâya oldı maẓhar

6870. İdüp teşrîf Raḥmân aña ẓâhir
Kelâmında *ʿale'l-ʿarş'istevâ* dir[837]

6871. O ʿarşa bu naẓar gör ne naẓardur
Velî ol bu naẓardan bî-ḫaberdür

6872. Dile daḫı nitekim ʿarş-ı aʿẓam
Hemân iki cihet var bunda bu dem

6873. Ṭutar bir ʿâlem-i rûḥânî[y]e yüz
Açar bir ʿâlem-i cismânî[y]e göz

6874. Dile ḳalb anuñ-içün didi âdem
Ki dil oldı devr ü ḳalb-i dü ʿâlem

6875. Bula çün rûḥdan dil dâd-ı feyżi
Aña göndüre rûḥ imdâd-ı feyżi

6876. İdüp ol niʿmete ol anda himmet
İder aʿżâ-y-içün aḳsâma ḳısmet

6877. Bu dilden cümle-i aʿżâya bir bir
Varur var bir ṭamar peyveste ḥâżır

---

[836] *küllü şey'in hâlikün*: "... (O'nun zâtından başka) her şey yok olacaktır..." (el-Kasas 28/88)
[837] *ʿale'l-ʿarş'istevâ*: "... Arş'a istivâ etmiştir." (Tâ-hâ 20/5)

6878. Bulup her feyż-i rûḥ andan mecârî
Olur tâ kim ḳamu aʿżâya cârî

6879. Bulur her ʿużv andan ḥiss ü cünbiş
İder dâyim o ḥiss ü cünbişi iş

6880. Ger olsa bir ṭamarda südde peydâ
O feyże ḳoymasa endâma mecrâ

6881. Ḳalur ol ʿużv ḥiss ü cünbişinden
Olur meflûc u düşer dûr işinden

6882. Eger dilde ola ol südde-i bed
Mecârî ola feyż-i rûḥa münsed

6883. Dile aḳmaġa çün bulmaya yol feyż
Kesile ṭarfetü'l-ʿayn içre ol feyż

6884. Ola bes ḳālıbuñ ḥâli perîşân
Ḥayâtı munḳaṭıʿ olup gide cân

6885. Bu sözden bil-ki bu dildür iy dil-bend
O ʿarş-ı ʿâlem-i kübrâya mânend

6886. Daḫı var bu dilüñ ḫâṣiyyeti çoḳ
Ki hergiz ʿarşda andan biri yoḳ

6887. ʿAṭâ-yı rûḥdan bulur dil-i pâk
Ḥayât u ʿilm ü ʿaḳl ü fehm ü idrâk [211ª]

6888. Dile bu rûḥ ider anca ki inʿâm
Olur tâ feyż-i rûḥa müdrik-i tâm

6889. Bu maʿnîden çü ʿarşa yoḳ eṣer hîç
O feyż-i Ḥaḳ'dan ol bilmez ḫaber hîç

6890. Bes olımaz dil-ile ʿarş hem-ser
Sebeb bu farḳa budur bil iy server

6891. Dile kim feyż-i rûḥuñ ḥâṣıl olur
Ṣıfat râhından aña vâṣıl olur

6892. Bu fey(e)żân-ıla çün maʿrûf olur dil
Ṣıfât-ı rûḥ-ıla mevṣûf olur bil

6893. Bulur tâ ʿilm ü hem semʿ ü baṣar pâk
Daḫı ġayr-ı ṣıfât u çoḫ hüner pâk

6894. Nitekim feyż-i ḫurşîdüñ revâne
Ṣıfat râhından olur bu cihâna

6895. Olur ol feyż irişen cây maʿrûf
Bu ḫurşîdüñ ṣıfâtı-[y]-ıla mevṣûf

6896. Nitekim mevżiʿ-i nûrânidürler
Beġāyet germ ü yaḫşi ıssı yirler

6897. Ve ammâ ʿarşa iren feyż-i ḥażret
Ḳamu fiʿlîdürür teʾsîr-i ḳudret

6898. Ṣıfatdan olmaz aña feyż-i Bârî
Ṣıfat feyżine bulmaz ol mecârî

6899. O feyż-i fiʿl-iledür bes o ḳāyim
O teʾsîr-iledür bâḳī vü dâyim

6900. Revân ol fiʿl-i ḳudretden eser râst
ʿInân bu ʿâleme andan ider râst

6901. Ḳılur bâḳī bu ʿâlem ol eserden
Ne-kim var cins-i aʿrâż ü güherden

6902. Nitekim maʿdine ḫurşîd-i tâbân
İder çün fiʿl ü teʾsîr-ile fey(e)żân

6903. ʿAḳīḳ ü laʿl ol maʿdinde maʿrûf
Olımaz kevn ṣıfâtı-birle mevṣûf

6904. O nûrâniyyet ü germiyyet ü şems
ʿAḳīḳ ü laʿle hergiz eylemez lems

6905. Ṣıfât-ı âfitâb-ile münevver
Olımaz muttaṣıf ol laʿl ü gevher

6906. Velîkin ʿayn-ı şems-ile naẓardan
Olurlar münfaʿil fiʿl ü eṯerden [211ᵇ]

6907. Bulurlar infiʿâli bi'l-ḥaḳīḳa
Dönerler ṣûret-i laʿl ü ʿaḳīḳe

6908. Daḫı bu dil-ki var sende bil iy cân
Şol istiʿdâd vardur bunda tâbân

6909. Ki ḳānûn-ı şerîʿat üzre her bâr
Viresin buña ṣayḳal âyinevâr

6910. Bu rûḥâniyyetüñ nite ki pür fer
Ẓuhûr istivâsına oldı maẓhar

6911. O raḥmâniyyet-içün hem Ḫuẕâ'ya
Ola maẓhar ẓuhûr-ı istivâya

6912. Ṣıḳāletden bula çünki kemâl ol
Ola âyîne-i nûr-ı cemâl ol

6913. Ṣıfât-ı Ẓât'ı tâ kim ol Ḫuẕâ'nuñ
Tecellî eyleye ʿaksinde anuñ

6914. Buñunla kim bu mecmûʿ-ı meẓâhir
Bu mevcûdât bu cümle ẓevâhir

6915. Olımaz ol ṣıfâta hîç maẓhar
Gelimez ol tecellîye ber-â-ber

6916. Biri ṭâḳat getüremez o nûra
Nitekim bu tecellî oldı Ṭûr'a

6917. Getüremedi aña ṭâḳati Ṭûr
Ki Ṭûr'ı pâre pâre itdi ol nûr

6918. Nebî'den kim odur pür-rûḥ u pür-ʿaḳl
Bu resme eyledi aṣḥâb-ı dil nefl

6919. Ki çıḳardı kiçisin ışbaʿınuñ
Revân âb-ı zülâle menbaʿınuñ

6920. Ulu barmaġın ol kiçinüñ ol-dem
Ḳodı ucında nışfı üzre muḥkem

6921. Didi-kim bes bu miḳdâr-ıdı ol nûr
Ki anı pârelendi göricek Ṭûr

6922. Kiçi barmaġı ucı yarısınca yaʿnî
Tecellî itdi nûr iy ehl-i maʿnî

6923. Tedekdük geldi anda cism-i Ṭûr'a
Tüvânı olmadı ol tâb-ı nûra

6924. O Ṭûr'uñ cânı yoḫ âb [u] gil-iken[838]
O resme muḥkem ü sengîn dil-iken

[838] âb [u] gil-iken: âb-ı gil-iken Nüsha

6925. O nûruñ nâr-ıla buldı helâki
Hebâ oldı hevâda âb u ḫâki [212ª]

6926. Niçe ḳulları vardur pâdişâhuñ
Ḳadem farḳına başar mihr ü mâhuñ

6927. Ḳamusı dillerin perverde itmiş
O yüzde gözlerinden perd[e] gitmiş

6928. Ser-â-ser cânları ṣâfî-dil olmış
Ḳul olup ḫˇâcesine muḳbil olmış

6929. Gice vü günde dillerine tekrâr
Tecellî ider ol deryâ-yı envâr

6930. Deñizler mevc uruban anda ṭaşar
Dilüñ başından ol-dem mevc aşar

6931. Başından her dem aşar anlaruñ mevc
Dil evc-i mevc olur pür fevc-ber-fevc

6932. O baḥr od baḥr[i]dür mevcidürür berḳ
Niçe keştîler anda oldılar ġarḳ

6933. Olup tevfîḳ-i Ḥaḳ anda gider ḳa (?)
O diller varmaz ol deryâda ġarḳa

6934. İderler ṣabrı ol deryâ-yı nâra
Ki aña baḥriler bulmaz kenâre

6935. Gel imdi dil ne bil ya terbiyet ne
Kemâli neyledür ya taṣfiyet ne

6936. Dil oldur k'aña ḫˇâce ḳanda-y-ıdı
Ḥadîṯinde añuban muḍġa didi

6937. Bu ḥayvânâtda yaʿnî ser-â-ser
Var ol bir pâre et şekl-i ṣanevber

6938. Ḳamu ḥayvânuñ ol vardur teninde
Mekânı sîne üzre ṣol yanında

6939. Daḫı rûḥânî cânı vardur anuñ
Netîcesidürür bu ʿaḳl o cânuñ

6940. Bulımaz bu dili bil hîç ḥayvân
Buña maḫṣûṣdur bes nevʿ-i insân

6941. Velî bu dil-ki var ṣâfî ṣıfatdan
Müdâm ol nûr-ı ẕikr ü maʿrifetden

6942. Dil-i âḫar daḫı peydâ ider bil
Ki her şaḫṣuñ dilinde olmaz ol dil

6943. Bu dil ḥaḳḳında Ḳurʾân'da muḥaḳḳaḳ
Li-men kâne lehû ḳalbün didi Ḥaḳ[839]

6944. Budur maʿnâ ki her cânda ki dil var
İşitse pend ü ḫayrı aña o yâr [212ᵇ]

6945. Bu maʿlûm oldı âyetden ki ol ẕât
Ḳamu insâna dil itmedi iṯbât

6946. Egerçi var dil her cânda çoḫdur
Ḥaḳīḳī dil ḳamu insânda yoḫdur

6947. Ḥaḳīḳī dil diler âyetde Yezdân
K'aña biz dirüz dilde dil ü cân

[839] *Li-men kâne lehû ḳalbün*: "... Aklı olan kimseler için vardır.." (el-Kâf 50/37)

6948. Reg-i rûḥa urıcaḳ ʿaḳl neşter
O dil oldı ṭamup bir ḳatre-i ter

6949. Daḫı bu dil-ki dildür dilde adı
Bunuñ vardur ṣalâḥı vü fesâdı

6950. Ṣalâḥı ol k’ola ṣâfî vü bî-jeng
Fesâdı ol k’ola pür-tîre bî-reng

6951. Dilüñ âyînesi çün olmaya pâk
İdemez kendü maḥsûsâtın idrâk

6952. Mizâc-ı dil k’olur ḫaste ʿilelden
Olur peydâ ḥavâssında ḫalelden

6953. Çün olur ḫasteliḳden dil şikeste
Olur gözine râh-ı ġaybî beste

6954. Nitekim penc ḥissi bu tenüñ var
Yine bil penc ḥissi hem anuñ var

6955. Nitekim tende olur istiḳāmet
Ola çün penc ḥissi bî-seḳāmet

6956. Şehâdet ʿâlemin tâ rûşen ü pâk
İder ol penc ḥiss-ile evvel idrâk

6957. Bulur hem-çün bu dil daḫı selâmet
O beş ḥissinde olsa istiḳāmet

6958. Cihân-ı ġayb anuñla ider idrâk
Ne-kim melkûtî vü rûḥânî var pâk

6959. Ḳulaġı vardurur gûş eyler anuñ
Kelâmın ehl-i ġaybuñ ü Ḫuẕâ’nuñ

6960. Meşâmmı var ki anuñla ider şem
Bu meşmûmât-ı ʿaḳlîyi dem-â-dem

6961. Bilür hem var dimâġ-ı ṭaʿm-ı irfân
Maḥabbet ẕevḳi hem leẕẕât-ı îmân

6962. Nitekim lems ḥissi tende ḳamu
Ṭutupdur cümle-i aʿżâyı mû mû

6963. Ḳamu ʿużv-ıla tâ bu ḳālıb-ı ḫâk
Ne melmûsât kim var ider idrâk [213ª]

6964. Dile bu ʿaḳl hem iy cân-ı Âdem
O ḥiss-i lems gibi oldı her dem

6965. Ki tâ bu cümle-i dil ʿaḳl-[ı]la pâk
Bu maʿḳūlâtı mecmûʿ ider idrâk

6966. Bes imdi her ne dil-kim bu cihanda
Selîm oldı bu ḥiss-i ḫams anda

6967. O dil buldı o dem bil sen ṣalâḥı
Daḫı andan bu ten buldı felâḥı

6968. Ne dil k'anda bu beş ḥis olmaya saġ
Olur ol lâle göñli gibi pür-dâġ

6969. Gül-iken gil olur varur fesâda
Beden hem fâsid olur ol hevâda

6970. Resûlullâh bes bu sırdan ol-dem
Didi-kim *inne fî-cesed'ibn-i Âdem*[840]

[840] "Âdemoğlunun bedeninde bir et parçası vardır ki o iyi olursa bedenin kalanı da iyi olur, o bozulursa bedenin diğer kısımları da bozulur. İşte o et parçası kalptir, buyurdu."

6971. Yine Ḳurʾân'da ol Ġaffâr u Settâr
Bu sırrı itdi ḳullarına iẓhâr

6972. Buyurdı her ne dil-kim ola tende
Bu beş ḥis ten-dürüst ola ḫoş anda

6973. Necât-ı âḫiret ol buldı biʾẕ-ẕât
Aña ḥâṣıldurur dercât-ı cennât

6974. Kelâmullâh'da nite-ki iy şâh
Gelüpdür âyet *illâ men etaʾllâh*

İllâ men etaʾllâhe bi-ḳalbin selîmin[841]

6975. Ne cân kʾanuñ dilinde ola ʿillet
O ḥiss-i ḫamsda olmaya ṣıḥḥat

6976. O cân yiridürür nâr-ı cehennem
Ki dir *ve leḳad ẕeraʾnâ* Rabb-i ʿâlem

Ve leḳad ẕeraʾnâ li-cehenneme keṯîran mineʾl-cinni veʾl-insi[842]

6977. Dili var olmaz ol dil-birle dânâ
Gözi var olmaz ol göz-birle bînâ

6978. Ḳulaġı var anuñla söz işitmez
Cihânda Ḥaḳḳ'a lâyıḳ hîç iş itmez

6979. Cihânda çoḳdurur bu resme cânlar
Ölüdür ṣanma kim diridür anlar

6980. Degil anlarda gör bu ten gözi bil
Velî gör sîne içre dildürür dil [213ᵇ]

[841] "Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)." (eş-Şuʿarâ 26/89)
[842] "Andolsun, biz cinler ve insanlarda birçoğunu cehennem için yaratmışızdır..." (el-Aʿrâf 7/179)

Fe-innehâ lâ taʿme’l-ebṣâru ve lâkin taʿme’l-ḳulûbü[843]

6981. Bulara ṣumm u bükm u ʿumydur nâm
Fe-hüm lâ yaʿḳılûn dir hem o ʿAllâm

Ṣummun bükmün ʿumyun fe-hüm lâ yaʿḳılûne[844]

6982. Daḫı Ḳurʾân’da çoḳdur bu meʿânî
Muṭavvel ola ger olsa beyânı

6983. Dile bes taṣfiye bu k’ola zinde
Bu beş ḥis ten-dürüst ola özinde

6984. Budur hem terbiyet aña k’aça göz
Dürüst ol ḥażret-i Ẕât’a ṭuta yüz

6985. Ḳamudan silkinüp ola muʿarrâ
Ola Ḥaḳ mâsivâdan müberrâ

6986. Göçe bu ḫâne-y-ile ḫân[e]dândan
Geçe bu baş-ıla cân u cihândan

6987. Ḫalîlullâh bu deyre ki yetdi
Naẓar çün mâsivâ-yı Ḥaḳḳ’a itdi

6988. Özini ḫaste ṣaydı ol zamânda
Didi *innî saḳīmün* ol-dem anda

Fe-naẓara naẓraten fi’n-nücûmi fe-ḳāle innî saḳīmün[845]

[843] “...Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur.” (el-Hac 22/46)
[844] “...Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.” (el-Bakara 2/171)
[845] “Bunun üzerine (İbrahim) yıldızlara şöyle bir baktı. Ben hastayım, dedi.” (es-Sâffât 37/88-89)

6989. Çü buldı ol seḳāmetden şifâyı
Naẓarda gördi ol rûy-ı Ḫudâ'yı

6990. O saḳm içinde kim olmışdı ḫod-bîn
Şifâ çün buldı ḫoş oldı eḥad-bîn

6991. Didi rabbüm odur kim bâḳīdür ol
Baña hem muṭʿim ü hem sâḳīdür ol

6992. Ḫaṭâyâmı benüm oldur Meʿâfî
Odur bes ḫaste olsam baña Şâfî

Ve iẕâ mariżtü fe-hüve yeşfîni[846]

6993. Ḳafâ gerdân olup bes mâsivâya
Teveccüh itdi ol vech-i Ḫudâ'ya

6994. Cihânı terk idüp ḳoydı añaru
Didi *innî berîʾ* dutdı aña rû

6995. Çevirüp ay u günden anda vechi
Dönüp Ḥaḳḳ'a didi *veccehtü vechî* [214ª]

İnnî berîʾün mimmâ tüşrikûne innî veccehtü vechiye lilleẕî feṭara's-semâvâti ve'l-arża [ḥanîfen][847]

6996. Bu dilde muḫtelif çokdur bil eṭvâr
ʿAcâyib daḫı her ṭavrında çoḫ var

6997. Bedâyiʿ çoḫ var anda hem meʿânî
Ki olınmaz zebân-ıla beyânı

[846] "Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur." (eş-Şuʿarâ 26/80)

[847] "... Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben hanîf olarak yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim..." (el-Enʿâm 6/78-79)

6998. O baḫre degme baḥrîler ṭalamaz
Diliyle ḳaṭreden özge alamaz

6999. Nitekim ḫˇâce Ġazzâlî-yi fâżıl
İmâm-ı evliyâ şeyḫ-i efâżıl

7000. Yazupdur cemʿ idüpdür gül gibi ter
*ʿAcîbü'l-ḳalb*dür bir cild-i defter[848]

7001. Henüz andan dimedi rubʿ ʿaşrın
Ne ḫod ḫams ü ne südüs sebʿ ʿaşrın

7002. Velî ben muḫtaṣar bu muḫtaṣarda
Dili kim şerḥ idüp ḳoydum naẓarda

7003. Bir ehl-i dil zebâna almamışdur
Beyâna bu meʿânî gelmemişdür

7004. Ḳulaġuñdan çıḫar sen penbe bu dem
Bu esrârı işit ol râza maḥrem

7005. Bu dil bu ʿâlem-i ṣuġrâda ẓâhir
Miṣâl-i esmâ nedür tendürür yir

7006. Ki zîrâ cân güni kim ola ṭâliʿ
Bu dil gögidürür aña meṭâliʿ

7007. Bu ten yirin ṭoġup ol şems-i enver
İder nûr-ı ḥayât-ıla münevver

7008. Nitekim ʿâlem-i kübrâda gel baḳ
Yidi yir yidi gök var kişver eṭbâḳ[849]

---

[848] *ʿAcîbü'l-ḳalb:* Kalbin garip halleri.

[849] "eṭbâḳ" kelimesi sayfanın sol boşluğu beyit hizasına yazılmıştır.

7009. Yine bu ʿâlem-i ṣuġrâda kim var
Yidi ʿużv oldı ten dil yidi eṭvâr[850]

Ve ḳad ḫalaḳaküm eṭvâran[851]

7010. Her iḳlîm-i zemînde nite k'iy şâh
Ḳodı bir ḫâṣiyyet elbette Allâh

7011. Olur çoḳ nevʿ ü çoḳ cins anda ẓâhir
K'andan ġayrı yirde daḫı yoḳ yir

7012. Yine anuñ gibi her ʿużv-i tende
Olur elbette bir ḫâṣiyyet anda [214[b]]

7013. Niçe nevʿ ü ṣıfât u cins ü efʿâl
Vücûda gelür ol kişverde her ḥâl

7014. Şu ḫâṣiyyet-ki var ʿużvuñ birinde
Daḫı olmaz ol anuñ âḫarında[852]

7015. Nitekim başda göz ṣâḥib-naẓardur
Ḳalanı bu naẓarda bî-hünerdür

7016. Ḳulaġuñ işidür dâyim işitmek
Elinden gelmez anuñ daḫı iş itmek

7017. Hemân dadmaḫdurur işi dimâġuñ
Bilen dadını oldur bal u yaġuñ

7018. Dile gûyendelikdür iş hemîşe
Hemân dutmaḳdurur bes elde pîşe

---

[850] "eṭvâr" kelimesi sayfanın sol boşluğu beyit hizasına yazılmıştır.
[851] "Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır." (Nûh 71/14)
[852] âḫarında: âḫirinde Nüsha

7019. Budur başına hem ḫâṣiyyet-i pây
Ki hercâyî ola yüriye her cây

7020. Daḫı her ʿużvda bir menfaʿat var
Ki gelmez âḫaruñ elinden ol kâr

7021. Nitekim gökler eṭbâḳında tâbân
İder her gû gibi seyyâre seyrân

7022. Hemîşe bir ṭabaḳda gice gündüz
İder seyrânı bu seyyâre yılduz

7023. Bu eṭvâr-ı dilüñ her ṭavrı hem-çün
Olur bir gevhere maʿdin gice gün

7024. Olar ol gevher ol maʿdinde sâkin
Bu söze şâhid *en-Nâsu meʿâdin*

7025. Bu kân-ı sîm ü zer gibi bil iy cân
Cevâhir maʿdinidür ẕât-ı insân

en-Nâsu meʿâdinu ke-meʿâdini'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati[853]

7026. Dilüñ ṣadr oldı evvel ṭavrına nâm
Bu kânda gevher-i rûşendür İslâm

7027. Bu İslâm-ıla her dem ṣadr otaġı
Münevverdür budur bil şeb-çerâġı[854]

7028. Dil ü cân bî-teraḥ andan feraḥdur
Oḳı uş âyeti *e-fe-men şeraḥ*dur

[853] "İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibidir." (Müslim, "Bir ve's-sıla", 49)
[854] şeb-çerâġı: şep-çerâġı Nüsha

E-fe-men şeraḥallâhu ṣadrahu li'l-İslâmi fe-hüve ʿalâ-nûrin min-rabbihi[855]

7029. Çün anda olmaya bu nûr-ı tâbân
Olur ol ẓulmet-i küfre o dem kân [215ª]

7030. Ki Ḳurʾân'da buyurdı Ḥaḳ Teʿâlâ
Velîkin *men şeraḥa bi'l-küfri ṣadrâ*[856]

7031. Bulur tesvîl-i nefsânî aña yol
Olur vesvâs-ı şeyṭâna maḥal ol

7032. *Yüvesvisü fi-ṣudûri'n-nâsi* iy cân[857]
Buña şâhid didi Ḳurʾân'da Yezdân

7033. Bu tesvîlât ü vesvâsüñ ser-â-ser
Maḳāmı ṣadrdur bes miṣl-i minber

7034. Hemân yir ṣadrdur anlara iy şâh
Daḫı yoḫdur añaru bir ḳadem râh

7035. Bu ṣadrı bu nefs bil kim gelüpdür
Dilüñ evrâḳı üzre cild olupdur

7036. Egerçi leşker-i vesvâs çoḳdur
Birinüñ dil evine râhı yoḳdur

7037. Ki zîrâ dildürür ḥaḳḳa ḫizâne
Miṣâl olupdurur hem âsumâna

7038. Göge ḫod idemez şeyṭân ṣuʿûdı
Ki atar tîri aña yılduz odı

---

[855] "Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa o, Rabbinden bir nûr üzerinde değil midir?..." (ez-Zümer 39/22) Nüshada "ṣadrahû"dan sonra zâid bir "lâmelif" vardır.

[856] *men şeraḥa bi'l-küfri ṣadrâ:* "… Kim kalbini kâfirliğe açarsa…" (en-Nahl 16/106)

[857] *[Elleẕî] yüvesvisü fi-ṣudûri'n-nâsi*: "İnsanların kalbine vesvese sokan." (en-Nâs 114/5)

7039. Niçe encüm ki tîr-endâz u âb-çîn
Müzeyyendür *rücûmen li'ş-şeyâṭîn*

Ve ceʿalnâhâ rücûmen li'ş-şeyâṭîni[858]

7040. İkinci ṭavra dilden ḳalbdür[ür] ad
Ol îmân kân[ı]dur anuñladur şâd

Ketebe fî-ḳulûbihimü'l-îmâne[859]

7041. Odur bil ʿaḳl nûrınuñ maḥalli
İder ol nûr-ı ʿaḳl anda tecellî

Lehüm ḳulûbun lâ yaʿḳılûne bihâ[860]

7042. Budur göz dil olur bunuñla bînâ
Bu göz olmasa olur bil dil aʿmâ

Velâkin taʿme'l-ḳulûbu[861]

7043. Şeġāf oldı üçinci ṭavra hem ad
Odur ʿışḳ u maḥabbet kânı ḳıl yâd

7044. Bu ḫalḳa andadur ḥubb u ḥimâyet
Ki uş *ḳad şeġafehâ ḥubben* dir âyet[862] [215ᵇ]

7045. Bu ʿışḳ u bu maḥabbet pâk ü ṣâfî
Geçemez öte bir perde şeġāfı

---

858 "... Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık..." (el-Mülk 67/5)
859 "... Onların kalbine Allah iman yazmış..." (el-Mücâdele 58/22)
860 "... Düşünecek kalpleri olurdu..." (el-Hac 22/46)
861 "... Lâkin kalpler kör olur..." (el-Hac 22/46)
862 "... Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş..." (Yûsuf 12/30)

7046. Fuvâd oldı çehârüm ṭavruñ adı
Bulur bu çeşm-i dil anda küşâdı

7047. Bu kândur rüʾyetüñ kânı iy cân bil
Bulur rüʾyet bu kânda dîde-i dil

7048. İşitmedüñ mi Ḳurʾân'da o Ḳādir
Ki *mâ keẕebe'l-fuʾâdü mâ-raʾâ* dir[863]

7049. Beşinci ṭavr adıdur ḥabbetü'l-ḳalb
Ḳoma bir dâne şirki anda it selb

7050. Maḥabbet maʿdinidür Ḥaḳḳ'a ḫâṣṣ ol
Bulımaz ʿışḳ-ı ḫalḳ ol maḥzene yol

7051. O genc-i ʿışḳ-ı Ḥaḳḳ'a küncdür ḫâṣ
Ṣığışmaz ʿışḳ-ı ġayr iy ehl-i iḫlâṣ

7052. Olur altıncı ṭavr adı süveydâ
Ki oldur keşf-i ġaybî kânı peydâ

7053. Odur ol menbaʿ-ı ʿilm-i ledünnî
Odur ol menbaʿ-ı ḥikmet i sinnî

7054. Hem esrâr-ı Îlâhî'ye ḫizâne
Odur ol ḫânedür bil genc-ḫâne

7055. *Ve ʿalleme Âdeme'l-esmâʾe* tâbân[864]
Maḥall-i ʿilm-i esmâ oldur iy cân

7056. Olur daḫı niçe ʿilm anda maʿlûm
Ki andandur melâyik varı maḥrûm

[863] "(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı." (en-Necm 53/11)
[864] *Ve ʿalleme Âdeme'l-esmâʾe*: "Allah Âdem'e isimleri öğretti..." (el-Bakara 2/31)

7057. Yidinci ṭavr adıdur mühcetü'l-ḳalb
Ki ol-dem ol behâ vü behcetü'l-ḳalb

7058. Ulûhiyyet ṣıfâtından dile yâr
Bil ol kânda tecellî ider envâr

7059. O *kerremnâ benî Âdem*'deki sır[865]
Olur gevher gibi bu kânda ẓâhir

7060. Dü ʿâlemde ne-kim var ġayr-ı Âdem
Tecellîden degil biri mükerrem

7061. Virilmedi dü ʿâlemde temâmet
Birine ġayr-ı Âdem bu kerâmet

7062. Hemân Âdem'de itdi Ḥaḳ tecellî
Degildür ġayrı nevʿ anuñ maḥalli

7063. Dilüñ bes ṣıḥḥat u ġāyet ṣafâsı
Budur kim pâk ola şirk ü hevâsı [216ª]

7064. Geçe ol ġayr-ı Ḥaḳ ḳamu ġarażdan
Ḫalâṣ ola bu nefsânî marażdan

Fî-ḳulûbihim marażun[866]

7065. Ḳamu eṭvâr-ıla pâk ü münevver
ʿUbûdiyyet ḫaṭına ḳoya ḫoş ser

7066. Ḳıla her ṭavrı maḫṣûṣ ol zamânda
Şu ḫâṣiyyetle kim mûdaʿ dur anda

[865] *kerremnâ benî Âdem*: "İnsanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık..." (el-İsrâ 17/70)
[866] "Onların kalplerinde bir hastalık vardır..." (el-Bakara 2/10)

7067. Ṭarîḳ-i ittibâʿ u rıfḳ u fermân
İde seyr ü sülûk-i sûy-ı Mennân

Ümirtü en-escüde ʿalâ-sebʿati ârâbin[867]

7068. Nitekim tende heft aʿżâ gelüpdür
O heft aʿżâya secde emr olupdur

7069. Yidi ṭavr üzre secde bu dile hem
Gerek vâcibdürür kim ide her dem

7070. Budur secde aña kim bu cihândan
Çevüre yüz yuma göz baş u cândan

7071. Ne-kim dünyâ vü ʿuḳbâda var aʿrâż
Ḳamudan ide Ḥaḳ'dan ġayrı iʿrâż

7072. Bulup cümle vücûd-ıla tenezzüh
İde ol ḥażret-i ẕâta teveccüh

7073. O Ḥaḳ'dan ġayrı hergiz Ḥaḳ'dan anda
Ṭaleb itmeye bir şeyʾ bu cihânda

7074. Ḳoya her ṭavr-ıla ol secdeye ser
K'o secde her sere olmaz müyesser

7075. O ṭavruñ tâ o secde gibi ġayrı
İdemez bulmaz ol bulduġı ḫayrı

7076. İder maḳbûl olacaḳ secde-i dil
Namâz olmaz o secde k'ide ten bil

[867] "Yedi a'zâ üzerine secde etmekle emrolundum." (İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-usûl,* C. V, s. 526) "Ümirtü en-escüde ʿalâ-sebʿati ârâbin ve lâ eküffe şaʿran ve lâ ṣevben"

7077. Velî evvelde bu dil kim gelür yâr
Maraż üstine müstevlî olur yâr

7078. İ niçe terbiyetler virmeyince
Belâġāt ḥaddine tâ irmeyince

7079. Marażdan bulmadın idüp ʿilâcı
Şifâyı ṣıḥḥati küllî mizâcı

7080. Olımaz bu ṣıfât-ıla o mevṣûf
K'ola envâʿ-ı ʿirfân-ile maʿrûf [216b]

7081. Anı bes terbiyet iden ḥaḳīḳat
Şerîʿat seyridür k'adı ṭarîḳat

7082. Anuñ andan bulur ṣıḥḥat mizâcı
Ki istiʿmâl ide her dem ʿilâcı

7083. Ḳalup mîzân-ı Ḳurʿân üzre mevzûn
Düze dâr u ide terkîb-i maʿcûn

7084. Ki Ḳurʾân ol devâ şerḥi ṭolupdur
Beyân-ı edviye meşḥûn olupdur

7085. Kitâb-ı ṭıbbıdur dârûy-ı dînüñ
Şifâ vü raḥmetidür müʾminînüñ

Ve nünezzilü mine'l-Ḳurʾâni mâ hüve şifâʾün ve raḥmetün li'l-müʾminîne[868]

7086. Dilüñ esrârına bulan vuḳūfı
Eṭıbbânuñ hünerver feylesûfı

[868] "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir..." (el-İsrâ 17/82)

7087. ʿİlâc-ı dilde urup niçe lâfı
İdüplerdür gör ansuz iḫtilâfı

7088. İdüp her biri bir reng-ile âheng
Devâsında dilüñ gösterdi ferheng

7089. Velî Ḳurʾân ḫaṭından ol eṭıbbâ[869]
Ḳomadı ṭaşra bir noḳṭa ḳadar pâ

7090. Bulardan itdi baʿżı ṭayyib aʿrâḳ
İşi tehẕîb-i ḫû tebdîl-i aḫlâḳ

7091. Dili şol rencler kʾitmişdi bîmâr
Müdâm eylediler żıdd-ıla tîmâr

el-ʿİlâcü biʾż-żıddi[870]

7092. Dil oldı tâ ki saġ u dem demîde
Ẕemîme ol ṣıfât oldı ḥamîde

7093. Ger itse bir maraż ḫaste mizâcı
Aña żıddıyla itdiler ʿilâcı

7094. Şifâsı-y-çün seḫânuñ itdiler yâr
Devâ-yı dâ-yı buḫle beẕl ü îṯâr

7095. Hem itdiler o renc-i ḥırṣa peydâ
Devâ dârûy-ı zühd ü terk-i dünyâ

7096. Eger ʿillet şereḥden bulsa bu rûʿ
Tecerruʿ it didiler cürʿa-i cûʿ

[869] Vezin için "ḫaṭṭından" kelimesi "ḫaṭından" biçiminde yazılmıştır.
[870] "(Hastalığın) ilacı zıddıyladır."

7097. Bu şehvet âfetine terk-i leẕẕât
ʿİlâc eylediler hem çoḫ riyâżât [217ᵃ]

7098. Daḫı her ne ṣıfat-kim dildedür dâ
Aña żıddıyla itdiler müdâvâ

7099. Ṭabîb-i ṭıb nitekim bu mizâcı
Görüp derdüñ ider żıddın ʿilâcı

7100. İçürür ḫaste olsa derdle merd
Ḥarâret defʿi-içün şerbet-i serd

7101. Eger defʿ-i bürûdet ide taʿyîn
İder terkîb aña ıssı meʿâcîn

7102. ʿAlâ-hâẕâ olındı böyle meşġūl
Ki bu rehdür münâsib râh-ı maʿḳūl

7103. Velîkin ʿömrler itmek gerek ṣarf
Yuyıla her ṣıfatdan tâ ki bir ḥarf

7104. Ṣıfat gerçi-ki olmaz maḥv-ı küllî
K'odur insânda ẕâtî vü cibillî

7105. Olur mı hîç ḫalḳullâha tebdîl
Birez keṣretden olur lîk-i (?) taḳlîl

Lâ tebdîle li-ḫalḳillâhi[871]

7106. Gerekdür her ṣıfat kim var ẕemîme
Ola kendü maḳāmında muḳīme

7107. Degildür bunda bil maḳṣûd ẕâtı
Be-küllî zâyil itmek bu ṣıfâtı

[871] "Allah'ın yaratışında değişme yoktur..." (er-Rûm 30/30)

7108. Budur maḳṣûd bil ki ola dâyim
O ḥadd-i iʿtidâl üstinde ḳāyim

7109. Yirinde her birisi ḥarf bâ-ḥarf
Ḥaḳ emriyle olına fiʿline ṣarf

7110. Ḥarâretle bürûdet nitekim var
Ṭabîb-i ṭıb idicek aña tîmâr

7111. Degil anda zevâl-i kül maḳṣûd
Ki olmaz ol zevâl-i küllîde sûd

7112. Eger gitse bürûdetle ḥarâret
Bedende ẓâhir olur çoḳ ḫasâret

7113. Ġalat bunda idüpdür felsefîler
Ki iẓhâr itdiler şirk-i ḫafîler

7114. Uşda bu ʿömrler ṣarf itdi anlar
Ġalaṭ çâhına ipsüz gitdi anlar

7115. Naẓar itmediler ṣavm u ṣalâta
Dürişdiler bu taġyîr-i ṣıfâta [217ᵇ]

7116. Bu taġyîre dilediler bes ol-dem
Ki ideler mücerred ʿaḳl ile em

7117. Mücerred ʿaḳl-ıla ẓann itdi ḳamu
Ki olur bu dilüñ derdine dârû

7118. Gümân hem böyle itdiler o ḥâlet
Ki yoḫdur ʿaḳıldan kâmilter âlet

7119. Daḫı bu ʿaḳla âfet iy ṣaff-ı dil
Bu ḥayvânî ṣıfâtı didiler bil

7120. Eger gitse bu ḥayvânî ṣıfatlar
Yirine gelse rûḥânî ṣıfatlar

7121. Tamâm ʿaḳl-ıla bî-âfet âsân
Kemâle irer anda cân-ı insân

7122. Didiler çün bu ʿâlemde bizüm yâr
Tamâm ilm ü kâmil ʿaḳlımuz var

7123. Bize bu ʿilm ü ʿaḳl ider kifâye
Ne ḥâcet kim uyavuz enbiyâya

7124. O cân ola Nebî rüşdine muḥtâc
Ki başda nûr-ı ʿaḳlı olmaya tâc

7125. Ne bilsünler verâ-yı ʿaḳl pinhân
Ki var insânda niçe derde dermân

7126. Degil bir ʿaḳldan biñ kez bir anuñ
Dile yeg âletidür tende cânuñ

7127. Nitekim dildür eṭvârıyla ẓâhir
Ḫafî vü rûḥ sırdur cümle ḥâżır

7128. Daḫı bir cân idemez iy dil-i pâk
Bu âlâtuñ birin ʿaḳl-ıla idrâk

7129. İdemez bunları hem terbiyet ʿaḳl
Viremez bunlara hem taṣfiyet ʿaḳl

7130. Hem evvel ʿaḳl olur maʿlûl ü bîmâr
Olur bîmâr olan muḥtâc-ı tîmâr

7131. Anuñ kim ḫastedür kendü mizâcı
İdemez ġayrı derdine ʿilâcı

7132. Olur bîmâr olanuñ râyı bîmâr
İdemez râst ol tedbîr-i tîmâr

7133. Eṭıbbâ kim bilürler nabż-peyvest
Vururlar ḫastelıḳde özgeye dest

7134. Ḳamu bîmâr u bî-tîmâr u bî-kes
Ṭabîb-i Şâriʿe muḥtâcdur bes [218ª]

7135. Devâ-[y]-içün göre tâ cümle dâyı
Buyura şerʿ-i ṭıbbından devâyı

7136. Nedür her cân u dilde bile ʿillet
Mizâcına göre baġlaya şerbet

7137. ʿUḳūl ehlinden ol bir cemʿ-i bî-dîn
Ki anlar yumdı cândan çeşm-i ḫaḳ-bîn

7138. Biri ḫâṣiyyet-i şerʿi muḥaḳḳaḳ
Baḫuban ʿayn-ı Ḥaḳ'dan görmedi ḥaḳ

7139. Çoḫ istiḫfâf idüp şerʿe söz-ile
Naẓar itdiler istihzâ göz-ile

7140. O müstehzîlerüñ küfrin ḥikâyet
İdüben Ḥaḳ bize gönderdi âyet

Allâhu yestehziʾû bihim[872]

7141. Ne dil kim vardı dâ anda peydâ
Şifâ bulsa idüp şerʿ-i müdâvâ

[872] "Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder..." (el-Bakara 2/15)

7142. İdüp tebdîl-i aḫlâḳa ʿilâcı
Riyâżetden ṣafâ bulsa mizâcı

7143. İrişe ḫasteliġinden şifâya
Ẕemîme ol ṣıfatlardan ṣafâya

7144. Dilese baʿd-ez-ân seyr-i maḳāmât
Gidüp ḳatʿ eylemek buʿd-ı mesâfât

7145. Maḳāmâtında kendünüñ revişler
Ṣıfâtına özinüñ perverişler

7146. Olur ol yolda ʿömrinüñ tamâmı
Henüz öte geçemez bir maḳāmı

7147. Revişde dökdür cân-ı ʿömrden zâd
Henüz ol bir maḳāma virmez dâd

7148. Ḳalur ol bir maḳām içre revişden
Ḳılur özge ṣıfâta perverişden

7149. Ala ger bir ṣıfat daḫı ele ol
Ḫalel tîz ol ṣıfatdan hem bula ol

7150. Yine k'âheng ide olmaya âsân
Ḳıla her perdede ney gib[i] nâlân

7151. Bu maʿlûm oldı bu sözden bilüñüz
K'o yolı kimse varımaz yalıñuz

7152. Ger anda olmaya irşâd-ı mürşid
Ḳurı cehd-ile varmaz anı câhid [218^{b}]

7153. Meger ṣaḥrâda bir gün Şeyḫ Manṣûr
Berâhîmî ḫavâṣṣı buldı mehcûr

7154. Sülûki ḳoydı Manṣûr anda ṭurdı
Dönüp seyrinden Birâhîme ṣordı

7155. Dile aldı bu sözi ḳanda-y-ıdı
Di *fî-eyyi maḳāmin ente* didi[873]

7156. Ne menzildür maḳāmuñ di ʿayân it
Ḫaber vir ḳandadur seyrüñ beyân it

7157. Bes İbrâhîm didi k'iy hümâmum
Otuz yıldur tevekküldür maḳāmum

7158. Bu ravża içre otuz yıldur uş ben
Riyâżet virürem bu nefse bil sen

Erûżu fî-maḳāmi't-tevekküli münẕü ṣelâṣîne senetin[874]

7159. Didi Manṣûr ʿömrüñ âḫir olmış
Kemân-ı cânda ʿömrüñ oḫı ṭolmış

7160. İrişmiş ẓâhir uş ʿömre ḫasâret
Henüz sen bâṭın eylersin ʿimâret

7161. Ger ola bu fenâda ʿömr fânî
Bes iy şeyḫ ol fenâ-fillâha ḳānî

İẕe'fneyte ʿumrake fî-ʿimâreti'l-baṭni fe-eyne ente mine'l-fenâ'i fillâhi[875]

7162. Bu menzilde bu sözden bil ki iy şâh
Degil ʿuşşâḳla zühhâda bir râh

---

[873] *fî-eyyi maḳāmin ente:* Hangi makamdasın?

[874] "Otuz seneden beri tevekkül makamında riyâzetteyim."

[875] "Sen ömrünü karnını îmâr etmekle tüketmişsin, nerede sende Hak'ta fâni olmak?!"

7163. Ne yol kim aña ʿuşşâḳ ura pey râst
Gidemez anda zühhâd olsa ney râst

ŞİʿR
[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Zühd ü ḫuşk ü ṣûret-i daʿvâ-yı taḳvî özgedür
Merd-i maʿnî özge vü meydân-ı maʿnî özgedür

2. Mâh ruḫlar gün yüzi-[y]-le beñzemez ḥüsnüñe kim
Pertev-i mâh özge vü nûr-ı tecellî özgedür

3. Dünyi vü ʿuḳbî degil kûyuñda ḳaṣdı ʿâşıḳuñ
Ṭûr üzre kim ṭurd[ı] maḳṣûd-ı Mûsâ özgedür

4. Yir-ile gökcedür ol işikle farḳı cennetüñ
Kim odur gâh özge vü Firdevs-i aʿlâ özgedür

5. ʿÂşıḳa mey-ḫânedür yir zâhide miḥrâbdur
Kim ṭarîk-i ʿâşıḳ özge râh-ı ṣûfî özgedür

6. Şükr ü sekrüm artar ol dil-ber ṣıduḳca göñlümi
Câm-ı Mecnûn'ı ṣımaḳdan ḳaṣd-ı Leylâ öz[gedür] [219ª]

7. Yarına dîdâr-ı yârı ḳoma ṣûfî gib[i] sen
Aç bugün ***ʿUşşâḳī*** göz kim kâr-ı aʿmâ özgedür

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7164. Meşâyiḫ kim var aṣḥâb-ı ḥaḳīḳat
Bu semt üzredür anlara ṭarîḳat

7165. Ki dilden giderürler ilk jengâr
İderler pâk ü ṣâfî âyînevâr

7166. Eñ öñ tebdîl-i aḫlâḳ itmez anlar
Varup ilk ol ṭarîḳe gitmez anlar

7167. Dili çün pâk ideler kâmil ola
Teveccüh şarṭı-y-ıla ḥâṣıl ola

7168. Daḫı ḫalvetde olalar murâḳıb
Murâḳıblıġa olalar muvâẓıb

7169. Revân ṣâfî olup tâ ol nefes dil
Olur imdâd-ı feyż-i Ḥaḳḳ'a ḳābil

7170. Bu feyż ü bu irâdetle firâvân
Olur tebdîl-i aḫlâḳ anda çendân

7171. Olur aḫlâḳ-ı nefse anca tebdîl
Ṣıfât-ı dil olınur niçe taḥṣîl

7172. Bu taḥṣîl-i ṣıfât olup müyesser
Olur dil şol ḳadar bir pâk gevher

7173. Ki çekse sâlhâ renc-i riyâżât
Müyesser olmaz anca keşf-i ḥâlât

7174. İre çün feyżden dil bu kemâle
İrişdi bil o ḥadd-i iʿtidâle

7175. Budur bil iʿtidâli ehl-i seyrüñ
Ṣevâbı budurur ol râh-ı ḫayruñ

7176. Dile taġyîrden şol-kim mücerred
Riyâżât-ıla ḥâṣıl ola bî-ḥad

7177. Tefâvüt çoḳ olur anlarda ẓâhir
Gerek vurmaḳ miḥekk-i şerʿe bir bir

7178. Gerek ol şerʿ mîzânında mevzûn
Ki yüz sîmîn ola iş altun efzûn

7179. Ve illâ irte andan çoḳ zeleller
Belüre niçe âfât u ḫaleller

7180. Daḫı bil bunda iy merd-i ḥaḳīḳa
Nedür dil taṣfiyesine ṭarîḳa [219ᵇ]

7181. İdüp ʿuzlet cihândan biʾż-żarûre
Gerekdür evvelâ tecrîd-i ṣûre

7182. Gerekdür terk bu dünyâ-yı dûnı
Zen ü ḳavm-i ḳabîle vü benûnı

7183. Ne kim var *kâyinen men kân* bu ʿâlem[876]
İde ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ ola bî-ġam

7184. Ṭuta bir şeyḫ-i kâmil dâmenin bes
Ki rükn-i aʿẓam oldur pîş eger pes

7185. Ḳoya hem mâl ü mülküñ yarlıġını
Bu meʾlûfât-ı ṭabʿuñ varlıġını

7186. Ṭaġıda ḫânümânını yoġ ide
Duta kim gitdi yaġmaya yaġıda

7187. Oġul ḳız raḥmını üze özinden
Çıḫara ḫˇîş mührini gözinden

7188. Ola pâk ü mücerred rind ü ḳallâş
Gele meydaña ḳoya ortaya baş

7189. Çün aña iş ola dâyim bu tecrîd
İrişe bir maḳāma kʾadı tefrîd

[876] *kâyinen men kân:* Kim olursa olsun.

7190. İde tefrîd-i bâṭın yaʿnî tâbân
Ḳamu ḥaḳ ġayrı maḥbûbından ol cân

7191. Bes andan sırr-ı tevḥîd-i ḥaḳīḳī
Ola yüz gösterüp anuñ refîḳi

7192. Dimişler ṣâḥib-i keşf-i kerâmet
Ki var tevḥîde bir niçe maḳāmât

7193. Biri tevḥîd-i îmânîdür anuñ
Biri tevḥîd-i îḳānîdür anuñ

7194. Biri tevḥîd-i iḥsânîdür aḥsen
Biri tevḥîd-i ʿaynîdür muʿayyen

7195. Birisi daḫı tevḥîd-i ʿayânî
Bulur ʿayn-ı saʿâdet bulan anı

7196. Aña kim ḥâṣıl olmaz bu maḳāmât
Nedür bilmez o vaḥdâniyyet-i ẕât

7197. O kim bulmaz o vaḥdâniyyete yol
İrişemez ḥaḳīḳat vecde bil ol

7198. K'odur deryâ-yı eḥ(a)diyyet kenârı
Aña varan görür deryâ-yı nârı

7199. Eger bi'l-bâb ola şerḥ ol maḳāmât[877]
Ola ıṭnâb u evzâna maḳālât [220ª]

7200. Mürîd olan çün iy ehl-i irâdet
Bi-ḳadri'l-vüsʿ kim ide ʿibâdet

[877] "şerḥ" ve "ol" kelimeleri arasında takdim-tehir vardır.

7201. İde tecrîd-i ṣûret ḫoş mücerred
Ḳıla tefrîd-i bâṭın ḳala müfred

7202. Ḳılup ḫoş tasfiye ḳalbini her ḥâl
İde ḫalvetde dâyim ẕikre iḳbâl

7203. Ola dün ü gün işi ẕikr ü ḫalvet
Cihânda bula ol ẕikr-ile selvet

7204. Ola ol ḫalvete şol deñlü meşġūl
K'işinden ḥiss-i ẓâhir ola maʿzûl

7205. Çıḳa âfât maḥsûsât-ı dilden
Ḳala ḫâlî ne-kim var ġışş u ġılden

7206. Küdûrâtuñ çoġın âyîne-i dil
Bu maḥsûsâtdan ḥâṣıl ider bil

7207. Çü her ḥis kim ola maḥsûsına ṭuş
Olur naḳş-ı ḫayâli dilde menḳūş

7208. Dile çoḫ âfet irer bil naẓardan
Başar çoḳ perdeler anı başardan

7209. Ne yüze kim naẓar eyleye göz tîz
O yüz olur dile ol-dem dil-âvîz

7210. Çün ol âfât-ı ḥissî ola zâyil
Ola mirʾât-ı dil bî-jeng ü ḥâyil

7211. Yuyıla ḳamu nefsânî hevâcis
Uyıla cümle şeyṭânî vesâvis

7212. Hemân bir gözgü ola pâssız pâk
İde ʿaksinde cân ol yüz[i] idrâk

7213. Bu şeyṭânî vesâvis niçe k'iy şâh
Reh-i dilden dile bula güẕergâh

7214. Olur âyîne-i dil tîre bî-reng
Görinmez bir nefes ṣâfî vü bî-jeng

7215. Gerek bes ol vesâvis râhı beste
Ki pâsından ola âyîne reste

7216. Bu dil dâyim gerek kim ẕâkir ola
Hemîşe pîşe nefy-i ḫâṭır ola

7217. Ṭola çün genc-i dil Allâh ẕikri
Sürile ṭaşraya aġyâr fikri

7218. O mir'âta daḫı bes bu nefesden
Vesâvis bulmaya yol pîş ü pesden [220^{b}]

7219. Bu nûr-ı ẕikr ü nefy-i ḫâṭır-ıla
O târ ol jeng bu dilden sürile

7220. Vesâvisden ne-kim jeng aldısa dil
Ola ol nûr-ı ẕikr aña muṣayḳal

7221. Ḳamu şey'e ṣıḳāle kim gelüpdür
Ṣıḳāle ḳalbe ẕikrullâh olupdur

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm li-külli şey'in ṣıḳāletün ve ṣıḳāletü'l-ḳulûbi ẕikrullâhi[878]

7222. Küdûretden ne-miḳdâr olsa dil pâk
Olur perde o yüzden ol ḳadar çâk

[878] "Nebî (s.a.v) her şeyin bir cilası vardır, kalbin cilası ise Allah'ı anmaktır, buyurdu."

7223. Dile çün ẕikr-i nûrı bula revzen
Vecel ḫavf ola peydâ dilde rûşen

Ḳavluhu Teʿâlâ: İnneme'l-müʾminûne'lleẕîne iẕâ ẕükirallâhu vecilet ḳulûbuhüm[879]

7224. Çü ẕikrullâhdan dil içe şerbet
Ḳasâvetden arına gide kürbet

7225. Ola liynetle riḳḳat ẓâhir anda
Ola envâr-ı Bârî zâhir anda

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ṯümme telînü cülûduhüm ve ḳulûbuhüm ilâ-ẕikrillâhi[880]

7226. Çün ol ẕikre müdâvim ola sâlik
Ola dil mülkine ol ẕikr mâlik

7227. Dilüñ ala ilin sulṭân-ı ẕikrüñ
Süre andan sipâhın ġayr-ı fikrüñ

7228. Ne-kim var ʿışḳ-ı Ḥaḳ'dan ġayrı dilde
Süre andan birin ḳoymaya ilde

7229. Murâḳıb olup andan indire baş
Der-i dilde o dem ser yaṣdana ṭaş

7230. Ola sır dil derinüñ perdedârı
Ḳomaya anda ġayr-ı ẕikr-i Bârî

7231. Ola dildârına sır anda dizdâr
Ḳomaya ġayr-ı yâr ol dâra Deyyâr

---

879 "Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen kimselerdir..." (el-Enfâl 8/2)

880 "...Derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar..." (ez-Zümer 39/23)

7232. O dilde ol-dem ol ẕikr-ile peydâ
Ola üns ü ṭumaʾnînet hüveydâ

7233. Ḳamu yâr-ı diyârın eyleye terk
Hemân ol ẕikr-i meẕkûrı ṭuta berk

7234. Resen üzre cihâna bestelikden
Kese el herkese peyvestelikden [221ª]

7235. Dü ʿâlem mûnisinden ide dehşet
Ḳamusından ḳıla iẓhâr-ı vaḥşet

7236. Bu ḥâletde k'irer dil bu maḳāma
Dil anda olup irer ol tamâma

7237. Ne dil-kim bu maḳāma irmemişdür
Henüz ol dil tamâma irmemişdür

7238. İy muḳbil ḳul bil oldur ḳalb-i maḳbûl
Ki Ḥaḳ ẕikriyle ola muṭmaʾin ol

7239. Dü ʿâlemde ne dil-kim anda peydâ
Hevâsı ola bu şeyʾüñ hüveydâ

7240. O dil bil daḫı kâmil olmamışdur
Kemâl-i rütbesini bulmamışdur

7241. Henüz vardur anuñ jengi yüzinde
Birez ʿillet daḫı vardur özinde

7242. Gerekdür daḫı ẕikrullâh miṣḳal
Ki ol gözgü yüzi ola muṣayḳal

7243. O nefy-i mâsivâ şerbet gerek hem
Ki bula ṣıḥḥat-i küllîye bî-ġam

7244. O jeng ü o seḳāmet ola zâyil
Yüzinde gözgünüñ olmaya ḥâyil

7245. O naḳ[ı]ş gele anda ẓâhir ola
O ẕikre cevher ol-dem zâhir ola

7246. O dâr içre ne-kim aġyâr-ı Ḥaḳ var
Çıḳup tâ ġayr-ı Ḥaḳ ḳalmaya Deyyâr

7247. O gele cevher-ile nûrı ẕikrüñ
Yirine ṭura cümle naḳş u fikrüñ

7248. Çeküp gün gib[i] tîġ ol ẕikr nûrı
İde dil gögine seyr-i surûrı

7249. Ne-kim bu encüm-i efkâra ḫaṭvâr
İde ḥak maḥv ola cümle nuḳaṭ yâr

7250. Bu demde ʿışḳ sulṭânından âyet
Gönül şehrine irer yüce râyet

7251. Dil ü rûḥ u ten ü nefsüñ gelür tâ
Dikilür çâr sû sende muʿallâ

7252. Buyurur şaḫne-i şevḳe şeh ol-dem
Ki tâ emmâre nefsi ṭuta muḥkem

7253. Ṭutup derd ip-[i]le baġlaya bendi
Ṭalebden boynına ṭaḳa kemendi [221ᵇ]

7254. Siyâsetgâh-ı dilde getürüp tîz
Uralar gerdenine tîġ-i ḫûn-rîz

7255. Dibinde râyet-i sulṭân-ı ʿışḳuñ
İdeler ḫoş anı ḳurbânı ʿışḳuñ

7256. Niyâmından ḫurûfuñ idüp âheng
Çeke ol şaḥne tîġ-i ẕikri bî-jeng

7257. Diline tîz alup Allâhu ekber
Hevâ-yı nefsden ḳaṭʿ eyleye ser

7258. Hemân-dem gitdi ya gitmedi cânı
Aṣalar dâr-ı iḫlâṣ üzre anı

7259. Ḳamu düzdi şeyâṭîn rind ü feccâr
Ki oldı nefs-i emmâreyle hem-kâr

7260. Göreler çün siyâset bile ḥâli
Ḳaçalar ḳala bu ten şehri ḫâlî

7261. Bu evden ṭaşıyalar ṭaşraya raḫt
Ḳıla ġavġadan emîn anda ol taḫt

7262. Gele çün râyeti şâhuñ bu şehre
Daḫı baş götüre kimse ne zehre

7263. Ṣıfât-ı nefs ne-kim var ẕemîme
Rünûd ü cümle evbâş-ı leʾîme

7264. Alup ekfân-ı ʿacz ü elde ḫancer
Ḳoyalar bâb-ı teslîme gelüp ser

7265. Diyeler rabbenâ ʿafv eyle bize
Ki biz ẓulm itmişüz öz nefsimüze

7266. Ümîż-i ʿafv-ıla irdük ṭapuña
Günâhumuz bilüp geldük ḳapuña

7267. Boyun uş ger adarsañ aldurup dâd
Öküş luṭfuñ ḳılup ʿafv itseñ âzâd

7268. İderseñ ʿafv ḫoş oldurasın ger
Dirîġumuz yoḳ uşda tîġ uş ser

7269. Bes ol Sulṭân idüben faż̈l u iḥsân
Ḳamunuñ ideʿisyânına ġufrân

7270. Ol evbâş ü rünûda vire tevbe
Bağışlaya ne k'itdilerse ḥavbe

7271. Daḫı şehr içre ifsâd itmeyeler
Azup azḳun ṭarîḳe gitmeyeler

7272. ʿUbûdiyyet ṭonın ol şâh-ıʿizzet
Ṣala her birinüñ egnine ḫilʿat [222ª]

7273. Ola bes her biri bir ehl-i ferheng
Seri vü server ü ser-bâz ser-heng

7274. Seri ḳamu serînüñ bula sâmân
Getüreler giderüp küfri îmân

7275. Şeyâṭîn çün çıḳa şehr-i ḥasedden
Emînlik ola ġavġā-yı ḥasedden

7276. Göçüp teşvîş-ile nefsân-ı evbâş
Sefer ide ne-kim var rind u ḳallâş

7277. O nefsânî ṣıfat ḳamu yaşına
Ser-â-ser şehrden ṭaşra ṭaşına

7278. Bu jengâr-ı ṭabîʿatden feraḫnâk
O dem âyîne-i dil ola ḫoş pâk

7279. Cemâl-i şâh-ı ṣamdiyyet bes ol-dem
Gelüp bu ḫânedânı ḳıla ḫurrem

7280. Ṭoġup eḥdiyyetüñ şems-i celâli
Yarar kim göstere anda cemâli

7281. Bes ol sulṭân-ı ʿışḳı oḳıyalar
O şehre getürüp şaḥne ḳoyalar

7282. Vezîr-i ʿaḳl ola ol şehre nevvâb
Ḳomaya ḳalʿasına ġayr-ı tevvâb

7283. Ḳılalar idüp ol şehri mücellâ
Leʾâlî vü cevâhirden muḥallâ

7284. Derd-i naẓm-ıla gel gûş eyle bir bir
Nedür bil ola leʾâlî vü cevâhir

7285. Yaḳīn ü ṣıdḳ u iḫlâṣ u mürüvvet
Tevekküldür keremdür hem fütüvvet

7286. Şecâʿatle seḫâvet hem dirâset
Ḥayâ vü zühd ü taḳvâ vü firâset

7287. Veraʿdur ḥüsn ü ḫalḳ u ʿilmdür[ür] hem
Bile ʿilm-ile anda ḥilmdür[ür] hem

7288. Ḥamîde çoḫ ṣıfatlar daḫı bî-ḥad
Pesendîde ḫaṣâyil bile bî-ʿad

7289. Bu zîverle ola âreste şehr
Bu reng-ile ola pîrâste çehr

7290. O sulṭân-ı ḥaḳīḳī şâh-ı aʿẓam
Gele ḫalvet-serây-ı şehre ol-dem

7291. Celâli bürḳaʿın refʿ idüp iy yâr
O dem göstere ol maḥbûb-ı ruḫsâr [222^{b}]

7292. Ḳıla hem çâvuşı ol *lâ ilâh*uñ
Yine ḫalvet için ol bârgâhuñ

7293. Ḥamîde ol ṣıfatlardan gire ol
Ne-kim var ḫâṣagî ṭaşra süre ol

7294. Ḳomaya ġayret-i nefy anda Deyyâr
Bes ol ḫâne ola ḫalvet-geh-i yâr

7295. Ki zîrâ ʿâşıḳ deyrine dir dil
O Yaʿḳūb nebî yirinedür dil

7296. Hemân beñzer o Yaʿḳūb-ı ḫazîne
Ki aña beytü'l-aḥzân oldı sîne

7297. Cemâl-i Yûsuf-ile anda rûşen
Diler kʾol beytü'l-aḥzân ola gülşen

7298. Bula ġamdan necâtı vü ola şâd
Yete devlet ide miḫnetden âzâd

7299. Aradan gide ol fürḳat o zaḥmet
Gele ol raḥmet ol vuṣlat o ḫaşmet

7300. Özini ḫâk-i ẕilletden götüre
Serîr-i ʿizzete çıḳup otura

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün]

1. Cân gözleri cemâlüñ çün gördi rûşen oldı
Dil kül-ḫanı müzeyyen nûr-ıla gülşen oldı

2. Sînemdi beytü'l-aḥzân dil ḥüznliydi Yaʿḳūb
Uş ḥüsn-i Yûsufʾuñla bu şâd o gülşen oldı

3. Yârına kim ireydi ḳılmasa yâr yârî
Ben ʿâşıḳa ʿinâyet bil yine andan oldı

4. Ten câmdı vü mey cân çün buldı imtizâcı
Ten rengi câna döndi cân rengi hem ten o[ldı]

5. Eyleye gün hevâda benümle ḫoş çîndür
Ḫurrem hevâyla tâ ḥüsnüñ ki ḫırmen oldı

6. Virâne dil çün oldı ol genc-i ʿışḳa maḥzûn
Miskîn dilüñ serây-ı sulṭâna mesken oldı

7. ʿUşşâḳ çün yüzüñde nâr-ı Kelîm'i gördi
Nûrı-[y]-la göñli Ṭûr-ı Vâdî-yi Eymen oldı

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7301. Bu dil bes bu menzilde dil oldı
Kemâline irişüp kâmil oldı [223ª]

7302. Şifâ vü ṣıḥḥat-i aṣlîye mâyil
Olup ʿârıż marażlar oldı zâyil

7303. Kemâlinden dilüñ her neyse maḳṣûd
Ḥuṣûle vâṣıl oldı vird-i maʿbûd

7304. Bu nefsânî ṣıfâta sâlhâ cân
İdemezken ḳurı zühd-ile dermân

7305. Ṭarîḳat meẕhebine gidemezken
Dile tebdîl-i aḫlâḳ idemezken

7306. Oluban ẕikr bunda kîmyâger
İşini ḳalbüñ itdi ḫâliṣ zer

7307. Ṭarîḳat ṣanʿatı-[y]-la silinüp jeng
Hemân âyîne oldı bu dil-i seng

7308. Gelüp ser-keş o nefsânî ṣıfatlar
Ḳodılar ḳamu ḳulluḳ ḫaṭṭına ser

7309. Bu menzilde bil iy sulṭân-ı dânâ
Ne rûḥ olur ne dildür kâr-fermâ

7310. Ṣıfâtuñ baʿżı tâ ger indüre baş
Ve baʿżı ser-keş olup ola ḳallâş

7311. Olur emr bes o sulṭân-ı cihânuñ
Geçer anlara bes fermânı anuñ

7312. İdüben zaḥmet-i aġyârı ḫâlî
O taḫta ṣaldı raḥmetden nihâli

7313. Ḳomadı anda ġayruñ raḫtını ol
İdindi ḫâṣ kendü taḫtını ol

Lâ yeseʿunî arżî ve lâ semâʾî ve innemâ yeseʿunî ḳalbu ʿabdi[ye]'l-müʾmini[881]

7314. O bir sulṭândurur kim heft eflâk
Yüz urur yire öñinde öper ḫâk

Ve ʿaneti'l-vücûhi li'l-ḥayyi'l-ḳayyûmi[882]

7315. Gelür bes anda emri ġālib anuñ
Bu aḫlâḳ u ṣıfâtı üzre cânuñ

[881] "Yere ve göğe sığmam ancak mümin kulumun kalbine sığarım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 165)

[882] "Bütün yüzler (insanlar), diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür..." (Tâ-hâ 20/111)

7316. Bu aʿżâ vü ṣıfâtuñ biri bir iş
Ṭutup tâ idemez ṭabʿıyla cünbiş

7317. İde ḥaḳḳıyla her ne kim iş ide
Ne kim işitse ḥaḳḳıyla işide

7318. O göz-ile göre her ne yüz olsa
O dilden söyleye her ne söz olsa [223ᵇ]

7319. Bes olup bu maḳām içre dil enver
Olur cümle ṣıfât-ı Ḥaḳḳ'a maẓhar

7320. Ṣıfât hem iki nevʿ üzre gelüpdür
Birisi luṭf u biri ḳahr olupdur

7321. İki nevʿe daḫı dil bende kim var
Olur maẓhar bil iy cân âyinevâr

7322. Dile gâh ol Ḫuẕâ idüp tesellî
Ṣıfât-ı luṭf-ıla ider tecellî

7323. O dilden tâ olur ol luṭf-ı Ḳādir
Daḫı çoḳ müstaʿidd dillerde ẓâhir

7324. Ki olur kim tecellî ider iy yâr
Ṣıfât-ı ḳahr-ıla anda o Ḳahhâr

7325. Ẓuhûr-ı luṭf u ḳahr Bârî'den bil
Taḳallübdedürür peyveste bu dil

7326. Nitekim dir nebîler pâdişâhı
Ki müʾmin dilinüñ câygâhı

7327. O raḥmânî eṣâbiʿden mübeyyen
İki ışbaʿ meyânıdur muʿayyen

7328. Ol iki ışbaʿ-ıla anı Raḥmân
Nice dilerse ḳalb ider bil iy cân

7329. İlâhî ḳıl dilümüz terbiyet pâk
Ṭarîḳatden vir aña taṣfiyet pâk

7330. Bu ḥayvânî ṣıfâta ḫoş celâ vir
O rûḥânî ṣıfât-ıla cilâ vir

7331. Ṣıfât-ı luṭfuñ anda aẓher eyle
Tecellî-yi cemâle maẓhar eyle

7332. Dil-i *ʿUşşâḳ*ʾ[yi] mirʾât-ı ẕât it
Münevver maẓhar-ı nûr-ı ṣıfât it

7333. Nuḳūşın maḥv id andan ġayr fikrüñ
ʿAyân it cevherini nûr-ı zikrüñ

7334. Sil andan ʿâlemüñ jeng-i hevâsın
Müdâm it ẕikrden ẕevḳ u ṣafâsın

7335. Kemâline irür kâmil dil eyle
Ḳamu maḳṣûdın anuñ ḥâṣıl eyle

DÂSİTÂN-I HEŞTÜM DER-BEYÂN-I TAḤLİYYE-İ RÛḪ BER-ḲĀNÛN-I ḤAḲĪḲAT[883]

7336. Sekizincidürür bu dâsitân bil
İder bu taḥliyet rûḥa beyân bil [224ª]

7337. O ḳānûn-ı ḥaḳīḳat üzre âsân
Dinür kim ne ṭarîḳe seyr ider cân

[883] "Sekizinci destan hakikat kuralları üzere ruhun tahliyesini (süslenmesini) açıklar."

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ve yesʾelûneke ʿani'r-rûḥi ḳuli'r-rûḥu min-emri rabbî[884]

7338. O kim pür-ʿaḳl u cândur pâk cismi
Eḥaddür mîm cismi gitse ismi

7339. ʿAyân ser-çeşmesi ʿayne'l-yaḳīnüñ
Ḫulâṣa gevheri bu mâʾ ü ṭıynüñ

7340. Ḥaḳāyıḳ varını taḥḳīḳ iden cân
Deḳāyıḳ varını tedḳīḳ iden cân

7341. Mübeyyin müşkilât u muʿḍilâta
Tamâmı maẓhar ol ẕât u ṣıfâta

7342. ʿAlâyıḳdan ʿavâyıḳdan mücerred
Muṭahhar cân cihân faḫri Muḥammed

7343. Meger günlerde bir gün niçe kâfir
O cânuñ meclisine geldi ḥâżır

7344. Didiler müşkilümüz var ʿayân it
Bize mâhiyyetin rûḥuñ beyân it

7345. Cevâbla suʾâlüñ anda taʿcîl
Resûl'e geldi Ḥaḳ'dan peyk-i Cibrîl

7346. Didi-kim böyle fermân itdi Sebbûḥ
Ayıt kim emr-i rabbimdendürür rûḥ

7347. Didi hem kendü ol şâh-ı kerem-şân
Mücenned cündlerdür cümle-i cân

[884] "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir..." (el-İsrâ 17/85)

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: el-Ervâḥu cünûdun mücennedetün femâ teʿârafe minhe'tlefe ve mâ tenâkera minhe'ḫtelefe[885]

7348. Bu demden gel berü iy cân-ı âdem
Nedür bil rûḥ-ı insânîyi bu dem

7349. Muḳarreb ḫâṣ ḳulıdur ol Ḫudâ'nuñ
Olupdur ʿâlem-i emrinden anuñ

7350. Bulupdur şöyle ḳurb u iḫtiṣâṣı
Ki yoḳdur Rabbüñ anuñ gibi ḫâṣı

7351. Bil emr olur şu ʿâlemden ʿibâret
Ki oldı ol mesâḥatsiz ʿimâret

7352. Mesâḥat hem kemiyyet olmaz anda
Daḫı miḳdâr u ḳısmet olmaz anda

7353. Olur żıd ʿâlem-i ḫalḳa o ʿâlem
Ki ḳābildür tecezzîye bu ʿâlem [224ᵇ]

7354. O ḳısm-ı ʿâleme emr ism-ile nâm
Anuñ-çün tesmiye itdi o ʿAllâm

7355. Ki çün *kün* didi ol gün Şâh-ı kevneyn[886]
Teʾennîsiz tekevvün buldı ol ʿayn

7356. Cihân cân-ı teʾennî zamânsuz
Mükevven oldı kevn oldı mekânsuz[887]

---

[885] "Ruhlar dizilmiş (her an savaşa hazır) askerlerdir. Tanışan ruhlar birbiriyle kaynaşır, tanışmayanlar ise zıtlaşırlar." (Buhârî, "Ehâdîsü'l-enbiyâ", 2; Müslim, "Bir ve's-sıla", 49)

[886] *kün:* "…ol (dedi ve oldu)", (Yâsîn 36/82)

[887] Birinci mısraın vezni bozuk

7357. Ne mâdde vardı ne midde mevcûd
O ʿâlem meddi anda düşdi memdûd

7358. Egerçi ʿâlem-i ḫalḳ anda ḥâżır
Vücûda emr-i *kün*den geldi ẓâhir[888]

7359. Velîkin mâdde vü midde sâbıḳ
Olup düşdi bu ʿâlem anda lâḥıḳ

7360. Bu maʿnâya eger dilerseñ iṯbât
Oḳı (uş) âyet-i *ḫalaḳa'ṣ-semâvât*

Ḫalaḳa'ṣ-semâvâti ve'l-arża fî-sittete eyyâmin[889]

7361. O Ḥaḳ *min-emri rabbî* didi yaʿnî[890]
Budur maʿnâsı bil iy ehl-i maʿnî

7362. Ḳamuya kim bu ervâḥ oldı mebdeʾ
Bu kâf u nûn-ı *kün*dür aña menşeʾ[891]

7363. Bedîʿ-i fıṭrat-ıla itdi peydâ
Bi-ġayr-ı mâdde vü bî-heyûlâ

7364. *Hüve'l-Ḥay*'dan ḥayât aldı tamâm ol
Hem el-Ḳayyûm'dan buldı ḳıyâm ol

7365. Bu ʿâlemde olup ervâḥ mebdeʾ
Düşüpdür ʿâlem-i melkûta menşeʾ

7366. Hem oldı ʿâlem-i melkût aẓher
Ser-â-ser ʿâlem-i mülkîye maṣdar

---

888 *kün:* "…ol (dedi ve oldu)", (Yâsîn 36/82)
889 "(Şüphesiz ki Rabbiniz) gökleri ve yeri altı günde yarattı..." (el-Aʿrâf 7/54)
890 *min-emri rabbî*: "(Ruh) Rabbimin emrindendir..." (el-İsrâ 17/85)
891 *kün:* "…ol (dedi ve oldu)", (Yâsîn 36/82)

7367. Bil iy cân ʿâlem-i mülkîyi dâyim
Dutar bu ʿâlem-i melkût ḳāyim

7368. Ḳıyâm-ı ʿâlem-i melkût her dem
Bu ervâḥ-iledür iy cân-ı Âdem

7369. Daḫı bu ʿâlem-i ervâḥ dâyim
Olur bu rûḥ-ı insân-ile ḳāyim

7370. Bulur hem rûḥ-ı insânı müdâmî
O ḳayyûmiyyet-i Ḥaḳ'dan ḳıyâmı

7371. Ṭutar ḳāyim o ḳayyûmiyyet anı
Ḳılur dâyim o deymûmiyyet anı [225ᵃ]

7372. Odur mâlik anuñdur mülk peydâ
Elindedür ḳamu melkût-ı eşyâ

7373. Dü ʿâlem kim ḳomışdur ser sücûda
Gelüpdür vâsıṭ-ıla bil vücûda

7374. Bi-ġayr-ı vâsıṭa şey yoḳdur iy cân
Hemân illâ vücûd-ı ẕât-ı insân

7375. Çün evvel itdi emri rûḥına *kün*[892]
Miyâncısız vücûda geldi ol gün

7376. Daḫı ol naḳş-ı ḳālıb k'oldı taṣvîr
Faṭîrin Fâṭır itdi kendü taḫmîr

7377. Yine hem ol nefes iy cân-ı ṭâlib
İdicek izdivâcı rûḥ u ḳālıb

[892] *kün:* "…ol (dedi ve oldu)", (Yâsîn 36/82)

7378. O dem-kim cisme nefḫ itdi o cânı
Bi-ġayr-ı vâsıṭa nefḫ itdi anı

7379. Kelâmında o kim yoḳdur şebîhi
Didi teşrîf idüp *ve nefaḫtü fîhi*[893]

7380. Didi *min-rûḥî* hem virüp neẕâfet[894]
O rûḥı ḳıldı maḫṣûṣ-ı izâfet

7381. Ki yaʿnî rûḥ-ı insânı benüm ḥay
Ḥayâtumdan benüm olupdurur ḥay

7382. Vücûd-ı cânı çünki vaḳt-i îcâd
Ḥaḳ itdi ʿâlemi emrinden âbâd

7383. Yine hem anı emrine o Rabbı
Didi nisbet idüp *min-emri rabbî*[895]

7384. Eḥayyuñ muḥyiliğinden firâvân
Bulup çün bu ḥayâtı oldı ḥay cân

7385. İżâfet eyledi ẕâtına ol-dem
Ki *min-rûḥî* didi ḳavlinde muḥkem[896]

7386. Olur mûdan daḳīḳ işbu daḳīḳa
Bilür taḥḳīḳini Ḥaḳ bi'l-ḥaḳīḳa

7387. Kemâl-i mertebe bes rûḥa kim var
Bu rûḥı taḥliye itmekdedür yâr

---

[893] *ve nefaḫtü fîhi*: "... Ona (rûhumdan) üflediğim zaman..." (el-Hicr 15/29)
[894] *min-rûhî*: "... Rûhumdan..." (el-Hicr 15/29)
[895] *min-emri rabbî*: "(Ruh) Rabbimin emrindendir..." (el-İsrâ 17/85)
[896] *min-rûhî*: "... Rûhumdan..." (el-Hicr 15/29)

7388. Rubûbiyyet ṣıfâtından feraḥnâk
Gerek kim terbiyet ola aña pâk

7389. Olup ol ḥilyeden tâ kim muḥallâ
Bir âyîne ola pâk ü mücellâ

7390. Hem ide kesb-i envâʿ-ı ẓerâfet
İde Sulṭân içün tâ kim ḫilâfet [225ᵇ]

7391. Bu maʿnâ üzre çoḳ vardur meẕâhib
Olur her birine hem bir meẕâhib

7392. Sülûk ehlinde var baʿżı revende
Bu râh üzre oluplardur devende

7393. Ki tâ nefs olmayınca tezkiye pâk
Geñez gelmez bu rûḥa taḥliye pâk

7394. Bu râha itdi anuñ baʿżı seyrân
Ki bulmadı kemâl-i taḥliye cân

7395. Kemâl-i tezkiye bu nefse ḥâṣıl
Oluban nefs olımaz nefs-i kâmil

7396. Velîlerden velî ḳuṭb-ı zamânlar
Bu semt üzre oluplardur revânlar

7397. Ki itseñ dükenince ʿömr ʿahdi
Bu nefsi tezkiye itmege cehdi

7398. Tamâm olmaz bu nefs anda müzekkî
Ol evcden rûḥ olınmaz hem muḥallî[897]

[897] muḥallî: muḥallâ Nüsha

7399. Gerek bes evvelâ nefs-i revende
Ki ḳayd-ı şerʿ-ile bağlaya bende

7400. Dile bes döne vire taṣfiye pâk
Pesince ide rûḥı taḥliye pâk

7401. Bula şol deñlü anda ḳurbet-i Rab
Ki şânında oḳına *men teḳarrab*

Men teḳarrabe ileyye şibran teḳarrabtü ileyhi ẕirâʿan[898]

7402. İre raḥmân[i] demden aña demler
Ola derḥâl müstaḳbel keremler

7403. Yete ol feyż-i fażl-ı Ḥaḳ hidâyet
Pey-â-pey ire ceẕ(e)bât-ı ʿinâyet

Men etânî yemşî eteytuhu ühervilü[899]

7404. Ola nefs ol nefesde şöyle kâmil
İ niçe tezkiyetler ola ḥâṣıl

7405. K'anı biñ yaş yaşasa bulmayaydı
Ḳurı zühd-ile ḥâṣıl olmayaydı

7406. Alur bir ceẕbe ceẕ(e)bâtından anuñ
Müvâzî ṭâʿatına ins ü cânuñ

---

[898] "Bana bir karış gelene ben ona bir kol boyu gelirim, bana bir kol boyu gelene ben bir kulaç gelirim." (Müslim, "Tevbe", 1) "Ve men teḳarrabe ileyye şibran teḳarrabtü ileyhi ẕirâʿan ve men teḳarrabe ileyye ẕirâʿan teḳarrabtü ileyhi bâʿan ve iẕâ aḳbele ileyye yemşî aḳbeltü ileyhi ühervilü".

[899] "Bana yürüyerek gelene ben koşarak gelirim." (Müslim, "Zikr", 6) "Men câʾe bi'l-ḥaseneti fe-lehû ʿaşru emṯâlihâ ve ezîdü ve men câʾe bi's-seyyiʾeti fe cezâʾühû seyyiʾetün miṯlühâ ev aġfiru ve men teḳarrabe minnî şibran teḳarrabtü minhu ẕirâʿan ve men teḳarrabe minnî ẕirâʿan teḳarrabtü minhu bâʿan ve men etânî yemşî eteytühû herveleten ve men leḳıyenî bi-ḳurâbi'l-arżi ḫaṭî'eten lâ yüşrikü bî şeyʾen leḳītühû bi-miṯlihâ maġfiraten".

Ceẕbetün min-ceẕebâti'l-Ḥakḳi tuvâzî ʿamele'ṣ-ṣeḳaleyni[900] [226ª]

7407. Velîkin ḥâlet-i evvelde-kim var
Miṣâli rûḥdur bir ṭıfl-ı düşvâr

7408. Gerekdür aña kâmil terbiyet pâk
Ki ola müsteḥaḳḳ-ı taḥliyet pâk

7409. Ki zîrâ rûḥ rûḥânî emâkin
Degilken cism-i insânîde sâkin

7410. Cihân-ı cânda rûşen iy birâzer
Ana raḥmında yatur ṭıfla beñzer

7411. Bu ṭıfle anda tâ olınca nev-zâd
Mekânına münâsib vardurur zâd

7412. Maḳāmına münâsib anda ol pâk
Bulur nevʿ-i ġıdâ-yı fehm ü idrâk

7413. Velî şol gûne gûne ḫ̆ânlar iy cân
Şol envâʿ-ı ʿulûm u fenn-i ʿirfân

7414. K'olur baʿde'l-vilâde aña maḳsûm
Ḳılur baʿde'l-vilâde anı maʿlûm

7415. Ḫabîr olmaz birinden bî-ḫaberdür
Naẓar idemez anda bî-naẓardur

7416. Yine bu cân cihân-ı cânda-y-iken
Olur hem-tâ bu ṭıfla anda-y-iken

[900] "Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe bütün insanların ve cinlerin amellerine denktir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 332, no: 1069)

7417. Ġıdâ-yı feyż kâmına münâsib
Gelür bulur maḳāmına münâsib

7418. Daḫı ol ʿilm külliyyâtı ḫoş pâk
İder ʿirfân-ı rûḥânî-[y]-le idrâk

7419. *Ebîtü ʿinde rabbî*den velî ol[901]
O *yuṭʿimunî* ṭaʿâmın bulımaz bol[902]

7420. Yeyimez anda *yuṭʿimunî* ṭaʿâmın
İçemez şerbet-i *yesḳīn* câmın[903]

7421. Bu envâʿ-ı niʿamdan bulmaz inʿâm
Bu şerbetden idemez nûş bir câm

7422. O ʿâlemde olur bu ḫˇâna maḥrûm
Bu ʿâlemde olupdur çünki maḳsûm

7423. Ne-kim vardur bu cüzʾiyye maʿârif
Birine olmaz ol anda ʿârif

7424. Şehâdet ʿâleminden bî-ḫaber pâk
Bu cüzʾiyyâta idemez naẓar pâk

7425. Bu ḳālıbdan bulup âlât u esbâb
İder ḥâṣıl bu ʿilmi bunda bi'l-bâb [226ᵇ]

7426. Şu dem-kim ḳālıba peyveste olur
Başuñda ṣanki ṭıfl-beste olur

---

[901] "Rabbimin katında geceledim/konakladım." (İbn-i Hâcer, *Müsnedü'l-Bezzâz,* C. XV, s. 391, no: 9008) "İnnî ebîtü ʿinde rabbî yuṭʿimunî ve yesḳīnî", (Beni yediren ve içiren Rabbimin katında geceledim/konakladım.)

[902] *yuṭʿimunî*: "Beni yediren (O'dur)." (eş-Şuʿarâ 26/79) "Velleẕî hüve yuṭʿimunî ve yeskīnî"

[903] *yesḳīn:* "Beni içiren (O'dur)." (eş-Şuʿarâ 26/79) "Velleẕî hüve yuṭʿimunî ve yeskīnî"

7427. Eger ḫoş terbiyet itmeyeler ḫûb
Helâk ider özin ol ṭıfl-ı maḥbûb

7428. Bes ana anı hem-çün nâfe-i ter
Ḥarîr-i terle mehd içinde örter

7429. Daḫı muḥkem o mehdüñ bâġı-y-ıla
Anuñ baġlar elin ayaġı-y-ıla

7430. İdüp tâ ol ṭabîʿî cünbiş mest
Şikeste-pây olmaya ya kej-dest

7431. Ġıdâsından anı bu ʿâlemüñ hem
Ananuñ ṣaḳlamaḳdur işi her dem

7432. Ġarîbidür o zîrâ bu cihânuñ
Götürmez bu ġıdâyı kâmı anuñ

7433. Henüz bilmez daḫı ol bu hevâyı
İdemez ḳuvvet-i hażm-ı ġıdâyı

7434. Virür üm bir ġıdâ aña ya dâye
Ki ḫû ṭutmışdur anda ol ġıdâya

7435. O ʿâlemdendürür ol sûdı çoḫdur
Adı süddürür ziyânı hîç yoḫdur

7436. Geçe çün bir zamân üstine anuñ
Hevâsına ṭutar ḫû bu cihânuñ

7437. Daḫı tedrîc-ile anuñ o dâye
Düzer ḫoş miʿdesini bu ġıdâya

7438. Yimekden şemʿveş ha bal u yaġı
Olur ḫurrem bulur ḳuvvet dimâġı

7439. Ṣunar bes el ġıdânuñ pür keşîfin
Daḫı başlar işüñ işler ʿanîfin

7440. Hemân anuñ gibi bu rûḥ-ı ṭıflî
Çün ola yiri mehd-i cism-i süflî

7441. Gerek kim dest ü pâyı cünbiş ol-dem
Ḳımâṭ-ı şerʿle baġlana muḥkem

7442. Ki tâ bir muḳteżâ-yı ṭabʿ iş idüp
Hevâ-yı nefsi ya bir cünbiş idüp

7443. Yüzi üstine düşmeye türâba
Helâk olmaya varmaya ḫarâba

7444. Bu rûḥânî ṣıfâtı yaʿnî ol şâh
İde tebdîl nefsânîye nâ-gâh [227ᵃ]

7445. Ola anda şikeste-pây kej-dest
Ḳala ol seyr-i ʿulvîden düşüp pest[904]

7446. Ṭarîḳatle ḥaḳīḳatdür dü pistân
Gerek-kim içe şîr ol andan iy cân

7447. O şîr-i taṣfiye vü taḥliyedür
İde nûş anı-kim ḫoş terbiyedür

7448. Ġıdâsındandurur hem ol cihânuñ
Ġıdâsı oldur anda hem o cânuñ

7449. Niçe biñ yıl ki oldı ol cihânda
Bu nevʿî-[y]-di ġıdâsı anuñ anda

[904] pest: best Nüsha

7450. Bula tâ ol ġıdâdan ḳuvveti dil
Ki miṯl-i miʿ dedür bu dil aña bil

7451. Şehâdet ʿâleminde kim firâvân
Ḫilâfet ḫ̌ânları var niçe elvân[905]

7452. O ḫ̌ânlardan bu ḫân tâ niçe yirse
Tenâvül itse her dem niçe dirse

7453. Mużırr olup anı düşürmeye süst
Ḳavî vü ten-dürüst ide ḳıla cüst

7454. Emânet bârınuñ iʿ yâsına hem
Bu ḳuvvetle taḥammül ide bî-ġam

7455. Nitekim ṭıfla şîr içmege şîrîn
Viren pistân ana ya dâyedür çîn

7456. Bu iki terbiyet ḳılmasa anı
Gider ḳalmaz biri biñ olsa cânı

7457. Bu ṭıfl-ı rûḥa yine bunda bu dem
Ṭarîḳatle ḥaḳīḳat şîrini hem

7458. Nübüvvet mâderidür içüren şâd
Velâyet dâyesidür yâd-ı gil yâd

7459. Nebîdür perveriş viren aña bil
Nebînüñ nâyibi ya şeyḫ-i kâmil

7460. Bu ikiden eger ol cân-ı pâke
Meded irmeye tîz irer helâke

[905] ḫ̌ân: ḫûn Nüsha

7461. O kim didüñ bu ṭıfl-ı cân düşüp pest
O dem kim ḳālıb-ıla bula peyvest

7462. Bu peyvesti tamâm anda alur bil
Ki cân ḥadd-i bülûġa ola vâṣıl

7463. Ẓuhûrı k'anda ider ʿaḳl nûrı
O nûr-ıla bulur hem dil sürûrı [227^{b}]

7464. O demden tâ ki cân nefḫiyle ire
Ḥayâtı ṭıfla üm raḥminde vire

7465. Olınca ṭıfl tâ bâliġ firâvân
Ṭutar bu nisbeti ol tende ol cân

7466. Ki ṭıfla çün ola vaḳt-i velâdet
Birez aʿżâ çıḫar şöyle ki ʿâdet

7467. Birez aʿżâ ẓuhûr itmez o demde
Henüz olur nihân cevf-i şikemde

7468. Çıḫar bes ṣoñra cümle ʿużv kâmil
Olur tâ ḳābile tutmaġa ḳābil

7469. Tene zîrâ ki olup rûḥ sârî
İder tedrîc-ile ḥükmini cârî

7470. Aña raḥmüñ degil-ken bâb-ı meftûḥ
Ḥayât-ıla taʿalluḳ ider ol rûḥ

7471. Raḥimden rûşen olmadın derîce
Ṭoġar cünbiş ḥayâtından netîce

7472. Henüz itmez taʿalluḳ ḥiss-i pence
Bu ḥiss-i pence vurmaz hîç pence

7473. Henüz ol bir göz-ile göremez yüz
Henüz işidemez bu gûş-ıla söz

7474. Çün anadan ṭoġup ide teferruḳ
O beş ḥisse tamâm ider taʿalluḳ

7475. Ve ammâ şol ḳuvâ kim var bedende
Henüz tedrîc-ile irer ol anda

7476. Daḫı her ne maḥal kim oldı ẓâhir
Bu insânî ṣıfâtuñ yirine yir

7477. Tamâm itmez ḥulûli ol maḥalle
Olur cândan o yir bir boş maḥalle

7478. Kemâle irmeyince ol maḥal tâ
Taʿalluḳ itmez ol cân anda peydâ

7479. Nitekim ḥırṣ-ıla şehvet ġaḍab yâr
Ṣıfâtuñ daḫı ġayrı tende kim var

7480. Bu tende bunlaruñ her biri rûşen
Bulupdur bir maḥal vardur muʿayyen

7481. Kemâli ol maḥal tâ bulmayınca
Ṣıfat hem anda ẓâhir olmayınca

7482. El urup dâmenine hîç anuñ cân
Taʿalluḳ itmez ü ṭutmaz girîbân [228ª]

7483. Ṣıfâtuñ rişte-i silkinde ẓâhir
Niẓâma şol ṣıfat-kim düşdi âḫir

7484. Ola çün ẕât-ı insân aña merkeb
Mükellef olur insân hem muḫâṭab

7485. Virür ol leẕẕetin kâm-ı hevânuñ
Olur dillerde şehvet nâmı anuñ

7486. Çün ola tende ol şehvet firâvân
Maḥalline gelür ol-dem anuñ cân

7487. Meşîmesinden ol ġaybuñ tamâm ol
O dem bulur şehâdet mülkine yol

7488. Getürür cünbişe şehvet o cânı
Gerek ṣâḥib-saʿâdet olan anı

7489. Nübüvvet ḳābilesi âl-ile pâk
Ṣala ol mehd-i şerʿe cüst ü çâlâk

7490. O emr-ile nevâhî bâġı-y-ıla
Elini bağlaya ayaġı-y-ıla

7491. Ṭarîḳatle ḥaḳīḳâtden bes iy pîr
Dü pistân vireler nûş ide ḫoş şîr

7492. O câna k'izdivâc-ı ḳālıb oldı
Taʿalluḳ bu cihâna ġālib oldı

7493. Ḳuvâ vü penc ḥis olduġını ṭuş
Yazup naḳş-ı ḫayâlin ḳıldı menḳūş

7494. Ṭutup bu inse ünsi mûnis oldı
Cihânîlerle hem-meclis oldı

7495. Taʿalluḳlardan itdi anca ḥâṣıl
Ki düşdi boynına bend-i selâsil

7496. Eli ayaġı bağlandı basıldı
Ḫoş-âmedlerine ṭabʿuñ aṣıldı

7497. Dilinde ẓâhir oldı vaḥşet-i Ḥaḳ
Öñinden gitdi üns-i ḥażret-i Ḥaḳ

7498. Ṭutup ol dostuñ ġayrı-[y]-ıla ünsi
Olupdur meclis-i ins anda mensî

7499. Şühûdî ẕevḳ-i kâmından celâlüñ
Görüp geçdi hevâsından cemâlüñ

7500. Nuḳūşından cihânuñ bu igen sehl
Naẓarda oldı ġāyet mûriṣ-i cehl

7501. O şîrîn şîr çün ki ide ol nûş
Yuya her naḳş k'oldı dilde menḳūş [228^{b}]

7502. Söküle olᶜalluḳlar bu dilden
Ḫalâṣ ola ḥicâb-ı bend-i ġılden

7503. Ḥicâbı götüre buᶜd-ı mekânı
Bula cânâneye cân ḳurb-ı cânı

7504. Ura ṣubḥ-ı saᶜâdet ol nefes dem
Meşâm-ı cân ṭuya ol ünsden şem

7505. Nihâdına düşe ol ferle feryâd
Bu şiᶜri yâd ide idüp sefer yâd

ŞİᶜR

[Mefᶜûlü Fâᶜilâtü Mefâᶜîlü Fâᶜilün]

1. Her dem gel iy ṣabâ bize sen bûy-ı cân getür
ᶜÎsâ-demüñle mürdeye rûḥ-ı revân getür

2. Çün ṭuydı ṣubḥ bûy-ı ṣabûḥı meşâm-ı rûḥ
Sâḳī sebük-rev ol yüri raṭl-ı girân getür

3. Gül mevsiminde câmeyi ġamdan yumaġa pâk
Bir câm-ı lâle-y-ile mey-i erġuvân getür

4. İy yâd ol âşinâ ḳoḫusın cân dimâġına
Zinhâr yâd ṭuymasun igen nihân getür

5. Ol âhû gözlinüñ güẕer it zülf-i çînine
Müşk armaġānını bize gel her zamân getür

6. Merdüm sefer ki Mecmaʿ-ı baḥreyne eyledüñ
Ya gelme Rûm'a ya bize dür armaġān getür

7. *ʿUşşâḳī*ʿ âşıḳam diyici bu cihânda çoḳ
Di-kim güzâf lâfı ḳo ʿışḳa nişân getür

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7506. O ṭıfl-ı cân bu mehd içre iy birâder
Ola perverde-i şîr-i dü mâder

7507. O pistân-ı ṭarîḳatden feraḥnâk
İçe ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ şîrini pâk

7508. Bu meʾlûfât-ı ṭabʿîden ol elbet
Kesile ide bu ülfetden el bet

7509. O pistân-ı ḥaḳīḳatden o şîrîn
İçe ol vâridât-ı ġaybı şîrin

7510. Hem ol envâr-ı Ḥaḳ'dan ḳıla ḳul gûş
Levâmiʿ le levâyıḥ şîrini nûş

7511. Vire ol vâridât aña tesellî
İde envâr-ı rûḥânî tecellî [229ᵃ]

7512. Bes ola rûḥ-ı rûḥânî olup şâd
Bu cismânî taʿalluḳlardan âzâd

7513. İrişe varup anda bir hevâya
Bu insânî ṣıfatlardan ṣafâya

7514. Gide perde gözinden tâ bula ol
Ol evvel menzilüñ ser-ḥaddine yol

7515. Elestüñ gûş ide yine ḫiṭâbın
Belâ diye yine ḥâżır cevâbın[906]

7516. Bu insâniyyetüñ ṭonından ol cân
Bu menzilde ider çâk-ı girîbân

7517. İzârı vü ridâsın idüben red
Ola bu ʿâriye ṭondan mücerred

7518. Nuḳūş-ı cümle evhâm u ḫayâlât
Yuyulup rûşen ola Ḥaḳ'dan âyât

7519. Dü ʿâlemde ḳamu aʿrâż u aʿyân
Aña ʿarż olına peydâ vü pinhân

7520. Ne ẕerre kim ḳıla ol manẓar anda
Göre Ḥaḳ nûrı günden aẓher anda

7521. Ola âfâḳ u enfüs aña mirʾât
Göre merʾî o ẕâta rûşen âyât

7522. Eger ol revzen-i ḥisden muʿayyen
Baḳup ṭaşra temâşâ ide rûşen

[906] *Elestü bi-rabbiküm ḳālû belâ:* "… Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet, dediler…" (el-A'râf 7/172)

7523. Yine itse naẓar anda ʿayân ol
Göre âyât-ı Ḥaḳ'dan bir nişân ol

Mâ naẓartü fî-şey'in illâ ve ra'eytü'llâhe fîhi[907]

7524. Ol ʿışḳ anda hem-çün âb-ı ṣâfî
Getüre perde ʿayn u şîn u ḳāfı

7525. İde bes rûḥ-ıla ʿışḳ izdivâcı
Ḳıla hem ʿışḳ-ıla rûḥ imtizâcı

7526. Biriküp ʿışḳ u rûḥ ola yegâne
Ola cân câna vü gönlüñ yabâna

7527. İkilik perdesi ol-dem olup çâk
Bu ʿışḳ u rûḥ birlik ideler pâk

7528. Ser-â-ser varlıġı rûḥuñ ola ʿışḳ
Gide rûḥiyyet anda bes ḳala ʿışḳ

7529. Niçe k'isteye rûḥ anda özin çoḫ
Özinde ʿışḳ bula kendüzi yoḫ [219b]

7530. Niçe kim özine ide naẓar rûḥ
Göre kim ʿışḳ olmış ser-be-ser rûḥ

7531. Kim ola ʿışḳ gencinde gözinden
Ola merdüm gibi pinhân özinden

7532. Nitekim ḳālıb-ı ten yiryüzinde
Olur her demde bu rûḥ-ıla zinde

907 "Neye baktıysam onda Allah'ı gördüm."

7533. Bu dem hem rûḥuñ ola ʿışk cânı[908]
Ki oldur câvidânî zindegânî

7534. Ser-â-ser cân olup ol ʿışḳ anda
Ola ḳāyim-maḳām-ı cân cihânda

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ben her nefesde ṣanma-ki cân-ile zindeyem
ʿIşḳuñla zinde ḥüsn-i cemâlüñ yüzindeyem

2. Özinden erçi itdi beni genc-i ʿışḳ güm
Merdüm gibi velî ben o cânân gözindeyem

3. Gûşuñda gûşvâre ḳıl iy cân sözüm kim
Sûz-ıla ben bu gevher-i ʿışḳuñ sözindeyem

4. Ten zinde oldı cân-ile cân zinde ʿışḳ-ıla
Düşdüm yola uş ehl-i maḳāmât izindeyem

5. Râh-ı ṭalebde bî-ser ü pâ yil gibi yilüp
Nişîb ü firâzı geçdüm uş anuñ dizindeyem

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7535. O ṣamdiyyet cemâl-i şemʿinüñ tâ
Ola pervânesi cân anda peydâ

7536. Dü şeh-per ẓalûmı vü cehûli
Uçuban ol hevâya ṭuta yolı

7537. Uça ol sûy-ı ḫargâh-ı viṣâle
Aça göz bârgâh-ı Ẕü'l-celâl'e

[908] " rûḥuñ" ve "ola" kelimelerinde takdim-tehir vardır.

7538. Ol iki şeh-per-ile ṣanki şeh-bâz
İde eḥ(a)diyyetüñ şemʿine pervâz

7539. Nitekim ʿâşıḳ-ı ser-mest ü şeydâ
Urup naʿra ide feryâd u peydâ

7540. Zebân-ı ḥâl-ıla der-ḥâl âvâz
Çeküp bu ḳavl-i şiʿre ide âġāz

ŞiʿR
[Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün]

1. Şemʿ-i ruḫuñdur rûşenâ ben bî-perem pervânesi
ʿIşḳuñla cândur âşinâ ben bî-dilem bî-gânesi **[230ª]**

2. Zencîr-i zülfüñ ḥalḳası aḳ boynuña düşmiş siyâh
Anı benüm boynıma ṣal çünki benüm dîvânesi

3. Zindândurur câna cinân sen ḥûrî yüzlü (...)
Cânsızdur ol cân-kim anuñ sen cân degil cânânesi

4. Ser-rişte sin rûşenliġüñ yaḫup elüñe vireler
Ger şemʿ-i ʿışḳuñ ola kâm-ı dil âteş-ḫânesi

5. Naṭḥ-ı ruḫında mât olur bî-fîl ferzîn atsız
Bir beydaḳ-ıla her nefes cânuñ şeh-i ferzânesi

6. Kûyında ol âhen dilüñ ṣındı melâmet sengle
Nâmûs u nâmum şîşesi peymânemüñ peymânesi

7. Yazılsa naḳş-ı ṣûretüñ tâb-ḫânenüñ miḥrâbına
Râhib müselmân oluban mescid ola büt-ḫânesi

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7541. Bes elṭâf-ı rubûbiyyet revâne
İde derḥâl istiḳbâl o câna

7542. Gelüp tîz anı tozdan götüreler
Revân dergâh-ı şâha yetireler

7543. Bes ol ferzâne ruḫlu beydaḳa şâh
Bisâṭ-ı inbisâṭ üzre vara râh

7544. Dü cânibden taʿaşşuḳ râzı anda
Söz ola dilde sâz ola miyânda

7545. İde ol nâzenîn maʿşûḳ nâzı
Ḳıla ol nâza ʿâşıḳ hem niyâzı

7546. Aradan gidüben ġaybet ḥicâbı
Tekellümde düşe sözler ḫiṭâbı

7547. Gele raṭl-ı girân bes ol miyâna
Ṣuna sâḳī sebük-rev câmı câna

7548. Çün ol *innâ senülḳī*den firâvân
Şerâbını ʿitâbuñ nûş ide cân

İnnâ senülḳī ʿaleyke ḳavlen ṯeḳīlen[909]

7549. Ser-â-ser olup eczâsına sârî
Başına çıḳa tâ ḫamruñ ḫumârı

7550. Çün eczâ-yı vücûdın ṭuta ol mey
Vücûdı mestlikden ola lâ-şeyʾ

7551. Şerâbuñ saṭvetinden tîz ol dest
ʿAdem ola vücûd-ı cân-ı ser-mest [230ᵇ]

[909] "Doğrusu biz sana (taşıması) ağır bir söz vahyedeceğiz." (el-Müzzemmil 73/5)

7552. Vücûdından çün anuñ yıḳıla taḫt
ʿAdem şehrine yine ṭaşıya raḫt

7553. Ḳıla âbâdını mey âteşi bâd
Ḫarâbına ḫarâbâtuñ gele şâd

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Niçe bir kûşe-i mescidde ʿibâdât idelüm
Vaḳti oldı ṭuralum ʿazm-i ḫarâbât idelüm

2. Mey elde ʿasel ü meykedeyi mescid idüp
Ṣâf câm alup ele keşf-i kerâmât idelüm

3. İdelüm âyine-i enfüs ü âfâḳa naẓar
Ḥaḳ'uñ âyâtını tâ gün gibi iṯbât idelüm

4. Ḫâlüñi naṭḥ-ı ruḫuñda ki görüp cân atar at
Biz anuñ şâhını bir beydaḳla mât idelüm

5. Yirimüz genc-i ḫarâbât idüben ḫam gibi ḥûb
Gözyaşı döke ṣurâḫ-ıla münâcât idelüm

6. Göster iy muṭrıb-ı reh-zen bize seyr-i râst
Tâ ki bu perdeden âheng-i maḳāmât idelüm

7. Vaḳtdür ḫırḳa vü seccâde döküp ***ʿUşşâḳī***
Ḫân-ḳāhı ḳoyalum ʿazm-i ḫarâbât idelüm

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7554. Zamânlar cân anda ideler bend
Ki bu menzildürür Aʿrâf'a mânend

7555. Ṣıfât-ı Ḥaḳ cihânıdur cinânı
Caḥîmidür anuñ varlıḳ cihânı

7556. Şerâb-ıla yuyalar bes şühûduñ
Beḳāyâ-yı ḫuṭûṭın ol vücûduñ

7557. Ser-â-ser tâ ki pür-nûr ola varı
Vücûd âlâyişinden ola arı

7558. İşitmedüñ mi kim Yûsuf nebîydi
Ki Yaʿḳūb nebî anuñ ebiydi

7559. Aña uçmaḳdan açılmaya ḳapu
İde beş yüz yıl ol ḳapuda ṭapu

7560. Bu dünyâ mülkinüñ tâ küllî ol cân
Ola âlâyişinden pâk-dâmân[910]

7561. Çün anda ola ḥabs ol rûḥ i ṭâlib
Ola üstine ḥażret şevḳi ġālib [231ª]

7562. Ol envâʿ-ı levâyıḥ hem levâmiʿ
Olup hem vâridât-ı ġayb-ı lâmiʿ

7563. Aña ẓâhirde vü bâṭında biʾẕ-ẕât
Ola ḥâṣıl çoġ envâʿ-ı kerâmât

7564. Gele ẓâhirden ü bâṭından aña
Şu niʿmetler ki görüp ḳala ṭana

Ve esbeġa ʿaleyküm niʿamehu ẓâhiraten ve bâṭıneten[911]

7565. Bu niʿmetlere bes lâzımdur anda
Baḫup ḳalmaya maġrûr ol revende

[910] pâk-dâmân: pâk ü dâmân Nüsha
[911] "... Allah nimetlerini açık ve gizli olarak sizin emrinize verdi..." (Lokmân 31/20)

7566. Olursa ger o niʿmetlere maġrûr
Ḳalur ol ḥażret-i Münʿim'den ol dûr

7567. Bu menzilden niçe maġrûr bî-cân
Yine döndi pesine ḳaldı ḥayrân

7568. Seferde döndi bulmadın nihâyet
Ki dir *nekeṣa ʿalâ-ʿaḳıbeyhi* âyet[912]

7569. Yumup ger cân gözini ol naẓardan
Çekerse kuḥl-i *mâ-zâġa'l-baṣar*dan[913]

7570. Ursa ol Resûl izine yüzin
Ol iz tozıyla sürmelerse gözin

7571. Bi-ġayr-ı vâsıṭa vü şekl-i ṣuġrâ
Ola mer'î aña âyât-ı kübrâ

7572. Şu menzildür bilüñ bu âsitâne
Ki bunda aḫdı ḫâki imtiḥâna

7573. Niçe ṣıddîḳlerüñ baġrı ḳanı
Birinüñ gelmedi âvâzı ḳanı

Mihnâ tüslebu'l-ʿaberât[914]

7574. İy niçe ʿâşıḳ-ı ṣâdıḳ revende
Ḫarâbâtında ervâḥuñ devende

7575. Elinde getürüp câm-ı kerâmât
Yüridür mest ṭâfiḥ ol maḳāmât

---

[912] *nekeṣa ʿalâ-ʿaḳıbeyhi*: "... Birbirini görince ardına döndü..." (el-Enfâl 8/48)
[913] *mâ-zâġa'l-baṣar*: "Gözü kaymadı..." (en-Necm 53/17)
[914] "Gözyaşları oradan çalınır."

7576. Bulupdur ẕevḳ-i şürbün ol şerâbuñ
Olupdur mest-i ʿucbı ol ḫarâbuñ

7577. O meyden şöyle olmış mest-i maġrûr
Ki yıllar geçüp eylemez o maḫmûr

7578. Ḳılupdur cemʿ aṣḥâb-ı kerâmât
Ḥicâbında kerâmâtuñ ḳamu mât [231^{b}]

Aṣḥâbu'l-kerâmâti küllühüm maḥcûbûne[915]

7579. Kerâmâtı büt idüp cümle ṭapmış
Yumup göz Ḥaḳ yüzine ḳapu yapmış

7580. Kerâmâta ḳamusı oldı maġrûr
O Ḥak yüz perde içre ḳaldı mestûr

7581. Velî şol evliyâ kim mâ-sebaḳdan
Bulupdur sebḳat-i ḥüsni o Ḥaḳ'dan

7582. Kerâmâtdan ne niʿmet gelse ḥâżır
Bes anlar münʿimine oldı nâẓır

7583. Niçe niʿmetlere kim yetdi anlar
Naẓar bes münʿimine itdi anlar

7584. Niçe k'anlara Münʿim virdi niʿmet
Ḳamusı itdi aña şükr ü minnet

7585. Çü bunlar Münʿim'üñ şükrin çoḳ itdi
O Münʿim daḫı inʿâm artuḫ itdi

Ḳavluhu Teʿâlâ: Le-in şekertüm le-ezîdenneküm[916]

[915] "Kerâmet sahiplerinin hepsi gizlidir."
[916] "... Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) arttıracağım..." (İbrâhîm 14/7)

7586. Vücûd-ı Münʿim oldı bil-ki inʿâm
Ki ḫâṣṣ inʿâmdur bulmaz anı ʿâm

7587. Bu menzilde budur bes câna lâzım
K’ola bu işüñe dâyim mülâzım

7588. Ola ḫizmetde dâyim bu ḳapuda
Ṭura ḳulluḳda ḳāyim ol ṭapuda

7589. Çeke dâmen ḳamu aġyâr elinden
Çıḳa ayaḫ götüre mekr ilinden

7590. ʿArûsın bu cihân u ol cihânuñ
Boşaya üç ṭalâḳ ikisi anuñ

7591. Göñül ḳandırmaya hîç uçmaġa ol
Naẓar itmeye ḫûri ḳoçmaġa ol

7592. Niçe kim göre anda niʿmet ü nâz
Eger çoḫ u eger az itmeye âz

7593. Görüp bostân-ı zîbâsın cinânuñ
Ḳomaya pâ-yı servine serânuñ

7594. Cemîʿ-i enbiyânuñ anda it farż
Maḳāmâtı olınsa ger aña ʿarż

7595. Gice başup ḳamusın rind ü ḳallâş
Naẓar itmeye vü indürmeye baş [232ª]

7596. İdüp bir kûşe-i faḳr iḫtiyârî
Bile ol faḳrı faḫr ü baḫt yârı

7597. İde berter o cân ber-seyr-i şâhî
Ki ola iki ʿâlem gerd-i râhı

ŞİʿR

[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Benüm ki sâye-i şâhî serümde efserdür
Sipâhı iki cihânuñ yanumca çâkerdür

2. Ġubâr-ı râhdurur gülşen-i bihişt baña
Ki cânumuñ dü cihândan maḳāmı berterdür

3. Şu şâha çâker ol iy cân ki ḳulıdur dü cihân
Derinde Ḫıżr u Sikender gedâ-yı kemterdür

4. Celâli pâyesine her gedâ urımaz pây
Ki ol serîr-i muʿallâ serây-ı serverdür

5. Niçe ki ben diriyem gitmezem derinden anuñ
Benüm ölem ü dirilem maḳāmum ol-derdür

6. Şehâ ḳapuñda ki yoġam ne dileyem senden
Ḳatuñda dilüñ o ḳuluñ var ola k'ol vardur

7. Ḳaşuñdan ireli ***ʿUşşâḳī*** *ḳābe ḳavseyn*e
Maḳāmın añladı kim ʿarşla ber-â-berdür[917]

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7598. Ger aña dise sulṭân kim i bende
Dile benden dilegüñ varı bende

7599. Diye kim ne dileyem bendeyem ben
Degülem bende ṣanma bendeyem ben

7600. Ne dileyem ya nem var sende benüm
Ki hergiz varlıġum yoḳ bende benüm

[917] *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

7601. Dileġi anlaruñ var ḥażretüñde
Ki varlıḳdan uralar dem ḳatuñda

7602. Benüm ḫod yoḫ demüm varlıḫ deminde
Ki ṭutdum yurdı yoḫlıḳ ʿâleminde

7603. Eger yüz yıl ṭura ol âsitânda
K'aña hîç iltifât olmaya anda

7604. İde rû-cârr u ebrû dürmeye ol
O yirden rû girü döndürmeye ol

7605. Velîdür ya nebî her bende kim var
Bu der-bend içre bil dermân-dedür yâr [232^{b}]

7606. Bu meydânda yoḳdur buña pâyân
Yürimez pây-ı insâniyyet iy cân

7607. Bu bâzû-yı racûliyyetle bir er
Bu kûy içre ḳapamaz kûy i server

7608. Bu cehdüñ caʿbesinden ced oḫı zâr
Kemân-ı zûrla atıldı tekrâr

7609. Velî biñde biri anuñ revâne
Ḳabûl-i Ḥaḳ'dan irmedi nişâne

7610. Ḳazar her cân çeker bu küncde renc
Velî kim ne bilür kim kim bilür genc

7611. Gerek bes gül gibi ṣala siper cân
El arḳasın yire ḳoya perîşân

7612. Hemân ġonce gibi dem-beste ola
Hemân lâle bigi dil-ḫaste ola

7613. Ser aça serv bigi ol hevâya
Götüre el çenârı ol duʿâya

7614. Revân ol bîdveş çekmeye ḫancer
Ṣuya ṣalmaya nîlûferveş isper

7615. Gerek sûsen-ṣıfat ger on dili var
Ola epsem dehân açmaya iy yâr

7616. Aça nergis gibi göz ṭolı ḳan yaş[918]
Benefşe bigi ʿaczinden ḳoya baş

7617. O yirdür bu k'ider maʿşûḳ nâzı
Kemâl-ile ḳılur ʿâşıḳ niyâzı

7618. Aña degin ki tâ bu cân üzile
Ne peyden itdise peyvend üzile

7619. Ne ḳazanc itdise dün gün çeküp renc
Otura oynayup ʿışḳ-ıla şaṭranc

7620. Ḳala çün müflis ü bî-çâre maġbûn
Ayaḫ yoḫ iki eldür ġarḳa-i ḫûn

7621. Bu ḥâl-ile gerekmez kim gele vaz
Gerek-kim oynaya cân ola cân-bâz

ŞİʿR

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. Ele girmez dü dest-ile çün iy cân vaṣl-ı cânâne
Virürem cânumı daḫı bu yolda ḳalmazam câna

[918] ṭolı: ṭûl u Nüsha

2. Cihân-ı cânı şükrâne virürse râygândur bil
Gönül gencinde her kim ki irişdi genc-i pinhâna [233ª]

3. Şu yirde kim mücerredler içe peymâne ḫod-bîne
Biri bir cürʿa mey ṣunmaz ḳalur teşne o bî-gâne

4. Şu kim zencîr-i sevdâya çekilmez zülf-i leylîden
Özin ʿâḳil dil añlar ol ṣanur mecnûn-ı dîvâne

5. Ṣabânuñ yolına cânum fidâdur kim beşîr olup
İrürdi Yûsufʾuñ bûyın dimâġ-ı pîr-i Kenʿân'a

6. Ruḫuñ şaṭranc luʿbünde ne fîlüm ḳaldı ne atum
Hemân bir beydaḳı cânum ḳılan iy şâh-ı ferzâne

7. Çeküp *ʿUşşâḳī* deştinde vücûduñ ser-güẕeşti çoḳ
Geçüp uş ḳaṭresi irdi kenâr-ı baḥr-ı ʿUmmân'a

MEŞNEVÎ
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7622. Çü her dem rîḥ-i Raḥmânî ura dem
Meşâmm-ı rûḥa andan irişe şem

7609. O dem Yaʿḳūbveş cân ide bî-gâh
Dil-i germ ü dem-i serd-ile bir âh

7610. Diye kim oldı boş cândan ferâġum
Pür oldı bûy-ı Yûsufʾdan dimâġum

İnnî le-ecidü rîḥa Yûsufe[919] el-Âyetü

7611. O şevḳ-i ʿışḳ o dem göz ü ḳulaḳdan
Girüp şöyle ṭola gönli ḳalaḳdan

[919] "... İnanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum." (Yûsuf 12/94)

7612. Ki kendü kendüliginden ṭoya ol
Dileye kendü ḳanın içmege yol

7613. Diye ol-dem gelüñ n'oldum görüñ tîz
Beni billâhi ṭuruñ öldürüñ tîz

7614. Ser-âġāz ide feryâd-ı Ḥüseyn'i
Ṭuta âvâz-ı beyne'l-ḫâfiḳayni

7615. Diye kim *uḳtulûnî yâ ṣiḳātî*
Diye hem *inne fî-ḳatlî ḥayâtî*[920]

7616. Hem ide *ve ḥayâtî fî-memâtî*
Hem ide *ve memâtî fî-ḥayâtî*[921]

7617. Niçe müddet giçe anda ḳala ol
O ʿizzet işigine bulmaya yol

7618. Belâ-yı hicr-ile ṭuş ola rence
Çeke çoḫ bâr-ı zecr ü çoḫ şikence

7619. Döne pervâneye şemʿinden ayru
Ya bir dîvâneye cemʿinden ayru [233ᵇ]

7620. İdüp bu ʿaḳl u ṣabr ol-dem ʿazîmet
Çerisiyle ṣına bula hezîmet

7621. Çü ṣabruñ leşkeri ṭaġıla ṭaġa
Düşe sulṭân-ı cân yayaġ ayaġa

7622. Yüzinde ġam tozı gözinde ṣaḥrâ
Ḳala ol hicr tîhâsında tenhâ

---

920 "Ey benim itimat ettiğim dostlar! Beni öldürün ki hayâtım katlimdedir!"

921 *Ḥayâtî fî-memâtî memâtî fî-ḥayâtî:* "Hayatım ölümümde, ölümüm hayatımdadır."

7623. Duta çün ʿaḳl yüz bî-gâneliġe
Döñe nevbet bu kez dîvâneliġe

7624. Ne ḥîle varsa idüp gide ʿaḳlı
Bu kez dîvâneliġe ide naḳli

7625. Düşüp elden ayaġa pây-beste
Ḳala mużṭarr u ʿâciz dil-şikeste

7626. O yazıda döke ḳan yaş gözi
Ola nev-mîẕ özinden yine özi

7627. Ḳala ol ḥabs-i hicrân içre maḥbûs
Ser-â-ser işlerinden ola meʾyûs

7628. Bile kim ol ṭaleb reddür geçemez
Sebîli seddür ol seddi açamaz

7629. Ṭalebden kimse bulmaz vaṣl-ı yârı
Meger kim yârî ḳıla yine yâri

eṭ-Ṭalebu reddün ve's-Sebîlü seddün[922]

7630. O yirde ḳala bes kendüyi ṣala
Yine andan aña eyleye nâle

7631. Diye k'iy dost elüm ṭut ẕelîlem
Delîl ol-kim yoluñda bî-delîlem

7632. Elüm al düşmişem ben bende ḥayrân
Degülem bende ol-dem sende ḥayrân

Taḫayyertü fîke ḫuẕ bi-yedî yâ-delîlen li-men taḥayyera fîke[923]

[922] "İstek reddedilmiş, yol kapanmıştır."
[923] "Sana hayran kaldım, elimi tut. Sana hayran kalan kimseye rehber ol."

7633. Dilüm gözümdürür ġamgîn ü nemgîn
Günüm dündür yaşumdur naẓm-ı pervîn

7634. Elüm alġıl ki saña yalvaruram
Götür yirden-ki saña yol virürem

7635. Muʿîn ol câna müşkil belde ḳıldı
İriş feryâdına ḫar gilde ḳaldı

7636. Şu gibi sûyıña çekdüm ḳıṭârı
Bu âb u gilde ḳaldum eyle yârî [234ª]

7637. İrişdi göklere dûd u buḫârum
Bulut bigi işit naʿramla zârum

7638. Uyarġıl uyḫudan baḫtum gözini
Viṣâlüñ ṣubḥınuñ göster yüzini

7639. Şükûfe bigi şemʿüm rûşen eyle
Yirüm gül gib[i] bâġ u gülşen eyle

7640. Gözüm nemdür nitekim şemʿ-i dil-sûz
Yüzüñ göster ki görem rûz-ı fîrûz

7641. O yanmış dilden ol-dem dûd-ı nâle
İrişe bârgâh-ı Ẕü'l-celâl'e

7642. Ola ol ḫayr-ı daʿvâtuñ mucîbi
O sulṭân kim didi *em-men yucîb*i

Em-men yucîbu'l-mużṭarra iẕâ deʿâhu ve yekşifu's-sû'e[924]

[924] "(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren mi?..." (en-Neml 27/62)

7643. Yüzinden götüre ʿizzet ḥicâbın
Ruḫ-ı ṣamdiyyetüñ aça niḳābın

7644. Olup gözine ol pertev ber-â-ber
Cihân-ı cân ola anda münevver

7645. Ġarâbetden gelüp bula ḳarâbet
Duʿâsına ire Ḥaḳ'dan icâbet

7646. Ḳabûl ide niyâzın Bî-niyâzî
İde biñ luṭf ola ḫoş dil-nevâzı

7647. Diye ṭur gel ki itdüm ḫâne ḫâlî
Götürdüm perdeyi ṣaldum nihâli

7648. Uyardum şemʿ-i vaḥdet ḫalvetümde
Öter her dem ġınâ genc ṣoḥbetümde

7649. Çün ol şemʿ-i cemâl idüp tecellî
Bula pervâne-i cân ḫoş tesellî

7650. Uça bes ditredüp aça perr ü bâl
Şuʿâʿ-ı şemʿ ide ceẕb anı der-ḥâl

7651. O şuʿʿa ceẕb idüp ḳapa vücûdın
Ser-â-ser nûr ide ḳomaya dûdın

7652. Anı nûr-ı tecellî ḫoş mücellâ
Ṣıfât-ı şemʿ-ile ḳıla muḥallâ

7653. Bilişlige ire bî-gâneliġi
Ola şemʿ ü gide pervâneliġi

7654. O dem ki şemʿ-i eḥ(a)diyyet o câna
Revân göstere bir tâb-ı zebâna [234ᵇ]

7655. Vücûdı ḫırmeninde anuñ iy şâh
Yaḫup cevce ḳomaz bir dâne vü kâh

7656. Ruḫ-ı ṣamdiyyetüñ bes nûr-ı rûşen
Olur ol câna cân anda muʿayyen

7657. Ola ol cân-ile bu cân müʾeyyed
Ḳala bâḳī fenâsız ḫoş müʾeyyed

7658. Bu yirdür işigi bâb-ı fenânuñ
Budur ser-ḥaddi ol dâr-ı beḳānuñ

7659. Bulur bes baʿd-ez-ân ol cân-ı enver
O ceẕ(e)bât-ı ulûhiyyetle zîver

7660. Bular bu ceẕbelerden terbiyet ter
Olur bu terbiyetden taḫliyet ter

7661. Ḳalur bes ʿışḳ u gider ḫurrem ü ġam
Gelür vaṣl u gider ol şâd u mâtem

7662. Ne ḫurrem ḳalur ol-demde ne ġam hîç
Ne nîk ü bed ḳalur ne pîş ü kem hîç

7663. Virüp cân aña ol raḥmân[i] enfâs
Nefsde ḳılur anı Ḫıżr u İlyâs

7664. Ḫoş enfâsından anuñ bir nefes bes
Olur enfâs-ı ins ü cinden enfes

7665. *Fe-kâne ḳābe ḳavseyni ev ednâ*[925]
Bu menzildür maḳām u ḫâṣṣ-ı aʿlâ

[925] "O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu." (en-Necm 53/9)

7666. Ḫuẕâyâ rûḥumuz ḳıl taḥliyet pâk
Ġıdâ-yı ḫâṣ-ıla vir terbiyet pâk

7667. Ruḫ-ı âyînemüzi ṭut mücellâ
Ṣıfât-ı ẕâtuñ-ıla ḳıl muḥallâ

7668. Dil-i *ʿUşşâḳī*[yi] perverde-cân it
Emîn-i maḥzen-i genc-i nihañ it

7669. Anuñ pervânesin şemʿ-ile ḳıl cemʿ
Yaḫup nûr ile şemʿa ḳıl hemân şemʿ

7670. Senüñle âşinâ ḳıl ġayr-ıla yâd
Ġam u şâdîden eyle cânın âzâd

DÂSİTÂN-I NEHÜM DER-BEYÂN-I İḤTİYÂC BE-ŞEYḪ DER-TERBİYYET-İ İNSÂN U SÜLÛK-İ RÂH[926]

7671. İder hem ṭokızıncı dâsitân bil
Beyân-ı iḥtiyâc-ı şeyḫ-i kâmil

7672. Mürîde dir sülûk u seyre her gâh
Gerek bir pîr kim irşâd ide râh [235ª]

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Hel ettebiʿuke ʿalâ en tuʿallimeni mimmâ ʿullimte rüşden[927]

7673. Buyurdı muḳtedâsı enbiyânuñ
İmâm-ı reh-nümâsı evliyânuñ

[926] "Dokuzuncu destan insanın terbiyesinde ve intisab ettiği yolda yürümesinde şeyhe olan ihtiyacını açıklar."

[927] "(Musa ona): Sana öğretilenden, bana, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı? (dedi)." (el-Kehf 18/66)

7674. Ṭarîḳat reh-beri şâh-ı şerîʿat
Resûlullâh sultân-ı ḥaḳīḳat

7675. Ki şeyḫi ḳavm içre himmetinde
Nebî gibidürür bil ümmetinde

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: eş-Şeyḫu fî-ḳavmihi ke'n-nebiyyi fî-ümmetihi[928]

7676. O cân kim cânıdur iki cihânuñ
Ḥadîṯinde bu maʿlûm oldı anuñ

7677. Ki yola gitmege reh-ber gerekdür
Ṭayanmaġa ayaġa baş gerekdür[929]

7678. Mürîdine sülûk-ı râh-ı dînüñ
Vüṣûl-i ʿâlem-i mülk-i yaḳīnüñ

7679. Gerek bir pîr-i kâmil pür hidâyet
Beġāyet reh-şinâs ehl-i velâyet

7680. Varılmaz menzil olmasa ḳılaġuz
Ki göz görmez yol işitmez ḳulaġ uz

7681. İrişmez menzile tenhâ revende
Ḳalur bî-pây ü ser tenhâ-rev anda

7682. Meşâyiḫdür varan ol ḥażrete râh
Maḳām anlar bulupdur ḫar-geh-i şâh

7683. Ḥadîṯ-i ḳudsîdür var hem kitâbı
Didi anlara Ḥaḳ *taḫte ḳıbâbî*

---

928 "Nebî (s.a.v) kavmi içinde şeyh, ümmeti içindeki peygamber gibidir, buyurdu." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 18, no: 1576)

929 baş: bes Nüsha

Evliyâʾî taḥte ḳıbâbî lâ-yaʿrifühüm gayrî[930]

7684. Bular ol mesleküñ sâlikleridür
Ḥaḳīḳât mülkinüñ mâlikleridür

7685. Nitekim ḥâlet-i evvelde Mûsâ
Virilmedin ʿaṣâ vü dest-i beyżâ

7686. Şuʿayb'uñ ḫiẕmetine yetmeyince
Hem on yıl aña ḫidmet itmeyince

7687. Risâletden bulımadı kemâ-hî
Kemâliyle bu istiʿdâd-ı râhı

7688. Varup çün ol Şuʿayb'a ḫiẕmet itdi
Tamâm ḥürmet ü hem ʿizzet itdi [235^{b}]

7689. Eline virdi Ḥaḳ menşûr-ı daʿvet
Başına urdı ḫoş tâc-ı nübüvvet

7690. Ulü'l-ʿazm atına bindürdi anı
Ḫilâfet taḫtına göndürdi anı

7691. Yazup her nesneden âyât-ı tafṣîl
Eline virdiler elvâḥ-ı taḥṣîl

Ve ketebnâ lehu fi'l-elvâḥi min-külli şey'in mevʿiẓaten[931]

7692. Benî İsrâʾil'üñ oldı reh-nümâsı
On iki sıbṭüñ oldı muḳtedâsı

[930] "Velilerim kubbemin altındadır, onları benden başkası tanımaz." (*et-Teʾârîf,* C. I, s. 676); "ḳıbâbî" kelimesi bazı rivayetlerde "ḳabâʾî" (elbisem) şeklindedir.

[931] "Nasihat olarak ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık..." (el-Aʿrâf 7/145)

7693. Ḳamu Tevrât'ı ol telḳīn-i Ḥaḳ'dan
Sebaḳ aldı vü bildi dîn-i ḥaḳdan

7694. Debîr-istân-ı Ḫıżr'a dutdı bes yol
Ki tâ ʿilm-i ledünnî ögrede ol

7695. Zamânlar ol seferde ol dürişdi
Gelüp tâ ḥażret-i Ḫıżr'a yetişdi

7696. Muʿallim Ḫıżr'dan bes evvel âsân
Diledi ittibâʿuñ dersin ol cân

Hel ettebiʿuke[932]

7697. Muʿallim yazdı evvel taḫtayı tâ
Aña *len testeṭîʿayla* elif bâ

İnneke len testeṭîʿa maʿiye ṣabran[933]

7698. O kimsedür bu yolda kör u memkûr
Ki bî-reh-ber ide seyr ola maġrûr

7699. Bu bî-pâyân feżâya düşe pâyân
İde ʿazm-i ṭavâf-ı kaʿbe-i cân

7700. Ṣana bu pây-ı insâniyyeti ol
Ki varur bî-delîl ü bedraḳa yol

7701. Bu yolda bil-ki anuñ baş[ı] yiter
Ḳaçan ol kaʿbe-i maḳṣûda yiter

7702. Bu uzun fikrle heyhât heyhât
Ele girmez ḳılur maḳṣûda bi'z̲-z̲ât

[932] "... Sana tâbi olayım mı?" (el-Kehf 18/66)
[933] "... Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin." (el-Kehf 18/67)

7703. Velîkin şol hidâyet k’ola evvel
Degildür ḥâcet anda şeyḫ ü mürsel

7704. Bu toḫm enbârını bir kimse açmaz
Zemîn-i dilde bâr-ı ġayrı ṣaçmaz [236ª]

7705. Nebî bu toḫmı çoḳ cehd itdi-kim tâ
Ebû Ṭâlib dili yirine ata

7706. Severken ata gibi anı Server
Atabilmedi olmadı müyesser

7707. Gelüp tâ ol Ḥabîb’e didi âyet
Kimi sevseñ virimezsin hidâyet

İnneke lâ tehdî men aḥbabte[934]

7708. Bu toḫmı ṣaçmaḳ ol yire firâvân
Ḫudâvendî vaẓîfedür bil iy cân

7709. Daḫı kişi elinden gelmez ol iş
Gelür diyen ider endîşe yañlış

7710. Velî bu toḫmı ḳanda ṣaçsa rabbi
Gerekdür bir nebî aña mürebbî

7711. Ol olmasa gerek bir şeyḫ-i kâmil
Ki nâyibdür nebîye şeyḫ-i vâṣıl

7712. Bite ol toḫm tâ kim berg-i terle
Ola dil yiri ter bir sebz-i terle

7713. Bu işden ḳul ola tâ şâha lâyıḳ
Ḫilâfet itmege Allâh’a lâyıḳ

[934] (Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin...” (el-Kasas 28/56)

7714. Sülûk ehli mürîd iy cân-ı ser-tâc
Olur bu yolda bes bir şeyḫe muḥtâc

7715. Beyân-ı iḥtiyâca çoḳ vücûhât
Velîkin bunda on vech itdüm iṡbât

7716. Budur evvelki vech iy şâh-ı mâhir
Ki ṣûret kaʿbesine râh-ı ẓâhir

7717. Delîl-i reh-şinâs olmasa reh-ber
Varılmaz olmaz ol ḳaṭʿâ müyesser

7718. Buñunla kim bu yola her ki gide
Olur başında reh-bîn-i nûr-ı dîde

7719. Alur hem pây-ı ẓâhir râh-ı rûşen
Mesâfât hem alur anda muʿayyen

7720. O kim dirler aña râh-ı ḥaḳīḳa
Niçe seyyâḥ gitdi ol ṭarîḳa

7721. Nübüvvet noḳṭası ol ḫurde-dânlar
Risâlet ʿunṣurı pâkîze cânlar

7722. Ṣağışda yüz yigirmi dört biñ var
Reviş her biri itdi anda rehvâr [236^{b}]

7723. Birinüñ hîç eṡer yoḫdur izinden
Degil rûşen nişân gözde tozından

7724. Eṡer bir pâydan peydâ degildür
Bu göz ol yolları bînâ degildür

7725. O yolda mübtedî sâliklerüñ yâr
Ne yürür pâyı ne görür gözi var

7726. Bununla kim ḳamu cân ibtidâʾ
Alur bî-dîde tâ bînâ ne bînâʾ

7727. Ẓalûmiyyet cehûliyyetden iy cân
Olurlar ẓulmet-i cehl içre ḥayrân

7728. Biri bilmez nişân bu râh-ı dînden
Ḫaber virmez nedür şehr-i yaḳīnden

7729. Nebîmüz ḫˇâce-y-iken kâyinâta
Ser-i sâlâr-iken râh-ı necâta

7730. İşitdi böyle rabbinden ḫiṭâb ol
Ki uş *mâ-künte tedrî me'l-kitâb* ol[935]

7731. Nişânsız böyle bî-pâyân beyâbân
Ḳaçan seyr olmaz reh-bersiz âsân

7732. Gerek bir pîr o gence reh-ber ola
Bu yolda bir cüvân tâ menzil ala

7733. Budur vech-i düvvüm nite ki iy şâh
Olur reh-zen reh-i ṣûretde her-gâh

7734. Ṣataşurlar gidenler bu ṭarîḳe
Niçe serrâḳḳ u ḳuṭṭâʿu'ṭ-ṭarîḳe

7735. Bu yolda degme cân tenhâ gidemez
Delîl ü bedraḳasız seyr idemez

7736. Yine râh-ı ḥaḳīḳat añla iy şâh
Degildür râh-zensiz olġıl âgâh

[935] *mâ-künte tedrî me'l-kitâb*: "... Sen, kitap nedir bilmezdin..." (eş-Şûrâ 42/52)

7737. Bu dünyâ zîyneti vü bu zeḫârif
Saña reh-zendür olġıl aña vâḳıf

7738. Zen ü ferzendlerden ḥubb-ı şehvât
Saña reh-zendür uş âyetde iṯbât

7739. Ḳanâṭîr-i muḳanṭar sîm ü zerden
Aġır yükdür seni ḳor bu seferden

7740. Müsevvem ḫayl-i zerrîn zeyn ü rehvâr
Bu yolda ḫayl-i reh-zendür bil iy yâr

7741. Bu inʿâm u bu bâġ u ḥarṯ ü kişte
Seni varmaġa ḳoymaz ol bihişte [237ª]

Züyyine li'n-nâsi ḥubbu'ş-şehevâti mine'n-nisâ'i ve'l-benîne ve'l-ḳanâṭîri'l-muḳanṭarati mine'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati[936]

7742. Daḫı nefs ü hevâ vü kibr ü hem kîn
Daḫı çoḳ ins ü cinnîden şeyâṭîn

7743. Senüñ bu cümle câna reh-zenüñdür
Yolında dostuñ bil düşmenüñdür

7744. Gerek bir mürşid-i ṣâḥib-velâyet
Ki bu yolda seni ide ḥimâyet

7745. Bu yola reh-nümâsız kimse gitmez
Giden daḫı varup maḳṣûda yetmez

7746. Süvvüm vech ol-ki bu yolda mezellât
İgen çoḳdur hem âfât-ı mesâfât

[936] "Nefsâni arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı..." (Âl-i İmrân 3/14)

7747. Niçe şübhât der-bendi var anda
Ki andan geçemez tenhâ revende

7748. Bu tenhâ-revlik-ile felsefîler
O tîhâya düşüp oldılar ebter

7749. İ niçe varṭa-ı hâyil şübehden
Ḳoyup anları çâha ḳoydı reh-zen

7750. Ḳalup şübhât çâhı içre ḥayrân
Ṣuya virdiler âḫir cân u îmân

7751. Yine ancılayın ehl-i ṭabâyiʿ
Olupdur bu żiyâʿ içinde żâyiʿ

7752. Gürûh-ı dehrî vü cemʿ-i melâḥid
Berâhim hem semen (?) ehl-i cevâḥid[937]

7753. Müşebbehler muʿaṭṭallar ne-kim var
Daḫı ehl-i ibâḥet varı iy yâr

7754. Daḫı şol kʾehl-i ehvâ vü bidaʿdur
Bidaʿ ehline ya yâr u tebaʿdur

7755. Ḳamusı idüben ʿazmin vüṣûlüñ
Sülûkine şürûʿ itdi bu yoluñ

7756. Öñince birinüñ iy cân-ı ʿâḳil
Yoḫ-ıdı reh-nümâ bir şeyḫ-i kâmil

7757. Olup mâniʿ ol âfât-ı mezellât
İdemedi biri ḳaṭʿ-ı mesâfât

[937] Berâhim: Birâhîm Nüsha

7758. Dönüp bir şebehden (?) her biri iy yâr
Helâke vardı bir vâdîde nâ-çâr

ŞİʿR [237ᵇ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. İki merdümsiz iy reh-rev varılmaz ʿışḳa reh tenhâ
Ki bu bî-dâda bir pâyuñ peyi hîç olmadı peydâ

2. Bu yol dut mûy-ı büt-rûlardur anca sen ḳaruncasın
Öñüñce bir miyân-beste gerek bârîk-bîn bînâ

3. Bu yolda devlet isterseñ bir ehl-i devlete uy sen
Ki bir dem ʿÎsi'ye uydı ne maʿrûf oldı gör yeldâ

4. Yüzüñ bir merd ẕâtuñ öñinde ḫâk-i râh it-kim
Zer ide ḫâki dûn-iken seni ol merdüm-i dânâ

5. Ṣıfâtın nice şerḥ idem bu âfât-ı mesâfâtuñ
Ki bu ṣaḥrâda bir şebnem olur yüz âteşîn deryâ

6. Eger merd-iseñ iy sâlik bir âdem reh-ber idün-kim
Saña ġavġā-yı ġıylândan bu yolda olmaya iġvâ

7. Yolı *ʿUşşâḳī* bilmezseñ yüri ol bilene yoldaş
Müyesser ola tâ saña vüṣûl-i maḳṣad-ı aḳṣâ

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

7759. Ne cân-kim oldı ol ṣâḥib-saʿâdet
Gelüp göstere bir şeyḫe irâdet

7760. Anı ḫoş ṭuta ol şeyḫ ayasında
Sülûk ide o şeyḫüñ sâyesinde

7761. Mesâfât içre ne var göre âfât
Pey-â-pey bile ne-kim var mezellât

7762. Yaḳīn bile ne şübhât olsa vâḳiʿ
Naẓar ide aña ola meṭâliʿ

7763. Bile her ṭâyife hem kim gelüpdür
Neden yol yañılup gümrâh olupdur

7764. Ne menzilde yol azdılar cinândan
Ki varup dûzaḫa düşdiler andan

7765. O şeyḫüñ himmetinde bî-melâmet
ʿUbûr ide mezellâtı selâmet

7766. Varup ẓulmât şübhâtından âsân
İre nûrı yaḳīn şehrine tâbân

7767. Budur dördinci vech iy merd-i sâlik
Ki çoḳdur bu mesâlikde mehâlik

7768. Olur çoḫ ibtilâ vü imtiḥânlar
Ki reh-zendür bu merd-i râha anlar

7769. Ḳopar çoḳ vaḳfe vü fetretler anda
Olur çoḳ zaḥmet ü miḥnetler anda [238ª]

7770. Gerek bes saña bir şeyḫ-i velâyet
Ki ola mürşid ü ehl-i hidâyet

7771. Ne-kim vaḳfe vü fetret ola ḥâṣıl
Ḫalâṣ ide seni ol şeyḫ-i vâṣıl

7772. Ola ṣıdḳ u irâdet pür dimâġuñ
Delîlüñ öñce vü rûşen çerâġuñ

7773. İdüp bunca leṭâyifle delâlet
Süre göñlüñden ol ḳabż u melâlet

7774. Ḳıla ṭabʿuñı pâk efsürdelikden
Ḫalâṣ eyleye cânuñ mürdelikden

7775. Getürüp çoḳ ʿibârât-ı laṭîfe
İdüp bunca beşârât-ı şerîfe

7776. Dimâġuñda pür ide germ-ile ẕevḳ
Ḳopara bâṭınuñdan dâʿi-yi şevḳ

7777. Vire ẕikr-ile çoḳ nefʿ-i hidâyet
Nitekim uş *ve ẕekkir* didi âyet

Ve ẕekkir fe-inne'ẕ-ẕikrâ tenfeʿu'l-mü'minîne[938]

7778. Bişinci vech o kim bu yolda çoḫlar
Düşer ḫaste ḳalur kim anı yoḫlar

7779. Çoḳ emrâż u ʿilel bu yolda vâḳiʿ
Olup câna belürür çoḫ mevâniʿ

7780. Mevâdd-ı fâsidüñ baʿżı gelüp cüst
Olur cân üzre ġālib cân düşer süst

7781. Mizâcı ṭâlibüñ bes pâk ü ṣâfî
İrâdetden bulur tâ inḫirâfı

7782. Gerek bes bir ṭabîb anda ʿilâca
Ki ide ḫoş ʿilâcı ol mizâca

7783. Ṣavâb râyla ol bî-kelâlet
Ol emrâża göre ide izâlet[939]

[938] "Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir." (ez-Zâriyât 51/55)
[939] "göre" ve "ide" arasında takdim-tehir vardır.

7784. Mevâdd-ı fâsidi teskîn ide ḫoş
Revende ṭura seyr ide gide ḫoş

7785. Mürîde bil-ki bu emrâż-ı düşvâr
Olur evvel ṭalebde ʿârıż iy yâr

7786. Baḫup tâ ol marażla ol mizâca
Ṭabîb-i ḥâzıḳ olmasa ʿilâca

7787. Ne-kim var cemʿ idüp ṣâliḥ edâvî
O dâya olmasa dilde müdâvî [238ᵇ]

7788. Bu dilden ol marażlar sâkin olmaz
Sülûke istiṭâʿat mümkün olmaz

7789. Budur altıncı vech iy nûr-ı dîde
Ki gitse yol düşüp merd-i mürîde

7790. O rûḥânî maḳāmâtuñ çün iy şâh
İrişe baʿżına ol sâlik-i râh

7791. Libâs-ı âb u gilden ḫoş mücerred
Olup tâ cân alur nûr-ı müʾeyyed

7792. İrer pertev aña Ḥaḳ ḥażretinden
Çıḳar bu âdemiyyet kisvetinden

7793. Ẓuhûr idüp ṣıfât-ı ẕât-ı Settâr
Ṣalar üstine pertev ʿaks-i envâr

7794. O rûḥânî ṣıfâtı bî-tenâhî
Tecellî ider aña bil kemâ-hî

7795. Olur iḍlâl-i insâniyye zâhiḳ
Gider bâṭıl gelür ḥaḳ anda lâḥiḳ

7796. Bu ḥâletde ḫilâfet itmege cân
Yed-i beyżâ ʿayân ider şitâbân

7797. Olur dil âyine bî-jeng ü ṣâfî
Yüzinden açılur jengî ġılâfı

7798. Görüp rûḥuñ yüzin dil nitekim ay
Tecellî ʿaksine olur peẕîrây

7799. Bu ẕevḳüñ germ-ile kâm u dehânda
Ene'l-Ḥaḳ ve *sübḥânî* dir anda[940]

7800. Ṣanur kim irdi seyrinde kemâle
Kemâ-hû vâṣıl oldı ol cemâle

7801. Bu deñlü menzile maġrûr olur ol
Bu yirde aldanup yoldan ḳalur ol

7802. Degildür şol ḳadar âyînesi pâk
Şu deñlü yoḳdurur ʿaḳlında idrâk

7803. Ki bile evliyâʾ ü enbiyânuñ
Ḳamu maḳṣûda iren reh-revânuñ

7804. Daḫı bundan yüce vardur maḳāmı
Aña irse olur seyrüñ tamâmı

7805. Eger bu varṭadan bir şeyḫ anuñ
Ki oldur ṣûret-i luṭfı Ḫudâ'nuñ

7806. Elin alup velâyet nuṣret-ile
Geçürmezse revân bir furṣat-ıla [239ª]

[940] *Ene'l-Ḥaḳ* ve *sübḥânî:* Ben Hakk'ım ve kendimi her türlü eksiklikten tenzih ederim.

7807. Ḳalur ol bendmende şöyle ḥayrân
Bu ḫavf olur ki zâyil ola îmân

7808. Ḥulûl [u] ittiḥâd âfâtı kim var
Maḥall ol ehl-i ḥâle hem budur yâr

7809. Gerek bir şeyḫ-i kâmil bes bil iy yâr
Ki ola bu veḳāyiʿden ḫaberdâr

7810. Gelüp tâ anuñ ol fâsid ḫayâli
Dimâġından çıḳara ḳıla ḫâlî

7811. Ne menzildür beyân ide maḳāmın
Diye kim itmedüñ seyrüñ tamâmın

7812. Daḫı bundan ferâter menzil aña
ʿAyân ide ki görüp ḳala ṭaña

7813. Görüp ol menzili şöyle ferâter
Fürûter gele bu menzil ne berter

7814. İde teşvîḳ o cânı ol maḳāma
Heves bes zîrden ḳıla o bâma

7815. Bula tâ bu mezelletden ḫalâṣ ol
İde bes daḫı seyr-i râh-ı ḫâṣṣ ol

7816. Ve illâ bend ola bu âsitânda
Bu der-bendi ḳala geçmeye anda

7817. Ḳala ol bend-i mâʾ vü mende maḥbûs
Düşe maġbûn ola maḥrûm meʾyûs

7818. Yidinci vechi budur kim revende
Bu eṣnâ-yı sülûk içre devende

7819. Görür yolda olur gözine peydâ
Niçe ġaybî veḳāyiʿden temâşâ

7820. Olur çoḫ vâḳıʿalar vâḳiʿ añа
Ki ḳalur her birini görse ṭaña

7821. Olur her biri ġaybî bir işâret
Ya mâtem gösterür yâ-ḫod beşâret

7822. Ya dir kim mertebeñ olur ziyâde
Ya dir noḳṣân olur olduñ fütâde

7823. İder seyr ü sülûka ya delâlet
Ya dir fetret olur vardur kelâlet[941]

7824. Ya gösterür nişân peydâ bu yolda
Ṣafâdan ya küdûretden göñülde

7825. Ṣıfât-ı nefse ya dir maʿrifet ne
Ḥamîde mi ẕemîme mi ṣıfat ne [239ᵇ]

7826. Yâ-ḫod dünyâ vü uḫrâdan tamâmet[942]
Ḥucüb ne gösterür saña ʿalâmet

7827. Ya şeyṭânî mi nefsânî mi aḥvâl
Ya rûḥânî vü raḥmânî mi aḥvâl

7828. Daḫı çoḳ bu veḳāyiʿden meʿânî
Ki olmaz ḥadd-i ḥaṣr anuñ beyânı

7829. Bu demde mübtedî cân ʿârif olmaz
Bu ḥâlâtuñ birine vâḳıf olmaz

[941] seyr ü sülûk: seyr-i sülûk Nüsha
[942] Yâḫûd: Yaḫûd Nüsha

7830. Ki bunlardur zebân-ı ġayb lâ-şek
Zebân-ı ġayba ehl-i ġayb gerek

7831. O tâ yidi ilâhîden müʾeyyed
Mürîde bes gerek bir şeyḫ-i emced

7832. Bu teʾvîlât ʿilminde müsellem
Muʿallimden evlâ olmış muʿallem

7833. Meşâyiḫ ṣoḥbetinde sâlhâ ol
Yüz urup ḫizmete bilmiş behâ ol

7834. Ḳılup gûşişler olmış anda ẓâhir
Bu teʾvîlât ʿilmi içre mâhir

7835. Ne görse vâḳıʿa özi vü ġayrı
Ḳılur teʾvîl ider fi'l-ḥâl ḫayrı

7836. Zebân-ı ġayba üstâd olmış ilde
Olupdur Yûsuf-ı vaḳt adı dilde

7837. Bu teʾvîl-i eḥâdîṯe zebânda
Hemân Yûsuf-zebân olmış cihânda

7838. Veḳāyiʿden mürîde tâ ki her ḥâl
Ola vâḳiʿ anı keşf ide der-ḥâl

7839. Ḳala hem himmet idüp aña bî-bîm
Zebân-ı ġayb tedrîc-ile taʿlîm

7840. İdüp tedrîs-i ʿilm tercemânı
Ne dildür bildüre ġaybuñ zebânı

7841. Ve illâ bu ʿulûm olmaya maʿlûm
Ḳala bu ʿilmden ʿâlemde maḫrûm

7842. Daḫı idemeye ḳaṭʿ-ı mesâfât
Müyesser olmaya seyr-i maḳāmât

7843. Nedür şerḥ-i işârât u mevâḳıf
Bilüp esrâra hîç olmaya vâḳıf

7844. Serîʿ ü’s-seyr-iken ide teʾennî
Teraḳḳī itmeye bula tedennî [240ª]

7845. Budur sekizinci vechi kim didiler
Diyenlerdür üç u ḳırḫ u yidiler

7846. Şu sâlik kim bu yolda seyr ider ol
Yaluñuz kendü pâyıyla gider ol

7847. Nihâyetsiz ki var bunca maḳāmât
Maḳāmât içre hem buʿd-ı mesâfât

7848. Birinden bu maḳāmâtuñ giçemez
Geçer yıllar ḳalur andan göçemez

7849. Gider ʿömri tüvân u tâbı ḳalmaz
Zamânlar geçer ol bir menzil almaz

7850. Olımaz mübtedî cân seyrde cüst
Żaʿîf olur ḳarıncadan daḫı süst

7851. Daḫı baʿżı maḳāmât içre ẓâhir
ʿUbûr itse gerek kim uça ʿâbir

7852. Ne cân-kim mübtedî ola uçamaz
O menzilden ḫod uçmayan geçemez

7853. Miṣâl-i beyżadur mürġ olmamışdur
Daḫı ḳuşluḳ maḳāmın bilmemişdür

7854. Hemân bir mürġa beñzer şeyḫ-i kâmil
Peri ter bâli tâze pür ḥavâṣıl

7855. Mürîd oldı çü mürġ-i nâ-resîde
Henüz açılmamış ne per ne dîde

7856. Velâyet şeh-peri üzre gele çün
Ḳarunca gibi ḳona vü ḳala çün

7857. O şeh-per itdüre seyr aña anda
Ger ansuz çoḫ maḳāmât az zamânda

7858. Ki kendü ʿömri varınca bilüñüz
Gidemezdi o deñlü yol yaluñuz

7859. Şu muʿber kim ʿubûrı ʿâbir andan
Uçar ider geçer cân u cihândan

7860. O şeyḫüñ ittibâʿından bulup bâl
Bu daḫı uça andan geçe der-ḥâl

7861. Meger günlerde bir gün Necm-i Dâye
Ki ṣaldı şehr-i Ḫarezm üzre sâye

7862. Ṣataşdı anda bir şeyḫe ki nâmı
Dimişlerdi aña Bû Bekr-i Câmî

7863. Yoġ-ıdı şeyḫi anuñ mâ-sebaḳdan
Olurdı cümle-i mecẕûb-ı Ḥaḳ'dan [240^{b}]

7864. Velî ceẕ(e)bât-ı Ḥaḳ ʿavnı-[y]-la ol ẕât
İrüp bulmış-[ı]dı ʿâlî mâḳāmât

7865. Geçüp der-bendler çoḫ gitmiş-idi
Niçe ḳaṭʿ-ı mesâfât itmiş-idi

7866. Anuñ Necm-ile nice söz geçdi
Maḳāma ḥaḳḳına ṣoñra söz açdı

7867. Didi-kim ḳırḫ beş yıl seyr itdüm
Gelüp işbu maḳāma ha-ki yetdüm

7868. Bunuñ düşvâr ḥâlâtından iy yâr
Ḳatı düşvâr ḥâl olmışam uş zâr

7869. Ḳatı bî-ṭâḳat ü bî-ḥâl oldum
İki yıl ḫaste-i ishâl oldum

7870. Reh-i ṣûretde vü maʿnâda ḥayrân
Virüp cân dilden içdüm avuçla ḳan

7871. Gelüp Ḥaḳ'dan ʿinâyet ṣoñra irdi
Bu muʿberden baña tâ ʿibre virdi

7872. O ter müşkin ulular ṣoḥbetinde
O Mecdü'd-dîn-i Baġdâdî ḳatında

7873. İdüp Bû Bekr-i Câmî'den rivâyet
Revân Necm itdi bu ḥâli ḥikâyet

7874. Didi bes Mecd-i dîn ol ṣâḥib-i ṣadr
Ki bilmez kimse şeyḫe ḳıymet ü ḳadr

7875. Meşâyîḫ ḳadrini bir kimse bilmez
Anuñ ḥaḳḳın edâ bir kimse ḳılmaz

7876. Mürîdüm var benüm şimdi niçe baş
Ki bu yolda benüm anlara yoldaş

7877. Gelüp tâ-kim ṭarîḳatden bidâyet
Ḥaḳīḳat şehrine irince ġāyet

7878. İki yılda tamâm eylediler seyr
Ki görmedikleri ḳalmadı ber-deyr

7879. Bu eṣnâ-yı sülûk içinde ol-dem
İricek bu maḳāma şâd u ḫurrem

7880. Ya bir gün ya iki gün ṭurdılar bes
Geçürdük geçdiler tâ gitdi herkes

7881. Şunuñ gibi ʿazîzi görsen âḫir
Ki emṣâl-idi eyyâmında nâdir

7882. Yürüyüp ḳırḫ biş yıl gice gün yol
Daḫı mecẓûb-ı Ḥaḳ olmaġla ol [241ª]

7883. İki yıl bu maḳām içinde ḥayrân
Düşüp ḳalmış ü olmış renc ü rencân

7884. Budur vech-i nehüm bu yolda iy şâh
Ki ẕikr itse gerekdür sâlik-i râh

7885. Ne dil-kim yolda ẕikrullâh itmez
Varup bî-ẕikr ol Allâh'a yitmez

7886. Ger ol telḳīnsiz olsa ẕikre ḫod gûy
Aña meẓkûr açmaz perdeden rûy

7887. Gerek telḳīn ider bir şeyḫ aña
K'ide şerḥ anı telḳīn faṣlı saña

7888. Onıncı vech o kim ger umsa bir cân
Bu şâh-ı melek-ṣûrîlerden iḥsân[943]

[943] İkinci mısraın vezni bozuk

7889. Diler kim menzile bula ḳatında
Muṣâḥib ola dâyim ṣoḥbetinde

7890. İre bir manṣıba ḫoş ola ḥâli
Ola ya bir vilâyet üzre vâlî

7891. Ol istiʿdâd lîkin yoḳdur anda
Sezâ ol işe ḫiẕmet aña ḳanda

7892. Sezâ ol devlete ḫiẕmet elinden
Ne geldi ne geliser evvelinden

7893. Muḳarreb ḳullarından bes şehüñ ol
Ṭutar bir ḫâṣṣı-ki dergâhına yol

7894. Şehüñ muḳbil ḳulıdur ḳavli maḳbûl
Ne dilerse ider şâh aña mebẕûl

7895. O şâhuñ meclisinde nûr olupdur
ʿİnâyet ʿaynına manẓûr olupdur

7896. Yapışur ol ḳuluñ dâmânına pâk
İder yüzin anuñ ayaġına ḫâk

7897. Dir aña kim i ḫâṣṣı bârgâhuñ
Baña göster yüzini pâdişâhuñ

7898. Benüm aḥvâlümi ʿarż eyle aña
Fülân işe velâyet dile baña

7899. Olur ol ḫâṣṣı-ki ya anda bes farż
İder ol iltimâsı ḥażrete ʿarż

7900. Dimez bu ḳula ol şâhı cihânuñ
Bu işe yoḳdur istiḥḳāḳı anuñ

7901. Anı bu manṣıba naṣb itmek olmaz
Bu feṯḥ-i bâba hîç ol yetmek olmaz [241ᵇ]

7902. Muḳaṣṣırdur bize ḫizmetde ol ḳul
Bu ʿâlî devletüñ ḳaddi degil ol

7903. Ḥuḳūḳ-ı sâbıḳa ider naẓar şâh
O ḫâṣṣ öñince ne dirse gider şâh

7904. Ne söz dirse gerü döndürmez anı
Virür ne dirse boş göndermez anı

7905. Biter her ḳaydı ḳatında ḳoyamaz
Ṭutar hem ol sözin n'itsün ṣıyamaz

7906. Eger ol şaḫṣ azı istese anı
Eline girmez-idi virse cânı

7907. Yine ol şâh-ı maʿnâya hem iy cân
Bu ṣûret üzredür ḳānûn-ı erkân

7908. Muḳarreb ḳulları var ḥażretinde
Geçer her sözleri anuñ ḳatında

7909. Diseler vâş-gûne ḳıl cihânı
Ḳılur ol-dem zemîn ol âsumânı

Rubbe eşʿaṣe aġbera ẕî-ṭımreyni lev aḳseme ʿalallâhi[944]

7910. İdüp tâ seyr anlar her maḳāmı
Bu menzilde iderler bil tamâmı

[944] "Saçı başı dağınık, eli yüzü tozlu, iki eski elbiseli öyle kimseler vardır ki Allah adına yemin etseler (Allah onlara iyilik eder)."

7911. Bürehne-pây ü ser seyr itdi anlar
Gelüp tâ bu maḳāma yetdi anlar

7912. O cânlardur şehi şehr-i yaḳīnüñ
Selâṭîn ü mülûki mülk-i dînüñ

7913. Ṭutarlar niçe düşmişüñ elini
Ḳılurlar farḳ mâhı menzilini

7914. Geçer anlaruñ ol ḥażretde nâzı
Ḳabûl olur niçe nevʿ-i niyâzı

7915. O dergâha sürüp yüz yetdi anlar
Niçe yüz ṣuyı ḥâṣıl itdi anlar

7916. K'anı ʿâciz zebân taḳrîr idemez
Benân ḳāṣırdurur taḥrîr idemez

7917. Vücûhât erçi daḫı çoḳdur iy mîr
Velîkin şerḥine yetmez ṭavâmîr

7918. İlâhî ḳullara ḳıl seyri âsân
Bizi yoluñda ḳılmaġıl hirâsân

7919. Emîn-i dîn ḳıl âfât-ı şübehden
Mevâniʿ virme bize seyr-i rehden [242ª]

7920. Ṭayındurma yoluñdan ayaġumuz
Ṭayandur ʿavnüñ ile ṭayaġumuz

7921. Ḳuluñ *ʿUşşâḳī*[y]e eyle ʿinâyet
Ṭarîḳüñde aña sen vir hidâyet

7922. Ṭarîḳ-i müstaḳīm[e] irşâd eyle
Viṣâlüñe irişdür şâd eyle

7923. Ḫalâṣ eyle ḥicâb-ı mâʾ vü menden
Ene didürme sen maḫlaṣ vir andan

7924. Marażdan virmez acına selâmet
Seḳāmetden var aña istiḳāmet

7925. Bu esrâr-ı şerîʿatden ḫabîr it
Ṭarîḳatde ḥaḳīḳatde baṣîr it

7926. İçür aña şerâb-ı ehl-i meşreb
Muḳarreb ḳullaruñdan eyle yâ Rab

DÂSİTÂN-I DEHÜM DER-BEYÂN-I MAḲĀM-I ŞEYḪÎ VE ŞERÂYİṬ VE ṢIFÂT-I ÂN[945]

7927. Onıncı dâsitân ḫoş tercemândur
Ki şeyḫûḫet maḳāmına beyândur

7928. Saña dir nice olur cünbiş-i şeyḫ
Niçe şarṭ-ıla olur bir kişi şeyḫ

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Fe-vecedâ ʿabden min ʿibâdinâ âteynâhu raḥmeten min ʿindinâ ve ʿallemnâhu min-ledünnâ ʿilmen[946]

7929. Ṭarîḳatde ḳamunuñ muḳtedâsı
Cemîʿ-i reh-nümânuñ pîş-vâsı

7930. Delîl olup dilin pür-şemʿ iden cân
Cihânı daʿvetine cemʿ iden cân

[945] "Onuncu destan şeyhlik makamını, şartlarını ve sıfatlarını açıklar."

[946] "Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." (el-Kehf 18/65)

7931. Cihân şâkirdi ʿilm-i ḥaḳda üstâd
İden pîr ü cüvânı yolda irşâd

7932. Muḥammed nâmı vü ḫalḳuñ hümâmı
Kemâliyle budur dilde kelâmı

7933. Ki benüm ümmetümden gele dâyim
Ola bir ṭâyife ḥaḳ üzre ḳāyim

7934. Yolına anlaruñ ṭurmaya düşmen
Yolından anları ırmaya düşmen

Ve ḳāleʾn-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: Lâ yezâlu ṭâyifetün min-ümmetî ḳāyimîne ʿale'l-ḥaḳḳi lâ yeżurruhüm men ḫaẕelehüm[947]

7935. Çü bildüñ ten yürimez olmasa baş
Gerek merd-i sebîle yolda yoldaş [242b]

7936. Gerek ibn-i sebîlüñ reh-beri pîr
Ser-i seyrüñ gerekdür serveri pîr

7937. Velî her şeyḫ-i pîr reh-ber olmaz
Bu devlet her sere bil efser olmaz

7938. Bu yola mürşid olmaz her velî bil
Bu başa iremez her cân eli bil

7939. Ne ḳuşlarda olur her ḳuş ḳılaġuz
Ne her başda olur göz ü ḳulaġ uz

7940. Bu mülke mâlik olmaz degme sulṭân
Her adı Ḫıżr olmaz şeyḫ-i baḥrân

[947] "Nebî (s.a.v) ümmetimden bir bölük hak üzere olacaktır, o bölüğü terk edenler onlara zarar vermeyecektir, buyurdu." (İbn Mâce, "Îmân ve Fezâʾilü's-sahâbe", 1) "Lâ yezâlu ṭâʾifetün min-ümmetî ʿale'l-ḥaḳḳi manṣûrîne la yeżurruhum men ḫâlefehum ḥattâ yeʾtiye emrullâhi ʿazze ve celle".

7941. Bu kez gel kim olur reh-ber bilelüm
Ṣıfâtın vaṣf idüp şerḥin ḳılalum

7942. Niçe şarṭ-ıla olur diñle lâyıḳ
Ki ola bir cüvân şeyḫ-i ḥaḳāyıḳ

7943. Virüp çün ḥażret-i Ḫıżr'a o Bârî
Bu şeyḫûḫet maḳāmın ḳıldı yârî

7944. Aña Mûsâ'yı gönderdi mürîd ol
Ki ide Mûs[i]'nüñ ʿilmin mezîd ol

7945. İde tâ Mûsi cânın Ḫıżr'a teslîm
Ledünnî ʿilmini Ḫıżr ide taʿlîm[948]

7946. Azuḳ mâhî fetâ vü Mûsi gitdi
Gelüp tâ Mecmaʿ-ı baḥrâna yetdi

7947. Saña maʿlûm ola tâ bu ḥikâyet
Oḳı uş *fe-vecedâ ʿabden* dir âyet[949]

7948. Bu âyetde ki var ol ḥażret-i ẕât
O Ḫıżr'a beş merâtib itdi iṯbât

7949. Budur bil evveli iy ehl-i iḫlâṣ
Ki oldı Ḫıżr o şâha bende-i ḫâṣ

ʿAbden min-ʿibâdinâ[950]

7950. İkinci oldı istiḥḳāḳla bil
Ḳabûl-i raḥmet-i Ḫaḳḳ'ına ḳābil

[948] Ḫıżr: Ḫıżr Nüsha
[949] *fe-vecedâ ʿabden*: "Derken, (kullarımızdan) bir kul buldular..." (el-Kehf 18/65)
[950] "... Kullarımızdan bir kul..." (el-Kehf 18/65)

7951. ʿAṭâ itdi ḳılup Ḥaḳ anı lâyıḳ
Bi-ġayr-ı vâsıṭa ʿilm-i ḥaḳāyıḳ

Âteynâhu raḥmeten[951]

7952. Üçinci raḥmet-i ʿindiyyet inʿâm
Añadur ḫâṣṣ o niʿmetden yimez ʿâm

7953. O ʿindiyyet maḳāmından bi'l-iḫlâṣ
Ḫuṣûṣiyyetle buldı raḥmet-i ḫâṣ

Min-ʿindinâ[952]

7954. Budur dördinci k'ol tilmîẕ-i Ḥaḳ'dur
Muʿallim Ḥaḳḳ u ʿilm-i ḥaḳ sebaḳdur

7955. Bu ḳısm ʿilm aña maḳsûm olupdur
*Ve ʿallemnâhu*dan maʿlûm olupdur

Ve ʿallemnâ[hu][953]

7956. Bişinci devlet-i ʿilm-i ledünnî
Anuñ başına tâc oldı i sünnî

7957. *Ve ʿallemnâhu*dan ṣoñra ki iy şâh
Buyurdı *min-ledünnâ ʿilmen* Allâh

Min-ledünnâ ʿilmen[954]

---

951 "... Ona katımızdan bir rahmet verdik..." (el-Kehf 18/65)
952 "... Katımızdan..." (el-Kehf 18/65)
953 "... Ona öğrettik..." (el-Kehf 18/65)
954 "... Tarafımızdan bir ilim..." (el-Kehf 18/65)

7958. Bil ol şeyḫûḫete iy ehl-i irşâd
Bu beş rükn üzre bünyâd urdı üstâd

7959. Bu ḫâṣiyyetlere kim oldı manṣûṣ
Gerek bir ḫâṣ ḳul kim ola maḫṣûṣ

7960. Daḫı niçe ṣıfatla ola mevṣûf
Daḫı çoḳ maʿrifetle ola maʿrûf

7961. Ola tâ ḫalḳa şeyḫ u muḳtedâ ol
Düşe ḥaḳ yolda pîr-i pîş-vâ ol

7962. Gerek evvel bu ʿabdiyyet maḳāmı
ʿUbûdiyyetde göstermek ḳıyâmı

7963. Ġamından mâsivânuñ tâ ola şâd
O rıḳḳıyyetden ide boynın âzâd

7964. Bu rıḳḳıyyetden olmasa ḫalâṣı
O ʿabdiyyetde bulmaz iḫtiṣâṣı

7965. Ne sâlik kim özinde ola zinde
Ola peyvend-i bâḳī kendüzinde

7966. Şeḳāvet derd-i serdür ya saʿâdet
Bil ol Ḥaḳ ġayrına ider ʿibâdet

7967. Henüz âzâd olmamışdurur ol
Daḫı ol mâsivâ-yı Ḥaḳḳ'adur ḳul

7968. Dimişler kim yine olsañ muḳayyed
Anuñ bendinde bendesin müʾebbed [243ᵇ]

7969. Mükâtib ḳuldurur Mevlâ'ya mâdâm
Ki ola ẕimmesinde bir direm vâm

7970. İkinci hem ḳabûle ola lâyıḳ
İdicek Ḥaḳ ʿaṭâ ʿilm-i ḥaḳāyıḳ

7971. Bi-ġayr-ı vâsıṭa Ḥaḳ itse taʿlîm
Ola ḳābil o ʿilm-i ḥaḳḳa bî-bîm

7972. Gele bî-vâsıṭa çün Ḥaḳ'dan inʿâm
Ol inʿâma ola ol ḳābil-i tâm

7973. Bu sevdâ her sere olmaz müyesser
Bu ḳurre her gözi ḳılmaz muḳarrer

7974. Sezâ olmaz bu ḫ̲ân bil cümle ḫ̲âna
Naṣîb olmaz bu manṣıb cümle câna

7975. Bu rûḥânî vü cismânî ṣıfâtuñ
Gerekdür perdelerinden necâtuñ

7976. Ki zîrâ perde ardından gelen ḫ̲ân
Degil bî-vâsıṭa bil iy duʿâ-ḫ̲ân

7977. Egerçi baʿżı iy şâhı cihânuñ
Miyâncısız görinür câna anuñ

7978. Velî itseñ naẓar ger ʿayn-ı Ḥaḳ'dan
Degil ol ḫ̲ân miyâncısız ṭabaḳdan

7979. Kelîm'e kim gelürdi behre iy şâh
Miyâncısız kelâmuñ ḫ̲ân her gâh

7980. Ḥaḳīḳatde budur kim aña ol-dem
Miyâncıyla gelürdi bil o ḫ̲ân hem

7981. Miyâncı ki şecerdi ol arada
Nidâ vü ṣavt olurdı ki hevâda

Mine'ş-şecerati en yâ Mûsâ innî ena'llâhu nûdiye min şâṭi'i'l-vâdi'l-eymeni[955]

7982. Ḫudâ'nuñ ḫod kelâmıdur ḫaṭâsız
Münezzeh ḥarfden ṣavt u nidâsız

7983. Kelîm ammâ ki ṭurdı Ṭûr'a gitdi
Kelâmı ḥarf[i] ṣavt-ıla işitdi

7984. Ger anı vâsıṭasız gûş ideydi
Ne yoldan ḥażret-i Ḫızr'a gideydi

7985. Neden ol Ḥaḳ anı kesb ü kemâle
İdeydi ṣoḥbet-i Ḫızr'a ḥavâle

7986. İdüp *len testeṭî*ʿi tâ ki miṣḳal[956]
Dili mirʾâtına vireydi ṣayḳal [244ª]

7987. Bu insânî ṣıfât âṣârınuñ tâ
Beḳāyâsın dil-i Mûsâ'da peydâ

7988. Ne-kim var sile pâk ideydi bî-târ
Naẓarda görineydi ʿaks-i dîdâr

7989. Nebîmüze hem evvel ḥâl-i rûşen
Nübüvvet-ḫâneden k'açıldı revzen

7990. Tamâmıyla henüz ol Ḥaḳ yüzinden
Açılmadın anuñ perde gözinden

7991. Ne behre kim bulurdı ḫˇân-ı dînden
Gelürdi ol aña Rûḥu'l-Emînʾden

---

[955] "... O mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben Allah'ım..." (el-Kasas 28/30) Nüshada karışık halde yazılmış âyetin doğrusu şöyledir: "Felemmâ etâhâ nûdiye min şâṭiʾi'l-vâdi'l-eymeni fi'l-buḳʿati'l-mübâreketi mine'ş-şecerati en yâ Mûsâ innî enallâhu rabbü'l-ʿâlemîne"

[956] *Len testeṭîʿa*: "... Sabredemezsin." (el-Kehf 18/67)

Nezele bi[hi]'r-rûḥu'l-emînu ʿalâ-ḳalbike[957]

7992. İderdi rûḥ elinden şerbeti nûş
Ḳılurdı anuñ dilinden Ḥaḳ sözin gûş

7993. Şeb-i Miʿrâc idüp çün ictimâʿı
Ḥaḳīḳī itdi Ḥaḳ keşfü'l-ḳınâʿı

7994. Tamâm oldı ḥucüb refʿ ol naẓarda
Göze ḳalmadı hîç ol yüzde perde

7995. Hemân-dem vâsıṭa gitdi aradan
Ḳulına kendü vaḥy itdi Yaradan

Fe-evḥâ ilâ-ʿabdihi mâ-evḥâ[958]

7996. Üçinci niʿmeti ola bi'l-iḫlâṣ
O ḫˇân-ı raḥmet-i ʿindiyyet-i ḫâṣ

7997. Bu ḫˇândan behresizdür ḫâṣṣ-ıla ʿâm
Ki ḫâṣṣü'l-ḫâṣdur bu niʿmet-i inʿâm

7998. Ki zîrâ ḫˇân-ı raḥmetden bil iy yâr
Naṣîbe irmiş uş üç ṭâyife var

7999. ʿAvâmm urmış birinüñ adın üstâd
Ḫavâṣṣ olur ikinci adı ḳıl yâd

8000. Üçinci ad ḫâṣṣü'l-ḫâṣṣ olupdur
Bu niʿmet bunlaruñ kâmı ṭolupdur

---

[957] "(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrâil) senin kalbine indirmiştir." (eş-Şuʿarâ 26/193-194)
[958] "Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi." (en-Necm 53/10)

8001. ʿAvâmm-ıla ḫavâṣ ol ḫ̆ândan iy yâr
Bulurlar vâsıṭ-ıla behre her bâr

8002. Olanlar anda ḫâṣṣü'l-ḫ̆âṣ cânlar
Bulur bî-vâsıṭa bes behre anlar

8003. Ṣıfat-kim oldı raḥmâniyyet adı
ʿAvâmmuñ andan alur aġzı dadı [244ᵇ]

8004. Bu ḫ̆ândan behre alur cümle mevcûd
Eger maḳbûl ola ger ola merdûd

8005. ʿIyâl u kâfir ü müslim ne-kim var
Bulur her rûz andan rızḳ u tîmâr

8006. O raḥmâniyyetüñdür bu derîce
Bu cümle ol ṣıfatdandur netîce

8007. Bu raḥmetden eṣer olmasa ẓâhir
Ṣu bulmazdı bir içim hîç kâfir

8008. Nitekim buyurur ol Ẕât-ı ʿizzet
Ki itdi raḥmetüm ḫışmuma sebḳat

Sebeḳat raḥmetî ġaḍabî[959]

8009. Anuñ-çün dir ḳamu aʿlâ vü ednâ
Duʿâ itdükde yâ Raḥmân-ı dünyâ

8010. Ḫavâṣṣ ol ḫ̆ân-ı raḥmetden feraḥnâk
Raḥîmiyyetden alur behre-i pâk

8011. Ḳabûl-i daʿvetiyle enbiyânuñ
İrerler niʿmetine ol cinânuñ

[959] "Rahmetim gazabımı geçti." (Müslim, "Tevbe", 4)

8012. Bulurlar âḫiretde çoḫ eyâdî
Ki ol Ḥaḳ buyurur *nebbiʾ ʿibâdî*

Nebbiʾ ʿibâdî ennî ene'l-ġafûru'r-raḥîmu[960]

8013. Anuñ-çün dâʿiler dünyâda ẓâhir
Duʿâda yâ raḥîmü'l-âḫire dir

8014. O ḫâṣṣü'l-ḫâṣ cânlar behre-i cân
Alurlar erḥamiyyetden firâvân

8015. Ṣıfat-kim râḥimîne oldı erḥam
Alurlar bunlar andan behre her dem

8016. Naṣîbidür bu behre enbiyânuñ
Eli irmez bu ḳısma evliyânuñ

8017. Nitekim didi Eyyûb ol-dem iy dost
Duʿâsında *ve ente erḥam* iy dost

Messeniye'żurru ve ente erḥamü'r-râḥimîne[961]

8018. O ʿindiyyet maḳāmından o ġamnâk
Diledi raḥmeti bî-vâsıṭa pâk

8019. Gerek olmaġa câna bu tesellî
Ulûhiyyet ṣıfâtından tecellî [245ª]

8020. Bu insânî ṣıfât âṣârınuñ hem
Ġubârından gerek âyîne ḫurrem

[960] "(Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver." (el-Hicr 15/49)

[961] "... Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin..." (el-Enbiyâ 21/83)

8021. Hem aḫlâḳ-ı rubûbiyyetle tâbân
Gerek câna taḫalluḳ olmaz âsân

8022. Gerek dördinci hem Ḥaḳ ʾdan ki bî-bîm
Ala bî-vâsıṭa Ḥaḳ ʿilmi taʿlîm

8023. Bu ʿilm aña o dem âsân olur bil
Ki pâk ola nuḳūş-ı puḫte-i dil

8024. Gerekdür şüste göñül levḥi tâze
Ki ʿilminden aña Ḥaḳ yazu yaza

8025. Nuḳūş-ı ʿilm-i rûḥânî vü ʿaḳlî
Ruḳūm-ı ʿilm-i semʿî ʿilm-i naḳlî

8026. Ne-kim var itmege ol ʿilmi idrâk
İde bunlardan ol dil levḥini pâk

8027. Niçe kim levḥ-i dil üstinde maʿlûm
Nuḳūşı bu ʿulûmuñ ola merḳūm

8028. Olup bu naḳşlar bes ḥâṣıl-ı dil
ʿUlûm-ı Ḥaḳ'dan olur şâġil-i dil

8029. Taʿallüm idemez ʿilmin Ḫudâ'nuñ
O ʿilme olmaz istiʿdâdı anuñ

8030. Bi-ġayr-ı vâsıṭa taʿlîm-i Ḥaḳ'dan
İdemez fehm bir ders ol sebaḳdan

8031. Egerçi Mûsi Tevrât'ı ser-â-ser
Alup taʿlîm-i Ḥaḳ'dan ḳıldı ezber

8032. Velî elvâḥda yazılu gelürdi
Bil aña vâsıṭa elvâḥ olurdı

8033. Budur bir fâyide daḫı ki ḥażret
Buyurdı Ḫıżr-ıla Mûsâ'ya ṣoḥbet

8034. Dili levḥini tâ anuñ yuyaydı
Ol elvâḥuñ nuḳūşını yuyaydı

8035. Olaydı levḥ-i pâk ol Ḥaḳḳ'a lâyıḳ
Kitâbet itmege ʿilm-i ḥaḳāyıḳ

8036. Götürmeñ zaḫmet-i elvâḥı her dem
Miyândan götrüleydi ol zamân hem

8037. Hemânâ bil bu yüce mertebe ḫâṣ
Maḳām-ı ḫ̆âcedür iy ehl-i iḫlâṣ

8038. Bu ḥâl olduġına ol câna vâḳiʿ
Ḥadîṣi geldi *ûtîtü cevâmiʿ* [245ᵇ]

Ûtîtü cevâmiʿ a'l-kelimi[962]

8039. Aña taʿlîm Ḳurʾân-ı ḳadîmi
Göñül râhından itdi bil ʿalîmi

8040. Bu Ḳurʾân'ı bil ol Raḥmân revânda
Göñül yolından ögretdi o câna

8041. Kitâb-ı nesḫ-i ṣûretden muḥaḳḳaḳ
Aña taʿlîm-i Ḳurʾân itmedi Ḥaḳ

8042. Bişinci bil taʿallümdür i sünnî
Bi-ġayr-ı vâsıṭa ʿilm-i ledünnî

8043. Ḳılan ʿilmi o Ḥaḳ'dan gerçi her bâr
Ḫalîfesiz olur ögrenmek iy yâr

[962] "Bana cevâmiu'l-kelîm (veciz konuşma özelliği) verildi." (Müslim, "Mesâcid", 6)

8044. Velî ʿilm-i ledünnî fenni bilgil
Degil âsân olur taḥṣîli müşkil

8045. İdüp Dâvûd'dan Bârî ḥikâyet
Ve ʿallemnâhu ṣanʿat geldi âyet

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve ʿallemnâhu ṣanʿate lebûsin leküm[963] el-Âyetü

8046. Bu ʿilm-i ṣanʿat-ı zırh erçi ḥaḳdur
Ḫalîfesine Ḥaḳ'dan bir sebaḳdur

8047. Degil ʿilm-i ledünnî lîkin aṣlı
Degil bu ʿilm o ʿilmüñ nevʿ ü faṣlı

8048. Ledünnî ʿilmini bilmege iy cân
Gerek ẕât u ṣıfâta ʿilm ü ʿirfân

8049. İder bî-vâsıṭa taʿlîm ol Ḥaḳ
Olur ḥâṣıl bu ʿilm anda muḥaḳḳaḳ

8050. Nitekim buyurupdur ḫˇâce ẓâhir
Ki bildüm rabbümi rabbümle ben dir

ʿAraftü rabbî bi-rabbî[964]

8051. Vücûdından yeñi ṭoġmadın âsân
Bu ʿilme ʿâlim olmaz bil-ki her cân

8052. Bu ṭoġmaġ-ıla tâ kendü ledâsın
Ḳoyup vara bula ledn-i Ḫudâsın

[963] "... Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik..." (el-Enbiyâ 21/80)
[964] "Rabbim'i Rabbim'le bildim."

8053. O menzilde bu ʿilm ide telaḳḳī
Bu ʿilmi anda taʿlîm ide ḥaḳḳī

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve inneke le-tüleḳḳa'l-Ḳurʾâne min-ledün ḥakîmin ʿalîmin[965]
[246ª]

8054. Nitekim ol nefs-i ʿÎse'bn-i Meryem
Bu demde nuṭḳ idüp urmışdurur dem

8055. Ki bulmaz yir ü gök melkûtına yol
Şu kim olmadı mevlûd iki kez ol

Lem yelic melekûtu's-semâvâti ve'l-arżi men lem yûled merrateyni[966]

8056. Bu ṭoġmaḳlıġa bil iy şâh-zâde
O dem olur yolı cânuñ küşâde

8057. Ki bir ḫoş-dil mürîd-i ṣâdıḳ ola
Muḥıḳḳ u ṭalib ü Ḥaḳ-ʿâşıḳ ola

8058. Ṭariḳ-i *ve'lleẕîne câhedû*ya[967]
Düşe bî-pây u ser mânend-i kûya

8059. Ṭaleb yolına ura ḫoş ḳadem ol
Vücûdından gide sûy-ı ʿadem ol

8060. Vire elṭâf-ı Ḥaḳ aña hidâyet
Kemendin ṭaḳa ceẕ(e)bât-ı ʿinâyet

8061. Bu meʾlûfât-ı ṭabʿîden ki bi'ẕ-ẕât
Bu kâm-ı nefse oldur müsteleẕẕât

---

[965] "(Resûlüm!) Şüphesiz ki bu Kur'an, hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından sana verilmektedir." (en-Neml 27/6)

[966] "İki kez doğmayana göklerin ve yerin hükümranlığı verilmedi."

[967] *ve'lleẕîne câhedû*: "... Cihad edenleri..." (el-Ankebût 29/69)

8062. Çeküp tâ key üze anuñ izini
Revân döndüre ol ẕâta yüzini

8063. Hemân ol Ḥaḳḳ'a ṭuta ḫoş yüzi ol
Aça ol veche bes rûşen gözi ol

8064. Hidâyetden virüp bes Ḥaḳ cilâ pâk
Dilin bî-jeng ide mirʾât-ı idrâk

8065. Kemâl-i ḥüsnle ʿaksinde ḥâṣıl
Göre tâ bir cemâl-i şeyḫ-i vâṣıl

8066. Ṭarîḳatde ki ola sâlik-i ḫûb
Şu sâlik olmaya kim ola mecẕûb

8067. Şu sâlik kim ola mecẕûb iy şâh
Olımaz şeyḫ olup ol mürşid-i râh

8068. Egerçi cümle sâlik kim yürür yol
Alur bir câẕibe mecẕûb olur ol

8069. Velî mecẕûb sâlik özgedür yâr
Alur mecẕub muṭlaḳ özge hemvâr

8070. Mürîd âyîne-i dilde çü peydâ
Cemâlin ide bir şeyḫüñ temâşâ

8071. Cemâline o şeyḫüñ anda fi'l-ḥâl
Olup cân-ile ʿâşıḳ ola abdâl [246ᵇ]

8072. İde ʿışḳından anuñ âh u zârı
Gide cânından ârâm u ḳarârı

8073. Bu ʿâşıḳlıġdur şeyḫine biʾẕ-ẕât
Mürîde menşeʾ-i cümle saʿâdât

8074. Mürîd olmaya çün iy merd-i ṣâdıḳ
Velâyet yüzine şeyḫinde ʿâşıḳ

8075. İdüp öz iḫtiyârın şeyḫ içün terk
İrâdet dâmenin ṭutamaz ol berk

8076. Ḳoyup kendü murâdından azup dil
Mürîd olmaz murâd-ı şeyḫe ol bil

8077. Mürîdüñ didiler şol merde adın
Ki ol şeyḫüñ mürîd ola murâdın

8078. Mürîd olmaz merîd olur bil ol merd
K'ola kendü murâdı kendüye derd

8079. Şu kimdür ki idemez kendü rıżâsın
İdemez kendüden râżî Ḫudâsın

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. İy dil eger dilerseñ o dil-ber rıżâsını
Ṭut ol ne söz dise ḳo özge muḳteżâsını

2. Ḳan ile dise pîr ya cân virdise revân
Ḳıl buyruġın revâne vü ṣorma revâsını

3. Gel iy cüvân dilerseñ eger pîr olasın
Pîrüñ rıżâsın iste vü alġıl duʿâsını

4. Ḳalbüñ misin şu pîr k'ider pâk sîm anuñ
Pâyına yüz sürüp biligör kîmiyâsını

5. Yâruñ rıżâsın iste senüñ ḳo rıżâñı sen
İsterseñ vefâsın anuñ çek cefâsını

6. Mürîd-iseñ ol murâdına şeyḫüñ mürîd yâr
Sev cân u dilden anuñ o ḥüsn-i liḳāsını

7. *ʿUşşâḳ[ı]* olma çünki muḫâlif ki pîrdür
Âheng-i râst-ıla semâʿ it nevâsını

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

8080. Bu ḥâletde mürîd ola çü lâyıḳ
Ki ide terbiyet şeyḫ-i ḥaḳāyıḳ

8081. Velâyetden o mürġ-i şeyḫ fi'l-ḥâl
Ṣala beyża gibi aña per ü bâl [247ª]

8082. Mürîd olur hemân bir çig yumurda
Bu insâñiyyetüñ bendinde mürde

8083. Daḫı mürġiyye tende yoḫ tamâmı
Ki oldur ḫâṣṣ-ı ʿindiyyet maḳāmı

8084. Bu menzilden olupdur bâzmânde
Peri yoḫ-k'ola perrân vara anda

8085. Çün aña mürġ-i pîr ola ḥavâle
Velâyet şeh-perin üstine ṣala

8086. Düşüre anı niçe cünbişe ol
İde cûşiş o cünbişden başa ol

8087. Kerâmet çerḫ ide himmet ide hem
Murâḳıb ola her ḥâline her dem

8088. Nitekim fiʿl-i mürġ olur müʾeṯṯir
Olur tedrîc-ile beyżada ẓâhir

8089. Yir ol fiʿl-ile beyża infiʿâli
Vücûd-ı beyżavîden anda ḫâlî

8090. Oluban münfaʿil bulur taġayyür
Vücûd-ı mürġiye ider teseyyür

8091. Hemân bu şeyḫ-i kâmil kîmiyâger
Taṣarrufda mürîde mürġa beñzer

8092. Mürîdinüñ vücûdı beyżasın ol
Ger ola terbiyet itmege meşġūl

8093. Olur ol beyża içre teng ḥâli
Bulur fiʿlinden anuñ infiʿâli

8094. Olur ḥâṣıl aña mürġiyyet-i ḫâṣ
Ki oldur menzil-i ʿindiyyet-i ḫâṣ

8095. Hemân şekli olur mürġ-i muṣavver
Ḳanad ḳanda dilerse açar uçar

8096. Velîkin mürġ-ṣûret bil ki iy şâh
Ṭutuban beyża ḳışrından berü râh

8097. Çıḳar dünyâ yüzine bu ferâġa
Uçar ki ṭaġa gider gâh bâġa

8098. Anı zîrâ ki ol Ḥaḳ var idüpdür
Bu dünyâ uçmaġı-çün yaradupdur

8099. Ve ammâ ol-ki mürġ-i maʿnevîdür
Peri nûr-ı ilâhî pertevidür

8100. Ṭarîḳatde ki seyr idüp gider ol
Birûndan enderûna seyr ider ol [247^{b}]

8101. Şehâdet ʿâleminden varup ol ṭayr
Açar ü ʿâlem-i ġayba ider seyr

8102. Ki bu mürġuñ vücûdını o maʿbûd
O ʿÂlim uçmaġı-çün ḳıldı mevcûd

8103. Bu ṣûret mürġi kim ḫoş fâriġü'l-bâl
Uçar dünyâ yüzinde ḫûb ḫoş-ḥâl

8104. Bu ḳuş kim beyża içre oldı mehcûr
Yatur melkût beyża içre mestûr

8105. O mürġ üstine örtüp perr ü bâli
Virür fiʿliyle buña infiʿâli

8106. Bunı melkût-ı beyżadan firâvân
Çıḳarur ṣûret-i dünyâya tâbân

8107. Bu dünyâ ʿâleminde daḫı peydâ
Velâyet mürġidür ol mürġa hemtâ

8108. Ṣalupdur şeyḫ-i kâmil himmetinden
Velâyet mürġini bunda ḳatından

8109. Ki zîrâ şeyḫ ol ṣûret degil yâr
Ki her göze görine aça ruḫsâr

8110. Ḥaḳīkī şeyḫ o maʿnâdur ḳıl idrâk
Ki ʿindiyyet maḳāmıdur yiri pâk

8111. ʿİnâyet ḳubbesi zîrinde dâyim
Olur *fî-maḳʿadi ṣıdḳ*inde ḳāyim

Fî-maḳʿadi ṣıdḳin ʿinde melîkin muḳtedirin[968]

ŞİʿR[969]

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Gül yüzüñ ʿâşıḳlarınuñ bûsitânı özgedür
Ol çemen bülbüllerinüñ dâsitânı özgedür

2. Âşiyân-ı bûmdur bil bu cihân-ı vîrân şûm
Ol hevâ ḳuşlarınuñ bil âşiyânı özgedür

3. Merdüm-i Ḥaḳ nebîleri bu göz ne görsün k'anlaruñ
Bu cihân u ol cihân ġayrı cihânı özgedür

4. Ol-ki sen dirsen cinân baḫmaz aña ehl-i cinân
ʿÂlî himmet cânlaruñ bil-ki cinânı özgedür

5. Ḫ̆ân-ı ʿâmma ṣunmaz anlar kim Ḫalîl-i ḫâs ola
Ol celîlüñ anlara bil ḫâṣ ḫ̆ânı özgedür

6. Perdesizdür bil maḳām-ı evliyâ ***ʿUşşâḳī*** râst
Ol ḥicâzuñ bil ʿırâḳ u ışfahânı özgedür [248ª]

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

8112. Mürîdüñ çün vücûdı mürġine pîr
Virüben terbiyetler ide tedbîr

8113. Bu insâniyyetüñ anı feraḫnâk
Çıḳara beyżasından bâl u per pâk

8114. Uçura anı ol bir ġaybî yola
Öñine düşe hem ḳulaġuz ola

---

[968] "(Takvâ sahipleri) güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler." (el-Kamer 54/55)

[969] Bu başlık nüshada üstteki âyetin ortasına yazılmıştır.

8115. Yetüre tâ ki ol vâsiʿ feżâya
Getüre ol hüviyyetden hevâya

8116. İnüp ṣulb-i velâyetden hemân ol
Gelüp raḥm-ı irâdetden revân ol

8117. O ʿindiyyet maḳāmında hemân-dem
Ṭoġa ol *maḳʿadi ṣıdḳin*de ḫurrem[970]

8118. Vücûdından ol evvelde ki mürde
Olurdı dünyevî bir çig yumurda

8119. Bu dem bir uḫrevî mürġ oldı cânlu
Perân-ı ʿindiyyet ḫâṣṣ âşiyânlu

8120. Nebî merd mülkinden beyża-i nûr
Henüz ol-demde kim olurdı mestûr

8121. O ʿAbdullâh mürginden henüz ol
Bu varlıḳ ʿâlemine dutmadın yol

8122. Ẓuhûra gelmedin bu âşiyânda
Didi Ḥaḳ adın anuñ Aḥmed anda

Ve mübeşşiran bi-rasûlin yeʾtî min baʿdiʾsmuhu Aḥmedü[971]

8123. O beyża geldi çün ṣoñra vücûda
Ki nûrından ḳıbâb indi sücûda

8124. Ṣalup ḥaber yil üstine per ü bâl
Aña çoḳ perverişler virdi her ḥâl

[970] *maḳʿadi ṣıdḳin*: "... Hak meclisinde..." (el-Kamer 54/55)
[971] "... Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak (geldim)." (es-Saf 61/6)

8125. Nübüvvetle risâletden aña ol
Virüp ḫoş perverişler oldı meşġūl

8126. Muḥammed didi anda adın anuñ
Kelâmında idüpdür yâdın anuñ

Ve mâ Muḥammedün illâ rasûlün[972]

8127. Çün irdi perveriş buldı kemâli
Ḳuş oldı beyża bitdi perr ü bâli [248b]

8128. Revân şeh-bâz oluban itdi âġāz
Maḳām-ı *ḳābe ḳavseyn* üzre pervâz[973]

8129. Bu menzilde didi ʿabd anuñ adın[974]
İder ʿabd ad-[ı]la Ḳurʾân'da yâdın

8130. Ki *sübḥânelleẕî esrâ bi-ʿabdih*[975]
Didi âyetde iy cân-ı münezzeh

8131. Bes imdi bil ki mürġiyyet maḳāmı
Olur ol ḫâṣṣ-ı ʿabdiyyet maḳāmı

8132. Maʿa-hâẕâ ki her mürġ ol maḳāma
İrişüp seyrin irgürse tamâma

8133. Egerçi mürġ olur kâmil resîde
Virülmez lîk şeyḫûḫet mürîde

8134. Virülmez rütbet-i şeyḫûḫet aña
Bu ṣûret olmaz anda kisvet aña

---

[972] "Muhammed, ancak bir peygamberdir..." (Âl-i İmrân 3/144)

[973] *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

[974] "anuñ" ve "adın" arasında takdim-tehir vardır.

[975] *sübḥânelleẕî esrâ bi-ʿabdih*: "...Kulunu götüren (Allah) noksan sıfatlardan münezzehtir." (el-İsrâ 17/1)

8135. Nitekim mürġ-ṣûrîlerde tâbân
Olımaz beyża-âver cümle perrân

8136. Gerek bir mürġ kim bir mürġ-i perrân
Virüpdür perverişler aña çendân

8137. Kemâle irdi perr ü bâli bitdi
Çü mürġiyyet maḳāmına ki yetdi

8138. Boyun ḳoya ḫurûsuñ çengine râst
Anuñ baş indüre âhengine râst

8139. Ḫurûs işi irişe çün tamâma
Vire dadın tamâmet ol maḳāma

8140. Bu cünbişden o feyże ḳābil ola
Ki anda cirm-i beyża ḥâṣıl ola

8141. Bu kez ol beyżanuñ bendin söke ol
Tamâm ol beyżayı yire döke ol

8142. Dönüben keng ola vü ide âvâz
Ḳıla efġān ü naġmât u ser-âġāz

8143. Bes aña yapalar bir âşiyâne
Ḳoyalar beyżayı anda revâne

8144. Diküp üstine per tîz ol perende
Ola ol beyżaya ḫoş perverende

8145. Yete ol perveriş çün kâmil ola
Murâdı yavrı çıḳup ḥâṣıl ola

8146. Yine hem-çün mürîd ol merd-i ṣâdıḳ
Ola çün şeyḫine cân-ile ʿâşıḳ [249ª]

8147. Velâyet mürġine münḳād ola ḫoş
İrüp teslîm dadın şâd ola ḫoş

8148. Vire ol mürġ aña hem perverişler
İde ol perverişlerden revişler

8149. Vücûdı beyżasından tâ ḫalâṣa
İrüp bir mürġ ola ḫûb u ḫulâsa

8150. Hemân çün k'oldı mürġi ol hevânuñ
Ola teslîm-i aḥkâmı ḳażânuñ

8151. Ḳażânuñ ḳoya aḥkâmına gerden
Daḫı ḳaçmaya taḳdîr-i ḳaderden

8152. Taḥakkümlü-y-iken aḥkâmdan ol
Götüre boynı üzre müddet-i ṭûl

8153. Vücûdı mürġini eyleye taḳdîm
Ḳadîmî ḥikmete eyleye teslîm

8154. Ezel ḥükmi ḥakîmüñ neyse maʿlûm
Fidâ ide vücûdın ola maḥkûm

8155. Ezel alnına ne ḫaṭ yazdısa Ḥaḳ
O ḫaṭṭa baş ḳoya anda muḥaḳḳaḳ

8156. Vücûdından ezel neydise maḳṣûd
Bu hem maḳṣûd anı ide k'odur sûd

8157. Bulup cümle murâdâtın öñince
Ṭaleb itmeye ol rabbi ṣoñınca

8158. Ki olur tâbiʿiyyet lâzım iy şâh
Münezzeh tâbiʿiyyetdendür Allâh

8159. Geçe cümle murâdât-ı cihândan
Ola ol ḥażrete ṭâlib bes andan

8160. Bu gûn-â-gûn taṣarruflara teslîm
İdüp özin ala çün bunca taʿlîm

8161. Ol esrâr-ı meʿânî vü ḥaḳāyıḳ
Daḫı ʿilm-i ledünnî vü deḳāyıḳ

8162. Ola beyża ṣıfat ḳalbinde ẓâhir
Derûnını ḳıla pür dürr-i zâhir

8163. Ṣadef gibi derûnı kâmil ola
Leʾâlî vü dürerden ḥâmil ola

8164. Derîce bula bes nuṭḳ u naẓardan
Çıḳa pertev ol envâr-ı dürerden

8165. Düşe ger bir ṭaşa ol ʿaks-i pertev
Ola bir âyine ṭaş rûşen u nev [249^{b}]

8166. Dilin ol müstaʿid ṭâliblerüñ tâ
Ḳıla tâbende mirʾât-ı mücellâ

8167. Hemân-dem nitekim mürġ-ile beyże
İde anları ḳābil bunca feyże

8168. Çün ol sâʿat gele kim beyża anda
Düze perrini mürġ ola perende

8169. İrişe Ḥaḳ'dan ol mürġa beşâret
İde cânına anuñ bir işâret

8170. İcâzet vire yâḫûd şeyḫi ol-dem
K'işâret ṣûretîdür Ḥaḳ'dan ol hem

8171. O şeyḫûḫet maḳāmında revâne
İde naṣb anı vü ḳıla nişâne

8172. Eline vire yaza tâze menşûr
Velâyet mülkine şâh ola meşhûr

8173. Vire ruḫṣat mürîd üzre ki ṭura
Vücûdı beyżasın mürġ ide göre

8174. Bu erkân-ıla daḫı bir cüvân cân
Şerâyiṭ çoḳ-ki şeyḫ ola firâvân

8175. Dil-ile ʿadd olınmaz ol şerâyiṭ
Degildür ḥadd u ḥaṣr anlara ḥâyiṭ

8176. Velî çünki bu erkân ola kâmil
Gerekdür daḫı yigirmi ṣıfat bil

8177. Bu mecmûʿuñ biri kim olsa tâbân
Ve yâ-ḫod bir ṣıfatda olsa noḳṣân

8178. O ʿâlî rütbet-i şeyḫûhet iy yâr
Olur dûnter bulur noḳṣân o miḳdâr

8179. Gel imdi ʿârif ol bu maʿrifetden
Birin bil ʿilm o yigirmi ṣıfatdan

8180. Gerekdür ḳadr-i ḥâcât-ı żârûrî
Dilinde şeyḫe ʿilm-i şerʿ-i nûrî

8181. Mürîde tâ eger olup żarûret
Düşe bir mesʾele düşvâr ṣûret

8182. Çıḳa ḫoş ʿuhdesinden şeyḫ o ḥâlüñ
Vire âsân cevâbın ol suʾâlüñ

8183. İkinci iʿtiḳād-ı ḫûbdur bil
Gerek ḫûb iʿtiḳād-ı şeyḫ-i kâmil

8184. Bu ehl-i sünnete ḫûb iʿtiḳādı
Ola olmaya maġzında fesâdı [250ª]

8185. Ola ḫûb ehl-i sünnetle cemâʿat
Ne kʾola bed ʿaḳāʾid ehl-i bidʿat

8186. Ne kim âlûde-i bidʿat ola ol
Mürîde göstere tâ bidʿate yol

8187. Ki her bidʿat ḍalâletdür bil iy şâh
Degildür müncih̤ u müncî hem ol râh

8188. Üçinci ʿaḳldur derk it iy ʿâḳil
Gerek kim ʿâḳil ola şeyḫ-i kâmil

8189. Şerâyiṭ-birle şeyḫûḫetde tâ ol
Mürîde ögrede erkân u hem yol

8190. Olur dördünci hem anda seḫâvet
Gerekdür şeyḫ olan cânda seḫâvet

8191. Gerek ola ġāyetde seḫî şeyḫ
Ola müʾminlerüñ niʿmeʾl-aḫî şeyḫ

8192. Mürîdüñ tâ her eksügin bitüre
Żarûrî cümle ḥâcâtın yetüre

8193. Ne-kim meʾkûl u meşrûb-ı żarûrî
Gerekse ide itmâm ol ḳuṣûrı

8194. Ḳoyura ḫırḳasın vü tâcın anuñ
Ḳıla ḳāyim *bi-mâ yeḥtâc*ın anuñ[976]

8195. Ola tâ fâriġ ü dünyâ-yı dûn ol
Ola bes pey-rev-i dîn dutuban yol

8196. Bişincisi şecâʿatdür i server
Gerek-kim şeyḫ ola şâciʿ dilâver

8197. Melâmet itse tâ bu ḫalḳ anı
Melâmetden selâmet bula cânı

8198. Ḫalâyıḳ fitnesinden tâ ki her dem
Ola emn ü ferâġat içre ḫurrem

8199. Diyeler ger mesâʿî ya mesâvî
Ola bu ikisi aña müsâvî

8200. Mürîdi ḥaḳḳına bir kimseden bed
Söz işidüp yüzinden itmeye red

8201. Niçe kim bî-ḫaberler atalar seng
Sebû gibi o hîç olmaya dil-teng

8202. Niçe k'ide ʿinâdı aña ḥüssâd
Gelüp vâz itmeye ol terk-i irşâd

8203. İşidüp her ḫabersizden yüz söz
Bu nîk işden gerü döndürmeye yüz [250ᵇ]

8204. Olur altıncı ʿiffet eyle idrâk
Gerek şeyḫüñ ʿafîfü'n-nefs ola pâk

[976] *bi-mâ yeḥtâc:* İhtiyaç duyduğu şeye

8205. Zen ü şâhidden ide kendüzin ʿazl
Zenüñ görmeye yüzin cidd eger hezl

8206. Mürîdi tâ ki düşmeye gümâna
İrâdet sûdı gitmeye ziyâna

8207. O töhmetden ki nâ-geh câḥid ola
İrâdet bu arada fâsid ola

8208. Ki zîrâ mübtedî cânlar olur süst
Bozarlar iʿtiḳād az nesneden cüst

8209. Yidincidür ʿulüvv-i himmet iy şâh
Gerekdür ʿâlî-himmet şeyḫe her gâh

8210. Ne dünyâya ne dünyâ ehline ol
İdüben iltifât olmaya meşġūl

8211. Nicedür görmeye dünyâya ṣûret
Meger kim göstere ṣûret żarûret

8212. Ne gözden baḳsa merdüm pâygâha
O gözden baḫa ol hem ḫân-ḳāha

8213. Ṭamaʿ hîç itmeye mâl-ı mürîde
Ḳıla cândan ṭamaʿ ipin bürîde

8214. Mürîdi tâ ki andan ola râżî
Mecâl olmaya k'ide iʿtirâżı

8215. İrâdet fâsid ola ol arada
İrişmeye mürîd anda murâda

8216. Mürîde gerçi âfet-i fitne çoḳdur
Verâ-yı iʿtirâż illâ ki yoḫdur

8217. Eger Ḥaḳ virse aña sîm ü zer çoḳ
Eline girse yâḳūt u güher çoḳ

8218. Reh-i Ḥaḳ müstaḥaḳḳına yumup ṭarf
Ruʿ ûnet sûz ü minnetsiz ide ṣarf

8219. İdüben mâla meyl olmaya ṭâmiʿ
Ṭaġıda bulduġın olmaya câmiʿ

8220. Dürişmeye żıyâʿa vü ʿaḳāra
Ġurûrı olmaya dâr u diyâra

8221. Żıyâʿ ider anuñ ʿömrini żâyiʿ
Ḳoyar başına çoḳ ḫâk-i veḳāyiʿ

8222. Daḫı tedrîc-ile ol dâr u ol dûr
Ḳılur gönlünden anuñ yârini dûr [251ª]

8223. Bu dünyâ sevgisi iy server-i dîn
Başıdur her ḫaṭânuñ söz budur çîn

Ḥubbu'd-dünyâ reʾsü külli ḫaṭîʾetin[977]

8224. Olur sek(i)zinci şefḳat iy ata bil
Gerek müşfiḳ mürîde şeyḫ-i kâmil

8225. Vire çoḳ şefḳat-ıla tâ aña âz
İde tâ âzla seyre ser-âġāz

8226. Vura yolda aña zûrınca bârı
Girân-bâr-ıla itdürmeye zârî

8227. Süre rıfḳ u müdârâ-y-ıla anı
Ki yoldan ḳalmaya gidüp tüvânı

[977] "Dünya sevgisi bütün kabahatlerin başıdır." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 344, no: 1099)

8228. Mürîde ḳabż ola çün vâḳiʿ anda
Ola ol ḳabż andan râfiʿ anda

8229. Şerâb-ı basṭ içüre göre nabżın
Velâyet dâr[u]sıyla söke ḳabżın

8230. Ger ifrâṭ-ıla basṭ ola ziyâde
Birez ḳabż ide basṭı ol arada

8231. Ne ḥâli kim mürîde ẓâhir ola
O hîç olmaya ġāyib ḥâżır ola

8232. Olur ṭoḳ(u)zıncı ḥilm iy kânı ʿilmüñ
Gerekdür şeyḫ olan cân kânı ḥilmüñ

8233. Ḥalîm ü bâr-keş ola cihânda
Ne bâr olsa götüre püşt-i cânda

8234. Çeke ṭaġ gib her ne yük olursa
Eger ṭaġdan daḫı büyük olursa

8235. Her işde olmaya ol cünbiş-engîz
Ṭuruban ḫışm atına binmeye tîz

8236. Ṭura her cünbişe başda getüre
Yirinde ṭaġ gibi muḥkem otura

8237. Mürîdi tâ ki incitmeye hergiz
İrâdetden anı ḳılmaya ʿâciz

8238. İdüp dâm-ı irâdetden nüfûrı
Varup tâ dutmaya râh-ı ġurûrı

8239. Meger teʾdîb-içün ola żarûret
Ki bir kez ḫışmdan göstere ṣûret

8240. Onıncı ʿafvdur bil iy şehin-şâh
ʿAfüvv olmak gerek bil mürşid-i râh [251ᵇ]

8241. Şerîʿat ya ṭarîḳat nâ-pesendi
Bir iş itse mürîd-i derdmendi

8242. Hemân-dem ʿafva ola kâr-fermây
O cürm-ile anı itmeye rüsvây

8243. Naṣîḥatla ide aña ʿilâcı
Naṣîḥat ḳābil olmasa mizâcı

8244. Aña bes maṣlaḥat anda bu ola
K'anı teʾdîble getüre yola

8245. Olur bil on birinci ḥüsn-i ḫulḳuñ
Gerek kim şeyḫ ola ḫoş ḫulḳı ḫalḳuñ

8246. Mürîde göstere tâ ḫûb u ḫoş ḫûy
O ḫoş ḫûy-ıla hem göstere ḫoş rûy

8247. Eger göstere bed-ḫûy ol mürîde
Mürîdi ider ol ḫûdan remîde

8248. Ola tâ âyine ẕâtı mürîdüñ
Hem ola ḫûy-ı şeyḫ anda bedîdüñ

8249. Dimişlerdür ki şeyḫüñ cümle ḥâli
Velâyetden o ḫoş ḫûlar cemâli

8250. Mürîd aḥvâl gözgüsinde tâbân
Görine göre tâ her dîde-i cân

8251. On ikincidürür îṯâr iy yâr
Gerek kim şeyḫ ola ehl-i îṯâr

8252. Mürîde vü aña kim var meṣâliḥ
Bunı ḳoya ola aña muṣâliḥ

8253. Mürîd işini peşîn ḳıla terşîḥ
Bunuñ üstine anı ide tercîḥ

8254. Seḫî ola ḫasîs olmaya her bâr
Mürîde kendü ḫaṭṭın ide îṯâr

Ve yü'ṯirûne ʿalâ-enfüsihim velev kâne bihim ḫaṣâṣetün[978]

8255. On üçinci ṣıfat bil-ki keremdür
Kerem pîrâyesi pîre ḳıdemdür

8256. Velâyet-baḫş ola tâ kim mürîde
Keremden ne dilerse ana ide

8257. Dimiş Şeyḫ Aḥmed-i Ġazzâlî k'anlar
Olur cümle Ḫudâ-baḫşân cüvânlar

8258. Bil on dördincidür anda tevekkül
Gerekdür şeyḫ olan cânda tevekkül [252ª]

8259. Mürîd olanlaruñ erzâḳ-çün tâ
Te'essüf olmaya maġzında peydâ

8260. Eyü dirlik-içün ḫavf eyleyüp bed
Mürîdin bir eger biñ itmeye red

8261. Gelenüñ rûzî aña şöyle bile
Gelür öñince ya ardınca bile

[978] "... Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler." (el-Haşr 59/9)

8262. Bil on bişincidür iy bende teslîm
Gerekdür ġayba şeyḫ olanda teslîm

8263. Kimi kim Ḥaḳ diler yola getürür
Kimi kim dilemez yoldan götürür

8264. Ne bunlar çoḫ gelürse ola ḫurrem
Ne az geldikleri-çün yiye çoḫ ġam

8265. Ne geldügine bunlaruñ sevine
Ne gitseler melûl ola o yine

8266. Diye kim düşmişem bîhûde rence
İrilmez renc-i bîhûdeyle gence

8267. Miyânda bulmadum çün ṭoġrı yârı
Gerek kim iḫtiyâr idem kenârı

8268. Bu ḫoşdur aña bil-ki fâriġü'l-bâl
Ola müsteslim ol ġayba beher ḥâl

8269. İlerü ilte Ḥaḳ emrin yirine
Gerekmez kim gerü ṭura yirine

8270. Ne cân-kim ṣoḥbetine gele anuñ
Bile k'âverdesidür ol Ḫudâ'nuñ

8271. Ġanîmet ṣaya anuñ ṣoḥbetini
Bile Ḥaḳ ḫizmetin hem ḫidmetini

8272. Ne cân k'ola revende ṣoḥbetinden
Bile Ḥaḳ bürdesidür ḫizmetinden

8273. Gele gide niçe külle geleler
Ne ferbih ola ol râʿî ne lâġar

8274. On altıncı rıżâdur bil ḳażâya
Gerek kim şeyḫ ola ravża rıżâya

8275. Rıżâ vire ḳażâ-yı Ḥaḳḳ'a her dem
Mürîde terbiyetde ola muḥkem

8276. Ola erkân-ı şeyḫûḫetde ḳāyim
ʿAmel ide şerâyiṭ-birle dâyim

8277. Mürîde Bâḳī Ḥaḳ'dan ne gelürse
Ola râżî ola her ne olursa [252ᵇ]

8278. Ger ola yâft u râḥat biline
Ve ger nâ-yâft u âfet bulına

8279. Ḳabûl ide ne gelse ola râżî
Ḳażâ-yı Ḥaḳḳ'a itmeye iʿtirâżı

8280. Bil on yidincisin anuñ vaḳārı
Gerekdür şeyḫ olan cânuñ vaḳārı

8281. Mürîd olanlar-ıla dirile pâk
Vaḳār u ḥürmet-ile dirile pâk

8282. Ola vażʿ-ı vaḳārı mevżiʿinde
Ola vaḳʿ ü ḳarârı mevḳiʿinde

8283. Oturmaḳda vü durmaḳda sebük-ḫîz
Her işde bî-teʾennî olmaya tîz

8284. Döşemeye bisâṭ-ı inbisâṭı
Mürîd andan ide tâ iḥtiyâṭı

8285. Dilîr olmaya vü küstâḫ ḫûlu
Ḥayâlu ola ġāyet yüzi ṣulu

8286. Ki imdâd-ı velâyetden ol anda
Mededsiz ḳalmaya maḥrûm mânde

8287. Niçe kim şeyḫüñ ol vaż‘ u vaḳārı
‘İẓamla ‘izzet ü vaḳ‘ u ḳarârı

8288. Mürîdinüñ dilinde artuġ ola
Velâyet ol ḳadar arta çoġ ola

8289. Bu sır ġāyetde a‘ẓâm sırdur iy yâr
Bu sırr-içün dimişdür ehl-i esrâr

8290. Gerek ta‘ẓîm şeyḫe her püserden
Ki artuḫ ola ta‘ẓîm-i pederden

8291. Bil on sek(i)zincidür anda sükûnet
Gerekdür şeyḫ olan cânda sükûnet

8292. Şitâbân olmaya tâ kim her işde
Ola âheste-rev ol perverişde

8293. Mürîdi olmaya hem germ-revân ol
Ola pâyınca anı nerm-revân ol

8294. Mürîd olur revişde çün ḳatı ḫâm
Gerekdür perverişde aña ârâm

8295. Yorılup tâ ki yoldan ḳalma[ya] tîz
Ḳatı sürmekden özin şalmaya tîz

8296. Bil on ṭoḳ(u)zıncı sen anuñ ṣebâtı
Gerekdür pîr olan cânuñ ṣebâtı [253ª]

8297. Gerek ṣâbit-ḳadem ola her işde
Dürüst ide ‘azîmet perverişde

8298. Mürîdine ola her dem vefâdâr
Vefâsız olmaya olup cefâkâr

8299. Ola hem perveriş cehdinde ṣâbit
Nikû ʿahd ola vü ʿahdinde ṣâbit

8300. Ṣebâtı olmamaḫdan tâ key ol bil
Mürîdün saʿyini itmeye bâṭıl

8301. Eger bed-ʿahd ola ol nîk merdüm
Ḥuḳūḳını mürîdinüñ ider güm

8302. Yigirminci ṣıfat heybetdür iy mîr
Mehîb olmaḫ gerek her kim ola pîr

8303. Şükûh-ı kûh gibi maḥfilinde
Mürîdüñ ide tâ kim yir dilinde

8304. Ḥużûr u ġaybetinde ḫoş muḳarreb
Ḥużûr-ıla mürîd ola müʾeddeb

8305. O şeyḫüñ heybetinden ola ḫaste
Müdâm andan ola nefsi şikeste

8306. Bu heybetden o şeyṭân-ı merîde
Mecâl olmaya iġvâ-yı mürîde

8307. Velâyet heybetinden ola tersân
Gelimeye aña nezdîk şeyṭân

8308. Ola çün şeyḫe ḥâṣıl bu kemâlât
Bu mecmûʿ-ı maḳāmât u kerâmât

8309. Bu ḳamu maʿrifetle ola maʿrûf
Düşe bunca ṣıfatla ẕâtı mevṣûf

8310. Taḫalluḳ bula bu aḥlâḳla ḫûb
Bu ḥilyeyle muḥallâ ola maḥbûb

8311. Mürîd-i ʿâşıḳ-ı ṣâdıḳlar anda
Anuñ irşâdı-y-ıla az zamânda

8312. Velâyet şâhı râhına ki gire
Revân ol maḳṣad u maḳṣûda ire

8313. Mürîd olan daḫı ammâ gerek bil
Kemâlât-ı mürîdiyyetde kâmil

8314. İrâdetde ne-kim erkân u âdâb
Şerâyiṭ var-ısa ola aña dâb

8315. Mürîdi nûr ola pîri ola nûr
Bu ikiden ḳopa *nûrun ʿalâ-nûr*[979] [253ᵇ]

8316. Bu yolda cehdine ol iki cânuñ
Ḳarîn ola yetüp fażlı Ḫudâ'nuñ

8317. Dilerseñ sen dile fażlın ilâhuñ
Ki ne cehd oldur aṣlı seyr-i râhuñ

8318. Ḫuẕâyâ bizi fażl ḳıl efâżıl
ʿAṭâ eyle feżâʾil hem fevâżıl

8319. Dilümüzden giderme her dem aduñ
ʿUbûdiyyetde ḳıl ḫâṣṣ ʿibâduñ

8320. Maḳām it rütbet-i ʿabdiyyet-i ḫâṣ
ʿAṭâ it niʿmet-i ʿindiyyet-i ḫâṣ

[979] *nûrun ʿalâ-nûr*: "(Bu) nûr üstüne nûrdur." (en-Nûr 24/35)

8321. Vir istiʿdâdı *ʿUşşâḳī*'ye lâyıḳ
Ki taʿlîm idensin ʿilm-i ḥaḳāyıḳ

8322. Cüvân-iken anı perverde-cân ḳıl
Kemâl-i ʿilm-ile pîr-i zamân ḳıl

8323. Nebînüñ sünneti-[y]-le eyle sünnî
Revân taʿlîm ḳıl ʿilm-i ledünnî

DÂSİTÂN-I YÂZDEHÜM DER-BEYÂN-I ṢIFÂT-I MÜRÎDÎ VE ŞERÂYİṬ VE ÂDÂB-I ÂN[980]

8324. Olur bil on birinci dâsitânı
Mürîdiyyet ṣıfâtınuñ beyânı

8325. Mürîd olmaḳlıġa merdâne bir cân
Saña taʿlîm ider âdâb u erkân

Ḳāle'llâhu Teʿ[âlâ] fe'initteba'tenî fe lâ-tes'elnî ʿan şey'in ḥattâ uḥdiṯe leke minhu ẕikran[981]

8326. Murâdı cümle-i şeyḫ ü mürîdüñ
Ümîdi biñ Cüneyd ü Bâyezîd'üñ

8327. İlen Raḥmân'a idüp cânı teslîm
ʿUlûm-ı *ʿalleme'l-Ḳur'ân*'ı taʿlîm[982]

8328. İrâdetle cihândan bir güzîde
Murâdı vaṣl olan cân ol mürîde

---

[980] "On birinci destan müridliğin sıfatları, şartları ve adabını açıklar."

[981] "Eğer bana tabi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!..." (el-Kehf 18/70)

[982] *ʿalleme'l-Ḳur'ân*: "Kur'an'ı öğretti." (er-Rahmân 55/2)

8329. Adı ḥamm ü dâll ü mîm ser-tâc
Cihân bir mîm iki dâline muḥtâc

8330. Buyurdı böyle ol şâh-ı şefâʿat
Ki lâzımdur size semʿ-ile ṭâʿat

8331. Ger ola bir Ḥabeş ḳul daḫı üstâd
Gerek kim olasız şâkird-i irşâd

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: ʿAleyküm bi's-semʿi ve'ṭ-ṭâʿati ve lev kâne ʿabden ḫabeşiyyen[983] [254ª]

8332. Bilüñ ki ulu devletdür irâdet
Budur her serde toḫmı her saʿâdet

8333. İrâdetsiz seri bil ser degildür
İrâdetsüz er olan er degildür

8334. İrâdetden ṣaḳın uṣanma iy dost
Ya insânî ṣıfatdan ṣınma iy dost

8335. İrâdet nûrı kim Ḥaḳ'da ḳavîdür
Anuñ bil bu irâdet pertevidür

8336. Nitekim şeyḫ-i Ḫarḳānî sözinde[984]
Gelüpdür kendü öldi sözi zinde

O râ ḫˇast ki mâ râ ḫˇâst[985]

8337. İrâdet şemʿi ne dilde ki yandı
Gözi baḫtınuñ uyḫudan uyandı

[983] "Nebî (s.a.v) Habeşli bir köle olsa da size söz dinleme ve itaat etmek düşer, buyurdu."
[984] "Ḫaraḳānî" vezin gereği "Ḫarḳānî" okunmuştur.
[985] "Bizim O'nu istememiz O'nun bizi istemesiydi."

8338. Mürîdiyyet bilüñ ki mâ-sebaḳdan
Olupdurur ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳ'dan

8339. İrâdetle eger bir ḳuluñ iy şâh
Tecellî itmese cânına Allâh

8340. İrâdet nûrınuñ ʿaksi hüveydâ
Olımaz ol ḳuluñ göñlinde peydâ

8341. Bu toḫmı dil yirine dest-i Bârî
Ṣaça çün dâmen-i luṭfından ârî

8342. Zemîn-i dilde çün-kim vâḳiʿ ola
Ḳoma bu żayʿda kim żâyiʿ ola

8343. Budur mihmân-ı ġaybî ḳondı ḫânda
Sen anı ṭut ʿazîz ol ḫânedânda

8344. Miṣâli evvelâ bu nûruñ iy yâr
Şererdür ṣaldı ṣan ḥarrâḳıye nâr

8345. Bulup kibrît ya bir ḫuşk heyzüm
Meded irgürmese tîz aña merdüm

8346. Hemân gözden yine ider taʿazzüz
Dutar cây-ı eṣîre bî-meded yüz

8347. Eger ol ḳūda aña irse imdâd
Bulur ḳuvvet ḳavî olur ḳuvâ şâd

8348. Bu nûr-ı âteşîn kibrîti hem yâr
Vücûdıdur mürîdüñ ʿâşıḳ-ı nâr

8349. Gerek bir şeyḫ-i kâmil âteş-engîz
Ki ol kibrît-i insâniyyeti tîz [254^{b}]

8350. Ol oduñ üstine ata revâne
Duta ḳuvvet duta tâ anda yana

8351. Ne-kim var-ısa o şâḫı vü bâli
Ol âteşde bula yanup zevâli

8352. Duta kibrît-ile tâ ḳuvvet ol nûr
Serîri pertevinden ḳıla mesrûr

8353. Velî cân kendü ʿilm ü ʿaḳl-[ı]la pâk
Bu ʿilmüñ naḳlini idemez idrâk

8354. Bu yolda idemez tenhâ reviş ol
Virimez kendüzine perveriş ol

8355. Bu zîbâ şanʿata olmaġa üstâd
Gerek bes kim ola şâkird-i irşâd

8356. Ve illâ ḳalur ol yolda fütâde
Mürîd olup irişemez murâda

8357. Emîn olmaz seferde ol ḫaṭardan
Ḫaṭarlar mâniʿ olur ol seferden

8358. Olur âlûde anda âb u ḫâke
Düşer ol varṭada çâh-ı helâke

Velâ tulḳū bi ʾeydîküm ile't-tehlüketi[986]

8359. Olur cân gözine çoḳ perde ḥayil
Bu ḫavf olur ki îmân ola zâyil

8360. Eger bu nefs ü şeyṭân itse iġvâ
Dise kim başda nedür bunca ġavġā

[986] "... Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın..." (el-Bakara 2/195)

8361. Saña ol faż̈l-ı Ḥaḳ feyż̈-i ʿinâyet
Bu yolda besdürür k’ide hidâyet

8362. Çerâġ u şemʿ-i Ḳurʾân u peyem-ber
Degil mi bes bu rehde saña reh-ber

8363. Nebî vü hem nebî ʿilm-i şerîʿat
Delîl-i râh-ı Ḥaḳ’dur ḫod ḥaḳīḳat

8364. Çerâġ u şemʿ neyler kârvânda
Delîl olsa ruḫ-ı mâh âsumânda

8365. Cevâbında diyevüz kim sözüñ Ḥaḳ
Yaḳīn rûşendürür lâ-şek muḥaḳḳaḳ

8366. Nebîdür ḳāfile-sâlâr-ı ʿâlem
Yüzi rûşen delîl şemʿ dür hem

Ve dâʿiyen ilallâhi bi-iẕnihi ve sirâcen münîren[987] [255ª]

8367. Bu Ḳurʾân-ıla bu ʿilm-i şerîʿat
Delîl-i râh-ı rûşendür ḥaḳīḳat

8368. Velî bu aña beñzer kim cihânda
Eṭıbbâ geldiler evvel zamânda

8369. Yetüp anlara Ḥaḳ’dan feyż̈-i ilhâm
Bu ʿilm-i ṭıb içinde buldılar nâm

8370. Zamânlar çekdiler renc-i dırâzı
Niçe beklediler genc-i niyâzı

[987] “Allah’ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik).” (el-Ahzâb 33/46)

8371. Ne-kim envâʿ-ı emrâż u ʿilel var
Ne peyden bildiler hem niçe tîmâr

8372. İdüben niçe dârû-ḫâne bünyâd
Pür itdi dâne-i dârû her üstâd

8373. Eṭıbbâdan gelüp erbâb-ı lüb çoḫ
Teṣânîf itdiler ṭıbda kütüb çoḫ

8374. Çoḫ itdiler bu ʿilm-i ṭıbda taṣnîf
Kütüb çoḳ itdiler bu fende teʾlîf

8375. Cihândan itmedin naḳl ol selefler
İrişdi niçe şâkird-i ḫalefler

8376. Bu ʿilmüñ oḫıdılar dersini pâk
Mesâyil varını itdiler idrâk

8377. Devâ vü şerbet ü terkîb-i maʿcûn
Ne-y-imiş bildiler bunlara ḳānûn

8378. İdüben ol eṭıbbâ ḫidmetin iş
Çoḫ itdiler bu ʿilm-i ṭıbda gûşiş

8379. Mümâris oldılar kâr-ı ʿilâca
Mübâşir oldılar şuġl-i mizâca

8380. İdüp çoḫ tecrübe tâ ḥâṣıl anlar
Bu ʿilm içinde oldı kâmil anlar

8381. Ḳamu şâkird iken oldılar üstâd
Didi bunlara üstâd *âferîn bâd*[988]

[988] *âferîn bâd*: Beğenme mânâsına bir ünlem; bravo!

8382. Bes ol ḳānûn-ı üstâd üzre dâyim
Bu işde oldı her şâkird ḳāyim

8383. Daḫı her cân-ı ṣâḥib-ṭabʿ-ı kâmil
Bu ʿilmüñ k'oldı taḥṣîline ḳābil

8384. İdüben terbiyet niçe risâle
İrişdürdiler anları kemâle

8385. Ve *ḳarnen baʿde ḳarnin* hem-çünân tâ[989]
Gelüp her ṭâyife kim oldı peydâ [255ᵇ]

8386. Niçe şâkird peydâ oldı andan
Gelince tâ bu vaḳte ol zamândan

8387. Eger şimdi-ki bir yâr ola bîmâr
Dilese kim ide kendüye tîmâr

8388. Di imdi kim nice eyleye dârû
Ki rûyın döndüre dânuñ añaru

8389. Varup görse eṭıbbânuñ kitâbın
Temâşâ itse her faṣlın ü bâbın

8390. Meʿâcîn kim o dârû-ḫânelerde
Ḳonupdur görse bir bir ol naẓarda

8391. Bes idüp kendü ʿakl-ıla naẓar ol
ʿİlâca kendüsine olsa meşġūl

8392. Eṭıbbâ ḫiẓmetine yetmese hîç
Olara iltifâtı itmese hîç

[989] *ḳarnen baʿde ḳarnin:* Sonsuza dek.

8393. Bu ʿilm-i ṭıbda çendân tecrübesüz
ʿİlâc itmege ṭutsa kendüye yüz

8394. Hebâ ola ammâ ki anca yile
Vire âḫir bu şîrîn cânı yile

8395. Vara yâ-ḫod eṭıbbâ ḫiẕmetine
Ol aṣḥâb-ı tecârib ṣoḥbetine

8396. İde teslîm anlara özini
Ḳabûl eyleye anlaruñ sözini

8397. Ne şerbet virseler idüp ʿilâcı
İde nûş anı ger ṭatlu ger acı

8398. Ne maʿcûn olsa yiye yirmeye ol
Ki şîrîn cânı yile virmeye ol

8399. Yine hem-çün ki Ḳurʾân-ı mübîndür
İçi ṭolu ʿulûm-ı ṭıbb-ı dîndür

8400. Ne dil-kim renc-i dâ-y-ıla ṭolupdur
Aña Ḳurʾân şifâ nâzil olupdur

8401. Cihânda ḫuşk ü ter her derde tîmâr
Ne-kim bu eşribe vü edviyevâr

8402. Bu dârû-ḫâne-i Ḳurʾân'da meşḥûn
Olupdur bundadur her nevʿ-i maʿcûn

Ve-lâ raṭbin ve-lâ yâbisin illâ fî-kitâbin mübînin[990]

8403. Nebîmizdür ṭabîb-i ḥâẕıḳ-ı dîn
Meʿâcîne nedür bilen ḳavânîn [256ª]

[990] "... Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." (el-Enʿâm 6/59)

8404. Bilür hem ḫasteliġin her mizâcuñ
Devâ ider ṣavâb-ıla ʿilâcuñ

Ve inneke le-tehdî ilâ-ṣırâṭin müstaḳīmin[991]

8405. Ṣaḥâbe geldi şâkird-i ḫalefler
Bu ṭıb ʿilminde buldılar şerefler

8406. İdüben ḫiẕmetine bu nefs teslîm
Nebîden aldılar bu ʿilme taʿlîm

8407. Bu ʿilmüñ oḳudılar dersini pâk
Mesâʾil varını itdiler idrâk

8408. Bezediler bu ʿilm-içün mecâlis
ʿAmelde oldılar ġāyet mümâris

8409. Ḳılup her dersi dil levḥinde mektûb
Mücerreb ḳıldılar her nüsḫai ḫûb

8410. Bu ʿilmi itdiler çün her bir ḥâṣıl
ʿİlâca her mizâca oldı kâmil

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm aṣḥâbî ke'n-nücûmi bi-eyyihim iḳtedeytüm ihtedeytüm[992]

8411. Ve *ḳarnen baʿde ḳarnin* tâbiʿîn hem[993]
Bu ʿilme oldılar meşġūl her dem

---

[991] "... Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin." (eş-Şûrâ 42/52)

[992] "Nebî (s.a.v) ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz, buyurdu." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 132, no: 381)

[993] *ḳarnen baʿde ḳarnin:* Sonsuza dek.

8412. İdüp aṣḥâbdan her dersi idrâk
Mücerreb ḳıldılar her nüsḫai pâk

8413. Daḫı geldi tebaʿ lar ehl-i dînden
Cemîʿ -i tâbiʿîne tâbiʿînden

8414. O günden tâ gelince işbu güne
Bu ʿilmi oḳudılar döne döne

8415. İdüp kesb-i kemâlât ü hünerler
Cihânda oldılar ṣâḥib-naẓarlar

8416. Ḫudâvend oldı bunlara naẓar-baḫş
Hünermend oldılar ġāyet hüner-baḫş

8417. Gelen ḳavmüñ mizâcın ol zamânda
Görüp derde ʿilâc itdiler anda

8418. Eḥâdîṯ-ile Ḳurʾân'uñ bes iy cân
Ḳavânînînden anlar tâ firâvân

8419. Çoḫ istiḫrâc ü istinbâṭ-ı maʿcûn
İdüp şerḥ itdiler tîmâra ḳānûn

8420. Ṣavâb-ı ictihâd eyledi ḳamu
Ki geldi *küllü müctehid muṣîbu*[994] [256ᵇ]

8421. ʿUlûm-ı ṭıbb-ı dînîde yaḫup şemʿ
Kütüb âsân ü düşvâr itdiler cemʿ

8422. Yazup ʿilm ü ʿamelden ḫoş beyânlar
Ḳodı ʿilm-i şerîʿat adın anlar

[994] *küllü müctehid muṣîbu:* Bütün müctehidler isabet etmiştir.

8423. Velî bu vaḳt içinde iy hünerver
Ki bir bîmâr-ı ṣâḥib-vâḳıʿa ger

8424. Dili bîmâr u ʿaḳl u cânı bîmâr
Dilese kim ide kendüye tîmâr

8425. Açuban kendü ʿaḳlından başar pâk
Bu ʿilme niçe kim ide naẕar pâk

8426. Ne dârû kim bula ide devâyı
O dadın virmez ol aña şifâyı

8427. Egerçi var bu ʿilm içre kemâli
Şifâya bulmaya lîkin mecâli

8428. ʿAlîl olur yine râyı ʿalîlüñ
Budur bu ḳīle senüñ bil delîlüñ

8429. Gerek bes bir ṭabîb-i ḥaẕıḳ anda
Ki ṣâḥib-tecrübe ola cihânda

8430. Bile her muḫtelif ṭabʿuñ mizâcın
Mizâcına göre ide ʿilâcın

8431. Bile ʿilm ü ʿamel ṭıbbına ḳānûn
İde ḳānûn ʿilmi üzre maʿcûn

8432. Ṭabîb-i ṭıb ola ʿilm ü ʿamelden
Ḫabîr ola her emrâż-ı ʿilelden

8433. Görüp ol tâ ki her bîmârı her bâr
ʿİlâc-ı ḫâṣṣ-ıla eyleye tîmâr[995]

[995] ḫâṣ: ḥâṣ Nüsha

8434. Egerçi suḳm olur bir nevʿ vâḳiʿ
Velîkin muḫtelif olur ṭabâyiʿ

8435. Mürâhiḳle cüvân ü kehl ü hem pîr
Bu mecmûʿuñ mizâcı bil degil bir

8436. Cüvânla bir degil ṭıfluñ mizâcı
Gerekdür her birinüñ bir ʿilâcı

8437. Daḫı her şaḫṣ kim vardur muʿayyen
Tefâvüt vardurur anlarda rûşen

8438. Nitekim gelse ger on ṭıfl-ı ḥâżır
Mizâc u nabżı olmaz ḳamunuñ bir

8439. Mizâcuñ ḳuvvet ü żaʿfında tâbân
Tefâvüt çoḳdur olmaz varı yeksân [257ª]

8440. Daḫı her şehr ü her faṣl u hevâda
Tefâvüt çoḳ olur dâ vü devâda

8441. Gerek bes bir ṭabîb-i ḥâẕıḳ iy cân
Ki bu mecmûʿa ol ola şinâsân

8442. Ola tâ ḫâṭırında her ḥikâyet
ʿİlâc itmekde eyleye riʿâyet

8443. *Tedâvev* sünnet-ile tâ ki ol dâ
Gidüp tenden ola ṣıḥḥat hüveydâ

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm tedâvev fe-inne'llezî enzele'd-dâ'e enzele'd-devâ'e[996]

[996] "Nebî (s.a.v) tedavi olun, muhakkak ki her hastalığa bir deva inmiştir, buyurdu." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 302, no: 961)

8444. Daḫı olsa ṭabîb er kendü bîmâr
İdemez kendüzine kendü tîmâr

8445. Naẓar kim virdi anda saġken cüst
Çün oldı ḫaste düşdi ol naẓar süst

8446. Gerek hem bir ṭabîb-i ḥâẕıḳ anda
Naẓar ṣâlim ṣaḥîḥ ola bedende

8447. Gelüp tâ göre ol ḫaste mizâcı
Müfîd ola ide çünki ʿilâcı

8448. Ve illâ ol ṭabîb-i ḫaste yârâ
Müfîd olmaz niçe k'ide müdâvâ

Ṭabîbün yüdâvî ve'ṭ-ṭabîbu merîżun[997]

8449. Sen olmış ʿâlimün bîçâre ḫufte
Ölüyi bes ḳaçan uyara ḫufte

8450. Bu maʿnâ oldı çün böyle muḥaḳḳaḳ
Gerek bes her kim ola ṭâlib-i Ḥaḳ

8451. Ola olʿizzet-i şeyṭânîden dûr
Bu nefs-iʿişveye olmaya maġrûr

8452. Ne kendüʿaḳlın idineʿimâd ol
Ne özʿilmine ide iʿtimâd ol

8453. Düşe çün göñline toḫm-ı irâdet
Ġanîmet bile vü ṣaya saʿâdet

8454. Duta mihmân-ı ġaybîdürʿazîz ol
Ġıdâ irgüre ol-dem aña tîz ol

[997] "Kendisi hasta olsa da doktor iyileştirir."

8455. Münâsib ḥavṣalasına revâne
Ġıdâ irgüre ol mihmân-ı câna

8456. Ġıdâ olan münâsib aña ġāyet
Olur ol şîr-i pistân-ı vilâyet [257^{b}]

8457. O pistân-ı velâyetden gerek pîr
Ki ḳıla şîrle her dem anı sîr

8458. İrâdet toḫmı zîrâ kim bilâ-rayb
Miṣâl-i ṭıfldur nev-zâde-i ġayb

8459. Şu kim nev-zâde-i ġayb ola her dem
Gerek pistân-ı ġaybîden ġıdâ hem

8460. Ola beste-miyân bes nitekim ney
Düze oḳ gib[i] âhen pâ ṣıra pey (?)

8461. Kemân u çenge döne ḳaddi nâlân
İde bir pîr çün seyr ol cüvân cân

8462. Eger meşrıḳda vireler nişânın
Eger maġribde diyeler mekânın

8463. Yetüp ide temessük ḫizmetine
Muṣâḥib ola dâyim ṣoḥbetine

8464. Bile kim oldurur şâhı cihânuñ
Ola ḫoş bende-i fermân anuñ

8465. Ger irse bir ulu dergâha ol yâr
Bu ḫod-bîn nefs itse ḫizmete ʿâr

8466. Dise ʿucbundan idüben bahâne
Aceb bu şeyḫ-i kâmil direm ya ne

8467. Ḳoya nefsüñ sözin ide ḳanâʿat
Ḳıla ol şeyḫe anda semʿ ü ṭâʿat

8468. Diye bu pîr eger ʿabd-i Ḥabeş'dür
Taṣarrufda baña benden bu ḫoşdur

8469. Sen olmaḳdan özüñ kendüñe bende
O yeg kim ḥükm ide bir kerbe sende

8470. Daḫı her ʿöẕr aña kim vâḳiʿ ola
Meşâyiḫ ḫiẕmetinden mâniʿ ola

8471. İrâdet ḳuvvetiyle zûr-ı bâzû
İdüp ol bendi üze cümle mû mû

8472. Muḳayyed olmaya bir ḳayd u bende
Ola ṭoġrı revende tâ o bende

8473. Bu devletden ebed ḳalmaya maḥrûm
Bu ḫ̆ândan olmaya bî-behre meyşûm[998]

8474. Bu devlet sûdına iki cihânı
Ger alsañ ḳıymet idersin ziyânı

8475. Seni her naḳş k'ider yârdan dûr
Sen anı zişt ü ḫûb idinme manẓûr [258ª]

8476. Mürîd olan ger olup ʿâşıḳ-ı pîr
Vücûdı loḳmasından olmaya sîr

8477. Ser ü cân u cihândan geçmeye tîz
Maḳāmından vücûduñ göçmeye tîz

[998] ḫ̆ân: ḥûn Nüsha

8478. Ne bend olsa yolında küh(e)n ü nev ol
Eger üzmeye olup germ-rev ol

8479. Bilüñ ol bu ḥadîṯüñ merdi olmaz
Dilinde ʿışḳ-ı Ḥaḳ'dan derdi olmaz

8480. Ne şey kim ol mürîd-i merd-i ser-bâz
Bu yolda ola berhem-zen ber-endâz

8481. Hezârân miṯlin anuñ bî-niyâzî
Ola aña mükâfî vü mecâzî

Ḳavluhu Teʿâlâ: Ve le-neczîyennehüm ecrahüm bi-aḥseni mâ kânû yaʿmelûne[999]

8482. Ata ana vü ferzend ü zen ü ḫˇîş
Ki ḳıldı bunları hicr-ile dil-rîş

8483. Vire mecmûʿ-ı pâdâş ol yüce ẕât
Ṯevâbât u kerâmât u maḳāmât

8484. İdüp birr anlara ol birr bir bir
Şikeste-dillerine ola câbir

8485. Ki esmâ-yı ṣıfâtından biri yâr
O ẕât-ı Bârî'nüñ bil oldı Cebbâr

8486. Dürüst añla ne direm diñle saña
Şikeste-bendedür bir maʿni aña

8487. Saña böyle dir ol Cebbâr Bârî
Ki iy bî-çâre ḳıldum saña yârî

[999] "... Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz." (en-Nahl 16/97)

8488. Benüm-çün her göñül k’itdüñ şikeste
Ḳılam luṭfumla anı yine beste

8489. Benüm-çün ne cinâyet k’eyledüñ sen
Keremden hem virem erşi aña ben

8490. Viren zaḥmet saña ger ola Cibrîl
Döküp iç ḳanını raḥm itme bî-ḳīl

8491. Ki genc-i raḥmetümden sen verâsın
Edâ idem ben anuñ ḫûn behâsın[1000]

8492. Velî ger benden olsañ bâzmânde
Senüñ olsa dü ʿâlem cümle anda

8493. Olasın bî-kes ü bîmâr u bîzâr
Bulınmaya ṣınuḳ göñlüñe Cebbâr [258b]

8494. Cihân yâruñ çü bensiz ṭut yoġ âdem
Eger benümlesin yâruñ dü ʿâlem

8495. Mükâşif cânlaruñ birine bârî
Ḫiṭâbı böyle itdi ẕât-ı Bârî

8496. Senüñ lâzım yidügüm ben biligör
Yidüge sensin ol lâzım olıgör

8497. Degil cân nâ-güzîrüñ saña direm
Dil ü cândan saña ben nâ-güzîrem

8498. Ṭaleb it nâ-güzîrüñ bulġıl iy dost
Mülâzim nâ-güzîre olġıl iy dost

Ene yedüke’l-lâzime fe’lzem yedeke[1001]

[1000] ḫûn: ḫˇân Nüsha

8499. Mürîd olan çün iy cân himmet ide
İrâdet desti ile ḳuvvet ide

8500. ʿAlâyıḳdan ʿavâyıḳdan hemân tîz
Üze her bendini ola revân tîz

8501. Vara bir pîre bes peyveste ola
Miyânı ḫiẕmetine beste ola

8502. Ḳoya başın ayaġına o pîrüñ
Ṭuta dâmânını ol dest-gîrüñ

8503. Velîkin bunda yigirmi ṣıfat var
Gerekdür muttaṣıf anuñla her bâr

8504. Ki tâ ol pîre ḫidmet ide bile
Anuñla bile yolda gide bile

8505. Maḳām-ı tevbedür evvelki nevbe
Mürîd olan gerek kim ide tevbe

8506. Ne-kim âhengi var şerʿe muḫâlif
Nühüfte tevbe ide ola ḫâlif

8507. İde her ḥavbesi-y-çün nevḥa nevḥî
Bes anda eyleye tevbe naṣûḥî

8508. Her aʿmâl ü her aḥvâlüñ binâsı
Bu ḳānûn üzredür budur libâsı

8509. Binâ olsa bidâyetde ḫalellü
Olur lâ-büd nihâyetde o bellü

1001 "Ben gerekli olan elinim, elini bırakma!"

8510. Bozılur rükn-i tedbîri o cânuñ
Olur ol cümle renci żâyiʿ anuñ

8511. Gerek bes tevbeni ḳanda ki gide
Maḳāmât içre istiʿmâl ide [259ª]

8512. Ki zîrâ her maḳāmuñ bil i ṭâlib
Günâhı var yine aña münâsib

8513. Muḳarreb ḳullaruñ ḥas(e)nât-ı ebrâr[1002]
Dimişler seyyiʾâtıdur bil iy yâr

8514. İre çün her maḳāma seyri cânuñ
Günâhından gerekdür tevbe anuñ

Ḥasenâtü'l-ebrâri seyyiʾâtü'l-muḳarrabîne[1003]

8515. Nebîmüz nitekim ol nûr-ı dîde
Dü ʿâlemden ki oldur ber-güzîde

8516. Günâhı pîş ü pes ne kim var anuñ
Bağışlamışdı sulṭânı cihânuñ

Ḳavluhu Teʿâlâ: Li-yaġfira lekallâhu mâ-teḳaddeme min-ẕenbike ve mâ-teʾaḫḫara[1004]

8517. Henüz ol tevbe ḥaḳḳını riʿâyet
İderdi kim ḥadîṯ eydür ḥikâyet

8518. Varup çün her maḳāma seyr iderdi
O her gün tevbe yitmiş kez iderdi

1002 "ḥasenât" vezin îcâbı "ḥasnât" okunmuştur.

1003 "İyilerin iyilikleri, Allah'a yakın olanların kötülükleri gibidir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 357, no: 1137)

1004 "Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar..." (el-Fetih 48/2)

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm: Ve innehu le-yuġānü ʿalâ-ḳalbî ḥattâ estaġfirullâhe fi-külli yevmin sebʿate merratin[1005]

8519. İkinci zühddür bil sen i câhid
Mürîd olan gerek-kim ola zâhid

8520. İde dünyâyı terk ü ola derviş
Eger mâl u eger çâh u eger ḫˇîş

8521. Cihândan döndüre cümle yüzini
Naẓar hîç itmeye yuma gözini

8522. Eger olsa ṭışı ʿuryân içi ac
Zen ü ferzend ü ḫˇîşâvendi muḥtâc

8523. Ferâyiż ʿilmi üzre bes o bende
İde bunlara ḳısmet mâlın anda

8524. Ve illâ ṭutmaya girü o günde
Getüre ḳoya cümle şeyḫ öñinde

8525. Anı tâ şeyḫ o cânlara ide ḫarc
Mürîd olan cüvânlara ide ḫarc

8526. Libâs u ḳūt ne varsa aña pîr
Ḳanâʿat ide ṭuta göñlini sîr

8527. Olur tecrîd üçinci anda müfred
Mürîd olan gerek merd-i mücerred [259^{b}]

8528. Ḥasebden ü nesebden dip kese ol
İde ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ ip kese ol

[1005] "Nebî (s.a.v) kalbime öyle şeyler gelir ki günde yetmiş kez istiğfar ederim, buyurdu." (Müslim, "Zikr", 12) "İnnehû le-yuġānü ʿalâ-ḳalbî ve innî le-estaġfirullâhe fi'l-yevmi miʾete merratin".

8529. Ṭuta göñli ilerü yolda tâ rûy
Daḫı baḳmaya dönüp girü bir mûy

8530. Zen ferzend ü ḫᵛîşüñ kim senüñdür
Ḥaẕer it dost ṣanma düşmenüñdür

İnne min-ezvâciküm ve evlâdiküm ʿadüvven leküm fʾaḥẕerûhüm[1006]

8531. Olur dördincisi anuñ ʿaḳīde
Gerek arı ʿaḳīde her mürîde

8532. Nitekim ehl-i sünnetle cemâʿat
İde ḫûb iʿtiḳād üstine ṭâʿat

8533. Varup bidʿat yolına gitmeye hîç
Ṭarîḳ-i sünneti terk itmeye hîç

8534. Atmaya meẕhebin ṭuta selefden
Ḫalâyif ḫiẕmetin ide ḫalefden

8535. İde durup bisâṭı inbisâṭı
Bu şerʿiyyât-ı rehde iḥtiyâṭı

8536. Yuma teşbîhden çeşm-i ḫayâlin
Ḳıla taʿṭîlden bî-kâr ḥâlin

8537. İde terk olmaya hem rafż-ı millet
Ḳoya hem iʿtizâli ide ʿuzlet

8538. Taʿaṣṣubdan regi hîç oynamaya
Bu peyden anda ḳanı ḳaynamaya

[1006] "... Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının." (et-Teğâbûn 64/14)

8539. Ola tekfîr-i ehl-i ḳıbleden dûr
Dilinden dûr ola hem laʿnet ü zûr

8540. Gelüpdür bil bişinci anda taḳvâ
Gerekdür bes mürîd olanda taḳvâ

8541. Gerek perhîzkâr u ters-gâr ol
Yiye arı giye arı izâr ol

8542. Libâs u loḳmasında ide perhîz
Ḥelâlinden ḥarâmı ide temyîz

8543. Velîkin itmeye ḥaddin tecâvüz
Ki tâ vesvâsa düşe anda yâvuz

8544. Mürîde hem olur bu daḫı meẕmûm
Murâdından ider ol merdi maḥrûm

8545. Güci yetdükce bes dâyim dürişe
ʿAzâyim-birle ḳāyim ola işe [260ª]

8546. Ṭaleb itmeye hergiz ruḫṣatı ol
Ki tâ fevt ide nâ-geh furṣatı ol

8547. Bi-ḳadri'l-vüsʿ dâyim ola arı
Ṭahâret hem neẕâfet ola kârı

8548. Egerçi bu ṭahâretdür ulu şarṭ
Velî bunda daḫı göstermeye farṭ

8549. Sözi her ḥâl ola *daʿ mâ yürîbük*
Ola fikri *ilâ-mâ lâ yürîbük*

Daʿ mâ yürîbüke ilâ-mâ lâ yürîbüke[1007]

8550. Olur altıncısı ṣabr anuñ iy yâr
Mürîd olan gerek ṣabr ide her bâr

8551. Bu bâr-ı emr ü nehye ḳoya gerden
İde bu bâra ṣabrı cân u serden

8552. Keʾs-i nâ-murâdî cürʿasın nûş
İdüp ol perverişde ola ḫâmûş

8553. Ne şerbet virse pîr idüp ʿilâcı
Yüzin turş itmeye ṭatlu ger acı

8554. İşârâtında şeyḫüñ aña her bâr
Maḳāsât-ı şedâʾid eyleye kâr

8555. Melâmet ya saʾmet (?) gelse her gâh
Ḳomaya gönlinüñ ḫargâhına râh

8556. Niçe kim gelse aña ġam ṭutup rû
Anuñ-çün çatmaya ol hergiz ebrû

8557. Eger bir ẕerre girse göñline ġam
Güc-ile yine ṭaşra süre ol-dem

8558. Taṣabbur ide her dem her işe ol
Tecellüd göstere her cünbişe ol

8559. Dimişdür ṣabr ḥaḳḳında peyem-ber
Revân dilden ḥadîṯ-i *men teṣabber*

Men teṣabbera [yu]ṣabbir[hu]'llahu[1008]

1007 "Şüpheye düşüreni bırak, şüpheye düşürmeyene yönel." (Buhârî, "Büyû'", 3) "Mâ raʾeytü şeyʾen ehvene mine'l-veraʿi daʿ mâ yürîbüke ilâ mâ lâ yürîbüke"

8560. Yidincidür cihâd olġıl mücâhid
Mürîd olan gerek kim ola câhid

8561. Bu tevsen nefs lâzımdur ki her dem
Licâm-ıla cihâduñ duta mülcem

8562. Aña göstermeye rıfḳ-ıla ṣûret
Meger göstere miḳdâr-ı żarûret [260^{b}]

8563. Gözetmeye anuñ dâyim murâdın
Duta aç aġzına virmeye zâdın

8564. İçüñde nefs bir aç arslândur
Bu cânuñ düşmenidür ḳaṣd-ı cândur

8565. Eger aç ṭutmasañ dutsañ anı sîr
Zebûn olmaz bulur ḳuvvet seni yir

8566. Ḳoma sen anı kendü cünbişine
Revân meşġūl idegör dîn işine

8567. Eger kâmını viresin ṭoya ol
Çeker güc-ile seni kendüye ol

8568. Olur sek(i)zincisi anuñ şecâʿat
Şecâʿatdür mürîde ḫoş biżâʿat

8569. Muḳayyed olmaya tâ ḳayd-ı nefse
Muḳāvim ola dâyim keyd-i nefse

8570. O mekr ü ḥîle-i şeyṭândan hem
Çeküp teşvîş o yolda yimeye ġam

1008 "Allah sabredene dayanma gücü verir." (Beyhakî, *Şu'bu'l-îmân,* C. XII, s. 189, no: 9258)

8571. Olur ṭoḳ(ı)zıncısı beẕl anuñ iy yâr
Gerek merd-i mürîde beẕl ü îṯâr

8572. Ki buḫl olur mürîde ḳayd-ı muḥkem
Ḥicâbıdur gözinde ġāyet aʿẓam

8573. Gerek baʿż-ı maḳāmât içre kim ol
Ḳıla bu dünyi vü ʿuḳbâyı mebẕûl

8574. Ki olar kim geçüp iki cihândan
Bağışlar baş u cânı ṭurur andan

8575. Onıncı bil fütüvvetdür i cân-merd
Mürîd olan gerekdür ḫoş cüvân-merd

8576. *Bi-ḳadri'l-vüsʿ* ide her câna yârî[1009]
Yirinde ola yâruñ ḥaḳ-güzârı

8577. İde yaḫş[ı] işi dâyim işi ol
ʿIvaż ummaya yine baḫşişi ol

8578. İde inṣâf u ummaya inṣâf
Ḳıla elṭâf u ummaya elṭâf

8579. Olur bil on birinci ṣıdḳ iy ʿâşıḳ
Mürîd olan gerekdür merd-i ṣâdıḳ

8580. Ola hem her nefes endîşesi râst
Ḫudâ-y-ıla ola her pîşesi râst

8581. Yalansuz bî-ḫıyânet ʿâşıḳ ola
Deminde ṣubḥ gibi ṣâdıḳ ola [261ª]

[1009] *Bi-ḳadri'l-vüsʿ:* Gücü yettiğince

8582. Ḫalâyıḳdan ide ḳaṭʿ-ı naẓar ḫûb
Yuma göz ġayr-ı Ḥaḳ ne varsa maḥbûb

8583. On ikincidürür ʿilm iy muʿallim
Mürîd olan gerek kim ola ʿâlim

8584. Aña lâzımdur ol miḳdâr idrâk
Ki farż [u] vâcibi ide edâ pâk

8585. Namâz u rûze vü erkân-ı İslâm
O ʿilm-ile ide bile ol itmâm

8586. Ziyâde itmeye gûşiş ṭalebde
Ki yoldan girü ḳala ol taʿabda

8587. O çoḫ gûşiş anı çoḳ ḫayrdan ḳor
Ṭarîḳ-i Ḥaḳ'da egler seyrden ḳor

8588. Meger bir vaḳt ola kim ola kâmil
Kemâl-ile ola maḳṣûdı ḥâṣıl

8589. Ola ḫalḳuñ imâm u muḳtedâsı
Maḳām u mertebeyle pîşvâsı

8590. Kitâb u sünnetüñ ʿilmin ziyân yoḫ
Ṭaleb itse ziyâde aṣṣısı çoḫ

8591. Ḳamu ʿömründe yârı çoḳ eger az
Gele her ʿilm-i lâ-yenfeʿden ol vaz

8592. On üçincisidür bil hem niyâzı
Mürîd olan ḳıla her dem niyâzı

8593. İde her dem niyâzı cân u dilden
Niyâzuñ ḳoymaya dâmânın elden

8594. Eger çıḳsa daḫı eyvân-ı nâza
Yine ata özin ḫâk-i niyâza

8595. Niyâz it her nefes iy merd-i ṣâdıḳ
Niyâz olur maḳām-ı ḫâṣṣ-ı ʿâşıḳ

8596. Bil on dördincidür ʿayyârlıḳ yâr
Mürîd olan gerek-kim ola ʿayyâr

8597. Gerek kim merd ola ol rind ü ḳallâş
Ola ʿayyâr bu yola ḳoya baş

8598. Aña ġayb u şehâdetde kıl idrâk
Çoḳ işler vâḳiʿ olur key ḫaṭarnâk

8599. Geçe tâ lâʾübâlî cân u serden
Seferden ḳalmaya ḳorḳup ḫaṭardan

8600. Başın her günde biñ kez ol hevâya
Açuban düşe ṣala ḫâk-i pâya [261ᵇ]

ŞİʿR

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Ben reh-i ʿışḳında yâruñ gör ne ʿayyâr olmışam
Çalmışam başum etegüme vü rehvâr olmışam

2. Noḳṭa-i maḳṣûda ben bu devr-ile idem medâr
Zîr-i ser zîrâ ki her merkezde pergâr olmışam

3. Merg-i câna kim ṣatarduñ ki ḫarîdârı benüm
Ben ki cânumdan bu bâzâr içre bîzâr olmışam

4. Baña dûzaḫdan ne ḫavf u ya ne cennetden recâ
Çün revân ben ṭâlib-i dîdâr-ı dildâr [olmışam]

5. Yâr eger ḥükm ide dâra başum üzre varayım
Ḳalmazam ben yâr-içün başuña ʿayyâr olmışam

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

8601. Bil on bişincidür anda melâmet
Melâmetdür mürîde bil selâmet

8602. Gerekdür kim melâmet-ṣûret ola
Sikenderse ḳalender-sîret ola

8603. Ne şöyle kim ide bî-şerʿ işi lâ
Melâmet ol degil ḥâşâ vü kellâ

8604. O şeyṭân yolıdur tîh-i ḍalâlet
Ḍalâlet bi-dûnih ider delâlet

8605. İbâḥat ehli bu yolda gelüpdür
Düşüben dûzaḫa maġbûn ḳalupdur

8606. Bu maʿnîyedürür bil key melâmet
Ki bula nâm u nenginden selâmet

8607. Gele aña ḳabûl-i ḫalḳ u red bil
Ola hem medḥ ü ḳadḥ ü nîk ü bed bir

8608. Maḥabbet itse ḫalḳ olmaya ḫurrem
Mesebbet itseler hem yimeye ġam

8609. Bu eżdâd-içün ol olmaya dil-teng
Bile bir cümlesini ṣaya yek reng

8610. Ḳamu ḫalḳı-[y]-la ṣulḥ ide Ḫudâ'nuñ
Ola öz nefsi-y-ile cengi anuñ

ŞİʿR [262ª]

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Şol behrden-ki ʿışk rehi râh-ı teng olur
Ne kendüziyle ṣulḥ ne kimseyle ceng olur

2. Bu nân u neng ü medḥle ẕemm old[ı] bir baña
Cân-ı melâmetîde ḳaçan nâm u neng olur

3. ʿIşḳuñ meyiyle ṭoludur câmı cânumuñ
Vâʿiẓ uzatma saḫt söz ol câma seng olur

4. Bu nâm u nengle ne varılsun o râh-ı dost
Bil nâm u nengle giden o yolda leng [olur]

5. Tenhâ bu yola gitme i cân-ı ʿazîz kim
Ṣaḥrâ pelengdür ṭolu deryâ neheng olur

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

8611. On altıncıdurur bil ʿaḳl-ı kâmil
Mürîd olan gerekdür merd-i ʿâḳil

8612. Oñara ʿaḳl ile tâ her işini
Añunla żabṭ ide her cünbişini

8613. Rıżâ-yı şeyḫüñ ol hergiz ḫilâfı
Bir iş itmeye ola şeyḫe vâfî

8614. Muḫâlif olmaya âheng-i pîre
İde seyr anuñ-ıla bâm u zîre

8615. Elinden çıḳmaya bir fiʿl-i nâ-ḫûb
Ki şeyḫüñ ḫâṭırına ola ser-kûb

8616. Daḫı renc ü meşaḳḳatle o bende
Ne iş-kim eylediyse ḥâṣıl anda

8617. İde ol çeşm-i ʿaḳl-ıla nigâhı
Ki tâ bulmaya ol ḥâṣıl tebâhı

8618. Bil on yidincisi anuñ edebdür
Edeb ʿilmi mürîde ḫoş sebebdür

8619. Mürîd olan gerek merd-i müʾeddeb
Müretteb cümle aḫlâḳ-ı müheẕẕeb

8620. Bisâṭ-ı inbisâṭı düre deyre
Ẓerâfet câmesini sala yire

8621. Vaḳūr ola o şeyḫüñ ḥażretinde
Ḥużûr-ıla ola ḫoş ḫizmetinde

8622. Müdâm ârâm ide ol ḫam gibi râm
Sebük-cân olmaya tîz eyle kim câm

8623. Gelüp her sözi şeyḫe ṣormaya ol
Açup hîç anda fem söz sürmeye ol

8624. Nefes ursa olup ger ney gibi germ
Diye sözin ne tîz ol ne râst u nerm [262ᵇ]

8625. İşâret barmaġıyla şeyḫ remzi
Ne olsa duta aña çeşm ü ġamzı

8626. Ger andan gelse bir ḫurde vücûda
İne cân başla ol-dem sücûda

8627. Hemân-dem ẓâhir ü bâṭından ol yâr
İde Ġaffâr'a istiġfârı izhâr

8628. Ṭarîḳ-i ḥüsn-ile bî-melâmet
Dileye ʿöẕri vü çeke ġarâmet

8629. Bil on sek(i)zincisidür anda ḫoş ḫûy
Mürîd olan gerek ḫoş ḫûy-ı gül-bûy

8630. Güler yüzlü ola gül gibi ḫurrem
Küşâde-ṭabʿ ola ḫoş rûy-ı bî-ġam

8631. Ḳamu yârına ol göstere ḫoş reng
Degil kim ġonce gibi ola dil-teng

8632. Tekebbürden tefâḫürden ola dûr
Bu ʿucb ü daʿviden hem ola mehcûr

8633. Ṭaleb hîç itmeye câh u riyâset
Ya mâl ü mülk ü ya ḥükm ü siyâset

8634. Tevâżuʿ ide gönlin duta ḫaste
Şikeste-dilleri eyleye beste

8635. Ulular görse ḥürmet ḫiẕmet ide
Kiçiler görse reʾfet şefḳat ide

8636. Ḳomaya kimsenüñ üstine bârın
Ve lîkin kendü çeke bâr-ı yârın

8637. Ola yârenlerine sözde ṣâdıḳ
Muḫâlif gelmeye ola muvâfıḳ

8638. Ululardan hemîşe pend işide
Alulara hemîşe pend iş ide

8639. Ḳıla her ḥâl terk ol ḳīl ü ḳāli
Ḫuṣûmât u nizâʿı vü cidâli

8640. Ne-kim yârenleri var-ısa ḥâżır
İrâdet ḥürmetiyle ola nâẓır

8641. Yüzine ḫalḳ-ı Ḥaḳḳ'uñ ḫûb açа göz
Ḥaḳāret gözle baḫmaya yavuz

8642. Naṣîbi nân-ı süfre üzre ol yâr
İde yârenlere her bâr îṯâr

8643. Yiye yidüre câmiʿ olmaya hîç
Naṣîb-i ġayra ṭâmiʿ olmaya hîç [263ª]

8644. İde vaḳt-i semâʿ özini żabṭ ol
Ḳıla devrin dürüst itmeye ḫabṭ ol

8645. Ḳoya bî-vecd ü bî-ḥâlet işini
Ḳıla terk ile ḥâlüñ cünbişini

8646. Daḫı yârenlerine vaḳt-i ḥâlet
Virüp zaḫmet getürmeye melâlet

8647. Semâʿ î cehd ide ḳıla derûnî
Żarûret olsa eyleye birûnî

8648. Eger ġālib olursa cûşiş aña
Żarûret ḳadri kâruñ cünbiş aña

8649. Bula çün yine teskîn cûşişinden
Otura bî-tekellüf cünbişinden

8650. Daḫı ṣatmaya ḫalḳa vecd ü ḥâlet
Ki ol ḥâletdürür câna ḍalâlet

8651. Eger ḥâletde görse nefs olur şâd
Tevâcüd şürb-ile aġzı bulur dad

8652. Niçe artarsa kâmında anuñ şevḳ
Aña ol nûşla itdürmeye ẕevḳ

8653. Semâʿ içre ola her yârdan dûr
Birinüñ tâ ki vaḳtin ḳılmaya şûr

8654. Var-iken iḫtiyârı çoḳ eger az
Ne naʿra ura ne şehḳa gele vaz

8655. Ne-kim aṣḥâb-ı ḥâlât u mevâcîd
Var-ısa her birine ide temcîd

8656. İde çeşm-i niyâz-ile naẓar ḫûb
Taḳarrub göstere anlara mensûb

8657. Ola dem-sâz o sâz-ı ehl-i râza
Tevâżuʿ ide pest ü ser-firâza

8658. Ḳatına şeyḫ u aṣḥâbuñ ki gide
Gelüp gitmegini ḥürmetle ide

8659. Eger bir cân ayaġına ḳoya baş
El-ile ṭuta gûşın ḫoş i yoldaş

8660. Ki tâ şekl-i sücûd olmaya anda
Ki olmışdur ḥarâm ol bu zamânda

8661. Elin püştine ṭuta düşe pâya
Yüzin ḳoya yire alnın ḳomaya

8662. Şu resme ṭatlu ṣoḥbet ide cândan
Ki bir dil olmaya rencîde andan [263ᵇ]

8663. Bil on ṭoḳ(ı)zıncısıdur anda teslîm
Gerek merd-i mürîde cânda teslîm

8664. Gerek ẓâhirde vü bâṭında ol yâr
K'ide her işine şeyḫinüñ iḳrâr

8665. Velâyet dest-ile ol şeyḫ-i reh-ber
Ne vech itse taṣarruf indüre ser

8666. Ne iş naḳş itdise ol kendüzinde
Eṣer ḳomaya yuya cân yüzinde

8667. Nitekim mürde zîr-i dest-i ġassâl
Ola teslîm ol pîrine her ḥâl

8668. İde bâṭında çünki seyr-i râhı
Velâyet melceʾi ola penâhı

8669. Eger ḥażretde ger ġaybetde her gâh
Duta ol ḥażret-i pîri penâgâh

8670. Ne gelse pîrden ḫoş ola râżî
O pîre itmeye hîç iʿtirâżı

8671. Gözi ne kim baḫup kej göre evvel
Diye ol kej degil gözümdür aḥvel

8672. Eger şerʿe muḫâlif göstere yüz
Duta âhengini ol râst u uz

8673. Diye bu gûşadur bî-perde bu sâz
Yiñilür mi maḳāmın pîri hem-râz

8674. Bu seyr içre çün ol ṣâḥib-naẓardur
Yiñilmez perdesin ehl-i hünerdür

8675. Degildür bî-naẓar fikri o cânuñ
Gerekdür ʿuhdesinden çıḳmaḳ anuñ

8676. Nitekim Mûsi ol Ḫıżr'a gelüpdür
Aña bu vâḳıʿa vâḳiʿ olupdur

8677. Gemi kim deldi anda Ḫıżr ol-dem
Hem itdi âdem oġlın öldürüp dem

8678. Muḫâlif gördi şerʿe gerçi Mûsî
Velî şerʿe muvâfıḳdı ḳamusı

8679. Pey-i Ḫıżr'a o gün ki Mûsi uydı
Bu şarṭı Ḫıżr anuñ öñinde ḳoydı

8680. Didi bu yolda baña ger uyasın
Gerekdür kim cedel râhın ḳoyasın

8681. Suʾâl eyleme bir şeyʾden baña sen
Ḫaber tâ kim virem andan saña ben [264ª]

8682. Çün itdi Mûsi aña iʿtirâżı
Ol anda Mûs[i]'den olmadı râżî

8683. Didi itdüñ ḫilâfı ittifâḳa
Sebeb budur aramızda firâḳa

Ḳāle hâẕâ firâḳu beynî ve beynike[1010]

8684. Bulasın iʿtirâżı tâ ki cândan
Ḫaḳīḳī fürḳat andan ḳoparandan

8685. Egerçi ṣûretâ bu fürḳat olmaz
Velî maʿnîde hergiz vuṣlat olmaz

8686. Aña Ḫıżr anuñ-çün itdi verhem
Ki itdi iʿtirâż ol Ḫıżr'a her dem[1011]

1010 "(Hızır) şöyle dedi: İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır..." (el-Kehf 18/78)

1011 Ḫıżr: Ḥıżr Nüsha

8687. Ṭuta tâ beste râh-ı iʿtirâżı
Ola her yol aña teslîm ü râżî

8688. Bile her neyse ol şeyḫe irâdet
Aña teslîm olmaḳdur saʿâdet

8689. Ḳażâ-y-ıla ḳader aḥkâmınuñ hem
Budur teslîmi eyvânına süllem

8690. Eger olmaya ol üstâda teslîm
İdemez aña ʿilm-i Ḥaḳḳ'ı taʿlîm

8691. Yigirminci ṣıfatdur anda tefvîż
Gerekdür bes mürîd olanda tefvîż

8692. Ṭaleb yolına çün ura ḳadem ol
Ser ü cândan ṭura anda o dem ol

8693. Vücûdın ide ẕi'l-cûduñ fidâsın
Fidâ olup ṭaleb ide Ḫudâ'sın

8694. Dil ü cândan diye ṣıdḳ-ıla her gâh
Ki itdüm emrümi tefvîż ilallâh

Ve üfevviżu emrî ilallâhi[1012]

8695. Bihişt [ü] dûzaḫ içün hîç sâʿat
Özine ʿâdet itmeye ʿibâdet

8696. Ya noḳṣândan kemâle irmek-içün
Ya hicrândan viṣâle irmek-içün

8697. ʿİbâdet bil-ki itse anda her gâh
ʿUbûdiyyet-çün ide ṣırf iy şâh

[1012] "... Ben işimi Allah'a havale ediyorum..." (el-Mü'min 40/44)

8698. Çün oldı bende ʿışḳ-ı Ḥaḳḳ'a nâ-çâr
Ḳıla bes ḳulluġı ḳulluġ-[i]çün yâr [264b]

8699. Ne gelse Ḥaḳ'dan aña ola râżî
O Ḥaḳḳ'a itmeye hîç iʿtirâżı

8700. Ḫoş u nâ-ḫoş ne gelse eyü yavuz
O yüzden hergiz ol döndürmeye göz

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ben emrümi emîrüme ışmarladum hemân
Ger dirgüre ger öldüre fermân anuñ revân

2. Dutdum saña yüzümi daḫı yummazam gözüm
Gelse yüz ibtilâ ṭışı biñ tîr-i imtiḥân

3. Senüñ ʿazîz başuñ-çün ben vücûdumı
Ser-tâ-ḳadem yoluña ḳodum iy ʿazîz cân

4. Ne ten gerek baña ne cihân ü cân gerek
Cân bir cihân iki baña seni gerek hemân

5. Dutup pîrinüñ sözini müsellem teraḳḳī it
Kim âsumâna süllem odur ʿarşa nerdübân

6. Ṣûfî yirer beni ṭaleb-i yârdan yorar
Yorulmayam eger ḳala yorıla âsumân

7. Pergârveş ki dâyire-i ʿışḳa pâ ḳodum
Ben ḳoymayam başum gide bu devri bu zamân

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

8701. ʿUbûdiyyet yolında ḳāyim ola
Bu câde üzre ciddi dâyim ola

8702. Ola ṣâbit-ḳadem râh üzre kâmı
Şürûṭ-ı ṣıdḳa göstere ḳıyâmı

8703. Aña ol yâr-içün ger dinse biñ bâr
Bulınmaz dön gerü dönmeye ol yâr

8704. Oturmaya gerü pây-ı ṭalebden
Bu işden çekmeye el her taʿabdan

8705. Belâ-yı ibtilâ vü imtiḥândan
Üşenüp hîç uṣanmaya o şândan

8706. Ṭabîb-i pîrden isteye dârû
Yüzini ḫiẕmetinde ide cârû

8707. Eger şeyḫ anı biñ kez ḫiẕmetinden
Süre ol gitmeye bir dem ḳatından

8708. İrâdetde megesden olmaya kem
Ki niçe sürseler yine gelür hem

8709. Ẕübâb anuñ-çün dirler ẕübâba
Ki yaʿnî maʿnisidür ẕübbe âba [265ª]

8710. Niçe kim anı meclisden süresin
Yine gelmişdürür gitmez göresin

8711. Ger olmazsa daḫı ṭâvûs-ı şeh-per
Meges bârî ola ḳalmaya ebter

8712. Bu milletde budur pîşe hemîşe
Meges ṭâvûs gibi mi gider işe

8713. Mürîd olan ola çün merd-i ṣâdıḳ
Gele maʿ şûḳına ʿ ışḳ-ıla ʿ âşıḳ

8714. Yetürüp bunca âdâbı tamâma
Gele bunca şerâyiṭle ḳıyâma

8715. Ṣıfât-ı şeyḫ ola hem pâk mirʾ ât
Görine gözine rûy-ı kemâlât

8716. O maḥbûb-ı ḥaḳīḳī ḥüsn-i maṭlûb
Aça ḥırmân ḥicâbından yüzin ḫûb

8717. Cemâlinden götüre Ḥaḳ ḥicâbı
Yüzinden açıla ʿ izzet niḳābı

8718. Ola ol ṭâlibe maṭlûbı ḥâṣıl
Ola ol ḳāṣıd ol maḳṣûda vâṣıl

8719. Murâdını vireler ol mürîde
Aça ʿ âşıḳ ruḫ-ı maʿ şûḳa dîde

8720. Bulur ṭâlib olan maṭlûb-ı cânı
Ṭaleb itseñ bulursın iste anı

8721. Mürîdâ vir murâdın her mürîde
İrür *ʿUşşâḳī*ʾ [yi] vaṣluñla ʿ îde

8722. Ḳoma maḥrûm irâdet niʿ metinden
Irâġ itme meşâyiḫ ṣoḥbetinden

8723. Dilinde şemʿ veş nûruñla yaḫ nâr
Görindür gözlerine nûr-ı dîdâr

DÂSİTÂN-I DÜVÂZDEHÜM DER-BEYÂN-I İḤTİYÂC BE-ẒİKR Ü İḪTİṢÂṢ BE-ẒİKR-İ LÂ-İLÂHE İLLALLÂH VE KEYFİYYET-İ ẒİKR GOFTEN VE ÂDÂB-I ŞERÂYİṬ-İ ÂN VE BEYÂN-I İḤTİYÂC-I MÜRÎD BE-TELḲĪN-İ ẒİKR-İ Û ŞEYḪ VE ḪÂṢİYYET-İ ÂN[1013]

8724. Budur hem on ikinci dâsitân bil
Bu ẕikre iḥtiyâc ider beyân bil

8725. Niçündür kim gelüpdür ẕikr-i menṣûṣ
Olupdur ẕikr-i illallâha maḫṣûṣ

8726. ʿAyân olur daḫı bu dâsitânda
Beyân-ı keyfiyet ẕikre zebânda [265^{b}]

8727. Daḫı ẕikre şerâyiṭ dâb u âdâb
Ne-y-ise ẕikr ider mecmûʿ bu bâb

8728. Daḫı dir kim gerekdür ẕikre telḳīn
İder ḫâṣiyyet-i telḳīni taʿyîn

Ḳāle'llâhu Te[ʿâlâ] fe'ẕkürûnî eẕkürküm[1014] ve ḳavluhu Te[ʿâlâ] ve'ẕkürullâhe keṯîran leʿalleküm tüfliḥûne[1015]

8729. Anuñ kim ẕikrini refʿ itdi Allâh
Sipâh-ı ẕâkire ḳıldı şehinşâh

8730. Yetürdi ẕikri-y-ile ʿarşa rayet
Getürdi *fe'ẕkürûnî* Ḥaḳ'dan âyet

1013 "On ikinci destan zikre olan ihtiyacı, *Lâ ilâhe illallâh* zikrinde derinleşmeyi, zikretmenin keyfiyeti ve zikrin şartlarının âdâbı ile müridin, şeyhinin zikir telkinine olan ihtiyacı ve onun özelliklerini açıklar."

1014 "Öyleyse siz beni (ibadetle) anın ki ben de sizi anayım..." (el-Bakara 2/152)

1015 "... Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz." (el-Enfâl 8/45) Nüshada "keṯîran"dan önce zâid bir "ẕikran" vardır.

8731. Adı her ḥalḳa-i ẕikr içre meẕkûr
Kütübdür ger ṣuḥuf saṭrında mestûr

8732. Oḫudan penc vaḳt ol bâng-ı ẕikri
Uran şâm u seḥer gül-bâng-ı ẕikri

8733. Dimişdür ẕikrde ol mâh-ı mihter
Ḳamudan ẕikr-i illallâhı bihter

8734. Daḫı ḳoñ şer işi ḫayrın idüñüz
O müfred cânlaruñ seyrin idüñüz

8735. Didi aṣḥâbdan bir ehl-i dil hem
Ve men hüm yâ Rasûlallâh ol-dem[1016]

8736. Didi anlar bilüñ şol bendelerdür
Ki ẕikrullâh-ile cünbendelerdür

8737. Ḳılup lerzân o ẕikr anları her bâr
Ḳomadı dökdi hîç evzârdan bâr

8738. Bes ol-demde sebük-bâr oldı anlar
Revân bâzâr-ı ʿarża geldi anlar

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Efḍalu'ẕ-ẕikri lâ ilâhe illallâh[1017] ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Sîrû seyre'l-müfredîne ḳāle'lleẕîne ihtezzû bi-ẕikrillâhi ḥattâ vaḍaʿa'ẕ-ẕikrü ʿanhüm evzârahüm fe-veridu'l-ḳıymete ḫifâfen[1018]

1016 *Ve men hüm yâ Rasûlallâh:* Ey Allah'ın Resûlü! Kimdir onlar?

1017 "Nebî (s.a.v) en faziletli zikir *Lâ ilâhe illallâh*'tır, buyurdu." (İbn Mâce, "Edeb", 55) "Efḍalu'ẕ-ẕikri lâ ilâhe illallâh ve efḍalu'd-duʿâ'i el-ḥamdülillâh".

1018 "Nebî (s.a.v), tek başına kalanların yürüyüğü gibi yürüyün. Onlar Allah'ın zikriyle titreyenlerdir. Hatta öyle ki zikir onların yüklerini azaltmıştır, böylece kıyamet gününe de hafiflemiş olarak gelirler, buyurdu."

8739. Gel imdi ẕikr-i illallâh id iy cân
Ger insânsın bu ẕikri itme nisyân

8740. Bu insân merdüm-i câna naẓarda
Bu nisyândan bulupdur bunca perde

8741. Bu çeşme bunca kim perde gelüpdür
Sebeb mecmûʿına nisyân olupdur

8742. O dem kim yoġ-ıdı nisyânı cânuñ
Gözinde yoġ-ıdı bir perde anuñ [266ª]

8743. Bu nisyândan düşüpdür ḫaste bu cân
Bu bend-ile düşüpdür beste bu cân

8744. Maraż bu câna nisyândan ḳopupdur
Bu ʿillet aña bil ḳandan ḳapupdur

8745. ʿAdemden mebdeʾ-i fıṭratda biʾl-cûd
Vücûdı rûḥ-çün Ḥaḳ ḳıldı mevcûd

8746. Revân ʿayn-ı vücûdı cânuñ anda
İkilik eyledi ṣâbit miyânda

8747. Anuñla ḥażret arasında iy yâr
İkilik ṣûreti gösterdi dîdâr

8748. Egerçi bildi bir anda anı cân
Velî bir añlamadı iy ḫudâ-dân

8749. Ki zîrâ añlamaḳ iy cân-ı kâmil
Şühûd-ı cândan olur câna ḥâṣıl

8750. Vücûd olduġı yirde ḫod revâne
Şühûd olmaz gelüp ḥâżır bu câna

8751. Şühûd olur vücûda żıd degil ʿayn
Ḳaçan cemʿ oldı bir mecmaʿda ẕıddeyn

eż-Żıddânü lâ yectemiʿâni[1019]

8752. Bu ḳālıb gevher-ile şevher-i cân
Anuñ-çün geldi cüft oldı firâvân

8753. Ki tâ iki ḫalef eyleye ḥâṣıl
Dü ferzend dil ü nefs ola kâmil

8754. O dem ki görüp ol şemʿ-i şühûdı
İde pervâneveş beẕl-i vücûdı

8755. Vücûdından ola tâ ʿâṭıl anda
Gele Ḥaḳ zâhiḳ ola bâṭıl anda

8756. Bes ol iki ḫalefler ol şerîfe
Ola ḳāyim-maḳām ü hem ḫalîfe

8757. Nitekim ol cihânda olmadı cân
Bu vaḥdâniyyet-i Ḥaḳḳ'a şinâsân

8758. Yine hem ol cihân içinde ḳıl fikr
Anı bî-şirket idemedi ol ẕikr

8759. Egerçi Ḥaḳḳ'ı anda ẕikr iderdi
Velî kendüyi daḫı fikr iderdi

8760. Gerek kim ẕikr ide ẕâkir Ḫuẕâ'yı
Şu dem kim ide nisyân mâsivâyı [266ᵇ]

8761. Bu ẕikrüñ şânına gelmişdür âyet
Bu ḥâli âyet itmişdür ḥikâyet

[1019] "İki zıt şey bir araya gelmez."

8762. Benüm sen mâsivâm idüp ferâmûş
Beni şirketsiz it ẕikr olma ḫâmûş

Ve’ẕkür rabbeke iẕâ nesîte[1020]

8763. Daḫı ol-dem-ki itdi rûḥ-ı insân
Cihân-ı milk ü melkût üzre seyrân

8764. Bu ḳālıb şehrine vâṣıl olınca
Bu vuṣlat cism-ile ḥâṣıl olınca

8765. Yolına her ne şey kim geldi anuñ
Ḫayâl-i ẕikri gözde ḳaldı anuñ

8766. Ne miḳdâr oldısa her şeyʾe maġrûr
O miḳdâr oldı Ḥaḳ ẕikrinden ol dûr

8767. Ne miḳdâr itdise çoḫ ẕikr-i ġayrı
Unutdı ol ḳadar ol ẕikr-i ḫayrı

8768. Niçe cemʿ oldı kim ol ẕikr-i eşyâ
Gözinden niçe perde itdi peydâ

8769. Ki Ḥaḳḳ’ı itdiler cümle ferâmûş
Ḳamu ol ẕikr-i Ḥaḳ’dan old[ı] ḫâmûş

Nesullâhe fe-nesiyehüm[1021]

8770. Çün oldı rûşen iy cân bu naẓarda
Ki nisyân oldı çeşm-i câna perde

1020 “... Bunu unuttuğun takdirde Allah’ı an...” (el-Kehf 18/24)

1021 “... Onlar Allah’ı unuttular. Allah da onları unuttu...” (et-Tevbe 9/67)

8771. Anı dûr itdi ẕikrüñ ṣoḥbetinden
Ḳodı ol ẕevḳ ü ʿîş ü ʿişretinden

8772. Yine göñüllere olmaġa bîmâr
Budur ʿillet gerek żıddı-[y]-la tîmâr

Fî-ḳulûbihim merażun[1022]

8773. Bu dârû-ḫâne-i Ḳurʾân'da dermân
Aña bu şerbet-i ẕikr oldı fermân

8774. Ki ol Ḥaḳ *feʾẕkürûnî* didi ẕikr it[1023]
Didi hem *üẕkürullâh* anı fikr it[1024]

8775. İdüñ çoḫ ẕikri tâ nisyân-ı cândan
O çoḫ perde gide insân-ı cândan

8776. İre tâ ol Raḥîm'üñ raḥmetinden
Bulasız ṣıḥḥat anuñ ʿilletinden [267ᵃ]

8777. Gelüpdür dilde bil bu ẕikr-i manṣûṣ
Olupdur ẕikr-i illallâha maḫṣûṣ

8778. Bu lafẓ-ıla gerekdür ẕikr-i Yezdân
Budur ṣûret dilinden aña bürhân

8779. Ki didi ẕikr idüp ol cân-ı ekmel
Cemîʿ-i ẕikrden bu lafẓı efḍal

Efḍalu'ẕ-ẕikri lâ ilâhe illallâhu[1025]

1022 "Onların kalplerinde bir hastalık vardır..." (el-Bakara 2/10)

1023 *feẕkurûnî*: "Öyle ise siz beni (ibadetle) anın ki..." (el-Bakara 2/152)

1024 *üẕkürullâh*: "... Allah'ı anın..." (el-Enfâl 8/45) "Ve'ẕkürullah.."

1025 "En faziletli zikir *Lâ ilâhe illallâh*'tır." (İbn Mâce, "Edeb", 55) "Efḍalu'ẕ-ẕikri lâ ilâhe illallâh ve efḍalu'd-duʿâʾi el-ḥamdü lillâh".

8780. Budur maʿnî dilinden ḫüccet iy şâh
Ki buyurdı *ileyhi yeṣʿadullâh*

İleyhi yeṣʿadu'l-kelîmu'ṭ-ṭâyyibu ve'l-ʿamelu'ṣ-ṣâliḥu yerfeʿuhu[1026]

8781. Bu ṭayyib lafẓası kim geldi ṭâhir
Budur bil ẕikr-i illallâh ẓâhir

8782. İdüp ʿulve ṣuʿûdı bil ki her gâh
O dergâha bu lafẓadur bulan râh

8783. Bu cümle bil kelâm-ı Ẕât'dandur
Mürekkeb nefyle iṣbâtdandur

8784. Budur hem ʿillet-i nisyânda ḳānûn
Ki olur nefy ü iṣbât-ıla maʿcûn

8785. Bu nisyân câna kim âfât olupdur
Bil aṣlı nefy-ile iṣbât olupdur

8786. İder bu cüzvi nefy ẕikr-i Ḥaḳ yâr
Ḳılur iṣbât o cüzvî ẕikr-i aġyâr

8787. Gerek bes şerbet-i sirken-gübînveş
ʿİlâc-ı telḫ ü şîrînden aña ḫoş

8788. Gerekdür sirke-i nefy acı anda
Daḫı iṣbât şîrîn miṣl-ḳanda

8789. Gide tâ kim bu cândan mâdde varı
Ola ṣafrâ-yı nisyânîden arı

[1026] "... O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i sâlih ulaştırır..." (el-Fâtır 35/10)

8790. Bula ḫoş ṣıḥḥati bu ḫastalıḳdan
Ḫalâṣ ola bu bende bestelikden

8791. İçe çün lâ-ilâhuñ şerbetini
Süre cândan taʿalluḳ ʿilletini

8792. Mizâca ire ẕikrüñ ṣıḥḥati pâk
Gidüp nisyânuñ ola ʿilleti pâk

8793. Yüzin sulṭân-ı illallâhuñ anda
Görüp ḳalmaya hîç emrâż o cânda[1027] [267ᵇ]

8794. Ruḫını ẕâkiriyyet ṣıḥḥati tâ
Niḳāb-ı ʿizzetinden ḳıla peydâ

8795. Libâs-ı ḥarf u ṣavtîden şitâbân
Mücerred ola ol ẕikr anda tâbân

8796. İde nûr-ı ulûhiyyet tecellî
Vire ḫoş rûşen ol câna tesellî

8797. O ḫaṭṭ-ı *küllü şey'in hâlikün* tâ[1028]
Cebîn-i canda ola âşikârâ

8798. O dem ol ẕikr ü ẕâkirligi cânuñ
Daḫı kim var vücûdı yek-ser anuñ

8799. Ola baḥrına düşüp pây tâ farḳ
O ẕikri ẕâkir-i *eẕkürüm*üñ ġark[1029]

8800. Bula bu ẕevraḳ-ı cân mühlik anda
Ola müstaġraḳ u müstehlek anda

1027 o: ve Nüsha

1028 *küllü şey'in hâlikün*: "... Her şey yok olacaktır..." (el-Kasas 28/88)

1029 *eẕkürüm*: "... Ben de sizi anayım..." (el-Bakara 2/152)

8801. Çün ola ẕikri-y-ile cân kim iy cân
Ola ḳāyim-maḳām *eẕkürküm* iy cân

8802. O ẕikr ü ẕâkir ü meẕkûr ola bir
Gide bu iki vü üç bes ḳala bir

8803. Yuya cân mestlikden dest olup mest
Vire ol ẕikr-i bî-şirket o dem dest

8804. *Limen* ẕikrini bes ḳıla o bî-hûş
Ne benden ü ne senden kendüden gûş

Limeni'l-mülkü'l-yevme lillâhi'l-vâḥidi'l-ḳahhâri[1030]

8805. O *şehidallâhu ennehû*dan kemâhû[1031]
Bil illâ hû bu yirde gösterür rû

8806. Hemân Yûsuf Ḥüseyn Râzî rûşen
İşâretle ider bu râzı rûşen

8807. Ki dise bir eḥad Allâh her gâh
Degil maʿlûm olan illâ ki Allâh

8808. Ḳalan elfâẓdan bes oldı ẓâhir
Ki efḍal eylemiş bu lafẓı Ḳādir

8809. Daḫı erkân-ı İslâmî'ye bünyâd
Bu maʿnîden bu lafẓ olındı ḳıl yâd

8810. Nitekim maʿnevî şirketden âsân
Bu lafẓuñ maʿnisiyle pâk olur cân

1030 "... Bugün hükümranlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır." (el-Mü'min 40/16)

1031 *şehidallâhu ennehû*: "... Allah şu hususu açıklamıştır ki..." (Âl-i İmrân 3/18)

8811. Yine bu şirk-i ṣûrîden ḳıl idrâk
Bu lafẓuñ ṣûretinsüz olmaz ol pâk [268ª]

ḲAṢÎDETÜN FÎ-MEDḤİ'Ẕ-ẒİKRİ[1032]

[Feʿ ilâtün Mefâʿ ilün Feʿ ilün (Faʿ lün)]

1. Meclis-i dilde câna ẕevḳ u ṣafâ
Ṣohbet-i lâ ilâhe illallâh

2. Gösteren şemʿ-i vaḥdete bürhân
Ḥüccet-i lâ ilâhe illallâh

3. Rûḥ u râḥat cihânda cân u dile
Raḥmet-i lâ ilâhe illallâh

4. Nefy-i aġyâr u ẕikr-i yâr iṯbât[1033]
Midḥat-i lâ ilâhe illallâh

5. Mey ẕevḳ-ile mest iden cânı
ʿİşret-i lâ ilâhe illallâh

6. ʿİlletine göñüllerüñ ṣıḥḥat
Şerbet-i lâ ilâhe illallâh

7. Dilde şehd ü şekerden oldı leẕîẕ
Leẕẕet-i lâ ilâhe illallâh

8. Urılur bâm-ı ʿarş şâm u bâm
Nevbet-i lâ ilâhe illallâh

9. Gösterür câna ḳurb-ı *ev ednâ*[1034]
Himmet-i lâ ilâhe illallâh

1032 "Zikrin övülmesi üzerine bir kaside"

1033 Nefy-i aġyâr: Nefy ü aġyâr Nüsha

1034 *ev ednâ*: "... Hatta daha da yakın..." (en-Necm 53/9)

10. Aḳıdur ʿayn-ı ḥikmeti dilden
Ḫalvet-i lâ ilâhe illallâh

11. Olan İslâm rüknine bünyâd
Binyet-i lâ ilâhe illallâh

12. Nûrı eḥ(a)diyyetüñ güvâhıdurur
Ṣûret-i lâ ilâhe illallâh

13. Ḥucb-ı ʿayn-ı iʿtibârı açar
ʿİbret-i lâ ilâhe illallâh

14. Cümlenüñ ʿizzetinden oldı eʿazz
Ḥürmet-i lâ ilâhe illallâh

15. Dilde ḳoymaz rünûd şeyṭânı
Heybet-i lâ ilâhe illallâh

16. Ṣûret ü maʿnide ḳomaz şirket
Vaḥdet-i lâ ilâhe illallâh

17. Ḫalvet-i yâra ḳoymaz aġyârı
Ġayret-i lâ ilâhe illallâh

18. Gönlüñüñ ṣâfî ḳılur âyinesin
Ṣafvet-i lâ ilâhe illallâh [268b]

19. Virdüñ olsun dilüñde *ʿUṣṣâḳī*
Lafẓat-i lâ ilâhe illallâh

20. Pür ola tâ key cânuñuñ kâmı
Niʿmet-i lâ ilâhe illallâh

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

8812. Velî bu ẕikri bî-âdâb itmek
Şerâyiṭsiz bu ẕikri dâb itmek

8813. Ki ol ẕikr eylemez gönli küşâde
Bulınmaz fâʾide andan ziyâde

8814. Gerekdür ẕikre bil bunca vesâyiṭ
Niçe tertîb ü âdâb u şerâyiṭ

8815. Ki ẕikrüñden ola tâ fâyideñ çoḳ
Gele her meclisüñde mâʾideñ çoḳ

8816. Şerâyiṭden biri budur iy ʿâşıḳ
K'irâdetde mürîd er ola ṣâdıḳ

8817. İkinci bu ṭalebde ide kâmil
Devâʿî-yi sülûk-i râhı ḥâṣıl

8818. Üçinci ḫalḳdan müstevḥiş ola
Ṭuta ẕikr-ile ünsi ẕikr iş ola

8819. Ḳamudan döndüre yüz döke ṣaça
Girîz idüp penâh-ı ẕikre ḳaça

8820. Budur dördinci çünki merd-i ṭâlib
Dilese kim ola ẕikre muvâẓıb

8821. Hemân sâʿatde ẕikr-i ḥavbe ide
O ḥavbeden naṣûḥî tevbe ide

8822. Çü ẕâkir olmaya meẕkûre dem-sâz
Olur niçe ki çoḫ ẕikr ide sûd az

8823. Gel imdi bil bu kez âdâb-ı ẕikri
Bu âdâb-ıla iden dâb ẕikri

8824. Biri bu kim dem-i ẕikr ala desti
Ala ḫoş arı ṣudan âb-desti

8825. Eger ġusl eylese evlâter ola
Bu ġusl-ile daḫı mevlâter ola

8826. Çü ẕikr-i dosta âheng idersin
Hemân bil düşmenüñle ceng idersin

8827. Ne dem kim ceng idesin düşmenüñle
Gerek ceng âleti muḥkem senüñle

8828. Vużûʾdur müʾmin olanuñ silâḥı
Vużûʾ-ıla bulur müʾmin felâḥı [269ª]

el-Vużûʾu silâḥu'l-müʾmini[1035]

8829. İkinci bu ki câme giye arı
Ola arı ridâsı vü izârı

8830. Necâsetden gerek ṭon evvelâ pâk
Meẕâlimden gerekdür ṣâniyen pâk

8831. Üçinci hem ola ḫurmetden arı
Birişüm olmaya pûdı vü târı

8832. Çehârüm ola pâk andan ruʿûnet
Ola kûtâh tâ bir ḳadd-i minnet

8833. Ḳaṣîr olıcaḳ olur câme ṭâhir
Ki Ḥaḳ didi *fe-ṭahhir* ey fe-ḳaṣṣir[1036]

1035 "Abdest müminin silahıdır."

1036 *fe-ṭahhir*: "(Elbiseni) tertemiz tut." (el-Müddesir 74/4)

8834. Budur ṣâliṣ idüp fikr eyle bârîk
K’ola o pâk u ḫâlî teng ü târîk

8835. Bu mecmûʿ üzre olsa ḫâne bünyâd
Olur cemʿiyyet-ile cân u dil şâd

8836. Buḫûr itse daḫı bihterdür anda
Ki ḫoş bûyı ola mihterdür anda

8837. Budur râbiʿ ki ṭuta ḳıbleye yüz
Murabbaʿ otura yirinde düpdüz

8838. Dürüst olmaz murabbaʿ kaʿde hergiz
Olur illâ ki vaḳt-i ẕikr câʾiz

8839. Namâz-ı ṣubḥ çün ol şems-i dîn cân
Maḳāmında ṭurup ḳılurdı tâbân

8840. Murabbaʿ oturup bes ẕikr iderdi
Güneş ṭoġardı tâ andan giderdi

8841. Dilüñde varsa ger niyyet-i ẕikr
Gel imdi bil nedür keyfiyyet-i ẕikr

8842. Ola çün vaḳt-i ẕikr ol ẕevḳle mest
İki zân(û) üstine ḳoya iki dest

8843. Dilin ḥâżır ḳıla gönlini ḥâżır
Yuma hem gözlerin olmaya nâẓır

8844. İde bu cân u dilden ḫoş vülûʿı
Ḳıla taʿẓîm-ile ẕikre şürûʿı

8845. Dile bes ala illallâhı anda
Ura ḳuvvetle dem ol-dem zebânda

8846. Çıḳara nâfdan lâyı birûne
Süre illâyı bîrûndan derûne [269ᵇ]

8847. İde berter bu resme ẕikr her bâr
Ki her ʿużva irişe andan âṣâr

8848. Ve lîkin refʿ-i ṣavt itmeye âġāz
Ḳıla iḫfâ vü ḥıfż-ıla ḫoş âvâz

8849. Nitekim ẕikr ider Ḳurʾân'da Ḳādir
Ki *veʾẕkür rabbeke fī-nefsike* dir[1037]

8850. Ḳatı ẕikr ide bu resme o her dem
Dilinden ẕikr bir dem ḳılmaya kem

8851. İde maʿnâ-yı ẕikr endîşe dilde
Ḳıla nefy-i ḫavâṭır pîşe dilde

8852. Dilinde ẕikr idüp ol lâ-ilâhı
Süpürüp pâk ide ḫargâh-ı şâhı

8853. Niçe ḫâṭır k'ola ḥâżır dilinde
Ḳomaya nefy-i lâdan bir dilinde

8854. Şu maʿnâya ki bu ʿâlemde bir ḫûb
Degildür hîç aña maḳṣûd u maḥbûb

8855. Cihânda cümle naḳş u ṣûret iy şâh
Aña gelmeye ḫûb illâ ki Allâh

8856. O nefy-i lâ-ilâh-ıla o ḥâżır
Ḳomaya dilde Ḥaḳ ġayrı ḫavâṭır

[1037] *veʾẕkür rabbeke fī-nefsike*: "Kendi kendine Rabbini an..." (el-Aʿrâf 7/205)

8857. İdinüp dilde vechullâhı maḥbûb
Ḫoş illallâhla iṯbât ide ḫûb

8858. Daḫı her ẕikr içinde evvel âḫir
Ola ḫoş nefy ü iṯbât-ıla ḥâżır

8859. Daḫı her vaḳt açup cândan baṣar pâk
Dilinüñ ide cevfine naẓar pâk

8860. Eger görse ki bir şeyʾe dil almış
O şeyʾi pâyına peyvend ḳılmış

8861. Dilüñ fi'l-ḥâl elinden şeyʾi ala
Dili vire o ẕât-ı Ẕü'l-celâl'e

8862. Velâyet himmetinden dileye dâd
Diline şeyḫden isteye imdâd

8863. O nefy-i lâ-ilâhuñ tîġla bes
Kese gönlinden ol peyvendi ol kes

8864. Maḥabbet niçün ol şeyʾ-ile temyîz
İdüben dilden ata ṭaşraya tîz

8865. Bes illallâhla Ḥaḳ ʿışḳın anda
Ḳıla ḳāyim-maḳām ol ʿışḳa cânda [270ª]

8866. Bu tehẕîb üzre eyleye devâmı
Bu tertîb üzre göstere ḳıyâmı

8867. Ki tâ tedrîc-ile bu dilden elbet
Üzile anda bend-i elf-i ülfet

8868. Ḳamu maḥbûbdan tâ dil otâġı
Ola fâriġ bula bu cân ferâġı

8869. Neyi kim ihtizâzî didi biʾẕ-ẕikr
Ol idmândandurur bu ẕikre ḳıl fikr

8870. Budur bes ihtizâzı bil iy ṭâlib
Ola çün cânda ẕikrüñ ẕevḳi ġālib

8871. Vücûdı ẕâkirüñ nûrında ẕikrüñ
Olur ḫoş mużmaḥil pâk eyle fikrüñ

8872. ʿAlâyıḳdan ʿavâyıḳdan mücerred
İdüp ol ẕâkiri ḳor ẕikr-i müfred

8873. Ne-kim var ẕâkir üzre bâr o zâr
Döñer ol ihtizâz ider sebük-bâr

8874. Bes ol dünyâ-yı cismânîden ol cân
Gelür uḫrâ-yı rûḥânîye âsân

8875. Daḫı bundan gel oḫı ḫoş sebaḳdur
Ki müʾmin göñül ḫalvetgâh-ı Ḥakʾdur

8876. Yire vü göge ṣıġmaz ol Müheymin
Olur geñ aña ḳalb-i ʿabd-i müʾmin

Lâ yeseʿunî arżî ve lâ semâʾî ve innemâ yeseʿunî ḳalbu ʿabdiʾl-müʾmini[1038]

8877. Gerek aġyârdan ḫâlî bu ḫalvet
Ki vardur ḥażret-i ʿizzetde ġayret

8878. Çü zaḥmet gitmeye dil ḫalvetinden
İder ʿizzet taʿazzüz ġayretinden

[1038] "Yere ve göğe sığmam ancak mümin kulumun kalbine sığarım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s.165)

8879. Velî çün lâ-ilâhuñ çâvuşı yâr
Ḳomaya bârgâh-ı dilde aġyâr

8880. Gele sulṭân-ı illallâhuñ anda
Ḳurıla çâdırı ol şâhuñ anda

8881. Tecellî idüp illallâh şâhı
Ḳıla nûrı-[y]-la Ṭûr ol bârgâhı

8882. Olup fâriġ bu cân bes nâṣib ola
O dem rabbına anda râġıb ola

Fe-iẕâ feraġte feʾnṣab ve ilâ-rabbike feʾrġab[1039] [270ᵇ]

8883. Daḫı bunda yaḳīn bil sen gümânsız
Gerek telḳīn bu ẕikre olmaz ansız

8884. Gerek telḳīne hem bir şeyḫ-i kâmil
Tamâm-ı fâyide tâ ola ḥâṣıl

8885. Gerekdür terkeş-i sulṭândan tîr
K'ide ḥıfẓ-ı velâyet sende iy mîr

8886. Şol oḳ-kim oḳcı dükkânından ola
At anı alup ele gitme yola

8887. Velî çün ki ola ol oḳ senüñle
Olur bil defʿ-i ḫaṣm itmek anuñla

8888. Her ehl-i dil bilir bu ʿilmi maʿlûm
Ki ẕikr olur iki ḳısm üzre maḳsûm

8889. Biridür ẕikr-i taḳlîdî revândur
Biridür ẕikr-i taḥḳīḳī ʿayândur

[1039] "Boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul ve yalnız Rabbine yönel." (el-İnşirâh 94/7-8)

8890. Şu ẕikri kim işidesin ider ʿâm
Aña bil ẕikr-i taḳlîdî dirüz nâm

8891. Niçe kim itseñ anı dilde tekrâr
O çendân dilde olmaz kârger yâr

8892. Nitekim toḫm-ı nâ-perverde nâ-pâk
Yire ṣaçsañ ḳalur bitmez olur ḫâk

8893. Bu toḫm-ı ẕikr hem-çün bitmez ter
Olup berter virimez dilde ter ber

8894. Şu ẕikri kim ide ṣâḥib-velâyet
Odur bil ẕikr-i taḥḳīḳīden âyet

8895. Dili yirine çün ol dâne-i çîn
Ola efşân mürîdüñ dest-i telḳīn

8896. Zemîn-i ṣûretîde toḫm-ı tervâr
Ola berter vire berter o her bâr

8897. Şu ẕikri kim velî diller dimişdür
Velâyet aġacından bir yimişdür

8898. Ne ẕikri kim velî ider ḥikâyet
Odur bil mîve-i sîb-i velâyet

8899. Bu toḫm-ı ẕikri hem bu kim bilüpdür
Sebeb bir şeyḫden telḳīn olupdur

8900. İdüp bir şeyḫ âḫir aña telḳīn[1040]
Ṣaçupdur göñline bu dâne-i çîn

[1040] “âḫir” ve “aña” arasında takdim-tehir vardır.

8901. Velâyet âb-ıla irürdi imdâd
O pîr itdi o toḫmı sîr ü pür-dad [271ª]

8902. Daḫı hem âfitâb-ı himmet-ile
Ḫoş itdi terbiyet ḫoş furṣat-ıla

8903. Bitüp tedrîc-ile ol toḫm tâ ter
Velâyetden bir aġac oldı berter

8904. Şükûfe rûşen *ẕkürküm* açıldı[1041]
Yimiş bu ẕikr bitdi kim açıldı

8905. Bu ẕikrüñ toḫmını bir pîr-i çâlâk
Mürîdüñ ṣaçsa göñli yirine pâk

8906. Yaşar itmiş irâdet ol yiri ḥûb
Velâyet toḫma virmiş perveriş kûb

8907. Şol ot kim bitüre ḫâk-i ṭabîʿat
Revân kesse anı dâs-ı ṭarîḳat

8908. Ṭoḳınsa aña iḫlâṣ âfitâbı
Meded ol pîr irürse himmet âbı

8909. Ol îmân-ı ḥaḳīḳī sebzesi ter
Bite tîz ola berg ü berle berter

8910. Nebî bunı ḥadîṯinde dimişdür
Ki şekkerden bu söz şîrîn yimişdür

8911. Bitürür ẕikr-i Ḥaḳ îmânı dilde
Nitekim ṣu bitürür terre gilde

Lâ ilâhe illallâhu yünbitü'l-îmâne fi'l-ḳalbi kemâ yünbitü'l-mâ'ü'l-baḳlate[1042]

1041 "... Ben de sizi anayım..." (el-Bakara 2/152)

8912. Uzanur bes tezâyüd ider âġāz
Olur tâ ġars-ı iḥsân ser-efrâz

8913. Ger anı daḫı itseñ terbiyet ter
Olur ʿirfân dıraḫtı daḫı berter

8914. Gel imdi penbeden ḳıl gûşuñı boş
Nedür telḳīn-i ẕikrüñ şarṭ[ı] ḳıl gûş

8915. Mürîde ide şeyḫi çün vaṣiyyet
Ṭuta üç rûz rûze ide niyyet

8916. Bu üç günde ki dâyim ṣâyim ola
Vużuʾ-ı ẕikr üzre ḳāyim ola

8917. Niçe kim şeyḫine gele vü gide
Dilinde her nefes ol ẕikr ide

8918. İde hem iḫtilâṭ-ı merdümi kem
Süḫan ḳadr-ı żarûret söyleye hem

8919. Daḫı şol-dem ṭaʿâmı ide ifṭâr
Az ifṭâr ide vü itmeye bisyâr [271ᵇ]

8920. Ola ẕikr-ile her şeb yâr tâ ṣubḥ
Duta çoḫ giceler bîdâr tâ ṣubḥ

8921. Çün üç gün gice ḫoş fermân ide şeyḫ
Buyura ġusl ḫoş dermân ide şeyḫ

8922. Bes ide ġusl ola pâkîze-endâm
Ola hem niyyetinde ġusl-i İslâm

1042 "*Lâ ilâhe illallâh* zikri suda baklanın yeşermesi gibi kalpte imanı yeşertir."

8923. Nitekim dilese evvelde bir cân
Ki dîne gele vü getüre îmân

8924. Ṭuruban pâk niyyet gider-idi
Varuban ġusl-i İslâm ider-idi

8925. Gelüp şîrîn dilinden ḫ̔âcenüñ çîn
Alurdı kel(i)me-i tevḥîde telḳīn

8926. Bu dem ol sünnet üzre hem sürüp kâm
İde niyyet ḥaḳīḳī ġusl-i İslâm

8927. Başına ṣu ḳoyacak vaḳtin anda
Bu ẕikr ola münâcâtı zebânda

8928. Ḫudâyâ ben yuduġumdur tenüm bes
Teni yuram ki bu tendür benüm bes

8929. Göñül senüñdür andan ırma ʿaynuñ
Elüñdedür o *beyne'l-uṣbuʿaym*uñ

8930. ʿİnâyet ʿaynına ḳıl anı manẓûr
Yu ʿirfân ṣu-[y]-ıla ḳıl pâk ü pür-nûr

8931. Çün ide ġusl idüp bunca niyâzı
Ḳılına vaḳt-ıla yatsu namâzı

8932. Ṭurup ḫoş ḫiẓmet-i şeyḫe gele öz
Otura döndürüben ḳıbleye yüz

8933. Virür şeyḫ arḳasını ḳıbleye bil
Dürüst otura ol şeyḫe muḳābil

8934. Mürîde şol vaṣiyyet kim eḥabdur
İde anı aña kim müsteḥabdur

8935. Daḫı esrâr-ı telḳīnden ide fâş
Ḫavaṣṣ-ı ẕikrden diye niçe baş

8936. Mürîdüñ fehmi yetdügince anda
Süre bir niçe maʿnîler zebânda

8937. Yaḫa sözden öñinde bir niçe şemʿ
Perîşân göñül birez tâ ola cemʿ

8938. Ṭura ol-dem o şeyḫüñ ḫiẕmetinde
Dü zânû üzre otura ḳatında [272ª]

8939. İki elin iki zân üzre ḳoya
Ala göñlin ḳamudan şeyḫe uya

8940. Duta göz şeyḫe vü ḥâżır ḳıla dil
Dilin ḳıla dil-i şeyḫe muḳābil

8941. Niyâz-ıla tamâm ola murâḳıb
Duta âvâz-ı şeyḫe gûş ṭâlib

8942. İde tâ anda bir kez şeyḫ âvâz
İde âheng-i şeyḫ üzre ser-âġāz

8943. Ṭumaʾnînet sükûnet-birle cânda
Çün illallâh diye şeyḫ anda

8944. Mürîd ide ʿaḳībince hem âvâz
İde âheng-i şeyḫ üzre ser-âġāz

8945. Bülend-âvâz u ḫoş ḳuvvetle ol-dem
Diye ol ẕikr-i illallâhı ol hem

8946. Eger şeyḫ itse ẕikri yine tekrâr
Diye hem ol anda döker bâr

8947. Çün üç kez diye ẕikri şeyḫ-i hem-râz
Mürîdi yine diye ola dem-sâz

8948. Götüre bes eli ide s̱enâ şeyḫ
Ḳabûl olmaġ-içün ḳıla duʿâ şeyḫ

8949. Duʿâya çünki ola şeyḫ meşġūl
Mürîd âmîn diye kim ola maḳbûl

8950. Duʿâ çün-kim tamâm ola ide ḫîz
Ṭuruban vara ḫalvet-ḫâneye tîz

8951. Çevüre ḳıbleye ṭuta yüzini
Murabbaʿ otura düze dizini

8952. İdine dil yirinde bes hemîşe
Bu toḫma perveriş virmegi pîşe

8953. Ki bu telḳīn-i ẕikr evvel fürûter
Ṣaçılmış bir şecer toḫmına beñzer

8954. Ḫaber virdi nitekim Ḥaḳ kelâmı
Didi ol lafẓ-ı ṭayyib ẕikr nâmı

8955. İdüpdür ittifâḳı bunda herkes
Ki maʿnâ ẕikr-i illallâhdur bes

8956. Didi ṭayyib anı tenzîh itdi
Dıraḫt-ı ṭayyibe teşbîh itdi

8957. Mürîd olsa bu iş üstine ḳāyim
Bu toḫma perverişler virse dâyim [272ᵇ]

8958. Dıraḫt ola yete vü bite bîḫi
Duta her ʿużva varup yite bîḫi

8959. Depesinden başuñ tâ naḫun-ı pây
Bedende ḳalmaya bir ẕerrece cây

8960. Ki ol bîḫ urmadı pence ṣunup dest
Eger bâlâ ola her şâḫ eger pest

8961. Çü ẕikrüñ bîḫi tende râsiḫ ola
Dıraḫt-ı ẕikr tende şâmiḫ ola

8962. Zemîn-i ḳālıb üzre ṭura daḫı
Uzana dil göginden yaña şâḫı

8963. İşit sen bu maḳām içinde cândan
Gelür dil ẕikri aġızda zebândan

8964. O ẕikrullâhı bes her gâh dir dil
Ṣarîḫ ẕikr-i illallâh dir dil

8965. Ne dem ki dil aça ẕikre dehânı
Tevaḳḳuf itdüre ẕikr-i zebânı

8966. Ola tâ bir zamân dil ẕikr-ile şâd
Ala ol ẕikrden dad u vire dâd

8967. Dile bil gelmez ol ẕikr-i zebân ḫoş
İder ẕikr-i zebân göñli müşevviş

8968. Ne dem ki ẕikrden bu dil otura
Zebân-ı ẕikrle yine götüre

8969. Be-küllî tâ ki bu dil ẕâkir ola
Bu dil ẕikri-[y]-le hem cân şâkir ola

8970. Bu imdâd-ıla bulup perverişler
Dıraḫt-ı ẕikr ide her dem revişler

8971. Uzana ʿulve uzana nihâli
Varup tâ bula aḳṣâ-yı kemâli

8972. İre neşv ü nemâda bula ġāyet
Olur bil ḥażretullâh ol nihâyet

İleyhi yeṣʿadu'l-kelimü'ṭ-ṭayyibü[1043]

8973. Dıraḫt-ı ṭayyib ire çün kemâle
Ki daḫı ol kemâl irmez zevâle

8974. Şükûfe gib[i] tâ ol ġaybî envâr
Açа yüz perdeden göstere dîdâr

8975. Bite tedrîc-ile bes keşf-i mîve
Revân-ı ʿilm-i ledünnî ide şîve [273ª]

Tü'tî ükülehâ külle ḥînin bi-iẕni rabbihâ[1044]

8976. Biri ol mîvelerden adı şîrîn
Olur vaḥdet maḳāmı dad[ı] şîrîn

8977. Çün evvel toḫm-ı tevḥîd oldı kişte
Gil-i dil oldı anuñla sirişte

8978. İrişdi perverişden kâmil oldı
Bu vaḥdet mîve bitdi ḥâṣıl oldı

8979. Ki ʿâlemde budur sevdâ-yı her ser
Bu sırdur cümle-i esrâra server

8980. Bu yimişden diler cümle ağız dad
Bu sırr-ıla olımaz cümle dil şâd

1043 "...O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır)..." (el-Fâtır 35/10)

1044 "(O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir..." (İbrâhîm 14/25)

8981. Ḳamu esrâr-ı meknûnât-ı ġayba
Ḫulâṣa bil bu sırdur düşme rayba

8982. Ne-kim var gevher-i sır k'anda kâyin
Nihân ġayb-ı ḫazâyinde defâyin

8983. Ḳamu bu gevhere anlar ṣadefdür
Bu gevher cümlesinden ẕî-şerefdür

8984. Didi *ḳavlen sedîden yuṣliḥ* âyet[1045]
Ḥadîṯ-i *tüfliḥû* rûşen rivâyet[1046]

8985. İder âyet işâret bu ṣalâḥa
Ḥadîṯ ider işâret bu felâḥa

Ḳavluhu te[ʿâlâ] ve ḳūlû ḳavlen sedîden[1047] ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhis'-selâm] yâ eyyühe'n-nâsu ḳūlû lâ ilâhe illallâhu [tüfliḥû][1048]

8986. Ne cân kim bu dıraḫta perver ola
Vire ḫoş terbiyet ter berter ola

8987. Bula ol ḳudret-i ḳadr-ı ṣalâḥı
Ala hem himmeti deñlü felâḥı

8988. Ḥaḳīḳatle ṣalâḥuñ lîkin iy cân
Olımaz degme cân taḫtına sulṭân

[Ve]ẕkürullâhe keşîran leʿalleküm tüfliḥûne[1049]

[1045] *ḳavlen sedîden yuṣliḥ*: "... Doğru söz söyleyin ki Allah (işlerinizi) düzeltir..." (el-Ahzâb 33/70-71)

[1046] "Ey insanlar *lâ ilâhe illallâh* deyin ve kurtulun." (*Müsnedü Ahmed,* C. XXVII, s. 148, no:16603) "Yâ eyyühe'n-nâsu ḳūlû lâ ilâhe illallâhu tüfliḥû".

[1047] "... Doğru söz söyleyin..." (el-Ahzâb 33/70)

[1048] "Ey insanlar *lâ ilâhe illallâh* deyin ve kurtulun." (*Müsnedü Ahmed,* C. XXVII, s. 148, no: 16603) "Yâ eyyühe'n-nâsu ḳūlû lâ ilâhe illallâhu tüfliḥû".

8989. Ve lîkin toḫm anuñ ẕikrdür ter
Ki evvel aña bir pîr oldı perver

8990. Düşe bir dil yirine çün ol andan
İrişe perverişler tâze cândan

8991. Çeke bitüp nihâl-i ḳadd-i ʿâlî
Ola şâḫ u varaḳda ḫoş kemâli [273ᵇ]

8992. Ṣalâḥı vü felâḥı tâ ki ire
Maḳāmında tamâm ol mîve vire

8993. ʿÖmer oġlı ki ʿAbdullâh'dur nâm
Ḫaber virdi işit iy şâh-ı eyyâm

8994. Didi bir gün Nebî aṣḥâbla pâk
Oturup ṣoḥbet iderdi feraḫnâk

8995. Zebâna bir söz aldı ol zamânda
Ki şîrîn mîve-i cândur dehânda

8996. Didi ki aġaclar içre bir aġac var
Meṣelde miṣl-i müʾmindür o her bâr

8997. Dökemez yapraġını yiller anuñ
Ṣararmaz bergi ay u yıllar anuñ

8998. Ol aġac ḳanḳı aġacdur baña siz
Gerek kim diyesiz adın aña siz

[1049] "... Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz." (el-Cum'a 62/10) Metinde "keṣîran"dan evvel zâid bir "ẕikran" vardır.

İnne mine'ş-şecerati şeceratün meṣelühâ meṣelü'l-mü'mini lâ yeteḥâttü varaḳuhâ fe-aḫbirûnî mâ hiye[1050]

8999. Ṣaḥâbe ṣaldılar ṣaḥrâya efkâr
Getürdi bir dıraḫt-ı ẕikre her yâr

9000. Kimi eydür fülân aġacdur ol çoḫ
Biri eydür fülân aġacdan ol yoḫ

9001. Nebî didi-ki hergiz bilmedüñüz
Ne oldur ne bu fikrin ḳılmaduñuz

9002. Revân ol-demde ʿAbdullâh'uñ anda
Öñine geldi ḫurma bûsitânda

9003. Velî ṭutdı dilin olmış-ken germ
Ebû Bekr ü ʿÖmer'den eyledi şerm

9004. Didiler yâ Resûlallâh buyur sen
Bizi şîrîn yimişüñden ṭoyur sen

9005. Nebî bes didi-kim ḫurmâdurur ol
Olur müʾmin-miṣl peydâdurur ol

Hiye'n-naḫletü[1051]

9006. Dili müʾminlerüñ şekl-i ṣanevber
İki vech-ile bil ḫurmâya beñzer

9007. Biri bu k'olmasa ḫurmâya tedbîr
Eger idilmese telḳīḥ ü teʾbîr

1050 "Mümin yaprağını dökmeyen ağaçlardan biri gibidir. Onun ne olduğunu bana söyle!" (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr,* C. XII, s. 409, no: 13508) "İnne mine'ş-şecerati şeceratün meṣelühâ meṣelü'r-racüli'l-müslimi, fe-eradtü en eḳūe hiye'n-naḫletü fe-naẓartü fe-iẓâ ene aṣġaru'l-ḳavmi fe-sekettü".

1051 "O (ağaç) hurmadır." bk. üstteki rivâyet

9008. Yine bil ol eyü ḫurmâ bitürmez
Getürür ḫuşk ḫurmâ ter getürmez [274ª]

9009. Gerek ḫurmâyı ner-ṭalʿ-ıla bî-guft
İdeler dişi ḫurmâ ṭalʿı cüft

9010. Bite ḫurmâsı tâ kim nâzük ü ter
Ola nîkûter olmaya bedter

9011. Dili hem müʾminüñ irmege nâzük
Velâyetden ṣemer virmege nâzük

9012. Gerek kim ẕikr ide telḳīn aña pîr
O telḳīndür aña telḳīḥ ü teʾbîr

9013. İkinci bu ki ḫurmâ sebz-serdür
Dökülmez bergi dâyim sebz ü terdür

9014. Olur ḫurmâ-yı müʾmin sebz ü ser hem
Bu ẕikr ü ṭâʿatüñ bergi-[y]-le her dem

9015. Bu berg-i ẕikr ü ṭâʿatden hemîşe
Olur müʾmin vücûdı yaş u bîşe

9016. Resûlullâh'dan ehl-i velâyet
Rivâyet itdiler bir ḫoş ḥikâyet

9017. Ki bir ḳaç ṣaḥâbîyle ḫâṣṣ o ḫalvet[1052]
Bir evde oturup iderdi ṣoḥbet

9018. Buyurdı urdılar bâba kilîdi
Bes üç kez dilde ẕikrullâh didi

[1052] ṣaḥâbî: ṣaḥabî Nüsha

9019. Didi aṣḥâbına bes siz daḫı diñ
Dil uruñ bu şekerden siz daḫı yiñ

9020. Ṣaḥâbe ḥalḳasıyla üç nefes hem
Didiler anda illallâhı ol-dem

9021. Nebî götürdi ol dest-i ümîẕi
Bes *Allâhümme hel bellaġtü* didi[1053]

9022. Elin sildi yüzine muştıladı
Ki sizi Ḥaḳ Teʿâlâ yarlıġadı

9023. Meşâyiḫ bu sebebden itdi ṣoḥbet
Ḳodı hem ẕikrde telḳīn-i sünnet

9024. İlâhî göñlümüz ḳıl ẕikre dem-sâz
Bizi sırrında ẕikrüñ eyle hem-râz

9025. Ḳomaġıl üstümüzde bâr-ı evzâr
İdüp ẕikrüñle lerzân ḳıl sebük-bâr

9026. Dilin *ʿUṣṣâḳ[ī]* hüñ sen ḳılma ḫâmûş
Hemîşe ẕikrüñ itdürme ferâmûş

9027. Ḳıl anı ẕikrle cünbende her bâr
Dökile tâ birinden bâr-ı evzâr [274ᵇ]

9028. Vücûdı naḫlini ẕikrüñle ter dut
Bu yük ü birle dâyim sebz-ser dost

9029. Bu ẕikr-ile ḫurmâ-yı vücûdın
Girân-bâr it saña ḳıldur sücûdın

1053 "Ey Allahım! Tebliğ ettim mi?" (Buhârî, "Hiyel", 14)

9030. Sebük-bâr eyle tâbân u şitâbân
İrişdür ʿarṣa-i ʿarża firâvân

DÂSİTÂN-I SÎZDEHÜM DER-BEYÂN-I İḤTİYÂC-I ḪALVET VE ŞERÂYİṬ VE ÂDÂB-I ÂN[1054]

9031. Bu bustân on üçinci dâsitândur
Nihânı ḫalvetüñ bunda ʿayândur

9032. Budur bil bâb-ı ḫalvet-ḫâne tâbân
Şerâyiṭ dir nedür âdâb u erkân

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ve vâʿadnâ Mûsâ ṣelâṣîne leyleten ve etmemnâhâ bi-ʿaşrin fetemme mîḳātü rabbihi erbaʿîne leyleten[1055]

9033. Cemâl-i ḫalvetüñ maḥbûb olan cân
Gözine rûy-ı ḫalvet ḫûb olan cân

9034. Açılan ḫalvetinden ġayb bâbı
Gelen ḫalvetde ilk *iḳra'* kitâbı[1056]

9035. Bulan yârı şeb-i isrâda ḫalvet
İden cân ḳurb-ı *ev ednâ*da ṣoḥbet[1057]

9036. İden ḫalvet Ḫirâ ġārı esâbîʿ
Açan gönlinde ḥikmetden yenâbîʿ

9037. Ḥadîṣinde ki ol şîrîn zebândur
Zebânında bu şekkersiz revândur

1054 "On üçüncü destan halvete olan ihtiyaç ile halvetin şartları ve adabını açıklar."

1055 "(Bana ibadet etmesi için) Musa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu..." (el-Aʿrâf 7/142)

1056 *iḳra'*: "Oku..." (el-Alak 96/1)

1057 *ev ednâ*: "... Hatta daha da yakın..." (en-Necm 53/9)

9038. Ne cân kim ḳırḫ ṣubḥ eyleye iḫlâṣ
İde Allâh içün ḫoş ḫalvet-i ḫâṣ

9039. Dilinden menbaʿ-ı ḥikmet diline
Çıḫa yenbûʿ-ı ḥikmetler diline

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Men eḫlaṣa lillâhi erbaʿîne ṣabâḥan ẓaherat yenâbîʿu'l-ḥikmeti min-ḳalbihi ilâ-lisânihi[1058]

9040. Bilüñ bes ki sülûk-i râh-ı dîne
Vüṣûli ʿâlem-i şehr-i yaḳīne

9041. Bu cânuñ ṣoḥbeti ḫalvet gerekdür
Kesilüp ḫalḳdan ʿuzlet gerekdür

9042. Ki ḫalvetsiz bulınmaz ṣoḥbet-i dost
Bu fürḳatsiz bulınmaz vuṣlat-ı dost

9043. Ne kim bu evliyâ vü enbiyâvâr
Bidâyet ḥâl idüpdür ḫalvet iy yâr **[275ᵃ]**

9044. Varup cânâna kim irdi o cânlar
Bu ḫalvetden bulupdur ḳapu anlar

9045. Nitekim ʿÂyişe ider ḥikâyet
Nebî ḥaḳḳında kim ḥâl-i bidâyet

9046. Gelürdi ʿîş-i ḫalvet aña maḥbûb
Ḫalâ yüzi görinmişdi aña ḫûb

Ve kâne ḥubbibe ileyhi'l-ḫalâ'ü[1059]

1058 "Nebî (s.a.v) kırk sabah Allah için ihlasla amel eden kimsenin kalbinden diline hikmet pınarları akar, buyurdu."

1059 "Yalnızlık ona sevdirildi." (Müslim, "Îmân", 73) "Ṯümme ḥubbibe ileyhi'l-ḫalâ'ü".

9047. Gelür daḫı rivâyetde ki iy şâh
Bir adına iki adına bir mâh

9048. Daḫı vaḥy olmış-ıdı ol hevâda
İderdi ḫalvet ol ġār-ı Ḥirâ'da

9049. Henüz anuñ Ḥirâ ṭaġında iy yâr
Ṭurur bir ġār-ı ḫalvet-ḫânesi var

9050. Kelîm anda ki gördi nârdan şemʿ
Miyâncısız kelâma dutmaġa semʿ

9051. Anuñla eyle vaʿde eyledi Rab
Ki anda ḫalvet ide erbaʿîn şeb

Ve vâʿadnâ Mûsâ erbaʿîne leyleten[1060]

9052. Şu ḫâṣiyyet ki vardur erbaʿînde
Bulınmaz erbaʿ u ḫams ü miʾeynde

9053. Bu saġışda ki var bunca ṣaġ işler
Anuñ bulmaz birin daḫı ṣaġışlar

9054. Cilâ dil gözgüsine kim vurur çil
Daḫı aʿdâd elinden gelmez ol bil

9055. Kemâle bu şümürde k'irer eşyâ
Daḫı ṣaġışda eksükdür o peydâ

9056. Ana baṭnında bil iy cân-ı ʿâḳil
Olur cism erbaʿînât içre kâmil

[1060] "... Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu..." (el-Aʿrâf 7/142) Nüshada "vâʿadnâ" fiilinden önce zâid "iẕâ" vardır.

9057. Dile hem menbaʿ ından göñlüñ iy cân
Aḫar yenbûʿ -ı ḥikmet bunda tâbân

9058. Ne cân kim erbaʿ în ṣubḥ ide iḫlâṣ
Olur sulṭân ḳatında bende-i ḫâṣ

9059. Nedür ḥikmet işit iy şâh-ı eyyâm
Ki sünnet oldı iḫlâṣ erbaʿ în yâm (?)

9060. Ṭılısm-ı âb u gil Âdem'de kim var
Anı bu genc-i rûḥâniyyete yâr [275ᵇ]

9061. İdüp taḫmîr çil ṣubḥ ol Ḫudâvend
Muṣavver itdi muḥkem eyledi bend

9062. Düzetdi ḳırḫ bendi ḫûb aña ol
Ḳomadı hîç öñince çıḳmaġa yol

9063. Yine ol çihl bendi açmaġa ḫâṣ
Ḳodı dendâne ol çil rûz iḫlâṣ

9064. Bu iḫlâṣ olmasa dendâne-i dil
Bil açılmaz ḳalur ol bend müşkil

9065. Hem insâniyyet arżında ki iy cân
Olupdur baḥr-ı rûḥâniyye pinhân

9066. Yenâbîʿ in anuñ dilden revâne
Getürmege ʿ ayân ʿ ayn-ı zebâna

9067. Gerek iḫlâṣ-ı ḫalvet çil şebân-rûz
Ki oldur fâl u saʿ d u rûz-ı pîrûz

9068. Ve ammâ erbaʿ înâta bil iy cân
Şerâyiṭ çoḳdurur âdâb u erkân

9069. Velî ol-kim mühimter oldı lâzım
Sekiz şarṭ olur ol aña mülâzım

9070. Eger bir şarṭ ola aña ḫalellü
Olur bil ol ḫalel ḫalvetde bellü

9071. O ḫalvetden hem ol maḳṣûd-ı küllî
Ele girmez bulınmaz sûd-ı küllî

9072. Anuñ-çün itdiler bu şarṭ-ı heşti
Ki oldı heştdür bu dil bihişti

9073. Bu şarṭuñ her biri bil ol serâda
Dil olup bir deri ḳılur küşâde

9074. Eger bir dil ola eksük geçilmez
Ḳalur bir ḳapu yapulu açılmaz

9075. Budur bil şarṭ-ı evvel anda ola
Ki ola bu tehî ev içre tenhâ

9076. Teveccüh ide ṭuta ḳıbleye yüz
Murabbaʿ otura dizden düze düz

9077. Ala pâk âb-dest eyleye ġusli
Ola hem niyyeti bir mürde ġusli

9078. Ṣıya laḥdin o ḫalvet-ḫâneyi ol
Ḳomaya içerü bî-gâneyi ol

9079. Namâz u ḥâcete vü âb-deste
Çıḫa bes ola anda pây-beste [276ᵃ]

9080. Gerek târîk ü kûçek o yapuda
Daḫı ṭutmaḳ gerek perde ḳapuda

9081. Gözi görmeye tâ kim âfitâbı
Ḳapudan içerü girmeye tâbı

9082. İşinden tâ ḥavâss ola muʿaṭṭal
İşitmekden ü görmekden çeke el

9083. Ḥavâss üçinden anda tâ ki rûşen
Bu cân bulmaya maḥsûsâta revzen

9084. Çü maḥsûsâta der-beste ola rûḥ
Cihân-ı ġayba ola râh-ı meftûh

9085. Bu beş ḥis revzeninden kim girüp jeng
Bu dil mirʾât-ı rûyın ḳıldı bed-reng

9086. Ḳıla anı o nûr-ı ẕikrle ṣaḫv
İde nefy-i ḫavâṭır tîġle maḥv

9087. Ol âfât-ı ḥucübden pâk ola ḫûb
Gözi ol jengle ḳalmaya maḥcûb

9088. Bedîd ola cihân-ı ġayba ünsi
Şehâdet ʿâlemini ḳıla mensî

9089. Ola müstevḥiş ol ḫalḳ-ı cihândan
Tebettül ide cümle ins ü cândan

Ve tebettel ileyhi tebtîlen[1061]

9090. İkinci âb-deste ola beste
Ola peyveste dâyim âb-deste

9091. Vużûʾdur müʾminüñ nûr-ı çerâġı
Vużûʾdur müʾmine düşmen yerâġı

[1061] "... Bütün varlığınla O'na yönel." (el-Müzzemmil 73/8)

9092. Vużûʾnuñ ḳanda dökse ṣuyı yekser
Ḳılur ol nûrla anı münevver

el-Vużûʾu silâḥu'l-müʾmini[1062]

9093. İder ol mevżiʿi ol nûr-ı tâbân
Olur ol nûr nifṭ-endâz şeyṭân

9094. Olur şeyṭâna reh beste vużûʾdan
Buṣudan çıḳmaz şeyṭân bu ṣudan

9095. Üçinci ẕikr üzre ḳāyim ola
Otursa ṭursa ẕikre dâyim ola

9096. Nitekim şerḥ olındı ẕikri ẕikr it
Mülâzım ol bu ẕikre ẕikri fikr it [276^{b}]

Elleẕîne yeẕkûrûnallâhe ḳıyâmen ve ḳuʿûden ve ʿalâ-cünûbihim[1063]

9097. Budur dördincisi kim ola ḥâżır
Dilinden dâyim ide nefy-i ḫâṭır

9098. Eyü yavuz ne ḫâṭır gelse maḫfî
İde ol anı lâ nefyiyle menfî

9099. Bes illallâh diye bunda yaʿnî
Degildür baña ġayrullâh maʿnî

9100. Gerekmez baña hergiz mâsivâyî
Ḫudâ'yı isterem ben bil ḫudâyî

1062 Abdest müminin silahıdır.

1063 "Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar..." (Âl-i İmrân 3/191)

9101. *Ve in-tübdû* ki âyet geldi ẓâhir
Murâd andan olur nefy-i ḫavâṭır

Ve in-tübdû ve mâ fî-enfüsiküm ev tuḫfûhu yuḥâsibküm bihillâhu[1064]

9102. Ne ḫaṭır kim yazup ḫaṭ zişt ü zîbâ
Gönül levḥinde bir naḳş itse peydâ

9103. Ḳalur gönli ṣafâdan şâġil anda
Nuḳūş-ı ġayba olmaz ḳābil anda

9104. Bu dil âyînesi çün ola bed-reng
Ḳıla naḳş-ı şehâdâtuñ yüzin jeng

9105. Şühûd-ı ġaybinüñ bil iy ḳamer-rây
Nuḳūş-ı ʿaksine olmaz pedîrây

9106. Ḳalur ʿilm-i ledünnîden o maḥrûm
Bu ʿilm olmaz o dilde hîç maʿlûm

9107. Daḫı ol keşf-i rûḥânîlerüñ bil
Olımaz ʿaks envârına ḳābil

9108. O rûḥânî ṣıfatlar hem şitâbân
Tecellî idüp olmaz anda tâbân

9109. Nitekim Ḥaḳ Meryem'de muḥaḳḳaḳ
Bu menzilde didi *min-rûḥinâ* Ḥaḳ

Velletî aḥṣanet fercehâ fe-nefaḫnâ fîhâ min-rûḥinâ[1065]

1064 "... İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir..." (el-Bakara 2/284)

1065 "Irzını iffetle korumuş olanı (Meryem'i de an.) Biz ona ruhumuzdan üfledik..." (el-Enbiyâ 21/91)

9110. Bişinci ṣâyim ola şöyle dâyim
Nehârı ṣâyim ola leyl ḳāyim

9111. Olur rûz-ıla bu cân rûz [u] şeb şâd
Bu insânî taʿalluḳlardan âzâd

9112. Olur ḫâmid bu ḥayvânî ṣıfatlar
Bulur cân câmid-iken maʿrifetler [277ª]

9113. Olur rûze ṭutan cânlar dil-fürûz
Virür anlara Râzıḳ rûz her rûz

eṣ-Ṣavmü lî ve ene eczî bihi[1066]

9114. Budur altıncısı kim ola epsem
Sükût idüp ola dem-beste her dem

9115. Lebine ṣamt mihrin ura her ḥâl
Meger şeyḫe aça ʿarż idüp aḥvâl

9116. Meger keşf-i veḳāyiʿ çün geçe söz
Żârûret vâḳiʿ ola kim aça söz

9117. Necât ol cân bulur kim ola ḫâmûş
Bu sözi itmeye hergiz ferâmûş

Men ṣamete necâ[1067]

9118. Ola leb-beste her dem nitekim şeb
Dem-i ẕikr aça bes hem-çün seḥer leb

1066 "Oruç benim içindir ve onun mükâfâtını ben vereceğim." (Buhârî, "Tevhîd", 50) "Li-külli ʿamelin keffâratün ve'ṣ-ṣavmu lî ve ene eczî bihi ve le-ḫulûfu femi'ṣ-ṣâʾimi eṭyabu ʿinda'llâhi min-rîḥi'l-misk".

1067 "Susan kurtulur." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, C. II, s. 307, no: 2521)

9119. Yidinci budurur kim ola râḳıb
Dilin ḳıla dil-i şeyḫe murâḳıb

9120. Dilin şeyḫüñ diline beste ḳıla
Anuñla cân u dil peyveste ḳıla

9121. O dilden dileye ol her nefes dâd
Ṭaleb andan ide her demde imdâd

9122. Ki ol ġaybî fütûḥâtuñ şemîmi
Dem-i elṭâf-ı Raḥmân'uñ nesîmi

9123. Bulur şeyḫüñ dilinden ilk revzen
İder gönlin mürîdüñ ṣoñra rûşen

9124. Mürîdüñ evvelâ zîrâ ki iy yâr
Olur gönli gözinde perde bisyâr

9125. Teveccüh ḥażret-i ẕâta idemez
O yola şarṭla tenhâ gidemez

9126. Şehâdet ʿâlemine ḫû dutupdur
Gözin ġaybî cihândan mû dutupdur

9127. Degil ġaybî cihânuñ âşinâsı
O yüze gözde yoḫdur rûşenâsı

9128. Bu şeyḫüñ ṣûreti kim var ḥâżır
Şehâdet ʿâlemindendür o ẕâhir

9129. Anuñla kim odur şâh-ı saʿâdet
Çü muḥkem ola peyvend-i irâdet [277^{b}]

9130. İdine ṣûret-i şeyḫini maḥbûb
Dil-i şeyḫe teveccüh eyleye ḫûb

9131. Ḳamu müşkilleri dilde ola ḥal
Ḳamu düşvâr işi âsân vire el

9132. Dil-i şeyḫ ol yüzüñ bî-perdesidür
O ġaybî ʿâlemüñ perverdesidür

9133. Ki feyż-i fażl-ı Rabbânî firâvân
O ʿayn-ı ġaybdandur aña bârân

9134. Diline ol mürîdüñ yetdügince
Dil-i şeyḫe teveccüh itdügince

9135. Gele imdâd-ı ġaybî Ḥaḳ'dan inʿâm
Şerâb-ı ġaybi-y-ile ola pür-kâm

9136. O dil bi'l-vâsıṭa tâ kim duta rûy
Meded almaġ idine ġaybdan ḫûy

9137. Bula bu terbiyetle perverişler
İde ol vâsıṭ-ıla çoḫ revişler

9138. Ḳabûl-i feyż-i fażla tâ ki ol dil
Miyâncısız bi-tedrîc ola ḳābil

9139. *Seḳāhüm rabbühüm* sâḳīsi ḫurrem
Ṣuna câm-ı mey-i ṣâf aña her dem

Ve seḳāhüm rabbühüm şerâben ṭahûren[1068]

9140. Egerçi evvelâ içdügi ol cân
Hemân işbu şerâb-ıdı firâvân

9141. Velî câm-ı velâyetden revân bil
Anı ol şeyḫdi aña ṣunan bil

[1068] "... Rableri onlara tertemiz bir içki içirir." (el-İnsân 76/21)

9142. Mizâcı zencebîl olur o câmuñ
Şerâb-ıla olur hem kerem kâmuñ

Ve yesḳavne fîhâ ke’sen kâne mizâcuhâ zencebîlen[1069]

9143. Nübüvvet câm-ıla bes sâḳī-yi Ḥaḳ
Ki oldur câm-ı Aḥmed rûy-ı revnaḳ

9144. Şerâbını şühûdînüñ revâne
Ṣuna bî-vâsıṭa anda o câna

ŞİʿR
[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Ben o meyden içmişem ki cân aña peymânedür
Olmışam mest ü ḫarâb andan-ki dil dîvânedür [278ª]

2. Dûdı şol şemʿüñ irişüp urdı baña odı kim
Gökde yüz nûr-ıla ay u gün pervânedür

3. Âşinâ-yı Ḥaḳ bilür Ḥaḳ ṣoḥbetinüñ dadını
Bu ṣafâyı ne bilür Ḥaḳ’dan o kim bî-gânedür

4. Pîr elinden içerem ḫalvetde câm-ı zencebîl
Selsebîl anda ṭolu rengi leb-i cânânedür

5. Sâḳī câm-ı *seḳāhüm rabbühüm* ṣundı baña
Bir şerâbı kim anuñ her ḳaṭresi bîn cânâdur[1070]

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9145. O şeyḫüñ himmetini ṣaġ u ṣolda
Bile ol pîş ü pes reh-ber o yolda

1069 “Onlara orada bir kâseden içirilir ki (bu şarabın) karışımında zencefil vardır.” (el-İnsân 76/17)

1070 *seḳāhüm rabbühüm*: “... Rableri onlara (tertemiz bir içki) içirir.” (el-İnsân 76/21)

9146. Eger bir ḫavf u âfet ola ṣâyil
Ya bir şeyʾ-i mehîbî göre hâyil

9147. Girüp râh-ı derûnîye vara yol
Dilinden dileye şeyḫüñ meded ol

9148. Girîz idüp revân ol şeyḫe bî-gâh
Velâyet miknefin ḳıla penâgâh

9149. Eger şeyṭânî olsa anda âfet
Eger nefsânî olsa ol meḫâfet

9150. Ne heybetle gelüp olursa vâḳiʿ
Anı ol himmet-i şeyḫ ola dâfiʿ

9151. Budur heştüm k'ide terk iʿtirâżı
Ḫudâ vü şeyḫ işinden ola râżî

9152. Aña Ḥaḳ ġaybdan ne gönderürse
Ne yire indürüben ḳondurursa

9153. Ne olsa ḳabż u basṭ renc ü râḥat
Ya fatḳ u ratḳ u yâ-ḫod saḳm u ṣıḥḥat

9154. Ḳoya aʿrâż-ı Ḥaḳ'dan ola râżî
Ḳıla teslîm idüp terk iʿtirâżı

ŞİʿR
[Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilâtün]

1. Vaṣluñ şerâb nûşını her cân-ki tîz ide
Çıḳsa ḫumârı başa niçün sitîz ide

2. Her kim ki dost-ıla diler ola hem-nişîn
Ġayr-ıla tîz oturmaya ol ṭura ḫîz ide

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9155. Ola bes râżı ḳāl u ḥâl-i şeyḫe
İde terk iʿtirâż-ı efʿâl-i şeyḫe

9156. Ola ol ẓâhir ü bâtında bî-bîm
Ne fermân ider-ise ide teslîm [278ᵇ]

9157. Görüp her ḥâleti şeyḫüñ yüziyle
Naẓar itmeye ol ʿaḳlî göziyle

9158. İrâdet gözle ide naẓar pâk
O yüzde çeşm ü ʿaḳla yoḫdur idrâk

9159. Daḫı çoḳ ḫalvete âdâb u erkân
Velîkin bu sekizdür şarṭı iy cân

9160. Ol âdâbuñ biri budur idin dâb
Ṭaʿâm az yimek az içmekdürür âb

9161. Yiye az şöyle kim ola ḫafîf ol
Yimeye şöyle az k'ola żaʿîf ol

9162. Ḳuvâ ḳalmaya hîç âb u gilinde
Ḳatı ẓikr idemez ola dilinde

9163. Derimde yüz ü ya yüz elli herkes
Ya iki yüz direm yiye yeter bes

9164. Mizâc u iştihâ miḳdârı her cân
Ziyâde eyleye vü ide noḳṣân

9165. Gerek fi'l-cümle yeyni gice ṭâlib
Ki uyḫu başına olmaya ġālib

9166. Ṭaʿâmı az yiyüp ya çoḫ dem-â-dem
Dilinden ẕikri bir dem ḳılmaya kem

9167. Ṭaʿâmı her ne miḳdâr itse ifṭâr
Ḥużûr-ı ḳalb ü ẕikr-ile ola yâr

9168. Ala az loḳmayı kûçek dimeye
Hem anı ḫırṣ u nefs-ile yimeye

9169. Uşaḳ çiyneye ide ḫurde anı
İde her demde ẕikri dilde cânı

9170. O nûr-ı ẕikrle tâ dilden elbet
Ṭaʿâmuñ şehvetinden gide ẓulmet

9171. Ola çün nîm-sîr eyleye inṣâf
Yimekden el çeke itmeye isrâf

9172. Tekellüf-birle yimeye ṭaʿâmı
Yimekden tâ ki leẕẕet bula kâmı

9173. İde perhîz ete ki çoḫ eger az
Yimese hîç o ḫoşdur ḳış eger yaz

9174. Yidükce yiye her dem elli dirhem
Ya bir kez hefte ya iki ṭut dem

9175. Daḫı cehd ide az vaḳt ola nâyim
Teheccüd ide ḳāyim ola dâyim [279ᵃ]

9176. Düşüp yatmaya bî-cân nitekim ṭaş
Ḳomaya iḫtiyâr-ıla yire baş

9177. Meger ġāyetde ġālib ola uyḫu
Düşe bî-ḫod idine uyḫuyı ḫû

9178. Yine çünki başından uyḫu ḳaça
Götüre uyḫudan baş gözin aça

9179. Ṭurup ḫoş âb-desti ala tâze
Şürûʿ ide iki rekʿat namâza

9180. Ḳıla çün ol iki rekʿat namâzı
Ola meşġūl-i ẕikr ide niyâzı

9181. Ne dem ki künd ola ẕikr-i zebândan
Gele tîz anda ẕikr ḳalbe cândan

9182. Murâḳıb muntaẓır hem ḥâżır ola
Naẓarda ne görinür nâżır ola

9183. Eger göre meḫûf ol bir ḫayâli
İşide bir mehîb âvâz-ı ḥâli

9184. İdüp ḫavf olmaya cânı gürîzân
Ḳavî dil ola hîç olmaya lerzân

9185. Duta yüz şeyḫ dergâhına bî-gâh
Velâyet melceʾin ḳıla penâgâh

9186. Anuñ ol Ḥaḳ revân luṭfı yüzinden
O ḫavfı gidere göñli gözinden

9187. Vużûʾ-y-ıla ola her vaḳt tâze
Çıḳa ancaḳ cemaʿatle namâza

9188. Yolın gözleye çevre baḳmaya hîç
Ki dil ṣu gibi her sû aḳmaya hîç

9189. Ḳıla meşġūl hem ẕikre dil ü cân
Ki göñli olmaya her dem perîşân

9190. İlâhî göñlümüz ẕikrüñle ḳıl cemʿ
Uyar ḫalvetde nûruñdan bize şemʿ

9191. Dilümüz ḫalvet-ile ḳıl riyâżî
Riyâżetden bize göster riyâżı

9192. Ḳuluñ *ʿUşşâḳī* [yi] ḳıl muḫlişînden
Vir iḫlâṣ u yaḳīn it ehl-i dînden

9193. Dilinden çeşme-i ḥikmet revân it
Gözinden ʿayn-ı ʿibretler ʿayân it

9194. Cemâlin ḫalvetüñ maḥbûb göster
Riyâżâtuñ riyâżın ḫûb göster [279^{b}]

9195. Gözini erbaʿîn ṣubḥ eyle bîdâr
ʿAyân göster gözine ʿayn-ı dîdâr

DÂSİTÂN-I ÇEHÂRDEHÜM DER-BEYÂN-I BAʿŻI VEḲĀYİʿ-İ ĠAYBÎ VE FARḲ-I MİYÂN-I ḪÂB [VE] VÂḲIʿA[1071]

9196. Bu on dördincisidür dâsitânuñ
Budur ġaybî veḳāyiʿden beyânuñ

9197. Miyân-ı vâḳıʿa vü ḫâb tâbân
Göresin bunda rûşen farḳa bürhân

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: İnnî raʾeytü eḥade ʿaşera kevkeben ve'ş-şemse ve'l-ḳamera raʾeytühüm lî sâcidîne[1072]

[1071] "On dördüncü destan bazı gaybî vakıaları ve vakıa ile uyku arasındaki farkı açıklar."

9198. O mihmân-ḫâne-i Ḥaḳ'da ḳonuḳ cân
Uyıya gözi göñli uyanıḳ cân

9199. Nübüvvetde yigirm'üç yıl olan şâh
Gelen vaḥy evvelâ ḫâbında şeş mâh

9200. Viren rüʾyâda rüʾyetden nişânlar
İden ġaybî veḳāyiʿden beyânlar

9201. İnen Ḳurʾân anı tefsîr iden dil
O ḫâbı ḫûb ḫoş taʿbîr iden dil

9202. Diyen cân nevmini vaḥy enbiyânuñ
Bilen ʿayne'l-ʿayânın her nihânuñ

9203. Dimiş dilde-ki ol noḳṭa dehândur
Sözi esrâr-ı ġaybîden beyândur

9204. Bu eczâ-yı nübüvvet çihl ü şeşdür
Bilüñ bu cüzʾi anuñ ḫˇâb-ı ḫoşdur

Ve ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâmu] er-Rüʾya'ṣ-ṣâliḥatü cüzʾün min sittetin ve erbaʿîne cüzʾen mine'n-nübüvveti[1073]

9205. Bilüñ-ki sâlik ola çünki câhid
Riyâżetden ḳıla nefsin mücâhid

9206. Döne Ḥaḳ yolına ide rücûʿı
Ḳıla dil taṣfiyesine şürûʿı

[1072] "... Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm." (Yûsuf 12/4)

[1073] "Nebî (s.a.v) sadık rüya nübüvvetin kırk altı cüzünden biridir, buyurdu." (Buhârî, "Taʿbîr", 3)

9207. Ola ol mülk ü melkût üzre seyyâr
Sülûk ide ʿubûr eyleye her bâr

9208. Çün ire her maḳāma ol seferde
Anuñ ḥâline göre her naẓarda

9209. Olur iy niçe ḥâlât aña vâḳiʿ
Olur keşf aña anda çoḫ veḳāyiʿ

9210. Bulur gâh aña ġaybî vâḳıʿa râh
Görinür ḫâb-ı ṣâliḥ ṣûreti gâh [280ª]

9211. Miyân-ı vâḳıʿa vü ḫâb i server
İki vech-ile vardur farḳ-ı aẓher

9212. Biri ṣûret yüzindendür ʿayânvâr
Biri maʿnâ yüzindendür nişândâr

9213. Budur bes vâḳıʿa ṣûretde bil sen
Ki görür çeşm-i bîdâr anı rûşen

9214. Ya uyurla uyanıḳ arasında
Görür cân anı gözi ḳarasında

9215. Budur maʿnîde ol iy ehl ḥâlüñ
Gelür rûşen ḥicâbından ḫayâlüñ

9216. Olur ẓâhirde ġaybî vâḳıʿa ṣarf
Görür anı ʿayân bu cân açup ṭarf

9217. Bu insânî ṣıfatlardan ki cân pâk
Mücerred ola ider anı idrâk

9218. Olur ol vâḳıʿa yüz-ile cân şâd
Aña rûḥânî-yi muṭlaḳdurur ad

9219. Ki olur kim naẓar bulur sürûrı
İder teʾyîd anı Allâh nûrı

el-Müʾminü yenẓuru bi-nûrillâhi[1074]

9220. O nûr-ıla o key nûrânî olur
Görinür vâḳıʿa Rabbânî olur

9221. Naẓar kim nûr-ı Rab anı ḳıla şâd
Ne görse vâḳıʿa Rabbânî'dür ad

9222. Uyarġıl ḫˇâb-ı ġafletden özüñi
Ne-y-imiş ḫˇâb gûş it aç gözüñi

9223. Bu biş ḥis ol-dem işinden ki ḳala
Gele nevbet döñe kâr-ı ḫayâle

9224. Ḥavâss anda ḳılur maġlûb olur key
Gelür çeşm-i ḫayâle ḳarşu bir şeyʾ

9225. İki nevʿ olur ol şey bâm eger şâm
Olur bir nevʿ adı eḍġāṣ-ı aḥlâm[1075]

9226. O düşdür ol-ki anı nefs-i bî-pâk
Ḫayâlüñ âletiyle ider idrâk

9227. O şeyṭânî vesâvisdendürür ol
Ya nefsânî hevâcisdendürür ol

9228. İdüp ilḳā anı nefs ü ya şeyṭân
Görür rûşen ḫayâlüñ gözi tâbân **[280ᵇ]**

1074 "Mümin Allah'ın nûruyla bakar." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 356, no: 2701) "el-Müʾminü yenẓuru bi-nûrillâhi elleẓî ḫuliḳa minhu".

1075 eḍġāṣ-i aḥlâm: eḍġāṣ ü aḥlâm Nüsha

9229. Münâsib ṣûret-i maḥsûsadur ḥâl
Ḫayâl aña yazar bir naḳş-ı timṯâl

9230. Getürüp çeşm-i câna gösterür bes
Anı taʿbir idemez hîç bir kes

9231. Müfessirler yazamaz aña tefsîr
Muʿabbirler idemez anı taʿbîr

9232. İkinci nevʿi anuñ ḫˇâb-ı ḫoşdur
Adı rüʾyâ-yı ṣâliḥ bâb-ı ḫoşdur

9233. Nübüvvet ḫˇânı kim Ḥaḳ'dan gelüpdür
Nebîmüz anı ḳırḫ altı bilüpdür

9234. Didi bir cüzʾi ḫˇâb-ı ḫoşdur anuñ
Didigi ḫˇâb-ı ḫoş bu düşdür anuñ

9235. Nebî'ye müddet-i ʿömr-i nübüvvet
Yigirm'üç yıldur iy kân-ı mürüvvet

9236. Aña bu cümleden bil evvel Allâh
Düşinde altı iy vaḥy itdi iy şâh

9237. Nübüvvet kim ola ḳırḳ altı pâre
Olur bir pâresi düş bu şümâra

9238. Daḫı bu enbiyâya vaḥy iy yâr
Ki uyḫuda gelüpdür gâh bîdâr

9239. İdüpdür vaḥy İbrâhîm'e Mennân
Düşinde k'ide İsmâʿîl ḳurbân

İnnî erâ fi'l-menâmi ennî ezbeḥuke fe'nẓur mâẕâ terâ[1076]

9240. Ḫalîl'e olmasa vaḥy ol düş ol-dem
Dimezdi *if'al* İsmâ'îl aña hem

Ḳāle yâ ebeti'f'al mâ tü'merü[1077]

9241. Nebîmüz anuñ-içün ḳanda-y-idi
Ki *nevmü'l-enbiyâ'i vaḥyün* didi[1078]

9242. Hem İbrâhîm'e geldi vaḥy uyanıḳ
Fe-ḫuẕ erba'aten uş âyetde tanıḳ

[Fe]ḫuẕ erba'aten mine'ṭ-ṭayri fe-ṣurhünne ileyke[1079]

9243. Şu kim rü'yâ-yı ṣâliḥdür mu'ayyen
Olındı ḳısmet üç nev' üzre rûşen

9244. Biri bu kim ne görse düşde bir bir
Degil ḫâcet aña te'vîl ü ta'bîr **[281ª]**

9245. Ne görse cân gözi merdümde ḥâżır
Hemân olur yine 'ayn-ıla ẓâhir

9246. Ḫalîlullâh gördi bu menâmı
Ki *innî eẕbeḥuk* dir Ḥaḳ kelâmı[1080]

9247. İkinci nev' o kim ba'żına bî-ḳīl
Gerek ta'bîr olur muḥtâc-ı te'vîl

1076 "... Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin?..." (es-Sâffât 37/102)

1077 "... O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap..." (es-Sâffât 37/102)

1078 *nevmü'l-enbiyâ'i vaḥyün:* Enbiyanın uykusu vahiydir.

1079 "... Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al..." (el-Bakara 2/260)

1080 *innî eẕbeḥuke*: "... (Rüyada) seni boğazladığımı görüyorum..." (es-Sâffât 37/102)

9248. Ve baʿżı gördügi gibi düninde
ʿAyân olur yine ʿaynı güninde

9249. Bu ḫ[ˇ]âbuñ ḫˇâb-ı Yûsufʾdur miṣâli
O gördi ṭıfl iken böyle ḫayâli

9250. Ki gördi secde ider ol nikû rây
Yüzine on bir ılduzla gün ü ay

[İẕ] ḳāle Yûsufu li-ebîhi yâ ebeti innî raʾeytü eḥade ʿaşera kevkeben ve'ş-şemse ve'l-ḳamera raʾeytühüm lî sâcidîne[1081]

9251. Ol on bir ılduz ol şems ü ol mâh
Ḳamu muhtâc idi teʾvîle iy şâh

9252. Ol on bir yılduz-ıdı on bir birâder
Ḳamer rûyı pederdi şems mâder

9253. Ve ammâ secde kim görmişdi ẓâhir
ʿAyân oldı yine ʿayn-ıla âḫir

9254. Daḫı olmad[ı] ol muḥtâc-ı taʿbîr
Daḫı ṣûretle olınmadı taġyîr

9255. Üçinci ol k'ola teʾvîle muḥtâc
Tamâmıyla ola tafṣîle muḥtâc

9256. Nitekim gördi şâh-ı Mıṣr anı
Ki didi *sebʿa baḳarât simâni*

İnnî erâ sebʿa baḳarâtin simânin yeʾkülühünne sebʿun ʿicâfün[1082]

1081 "Bir zamanlar Yusuf, babasına (Ya'kub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm." (Yûsuf 12/4)

1082 "... Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm..." (Yûsuf 12/43)

9257. O sulṭân gördi ferbih gâv yidi
Ki anı yidi lâġar gâv yidi

9258. Bu yidi ol yidi k'olındı tefsîr
Olurdı ḳamusı muḥtâc-ı taʿbîr

9259. Ḥaḳīḳatde budur iy merdüm-i Ḥaḳ
Degil rüʾyâ-yı ṣâliḥ ol-ki muṭlaḳ

9260. Muʿabbir râst ide anı taʿbîr
Ola âṣârı ẓâhir ṣoñra bir bir

9261. Miṣâlin bu düşüñ zîrâ ki her dem
Görür müʾmin görür kâfir daḫı hem [281ᵇ]

9262. Nitekim şâh-ı Mıṣr u ehl-i zindân
Bu resme gördiler rüʾyâ-yı tâbân

Ḳavluhu Teʿâlâ: İnnî erâ sebʿa baḳaratin[1083] ve ḳavluhu innî erânî aʿṣiru ḫamran[1084] el-Âyetü

9263. Gören nefsüñ gözidür bu ḫayâli
O derc ider bu naḳş u bu miṣâli

9264. Bulur cân nûrla teʾyîd ḥadsiz
Velî nûr-ı ilâhîden mededsiz

9265. Ve ammâ şol naẓar kim ola enver
Ola nûr-ı ilâhîden münevver

9266. Ya müʾmin ya velî yâ-ḫod Nebî'dür
Olur olmaz o çeşm-i ecnebîdür

1083 bk. üstteki dipnot

1084 "... Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm..." (Yûsuf 12/36)

9267. Şu düş kim ola bu gözler ṭuş aña
Nebî aña didi ḫ̬ˇâb-ı ḫ̬oş aña

9268. Budur rüʾyâ-yı ṣâliḥ olan elbet
Bu rüʾyâdur olan cüzv-i nübüvvet

9269. Cezâ çün cân-ı kâfir buldı ḳahrı
Ḳaçan cüzv-i nübüvvet ola behri

9270. Sezâ çün kâfire ḳahr u cezâdur
Nübüvvet cüzvi aña ne sezâdur

9271. Nebî nite ki idüpdür işâret
Ki câna ol işâretdür beşâret

9272. Nübüvvet ḫ̬ˇân[ı] götrüldi cihândan
Mübeşşirler ḳalupdur bes bil andan

9273. Görür müʾmin anı uyḫ̬uda tâbân
Görür ya anuñ-içün daḫ̬ı bir cân

9274. Bes anı vâḳıʿa vü ḫ̬ˇâb içinde
Gören müʾmin gözidür tâb içinde

Ḳavluhu ʿaleyhi's-selâm lem yebḳa mine'n-nübüvveti ille'l-mübeşşirâtü yerâha'l-müʾminü ev yurâ lehu[1085]

9275. Bize bu sözden oldı bu işâret
Ki müʾmin cânâdur bes bu beşâret

9276. Nübüvvetden-ki bir cüzvi bu düşdür
Hemân bu cüzve müʾmin cânı ṭuşdur

[1085] "Nebî (s.a.v) müminin gördüğü veya ona gösterilen mübeşşirattan (müjdecilerden) başka nübüvvetten (ilham alacak) bir şey kalmadı, buyurdu."

9277. Çü kâfir cân cezâsı düşdi ḳahra
Bu ḳısm-ı ḫˇâb aña olmadı behre

9278. Bu menzilde bize bes oldı maʿlûm
Ki rüʾyâdur iki ḳısm üzre maḳsûm [282ª]

9279. Biri rüʾyâ-yı ṣâliḥdür hüveydâ
Biri rüʾyâ-yı ṣâdıḳ old[ı] peydâ

9280. Odur ṣâliḥ ki anı göre tâbân
Nebî cân ya velî ya ehl-i îmân

9281. Ne ṣûret gördise ḫˇâb içre ḥâżır
ʿAyân ola yine ʿayn-ıla ẓâhir

9282. Ya muḥtâc ola kim taʿbîr ola râst
Dürüst olına taʿbîr ü gele râst

9283. Velî ola nümâyiş câna Ḥaḳ'dan
Görine nûr-ı Ḥaḳ'dan ne ḥadeḳdan

9284. Göremez bu miṣ̲âle düşi her cân
Olımaz bu ḫayâlüñ ṭuşı her cân

9285. Göremez her göz ol nûr-ı żiyâyı
O rûşen bir nümâyişdür ḫudâyî

9286. Odur rüʾyâ-yı ṣâdıḳ kim ola râst
Ola taʿbîri taʿbîre gele râst

9287. Ya merdüm uyḫuda ne görse rûşen
Yine ʿayn-ıla ol ola muʿayyen

9288. Velî ola nümâyiş cân gözinden
Bu rüʾyet cânuñ ola kendüzinden

9289. Eger müʾmin eger kâfirdür iy yâr
Bu rüʾyâyı görürse mest ü hüşyâr

9290. Yine bil vâḳıʿa rüʾyâ gibi hem
İki nevʿ üzredür vallâhu aʿlem

9291. Biri bu kim görür anı rehâ-bîn
Ḥakîm-i felsefî envâʿ-ı bî-dîn

9292. Riyâżât keṯretindendür ʿayân ol
Taʿalluḳ ḳılletindendür hemân ol

9293. İderler nefse anca tezkiyetler
Virürler ḳalbe niçe taṣfiyetler

9294. Ḳılur ḫûb cân âyînesin pâk
Veḳāyiʿ çoḳ iderler anda idrâk

9295. Daḫı bu ʿâmm-ı ḫalḳuñ kim gözi yoḫ
Ṣanur ġayb anı bunlar nesne var çoḫ

9296. Olur keşf anlara baʿżı bil anuñ
Ki ʿaynıdur gören anı bu cânuñ

9297. Nitekim ḫalḳuñ olup anda ʿârif
Olurlar baʿżı aḥvâline vâḳıf [282ᵇ]

9298. Niçe olmamış işlerüñ cihânda
Olacaġın ḫaber virürler anda

9299. Ḫalâyıḳ ol-dem egri rayb ḳılur
Ṣanur anları rûşen ġayb bilür

9300. Uyur uyanuḳ arasında vâḳıʿ
Ya uyanıḳ görürler çoḫ veḳāyiʿ

9301. Riyâżet keşretinden gâh olur tâ
Olur ġal(e)bât-ı rûḥâniyye peydâ

9302. Bu ḥayvânî ṣıfâtı maḥv ider ol
Hevâ-yı cân-ı ṣâfı ṣaḥv ider ol

9303. Ḫayâlî perdelerden bir ḳadr-i cân
Tecellî ider olur anda tâbân

9304. Daḫı envâr-ı rûḥânî revâne
Görinür ol naẓarda çeşm-i câna

9305. Velîkin bu naẓardan anlar iy şâh
Bulımazlar vüṣûl-i ḥażretullâh

9306. Yaḳīn olmazlar ol ḳurb u ḳabûle
İrişmezler ol eyvân-ı vüṣûle

9307. Çıḳamazlar bu âfât-ı ḥucübden
Sebeb olmaz necâta ol bu cübden

9308. Ḍalâlet ṭaġı içre bil-ki her ḥâl
Daḫı artuḳ olurlar ṭâġī vü ḍâl

9309. Derc ḳanda dereklerde giderler
İ niçe derc istidrâc iderler

9310. Dereklere düşerler kim dibi yoḫ
Çıḳamazlar ḳalurlar hîç ipi yoḫ

9311. Olurlar kör göz mefrûr u memkûr
Düşerler daḫı nûrullâhdan dûr

9312. İkinci vâḳıʿa oldur bil iy yâr
Ki bu âfâḳ u enfüs âyinevâr

9313. Yüzin âyâtınuñ anda muḥaḳḳaḳ
Muvaḥḥidler gözine gösterür Ḥaḳ

9314. Güneşden aẓher ol mirʾâtda pâk
İderler ol cemâl âyâtın idrâk

9315. Muvaḥḥid göz ne kim ola bîdâr
Ẓuhûrı anda ider nûr-ı dîdâr

9316. Daḫı ilhâm-ı rabbânî ki tâbân
Olur sâlik diline Ḥaḳ'dan iy cân [283ª]

9317. Fücûr u taḳvi nefsini cân pâk
Ol ilhâm-ıla ider rûşen idrâk

9318. Şu ḥâletde ki bu cân ḫ[ˇ]âb ide ḫûb
Ḥavâss işden ḳaluban ola maġlûb

9319. Gönül cânuñ olur yüzine nâẓır
Görür ṣûret ol ilhâmâta ẓâhir

9320. Ne ṣûret var-[ı]sa ol yüzde tâbân
Ḫayâl olupdur aña naḳş u bendân

9321. Ḥaḳīḳatle o ilhâmâtı tâ pâk
İder çeşm-i ḫayâlîsüz dil idrâk

9322. Ṣalâḥı vü fesâdı nefsüñ ol-dem
Olur tâ sâliküñ gönline mülhem

9323. Teraḳḳī mi ider yâ-ḫod tedennî
İder mi seyr-i sürʿat ya teʾennî

9324. Olur ḫoş ıṭṭılâʿı ṭâliʿine
Olur fâlinde vâḳıf vâḳıʿına

9325. Nitekim bu ḫayâli görse kâfir
İderdi derc istidrâcı ẓâhir

9326. Miṣâl-i şirk ü küfrinüñ sevâdı
Bulurdı levḥ-i dilde izdiyâdı

9327. Göre ger müʾmin-i ṣâḥib-maḳāmât
Ziyâde ḳıla îmân ü kerâmât

9328. Ola göñlinde nûrullâh tâbân
Ziyâde ide îmân üzre îmân

9329. Olan bu vâḳıʿadur râh-ı dînde
Sekîne ol ḳulûb-ı müʾminînde

Hüvelleẕî enzele's-sekînete fî-ḳulûbi'l-müʾminîne li-yezdâdû imânen meʿa îmânihim[1086]

9330. Eger müʾmin göre îmânı artar
Eger kâfir göre küfrân[ı] artar

9331. Ki zîrâ müşriküñ gözinde perde
Ḥicâb-ı şirk olupdur ol naẓarda

9332. Düşüp iṣbât-ı enbâza naẓarsız
Olupdur bâzmânde ol başarsız

9333. İder ol Bir'e iṣbât-ı şerîki
Gözi aḥveldür añlar biri iki

9334. Ol eḥ(a)diyyet ṣıfâtınuñ hüveydâ
Olımaz gözi envârına bînâ [283ᵇ]

[1086] "İmanlarını bir kat daha arttırsınlar diye müminlerin kalplerine güven indiren O'dur..." (el-Fetih 48/4)

9335. Bu insânî vücûd ilen ḳoyup ol
Vurımaz bir ḳadem sûy-ı ʿadem ol

9336. Gözi ʿayne'l-yaḳīnden çün uyana
ʿAyân anda olur bu maʿni câna

9337. Giçe ʿilme'l-yaḳīnden çünki bu cân
İre ʿayne'l-yaḳīne çün şitâbân[1087]

9338. Ser-â-ser muḫtelif milletlerüñ pâk
İder aḥvâlin anda rûşen idrâk

9339. Ne-kim envâʿ-ı aḥvâl-i ṭavâyif
Var-ısa olur ol mevḳıfde vâḳıf

9340. Velîkin ol muvaḥḥid gözde muṭlaḳ
Ṭolupdur nûr-ı vaḥdâniyyet-i Ḥaḳ

9341. Çıḳupdur nûra ẓulmât-ı ḥucübden
Ḫalâṣ olupdurur ol ḳaʿr-ı cübden

9342. Bu iṣneyniyyet-i insâniyi tâ
Ol eḥ(a)diyyet ṣıfâtınuñ hüveydâ

9343. Tecellî idicek envâr-ı tâbân
Yaḫup küllî idüpdür nûr ol cân

9344. O vaḥdâniyyetüñ bes ʿâleminde
Maḳām-ı vaḥdet ü kendü deminde

9345. Bulup yârini rûşen cemʿ olupdur
Yanup ol şemʿ-i cemʿe şemʿ olupdur

[1087] 9336 ve 9337 numaralı bu iki beytin ikinci mısraları arasında takdim-tehir vardır.

9346. Ḳoyupdur şirket-i mâ ü meni ol
Görür ne görse vaḥdetde anı ol

9347. Özinden benligi senlik cüdâdur
Gidüpdür mâʾ vü men bâḳī Ḫudâ'dur

9348. Zebânında revândur râz-ı muṭlaḳ
Aña her şey velî söyler *Ene'l-ḥaḳ*

9349. Daḫı keşf-i veḳāyiʿden bil iy yâr
Revende cânlara üç fâyide var

9350. Biri bu kim bilür cân kendü ḥâlin
Sülûk içinde noḳṣân u kemâlin

9351. Bilür ḥâlin revişde nice gider
Serîʿ ü's-seyr mi ya vaḳfe ider

9352. Ḳavî mi cânda vecd u şâd şevḳi
Ziyâde mi dilinde zâdı ẕevḳi

9353. Füsürde ve resîde bâzmânde
Ne olsa ıṭṭılâʿı olur anda [284ª]

9354. Eger süfle eger ʿulve ider seyr
Bilür añlar ḫaber ne şer eger ḫayr

9355. Ki zîrâ her ne maʿnî olsa elbet
Ḫayâl aña yazar bir naḳş u ṣûret

9356. Miṯâlini görüp ol ṣûretüñ pâk
İder maʿnâyı ṭâlib cânı idrâk

9357. Olur tâ her veḳāyiʿden ḫaberdâr
Eger nefsânî ger ḥayvânî her bâr

9358. Ya ẖod sebʿî vü ya şeyṭânî ola
Dilî ya rûḥî ya raḥmânî ola

9359. Eger bir ẕâtda iy cân-ı ṭâlib
Bu nefsânî ṣıfatlar ola ġālib

9360. Ki ol ḥırṣ u ġaḍab ḥıḳd u ḥaseddür
Şereh şehvetle kibr ü buẖli beddür

9361. Ne ḥayvân kim o ẕât ḳālıb ola
Biri bunlaruñ anda ġālib ola

9362. O ḥayvân ṣûretinde tîz pinhân
Ḫayâl anuñ yazar naḳşın görür cân

9363. Eger ḥırṣ ola ġālib eylegil gûş
Görinür ṣûret-i mûr u ya ẖod mûş

9364. Eger ola şereh ġālib i ner şîr
Görinür ṣûret-i ẖurṣ u ya ẖınzîr[1088]

9365. Eger buẖl ola ġālib iy revende
Görinür ṣûret-i kelb gözinde

9366. Eger ola ʿadâvet ġālib iy yâr
Görinür câna anda ṣûret-i mâr

9367. Eger kibr ola ġālib tîz çengi
Görinür ṣûret-i rûy-ı pelengi

9368. Eger ġālib olursa şehvet anda
Görinür ṣûret-i ẖar elbet anda

[1088] ẖurṣ: ḥırṣ Nüsha

9369. Eger ola behîmî vaṣf ġālib
Görür bil ṣûret-i mîş anda ṭâlib

9370. Eger ġālib olursa ḫışmı cânda
Görür yüzüñ yüzin cân çeşmi anda

9371. Ger ola şeyṭanet ġālib şitâbân
Görinür ṣûret-i ġaylân u şeyṭân

9372. Ger ola mekr ü ġadr u ḥîle ḥâli
Göre rûbâh u ḫargûş u şeġāli [284^{b}]

9373. Eger bunlar ki gözükdi gözine
Göre müstevlî oldı kendüzine

9374. Bile ġālibdür anda bu ṣıfâtı
Düşüpdür bunlara maġlûb ẕâtı

9375. Göre anlar ki maġlûb o ṭâlib
Bile kim bu ṣıfâta oldı ġālib

9376. Eger anları ol ḳahr ide başa
İrişür bu ṣıfatlardan ḫalâṣa

9377. O ṣûretleri ger görse gider ol
Daḫı ṣûretlere taġyîr ider ol

9378. Bile kim bu ṣıfât olur mübeddel
Bilür taġyîr ne bunlaruñ ol el

9379. Ger anlar gele görse kim ider ceng
Ṣunar bu anlara anlar buña çeng

9380. Bile kendüyi dâm u ḳayd içinde
ʿAnâ-y-ıla ʿinâd u keyd içinde

9381. Emîn olmaya kim yoldur ḫaṭarnâk
Ola zaḫmından anlaruñ ḫaẕernâk

9382. Eger ṣâfî ṣular görse revâne
ʿUyûn u çeşmeler gelse ʿayâne

9383. Ya görse baḥr u ġudrân u ḥıyâżı
Besâtîn ü reyâḥîn ü riyâżı

9384. Ya görse ḳaṣrlar şürfe şerîfe
Leʾâlî vü cevâhir key naẕîfe

9385. Ya görse rûşen encüm rûşen ayı
Semâ-yı ṣaḥv u ṣâfî ḫoş hevâyı

9386. Bu ṣûretler ḳamu anuñ ʿayândur
Maḳāmât u ṣıfâtından beyândur

9387. Ṭarîḳatde emârâtı velîdür
Ḥaḳīḳatde maḳāmâtı velîdür

9388. Eger gözükse envâr-ı nihânlar
ʿAyân olsa nihâyetsiz cihânlar

9389. Ya perrân olsa miʿrâc itse cânı
Ya ṭayy itse zemîn ü âsumânı

9390. Hevâya uçsa ya irse revâne
O bî-rengî vü bî-çûnî cihâna

9391. Ya rûşen olsa ol keşf-i meʿânî
Ya ol ʿilm-i ledünnînüñ beyânı [285ª]

9392. Tecerrüd görse ya cismânîlıḳdan
Tecellî itse ya rûḥânîlıḳdan

9393. Nümâyişdür bu ḳamu çeşm-i câna
O rûḥânî ṣıfatlardur revâne

9394. Ger itse şehr-i melkûtı temâşâ
Ya envâʿ-ı melâyik olsa peydâ

9395. Ya olsa perdelerden fâş aña râz
Hevâtifden ya ḫod gûş itse âvâz

9396. Ya ʿarż olsa aña uçmaġ u ṭamu
Ya ʿarş u kürsî vü eflâk ḳamu

9397. Olupdur ʿâlem-i ġayb aña peydâ
Anuñ manẓûr[ı]dur melkût-ı eşyâ

9398. Sülûkinde açılısar der-i ḫayr
İder mülk-i ṣıfât üstine ol seyr

9399. Ḥamîde çoḫ ṣıfatlar ḥâṣıl ola
Ne kim maḳṣûd vardur ḥâṣıl ola

9400. Eger gözlerine açıla revzen
Göre envâr-ı ġaybü'l-ġaybı rûşen

9401. Ulûhiyyet ṣıfâtı keşf ola yâ
Ola gönlinde ilhâmât peydâ

9402. Göre ya gözi envâʿ-ı işârât
Gele ya Ḥaḳ kelâmından beşârât

9403. Rubûbiyyet ṣıfâtı ya tecellî
İdüp gönli bula rûşen tesellî

9404. Maḳāmında fenânuñ ü beḳānuñ
Vüṣûlin görse yâ-ḫod ol Ḫudâ'nuñ

9405. Taḫalluḳdur Ḥaḳ aḫlâḳı-[y]-la tâbân
İder tebdîl-i aḫlâḳ anda ol cân

9406. İkinci bu ki her ne olsa vâḳiʿ
Dilî vü rûḥî vü mülkî veḳāyiʿ

9407. Ola çün her birinden keşf-i aḥvâl
Bile sâlik ki seyrinde nedür ḥâl

9408. Lebinde nefsüñ artar şürb ü ẕevḳi
Olur kâmında efzûn germ-i şevḳi

9409. Bu meʾlûfât u ṭabʿ u müsteleẕẕât
Ḳamu ḥayvâni vü nefsâni leẕẕât

9410. Gider tîz ol nefes kâmından anuñ
Daḫı itmez ḫayâlin ol hevânuñ [285^{b}]

9411. Dimâġından sürüp üns-i hevâsın
İder terk ol bu ṭabʿuñ muḳteżâsın

9412. Dutar ol keşf-i rûḥânîlere üns
Olur ol rûḥ-ı rûḥânîlere üns

9413. Şehâdet ʿâleminden döndürür yüz
Açar envâr-ı ġaybîye ʿayân göz

9414. Ne-kim mensûb-ı ḥaḳverdür ḥaḳāyıḳ
Meʿânî daḫı esrâr-ı deḳāyıḳ

9415. İdinür mûnis anları bilâ-rayb
Bilür hem meşrebini ʿâlem-i ġayb

Ḳad ʿalime küllü ünâsin meşrabehüm[1089]

9416. Bidâyet ḥâl iy şâh-ı şerîʿat
Ḥaḳīḳat bil-ki eṭfâl-i ṭarîḳat

9417. Ḳamu ġayb-ı veḳāyiʿden açar şîr
Anı bu şîrsiz besleyimez pîr

9418. Bu zâd-ıla ider anlar rûşen bes
Bulurlar bu ġıdâdan perveriş pes

9419. Muʿayyen ṣûret u maʿnîde vâḳiʿ
Ġıdâ-yı cân ṭâlibdür veḳāyiʿ

9420. İmâm Yûsuf-ı Hemedânî kim var
Meger bir vaḳt anuñ ḳatında bir yâr

9421. Taʿaccüb itdi didi-kim ʿacebdür
Bugün bir ḥâl gördüm ne sebebdür

9422. Uyandum uyḫudan ṣubḥ öri ṭurdum
Varup şeyḫ Aḥmed-i Ġazzâl'[i] gördüm

9423. Oturmış ider aṣḥâbı-[y]-la ṣoḥbet
Öñinde süfre-i ḫˇân yir niʿmet

9424. Daḫı götrülmedi süfre miyanda
Yetürdi kendüzin bir sâʿat anda

9425. Bulıcaḳ kendüyi didiler aña
Ki di iy şeyḫ bize n'oldı saña

9426. Didi bu dem nebî ki gördüm irdi
Gelüben aġzuma bir loḳma virdi

1089 "... Her bölük içeceği kaynağı bildi..." (el-Bakara 2/60)

9427. O dem bes Yûsuf ol cân-ı mürebbî
Didi *tilke ḫayâlâtün türabbî*

9428. Ki yaʿnî oldurur ḫˇân-ı ḫayâlât
Odur zâd idene seyr-i maḳāmât [286ª]

9429. Nümâyişlerdür ol câna ḥaḳīḳat
Ki olur şîr-i eṭfâl-i ṭarîḳat

Tilke ḫayâlâtün türabbâ bihâ eṭfâlü'ṭ-ṭarîḳati[1090]

9430. Üçinci fâyide budur ki ḥâṣıl
Maḳāmât içre var baʿżı menâzil

9431. Ki ol ġaybî veḳāyiʿ siz revende
ʿUbûr idüp bulımaz miʿber anda

9432. Gerek olmaġa bir pîr ü peyem-ber
Budur bir sır daḫı bil sırr-ı ser

9433. Niçe kim sâlik olan yüriye yol
İder kendü vücûdında sefer ol

9434. Ṣıfât u nefs u rûḥ u dilde iy cân
Sülûk itmek aña mümkündür âsân

9435. Olur key ġayrsız seyr ide tenhâ
Nebî vü şeyḫsüz hâ gide tenhâ

9436. Velî çünki idüp ol seyr-i bî-ġayr
İde ser-ḥadd-i rûḥâniyyete seyr

1090 "Onlar tarikatin çocuklarının eğitildiği hayallerdir."

9437. Yaluñuz kendüzi kendü gidemez
Geçüben bir maḳāmı seyr idemez

9438. Öziyle her ne iş itse revende
Vücûd âḫir olur ẓâhir anda

9439. Anuñ ḫod baʿd-ez-ân niçe ki gider
ʿAdemdür yolı seyr ol yolca ider

9440. Gerekdür baʿd-ez-ân olmaḳ ʿadem ol
Ki gidemez ʿademsiz bir ḳadem ol

9441. ʿAdem gelmez vücûda kendüden bil
İder anda anı bir ġayr-ı ḥâṣıl

9442. Bes ol ġaybî veḳāyiʿden k'içe şîr
Ki feyż ider velâyetden anı pîr

9443. Ya olur cürʿa-i câm-ı nübüvvet
Ṣunar anı nebî idüp mürüvvet

9444. Ya ol câm-ı cemâl ider tecellî
Bulur cân nûş-ı şerbetden tesellî

9445. Bu şerbetler fenâ-baḫş olur aña
Vücûdını yaḳar raḫş olur aña

9446. Ḥaḳīḳī bilmedin cân ḫod fenâyı
Bulımaz ol ḥaḳīḳat Ḥaḳ beḳāyı [286ᵇ]

9447. Sülûk ü seyrden ḫod câna maḳṣûd
Fenâdan bu beḳādur budurur sûd

9448. Veḳāyiʿden daḫı çoḫ vâḳıʿa var
Diyevüz mevḳiʿinde anı iy yâr

9449. Ḫudâyâ bize ʿışḳuñdan fenâ vir
Viṣâlüñden fenâsız bir beḳā vir

9450. Gözümüz ḫ[ˇ]âb-ı ġafletden uyandur
O şîrîn vâḳıʿa şîrine ḳandur

9451. Beşârâta irişdür cân düşden
Göze göster mübeşşir ḫ[ˇ]âb-ı ḫoşdan

9452. Dil-i ʿ***Uşşâḳ[ī]***ʾye vir rây-ı ṣâliḥ
Ḳıl anuñ ḫ[ˇ]âbını rüʾyâ-yı ṣâliḥ

9453. Gözinden ḫûb açıvir ḫ[ˇ]âb-ı raybı
Gözükdür keşf idüp envâr-ı ġaybı

9454. Ḳıl anı nûr-ı dîdâruñla bîdâr
Görindür rûḥına rûḥânî envâr

DÂSİTÂN-I PÂNZDEHÜM DER-BEYÂN-I MÜŞÂHEDÂT-I ENVÂR VE MERÂTİB-İ ÂN[1091]

9455. Gel oḫı on bişinci dâsitânı
Gözet envâʿ-ı envâra beyânı

9456. Merâtibce müşâhed olan envâr
ʿAyân ola sana göstere dîdâr

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Mâ keẕebe'l-fuʾâdü mâ raʾâ * E-fe-tümârûnehu ʿalâ-mâ yerâ * Ve leḳad râʾâhu nezleten uḫrâ[1092]

1091 "On beşinci destan nurların müşahedelerini ve mertebelerini açıklar."

1092 "(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız? Andolsun onu önceden bir defa daha görmüştü." (en-Necm 53/11-13)

9457. Gelen âyât ḥaḳ Ḳurʾân vâżıḥ
Bürûḳ u hem levâmiʿ hem levâyıḥ

9458. Bize rûşen Burâḳ-ı berḳ u aġı
Göge aġan şeb-i isrâ çerâġı

9459. Maḳām-ı *ḳābe ḳavseyn*e iren yüz[1093]
Varup bî-ḥâcib ol şâhı gören göz

9460. Oḳınan âyeti şânında anuñ
O *mâ keẕebe'l-fuʾâdü mâ raʾâ*nuñ[1094]

9461. Gelen ve'ş-şemsü ve'l-leyl âyet-i nûr
İnen ve'l-fecrle ve'n-necmü ve'ṭ-ṭûr

9462. Ḳılan İslâm-ile îmân beyânın
İden iḥsân idüp iḥsân beyânın

9463. Zemîn ü âsumana cân Muḥammed
Cihânda şemsden tâbân Muḥammed **[287ª]**

9464. Didi iḥsân bu kim Allâh'ı rûşen
Görür gibi idesin ḳulluġı sen

9465. Eger sen anı görmezseñ yüze yüz
Görür ol seni bellü bil göze göz

Ve ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm] el-İḥsânu en taʿbudallâhe ke-enneke terâhu fe-in-lem tekün terâhu fe-innehu yerâke[1095]

1093 *ḳābe ḳavseyn*: "… (Birleştirilmiş) iki yay arası kadar..." (en-Necm 53/9)

1094 *mâ keẕebe'l-fuʾâdü mâ raʾâ*: "(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı." (en-Necm 53/11)

1095 "Nebî (s.a.v) ihsan O'nu görüyormuşçasına Allah'a kulluk etmendir, çünkü sen O'nu görmesen de O seni görür, buyurdu."

9466. Bilüñ bes ki sülûkinde mücâhid
Olur envâʿ-ı envâra müşâhid

9467. Cilâ-yı ẕikr idüp rûyın muḥallâ
Ola âyîne-i dil çün mücellâ

9468. Gide tedrîc-ile târ-ı ṭabîʿat
Siline pâk jengâr-ı ṭabîʿat

9469. Bu insânî ṣıfâtuñ ẓulmeti pâk
Olup cân ide maʿnâ nûrdan idrâk

9470. Güneşden rûşen olur bil dile rây
Olur envâr-ı ġaybîye peẕîrây[1096]

9471. Cihân-ı cân olur ḫoş rûşen anda
Olur dil kül-ḫan-iken gülşen anda

9472. Ne miḳdâr olsa pâk âyîneden târ
Görür envâr o miḳdâr âyinedâr

9473. Baḫup âyînesine çeşm-i câhid
Olur envâʿ-ı envâra müşâhid

9474. Bürûḳ olur bil evvel aña vâżıḥ
Levâmiʿ lâmiʿ ü lâyıḥ levâyıḥ

9475. Görür çün her bürûḳı göz dıraḫşân
Hezârân âteşîn şevḳ arturur cân

9476. Urur naʿra yaḫar berḳ-ile nârı
Bulut gibi ider ḳan yaşla zârî

Yâ eyyühe'l-berḳu'lleẕî telemmeʿa min-eyyi eknâfi's-semâ'i teṣṭa'u[1097]

[1096] peẕîrây: pedîrây Nüsha

9477. Ne miḳdâr olsa ol âyîne bî-târ
Olur nûr-ı bürûḳ efzûn o miḳdâr

9478. Fürûġ-ı berḳden bulsa ferâġı
Göre envâr-ı ʿulvîden çerâġı

9479. Göre ol ṣûret-i mâh ibtidâda
Göre bes âfitâbı intihâda

9480. Muḥâl olur bu ḥâletde ne imkân
Ki envâr-ı mücerred ola tâbân [287^{b}]

9481. Gel imdi bil bu kez iy saʿd ṭâliʿ
Bu envâra nedür rûşen meṭâliʿ

9482. Meṭâliʿ gerçi çoḳdur bî-nihâyet
İdersem ḳıṣṣa uzanur ḥikâyet

9483. Velî bir niçesin şerḥ idem anuñ
Ḳalanın terk idem ṭarḥ idem anuñ

9484. Sözümi bir nefes cân-ile ḳıl gûş
O rûḥâniyyet-i sâlik biri uş

9485. Vilâyet biri iy pîr-i fütüvvet
Nebîmüzde birisi hem nübüvvet

9486. Birisi daḫı rûḫ-ı enbiyâdur
Birisi daḫı rûḫ-ı evliyâdur

9487. Biri hem ḥażretullâhdur bil
Biri hem ẕikr-i illallaḥdur bil

1097 "Ey göğün herhangi bir tarafından ışık saçan ve açıkça görülebilen şimşek!"

9488. Biri daḫı yine envâʿ-ı ezkâr
Ki her dem her dil ider anı tekrâr

9489. Biri Ḳurʾân'durur hem biri îmân
Biri İslâm olupdur biri iḥsân

9490. Biri envâʿ-ı ṭâʿat u ʿibâdât
Ki olur menşeʾ-i envâr-ı ṭâʿât

9491. İder envâr bunlardan ẓuhûrı
Olur her menşeʾüñ bir reng nûrı

9492. Olur her nûrda bir ẕevḳ bir reng
Görür cân gözi her birinde bir yeng

9493. Ḥucübden çıḳa çünki küll-i envâr
Ḫayâl anda ḳalur bîzâr u bî-kâr

9494. Şu vech-ile olur bes anda tâbân
Ki aṣlâ ḳalmaz anda reng ü elvân

9495. Görinmez ṣûret-i keyfiyyet anda
Belürmez nevʿ ü şekl ü heyʾet anda

9496. Zamânsuz ü mekânsuz ü girânsuz
Odur bil nûr-ı muṭlaḳ *în ü ân*suz[1098]

9497. Ki zîrâ her ne levn ü şekl-ile nûr
Ki ola ol naẓarda câna manẓûr

9498. O levn ü şekl göz ârâyişidür
Bu insânî ṣıfât âlâyişidür

1098 *în ü ân:* Bu ve o

9499. Ḳılur ol nûrı bu cân-ı naẓar pâk
Ḫayâlî perdeler ardından idrâk [288ª]

9500. Çü rûḥâniyyete irişe ḥâlüñ
Giçe öte ḥicâbından ḫayâlüñ

9501. Bu levn ü reng-i ṣûret olmaz anda
Bu rûy-ı şekl-i heyʾet olmaz anda

9502. Gerek-kim bunda bir maḳṭaʿ ḳılavuz
Nedür her nûra bes maṭlaʿ bilevüz

9503. Ger envâr-ı bürûḳ ide ruḳūʿı
O nûr-ı ẕikrden ider ṭulûʿı

9504. Gehî envâr-ı cân ġālib olur pâk
İder bu perde-i insânîyi çâk

9505. Çün ola ebr gibi çâk o perde
O rûḥâniyyetüñ bes ol naẓarda

9506. Çıḳup bir pertevi tîz âteş-efşân
Görinür berḳ ṣûret göze tâbân

9507. Eger rûşen ola nûr-ı levâmiʿ
Vużûʾ u ẕikrden olur o lâmiʿ

9508. Olur ki ẕikr nûrından ʿayân ol
Vużûʾ nûrından olur ki revân ol

9509. İşitdük ola şeyḫ ol Bû Saʿîd'i
Meger bir vaḳt anuñ bir mürîdi

9510. Vużûʾsın tâze itdi çün feraḫnâk
Ṭuruban geldi ḫalvet-ḫâneye pâk

9511. Gözi bir lemʿa nâ-geh nûr gördi
Segirdüp naʿra vurdı ṭaşra sürdi

9512. İdüp âheng-i şeyḫ itdi nevâyı
Didi-kim perdesiz gördüm Ḫuẕâ'yı

9513. Nedür şeyḫ anda çün keşf itdi aḥvâl
Mürîde didi âvâz itdi derḥâl

9514. Ki iy gözsüz ü yüzsüz bu ne ḫûdur
Ḫudâ ḳanda o ḫod nûr-ı vużûʾdur

9515. Henüz sen ḳandasın ol ẕât ḳanda
Ki sensin bunda bend-i mâʾ vü mende

9516. Eger lâyıḥ ola nûr-ı levâyıḥ
Olur nûr-ı namâzuñdan o lâyıḥ

9517. Daḫı İslâm u îmânuñdan iy yâr
Ẓuhûr idüp olur ẓâhir o her bâr

9518. Bu üç nûr arasında nitekim berḳ
Görür rûşen gözi olan ki var farḳ [288^{b}]

9519. Bürûḳ oldur ki göze yildürür tîz
Ṭolınur yine ol sâʿat gider tîz

9520. Levâmiʿ ol-ki olur pertev endâz
İder endek tevaḳḳuf eglenür az

9521. Levâyıḥ ṣanki nûr-ı âfitâbı
Ya ʿaks-i âyine ya ʿaks-i âbı

9522. Düşer bir yire anı rûşen ider
Birez ider tevaḳḳuf ṣoñra gider

9523. Bes ol nûr-ı namâz u nûr-ı Ḳurʾân
Ya ḫod İslâm nûrı ya ḫod îmân

9524. Ṣalar ʿaksin göñül mirʾâtına tâ
Levâyıḥ olur ol ʿaks-ile peydâ

9525. Ne-miḳdâr olsa cânda ḫâṣ niyyet
Ne deñlü itse ḳalb iḫlâṣ-ı niyyet

9526. Ne miḳdâr olsa göñlüñ gözgüsi pâk
Levâyıḥden o miḳdâr ider idrâk

9527. O gözgüye göre târ u ṣafâda
Gelür ol nûra noḳṣân u ziyâde

9528. Ve ammâ görse cân rûşen enẓâr
Çerâġ u şemʿ-ṣûret meşʿalevâr

9529. O nûr-ı pîrden bil bir ḳabesdür
Ya ḫod nûr-ı Nebî'den muḳtebesdür

Ve sirâcen münîran[1099]

9530. Olur ya ʿilm ü Ḳurʾân'dan ifâde
Ya îmândandurur ol istifâde

9531. Bu dildür bil sen ol şemʿ ü çerâġı
Ki bulmışdur fürûġ-ıla ferâġı

9532. Ol envâr-ıla kim didüñ ser-â-ser
Ṣafâsı deñlü olupdur münevver

9533. Göre ger ṣûret-i ḳandîl ü mişkât
O ʿirfân nûrıdur iyʿârif ẕât

[1099] "... Nûr saçan bir kandil..." (el-Ahzâb 33/46)

9534. O nûr iḥsân maḳāmından gelüpdür
Zücâcında dilüñ peydâ olupdur

9535. Ne-miḳdâr olsa dil nûrânî tâbân
O miḳdâr ider ol nûr anı tâbân

9536. Ki nûr-ı maʿrifet miṯlini ol ẕât
Dimiş mişkât uş âyetde *ke-mişkât* [289ª]

Ke-mişkâtin fîhâ mişbâḥun[1100]

9537. Eger envâr-ı ʿulvî görse ṭâlib
Ya aḳmâr u şümûs u ya kevâkib

9538. Olur envâr-ı rûḥâniyyet anlar
Gönül göginde baġlar ṣûret anlar

9539. Ne miḳdâr olsa dil ṣâf âsumânvâr
Olur rûşen o miḳdâr anda envâr

9540. Eger âyîne-i dil ola arı
Yüzinden gide bir yılduzca târı

9541. Anuñ ʿaksinde bes bu rûḥ nûrı
O bir yılduz ḳadar ider ẓuhûrı

9542. Görür ki kevkebi vü âsumânı
Ki olar âsumânsız görür anı

9543. Bu cirm-i dildürür ol âsumân bil
O nûr-ı cândur ol kevkeb ʿayân bil

1100 "... İçinde lamba bulunan bir kandillik..." (en-Nûr 24/35)

9544. Büzürk ü ḫurd olur endek ya bisyâr
Ṣafâ-yı dil ḳadar görinür iy yâr

9545. Eger anda açup rûşen gözi ol
Göre bir âsumânsız yılduzı ol

9546. O ʿaks-i nûr-ı dildür oldı tâbân
Ya nûr-ı ʿaḳldur ya nûr-ı îmân

9547. Ṣafâ-yı dilden ol rûşen gelüpdür
Hevâ-yı sînede ẓâhir olupdur

9548. Ki olur nefs şöyle pâk bî-jeng
Görinür göze ṣâfî âsumân-reng

9549. Revende baḫsa aña ol zamânda
Görinür mâh-ṣûret bu dil anda

9550. Tamâm âyîne-i dil olsa ger pâk
Tamâm ay ide bu cân gözi idrâk

9551. Küdûretden eger baʿż olsa anda
Görinür mâh-ı nâḳış ol zamânda

9552. Eger âyîne-i dil ol hevâda
Kemâliyle ola ġāyet ṣafâda

9553. Ola rûşen yüzinde pertev-i rây
Hem ola nûrına rûḥuñ peẕîrây[1101]

9554. Naẓar itdükde göre dîde-i cân
Müşâhid ṣûret-i ḫurşîd-i tâbân [289ᵇ]

[1101] peẕîrây: pedîrây Nüsha

9555. Ṣafâ niçe k’ola anda ziyâde
Ola ḫurşîd-i raḫşânter żiyâda

9556. Ola kim aşa rûşenliġi başdan
Ola biñ kez dıraḫşânter güneşden

9557. Eger ol mâh u ḫurşîdüñ yüziyle
İkisin göre bir gözden göziyle

9558. Ol iy âyîne-i dildür münevver
Ḳılupdur ʿaks-i nûr-ı rûḥ-ı enver

9559. O gün bu rûḥdur bil vâḳiʿ anda
Ḥicâb ardından olur ṭâliʿ anda

9560. Ḫayâl anı münâsib naḳş ider çîn
Güneş-ṣûret ider bir naḳş tezyîn

9561. Budur o ṣûrete nisbetde maʿnî
Nitekim ʿâlem-i kübrâda yaʿnî

9562. Güneş nûrı-[y]-la görür cümle gözler
O nûr-ıla görinür cümle yüzler

9563. İrer her vaḳt eṣer nûrından anuñ
Zevâyâsına mecmûʿ-ı cihânuñ

9564. Yine bu ʿâlem-i ṣuġrâ hem aẓher
Olupdur nûr-ı rûḥı-[y]-la münevver

9565. Bulur andan eṣer mecmûʿ-ı aʿżâ
Olur tâ ḥiss ü cünbiş anda peydâ

9566. Görüp bu nisbet-i çeşm-i ḫayâli
Güneş-ṣûret yazar aña miṣâli

9567. Ve illâ nûr-ı rûḥa ṣûret olmaz
Yüzinde levn ü şekl ü heyʾet olmaz

9568. Ki olur ḥavż u deryâda kemâ-hî
Görür cân encüm ü ḫurşid ü mâhı

9569. Ya cûy-âb u ya çâh-âb içre görür
Ya ḫod âyînede tâb içre görür

9570. Daḫı çoḳ bunlara beñzer ne-kim var
Olur mecmûʿ-ı rûḥâniyye envâr

9571. Görinen bu maḥaller dildürür dil
Ḫayâl ile idüpdür naḳşını bil

9572. Gehî îmân-ıla ṭâʿât nûrı
Gehî eẕkâr u tesbîḥât nûrı

9573. Ṣalup ʿaksin bu dil gözgüsine tâ
Bu ṣûretlerle olur dilde peydâ [290ª]

9574. Ki envâr-ı ṣıfât-ı Ḥaḳ Teʿâlâ
O rûḥânî ḥucübden âşikârâ

9575. Çıḫup âyende ḳarşu câna gider
Revende ḳula istiḳbâle gider

9576. Ṣafâsınca göñül âyînesin pâk
Ṣalar ʿaksin ḳılur rûşen feraḥnâk

9577. Nitekim ḥâlet-i evvelde bir bir
Bu envâr oldı İbrâhîm'e ẓâhir

9578. Çü zülfinden-ki gice çözd[i] târe
Ḫudâsın ṣandı görüp bir sitâre

Felemmâ cenne ʿaleyhi'l-leylü raʾâ kevkeben ḳāle hâẕâ rabbî[1102]

9579. Çü bir yılduz ḳadardı âyine pâk
O nûrı itdi bir yılduzca idrâk

9580. Çün oldı ay ḳadar âyîne arı
Gözükdi ay ḳadar ol nûr-ı Bârî

Felemmâ raʾa'l-ḳamera bâziġan ḳāle hâẕâ rabbî[1103]

9581. Çü buldı âyîne ṣâfî ṣıḳāle
Ṣıḳāletde irişdi ḫoş kemâle

9582. Gözükdi ṣûret-i ḫurşîd-i tâbân
Güvâh-ı rûşen uş âyât-ı Ḳurʾân

9583. Müşâhed ol naẓarda gerçi ol nûr
Ki oldı çeşm-i İbrâḥîm'e manẓûr

Felemmâ raʾa'ş-şemse bâziġaten ḳāle hâẕâ rabbî[1104]

9584. Rubûbiyyet ṣıfâtı-[y]-dı muʿayyen
Ṣalup ʿaksin dili ḳılmışdı rûşen

9585. Velîkin vardı perde naẓarda
Arada çoġ-ıdı rûḥânî perde

9586. Anı telvîn maḳāmında varupdur
Baḫup ol perde ardından görüpdür

9587. Güneş cirmi gibi bes lâ-cerem ol
Ḳabûl itdi üfûli anda ol yol

1102 "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi..." (el-Enʿâm 6/76)

1103 "Ay'ı doğarken görince, Rabbim budur, dedi..." (el-Enʿâm 6/77)

1104 "Güneşi doğarken görince de, Rabbim budur, dedi..." (el-Enʿâm 6/78)

9588. Üfûli sevmedi ol cân bu çîndür
Ki ḳavli *lâ uḥibbu'l-âfilîn*dür[1105]

9589. Arada olmasa ol nûra perde
Gözükmez-idi envâʿ-ı ṣuverde [290ᵇ]

9590. Ṣuver gördi çün ol cân ol naẓardan
O ḥażret ḫod münezzehdür ṣuverden

9591. O dem taʿrîf-i Ḥaḳ'dan buldı ol dil
Şühûduñ ẕevḳini kâmında ḥâṣıl

9592. Çün ol taʿrîf-i Ḥaḳ kim aña yetdi
Anuñ ḥaḳḳiyyetine ḥükm itdi

9593. Göñül ḥâkimdürür ḫod ḳavl-i gerçek
Yalan ḥükm eylemez ne görse lâ-şek

9594. Anuñ ṣıdḳına şâhiddür o Ḳādir
Ki *mâ keẕebe'l-fu'âdü mâ ra'â* dir[1106]

9595. Göñül çün ṭuş ola nûr-ı dürûġa
O *hâẕâ rabbî* dimez ol fürûġa[1107]

9596. Göre çün nûr-ı bâṭıl ḥaḳ dimez dil
Yalana ḥaḳ deyü ḥükm idemez dil

9597. Bu dil çün bir maḳāmı kim ḳıla Ṭûr
Göre envâr-ı Ḥaḳ'dan anda bir nûr

1105 *lâ uḥibbu'l-âfilîn*: "... Batanları sevmem..." (el-Enʿâm 6/76)

1106 *mâ keẕebe'l-fu'âdü mâ ra'â*: "(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı." (en-Necm 53/11)

1107 *hâẕâ rabbî*: "... Rabbim budur..." (el-Enʿâm 6/76)

9598. Dile olmaz muʿarref bir daḫı kes
Muʿarref nûr olur aña hemân bes

9599. İder taʿrîf özi bes kendü ḥâlin
Bulur kendü-[y]-ile kendü kemâlin

9600. Muʿarref ḥâle hergiz ġayr olımaz
Bu işde ġayr ehl-i ḫayr olımaz

9601. Olur bir ẕevḳ bes bu kâm-ı cânda
Bilür ol ẕevḳ-ile ol dil bes anda

9602. Ki Ḥaḳ nûrıdurur ol gördügi nûr
Degil ġayruñ ki ġayr andandurur dûr

9603. Olur bil dilde ẕevḳi bu meʿânî
ʿİbârât-ıla olınmaz beyânı

9604. Gelür ḳāl ehline dilden bu düşvâr
Gerek ḥâl ehl bir cânı ḫaberdâr

9605. Daḫı ol ẕevḳe dil kâmında ẓâhir
Tefâvüt vardur olmaz ḳamusı bir

9606. Ger ol ḥaḳḳ-ı muʿarrif nûr-ı câna
Gire semʿüñ derinden ḫânedâna

9607. Kelîmullâh ḥâlidür bu iy şâh
Ki semʿi itdi gûş *innî enallâh*[1108]

9608. Gele çün perde ardından muʿarrif
Olur bi'l-vâsıṭa ol bil iy ʿârif **[291ª]**

[1108] *innî enallâh*: "... Ben Allah'ım..." (el-Kasas 28/30)

9609. Kelîmullâha ol yolda hem iy şâh
Şecerden geldi âvâz-ı *enallâh*

9610. Ḥucüb çün refʿ ola iy cân-ı ʿârif
Gelür bî-vâsıṭa anda muʿarrif

9611. Kelîmüñ derine hem bu ḥikâyet
Ki geldi *kellemallâh* uşda âyet

Ve kellemallâhu Mûsâ teklîmen[1109]

9612. Gele ger ol muʿarrif bu naẕardan
Gire cân beytine bâb-ı baṣardan

9613. Henüz olur miyânda perde bâḳī
Olur bi'l-vâsıṭa ol ittifâḳı

9614. Ḫalîlullâh ṭuş oldı bu tâba
Ki *hâẕâ rabb[î]* didi âfitâba[1110]

9615. O taʿrîf-i *ene rabbük*den anda[1111]
Belürmeseydi ẕevḳ ol kâm-ı cânda

9616. İdüben tercemân bu dilde tekrâr
Nice diyeydi *hâẕâ rabb[î]* ol yâr

9617. Ḥucüb çün refʿ ola küllî iy ʿârif
Gelür bî-vâsıṭa bil ol muʿarrif

9618. Resûlullâh gördi böyle ẓâhir
Ki *mâ keẕebe'l-fu'âdü mâ ra'â* dir[1112]

1109 "... Ve Musa Allah ile gerçekten konuştu." (en-Nisâ 4/164)

1110 *hâẕâ rabb[î]*: "... Rabbim budur..." (el-Enʿâm 6/76)

1111 *ene rabbük*: "... Ben Allah'ım..." (Tâ-hâ 20/14)

1112 *mâ keẕebe'l-fu'âdü mâ ra'â*: "(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı." (en-Necm 53/11)

9619. ʿÖmer ol çâşnîden dir yüziyle
Ki gördüm rabbimi göñlüm göziyle

Raʾâ ḳalbî rabbî[1113]

9620. Nebî hem bildürüp îmân maḳāmın
Beyân itdükde ol iḥsân maḳāmın

9621. Beşâret-birle şîrînter ʿibâret
Dilüñde itdi bu ẕevḳe işâret

9622. Didi iḥsân bu kim Allâh'ı rûşen
Görür gibi idesin ḳulluġı sen

9623. Eger sen anı görmezseñ yüze yüz
Seni ol bil göre ṭurur göze göz

SUʾÂL

9624. Eger sâʾil suʾâl itse bu demde
Ki ol cân-ı Ḫalîlullâh o demde [291ᵇ]

9625. Göz açup k'eyledi rûşen naẓâra
Gözükdi mâh u ḫurşîd u sitâre

9626. O görmek ʿâlem-i ẓâhirde miydi
Ya bâṭın ʿâleminde ne demiydi

CEVÂB

9627. Cevâbını diyevüz anuñ anda
Tefâvüt yoḫdurur hergiz miyânda

9628. Ḫalîl'e ol zamân âyîne-i dil
Be-ġāyet ḫûb-rûy olmışdı bil-gil

1113 "Kalbim Rabbimi gördü."

9629. Ol envârı cihân-ı dilden ol pâk
Geh itdi ʿâlem-i ġaybîde idrâk

9630. Miyâncı olmadın çeşm-i ḫayâli
Baḫup gördi ol envâra miṣâli

9631. Gehî bu ʿâlem-i ẓâhirden anı
Şehâdet ʿâleminde gördi cânı

9632. Olup ḥis vâsıṭa ol nûrı ol pâk
Münâsib nesnelerde itdi idrâk

9633. Şol eşyânuñ ki var yüzinde nûrı
İder envâr-ı Ḥaḳ anda ẓuhûrı

9634. Niteki olur sitâre vü gün ü ay
Ḫudâ'dan ʿaks-i envâra peẕîrây[1114]

9635. Çün anlara naẓar itdi o gözden
Göñülde gördi envârı o yüzden

9636. Ḥaḳīḳatde bu göz bînâ degildür
Nümâyende Ḫuẕâ-bînâ göñüldür

9637. Çü *hâẕâ rabbî*ye Ḥaḳ'dur muʿarrif[1115]
Göñüldür olan anda aña ʿârif

9638. O ẕevḳe ḳābil olan kâm-ı dildür
Ḳabûl iden o ʿaks-i câm-ı dildür

9639. Olur ġayb u şehâdet bunda yeksân
Bir olur ẓâhir u bâṭın bil iy cân

1114 peẕîrây: pedîrây Nüsha

1115 *hâẕâ rabbî*: "... Rabbim budur..." (el-Enʿâm 6/76)

9640. Olur gâhî gönül âyînesi ṣâf
Ḥucüb olur ṣafâdan göze şeffâf

9641. Gelür âfâḳ-ı enfüs câna mirʾât
Olur merʾî gözine Ḥaḳ'dan âyât

9642. Görür ger nefsine baḫsa ḳamu Ḥaḳ
Anuñ-çün ol nefs ol dir *ene'l-ḥaḳ* [292ª]

9643. Ger olsa rûy-ı mevcûdâta nâẓır
Görür her ẕerrede Ḥaḳ nûrı ẓâhir

9644. Anuñ-çün dir ol aʿẓam merdüm anda
Neye baḫdımsa Ḥaḳḳ'ı gördüm anda

Mâ naẓartü fî-şeyʾin illâ ve raʾeytu'llâhe fîhi[1116]

9645. Ḥicâbı çün gide küllî vücûduñ
Maḳāmına irişür cân şühûduñ

9646. Ne yüze kim ola ol nâẓır anda
Görür bî-vâsıṭa Ḥaḳ ḥâżır anda

9647. O deryâ-yı şühûda ger ola ġarḳ
Ola deryâ-yı bî-pâyân bilâ-farḳ

9648. Telâşî bulur anda bil müşâhid
Ḳalur ancaḳ vücûd-ı ẕâtı şâhid

9649. Bu ḥâletde Cüneyd eydüpdür iy şâh
Ki bir şeyʾüñ vücûdı yoḫ sivallâh

1116 "Neye baktıysam onda Allah'ı gördüm."

9650. Çün ire bu maḳāma cân feraḥnâk
Yine âyîne-i insânîde pâk

9651. Şühûdını cemâl-i şâhidüñ hem
Naẓardan çeşm-i şâhid görür ol-dem

ŞİʿR
[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Âyîne-i hüsnüñe ki ṣâḥib-naẓaram ben
Âyîne-ṣıfat ṣûret-i rûşen güherem ben

2. Yil gib[i] yile geçdi yoluñda ḳamu ʿömrüm
Tozuñ gibi bî-pây u ser uş ḫâk-i derem ben

3. Gün yüzüñüñ ol yüzden i cân k'âyinesiyem
Yüzüñ yine senüñ gözüñ-ile gördüm ben

4. Ġarḳ itdi beni baḥr-ı şühûdına cemâlüñ
Uş kendü vücûdumdan özüm bî-ḫaberem ben

5. Üşendi dil uşandı ḳalem gitdi midâdum
Gör ḫaṭṭ-ı ṣıfâtuñda ne zîr ü zeberem ben

6. Ḫûn-ı ciger içmege ḳadeḥler ḥadḳ itdüm
İçdüm ḳanumı ḳanmadum uş teşneterem ben

7. *ʿUşşâḳ[ī]* 'de ḳalmadı daḫı ġayr sivallâh
Teʾşîr-i vücûd anuñ ü bes bir eserüm ben

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9652. Ve ammâ ol-ki var envâra elvân
Olur ol her maḳām içinde tâbân [292ᵇ]

9653. Maḳāmına göre her nûr alur reng
Görinür her maḳām içinde bir yeng

9654. Ger ola nefs-i levvâme maḳāmuñ
Görinür ezraḳ anda rengi câmuñ[1117]

9655. O rengüñ budurur anda ʿilâcı
Ki ider nûr u ẓulmet imtizâcı

9656. Bu rûḥuñ nûrı ya ẕikrüñ irişür
Gelür ol ẓulmet-i nefse ḳarışur

9657. Bu iki nûr u ẓulmetden muʿayyen
Olur bir nûr-ı ezraḳ anda rûşen

9658. Giyerler mübtedî ṣûfîler el-ḥaḳ
Nişânın bu maḳāmuñ câme ezraḳ

9659. Kem olsa ẓulmet-i nefs ol hevâda
Żiyâ-yı nûr-ı rûḥ olsa ziyâde

9660. Ol ezraḳ nûr o dem gizler ruḫ anda
Görinür sürḫ nûr-ı ferruḫ anda

9661. Çü nûr-ı rûḥ ola ġālibter iy yâr
Olur bir nûr-ı rûşen zerd-i ruḫsâr

9662. Çü nefsüñ ẓulmeti ḳalmaya gide
Görür nûr-ı sepîd anda bu dîde

9663. Çü nûr-ı rûḥla göñlüñ ṣafâsı
Ḳarışa nûr-ı sebz olur żiyâsı

9664. Ṣafâ-yı dil tamâm ola çün iy cân
Olur gün nûrı gibi nûr-ı tâbân

[1117] "ezraḳ" ve "anda" arasında takdim-tehir vardır.

9665. Bula âyîne-i dil çün ṣıḳāle
Ṣıḳāletde ire ġāyet kemâle

9666. Yine âyînede gün gibi bir nûr
Eşıʿʿa kâmil enver ola manẓûr

9667. Şuʿâʿı ḳuvvetinden aña yüzde
Naẓar ḳala ẓafersiz ola gözde

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Göremez nûr-ı ruḫuñdan sen nûr-ı baṣarı
Baṣar iy nûr-ı ruḫuñ nûrı bu nûr-ı baṣarı

2. İy perî-rû melek-ḫû bu leṭâfetle seni
Ḳanda görür yüze yüz merdüm-i insân naẓarı

3. Terliginden o gül-endâmuñı göz nice göre
Ḳılca çün pîrehenüñ bilmedi andan ḫaberi [293ª]

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9668. Çün ide nûr-ı Ḥaḳ ʿaksin ḥavâle
Revân bu nûr-ı rûḥ üstine ṣala

9669. Görinmek ẕevḳi-[y]-ile görmek anda
Girişür ḳarışur vây irmek anda

9670. Gele çünki şühûda anda ol nûr
Ḥicâb-ı cân u dilsüz ola manẓûr

9671. Ne keyfiyyet ḳalur ne heyʾet ol-dem
Ne reng olur ne şekl ü ṣûret ol-dem

9672. Ne miṣli vardurur ne ḥadd[i] anuñ
Ne żıddı vardurur ne nidd[i] anuñ

9673. Zamânsuz u mekânsuz bî-ḥicâb ol
Zevâli yoḫ ṭolınmaz âfitâb ol

9674. Ne yitmek olur anda ne bulınmaḳ
Ne ṭoġmaḳ ḳalur anda ne ṭolınmaḳ

9675. Ne ṣaġ u ṣol ḳalur ne ḫalf u ḳuddâm
Ne pîş ü pes ḳalur ne ṣubḥ u ne şâm

9676. Ne ḳurb u buʿd olur anda mekândan
Ne rûz u şeb gelür anda zamândan

Leyse ʿindallâhi ṣabâḥun ve lâ mesâʾün[1118]

9677. Ne ʿarş olur ne ferş anda ne deyyâr
Ne dünyâ dârı var ne âḫiret yâr

[ŞİʿR]
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Gördüm ol nûrı ki yoḫ gözden aña hîç zevâl
Ṭoġdı bir gün ki gören buldı necâta ẓaferi

2. Çoḫ çeriler oḳıdum ben o güneş sâyesine
Ḳaldı ḳarañuda yâri biri gelmedi berî

3. İrdi ʿuşşâḳ şu ser-ḥadde ki ḥad yoḳdur aña
Yetdi ol nûra vü gitdi ẓulmât-ı beşerî

4. Ne ṭulûʿ u ne ġurûb u ne yemîn ü ne yesâr
Ḳoydı pîş ü pesi vü geçdi bu zîr ü zeberi

5. Ne zamân u ne mekân ḳaldı ne ḫod ḳurb u ne buʿd
Ḳalmadı şâm u seḥer gitdi şeb ü rûz eṣeri

[1118] "Allah'ın indinde sabah-akşam yoktur."

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9678. Şu kim nûr-ı cemâlidür Ḫudâ'nuñ
Ki ol luṭfi yüzinden olur anuñ

9679. Ẓuhûr idüp maḳāmında şühûduñ
Fenâsın böyle ider ol vücûduñ [293ᵇ]

9680. Bu nûr ider fenâ bâbında yârâ
Bu nevʿ-ile taṣarruf âşikârâ

9681. Şu kim nûr-ı celâlidür Ḫudâ'nuñ
Ki olur ʿâlem-i ḳahrından anuñ

9682. İder fânî fenâdan ṣoñra cânı
Ḳalur hem fânî vü fânî vü fânî

9683. Fenâ baʿde'l-fenâdur ḫoş fenâdur
Fenâ baʿde'l-fenâ baʿde'l-fenâdur

9684. Bu aḥvâli zebân tefsîr idemez
Beyânın hem benân taḥrîr idemez

9685. ʿAyân dir ne anı ne beyânı
Ne îni bil-ki ʿaynıdur bil anı

9686. Gelür öñ nûr-ı muḥriḳ bil ʿayâna
Ki andan nâr odıdur bir zebâna

9687. Ḳomaz terk eylemez ol cânı anda
Ḳılur küllî yaḫuban fânî anda

[Hüve] küllü şey'in hâlikün illâ vechehu lehu'l-ḥükmü ve ileyhi türceʿûne[1119]

9688. O kim birdür yaratdı yidi ṭamu
Bu nûruñ pertevinden ḳıldı ḳamu

9689. Olur bil muḥriḳ envâr-ı celâli
Ne meşrıḳ k'oldur envâr-ı cemâli

9690. Ki envâr-ı celâl ider ẓuhûrı
Ẓuhûrında olur ẓulmânî nûrı

9691. Bu vehm içinde olur ʿaḳl ḥâyir
Olımaz ol bu deyr içinde dâyir

9692. Bu deyrüñ ʿaḳl devrindendürür dûr
Ki ider niçe ẓulmânî olur nûr

9693. Miyân-ı nûr [u] ẓulmet çünki var beyn
Gelür bu ʿaḳla *cemʿun beyne żıddeyn*[1120]

9694. Muḥâl añlar bu ḥâli gerçi kim ʿaḳl
Nebîden var velî emkânına naḳl

9695. Yidi biñ yıl ṭamuyı yaḳdılar yâr
K'odı tâ oldı anuñ sürḫ ruḫsâr

9696. Yidi biñ yıl daḫı yaḳdılar anı
Karardı tâ ki nârı vü duḫânı

9697. Daḫı şimdi odı anuñ ḳaradur
Naẓar ʿaḳla ḳara od ne devâdur **[294ª]**

1119 "... O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz." (el-Kasas 28/88)

1120 *cemʿun beyne żıddeyn:* İki zıt arasında birleşme

9698. Eger rûşen naẕar itseñ cihânda
Ne yir kim nûr u ẓulmet vardur anda

9699. O ẕât-ı pâk-i Ḥaḳḳ'uñ kim ḳavîdür
Ṣıfât-ı luṭf u ḳahrı pertevîdür

9700. Bu nûr u ẓulmete anuñ-çün ol ẕât
Buyurdı lafẓ-ı caʿliyyetle iṣbât

9701. Daḫısın itdi ḫalḳıyyetle ʿarż ol
Ki dir *ḫalaḳa's-semâvât ve'l-ʿarż* ol

el-Ḥamdü lillâhilleẕî ḫalaḳa's-semâvâti ve'l-ʿarża ve ceʿale'ẓ-ẓulumâti ve'n-nûra[1121]

9702. O dem k'itdi ẕikr-i ẓulmet ü nûr
Buyurdı *ve ceʿale'ẓ-ẓulumâti ve'n-nûr*

9703. Bu bir żımn-ı işâretde meʿânî
Daḫı çoḳdur velî müşkil beyânı

9704. Çün ol nûr-ı celâli ol Ḫudâ'nuñ
Maḳāmında fenâ baʿde'l-fenânuñ

9705. Ulu heyʾetden ide heybet iẓhâr
Şükûh u ṣavletinden yandura nâr

9706. O dem müftî vü mubḳī bir siyeh nûr
Mümît ü muḥyî hem olına manẓûr

9707. Ki anuñ ʿaẓ(a)metinüñ saṭvetinden
Ya deymûmiyyetinüñ heybetinden

[1121] "Hamd gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. ..." (el-Enʿâm 6/1)

9708. Şikest'olur ṭılısm-ı aʿẓam anda
Olur refʿ rüsûm-ı mübhem anda

9709. Olur tâ ẓâhir ol genc-i ḫazâyin
Bulınur cümle ol medfûn defâyin

9710. Dimiş şeyḫ Aḥmed-i Ġazzâlî mermûz
Bu maʿnâda niçe ebyât-ı meknûz

RUBÂʿÎ

ŞİʿR

Dîdîm nihân-ı gîtî ve aṣl-ı cihân
Vez ʿillet-i ʿâr ber-guẕeştîm âsân
Ân nûr-ı siyâh ez-neft̩ berter dân
Zân nîz guẕeştîm ne în mând u ne ân[1122]

ŞİʿR

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Buldum bu cihânda ben uş genc-i nihânı
Bildüm ne-y-imiş aṣlıyla cân u cihânı [294ᵇ]

2. Bu kevn ü mekân şehrini ḳamu oda yaḫdum
Yaḫdum bu dükânı ḳazuban buldum o kânı

3. Ol nûr-ı siyâh artuġ-ımış neft̩ odından
Anı daḫı geçdüm ḳomadum îni vü ânı

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9711. Duʿâsında hem ḳıl nigâhı
Ki didi *erina'l-eşyâ' kemâ-hî*[1123]

[1122] "Dünyanın sırrını ve cihanın aslını gördük/ Ar duyduğumuzdan dolayı kolayca vazgeçtik/ Neftten yükselen bu siyah nuru (bu siyah nurun ötesinde sırlar var) bil/ Bunlardan da vazgeçtik, ne o kaldı, ne bu kaldı."

[1123] *erina'l-eşyâ' kemâ-hî:* Bize eşyayı olduğu gibi göster.

9712. Bu envâr-ı ṣıfât-ı luṭf u ḳahrı
Diledi bu-y-[ı]dı maḳṣûd-ı behri

9713. Dü ʿâlemde ne şey kim var vücûdı
ʿAdemdi bu vücûdı buldı cûdı

9714. Olur ol pertevi luṭf-ı cemâlüñ
Olur ya pertevi ḳahr-ı celâlüñ

9715. Ve illâ hîç şeyʾ yoḳdur yüziyle
Ki ḳāyim ola ṭura kendüziyle

9716. Ḥaḳīkī yoḳdur eşyânuñ vücûdı
Mecâzîdür ḳamu cânuñ vücûdı

9717. Mecâzîdür vücûdı bu cihânuñ
Ḥaḳīḳī bes vücûd anuñdur anuñ

9718. Vücûd anuñ-ki ol Şâh-ı ezeldür
Vücûdı Lâ-yezâl ü Lem-yezeldür

9719. Odur evvel yine hem âḫir oldur
Odur bâṭın yine hem ẓâhir oldur

9720. Daḫı bu ʿâlem içre her ne-kim var
Anuñla vardurur ya oldur iy yâr

9721. Ne var bî-dost bu ʿâlemde yaʿnî
Süḫan bî-post budur maġz-ı maʿnî

9722. Dili maġz-ı ḥaḳīḳat bil teni post
Gözet cân kisvetinde ṣûret-i dost

9723. Anuñ kim var varlıḳdan nişânı
Bil anuñ sâyesidür ya gör anı

9724. İlâhî gözümüzden perdemüz aç
Cemâlüñ nûrını başumuza ṣaç

9725. Gelûmuz ḳışrın it naġz-ı şerîʿat
Dilümüz kâmın it maġz-ı ḥaḳīḳat

9726. Görindür lâmiʿ u hem lâyıḥ u berḳ
Ḳıl envâra dil-i *ʿUşşâḳī*'yi ġarḳ [295ª]

9727. Yaḳ anuñ şemʿ-i ḥüsnüñden çerâġın
Fürûġ-ı nûruñ-ıla vir ferâġın

9728. Dili âyînesin ṣâfî vü pâk it
O ʿaks-i nûruñ-ıla tâbnâk it

9729. Gözinde rûşen it bî-reng nûrı
Ḳıl anda şekl ü ṣûretsiz ẓuhûrı

9730. Görindür aña nûrı meşrıḳuñdan
Geçür nûr-ı siyâhı muḥriḳuñdan

9731. Fenâ baʿde'l-fenâ baʿde'l-fenâ vir
Fenâ baʿde'l-fenâdan ḫoş hevâ vir

9732. Mecâzî zindeligin eyle fânî
Ḥaḳīḳī cân vir aña câvidânî

DÂSİTÂN-I ŞÂNZDEHÜM DER-BEYÂN-I MÜKÂŞEFÂT VE ENVÂʿ-I ÂN[1124]

9733. Bu on altıncısıdur dâsitânuñ
Budur envâʿ-ı keşfe bil beyânuñ

[1124] "On altıncı destan mükâşefe ve çeşitlerini açıklar."

9734. O ġaybî keşflere bu çeşm-i câna
Gelür mû mû ʿayân bunda beyâna

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Fe-keşefnâ ʿanke ġıṭâ'eke fe-başaruke'l-yevme ḥadîdün[1125]

9735. Ḥicâbın küfrüñ açan rûy-ı dînden
Gören ḥaḳḳe'l-yaḳīn ʿayne'l-yaḳīnden

9736. Gözinden ḥaḳḳ iden keşf-i ġıṭâsın
Naẓar tîz idüben gören Ḫudâsın

9737. Götürüp nuṭḳı yüzinden ṭabaḳ pûş
Dile almış bu şîrîn sözi ḳıl gûş

9738. Ḥicâbı nûrdur rûy-ı Ḫudâ'nuñ
Ger ide ol ḥicâbın keşf ol anuñ

9739. Baḫa süb(ü)ḥât-ı vechi ne bulursa
Gözi irdügi perde ne olursa

Ve ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm] ḥicâbuhu'n-nûru lev keşefehâ le'ḥteraḳat sübüḥâtü vechihi m'entehâ ileyhi başaruhu[1126]

9740. Gel iy cân evvel aç ʿayn-ı başîret
Nedür bu keşfe rûşen gör ḥaḳīḳat

9741. Budur kim refʿ ide bir şey' ḥicâbın
Aça bir vechle yüzden niḳābın

1125 "... Derhal biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir (denir)." (el-Kâf 50/22)

1126 "Nebî (s.a.v) (Allah'ın) hicabı nurdur, bu hicabı açarsa gözünün ulaştığı yere kadar zatının yüceliği (varlıkları) yakar (yok eder), buyurdu." (Müslim, "Îmân", 7) "Ḥicâbuhu'n-nûru lev keşefehâ le'ḥteraḳat sübüḥâtü vechihî m'entehâ ileyhi başaruhu min-ḫalḳihî".

9742. ʿAyân tâ kim o ṣâḥib-keşf anı pâk
İde niçe ṣıfatlar birle idrâk [295ᵇ]

9743. Ki evvelde birin bilmezdi anuñ
Göñülde fikrini ḳılmazdı anuñ

9744. Nebî'ye nite k'itdi Ḥaḳ ḫiṭâbı
Ki keşf itdük gözüñden biz ḥicâbı

9745. Bugün şol resme açduñ sen başar tîz
Şu ḥadde eyledüñ tîġ-i naẓar tîz

9746. Ki bir derde ḳomaduñ perde açduñ
Ḥicâbın cümle varın öte geçdüñ

9747. ʿAyân itdüñ ḳamu râz-ı nihânı
Şu yüz kim görmemişdüñ gördüñ anı

9748. Ḥicâbı hem bil iy ehl-i işâret
Mevâniʿ dendürür bunda ʿibâret

9749. Ki görinmeye andan rûy-ı maḥbûb
Cemâlullâh ola gözlere maḥcûb

9750. O ḥâcibden düşe bu dîde bende
Açamaya o yüze dîde bende

9751. Bu ʿâlemlerdürür bil ol mevâniʿ
Ki oldı dünyi vü ʿuḳbîde vâḳiʿ

9752. Bu gûn-â-gûn ʿavâlim ki gelüpdür
O yüze her biri perde olupdur

9753. Çü yetmiş biñdürür ʿâlem ḥisâbı
O yüz pes buldı yetmiş biñ ḥicâbı

9754. Nebî'nüñ böyle ṣaymışdur zebânı
Ḥadîṯi var ṣaḥîḥ uş nâṭıḳ anı

9755. Ki yetmiş biñ ḥicâbı var Ḫudâ'nuñ
Ḳamusı nûr u ẓulmetdendür anuñ

9756. O yetmiş biñ ʿavâlim k'oldı maʿdûd
Vücûd-ı âdemîde var mevcûd

9757. İzâsında daḫı her ʿâlemüñ bil
Bu insânda olur bir dîde-i dil

9758. Şu dem kim keşf ideler bir cehânı
Görür ol dîdesiyle merdüm anı

9759. Bu yetmiş biñ ʿavâlim hem gelüpdür
İki ʿâlemde cümle derc olupdur

9760. Bu nûr u ẓulmet andandur ʿibâret
Olur hem milk ü melkût ol işâret

9761. Hem ol ġayb u şehâdet anı dirler
Daḫı rûḥânî vü cismânî dirler [296ª]

9762. Bu dünyâ âḫiret hem yine ẓâhir
ʿİbâret andan oldı evvel âḫir

9763. Ḳamu birlik nâmı muḫtelifdür
ʿİbârât ü esâmî muḫtelifdür

9764. Çü bir mecmûʿa oldı ol dü ʿâlem
ʿİbâretde didiler adın Âdem

9765. Dü ʿâlem arasında var-iken beyn
O ḳudret itdi *cemʿun beyne żıddeyn*

9766. O yitmiş biñ gözi bes ol naẕar pâk
Ki yitmiş biñ cihânı ide idrâk

9767. İdüben ḫâric ü dâḫilde ḫoş ḫarc
Bu bir mecmuʿa içre eyledi derc

9768. Nitekim penc (ü) ḥis vardur birûnda
Ḳuvâ vü penc ḥis var hem derûnda

9769. İder ol ʿâlem-i cismânîyi derk
Ḳılur bu ʿâlem-i rûḥânîyi derk

9770. Ola çün bir mürîd-i ṣâdıḳ-ı Ḥaḳ
İrâdet ceẕbesiyle ʿâşıḳ-ı Ḥaḳ

9771. Dilinde şevḳ odından duta dûdı
Dileye dûdveş ʿulve ṣuʿûdı

9772. Bu süfl-i sâfilînden aça gözi
Duta aʿlâ-yı ʿilliyyîne yüzi

9773. Ḳadem ber-câde-i râh-ı ṭarîḳat
İde ṣıdḳ-ıla ḫoş ḳaṣd-ı ḥaḳīḳât

9774. Şerîʿat reh-nümûnın reh-ber ide
O ḳānûn-ı riyâżet üzre gide

9775. O yetmiş biñ ḥicâbuñ çünki ol cân
İrişe bir ḥicâbına şitâbân

9776. Bu yitmiş biñ gözüñ biri muʿayyen
Açıla ol ḥicâba göre rûşen

9777. Giçe tâ ol ḥicâbı ol revende
Bil evvel çeşm-i ʿaḳl açılur anda

9778. Ne deñlü çeşm-i ʿaḳl olsa naẓar pâk
Ne miḳdâr olsa yüzden perdesi çâk

9779. O maʿḳūlât u esrâr-ı meʿânî
O deñlü keşf olup ola ʿayânî

9780. Bunuñ keşf-i naẓar olur bil adı
Buña itmezler artuḫ iʿtimâdı [296ᵇ]

9781. Naẓar ehli görüben ol arada
Bu keşfe iʿtibâr itmez ziyâde

9782. Şu kim rûşen naẓar gördi o demde
Ḳıla bî-iʿtibâr anı ḳademde

9783. Giçe çün keşf-i maʿḳūlâtı gide
Varuban keşf-i ḳalbe aça dîde

9784. Bula bu dîde-i dil ḫoş küşâdı
Anuñ keşf-i şühûdîdür bil adı

9785. Müşâhid bu maḳām içinde her bâr
Görinür göze ol envâʿ-ı envâr

9786. Geçe keşf-i dilîden çün añaru
Görine keşf-i sırrîden aña rû

9787. Serây-ı sır deri bula küşâdı
Bu keşfüñ keşf-i ilhâmîdür adı

9788. Bil anda keşf olur esrâr-ı fiṭrat
Bilevüz ḫilḳate her şeyde ḥikmet

9789. Geçe çün keşf-i sırrîden şitâbân
Aça göz keşf-i rûḥîye firâvân

9790. O keşfe keşf-i rûḥânîdürür ad
Göz açup anda olur cân u dil şâd

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Gel ḳıl naẓar deñiz gibi cûşına göñlümüñ
Ya ebr gibi berḳ-i ḫurûşına göñlümüñ

2. Yaḳıldı raḫt-ı ʿaḳlum u yıḳıldı taḫt-ı cân
ʿIşḳuñ ki ġāret eyledi hûşına göñlümüñ

3. Şol sırları ki Rûḥ-ı Ḳuds bilmedi ʿayân
Fâş itdi ʿışḳuñ anları gûşına göñlümüñ

4. Çeşmüm ṭuş eyledi çeşme-i nûşına Ḫıżrvâr
Gel baḫ i cân bu çeşmde nûşına göñlümüñ

5. Çün şundı sürḫ rengle bir câm-ı mey-fürûş
Ṣatdurdı ḫırḳa zeraḳ fürûşına göñlümüñ

6. *ʿUşşâḳī* düşdi lücce-i rûḥâniyye yüzer
Başdan aşar ṣu çıḫdı çü dûşına göñlümüñ

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9791. İre çün bir maḳāma cân revâne
Olur keşf-i meʿâric ilk o câna [297ª]

9792. Görür hem dûzaḫı girür bihişte
Gelür söyleşür anuñla firişte

9793. Ola âyîne-i cân çünki bî-târ
Yüzinde olmaya cismânî jengâr

9794. ʿAyân ola nihâyetsiz cehânlar
Ola mekşûf o ġāyetsiz ʿayânlar

9795. Ezelden tâ ebed bu devri ol cân
Ḳıluban naṣb-ı dîde ide devrân

9796. Gözinden refʿ ola anda o cânuñ
Ḥicâbı bu zamân-ıla mekânuñ

9797. Şu kim geçmişdi ol mâżî zamânda
İde fi'l-ḥâl ol idrâk anı anda

9798. Ola merdüm ki bundan aça dîde
Naẓar tâ ʿâlem-i ervâḥa ide

9799. Göre bile bula ol dîde-bîniş
Ki ne-y-miş ibtidâʾ-i âferîniş

9800. Gelince ol cihândan bu cihâna
Ola her nesne keşf ol cism-i câna

9801. Yine müstaḳbeline ola nâẓır
Ne gelüp ne olıser göre ḥâżır

9802. Nitekim Ḥârişe ider görürem
Beni ben k'uçmaġı göre ṭururam

9803. Görerem cennet ehlin görişürler
Caḥîm ehli ṣavaşup urışurlar

Ke-ennî enẓuru ilâ-ehli'l-cenneti yetezâverûne ve ilâ-ehli'n-nâri yeteʿâverûne[1127]

9804. Nebî hem bu cihânda didi saña
Ki cennet ʿarż olındı cümle baña

[1127] "Cennet ehlinin birbirlerini ziyaret ettiklerini ve cehennem ehlinin savaştıklarını görüyor gibiyim."

9805. Temâşâsın idüp ol bûsitânuñ
Mesâkîn gördüm ekṣer ehlin anuñ

9806. Daḫı hem ʿarż olındı baña ol nâr
Nisâyı gördüm ekṣer nâs yanar

ʿUriżat ʿaleyye'l-cennetü fe raʾeytü ekṣere ehlihi'l-mesâkîne
Ve ʿuriżat ʿaleyye'n-nâru fe raʾeytü ekṣere ehlihi'n-nisâʾi[1128]

9807. Gide çün perdesi işbu cehânuñ
Ḥicâbı bu zamân u bu mekânuñ [297ᵇ]

9808. Bu câna keşf ide Ḥaḳ ol cihânı
Göze göz ol zamân u ol mekânı

9809. Yine hem bu maḳām içinde berter
Gözine pîş ü pes ola ber-â-ber

9810. Emâmı gib[i] göre mâverâsın
Göresin ol maḳāma gir verâsın

9811. İmâm olduḳda ol şâh-ı şefâʿat
Didi bu ümmete kim yâ cemâʿat

9812. Rükûʿ u secde itmeñ benden öñ siz
Götürüñ baş benden yine ṣoñ siz

9813. Sizi ben kim öñüñüzde ṭururam
Öñümde gib[i] ardumda görürem

Yâ eyyühe'n-nâsü innî imâmüküm felâ tüsbikūnî bi'r-rükûʿi ve lâ bi's-sücûdi ve lâ terfeʿû rüʾûseküm fe innî erâküm min-emâmî ve min-ḫalfî[1129]

[1128] "Bana cennet gösterildi ve oranın ehlinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Sonra cehennem ehli gösterildi ve oranın ehlinin çoğunun kadınlar olduğunu gördüm."

9814. Daḫı bunda olur çoḫ ḫarḳ-ı ʿâdât
Ki dirler adın anlaruñ kerâmât

9815. Ne ḫâṭır kim ide dilde ḫuṭûrı
Bilür bulur bu maḥżarda ḥużûrı

9816. Olur hem çoḫ ġuyûba ıṭṭılâʿı
Urur od gibi od içre semâʿı

9817. Yürür hem-çün ḥabâb âb üzre gider
Hevâya ḳuş gibi uçar seyr ider

9818. Olur böyle kerâmâtı çoḫ anuñ
Ki olmaz iʿtibârı artuġ anuñ

9819. Olur kâfirde daḫı bu kerâmât
Degil maḫṣûṣ-ı müʾmin bu maḳāmât

9820. Nebîmüz nitekim bulup mecâli
İdüpdür İbn-i Ṣayyâd'a suʾâli

9821. Didi kim ne görürsen di ṣoraram
Didi kim ʿarş ṣu üzre görerem

Ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm] mâ terâ fe-ḳāle erâ ʿarşen ʿale'l-mâʾi[1130]

[1129] "Ey insanlar, ben sizin imamınızım. Dolayısıyla rükû ederken, secde ederken ve doğrulurken beni geçmeyin. Çünkü ben sizi önümden de arkamdan da görürüm." (*Müsnedü Ahmed,* C. XIX, s. 56, no: 11997) "Yâ eyyühe'n-nâsü innî imâmüküm felâ tüsbikūnî bi'r-rükûʿi ve lâ bi's-sücûdi ve lâ bi'l-ḳıyâmi ve lâ bi'l-ḳuʿûdi ve lâ bi'l-inṣirâfi ve lâ terfeʿû rüʾûseküm fe innî erâküm min-emâmî ve min-ḫalfî ve'ymülleẕî nefsî bi-yedihî lev raʾeytüm mâ raʾeytü le-żaḥiktüm ḳalîlen ve-lebekeytüm keṣîran".

[1130] "Nebî (s.a.v) ona ne görüyorsun diye sorduğunda su üzerinde bir arş görüyorum, dedi." (*Kenzü'l-ummâl,* C. XIV, s. 616, no: 39715) "Mâ terâ? Ḳāle ʿarşan ʿale'l-baḥri ve ḥavlehû ḥayâtun, fe-ḳāle Resûlullâh ẕâlike ʿarşu İblîse".

9822. Nebî eydür degil ol ʿarş-ı Raḥmân
Senüñ ol gördügüñdür ʿarş-ı şeyṭân

Ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm] ẕâlike ʿarşu İblîse[1131] [298ª]

9823. Ḥayâtında Nebîmüz buyurur hem
Ki böyle ḫarḳ ola Deccâl'e ol-dem

9824. Ṭuta bir zinde merdi mürde ide
Yine zinde ide er Ṭûr'a gide

9825. O kim girçek kerâmet ola çîndür
Ki anı gösteren bes ehl-i dîndür

9826. Geçe çün keşf-i rûḥîden selâmet
Olur keşf-i ḫafîde bu kerâmet

9827. Ki zîrâ müslim ü kâfir ki vardur
Ḳamunuñ cân vardur cân-verdür

9828. Ḫafî illâ ki cân ḫâṣṣ-ı Ḥaḳ'dur
Degil ʿâmm aña ḫâṣṣ-ı Ḥaḳ eḥaḳdur

9829. Bu cân-ı ḫâṣı bil-ki bul[ı]maz ʿâm
Olur ol ḫâṣ ḥażretlere inʿâm

9830. Yazup Ḥaḳ dillerine ḫaṭṭ-ı îmân
Müʾeyyed ḳıldı virüp kendüden cân

Ülâ'ike ketebe fî-ḳulûbihimü'l-îmâne ve eyyedehüm bi-rûḥin minhu[1132]

1131 "Nebî (s.a.v) o şeytanın arşıdır, buyurdu." (*Kenzü'l-ummâl,* C. XIV, s. 616, no: 39715) "Mâ terâ? Ḳāle ʿarşan ʿale'l-baḥri ve ḥavlehû ḥayâtun, fe-ḳāle Resûlullâh ẕâlike ʿarşu İblîse".

1132 "... İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir." (el-Mücâdele 58/22)

9831. Kime dilerse ḳullarından Allâh
İder ilḳā-yı rûḥ emrinden iy şâh

Yulḳı'r-rûḥa min-emrihi ʿalâ-men yeşâʾü min-ʿibâdihi[1133]

9832. Nebî'ye hem bu cânı gönderüpdür
Nişân bu şâna âyet indürüpdür

Ve keẕâlike evḥaynâ ileyke[1134]

9833. O cânı kim o ḫâṣṣ-ı ḥażretîdür
Varur hem ḫâṣṣına kim niʿmetîdür

9834. O cânuñ nûrı-y-ıla tâ gelürler
Ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳḳ'a yol bulurlar

9835. Nitekim tende iy şâh-ı yegâne
Bu dildür vâsıṭa iki cehâna

9836. Ṭutar bir yüzi cismânî cehâna
Açar bir yüzi rûḥânî cehâna

9837. O rûḥânî yüz-ile tâ ki her bâr
Alur envâr-ı rûḥânîden âṣâr

9838. Ol âṣârı o yüzden tâ getürür
Ten ü nefse revân ider yetürür [298^{b}]

9839. Dil ü cân ʿâleminde sır daḫı hem
Olupdur vâsıṭa iy cân-ı maḥrem

9840. O yüzden kim ḳılur câna küşâde
Ḳılur ol feyż-i rûḥı istifâde

1133 "... (Allah) kullarından dilediğine iradesiyle ilgili vahyi indirir." (el-Mü'min 40/15)

1134 "İşte böylece sana vahyettik..." (eş-Şûrâ 42/52)

9841. O yüzden kim ṭutar dilden yaña ol
İrürür feyżini rûḥuñ aña ol

9842. Ḫafî daḫı nitekim sırr-ıla dil
Dü ʿâlemde olupdur vâsıṭa bil

9843. Ṣıfât-ı ẕâtdur Yezdânî biri
Daḫı ol ʿâlem-i rûḥânî biri

9844. Ṣıfâta ṭutduġı yüzden muḳābil
Olur keşf-i ṣıfât-ı Ḥaḳḳ'a ḳābil

9845. İder aḫlâḳ-ı Ḥaḳ ʿaksin idrâk
İrürür ʿâlem-i rûḥâniyye pâk

9846. Olur tâ ḫalḳ-ı cân aḫlâḳ-ı ẕâtî
Bu keşf adıdurur keşf-i ṣıfâtı

9847. Ger ola ʿâlemiyyet keşf i sünnî
Ola ḥâṣıl aña ʿilm-i ledünnî

9848. Eger ola semîʿiyyet mükâşef
Ola Ḥaḳ semʿ-ile gûşı müşerref

9849. Eger ola baṣîriyyet hüveydâ
Müşâhed rüʾyet-i Ḥaḳ ola peydâ

9850. Celâlî bir ṣıfat ger ola tâbân
Ḥaḳīḳī ol fenâya irişe cân

9851. Eger keşf ola ḳayyûmiyyet-i Ḥaḳ
Beḳā bula ḥaḳīḳī cân muḥaḳḳaḳ

9852. Eger keşf ola vaḥdâniyyet aña
Mükâşef ola ol Ḥaḳ vaḥdet aña

9853. Ve ammâ keşf-i ẕâtîdür ʿalâ ḳadr
Key aʿlâ mertebedür iy velî ṣadr

9854. ʿİbâretle olınmaz ol işâret
İşâretle bulınmaz ol beşâret

9855. Ḫuẕâyâ göñlümüzi ḳılma ḫod-bîn
Ḫaṭâsız ḳıl anı âyîne-i çîn

9856. Ḳomaġıl göñlümüz gözinde perde
Bize keşf-i ḥicâb it her naẕarda

9857. Ġıṭâ keşf eyle dîdâruñ bedîd it
Gözümüz gevherin tîġ-i ḥadîd it [299ª]

9858. Gözin *ʿUṣṣâḳ[ī]*'nüñ sen ḳılma ḫod-bîn
Ḫudâ-bîn ḳıl anı âyîne-i çîn

9859. Vir aña keşf-i ʿaḳlîden ṣuʿûdı
Gözine göster ol keşf-i şühûdı

9860. Serây-ı sırrını mesrûr it anuñ
Dilin esrârla pür-nûr it anuñ

9861. Ḳıl anuñ keşf-i ilhâmî fütûḥın
Feraḥ it keşf-i rûḥân[î]yle rûḥın

9862. Ḳuluñdur vir neyi kim ister aña
Nihâyetsiz cihânlar göster aña

9863. Gözinden perdesin ṭayy it mekânuñ
Ḥicâbın götür öñinden zamânuñ

9864. Gözine göster envâr-ı ṣıfâtı
ʿAyân eyle yüzine keşf-i ẕâtı

DÂSİTÂN-I HEFDEHÜM DER-BEYÂN-I TECELLÎ-Yİ ẔÂT VE ṢIFÂT-I ḪUDÂVENDÎ[1135]

9865. Budur ol on yidinci dâsitân bil
Tecellîye ʿayân budur beyân bil

9866. Ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳ k'ider tecellî
Beyânınuñ ʿayân budur maḥalli

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Fe-lemmâ tecellâ rabbuhu li'l-cebeli ceʿalehu dekken ve ḫarra Mûsâ ṣaʿiḳan[1136]

9867. O kim ḥüsnidürür nûr-ı tecellî
Cemâli cümle-i ḫûbuñ ecelli

9868. Oḫıyan *kâf hâ yâ ʿayn ṣâd*ı[1137]
Gelen ṭâ-hâ vü yâ-sîn ḥarfi adı

9869. Olan nûr-ı eḥad şemsinde pinhân
O nûra maẓhar-ı kül Aḥmedî cân

9870. O cân-kim cânıdur iki cihânuñ
Kelâmıdur bu iki cümle anuñ

9871. Tecellî ide çün bir şeyʾe Allâh
Ḳor ol şeyʾ aña ser dervîş eger şâh

İẕâ tecella'llâhu li-şeyʾin ḫażaʿa lehu[1138]

1135 "On yedinci destan Hakk'ın zâtının tecellisini ve hükümdarlık sıfatını açıklar."

1136 "... Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Musa da baygın düştü..." (el-Aʿrâf 7/143)

1137 "Kâf. Hâ. Yâ. Ayn. Sâd." (Meryem 19/1)

1138 "Allah bir şeye tecelli ederse o şey ona boyun eğer." Nüshada ibârenin başına sehven "Ḳāle'llâhu Teʿâlâ" yazılmıştır.

9872. Yaratdı çünki Ḥaḳ ʿâlemde âdem
Tecellî itdi ol âdemde ol-dem

Ve ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm] innallâhe ḫalaḳa Âdeme fe tecellâ fîhi[1139] **[299ᵇ]**

9873. Gel iy cân cân cihânın gülşen eyle
Tecellîden ḥaḳīḳat rûşen eyle

9874. Bula âyîne-i dil çün celâli
Tecellî nic'olur bildür Ḫudâ'yı

9875. Tecellî buña bir şey'de şitâbân
Ẓuhûr ide ṣıfât-ı ẕât-ı Yezdân

9876. Olur ḳalbe tecellî gâh cândan
Sülûk ehli ġalaṭ çoḫ ider andan

9877. Ṣıfât-ı rûḥ vaḳt olur revâne
Tecellî ider iy cân ẕât-ı câna

9878. Bular ẕevḳ-i tecellîsin Ḫudâ'nuñ
Ṣanur kim Ḥaḳ tecellîsidür anuñ

9879. Cemâl-i Ḥaḳ tecellî itdi ṣanur
Olur maġrûr seyri ḳor uṣanur

9880. Eger bir şeyḫ idinmeye menâṣ ol
Varup bu varṭadan bulmaz ḫalâṣ ol

9881. Velîlerden göçenler kim göçüpdür
Bu ʿilmüñ bâbını anlar açupdur

1139 "Nebî (s.a.v) Allah Âdem'i yarattı ve onda tecellî etti, buyurdu."

9882. Tecellînüñ beyânın itdiler az
ʿAyân olmaya dilden tâ ki bu râz

9883. Tecellîden cemâli gözlediler
Nişânın ġayrı gözden gizlediler

9884. Velîkin bu zamân ol çoḫ velî yoḫ
İgen bî-maʿni ṣûret müddeʿî çoḫ

9885. Olupdur gözgüleri yüzi jengâr
Tecellîye iderler rûşen inkâr

9886. Dimezler var maḳāmât u kerâmât
Menâzil var daḫı ḳaṭʿ-ı mesâfât

9887. Azup her biri bir şeyṭân olupdur
Ne insân kim eḍal ḥayvân olupdur

9888. Çürük (?) bes bir niçe ḥarf ögrenüpdür
Daḫı ne naḥv u ne ṣarf ögrenüpdür

9889. Ṭapar âdem yüzin maʿbûd idinmiş
Vücûdın maḳṣad-ı maḳṣûd idinmiş

9890. Degil ḳāyil daḫı ġayrı vücuda
Vücûd yine iner her dem sücûda

9891. Vücûdı yoḫ ne bilsün Ḥaḳ benüm dir
Vücûd ol Ḥaḳḳ'un ol muṭlaḳ benüm dir [300ª]

9892. Dilinde ʿışḳ-ı Ḥaḳ'dan şevḳ yoḳ hîç
Erenler meşrebinden ẕevḳ yoḳ hîç

RUBÂʿÎ
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

Çekmiş çekine çek geçeler ḫâm bir niçe
Ṭâmât elinde dutmış elif-lâm bir niçe
Ḥaḳḳ'uñ yolında yürimemiş kâm bir niçe
Her nîk-nâm düşmeni bed-nâm bir niçe

9893. Diledüm bes ki ben yazam beyânlar
İdem rûşen reh-i dînden nişânlar

9894. Çekem cedvel varaḳlar gülşen idem
Tecellîden çiçekler rûşen idem

9895. Nişân virem şerîʿat barmaġından
Açam çeşme ṭarîḳat ırmaġından

9896. Ki ṭâlib cânlaruñ ola delîli
ʿAyân göstere bu rûşen sebîli

9897. Yide bu câde-i râh-ı ṣavâba
Müşevviḳ ola merciʿle meʾâba

9898. Gel imdi dilden iy ehli viṣâlüñ
İşit şerḥ-i tecellîsin cemâlüñ

9899. Tecellî k'oldı bu ʿâlem içre maʿlûm
İki ḳısm üzredür ʿâlemde maḳsûm

9900. Tecellî var ki rûḥânîdürür nâm
Tecellî var ki rabbânîdürür nâm

9901. Ola âyîne-i dil çünki bî-târ
Ṣıḳāletden siline gerd-i aġyâr

9902. Yüzinden gide jengi mâsivânuñ
Olur ol Ḥaḳ-nümâ câmı bu cânuñ

9903. Ṭoġar rûşen saʿâdet âfitâbı
İder aydın hevâyı cân-ı tâbı

9904. İder ẕât u ṣıfât-ı Ḥaḳ tecellî
Görür cân gözi ol vech-i ecelli

9905. Velî her âyine bulup ṣıḳāle
Ṣıḳāletden k'ire ġāyet kemâle [300^{b}]

9906. Tecellî nûrına olmaz müşâhid
Olımaz bu saʿâdetden müsâʿid

9907. Tecellî feyżidür çün fażl-ı Ḥaḳ'dan
Gerek taḳdîr o feyże mâ-sebaḳdan

Ẕâlike fażlullâhi yü'tîhi men yeşâ'ü[1140]

9908. Velîkin bu sâʿadetle eger bil
Ola müstesʿad olur müstaʿid dil

9909. Dil-i ṣâfîde ider ol ẓuhûrı
Ol âyîne görür görse o nûrı

9910. Nitekim şâh-ı maʿnâ genc-i esrâr
Buyurur şeyḫi ʿAbdullâh-ı Enṣâr

9911. Gelür Ḥaḳ'dan tecellî nâgehânî
Dil-i âgâh görür nâ-geh anı

Tecellî-yi Ḥaḳ nâ-gâh âmed velîkin ber-dil-i âgâh âmed[1141]

9912. ʿAli ol Şeyḫ Bûnânî bir ḥikâyet
İder Bû Bekr-i Sâsân'dan rivâyet

1140 "Bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir…" (el-Cumʿa 62/4)

1141 "Hakk'ın tecellisi nâgâh (birden) gelir ama dil-i âgâha (uyanık gönüle) gelir."

9913. Dimiş ol sâliki râh-ı vüṣûlüñ
Ki bir söz var ḥadîṯinde Resûl'üñ

9914. Her iki ellü ṭutmaz köri (?) bellü
Velî ger ṭutsa ṭutar iki ellü

9915. Ki ilk âyîne-i dil döner aya
İrer jengî ṭabîʿatden ṣafâya

9916. Bu insânî ṣıfâtından olur ṣâf
Gelür göze yüzi şâfî vü şeffâf

9917. O rûḥânî ṣıfâtuñ baʿżı bes bil
Tecellî ider aña ol nefes bil

9918. Sebeb budur aña iy cân-ı ṭâlib
K'olur envâr-ı rûḥâniyye ġālib

9919. Gehî envâr-ı ṭâʿât ü hem eẕkâr
Gelür envâr-ı rûḥa ġālib iy yâr

9920. Urur deryâ-yı rûḥâniyye mevci[1142]
Ṭolar dil sâḥilinüñ mevc evci

9921. İdüp ʿaks-i tecellî fevci mevcüñ
Olur rûşen hevâsı tâ ol evcüñ

9922. Düşer gâhî ki bulur maḥv-ı küllî
Bu insânî ṣıfât âṣâr-ı küllî [301ª]

9923. Revân cümle ṣıfâtı-birle tâbân
Tecellî ider anda cân şitâbân

[1142] Sayfa kenarında bu mısraın hizasında "rûḥâniyyet" yazmaktadır.

9924. Olur nûr-ı tecellî gâh manẓûr
Ḳarışur aña nûr-ı ẕikr ü meẕkûr

9925. Belürür ẕevḳ şöyle kâm-ı cânda
Tecellî itdi ṣan meẕkûr anda

9926. Egerçi ol degildür şevḳi anuñ
Velîkin aña beñzer ẕevḳi anuñ

9927. Ki olur kim tecellîye gelür rûḥ
Ki ḳılmışdur ḫalîfe anı Sebbûḥ

9928. Ḫilâfet daʿvi ider Ḥaḳḳ'a muṭlaḳ
Benüm Ḥaḳ dir o dem eydür *Ene'l-ḥaḳ*

9929. Gehî mecmûʿ-ı mevcûdât kim var
Yir ü gök ʿarş ü kürsî cennet ü nâr

9930. Ḫilâfet taḫtı öñinde ser-â-ser
İderler secdeyi rûḥa ber-â-ber

9931. İdüp bâṭıl ḫayâl ol anda muṭlaḳ
Ṣanur kendüyi ẕât-ı ḥażret-i Ḥaḳ

9932. Olur çoḳ maġlaṭa bu resme anda
Ġalaṭ ancâ ider yolda revende

9933. Gözedüp nefs kendü meşrebini
Yañıldur anda câna meẕhebini

9934. Bu ġaflet şerbetin tâ nefs ider nûş
Olur ol ẕevḳle cân mest-i medhûş

9935. Gerek ol şürbden her câna perhîz
İdemez her revende anı temyîz

9936. Meger ʿayn-ı ʿinâyet ola Ḥaḳ'dan
Naẓar olmış ola cân mâ-sebaḳdan

9937. Boyun virmeye tâ ol keyd-i nefse
Muḳayyed olmaya ol ḳayd-ı nefse

9938. Tecellî kim ikidür şöyle kim berḳ
Bu iki arasında rûşen uş farḳ

9939. Şu kim rûḥân[i] ola elbet anda
Ḥudûṯ olur budur bil vaṣmet anda

9940. Bes olmaz ḳuvvet-i ifnâsı anuñ
Baḳıyye bulınur ibḳâsı anuñ

9941. Çeker çün bu tecellî yüz ḥicâba
Döne bir ebre girmiş âfitâba [301^{b}]

9942. Ol insânî ṣıfât ol şuʾm-ı ẓulmet
Gelür yine ider ṭabʿına ʿavdet

ʿÂde'ş-şu'mu ilâ-ṭabʿihi[1143]

9943. Ki olur k'ol tecell[î]den o ḥâlet
Girer nefsüñ eline niçe âlet

9944. İder taḥṣîl-i ʿilm-i mekr ü ḥîle
Bilür her ḥîleyi kim niçe ḳıla

9945. Murâdınca ider şürb-i hevâsın
Sürer kâmınca ḫoş ẕevḳ ü ṣafâsın

9946. Tecellî k'ide Ḥaḳ celle celâluh
Bu âfât eylemez câna teveccüh

1143 "Uğursuzluk aslına döner."

9947. Tecellînüñ k’ola rabbânî nûrı
Tedekdük bulur andan nefs Ṭûr’ı

9948. Olur bâṭıl zühûḳ anda gelür Ḥaḳ
Gider bâṭıl hemân anda ḳalur ḥaḳ

9949. Daḫı kim olsa rûḥânî tecellî
Dolanmaz dil bulımaz cân tesellî

9950. Gümân pâsından âyîne arınmaz
Yaḳīn yüzi tamâm anda görinmez

9951. Göñül bir rây açinde ṣâyib olmaz
Şevâyib rayb ü şekden ġāyib olmaz

9952. Olur rabbânî bil anuñ ḫilâfı
K’ider mirʾâtı bu bî-jeng ṣâfî

9953. Gümândan ḫâne olur ḫâlî anda
Olur ʿayne’l-yaḳīn bir ḥâl anda

9954. Daḫı bir bu ki ol rûḥânî nûrı
Gören cânuñ olur peydâ ġurûrı

9955. Ḳılur inkâr-ı fâsid göñlün efkâr
Ṭolar maġzına maġrûrâne pindâr

9956. Vücûd u ʿucb olur cânda ziyâde
Bulur derd-i ṭaleb noḳṣân hevâda

9957. Vücûdını yoġ-iken var ṣanur ol
O dem derd-i ṭalebden uṣanur ol

9958. Kim ider ḫavfı kim ḳılur niyâzı
Olur ol ḥażretüñ küstâḫ bâzı

9959. O dem kim Ḥaḳ tecellî ider anda
Biri ḳalmaz bu ḳamu gider anda [302ª]

9960. Döner yoḳluġa varlıḳ ol żiyâda
Olur derd-i ṭâlib dilde ziyâde

9961. Olur göñlinde odı daḫı berter
Ṣusuzluġı ṣusuzluḳ üzre artar

ŞİʿR
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Girmişem teşne göñül cânla râh-ı ṭalebe
Her dem ider başuma âteş-i şevḳüm ġalebe

2. Bu leheb kim dilüme yaḫdı tecellî-yi cemâl
Tebbet oḫıdaydı deşte dil-i Bû Leheb'e[1144]

3. Ḥarem-i Kaʿbe-i vaṣluña ṣafâdan giderem
Gelmez öñüme beriyye vü ʿiḳāb-ı ʿAḳabe

4. Yandı bu şemʿ medînemde benüm çün ne gidem
Daḫı ḳandîl ü çerâġ isteyü Şâm-ı ḥalîle

5. Bu cinâyetlere boynumda ne kefâret idem
Ne ṣıyâm u ṣadaḳam var ne ʿıtḳ-ı raḳabe

6. Nefsimüñ ṭûrını dekk itdi tecellî-yi cemâl
ʿUcbsuz ḳılmışam ol yüze göz açup ʿacebe

7. Gördi ʿuşşâḳ cemâlüñde çü nûr-ı ramażân
ʿUcbı ḳalmadı şaʿbân-ıla anuñ recebe[1145]

1144 İkinci mısraın vezni bozuk

1145 İkinci mısraın vezni bozuk

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

9962. Ve ammâ ger tecellî ide ol ẕât
Tecellîsi iki nevʿ oldı iṯbât

9963. Biri ol-kim tecellî ide ẕâtî
Biri daḫı tecellîdür ṣıfâtî

9964. O kim ẕâtî tecellîdür aña nâm
İki nevʿ üzre ḳısmet itdi ḳassâm

9965. Tecellî-yi rubûbiyyet birisi
Tecellî-yi ulûhiyyet birisi

9966. Tecellî-yi rubûbiyyet ẓuhûrı
Kelîmullâh'a itdi sen ḳo Ṭûr'ı

9967. Kelîmullâh'a görindi bes ol nûr
Ṭafîl-idi Kelîmullâh'a bil Ṭûr

9968. Kelîm'e ṣaʿḳa virdi behre-i nûr
Tedekdük oldı anda behre-i Ṭûr

Ceʿalehu dekken ve ḫarra Mûsâ[1146] [302ᵇ]

9969. Bu behre anlara anda ki yetdi
Tecellî Ḥaḳ rubûbiyyetden itdi

9970. Egerçi pâre pâre ḳıldı kûhı
Düşürdi Mûsi'yi cânsız şükûhı

9971. Velîkin Rabdurur çün perverende
Yine anları oldı perver anda

1146 "… Onu paramparça etti, Musa da baygın düştü…" (el-Aʿrâf 7/143)

9972. Ser-â-ser bulmadılar iḫtirâḳı
Vücûd-ı Ṭûr-ı Mûsâ ḳaldı bâḳī

9973. Tecellî-yi ulûhiyyet muʿayyen
Ẓuhûr itdi ḥabîbullâha rûşen

9974. Vücûd-ı Aḥmedî'yi anuñ odı
Yaḫup küllî ḳomadı hîç dûdı

9975. Vücûd-ı Aḥmedî çün old[ı] tâ baş
Vücûd-ı ẕât-ı Ḥaḳ virildi pâdâş

İnnelleẕîne yübâyiʿûneke innemâ yübâyiʿûnallâhe[1147]

9976. Vücûd-ı enbiyâdan hîç mevcûd
Degildür bu saʿâdet-birle mesʿûd

9977. Velî bu dîn yirinde dâne-bînler
Bu dînüñ ḫırmeninde ḫûşe-çînler

9978. Bu deñlü dirdiler bes dâne daḳdan
Bu miḳdâr aldılar bes behre Ḥaḳ'dan

9979. Bu deñlü anları Ḥaḳ ṭoyurupdur
Ḥadîṯ-i ḳudside kim buyurupdur

9980. Hemîşe bir ḳulum k'olmaya ġāfil
Taḳarrüb ide baña bi'n-nevâfil

9981. Niyâz-ile ki ḳıla ol namâzı
Namâz içinde kim ide niyâzı

[1147] "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler…" (el-Fetih 48/10)

9982. Görüp anuñ namâzın ü niyâzın
Severüm tâ ben anı azın azın

9983. Ḳaçan sevsem ben aña semʿ oluram
Başar olur gözinde şemʿ oluram

9984. Daḫı ben oluram anuñ eli bil
Daḫı ben oluram anuñ dili bil

9985. Benümle işidir görür benümle
Benümle ṭutar u söyler benümle

Lâ yezâlü'l-ʿabdu yeteḳarrabu ileyye bi'n-nevâfili ḥattâ uḥibbehu fe iẕâ aḥbabtühu küntü lehu semʿan ve başaran ve yeden ve lisânen bî yesmeʿu ve bî yebṣuru ve bî yebṭışu ve bî yenṭiḳu[1148] **[303ª]**

9986. Bu ḫâṣiyyet ki anlar anda bulur
Tecellî-yi ulûhiyyetden olur

9987. Ve ammâ ol tecellî-yi ṣıfâtî
Dü nevʿ olur o daḫı hem-çü ẕâtî

9988. Birisidür tecellîsi Cemâl'üñ
Birisidür tecellîsi Celâl'üñ

9989. Tecellîsi Cemâl'ün yine maʿlûm
Olınmışdur iki nevʿ üzre maḳsûm

9990. Ṣıfât-ı nefsîdür biri muʿayyen
Ṣıfât-ı maʿnevîdür biri rûşen

[1148] "Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda onu severim. Onu sevdiğimde ise kulağı, gözü, eli ve dili olurum. Artık benimle işitir, benimle görür, benimle vurur ve benimle konuşur." En yakın rivâyet için bk. (Buhârî, "Rikâk", 38)

9991. Ṣıfât-ı nefsi ol k’anuñla ẓâhir
Eger virse ḫaber bir cân-ı muḫbir

9992. Hemân andan ola bir ẕât maʿlûm
Ziyâde olmaya maʿnâ-yı mefhûm

9993. Nitekim dinilür iy cân-ı câhid
Bi-nefsin ḳāyim ü mevcûd u vâcid

9994. Tecellî itdi mevcûdiyyeti çün
Cüneyd oldı o nûrı gören ol gün

9995. Dem urup ol nefesde didi ol şâh
Ki bir şeyʾüñ vücûdı yoḫ sivâllâh

Mâ fi’l-vücûdi sivallâhi[1149]

9996. Tecellî vâḥidiyyet itdi ʿâdet
İrişdi bu saʿîde bu saʿâdet

9997. Dem urup hem o demde did[i] ol şâh
Ki cübbemde benüm yoḫdur sivallâh

Leyse fî-cübbetî sivallâhi[1150]

9998. Gehî ḳāyim bi-nefs itdi tecellî
Ki buldı Bâyezîd andan tesellî

9999. O nûrı gördi *sübḥânî* didi ol
Daḫı *mâ aʿẓamu şânî* didi ol[1151]

1149 “Varlık (âleminde) Allah’tan başkası yoktur.”

1150 “Cübbemin içindeki Allah’tan başkası değildir.”

1151 *sübḥânî mâ aʿẓamu şânî:* Kendimi her türlü eksiklikten tenzih ederim. Şânım ne kadar yücedir.

10000. Ṣıfât-ı maʿnevî oldur bil âḫir
Ḫaber vire çün anuñ birle muḫbir

10001. O ẕât-ı pâküñ üstine o ḥâlet
Ziyâde maʿniye ide delâlet [303b]

10002. Ki eydürler ʿAlîm ü hem Ḳadîr ol
Daḫı dirler Semîʿ ü hem Baṣîr ol

10003. Ḥayâtı var odur Ḥay yoḫ fenâsı
Kelâmı vardurur hem var beḳāsı

10004. Çün itdi ʿâlemiyyetden tecellî
Ol âdem ḫâṭırın ḳıldı tesellî

10005. Aña ʿilm-i ḥaḳāyıḳ oldı maʿlûm
O ḳısm-ı ʿilm-i esmâ oldı maḳsûm

10006. Çün itdi rûy-ı ḳudretden tecellî
Muḥammed göñlini itdi tesellî

10007. Şehâdet barmaġından bir işâre
Tamâm ay ḳurṣın itdi iki pâre

İḳterabeti's-sâʿatü ve 'nşeḳḳa'l-ḳameru[1152]

10008. Atup bir müşt ḫâki itdi ʿazîmet
Niçe biñ leşkere virdi hezîmet

Ve mâ rameyte iẕ rameyte[1153] **(el-Âyetü)**

10009. Çün eyledi irâdetden tecellî
Dil-i ʿOṯmân Ḫîrî oldı tesellî

1152 "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." (el-Kamer 54/1)

1153 "… Attığın zaman da sen atmadın…" (el-Enfâl 8/17)

10010. Didi-kim muṭlaḳ üç yıldur muḥaḳḳaḳ
Ne dilersem ben anı diler ol Ḥaḳ

10011. Semîʿ iyyetden itdi çün tecellî
Süleymân göñlini itdi tesellî[1154]

10012. Çün ol semʿ itdi gûşında ẓuhûrı
İşitdi dûrdan âvâz-ı mûrı

Ḳâlet nemletün yâ eyyühe'n-nemlü 'dḫulû mesâkineküm[1155] (el-Âyetü)

10013. Başîriyyetle çün itdi tecellî
O Necm-i Râz[i]'yi itdi tesellî

10014. Dir ol-kim yüzüñe gözgü özümdür
Yüzüñ görmege hem gözüm gözümdür

10015. *Zân rûy künûn k'âyine-i rûy-ı tû-em*
Ez-dîde-i tû be-rûy-ı tû mî negerem[1156]

10016. Çün itdi ol ḥayât-ıla tecellî
İrürdi Ḫıżr u İlyâs'a tesellî[1157]

10017. O yüzden gördiler nûr-ı necâtı
O gözden içdiler âb-ı ḥayâtı [304ª]

10018. Çün itdi ol kelâm-ile tecellî
Kelîm-i göñlini itdi tesellî

1154 Süleymân: Selmân Nüsha

1155 "… Bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin! dedi…" (en-Neml 27/18)

1156 "Bu yüzden senin yüzünün aynası gibiyim. Senin gözünden senin yüzüne bakıyorum."

1157 Ḫıżr: Ḫıżr Nüsha

10019. Bi-ġayr-ı vâsıṭa buldı kelâmı
Kelîmullâh anuñ-çün oldı nâmı

Ve kellema'llâhu Mûsâ teklîmen[1158]

10020. Çün itdi ol beḳā-y-ıla tecellî
Dilin ḥallâcınuñ itdi tesellî

10021. Götürdi ol bu insânî ṣıfâtı
Getürdi bes o rabbânî ṣıfâtı

Yemḥu'llâhu mâ yeşâ'ü ve yüṯbitü[1159]

10022. Enâniyyet gidüp Ḥaḳ ḳaldı muṭlaḳ
Anuñ-çün didi ol Ḥallâc *Ene'l-ḥaḳ*

10023. Didi senüñle benüm aramızda
Benüm ben perde neyler perde bizde

10024. Benümle baña yiter zaḥmet eyle
Götür beni aradan raḥmet eyle

10025. ***Beynî ve beyneke innî yüzâhimunî***
Fe'rfaʿ bi-cûdike ennî mine'l-beyn[1160]

10026. Olındı hem ṣıfât-ı fiʿlî iṯbât
Ki dirsen Ḫâliḳ ü Râzıḳ'dur ol Ẕât

10027. Mümît [u] Muḥyî oldur dirsen elbet
Olur bes ṯâbit iḥyâ vü imâtet

1158 "… Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu." (en-Nisâ 4/164)

1159 "Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır…" (er-Raʿd 13/39)

1160 "Seninle benimle aramda, beni sıkıştıran bir benlik var; varlığınla (benle), ayrılık benliğini ortadan kaldır." (*Dîvânu'l-Hallâc,* nşr. Abduh Vâzin, Beyrut 2013, s. 158.)

10028. Çün itdi ezraḳıyyetden tecellî
O Meryem göñlini itdi tesellî

10029. Çü ḳıldı ʿavnsüz ḫurmâyı lerzân
Ruṭab döküldi derḥâl oldı erzân

Ve huzzî ileyki bi-ciẕʿi'n-naḫleti tüsâḳıṭ ʿaleyki ruṭaben ceniyyen[1161]

10030. Çün itdi ḫâlıḳıyyetle tecellî
O ʿÎsâ göñlini itdi tesellî

10031. Düzetdi çünki ṭînden heyʾet-i ṭayr
Nefes itdi uçup ṭayr eyledi seyr

Ve iẕ taḫluḳu mine'ṭ-ṭîni ke-heyʾeti'ṭ-ṭayri [bi-iẕnî] fe-tenfuḫu fîhâ fe-tekûnu ṭayran bi-iẕnî[1162]

10032. Çün itdi rûy-ı iḥyâdan tecellî
Ḫalîli göñlini itdi tesellî [304ᵇ]

10033. Ki çâr uçar ḳuşı ṭutdı nâ-çâr
Ḳoşup kendüye yapışdurdı ol yâr

10034. Dönüp her ḳuş niçe pâre itdi
Alup her pâreyi bir ṭaġa gitdi

10035. Varup her pâreyi bir ṭaġda ḳodı
Gelüp yirine bes döndi oḫudı

10036. Dirildi pâresi her mürġuñ iy cân
Derildi geldi aña perle perrân

1161 "Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün." (Meryem 19/25)

1162 "… Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu…" (el-Mâide 5/110) Âyet-i kerîmenin sonu metinde "bi-iẕnillâhi" şeklinde bitmektedir.

Fe-ḫuẕ erbaʿaten mineʾṭ-ṭayri fe-ṣurhünne ileyke ṣümmeʾcʿal ʿalâ-külli cebelin minhünne cüzʾen[1163]

10037. Yine hem-çün o rûḥullâh ʿÎsâ
Nefesden itdi çoḫ iḥyâ-yı mevtâ

(Ve) tuḥyiʾl-mevtâ[1164]

10038. Çün itdi ol imâtetden tecellî
Bil andan Bâyezîd oldı tesellî

10039. Çü tîrin atdı çeşmi kevkebînüñ
Mürîdi Bû Türâb-ı Naḫşebî'nüñ

10040. Ṭoḳundı ḫışmla kendüye gördi
Türâba düşdi ol-dem naʿra urdı

10041. Hemân-dem bir nefesden virdi cânı
Ki gördi merdüm her merdüm anı

10042. Olur çoḫ ḳahr himmet böyle cânlar
Ki ḫışm itdüklerin öldürür anlar

10043. Açalar rûy-ı ḳahrîden çü çehre
Baḫalar ḫışm çeşminden ne zehre

10044. Ne şaḫṣa olsa ṭuş olur helâki
Gider cân ḫâke düşer cism-i pâki

10045. Ṣıfât-ı fiʿlîden dir gerçi bu ḫûb
Velî niʿmet-i celâle oldı mensûb

1163 "… Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy…" (el-Bakara 2/260)

1164 "… Ölüyü diriltti…" (el-Bakara 2/260)

10046. Ṣıfâtı kim dü nevʿ oldı cemâlüñ
Dü nevʿ olur ṣıfâtı hem celâlüñ

10047. Ṣıfât-ı ẕâtîdür biri Ḫudâ'nuñ
Ṣıfât-ı fiʿlîdür biri hem anuñ

10048. Ṣıfât-ı fiʿlîden itdük beyânı
ʿAyân itdük geçen ḳavl içre anı

10049. Ṣıfât-ı ẕât daḫı bunda bil hem
İki nevʿ üzredür vallâhu aʿlem [305ª]

10050. Ṣıfât olur biri cebrûtî anuñ
Ṣıfât olur biri ʿaẓmûtî anuñ

10051. İde çün rûy-ı cebrûtî tecellî
Göre cân gözi bir nûr-ı ecellî

10052. Nihâyetsiz ola bir nûr-ı zâhir
Hem ola ġāyet-i heybetde ẓâhir

10053. Ne levn ola vü ne ḫod ṣûret anda
Ne şekl ola ne ḫod keyfiyyet anda

10054. Çün ol nûr ibtidâ düşe müşâhed
Teleʾlüʾden görinür lüʾlüʾ-i ḫad

10055. Bu insânî ṣıfâta anda peydâ
İder ifnâ yüzin tîz âşikârâ

10056. Yaḫar tâ nârı bu yâr-ı vücûdı
Ḳılur fânî bu âṣâr-ı vücûdı

10057. Olur gâhî fenâsı anda cânuñ
Fenâsına şuʿûrı olmaz anuñ

10058. *Seḳāhüm rabbühüm*den anda sâḳī[1165]
İder âġāz-ı nûşı ʿîş-i bâḳī

10059. Ḳızar hengâma hengâm-ı tecellî
Alur rûşen ele câm-ı tecellî

10060. Düşer ol câma tâ ʿaksi cemâlüñ
Şerâb-ıla ṣunar ṭolu celâlüñ

10061. Şerâb-ı âteşîn ü âteşîn câm
Tecerrüʿ her k'ide yanar leb ü kâm

10062. Eger miḳdâr-ı salikden ziyâde
Ṣuna bir ḳaṭre bâde ol hevâda

10063. Revân ol bâdenüñ cân âteşinden
Yanar tâ ayaġına don başından

10064. O meyden şöyle olur mest fânî
Bilinmez tâ ki var mı yoḫ mı cânı

10065. Fenâsın bilmez ol kendünüñ anda
Ne oldı ḥâli ya kendüsi ḳanda

10066. Özinden şöyle olur bî-ḫaber mest
Ki itmez farḳ o pây u ser mi ya dest

10067. Zihî ḫoş ḥâlet ü rûşen beşâret
Bilüñ ki ṣaʿḳa andandur ʿibâret

ŞİʿR **[305ᵇ]**

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

[1165] *seḳāhüm rabbühüm*: "... Rableri onlara (tertemiz bir içki) içirir." (el-İnsân 76/21)

1. Şol yâr kim olmaz anuñ kimse ṣâḥibi
Dün ṣoḥbetinde oldum anuñ ben muṣâḥibi

2. Bir ṣubḥ aġardı üstüme ṭoġdı bir âfitâb
Kim ḳapdı ḳatdı nûrına nûr-ı kevâkibi

3. Bir nûr düşdi kûha kim yoḫ kenâr-ı ṣubḥ
Olmaz meşâriḳ aña bulınmaz meġāribi

4. Bir câm ṣundı baña celâlüñ ki cürʿasın
Nâr içse ḳaçup uça geçe necm-i ṯâḳibi

5. Bir âteşîn şerâbla mestem ki ḳaṭresi
Şürbünde yandurup kül ider küll-i şâribi

6. İçüp üzüm ṣuyını özümi yitirmişem
Îmân u küfr ḳanda unuttum meẕâhibi

7. *ʿUşşâḳ[ı]* şöyle mest degil ki ayla (?) yine
Bir mestdür ki cân gidüp ḳaldı ḳālıbı

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10068. Olur ʿaẕ(a)mût iki nevʿ üzre maʿlûm
Birisidür ṣıfât-ı Ḥayy u Ḳayyûm

10069. Birisi daḫı anuñ rûşen iy yâr
Ṣıfât-ı kibriyâ ʿaẕ(a)metle Ḳahhâr

10070. Tecellî itse ol Ḳahhâr u Ḳādir
Ṣıfât-ı Ḥayy [u] Ḳayyûm-ıla ẓâhir

10071. Bedîd olur fenâsı bil fenânuñ
Odur rûşen beḳāsı bil beḳānuñ

10072. Bu vaḳt içinde *yehdillâhu* nûrı
Kemâ-hû ider ol câna ẓuhûrı

Yehdi'llâhu li-nûrihi men yeşâ'ü[1166]

10073. Ẓuhûr ider ki hergiz yoḫ ḫafâsı
Ṭulû' ider ṭolınmaz hîç żiyâsı

10074. Tecellî-yi cemâl ile degil şâh
Celî olur gehî olur ḫafî gâh

10075. Ki zîrâ birdürür telvîn maḳāmı
Odur rûşen ʿayân temkîn maḳāmı

10076. Tecellîsi celâlüñ k'ola rûşen
Odur temkîn maḳāmı bil muʿayyen

10077. Ṭurur dâyim ider her dem direngi
Yüzinde olmaz anuñ hem dü rengi [306ª]

10078. Dü reng olmaz yüzinde ẓâhir anuñ
Vuḳūʿı gerçi olur nâdir anuñ

10079. Nitekim şeyḫ-i vaḳt ol Bû Saʿîd'e
Bedîd oldı bu ḥâlet irdi ʿîde

10080. Şebâbuñ ʿunfuvânîydi ṭalebde
Daḫı ʿunvân-ı nâmîydi taʿabda

10081. İçinde şevḳ-i âteş tîz itdi
Oturımadı ṭurdı ḫîz itdi

10082. Didi şeyḫine çünki oldı ḳāyim
K'i şeyḫüm bu ḥadîṯ olur mı dâyim

1166 "… Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir…" (en-Nûr 24/35)

10083. O dem şeyḫ aña anda uruban dem
Didi kim dâyim olmaz otur epsem

10084. Çü bir sâʿat oturdı ṭurdı yine
Oturmaz odını çün görd[i] yine

10085. Yine şeyḫine çünki oldı ḳāyim
Didi-kim bu ḥadîṯ olur mı dâyim

10086. Dem urup didi yine şeyḫ ol-dem
Ki ṭurma dâyim olmaz otur epsem

10087. Oturdı bir nefes çün yine gördi
Ki ol od sâkin olmaz yine ṭurdı

10088. Didi od gibi olup yine ḳāyim
İ şeyḫüm bu ḥadîṯ olur mı dâyim

10089. Didi olmaz otur bekle mekânuñ
Devâmî olsa olur nâdir anuñ

10090. Pes anda Bû Saʿîd ol-demde ṭurdı
Varup naʿra semâʿ-ı çerḫ urdı

10091. Didi ol bu nevâdirdendür iy şeyḫ
Bu hem ol cümle nâdirdendür iy şeyḫ

10092. Bu menzilde gelür îmân ʿayâna
ʿAyân bunda batar ʿayn-ı nihâna

10093. Olur maḥv dü reng-i vaṣl u hicrân
Görinmez iʿtibâr-ı küfr [ü] îmân

ŞİʿR
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Görse yüzüñ göze ne küfr ü ne îmân görinür
Ol tecellîde baña ne dil ü ne cân görinür

2. Şöyle maḥv itdi beni nûr-ı celâlüñ ki baña
Ne ümîẕ-i ṣıla vü ne ġam-ı hicrân görinür [306ᵇ]

3. Her ʿayân ʿayn-ı nihânda ḳamu ġarḳ oldı batup
ʿAynuma ḳılca ne peydâ ü ne pinhân görinür

4. Ben bu bâzârda bîzâr-ı vücûd u ʿademüm
Kim baña bu ikinüñ ḳıymeti yeksân görinür

5. Ḳalmadı bende daḫı benlik olup cümle ʿadem
Ḳaldı Allâh hemân bâḳī o sultân gö[rinür]

6. Şöyle mestem ben o meyden ki vücûd-ı ʿademüm
Yitdi şimdi göze ne în ü ne ḫod ân [görinür]

7. Ṣıdı ʿuşşâḳ vücûdiyyetini yaḫdı oda
Üzdi zünnârın anuñ gözine ġufrân görinür

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10094. Ḥaḳīḳat bunda bil iy şâh-ı rûşen
Tecellî ider illallâh rûşen

10095. Çü sulṭân-ı ulûhiyyet ḳurar taḫt
Velâyet tîz o dem ṭurur durur raḫt

10096. Çün ol nûr-ı tecellîden yanar nâr
Püti küllî vücûduñ aña yanar

10097. Olur ẕenb-i vücûduñ şirki arı
Ki *ve ʾstaġfir li-ẕenbik* didi Bârî[1167]

10098. Egerçi ẕenb ġāyet sende çoḫdur
Vücûduñ ẕenbi gibi hîç yoḫdur

Vücûdüke ẕenbün lâ yuḳāsu bihi ẕenbün[1168]

10099. Nebî hem dir ki göñlümüñ naẓarda
Gelür bir ġayn olur ʿaynına perde

10100. İdüp yitmiş kez istiġfâr her rûz
Sürerem rûzum olur tâ ki pîrûz

Ve innehu le-yuġānü ʿalâ-ḳalbî ve innî estaġfirullâhe fî-külli yevmin sebʿîne merraten[1169]

10101. İdinüp ḫalḳ içinde ḫalḳı pîşe
Bu ḫalḳa iḫtilâṭ itmek hemîşe

10102. Bu teblîġ-i risâlet bunca ḥâlât
Daḫı eşġāle bunca iştiġālât

10103. Vücûdın her dem iderdi ziyâde
Olurdı ʿaynına ġayn ol hevâda

10104. Her işden bir vücûdı artar-idi
Gözini ebr gibi örter-idi **[307ª]**

10105. Naẓarda ol gözüñ ḳalmazdı tâbı
Göremezdi ḥaḳīḳī âfitâbı

1167 "… Günahının bağışlanmasını dile…" (Muhammed 47/19)

1168 "Senin varlığın başka bir kabahatin karşılaştırılamayacağı bir kabahattir."

1169 "Kalbime öyle şeyler gelir ki günde yetmiş kez istiğfar ederim." (Müslim, "Zikr", 12) "İnnehû le-yuġānü ʿalâ-ḳalbî ve innî le-estaġfirullâhe fi'l-yevmi miʾete merratin".

10106. İdüp yitmiş kez istiġfâr her rûz
Gider ol ebr olurdı rûz-ı pîrûz

10107. Ger açа rûyı ḳahr u kibriyâdan
Tecellî ide ol ġaybî hevâdan

10108. Yıḳılup yaḳıla taḫt-ı velâyet
Oda yana ḳamu raḫt-ı velâyet

10109. Velâyetden o dem anda o merdüm
Ne gördi bildise ola yine güm

10110. Gide her maʿrifet fiṭnat yirine
Gele bes dehşet ü ḥayret yirine

10111. Gide her ʿilm yâdından o cânuñ
Döne mechûle her maʿlûm anuñ

10112. Yana evrâḳ-ı ʿilm ü defter anda
Ḳala bî-ʿilm ü câhil ebter anda

10113. Ne bile ʿilm nedür ya ne maʿlûm
Ne bile fehm nedir ya ne mefhûm

10114. Yuya bu ʿilm ü ʿirfândan ḳamu el
Ola her maʿrifet cehle mübeddel

10115. Ḳala bî-ʿilm ü bî-ʿirfân ol anda
Ola ḥayrân u ser-gerdân ol anda

10116. Belâ ṣanma o cehli görmegil sehl
Ki ḳamu ʿilmden bâlâdur ol cehl

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Cehl oldı mâ-sebaḳdaġı ol ʿilm ezberüm
Ṣuya üzildi zîr ü zeber oldı defterüm

2. Ḫûn-ı cigerle yaşlu gözüm yazduġı kitâb
Pür ḥâşiye ḳanı o temâşâ-yı manẓarum

3. Ġavṣ eyleyüp deñizlere bu tîz ʿömürde
Çengüme geç giren ḳanı ol arı gevherüm

4. Ḳoymış-iken alup avcuma dest-i niyâz-ıla
Avcumdan aldı mevc ṣuya düşdi dürlerüm

5. Ben her ne bildim-ise oḫıyup unutdum uş
Ḳaldı ḥadîṯ ü dost hemîn dilde ezberüm

6. Muḫtâr u kenz ü mecmuʿ u manẓûmı oda
Urdum ne tuḥfe ḳaldı yanup ne muḥarrerem [307ᵇ]

7. ʿUşşâḳ cehl-i ʿilm idegör ʿilm-i cehl ḳıl
Kim berter oldı ʿilme benüm cehl ebterüm

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10117. Nebîmüz hem bidâyet-i ḥâl her bâr
Dir-idi *rabbi zidnî ʿilmen* iy yâr[1170]

10118. Çün irdi bu maḳāma oldı virdi
Taḥayyür artur iy Ḥaḳ baña dirdi

Yâ delîle'l-müteḥayyirîne zidnî taḥayyüren[1171]

10119. İrişe ol maḳāma çün revende
Olur deryâ-ṣıfat mevc urur anda

1170 "Rabbim ilmimi arttır." (Tâ-hâ 20/114)
1171 "Ey hayrete düşenlerin rehberi, hayretimi arttır."

10120. Vücûdı ġarḳa varmış bu ḥadîṯe
Çaġırur teşnelikden yâ Muġīṯe

10121. Ṣusuzluḳdan lebi ḫuşk ü gözi ter
Bu ṣulu şiʿr ider dilde ezber

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Gözüñ hemîşe ḳanum içer ḳana teşnedür
Gönlüm lebüñde şerbet-i dermâna teşnedür

2. ʿUmmâna döndi irüp o ʿummâna teşne dil
Ḳanmadı daḫı ṣorsañ o ʿummâna teşnedür

3. Âb-ı lebüñ zülâline teşnedürür dilüm
Ṣan ḫâk-i ḫuşk ḳaṭre-i bârâna teşnedür

4. Cân-ı Ḫıżr irdi çeşme-i ḥayvâna açdı lîk[1172]
Ḳanmaz yine o çeşme-i ḥayvâna teşnedür

5. Mihmân-ı cân ṭutdı ḳaşuñ kûşesinde yir[1173]
Ḳanlu gözüñ velî dem-i mihmâna teşnedür

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10122. Eger ol rûy-ı Ḳahhârî'den iy yâr
Tecellî ʿâmm ide her şeyʾe Cebbâr

10123. Bu ʿâlemde belüre bu ʿalâmet
Ḳıyâm ide o dem rûz-ı ḳıyâmet

1172 Ḫıżr: Ḥıżr Nüsha

1173 "Mihmân" ve "cân" arasında takdim-tehir vardır.

10124. Tecellî ʿâmm ola çün ḫâṣṣ u ʿâmma
Ola ḳāyim o sâʿatde ḳıyâma

10125. Raḳam pes *küllü şey'in hâlikün*den[1174]
Yazıla bu cihân alnına rûşen [308ª]

10126. Revân pîşânîsinde deşt ü kûhuñ
Nişânı yazıla pîşîn sütûhuñ

10127. Ḳamu fânî ola bâḳī Ḫudâ pes
Ḫudâ ḳala Ḫudâ ide nidâ pes

10128. Diye kim mülk kimüñdür bugünde
Mücîb olmaya bir kimse öñinde

Limeni'l-mülkü'l-yevme[1175]

10129. Yine vallâhu aʿlem bi'ṣ-ṣavâbı
Vire kendüzine kendü cevâbı

10130. Diye nefsi nefs *el-mülkü lillâh*[1176]
Ki oldur Vâḥid ü Ḳāhir şehinşâḥ

Lillâhi'l-vâḥidi'l-ḳahhâri[1177]

10131. Senüñ bu rûy-ı insân âyineñdür
Ṣıfât-ı ẕât-ı Ḥaḳḳ'a âyineñdür

10132. Çün ola âyineñ ṣâfî vü ḳābil
Ḳabûl ide neʿaks olsa muḳābil

1174 *küllü şey'in hâlikün*: "... (O'nun zâtından başka) her şey yok olacaktır..." (el-Kasas 28/88)

1175 "... Bugün hükümranlık kimindir?..." (el-Mü'min 40/16)

1176 "Mülk Allah'ındır." (Buhârî, "Zikr", 18) "Emseynâ ve emsa'l-mülkü lillâhi ve'l-ḥamdü lillâhi lâ ilâhe illallâhu vaḥdehû lâ şerîke lehu".

1177 "... Kahhâr olan tek Allah'ındır." (el-Mü'min 40/16)

10133. Tecellî ne ṣıfatla k’ide ol ẕât
İder âyîne anuñ ʿaksin iṯbât

10134. Çün ide bir ṣıfat âyîne rûşen
Taṣarruf idemez ol yine rûşen

10135. Tecellî issinüñdür baʿd-ez-ân rây
Olur bes âyine ʿakse peẕîrây[1178]

DER-BEYÂN-I FARḲ DER-BEYÂN-I MÜŞÂHEDE VE MÜKÂŞEFE VE TECELLÎ[1179]

[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Müşâhede vü tecellî mükâşefe hem iy yâr[1180]
Başına her birinüñ rûşen añla farḳ var

2. Tecellî-y-ile olur bil müşâhede ẓâhir
Daḫı tecellîsüz olar ẓuhûr ider her bâr

3. Tecellî daḫı ki ider müşâhedeyle ẓuhûr
Gehî müşâhedesiz gösterür celî envâr

4. Eger tecellî ṣıfât-ı cemâli nûrı ola
O bi’l-müşâhede olur bedîd ider dîdâr

5. Eger o nûr-ı ṣıfât-ı celâle pertev ola
O bî-müşâhede olur ider naẓarda ḳarâr

6. Olur müşâhede zîrâ mufâʿale bâbı
Gerek müşâreke beyne iṯneyn ide iẓhâr [308^{b}]

1178 peẕîrây: pedîrây Nüsha

1179 “Müşâhede, mükâşefe ve tecellî arasındaki farkın açıklanması.”

1180 Müşâhede: Müşâhide Nüsha

7. Tecellîsi bu ṣıfât-ı celâlînüñ ḫod pâk
İkiliği uyudur birliği ider bîdâr

8. Müşâhede vü tecellî ʿayân mükâşefesiz
Ẓuhûr idüp açmazlar o perdeden ruḫsâr

9. Velî mükâşefe keşf ehline müşâhedesüz
Daḫı tecellîsiz olur menâr-ı dilde yanar

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10136. Ve ammâ kim Nebî ol-demde didi
Tecellî itdi Ḥaḳ Âdem'de didi

10137. Ṣıfât ü ẕâtın iẓhâr itdi yaʿnî
Degil anuñ ẓuhûrı anda maʿnî

10138. Eger maʿnî olaydı anuñ ẓuhûrı
Tecellînüñ bulınaydı şuʿûrı

10139. Tecellîye şuʿûr olmadı iy yâr
Ṣıfât u ẕâta ammâ oldı iẓhâr

10140. Didi pîri heri kim Ḥaḳ Teʿâlâ
Diledi k'ide ḳudret âşikârâ

10141. Yaratdı bu zemîn ü âsumânı
Bes oldı ḳudreti anda ʿayânî

10142. Diledi k'ide ẕâtın âşikârâ
Yaratdı Âdem'i eyle temâşâ

10143. O dem ki nefḫ-i rûḥ eyled[i] aña
Ki ol nefḫüñ didüm vaṣfını saña

10144. Ḳodı ol ṭıynet-i Âdem'de mestûr
İki rûşen kerâmet adı meşhûr

10145. Biri sırr-ı tecellî âşikârâ
Birisi daḫı ḳısm-ı ʿilm-i esmâ

10146. O *kerremnâ benî âdem* ki geldi[1181]
İşâret bil bu iki sırra oldı

10147. Hem ol ḳudret yedeyniyle işâret
Bu iki remze oldı bil beşâret

10148. Bu taḫt üzre hem ol ẕât-ı laṭîfe
Bu iki maʿniden oldı ḫalîfe

10149. Ṣıfât u ẕâtı-y-ıla rûşen iy yâr
Tecellî itdi Ḥaḳ Âdem'de yek-bâr[1182]

10150. Bu işden düşdi ol bu mülke mâlik
Bu sırdan düşdi mescûd-ı melâʾik [309ª]

10151. Celâli vü cemâli çün Ḫudâ'nuñ
Tecellî eyledi ḥüsninde anuñ

10152. Melâʾik gördiler Ḥaḳ şâhid anda
Ser-â-ser oldı Ḥaḳḳ'a sâcid anda

10153. O dem Âdem degildi anda mescûd
Olan mescûd o maʿbûd-ıdı maʿbûd

10154. Nitekim Kaʿbe'ye ṭoġrı namâzı
Ḳılup secdeyle idersin niyâzı

1181 *kerremnâ benî Âdem*: "İnsanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık..." (el-İsrâ 17/70)

1182 "yek" nüshada "yik" harekelidir.

10155. Degildür beyt bil mescûduñ anda
O beytüñ ıssıdur maḳṣûduñ anda

10156. O dem hem ṣûretâ beyt-idi mescûd
O ṣâḥib-beyt-idi maʿnîde maḳṣûd

10157. Velî İblîs çün göreydi gözi
Bu vech-ile göremedi o yüzi

10158. Naẓarda gördi çün ṣalṣâl-i mesnûn
Ḳaçup itmedi secde old[ı] melʿûn

10159. Anuñ-çün ḳamudan ol dün gelüpdür
Ki *küllü nâḳışin melʿûn* gelüpdür[1183]

10160. Egerçi bu tecellî toḫmı evvel
Ekildi ṭıynet-i Âdem'de bir el

10161. Velî Mûsâ zamânı tâze irdi
Bitürdi sebze-i *erinî* virdi[1184]

10162. Zamân-ı Aḥmedî'de virdi yimiş
Ki âyet *keyfe medde'ẓ-ẓılle* dimiş

Elem tera ilâ-rabbike keyfe medde'ẓ-ẓılle[1185]

10163. Bu dünyâ mezraʿında ḫûşe-çînler
Bu dînüñ ḫırmeninde dâne-bînler

10164. Bu ʿâlem gülşeni olduḳca ḳāyim
Bu yimişden bulalar behre dâyim

1183 *küllü nâḳışin melʿûn:* Eksik olan her şey lanetlenmiştir.

1184 *erinî*: "… Bana göster!.." (el-Aʿrâf 7/143)

1185 "Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi?" (el-Furkân 25/45)

10165. Saʿâdet bûsitânına girelüm
Bu devlet mîvesin her dem direlüm

10166. İlâhî gönlümüz sen ḳıl tesellî
Cemâlüñden bize göster tecellî

10167. Çerâġumuz tecellî-yi cemâl it
Fürûġ-ı bezmümüz şemʿ-i celâl it

10168. Dilümüz ḫırmenini gülşen eyle
Tecellî dânesinden rûşen eyle [309^{b}]

10169. Dil-i *ʿUşşâḳī* 'yi ḳıl âyine-pâk
Tecellî nûr-ıla eyle feraḥnâk

10170. Gözinde ḳoyma anuñ noḳṭa-i rayb
Açıvir merdümine perde-i ġayb

10171. Ṣun anuñ cânına câm-ı cemâlüñ
Şerâbıyla anı mest it celâlüñ

10172. Gözine göster îmânın ʿayân it
ʿAyânın küfrinüñ ʿayn-ı nihân it

10173. Mey-i ṣâfı içür ʿışḳuñ ḫamından
Güm it mest anı kendü merdüminden

10174. Vücûdınuñ putın yandur uşındur
Yu ẕenbin raḥmetüñ baḥrine bandur

10175. Aña sen cehl-i ʿilm u ʿilm-i cehl it
Bu ʿâlem ʿilminün cehliyle ehl it

DÂSİTÂN-I HECDEHÜM DER-BEYÂN-I VUṢÛL BE-ḤAŻRET-İ ḤUDÂVENDİ BÎ-İTTİṢÂL VE İNFİṢÂL[1186]

10176. O müjde dâsitân bu dâsitândur
Vuṣûl-i ḥażret-i Ḥaḳḳ'a beyândur

10177. ʿAyân ider viṣâl-i Ẕü'l-celâl'i
K'anuñ yoḫ ittiṣâl ü infiṣâli

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Ve enne ilâ-rabbike'l-müntehâ[1187]

10178. O kim şânında didi Ḥaḳ Teʿâlâ
Fe-kâne ḳābe ḳavseyni ev ednâ[1188]

10179. İrüren sidre ḳadd-i müntehâya
Varan isrâ düni *ṣümme denâ*ya[1189]

10180. Bulan dercât-ı aʿlâ yâr-ı ḫalvet
İden ol o söz *ev ednâ*da ṣoḥbet[1190]

10181. Çıḳan Ḥaḳḳ-ıla eyvân-ı vuṣûle
Olan mevṣûl maḳṣûd-ı ḥuṣûle

10182. Ḥadîṣinde buyurur böyle ol şâh
Ki vaḥy eyledi ol ʿÎsâ'ya Allâh

10183. Gürüsne ol-ki tâ beni göresin
Mücerred ol-ki vaṣluma iresin

1186 "On sekizinci destan Allah Teʿâlâ'ya ittisâl ve infisâl olmaksızın kavuşmayı açıklar." Hecdehüm: Müjdehüm Nüsha

1187 "Ve şüphesiz en son varış Rabbinedir." (en-Necm 53/42)

1188 *Fe-kâne ḳābe ḳavseyni ev ednâ*: "O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu." (en-Necm 53/9)

1189 *ṣümme denâ*: "Sonra (Muhammed'e) yaklaştı…" (en-Necm 53/8)

1190 *ev ednâ*: "… Hatta daha da yakın (oldu.)" (en-Necm 53/9); ikinci mısraın vezni bozuk

Ḳāle ʿaleyhi's-selâm: Evḥallâhu Teʿâlâ ilâ-ʿÎsâ[1191]

10184. Bilüñ bes bu nefsden siz muḥaḳḳaḳ
Ki var-ımış vuṣûl-i ḥażret-i Ḥaḳ [310ᵃ]

10185. Velî olur bu vaṣluñ özge aṣlı
Ḳıyâs itme bu vaṣla özge vaṣlı

10186. Bu aṣlı ṣanma daḫı aṣla beñzer
Bu vaṣlı ṣanma daḫı vaṣla beñzer

10187. Degil cismüñ vuṣûli gibi cisme
Ya aʿrâżuñ ḥulûli gibi cisme

10188. Ya ʿilm olmaḫ gibi maʿlûma lâyıḳ
Ya ʿaḳl olmaḫ gibi maʿḳūla lâṣıḳ

10189. Ya iki şeyʾ olmaḫ gib[i] yektâ
Teʿâlallâh ʿan-ẕâlike ʿulüvvâ[1192]

10190. Daḫı ol vaṣla bil ḳul kendü yitmez
Anı ḳul saʿyi tenhâ ḥâṣıl itmez

10191. Gerek bil-ki ʿinâyet ẕât-ı Ḥaḳ'dan
Gerekdür ceẕbe ol ceẕ(e)bât-ı Ḥaḳ'dan

10192. Nitekim şeyḫ Ḫar(a)ḳānî dir iy şâh
Viṣâlullâha rûşen ikidür râh

10193. Gider ḳuldan biri şeh der-gehine
Gelür şehden biri ḳul ḫar-gehine

1191 "Nebî (s.a.v) Allah, Îsâ'ya vahyetti, buyurdu."

1192 *Teʿâlallâh ʿan-ẕâlike ʿulüvvâ:* Allah bundan çok yücedir.

10194. O kim ḳuldan gider şâha i reh-ber
Ḍalâlet-ber-ḍalâletdür ser-â-ser

10195. O kim şehden gelür ḳula revândur
Hidâyet-ber-hidâyetdür ʿayândur

10196. O dem-ki Mûsi ḳaṣd-ı ḥażret itdi
Ol anda kendü yolın dutdı gitdi

10197. Ki Ḥaḳ ol ḳıṣṣayı ider ḥikâyet
Ve lemmâ câ'e Mûsâ geldi âyet[1193]

10198. Anuñ-çün diyicek *erinî* zebânı[1194]
Cevâbında didi Ḥaḳ *len terânî*[1195]

10199. Didi iy Mûsi dön baḫ bu ize sen
Senüñ yoluñca geldüñ bil bize sen

10200. Ḳapuda ḳāyim ol işüñ ṭapudur
Girüp görme bizi yirüñ ḳapudur

10201. Çü sen geldüñ bize sen senligüñden
Göremezsin bizi sen benligüñden

10202. Olupdur benligüñ gözüñde perde
Göremezsin bizi sen bu naẓarda

10203. Depinme öz derüñden endere sen
Özüñden ol berî gel bu dere sen [310^{b}]

10204. Sen ol kendü yoluñ var terk it evvel
Göresin bizi ṭut bizüm yolı gel

1193 *Ve lemmâ câ'e Mûsâ*: "Musa geldiğinde…" (el-Aʿrâf 7/143)

1194 *erinî*: "… Bana (kendini) göster.." (el-Aʿrâf 7/143)

1195 *len terânî*: "…Sen beni asla göremezsin…" (el-Aʿrâf 7/143)

10205. Velî bizüm nebî ol gice iy şâh
Ki ṭutdı râh-ı vaṣl-ı ḥażretullâh

10206. Götürdi *ḳābe ḳavseyn* üzre ebrû
İrürdi ḳurb-ı *ev ednâ*ya meh-rû[1196]

Sübḥânelleẕî esrâ bi-ʿabdihi leylen mine'l-mescidi'l-ḥarâmi[1197] el-Âyetü

10207. Serây-ı ser-serîri üzre ḫalvet
Bulup yârin ki server itdi ṣoḥbet

10208. Muḥammedlik ṭonından anuñ iy cân
Vücûdun itdiler der-ḥâl ʿüryân

10209. Getürüp ṣûret-i raḥmet revâne
Geyürdiler aña ḫilʿat şehâne

10210. O zîbî ḫilʿat-ıla yine fi'l-ḥâl
Anı bu ʿâleme itdiler irsâl

10211. Miyândan refʿ-i iṣneyniyyet olmış
Kemâlinde vuṣûlüñ vaḥdet olmış[1198]

10212. Ḳarañulıḳda ḳalmış cânlara nûr
Elinde bu beşâret-nâme menşûr

10213. Ki bir cânuñ bu ümmetde ger ansuz
Burâḳ-ı himmeti olsa tüvânsuz

1196 *ev ednâ*: "… Hatta daha da yakın (oldu.)" (en-Necm 53/9)

1197 "Bir gece, (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, (evresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya) götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir…" (el-İsrâ 17/1)

1198 Bu beytin yanına kırmızı mürekkeple "Ve mâ erselnâ raḥmeten li'l-ʿâlemîn" (Âlemlere rahmet olarak gönderdik) yazılıdır.

10214. Geçüp bu mertaʿ -ı ḥayvâniden ol
Aşup bu sidre-i insâniden ol

10215. Ṭutup ol sidre-i rûḥânîye râh
İdemese şitâbân seyri her gâh

10216. Bulımasa bu dergâh-ı viṣâli
Temâşâ idemese bu cemâli

10217. Hemân anda ḥabîbüm ḥażretine
İrüp yüz sürsün anuñ ḫiẕmetine

10218. Daḫı her câya itmesün tek ü pûy
Hemân ol âsitâna sürsün ol rûy

10219. Ḳosun ser ḫaṭṭ-ı fermânına anuñ
Yüzin yir eylesün pâyında cânuñ

10220. Kemer-beste miyânı hem-çü cârû
Yire sürsün o der-gehde ruḫ u rûy

10221. Ne cân kim vardı anuñla görişdi
Hemân ṭutsun-ki ol baña irişdi [311ª]

10222. Ne cân-kim anı bildi beni bildi
Muṭîʿ olan aña ṣan baña oldı

10223. Anuñla biz birüz var birligümüz
O bizüz biz o budur dirligümüz

10224. İkilik raḫt aradan götürüpdür
Ṭurup yirine birlik oturupdur

10225. Ne cân kim itdi ol aña iṭâʿat
Ṣanasın itdi ol baña iṭâʿat

Men yuṭiʿ i’r-rasûle fe-ḳad eṭâʿ allâhe[1199]

10226. Anuñla her ki beyʿ at itdi iẓhâr
Hemân benümle beyʿ at itdi ol yâr

İnnelleẕîne yübâyiʿ ûneke[1200]

10227. Bes ol ser kim ola ṣâḥib-saʿ âdet
Budur ʿ âdet k’anuñ rûz-ı iʿ âdet

10228. Rücûʿ u ʿ avdetinüñ intihâsı
Meʿ âd u merciʿ inüñ müntehâsı

10229. Ḥużûr-ı ḥażret-i Rab olsa gerek
O ḥażretde muḳarreb olsa gerek

10230. O cânuñ mebdeʾ-i evvelde tâbân
Daḫı ʿ ahd-ı elest ü rûz-ı peymân

10231. Ḫamîr-i ṭıynet-i rûḥânîsine
Vücûd-ı ẕerre-i insânîsine

10232. Reşâş-ı feyż-i nûrullâh olupdur
O bil ol mâyeʾi anda bulupdur

İnnallâhe ḫalaḳa’l-ḫalḳa fî-ẓulmetihi ṣümme raşşe ʿ aleyhim min-nûrihi fe-men eṣâbehu ẕâlike’n-nûru fe-ḳad ihtedâ ve men eḫṭeʾehu fe-ḳad żalle[1201]

10233. Ne cân kim o nûruñ irdi tâbı
Yazıldı nâme-i Mehdî kitâbı

1199 “Kim Resûl’e itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur…” (en-Nisâ 4/80)

1200 “Muhakkak ki sana biat edenler (Allah’a biat etmişlerdir).” (el-Fetih 48/10)

1201 “Allah varlıkları zulmetinde yarattı. Sonra onlara nurundan saçtı. Bu nur kime değdiyse hidayete erdi, kime değmediyse de o kimseler dalalette kaldı.”

10234. Şu göz kim gör[i]medi ol çerâġı
Olup ḍâll oldı ol Deccâl-i ṭâġī

10235. Daḫı ol cürʿa-i câm-ı elestî
O dem k'itdi nûş u old[ı] mestî

10236. Dimâġında anuñ tâ ḳaldı bu dad
O dad ol ẕevḳdür her dem aña zâd [311ᵇ]

10237. Ṭutan ol ẕevḳdür zinde o cânı
Hemîşe oldur aña zindegânı

10238. Müdâm ol nûr gözler merkezini
Ṭutupdur her gözin aña yüzini

10239. Hevâ-yı maʿdininden dûr olupdur
Düşüp âb u gile mehcûr olupdur

10240. Bu ʿâlem egmez aña bir yañadur
Yine meyli anuñ her dem añadur

10241. Ḳarârı yoḫdur anuñ bu mekânda
Ṭurımaz bu zemîn u bu zamânda

10242. O şürb-i meşrebin ol hîç unutmaz
Anuñ yâdınsız ol bir loḳma yutmaz

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ben ol elest meclisinüñ daḫı mestiyem
Ser-mest rind bâde-i câm-ı elestiyem

2. Mey nûş iderem eylemezem pendi gûş ben
Çünki elest ṣoḥbetinüñ mey perestiyem

3. Hüşyâra ṣun piyâlei iy sâḳī kim henüz
Ben ol elest bâdesinüñ daḫı mestiyem

4. Ol yüce serv ṣalmayalı sâye üstüme
Uş sâyeveş ḳamunuñ ayaġında besteyem

5. Şevḳ-ile raḳṣdan sır kevnine pâyı urup
Ẕevḳ-i dü gîtînüñ bu dem uş şüste destiyem

6. Bî-ʿışḳ dost bir naẓar idem cihâna ger
ʿUşşâḳ meẕhebinüñ o dem put-perestiyem

7. *ʿUşşâḳī* ṣanma beni tehî-dest belki mest
Ben ol mey-i elest-[i]le bir ṭol[ı] destiyem

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10243. Nitekim alına bir ḳaṭre rûġan
Laṭîf ü ṣâfî vü pâkîze rûşen

10244. Götürüp anı bir deryâ dibinde
Gil içre gizleyeler mâ dibinde

10245. Delüp tedrîc-ile gündüz ü gice
O gilden çıḳmaġa ister derîce

10246. O gilde çâresüz pinhân olupdur
Gil aña kûze-i zindân olupdur [312ª]

10247. Ḳarışup ol gile hergiz barışmaz
Çıḳup ya âb-ı deryâya ḳarışmaz

10248. Eger furṣat bula çıḳmaġa pertâb
Çıḳar âb üzre hem-çün ġonçe-i âb

10249. Ṭutar bes farḳ âb üstini cây ol
Ḳılur deryâ vü âbı zîr-i pây ol

10250. Cevâhir niçe kim bula ġarîbe
Leʾâlî niçe kim göre ʿacîbe

10251. Gelür ṭışdan yüzine ḳamu ḳatı
Birine bir kez itmez iltifâtı

10252. Eger bir ḳaṭre bula rûġan anda
Olur ḫoş gönli gözi rûşen anda

10253. Bu tîz aña vü ol buña yapışur
Biri biriyle ol sâʿat ḳapışur

10254. Pes aña gösterür rûy-ı rifâḳı
Ṣalar boynına dest-i ittifâḳı

10255. Eger ola başında yâr devlet
Bulur bir pâre nâra tîz vuṣlat

10256. İder beẕl-i vücûd ol nâra maḥrûr
Tevaḳḳufsuz yanar anda olur nûr

10257. Eger ol cümle deryâ-yı revâne
Getürseñ nâr öñine tâ ki yana

10258. Ne od ṣu-y-ıla ider imtizâcı
Ne od-ıla barışur ṣu mizâcı

10259. Ṣu odla od ṣu-y-ıla ṣoḥbet itmez
Biri biriyle bunlar vuṣlat itmez

10260. Yine bu ḥażret-i cân hem-çü rûġan
Olur ṣâfî vü rûşen pâk-dâmen

10261. Bu dünyâ baḥrınuñ ḳaʿrında pinhân
Çeker bu âb u gil içinde zindân

10262. Gelüp bir kez bu gilden ol ʿayâna
Ḳarışmaz âb-ı şehvât-ı cehâna

10263. Giline iḫtilâṭ itmez cihânuñ
Ḳarışmaz âb-ı leẕẕâtına anuñ

10264. Çün ol ʿuḳbâ saʿâdetden ki rûşen
Gözine ṭuş ola bir ḳaṭre rûġan

10265. Ṭutar andan o dâmân-ı vifâḳı
Ṣalar boynına dest-i iʿtinâḳı [312^{b}]

10266. Dil ü cân-ile yapışur aña ol
Daḫı ayrılmaz andan bir yaña ol

10267. Gözine ger ide anuñ ẓuhûrı
Tecellî-yi Ḥaḳ'uñ bir pâre nûrı

10268. Hemân özin fidâ ider o nûra
Vücûdını ġıdâ ider o nûra

10269. O nûruñ nârına olup ber-â-ber
O daḫı nûr olur yanup ser-â-ser

10270. Velî her ḳaṭre-i cân ḳıl naẓar sen
Degil ol rûġan-ı Ḥaḳ gib[i] rûşen

10271. Bu insânî nüfûsuñ ḳaṭresi bil
Ḳarışur ḳanda bulsa ẕerre-i gil

10272. Cihân âb-ıla barışur mizâcı
İder biñ cân u dilden imtizâcı

ŞİʿR

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. ʿİlm-i ʿışḳa ben ezel ṭıfl-ı nev-âmûz olmışam
Rûġanum cân ʿışḳum âteş bî-şeb ü rûz olmışam

2. Ben anuñ vaṣlı-çün anda olmışam per-dâz-ı dil
Hem iki ʿâlem yüzine dîde ber-dûz olmışam

3. Nice tâb idem bu âb u gilde hicr odına ben
K'anda ṭutup ḫûy rûy-ı vaṣla pîrûz olmışam

4. Ol ḫarâbât-ı fenâda k'aldı sâḳī câm ele
Bâdeye virdüm varum uş âteş-efrûz olmışam

5. Ecvef itdi ḳalbümi *ʿUşşâḳī* müdġam-ı ġam ṣaḥîḥ
Ġam mużâʿaf nâḳıṣ u muʿtel u mehmûz olmışam

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10273. Ne serde kim saʿâdet oldı efser
Ezel oldı bil aña ol müyesser

10274. Ne gerden kim şeḳāvet ṣaldı bende
O gün düşdi o zencîr-i kemende

10275. *Es-saʿîdü men saʿade fî-baṭni ümmih*
Ve'ş-şaḳiyyü men şeḳıye fî-baṭni ümmih[1202]

10276. Nişân-ı küfri pîşânîde merḳūm
Ezel bulupdur ol İblîs-i mâḥrûm

[1202] "Said anne karnında said olmuştur ve şakî de anne karnında şakî olmuştur." (Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr,* C. IX, s. 100, no: 8530) "eş-Şaḳiyyü men şeḳıye fî-baṭni ümmihî, ve'ş-ṣaʿîdü men saʿade fî-baṭni ümmihî".

10277. O dâġ-ı laʿnet-ile ol Ḫudâ'nuñ
Yüzi ol gün siyâh olmışdur anuñ [313ª]

10278. Bu ṭavḳ ol gerdene anda olupdur
Kilîmüñ rengi Gîlân'da olupdur

10279. *ʿAleyke laʿnetî* anda didi Ḥaḳ[1203]
Hem anda didi ol *fe'l-ḥaḳḳu ve'l-ḥaḳ*[1204]

10280. Bu dâm u dâne-i ʿışḳ üzre ḥayrân
Bugün şol mürġ-i cânlar k'itdi cevlân

10281. O dâm u dâneye gerden ḥavâṣıl
Ezel olupdurur anlara ḥâṣıl

10282. Şerer ʿışḳ âteşinden eyle bil sen
Dil-i sengîn ʿâşıḳlara rûşen

10283. Reşâş-ı nûr vaḳtinde düşüpdür
Bu nâra anlar ol-dem dutuşupdur

10284. Bu ṭaşdan olmaġa rûşen ol âteş
Gerekdür âhen-i pûlâd-ı dil-keş

10285. Ol âhen bil saña Ḥaḳ'dan gelüpdür
Zebân u dilde ẕikrullâh olupdur

10286. Ol âhenle bu sengi niçe kim sen
Vurasın ol nihân od çıḳa rûşen

10287. Bu ʿışḳuñ âteşi kim közlenüpdür
Bu ṭaş u bu demürde gizlenüpdür

1203 *ʿAleyke laʿnetî*: "… Lânetim senin üzerindedir." (es-Sâd 38/78)

1204 *fe'l-ḥaḳḳu ve'l-ḥaḳ*: "Doğrusu ki ben hep doğruyu (söylerim)" (es-Sâd 38/84)

10288. Bu ṭaşı bu demürle çün urasın
Çıḳup rûşen ola âteş göresin

10289. Görüp târîk nefs-i rû-siyâhı
Ḥaḳāret gözle itme nigâhı

10290. Cihânuñ ḳurre-i ʿaynısın iy yâr
Melekveş itme inkâr eyle iḳrâr

10291. Siyâh âyînesin sen gerçi cisme
Velî sensin ḥayât âbına çeşme

10292. Siyeh sengîn dilüñ kim var ṭonupdur
Ḳonaḳ ʿışḳ âteşi anda ḳonupdur

10293. Bu senge ger vurasın âheni sen
Göresin ʿışḳ odınuñ âhını sen

10294. Egerçi aṭlas-i rûḥânî kim var
Sebük-cism ü girân-ḳıymetdür iy yâr

10295. Bu od bes bir nefes olmaġa pinhân
Bularda tâbdâr olmadı bir cân

10296. Ter aṭlas çünki doymaz bir zebâna
Ne olsun mîzbânî bir zebâna [313ᵇ]

10297. Ol oda ol nefes pes suḫte dil
Hemân bu nefs-i insân geldi ḳābil

10298. Bu buldı bes ol oda ḫânedânı
Ki ola bir zebâna mîzbânî

10299. Gelüp ol nâr-ı ġaybî tâ deminde
Muḳīm oldı şehâdet ʿâleminde

10300. Bu insânî ṣıfât içinde maʿlûm
Olup maḫtûm u pinhân ḳıldı mektûm

Nesu'llâhe fe-nesiyehüm[1205]

10301. Dıraḫtından vücûduñ idüp âġāz
Eger şâḫ-ı ṣıfât ola ser-efrâz

10302. Tîr ḳıl lâ-ilâhı tîz düz sen
Dibinden her budaġı ḳaṭʿ id üz sen

10303. At illallâh odına cümle anı
Ol od tâ yaḳup ide cümle fânî

10304. Çün *eẕkürüm*den añlandı vücûbı[1206]
Ṭuta od ol vücûb üzre o çûbı

10305. Vücûd-ı heyzümi kim gide her baş
Gele bir pâre âteş aña pâdâş

10306. Dıraḫt ü pîḫ ü şâḫ ol cümle-i ten
Ol oduñ ger o dûnı ola rûşen

10307. Od anuñ cümle eczâ-yı vücûdın
Yaḳar tâ ḳomayınca hîç dûdın

10308. O dem aġaçdı nâ-puḫte vü ḫâm
Bu dem nâr-ıla nûr olur her endâm

10309. Ḥaḳīḳī vaṣla bes bunda irer dest
Bulur ol dosta cân bunda peyvest

1205 "Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu!..." (et-Tevbe 9/67)

1206 *eẕkürüm*: "... Ben de sizi anayım..." (el-Bakara 2/152)

10310. Dıraḫt-ı sebz-i insânı ki var yâr
Ḥaḳīḳī nâra yanup çün ola nâr

Ellezî ceʿale leküm mine'ş-şeceri'l-aḫḍari nâran[1207]

10311. Zebânı-[y]-la dıraḫtuñ âteş anda
Nidâ ider nefes urur ḫoş anda

10312. O dem dir iy ḫabersizler odam ben
Aġaç ṣanmañ beni odam bu dem ben

10313. Ki gelmişdür Kelîmullâh'uñ iy şâh
Dıraḫtından kelâm *innî enallâh*[1208] [314ª]

Nûdiye min-şâṭi'i'l-vâdi'l-eymeni fi'l-buḳʿati'l-mübâraketi mine'ş-şecerati en yâ Mûsâ innî enallâhu rabbü'l-ʿâlemîne[1209]

10314. Vücûdı aġacın Ḥallâc'uñ âteş
Dutuşdı başladı çün yaḫmaġa ḫoş

10315. Yanup bu âteş aşmadın başından
Dem urdı ol *ene'l-ḥaḳ* âteşinden[1210]

10316. Ol âteş tâ başından her ne-kim var
Ḥavâlîsinde ya ne yazdı aġyâr

10317. Ol âteş gerçi tâ başdaydı key germ
Velî luṭfından itdi Ḥaḳ anı nerm

10318. Şu kim ol nâr içinde nâyir-idi
Ya devrinde kenâruñ dâyir-idi

1207 "Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur…" (Yâsîn 36/80)

1208 *innî enallâh*: "... Ben Allah'ım..." (el-Kasas 28/30)

1209 "... O mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım." (el-Kasas 28/30)

1210 *ene'l-ḥaḳ:* Ben Hakk'ım.

10319. Aña vü hem buña ḳıldı mübârek
Ki *en bûrik* didi ol Ḥaḳ tebârek

En bûrike men fi'n-nâri ve men ḥavlehâ[1211]

10320. Mübârek oldı hem Ḥallâc'a ol nûr
Kenârına mübârek oldı hem yâr

10321. Ne ḫoş âteş ne ḫoş yümn ü ne ḫoş dem
Ki meymûn dosta vü düşmene hem

10322. Fidâ-yı âteş olmaḫda bu ẓâhir
Degilsin ʿûddan kemter sen âḫir

10323. Dutışa oda çün ʿûduñ vücûdı
Ḳoḫular ḫoş nefes ḫoş-bûy dûdı

10324. Mübârek old[ı] ol od ʿûda yârâ
Ki itdi ḫoş ḳoḫusın âşikârâ

10325. Aña bu ḫoş nefes her demde besdür
Ki her meclisde dirler ḫoş nefesdür

10326. Vücûdı oduñ olmasaydı mevcûd
Ḳalan çûp-ile bil yeksândı ʿûd

10327. Bulup farḳı olımazdı o server
Olurdı sâyir çûpe ber-â-ber

10328. Mübârek old[ı] od çün ʿûda anda
Vücûdın itdi şükrâne miyânda

1211 "… Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır…" (en-Neml 27/8)

10329. Didi beni ṣanam yoḫ iy ṣanem ben
Gerek yanam göyünem uṣanam ben

10330. Bu odam nitekim ben tâ ki bu dem
Mübârek ola meclis ehline hem [314ª]

10331. Gelür baña ḫasîs olmaḳ sere serd
Ki meclisde seḫî olur cüvân-merd

10332. Niçün sûzişde olam her nefes süst
Ki ṣoḥbetde gerekdür ehl-i dem cüst

10333. Gerekmez baña bende varlıġ iy yâr
K'olur meclisde varlıḳ ṭarlıġ iy yâr

10334. Baña her dem yeter bu rütbe besdür
Ki diye ehl-i meclis ḫoş nefesdür

10335. Budur kâmum ki yanam ḳalmayam ḫâm
Ṭola bûy-ı ḫoş enfâsumla her kâm

10336. Bes ol Ḥallâc o dem hem ṣûfiyâne
Hemân micmer gibi geldi miyâna

10337. Dögüben pây-ı istiġfâr açup baş
Deminden itdi pinhân sırrını fâş

10338. İdüp yanmış nefesler nitekim ʿûd
Ṣuʿûd itdi odından göklere dûd

10339. Ḫoş âheng-i ḥüseynî sözle sâz
Nühüfte zârla itdi ser-âġāz

10340. Vücûdın meclise itdi fidâ ḫûb
Hem ehl-i meclise itdi duʿâ ḫûb

10341. Dem-i ʿûd-ıla dûd-âlûd âhı
Çıḳup ol ḫoş nefes didi ilâhî

10342. Çü nâsûtiyyetüñ ʿûdın ḳatuñda
Ki yaḫduñ nâr-ı lâhûtiyyetüñde

10343. O lâhûtiyyetüñ üzre muḥaḳḳaḳ
Bu nâsûtiyyetüm ḥaḳḳı-çün iy Ḥaḳ

10344. Bu devlet devrine her kim ki yetdi
Benüm-çün bu saʿâdet saʿyin itdi

10345. Kenâr-ı nâr-ı ḳahruñdan ırag̈ it
Menâr-ı nûr-ı luṭfuñdan çerâg̈ it

10346. Şu cânlar kim benüm yandurdı nârum
Yanup tâ kül ola ḳalmaya varum

10347. Meşâmın sen ḳıl anlaruñ ser-â-ser
Şemîm-i ṭîb-i raḥmetden muʿaṭṭar

10348. Baña k'itdüñ odı gülşen mübârek
Hem ol cânlara it rûşen mübârek

ŞİʿR [315ª]

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Nârına yanduġım yanam ol yâre ḫoş gelür
Yâra vü hem baña vü hem aġyâre ḫoş gelür

2. Ney nâlesiyle ʿûd-ṣıfat dûdı âhımuñ
Her gûş-ı sûḫte-dile kim vara ḫoş gelür

3. Düşdi dıraḫt-ı sebzüme bir nâr-ı sürḫ kim
Ẕikr-i enallâh âyeti ol nâra ḫoş gelür

4. Bir nâra yanaram-ki *ene'l-ḥaḳ* zebânadur
Ṣudan bil ol bu kâm-ı hevâdâra ḫoş

5. Farḳ-ı şecerde nâruñ enallâh didügi
Gûş-ı Kelîm o ʿâşıḳ-ı dîdâra ḫoş gelür

6. Müşkîn nühüfte bûy bu ʿûd-ı vücûdumuñ
Fâş oldı Çîn ki Türk'e vü Tâtâr'a ḫoş [gelür]

7. Sen ḳurrate ʿuyûnum u sen mîve-i dilüm
Âh u yaşum güvâhı bu iḳrâra ḫoş gelür

8. Ḳoy Zeyd u ʿAmr'ı ʿûd-ı nefs zâr-ı Ḥüseyn
ʿUşşâḳī her Cüneyd'e vü ʿAṭṭâr'a ḫoş gelür

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10349. Bes ol Ḥaḳ perdesiz rûy anda ʿaynı
Didi-kim iy muḥayyer cân ḥüseyni

10350. Egerçi ʿışḳumuz odına düşdüñ
Vücûduñ ʿûdını yaḫduñ dutuşduñ

10351. Bu yanmaġ içre bî-ġam ḫurremüñden
Ene'l-ḥaḳ şuʿlesi çıḳdı demüñden

10352. Velî küllî göyünmemişdi ʿûduñ
Dutardı senligüñden daḫı dûduñ

10353. *Ene'l-ḥaḳ*'dan o şuʿle k'old[ı] mevcûd
Enâniyyetden anda vardı dûd

10354. Tamâm olmamış-idük sûḫte-dil
Anuñ-çün dutar-idük ol nefes bil

10355. Çü şimdi küllî yandı oda ʿûduñ
Vücûduñ oldı kül ḳalmadı dûduñ

10356. Bu nâr-ı ibtilâmıza göyündük
Kül olduk küllî yanduk u söyündük

10357. Senüñ bil ḥaḳḳuñı yitürmezem ben
Baturup işüñi yitürmezem ben

10358. Senüñ ḫâkisterüñ iy sûḫte-dil
Ṣavurdum âb-ı Dicle üzre ben bil[1212] [315ᵇ]

10359. Kemâlüñüñ cemâlinden ḥicâbın
Götürem ḳoymayam gözde niḳābın

10360. Dütünsüz kül ṣu üzre âteşîn âh
Diyesin cilve idüp Allâh Allâh

10361. Bile ben Münʿim'i tâ ḫâṣla ʿâm
Ki nice iderem bir ḳula inʿâm

10362. Benüm Bir birr iderem ehl-i derre
Daḫı ẓulm itmezem miṣḳāl-i ẕerre

10363. Birem birrüm bileler birligümi
Göreler bir ḳulumla dirligümi

10364. Benüm iḥsânuma iḥsân yeter mi
Ḳuluñ ya bunda iḥsânı yeter mi

10365. Bir iḥsân itse ḳul ben on iderem
Ne on biñ biñ daḫı efzûn iderem

[1212] âb-ı Dicle: âb u Dicle Nüsha

[İnnallâhe] lâ yaẓlimu miṣḳāle ẕerratin ve in tekü ḥaseneten yużâʿifhâ ve yüʾti min-ledünhü ecran ʿaẓîmen[1213]

10366. Şu ʿâşıḳlar ki var bugün ser-endâz
Olurlar çenber-i ʿışḳ üzre cân-bâz

10367. Kemend-i ceẕbe-i Ḥaḳ bu oyunda
Ki bend olmışdur anlara boyunda

10368. O gün kim ṭurdı hengâme eleste
O cânlar anda ṭutıldı bu şeste

10369. Bugün pervâneveş her şaḫṣ-ı cânbâz
Per açup ferr-ile kim ide pervâz

10370. Gide ol gird-i ḫargâh-ı cemâle
İde ḳaṣdı ḫoş ol şemʿ-i celâle

10371. Niçe kim ola ol şemʿe muḳarreb
Ḳarîbi ola şemʿ-i *men teḳarrab*

Men teḳarrabe [ileyye] şibran teḳarrabtü ileyhi ẕirâʿan[1214]

10372. Gide tâ şol ḳadar ol meẕhebe ol
Ki ire şemʿ-i *ve naḥnü eḳrab*'e ol

Ve naḥnü eḳrabü ileyhi min-ḥabli'l-verîdi[1215]

1213 "Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adalet verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat arttırır), kendinden de büyük mükâfat verir." (en-Nisâ 4/40) Yukarıdaki metinde âyet başına fazladan "vav (ve)" ile "yaẓlimu"dan sonra "rabbüke" yazılmıştır. Bu kısımları kaldırıp, eksik bölümü köşeli parantezle tamamladık.

1214 "Bana bir karış gelene ben ona bir kol boyu gelirim, (bana bir kol boyu gelene ben bir kulaç gelirim)." (Müslim, "Tevbe", 1) "Ve men teḳarrabe ileyye şibran teḳarrabtü ileyhi ẕirâʿan ve men teḳarrabe ileyye ẕirâʿan teḳarrabtü ileyhi bâʿan ve iẕâ aḳbele ileyye yemşî aḳbeltü ileyhi ühervilü".

1215 "… Biz ona şah damarından daha yakınız." (el-Kâf 50/16)

10373. Anuñ şuʿlelerinden aña derḥâl
İde bir şuʿle istiḳbâl açup bâl

Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-muṭme'innetü irciʿî ilâ-rabbike[1216]
[316ª]

10374. Dutup ceẕbeyle anuñ elin ala
Kenâr ide çeküp şemʿ-i viṣâle

10375. Bes ol şemʿ-i viṣâl iy yâr o câna
Ḫiṭâb ider gelür her dem zebâna

10376. K'iy pervâne-i insân-ı cân-mest
Uçamazsın bu perr ü bâlle cüst

10377. İdersin vird açarsın perr ü bâli
Açarsın gird-i ḫargâh-ı celâli

10378. Bu perr-ile ki düzdüñ ol yuvada
Uçulmaz bu hüviyyetden hevâda

10379. Hevâ-yı *velleẕîne câhedû*da[1217]
Bu perr ü bâli yol gel yaḫup oda

10380. Ben üzem kendü nûrumdan per ü bâl
Düzem virem dizem bâzuña derḥâl

Yehdillâhu li-nûrihi men yeşâ'ü[1218]

10381. Hidâyet reh-berüñ yoluñ göresin
Viṣâlüme idüp pervâz iresin

1216 "Ey huzura kavuşmuş insan! Rabbine dön." (el-Fecr 89/27-28)

1217 *velleẕîne câhedû*: "…Cihat edenler…" (el-Ankebût 29/69)

1218 "Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir." (en-Nûr 24/35)

Le-nehdiyennehüm sübülenâ[1219]

10382. O dem senüñdi per bî-gâne-y-idün
Ki bir pervâne-i divâne-y-idüñ

10383. Bu dem k'olduñ bizüm perr-ile perrân
Bizümle zîrek olduñ âşinâ-cân

10384. Seni sen şemʿ bil pervâne bilme
Yegânesin bize bî-gâne bilme

10385. Özüñ hem dürr ü hem dürdânesin sen
Varuñ hem cân u hem cânânesin sen

10386. Beni sen şaḫṣ-ı ten görme ki cânsın
Sebû ṣanma ki ṣâf âb-ı revânsın

10387. Bu günden girü senden gitdi senlik
Ben olduñ sen bir itdüm seni benlik

10388. Hemân sende bir aduñ ḳaldı senden
Daḫı kes ḳalmadı kes sözi benden

10389. Senüñ bir nîm nâmuñ ḳaldı bâḳī
Ben oldum bes tamâmuñ ittifâḳī

10390. Ben oldum bâṭınuñ ü ẓâhirüñ hem
Ben oldum evvelüñ ü âḫirüñ hem [316ᵇ]

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Geldi bu dem ṭamarda benüm ḳanum oldı ʿışḳ
Pür-dost itdi postumı cânum oldı ʿışḳ

[1219] "… Kendi yollarımıza eriştireceğiz…" (el-Ankebût 29/69)

2. Ḳalmadı bende hîç vücûd oldı ḳamu dost
Bir nâm ġayrı ḳalmadı ḳalanum oldı ʿışḳ

3. Ġayb u şehâdetüm ne ki var ṭutd[ı] ḥükm idüp
Aldı vücûdum ilini sulṭânum old[ı] ʿışḳ

4. Dürdâne-i yigâne vü yek dâne olmışam
Deryâya irdi ḳaṭrem u ʿummânum old[ı] ʿışḳ

5. Ben ḳāṣıduñ ḥuṣûle irişdi maḳāṣıdı
İrdüm vuṣûl-i ḥażrete eyvânum old[ı] ʿışḳ

6. Maʿşûḳ-ı ʿışḳ oldı ḳamu ʿâşıḳ-ıla bir
Evvelde ʿışḳdum yine pâyânum oldı ʿışḳ

7. *ʿUşşâḳī* oldı ṣoḥbet-i maʿşûḳa vuṣlatum
Cân old[ı] cânuma yine cânânum oldı ʿışḳ

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10391. Ḫudâyâ ḳoyma benden bende benlik
Beni al benden eyle bende senlik

10392. Ḳur u ṣaç câna dâm u dâne-i ʿışḳ
Seni şemʿ it beni pervâne-i ışḳ

10393. Tenümüz ḳālıbın ʿışḳuñla cân it
Sebûyuz ḫâkden âb-ı revân it

10394. Dıraḫt u şâḫ u bîḫümüz yaḫıvir
Ser-â-ser ʿışḳuñ odına yaḫıvir

10395. Bize ʿışḳuñ odın feryâd-res ḳıl
Yaḳuban ʿûdveş miskîn nefes ḳıl

10396. Dıraḫt-ı aḫḍarumuz sen ḳıl iy şâh
Fidâ-yı âteş-i *innî enallâh*[1220]

10397. Ḳıl âheng-i ḥüseyne bizi dem-sâz
Nühüfte perdeden fâş it nihân râz

10398. Fidâ-yı âteş-i ʿışḳ it gilümüz
Ene'l-ḥaḳ tâbla yaḫma dilümüz

10399. Gil ü âbumuzı yandur kül eyle
Gülümüz ẕikrüñ-ile bülbül eyle

BÂB-I ÇEHÂRÜM DER-BEYÂN-I MEʿÂD-I NÜFÛS-I SUʿADÂ VE EŞḲIYÂ VE ÎN MÜŞTEMİLEST BER-ÇEHÂR DÂSİTÂN-I EVVEL DER-BEYÂN-I MEʿÂD-I NEFS-İ ẔÂLİM VE ÂN NEFS-İ LEVVÂME EST[1221]

[317ᵃ]

10400. Budur dördinci bâb uşda ʿayândur
Meʿâdına nüfûsuñ ḫoş beyândur

10401. Saʿîd ü ya şaḳī her cânuñ iy yâr
Meʿâdın ider olur dâsitân çâr

10402. İder bil bu nuḫustîn dâsitânı
Meʿâd-ı nefs-i ẓâlimden beyânı

10403. O nefse nefs-i levvâmedürür ad
K'anı Ḳurʾân ider bu ad-ıla yâd

1220 *innî enallâh*: "... Ben Allah'ım..." (el-Kasas 28/30)

1221 "Dördüncü bâb said ve şaki nefislerin meadını (dönüşünü) açıklar. Bu bâb dört destandan oluşmaktadır. Birinci destan zalim nefsin meadını açıklar, o nefs-i levvâmedir."

Ḳāle'llâhu Teʿâla şümme evreşne'l-kitâbe'lleẕîne'ṣṭafeynâ min ʿibâdinâ fe-minhüm ẓâlimun li-nefsihi ve minhüm muḳteşid ve minhüm sâbiḳun bil'l-ḫayrâti[1222]

10404. Diyen cümle ḫaberden mübtedâyı
İden temyîz ḥâl-i müntehâyı

10405. Żamîr-i câna merciʿ aẓher iden
Meʿâdı mużmir-iken maẓhar iden

10406. Yetüren ʿâlemine daʿvet-i Ḥaḳ
Getüren ḫalḳa vaʿd-i ʿavdet-i Ḥaḳ

10407. Emîr-i ʿarṣa-i bâzâr-ı maḥşer
ʿAlemdâr u sipeh-sâlâr-ı maḥşer

10408. Olan ol kârvân başı cihânuñ
Dönüp dümdârı olan ṣoñra anuñ

10409. Düşüp cidde giden *niʿme'n-naṣîr*e[1223]
Bu ḫalḳı başlayan *mıṣr-ı maṣîr*e

10410. Resûl-i kâyinât u faḫr-ı ʿâlem
Buyurmışdur dem-i ʿÎsâyla ol-dem

10411. Nice dirilseñüz eyle ölürsüz
Nice kʾölesiz eyle ḥaşr olursuz

Ve ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Kemâ teʿîşûne temûtûne ve kemâ temûtûne tuḥşerûne[1224]

1222 "Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de hayırlarda öne geçmek için yarışır…" (el-Fâtır 35/32)

1223 *niʿme'n-naṣîr*: "… Ne güzel yardımcıdır!" (el-Hac 22/78)

1224 "Nebî (s.a.v) nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz öyle haşrolunursunuz, buyurdu."

10412. Gel imdi iy ser-i ṣâḥib-saʿâde
Nedür ḥadd-i ḥaḳīḳat bil meʿâda

10413. Bu insânî nüfûs oldur ki gide
Dönüben bâz-geşt-i ḥażret ide

10414. İde ya bâz-geşt-i iḫtiyârî
Ḳıla ya bâz-geşt-i ıżṭırârî [317^{b}]

10415. Ola ger iḫtiyârî bâz-geşti
Nüfûs-ı nîk-baḫtuñ ser-güẕeşti

10416. Ger ola ıżṭırârî bâz-geşt ol
Nüfûs-ı eşḳiyâya ser-güẕeşt ol

10417. Ḳamunuñ ḥażret-i Ḥaḳ'dur meʾâbı
İyâbı aña ol ider ḥisâbı

İnne ileynâ iyâbehüm ṯümme inne ʿaleynâ ḥisâbehüm[1225]

10418. Nitekim Ḥaḳ'dur ilk anlara bâdî
Yinʾâḫir Ḥaḳ'dur anlaruñ meʿâdı

Kemâ bedeʾeküm teʿûdûne[1226]

10419. Murâdumuz bu dem bu nefsden pâk
Bu nefs ü cân u dildür eyle idrâk

10420. Ki zîrâ vaḳt-i ricʿatde Ḫudâmuz
İdüpdür lafẓ-ı nefs-ile nidâmuz

1225 "… Şüphesiz onların dönüşü sadece bizedir. Sonra onların sorguya çekilmesi de sadece bize aittir." (el-Gâşiye 88/26-27)

1226 "… İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz." (el-Aʿrâf 7/29)

10421. Nidâ-yı nefs k’itdi nefse ol Ḥaḳ
Murâdı ẕât-ı insân-idi muṭlaḳ

10422. Bu mecmûʿ-ıdı her cüzv-ile mevcûd
Ne bir cüzv-idi mecmûʿ-ıdı maḳṣûd

10423. Velî ol-dem ki nefḫ oldı tene cân
Didi rûḥ adın anuñ bil o Raḥmân

10424. Ki zîrâ nefs ü dil bulup vilâde
Henüz mâderden olmamışd[ı] zâde

10425. O dem ki rûḥ u ḳālıb oldılar cüft
Bu iki beççe ṭoġdı anda bî-güft[1227]

10426. Bu mecmûʿa çün oldı vaḳt-i ʿavdet
Ḥaḳ itdi nefs-i lafẓî-y-ile daʿvet

Yâ eyyetühe’n-nefsü’l-muṭme’innetü[1228]

10427. K’iderler nefs ıṭlâkın zebânda
Dilerler muṭlaḳ-ı ẕât andan anda

10428. Olur bil nefs-i şeyʾüñ maʿnisi ẕât
Ki nefsü’ş-şeyʾi ẕâta geldi iṯbât

10429. Gelür hem Ḥaḳ kelâmında muḥaḳḳaḳ
Ki dimiş nefs kendü ẕâtına ḥaḳ

10430. O dem ki Ḥaḳ yaratdı cânları pâk[1229]
İdüpdür dört ṣaf ol anları pâk [318ª]

1227 beççe: peççe Nüsha
1228 “Ey huzura kavuşmuş insan!..” (el-Fecr 89/27)
1229 pâk: bâk Nüsha

10431. Gelüpdür rûḥı öñ ṣaf enbiyânuñ
Daḫı rûḥı ḫavâṣṣ-ı evliyânuñ

10432. Düvüm ṣafda ʿavâmm-ı evliyâ hem
Ḫavâṣṣ-ı müʾminîn bil bile hem-dem

10433. Üçinci ṣaf ʿavâmm-ı ehl-i îmân
Bile hem-dem ḫavâṣṣ-ı ehl-i ʿisyân

10434. Çehârüm ṣaff-ıdı ervâḥ-ı küffâr
ʿAvâmm-ı ehl-i ʿiṣyân cân-ı feccâr

10435. Çü her ṣınf-ı ṣaf iy ṣâḥib-saʿâde
Ṣürûʿ idüp rücûʿ ide meʿâda

10436. Sülûküñ her biri idüp tamâmın
Varup çünki bula evvel maḳāmın

10437. Eger cehd itse ol-daḫı olur mı
Maḳām andan daḫı aʿlâ bulur mı

10438. Dimişler baʿżılar kim gider andan
Daḫı berter teraḳḳī ider andan

10439. Çıḳar bir pâye daḫı nerdübânı
İrürür daḫı bir eyvâna cânı

10440. Dimişler baʿżı kim daḫı gidemez
Daḫı berter maḳāma seyr idemez

10441. Bula maʿlûm çün evvel maḳāmın
İder ol seyrinüñ anda tamâmın

10442. Çün istiʿdâd yoḫdur evvelinden
Daḫı geçmek öte gelmez elinden

10443. Nitekim toḫm-ı gendüm key bite ol
Geçemez gendümiyyetden öte ol

10444. Biterse gendüm ü yiterse gendüm
Ḳalursa gendüm yiterse gendüm

10445. Niçe kim ter biter ḫoş gerçi olur
Noḫud olmaz u ne ḫod arpa olur

10446. Pirinc olmaz niçe kim ola berter
Çü olmaz hem fürûter olup ebter

10447. Egerçi terbiyetde olsa taḳṣîr
Ḳaṣîr olur irer maġzına taḫsîr

10448. Ve ammâ ben żaʿîfüñ bu naẓarda
Gözinden bu ḳadar keşf old[ı] perde

10449. Meẕâhibde bu evlâdur ki sâlik
Daḫı berter maḳāma ola mâlik [318^{b}]

10450. Olur baʿżı nüfûs-ı sâlikînden
K'öte geçer maḳām-ı evvelînden

10451. Velî var ki yolı alup eline
İrişür daḫı ṣaff-ı evvelîne

10452. Ziyâde zâd ola ger perverişde
Teraḳḳī daḫı ider ol revişde

10453. Çü dördinci ṣaf ehli süre kâmı
İrer üçinci ṣaff olur maḳāmı

10454. Eger üçinci ṣaff ehli dürişe
İkinci ṣaf maḳāmına irişe[1230]

10455. Eger ikinci ṣaff ehli süre pây
Maḳām-ı ṣaff-ı evvelde bulur cây

10456. Ve ammâ ṣaff-ı evvel ehli anda
Ki hergiz yoḫ-ıdı perde miyânda

10457. Gelürdi tâbiş-i envâr-ı dîdar
Virürdi perveriş anlara her bâr

10458. Ḳanupdur ol şerâb-ı ʿazẕbe anlar
Olupdur müsteḥaḳḳ-ı cezẕbe anlar

10459. Yumarlar ʿâlem-i rûḥânîden göz
Dutarlar ʿâlem-i rabbânîden yüz

10460. Vururlar pâyı farḳ-ı kâyinâta
İrerler ʿâlem-i ẕât u ṣıfâta

10461. Hemân ḥarrâḳadur ṣan başdan anlar
Bulupdur perveriş âteşden anlar

10462. Olurlar teşne oda cân u dilden
Hevâ-yı nâr iderler âb u gilden

10463. Vurasın senge çünki âhen iy yâr
Çıḳuban ṭaşra ide tâḫten-i nâr

10464. Hezâr aṭlas görürse anda enfüs
Birin ṭutmaz ḳavî dutar ḳavî bes

[1230] irişe: irişür Nüsha

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ben ʿışḳuñ âteşine ki biñ kez göyünmişem
Yine beni yaḫ aña ki yanup söyünmişem

2. Her ḫâk-i ḫâm-dil ne bilür ḳadrin oduñuñ
Ben yanmışı yaḫ aña ki yüz kez göyünmişem

3. Sen gül yüzüñ yüzine yüzüm lâyıḳ olmaġa
Biñ baş benefşe gibi gülâb-ile yunmışam [319ª]

4. Ḳalbüm misini sîm ü zer-i ḫâliṣ itmege
Biñ kez ṣu yirine başuma od ḳonmışam

5. *ʿUşşâḳī* baḥr-ı vaḥdetüñ irdüm kenârına
Ġavṣ itmege vücûd ṭonından ṣoyınmışam

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10465. Çü bir dil-i sûḫte cân-ki taʿabda
Taʿaṭṭuş âteşinden cânı lebde

10466. Kesüp buʿd-ı vücûdîde mesâfât
İde çoḫ seyr göre çoḫ maḳāmât

10467. Ṣusuzluḳ yaḳa yaḳa cân u diller
Beriyye bâdiye ḳaṭʿ ide biller

10468. Viṣâlüñ kaʿbesine tâ ki nâ-gâh
Görine râh olup âḫir ḥaremgâh

10469. O ser-ḥadde ki yoḫdur ḥadd u pâyân
Ne ḥaddi var tüvânsız cân u pâyân

10470. Ḳalur ḥayrân u ser-gerdân u cânsız
Olur dermânde bî-dermân tüvânsız

10471. Gider ol âsitânda var tüvânı
Geçemez kendüzinden kendü anı

10472. Aña luṭfuñ yolından ḫoş ḳademler
Olur fi'l-ḥâl müstaḳbel keremler

10473. Dutarlar ceẕbe destiyle yiderler
Alup dergâh-ı sulṭâna giderler

10474. Ne miḳdâr olsa istiʿdâd-ı ḳadri
O miḳdâr olur ol der-gehde ṣadrı

10475. Olur ol sâye-i devlet penâhı
Bulur ḥâlince anda ḳurb-ı şâhı

10476. Nitekim didiler vardur yidiler
Yiri ẓıll-i ilâhîdür didiler

Sebʿatün yuẓilluhümullâhu taḥte-ẓıllihi[1231]

10477. Keşişlerinden anuñ bir keşiş bes
Yig andan k'ide gûşiş cümle-i kes

Ceẕbetün min-ceẕebâti'l-Ḥaḳḳi tuvâzî ʿamele's-seḳaleyni[1232]

10478. Eger cümle cihânı cemʿ ideler
Ki bir cânı tecellî şemʿ ideler [319ᵇ]

10479. Ḳalur ḫayrân anuñ mecmaʿda cemʿi
O ḳula gösterimezler o şemʿi

1231 "Allah'ın, gölgesi altında barındıracağı yedi kişi vardır."

1232 "Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe bütün insanların ve cinlerin amellerine denktir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 332, no: 1069)

10480. O cân bulmaz maḳām-ı ḳurbet-i dost
Müyesser olmaz aña ṣoḥbet-i dost

10481. Velî bir ceẕbe ceẕ(e)bâtından anuñ
Elin alup keşân olsa o cânuñ

10482. Serây-ı der-geh-i aʿlâya iltür
Bisâṭ-ı ḳurb-ı *ev ednâ*ya iltür[1233]

10483. Bes ol bir ceẕbe bihter oldı andan
Ki gûşiş ide her cân ins ü cândan

10484. Şu cân kim geçdi bu varlıḳ ilinden
Yaḳa çâk eyledi varlıḳ elinden

10485. Çeküp ceẕbe ʿadem yolına gitdi
Cihân-ı ġayba yitdi seyr itdi

10486. Ulûhiyyet cihânın sû-be-sû ol
Temâşâ itdi olup rû-be-rû ol

10487. Nefisde bir demi her sâʿat anuñ
Deminden yegdürür iki cihânuñ

10488. İder her demde ṣûfîler dü ʿîdi
Megesden ʿankebût ider ḳadîdi

10489. Bulur ṣûfîyi köhne-pûş fânî
Vücûd-ı nevle her dem lübs-i ṣânî

10490. Nice gelse o varlıḳ yine gider
Anı ol ceẕbe-i Ḥaḳ maḥv ider

[1233] *ev ednâ*: "… Hatta daha da yakın (oldu.)" (en-Necm 53/9)

10491. O ḫilʿat ḫalʿ olur yine o cândan
Ṣoyar ol ceẕbe yine anı andan

Yemḥullâhu mâ yeşâ'ü ve yüṯbitü[1234]

10492. O ceẕbe ḳuvveti-[y]-le bes varup râh
İder bir pâye daḫı seyr ilallâh

10493. Olup geh maḥv u gâh iṯbât ḥâṣıl
Olur ṣûfîler iki ʿîde vâṣıl

10494. Olur bir ʿîd maḥv iṯbât bir ʿîd
Göze göz gösterür yüz câna tevḥîd

10495. Hem olur bu maḳām içinde peydâ
Vücûdı sâlikînüñ lâ vü illâ

Lâ ilâhe illallâh[1235] [320ª]

10496. Döner bil ʿayn-ı ẕikrullâha ol ẕât
Ki ʿayn-ı ẕikrdür nefy-ile iṯbât

10497. Revâdur ol-dem od ol câna iy şâh
Ki rûḥullâh ola ya kel(i)metullâh

10498. Daḫı ṣaff ehli irmez bu maḳāma
İmâm olımaz anlar bu emâma

10499. Bu nâm-ıla yazılmaz nâme anlar
İrişmez ol iki bayrama anlar

10500. Nitekim toḫm-ı gendüm dâne-i pâk
Ṣaçup merdüm ide âlûde-i ḫâk

1234 "Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır…" (er-Raʿd 13/39)

1235 "Allah'tan başka ilah yoktur."

10501. Ola şarṭ-ıla çün ḫoş perverişler
Aruġ u açken ider revişler

10502. O bir dâne yidi yüz dâne virür
Semîz ü ṭoḳ gelür enbâra girür

10503. Yine hem-çün ki var her ṣafda cânlar
Bula çün terbiyetler nâzük anlar

10504. Bi'l-istiʿdâd olalar ḫûb u ḳābil
Geleler öñ ṣaf ehline muḳābil

10505. O ṣaf k'olmışdı fevḳinde berter
Olup fâyiḳ gele aña ber-â-ber

10506. Ṣıfâtıyla ol ehl-i ṣaffuñ ol-dem
Bu ṣaff ehli olalar muttaṣıf hem

10507. Degilken evvelâ ebrâr-ıla yâr
Olalar ṯâniyen bes yâr-ı ebrâr

el-Mer'ü meʿa men eḥabbe[1236]

10508. Bu inʿâmı ki ol cânlar bulupdur
Hemân ol maḥż-ı fażlullâh olupdur

[Fe] ülâ'ike [meʿa]lleẕîne enʿamallâhu ʿaleyhim mine'n-nebiyyîne ve'ṣ-ṣıddîḳīne ve'ş-şühedâ'i ve'ṣ-ṣâliḥîne ve ḥasüne ülâ'ike rafîkan[1237]

10509. O cânlarda ki bu istiʿdâd-ı iḥsân
Yoġ-ıdı mebde'-i fıṭrâtda iy cân

1236 "Kişi sevdiğiyle beraberdir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 202-203, no: 2284)

1237 "… Onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!" (en-Nisâ 4/69)

10510. Siriştinden degil ol cânlara ol
Ziyâde faż̤l-ı Ḥaḳ̤'dur anlara ol

10511. Ekerler *aḥsenû* toḫmın çü kişt̂i[1238]
Biçerler dâne ḥüsnâ-yı bihişt̂i

İnnelleẕîne sebeḳ̤at lehüm minne'l-ḥüsnâ ülâ'ike ʿanhâ mübʿadûne[1239]
[320^{b}]

10512. Ziyâde devlete kim irer anlar
O rü'yet niʿmetin kim görür anlar

10513. Bil artuḳ faż̤l-ı Münʿim'dür ol inʿâm
Keremden olur anlara ol ikrâm

10514. Pes ol Ḥaḳ dört ṣaf ehlin meẕkûr
Buyurdı dört ṣınıf üstine maḥṣûr

10515. Anuñ üç ṣınfın ehl-i ıṣṭıfâ dir
Daḫı bir ṣınfını ehl-i şeḳ̤ā dir

10516. Ol üç (ṣaf) anuñ-çün ehl-i ıṣṭıfâdur
Ki ümmetdür imâmı Muṣṭafâ'dur

10517. Biridür bil ol üçüñ ẓâlimü'n-nefs
Birisi muḳteṣiddür ʿâlimü'n-nefs

10518. Üçinci sâbıḳ-ı ḫayrât olupdur
Ki âyât-ıla bu iṣbât olupdur

Ṯümme evreṯne'l-kitâbe'lleẕîne'ṣṭafeynâ[1240]

1238 *aḥsenû*: "… Daha güzel (olanlar)…" (Yûnus 10/26)

1239 "Tarafımızdan kendilerine güzel âkıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar." (el-Enbiyâ 21/101)

1240 "Sonra Kitab'ı, (kullarımız arasından) seçtiklerimize verdik…" (el-Fâtır 35/32)

10519. Nitekim merdüm-i insânda dîde
Bu üçi ḳıldı ol bir ber-güzîde

10520. Daḫı bunları ḳıldı cümle verrâṯ
Kelâmınuñ kitâbın virdi mîrâṯ

10521. Egerçi baʿżı anuñ ʿâlim oldı
Velî ẓulm itdi nefse ẓâlim oldı

10522. Olup âlûde-i cürm ü günâh ol
Mülevveṯ cürm ider her dem tebâh ol

10523. Süvvüm ṣaff ehlidür illâ ki ol cân
Var îmânı ne fermân itse Ḳurʾân

10524. Günehkâr olduġına ider iḳrâr
Ṣuçına muʿterifdür itmez inkâr

10525. Gehî tâyib olur geh ḫâyib olur
Aña şâyed ki ol ḥaḳ nâyib olur

Ve âḫârûneʿterafû bi-ẕünûbihim ḫaleṭû ʿamelen ṣâliḥan ve âḫara seyyiʾen ʿasa'llâhu en yetûbe ʿaleyhim[1241]

10526. O cânlar kʾoldılar bed-baḫt u maḥrûm
Ḥaḳ itdi anları bir silke manẓûm

10527. Dimişdür ki degil merḥûm anlar
Ḳalurlar nârda maḥrûm anlar

10528. Meʿâd itmezler ol *niʾme'n-naṣîr*e[1242]
İderler mercaʿı *biʾse'l-maṣîr*e[1243] [321ª]

[1241] "Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. (Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder…" (et-Tevbe 9/102)

[1242] *niʿme'n-naṣîr*: "… Ne güzel yardımcıdır!" (el-Hac 22/78; el-Enfâl 8/40)

İnnallâhe câmiʿu'l-münâfiḳīne ve'l-kâfirîne fî-cehenneme cemiʿan[1244]

10529. Ol üç ṣınfuñ yiri aʿlâ olısar
Maḳāmı cennetü'l-meʾvâ olısar

10530. Ḳamu Ḥaḳ daʿvetine kim giderler
Meʿâd-ı cennete ʿavdet iderler

İnne'l-ebrâra le-fî-naʿîmin[1245]

10531. Ḳalurlar sermedî cennât içinde
Tefâvüt gerçi var dercât içinde

Ḫâlidîne fîhâ ebeden[1246]

10532. Dü ʿâlemden çün ol Ḫallâḳ-ı ʿâlem
Ki bir mecmûʿa cemʿ itdi adı Âdem

10533. O mecmaʿda ne k'itmişdi hüner ḫarc
Hem itdi anı bu mecmûʿada derc

10534. Nitekim cân cihânında ol evvel
O ṣaff-ı çâra çekdi ḫûb cedvel

10535. Yine âḫir bu mecmûʿada iy yâr
Çeküpdür çâr rütbe nefse pergâr

10536. Biri emmâre emri serde her yevm
Biri levvâmedür her yevm ider levm

1243 *bi'se'l-maṣîr*: "… Ne kötü dönüştür!" (el-Mülk 67/6; el-Enfâl 8/16)

1244 "… Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir." (en-Nisâ 4/140)

1245 "İyiler muhakkak cennettedirler." (el-İnfitâr 82/13)

1246 "(Onlar) orada ebedî olarak kalacaklar…" (el-Ahzâb 33/65; et-Tevbe 9/22)

10537. Birisi mülhemedür ehl-i ilhâm
Birine muṭmeʾinne oldı bil nâm

10538. O ʿâlemde şu cânlar kʾitd[i] ṭâʿat
Hemân bir ṣınf-ıdı bir ṣaf cemâʿat

10539. Bu ʿâlemde yine ki geldi anlar
Dutup bir ṣınfa ṣaf cemʿ oldı anlar

10540. Açanlara ol evvel ṣafda çehre
Bu nefs-i muṭmeʾinne düşdi behre

10541. İkinci ṣafda yaḳanlar yaḳīn şemʿ
O nefs-i mülheme üzre olur cemʿ

10542. Üçinci ṣaf idenlere ḳıyâmı
Virildi nefs-i levvâme maḳāmı

10543. Olar kim baġladı dördinci ṣaf dest
Maḳām-ı nefs-i emmâredürür pest

10544. Maḳāmında ṭurur her cân gidemez
Daḫı özge maḳāma seyr idemez [321ᵇ]

10545. Ki istiʿdâd toḫmından o câna
O miḳdâr old[ı] evvel kişte dâne

10546. Eger diseñ ki bes bunca ṭaleb ne
Bu âb u gilde bunca bu taʿab ne

10547. Bu câna bu seferde neydi maḳṣûd
Ki artuḫ eylemez ser-mâyede sûd

10548. Maḳām-ı evveledür çün yine seyr
Bes âḫir bu seferden ne olur ḫayr

10549. Çün irmedük ziyâde bir naṣîbe
Yine geldük ya bu şehr-i ġarîbe

10550. Diyevüz ki ḳamu göçe hemân bes
Maḳām-ı evvele varur ʿayân bes

10551. Velî geldügi gibi gitmez anlar
Daḫı sermâyesiz seyr itmez anlar

10552. Kimi gider saʿâdet sûd-ı mesʿûd
Kimi gider şeḳāvet żarr-ı merdûd

10553. Gider müʾmin saʿâdet sûd-ıla yâr
Gider kâfir şeḳāvetle ziyânkâr

10554. Aña beñzer ki bir enbâr açasın
Yire her toḫmdan dâne ṣaçasın

10555. Anı kim terbiyet itmezsen irden
Çürür yirde ḳalur çıḳmaz o yirden

10556. O kim beslersin ol ḫuşk iken yaş
Çıḳar yirden ayaḳlanur çeker baş

10557. Tenevvuʿ vardı çün toḫmında ẓâhir
Yimiş bir nevʿ olmaz yine âḫir

10558. O toḫmuñ baʿżı bil ʿaynı-[y]-la iy dost
Biter yine ne maġz olur ne ḫod post

10559. Miṯâlidür anuñ uş gendüm ü cev
Noḫûd u hem ʿades bes toḫm olur nev

10560. Yine ʿaynı-[y]-la baʿżı hem biter naġz
Ḳabı var dadsuz ṭatlu velî maġz

10561. Nitekim cevz ü levz ü piste iy dost[1247]
Meze maġzı velîkin bî-meze post

10562. Biter hem baʿżı anuñ postı et
Ḳabıdur ṭatlu yoḫ maġzında leẕẕet

10563. Nitekim sincid ü zeytûn u ḫurmâ
Derisi ṭatludur maġzında yoḫ mâ [322ª]

10564. Biter hem baʿż var ʿaynıyla yine
Gerek-kim maġzı ḳışrı cümle yine

10565. Nite k'incîr ü şeftâlûdurur ol
Daḫı engûr ü zerdâlûdurur ol

10566. Yimişvârî bu ʿaṣr içinde meşhûr
Olur bu çâr (u) nevʿ üstine maḥṣûr

10567. Hemân ol ṣınf cânlar çâr ṣaf yâr
Olur mânend-i nevʿ-i çâr eṣmâr

10568. Zemîn-i ḳālıb-ı ḫâk-i sirişte
O cânlar k'oldı hem-çün toḫm-ı kişte

10569. Yimişi çâr (u) nevʿ üzre varupdur
Bitüp her ṣınfdan bir nevʿ irüpdür

10570. Biri kâfirler-içün toḫm-ı cânlar
Ki ṣâḥib-nefs-i emmâredür anlar

10571. Nitekim gendüm ü cev çün biterler
Ḳabı vü maġzı yoḫ yine yiterler

[1247] piste: biste Nüsha

10572. İkinci cân-ı ẓâlim müslümânlar
Ki ṣâḥib-nefs-i levvâmedür anlar

10573. Biterler post-ı levvâmiyyet olur
Bilüñ ol postı bî-leẕẕet olur

10574. Nitekim cevz ü levz ü piste lebde
Olur leẕẕetleri lübde ne ḳabda

10575. Üçinci muḳteṣid ol pâk cânlar
Ki nefs-i mülheme issidür anlar

10576. Biterler post-ı ilhâmâtla ter
Hemân ol postdur şîrînterîn ber

10577. Degil ḫurmâ-ṣıfat ḥulv anda ol maġz
Nübüvvet maġzla kâmı degil naġz

10578. Çehârüm toḫm o sâbıḳ cânlaruñdur
Ki nefs-i muṭmeᵓinne anlaruñdur

10579. Yimiş şîrîn ü ter ṣan-kim leb-i dost
Bu cânlar toḫmı virdi maġz u hem post

10580. Nite k'engûr u zerdâlû vü incîr
K'olur hem ḳışr u hem maġzında dil-sîr

10581. Olur hem bu yimişler naġz u şîrîn
Olur hem üstüḫᵛân hem maġz-ı şîrîn

10582. Demidür gel bu dem iy cân-ı mesʿûd
Meʿâduñ şîrîn eyle nitekim ʿûd [322ᵇ]

10583. Düzelüm perdede âhengle sâz
Nüfûsuñ seyrin idelüm ser-âġāz

10584. Nedür her nefse idelüm meʿâdı
Olalum nefs-i levvâmeyle bâdî

10585. Çün andan ibtidâ itdi Ḫudâmuz
İdelüm biz hem andan ibtidâmuz

10586. Budur bil nefs-i levvâme ki ʿAllâm
*Fe-minhüm ẓâlimün*dür ider iʿlâm[1248]

10587. İdüp aḳsâmdan aḳsâm aña ol
Buyurdı nefs-i ẓâlim nâm aña ol

10588. O ʿâlemde ki olduñ aña ʿâlim
Üçinci ṣaff-ıdı ol nefs-i ẓâlim

10589. Bu ʿâlemde merâtibden gelüp hem
Üçinci rütbede ṣaf ṭutdı bu dem

10590. Nüfûsuñ ḫuṭbesinde anı Allâh
Üçinci rütbede ẕikr itdi iy şâh

10591. ʿAvâmm-ı ehl-i îmânuñdur ol nefs
Ḫavâṣṣ-ı ehl-i ʿişyânuñdur ol nefs

10592. Anuñ-çün didiler ẓâlim aña nâm
K'ider ẓulm-ile ẓulmet şâm eger bâm

10593. Dilinde rûşen-iken nûr-ı îmân
İder ṣûretde kâr-ı ehl-i küfrân

10594. Yaturken toḫm-ı îmân kişte dilde
Yürür ol kâfir işin işler ilde

[1248] *Fe-minhüm ẓâlimün*: "… Onlardan (insanlardan) kimi (kendisine) zulmeder…" (el-Fâtır 35/32)

10595. O rûşen nûra ol ʿâlim degil mi
Niçün örter anı ẓâlim degil mi

10596. O toḫma virmez anda perverişler
İder ẓulm aña ẓâlim işin işler

10597. Ḥaḳīḳat ẓulme vâḳiʿ mevḳiʿinde
Ḳomaḳdur şeyʾi ġayr-ı mevżiʿinde

eẓ-Ẓulmü vażʿu'ş-şeyʾi fî-ġayri mevżiʿihi[1249]

10598. Ol îmân nûrın ol ḫoş ṣûret-ile
Yürür ol ẓulm u ʿişyân ẓulmet-ile

10599. Siyâh ol ẓulmet-i ẓulmüñ pelâsın
İder ol nûr-ı îmânuñ libâsın

Elleẓîne âmenû ve lem-yelbisû imânehüm bi-ẓulmin[1250] [323ª]

10600. Daḫı budur ki öz nefsine dâyim
İder ẓulmi olur ẓulm üzre ḳāyim

10601. Ki işler maʿṣıyet ġayrından efzûn
İder hem şerrini ḫayrından efzûn

10602. İder bunca aġarmaz yüz ḳarasın
Emâm-ı Ḥaḳḳ'a hîç egmez verâsın

10603. Pür ider gendüm-i ʿişyândan enbâr
Hevâdan cev-ṣıfat ḫayra sebük-bâr

1249 "Zulüm bir şeyi ait olduğu yere koymamaktır (hakkı yerine getirmemektir)."

1250 "İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, (işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır." (el-Enʿâm 6/82)

10604. Ṭura yarın çün ol bâzâr-ı maḥşer
Ola mîzânda mevzûn ḫayrla şer

10605. Bu cânuñ keffe-i ḫayrîsi aġa
İne ol keffe-i şerrî aşaġa

10606. Görüben keffe-i ḫayrında ḫiffet
Vuralar ṣıḳlet-i şerr-ile ṣıḳ let

10607. Terâzû ḥaḳdur itmez zûr-ı bâzû
Hem olmaz defterinde zûr yazu

Ve emmâ men ḫaffet mevâzînuhu fe-ümmühu hâviyetün[1251]

10608. Bes ola aña ümm-i hâviye yir
Bula âteşden anda zâviye yir

10609. Daḫı bu dört ṣaf maḳbûl cânlar
Olur her ṣaf yine üç ṣınf anlar

10610. Bir ehl-i meymene bir meysere bil
Bir ehl-i ḳalb hemtâ leşkere bil

Ve küntüm ezvâcen ṯelâṯeten fe-aṣḥâbu'l-meymeneti mâ aṣḥâbu'l-meymeneti ve aṣḥâbu'l-meş'emeti mâ aṣḥâbu'l-meş'emeti ve's-sâbiḳūne's-sâbiḳūne ülâ'ike'l-muḳarrabûne[1252]

10611. Daḫı her ṣaffuñ anla iy muḥâsib
Yine ḫalḳı var ol ṣaffa münâsib

1251 "Ameli yeğni olana gelince, işte onun anası (yeri, yurdu) Hâviye'dir." (el-Kâri'a 101/8-9)

1252 "Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman, sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Soldakiler, ne bahtsızdırlar onlar! (Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, (Allah'a) en yakın olanlardır." (el-Vâkı'a 56/7-11)

10612. Yemîn ehli o cânlardur ḳıl idrâk
K’olaruñ toḫm-ı rûḥânîlerin pâk

10613. Olup enbâr-ı *min-rûḥî*den arı[1253]
Zemîn-i ḳalıba ṣaçdı o bârı

10614. Kemâl-i perveriş bulmadı düpdüz
Ki olalar biri yüz tâ yidi yüz

10615. Velî bârı şu deñlü ḳıldı yârı
Çüriyüp ḳalmadılar gilde bâri [323^{b}]

10616. Bu insânî ṣıfâta pây-beste
Düşüp ḳalmadılar bir gilde ḫaste

10617. Çeküp ḳad gitdiler aʿ lâya yine
İrişüp yitdiler bâlâya yine

10618. Ziyâde gerçi sûd olmadı bârı
Ziyânsız vardı toḫmın cümle arı

10619. Ziyâde gerçi zâd itmediler sûd
Velî noḳṣân-peẕîr olmadılar zûd

10620. Ṣıfât içinde anlarda gelüpdür
Revân mülkî ṣıfât ġālib olupdur

10621. İderler ṭâʿata bil anlar ekṣer[1254]
Ḳılurlar maʿṣiyet meylini kemter

10622. Bu cânlardur bil erbâbı necâtuñ
Bu ṣâḥiblerdür aṣḥâbı necâtuñ

1253 *min-rûḥî*: “... Rûhumdan...” (el-Hicr 15/29, es-Sâd 38/72)

1254 “anlar” ve “ekṣer” arasında takdim-tehir vardır.

10623. Saʿâdet yümnesiden kişt iderler
Gelüp seyr-i bihişt-i heşt iderler

10624. Tevaḳḳufsuz irerler tâ şitâbân
O rûḥânî maḳāma yine tâbân

10625. Çün aṣḥâb-ı yemînden bildüñ aḥvâl
Gel aṣḥâb-ı şimâle bil bu kez ḥâl

10626. O cânlardur bil anlar kim cihâna
Gelüp ol toḫm virdiler ziyâna

10627. Çün anlaruñ ki bu ḫâk-i sirişte
Olındı toḫm-ı rûḥânîye kişte

10628. Olınmadı aña ḫoş perveriş pâk
Reviş itmedi oldı çü zîb-i ḫâk

10629. Bu âb u gilde tâ her dâne-i ter
Ṭutup pâs oldı pûsîde vü ebter

10630. Egerçi küll-i toḫm olmadı bâṭıl
Velî toḫmı tamâm olmadı ḥâṣıl

10631. İdinüp şuġl-i insânî ʿameller
İrişdürdiler ol toḫma ḫaleller

10632. Bitüp her dâne olmadı ziyâde
Ziyân çoḫ old[ı] noḳṣândan irâde

10633. Bu cânlar meyl-i ʿişyân ider ekṣer
Ḳılurlar ṭâʿatüñ şuġlini kemter

10634. Şeḳāvet yüsresinden tâ ser-encâm
Sürerler ṭamuya anları nâ-kâm [324ᵃ]

10635. Ne deñlü geldise dercâta noḳṣân
İner derkâta ol miḳdâr her cân

10636. Yanup ol nâra tâ ol toḫm bârı
Olur âlâyiş-i ḫâkîden arı

10637. Çıḳar ḳalmaz biri hîç anda maḥrûm
Maḳāmına irer tâ yine maʿlûm

10638. Ve ammâ oldur ehl-i ḳalb cânlar
Ki toḫma perveriş ḫoş virdi anlar

10639. Zemîn-i ḳalbe ḳālıbda o Bârî
Çü ṣaçdı toḫm-ı rûḥânîyi arı

10640. Ṣuvardı bunlar ol toḫmı ṣordı
Bitüp tâ berg-i ter ser-sebz irdi

10641. Resîde oldı mîve irdi düpdüz
Biri yüz dâne virdi tâ yidi yüz

10642. İki ṣınf oldı bunlar daḫı ẓâhir
Biri birdür ki andan evvel âḫir

10643. Ḫudâ'ya hîç ʿiṣyân gelmemişdür
Meʿâṣî-birle ʿâṣî olmamışdur

10644. O rûḥânî ṣıfat ġālib gelüpdür
Günehden ṭâhir ü ṭayyib olupdur

10645. Mülevveṯ olmamış ʿiṣyâna aṣlâ
Kesilmiş maʿṣiyetden gönli ḳaṭʿâ

10646. Gül-endâm olur anlar pâk-dâmân
İdemez anlara el gerd-i ʿiṣyân

10647. Olupdur sebḳat-i ḥüsnâ o Ḥaḳ'dan
Gelüpdür sâbıḳ anlar mâ-sebaḳdan

10648. İṭâʿatdan bil anlar nûr olupdur
Meʿâṣî ẓulmetinden dûr olupdur

10649. ʿInân-ı nefsi hergiz ḳoymamışlar
Hevâya pey-rev olup uymamışlar

10650. İkinci ṭâyife bu kim zamânlar
Hevây-yı nefse oldı pey-rev anlar

10651. Murâd-ı nefs vefḳın gözlediler
O kâmı bir niçe pây izlediler

10652. Gözetdiler ṭabîʿat muḳteżâsın
Ḳoyup terk eylediler Ḥaḳ rıżâsın

10653. Bu ḥayvânî merâtiʿde sürüp kâm
Yiyüben ot u lût itdiler ârâm [324ᵇ]

10654. ʿİnâyetden bes ol Ḥaḳ anda der-ḥâl
Kemend-i bend-i ceẕbe itdi irsâl

10655. Gelüp anlara bu mertaʿda yetdi
Dönüp gerdenlerinden bend itdi

10656. Mehâr urdı vü yetdi tâ getürdi
Maḳām-ı evvele yine yetürdi

10657. Pes itdi şerʿ iksîri-[y]-le arı
O cevherlerden ol ḫâk ü ġubârı

10658. Ṭabîʿatları mis-rûy-ıken ebter
ʿUbûdiyyetden oldı ḫâliṣ zer

10659. Bu iki ṣınf cânlar bes revâne
Ne ṣafdan geldilerse bu cihâna

10660. Yine ḥâl-i ḥayât içinde varı
İderler aña seyr-i iḫtiyârî

10661. Anuñ-çün sâbıḳ adın buldı anlar
Ki aṣḥâbına sâbıḳ oldı anlar

10662. Bu mertaʿ dan diri-[y]-ken göçdiler tîz
Yemîn ü yüsre ehlin geçdiler tîz

10663. O yümne yüsre ehli ne ki varı
Alıcaḳ seyr iderler ıżṭırârî

10664. Bu mertaʿ dan dirile göçmez anlar
Bu derbendi diri-[y]-ken geçmez anlar

10665. Bu yir yurdunda tâ yatup ḳalurlar
Bu ot u lûta ḫoş batup ḳalurlar

10666. Nebî nite ki dir ol sâbıḳ-ı ḫayr
Ki idüñ seyr-i müfredler gibi seyr

Sîrû seyre'l-müfredîne[1255]

10667. Ve ammâ ol süvvüm ṣaff ehl-i cânlar
Ki ṣâḥib-nefs-i levvâmedür anlar

10668. Bil aṣḥâb-ı yemîn anlardan iy yâr
Odur kim şerri azdur ḫayrı bisyâr

10669. Çün ola veznde aʿ mâl-i mevzûn
Günâhından ṣevâbı olur efzûn

1255 "Tek başına kalanların yürüyüğü gibi yürüyün."

10670. Olur bes ġuṣṣa-i dûzaḫdan âzâd
Bihişt-i heşte girür ḫoş olur şâd

10671. Uçar bu ḳuş gibi uçmaġ içinde
İder ḫoş ʿîş u nûş ol bâġ içinde [325ª]

10672. Gehî ḳonmaġ ü geh uçmaġ ider ol
Ki uçmaḳ ḥûrîsin ḳoçmaġ ider ol

10673. İder ḫoş ʿîşi râżî ravżalarda
Ḳılur hem nûşı ḥavżî ḥavżalarda

Fe emmâ men şeḳulet mevâzînuhu[1256]

10674. Bil aṣḥâb-ı yemîn anlardan oldur
Ki anuñ ḫayr[ı] azdur şerri boldur

10675. Çün oldılar hevâya pey-rev anlar
Bulısar hâviye dâmen ev anlar

10676. Ki zîrâ anda kim Ḫallâḳ-ı ʿâlem
Bu âdem göñlini ḫalḳ itdi ol-dem

10677. Ḳodı pes ṣaġ yanında ʿaḳlı anuñ
Maḳāmın ḳıldı ṣolında hevânuñ

10678. Ḳodı hem pîş pîşânî öñinde
Göze göz rû-be-rû ʿışḳî öñinde

10679. Bes aṣḥâb-ı yemîn anlardur iy yâr
K'olurlar pey-rev-i ʿaḳlî yemînvâr

1256 "O gün kimin tartılan ameli ağır gelirse (o razı olunan bir hayattadır)." (el-Kâriʿa 101/6)

10680. Ol aṣḥâb-ı şimâl oldı şu cânlar
Ki oldılar hevâya pey-rev anlar

10681. O sâbıḳ cânlar oldur kim hemîşe
İdindi pîşe ʿ ışḳı dutd[ı] pîşe

10682. Bes imdi bile her kim ola ʿ aḳlı
K'irürür ʿ âḳili maʿ ḳūla ʿ aḳlı[1257]

10683. Hevâdan hâviyedür hâviye yir
Hevâ hâvîye ider hâviye yir

10684. İrürür ʿ âşıḳı maʿ şûḳa ʿ ışḳı
Ṭaşa yaz bu sözi tîġ al Dimişḳī

10685. Şu cân-kim pey-revi oldı hevânuñ
Anasın hâviye didi Ḥaḳ anuñ

Fe ümmühu hâviyetün[1258]

10686. İşâret añadur key yidi ṭamu
Vücûdında anuñ mevcûd ḳamu

10687. Daḫı levvâme nefsi boġmayupdur
Vücûdı mâderinden ṭoġmayupdur

10688. Velîkin ṭıfl-ı îmânı biledür
Olur cev ḳanda andan ḥâmiledür [325^{b}]

10689. Eger ṭoġsa vücûdı mâderinden
Berîne çıḳsa özinüñ derinden

1257 k'irürür: k'ururur Nüsha

1258 "İşte onun anası (yeri, yurdu) Hâviye'dir." (el-Kâriʿa 101/9)

10690. Bu ḥayvânî ṣıfat raḥminden ol şâd
Olur âzâd olup bir ṭıfl-ı nev-zâd

10691. Olur ol hâviyeden tâ ḫalâṣ ol
Cinân içinde olur cân-ı ḫâṣṣ ol

10692. Velîkin ger ḳala ol yüklü zehdân
Bu yirde ṭoġmaya ol ṭıfl-ı îmân

10693. Gerek hâvîliġinden varuban yol
Düşe ol hâviye derkâtına ol

10694. Vire âteş aña tâ kim ṣafâyı
Ala âlâyiş-i neft̠-i hevâyı

10695. Ola pâk ol ġubâr-ı âb u gilden
Ṭoġa bes ṭıfl-ı îmân raḥm-ı dilden

10696. Çıḳup bes hâviyeden seyr ide
Hevâ-yı cennetü'l-meʾvâya gide

10697. Bula derkât-ı dûzaḫdan necâtı
İre dercât-ı cennâtîye ẕâtı

Ḳāle ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Yaḫrucu mine'n-nâri ve men kâne fî-ḳalbihi miṣḳālü ẕerratin mine'l-îmâni[1259]

10698. Bu îmân kim olupdur dâne-i dil
Hemân miṣlidür anuñ girdgân bil

10699. Dilüñ îmândurur maġzı hem iy dost
Olur ol bed-ʿameller telḫ aña post

[1259] "Nebî (s.a.v) kalbinde zerre kadar imanı olan cehennemden çıkar, buyurdu." (Tirmizî, "Sıfat-ı cehennem", 10)

10700. Olur aʿmâl-i bed zindân-ı zehdân
İçinde ṭıfl anuñ maġz-ı îmân

10701. İderler posta maġz üzre güci
Vururlar bir niçe ḍarbe çeküci

10702. Vururlar maġzdan tâ aña selḫi
Vururlar âteş-i telḫe o telḫi

10703. Yanup anda fidâ-yı âteş olur
Yiyüp âteş ġıdâ-yı âteş olur

10704. Düşer ol maġz-ı îmân ṭıfl-ı nev-zâd
Olur zindân-ı zeh-danîden âzâd

10705. Ṣararlar maġza bes berg-i ḳaṭâyif
Ḳaṭâyif kim odur Ḥaḳ'dan leṭâyif

10706. Ḳoyup ṣaḥn-ı bihişt üzre alurlar
Serîr-i ḫˇân-ı iḫvâna gelürler [326ª]

ʿAlâ-sürürin müteḳābilîne[1260]

10707. Daḫı var âḫarûn cânlar gelürler
Ki *mürcevne li-emrillâh* olurlar

10708. Olurlar bu maḳām üstine ḳāyim
Açarlar bu ümîde dîde dâyim

10709. Ya bu k'ol Ḥaḳ ʿaẕâb-ı ḥavbe ide
Ya budur kim ṣevâb-ı tevbe ide

Ve âḫârûne mürcevne li-emrillâhi immâ yuʿaẕẕibuhüm ve immâ yetûbu ʿaleyhim[1261]

1260 "Karşılıklı koltuklar üzerine." (es-Sâffât 37/44, el-Hicr 15/47)

10710. Ne cân kim ol Muʿîn ide ʿinâyet
O hâviyeden yete aña hidâyet[1262]

10711. Ḥayâtı bir nefes ḳaldı-y-sa daḫı
Bu cân ḫulḳūmına geldi-y-se daḫı

10712. Nesîmi nefḫa-i luṭf-i Ḫudâ'nuñ
Meşâmına irer ol-demde anuñ

10713. Öñinden tâ naẓar ider ṣoñına
Meʿâd ü merciʿi döşer öñine

10714. İder bir dem urup ol dil-şikeste
ʿInân-ı bestesin âhuñ geşte[1263]

10715. Bedîd olur dilinde âteş-i derd
Nedemden ol dem ol bir âh ider serd

10716. Dem-i serd-ile çıḳar dûd-ı ʿûdı
İder germ-ile sâz ol bu sürûdı

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Bûy-ı cânân-ıla bâd itdi beni şâd yine
Eski ʿışḳumı yeñi eyled[i] âbâd yine

2. Âşinâ-bûyı vir iy bâd demüñde daḫı sen
Yâd-ı şâd itme beni şâd id ü ḳıl yâd yine

1261 "(Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder veya tevbelerini kabul eder…" (et-Tevbe 9/106)

1262 İkinci mısraın vezni bozuk

1263 İkinci mısraın vezni bozuk

3. Raḫm-i mâder-i ṭabʿumda niçe yatam esîr
Bir daḫı zâde olup oluram âzâd yine

4. Uçdı cân mürġi idüp dâne-i ḫâlîni ḫayâl
Zülfi dâmına çeker beni o ṣayyâd yine

5. Ḳâmuma ḳoḫdı yeñi bûy-ı mey-i kühen elest
Mest olup idiserem yiñile bir ad yine

6. Sâz-ı râh eyle sefer yâd ḳıl i ġāfil dil
Göçdi çün ḳāfile kûs eyledi feryâd yine [326ᵇ]

7. Muṭrıbâ perde-i *ʿUşşâḳi* ʾde düz sâzuñı râst
Çünki cân seyr-i ḥicâz eyledi bünyâd yine

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10717. Vücûdı ḫırmenin tâ anuñ ol mâh
Yaḫuban hîç ḳoymaz dâne vü kâh

10718. Ṭamunuñ sâlhâ yanup ocaġı
Ol uçmâġ içre anuñ yanacaġı

10719. Ḳamu ol bir nefes nâr-ı nedemde
Yana tâ ḳalmaya dûdı o demde

10720. Hevâ kim hâviyesidür o cânuñ
Ṭoġa ol mâderinden ol-dem anuñ

10721. Nedem hem tevbesi ola o rûḥuñ
Ne tevbe tevbesi rûḥ-ı naṣûḥuñ

en-Nedemü tevbetün[1264]

10722. Ol âb-ı tevbe-y-ile şöyle arı
Yuna ol câme-i cânuñ ġubârı

10723. Ki ṣan âlâyiş-i telvîṯ-i ʿişyân
Mülevveṯ ḳılmadı hîç anda dâmân

10724. Ser-â-ser nûr ola bes var yik-bâr
Daḫı ḳalmaya anda behre-i nâr

10725. Varup çün göstere ol çehre nâra
Aña olmaya messe zehre nâra

10726. Gele ol-dem zebâna nâr anda
O cândan dileye zinhâr anda

10727. Anuñ odından ol od oda düşe
Ṭura efġān u feryâd oda düşe

10728. Deminden çıḳup ol-dem dûd-ı dil-keş
Diye ol câna *cüz yâ mü ʾmin* âteş

Cüz yâ mü ʾminü feḳad eṭfe ʾe nûruke lehebî[1265]

10729. Geç iy mü ʾmin ki nûruñdan zebânum
Söyündi tâbsuz uş bî-zebânem

10730. Benüm olma gelüben mîzbânum
Zebânumdan saña yoḫdur ziyânum

10731. Gel imdi ḳıl naẓar kim seni ol ẕât
Nice düzetdi ṣandûḳ-ı ṭılısmât [327ª]

1264 "Pişmanlık tevbedir."

1265 "Çabuk geç ey mümin, nûrun ateşimi söndürüyor."

10732. Bu beyte gör ne ṣanʿat ḫarc idüpdür
Dü ʿâlem naḳşını ne derc idüpdür

10733. Bihişt-i heşt idüp gülşen düzüpdür
Yidi dûzaḫla hem kül-ḫan düzüpdür

10734. Ṣıfât-ı nefs-i emmâreñ ẕemîme
Caḥîm'üñdür seni ḳoymaz Naʿîm'e

10735. Ṣıfât-ı heft nefsüñ sende kim var
Seni ol heft dûzaḫdur yaḫar nâr

10736. Ger ol nefḫât-ı elṭâfuñ nesîmi
Esüp kâmuñ ṭola bûy-ı Naʿîm'i

10737. Şemîminden bes ol heşti bihiştüñ
Söyüne dûzaḫı heft siriştüñ

10738. ʿİnâyâtuñ mehebbinden çün iy cân
Hübûb ide ṣabâ-yı luṭf-ı cânân

10739. Deminden ol-dem ol bâd-ı ṣabânuñ
Ġażabla söyüne odı hevânuñ

10740. Ṣıfât-ı nefs ol yidi cehennem
Söyüne bir nefes bâd-ıla ol-dem

10741. O nûr-ı tevbeyi hem dilde pertâb
Ki oldur pertev-i envâr-ı tevvâb

İnnallâhe yuḥibbu't-tevvâbîne[1266]

[1266] "… Allah tevbe edenleri sever.." (el-Bakara 2/222)

10742. Vücûduñda ki var ol yidi ṭamu
Görüp feryâd u fer eyleye ḳamu

10743. Diye kim ḳoy beni gel geç i müʾmin
Ki sensin şimdi maḥbûb-ı Müheymin

10744. Ger ansuz nûr olduñ yoḫ kenâruñ
Ne tâbı var seni dutmaġa nâruñ

10745. Çü sensin nûr u nâr-ı teng-dil ben
Ṣığamazsın benüm gûşumda bil sen

10746. Benüm yoḫ sen ṣığacaḳ yüri yirüm
Benüm sen olmazsan kûşe-gîrüm

10747. Ne cân-kim ola ol Bârî-[y]-ile yâr
Gelür dâr-ı bihişt-i heşt aña dar

10748. Yidi ṭar ḥavṣala nâr ıssısına
Nice tâb'itsün anuñ ıssısına

10749. Anuñ-çün nâr ol-dem ḳaçar andan
İrer feryâd odlar ṣaçar andan [327^{b}]

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Dâr-ı bihişt ʿâşıḳa bî-yâr ṭar olur
Gülzâr o gül yüz olmasa pür-ḫâr u nâr olur

2. Bî-yâr beñ ki ḥulle giyem ʿârîyem yine
Yüz ḥûrî kim ḥelâl ola ʿavrât u ʿâr olur

3. Anuñ-çün urdılar dühn-i nâra sengi kim
Pertev o nûr-ı rûşene bî-reng nâr olur

4. Bâġ-ı İrem ki ʿâlem irem dir aña ḳamu
Râhumda gül yüzüñsüz o baña ġubâr olur

5. Ben nârdan ne ḫavf iderem bende nâr çün
Görse bu nûrı dûr ḳaçar şermsâr olur

6. Ne nâra ṣıġaram ne cehân-ı cinâna ben
Cân bir cehân iki baña bî-yâr dar olur

7. *ʿUşşâḳī* zerd gün mey içüp oldı lâle-ruḫ
Beñzer ki reng-i mey eṣeri laʿl-bâr olur

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10750. Egerçi nefs-i levvâme maḳāmı
Süvvüm ṣaff-ıdı andaydı maḳāmı

10751. Velîkin behre bulurdı firâvân
Şerâb-ı feyż-i fażl-ı Ḥaḳ'dan âsân

10752. Müdâm ol meclis olsaydı bâḳī
Ṣunardı câm-ı mâl-â-mâl sâḳī

10753. Şerâb-ı baḥr-ı sürḫ içre mürevvaḳ
Yazardı reng-i ezraḳ câm-ı zevraḳ

10754. O sîmîn sâḳ sâḳī dost cânı
Ṣunardı dest-i terden dost-kânı

10755. Nebîler ü velîler cânı hem-dest
O meyden içüp olmışlardı ser-mest

10756. Ḳıyâm öñ ṣafda itmişdi o cânlar
İderdi bu şerâbı şürb anlar

10757. Ṣaçarlardı içüben cürʿa yire
Devüm ṣaf ehl-i cânlar üzre zîre

Şeribnâ ve aḫraḳnâ ʿale'l-ʿarżi sûrenâ
Ve li'l-arżi min-keʾsi'l-kirâmi nasîbü[1267]

10758. Düvüm ṣaff-ıdı iden cürʿa-i nûş
Pes anlardı çıḳan ol ḳurʿa-i nûş [328ª]

10759. Süvvüm ṣaf görmedi ol cürʿadan rûy
Velî bînîlerine girdi ḫoş bûy

10760. O bûyuñ saṭvetinden tîz ol dest
Düşüp oldılar anda bî-ḫaber mest

10761. Dehenlerinde bûyende-y-ken ol bûy
Gelüp çün bu cehâna ṭutdılar rûy

10762. Hevâsından o dem ol bûy-ı cânuñ
Ḫarâbâtın yörendiler cehânuñ

10763. Ne-kim ḫum-ḫâne-i leẕẕât ü şehvât
Var-ısa çâşnîsin aldı her ẕât

10764. Açuban ḫum virenüñ başını ḫûb
Meyinden aldı anlar çâşnî ḫûb

10765. Biri bulmadı hîç ol cümle cânuñ
Eṣer ol bûydan birinde anuñ

10766. Ḳodı bes her biri ol girde vardı
Gelüp ḫum-ḫâne-i ṭâʿâte girdi

[1267] "İçtik ve yeryüzünde bizi çevreleyen çitlerimiz yaktık. Asil kimselerin kadehinden bir pay vardır."

10767. Meye çün anda beni ḳoydı anlar
O bûdan anda ḳorḫu ṭuydı anlar

10768. Bu bûdan kâm-ı cân şâd oldı gilde
ʿİbâret andan îmân oldı dilde

10769. Bu bûyı anlar ḳoymadı ṭutup berk
K'ideler daḫı bu ḫum-ḫâneyi terk

10770. Gelüp tâ k'ideler nûşın şerâbuñ
Ḫarâbâtında dünyâ-yı ḫarâbuñ

10771. Ḫum-ı şehvâtdan açup içüp câm
İdeler ḫum gibi mest anda ârâm

10772. O şemden ḳanı şimdi bir ḫaberdâr
O bûdan ḳanḳı kâm içre eṣer var

10773. Kimüñ var bûyı ṭutar kâm yoḫdur
Velîkin bî-ḫaber cânlar ki çoḫdur

10774. Gözin bu naḳş-ı maḥsûsât almış
Görüp bu zuḫruf-ı dünyâyı ḳalmış

10775. Ne burnı bû bilür ne aġzı dadı
Ne gözi görür âdemdür bes adı

10776. Gelüp meyḫâne-i dünyâda bir câm
İçüp mest olmış itmiş anda ârâm

Ḫaleṭû ʿamelen ṣâliḥan ve âḫera seyyiʾen[1268] [328ᵇ]

10777. Biri mîr ü biri ḳāżî olupdur
Bu biş gün dünyeye râżî olupdur

[1268] "… İyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar…" (et-Tevbe 9/102)

10778. Naʿîmi fâniye nite ki inʿâm
Ṣanur bâḳī İrem’dür ider ârâm

10779. Geh ider bir nefes gûş-ı def ü ney
İçer ḫum-ḫâne-i nefsâniden mey

10780. İder her dem olup ser-mest ü medhûş
Bu nefsânî murâdâtuñ meyin nûş

10781. K’ider ḫûb ʿâdât u ʿibâdât
Ṭutar ṭâʿât-ı rûḥâniyye ʿâdât

10782. İçer şâm u seḥer dir derd aşam
Ḫum-ı ṭâʿât-ı rûḥâniyyeden câm

10783. Ne vaḳt ol cânlara anda ki meʾvâ
Olur ḫum-ḫâne-i şehvât-ı dünyâ

10784. Olur levvâme nefs idüp meyi nûş
Melâmet cevşeninden bir zirih-pûş

10785. Ḫumâr-ı ḫamr idüp anı sebük-dil
Olur dünyâ işine ser-girân bil

10786. Yumar dünyâ yüzinden cümle gözi
Çevürür âḫiretden yaña yüzi

10787. Hemân sâʿat o bî-ʿillet ʿinâyet
Kemâl-i ʿâṭıfetden anda ġāyet

10788. Olur bir kezden anuñ dest-gîri
Ḳılur ölmiş-iken tâ anı diri

10789. Dem-i ʿÎsâyla anı ol ʿ*asallâh*
Dirildür tevbeden ol-demde iy şâh

ʿAsallâhu en yetûbe ʿaleyhim[1269]

10790. Ne varsa naḳd-i ʿömr-i kesb-i aʿmâl
Ḳoyar ol pûte-i tevbeye derḥâl

10791. Eridür şevḳ odında ḳalb pâsın
Atar bir cev maḥabbet kîmiyâsın

10792. O dem mis rûy o naḳd-i ḳalb-i erzîz
Olur ḫâliṣ zer u maḥbûb-ı ibrîz

10793. Olur bu nefs-i levvâme bes âzâd
İder adına ol-dem Ḥaḳ ḳasem yâd

Lâ uḳsimu bi-yevmi'l-ḳıyâmeti ve lâ uḳsimu bi'n-nefsi'l-levvâmeti[1270] [329ª]

[KIṬʿA]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]
Cemâl-i luṭfuñla ġuṣṣa şâdumâna döner
Kemâl-i ʿavnüñle ʿömr câvidâna döner
Eger yil âteşe kûyuñdan ilte ẕerre-i ḫâk
Deminde âteş o dem âb-ı zindegâna döner

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10794. İlâhî bizi uydur sâbiḳîne
Ḳarîn it ceyş-i aṣḥâb-ı yemîne

10795. Saʿâdetden ser-efser ḳıl saʿîd it
Meʿâdumuz günin nûr vir ʿîd it

1269 "… Umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder…" (et-Tevbe 9/102)

1270 "Kıyamet gününe yemin ederim. Kendini kınayan (pişmanlık duyan) nefse yemin ederim (diriltilip hesaba çekileceksiniz.)" (el-Kıyâme 75/1-2)

10796. Maḳāmumuz ḥużûr-ı ḥażretüñ ḳıl
Serîrimüz serây-ı ṣoḥbetüñ ḳıl

10797. Berîḳ-i câmumuz ibrîḳ-i nûr it
Ṣunan ḥûrî şerâbumuz ṭahûr it

10798. Bu âb u gilde ḳoyma bizi mestûr
Bu dünyâ zuḫrufına ḳılma maġrûr

10799. Ḳuluñ *ʿUşşâḳi*'ye vir rûz-ı fîrûz
Ḳılıvir ṣubḥ-ı ḥaşrın rûz-ı nevrûz

10800. Demin ʿûd it günin ʿîd it saʿîd it
Saʿâdet vir şeḳāvetden baʿîd it

10801. Demin levvâme nefsüñ aña boġdur
Ṭabîʿat mâderinden anı ṭoġdur

10802. Bihişt-i heşt it insânî ṣıfâtın
Hevâ-yı hâviyeden vir necâtın

10803. Dil ü cânına ʿışḳ u ʿaḳl yâr it
Diyâr-ı naḳlini niʿme'l-ḳarâr it

DÂSİTÂN-I DÜVVÜM DER-BEYÂN-I NEFS-İ MUḲTEŞİD VE ÂN NEFS-İ MÜLHEME EST[1271]

10804. İkinci dâsitân budur ʿayândur
Meʿâd-ı muḳteṣid nefse beyândur

10805. Olur ol nefse nefs-i mülheme nâm
Bulur Ḥaḳ'dan o fażl-ı feyż-i ilhâm

[1271] "İkinci destan muktesid nefsi açıklar ve o nefs-i mülhemedir."

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Keyfe tekfurûne billâhi ve küntüm emvâten fe-eḥyâküm ṯümme yumîtuküm ṯümme yuḥyîküm ṯümme ileyhi türceʿûne[1272]

10806. Bulan cân Ḥaḳ kelâmından beşâret
Gelen âyât-ı ilhâm ü işâret

10807. Diyen ḳāṣıdlara maḳṣad ḳaṣd-ı râst
Gelen âyet *ve minhüm muḳteṣid* râst[1273]

10808. Odur *ve's-sâbiḳūne's-sâbiḳūn* ol[1274]
O *naḥnü'l-âḫirûne's-sâbiḳūn* ol[1275] [329ᵇ]

10809. Buyurmış-kim ölüñ ölmezden öñdin
Gelüp gidüñ ecel bulmazdan öñdin

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿaleyhi's-selâm: Mûtû ḳable en temûtû[1276]

10810. Gerek kim evvel iy cân idesin yâd
Ki nefs-i mülheme ne nefsedür ad

10811. O nefse dindi nefs-i mülheme nâm
Ki Feyyâż itdi aña feyż-i ilhâm

10812. Anı teşrîf-i ilhâmât-ı Yezdân
Ḳılupdur ḫoş müşerref şâd u ḫandân

10813. İçüp ilhâm-ı Ḥaḳ'dan anca câm ol
Sürüpdür ẕevḳ olupdur şâd kâm ol

1272 "Siz cansız iken size can veren Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz." (el-Bakara 2/28)

1273 *ve minhüm muḳteṣid*: "… Onlardan (insanlardan) kimi ortadadır…" (el-Fâtır 35/32)

1274 *ve's-sâbiḳūne's-sâbiḳūn*: "(Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler." (el-Vâkıʿa 56/10)

1275 *naḥnü'l-âḫirûne's-sâbiḳūn*: "Biz bizden önce gelenlerin (dünya ehlinin) sonuncularıyız." (Buhârî, "Taʿbîr", 40)

1276 "Ölmeden önce ölünüz." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 291, no: 2669)

10814. Aña ol feyż-i Ḥaḳ şerbet virüpdür
İdüpdür terbiyet rütbet virüpdür

10815. Çün açdı feyż-i Ḥaḳ'dan ol revân ḳand
Aña Ḥaḳ sevdüginden içdi sevgend

10816. Nefes ṭut varsa nefsüñde dirâyet
Ve nefsin didi uş Ḳurʾân'da âyet[1277]

10817. Cihân-ı cânda bu ṣınfuñ maḳāmı
İkinci ṣaff-ıdı andaydı ḳıyâmı

10818. Nitekim dindi nefs-i mülheme nâm
Dinür hem muḳteṣid ol muḳsime nâm

10819. Anuñ-çün muḳteṣid dindi o câna
Ki düşdi iki ʿâlemde miyâna

10820. Ne sâbıḳ ʿâlemindendür o görseñ
Ne ẓâlim ʿâlemindendür o ṣorsañ

10821. ʿAvâmm-ı evliyâ nefsidür ol cân
Daḫı nefs-i ḫavâṣṣ-ı ehl-i îmân

10822. Bu cânlar feyż-i ilhâmâta rûşen
Bu istiʿdâdı andan buldı bil sen

10823. O ʿâlemde ol öñ ṣafda duranlar
Ki ṣaff-ı evliyâ cânıdur anlar

10824. *Seḳāhüm rabbühüm* ḫoş sâḳī-idi[1278]
Şerâb-ı ʿîş u nûşı bâḳī-idi

1277 *Ve nefsin*: "Ve nefse (ve ona birtakım kabiliyetler verdi.)" (eş-Şems 91/7)

1278 *seḳāhüm rabbühüm*: "... Rableri onlara (tertemiz bir içki) içirir." (el-İnsân 76/21)

10825. Yiyüp her dem ṭaʿâm-ı ḫˇân-ı dîni
İçerlerdi mey-i mâʾ-i maʿîni

10826. Yinürdi ol naʿîm-i niʿmet-i Ḥaḳ
İçilürdi şerâb-ı şerbet-i Ḥaḳ [330ª]

10827. Bu nefs-i mülheme ḳısmına bil hem
Gelür-idi naṣîb ol ḫˇândan ol-dem

10828. Yeterdi hem bu ḳısma bir naṣîbe
O ṭayyib ḫˇândan irerlerdi ṭıybe

10829. Kirâm içüp şerâbı k'ola pür-kâm
Olurdı zîre rîzân cürʿa-i câm

10830. O cürʿa şerbetin bunlar idüp nûş
Müdâm olurlar-ıdı mest ü medhûş

10831. Ḫiṭâbın hem elestüñ anda bu cemʿ
Ḥicâb ardından iderdi *belâ* semʿ

10832. Egerçi bu cihân şehrinde nâ-kâm
Olupdurur aña emmârelik dâm

10833. Velî ol cürʿa kim nûş itdi anda
Henüz var bâḳī dadı kâm-ı cânda

10834. Ḫiṭâbın kim elestüñ eyledi gûş
Daḫı gûşından itmemiş ferâmûş

10835. Henüz ol ẕevḳle pürdür meẕâḳı
Olupdur toḫm-ı rûḥânîde bâḳī

10836. Añup cânı o bâḳī ʿîşi anda
Dolanmaz göñli bu fânî cihânda

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Ḳandaydı kâf u nûn bil o yâr aġzı mîmken
Yoġ-ıdı ḫaṭṭ u noḳṭa anuñ zülf[i] cîmken

2. Ol bûy-ı cürʿa kûze-i kâmumda gizlüdür
Kim içdüm-idi sâḳī-i ʿışḳuñ nedîm-iken

3. Ḥâdiṯ degil dilümde benüm bu ḥadîṯ-i ʿışḳ
Dilde ḳadîmdi bu dü ʿâlem ʿadîm-iken

4. Gül-gûn yaşum ṭalebde revân-ı kerem-rân gider
Ḳanda ister ol ḫayâlüñi gözde muḳīm-iken

5. Dilden ne zâyil ola o bûy-ı hevâ-yı dost
ʿIşḳuñ zamânı ʿâlem-i cânda ḳadîm-iken

6. Ölem hevâñ-ıla ger olam türbede türâb
Vire bu bûy-ı mihrüñi ʿaẓmüm remîm-iken

7. ***ʿUşşâḳ[i]*** ḥüñ ḫayâlidürür gül yüzüñ müdâm
Nergis ḫayâldür işi ʿaynı saḳīm-iken

[MEṢNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10837. Vurımaz idüp ol ḫoş ʿişreti yâd
Ṭabîʿat ḫânesinde ʿîşe bünyâd **[330^{b}]**

10838. Bu süflî sâfilînden yumıban göz
Ṭutar aʿlâ-yı ʿilliyyîne pes yüz

10839. Nişîbinden bu insaniyyetüñ ol
ʿUbûdiyyet firâzına ṭutar yol

10840. İder ol toḫmı her dem terbiyet pâk
Virür bu kalb-i nefse tezkiyet pâk

10841. Ṣuvarur içürüp âb-ı şerîʿat
Aḫıdur üstine cûy-ı ṭarîḳat

10842. Eṣer tâ terbiyetden az zamânda
Belürür toḫm-ı nefse rûşen anda

10843. Gelür nûr-ı şerîʿat hem şitâbân
Olur bu ẓulmet-i nefs üzre tâbân

10844. Bu gülşenden yuḫaru bûsitânda
Geçen bu faṣla evvel dâsitânda

10845. Bu nefsüñ dâne-i toḫmını peydâ
Ki itdüñ dâne-i ḫurmâya hemtâ

10846. O toḫm ol-dem özinden cünbiş ide
Çıḫa ser-sebz berter cûşiş ide

10847. Görine göze çıḳup perdeden yaş
Aça ceyb-i vücûdından birez baş

10848. Niḳābın tâ birez aça yüzinden
Götüre bir ḳadar perde gözinden

10849. Derîçe aça bu gül ḫânesinden
Vücûduñ çıḳa ḥabs dânesinden

10850. ʿUbûdiyyetden ire bir feżâya
Gözi ṭuş ola bir rûşen hevâya

10851. Şecerligi maḳāmın ol hevâda
Görüp gönli ola şâd u küşâde

10852. Bu zindânda o dem açup gözini
Göre ide melâmet kendüzini

10853. Diye kendüye kim iy gâv-ı kâhil
Ne yatarsın bu dâm içinde ġāfil

10854. Bu zindânı yıḳup açabilürsin
Ne ṭurursın çıḳup ḳaçabilürsin

10855. Niçün cehd eylemezsin iy kim ersen
Miyâna ne ḳuşanmazsın kemer sen

10856. Yirüñ aʿlâ-yı ʿilliyyîn bilürsin
Bu süfl-i sâfilînde ne ḳılursın [331ª]

10857. Maḳāmuñ çün hüviyyetde hevâdur
Tevaḳḳuf saña bunda ne revâdur

10858. Bu merʿâda ne olmışsın behîme
Behîme gibi düşmişsin leʾîme

10859. Naʿîmüñ niʿmetin ḳoyup niʿamvâr
Giyâh u kâhı ne ṣanduñ niʿam yâr

10860. Çün oldı nefsin ol cân anda levvâm
Didiler nefs-i levvâme aña nâm

10861. Pes ol teʾsîr-i bûy evvel anda
Belürüp ṣâniyen ol kâm-ı cânda

10862. Mücidter ola kâr-bendelikde
Ki tâ ḳalmaya bu efgendelikde

10863. Dilinden cünbiş ide âteş-i şevḳ
Dimâġında pür ola leẕẕet-i ẕevḳ

10864. Hevâ-y-ıla ide meyli ʿulâya
Ḳıla her dem heves neşv ü nemâya

10865. İde bu ḥabsgâh içinde âhı
Ṭuta âhı gibi bâlâya râhı

10866. Ḳoyup bu kül-ḫan-ı süflî-i veyli
İde ol gülşen-i ʿulvîye meyli

10867. Şürûʿ-ı ṣavb-ı şerʿi ide her bâr
İde ḳānûn-ı fermân üzre reftâr

10868. Ṭuta ṣâliḥ ʿameller dâmenin berk
İzini emr ü nehyüñ itmeye terk

10869. Ṭoġa bir nûr daḫı dilde tâbân
Ziyâde ola ḳuvvet bula îmân

10870. Aça serv-i ʿubûdiyyet ser az az
Çeke ḳadd-i dırâz ola ser-efrâz

10871. Geye aṭlas ḳabâ her rûz bir reng
Gire bir ṭona her sâʿatde bir yeng

10872. İde bu siflden âheng-i cânı
Ura ʿulvî maḳāma nerdübânı

10873. Gide ol nerdübâna pâye pâye
İde ḫoş seyr anı sâye sâye

10874. Varup tâ çıḳa ol ʿulvî maḳāma
İre seyr-i ʿurûc anda tamâma

10875. Özin ol dânelikde ide mümtâz
Uzun bir ḳad dıraḫt ola ser-efrâz [331ᵇ]

Ve küntüm emvâten feʾeḥyâküm[1279]

10876. Çü dâne-y-ken dıraḫt ola uzana
Dıraḫt özinde nâ-çîz ola dâne

Ṯümme yümîtüküm[1280]

10877. Dıraḫt oldı çü mürde dâne zinde
Dıraḫtuñ yine mürd'oldı özinde

10878. Dıraḫt içre niçe k'ola füsürde
Yata ol gör ṣâḥ içinde mürde

10879. Açup bir kez yine nergiz gibi göz
Çıḳar ol gözden ol gösterür yüz

Ṯümme yuḥyîküm[1281]

10880. Giyer rengîn şükûfe kisvetin ter
Ser-i ṣâḥ üzre olur yine server

10881. Ciger-ḫûn lâleveş âlûde-i ḫâk
Kefen dûşında beste gül gibi çâk

ŞİʿR
[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Ṣubḥ-ı maḥşer ki ben ol ḫâb-ı girândan ṭururam
Açaram gül yüzüñe nergisüm andan ṭururam

2. Sürḫ-ruḫ lâleveş elümde piyâle ser-mest
Yârin ol ḫâk-i seri kûy-ı muġândan ṭururam

1279 "Siz cansız iken size can veren…" (el-Bakara 2/28)
1280 "… Sonra sizi öldürecek…" (el-Bakara 2/28)
1281 "… Tekrar sizi diriltecek…" (el-Bakara 2/28)

3. Ben lebüñ ẕikrle sûsen gibi ger ṣusuz olam
Ḫâkden yârin öri raṭb-ı lisândan ṭururam

4. Ger bu vech-ile aḳa sîneme sinemde(?) yaşum
Sînede ben yatmayup eşk-i revânda ṭururam

5. Şol maḳām içre k'añalar şühedâ-yı ġamuñı
Naʿra-zen ġarḳa kefen men arı ḳandan ṭururam

6. Ṭardurur bunca ḳumâş-ıla baña işbu dükân
Düşürüp zaḫmeti bes ben bu dükândan ṭururam

7. Degilem girdüñe bî-derd ṭurup raḳṣa girem
Raḳṣa ben derdüñle cân u cihândan ṭururam

8. Ḳalmadı hîç miyânumda benüm saña ḥicâb
Bir ḥicâbuñ bensem ben miyândan ṭururam

9. În ü ânda daḫı *'Uşşâḳī'*de ḳalmadı eṣer
Ger hemân ḳaldısa în bende hem andan ṭururam [332ª]

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

10882. İrer nefsüñ bu dem seyri tamâma
Varur yiter yine evvel maḳāma

10883. ʿUbûdiyyet dıraḫtı üzre tâze
Şükûfevâr ser açar niyâza

10884. Henüz olmaz velî kâmil ṣemer ol
Ṣemerlige daḫı var bir ḳadem yol

10885. Daḫı bir pâyı var râh ol maḳāma
Henüz bir pâye süllem var o bâma

10886. Olur ol-dem seri anuñ ḫaṭarnâk
Ki bâd-ı serd ü ya sermâ ide ḫâk

10887. Gele vaḳt ola bir yıl nâgehânî
Başından şâḫuñ üze nâ-geh anı

10888. Maḳāmından düşüre dûr-mânde
Hebâ ḳıla anı menṣûr anda

Fe-ceʿalnâhu hebâʾen menṣûran[1282]

10889. Gide ol renc-i berd çend sâle
Ḳurı aġaç tehî ser şöyle ḳala

10890. Olur nefs ol nefes tersân hirâsân[1283]
Fücûr u taḳvi[y]e rûşen şitâbân

10891. Ṣalâḥı vü felâḥı olur ilhâm
Fesâdı vü kesâdı olur iʿlâm

10892. Ol ilhâmât-ı Rabbânî'den imdâd
Gelüp peyveste ol cânı ḳılur şâd

10893. Ol envâr-ıla gönli gülşen olur
Fücûr u taḳvi aña rûşen olur

10894. Olur ol-dem ḫaṭarda key ʿaẓîm ol
Çü muḫlişdür degil bî-mîm bîm ol

el-Muḫlişûne ʿalâ-ḫaṭarin ʿaẓîmin[1284]

1282 "… Onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız)." (el-Furkân 25/23)

1283 "nefs" ve "ol" arasında takdim-tehir vardır.

1284 "İhlas sahipleri büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 312, no: 2796)

10895. Olupdur muḫliṣ irüp ol ḫülâṣa
Dıraḫt u dâne ḥabsinden ḫalâṣa

10896. Bulup ḥabs-i dıraḫtîden ḫalâṣ ol
Gelüpdür şâḫ-ı iḫlâṣ üzre ḫâṣṣ ol

10897. Yoġ-ıdı ḫavf aña hîç anda-y-iken
Dıraḫt u dâneden zindânda-y-iken [332^{b}]

10898. Niçe kim bâd-ı serd anda eserdi
Serinde hîç o serd itmezdi derdi

10899. Gözend'itmezdi zindânda aña bâd
Seri sermâdan-ıdı anda âzâd

10900. Çün ol zindân-ı zehdân-ı şecerden
Ḫalâṣ oldı vü çıḳdı ṭaşra derden

10901. Çiçek içre nitekim ṭıfl-ı nev-ʿahd
Anı tîz itdiler pîçende-i mehd

10902. Hemân bir ṭıfldur pür-luṭf ruḫ-ı sîb
Ḳılur pejmürde anı endek âsîb

10903. Gerek ʿiffetde bes ol her ḫaṭardan
Saḳına ḫûb rûyın bed-naẓardan

10904. Olupdur ẕevḳ-i ilhâmât pür-kâm
Cihân-ı ġaybadur hem âşinâ nâm

10905. Gül-i ḫandândurur ġonce dehân pâk
Ḥaẕer ide ki sâʿatdür ḫaṭarnâk

10906. Ya yil vesvâs-ı şeyṭânîden ola
Ya sermâ ʿucb-ı nefsânîden ola

10907. ʿUbûdiyyet dıraḫtından düşe dûr
Nitekim düşdi ol Belʿâm-ı Bâʿûr

10908. Bula ger nefs o demde perverişler
İde neşv ü nemâ birle revişler

10909. Maḳāmında felâḥuñ tâzeter pâk
Ola mîve niyâza aça ser pâk

Ḳad efleḥa men zekkâhâ[1285]

10910. O dem-ki mülhemeydi adı anuñ
Şükûfeydi yoġ-ıdı dadı anuñ

10911. Çün oldı mîve pür ẕevḳ itdi kâmı
O dem bes muṭmeʾinne oldı nâmı

10912. Şükûf-iken ger aña perverişler
Olınup itmeye ḫoş ḫoş revişler

10913. Ter ü tâze-y-iken pejmürde ola
Düşe nâ-çîz oluban mürde ola

10914. Ki zîrâ bu maḳām içinde berter
Olur bu nefs ġāyet nâzük ü ter

10915. Çiçeklikden daḫı ḳurtulmayupdur
Resîde daḫı mîve olmayupdur [333ᵃ]

10916. İdüpdür kerem kâmın ẕevḳ u ilhâm
Ola kim ola maġrûr anda na-kâm

10917. Ṣanur kim seyrinüñ oldı tamâmı
Kemâlinüñ odur âḫir maḳāmı

[1285] "Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir." (eş-Şems 91/9, el-Aʿlâ 87/14)

10918. Açа âyîne yüzine gözini
ʿAceb ʿucb ide göre kendüzini

10919. Ura nefsi nefesden dem hemîşe
İdine ʿişve-i şeyṭânı pîşe

10920. Hemân İblîs-i vaḳt ola muḥaḳḳaḳ
Ese ol tünd-bâd-ı laʿnet-i ḥaḳ

10921. Anı ol şâḫ-ı ʿizzetden üze tîz
Ata ḫâk-i meẕelletden toza tîz

10922. Gerekdür baʿd-ez-ân nefs ol hevâda
Şecerveş dâneden kim oldı zâde

10923. Şecerlik maḥbesinde düşdi bende
Zamânlar beste bende ḳıldı anda

10924. Bu şâḫ-ı âferîniş üzre âḫir
Ṭoġup tâ zehre-gûne old[ı] zâhir

10925. Bu zindândan yine hem ola âzâd
Bu zehre mâderinden ola nev-zâd

10926. Ola tâ kim oluban mîve-i ter
Ser-i şâḫ-ı saʿâdet üzre server

DER-BEYÂN-I İBTİDÂ VE İNTİHÂʾ-İ MAḲĀMÂT-I NEFS[1286]

10927. Bu nefsüñ her maḳāmı kim var iy yâr
Bil aña ibtidâ vü intihâ var

[1286] "Nefsin makamlarının başlangıcı ve bitişi beyanındadır."

10928. Maḳām-ı mülhimîye süre çün kâm
Olur bil ibtidâsı anuñ ilhâm

10929. İre çün bu maḳāma seyr kâmı
Olur pür-ẕevḳ ilhâmât kâmı

10930. Eger taḳvâsı ola ya fücûrı
İde iʿlâm aña ilhâm nûrı

10931. O dem ol ḥaḳḳı bâṭıldan ḳıla farḳ
Miyân-ı ḥaḳḳ u bâṭıl ne bile farḳ

10932. Ser-â-ser ḥaḳḳ[ı] bâṭıldan o dem tîz
İdüben farḳ mû mû ide temyîz

10933. Tetebbuʿ ide Ḥaḳ râh-ı ṣavâbı
Reh-i bâṭıldan ide ictinâbı [333^{b}]

10934. Nebîmüz bu maḳām içinde peydâ
Dir *allâhümme erine'l-ḥâḳ ḥaḳḳā*

Allâhümme erine'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan v'erzuḳnâ ittibâʿahu ve erine'l-bâṭıle bâṭılen v'erzuḳnâ ictinâbehu[1287]

10935. Budur bil bu maḳāmuñ intihâsı
Ki nefsüñ Ḥaḳḳ'a olur iḳtidâsı

10936. Ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ'a ider ittibâʿ ol
Daḫı bâṭılla itmez ictimâʿ ol

10937. Olur tevfîḳ-i Ḥaḳḳ-ıla ḳavî ḫûb
Ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ'uñ olur pey-revi ḫûb

[1287] "Allahım, bize hakkı hak olarak göster ve ona uymakla bizi rızıklandır. Batılı da batıl olarak göster ve bizi ondan kaçınmakla rızıklandır."

10938. Ne-kim var bed-ṣıfât andan olur ol
Ṣıfât-ı nîk-ile diri olur ol

10939. Ḥamîde çoḫ ṣıfât-ıla özinde
Olur tâ ol nefs ol yine zinde

Mûtû ḳable en temûtû[1288]

10940. Çün ire ol maḳāma bir revende
Semâʿ üç vechle câyizdür anda

10941. Biri budur ki nefsüñ itdi ẕâtı
Ẕemîme ol ṣıfatlardan vefâtı

10942. Bu mâtemdür çü ḫurrem ʿurs-ı cânuñ
Semâʿ urmaḳ gerek ʿursı-y-çün anuñ

10943. Nitekim ṣûfilerüñ iy ʿazîzi
Vefât eylese bir cân-ı ʿazîzi

10944. Semâʿı olan idüp ictimâʿı
Ururlar ʿurs-çün anuñ semâʿı

10945. İkinci bil o gün pîrûz gündür
O gün bu göñüle anda dügündür

10946. Revâdur vurmaḳ ol günde semâʿı
Ki mestûrât-ı ġayb açdı ḳınâʿı

10947. Ol ebkâr-ile bu dil anda bî-güft
İdüp ʿaḳd-i nikâḫı oldılar cüft

10948. Semâʿ urmaḳ dügünde ḫoş ṣafâdur
Berây-ı tehniyet şâd-ı revâdur

[1288] "Ölmeden önce ölünüz." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 291, no: 2669)

10949. O dügünde semâʿ urur bes ol cân
Ki sünnetdür nikâḥ olduḳda iʿlân

Aʿlinu'n-nikâḥa ve lev bi-ḍarbi deffin[1289] [334ª]

10950. Mübâḥ olur semâʿı deff ü nâyuñ
Daḫı bu ḍarb u raḳṣı keff ü pâyuñ

10951. Üçinci çün açıldı çeşm-i ḥaḳ-bîn
Açıldı gûş-ı nev hem ḥaḳ-şinev çîn

10952. Şerâbı şerbet-i ilhâm oldı
Dimâġı ẕevḳ-i ilhâmât ṭoldı

10953. Neyi kim göre vü yâ-ḫod ide gûş
Ol andan ẕevḳ-i ilhâmât ider nûş

10954. Dilinden şevḳ odı bes cûşiş ider
O cûşişle sûy-ı ḥaḳ cünbiş ider

10955. İde gûşın çü ḫoş-âvâza dem-sâz
İder âvâz gibi ʿulüvve pervâz

10956. Duta ḳavvâldan her ḳula çün gûş
Dilinden âteş-i ʿışḳı ider cûş

10957. Çü mevzûn vezn oḳına şiʿr-i mevzûn
Olur ol baḥr-ı cânda mevc-efzûn

10958. Çün ol âvâz-ı sâza duta gûşın
Aña bezm-i elestüñ ʿîş u nûşın

Elleẕîne yestemiʿûne'l-ḳavle fe-yettebiʿûne aḥsenehu[1290]

1289 "Nikâhı def ile bile olsa ilan edin."

10959. Girer çün semʿine her ḳavl o mestüñ
Ṭuyar ẕevḳ-i ḫiṭâbını elestüñ

10960. Gelür bu noḳṭa-i ḫâkiyyeden vâz
İder ol merkez-i aṣlîye pervâz

10961. Ḫoş âvâz-ıla olur çün şütür şâd
Şütürden ḫod degil kim âdemî zâd

10962. İşidüp ṣavt-ı ḫoş üştür Ḫuẕâ'dan
Dilinde ẕevḳ u şevḳ artar hevâdan

10963. İder ol mevṭın-ı meʾlûfını yâd
Gider merʿâ-yı maʿrûfına dil-şâd

10964. Bes ol-dem mürġ-i rûḥânîyyeti cân
Öñine düşüp ol ḳuds-i gülistân

10965. Diler kim ide cevlân ol cihâna
İde pervâz ol aṣl-ı âşiyâna

10966. Velîkin bu ḳafesde ḫaste-dildür
O biş ḥis bendi-y-ile beste-dildür

10967. Çün añdı gülşenin ol beste-i dâm
Bu kül-ḫanda daḫı idemez ârâm [334^{b}]

10968. Diler kim bu ḳafes ola küşâde
İder bes ıżṭırâbı kim uşada

10969. Diler kim bu ḳafes tâ uşanaydı
Uça ol âşiyâna boşanaydı

1290 "Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele…" (ez-Zümer 39/18)

10970. O mürġuñ ıżṭırâbından ḳafes hem
Gelür bil ıżṭırâba anda ol-dem

10971. İder ol ıżṭırâba bu delâlet
Bil andandur ʿibâret vecd ü ḥâlet

10972. Bu vaḳt bu maḳām içinde dem dem
Riyâżet ḥâlet ehl-i nefs-i mülhem

10973. Semâʿ-ı deff ü nây itse revâdur
Urup keff ü raḳṣ pây itse revâdur

10974. Bu şarṭ-ıla ki şeyḫi ḥâżır ola
Aña ol ḥâletinde nâẓır ola

10975. Ola ya ṣoḥbet-i aṣḥâb-ı hem-derd
Ne ol-kim ṣoḥbet-i aġyâr ola serd

10976. Semâʿ içinde itmeye taṣallüf
İde ḫoş cünbiş anda bî-tekellüf

10977. Nedür her beyte fehm ide meʿânî
Göñül ü cân-ile gûş ide anı

10978. Ne gözle ider işâret göz(e)de ney
Ne naġme itse gûş ide pey-â-pey

10979. Gelen her vâridâta ṭurmaya ol
Semâʿı cümle ḥâlet urmaya ol

10980. Ṭuruban her hevâya nitekim gerd
Semâʿ urmaya dil bî-germ ü bî-derd

10981. Ḳızup dil niçe k'ola âteş-engîz
Ḳomaya çıḳmaġa yuda yine tîz

10982. Eger ġālib gele ol âteş-i şevḳ
Ḳoyuban taḫtı ola ṭâlib-i fevḳ

10983. Daḫı ḳalmaya ṣabr u iḫtiyârı
Tevâcüd bes revâdur ıżṭırârî

10984. Nefsden çün söyünmez göre ol nâr
Oturmaya ṭura od gibi nâ-çâr

10985. Tevâcüd hem revâdur olsa hem-râz
Ola cân tâ ki ol hem-râza dem-sâz

10986. Ola bes küll-i ḥâlât içre ḥâżır
Ol ilhâmât-ı ġayba ola nâẓır [335ª]

10987. İdine pîşe kitmân-ı meʿânî
Deʿâvî ne-ki var terk ide anı

10988. İdicek bu maḳāma cân ʿubûrı
Fücûr u taḳvi[y]e k'olur şuʿûrı

10989. İder iʿlâm anı evvelde ilhâm
Miyânda bil işâret ider iʿlâm

10990. Bu ilhâm u işâretle kelâmuñ
Olur farḳı bilüp añla maḳāmuñ

10991. Ḫiṭâb-ı Ḥaḳ'dur ilhâmı ḳıla bil
Olur ẕevḳ-ile ḥâṣıl ol dile bil

10992. İder ẕevḳ-ile ol dilde ẓuhûrı
Velî olmaz dilüñ aña şuʿûrı

10993. İşâret hem ḫiṭâb-ı Ḥaḳ'dur iy yâr
Velî olur şuʿûr ol ẕevḳe her bâr

10994. İşâretdür o bir ġamz-ıla olur
Ṣarîḥ olmaz o bil remz-ile olur

10995. Kelâm olur ḫiṭâb-ı Ḥaḳ ṣaḥîḥ ol
Olur ẕevḳ u şuʿûr-ıla ṣarîḥ ol

10996. Bulımaz anı nefs-i mülheme bil
Olur ol muṭmeʾinne nefse ḫâṣıl

10997. Nitekim bulıcaḳ nefs ol maḳāmı
Ṣarîḥ itdi ḫiṭâb-ı Ḥaḳ kelâmı

Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-muṭmeʾinnetü[1291]

10998. Maḳām-ı mülhemeye bil ki pâyân
Budur kim nûr-ı Ḥaḳ göñülde tâbân

10999. Ḳarâr ide vü her dem ṭura ḥâżır
Anuñla ola cân her şeyʾe nâẓır

el-Müʾminü yenẓuru bi-nûrillâhi[1292]

11000. Çün evvel vaḳt olur ilhâm ḫâṣıl
Ḫavâṣṣ-ı müʾminîne rütbedür bil

11001. Şu vaḳtin kim o nûrullâh rûşen
Temekkün bula ḳıla göñli gülşen

11002. Maḳāmıdur ʿavâmm-ı evliyânuñ
ʿAvâmm-ı evliyâdur ehli anuñ

11003. Düvvüm ṣaff ehli k'ire bu maḳāma
Meʿâd u merciʿi irer tamâma [335ᵇ]

1291 "Ey huzura kavuşmuş insan! (Rabbine dön)." (el-Fecr 89/27)

1292 "Mümin Allah'ın nûruyla bakar."

11004. Bu cânlar kim olurlar muḳteṣid nâm
Bu maḳṣadda bulurlar seyre itmâm

11005. Çıḳarlar şîbden tâ ẕirve-i Ṭûr
Görür gözler tâ ẓulumâtdan nûr

Allâhu veliyyü'lleẕîne âmenû yuẖricuhüm mine'ẓ-ẓulumâti ile'n-nûri[1293]

11006. O ẖaṭṭ-ı seyre anda hem-çü pergâr
Bu merkez noḳṭa-i ġāyet olur yâr

11007. Düvvüm ṣafda ki bunlar ṭutdı ṣaf ṣâf
Daẖı geldi revân ol feyż-i elṭâf

11008. O şerbetden ḥicâb ardında her cân
Ne miḳdâr oldı-y-ısa dürd-nûşân

11009. O miḳdâr old[ı] bende yine mest ol
O deñlü old[ı] rind ü mey-perest ol

11010. O deñlü ümmet oldı enbiyâya
Mürîd ol deñlü oldı evliyâya

11011. O meyden dad o miḳdâr aldı lebde
O deñlü cidd ü cehd itdi ṭalebde[1294]

11012. Nitekim anda ol ṣaflar ser-â-ser
Degildi bir[i] birine ber-â-ber

11013. Tefâvüt ḳurb u buʿd içre var-ıdı
Biri zîrîn ü biri berter idi

1293 "Allah inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır." (el-Bakara 2/257)

1294 cehd: cihet Nüsha

11014. Birisi saġda-y-ıdı biri ṣolda
Biri gögüsde-y-idi biri ḳolda

11015. Yine ol farḳ bunda zîr ü bâlâ
Olur her serde peydâ ḳıl temâşâ

11016. Ṭaleb yolında cidd ol deñlü ider
Saʿâdet saʿyine ol deñlü gider

11017. Dıraḫtı ol ḳadarsa sebz olur ter
O deñlü şâḫ-ı devletden pür ol ber

11018. Murâd ol deñlü olur aña ḥâṣıl
O miḳdâr olur ol maḳṣûda vâṣıl

11019. İkinci ṣafda ger bir cân-ı ḳābil
Düşe öñ ṣafda bir câna muḳābil

11020. Velîdür ger nebî bu câna elbet
Mürîd olur o cân ya olur ümmet

11021. Maḥabbet buña ider ol ziyâde
İrâdet bes buña ider arada [336ª]

11022. Bilişen anda hem bunda bilişür
Buluşan anda hem bunda bulışur

11023. Şu cânlar ki ol zamân câr old[ı] anda
Ya ḫod dîdâra dîdâr oldı anda

11024. Olurlar bunda hem dîvâra dîvâr
Gelürler yine hem dîdâra dîdâr

11025. Eger ṣûret göremezse o cândan
Ḫayâlîde miṯâlin görür andan

11026. Düşinde ṭuş olup aña olur şâd
Bulur hem himmetinden anuñ imdâd

11027. Anuñ-çün her mürîd iy nûr-ı dîde
Ṭutar bir şeyḫ mürşid-i ber-güzîde

11028. İdicek nevʿ-i faṣl-ı ṭoḫm tafṣîl
Bu ṣınfı k'eyledüñ ḫurmâya temṯîl

11029. Olur ḫurmâ ḫurşide gerçi şîrîn
Velî maġzında olmaz leẕẕet-i tîn

11030. Bulımaz dad maġzında dehânuñ
Olur bes postında leẕẕet anuñ

11031. Bu ṣaff ehli yine hem gerçi gider
Meʿâd aʿlâ-yı ʿilliyyîne ider

11032. Civâr-ı enbiyâya câr olurlar
Ḫavâṣṣ-ı evliyâya yâr olurlar

Ve ḥasüne ülâ'ike refîḳan[1295]

11033. Velî bunlardan olımaz o cânlar
Bu cânlar dadını bulımaz anlar

11034. Bu cânlar dadın anlar viremezler
Bu cânlar irdügine irmez anlar

11035. Sülûkuñ enbiyâ idüp tamâmın
Bulurlar tâ k'oʿındiyyet maḳāmın

[1295] "… Bunlar ne güzel arkadaştır." (en-Nisâ 4/69)

11036. Olur *fī-maḳʿadi ṣıdḳın*de ḳāyim[1296]
Melîk-i muḳtedir ʿindinde dâyim

11037. Nitekim ol ḥabîbullâh muḫtâr
Mürîde vü muḥibbe her ne-kim var

11038. Maʿiyyet eyledi iṣbât-ı rûşen
Ḥadîṣindedür *el-Mer'ü meʿa men*

el-Mer'ü meʿa men eḥabbe[1297] [336ᵇ]

11039. Velî meniyyet-ile minnet iy cân
Hemân Selmân'a itdi bes ne Ḥassân[1298]

11040. Egerçi medḥinüñ baḥrinde ġavvâṣ
Ḳamusı Mürteżâ meddâḥıdur ḫâṣ

11041. Velî beyt ehli bes Selmân'a didi
Ne ʿOṣmân'a vü ne Ḥassân'a didi

11042. Didi Selmân siz ṣanmañ ki sizden
Ol ehl-i beytimüzdür old[ı] bizden

11043. Ḥadîṣinde di *âmennâ* o Mevlâ
Bu minnetden dir *es-Selmânu minnâ*

es-Selmânu minnâ ehle'l-beyti[1299]

11044. ʿAlîmâ ḳıl bize ʿilmüñi iʿlâm
Revân it ḳalbimüze feyż-i ilhâm

1296 *maḳʿadi ṣıdḳın*: "... Hak meclisinde..." (el-Kamer 54/55)

1297 "Kişi sevdiğiyle beraberdir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 202-203, no: 2284)

1298 Ḥassân: Ḫassân Nüsha

1299 "Selman bizden yani ehl-i beyttendir."

11045. Şerîʿat şerbetiyle terbiyet ḳıl
Ṭarîḳat ḳuvvetiyle taḳviyet ḳıl

11046. Ṭabîʿat esfelinden bizi bitür
Getür aʿlâ-yı ʿilliyyîne yitür

11047. Meʿânî gözi-y-ile ḳıl işâret
Kelâmuñ yüz-ile göster beşâret

11048. Dil-i *ʿUşşâḳī'*[yi] perverde dut râst
Nühüfte itme gözin bî-perde dut râst

11049. Maḳāmı teng zîrîn ḳaddidür çeng
Ḫalâṣ it tîz ḳıl bâlâ-yı âheng

11050. Vücûdı şâḫına neşv ü nemâ vir
Hüviyyetden aña bir ḫoş hevâ vir

11051. Rükn-i râzuñla pür sûz u sâz it
Nevâ vir berg-i ter vir ser-firâz it

11052. Revân ser-sebz it vir şîve-i ter
Şükûf-iken anı ḳıl mîve-i ter

11053. Serini bâd-ı sermâdan ḳıl âzâd
Perâkende hebâ itme dut âbâd

DÂSİTÂN-I SÜVVÜM DER-BEYÂN-I MEʿÂD-I NEFS-İ SÂBIḲ VE ÂN NEFS-İ MUṬMEʾİNNE EST[1300]

11054. Üçinci dâsitân budur yaḳīndür
Beyân-ı seyr-i nefs-i sâbiḳīndür

[1300] "Üçüncü destan sâbık nefsin meadının açıklar. O nefs-i mutme'innedir."

11055. Ki nefs-i muṭmeʾinnedür aña ad
Ḫiṭâb-ı *irciʿî leh* itdi Ḥaḳ yâd **[337ª]**

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-muṭme'innetü irciʿî ilâ-rabbike râżiyyeten merżiyyeten[1301]

11056. Beyân iden meʿâdı mercaʿ-ı Ḥaḳ
Gelen Ḥaḳ'dan ḫiṭâb-ı *irciʿî* ḥaḳ

11057. Beşîr-i cenne cân-ı ins ü cinne
Emîn dil cân u nefs-i muṭmeʾinne

11058. O nefs-i râżıye marżiyye-i Rab
Muḳarreblerden olan cümle aḳrab

11059. Olan şeh-bâz şeh-perle uçan cân
Hevâ-yı lâ-mekâna per açan cân

11060. Resûl-i kâyinât-ı faḫr-i ʿâlem
Bu şîrîn sözle nuṭḳ itmiş ol-dem

11061. ʿİnâyet itse bir ceẕbeyle Bârî
Yig andan kim dü ʿâlem ḳıla yârî

Ḳāle'n-Nebiyyü ʿa. m. [ʿaleyhi's-selâm]: Ceẕbetün min-ceẕebâti'l-Ḥaḳḳi tuvâzî ʿamele'ṯ-ṯeḳaleyni[1302]

11062. Kelâmında bil iy cân-ı muḳarreb
O nefs-i muṭmeʾinne kim didi Rab

11063. Bil anı kim o nefs-i enbiyâdur
Daḫı nefs-i ḫavâṣṣ-ı evliyâdur

1301 "Ey huzura kavuşmuş insan! Rabbine dön." (el-Fecr 89/27-28)

1302 "Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe bütün insanların ve cinlerin amellerine denktir." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 332, no: 1069)

11064. Çü her ṣafda ki aṣḥâb-ı yemîn var
Hem aṣḥâb-ı şimâl-i sâbiḳīn var

11065. İdüp seyri per ü bâlince her nefs
Bir iṭmiʾnân bulur ḥâlince her nefs

11066. Olur her cân egerçi muṭmeʾin taḫt
Velî her başa yir virilmez ol baḫt

11067. Çıḳar bir ʿulve her cân gerçi illâ
ʿUlüvvünde bilinür zîr ü bâlâ

11068. Ber-iṭmiʾnân degil eyvân-ı her cân
Ber-â-ber pâye olmaz cümle eyvân

11069. Bulur her nefs andan bir maḳāmı
Maḳāmında ider dâyim ḳıyâmı

11070. Daḫı her nefs bil emmârelikden
Bu dâm içinde bu bî-çârelikden

11071. Maḳām-ı muṭmeʾinnelige iy cân
İrüp âsân bulımaz seyre pâyân

11072. Meger kim ceẕbe-i Ḥaḳ ire aña
ʿİnâyet ide ḳuvvet vire aña [337^{b}]

11073. Şerîʿat ola hem iksîri anuñ
Ḳıla ḳalbini ḫâliṣ pîri anuñ

İnne'n-nefse le-emmâratün bi's-sûʾi illâ mâ raḥime rabbî[1303]

[1303] "… Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka…" (Yûsuf 12/53)

11074. Nüfûs evvelde gör kim ne belâdur
Ḳamu emmârelige mübtelâdur

11075. Nebîdür ya velî bil ibtidâda
Olurlar mübtelâ bu ibtilâda

11076. Gelür bir ceẕbe ceẕ(e)bât-ı Ḫudâ'dan
Ḫalâṣ anları ider bu belâdan

11077. Olup şâriʿ şerîʿatde giderler
Ṭarîḳat meẕhebinde seyr iderler

11078. Sülûk ü seyrüñ idüben tamâmın
Bulurlar tâ ol iṭmiʾnân maḳāmın

11079. Kemâl-i nefs-i insânîye iy cân
Olur bil bu maḳām içinde pâyân

11080. Olur hem ʿâşıḳ-ı ṣâdıḳ muḥiḳ yâr
Ḫiṭâb-ı *irciʿî*ye müsteḥaḳ yâr[1304]

11081. O dem ol ʿâlem-i ervâḥdan cân
Ki itdi ʿâlem-i ecsâma seyrân

11082. Temâşâ eyledi bunca ʿavâlim
Ki iʿlâm itdüñ olduñ aña ʿâlim

11083. Ḳoyup aʿlâ-yı ʿilliyyîni geldi
Bu sifl-i sâfilîne düşdi ḳaldı

11084. Yine aʿmâl-i ṣâliḥ-birle ol cân
Daḫı bu nûr-ı îmân-birle tâbân

İlle'lleẕîne âmenû ve ʿamilu'ṣ-ṣâliḥâti[1305]

[1304] *irciʿî*: "...Dön." (el-Fecr 89/28)

11085. Diker bir nerdübân açar gözin
Ṭutar aʿlâ-yı ʿilliyyîne yüzin

11086. Velîkin ölmedin iy yâr-ı mâhir
Ḫiṭâb-ı *ircıʿî* ol cânda ẓâhir[1306]

11087. Maḥâl olur k'anuñ der-ḥâl tâbân
Ola göñlinde ẓâhir nûr-ı îmân

11088. İde tâ kim zelelden yaḳasın çâk
Duta aʿmâl-i ṣâliḥ dâmenin pâk

11089. Velî nefs ol nefes görüp o nûrı
Deminde olmaz ol nûra şuʿûrı [338ª]

11090. Dürüst idrâk idemez anı cüst ol
Ki germ olmaz olur bârid nuḫust ol

11091. Ḫiṭâb-ı sırrıdur ol-kim revâne
İrişür ceẕbe ṣûret sırr-ı câna

11092. Virür emmârelikden nefse perhîz
Yüzin ol ḫûdan anuñ dönderür tîz

11093. Ḳılur îmân ḳabûl itmege ḳābil
Ṭutar aʿmâl-i şerʿîye muḳābil

11094. Gelüp *yâ nâru kûnî*nuñ ḫiṭâbı[1307]
Nitekim ḳoymadı ol nâra tâbı

1305 "İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince…" (el-Kehf 18/107)

1306 *ircıʿî*: "...Dön." (el-Fecr 89/28)

1307 *yâ nâru kûnî:* "Ey ateş! (Serin) ol.." (el-Enbiyâ 21/69)

11095. Ḫiṭâb-ı nûr-ıdı itdi ẓuhûrı
O nûra olmadı nâruñ şuʿûrı

11096. Yumup ḥarḳ u ḥarâretden göz iy yâr
O dem berd ü selâma döndi ol nâr

11097. Ḫiṭâb-ı *irciʿî*-[y]-le çünki bir cân[1308]
Meʿâd u merciʿine ide seyrân

11098. Getüre pâyı bu emmâreliḳden
Aça baş ḳaça bu âvâreliḳden

11099. Bu sifl-i sâfilînden hem-çü şeh-bâz
İde aʿlâ-yı ʿilliyyîne pervâz

11100. Meʿâd-ı *fî-ʿibâdî*ye ire ḫâṣ
Serây-ı cennetîye tâ gire ḫâṣ

Feʾdḫûlî fî-ʿibâdî veʾdḫulî cennetî[1309]

11101. Nitekim Kaʿbe'ye ġayrı mesâcid
Daḫı cennâtdur bu beyte mesâcid

11102. Leṭâfet buldı hem ġāyet neẓâfet
Ki Ḥaḳ'dan aldı teşrîf-i iżâfet

11103. Bu beyte didi-çün *beytî* o Mevlâ[1310]
Daḫı ebyâtdan bu oldı evlâ

11104. Bu nüktedür bilüñ key sırr-ı aʿẓâm
Olımaz degme cân bu râza maḥrem

1308 *irciʿî*: "...Dön." (el-Fecr 89/28)

1309 "Seçkin kullarım arasına katıl ve cennetime gir!" (el-Fecr 89/29-30)

1310 "... Benim evim..." (el-Hâc 22/26)

11105. Muʿammâdur ki ḥallin kimse ḳılmaz
Ṭılısm olur ki ismin kimse bilmez

11106. Ne her dil ḫaṭṭın oḳur bu kitâbuñ
Ne her dil açar iḳlîdin bu bâbuñ

11107. Bu nefs evvel-ki bulmaz bu maḳāmı
Anuñ-çün dinilür emmâre nâmı [338^{b}]

11108. K'o dem ol ḳālıb üzre ġālib olur
Olur emr-i emîri ḳālıb olur

11109. İder her ʿużva vefḳ-i ṭabʿ-ı fermân
Ḳılur emri ḫilâf-ı emr-i Yezdân

11110. Niçe kim ol ṭarîḳ-i Ḥaḳḳ'a uymaz
Seri fermân-ı Ḥaḳ ḫaṭṭına ḳoymaz

11111. Daḫı emmârelik dâmında dipden
Çıḳup boynın ḫalâṣ idemez ipden

11112. Bu zindândan ḫalâṣ ol-daḫı bulmaz
Niçe k'emmâredür meʾmûre olmaz

11113. Ḳaçan kim ola meʾmûre Ḫuẕâ'ya
Bulur emmâreliḳden reh rehâya

11114. Gerek bes k'ola ol meʾmûre-i şerʿ
Yidile ḳanda yetse aṣl eger ferʿ

11115. İmâm-ı şâriʿ-i şerʿîye uya
Zimâm-ı emr ü nehye ẕimme ḳoya

11116. Ser-â-ser maḥż-ı ẓulmetdür ṭabîʿat
Göze göz nûrdur ʿayn-ı şerîʿat

11117. Ḫalâṣ olmaġa ẓulmetden gerek nûr
Ki her şey żıddı-y-ıla old[ı] meşhûr

Ve bi-żıddıhâ tetebeyyenü'l-eşyâ'ü[1311]

11118. O dem ol cân cihânından revâne
Bu cân-kim itdi seyri bu cehâna

11119. Ne kim eflâk var ya encüm ü burc
Anuñ ol her birinden ald[ı] bir borc

11120. Girü her borcı kim aldı yirine
Girü bir nesne virdi her birine

11121. Alupdur ḫâkden hem vâm-ı ẓulmet
Küdûret hem keṯâfet-birle ṣıḳlet

11122. Girü ol ẓulmete virdi żiyâsın
Küdûret yirine ḳoydı ṣafâsın

11123. Keṯâfet-çün leṭâfet ḳoydı anda
Ṯeḳālet rehn-i ḫıffet ḳoydı anda

11124. ʿAnâṣırdan ser-â-ser ol nîkû nâm
Gelüp tâ ol seferde aldı bir vâm

11125. Ṣıfâtı aldı ẕemîme dâm gitdi
Ḥamîde çoḫ ṣıfatlar rehn itdi [339ᵃ]

11126. Ḫiṭâb-ı *irciʿî* çün daʿvet ide[1312]
Yine ol merciʿe kim ʿavdet ide

1311 "Eşya zıddıyla bilinir."

1312 *irciʿî*: "... Dön..." (el-Fecr 89/28)

11127. Ḳıla rıḥle merâḥil-ber-merâḥil
İde nezle menâzil-ber-menâzil

11128. Ne menzilden ki vâm aldıysa ire
Girü rehnin ala ol vâm vire

11129. Çün evvel ide ḳaṣd-ı ricʿat-i râh
Olur öñ menzili ḫâk-i güẕergâh

11130. Gelicek evvel ol dünyâya ġamnâk
Olupdur âḫirîn menzil aña ḫâk

11131. Gide çün âḫiret seyrine yine
Gelür ḫâk evvelîn menzil öñine

11132. Ne vâm aldıysa ol ḫâke odur bes
Girü ne virdiyse alur gider bes

11133. Ḳor anda ḥasset-i ṭabʿ u rekâket
Fürû-mâyelik ü küllet denâʾet

11134. İder ihmâl o mühmelligi elden
Kesilür el çeker nevʿ-i keselden

11135. Yine nûrın alur ol ẓulmeti ḳor
Yine ḥıffet alur ol ṣıḳleti ḳor

11136. Germ alur fütüvvet hem mürüvvet
ʿUlüvv-i himmet alur daḫı riḳḳat

11137. Alur hem reʾfet ü şefḳat şefâʿat
Saʿâdet hem siyâdet hem şecâʿat

11138. Kemâlât u kerâmât u maḳāmât
Pür istiʿdâd elinde bunca âlât

11139. Ol aṣlî müsteḳarra tâ muḥallâ
Gelüp merfûʿ olur yine mücellâ

11140. Görürler ehliyetde cân-ı kâmil
Daḫı pür ḳābiliyyet bâr-ı ḳābil

11141. Ururlar başına tâc-ı saʿâdet
Ṣalarlar egnine ḫilʿat-i siyâdet[1313]

11142. Yazarlar hem ḫilâfet-nâme (menşûr) ile
Bezerler niçe zîb ü zîver-ile

11143. Ḫilâfet taḫtı üzre ol laṭîfe
İderler naṣb o dem anı ḫalîfe

11144. Ne kim ġayb u şehâdetde memâlik
Var-ısa olur ol şâh aña mâlik [339b]

11145. Zimâm-ı memleket girür eline
İmâm olur iki ʿâlem iline

11146. Ḫilâfet taḫtınuñ sulṭânı olur
Dü ʿâlem bende-i fermânı olur

11147. Miyân-beste olur her bende bir kâr
İder ol ʿat(e)be-i tevḥîde iḳrâr

11148. Yir ü gök ḫalḳına olur şehinşâh
Ġulâm-ı ḫalḳadur gûş encüm ü mâh

11149. Serîr olur serâyı âsumânuñ
Ḳalur pâyende farḳı ferḳadânuñ

[1313] İkinci mısraın vezni bozuk

[ŞİʿR]

1. *Ve yebdû lî mine'ṣ-Ṣanʿâ'i berḳun*
Fe-eḫberanî bihâ ḳurbu'l-mezârî[1314]

2. *Felâ arżi'l-iḳāmeti fî-felâtin*
Ve fevḳa'l-Ferḳadeyni ra'eytü dârî[1315]

3. *Ve keyfe ekûnu li'd-dîdâni ʿabden*
Ve erbaʿatü'l-ʿanâṣıri fî-civârî[1316]

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11150. İki ḳısm oldı bu yolda revânlar
Biri sâlik biri mecẕûb cânlar

11151. Odur mecẕûb kim oldı revende
Çekildi bend-i ceẕb-ile kemende

11152. Dilinde şevḳ-i âteş tîz itdi
Maḳāmât üzre taʿcîl-ile gitdi

11153. Nedür erkân-ı seyr olmadı ʿârif
Nedür aḥvâl-i râh olmadı vâḳıf

11154. Nedür bilmedi ḥâlât-ı maḳāmat
Ne ḫod keşf itdi âfât-ı mesâfât

11155. Ne bildi zîr ü berde ḫayr u şer ne
Ne bildi ṣaġ u ṣolda nefʿ u żar ne

11156. Yoluñ ḥâline baḳup çevre yaña
Ziyâde ıṭṭılâʿ olmadı aña

1314 "San'a'dan bir ışık gözüktü ve bana yakınlarda bir ziyaret yerinin olduğunu haber verdi."

1315 "Çölde ikâmet yeri yoktur. O iki yıldızın üzerinde evimi gördüm."

1316 "Dört unsur yanımdayken nasıl kurtçuklara köle olurum?!"

11157. Nişîbe vü firâza pîş ü pesde[1317]
Naẓar idemedi ol bir nefesde

11158. Olımaz bes sezâ-yı iḳtidâ ol
Degildür şeyḫ ü mürşid muḳtedâ ol

11159. Odur sâlik ki seyr idüp yürür yol
Sülûkunda olur âheste-rev ol

11160. Kemend-i ceẕbe gerçi beste gider
Sülûkinde velî âheste gider [340ª]

11161. İder yümne vü yüsre ḫoş naẓar pâk
Ne gelür pîş ü pesden ider idrâk

11162. Olur keşf aña ḥâlât-ı maḳāmât
Olur manẓûr o zellât-ı meẕellât

11163. Varup tâ her maḳāmı ider ol râm
İder hem her maḳām içinde ârâm

11164. Gehî râh-ıla gider gâh bî-râh
Olur her seyrden her gâh ol âgâh

11165. Eger râh-ıla gider ʿârif olur
Eger bî-râh gider vâḳıf olur

11166. Odur şeyḫûḫete bil-ki sezâ bes
Odur ʿâlemde şeyḫ ü muḳtedâ bes

11167. Sezâdur kim ola ol mîr u server
Cüvân cânlara ola rehde reh-ber

[1317] nişîbe: nişîye Nüsha

11168. Egerçi çoḫdurur ʿilm-i maḳāmât
Degil maḥṣûr emârât u ʿalâmât

11169. Velîkin her maḳām içinde kim var
Veḳāyiʿden düşer ʿarż-ı nümûdâr

11170. Diyem gûş eyle cândan bir niçe remz
Gözet idem işâret bir niçe ġamz

11171. Çün âġāz ola seyr-i râha iy şâh
Ṣıfât-ı ḫâk olur evvel gider gâh

11172. Şu ḥâlâtı kʼolur ḫâk üzre vâḳiʿ
Ser-â-ser ʿarż ider aña veḳāyiʿ

11173. Çıḳar görür çuḳur yirden firâza
Gelür görür ḳarañudan ayaza

11174. Dibinde çâhuñ ol şöyle ki âhı
Özin bulur görür bâlâya râhı

11175. Bulur geh mevżiʿ-i ẓulmâniden yol
Gelür bir mevżiʿ-i nûrâniye ol

11176. Vurur vîrrân ṣınıḳ perle depe pây
Depeler cân sürüp ṭaġ u depe pây

11177. İder seyri şikeste-rûdelerde
İrer ayaġı kûh u tûdelerde

11178. Gider tâ kim bu ṣıḳlet bu keṣâfet
Gelür yirine ḫıffetle leṭâfet

11179. İkinci mertebe bu kim gider ḫâk
İder âbî-ṣıfât üzre güẕer pâk [340^{b}]

11180. Görür ḫoş merġ-ẕâr u cûybârı
Dıraḫtistân u kişt ü kişţzârı

11181. Görür çoḫ çeşme vü âb u revânlar
Görür çoḫ ḥavż u ravż u bûsitânlar

11182. Üçinci rütbede gel gör ṣafâyı
İder seyr-i ṣıfât üzre hevâyı

11183. Hevâ üzre gider perrân revân ol
Hevâ gibi olur her dem revân ol

11184. Gider cây-ı bülend üzre uçar gâh
Uçar vâdîler üstinden geçer gâh

11185. Çehârüm mertebe ider o ḥayrân
Ṣıfât-ı âteşî üstine seyrân

11186. Görür berḳ u çerâġ u şemʿler çoḫ
Meşâʿilden görür hem cemʿler çoḫ

11187. Sürer gâh âteşîn ḫırmenlere râh
Dutar râh âteşîn vâdîlere gâh

11188. Görür çoḫ sûḫte vü şuʿle-i nâr
Daḫı çoḫ bunlara beñzer ne-kim var

11189. Bişinci mertebe iy yâr-ı cânî
İder seyr-i ṣıfât-ı âsumânî

11190. Görür seyrinde kim ider revâne
ʿUrûcı âsumândan âsumâna

11191. İder ḫoş seyr-i ecrâm-ı semâvî
Uçar her çerḫde maḥvî vü ḥâvî

11192. Görür gerdûn-ı çerḫüñ cünbişini
Medâr u merkezinde gerdişini

11193. Budur altıncı rütbe anda k'ol cân
İder melkût eflâk üzre seyrân

11194. Görür ay u gün ü yılduz u envâr
Daḫı bunlara beñzer her ne-kim var

11195. Yidinci mertebe budur ki iy şâh
Bu ḥayvânî ṣıfât üzre sürer râh

11196. Dilese bir ṣıfatdan ger ʿubûrı
Ki mîşîdür ya mûşîdür ya gûrî

11197. O ḥayvân ṣûretin göre ol iy cân
Ki ġālib ol ṣıfatdur anda tâbân

11198. Veḳāyiʿden gehî bir vâḳıʿa yâr
Olur vâḳiʿ niçe mevḳiʿde tekrâr [341ª]

11199. Gerek anı görene anda bir pîr
Maḳāmına göre tâ ide taʿbîr

11200. O ʿâbir cân anı taʿbîr idemez
Muʿabbirsüz ʿubûr idüp gidemez

11201. Nitekim ṣûret-i âteş mürîde[1318]
Olur çendân maḳām içinde dîde

11202. Ṣıfât-ı âteşî üstine ol gâh
Nişân olur ʿubûr u seyre iy şâh

[1318] "ṣûret" ve "âteş" arasında takdim-tehir vardır.

11203. Olur geh rûşen ol germ-i ṭalebden
Geh olur ẓâhir ol ġālib ġaḍabdan

11204. Ṣıfât-ı şeyṭanetden geh nişândur
Gehî ol nûr-ı ẕikre tercemândur

11205. Geh olur âteş-i ḳahra nişân ol
Geh olur âteş-i heybet ʿayân ol

11206. Geh olur âteş-i şevḳīden âyet
Geh olur âteş-i nûr-ı hidâyet

11207. Görindi Mûsi'ye bu nârdan nûr
Uş âyet *ânese min-cânibi'ṭ-ṭûr*[1319]

11208. Geh olur âteş-i ʿışḳ-ı maḥabbet
Ki yaḳa mâsivâ-yı Ḥaḳḳ'ı elbet

11209. Geh olur maʿrifet nârı o manẓûr
Ki geldi şânına *nûrun ʿalâ-nûr*[1320]

11210. Geh olur âteş-i nûr-ı velâyet
Ki uş rûşen *ile'n-nûr* aña âyet

Yuḫricühüm mine'ẓ-ẓulumâti ile'n-nûri[1321]

11211. Gehî nûr-ı şühûd olur mübârek
Ki *en bûrik* didi Bârî tebârek

En bûrike men fi'n-nâri ve men ḥavlehâ[1322]

1319 *ânese min-cânibi'ṭ-ṭûr*: "... Tûr tarafından (bir ateş) gördü..." (el-Kasas 28/29)

1320 *nûrun ʿalâ-nûr*: "(Bu) nûr üstüne nûrdur." (en-Nûr 24/35)

1321 "... Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır..." (el-Bakara 2/257)

1322 "… Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır…" (en-Neml 27/8)

11212. Çün iy cân nefs-i insânı düzüp sâz
İde seyr-i maḳāmâta ser-âġāz

11213. Ne-miḳdâr olsa istiʿdâd-ı râhı
O miḳdâr ider anda seyr-i şâhı

11214. Maḳāmına irer tâ yine maʿlûm
K'ezel olmışdı ol cây aña mersûm

11215. Ḳonuban ol maḳāmı ḳılur âbâd
İder bes *lev denevtü* birle feryâd[1323] [341ᵇ]

11216. Olur bes ol maḳāma anda dem-sâz
İdemez daḫı yüce seyre âġāz

11217. Yiri Sîmürġ'üñ olur ḳulle-i Ḳāf
Uçamaz cümle mürġ aña urup lâf

11218. Ne her mürġa ser-i şemʿ âşiyândur
Meger pervâne-i dîvâne cândur

11219. Ne her murdâr-ḫˇâra mürġ her gâh[1324]
Nişîmengâh bulur bâzû-yı şâh

11220. Gerekdür dest-i şâha mürġ-i lâçîn
Ya ḫod şeh-bâz-ı isfîd ü ya şâhîn

11221. Ṭaḳup çeker aġı zâġa bâz olımaz[1325]
Uçup bâz-ıla hem pervâz olımaz

1323 "Yaklaşırsam yanarım." (Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,* C. V, s. 55) "Lev denevtü min-ednâhâ leʾḥtaraḳtü".

1324 murdâr-ḫâra: murdâr-ḫˇâra Nüsha

1325 Birinci mısraın vezni bozuk

11222. Çün olmaz besleyüp zâġ u zaġan bâz
Bes olmaz şâh eli zâġ u zaġan bâz

11223. Olur çün cîfe-ḫˇâr zâġ-ı bed-âyîn
Olımaz şâha der-ḫûr hem-çü şâhîn

11224. Ġıdâ-yı bâz çün yir ṣaʿve her gâh
Olur şeh-bâz gibi der-ḫûr-ı şâh

11225. Olur ṭâvûs egerçi cilveger cân
Cemâli ḫûb u zîbâ bâl u per cân

11226. Hezâruñ var hezârân dâsitânı
Daḫı ṭûṭîde var insân zebânı

11227. Velî ṭâvûs-ı rengîn pür müzeyyen
Naẓar itmege yarar bes muʿayyen

11228. Düşüp ṭûṭî vü bülbül güft [u] gûyâ
Naẓar-bâz oldı anlar ḫûb-rûya

11229. İdüp tâ şuʿle-i şemʿ üzre per-vâz
Ol âteş çenbere olmaġa cân-bâz

11230. Gerek pervâne-i dîvâne fersüz
Daḫı mürġ olur anda bâl u per sûz

11231. Anuñ kim ʿaḳlʿışḳ almaz elinden
Anuñ cân oynamaḳ gelmez elinden

11232. Ḫıredlü ḫurde-dân olur naẓar-bâz
Gerek dîvâne cân olmaġa ser-bâz

ŞİʿR

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Bu şemʿe yaḳīn olma-ki pervâne degilsen
Bu çenbere cân atma ki dîvâne degilsen [342ª]

2. Bu dâneyi iy mürġ görüp düşme bu dâma
Sen cev-ḫûra çün rûz-ı erüz dâne degilsen

3. Müşkîn ṣaçınuñ ʿuḳdesi müşkil i cân bil
Ḥalline dişüñ bileme çün şâne degilsen

4. Ferzîn gibi ʿışḳ-ı atla iy cân-ı piyâde
Şeh naṭḥına ruḫ sürme ki ferzâne degilsen

5. Bî-gâne ḳadem başmaz o cânân ḥaremine
İy müddeʿî dûn maḥrem-i cânâne degilsen

6. Bî-cûş durven ḫum gibi iy ṣûfî köpürme
Çün ḫum gibi sen sâkin-i mey-ḫâne degilsen

[MEŞNEVÎ]

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11233. Cihân-ı cânda şol cânlar ki Yezdân
Yaratdı gül gibi ter pâk-dâmân

11234. Ḳodı ol meclis-i ünse münâdim
O ḳudsî gülşene ḳıldı mülâzim

11235. Müdâm anlardurur aṣḥâb-ı ṣoḥbet
Yaḳīn anlardurur erbâb-ı ḳurbet

11236. İden anlardurur ʿîş-i viṣâli
Bulan anlardurur faż̈l u nevâli

11237. Olurlar bu cihânda anlar iy cân
Ḳıbâb-ı ġayretüñ altında pinhân

Evliyâ’î taḥte ḳabâ’î lâ yaʿrifühüm ġayrî[1326]

11238. Degildür ġayr-ı Ḥaḳ anlara ʿârif
Bes oldur anlaruñ sırrına vâḳıf

11239. Bil ol şûrîde hâl anlardur anlar
O şûlîde maḳāl anlardur anlar

11240. Hemîşe bî-ser ü sâmân perîşân
Yürürler şöyle ser-gerdân ḥayrân

11241. Ḥadîṯ-i *rubbe eşʿaṯ* kim gelüpdür
Bil andan maʿni ol cânlar olupdur

Rubbe eşʿaṯe aġbera ẕî-ṭımreyni lev aḳseme ʿalallâhi le-eberrehu[1327]

11242. Ḥaḳ-ıla hem-nişîn dervîşlerdür
Cihândan cümle bî-endîşlerdür

el-Fuḳarâ’ü’ṣ-ṣabru hüm cülesâ’ullâhi[1328] [342ᵇ]

11243. Kemend-i ceẕbe anlardan ne-kim var
Alupdur anlaruñ anlarlıġın yâr

11244. Daḫı anlardan anlarlıḳ gidüpdür
Ḳalup yoḳluḳ hemân varlıḳ gidüpdür

1326 “Velilerim elbisemin altındadır, onları benden başkası tanımaz.”

1327 “Saçı başı dağınık, eli yüzü tozlu, iki eski elbiseli öyle kimseler vardır ki Allah adına yemin etseler Allah onlara iyilik eder.”

1328 “Sabırlı fakirler Allah’la beraberdirler.”

11245. Ne-kim nefsâni var leẕẕât u şehvât
Bu cismânî vü insânî murâdât

11246. Gelüpdür anlaruñ kâmına acı
Bireşmez hîç birinüñ mizâcı

11247. Daḫı meşrebden anlara bes ol Rab
İçürdi şerbet-i şîrîn leb-â-leb

ŞİʿR
[Fâʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Cân elinden benem ki ḳūt yirem
Ne nemek-sûd-ı ʿankebût yirem

2. Ben ki mürġ-i hevâ-yı ḥażretîyem
Ṭâlibin baḫrı Hû ya ḫût yirem

3. İtmezem rîge ben naẓar-ı bârîk
Çünki yâḳūt dâne ḳūt yirem

4. Yimezem bu cihân yimegini çün
Niʿmet-i Ḥayy-ı Lâ-yemût yirem

5. Her öyün yirem arı dâne birinc
Yimezem ekşi ṭatlu lût yirem

6. Dost bâġında uzadup desti
Gâh enârı vü gâh tût yirem

7. Ḳāżî rüşvet yir ilde *ʿUşşâḳī*
Müftîden ben ḥaḳḳ-ı sükût yirem

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11248. Degildür cân-ı cismânîler anlar
Olurlar mürġ-i rûḥânîler anlar

11249. Dü kevn içinde anlar bir nefes bil
Ḳarâr idüp olımaz muṭmeʾin dil

11250. Muḳīm olımaz anlar bu yuvada
Ṭutamazlar maḳāmı bu hevâda

11251. Görinür gözlerine bu feżâ teng
Daḫı bâlâ maḳām iderler âheng

11252. Maḳām-ı ẕikre olur cemʿ varı
İderler her nefes anda ḳarârı [343ª]

Elâ bi-ẕikrillâhi teṭmeʾinnü'l-ḳulûbü[1329]

11253. Ururlar ẕikr-i Ḥaḳ'dan her nefes dem
Devâ-yı mey-zede meydür yine hem

11254. Mey-i bezm-i elesti k'itdiler nûş
Henüz olurlar andan mest ü medhûş

11255. Oḳuyup *ṯümme ẕerhüm* âyetin pâk
Dü kevnüñ ṣaçdı anlar başına ḫâk

Ḳuli'llâhu ṯümme ẕerhüm fî-ḫavżihim yelʿabûne[1330]

11256. Ḫarâbât-ı ḫarâbında vücûduñ
Şerâb-ı câmın içerler şühûduñ

11257. Ne-kim var niʿmet-i ḫuld-i cinânı
İdinmez naḳl-i meclis anlar anı

1329 "... Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (er-Raʿd 13/28)

1330 "... (Resûlüm) sen Allah de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!" (el-Enʿâm 6/91)

11258. Bu nevʿ-i nefs-i levvâme ki var yâr
Daḫı hem ṣınf-ı nefs-i mülhemevâr

11259. Naʿîmüñ niʿmeti şöyle ki enʿâm
ʿAlefdür çerb olur bunlara inʿâm

11260. Bu enfüsdür içen mâʾu maʿîni
Bu ʿayndur gözeden ḥûr-ı ʿîni

11261. Bu cânlaradurur bes müştehâ ḥûr
Bu gözlerdür o yüzlerden bulan nûr

Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-muṭme'innetü irciʿî ilâ-rabbike[1331]

11262. O nefs-i muṭme'inne ehl-i cânlar
Naẓar bu niʿmete hîç itmez anlar

11263. Cinân yüzine anlar tûşe-i çeşm
Naẓar hîç eylemez bir kûşe-i çeşm

11264. Ḳarâr-ı cenneti cinnet ṣayarlar
Ol elf raḥmeti zaḥmet ṣayarlar

11265. Cünûn dirler ḳarâr itmek cinânda
Dolanmaz dilleri bir laḥẓa anda

11266. Bulurlar beyt-i *ebît(ü) ʿinde rabbî*[1332]
Müdâm ol Rab'dür anlara mürebbî

11267. Gelür iṭʿâm-ı *yuṭʿimunî*den inʿâm
İçerler şerbet-i *yesḳīn*den câm[1333]

1331 "Ey huzura kavuşmuş insan! Rabbine dön." (el-Fecr 89/27-28)

1332 *ebîtü ʿinde rabbî:* "Rabbimin katında geceledim/konakladım." (İbn-i Hâcer, *Müsnedü'l-Bezzâz,* C. XV, s. 391, no: 9008) "İnnî ebîtü ʿinde rabbî yuṭʿimunî ve yesḳīnî", (Beni yediren ve içiren Rabbimin katında geceledim/konakladım.)

11268. İrer hem *irciʿî*den ḫoş nevâle[1334]
Ki ḳābil ol nevâl olmaz zevâle [343ᵇ]

11269. Çü bir bâz ola dest-i şâha dem-sâz
Ḳaçan murdâra minḳār urur ol bâz

11270. Nişiste dest-i şehde pây-deste
Özinden fâriġ ü âzâde reste

11271. Ṭurur bend-i işâretde ḫoş âgâh
Gözedür kim ne emr ide şehin-şâh

11272. Degildür söz bu yoḫ yoḫ diñle râzı
Gelür bâzîliḳ ol cânlara bâzî

11273. Niçe kim bâz ola isfîd-i şeh-bâz
Olan pervânedür çenberde cân-bâz[1335]

11274. Şikâr-ı cân ider şeh-bâz idüp ṣayd
Degildür kâr-ı cân pervâne ḳayd

11275. Olur şeh-bâz ṣayd-ı cânda ṣayyâd
Ḳomaz çenginden ol bir ṣayd âzâd

11276. Olur pervâne bir ʿâşıḳ ki perrân
Virür maʿşûḳa iltüp tuḥfe-i cân

11277. Hem ol Cibrîl ü Mîkâʾîl bâzî
Olurlar şâh-bâz-ı Bî-niyâzî

1333 *yuṭʿimunî*: "Beni yediren (O'dur)..." (eş-Şuʿarâ 26/79); *yesḳīn:* "... Beni içiren (O'dur)." (eş-Şuʿarâ 26/79) "Velleẕî hüve yuṭʿimunî ve yeskīnî"

1334 *irciʿî*: "... Dön..." (el-Fecr 89/28)

1335 cân-bâz: cen-bâz Nüsha

11278. Ṣalarlar ṣaydgâh-ı ġayba seyri
İderler ol hevâda ṣayd-ı ṭayri

11279. İder tesbîḥ-i mürġin ṣayd o cânlar
Ḳılur taḳdîs-i mürġin ḳayd o cânlar

11280. İre kârı şikâruñ çün viṣâle
Yite mürġ-i cemâle vü celâle

11281. Per ü bâlin yumar derḥâl her bâz
Gelürler ṣayd-ı ḳaydından ḳamu vâz

11282. Per ü pence ider her bâz o dem żam
Ururlar *lev denevtü ünmüle* dem[1336]

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilʿatün Feʿilün]

1. Ger uça mürġ o hevâya yaḳılur bâl ü peri
Ger peri per aça aña dökülür bâl ü peri

2. Mürġin ol şemʿ-i celâlüñ kim ider ṣayd meger
Aça pervâne-i dîvâne-i cân-bâz peri

3. Kim ṣunabilür anuñ ʿârıż u ruḫsârına el
Zülfi gib[i] meger anuñ ki hezâr ola seri

4. Olmışam lâm elif ḳadd-i hevâsı-y-ıla râst
Sâkinem ḳalmadı bende ḥarekâtuñ eṣeri [344ª]

5. Çenge dem-sâz idüp ḳaddümi ḫam maġzumı ḫuşk
Delmişem sûzişle nâle-i neyden cigeri

[1336] *lev denevtü ünmüle(ten le'ḥtaraḳtü)*: "Buradan bir parmak daha geçersem (yanarım)." Bu ifade mi'raciye metinlerinde Cebrâ'il (a.s)'in kendisi için belirttiği sınıra işaret eder. (Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,* C. V, s. 55) "Lev denevtü min-ednâhâ le'ḥtaraḳtü".

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11283. Didi şâh anlara bes kim gelüñ vâz
Ki benüm var bir ṣayyâd-ı şeh-bâz

11284. Ezelde ṣaydgâhumda nihânı
Maḥabbet dâm ḳurdum dutdum anı

11285. Bu dünyâ dâmgâhında anı ben
Getürüp ṣalısaram ṣayda rûşen

11286. Göresiz nice ider ṣaydı şeh-bâz
Ya ṣayd üzre nic'olur bâz-ı cân-bâz

İnnî câʿilün fi'l-arżi ḫalîfeten[1337]

11287. Didiler bes ger ol şeh-bâz uçarsa
Bizi sebḳat idüp ṣayda geçerse

11288. Bu meydânda bu daʿvî ṭobın ol cân
Ḳapa ger maʿni çevgânıyla âsân

11289. Gide bir seyre kim biz gidemezüz
İde bir ṣaydı kim biz idemezüz

11290. Ser-â-ser biz anı server bilevüz
Anı şâh u bizi çâker bilevüz

11291. Ḳoyavuz pâyına biz ser o cânuñ
İdevüz secde dergâhında anuñ

11292. Ḫiṭâb-ı ʿizzet irdi anlara bes
Ki ġāfil olmañuz zinhâr her kes

[1337] "... Yeryüzünde bir halife yaratacağım..." (el-Bakara 2/30)

11293. Görüben süst per baḥmañ aña süst
Degil süst anı cüst egleñ elüñ cüst

11294. Ḥaḳāret gözle görmeñ siz anı
E tecʿal tîr-ile urmañ siz anı

E tecʿalu fîhâ men yüfsidü[1338]

11295. Bu daʿvî vü bu kâra itmeñ inkâr
Bu bâzâr içre itmeñ bizi bîzâr

11296. Per ü bâluñuzı tekye idinmeñ
O bâza siz yanamazsız didinmeñ

11297. Bizüz taḥḳīḳ-i bâl u perri anuñ
Bizüz perrinde nûr u ferri anuñ [344^{b}]

11298. Birümize anuñ-çün uçar ol bâz
K'ider bizüm perümüz-birle pervâz

ŞİʿR
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Senüñ gözüñ ider naẓarı rûyuña senüñ
Senüñ elüñ irer yine bes mûyuña senüñ

2. Ḳaç başı var ki pûyuña az pâyın ura cân
Pâyuñ senüñ gider yine pes pûyuña senüñ

3. Cân-bâz bâz cânlara per virmese ferk
Pervâz idüp biri uçmaz sûyuña senüñ

4. Pervâne per gerek k'ide pervâz-ı berteri
Bâz irmez o şemʿa-ṣıfât rûyuña senüñ

[1338] "... Yeryüzünde fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın?..." (el-Bakara 2/30)

5. Ḫûyuñ budur ki rûyuñı görmeye çeşm-i bed
Aḥsent ü âferîn bu nikû ḫûyuña senüñ

6. Her baḥr-ı cûy-ı vaṣluña ġavṣ idemez ki yâr
Her baḥr oldı ḳaṭre naẓar cûyuña senüñ

7. Şeh-bâz pence vurmaduġın şikâr ider
Pervâz her meges ki ider kûyuña senüñ

8. *ʿUşşâḳī* ṣayd-ı yâ hû vü yâ men hû ḳaṣdın it
Hâyuñla âhû ṣabr idemez hûyuña senüñ

[MEṢNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11299. Bu nefs-i muṭmeʾinne hem-çü şeh-bâz
Çü ṣayd-ı *irciʿî*ye itdi pervâz[1339]

11300. Açup per uçdı ol mürġ-i hevâyî
Ḳamu seyr itdi ṭaġı vü ovayı

11301. Bu gird-i kâyinâtı vird itdi
Yidi iḳlîmi gird-â-gird itdi

11302. Bir âhû bulmadı şâyeste-i çeng
Ki ide anı ṣayd itmege âheng

11303. Bulınmadı arasında cehânuñ
Sezâ minḳārına bir kebg anuñ

11304. Cihânı gezd[i] yek-ser pîş eger pes
Dönüp pervâne-i dîvâneveş bes

[1339] *irciʿî*: "... Dön..." (el-Fecr 89/28)

11305. Yüzin ṭutdı sûy-ı ṣayd-ı viṣâle
Revân ḳaṣd itdi ol şemʿ-i celâle

11306. Mecâzî varlığını yoġa ṣaydı
Bu ḳaydı ḳoydı añıcaḳ o ṣaydı [345ᵃ]

11307. İdüp pervâz-ı berter çün per açdı
Yidi gök ü bihişt-i heşt geçdi

11308. Melâʾik cümle-i aʿlâ melâ tâ
Bu zîbâ seyri itdiler temâşâ

11309. Taʿaccübden her engüşt ol zamânda
Taḥayyürden ḳamu ḳaldı dehânda

11310. Didiler kim ne ṭâyirdür bu ṭayyâr
Żaʿîfü'l-bâl özine ki sitemkâr

İnnehu kâne ẓalûmen cehûlen[1340]

11311. Zebân-ı ḥâlle bes didi derḥâl
Ben ol mürġam ki sözden fâriġu'l-bâl

11312. Henüz uçmamış-idüm âşiyândan
Ḫurûc itmemiş-idüm gülsitândan

11313. Per-i nefḫ-ile pervâz itmemişdüm
Gelüben bu hevâya yetmemişdüm

11314. Giriftâr olmamışdum bu ḳafesde
Degildüm bu ten-i tengîn nefesde

11315. Melâmetden kemân düzetdüñüz siz
Bana tîr-i *e tecʿal* atduñuz siz[1341]

[1340] "... Doğrusu o çok zalim, çok cahildir." (el-Ahzâb 33/72)

11316. İdüp *naḥnü nüsebbiḥ* ṣayd-ıla nâz[1342]
Özüñüz ṣayduñuz ṣayyâd-ı şeh-bâz

11317. Görüp *naḥnü nüsebbiḥ* ṣayduñuz siz
Daḫı şeh-bâz yoḫdurur ṣanduñuz siz

11318. Bu nâzı ḳoñ o şâh-ı bî-niyâza
K'anuñ yoḫdur niyâzı şâh-bâza

11319. Firâz-ı kibriyâsı küngüre pür
Firişteh ṣayd ider şeh-bâzlardur

ŞİʿR
[Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. O şâh kim aña yoḫ hîç ketḫüẕâ vezîr
Ġanî Ḫudâ ki derinde gedâsı cümle emîr[1343]

2. Cemâl ü ḥüsnini ebṣâr derk idemez anuñ
Velî o müdrik-i ebṣârdur Semîʿ ü Baṣîr

3. Ḳadîr o kim ḳamu şey ḳudretinde maḳdûrı
ʿAlîm o kim ḳamu ʿilm ü ʿamelden oldı Ḫabîr

4. ʿİnâyeti ki ide pervâneye ola şeh-bâz
Çü niçe tîz ide cenginde künd çeng ola şîr [345ᵇ]

5. Şikâra çün ṣala pervâneyi o şâh aña
Ne nesr-i ṭâyir irişür ne meh yeter ne tîr

1341 *e tecʿalu*: "... Yaratacak mısın?..." (el-Bakara 2/30)

1342 *naḥnü nüsebbiḥ*: "...Bizler seni tesbih ve seni takdis edip dururken..." (el-Bakara 2/30) Nüshada "naḥnü" ve nüsebbiḫ" arasında zâid "vav" vardır.

1343 Birinci mısraın vezni bozuk

6. Miṣâlini idemez hîç gözde derc-i ḫayâl
Neẕẕareler göremez ḥüsnine naẓarda naẓîr

7. Firâz-ı küngüre-i kibriyâda ḳuşları çoḫ
Firişteh ṣayd peyem-ber şikâr u sübḥân-gîr

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11320. Sizi ṣayyâd ṣanmañ bir ṭuruñ siz
Gelüñ ṣayyâd nice olur görüñ siz

11321. Görüñ beni ki niçe ḫûn dökerem
Fesâd idüp niçe mafṣıl sökerem

11322. Egerçi her nefes ḫûn dökerem ben
Velî ḫalḳ-ı vücûdum sökerem ben

11323. Fesâdum bu ki her dem yanar odum
Yıḫaram yaḫaram şehr-i vücûdum

11324. Vücûduñ ben yıḳaram ḫânesini
Dökerem ḫûn dögerem çenesini

ŞİʿR
[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]
1. Ol günde ki dikdüñ bu benüm delḳ-i vücûdum
Ḫoş gelmedi bu ḫalḳa benüm ḫalḳ-ı vücûdum

2. Ḫûn-rîzî didiler saña ḫalḳ itme ne-ġam ben
Ḫûn-rîzem ü illâ dilerem ḫalḳ-ı vücûdum

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]
11325. O şeh-bâz ol zamân bes dutdı iy şâh
Feżâ-yı lâ-mekân ser-ḥaddine râh

11326. Be-ġāyet germ-rû seyr itdi gitdi
Hevâ-yı lâ-mekâna tâ ki yetdi

11327. Didi aʿlâ melâ bes kim bu şeh-bâz
İdemez bundan aʿlâ daḫı pervâz

11328. Mekânıdur bu çün daḫı gidemez
Hevâ-yı lâ-mekân seyrin idemez

11329. Ne mümkün çün bu ṭâyirdür mekânı
Ki seyr ide feżâ-yı lâ-mekânı

11330. Yumar per göz diker bu dar-ı ʿacze
İner şimdi ḳonar dîvâr-ı ʿacze

11331. Bes ol ʿAllâm u Ḳādir ol-dem anda
Didi anlara *innî aʿlem* anda[1344] [346ª]

11332. Didi kim dimedüm miydi size ben
Ki ʿaynı sır degildür sizde rûşen

11333. Bu ʿilm-i sır size mektûm olupdur
Benüm Aʿlem baña maʿlûm olupdur

İnnî aʿlemu mâ lâ taʿlemûne[1345]

11334. Şu sır k'açmaz yüzinden size perde
Baña rûşendürür ol her naẓarda

11335. Bu şeh-bâz-ıla kim bâzâr idersiz
Bizi sizden niçün bîzâr idersiz

1344 *innî aʿlem*: "... Herhalde ben bilirim.." (el-Bakara 2/30)

1345 "Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi." (el-Bakara 2/30)

11336. Cihânuñ ḳurre-i ʿaynına her bâr
Niçün inkâr ider itmezsiz iḳrâr

11337. Henüz inkârdan ḫancer çekersiz
Yire ʿacz-ile ṣalmazsız siper siz

11338. Diyüp ḫûn-rîz idersiz tîz çengi
Ḳılursuz her nefes ḫaṣmâne cengi

ŞİʿR

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Ḥâlet ḫaste dile olmasun inkâr idesin
Ten-dürüst olsun i cân aña iḳrâr idesin

2. Bu güher kim senüñ olmaya daḫı kimsenüñ ol
Ṣanma yoḫdurur o çün vara ne inkâr [idesin]

3. Cân-fürûş olup eger ʿışḳla bâzâruñ ola
Biñ maḥabbetle saña yâr-ı ḫarîdâr idesin

4. ʿIşḳ sevdâsı-[y]-la bîmâr seri ṣanma delü
İy serâsîme gerek ʿakluña tîmâr idesin

5. Ḳudretüñ yoḫ elüñe ʿışḳla çün almaġa tîġ
Siperüñ ṣala gerek ʿaczüñi iẓhâr idesin

FERD

Bes ol bâz idüp âvâz ol zamânda
Didi *el-Câhilü maʿẕûrun* anda[1346]

ŞİʿR

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. ʿIşḳuñda bu melâmete ben neng ne idem
Her bî-ḫaber sözine uyup ceng ne idem

[1346] *el-Câhilü maʿẕûrun:* Cahil cehaletinden ötürü mazurdur.

2. ʿIşḳuñ meyin ʿâşıḳ-ı merdâne nûş ider
Nâ-merde bu miyânda çü çoḫ reng ne idem [346ᵇ]

3. Şol bî-ḫaber ki mest-i meyüñ ḥâlin añlamaz
Ben şîşe gibi kendümi dil-teng ne idem

4. Düşmen-i ṭarîḳ dosta çün leng-pâydur
Düşmen azınca ben az mı leng ne idem

5. *ʿUşşâḳī* ṣûfî seyr idemez perdede çü râst
Seyre muḫâlif olana âheng ne idem

FERD

Ḳılanlar şehrde ḥükm-i Sikender
Ne bilür nedür âyîn-i ḳalender

ŞİʿR

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. Âyîn-i ḳalenderle ḳımâr oyunı kim var
Şehre getüren öñ benüm iy âyine-rû yâr

2. Öñ ḥalḳa-i zülfüñ reseni üzre bu ḫalḳa
Bâzârda cân-bâzlıġ iden benüm iẓhâr

3. Âyîn-i ḳalender ne Sikender ne bilür dost
Âyîneye baḫmaġa gerek dîde-i dîdâr

4. Ben mest ki çaldum ṭaşa ol şîşe-i nâmı
Nengüm ne eger seng-i melâmet ata hüşyâr

5. *ʿUşşâḳ[i]* ider yüzini cürʿa gibi der dem
Bir cürʿa-y-içün ḫâk-i der-i ḫâne-i ḫummâr

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11339. Çü nefs-i muṭmeʾinne k'ola perrân
Per-i pervâne-y-ile ide seyrân

11340. İre çetr-i hümâyûn-ı viṣâle
Gele ol şuʿle-i şemʿ-i celâle

11341. İdüp rûşen naẓar andan yaña şemʿ
Ṣalar bir ḥâcib-i şuʿle aña şemʿ

11342. Görür pervâne çün ḥâcib yüzini
Açar ḳor kendüzin aña gözini

11343. Hemân sâʿatde ol dîvâne vü mest
Ṣalar anda o ḥâcib boynına dest

11344. Bes ol ḥâcib göz aça göre anı
Ki hergiz ḳalmamış tâb ü tüvânı

11345. Gidüp ḥâli mecâli ḳalmamış hîç
Yolınmış perr ü bâli ḳalmamış hîç [347ª]

11346. O bâl u perri fânî vü mecâzî
Dökülmiş cümle ḳalmış seyr-i sâzî

11347. Ferinden tîz bâḳī vü ḥaḳīḳī
İde ol bâl u per aña refîḳī

11348. Ḳıla nev-perr ü nev-fer yine şeh-bâz
İde seyre sezâ nev-sâz pervâz

11349. Vire bir perr-içün on per aña
Düşe öñine ola reh-ber aña

Men câʾe bi'l-ḥaseneti felehu ʿaşru emṯâlihâ[1347]

11350. Hüviyyetden hevâya ola perrân
İde tâ âşiyân-ı şemʿe seyrân

11351. Revân pervâne ola şuʿle cemʿ
Bilâ-farḳ ola ol pervâne hem şemʿ

11352. İkilik mürġ-i yadlıḳ ḳanını tâ
O birlik işigine döke peydâ

11353. Tebâh idüp vücûdını perîşân
Girîz ide penâh-ı şemʿe ḥayrân

11354. Tebâh idüp vücûdın bî-perr ü bâl
Penâh-ı şemʿe ide ferri derḥâl

11355. O baḥr-ı nâr-ı nûra tâ ola ġarḳ
Ser-i şemʿ üzre şemʿ ola bilâ-farḳ

Fe-firrû ilallâhi[1348]

11356. Tâbında gündüzin ol cemʿe ire[1349]
ʿAdem ide vücûd ol şemʿe ire

11357. Yanup ol şemʿe tâ nûr ola tâbân
Gidüp ġam ola ḫurrem şemʿ-i ḫandân

11358. Daḫı ḳalmaya ġam hem gide ol-dem
Recâ vü ḫavfı cennât u cehennem

1347 "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır." (el-Enʿâm 6/160)

1348 "O halde Allah'a koşun..." (ez-Zâriyât 51/50)

1349 Tâbında: Ṭaʿbında Nüsha

11359. Çün öte geçdi uçmaġ u ṭamudan
Ümîd ü bîmi gitdi bu ḳamudan

11360. Ne eksün daḫı bûsitân-ı cinânı
Ser-i şemʿ oldı çünki âşiyânı

11361. Per ü bâli vücûdın yaḫdı çün nâr
Daḫı âteşden aña bes ne ġam yâr

11362. Per ü bâl-ile çün nûr old[ı] mesrûr
Ne ḫavf itsün daḫı bes nârdan nûr [347^{b}]

11363. Budur ḫâṣiyyet-i ceẕbe bil iy cân
Bu menzildedürür seyrâna pâyân

11364. Gelen hem cennet-i Ḥaḳ'dan beşâret
Bu nefse bu maḳāmadur işâret

11365. Sülûk-i nefs irer bunda tamâma
İren ol ṭâyifedür bu maḳāma

11366. Ki merg-i ṣûretîden öñ gelürler
Ḥaḳīḳī mergle mürde olurlar

11367. Çün ölmezden ilerü ölür anlar
Yürürken zinde mürde olur anlar

11368. Revân maḥşerden öñdin anları tâ
O Ḥayy u Ḳādir ider yine iḥyâ

11369. Meʿâd u merciʿ olur Ḥaḳ muḥaḳḳaḳ
Ki dir *ṯümme ileyhi türceʿûn* Ḥaḳ[1350]

[1350] *ṯümme ileyhi türceʿûn*: "... Sonunda O'na döndürüleceksiniz." (el-Bakara 2/28)

11370. O cânlar gerçi bu yirden ṭururlar
Bu ṣûret ʿâleminde otururlar

11371. Velî maʿnîde bil anlar ṭurupdur
Bu yir yurdından ayâḫ götürüpdür

11372. Bu âb u bu hevâdan uçdı anlar
Dilüp heft âsumânı geçdi anlar

11373. Yidi ṭamudan anlar uçdı öte
Bihişt-i heşt anlar geçdi öte

11374. Ḥisâb itme cibâl-i câmid iy yâr
Ki ol merr-i seḥâb-ile olur mâr

[Ve tera]'l-cibâle [taḥsebuhâ] câmideten ve hiye temürrü merra's-seḥâbi[1351]

11375. Ḫudâyâ bizi ḳıl sen muṭmeʾin dil
Meʿâdumuz maḳām-ı cenneti ḳıl

11376. Diri-[y]-ken mürde eyle yine ḥaşr it
Bu rûz u sâʿatümüz ḥaşr [u] neşr it

11377. Per ü bâl ile nûruñdan virüp fer
Birüñe ceẕbe-i şuʿleyle ḳıl cer

11378. Ḳuluñ *'Uşşâḳı'*[yi] ḳıl muṭmeʾin taḫt
İlet raḫtın o taḫta anda vir baḫt

11379. Mürûr-ı kûhını merr-i seḥâb it
Meʾâbın ḥażret ü âsân ḥisâb it

[1351] "Sen dağları görürsün de, onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler..." (en-Neml 27/88)

11380. Ḫiṭâb-ı *irciʿî*-[y]-le daʿvet eyle[1352]
Ḳoma ʿgaybetde ḫâṣṣ-ı ḥażret eyle [348ª]

11381. Nedîm-i bezm-i aṣḥâb-ı viṣâl it
Celîs-i ʿîş-i erbâb-ı nevâl it

11382. Ḳıl anı naẓm-ı silk fî-ʿibâdî
Sülûk-i cenneti eyle meʿâdı

DÂSİTÂN-I ÇEHÂRÜM DER-BEYÂN-I MEʿÂD-I NEFS-İ EŞḲĀ VE ÂN NEFS-İ EMMÂRE EST[1353]

11383. Çehârüm dâsitân budur ʿayândur
Meʿâd-ı nefs-i eşḳāya beyândur

11384. Bu nefse nefs-i emmâredürür nâm
Ki ʿallâm eyledi Ḳurʾân'da iʿlâm

Ḳāle'llâhu Teʿâlâ: Fe-emmâ men ṭaġā ve âṯera'l-ḥayâte'd-dünyâ fe-inne'l-caḥîme hiye'l-meʾvâ[1354]

11385. Ḥabîb-i Ḥaḳ şefîʿü'l-müẕnibîn cân
Resûl ü raḥmeten li'l-ʿâlemîn cân

11386. Gelen âyât sel ü esʾil sebîlî
ʿAyân iden sebîl-i selsebîli

11387. İden temyîz etḳāyı taḳīden
Ser-i eşḳāyı farḳ iden şaḳīden

1352 *irciʿî*: "... Dön..." (el-Fecr 89/28)

1353 "Dördüncü destan şakî nefsin meadını açıklar. Bu nefs-i emmâredir."

1354 "Azana ve dünya hayatını ahirete tercih edene, şüphesiz cehennem tek barınaktır." (en-Nâziʿât 79/37-39)

11388. Revân mâʾ-ı maʿîn idüp zebânı
Ḥadîṯindedür ol ʿayn-ı meʿânî

11389. Mekârihledürür cennât maḥfûf
Olur hem nâr biʾş-şehvât maḥfûf

Ḥuffeti'l-cennetü bi'l-mekârihi ve ḥuffeti'n-nâru bi'ş-şehevâti[1355]

11390. Bil evvel iy ser-i ṣâḥib-saʿâde
Ki iki ḳavm ider ʿavdet meʿâda

11391. Varan ol râha iki zümre cândur
Revân ol şehre iki kârvândur

11392. Biri ehl-i saʿâdet etḳıyâ nâm
Biri şaḳḳ-ı şeḳāvet eşḳıyâ nâm

11393. Olur her ṭâʾife hem bir ḳademdâr
Ki anuñ her birine bir ḳadem var

11394. Olur her birinüñ bir câdesi hem
O câde üzre ider cûde her dem

11395. Daḫı var bir meʿâdı her birinüñ
Ki ġayrıdur meʿâdı âḫirinüñ

11396. O câde üzre tâ şâh u piyâde
Giderler ol ḳademle ol meʿâda [348ᵇ]

11397. Şu zümre kʾetḳıyâ nâm oldı nâma
Olındı ḳısmet anlar ḫâṣṣ u ʿâmma

[1355] "Cennet nefsin hoşuna gitmeyen (ona zor gelen) şeylerle sarılmış, cehennem ise şehvete hitap eden şeylere sarılmıştır." (Tirmizî, "Sıfatu'l-cennet", 21) Rivâyetin başına nüshada sehven "Ḳāle'llâhu Teʿâlâ" yazılmıştır.

11398. O kim ʿâmm ola anuñ seyre pâyı
Budur kim terk ider nefse hevâyı

11399. İder terk-i hevâ-yı ẕevḳ-i leẕẕât
Sürer kâmında ḳomaz şevḳ-i şehvât

11400. Şerîʿat câdesine düşer andan
Eṣer gizler sünen ṭutar sünenden

11401. Olur pâyân-ı râhı şehr-i şâdî
Bihişt-i heşt olur tâ kim meʿâdı

11402. O kim ḫâṣṣ ola vü cân-ı ḳademdâr
Aña bil ʿışḳ-ı Bârîdür ḳıdem yâr

11403. *Yuḥibbûneh* rehince seyr ider ol[1356]
Meʿâd-ı *maḳʿadi ṣıdḳ*a gider ol[1357]

11404. Olur tâ *maḳʿadi ṣıdḳin* serâyı
*Melîkin muḳtedir*ʿ indinde câyı[1358]

11405. Ve ammâ ol şeḳāvet ehli cânlar
Bil iki ṭâyife oldı hem anlar

11406. Şaḳīdür şıḳḳ-ı evvel adı peydâ
Olur ol şıḳḳ-ı ṯânî adı eşḳā

11407. Şaḳī nâmın ḳoyan her millete nâm
Ḳomışdur ʿuṣât-ı ümmete nâm

11408. Ḫilaf-ı râh-ı fermân germ-rânlar
Hevâ-yı nefse oldı pey-rev anlar

1356 *yuḥibbûneh*: "… Onu severler..." (el-Mâide 5/54)
1357 *maḳʿadi ṣıdḳ*: "... Hak meclisinde..." (el-Kamer 54/55)
1358 *Melîkin muḳtedir*: "... Güçlü ve Yüce Allah..." (el-Kamer 54/55)

11409. Ḳamu ʿ işyân-ı Ḥaḳ üzre muṣırlar
Ḫilâf idüp o şâḫ-ı emri ṣırlar

11410. Ḳadem iderler istîfâ-yı leẕẕât
Bu kâm-ı nefsdür maḳṣûd-ı bi'ẕ-ẕât

11411. Ḳadem ber-câde-i ʿ işyân giderler
Meʿ âd-ı nâra tâ ʿ avdet iderler

11412. İdüp îṣâr-ı dünyâ-y-ıla ṭuġyân
Olur anlara yir meʾvâ-yı nîrân

11413. Resûlullâh anuñ-çün didi iy yâr
Ki pür olupdurur şehvât-ıla nâr

11414. Daḫı dir ümmetümi mâde vü ner
Oda ferc ü fem idḫâl ider ekṣer

Ekṣeru mâ yudḫilu ümmetî'n-nâra el-femü ve'l-fercü[1359] [349ª]

11415. Femi-[y]-le yir ḥarâmı itmez inṣâf
Eger yise ḥelâli ider isrâf

11416. Olur ferciyle merd ü zen zinâ-rân
Ḥarâma ḫarc ider şehvât firâvân

11417. Bu zümre gerçi gümrâh olur iy yâr
Şeḳāvet dâmına düşer giriftâr

11418. Olur ser-keş ider ʿ işyânı Ḥaḳḳ'a
Muḫâlif olur ol fermân-ı Ḥaḳḳ'a

[1359] "Ümmetimin ateşe en çok gitmesine sebep ağzı ve fercidir." (Tirmizî, "Bir ve's-sıla", 62) "Suʾile ʿan ekṣeri mâ yudḫilu'n-nâse'n-nâra, fe-ḳāle, el-femü ve'l-fercü"

11419. Velî vardur dilinde nûr-ı îmân
ʿAḳāyid pâk ider teslîm-i fermân

11420. Cenân taṣdîḳe iḳrâra lisân kân
Velî var kâr-ı erkânîde noḳṣân

11421. Sürerler nâra tâ kim ol ferîḳi
İderler çoḫ zefîri vü şehîḳi

11422. Olurlar ḫâlidî tâ anda anuñ
Devâmınca zemîn ü âsumânuñ

11423. Velî tevḥîd-i ẕikrullâh ol-dem
Şefâʿat ol Resûlullâh'dan hem

Lâ ilâhe illallâh Muḥammedün resûlullâh[1360]

11424. Ḳomaz anlar[ı] ol cây içre câvîd
Ki cennetden olalar cümle nev-mîd

11425. İder iḫrâc anları ʿinâyet
Ki istiṯnâ-yı *illâ mâ* dir âyet

[Fe]-emmeʾlleẕîne şeḳū fe-fi'n-nâri lehüm fîhâ zefîrün ve şehîḳun * Ḫâlidîne fîhâ mâ dâmeti's-semâvâtü ve'l-ʿarżu illâ mâ şâʾe rabbüke[1361]

11426. Bulurlar ʿâḳibet oddan ḫalâṣı[1362]
Olur tâ cennet anlaruñ menâṣı

11427. Ḥadîṯidür Nebî'nüñ bu ḥikâyet
Ki râvîler ṣaḥîḥ itdi rivâyet

1360 "Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed (s.a.v) Allah'ın elçisidir."

1361 "Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki. Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır..." (Hûd 11/106-107)

1362 oddan: otdan Nüsha

11428. Çün ola ṣubḥ-ı maḥşer rûzı yarın
Süreler ehl-i nâruñ nâra varın

11429. Gelüp bir ḳavmi ṣoñra çıḳaralar
Siyeh sîmâ ola ḳamu ḳaralar

11430. Göyünmiş tenleri yanmış söyünmiş
Siyâh u sûḫte engüşte dönmiş

11431. Revân ilteler ol nehrü'l-ḥayâta
Baturalar ḳamu ol nehre bata [349^{b}]

11432. Ter ü nâzük yine hem-çün zihî dost
Bite anlarda tâze gûşt u post

11433. Yazup çün çıḳalar gözde ola tâ
Ayuñ on dördine yüzleri hemtâ

11434. Siyâhuñ rengi ḫadlerden ezilmiş
Alınlarında bu ḫoş ḫaṭ yazılmış

11435. Ki bu ḳulları ol şâh eyledi şâd
Ḳodı ol sicn-i siccîninden âzâd

Hâ'ülâ'i 'uteḳā'ullâhi mine'n-nâri[1363]

11436. O kim eşḳādur iy yâr-ı muvâfıḳ
Olur ol cemʿ-i küffâr u münâfıḳ

11437. Düşüp bu dünyinüñ ardına anlar
Çevürdi püşti rûy-ı dîne anlar

1363 "Bunlar Allah'ın ateşten azat ettikleridir."

11438. Ẕeheb sevmek ṣayarlar meẕhebi bes
Bu vîrânı ṣanurlar maṭlabı bes

11439. Dimezler var ʿuḳūbet ʿâḳıbetde
N'olısar ḥâl-i âḫir âḫiretde

11440. Naʿîm-i fânîye bunda niʿam var
Olupdur her biri maġrûr iy yâr

11441. Ḳovar leẕẕât-ı nefsânî hevâsın
Sürer şehvât-ı ḥayvânî ṣafâsın

11442. Ḳovup dünyâyı dînden ḳaçdı anlar
Alup dünyâyı dînden geçd[i] anlar

11443. Naʿîm-i fâniye anlar ser-â-ser
Naʿîm-i bâḳiyi ṣandı ber-â-ber

11444. Ele girmez tamâm-ı sûd-ı dünyâ
Gider küllî ziyâna raḫt-ı ʿuḳbâ

Ve men kâne yürîdu ḥarṯe'd-dünyâ nü'tîhi minhâ ve mâ lehu fi'l-âḫireti min-naṣîbin[1364]

11445. Zebânîden zebûn cânlar gelürler
Ebed zindân-ı dûzaḫda ḳalurlar

11446. Göñüllerinde yoḫ çün nûr-ı tevḥîd
Ḳalurlar bî-rehâ nâr içre câvîd

11447. Çü yoḫdur dilde nûr-ı ẕikr tâbân
Bulımazlar ḫalâṣ-ı nâra dermân

[1364] "... Kim de dünya kârını istiyorsa ona da dünyadan birşeyler veririz. Fakat onun ahirette bir nasibi olmaz." (eş-Şûrâ 42/20)

11448. Resûl'e itmediler çün iṭâʿat
Resûl anlara hîç itmez şefâʿat [350ᵃ]

11449. Olalar nâra çünki vârid anda
Ḳalurlar hem-çü mârid ḫâlid anda

11450. Hemân zindân-ı nîrânda muḳayyed
Ḳalan bu ṭâyifedür bes müʾeyyed

Lâ yaṣlâhâ illel'l-eşḳā * Elleẕî keẕẕebe ve tevellâ[1365]

11451. Egerçi müʾminüñ olur vürûdı
Velî ṣallî olmaz ol bulmaz ḫulûdı

11452. Ne müʾmin var ki nâra vârid olmaz
Velî ṣallî olup anda ḫâlid olmaz

Ve in minküm illâ vâridühâ[1366]

11453. Daḫı kim var her ehl-i fısḳ u ʿiṣyân
Gürûh-ı gümreh ehl-i küfr ü ḫiẕlân

11454. Reviş k'âḫir iderler nâra anlar
Girürler nâra çün bî-çâre anlar

11455. Ol eṭbâḳ-ı dereklerde ser-â-ser
Maḳāmı ḳamunuñ olmaz ber-â-ber

11456. Meʿâdında ki vârid nâr her cân
Tefâvüt olur olmaz varı yeksân

11457. Ne miḳdâr olsa her cân küfr kâsib
Meʿâdı olur ol küfre münâsib

1365 "O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren kötüler girer." (el-Leyl 92/15-16)

1366 "İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur..." (Meryem 19/71)

11458. Ebû Ṭâlib ḥaḳında ki Nebî dir
Aña evvel derekdür nârdan yir

11459. Gele nâruñ serine keff-i pâyı
Ola oduñ dili lebsân o câyı

11460. Oduñ germinden ide fevr maḥrûr
Başında maġzı hem-çün dîk-i bulġūr

11461. ʿAẕâbuñ kemteri nâr içre kim var
Bu kim ola keff-i pâyı ser-i nâr

11462. Daḫı ḥaḳḳ-ı münâfıḳlarda peydâ
Didi *fi'd-derki'l-esfel* Ḥaḳ Teʿâlâ

İnne'l-münâfiḳīne fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nâri[1367]

11463. Bu küfr ol küfrle olmaz ber-â-ber
Nifâḳ üzre nifâḳ olur ferâter

11464. Olur her birinüñ bir pâygâhı
Muʿayyen bir mekân u câygâhı [350b]

11465. Nitekim ehl-i îmândan muṣaddaḳ
Muḳallid var muḥaḳḳiḳ var muḥaḳḳaḳ

11466. Muḳallidden muḥaḳḳiḳdür ʿulâda
Ṣevâbı bunuñ andandur ziyâde

11467. Muḥaḳḳiḳ kâfir-ile yine ẓâhir
ʿAẕâb olmaz muḳallid kâfire bir

[1367] "Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar..." (en-Nisâ 4/145)

11468. Muḳallid kâfire k’olur şikence
Muḥaḳḳiḳ kâfire olur big anca

11469. Nice k’itdi-y-se küfrüñ derkin efzûn
Derekde olur ol miḳdâr maġbûn

11470. Odur bil küfr-i taḳlîdî ki peydâ
Duta âbânuñ âṣârını ebnâ

11471. Ne yolda oldı-y-ısa kim eb ü üm
Ol izi izleyüp ol hem olur güm

11472. Ata vü ane min vaḳti’l-vilâde
Ḳılur bu küfri boynında ḳılâde

11473. Eb ü üm ḫalḳ-ı şehr ehl-i vilâyet
Ne küfrüñ ḳıṣṣasın k’ide ḥikâyet

11474. O bed-gevher sözi gûş ider anda
Ḳılur tâ gûşvâre gûş-ı cânda

11475. Olur ol küfr ipi boynında meftûl
Üzilmez aṣṣañ andan olsa maḳtûl

11476. Ola çün ol bu bed-girdâr içinde
Yiri berter derekdür nâr içinde

11477. Odur ol küfr-i taḥḳīḳī ki küffâr
Ḳanamaz küfr-i taḳlîdîye her bâr

11478. Çeker çoḫ zaḥmet ü renc ü taʿablar
İder bürhân-ı küfr-içün ṭalebler

11479. ʿUlûm-ı küfrî taḥṣîlinde ḥâşâ
İrürür fikr-ile ʿömrini başa[1368]

11480. ʿİbâd anlarda çoḫ var bî-saʿâdet
İderler çoḫ riyâżet bî-ʿibâdet

11481. Perîşân ḫâṭır azup ġūl olurlar
Kütüb cemʿ itmege meşġūl olurlar

11482. İderler nefse anca tezkiyetler
Virürler ḳalbe niçe taṣfiyetler

11483. Pes kej-rây ʿaḳl u cân-ı dil-ile
O küfre fikr iderler tâ edille [351ª]

11484. İderler tâ ki nefy-i ṣâniʿ iṯbât
Ya ḫod iṯbât-ı ṣâniʿ nâḳıṣu'ẕ-ẕât

11485. Dimezler fâʿil-i muḫtâr sâlim
Dimezler daḫı cüzʾiyyâta ʿâlim

11486. Bedîʿî fıṭratını görüp aẓher
Dimez mübdiʿ aña ol mübtediʿler

11487. Dir anlar mûcib bi'ẕ-ẕât anı
İderler küfrle iṯbât anı

11488. Daḫı dirler gelüben ol-dem andan
Müʾeṯṯirdür eṯerdür ʿâlem andan

11489. Eṯer üzre müʾeṯṯirdür muḳaddem
Taḳaddüm olur anda bî-zamân hem

[1368] "fikr-ile" ve "ʿömrini" arasında takdim-tehir vardır.

11490. Ḳadîm iderler anlar bu cihâna
Ḳabûl itmez fenâ dirler zamâna

11491. İder iṣbât-ı ʿacz ol Ḥaḳ ḳamu dir
Degil daḫı cihân ḫalḳına Ḳādir

11492. *Teʿâlallâhu ʿammâ yüşrikûnâ*[1369]
ʿAlâ ʿammâ yeḳūlu ẓ-ẓâlimûnâ[1370]

11493. Bu şübhâta müşâbih niçe kej-rây
Olur şeyṭân göñüllerinde ârây

11494. Birez çoḫ küfr-i kesbî vü żarûrî
Virür nefsine anlaruñ ġurûrı

11495. Dimez tîh-i ḍalâlet râh-ı ẓulmet
Budur dir bes hemânâ faż̈l u ḥikmet

11496. Ne dil kim bu degil dir iʿtiḳādı
Olur ʿâmm-ı muḳallid anuñ adı

11497. ʿAṣâ-keşden yapışmışdur ʿaṣâya
İder taḳlîd yaʿnî enbiyâya

11498. Cihâna her ne-kim geldi nebîler
Ḳamu dirler ḥakîm ol ecnebîler

11499. Şerîʿatden ṭarîḳatdendür anlar
Ne-kim dirlerse ḥikmetden dir anlar

11500. Velî câhillere her dânesiz pâk
Didiler miʿdesince k'ide idrâk

[1369] *Teʿâlallâhu ʿammâ yüşrikûn*: "... Allah, onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehtir." (el-Neml 27/63)

[1370] *ʿAlâ ʿammâ yeḳūlu'ẓ-ẓâlimûn*: Zalimlerin söylediklerinden yücedir.

11501. Didiler bunlara kim biz resûlüz
Resûl-i Rabbüz erbâb-ı vuṣûlüz

11502. Gelür Cibrîl bize gönderür Ḥaḳ
Getürür çoḳ kitâbı indürür ḥaḳ [351ᵇ]

11503. Kelâmullâha iʿcâz-ile aẓher
Peyâmıdur ki dir dirler peyem-ber

11504. Bu İslâm'a ki var erkân-ı aḥkâm
İdüp ḳānûn-ı ḥikmet üzre iḥkâm

11505. Meʿâş-ı ḥalḳ-içün yoġsul eger bây
Berây-ı maṣlaḥat ḫûb itdiler rây

11506. Ne söz kim ḫalḳa didi gitdi anlar
O bir remz-idi bil kim itdi anlar

11507. Daḫı maʿnî-[y]-di bilki anlara kâm
O kâmı itmediler ḫalḳa iʿlâm

11508. Didiler lafẓ-ı Cibrîl'i zebânda
Murâd ol ʿaḳl-ı faʿʿâl-idi anda

11509. Bu Mîkâʾîl'den hem fi'l-ʿibâret
O ʿaḳl-ı müstefâdaydı işâret

11510. Alur bil maʿni Cibrîl ü Mîkâʾîl
O ʿakl-ı müstefâd u ʿaḳl-ı faʿʿâl[1371]

11511. Ki bunlar ʿaḳl-ı külden feyż alurlar
Ḳamu cûd-ı vücûd andan bulurlar

[1371] Mîkâʿîl: Mîkâl; ʿaḳl-ı müstefâd: ʿaḳl u müstefâd Nüsha

11512. Ne-kim var-ısa maʿḳūl-i meʿânî
Olurlar müstefîd andan beyânî

11513. Bu nefs-i nâṭıḳa cûdıdur anuñ
Ḳuvâ-yı müdrike sûdıdur anuñ

11514. Daḫı çoḳ gösterür fâsid ḫayâlât
Ḳoparur böyle mû hem niçe şübhât

11515. Ṭutar tâ ḳavlin anuñ nefs-i ṣâdıḳ
Hevâsına görür çünki muvâfıḳ

11516. Ki bu nefse cibillî budurur ḫû
Olur kâfir-ṣıfat emmâre-i sû

11517. Naẓar ider çün ol ʿaklî delîle
Revân ṭutar anı cân u delîle

11518. Urur desti çün ol şübhâta cândan
Daḫı kessek başın üzilmez andan

Vâfeḳa şennu ṭabaḳah[1372]

11519. Niçe kim nefs ide ol küfre iḳrâr
Olur zâyid dilinden dîne inkâr

11520. Bes ol iḳrâr-ı küfre dine inkâr
Hemân iki ḳadem miḳdârıdur yâr [352ᵃ]

11521. Olur tâ dûzaḫ andan nefse meʾvâ
Ki geldi *ḫaṭvetâni ḳad veṣaletâ*[1373]

1372 "Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş." mânâsına bir deyiştir.

1373 *ḫaṭvetâni ḳad veṣaletâ*: Erişmiş olan iki adım

11522. Ve ammâ ol-ki iderler nifâḳı
Tefâvüt var hem andan ittifâḳı

11523. Nifâḳ-ı ehl-i İslâm olur iy yâr
Nifâḳ olur ki ider anı küffâr

11524. Nifâḳ-ı ehl-i İslâm ol-ki aẓher
Ḥadîṯinde didi anı peyem-ber

11525. Buyurdı kim var üç ḫaṣlet cihânda
Münâfıḳdur ol üç her k'ola anda

11526. Ne cân kim anda ol üçden bir ola
Nifâḳuñ ṯülṯi anda ẓâhir ola

11527. Ol üçi itmedin terk ol ne dermân
Münâfıḳdur daḫı olmaz müselmân

11528. Eger ḳıla namâz oruc ṭuta hem
Ṣana kendüzini müslim müsellem

11529. Bir ol kim söyleye sözinde yalan
İkinci ide ḫulf-i ḫalf-i peymân

11530. Üçinci ḳonsa ḳatında emânet
Emânetde ide rûşen ḫıyânet

11531. Daḫı hem bir ḥadîse var rivâyet
Nifâḳa ol-daḫı dir iki âyet

Ṣelâṯün men künne fîhi fe-hüve münâfiḳun ve men kâne fîhi ḫaṣletün minhâ fe-fîhi ḫaṣletün mine'n-nifâḳi ve ḥattâ yeda'hâ ve inne ṣâme ve

ṣallâ ve zuʿime ennehu müslimün iẕâ ḥaddeṯe keẕebe ve iẕâ vâʿade aḫlefe ve iẕeʾtümine ḫâne[1374]

11532. Biri budur ḳaçan kim ide peymân
İder ġadr anda k'oldur terk-i îmân

11533. İkinci çün ṣavaşa ola bed-nâm
Ṣavaşda düşmenine vire düş-nâm

İẕâ ʿahede ġadera ve iẕâ ḫâṣame feḥaşe[1375]

11534. Bu aʿmâl olur inkâr ehline kâr
Nifâḳı budur İslâm ehlinüñ yâr

11535. Egerçi bu eḥâdîṯ oldı maḳbûl
Velî olur ḳamu tehdîde maḥmûl

11536. Olur bil ehl-i İslâm'a bu tehdîd
Ve illâ olmaz İslâm ehli nev-mîd [352ᵇ]

11537. Bu tehdîd ü vaʿîd-ile sen andan
İdüp ḫavfı recâñ üzme cenândan

11538. Sen um ol vaʿdeden üzme ümîdi
K'ider ol saña tehdîd ü vaʿîdi

11539. Bu ḫaṣletler ki olur dûzaḫ-ı cân
Ḫalâṣ ez-cân bulur bunlardan âsân

1374 "Şu üç özelliğin bulunduğu kimse münafıktır, bu özelliklerden biri bir kimsede bulunursa onu bırakana, terkedip tevbe edene dek onda münafıklık alameti var demektir: konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz ve kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder." (Nesâî, "Îmân", 20) "Ṣelâṯün men künne fîhî fe-hüve münâfiḳun iẕâ ḥaddeṯe keẕebe ve iẕeʾtümine ḫâne ve iẕâ vâʿade aḫlefe fe men kânet fîhi vâḥidetün minhünne lem tezel fîhi ḫaṣletün mineʾn-nifâḳi ḥattâ yetrükehâ."

1375 "Söz verdiğinde tutmaz, düşmanlık ettiğinde aşırıya gider."

11540. Nebî daʿvetde ṭurup ʿıyâẕa
Bu ḫaṣletlerden ider istiʿâẕe

Allâhümme innî eʿûẕü bike mine'ş-şiḳāḳi ve'n-nifâḳi ve sû'i'l-aḫlâḳi[1376]

11541. Bize vâcibter oldı bes ki dâyim
Olavuz bu duʿâ üstinde ḳāyim

11542. Ve ammâ ol nifâḳ-ı küfri iy yâr
Cihânda felsefîler itdi iẓhâr

11543. Ḥurûfîler daḫı hem bu zamânda
O fiʿli itdiler peydâ cihânda

11544. Ḳaçan kim göreler îmânlu cânlar
Gelür îmâna *âmennâ* dir anlar[1377]

11545. Ruḫ-ı küfri iderler tîz pinhân
Küşâde gösterürler rûy-ı îmân

11546. Ṭutarlar perdeden rûy-ı nifâḳı
Bes iderler ʿayân ḥüsn-i vifâḳı

11547. Çü ḫalvet bulalar şeyṭânlarını
İderler ṣoḥbet-i ṭuġyânlarını

11548. İderler nitekim ebrû-yı dildâr
Ol egri râyı anda yine iẓhâr

11549. Bes ider bunlar anlara bilüñ siz
Ki anlardan degülüz sizdenüz biz

1376 "Allah'ım, beni düşmanlıktan, nifaktan ve kötü ahlaktan koru!"

1377 *âmennâ:* İman ettik. bk. sonraki dipnot

11550. Biz anlara varup ḳāṣıd giderüz
Muḳallidlerdür istihzâ iderüz

Ve iẕâ leḳulleẕîne âmenû ḳālû âmennâ ve iẕâ ḫalev ilâ-şeyâṭînihim ḳālû innâ meʿâküm innemâ naḥnü müstehzi᾽ûne * Allâhu yestehzi᾽û bihim[1378]

11551. Müselmândur dil-ile ẓâhir anlar
Velî göñülde olur kâfir anlar

11552. Olalar çün bu bed-girdâr içinde
Meʿâd esfel derekdür nâr içinde [353ª]

11553. Şu kâfir k'ola küfri dilde pinhân
Dil-ile dirile alda müselmân

11554. Maṣîridür anuñ esfel (...)
Ki âb olsa anı itmez cihâ (...)[1379]

11555. Ulu devletdür îmân eyle iḳrâr
Bu devlet ḳadrini kim ne bilür yâr

11556. Dükenmez ḫ[ˇ]ândurur İslâm iy ḫân
Tamâm şükr idemez aña her cân

RUBÂʿİYYE
[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]
Maḳbûl o cân-ki Kaʿbe bilür kûyuñı senüñ
Muḳbil o ḳul ki ḳıble ḳılur sûyuñı senüñ
Her kim bugün girü döne senden çevüre yüz
Yarın ne gözle görür ol rûyuñı senüñ

1378 "(Bu münafıklar) müminlerle karşılaştıkları vakit "(Biz de) iman ettik" derler. (Kendilerini saptıran) şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise: Biz seninle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz, derler. Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder..." (el-Bakara 2/14-15)

1379 İki mısraın da sonu eksik

[MEŞNEVÎ]
[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

11557. Bu cân mürġi ki ḳuds-i âşiyândur
Bu dünyâ dâmgâhında perândur

11558. Aña bu dâm-gehde iy niçe dâm
Ḳazup döküldi niçe dâne-i ḫâm

11559. O bu dünyâda kim dâm-ı belâdur
Niçe nevʿ-i belâya mübtelâdur

11560. Ḳuruldı dâm aña bil ḥubb-ı şehvât
Ṣaçıldı heft dâne ḥabb-ı leẕẕât

11561. Nigehdâr olmaya ger aña Allâh
Görür dâne düşer ol dâma nâ-gâh

11562. Ger olmaya ʿinâyet dest-gîri
Ḳalur pâ-beste ol dâmuñ esîri

11563. Ne yidi ger ola bir dâne iy yâr
Yiñilmez yir anı nefs-i ʿalef-ḫˇâr

11564. Şerefde terbiyetde şâh-ı ʿâlem
Kemâl-i mertebeyle bunca âdem

11565. Henüz nehy olınan bir dâne-y-idi
Behîmî nefs yiñemedi yidi

11566. Yiyüp kâmınca anı oldı nâ-kâm
Esîr-i bî-ser ü pâ-beste-i dâm

11567. Refîḳ olmadı çün tevfîḳ-i Yezdân
Düşüp oldı esîr-i dâm-ı ʿışyân [353ᵇ]

11568. Refîḳi olmadı çün tevfîḳ bir dem
ʿAṣâ Âdem'le düşdi dâma âdem[1380]

11569. Bihişt olmış-ken anuñ dâmgâhı
O bir dâneyle oldı dâmgâhî

11570. Çü yârî ḳılmadı ol bâr bir dem
Bihişt-i heşt oldı dâm-ı Âdem

11571. Gelüp ol dâmgâh içinde pinhân
İki ṣayd itdi bir dâneyle şeyṭân

11572. Çün Âdem düşdi bu dâm-ı zemîne
Refîḳi oldı ol tevfîḳ yine

11573. Refîḳ oldı yine tevfîḳ aña çün
Bezendi *ıṣṭafâ âdem*le ol gün[1381]

11574. Bu dünyâ-y-iken anuñ dâmgâhı
Bihişte döndi oldı kâmgâhı

11575. Yine ḫoş müctebâ oldı kemâ-hû
Oḳundı şânına *ṯümme ʾctebâhû*

Ṯümme ʾctebâhu rabbühu fe-tâbe ʿaleyhi[1382]

11576. Dem-i luṭf irdi bir dem Âdem'e kim
Hemân-dem düşdi Âdem anda bî-dem

11577. Çün irdi yine aña bâd-ı imdâd
Dem urdı oldı yine ḫurrem u şâd

1380 *ʿAṣâ Âdem*: "... Âdem âsi oldu..." (Tâ-hâ 20/121)

1381 *ıṣṭafâ âdem*: "... (Allah) Âdem'i seçti..." (Âl-i İmrân 3/33)

1382 "Rabbi onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti..." (Tâ-hâ 20/122)

11578. Her iġlâl u selâsil k'old[ı] nâ-kâm
Bu eşḳā vü şaḳīnüñ boynına dâm

11579. Bu dünyâ dâmgâhında gelüpdür
Metâʿ heft dünyâdan alupdur

11580. Daḫı kim her derek var nâr içinde
Anuñ bir ṭâyife yanar içinde

11581. Nedendür bir anuñ ser-mâyesi ṣor
Dükân-ı *züyyine li'n-nâsı*dendür[1383]

11582. Yidi şehvetden Âdem'de o nâra
Yidi bâb açdılar her kim ki vara

Lehâ sebʿatü ebvâbin[1384]

11583. Daḫı ol heft şehvetden küşâde
Varur derkâta ḳondı heft câde

11584. O toḫm-ı heft şehvet âdemüñ hem
Ekildi heft endâmında ol-dem [354ª]

11585. Ḳodılar penc ḥissi anda server
K'o yidi toḫma vire terbiyet ter

11586. Bes on biş yıl o biş ḥis eyle idrâk
O yidi toḫma virdi perveriş pâk

11587. Bitüp her toḫmdan bir mîve tâ yaş
Dıraḫt-ı ḳālıb üzre çekdi ter baş

1383 *züyyine li'n-nâs*: "... İnsanlara çekici kılındı..." (Âl-i İmrân 3/14)

1384 "Cehennemin yedi kapısı vardır." (el-Hicr 15/44)

11588. Revân bir cân-ı ṣâḥib-şerʿ-i kâmil
Anuñ gönderdiler üstine ʿâmil

11589. Her endâm üzre yazup deftere derc
Ḳodı secde ḫarâcın kim vire ḫarc

Ümirtü en-escüde ʿaleyye sebʿati ârâbin[1385]

11590. Daḫı hem âḫiret-çün ḳoydı ʿâdet
Ki her mîve ola toḫm-ı saʿâdet

11591. Ekeler ol ʿubûdiyyet yirine
Bite yüz tâ yidi yüz her birine

ed-Dünyâ mezraʿatü'l-âḫireti[1386]

11592. Bes imdi mebdeʾ-i fıṭratda Yezdân
Ki ḫalḳ eyledi bunca zümre-i cân

11593. Revân bir zümrei anca zümerden
Seçüp ḳıldı güzîde her neferden

11594. Başına vurdı ḫoş taḳvâ zimâmın
Geçürdi kâmına ceẕbe likâmın

11595. O taḳvâ sûḳı içre vardı ḫoş ẕevḳ
Vesîḳ-i sûḳı birle eyledi sevḳ

Vesîḳa'lleẕîne'tteḳav rabbehüm[1387]

1385 "Yedi a'zâ üzerine secde etmekle emrolundum." (İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-usûl,* C. V, s. 526) "Ümirtü en-escüde ʿalâ-sebʿati ârâbin ve lâ eküffe şaʿran ve lâ ṣevben"

1386 "Dünya ahiretin tarlasıdır." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. I, s. 412, no: 1320)

1387 "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar..." (ez-Zümer 39/73)

11596. Çeküben ṣavb-ı dercât-ı ṣavâba
Yürütdi câde-i ḫavf-ı ʿiḳāba

[Ve] emmâ men ḫâfe maḳāme rabbihi[1388]

11597. Hevâ-yı nefsden hem nehy-i nefsi
Ḳadem itdi vü virdi vehy-i nefsi

Ve nehe'n-nefse ʿani'l-hevâ[1389]

11598. Getürdi tâ anı bu pây o câde
Maḳām-ı ṣaḥn-ı cennetden meʿâda [354ᵇ]

Fe inne'l-cennete hiye'l-meʾvâ[1390]

11599. Yine ol ẕât-ı ʿâlî ʿizzetinden
Şükûh-ı lâʾübâlî saṭvetinden

11600. *Hâʾülâʾi fi'l-cenneti ve lâ-ubâlî*
Ve hâʾülâʾi fi'n-nâri ve lâ-ubâlî[1391]

11601. ʿUḳūbet-bendle bir zümre-i ʿavḳ
İdüben ḳıldı savṭ-ı ḳahrla sevḳ

Vesîḳaʾlleẕîne keferû ilâ-cehenneme zümeran[1392]

11602. *Fe-emmâ men ṭag*āyı virdi câde
Ḳadem îṣâr-ı dünyâ ḳıldı sâde

11603. Getürdi tâ meʿâd-ı nâra anı
O meʾvâda ḳodı bî-çâre anı

1388 "Rabbinin makamından korkan için..." (en-Nâzi'ât 79/40)
1389 "Ve nefsini kötü arzulardan uzaklaştıran için..." (en-Nâzi'ât 79/40)
1390 "Şüphesiz cennet yegâne barınaktır." (en-Nâzi'ât 79/41)
1391 "Onlar cennettedir, aldırış etmem ve onlar cehennemdedir, aldırış etmem."
1392 "O küfredenler, bölük halinde cehenneme sürülür..." (ez-Zümer 39/71)

Fe emmâ men ṭaġā * Ve âṯera'l-ḥayâte'd-dünyâ * Fe inne'l-ceḥîme hiye'l-me'vâ[1393]

11604. Ne cân kim anuñ ol dest-i ʿinâyet
Elin alup yola itmez hidâyet

11605. Anuñ ol şaşt ḳahrından idüp cest
Nice cüst olsa ḳaçın bulur ol dest

11606. Ya bu aʿẓam ṭılısmı böyle beste
Ne ḳuvvetle ider ol cân şikeste

11607. Bu dâm u bu selâsilden firâvân
Ne oyınla boyın ḳurtarur âsân

11608. Temennâsını sevdâ-yı sülûküñ
Seri ider selâṭîn ü mülûküñ

11609. Bu feṯḥ-i aʿẓam u bu kâr-ı muʿẓam
Bu şuġl u şekl ü bu bend-i muḥkem

11610. Elinden her gedâ-yı bî-nevânuñ
Gele ṣanma degildür kârı anuñ

11611. Velî cân ḳurtarur İblîs elinden
Girîbânın alur telbîs elinden

11612. Serinde efser-i İslâm-iken baḫt
İledür âḫiret taḫtına tâ raḫt

11613. Ki düşmez tâcı budur başda cânuñ
Erilmez devleti budur hem anuñ

[1393] "Azana ve dünya hayatını ahirete tercih edene, şüphesiz cehennem tek barınaktır." (en-Nâziʿât 79/37-39)

11614. Budur cânuñ ṣoyulmaz ḫilʿati hem
Budur anuñ dükenmez niʿmeti hem [355ª]

11615. Bu niʿmet ider anı ʿâḳıbet ḫayr
Bu ḫatm-ile olur ol ḫâtimet ḫayr

11616. Dilesen ḫâtimet nâmuñda Yezdân
Ki yaza ḫâtem-i İslâm u îmân

Allâhümme ʾḫtim lenâ bi-ḫâtimeti'l-îmâni ve'l-İslâmi[1394]

11617. Ve ammâ cân-ki geldi bu ḥayâta
Ne ʿilletden varur yine memâta

11618. Ṭolınur çünki ġarbında memâtuñ
Ne ṭoġar yine şarḳından ḥayâtuñ

11619. Bu sırrı bilmeyüp bil felsefîler
Düzetdi dilde çoḳ şirk-i ḫafîler

11620. Gerek kim bilesin iy şâh-ı ʿâlem
Ki vardur âdeme biş ḥâl ü biş dem

11621. Bil evvel ḥâleti anuñ ʿademdür
ʿAdemsüz ancaḳ ol Ẕâtü'l-ḳıdemdür

11622. Nihân-idi ʿademde cânı anuñ
Olurdı bî-ʿayân aʿyânı anuñ

11623. Ẓuhûrı yoġ-ıdı ġayb-ı ʿademden
Çıḳarmamışdı ser ceyb-i ʿademden

1394 "Allah'ım, bize iman ve İslâm ile hâtime ver."

11624. ʿAdem ketminde olmış-ıdı mektûm
Vücûdı vardı ʿilm-i Ḥaḳ'da maʿlûm

11625. Vücûdı itmemiş-idi ẓuhûrı
Vücûdına yoġ-ıdı hem şuʿûrı

11626. Ne meẕkûr-idi ne ẕâkir özine
Ne manẓûr-ıdı ne nâẓır özine

Hel etâ ʿale'l-insâni ḥînün mine'd-dehri lem yekün şey'en meẕkûran[1395]

11627. İkinci ḥâl o kim gitdi o demden
Vücûda ṭutdı yol ketm-i ʿademden

11628. Cihân-ı câna râst itdi ʿınânı
Bu ṣaḥrâ-yı vücûda atdı cânı

11629. Gelüp tâ çıḳdı ṣaḥrâ-yı vücûda
O ṣaḥrâda ser indürdi sücûda

11630. Vücûda geldi vü buldı ẓuhûrı
Özine ġayr ne oldı şuʿûrı[1396]

11631. Naẓarda nâẓır u manẓûr oldı
Özinde ẕâkir ü meẕkûr oldı [355ᵇ]

el-Ervâḥu cünûdün mücennedetün[1397] **el-Ḥad[î]ṣü**

11632. Üçinci ḥâlet oldur kim firâvân
Gelüp itdi taʿalluḳ ḳālıba cân

1395 "İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?" (el-İnsân 76/1)

1396 "ġayr" kelimesinde "gayn"ın noktası ihmâl edilmiştir.

1397 "Ruhlar dizilmiş (her an savaşa hazır) askerlerdir. Tanışan ruhlar birbiriyle kaynaşır, tanışmayanlar ise zıtlaşırlar." (Buhârî, "Ehâdîsü'l-enbiyâ", 2; Müslim, "Bir ve's-sıla", 49)

Ve nefaḫtü fîhi min-rûḥî[1398]

11633. Çehârüm ḥâlet ol-kim gitdi andan
Yine ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ itdi andan

Külli nefsin ẕâʾiḳatü'l-mevti[1399]

11634. Bişinci ḥâlet ol-kim ricʿat ide
Yine bu ḳālıbına ʿavdet ide

11635. İder bu ḥâli hem Ḳurʾân ḥikâyet
Ki uş *ṯümme yuʿîduh* didi âyet

Ve hüveʾllezî yebdeʾü'l-ḫalḳa ṯümme yuʿîduhu[1400]

11636. Bu biş ḥâlet gerek insânda lâ-büd
Żarûrîdür bu bil ol câna lâ-büd

11637. Kemâl-ile bu câna tâ ki âsân
Ṣıfât u ẕâta ḥâṣıl ola ʿirfân

11638. Bu mevcûdâtuñ îcâdında ẓâhir
Nedür ḥikmet ḥakîm ola o mâhir

11639. Daḫı ol *küntü kenz*üñ anda kânı[1401]
Ola meknûn-iken rûşen ʿayânı

11640. Gerek evvel aña ḥâl-i ʿadem tâ
Ki çün var ide anı Ḥaḳ Teʿâlâ

1398 "... Ona rûhumdan üflediğim zaman..." (el-Hicr 15/29)

1399 "Her can ölümü tadacaktır..." (el-Ankebût 29/57)

1400 "Yaratmaya başlayan, sonra onu tekrarlayan O'dur..." (er-Rûm 30/27)

1401 *küntü kenz:* "Ben gizli bir hazine idim; sonra bilinmek istedim; bilinmek için de varlıkları yarattım." (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* C. II, s. 132, no: 2016), "Küntü kenzen maḫfiyyen, fe-aḥbabtü en uʿrafe, fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-yaʿrifûnî"

11641. Vücûd-ı ḥâdiṯ ola aña ḥâṣıl
Ola ol ʿâlem-i ervâḥa vâṣıl

11642. Vücûdına ola ḫoş ʿârif anda
Ḥudûṯine hem ola vâḳıf anda

11643. Gerek hem ḥâl-i ṯânî kim olup mest
Bula ol ʿâlem-i ervâḥa peyvest

11644. Ki tâ bu ʿâlem-i ecsâma nâ-kâm
Gelüp olmadın ol pâ-beste-i dâm

11645. O rûḥânî gülistânda firâvân
İde ḫoş ṣoḥbet-i dîdâr-ı cânân

11646. Süre ol bâġ-ı reyḥânîde kâmı
O rûḥânî ṣafâdan içe câmı **[356ª]**

11647. Cemâlüñ şemʿine ḳarşu vücûdı
İde bî-vâsıṭa ẕevḳ-i şühûdı

11648. Sebû gibi ser indüre sücûda
Ura leb tâ ki ol câm-ı şühûda

11649. Ola hem görüp ol rûy-ı Müfîż'i
O feyż-i Bî-ḥicâbuñ müstefîżi

11650. Hem istiḥḳāḳı ola pâk o mestüñ
Ki ḳavlin istimâʿ ide elestüñ

11651. Hem istiʿdâdı ola bî-belâdet
K'ola diyüp *belâ* ehl-i saʿâdet[1402]

1402 *belâ:* "… evet (Sen bizim Rabbimizsin.)…" (el-A'râf 7/172)

11652. Gele Ḥaḳḳ'uñ ṭaʿâmı vü selâmı
İde bî-vâsıṭa semʿ-i kelâmı

11653. Rubûbiyyetle ol ẕâtı bile pâk
Ṣıfâtında ola hem ṣâfî idrâk

11654. Bile kim Ḥayy u Ḳayyûm u Ḥaḳîm ol
Semîʿ u hem Baṣîr u hem ʿAlîm ol

11655. Ne-kim vardur ṣıfât-ı ẕât-ı Yezdân
Ola ol bunda dânâ vü şinâsân

11656. Eger bu ʿâlem-i ecsâma iy yâr
Gelüp cân olmadın bunda giriftâr

11657. ʿAdemden cân cihânında feraḥnâk
Vücûda gelmese olmasa idrâk

11658. O ẕât u ol ṣıfâta hîç aña bil
Ḥaḳīḳī maʿrifet olmazdı ḥâṣıl

11659. Hem istiḥḳāḳı olmaz-ıdı anuñ
Ki bunda kesb ide ʿilmin Ḫudâ'nuñ

11660. Daḫı geldikde bu cism-i hevâya
İrişmezdi o rûḥânî ṣafâya

11661. İdemezdi Ḥaḳ-ıla ṣoḥbet cemʿ
Dutamazdı kelâmına anuñ semʿ

11662. Bidâyetden gerek bu toḫm o câna
Nihâyetde bite vü tâ vire dâne

11663. Gerekdür hem üçinci ḥâlet iy cân
Taʿalluḳ ide cisme cân-ı insân

11664. Bu ḳālıbda bula tâ bunca âlât
İde çoḳ kesb-i ʿirfân u kemâlât

11665. Ḳıla ġayb u şehâdet ne-ki var pâk
Bu külliyyât u cüzʾiyyâtı idrâk [356ᵇ]

11666. Bile rabbini Rezzâḳ [u] Ḳadîm ol
Bile hem anı Raḥmân u Raḥîm ol

11667. Bile hem oldurur Ḳahhâr u Cebbâr
Bile hem oldurur Ġaffâr u Settâr

11668. Bile hem Muḥsin [u] Vehhâb'dur ol
Bile hem Münʿim ü Tevvâb'dur ol

11669. Daḫı kim terbiyet idüp bu câna
Ola bâḳī maḳāmâta revâne

11670. Olup esbâb aña anda bu âlât
Bula daḫı niçe ʿâlî maḳāmât

11671. İde çoḫ iktisâb-ı maʿrifetler
Ḳıla taḥṣîl çoḫ ṣâfî ṣıfatlar

11672. Ki anuñ cân cihânında biri bil
Bu âlât olmadın olmazdı ḥâṣıl

11673. Gerek dördinci ḥâlet hem ki bu cân
Ola tenden cüẕâ olup perîşân

11674. Gide tâ andan ol âlâyîş-i ḫâk
Ola âlâyîş-i cismânîden pâk

11675. Kesile ülfeti bu ḫâk u mâʾdan
Üze ünsi bu cismânî hevâdan

11676. Heves ide o rûḥânî ṣafâya
Ṭuta üns ol hüviyyetden hevâya

11677. Bu cismânî ḥucübden gide ḥâyil
Bu insânî şevâyib ola zâyil

11678. Bu ḳālıb perdesi gide gözinden
Ḥicâbı refʿ ola ol Ḥaḳ yüzinden

11679. Bula bî-perde Ḥaḳḳ'a ḳurbet ol cân
İde bî-zaḥmet ten ṣoḥbet ol cân

11680. Daḫı bu ḳālıbuñ ol cân-ı ẕevvâḳ
Meẕâḳında ki buldı bunca eẕvâḳ

11681. Bulup anda niçe ġaybî meşârib
Leb urup şerbetinden oldı şârib

11682. Gerek bî-câm ḳālıb yine ol şâd
İçüp ol şerbete niçe göre dad

11683. Ki zîrâ ʿâlem-i ervâḥda pâk
Yoḫ-ıdı câna bu âlât-ı idrâk

11684. Bu ʿîş u nûşı idüp sürmege kâm
Eline girmemişdi câm-ı ecsâm [357ᵃ]

11685. Yine niçe ki bu tendür otaḫı
Tecerrüd ẕevḳini bulmaz dimâḫı

11686. Ne şerbet kim ide ol câmdan nûş
Niḳāb-ı ten olur yüzinde ser-pûş[1403]

[1403] ser-pûş: şer-pûş Nüsha

11687. Gözine perde ṭutar ten ḥicâbı
Göre göre içemez ol şerâbı

11688. Çün ola özi câm-ı tenden âzâd
O meyden alur aġzı özge bir dad

11689. Nite k’engûr u zerdâlû biter ter
Rez u âlû seri üzre olur ber

11690. Ser-i âlû vü rez üstinde mâdâm
K’olalar pâyidâr u beste-i dâm

11691. Alur bir reng rûyı anlara anda
Virür bir gûne dad anlar dehânda

11692. İdeler ol şâḫdan çün anları dûr
Ḳılalar ʿayn-ı şemse ḳarşu maḥrûr

11693. Günüñ ol ḳızḳunından ḳıza ḳıza
Döner engûr-iken anda mevîze[1404]

11694. Olur ḫoş kişte zerdâlû hem anda
Bu kez bir nevʿ olur dadı dehânda

11695. Olınmadın aġaçdan gerçi temyîz
İder ol âfitâb aña naẓar tîz

11696. Velî çün şâḫ başıdur ṭuraġı
Dıraḫtuñ ṭıynetindedür ayaġı

11697. Revân ḫâṣıyyet-i ṭıynetden iy cân
O tâb-ı âfitâbîden firâvân

[1404] mevîz: müvîz Nüsha

11698. Ten-i engûr u zerdâlûda elbet
Olur bâḳī ruṭûbetle ḥumûżet[1405]

11699. Çü şimdi munḳaṭıʿ oldı şecerden
Mevîz u kişte oldı tâb ḫûrdan

11700. Görindi daḫı biri yeng-i ṭarâvet
Dehâna virdi bir dürlü ḥalâvet

11701. Ki aña bî-dıraḫt ol pertev-i nûr
Virüben perverişler ḳıldı maḥrûr

11702. Velîkin perveriş bulmaġa gözüm
Olur muḥtâc aġaca evvel özüm

11703. Eger olmasa aġaç anı tenhâ
İdemez âfitâbuñ tâbı peydâ [357ᵇ]

11704. Olup ol tâbiş-i şems-ile maḥrûr
Ola çün puḫte şâḫ üstinde engûr

11705. O şâḫ üzre niçe k'ide ḳıyâm ol
Yaşı gitmez mevîz olmaz tamâm ol

11706. Gerek kim bâġdan anuñ ayaġı
Kesile vü üzile bend-i bâġı

11707. Bes aña âfitâb-ıla mücerred
Vireler perveriş her günde bî-ḥad

11708. Bi-ḥaḳḳ-ı *tîn* ü *zeytûn ṭûr-ı Sînîn*[1406]
Tamâm anda mevîz olur o şîrîn

1405 ḥumûżet: ḫumûżet Nüsha

1406 *tîn/ zeytûn/ṭûr-ı Sînin:* (et-Tîn 95/1-2)

11709. Yine bil hem-çünîn bu mîve-i cân
Dıraḫt-ı tensiz olmaz ḥâṣıl âsân

11710. Gerekdür ten dıraḫtı evvel iy yâr
Ki bula perveriş bu bâr-ı kirdâr

11711. Çü şâḫ-ı ḳālıb üzre ḥâṣıl ola
Kemâl-i mîvelige vâṣıl ola

11712. Niçe kim ḳālıb üzre ṭura ber-pây[1407]
Aña ol ṭıynet-i ḳālıb ola cây

11713. Anı şems-i ʿinâyet gerçi her dem
Ḳılur ol tâbiş-i nûr-ıla ḫurrem

11714. Velîkin ol dıraḫtuñ ṭıynetinden
Dıraḫt-ı ḳālıbuñ ḫâṣıyyetinden

11715. Gelür ʿaynına anuñ ġayn her bâr
Virür zaḥmet aña ol ebr-i kirdâr

Ve innehu le-yuġānü ʿalâ-ḳalbin[1408] / el-Ḥadîṯü

11716. Daḫı ġaybî meşâribden o cân şâd
Ne şürbi kim ide bula dili dad

11717. Ṣıfât-ı ḳālıbîden ol bil elbet
Degildür bî-ḥumûżet bî-ruṭûbet

11718. Gerek bes mîve-gûne rûḥ-ı pür-nûr
Ki ola ten dıraḫtından o dem dûr

1407 ber-pây: per-pây Nüsha

1408 "Bir kalbe öyle şeyler gelir ki..." (Müslim, "Zikr", 12) "İnnehû le-yuġānü ʿalâ-ḳalbî ve innî le-estaġfirullâhe fi'l-yevmi miʾete merratin"

11719. Revân ol âfitâb-ı ʿayn-ı dîdâr
Ṣala bî-ten anuñ üstine enẓâr

11720. Bu ṭıynet virmedin tâ zaḫmet aña
Naẓar ide o ʿayn-ı raḥmet aña

11721. Cihân-ı cânda zîrâ evvel ol cân
Tamâm olmamış-ıdı mîve tâbân [358ª]

11722. Ṭurımazdı yüzine âfitâbuñ
Tüvânı yoġ-ıdı anda o tâbuñ

11723. Degildi mîve-i puḫte-dil anda[1409]
Ol enẓara degildi ḳābil anda

11724. Mümît olduġına hem ol Ḫudâ'nuñ
Gerekdür bî-gümân ʿirfânı anuñ

11725. Bu merg-i ṣûretîsüz ol ṣıfat yâr
Kemâ-hî itmez aña keşf-i dîdâr

11726. Daḫı var bu miyânda çoḫ daḳāyıḳ
Daḫı bisyâr esrâr u ḥaḳāyıḳ

11727. Ki künd olur anuñ şerḥinde elbâb
Perîşân-dil olur mecmûʿ-ı kitâb

11728. Gerekdür hem bişinci ḥâlet aña
Ki ḳālıb ola yine âlet aña

11729. Varup çünki ide ʿavdet meʿâda
Gerek bu ḳālıba yine iʿâde

[1409] puḫte: buḫte Nüsha

11730. Kemâli bundadur zîrâ ki cânuñ
Ki esrârın bile iki cihânuñ

11731. Çıḳup ʿirfândan ol eyvâna anda
Ḫalîfe ola ol sulṭâna anda

11732. Ne-kim ġayb u şehâdetde memâlik
Var-ısa ḥükm idüben ola mâlik

11733. Keremden aña sulṭân idüp ikrâm
Ol envâʿ-ı niʿam kim itdi inʿâm

11734. Ki anı hîç göz olmadı dîde
Degil bu gûş anı hergiz şinîde

11735. Ne bir ḳalb-i beşer fikr itdi anı
Ne bir dil yâḍ idüp ẕikr itdi anı

11736. O ḫˇânlar k'oldı ḫoş ârâste pâk[1410]
O meclisler ki var pîrâste pâk

11737. İde ḫoş ʿîş u nûş anda müdâm ol
Süre kâmınca ẕevḳ anda tamâm ol

11738. Sürüp ẕevḳ u sâfâyı nûş ide câm
Ki ol nûş içre olmaz ḫavf-ı encâm

11739. Kimi ol ḫˇânlaruñ rûḥânîdür yâr
Kimi cismânîdür nevʿi-y-ile var

11740. Şu niʿmet kim ola cismânî leẕẕât
Taṣarruf-çün gerek cismânî âlât [358ᵇ]

[1410] ḫˇân: ḫûn Nüsha

11741. Eger cismân[i] âlât olmasa cân
Taṣarruf idemez anda ne dermân

11742. Bu cism-i dünyevî vü fâni-yi bes
Yine bu ḳālıb-ı cismânîyi bes

11743. Revân uḫrâ-yı nûrânîde bâḳī
İderler ḥaşr âḫir ittifâḳı

11744. O ḳālıbdur hemân ṣûretde illâ
Degil anuñ ṣıfatda ʿaynı peydâ

11745. Bu dünyâ ḳālıbı k'oldı müretteb
Ḳılındı çâr ʿunṣurdan mürekkeb

11746. Velîkin âb u ḫâki oldı ġālib
Ki âyetde dimişdür *ṭıyn-i lâzib*[1411]

11747. Bu âb u ḫâkde azdur leṭâfet
Olur maḥsûs çün çoḳdur keṯâfet

11748. Ve ammâ ḳālıb-ı uḫrâyı bil hem
Düzer çâr ʿunsurdan hem ol-dem[1412]

11749. Laṭîf iderler anı ġāyet ol gün
Leṭâfet ʿâlemidür âḫiret çün

11750. Ḳılurlar bâd u âteş ġālib anda
Olur ġāyet laṭîf ol ḳālıb anda

11751. Düşer maġlûb tende âbla ḫâk
Olur ġāyet leṭâfetden beden pâk

1411 *ṭıyn-i lâzib*: "... Yapışkan bir çamur..." (es-Sâffât 37/11)

1412 İkinci mısraın vezni bozuk

11752. Dilinde mü'minüñ bu gün ki ol nûr
Olupdur zîr ü perde rûyı mestûr

11753. Olupdur perdesi bu ḳālıb anuñ
Ḳılalar ṣûretine ġālib anuñ

11754. Ola tâ ṣûret-i ten üzre ẓâhir
Ki Ḥaḳ âyetde *yesʿâ nûruhüm* dir[1413]

11755. O kim dir *yevme tebyażżu vücûhün*
Ve tesveddü vücûhün olur ol gün[1414]

11756. Çü ḳālıb oldı nûrânî naẓarda
Daḫı olmaz o cân gözine perde

11757. Çü maġlûb oldı cismüñ ḫâk u âbı
Daḫı cân gözinüñ olmaz ḥicâbı

11758. Süzildi tîre-i ġıl çün derûndan
Göze görindi ne-kim var birûnda[n]

Ve nezaʿnâ mâ fî-ṣudûrihim min-ġıllin[1415] **[359ª]**

11759. Nitekim âbgîne oldı ten pâk
Daḫı ḳalmadı anda tîre-i ḫâk

11760. Küdûret gitdi oldı cevher-i ṣâf
Bes oldı âyine ṣâfî vü şeffâf

11761. Yüzinde ḳalmadı bir zerre jeng
Derûnî vü birûnî oldı yek reng

1413 *yesʿâ nûruhüm*: "... (Amellerinin) nurları aydınlatıp..." (el-Hadîd 57/12)

1414 *yevme tebyażżu vücûhün*/ *Ve tesveddü vücûhün*: "Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün)." (Âl-i İmrân 3/106)

1415 "... Kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarırız..." (el-A'râf 7/43)

11762. Derûnı görinür baḳsañ birûndan
Birûnı görinür baḳsañ derûndan

11763. Ne-kim bâṭında var pinhân serâyir
Göre ẓâhirde anı çeşm-i sâyir

11764. Ola bâṭındaġı ẓâhirde peydâ
Ki dir *tüble's-serâ'ir* Ḥaḳ Teʿâlâ

Yevme tüble's-serâ'irü[1416]

11765. Döne mey câma vü mey-reng ola câm
Ṣuna mey câmı câm-ı mey mey-âşâm

11766. ***Raḳḳa'z-zücâcü ve raḳḳati'l-ḥamru***
Fe-teşâbehâ ve teşâkele'l-emru[1417]

11767. Leṭâfetden bihişt ehlinüñ anda
Görine maġzı kâmı üstüẖânda

11768. Olına ḥaşr şöyle pür-leṭâfet
Ki hîç olmaya bir ẕerre keṯâfet

11769. Naʿîm'üñ niʿmetin Ḥaḳḳ ide inʿâm
Alup ẖaṭṭını her cân süre ẖoş kâm

11770. İde âheng-i ʿîşe râst her cân
Ola bî-perde her dem rûy-ı cânân

11771. Daẖı kim Muḥyîdür ol Ḥayy u Ḳayyûm
Ṣıfatdur aña iḥyâ oldı maʿlûm

1416 "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde..." (et-Târık 86/9)

1417 "Camı (kadeh) inceldi (saflaştı), şarap da inceldi (saf ve berrak oldu). Birbirlerine o kadar benzediler ki durum karıştı."

11772. Eger iḥyâ-yı ṣûret görmese cân
Bulımaz ol ṣıfatda ḥaḳḳ-ı ʿirfân

11773. Gözi çünki göre iḥyâ-yı ṣûrî
Olur ʿârif o maʿnâya żarûrî

11774. Bu cân kim geldi ten mülkine sulṭân
Revân itdi zamânlar anda fermân

11775. Bulup ten ṣoḥbetinden perverişler
Reh-i ʿirfânda itdi çoḳ revişler

11776. İdüp taḥṣîl-i âlât old[ı] kâmil
Tamâm-ı ʿilm ü ʿirfân itdi ḥâṣıl [359^{b}]

11777. Yine ten ṣoḥbetinden fürḳat itdi
İdüp seyr-i cihân-ı ġayba gitdi

11778. Ṣalup ʿayn-ı ʿinâyet tâbiş-i nûr
Zamânlar anı anda ḳıldı manẓûr

11779. ʿİnâyetden naẓarlar yetdi aña
İy niçe terbiyetler itdi aña

11780. Olup âlâyîş-i cismânîden pâk
Yine tedrîc-ile oldı feraḥnâk

11781. Bes oldı rûz u pîrûz-ile ḫurrem
İrişdi feyż-i Haḳ'dan rûzi her dem

11782. Aña bî-vâsıṭa envâʿ-ı erzâḳ
Revân eyledi feyż-i fażl-ı Rezzâḳ

Yürzeḳūne feriḥîne bimâ âtâhümullâhu min-fażlihi[1418]

11783. Tamâm aña o niʿmetler ki yetdi
Tamâm-ı ḳuvvet andan ḥâṣıl itdi

11784. Yine pes şâh-ı ʿâlem anı derḥâl
Bu ḳālıb ʿâlemine ider irsâl

11785. Ki tâ âlât-ı cismânî-[y]-le şâdân
Dü ʿâlem mülketine ola sulṭân

11786. İki ʿâlemde ne-kim var memâlik
Taṣarruf ide yik-ser ola mâlik

11787. Hem ola âlât-ı cismâniyye ol-dem
Müzâḥim olmadın ol cân-ı ḫurrem

11788. Yiye ol niʿmet-i rûḥânîyi pâk
İçe ol şerbet-i reyḥânîyi pâk

11789. İde istîfâ-yı ḥaẓẓ evfer anda
Pür ola çehresi nûr u fer anda

11790. Kemâl-i maʿrifet ẕevḳi-[y]-le dâyim
Ola ol ḳurb-ı ʿindiyyetde ḳāyim

11791. Ṭura ol *maḳʿadi ṣıdḳin*de ber-pây[1419]
Ola *ʿinde melîkin muḳtedir* cây[1420]

İle'l-meliki'l-ḥayyi'llezî lâ yemût[1421]

1418 "... Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde rızıklara mazhar olmaktadırlar..." (Âl-i İmrân 3/169-170)

1419 *maḳʿadi ṣıdḳin*: "... Hak meclisinde..." (el-Kamer 54/55)

1420 *ʿİnde melîkin muḳtedir*: "... Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda..." (el-Kamer 54/55)

1421 "Ölümsüz olan diri Hükümdar'a..."

11792. Ne cismi cân ḳıla meşġūl işinden
Ne cânı cism ḳoya cünbişinden

Mine'l-meliki'l-ḥayyi 'llezî lâ yemût[1422] [360ª]

11793. Yaza bes câna ʿunvân-nâme Yezdân
Mine's-sulṭân ilâ-dîvân-ı sulṭân

11794. O sulṭân bi'l-aṣâle Ḥayy u Bâḳī
Bu sulṭân bi'n-niyâbe ittifâḳı

ḪÂTİME-İ KİTÂB[1423]

11795. Giceler sâlhâ tâ ṣubḥ bîdâr
Benümle bir ḳalem bir şemʿ-idi yâr

11796. Ḳan aġlardı ḳalem her dem elümden
Ṭutardı ne nefes gelse dilümden

11797. Ölümin isteyüp bulmaz-ıdı şemʿ
Dökerdi uyḫusuzluḳdan gözi demʿ

11798. Ḳalemle şemʿ gibi ben-daḫı hem
Gözüm ḳan yaş u beñzüm zerd her dem

11799. Başumdan sürüben sevdâ-yı ḫ̆âbı
Revân tesvîd iderdüm bu kitâbı

11800. Ḳılurdum ḫavf çerḫüñ gerdişinden
Pür idüm ġam hevânuñ cünbişinden

1422 "Ölümsüz olan diri Hükümdar'dan..."

1423 "Kitabın sonu"

11801. Diridüm nîm-ken nâ-geh bu nâme
Tamâm olmadın elden düşe ḫâme

11802. Yigirmi dâsitân oldı çü dîvân
Ḳalem bir naḳşa daḫı çekdi devrân

11803. Felek bir devre daḫı ḳoydı pergâr
Sitârem özge burca oldı seyyâr

11804. Gelüben Şâm elinde nitekim bâm
Ṭulûʿ itdi revân üstüme babam

11805. İlerü geldi virdi öñ selâmı
Girü gidelüm oldı ṣoñ kelâmı

11806. Bes añup Rûm'ı itdüm ʿazm-i Rûm'ı
Çevürdüm yine sûy-ı Rûm'a rûmı

11807. Ṭuruban ḫurdevâtı cümle dirdüm
Ne-kim evrâḳ u defter var dirdüm

11808. Añup yine maḳām-ı evveli ben
Ṭarîḳ-i Rûm'a çekdüm cedveli ben

11809. Vedâʿ itdüm hemân-dem Şâm eline
Dönüp gitdüm yine babam iline

11810. Gelüp gördüm çü bu ḫurrem diyârı
Yine ol ferruḫ-aḫter şehryârı [360^{b}]

11811. Şehinşeh ḫâfiḳayn içinde ḫâḳān
Kemâlü'd-dîn-i İsmâʿîl Sulṭân

11812. Didüm bu şâha ben tuḫfe şehâne
Ne iltem k'ola görmege bahâne

11813. Düşüp çoḫ baḥr-ı fikre ġavṭa-y-idüm
Nedür ola bu şâha tuḥfe didüm

11814. Ger iltem dünyevî niʿmet hediyye
O ḥażretde bu tuḥfedür rediyye

11815. Bu niʿmetlerüñ anda çoḳ şümârı
O ṣâḥib-devlet itmez iʿtibârı

11816. Ger iltem dâne-i dîn bâr anda
O ḫod enbâr-ber-enbâr anda

11817. O şâha keştî-yi himmet ki var yâr
Olupdur bâr-ı ṭâʿatdan girân-bâr

11818. Ger iltem sîm ü zer hem yoḫ şümârı
Çi zer ḳatında çi seng ʿayârı

11819. Ger iltem cevheri ol şâha pür-dürc
Güher ḫod maḫzeninde ḫurc-ber-ḫurc

11820. Ger iltem ʿilm envâʿ-ı fünûndan
Bu hem gördüm ki bir fendür cünûndan

11821. ʿUlûm envâʿı-[y]-ıla var anda
Kütüb ḫarvâr-ber-ḫarvâr anda[1424]

11822. Ger iltem esb ü ester üştür iy yâr
Ḳaṭâr-ender-ḳaṭâr ol anda hem var

11823. Cihân şehrini gezdüm sû-be-sû çoḳ
Sezâ bâzâra gördüm hîç şey yoḳ

[1424] Mısraın hizasında, sayfanın sol boşluğunda "ḫarvâr" kelimesinin "yük" manasına geldiği yazmaktadır.

11824. Yed-i himmetle zenbîl-i niyâzı
Getürdüm çoḫ ṭolandum çoḫ u azı

11825. Yörendi destüñe varını râyum
Ḫazef-pâreye ṭoḳunmadı pâyum

11826. Yine gördüm ḳamudan ʿilm bihter
Buña bihter ider raġbet o mihter

11827. Ḳamu sermâyeden evlâdurur ʿilm
Bulana genc-i lâ-yüfnâdurur ʿilm

11828. Kitâbuñ bes tamâm itdüm niẓâmın
Hem urdum ḫatmine müşkîn ḫitâmın

11829. Ser-i ḫâme çü buldı pây-ı encâm
Firâvân *Çeşme-i ḥikmet* didüm nâm [361ª]

11830. Dili dendâne-i ʿakl-ıla [de]ldüm
Delinmemiş görüp çoḫ dürler aldum

11831. Göñül kûhında ol-dem şöyle cân-ken
Ki buldum niçe cân-perver güher ben

11832. Ḫoş elḳāb-ı hümâyûn-ıla yik-ser
O gevherlere virdüm zîver-i zer

11833. Dilüm elmâsla deldüm ü dizdüm
Ḳalemle rişte-i saṭr üzre dizdüm

11834. İdüp silk-i ʿibâretde musammaṭ
Ṭabaḳlarda varaḳdan eyledüm ḫaṭ

11835. On iki biñ sekiz yüz dürr-i manẓûm
Sekiz yüz elli beş târîḫ maʿlûm

11836. Ṭabaḳ-ḫ[ˇ]ûn gibi baş üzre getürdüm[1425]
O dîvân-ḫâne-i şâha getürdüm

11837. Dürerden açdum ol dîvâna ser-pûş
K'idine gûşvâr ol şâh dergûş

11838. Götürdüm perdeyi ol ġayb-ı ḫ[ˇ]ândan
Ki ol ḫân ola cân-perverde andan

11839. Sel[i]ḫ pâyın alup mûrâne gitdüm
O ṭuḥfeyle Süleymân mîre yitdüm

11840. İletdüm rîze-i Kirmân'a tuḥfe
Getürdüm incü-yi ʿummâna tuḥfe

11841. Yetürdüm gevheri gevher-şinâsa
Boşandı tasa pür bu kîs ü kâse

11842. İlâhî bizi sen ḳıl ʿâḳıbet ḫayr
Ḫitâm-ı nâmemüz yaz ḫâtimet ḫayr

11843. Ferîḳ it cemʿ-i etḳā vü taḳīden
Iraġ it şaḳḳ-ı eşḳā vü şaḳīden

11844. Dilin ʿuşşâḳ cânuñ mışr-ı ʿışḳ it
Şeref ver ʿilm-ile Ḳuds u Dimişḳ it

11845. Bu ḫâtem dîni dîvânında yaz nâm
Ḳıl anda ḫâtime îmân u İslâm

11846. Ṣırâṭ-ı müstaḳīm eyle ṭarîḳin
Ferîḳ-i cenneti eyle refîḳin

1425 ḫˇân: ḫûn Nüsha

11847. Ol ıssı gün anı âsûde cân ḳıl
Livâ-yı Aḥmedî'yi sâyebân ḳıl

11848. Yesîr it rûz-ı dîvânda ḥisâbın
Öñinden saġ eline vir kitâbın [361ᵇ]

11849. Ḳabîl-i ehl-i iḳbâlâtı ḳabîle
Sebîlin ṣal sebîl-i sel-sebîle[1426]

11850. Meʿâd u merciʿin cennet-maḳām it
Şerâbını mey-i müşkîn ḫitâm it

11851. Tesellî vir dil ü cânına her bâr
ʿAyân it dîdesine ʿayn-ı dîdâr

Temmetü'l-kitâb bi-ʿavnillâhi'l-Meliki'l-Vehhâb ketebehu'l-faḳīru'l-muḥtâcu ilâ-raḥmeti'llâhi'l-Meliki'l-Mennân Meḥmed bin Senâ (?)
Sene 949

[1426] Birinci mısraın vezni bozuk

SONUÇ

Çalışmamızın konusu olan *Yenbû'-ı Hikmet* adlı, yaklaşık on üç bin beyitlik mesnevi, tasavvuf yolunu ve müridin seyr ü sülûkünü anlatmak gayesiyle 855 (1451-1452) tarihinde Uşşâkî tarafından kaleme alınmıştır. Şimdilik tek nüshası bilinen eserin müellif hattına ulaşılamamıştır. Eser XV. asırda yazılmış mesneviler arasında Molla Velî'nin *Siyer*'inden ve *Mesnevî-i Murâdiyye'*den sonra en fazla beyit ihtiva ettiği bilinen üçüncü dinî-tasavvufî mesnevidir.

Uşşâkî'nin hayatı hakkında ne tezkirelerde ne de arşiv kayıtlarında bilgiye rastlanmıştır. *Yenbû'-ı Hikmet*'teki bilgilerden anlaşıldığı üzere şâir XV. asırda yaşamış Sinoplu bir zâttır. Babasının adı İlyas'tır. Bilinen tek eseri *Yenbû'-ı Hikmet*'tir. Ayrıca Uşşâkî, eserini ithaf ettiği Kemâleddin İsmâîl Şah zamanında yani Candaroğulları Beyliği döneminde yaşamıştır.

Yenbû'-ı Hikmet Candaroğlu İsmail Şah'a ithâfen kaleme alınmış Türkçe eserlerden sadece biridir. Anadolu beylikleri döneminde Candaroğullarının ilmî ve edebî faaliyetlerinin iyi bir düzeyde olduğu bilinmektedir. Özellikle kendisi de âlim olan Candaroğlu İsmail Bey'in dönemi, onun ilim adamları ve şâirleri himayesi, onlara yüksek mevkiler vermesi dolayısıyla Anadolu beyliklerinin kültürel anlamda en yüksek devri kabul edilir.

Uşşâkî'nin eğitimi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bununla birlikte bu zengin ve hacimli mesnevisi onun iyi eğitimli biri olduğuna delildir. Şâirin eserini yazarken istifâde ettiği kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda ileri derecede Farsça bildiğini söylemek yanlış olmaz. Ayrıca Uşşâkî'nin özellikle kelâm ve tasavvuf ıstılâhlarını rahatlıkla kullanabildiğini, siyer, İslâm tarihi, peygamberler tarihi gibi sahalarda behresi bulunduğunu, âyet ve hadisleri konuya mutâbık şekilde aktarmasından ötürü de geniş bir Kur'an ve Sünnet bilgisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan üslûbu, terkiplerinin başarısı ve hacimli eserinde aruzun genellikle sorunsuz olması, özellikle kaside ve gazellerdeki sanatlı ifadeleri Türkçeyi kullanma husûsunda Uşşâkî'nin iyi bir seviyede bulunduğunu gösterir.

Yenbû'-ı Hikmet beylikler dönemi telif geleneğine uygun şekilde, Farsça bir eserden kısmî tercümelerle kaleme alınmıştır. *Yenbû'-ı Hikmet*'in tasavvufî esasları muhtevî bölümlerinde Kübrevî şeyhi Necmeddîn-i Dâye (v. 654/1256)'ye âit *Mirsâdu'l-İbâd* adlı eserden büyük oranda istifade edildiği görülmektedir. *Yenbû'-ı Hikmet*, *Mirsâdu'l-İbâd*'tan bazen kelime kelime, bazen sadece mânâsı itibâriyle, bazen de esas konuya mutâbık olarak genişletilmiş tercümeyle yazılmıştır. Bununla birlikte eserin hacimli ve farklı bölümler içermesi itibariyle bir telif-tercüme olduğu kabul edilmelidir. Zira Uşşâkî konulara kendinden katkılarda bulunmuş, edebî kişiliğini ortaya koymuş ve böylece yeni bir eser meydana getirmiştir. Mesela *Yenbû'-ı Hikmet*'in *Mirsâdu'l-İbâd*'tan yapılmış kısmî tercümeler dışında kalan büyük bir bölümünde *Şems ü Kamer* adında ikili bir aşk mesnevisi anlatılmaktadır. Bu aşk mesnevisi, Şems ve Kamer adında iki şah çocuğunun aşkını, beşerî çerçevede anlatan bir kıssa niteliğinde görünse de eserdeki temsillerin izi sürüldüğünde sâlikin seyr ü sülûkünü tarif eden sembolik bir anlatıma ulaşılmaktadır. Zira dinî mesneviler sadece okuyucuyu bilgilendirmek için değil aynı zamanda estetik tatmin için de yazılmaktadır. Bu eserde de eğitici unsurlar esas alınmakla birlikte mecaz ve sembol değeri kazanan konular estetik biçimde sunulmaktadır.

Yenbû'-ı Hikmet, mesnevinin dışında kaside, gazel, rubâi, ferd gibi çeşitli nazım şekillerini ihtivâ etmesi bakımından XV. asır mesnevi edebiyatının önemli bir vasfını taşımaktadır. Bu devir mesnevilerinin hemen hemen hepsi gibi *Yenbû'-ı Hikmet* de klasik tertip hususiyetlerine uygun şekilde kaleme alınmıştır. Bu bölümlerin bazıları müstakil bir manzume sayılacak kadar hacimlidir.

Önemli bir tasavvuf klasiğinden kısmî nakillerle ve zenginleştirilerek kaleme alınan *Yenbû'-ı Hikmet*'i, orijinal üslûbu, hacmi ve muhtevâ zenginliği gibi özellikleri bakımından XV. asırda kaleme alınmış önemli telif-tercüme eserler arasında sayabiliriz.

Yenbû'-ı Hikmet uzunluğuna ve muhtevâ çeşitliliğine rağmen konu bütünlüğünü kaybetmeyen, akıcı ve âhenkli bir yapı arzetmektedir. Eserde konu ve gereksiz kelime tekrarı gibi zaaflara düşülmemiştir. Ayrıca Uşşâkî'nin eserinde çok sayıda deyime yer vermesi Türkçeyi iyi kullandığını ve bunları şiirine aksettirebildiğini göstermektedir.

Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi eseri kabul edilen *Yenbûʿ-ı Hikmet*, bu dönemin ve ağırlıklı olarak Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini ve zenginliğini barındırması bakımından önemli bir kaynak eserdir.

KAYNAKLAR

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim. "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât-ı Sultânî Adlı Eseri Üzerine Notlar", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler**. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 19-21 Ekim 1988, s. 43-54.

AÇIL, Berat *Klasik* **Türk Edebiyatında Alegori**. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

Ahmed el-Gazzali. **Sevânihü'l-Uşşâk**. Hellmut Ritter (nşr). İstanbul: Matbaâ-yı Maârif, 1942.

AHUNDOVA, Sevinç. "Eski Anadolu Türkçesi Alanında Yapılmış olan Kur'an Tercümesi Cevâhirü'l-Asdaf Üzerine Dil İncelemesi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 2012.

AKARSU, Seda vd. "Candaroğulları Beyliği Döneminde Tıp", Halil Çetin (Ed.). **Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildirileri**. Çankırı: Karatekin Üniversitesi Yayınları, 8-11 Ekim 2011, s. 276-298.

ALKIŞ, Abdurrahim. "Ebu'l-Hasan-ı Harakânî'nin Ebû Saîd Ebu'l-Hayr ve Ferîduddîn-i Attâr Üzerindeki Tesirleri", **Kafkas Üniversitesi Harakanî Uygulama ve Araştırma Merkezi Seyyid Ebu'l-Hasan Harakânî Vakfı I. Uluslararası Harakânî Sempozyumu Bildiriler Kitabı**. Kars 2012, s. 303-316.

BALTACI, Halil. "Necmüddîn Râzî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2009.

---------, Halil. "Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzâlî ve Tasavvuf Anlayışı", **Tasavvuf**. 2013/2, Sayı 32, s. 1-41.

--------, Halil. **Necmeddin Dâye Râzî-Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri**. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.

CEYLAN, Ömür. **Tasavvufî Şiir Şerhleri**. İstanbul: Kapı Yayınları, 2007.

CİNAZ, Nurcan. "Mü'min bin Mukbil Sinobî/ Miftâhu'n-Nûr ve hazâ'inu's-Sürûr", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2005.

ÇAĞRICI, Mustafa. "Gazzâlî", **DİA**. C. XIII, İstanbul: TDVY, 1996.

ÇAKAN-İsmail L. ve Eroğlu, Muhammed. "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", **DİA**. C. 1, İstanbul: TDVY, 1988.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. "Fatih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı-Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü". **Kubbealtı Akademi Mecmuası**. XI/2, 1982, s. 31-43.

ÇELEBİOĞLU, Âmil. "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şükrü Elçin Armağanı**. 1983, s. 153-166.

----------, Âmil. **Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar-Sultan II. Murad Devri)**. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.

DEMİR, Hüseyin. "Zâhire-i Murâdiyye, Mü'min bin Mukbil Sinobî (İnceleme-Metin 1-80. Varaklar Arası Dizin)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2002.

DEMİRCİ, Mehmet. "Ebû Türâb en-Nahşebî", **DİA**. C. X, İstanbul: TDVY, 1994.

ERBAY, Erdoğan ve Tozlu, Selahattin. **Maktel-i Hüseyn, Kerbela Hadisesi (Metin-Tıpkısbasım)**. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

EREN, S. Naci (Balıkesirî**) Pir Hüsameddin Uşşâkî**. İstanbul: Uşşaki Vakfı Yayınları, 1996.

ERTAYLAN, İ. Hikmet. "Yûsufî-i Meddâh Yeni İki Varaka ve Gülşah Nüshası- Hâmuşnâme- Dasitan-ı İblis-i Aleyhi'l-la'ne ve Maktel-i Hüseyn", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDED**. Nisan 1946, I/2, ss. 105-121.

Fatîn Davud, **Hâtimetü'l-Eş'âr**. İstanbul, 1870.

GÖKALP, Haluk. **Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler**. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.

GÖKYAY, Orhan Şâik, "Kenzü'l-Küberâ ve Mahekkü'l-Ulemâ", **Çevren**. 1976. Sayı: 9, s. 37-51; Sayı: 10, s. 43-79; Sayı: 11, s. 173-175.

GÜNGÖR, Zülfikar "Tahirü'l-Mevlevî'nin 'Hallâc-ı Mansûr'a Dâir' Risalesi", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** 1999, Sayı 39, s. 581-597.

GÜRGÖZELLER, Fatma. "Candaroğulları Beyliği'nde İlmi ve Kültürel Faaliyetler", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fırat Üniversitesi SBE, 2005.

Hallâc-ı Mansûr. **Dîvânu'l-Hallâc**, Abduh Vâzin (nşr.). Beyrut, 2013.

ÇİFTÇİ, Hasan, **Şeyh Ebü'l-Hasan-ı Harakani I (Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri) Nûru'l-Ulûm ve Münâcât'ı (Çeviri, Açıklama, Metin)**. Kars: Şehit Ebu'l-Hasan Harakani Derneği Yayınları, 2004.

Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ I-V**, Akkuş, Mehmet ve Yılmaz, Ali (haz.), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006, C. IV.

KARAGÖZ, Nail. "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât Adlı Eserindeki "Fıtır Sadakası" Bâbı", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**. 2012, XX, s. 267-288.

KARLIĞA, Bekir. “Anâsır-ı Erbaa”, **DİA**. C. III, İstanbul: TDVY, 1991.

KARTAL, Ahmet. “Anadolu’da Türk Edebiyatının Gelişimi”, (Ed. Talat Sait Halman vd.). **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV** içinde. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, C. I, s. 467-524.

-------, Ahmet. “Anadolu’da Türk Edebiyatının Öncüleri”, (Ed. Talat Sait Halman vd.). **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV** içinde. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, C. I, s. 451-466.

------, Ahmet. “Târihî, Sosyo-Kültürel Bağlam”, (Ed. Talat Sait Halman vd.). **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV** içinde. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, C. I, s. 427-450.

KILIÇ, Mutlu. “Onbeşinci Yüzyıl Bilim Adamlarından Mü’min bin Mukbil ve Eseri Miftah en-Nur ve Hazain es-Sürûr”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2002.

KÖKSAL, M. Fatih. **Yâ Kebîkeç Mecmualar Arasında**. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.

KUTLUER, İlhan. “Câlînûs”, **DİA**. C. VII, İstanbul: TDVY, 1993.

KÜTÜK, Rıfat. “Lârendeli Hamdî’nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevileriyle Mukayesesi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Atatürk Üniversitesi SBE, 2002.

LEVEND, Agâh Sırrı. “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1967, Ankara: 1989, s. 71-117.

--------, Agâh Sırrı. “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,** 1963, Sayı 234, Ankara: 1988, s. 89-115.

--------, Agâh Sırrı. **Divan Edebiyatı Kelimler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.

-------, Agâh Sırrı. **Türk Edebiyatı Tarihi**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.

MACİT, Muhsin "İlk Klasik Dönem (1453-1600) Mesneviler", (Ed. Talat Sait Halman vd.). **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV** içinde. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, C. II.

------, Muhsin. "Mesneviler", (Ed. Talat Sait Halman vd.). **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV** içinde. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, C. II.

Mustafa Şeyhoğlu, **Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme, Metin, İndeks)**, Kemal Yavuz (haz.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1991.

Necmeddîn-i Dâye er-Râzî, **Mirsâdu'l-İbâd**. M. Emin Riyâhî (haz.). Tahran: Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, 1973.

OCAK, Ahmet Yaşar. **Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

OKUYAN, Mehmet. Necmüddin Dâye ve Tasavvufî Tesiri. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.

ONAY, Ahmet Talat. **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**. Cemal Kurnaz (haz.). Ankara: MEB, 1996.

ÖNGÖREN, Reşat. "Mecdüddîn el-Bağdâdî", **DİA**. C. XXVIII, İstanbul: TDVY, 1993.

ÖRS, Derya. "Necmuddîn-i Râzî: Hayatı ve Eserleri", **Nüsha**. 2002, C. II, Sayı 6, s. 19-34.

ÖZÇELİK, Kenan. "Yûsuf-ı Meddah ve Maktel-i Hüseyn (İnceleme-metin-sözlük)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2008.

ÖZNAL GÜDER, Nurcan. "Kastamonulu Şazi Maktel-i Hüseyin", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 1997.

PAKER, Saliha. "Terceme, Telif ve Özgünlük Meselesi", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh** içinde, Hatice Aynur vd. (haz.). İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.

ŞAHİN, Mehmet Ünal. "Mü'min bin Mukbil Miftâhü'n-Nûr ve Hazâ'inü's-Sürûr (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini), I. Cilt: Dil Özellikleri-Metin: II. Cilt: Söz Dizini", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İnönü Üniversitesi SBE, 1994.

ŞAHİNOĞLU, M. Nazif. "Attâr, Ferîdüddin", **DİA**. C. IV, İstanbul: TDVY, 1991.

ŞENTÜRK, A. Atilla. **XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler**. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002.

Te'ebbeta Şerran**. Dîvânu Te'ebbeta Şerran**. Abdurrahmân el-Mustâvî (nşr.). Beyrut: Dâru'l-mârife, 2003.

TOLASA, Harun. "15. YY Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri". **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**. 1982, Sayı, 1, s. 1-13.

TOSKA, Zehra. "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?", **Journal of Turkish Studies- Türklük Bilgisi Araştırmaları, [Agâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı I**. 2000, Sayı 24, s. 291-306.

TOSUN, Necdet, Bahâeddîn Nakşbend, Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.

TÖKEL, Dursun Ali. **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi**. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

TURAN, Ahmet Nezihi. "Şanlıurfa", **DİA**. C. XXXVIII, İstanbul: TDVY, 2010.

ULUDAĞ, Süleyman. "Ahmed el-Gazzâlî", **DİA**. C. II, İstanbul: TDVY, 1989.

--------, Süleyman. **Bâyezîd-i Bistâmî**. Ankara: TDVY, 1994.

--------, Süleyman. **Cüneyd-i Bağdâdî**. Ankara: TDVY, 2008.

--------, Süleyman. **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Kabalcı Yay., 2005.

UŞŞÂKÎ, **Yenbû-ı Hikmet**. Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi, no: 358.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969.

----------, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi I-VI**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1972, C. 1.

ÜNVER, İsmail. "Mesnevî", **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**. 1986, Sayı 415-416-417, s. 430-563.

YAVUZ, Kemal. "XIII-XVI. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri". **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**.1983, Sayı 27, s. 9-57.

YAZAR, Sadık. "Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 2011.

YAZICI, Tahsin ve ULUDAĞ, Süleyman. "Herevî, Hâce Abdullah", **DİA**. C. I, İstanbul: TDVY, 1988.

YAZICI, Tahsin. "Ebû Sa'îd-i Ebu'l-Hayr", **DİA**, C. X, İstanbul: TDVY, 1994.

YÖNLÜER, Fatma Sena. "Mehmet Hazmî Tura", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2010.

YÜCEL, Yaşar. **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar: XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Beyliği-Candaroğulları Beyliği I**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

ESERİN YAZMA NÜSHASINDAN ÖRNEK VARAKLAR

1130
1130

المجموع من كلام العارف بالله المبين الباقي حسام الدين عثمان
رضي الله تعالى عنه ونفعنا به آمين

خطنا طرا ولن يارا ايدن مراد اولنور كيم بو
غريق عصيان و بوكنده كار غريبك
روحنه برفاتحه احسان ايده حق
تعالى اكا رحمت ايده بو روحي بو
زمان ركابي انسان ايدوكه
صفا لروه هوا و هوس يروه
ايدوكه بو ضعيفي باقي صانوده كه
اه كم فرصت الله ايكي بلدوكه بارب
بزوه بركونري رضاي حق اوزره
بولدوكه همان امدانوكه قوله انوكه

1458

سراغاز نیلکه بسم الله دیدم تو حمد و ثنا لله دیدم
قدم ملکنه مالکدن قدیم اول دخی سلطان وذی العرش العظیم اول
قدیم اول که اولینک مطلقی یوق عظیم اول که آخرینک مقطعی یوق
اودر صانع صنیع صنعت انک اودر مبدع بدیعی فطرت آنک
انک دیوان انوک اسمای فرقان تو سرنامه لرده نامی عنوان
نقوشینی نفوسک بو قلمده اودر ترقیم ایدن لوحی عدمده
ایدن املا بسن انشا کافی نونک یوزن نقشن بو ماکان و یکونک
اچلدی چونکه جودندن دریچه وجودی کلدی موجودک نتیجه
وجود نائد اول موجوده چون وجود بوجود حمد اولدی جود موجود
یراتدن خلقتی ظلمت صفت اول قلن ابی حیاتن معرفت اول
سکندر وتن سلوک اسکه قلندر اودر اول راه ظلمانده رهبر
ایدب بعدن وجودل طولو اوفاق اودر قطع ایدن ورن جانه مسافات
محبت اشتدن تشنه لبلره ویرن ذوقنی اول که ایدر لطیفلر
یتورن جانه افتدن نجاته ایورن چشمهٔ آبی حیاته
ایچورب آب حیوانی روانی قلن اول حضرتنده مژده جانی
تعالی شاندن بی مثل و مانند اودر جمله خداوند خداوند
مرادی مردمی عین الیقینک انیسی خاطری خلوت نشینک

سراپردهٔ دلدن عزه یتنه بنا کرده کلومز قدرتینه
دورن آدم طلسمن بحکم اولدر نهان کنجن قوین ایدن هم اولدر
کما هی جمله اشیایه محیط اول یراتدن هم مرکب هم بسیط اول
چراغ چشمه باغ ایدن بصردن نبات روحه صو ویرن جکردن
طوتن یاغیله اول رندی چراغی ادن یاغی چراغه ینه یاغی
اودر یارن حروفن کا یناتک که انک برنقطه در تخته ذاتک
وجودی واجب و ممکن سواسی نظیری یوخدر سواسی
تواشیاده علمی بیلدی خاصی بجه باطن کورن کوزن ظاهر
فلکلر درکمندن حلقهٔ دم انک بسمارندر بو هفت اختر
بو چار و پنج و شش کیدرادن همان اول بر قلور باقی یراتدن
یاپن بحکم یراتورن چار ارکان ویرن خلعت جماده شش کریان
فطیراتدن خمیر یتمز خاکی قوین اول جوهر اندن جان پاکی
میان جان و تن نسبت درر دور که تندر خاکیتن جان درر نور
بو دورنا دیک و یتمز روشنا اول قلن بیری بیریله اشنا اول
بدن خاکی و جاندر آسمانی اودورن قدرتیدر جسمه جانی
بو شمع و جمع روشن اولدر شاهد اکا کیم اولدر خلاق واحد
وجود انک و خلاق الوجود اول ازلدن تا ابد فیاض جود اول
حکیم و حکم هر شیده موجد یجاد در زیر و بالادن منزه
بیلمز حسی بابی کشاده اودر پس عالم غیب و شهاده

کیمه رحمتا دیدر سختی بوق کمه زحمت ور بدر سختی چوق
کی عریان وبرّیان ایلمش آچ یورر بونان بهاسی پوله محتاج
عطا التمش کیمنه کنج قارون بورر سمدایلمش ارکان وقانون
او در سلطان قلج خلق جهانك قوجمال فرمایندی آنك
انك علمنه عقل وانس وهم جان قلمه دوننك وسرکردان وحیران
بحمدالله که وارسنده بصیرت بونقش ورنکه باقمال عبرت

استدلال ارصنایع باصانع بطریق شناخت

بورزیبا قبه کردون کبنده بوسحن صفحه فرش زمرّده
بوکوناکون نقوش وبونقاویز بوالوان بواشکال بومقادیر
زبین مانند نقطه چرخ پرکار که افکارادن اصطرلابا فکار
بوسیارات وبوجمله ثوابت ندن سیاره اولدی اول بونابت
ندر بوهیئت نه خرفه حکمت رقوم هندسی بولوح صنعت
حمدن تاسماکه بل که بالذات الهی کنجه بونلر دطلسمات
طلسمی بته صنعه چکب رنج بولاسن تانهایتسز نهان کنج
فلکدن بوبخمه کیم سیاح چالاك مدام ایدر طوان کعبه خاك
بخون بوبخمه چکب بونلر محامل کقطع ایدر مسافات ومنازل
بوسعدایچون معبود انلرکیم بومقصدایچون مقصود انلرکیم
بوکوردشار دکلدر بی سبب بل اذن لرمطلب اعلا طلب بل
نقوشی کاینات هرنکم وار بتاوار بوتلدن سزطمه بزنهار

نه دکان کم کوراسن نقش انده ایلار رویوری کورنقاشنی فنده
نقوشی قویوری نقاشنی بولسن سن انی استه کیم استرسنی اول
بقوب قلسك نقوشی کاینانه طیرسن ناحق اول لات ومنانه
بوتلرکم کورسن دیو انجنده دکلدرخود پرستاول ایسه انجنده
قوسکشته دربنته که پرکار بدیدآرنده سینه درطلب کار
دلرسك سن اوحقدن فتح بابی بیه بتخانه بابن کور ثوابی
سن ابراهیم وشرکندوکی خاصیت کل اول بتخانه شی بتدن خلاصیت
بقوب صورت پرستاولمه بته سن بتی صی بغدنه کوروجه لحسن
فراشی کوزله فراش کوزله نقوشی کوزله نقاش کوزله
ولی بونقش صنعه سرسریدر کانواری جلالك مظهریدر
مصوّرسز صوراولرمی آباد یه بناسز بناولرمی بنیاد
بودارینی کیم دیه دارنده سزدر یه دیدارینی بدیدارنده سزدر
نظرقل کورکه بودولابی کردان کیدرسرمدی سیری شتابان
بودورنده کیچوقدرجورانك مدوّرسزدکلدردورآنك
انوزن بل که وارددربرموثر چودوران وورکورلاکه مدوّر
دکل چون پیرنزسزدورچرخه قیاس اولدرهمان دورانچرخه
نه دلدن یکم واراصطرلاب فکرت اکاروشندرانوارحکمت

دربیان اثبات نبوت حقایق اشیا واکتساب علم بطریق کلام

دیشدراهل حق سزحقه لایق کثابتدر بوانشایه حقایق

صور قسر زند لب اهلی کلبه‌ٔ — حقیقت لبتی ثابت بولبده

ثبوتن الله لر علیله اثبات — دکلدر عالم اوهام وخیالات

سکا بل مایه هر مایدر علم — زیانسز سود چوق سرمایدر علم

اچیلدیحق سکا بل باب علمی — ویر بدر ساکه اوج اسباب علمی

بری بس جسد رانك فی مرض بل — بری صادق خبر در فی عرض بل

بری هم جوهر عقلوك که ادراکه — بو محسوسات و معقولاته ادراك

بو جوهر در اوجانك شبحی اعنی — دماغ حقه سنده در طراعنی

اولر نور زندانك دلده تابان — علومه مستعد بو نفس انسان

اگرچی عقل هر سرده سرآمر — دکلدر اصل فطرتده برابر

نه مقدار اولسه حقه ذاتی فضیلت — سکا تکلیفه اولر قدر صحت

اولر بو عقل تکلیفك مدارید — کرکدر عاقله عرفان یادید

سویردین غفلتك خاب وخاسردن — بشندن آچه چشم اعتبارزن

اچیلدرکس صفت عین سقیمی — نظر ایدیصحیح اکه قدیمی

مشاهده بو نظامی کوسه محکم — اده حکمی برمحکم وار احکم

کورن چوق وار دلایل روشن و دال — اده استدلال صانع اندن فی الحال

بله مبدع سز اولمز بو پیدایع — دیه صانعسز اولمز بو صنایع

بو عالم چونکه حادثدر عدمدن — وجود آنك که اولذات القدمدن

تصور ده نایه تطبیق برهان — اولا لاتحقیق حق تصدیق ایمان

اولا تصدیق برجان وجنانی — کلام اقرار هم فندر زبانی

کیه باشینه تاجی علم توحیدی — قلاده ایتمه بینده تقلیدی

کرکمز مؤمن اولمز جان مقلد — کرکدر مؤمن محقق هم موحد

عقاید دن اساسن جان ودلله — ایده محکم ادب جهدی ادلله

قله آینه‌ٔ ایمان صافی — اده پاك اندن اولر زنگی خلافی

بله اول وجود آخر عدمدن — دیه آخر حدوث اول قدمدن

نظر ایده یوزینه ربك آیاتك — تغیر کون رنکدن چون آنك

اوصورتدن بله حادثدر آنی — عدمدن اصلی اولر بینه فانی

دکل پیوندی ذاتنده قدیمدن — وجوده صکره کلشدر عدمدن

قدیم اولمز دیه ذات عدیمی — ایده تمیز حادثدن قدیمی

در بیان حدوث عالم بطریق کلام

کرك بلمك مذکر کر مؤنث — که عالم جزو کلدر کلی محدث

که زیرا زیر ماهی تا ثری ماه — اولر بو عالم اسمی ماسوی الله

پس اول خالی دکل بوندن که دائم — اولا نفسله یا غیر یله قایم

اکر نفسیله قایم اولسه قل یاد — کلامیمزده دیلر عین اکا آد

اکر بر غیرله اولسه قیامی — عرض دیدیکی اول ارباب کلامی

اوکم نفسیله قایم در جوهر تب — مرکب اوله یا غیری مرکب

اکر اولسه مرکب اسمی دجسم — مرکبا اولسه جوهر در اسم

در بیان حدوث اعراض

تحاد ثدر اعراض وادی — قدیم اولمز صفات وذات بادی

حدوثی بعضنک حیثله معلوم — او بعض اولد قدم ضدنی کی اولد معدوم
دلیل عقلله اولدین محکم — بلندی اولدغی حادثدر بی شک
عدیم اولدیغی دکل ذات قدیم اول — کی اولمزدی قدیم اولسه عدیم اول
عدم بولمز سوکم صاحب قدم دن — قدم چونکه سنا فیی عدم مدن
اولوسیر وسکون آنک بنا لی — بری کلسه بری بولمز بقا لی

دربیان حدوث اعیان

قواعیان دغی حادثدر ای جان — کی اعراضه محلدر جلد اعیان
عیان درجله اعیان که اولد قایم — دکل سیر وسکوندن خالی دایم
اکر ثانی زمان اعیان عیان بل — کی اولا حیزا اولدی حاصل
سکوندن نام اکا تاذی زمانیدر — سکون کو تینه درلر برسکاندر
کی اولسه حیز ثانی مکانی — اولوسیر اول زمینی یا زمانی
کی نامی سیر بل ثانی زمانه — اکی کونه دونز ایکی مکانه
شو کم خالی دکل حادثدر ای یار — اوهم حادثدر انمه حققه انکار
اکر سا تو دیلک حادثدن اعیان — عیاندر کوندن اظهراندن بطلان
کی دیز اسا بقیتدن خلو آنز — محالیت خلوی لازم ای یار
محال اولسه خلو اول وقت ایلک — اولور رو شن محال سابقیت
پس اول حادثلدر اولا عین جوهر — وجودندن مقارن یا مؤخر
اکی وجهیله دغی اولد حادث — ضروریدر کیو قدر وجه ثالث
چو بلدک حادثیمش ذات عالم — عدم سبقتا دیدر بل انی هم

سوئمی کم اولله مسبوق العدم بل — وجوده اولمزاول للذات قابل
وجودیله عدم اکا سوآدن — اولر جایز دیمک ممکن زواددن
عدمدن بوجوده اختصاصی — مخصص سزدکل ای تکو خاصی
مخصص بو وجوده کاندی جودی — کولکه اولا انك واجب وجودی
والا بو اکیدن اوزکبوق یول — کداولا جایز و یا ممتنع اول
دکلدر ممتنع بو اولدای معلوم — کفیله قادر اولمز شی معدوم
اکوجایز اولا بو دلخی اظهر — کولکدر بر مخصص اکه آخر
کولک اول لخی اخرهم اولدیم — یزاول لخی آخر کولک هم
تسلسل در ایلی غیر النهایه — مکر بر واجب اولا اندغایه
تسلسل خود اولر بطلانه منسوب — معین وجهه ثانی اولد مطلوب
کولک روشن برهان تطبیق — کابطال تسلسل اولله تحقیق
بودر واجب که بر جله بکندن — اداوزغرضسز هم برجله دندن
چکیه نجیر اول ایکی جلکه پیدا — الی غیر النهایه کیدر لر تا
درازدن کوتهن بلمکه تحقیق — اداوزجله تینی اندن تطبیق
کلاوز اول اولادن الا و ز — ازایی اول ثانی قلاوز
ینه اول ثاندن ثانیه بس بل — قلاوز ثانی اولادن مقابل
اکرهر فوده اولا نوك اولدم — بولینه ثاندن بر فرد دکی کم
ینه بو ثانی اول ثالثه هم — هلم جزا ازنه ایکل ضم
اولر زاید کبی ناقص بل اندن — محالا اولر بو نك امکان قندن

دخی ایلار وچونکی ورمغ ایدی — تجلی کورنده درت ارمغ ایدی
اکینی باطن وظاهر اکیسی — اکیسی غایب وحاضر اکیسی
اول ایکی باطینده جوی سینا — فرات وینلده بو ایکی پیدا
اولدی عرض اکا جنات وحور — قصور وصیدی اولدی قصور
سراسر سرنگ ورچا یکن اولیاغ — اوچکدی نرکسنه کحل ازاغ
کوردیلر اکا ابوجام فی الحال — بوی پرسد بوی پرمی بوی بال
اوبزاختیار اصل فطرت — الوب اول شیری اچدی اندن نزهت
واشکن اوشاهی شرعه نده فرش — سریر اولدی بوکر صفه عرش
اوزندن قطع ایدوبن بعده کونین — مقام ایدیندی قرب قوسین
ارادن کندی کوینوک حجابی — قدم یوزندن اچلدی نقابی
جهات الستدن جدا اولدی شکسته — مکان یوزینه برقع اولدی بسته
مکانیله زمان طی اولدی اکا — مقامی حضرتی حی اولدی اکا
ایدب سیر اول فضای لامکانی — نشانسز کوردی تا اول بی نشانی
کوزکدی کوزنده چون پرتو ذات — اپودی حضرته تحفه تحیات
کلب دیوانه قل لرانکله عرض — نمازی الی وقت ایدی اوشه فرض
ولی تخفیف ایدیلدی اون یوالی — بو بش وقت اولوب یزدی صلوٰتی امضا
او بر بر دمده طفلن یکسوز اکا — دوی وسویلدی یون یون اکا
کلام نفسیی بی حرف وبی صوت — قوکوش ایدی بیون اندی فوت
اچلدی چون نهان کنج طلسمی — قوعضو یله رصه کلدی جسمی

ای صالح فرد ش وصالح پیغمبر — سرنیه مشترنیلی اوردی زرتاج
کلوب تایتدی بیدنجی سمایه — دوی دم باز دم وندن موعلی الباب
کلام الله اکا منزل اولیدر
دیلوم رجا نعم الجی خوشا — خلیل الله کورنجی اوندی شاده
فلم دیدی بینده هم فلم — سلامن الدیدی مرحبا لو
ای صالح اوغل ای صالح پیغمبر — توزن کورماد که اولاسعد طالع
پراچدی درینجه نشر طایر — ایریشامدی اولدی منور جایز
کروده قلدی دکدی بال وشهر — پیدنه قلدی بودهلیز خضرا
کچوبن کندی اول صحرا بصحرا — رکابندن قلب جبرئیل اوکندی
عنان راست اتدی سکایله تک — سرافیل اولدیس بوبرنشانی
بحفه خانه رفوف دوالی — رفرطوبیه رفوفدن علم اول
چکب سوردی سرمندن قدم اول — قلالجون بکزر بنی بیله
بشنده بورکی بکزر کوش پیله — صحیفه برصحیفه اوقدی نقش
بیابان بربیابان سوردی هم رخش

ادر دیده نته کیم چشم مردم کوندن قلدی یاول مردم اوزن کم
دل اولدی جسمی پر چشم اولدی هر دل اویوندا یدی بک کوردن نظر بل
اوخلو تخانه دیدار دیدار بر یک صحبت ایدی اولکی یار
خطا بایر دیکه ای دیلخی اول دلکه بندن دلاکاک ندر دلکه کل
سرای ویار چون اغیار خالی ندر اول خال بولن کیچ قوبالی
انك مقصود دیدار دیدکودی اکا کیم عاشقیدی خلوت ایردی
کرامتدن کیو بن خلقی خارس بضاعته الدی یحدن کیچ اخلاص
کفاولوقول لن ازاد نامه شهندن الدندی بالسلامه
کلیدی سر وقداولدی خراسان هلا این کتدی کلدی ماه تابان
بو بن خاکیدن انك روحنه شاد ایر رسون یاد هردم افرین باد
ندالتم بن فقیر اکه حقیر نه طرفه تحفه اول لاکه اکه ویره
اکر جان ایرم جانان اوزیدر وکر در و کهر عمان اوزیدر
فصاحت کیچ دیرسم محزن اولدر بلاغت دد درسم معدن اولدر
ندکیم وار قیمتی نسنه جهاندن اوجاندن کلن وار دقاموندن
ویلی بر پخته رشته خرده دردن کوردم نظمه لایقی اکا کوزن

قصیده فی مدح النبی علیه السلام

یا فخر بنی ادم یا خیر برآیا ما بشهك فی العالم فضلا لاکطوبا
ای عرشه سوار اولما ایدن سیر زادن وی روی سورن سم سمندینه ثریا
ای خوان قناعت ویرلن جانه نعمت وی نقل شفاعت کوردی آلنده آلا

مدحکیولن ای شده ویرمی عقل عیان کشف یا کجده قو پر جبرئیل ملایك چو سیجا
علام ومشدی علك اسم محمد معلوم دکلدی ادم تعلیم اولن اسما
ای خط وجودی رقتی لوح عدمدن عنوان ادن انشا رسنه اول منشی اشا
سن وار دکا اولدم که عدم دیدی وجودم مولود سه ووالد چادونه آبا
ای عنصر پاکین کهر سن بنی بیکن خاکو صو بدی امر جفه آدم وحوا
اتوان ایزنه رخ سورن اول قیل اوزره اوکلدن پیاده اولن ارواح مصفا
منشور نبوتدن ادك نامهٔ خاتم توقیع رسالتدن رخکه شمهٔ طغرا
سیدان فصاحتدن دلکه لدی چاپك دریای بلاغتدن سوزلك اولو لالا
یا دیله جیبی سن ایرن قرب دنایه قوسین مقابسدن چرانی شب اسرا
اولدی دمی روح القدسیله شبه معراج اولدی درجاتك بوجه ومنزلکه اعلا
سدانکین عرشه سورب خیل خیالی ایردکا ویرکیم نه خلا ونه ملا
ای طی زمانیله ایرن شه شوکانه کیم اندن عقول عقلا والهٔ وشیدا
اول حسنی کحس بصرك قلدی مشاهد هر چشم خیاله اویوزکره قویمی رویا
واسع سنکدرسن موصل منزل منزاکل وثیقك رسن عروهٔ وثقا
کیجنهٔ اخلاقسن ای کان سخاوت سرچشمهٔ الطافسن ای عین کرم ما
ارواح نبیین خدمکه جمله مجتند خدام ملایك خشمکه جبرئیل مهیا
عد لوکان اورن نوبتی افاقه افلاك شرعوکه علم دارا اولن عرش معلا
ای صورتده اخر قودن سندن اول هر صورتده معنی سن وهر معنیه معنا
احکام شریفك قدرك حکمه تقریر معنای حدیثك سخن نفیه فحوا

ادب تحصیل آلات اولد کامل — تمام علم و عرفان ایدی حاصل

یتن صحتدن فراغت ایتدی — ادب سیر جهان غیبه کتدی

صلب عین عنایت تابش نور — زمان لرائی اندم قلدی منظور

غایتدن نظر لر بیدی ایکا — ای بچه نر بیلر ایدی ایکا

اولب الایشی جسما بدن پاک — یند تدر بچله اولدی فرخناک

بسوادکده روزه پیروز بله خرم — ایرشدی فیض حقدن روز بروز دم

اکابی واسطه انواع اعزاز — روان ایلادی فیض فضل رزاق

یرزقون فرحین بما آتیهم الله من فضله

تمام آکا اونغلرکی بیدی — تمام قوت اندن حاصل ایتدی

یند بس شاد عالم انی درحال — بوقالب عالمینه ایدر ارسال

کی تا الایات جسما بله شاد ان — دون عالم ملکینه اولد سلطان

اکی عالمده ناکم وار مالک — تصرف ایدیکسر اولد مالک

هم اول الایات جسما بنه اولدم — مراحم اولدن اول جان خرم

بیه اول بخشی روحانی پاک — اچه اول سرتبتی بحانی پاک

اراده استیفای حظ اوزره اندن — پر اولا اچهوه سوی نوره فرا اندم

کا العرفت دوقیله دائم — اولا اولا قرب عینه یتدم قائم

طورن اول مقعد صدقدن برابری — اولا عندن ملیک مقتدر جانبی

الی الملک الحی الذی لا یموت

نه جسمی جان قیله مشغول اولدن — نه جانی جسم قویه جنبشدن

من الملک

من الملک الحی الذی لا یموت

برخ سر جابنه عنوان نامه یزدان — من السلطان الی دیوان سلطان

او سلطان بالاصاله حی و باقی — بو سلطان بالینابه اتفانی

خاتمة کتاب

کیجا لر ساعها تا صبح بیدآر — بنله برقلم بر شمعدانی یاآر

قان نظر دی قلم هردم المدن — طوتردی نفس کلمه دلمدن

الومن استیوب بولمازدی شمع — دوکردی یا و بخور سز لعدن کوزی دمع

قلملد شمع کیجه بنده بخت همه — کورم قان یاش یا بکرم نرده هردم

بشمدن سورمن سوداسی خوانی — روان قیلوبدی دردم بو کتابی

قلورم خوف چرخ کردشندن — پریدم غم هوا تک جنبشدن

دریدم تیکین تا کله بو نامه — تمام اولمادن الدن دوشه خامه

یکرمی دستان اولدی چو دیوان — قلم برنقشه واخی چکدی دوران

فلک بر دون واخی قیدی پرکار — سنادم اونکه برجه اولدی سیار

کلوبن شام ایدنجه ختم کم یا م — طلوع ایتدی روان اوستونه یا یام

الاهی کلمای وردی اوکسلانی — کرم کیلد الهاولدی صوکی کلانی

بسرکب روندی اندم غرقی روجی — چو روم چینه سوی روم روحی

طوردون خرد وانی جلده دردم — نکم اوراق ودفتر واآردم

اکب بینه مقامی اوقی تن — طریقی روحه چکدم جد عدن

وداع ایتدم همانده شام ایله — دونب کتدم بنه بایام ایله

کلپ کوردم چو بوخرم دیارنی ... ینه اول فرخ اختر شهریارنی
شهنشه خافقین بخدن خاقان ... کمال الدین اسماعیل سلطان
ددم بوشاهه بر تحفه شهانه ... ندایلدم کاولمه کورماکه بهانه
دوشب چوخ بحر فکره غوطه یدم ... نه دره اولا بوشاهه تحفه دیدم
کرالتم دیدی نعمت هدیه ... اوحضرتدن بو تحفه در دیدیه
بو نعمتلر ایله اولدی چوخ شمارنی ... اوصاحب دولت امرا عیارنی
کرالتم دانه دین بارانده ... اوخود انبار بر انبار اولده
او شاهه کشتی همت که ورباره ... اولبدر یا رطاعتدن کرانباره
کرالتم سیم و زر هم بوخ شمارنی ... چه زرقاشدن چه سنگ عیارنی
کرالتم جوهری اولشاه پر درج ... کرخود تختدن خرج برخرج
کرالتم علم انواع تفوندن ... بوهده کوردم کربوقی زرخونون
علوم انواعیله وارایدن ... کتب خروار بر خروار اولده
کرالتم اسب واستر اشترای یار ... قطار اندر قطار اولدن هم وار
جهان شهر بنی کردم سوسوق ... سزاواران کوردم هپسی بوق
یدی قتله رنبیل بیارنی ... کتوردم چوخ طلدم چوخ وارنی
یرندی دستگله وار یمی رایوم ... خرف پاره یه طوقمادی بایوم
ینه کوردم قودن علم بهتر ... بوکاهوا در رغبت او مهتر
توسر ایدن اولی در علمه ... بلاشک کنجی لایفنی در رغلمه
کتابون بس تمام اندم نظامن ... هم اورزم ختمه مشکین ختامن

شهریخامه چو بولدی پایه اتمام ... فراوان جشنه حکمت دیدم نام
دلی دیدانه عقیله ... دلدم دلماسن کریچوخ در لر الدم
کوکل کوهدن اولدم شویله جانه کین ... کی بولدم پنجه جان پوره رکین
خوش القابی همایونیله یکسر ... او کوهلاندن ویردم بر یورزر
دلم الماسله دلدم و در دم ... قلمله رشته سطر اورن در دم
ادب سلکی عبارتدن سمط ... طبقلوده ورقدن ایلدم خط
اون ایکی بیل سکر یوز دره منظوم ... سکر یوز الی بش تاریخ معلوم

طبق خون کیب باش اورن کتوردم ... او دیوان خانه شاه کتوردم
دررون اچدم اول دیوانه سر پوش ... کادینه کوشوار اولشاه در کوش
کوتوردم پرده یی اول غیب خواندن ... کی اول خان اولله جان پروردن
یاسلح پایین الپ موزانه کندم ... او تحفیله سلیمان پیش ستدم
الندم سرین کرمانه تحفه ... کتوردم انجوبی عانه تحفه
یتورزدم کوهری کوهر شناسه ... بشنه ای ناسه پر بوکیس و کاسه
الهی بیوی سن قل عاقبت خیر ... ختام نامه مزین خاتمت خیر
فریق ایت جمع اتقا و تقیدن ... اراغ ایت شق اشقی و شقیدن
دلن عشاق جانوکه مهر عشق ایت ... شرف ورعالمه قدس و دشتی ایت
بوخاتم دینی دیواندن یونام ... قل اندن خاتمه ایمان و اسلام
صراط مستقیم ایله رفیقین ... فریق جنتی ایله رفیقن
اول ایسی کون انی اسوده جان قل ... لوانی احمد ینی سایبان قل

362

بسرایت رو زدیوار خنان اکند ساغ آینه در برکنار
قبیل اهل قبا لانی قبله سبیل صل سبیل لسبیله
معاد و رحمن جنت مقام شرابنی می مشکین ختام
تسلی دیر دل و جا بنده هر تا بار ه
عیان ایت دین سینه عین دیدار ه
ه تمت الکتاب بعون الملک الوهاب

کتبه الفقیر المحتاج الی رحمة
الملک المنان محمد بن

1467